

પ્રાપ્તિસ્થાન :

શ્રી અમલ સામ્રાજ્ય સ્થાનકવાસી
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ
મીન સોજ પાસે, રાજકોટ

Published by

Sree Akhil Bharat S. S.
Jain Shastrodhar Samiti
Gardem kunda Road RAJKOT
(Saurashtra) W. Ry India.

બીજી ખાત્રિ	પ્રત ૧
પીર સવત	૨૪૮૭
વિક્રમ સવત	૨ ૧૭
ક્રિષ્ણ સન	૧૯૧

મુદ્રક અને મુદ્રણસ્થાન :
અભિજિત દેવચંદ મહેતા
જામ સામ્રાજ્ય ટ્રીસ્ટ
રાજકોટ પાસે, રાજકોટ.

प्रस्तावना.

कपायलिस कर्मबन्ध से बन्धे हुए संसारी प्राणियों के हितार्थ जगत हितैषो भगवान् श्री वर्धमान स्वामीने श्रुतचारित्ररूप दो प्रकार का धर्म कहा है। इन दोनों धर्म की आराधना करने वाला मोक्षगति को प्राप्त कर सकता है इसलिये मुमुक्षु को दोनों धर्मों की आराधना अवश्य करनी चाहिये क्यों कि—“ज्ञानक्रियाभ्यां मोक्षः” ज्ञान और क्रिया इन दोनों से मोक्ष होता है। यदि ज्ञान को ही विशेषता देकर क्रिया को गौण कर दिया जाय तो वीतराग कथित श्रुतचारित्र धर्म की आराधना अपूर्ण ओर अपंग मानी जायगी, और अपूर्ण कार्य से मोक्ष प्राप्ति होना सर्वथा असंभव है, एतदर्थ वीतराग प्रणीत सरल और सुबोध मार्ग में निश्चय और व्यवहार दोनों नयों को मानना ही आवश्यक है। कहा भी है—

“व्यवहारं विना केचिद-भ्रष्टाः केवल निश्चयात्।

निश्चयेन विना केचित्, केवलं व्यवहार तः ॥१॥

द्व्याभ्यां दृग्भ्यां विना न स्यात्, सम्यग् द्रव्यावलोकनम्।

यथा तथा न्याभ्यां चे,त्युक्तं स्याद्वादवादिभिः ॥२॥

स्याद्वादके स्वरूप को निरूपण करने वाले भगवानने निश्चय और व्यवहार, इन दोनों नयों को यथास्थान आवश्यक माना है। जैसे दोनों नेत्रों के विना वस्तु का अवलोकन बराबर नहीं होता है वैसे ही दोनों के विना धर्म का स्वरूप यथार्थ नहीं जाना जा सकता। और इसी कारण व्यवहार नय के विना केवल निश्चयवादी मोक्ष मार्ग से पतित हो जाते हैं और कितनेक-व्यवहारवादी केवल व्यवहार को ही मानकर धर्म से व्युत्पन्न हो जाते हैं।

आत्मा का ध्येय यही है कि सर्व कर्मसे मुक्त होकर मोक्ष प्राप्त करना परन्तु उसमें कर्मों से छुटकारा पानेके लिये व्यवहार रूप चारित्र क्रिया का आश्रय जरूर लेना पडता है, क्यों कि विना व्यवहार के कर्म क्षय की कार्यसिद्धि नहीं हो सकती। जो ज्ञान मात्रही को प्रधान मानकर व्यवहार क्रिया को उठाते हैं वे अपने जन्म को निष्फल करते हैं। जैसे पानी में पडा हुआ पुरुष तैरने का ज्ञान रखता हुआ भी अगर हाथ पैर हिलाने रूप क्रिया न करे तो

वह अवश्य ही जाता है, इसी प्रकार नाइट्रोजन और ओक्सीजन के मिश्रण बिना बिजली प्रगट नहीं होती उसी प्रकार ज्ञान के होते हुए भी क्रिया बिना मोक्ष की प्राप्ति नहीं होती, इसी लिए भगवानने इस दशवैकालिक सूत्र में मुनिको ज्ञान सहित अचार धर्म को पालन करने का निरूपण किया है।

जैनार्थ जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराज साहेबने दशवैकालिक सूत्र की आचारमणिमञ्जूषा नाम की टीका तैयार करके सर्व साधारण एवं विद्वान् मुनियों के अध्ययन के लिये पूर्ण सरलता कर दी है, पूज्य श्री के द्वारा जेनागमों की लिखी हुई टीकाओं में श्री दशवैकालिक सूत्रका प्रथम स्थान है। इस के दश अध्ययन हैं—

(१) प्रथम अध्ययन में भगवानने धर्म का स्वरूप अहिंसा सयम और तप बतलाया है। इस की टीका में धर्म शब्द की व्युत्पत्ति और शब्दार्थ तथा अहिंसा सयम और तप का विवेचन बिशदरूपसे किया है। वायुकाय सयमके प्रसंग में मुनि को सदोरक्तमुखवस्त्रिका मुम्भपर बाधना आदिपे इस बात को भगवती सूत्र आदि अनेक शास्त्रों से तथा ग्रन्थों से सप्रमाण सिद्ध किया है। मुनि के छीप निरवध भिक्षा छेनेका विधान है। तथा भिक्षाके मधुकरी आदि छह भेदा का निरूपण किया है।

(२) दूसरे अध्ययन में सयम मार्ग में विचरते हुए नवदीक्षित का मन यदि संयम मार्ग से बहार निकल जाय तो उसको स्थिर करनेके लिये रथनेमि और राजीमती के सवाद का वर्णन है। एवं त्यागी अत्यागी कौन है वह भी समझाया है।

(३) तीसरे अध्ययन में संयमी मुनिको वाधन (५२) अनाशीर्णोंका नियारण बतलाया गया है, क्यों कि वाधन अनाशीर्ण संयम के घातक हैं। इन अनाशीर्णों का त्याग करने के लिये आज्ञा निर्देश है।

(४) चौथे अध्ययन में—'जो वाधन अनाशीर्णों का नियारण करता है वही छह काया का रक्षक हो सकता है' इसलिये छहकाय के स्वरूप का निरूपण तथा उसकी रक्षा का विवरण है। मुनि अयतना को त्याग पतना को धारण करे यतना मार्ग वही जान

सकता है जिसे जीव अजीव का ज्ञान है जो जीवादि का ज्ञाता है वह क्रम से मोक्ष को प्राप्त करता है पीछली अवस्था में भी चारित्र ग्रहण करनेवाला मोक्ष का अधिकारी हो सकता है।

(५) पांचवें अध्ययन में छद्मकाया का रक्षण निरवद्य भिक्षा ग्रहण से होता है, अतः भिक्षा की विधि कही गई है।

(६) छठवें अध्ययनमें—‘निरवद्य भिक्षा लेनेसे अटारहस्थानोंका शास्त्रानुसार आराधन करता है, उन अटारहस्थानों का वर्णन है। उनमें सत्य और व्यवहार भाषा बोलनी चाहिये।

(७) सातवें अध्ययन में ‘अटारहस्थानों का आराधन करने वाले मुनिको कोनसी भाषा बोलनी चाहिये’ इस के लिये ४ भाषाओं का स्वरूप कहा गया है। उन में सत्य और व्यवहार भाषा बोलना चाहिये।

(८) आठवें अध्ययन में—‘निरवद्य भाषा बोलनेवाला पांच आचाररूप निधान को पाता है’ अतः उस आचाररूप निधान का वर्णन है।

(९) नववें अध्ययन में पांच आचार का पालन करने वाला ही विनयशील होता है’ अतः विनय के स्वरूप का निरूपण किया है।

(१०) दशवें अध्ययन में—‘पहले कहे हुए नवों अध्ययनों में कही हुई विधिका पालन करने वाला ही भिक्षु हो सकता है’ इस लिए भिक्षु के स्वरूप का वर्णन किया है ॥

निवेदक
समीर मुनि.

શાસ્ત્રોની સંપૂર્ણ માહિતી

છપાઈ પ્રસિદ્ધ ગ્રંથોનાં શાસ્ત્રો

*

- ૧ ઉપાસકદર્શન (ત્રીણ આવૃત્તિ છપાય છે)
- ૨ દશવૈકલ્પિક ભાગ બે [સંપૂર્ણ]
- ૩ આચાર્ય ભાગ ત્રણ [સંપૂર્ણ]
- ૪ આવશ્યક
- ૫ શ્રી ૬ નિસ્થાવલિકા [જોક્ષ બ્રહ્માં ખાસ સૂત્રો સાથે]
- ૧૦ નદીસૂત્ર
- ૧૧ કલ્પસૂત્ર ભાગ બે [સંપૂર્ણ]
- ૧૨ અન્તદૃષ્ટ
- ૧૩ વિપાક
- ૧૪ અનુત્તરોપપાતિક
- ૧૫ દશામૃતસ્કંધ
- ૧૬ શૌપપાતિક
- ૧૭ ઉત્તરાધ્યયન ભાગ બાર [સંપૂર્ણ]
ભાગ ત્રણે તથા બોધો ભાઈન્દ્રીજમા છે
પ્રેસમાં છપાયા છે
- ૧૮ ભાગવતી ભાગ પહેલો છપાય છે કુલ ૧૨ ભાગ મશે
(ભાઈનું સંયોજન થાકુ છે)
અખાંડિયાં તેમજ શાસ્ત્રો
- ૧૯ સમવાધાન ૨૨ અનુયોગદ્વાર [શુભરાતી ભાઈ]
- ૨ પ્રત્યેકાંકરણ ૨૩ સ્થાનાગ [કિં રી શુભરાતી ભાઈ]
- ૨૧ શાતા (શુભરાતી ભાઈ) ૨૪ શાલ્યસેવી ,
અખાનું કામ થાકુ છે તેવાં શાસ્ત્રો
- ૨૫ સુભગદાન (સંયોજન થાકુ છે) ૨૭ પત્રપદ્માલ (સંયોજન થાકુ છે)
- ૨૬ છવાંભિગમ (" ") ૨૮ અમ્બુદ્રીપ પ્રગપ્તિ
અખાનાં બાકી શાસ્ત્રો
- ૨૭ બૃહત્કલ્પ ૩૨ સૂત્ર પ્રગપ્તિ
- ૩૦ નિરીશ ૩૩ અદ્વ પ્રગપ્તિ
- ૩૧ અવકાર

રાજકોટ, તા. ૨૦-૧ -૧૦ ક્રિષ્વિત્સરી

(સ્વ.) શ્રી હરખચંદ કાલીદાસ વારીઆ
ભાણુવડ.

કેઠારી હરગોવિંદલાલ જેથદ
રાજકોટ.

(સ્વ.) શ્રી આત્મારામ ભાણેકલાલ
અમદાવાદ.

શ્રી શાંતિલાલ મંગળદાસભાઈ
અમદાવાદ.

(સ્વ.) શ્રી ધારશીભાઈ જીવણભાઈ
સોલાપુર.

છગનલાલ શામળદાસ ભાવસાર
અમદાવાદ.

(સ્વ.) શેઠશ્રી દિનેશભાઈ
કર્તિકલાલ શાહ
અમદાવાદ

(સ્વ.) શેઠશ્રી રામજી વેલ્લ નીરાણી
રાજકોટ.

શ્રી વિનોદકુમાર નીરાણી
રાજકોટ

(દોસા લીપી પદ્ધતિ રાખ્યાના સહસ્તા)

શેઠશ્રી જીવિજભાઈ પાંચાણાલાલ
અમદાવાદ.

(સ્વ.) શેઠ રંગજીભાઈ મોહનલાલ શાહ
અમદાવાદ.

અખિલ ભારત શ્વેતામ્બર સ્થાનકવાસી
જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ

ગરેડીયાકુવા રોડ - ગ્રીન લોન્ પાસે,
રા જ ઠે ૮

દાનવીરોની નામાવલી.

શરૂઆત તા. ૧૮-૧૦-૪૪ થી તા. ૨૦-૧૦-૬૦ સુધીમાં
દાખલ થયેલ મેમ્બરોનાં સુખારક નામો.

લાઈફ મેમ્બરોનું ગામવારી કકાવારી લિસ્ટ.

(રૂા. ૨૫૦ થી ઓછી રકમ ભરનારનું
નામ આ યાદીમાં સામેલ કરેલ નથી.)

આવમુરખીશ્રીઓ-૧૧

(જોછામા જોછી રૂા ૫૦૦૦ની રકમ આપનાર)

નંબર	નામ	ગામ	રૂપિયા
૧	શેઠ શાલીલાલ મજગદાસભાઈ બણીના મીસમાલીક અમદાવાદ		૧૦૦૦૦
૨	શેઠ હરખચંદ્ર કાળીદાસભાઈ વારીયા હા શેઠ લાલચંદ્રભાઈ જેઠાદાસભાઈ નળીનભાઈ વૃન્દાલાલભાઈ તથા વફાલદાસભાઈ	ભાલુવડ	૬૦ ૦
૩	કેઠાણી જેઠાદાસ અજરામર હા. હરગોવિંદભાઈ જેઠાદાસ રાજકોટ		૫૨૫૧
૪	શેઠ ખારીભાઈ છવનભાઈ	ભારણી	૫૦૧
૫	સ્વ. પિનામી હગનલાલ શામગદાસના સ્મરણાર્થે હા. શ્રી ભોળીલાલ હગનલાલભાઈ આવસાર	અમદાવાદ	૫૨૫૧
૬	સ્વ. કિનેરાભાઈના સ્મરણાર્થે હા. શેઠ કાલિદાસ મણીલાલ જેથીંગભાઈ	અમદાવાદ	૫૦ ૦
૭	શેઠ આદ્યારામ ભાલેકલાલ હા. શેઠ શ્રીમનલાલભાઈ શાલીલાલભાઈ તથા પ્રમુખભાઈ અમદાવાદ		૬૦૦૧
૮	શ્રી ચામણ વેલણ વીરાણી અને શ્રી ક. વીળાઈ વીરાણી સ્મારક ટ્રસ્ટ હા. શેઠ ચામણ વેલણ વીરાણી	રાજકોટ	૫ ૦૦
૯	શ્રી ચામણ વેલણ વીરાણી અને શ્રી ક. વીળાઈ વીરાણી સ્મારક ટ્રસ્ટ હા. માતુશ્રી કલ્લીભાઈ વીરાણી	રાજકોટ	૫૦૦૦
૧૦	શેઠ પાંચાલાલ પાંચાલશંકર	અમદાવાદ	૫૨૫૧
૧૧	શાહ - ગણભાઈ મોહનલાલ	અમદાવાદ	૫૦૦૧

નોટ - વાટકાપરવાળા શેઠ ભાલેકલાલ જી. મહંતા તરફથી અમદાવાદમા પાટકી
બસ જે હ પાસે પહોંચેલ ન ૨૫ વગી ૬૬૮ મી. વાદ જમીન
સમિતિને લેઈ મળેલ છે અને જેનું ૨૮૨૧૨ તા. ૨૨-૩-૬૦ ના
દાખ મેં ગણત છે

મુરખખીશ્રીઓ-૨૨

(ઓછામાં ઓછી રૂા ૧૦૦૦ ની રકમ આપનાર)

નંબર	નામ	ગામ	રૂપિયા
૧	વકીલ જીવરાજભાઈ વર્ધમાન કોઠારી હા કહાનદાસભાઈ તથા વેણીલાલ કોઠારી	જેતપુર	૩૬૦૫
૨	દોશી પ્રભુદાસ મુળજીભાઈ	રાજકોટ	૩૬૦૪
૩	મહેતા શુભાનંદ પાનાયદ	રાજકોટ	૩૨૮૬૧૧-૧૧
૪	મહેતા માણેકલાલ અમુલખરાવ	ઘાટકોપર	૩૨૫૦
૫	સઘવી પીતામ્બરદાસ શુભાનંદ	જામનગર	૩૧૦૧
૬	શેઠ લલ્લુભાઈ ગોરધનદાસ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ હ શેઠ વાડીલાલ લલ્લુભાઈ	અમદાવાદ	૨૫૦૦
૭	નામદાર ઠાકોર સાહેબ લખધીરસિંહજી બહાદુર	મોરખી	૨૦૦૦
૮	શેઠ હરેચંદ કુવરજી હા શેઠ ન્યાલચંદ હરેચંદ	સિંધપુર	૨૦૦૦
૯	શાહ છગનલાલ હેમચંદ વસા હા. મોહનલાલભાઈ તથા મોતીલાલભાઈ	મુખઈ	૨૦૦૦
૧૦	શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન સઘ હા શેઠ ચન્દ્રકાંત વીકમચંદ મોરખી		૧૮૬૩
૧૧	મહેતા સોમચંદ તુલસીદાસ તથા તેમના ધર્મપત્નિ અ સૌ મણીગૌરી મગનલાલ	રતલામ	૨૦૦૦
૧૨	મહેતા પોપટલાલ માવજીભાઈ	જામજોધપુર	૧૫૦૨
૧૩	દોશી કપુરચંદ અમરશી હા દલપતરામભાઈ	જામજોધપુર	૧૦૦૨
૧૪	બગડીયા જગજીવનદાસ રતનશી	જામનગર	૧૦૦૨
૧૫	શેઠ માણેકલાલ ભાણુજીભાઈ	પોરબંદર	૧૦૦૧
૧૬	શ્રીમાન ચંદ્રસિંહજી સાહેબ મહેતા (રિલ્વે મેનેજર)	કલકત્તા	૧૦૦૧
૧૭	મહેતા સોમચંદ નેણસીભાઈ (કરાચીવાળા)	મોરખી	૧૦૦૧
૧૮	શાહ હરિલાલ અનોપચંદ	ખલાત	૧૦૦૧
૧૯	મોદી કેશવલાલ હરીચંદ્ર	અમદાવાદ	૧૦૦૧
૨૦	કોઠારી છબીલદાસ હરખચંદ	મુખઈ	૧૦૦૦
૨૧	કોઠારી રંગીલદાસ હરખચંદ	ભાવનગર	૧૦૦૦
૨૨	શાહ પ્રેમચંદ માણેકચંદ તથા અ સૌ સમરતબેન	અમદાવાદ	૧૦૦૩

સહાયક મેમ્બરો-૭૪

(જોષામાં જોષી રૂ. ૫૦૦ ની રકમ આપનાર)

નંબર	નામ	નામ	રૂપિયા
૧	શ્રી સ્વા. જૈન સમ હા. શેઠ જુઝાભાઈ વેલશીભાઈ	વડવાણશહેર	૭૫
૨	શેઠ નરોત્તમદાસ જોષાદભાઈ	શીવ	૭૦૦
૩	શેઠ રતનશી હીરજીભાઈ હા. ગોરખનદાસભાઈ	લ્લમજોષપુર	૫૫૫
૪	બાટવીયા ગીરધર પરમાણુ હા. અમીચંદભાઈ	ખાખીબાગીયા	૫૨૭
૫	મોરબીવાળા સુભવી દેવચંદ નેણુશીભાઈ તથા તેમના ધર્મ પત્ની		
	અ. સો. મણીભાઈ તરફથી હા. મુળચંદ દેવચંદ સુભવી	મલાઠ	૫૨૧
૬	વોરા મણીલાલ પોપટલાલ	અમદાવાદ	૫૦૨
૭	ગોસલીયા હરીલાલ લાલચંદ તથા વ્ય પાનેન ગોસલીયા	"	૫૦૨
૮	શાહ મનહરલાલ પ્રાણીવનદાસ	મુમ્બઈ	૫૨
૯	શેઠ ઇન્દરલાલ પુરુષોત્તમદાસ	"	૫૦૧
૧૦	શેઠ ચંદુલાલ છત્રનલાલ	"	૫૧
૧૧	શાહ ચંદિલાલ માણેકલાલ	"	૫૦૧
૧૨	શેઠ ચીવલાલ ઠમરભાઈ (કરાખીવાળા)	લીમડી	૫૧
૧૩	કામદાર વારાચંદ પોપટલાલ પોરાણવાળા	રાજકોટ	૫૦૧
૧૪	એલ્ટા મોહનલાલ કપુરચંદ	"	૫૦૦
૧૫	શેઠ ગોવિંદજીભાઈ પોપટભાઈ	"	૫૦૦
૧૬	શેઠ રામજી શામજી વીરાણી	"	૫૦૧
૧૭	સ્વ. પિતાશ્રી નદાણના અમરજીવે હા. વેણીચંદ ચાતિલાલ		
	(જાણુઆવાળા)	મિલનગર	૫૦૧
૧૮	શ્રી સ્વા. જૈનસમ હા. શેઠ ઠાકરશી કરચનજી	ચાનગઢ	૫૦
૧૯	શેઠ તારાચંદ પુખરાજી	ઝોરજાબાદ	૫૦૦
૨૦	શ્રી સ્વા. જૈન સમ	ઝોરજાબાદ	૫૦
૨૧	એલ્ટા મુળચંદ રામજી હા. મનનલાલભાઈ તથા દુર્લભજીભાઈ પ્રાદા	૭૫	
૨૨	શેઠ હરખચંદ પુરુષોત્તમ હા. ઇન્દુકુમાર	ઘોરપાડ	૫
૨૩	" કેશરીમલજી વસ્તીમલજી જુગલીયા	મલાઠ	૫૦૦
૨૪	શ્રી સ્વા. જૈન સમ હા. બાટવીયા અમીચંદ ગીરધરભાઈ ખાખીબાગીયા	૫૧	
૨૫	શ્રી ખીમજીભાઈ બાવાભાઈ હા. ફૂલચંદભાઈ જુલાળચંદભાઈ,		
	નાગરદાસભાઈ જમનાદાસભાઈ	મુમ્બઈ	૫૧

- ૨૬ શેઠ મણીલાલ મોહનલાલ ડગલી હા. મુળજીભાઈ મણીલાલભાઈ મુંબઈ ૫૦૧
- ૨૭ સ્વ. કાંતીલાલભાઈના સ્મરણાર્થે હા. શેઠ બાલચંદ સાકરચંદ ,, ૫૦૧
- ૨૮ કામદાર રતીલાલ દુર્લભજી (જેતપુરવાળા) મુંબઈ ૫૦૧
- ૨૯ શાહ જયંતીલાલ અમૃતલાલ શીવ ૫૦૧
- ૩૦ વોરા મણીલાલ લક્ષ્મીચંદ શીવ ૫૦૧
- ૩૧ શેઠ ગુલાબચંદ બુદરભાઈ તથા કસ્તુરબેન હા ભાઈઅનોપચંદ ખારરોડ ૫૦૧
- ૩૨ મહાન ત્યાગી બેન ધીરજકુવર ચુનીલાલ મહેતા દ્રાક્ષા ૫૦૧
- ૩૩ શ્રી સ્થા જૈન સઘ દ્રાક્ષા ૫૦૧
- ૩૪ શ્રી મગનલાલ છગનલાલ શેઠ રાજકોટ ૫૦૧
- ૩૫ શેઠ ચતુરદાસ ઠાકરશી તથા અ સૌ નંદકુવરબેન જામનગર ૫૦૩
- ૩૬ શેઠ દેવચંદ અમરશી (બેન ધીરજકુવરની દીક્ષા પ્રસંગે લેટ) ભાણુવડ ૫૦૧
- ૩૭ શ્રી સ્થા જૈન સઘ (બેન ધીરજકુવરની દીક્ષા પ્રસંગે લેટ) ભાણુવડ ૫૦૧
- ૩૮ વકીલ વાડીલાલ નેમચંદ શાહ વીરમગામ ૫૦૧
- ૩૯ મહેતા શાંતિલાલ મણીલાલ હા. કમળાબેન મહેતા અમદાવાદ ૫૫૬
- ૪૦ શ્રીચુત લાલચંદજી તથા અ સૌ. ધીસાબેન ,, ૫૦૧
- ૪૧ મોહનલાલ મુકુટચંદ બાલીયા અમદાવાદ ૫૦૧
- ૪૨ સ્વ શેઠ ઉકાભાઈ ત્રીલોવનદાસના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્નિ
લક્ષ્મીબાઈ ગીરધર તરફથી હા. મરઘાબેન તથા મણુબેન અમદાવાદ ૫૦૧
- ૪૩ પારેખ ન્યતીલાલ મનસુખલાલ રાજકોટવાળા હા. વિનુભાઈ ,, ૫૦૧
- ૪૪ શ્રીચુત શેઠ લાલચંદજી મીશ્રીલાલજી ,, ૫૦૧
- ૪૫ શ્રી સ્થા જૈન સઘ વાકાનેર ૫૦૧
- ૪૬ શ્રી સ્થા જૈન સઘ ખોટાદ ૫૦૧
- ૪૭ શેઠ ગુદઠમલજી શેષમલજી જોવર (બરાર) પીપળગાવ ૫૦૧
- ૪૮ સ્વ તુરખીયા લહેરચંદ માણેકચંદના સ્મરણાર્થે તેમના
ધર્મપત્નિ જીવતીબાઈ તરફથી હા ભાઈ
જયતીલાલ તથા પૂનમચંદભાઈ ડભાસ ૫૦૧
- ૪૯ શાહ અચળદાસ શુકનરાજજી હા શેઠ શુકનરાજજી અમદાવાદ ૫૦૧
- ૫૦ ભાવસાર ખોડીદાસ ગણેશભાઈ ધંધુકા ૫૦૧
- ૫૧ અ સૌ હીરાબેન માણેકલાલ મહેતા ઘાટકોપર ૫૦૧
- ૫૨ મહેતા શાંતીલાલ મગનલાલ તથા અ સૌ પદ્માવતી
શાંતિલાલ મહેતા અમદાવાદ ૫૦૦
- ૫૩ શેઠ હીરાચંદજી વનેચંદજી કટારીયા હુંબલી ૫૦૧
- ૫૪ શેઠ છોટુભાઈ હરગોવિંદદાસ કટોરીવાળા મુંબઈ ૫૦૧

- ૫૫ પારેખ રતિલાલ નાનવદ મોરબીવાળા તરફથી તેમના
પિતાથી નાનવદ ગોવિંદજીના સ્મરણથી તથા તેમનાં
ધર્મપત્નિ જી. સૌ. વસુદેવ જાહેરના આકાંક્ષે તપ નિમિત્તે
હા. જુવનલાલ રતિલાલ અમદાવાદ ૫૧૧
- ૫૬ સ્વ. શાહ ત્રીભોવનદાસ મગનલાલના સ્મરણથી તેમનાં ધર્મ પત્નિ
શ્રીવધુ વરનાથ તરફથી હા. રતિલાલ ત્રીભોવનદાસ શાહ અમદાવાદ ૫૧૧
- ૫૭ શ્રીમાન નાથલાલ માલેકજી પારેખ સુભર્ષ (માડુ જા) ૫૦૧
- ૫૮ શ્રી લીંમડી સમ્રાવના ગજામીપતી પૂ. આચાર્ય મહારાજશ્રી
લાખાલ સ્વામીના સ્મરણથી હા. શેઠ જોશીગભાઈ પોચાલાલ
(મહારાજશ્રી છોટાલાલજી સદાનદીના ઉપદેશથી) અમદાવાદ ૫૦૧
- ૫૯ સ્વ. શ્રી વિનયભૂતિ શ્રી લક્ષ્મીચંદલ મહારાજના સ્મરણથી
હા. શેઠ જોશીગભાઈ પોચાલાલ (મહારાજશ્રી છોટાલાલજી
સદાનદીના ઉપદેશથી) અમદાવાદ ૫ ૧
- ૬૦ બા. પ્ર. પ્રભાવતીબેન કેશવલાલ ઉચ્છેનવાળા તરફથી તેમની
દીક્રા પ્રસંગે વીરમગામ ૫૫૧
- ૬૧ શ્રીધુત હરજીવનદાસ રાયચંદ હા. છબીલદાસ હરજીવન અમદાવાદ ૫૦૧
- ૬૨ શેઠ પાપટલાલ હંસરાજ તથા દિવાળીબેનના સ્મરણથી
હા. શેઠ બાલુલાલ પાપટલાલ અમદાવાદ ૫ ૨
- ૬૩ જી. સૌ. લીલાવતીબેન હર્ષવરલાલ અમદાવાદ ૫૦૨
- ૬૪ હેમાળી પ્રભુદાસ બાલુજી કલકત્તા ૫૫૧
- ૬૫ કેઠારી પાપટલાલ ભગજીભાઈ સુરેન્દ્રનગર ૫૦૦
- ૬૬ શેઠ લક્ષ્મણદાસ સેજરામ અમદાવાદ ૫૦૧
- ૬૭ શ્રી સ્વા. જૈન મોટા સમ રાજકોટ ૫ ૧
- ૬૮ શેઠ ભાદમજી વીરમીચંદ નાસિક સીટી ૫ ૧
- ૬૯ ધર્મેશ્વરી માલેકજીજી પળાલાલજી છવલાણી
હા. ખનવતીબેન તથા કિશ્કેબેન દિલ્લી ૫૦૧
- ૭૦ શેઠ હંસરાજજી પૂજી મલજી કાકરિયા બોબોગામ ૫ ૧
- ૭૧ શ્રી સ્વ. સ્વા. જૈન સમા કલકત્તા ૫ ૧
- ૭૨ શેઠ તંજસિંહજી કલેકલાલજી છાએડ ઉદેપુર ૫૦૧
- ૭૩ શેઠ રતનચંદ લક્ષ્મીચંદ સુભર્ષ ૫ ૦
- ૭૪ શાહ ઉમરશી લીમશીભાઈ (સ્વ. પિતાશ્રી લીમશીભાઈ
તથા માતુશ્રી પાલાભાઈ તથા ધર્મ પત્નિ પાનભાઈના સ્મરણથી) સુભર્ષ ૫૫૨

૫૮૩ લાઇફ મેમ્બરો

અમદાવાદ તથા પરાંઓ

૧ શેઠ ગીરધરલાલ કરમચ દ	૨૫૧
૨ શેઠ છોટાલાલ વખતચ દ હા ફકીરચ દલાઇ	૨૫૧
૩ શાહ કાતિલાલ ત્રીભોવનદાસ	૨૫૧
૪ શાહ પોપટલાલ મોહનલાલ	૨૫૧
૫ શેઠ પ્રેમચ દ સાકરચ દ	૨૫૦
૬ શાહ રતીલાલ વાડીલાલ	૨૫૧
૭ શેઠ લાલભાઈ મગળદાસ	૨૫૧
૮ સ્વ અમૃતલાલ વર્ધમાનના સ્મરણાર્થે હા કાનજીભાઈ અમૃતલાલ દેશાઈ	૨૫૧
૯ શાહ નટવગલાલ ચઢુલાલ	૨૫૧
૧૦ શાહ નરસિંહદાસ ત્રીભોવનદાસ	૨૫૧
૧૧ શાહ ખીપીનચ દ્ર તથા ઉમાકાત યુનીલાલ ગોપાણી	૩૦૧
૧૨ શ્રી શાહપુર દરિયાપુરી આઠકોટી સ્થા જૈન ઉપાશ્રય હા. વહીવટ કર્તા શેઠ ઇશ્વરલાલ પુરુષોત્તમદાસ	૨૫૧
૧૩ શ્રી છીપાપોળ દરીયાપુરી આઠકોટી સ્થા જૈન સઘ હા શેઠ ચઢુલાલ અચરતલાલ	૨૫૧
૧૪ શાહ ચીનુભાઈ બાલાભાઈ C/o શાહ બાલાભાઈ મહાસુખલાલ	૨૫૧
૧૫ શાહ ભાઈલાલ ઉજમશી	૨૫૧
૧૬ શ્રી સુખલાલ ડી શેઠ હા ડૉ કુ સરસ્વતીબેન શેઠ	૨૫૧
૧૭ શ્રી સૌગઢ્ર સ્થા જૈન સઘ હા શેઠ કાતિલાલ જીવણલાલ	૨૫૧
૧૮ મોદી નાથાલાલ મહાદેવદાસ	૨૫૧
૧૯ શાહ મોહનલાલ ત્રીકમલાલ	૨૫૧
૨૦ શ્રી છકોટી સ્થા જૈન સઘ હા શેઠ પોચાલાલ ચિતામ્બરદાસ	૨૫૧
૨૧ દેશાઈ અમૃતલાલ વર્ધમાનના સ્મરણાર્થે હા ભાઈલાલ અમૃતલાલ	૨૫૧
૨૨ શાહ નવનીતરાય અમુલખરાય	૨૫૧
૨૩ શાહ મણીલાલ આશારામ	૨૫૧
૨૪ શેઠ ચીનુભાઈ સાકરચ દ	૨૫૧
૨૫ શાહ વરજીવનદાસ ઉમેદચ દ	૨૫૧
૨૬ શાહ ગજનીકાત કસ્તુરચ દ	૨૫૧

૨૭ સુઘવી જીવજીવાલ છગનલાલ	૨૫૧
૨૮ શાહ શાંતિલાલ મોહનલાલ પ્રાગપ્રાવાળા	૨૫૨
૨૯ જી. સૌ. બેન રતનબેન નાદેચા હા. શેઠ કુલાલ વ. પાલાલ	૨૫૧
૩૦ શાહ હરિલાલ જેઠાલાલ બાહ્યાવાળા	૨૫૧
૩૧ મી સરસ્વતીપુર દરીયાપુરી જાઠ કોટી સ્થા. બેન ઉપાસ્ય	
હા. ભાવસાર ભોગીલાલ છગનલાલ	૨૫૧
૩૨ શેઠ પુખરાજી સમવીજમજી પુનમિયા સાહીવાળા	૨૫૧
૩૩ સ્વ. પિતામી જ્વાહીરલાલજી તથા પૂ. ચાચાજી હબરીમજી	
બરડીયાના સ્મરણાર્થે હા. મુળચંદ જ્વાહીરલાલજી બરડીયા	૨૫૧
૩૪ સ્વ. ભાવસાર બખાજાઈ (મગજાસ) પાનાચંદના સ્મરણાર્થે	
હા. તેમનાં ધર્મપત્નિ પુરીબેન	૨૫૧
૩૫ સ્વ. પિતામી સ્વજીજાઈ તથા સ્વ. માતૃમી મુળીજાઈના સ્મરણાર્થે	
હા. કલજાઈ કોઠારી	૩ ૧
૩૬ ભાવસાર કેશવલાલ મગનલાલ	૨૫૧
૩૭ શાહ કેશવલાલ નાનચંદ બખાજાવાળા હા. પાર્વતીબેન	૨૫૧
૩૮ શાહ જીતેન્દ્રકુમાર વાઘીલાલ ખાલેજીજી રાજસીતાપુરવાળા	૨૫૧
૩૯ શ્રી સાબરમતી સ્થા. બેન સુધ હા. શેઠ મણીલાલજાઈ	૨૫૦
૪૦ ભાવસાર બેનલાલ છગનલાલ	૨૫૧
૪૧ ભાવસાર શાહજાજાઈ છગનલાલ	૨૫૧
૪૨ જી. સૌ. બેન જીવીબેન રતિલાલ હા. ભાવસાર રતિલાલ હરજોર્જિલાલ	૨૫૧
૪૩ ભાવસાર ભોગીલાલ જમનાજાસ પાટણવાળા	૨૫૧
૪૪ સુઘવી બાહુજાઈ કમળશી તથા તેમના ધર્મ પત્નિઓ જી. સૌ.	
ચ પાબેન તથા વસંતબેન તરૂંબી	૨૫૧
૪૫ જી. સૌ. વિદ્યાબેન વનેચંદ દેશાઈ વર્ષોત્તમ તથા જાઠાઈ પ્રસાદે	
હા. જીતેન્દ્રકુમાર વનેચંદ દેશાઈ	૪૧૭
૪૬ શાહ નટવરલાલ ગોઠજાસ	૨૫૧
૪૭ શાહ શામળજાઈ જમરશીજાઈ	૨૫૧
૪૮ જી. સૌ. કુબેન (ભાવસાર ભોગીલાલ છગનલાલના ધર્મપત્નિ)	૩ ૬
૪૯ જી. સૌ. સર્વતાબેન (જમતાલાલ ભોગીલાલનાં ધર્મપત્નિ)	૨૫૧
૫ જી. સૌ. શાંતાબેન (મીનુજાઈ ભોગીલાલનાં ધર્મપત્નિ)	૨૫૧
૫૧ જી. સૌ. સુનદાબેન (સમજીજાઈ ભોગીલાલનાં ધર્મપત્નિ)	૨૫૧

- ૫૨ શેઠ હીંગળ રૂગનાથજીના સ્મરણાર્થે હા વાગમલજી રૂગનાથજી ૩૦૧
- ૫૩ શેઠ મણીલાલ ખોધાભાઈ ૨૫૧
- ૫૪ પટવા સુમેરમલજી અનોપચંદજી બેધપુરવાળા ૩૦૧
- ૫૫ સ્વ માણેકલાલ વનમાળીદાસ શેઠના સ્મરણાર્થે
હા. રમણલાલ માણેકલાલ ૨૫૧
- ૫૬ સ્વ. શાહ ધનગજજી ખેમગજજીના સ્મરણાર્થે
હા કનૈયાલાલ ધનરાજજી ૩૦૧
- ૫૭ શ્રી સારંગપુર ૬ આ. ઠો. સ્થા. જૈન સંઘ
હા શાહ રમણલાલ ભગુભાઈ ૨૫૧
- ૫૮ દોશી હરજીવનદાસ જીવરાજ તથા લક્ષ્મીભાઈ લહેરચ દના સ્મરણાર્થે
હા દોશી મનહરલાલ કરશનદાસ મુળીવાળા ૨૫૧
- ૫૯ શાહ પુનમચંદ કૃતેહચંદ ૨૫૧
- ૬૦ શ્રીચુત ચતુરભાઈ નંદલાલ ૨૫૧
- ૬૧ શ્રીચુત અમૃતલાલ ઇશ્વરલાલ મહેતા ૨૫૧
- ૬૨ શાહ બદવજી મોહનલાલ તથા શાહ ચીમનલાલ અમુલખભાઈ ૨૫૧
- ૬૩ અ સૌ ખેન લાલુખેન મગનલાલ હા. શાહ અમૃતલાલ ધનજીભાઈ
વઢવાણ શહેરવાળા ૩૦૧
- ૬૪ અ સૌ ખેન કાતાખેન ગોરધનદાસ (આદમુનિના ઉપદેશથી) ૨૫૧
- ૬૫ દોશી કુલચંદ સુખલાલભાઈ ખોટાદવાળાના સ્મરણાર્થે
હા દોશી છળીલદાસ કુલચંદભાઈ ૨૫૧
- ૬૬ લાલાજી રામકુવરજી જન ૨૫૧
- ૬૭ શેઠ છોટાલાલ ગુલાબચંદ પાલનપુરવાળા ૨૫૧
- ૬૮ શાહ ધીરજલાલ મોતીલાલ ૨૫૧
- ૬૯ સઘવી સૂર્યકાંત ચુનીલાલ સ્મરણાર્થે
હા સઘવી જીવણલાલ ચુનીલાલ ૨૫૧
- ૭૦ ભાવસાર મોહનલાલ અમુલખરાય ૨૫૧
- ૭૧ મહેતા મૂળચંદ મગનલાલ ૨૫૧
- ૭૨ વઘ નરસિંહદાસ સાકરચંદના ધર્મપત્નિ રેવાભાઈના સ્મરણાર્થે
હા હરીલાલ નરસિંહદાસ ૨૫૧
- ૭૩ શાહ કુલચંદભાઈ મુલચંદભાઈ હા. હસમુખભાઈ કુલચંદભાઈ ૨૫૧
- ૭૪ શેઠશ્રી મિશ્રીલાલજી જવાહીરલાલજી ખરડીયા ૨૫૧
- ૭૫ શાહ લલ્લુભાઈ મગનભાઈ ચૂડાવાળા હા જશવંતલાલ લલ્લુભાઈ ૩૦૧

- ૭૬ કુમારી પુષ્પાબેન હીરાલાલ (આઈ યુનિના ઉપદેશથી) ૨૫૧
- ૭૭ ચાંદ મણીલાલ ઠાકરશી હા. ઇમળાબેન મણીલાલ લખતસ્વાળા
(આઈ યુનિના ઉપદેશથી) ૨૫૧
- ૭૮ મીસ નલીનીબેન જયવીલાલ ૨૫૧
- ૭૯ સ્વ. ઉમેદરામ ત્રીજીબનદાસના ધર્મપત્નિ ઠાકરીબાઈના સ્મરણાર્થે
હા. ચાંતિલાલ ઉમેદરામ (આઈ યુનિના ઉપદેશથી) ૨૫૧
- ૮૦ સ્વ. ભાવસાર મોહનલાલ છગનલાલના ધર્મપત્નિ દિવાળીબાઈના
સ્મરણાર્થે હા. રતીલાલ માણેકલાલ (આઈ યુનિના ઉપદેશથી) ૨૫૧
- ૮૧ મહેતા દેવીચંદ્ર જુનચંદ્ર પોતા ગૃહસ્ત્રીયાણાના સ્મરણાર્થે
હા. મહેતા યુનીલાલ હરમાનચંદ ૨૫૧
- ૮૨ ધાસીલાલજી મોહનલાલજી ઠેઠારી C/o હવથી પુસ્તક બંદાર ૨૫૧
- ૮૩ સ્વ. શેઠ નાથલાલ સ્તનાભાઈ મારફતીયાના સ્મરણાર્થે
પુનાબેન તરફથી હા. કરચનભાઈ (આઈ યુનિના ઉપદેશથી) ૨૫૧
- ૮૪ ચાંદ મણીલાલ છગનલાલ ૨૫૧
- ૮૫ ભાવસાર જયવીલાલ લોગીલાલ ૨૫૧
- ૮૬ ભાવસાર દિનુભાઈ લોગીલાલ ૨૫૧
- ૮૭ ભાવસાર રમણલાલ લોગીલાલ ૨૫૧
- ૮૮ ભાવસાર કનુભાઈ સાકરચંદ ૨૫૧
- ૮૯ શેઠ લેફ્ટનન્ટ સાહેબ ભેમપુરવાળા ૨૫૧
- ૯૦ સ્વ. બેનણી વર્ધમાન રામભાઈ કુલ્લેશવાળાના સ્મરણાર્થે
હા. ચાંતિલાલ વર્ધમાન ૨૫૧
- ૯૧ સ્વ. ચાંદ કચશભાઈ લહેરાભાઈના સ્મરણાર્થે
હા. ચાંતિલાલ કચશભાઈ ૨૫૧
- ૯૨ જ્યેષ્ઠ સ્વધર્મી બપુ હા. ચાંદ રીઝભાઈસહ જયવિલાલજી ૨૫૧
- ૯૩ બ. ડૉ. સરસ્વતીબેન મળીલાલ ચતુરભાઈ ચાંદ
(સદાનદી ઊં. લાલજી મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી) ૨૫૧
- ૯૪ ચીમનલાલ મણીલાલ ચાંદ (દરિયાપુરી સમઢાવના પૂ. તપસ્વી
મહારાજશ્રી માણેકચંદ્રજીના શિષ્ય યુનીશ્રી મગનલાલજી
મહારાજશ્રીના સ્મરણાર્થે) ૨૫૧
- ૯૫ બેન જેકુબજી જાજલાલ પારેખ ૨૫૧
- ૯૬ પુનમચંદ્ર જવાહીરલાલજી બરડીયા ૨૫૧

- ૯૭ અ સૌ લીલાવતી ધીરજલાલ મહેતા
C/o ડૉ ધીરજલાલ ત્રીકમલાલ મહેતા ૩૦૧
- ૯૮ શેઠ રાજમલભ ઘાસીમલભ કોઠારી કોશીચડવાળા
તરફથી સ્થા. જૈન સંઘને ભેટ ૨૫૧
- ૯૯ શેઠ ચુનીલાલ લગવાનભ C/o રતીલાલ ચુનીલાલ ૨૫૧
- ૧૦૦ ભાગ્યલતી અરવીદકુમાર C/o અરવીદકુમાર સકરાભાઈ ભાવસાર ૨૫૧
- ૧૦૧ અ. સૌ ચચળબેન મનસુખલાલ
હા મનસુખલાલ જોડાલાલ રૂપેરા ૨૫૧
- ૧૦૨ સ્વ. આસીબાઈ તથા શેઠ વસ્તીમલભ ભોમાભાઈનાં સ્મરણાર્થે
હા શેઠ મીશ્રીમલભ દેવીચદભ ઓસવાલ કેરવાળા ૨૫૧
- ૧૦૩ સ્વ. શેઠ કીશનમલભ માડોતના સ્મરણાર્થે
હા શીરમલભ કીશનમલભ સોજતવાલા ૨૫૧
- ૧૦૪ સ્વ શેઠ વજ્રતાવરમલભના સ્મરણાર્થે
હા શેઠ ઘીસાલાલભ મુકનરાજભ શીયારીયા (જોધપુરવાલા) ૨૫૧
- ૧૦૫ શાહ મહાસુખલાલ ભાઈલાલ (સદાનદી પંડિત મુનિશ્રી
છોટાલાલભ મહારાજના ઉપદેશથી) ૨૫૧
- ૧૦૬ અ સૌ કાતાબેન કાળીદાસ C/o કુમાર બુક બાઈડીંગ વર્ક્સ ૨૫૧
- ૧૦૭ સ્વ, શેઠ હીંમતલાલ મગનલાલના સ્મરણાર્થે તેમના
સુપુત્રો મેક્સર્સ દ્વારકાદાસ એન્ડ પ્રધર્સ તરફથી ૩૫૧
- ૧૦૮ અ સૌ કાતાબેનના સ્મરણાર્થે
હા ભાવસાર નાગરદાસ હરભવનદાસ ૨૫૧
- ૧૦૯ શ્રી ઉમેદચંદ ઠાકરશી C/o M/s યુ ટી ગોપાણી એન્ડ સન્સ ૩૫૧
- ૧૧૦ પૂ માતુશ્રીના સ્મરણાર્થે હા ભાવસાર ભોગીલાલ છગનલાલ ૨૫૧
- ૧૧૧ શાહ શાંતિલાલ મોહનલાલ ૨૫૧
- ૧૧૨ સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર હા પ્રભુદાસભાઈ મહેતા ૨૫૧
- ૧૧૩ સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર હા શાહ ભુરાલાલ કાળીદાસ ૨૫૧
- ૧૧૪ સ્વ પિતાશ્રી મોતીલાલભના સ્મરણાર્થે
હા મહેતા રણુભતલાલભ મોતીલાલભ ઉદેપુરવાળા ૨૫૧
- ૧૧૫ શેઠ પરસોતમદાસ અમરશીના ધર્મપત્નિ સ્વ કુસુમબેનના
સ્મરણાર્થે તથા અ સૌ સવિતાબેનના માસખણના નિમિત્ત
હા સોમચંદ પરસોતમદાસ (પોર્ટ સુદાનવાળા) ૩૦૧

૧૧૬ મીમાન ભેરાવરમલલ ધર્મચ દ્રલ કુઝરવાલ	
રાલલ કોકેરકાવાળા (મુનિમી માગીલાલલના ઉપદેશથી)	૨૫૧
૧૧૭ ઠેલ ધનલભાઈ પુરુષોત્તમરાસ	૨૫૧
૧૧૮ સરસ્વતી પુસ્તકભાગ	૩૫૧
૧૧૯ સરસ્વતી પુસ્તક ભાગ	૩૫૧
૧૨૦ સરસ્વતી પુસ્તક ભાગ	૩૫૧
૧૨૧ શેઠ ગેરિલાલલ સુત્રનલાલલ ઉદેપુત્તલા	૨૫૧
૧૨૨ શેઠ કૌશાલાલલ મુરાવા પીપલોદાવાળા	૨૫૨
૧૨૩ કામદાર વાડીલાલ રતીલાલ (સામરમવી)	૨૫૨
૧૨૪ કુમારી અપાનેન લોગીલાલ ભાવસાર	૨૮૦
૧૨૫ કુમારી ઉપાનેન જયતીલાલ ભાવસાર	૨૫૧
૧૨૬ કુમારી ચંદ્રાનેન જયતીલાલ ભાવસાર	૨૫૧
૧૨૭ કુમારી જયશી રમણલાલ ભાવસાર	૨૫૧
૧૨૮ ચાહ જાલાલ ઠાકરાભાઈ	૩૫૧
૧૨૯ ગોરકિયા ચાહમલલ જવાહીરલાલલ	૨૫૧
અમલનેર	
૧ ચાહ નાગરાસ વાલભાઈ	૨૫૧
૨ શ્રી સ્વા જૈન સઘ હા ચાહ જાલાલ લીખાલાલ	૨૫૧
અજમેર	
૧ શેઠ ભુરાલાલ મોહનલાલ કુઝરવાલ	૨૫૧
અલવર	
૧ શ્રીમતી અપાનેવી C/o ભુદામલલ રતનમલલ સચેવી	૨૫૧
૨ ચાહમલલ મહાવીરપ્રસાદ પાલાવત	૨૫૧
૩ શ્રીકૃત રૂપભદ્રમાર મુમતિભદ્રમાર જૈન	૨૫૧
આસનસોલ	
૧ જાવીશી મણીલાલ ચત્રબુજના રમણલાલ તેમના ધર્મપત્નિ	
મણીભાઈ તરફથી હા રસિકલાલ જનિતકાલ તથા વિનોદરામ	૨૫૧
આટકોટ	
૧ મેતા મુનીલાલ નારણરાસ	૩૦૧
આણંદ	
૧ શેઠ રમણીલાલ એ કપાસી હા મનમુખલાલભાઈ	૨૫૧

આકોલા

શેઠ કચનલાલભાઈ રાઘવજી અજમેરા ૮/૦ મેસર્સ અજમેરા
પ્રધર્મ એન્ડ કું. (પૂ. સદાનંદી મુનિશ્રી છોટાલાલજી મહારાજના ઉપદેશથી) ૨૫૧

ધગતપુરી

૧ શેઠ પન્નાલાલ લખીચંદ જૈન ૨૫૧

ઈન્દોર

- ૧ અ સૌ જેન દયાબેન મોહનલાલ દેશાઈ જેતપુરવાળા
(અ સૌ જેન વિદ્યાબેનના વર્ષીતપ નિમિત્તે)
હા અરવિંદકુમાર તથા જીતેન્દ્રકુમાર ૨૫૧
- ૨ શ્રીચુત ભાઈલાલ છગનલાલ તુરખીયા ૩૫૧
- ૩ સ્વ ગૌરીશંકર કાળીદાસ દેશાઈ જેતપુરવાળાના સ્મરણાર્થે
હા ભૂપતલાલ ગૌરીશંકર દેશાઈ ૨૫૦

ઉદેપુર

- ૧ શેઠ મોતીલાલજી રણજીતલાલજી હીંગડ ૨૫૧
- ૨ શ્રીમતી સોહીનીબાઈ ૮/૦ મોતીલાલજી રણજીતલાલજી હીંગડ ૨૫૧
- ૩ અ સૌ જેન ચન્દ્રાવતી તે શ્રીમાન ખડોતલાલજી નાહરના
ધર્મપત્નિ, હા શેઠ મોતીલાલજી રણજીતલાલજી હીંગડ ૨૫૧
- ૪ શેઠ છગનલાલજી બાગેચા ૨૫૧
- ૫ શેઠ મગનલાલજી બાગેચા ૨૫૧
- ૬ સ્વ શેઠ કાળુલાલજી લોઢાના સ્મરણાર્થે
હા શેઠ દોલતસિંહજી લોઢા ૨૫૧
- ૭ સ્વ શેઠ પ્રતાપભલજી સાખલાના સ્મરણાર્થે
હા પ્રાણુલાલ હિરાલાલ સાખલા ૨૫૧
- ૮ શેઠ ભીમરાજજી થાવરચંદજી બાફળા ૨૫૧
- ૯ શ્રીચુત સાહેબલાલજી મહેતા ૩૦૧
- ૧૦ શેઠ પન્નાલાલજી ગણેશલાલજી હીંગડ ૨૫૧
- ૧૧ શેઠ દીપચંદજી પન્નાલાલજી લોઢા ૨૫૧
- ૧૨ શેઠ કસ્તુરચંદ નાડમલાલ ૨૫૧

ઉપલેટા

- ૧ શેઠ જેઠાલાલ ગોરધનદાસ ૨૫૧

- ૨ સ્વ. બેન સતોક્ષેન કચરા હા. જોતમચકભાઈ, છોટાલાલભાઈ
તથા અમૃતલાલભાઈ વાલજી (કન્યાલુવાળા) ૨૫૧
- ૩ ચેક ખુશાલચંદ કાનજીભાઈ હા. ચેક પ્રતાપભાઈ ૨૫૧
- ૪ દેસી વીરૂલજી હરખચંદ ૨૫૧
- ૫ સઘાળી સુગચકર હરજીવનભાઈના સ્મરણાર્થે હા. તેમના પુત્રો
જયવીલાસ તથા રમણીકલાસ ૨૫૧

ઉમરગાંધ રોડ

- ૧ શાહ મોહનલાલ પોપ્પલાલ પાનેલીવાળા ૨૫૧
- જોડન કેન્દ્ર
- ૧ મહેતા પ્રેમચંદ માલેકચંદના સ્મરણાર્થે
હા. રામચંદભાઈ, પોપટલાલભાઈ તથા રસીકલાલભાઈ ૨૫૧
- ૨ શાહ જમજીવનદાસ પુરૂષોત્તમદાસ ૨૫૧
- ૩ શાહ બોલનદાસ શામજી ઉઠાણી ૨૫૧

કલકત્તા

- ૧ શ્રી કલકત્તા કૌન સ્વે. સ્થા. (શુજરાવી) સબ
હા. શાહ જયમુખલાલ પ્રજુલાલ ૨૫૧

કલોલ

- ૧ ચેક મોહનલાલ જોડાભાઈના સ્મરણાર્થે
હા. ચેક આદ્યારામ મોહનલાલ ૨૫૧
- ૨ ઠા. મયાચંદ મગનલાલ ચેક હા. ઠા. રતનચંદ મયાચંદ ૨૫૧
- ૩ સ્વ. નાથલાલ ઉમેશચંદના સ્મરણાર્થે હા. શાહ રવીલાલ નાથલાલ ૨૫૧
- ૪ ચેક મણીલાલ તલકચંદના સ્મરણાર્થે
હા. મારફતીયા બહુલાલ મણીલાલ ૨૫૧
- ૫ સ્વ. શ્રીમુત વાડીલાલ પરશોત્તમદાસના સ્મરણાર્થે
હા. મેલાભાઈ તથા આદ્યારામભાઈ ૨૫૧
- ૬ શાહ નાગરદાસ કેશવલાલ ૨૫૧
- ૭ શ્રી સ્થા. કૌન સબ હા. ચેક આદ્યારામભાઈ મોહનલાલભાઈ ૨૫૧

કંડી

- ૧ શ્રી સ્થા. હરિયાપુરી કૌન સબ
હા. જાવસાર હામોદરદાસભાઈ ઇશ્વરલાલભાઈ ૨૫૧
- ૨ પાનવીબેન C/o જેસી બાબાઈ ઇશ્વરલાલભાઈ ૨૫૧

કેઠોર

- ૧ સ્થા. જૈન સંઘ હા શેઠ જેસીંગલાઈ પોચાલાલ
(માધવસિંહજી મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી) ૨૫૧

કેત્રાસગઢ

- ૧ શ્રી સ્વે. સ્થા જૈન સંઘ હા શેઠ દેવચંદ અમુલખલાઈ ૨૫૧

કંદયાણુ

- ૧ સંઘવી ઠાકરશીલાઈ સઘજીના સ્મરણાર્થે
હા. શાહ હીમતલાલ હરખચંદ ૨૫૧

કાનપુર

- ૧ શાહ રમણીકલાલ પ્રેમચંદ ૨૦૦

કુંદણી-(આટકોટ)

- ૧ દોશી રતીલાલ ટોકરશી ૨૫૧

કોલકી

- ૧ પટેલ ગોવિંદલાલ ભગવાનજી ૨૫૧
૨ પટેલ ખીમજી જેઠાલાઈ વાઘાણી
(તેમના સ્વ સુપુત્ર રામજીભાઈના સ્મરણાર્થે) ૨૦૨

કમ્પાલા

- ૧ સ્વ શેઠ નાનચંદ મોતીચંદ ધાક્રાવાળાના સ્મરણાર્થે
હા તેમના સુપુત્ર જમનાદાસ નાનચંદ શેઠ ૨૫૧
૨ શ્રીમતી હીરાબેન, રતીલાલ નાનચંદ શેઠ ધાક્રાવાળા ૨૫૧

કુંશાળગઢ

- ૧ શેઠ ચ પાલાલજી દેવીચંદજી ૨૫૧

ખાખીભળીયા

- ૧ ખાટવીયા શુભાબચંદ લીલાધર ૨૫૧

ખારશોહા

- ૧ સ્વ પિતામી હરજીવનદાસ લાલચક યાહ તથા
સ્વ. મ. સી. જેન જમજીનાઇ તથા લીલાબાઈના સ્મરણાર્થે
હા. નરસિંહદાસ હરજીવનદાસ ૨૫૧
- ૨ સ્વ. શેઠ જોષ્ઠદાસ લક્ષ્મીચંદના સ્મરણાર્થે હા. બાઈચક જોષ્ઠદાસ ૨૫૧

ખીચન

- ૧ શેઠ કીચનદાસ પૃથ્વીરાજ ૩૫૨

ખુશદારોહ

- ૧ ગીરધારીલાલજી ચીતારામજી જેઠવાળા ૩૦૦
- ૨ શેઠ નરસિંહદાસ ચાતીલાલજી ચેરલાવાળા
(સુનિધી આશ્રમલજીના ઉપદેશથી) ૨૫૧

ખજાત

- ૧ શેઠ માણેકલાલ બજવાનદાસ ૨૫૧
- ૨ શેઠ ત્રિભોવનદાસ મગજીદાસ ૨૫૧
- ૩ શ્રી સ્થા. જેન સભ હા. પટેલ કાવીલાલ જાળાલાલ ૨૫૧
- ૪ યાહ ચંદુલાલ હરીલાલ ૨૫૧
- ૫ યાહ સાકરચક મોહનલાલ ૨૫૧
- ૬ યાહ લકશ્મીબાઈ દેવચક ૨૫૧
- ૭ યાહ મુખલાલ દોલતચક ૨૫૧
- ૮ ગાંધી બાપુલાલ મોહનલાલ ૨૫૧
- ૯ જેન લલિતા માણેકલાલ ૨૫૧

ગાંધીધામ

- ૧ યાહ મેશરજી નામજી એ હ કુ ૨૫૧

ગુદાસા

- ૧ યાદ માલશી ઘેટાભાઈ ૨૫૧

ગુલાબપુરા

- ૧ યાં સ્થા. જેન જર્જીમાન સભ
હા. આગીલાલજી ઉદારમલજી પનોપવાલા ૨૫૧
- ૨ શ્રી જોષ્ઠલાલ પચાવત હા. શુભાનંદજી ધોરડિયા ૩૫૧

ગોંડલ

- ૧ સ્વ. બાબડા વચ્છરાજ તુલસીદાસનાં ધર્મપત્નિ કમળબાઈ
તરફથી હા માણેકચંદભાઈ તથા કપુરચંદભાઈ ૨૫૧
- ૨ પીપળીયા લીલાધર દામોદર તરફથી તેમનાં ધર્મપત્નિ અ. સૌ.
લીલાવતી સાકરચંદ કોઠારીના બીજા વર્ષીતપની ખુશાલીમાં ૩૦૧
- ૩ કામદાર બુઢાલાલ કેશવજીના સ્મરણાર્થે હા.
હરીલાલ બુઢાલાલ કામદાર ૩૦૧
- ૪ સ્વ. કોઠારી કૃપાશંકર માણેકચંદના સ્મરણાર્થે
હા. તેમના ધર્મપત્નિ પ્રભાકુવરબેન ૨૫૧
- ૫ કોઠારી ગુલાબચંદ રાયચંદ રગુનવાળા ૨૫૧
- ૬ જસાણી રૂગનાથભાઈ નાનજી હા ચુનીલાલભાઈ ૨૫૧
- ૭ માસ્તર હકમીચંદ દીપચંદ શેઠ ૨૫૧

ગોંદીયા

- ૧ સ્થા. જૈન સઘ હા શાહ પ્રેમચંદ છોટાલાલ (શેઠ પોપટલાલભાઈ તરફથી) ૨૫૦

ગોધરા

- ૧ શાહ ત્રીલોચનદાસ છગનલાલ ૩૦૧
- ૨ સ્વ. પ્રેમચંદ ઠાકરશીના સ્મરણાર્થે હા શાહ ચુનીલાલ પ્રેમચંદ ૩૦૧

ઘટકેણુ

- ૧ શાહ ચંદલાલ કેશવલાલ ૨૫૧

ઘોલવડે (થાણા)

- ૧ મહેતા ગુલાબચંદજી ગભીરમલજી ૩૦૦

ઘોડનદી

- ૧ શેઠ ચંદ્રભાણુ શોભાચંદ ગાધીયા ૨૫૧

ચુડા

- ૧ શ્રી સ્થા. જૈન સઘ હા. રતીલાલ મગનલાલ ગાધી ૨૫૧

ચોટીલા

- ૧ શાહ વનેચંદ જેઠાલાલ શ્રી સ્થા. જૈન સંઘને ભેટ ૩૦૧

ખારાધોડા

- ૧ સ્વ પિતામી હરજીવનદાસ લાલચક યાદ તથા
સ્વ. જી. સૌ બેન જમકુળાઈ તથા લીલાબાઈના સ્મરણાર્થે
હા નરસિંહદાસ હરજીવનદાસ ૨૫૧
- ૨ સ્વ. શેઠ જોષડલાલ લક્ષ્મીચંદના સ્મરણાર્થે હા લાઈચક જોષડભાઈ ૨૫૧

ખીચન

- ૧ શેઠ દ્વિશનલાલ પૃષ્ઠીરાજ ૩૫૨

ખુરદારોડ

- ૧ બીરધારીલાલ સીતારામજી જેડપવાળા ૩૦૦
- ૨ શેઠ નરસિંહદાસ ચાતીલાલજી સોરલાવાળા
(બુનિમી બાદમલના ઉપદેશથી) ૨૫૧

ખભાત

- ૧ શેઠ માણેકલાલ ભગવાનદાસ ૨૫૧
- ૨ શેઠ ત્રિસોવનદાસ મગજદાસ ૨૫૧
- ૩ શ્રી સ્મા બેન સમ હા પટેલ કાતીલાલ જાબાલાલ ૨૫૧
- ૪ યાદ બડલાલ હરીલાલ ૨૫૧
- ૫ યાદ સાકરજી મોહનલાલ ૨૫૧
- ૬ યાદ સકરાભાઈ દેવજી ૨૫૧
- ૭ યાદ મુખલાલ રોહતચક ૨૫૧
- ૮ ગોધી નાપુલાલ મોહનલાલ ૨૫૧
- ૯ બેન લલિતા માણેકલાલ ૨૫૧

ગાંધીધામ

- ૧ યાદ મોરારજી નાગજી જી ડાહ્યા ૨૫૧

ગુદાલા

- ૧ યાદ માલરી પેતાભાઈ ૨૫૧

ગુલાબપુરા

- ૧ શ્રી સ્મા બેન વર્ધમાન સમ
હા માંગીલાલજી ઉશરમલજી ધનોપવાલા ૨૫૧
- ૨ શ્રી જોસવાલ પચાવન હા શુભજયજી સોરઠિયા ૩૫૧

ગોંડલ

- ૧ સ્વ. બાબડા વચ્છરાજ તુલસીદાસનાં ધર્મપત્નિ કમળબાઈ
તરફથી હા. માણેકચંદલાઈ તથા કપુરચંદલાઈ ૨૫૧
- ૨ પીપળીયા લીલાધર દામોદર તરફથી તેમનાં ધર્મપત્નિ અ. સૌ.
લીલાવતી સાકરચંદ કોઠારીના બીજા વર્ષીતપની ખુશાલીમાં ૩૦૧
- ૩ કામદાર જીઠાલાલ કેશવજીના સ્મરણાર્થે હા
હરીલાલ જીઠાલાલ કામદાર ૩૦૧
- ૪ સ્વ. કોઠારી કૃપાશ કર માણેકચંદના સ્મરણાર્થે
હા. તેમના ધર્મપત્નિ પ્રભાકુ વરબેન ૨૫૧
- ૫ કોઠારી ગુલાબચંદ રાયચંદ રંગુનવાળા ૨૫૧
- ૬ જસાણી રૂગનાથભાઈ નાનજી હા ચુનીલાલભાઈ ૨૫૧
- ૭ માસ્તર હકમીચંદ દીપચંદ શેઠ ૨૫૧

ગોંદીયા

- ૧ સ્થા. જૈન સંઘ હા શાહ પ્રેમચંદ છોટાલાલ (શેઠ પોપટલાલભાઈ તરફથી) ૨૫૦

ગોધરા

- ૧ શાહ ત્રીલોચનદાસ છગનલાલ ૩૦૧
- ૨ સ્વ. પ્રેમચંદ ઠાકરશીના સ્મરણાર્થે હા. શાહ ચુનીલાલ પ્રેમચંદ ૩૦૧

ઘટકેણુ

- ૧ શાહ ચંદુલાલ કેશવલાલ ૨૫૧

ઘોલવડે (થાણા)

- ૧ મહેતા ગુલાબચંદજી ગભીરમલજી ૩૦૦

ઘોડનદી

- ૧ શેઠ ચંદ્રભાણુ શોભાચંદ ગાદીયા ૨૫૧

ચુડા

- ૧ શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા. રતીલાલ મગનલાલ ગાધી ૨૫૧

ચોટીલા

- ૧ શાહ વનેચંદ જેઠાલાલ શ્રી સ્થા જૈન સંઘને ભેટ ૩૦૧

ખારાબોઠા

- ૧ સ્વ પિતામી હરજીવનદાસ લાલચદ ચાહ તથા
સ્વ બા. સૌ જેન જગજીભાઈ તથા લીલાબાઈના સ્મરણાર્થે
હા નરસિંહદાસ હરજીવનદાસ ૨૫૧
- ૨ સ્વ શેઠ જોધકલાલ લક્ષ્મીચંદના સ્મરણાર્થે હા. ભાઈચંદ જોધકલાઈ ૨૫૧

ખીચન

- ૧ શેઠ દીચનલાલ પૃથ્વીરાજ ૩૫૨

ખુરદારોઠા

- ૧ બીરખારીલાલજી સીતારામજી જેડપવાળા ૩૦૦
- ૨ શેઠ નરસિંહદાસ ચાવીલાલજી ચેરલાવાળા
(મુનિશ્રી આંદમલજીના ઉપદેશથી) ૨૫૧

ખલાલ

- ૧ શેઠ માણેકલાલ ભગવાનદાસ ૨૫૧
- ૨ શેઠ ત્રિભોવનદાસ મંગળદાસ ૨૫૧
- ૩ શ્રી સ્વા. જૈન સમ હા. પટેલ કાંતીલાલ અબાલાલ ૨૫૧
- ૪ ચાહ ચંદુલાલ હરીલાલ ૨૫૧
- ૫ ચાહ સાકરચંદ મોહનલાલ ૨૫૧
- ૬ ચાહ સકરાભાઈ દેવચંદ ૨૫૧
- ૭ ચાહ મુખલાલ દોલતચંદ ૨૫૧
- ૮ ગાંધી બાપુલાલ મોહનલાલ ૨૫૧
- ૯ જેન લલિતા માણેકલાલ ૨૫૧

ગાંધીધામ

- ૧ ચાહ મોરારજી નામજી જોડકાં ૨૫૧

ગુડાણા

- ૧ ચાહ માલશી યેલાભાઈ ૨૫૧

ગુજાળપુરા

- ૧ શ્રી સ્વા. જૈન વર્ધમાન સમ
હા. માગીલાલજી ઉદારમલજી ખનોપવાલા ૨૫૧
- ૨ શ્રી જોગલાલ પંચાચત્ર દા. મુલાબચંદજી ચેરદિયા ૩૫૧

૪	શાહ રંગીલદાસ પોપટલાલ	૨૫૧
૫	વકીલ મણીલાલ ખેંગારભાઈ પુનાતર	૨૫૧

જુનારદેવ

૧	ઘેલાણી ત્રીકમજી લાધાભાઈ	૨૫૧
---	-------------------------	-----

જુનાગઢ

૧	શાહ મણીલાલ મીઠાભાઈ હા હજિલાલભાઈ (હાટીનામાળીયાવાળા)	૨૫૧
---	--	-----

જામજેઘપુર

૧	શ્રી સ્થા જૈન મઘ હા મહેના પોપટલાલ માવજીભાઈ	૩૮૭
૨	શાહ ત્રીભોવનદાસ ભગવાનજી પાનેત્રીયાળા	૨૫૧
૩	દોશી માણેકચંદ ભવાન	૨૫૧
૪	પટેલ લાલજી જુડાભાઈ	૨૫૧
૫	શેઠ બાવનજી જેઠાભાઈ	૨૫૧
૬	શેઠ વ્રજલાલ ચુનીલાલ	૨૫૧

જેતપુર

૧	કોઠારી ડાલરકુમાર વેણીલાલ	૨૫૧
૨	અ સૌ બેન સુરજકુંવર વેણીલાલ કોઠારી	૨૫૧
૩	શેઠ અમૃતલાલ હીન્જીભાઈ હા. નરભોરામભાઈ (જસાપુરવાળા)	૨૫૧
૪	દોશી છોટાલાલ વનેચંદ	૨૫૧

જેતલસર

૧	શાહ લક્ષ્મીચંદ કપૂરચંદ	૨૫૧
૨	કામદાર લીલાધર જીવરાજના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપાત્ર જળકબેન તરફથી હા શાતીલાલભાઈ ગોડલવાળા	૨૫૧

જેઘપુર

૧	શેઠ નવરતમલજી ધનવતસિંહજી	૨૫૧
૨	શેઠ હસ્તીમલજી મનરૂપલજી સામસુખા	૨૫૧

ચાપુલરોડ

- ૧ શેઠ માંગીલાલજી હીરાચંદ્રજી બાબેલ ૩૦૧

જમશેદપુર

- ૧ દોશી ઝવેરચંદ વલ્લભજી ૨૫૧

જલેસર (બાણસોર)

- ૧ સઘવી નાનચંદ પોપટભાઈ ધાનગઢવાળા ૨૫૧

જયપુર

- ૧ શ્રીમાન હિમતસિંહજી ચાહેજી ગલ્લુચિા, બેદિસનલ કમીક્ષનર
અજમેર હિવીઝનવાળાના ધર્મપત્નિ અ. સૌ. માણેકકુન્દસેન
તરફથી હા. યુગલસિંહજી ગલ્લુચિા ૩૫૧
- ૨ શ્રીમાન શેઠ શીરમલજી નવલખાનાં ધર્મપત્નિ અ. સૌ. પ્રેમલતાદેવી ૨૫૧

જાલર

- ૧ સ્વ. ભાડરી સ્વરૂપચંદ્રજી ચાહના ધર્મપત્નિ મોવીબેનના
સ્મરણાર્થે હા. શ્રીમુત લાલચંદ્રજી રાજમલજી કીશનમલવાળા
(આદ્યુનિના ઉપદેશથી) ૨૫૧

જામખાણીયા

- ૧ શેઠ વલ્લભજી નારણજી ૨૫૧
- ૨ શ્રી સ્વા. જીન સઘ હા. મહેતા રણભાઈદાસ પરમાણુ ૨૫૧
- ૩ સઘવી પ્રાણલાલ હવલભાઈ ૨૫૧

જામનગર

- ૧ શાહ છોટાલાલ કેશવજી ૨૫૧
- ૨ વોરા બીમનલાલ દેવજીભાઈ ૨૫૧
- ૩ ડો. સાહેબ પી. પી. શેઠ ૨૫

૪	શાહ રંગીલદાસ પોપટલાલ	૨૫૧
૫	વકીલ મણીલાલ ખેગારભાઈ પુનાતર	૨૫૧

જુનારદેવ

૧	ઘેલાણી ત્રીકમજી લાધાભાઈ	૨૫૧
---	-------------------------	-----

જુનાગઢ

૧	શાહ મણીલાલ મીઠાભાઈ હા. હરિલાલભાઈ (હાટીનામાળીયાવાળા)	૨૫૧
---	---	-----

જામજેઘપુર

૧	શ્રી મ્થા જૈન ગઘ હા મહેના પોપટલાલ માવજીભાઈ	૩૮૭
૨	ગાહ ત્રીભોવનદામ ભગવાનજી પાનેલીવાળા	૨૫૧
૩	દોશી માણેકચંદ ભવાન	૨૫૧
૪	પટેલ લાલજી જુઠાભાઈ	૨૫૧
૫	શેઠ બાવનજી જેઠાભાઈ	૨૫૧
૬	શેઠ વ્રજલાલ ચુનીલાલ	૨૫૧

જેતપુર

૧	કોઠાગી ડાકરકુમાર વેણીલાલ	૨૫૧
૨	અ સૌ જૈન સુરજકુવર વેણીલાલ કોઠાગી	૨૫૧
૩	શેઠ અમૃતલાલ હીરજીભાઈ હા નગ્મેશભાઈ (જસાપુરવાળા)	૨૫૧
૪	દોશી છોટાલાલ વનેચંદ	૨૫૧

જેતલસર

૧	શાહ લક્ષ્મીચંદ કપૂરચંદ	૨૫૧
૨	કામદાર લીલાધર જીવરાજના સ્મગ્ણાર્થે તેમના ધર્મપાત્ર જખકજૈન તરફથી હા શાતીલાલભાઈ ગોડલવાળા	૨૫૧

જેઘપુર

૧	શેઠ નવરતમજી ધનવત્સિહજી	૨૫૧
૨	શેઠ હસ્તીમજી મનરૂપજી સામસુખા	૨૫૧

- ૩ શેઠ પુખરાજી પદમરાજી બહારી ૨૫૧
 ૪ શેઠ વસ્તીમલ જ્ઞાનદાસજી સામસુખા ૨૫૧

જોરાવરનગર

- ૧ શ્રી સ્વા. જૈન સઘ હા. શેઠ વ. પકલાલ ધનજીભાઈ ૨૫૧

ઝંડીયા

- ૧ શ્રી સ્વા. જૈન સઘ હા. શેઠ કનૈયાલાલ બી. મોદી ૨૫૧

ઢોંઢામયા

- ૧ શ્રી સ્વા. જૈન સઘ ૨૫૦

ઢસા

- ૧ શ્રી હસામ સ્વા. જૈન સઘ હા. જોડ સદગુરુ તરફથી ૨૫૧
 ૨ શ્રી સ્વા. જૈન સઘ હા. બગડિયા નરસેરામ જોડાલાલ (હસા જ કથન) ૨૫૦

તાસગાવ

- ૧ સ્વ. યુનીલાલજી દુગઠના સ્મરણાર્થે તેમનાં ધર્મપત્નિ
 દેદુભાઈના તરફથી હા. શેઠ રામચંદ્રજી ૩૫૧

થાનગઢ

- ૧ શાહ ઠાકરજીભાઈ કરચનજી ૨૫૧
 ૨ શેઠ જોડાલાલ ત્રીવિધવનદાસ ૨૫૧
 ૩ શાહ ધારજીભાઈ પાશવીરભાઈ હા. મુળલાલભાઈ ૨૫૧
 ૪ હસાનેન અરવીંદ હા. ભાઈ રવીંદ માણેકચંદ ૩૦૧

દહાણુગેડ

- ૧ શાહ હરજીવનદાસ જોધક ખંધાર (કથાબીનાજી) ૨૫૧

દાદોદ

- ૧ શેઠ માણેકલાલભાઈ બેગારજી ૨૫૧

દિલ્હી

- ૧ લાલાજી પૂર્ણચંદજી જૈન (સેન્ટ્રલ બેંકવાળા) ૩૫૧
- ૨ શ્રીચુત કીશનચંદજી મહેતાખચંદજી ચોરડીયા
હા. શ્રીમતી નગીનાદેવી તથા શ્રીચુત મહેતાખચંદ જૈન ૨૫૧
- ૩ અ. સૌ. સજ્જનબેન ઇંદરમલજી પારેખ ૨૫૧
- ૪ લાલાજી મીકનલાલજી જૈન એન્ડ સન્સ ૩૦૧
- ૫ લાલાજી ગુશનલાલજી જૈન એન્ડ સન્સ ૩૦૧
- ૬ સ્વ. લક્ષ્મીચંદજીના સ્મરણાર્થે નગીનાદેવી સુજાતીના તરફથી
હા. સંઘવી હિમતકુમારજૈન
- ૭ બેન વિજ્યાકુમારી જૈન C/o મહેતાખચંદ જૈન
(વયોવૃદ્ધ સરલ સ્વભાવી કુલમતીજી મહાસતિજીની પ્રેરણાથી) ૨૫૧
- ૮ શ્રીમાન લાલાજી રતનચંદજી જૈન C/o. આઇ. સી. હોઝીયરી ૨૫૧
- ૯ સ્વ લાલાશ્રીચંદજી ડુગરીયાના સ્મરણાર્થે રાજસ્થાન ન્યયાધિકારી
હુકમચંદજી જૈનના સુપુત્ર જીતેન્દ્રકુમાર વકીલના સુપુત્ર અનિલકુમાર
તરફથી ભેટ હ વિનયકુમારી ૩૫૧
- ૧૦ સ્વ લાલા ચ પાલાલજી ચોરડીયાના સ્મરણાર્થે લાલચંદજી તથા
હીરાલાલજી તરફથી હ શાતાદેવી ૩૫૧

ઢાંઢા

- ૧ શેઠ મણીલાલ જ્યેષ્ઠભાઈ ૨૫૧

ધાર

- ૧ શેઠ સાગરમલજી પનાલાલજી ૨૫૧

ઢાંગઢા

- ૧ ભાવદીક્ષિત અ સૌ. રૂપાળીબેન હીમતલાલ સઘવીની તપશ્ચર્યાથી
સઘવી ચીમનલાલ પરસોતમદાસ સઘવી તરફથી ૩૦૫
- ૨ સઘવી નરસિંહદાસ વખતચંદ ૩૦૧
- ૩ શ્રી સ્થા જૈન મોટા સઘ હા શેઠ મ ગળજી જીવરાજ ૨૫૧
- ૪ ઠકકર નારણદાસ હરગોવિંદદાસ ૨૫૧
- ૫ કોઠારી કપુરચંદ મ ગળજી ૨૫૧

ધારાણ

૧	મહેતા પ્રભુદાસ મુળજીભાઈ	૩૫૧
૨	જી. સી. બચીંગેન બાળુભાઈ	૨૫૧
૩	ધી નવસોરાઈ જોઈલ મીલ પ્રા. લીમીટેડ	૨૫૧
૪	સ્વ. રામચંદ્ર પાનાચંદના સ્મરણાર્થે હા. ચીમનલાલ રામચંદ્ર શાહ	૩૦૧
૫	ગાંધી પોપટલાલ જેથઈભાઈ	૨૫૦
૬	દેશાઈ છગનલાલ ઠાકુરભાઈ લાઠવાળાના ધર્મપત્નિ દિવાળીબેન તરફથી હા. કુમારી હંમુમવી	૨૫૧
૭	એક સદસ્ય હા. મહેતા પ્રભુદાસ મુળજીભાઈ	૨૫૧
૮	ચેક દસપતરામ વસનજી મહેતા	૨૫૧
૯	સ્વ. પિતાશ્રી ભગવાનજી કલ્યાણભાઈના તથા શ્રી. હંસાના સ્મરણાર્થે હા. પટેલ હરીચંદ્ર ભગવાનજી	૩૦૧
૧૦	મહેતા હેમચંદ કાળીકાશ જામખ બાળીબાવાળા	૨૫૧

ધંધુકા

૧	ચેક પોપટલાલ ધારથીભાઈ	૨૫૧
૨	સ્વ. મુલાબચંદભાઈના સ્મરણાર્થે હા. વોરા પોપટલાલ નાનચંદ	૨૫૧
૩	શ્રી ચત્રજીવ વાલજીભાઈ વસાણી	૨૫૧

ધુલિયા

૧	શ્રી અમોલ જીન ધાનાલચ હા. ચેક કનૈયાલાલજી જાજેક	૨૫૧
---	---	-----

નડીયાદ

૧	શાહ મોહનલાલ જુરાભાઈ	૨૫૧
---	---------------------	-----

નારાયણ ગામ

૧	ચેક મોતીલાલજી હીરાચંદજી ધીરવીયા બેરીવાળા નંદુરખાદ	૨૫૧
૧	શ્રી સ્વા. જીન સવ હા. ચેક પ્રેમચંદ જામવાનલાલ	૨૫૦

નાગોર

- ૧ શ્રીપાલભાઈ એન્ડ કું હા. સાગરમલ્લ, લુંકડ ડેરવાળા તરફથી ૨૫૧

પાલનપુર

- ૧ બેન લક્ષ્મીભાઈ હા. મહેતા હરિલાલ પિતાંબરદાસ ૨૫૧
૨ લોકાગચ્છ સ્થા. જૈન પુસ્તકાલય હા કેશવલાલ જી. શાહ ૨૫૧

પાણસણા

- ૧ શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા શાહ છોટાલાલ પૂંજભાઈ ૨૫૧

પાલેજ

- ૧ સ્વ મનસુખલાલ મોહનલાલ સઘવીના સ્મરણાર્થે
હા ભાઈ ધીરજલાલ મનસુખલાલ ૩૦૧

ખાંતીજ

- ૧ સ્થા જૈન સંઘ હા શ્રીચુત અખાલાલ મહાસુખરામ ૨૫૦

પૂના

- ૧ શેઠ ઉત્તમચંદ જી કેવળચંદ જી ધોડા ૨૫૧

ફાલના

- ૧ મહેતા પુખરાજજી હસ્તીમલજી સાદડીવાલા ૩૦૧
૨ મહેતા કુદનમલજી અમરચંદ જી સાદડીવાલા ૨૫૧

ખગસરા

- ૧ શેઠ પોપટલાલ રાઘવજી રાઘડીવાળા
હા નાનચંદ પ્રેમચંદ શાહ ૨૫૧

ભરવાળા-બેલાશા

- ૧ સ્વ. મોહનલાલ નરસિંહદાસના સ્મરણાર્થે
હા તેમનાં ધર્મપત્નિ મુશ્વજન મોશાશા ૨૫૧

બદનાવર

- ૧ શ્રી વર્ધમાન સ્વા. જીન શાવક સહ હા મિર્થીલાલ જીન વકીલ ૨૫૧

બાલોતરા

- ૧ શાહ જેઠમલલ હસ્તીમલલ ભગવાનદાસલ ભલુસારી ૨૫૧

બીહટા

- ૧ શાહ કાનલ શામલભાઈ ૨૫૧

બિકાનેર

- ૧ શેઠ બેરુદાનલ શેઠીયા ૨૫૪

બેરાળ

- ૧ શેઠ ભાંજલ કેશવલ (જ્ઞાનભાઈ માટે) ૨૫૧

બેલાડી

- ૧ શ્રી સ્વા. જીન સહ હા શેઠ હબરીમલલ હસ્તીમલલ રાંકા ૨૫૧

બેરમેા

- ૧ શ્રી બેરમેા સ્વા. જીન સહ હા મહેતા નવલચંદ હાકેમચંદ ૨૫૧

બેબસોર

- ૧ બાટવીયા વનેચંદ ભમીચંદ, મહાવીર ટેક્સટાઇલ સ્ટોર વરુધી
ભાઈ બન્દ્રકાન્તના લગ્નની ખુશાલીમાં ૨૫૨
૨ શેઠ દિયનલાલલ કુલચંદલ સાહેબ ૨૫૧
૩ ભલમેશ બિટાલાલ માનસિંચ ૩૫૧

બોટાદ

- ૧ સ્વ. વસાણી હરગોવિંદદાસ છગનલાલના સ્મરણાર્થે
હા તેમનાં ધર્મપત્નિ છબલબેન

૨૫૧

બોડેલી

- ૧ શાહ પ્રવીણચંદ્ર નરસિંહદાસ સાણુંદવાળા
૨ શાહ ગીરધરલાલ સાકરચંદ

૨૫૧

૨૫૧

બોરા

- ૧ સ્વરૂપચંદ્ર જવાહરમલજી બોરડીયા, મનોબાઈ સુગનલાલજીના
સ્મરણાર્થે (ચાંદમુનિના ઉપદેશથી)
૨ બેન રાધીબાઈ (પૂ આચાર્ય ધર્મદાસજી મહારાજના સપ્રદાયના
મંત્રી કીશનલાલજી મહારાજના સુશિષ્ય શોભાગમલજી
મહારાજના શિષ્ય સ્વ કેવળચંદ્રજી મહારાજના સ્મરણાર્થે
(ચાંદમુનિજીના ઉપદેશથી)

૨૫૧

૨૫

બાણુવડ

- ૧ શેઠ જેઠંભાઈ માણેકચંદભાઈ
૨ સઘવી માણેકચંદ માધવજી
૩ શેઠ લાલજી માણેકચંદ લાલપુરવાળા
૪ શેઠ રામજી જીણાભાઈ
૫ શેઠ પદમશી લીમજી ફાફરીયા
૬ ફાફરીયા ગાડાલાલ કાનજીભાઈ હા અ. સૌ શાતાબેન વસનજી
૭ સ્વ. મહેતા પૂતમચંદ ભવાનના સ્મરણાર્થે હા તેમના
ધર્મપત્નિ દિવાળીબેન લીલાધર (શુદ્ધાવાળા)

૩૫૨

૨૫૧

૨૫૧

૨૫૧

૨૫૧

૨૫૧

૨૫૧

બાવનગર

- ૧ સ્વ. કુંવરજી બાવાભાઈના સ્મરણાર્થે હા શાહ લહેરચંદ કુંવરજી
૨ કોઠારી ઉદયલાલજી સાહેબ .

૩૦૧

૨૫૧

બાદરજી

- ૧ શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા. મટેલ ધુલાભાઈ ઝવેરભાઈ

૨૫૧

લીલાવાહા

- ૧ શ્રી યાતિ નૈન પુસ્તકાલય હા. વાદમલ્લ માનમલ્લ સંઘવી / ૨૫૧
 ૨ શેઠ જીમરાજલ ગીમીલાલ / ૩ ૧

શ્રીમ

- ૧ અપાલાલ નૈન પુસ્તકાલય હા શેઠ ઊમામલ્લ માંગીલાલ - ૨૫૧

શુસાવલ

- ૧ શેઠ રાજમલ્લ નડલાલ મેરીટેમલ્લટ્રેડ ૨૫૧

લોભાય

- ૧ જ્ઞાન મહિરના સેક્રેટરી ચાહ કુવરલ્લ જીવરાજ ૨૫૧

મદ્રાસ

- ૧ શેઠ મેમરાજલ દેવીચલ્લ મહેતા ૨૫૧
 ૨ મહેતા મણીલાલ ભાઈચંદ ૨૫૧
 ૩ મહેતા મુરજમલ્લ ભાઈચંદ ૨૫૧
 ૪ મહેતા ભાપાલાલ ભાઈચંદ ૨૫૧

મનોર

- ૧ ચાહ શેરમલ્લ દેવીચલ્લ જયવતમલ્લવાળા
 હા પૂતમચલ્લ શેરમલ્લ મોલ્યા / ૨૫૩

માનકુવા

- ૧ સ્વ. મહેતા કુવરલ્લ તામાલાલના સ્મરણથી હા તેમનાં પરમપત્નિ
 કુવરબાઈ હરખંચંદ (માનકુવા સ્વા. નૈન સંઘ માટે) / ૨૫૧

મીડવી

- ૧ મી સ્વા. હોળી નૈન સંઘ હા. મહેતા ગુનીલાલ વેલ્લ / ૨૫૬

માંડવા

- ૧ શ્રી માડવા સ્થા જૈન સઘ હા અ સૌ. કચનગૌરી રતીલાલ ગોસલીયા (ગઠઠાવાળા) ૨૫૧

માલેગાંવ

- ૧ શ્રી સ્થા જૈન સઘ હા કૃતેલાલ, માલુ જૈન ૨૫૧

માંગરોલ

- ૧ શાહ ત્રીભોવનદાસ નાનલ ૨૫૦
૨ દોશી ગીરધરલાલ જેઠાલાલ ૨૫૦

સુખઈ તથા પરાંઓ

- ૧ સ્વ શ્રી પિતાશ્રી કુદનમલજી મોતીલાલજી સુંથાના સ્મરણાર્થે
હા. શેઠ મોતીલાલજી જુખરમલજી (અહમદનગરવાળા) ૨૫૧
- ૨ શ્રી વર્ધમાન સ્થા જૈન સઘ હા કામદાર રૂપચંદ શીવલાલ (અધેરી) ૨૫૧
- ૩ અ. સૌ કમળાબેન કામદાર હા કામદાર રૂપચંદ શીવલાલ (અધેરી) ૨૫૧
- ૪ સ્વ માતુશ્રી કડવીબાઈના સ્મરણાર્થે હા તેમના પૌત્ર
હકમીચંદ તારાચંદ દોશી (અધેરી) ૨૫૧
- ૫ શાહ હરજીવન કેશવજી ૨૫૧
- ૬ શાહ રમણીકલાલ કાળીદાસ તથા અ સૌ કાન્તાબેન રમણીકલાલ ૨૫૧
- ૭ સઘવી હિંમતલાલ હરજીવનદાસ ૨૫૧
- ૮ વોરા પાનાચંદ સઘજીના સ્મરણાર્થે
હા ત્રખકલાલ પાનાચંદ એન્ડ બ્રધર્સ ૨૫૧
- ૯ શાહ રામજી કરશનજી થાનગઠવાળા ૨૫૧
- ૧૦ સ્વ જટાશંકર દેવજીભાઈ દોશીના સ્મરણાર્થે
હા. રણછોડદાસ (બાબુલાલ) જટાશંકર દોશી ૩૦૧
- ૧૧ ઘેલાણી વલ્લભજી નરભેરામ હા નરસી હદાસ વલ્લભજી ૨૫૧
- ૧૨ કપાસી મોહનલાલ શીવલાલ ૨૫૧
- ૧૩ શાહ ત્રીભોવનદાસ માનસિંગભાઈ દોઢીવાળાના સ્મરણાર્થે
હા શાહ હરખચંદ ત્રિભોવનદાસ ૨૫૧
- ૧૪ ખેતાણી મણીલાલ કેશવજી (વડીયાવાળા) ઘાટકોપર ૨૫૧
- ૧૫ સ્વ પિતાશ્રી શામજી કલ્યાણજી ગોડલવાળાના સ્મરણાર્થે
હા. વૃજલાલ શામજી બાવીસી ૩૦૧
- ૧૬ શાહ રવિચંદ સુખલાલભાઈ (દાદર) ૩૫૧

૧૭	સ્વ. આશાચમ ગીરધરલાલના સ્મરણાર્થે હા. શાંતિલાલ આશાચમ વડી જગવતલાલ શાંતિલાલ	૨૫૧
૧૮	ગાંધી મંદીલાલ માણેકજી	૨૫૧
૧૯	ચાહ સ્વલ્પભાઈ તથા ભાઈલાલભાઈની કું (કાઠીવલી)	૨૫૧
૨૦	અ. સૌ. લાકુબેન હા. સ્વલ્પભાઈ ચામલ	૨૫૧
૨૧	સ્વ. માતુશી માણેકભાઈના સ્મરણાર્થે હા. ચેક વલભલાલ નાનલ	૩૦૧
૨૨	લેક સદ્ગુણસ્થ હા. ચેક સુદરલાલ માણેકલાલ	૨૫૧
૨૩	ચેક ખુશાલભાઈ જેઠાલાલ	૨૫૦
૨૪	ચેક યુનીલાલ નરસીરામ વેકરીવાળા	૨૫૧
૨૫	સ્વ. માતુશી ગોમતીભાઈના સ્મરણાર્થે હા. ચાહ પાપલાલ ધનાજી	૨૫૧
૨૬	કોઠેચા જગતીલાલ રણછોડલાલ સૌભાગ્યજી જુનાગઢવાળા	૨૫૧
૨૭	વોરા ઠાકરશી જસરાજ	૨૫૧
૨૮	કોઠારી સુખલાલજી પુતમજીજી (ખારેશ)	૨૫૧
૨૯	અ. સૌ. બેન કુકનગૌરી મનહરલાલ સપવી	૨૫૧
૩૦	કોઠારી રમણીકલાલ કેસ્ટુરજીજી	૨૫૧
૩૧	દેશાઈ અમૃતલાલ વલ્લભાનંદા સ્મરણાર્થે હા. દલીપજી અમૃતલાલ દેશાઈ	૨૫૧
૩૨	સ્વ. ત્રિભોવનદાસ મજાવાળા વીંધીવાવાળાના સ્મરણાર્થે હા. હરબોધિનદાસ ત્રિભોવનદાસ અલભેરા	૨૫૧
૩૩	તેજશી કુબેરદાસ પાનામજી	૨૫૧
૩૪	ચેક સરદારમલજી દેવીજીજી કાવેરીયા (સાંઘીવાળા)	૨૫૧
૩૫	ચેક નેમજી રવરૂપજી ખલાતવાળા હા. ભાઈ લેખલાલ નેમજી	૨૫૧
૩૬	ચાહ કોશીભાઈ હીરજીભાઈ	૩૦૧
૩૭	શ્રીમતી મણીભાઈ મજલાલ પારખ લેરીટેમલ ટ્રસ્ટ રૂ. ૬ હા. વૃન્દલાલ કુંભાજી	૨૫૧
૩૮	દરિયા અમૃતલાલ મોતીજી (ખારેકોપર)	૨૫૧
૩૯	કોશી અવધુજી સુદરજી	૨૫૧
૪૦	કોશી ભુવનકિશોર અવધુજી	૨૫૧
૪૧	કોશી પ્રવિજીજી અવધુજી	૨૫૧
૪૨	ચેક મતુભાઈ માણેકજી હા. કાંઠીયા નરસીરામ મોશાજી	૨૫૧
૪૩	ચાહ કાતીલાલ મનલાલ	૨૫૧

૪૪	શેઠ મણીલાલ ગુલાબચંદ	ઘાટકેપર	૨૫૧
૪૫	શેઠ હગનલાલ નાનજીભાઈ		૨૫૧
૪૬	શાહ શીવજી માણેકભાઈ		૨૫૧
૪૭	મેસર્સ સવાણી ટ્રાન્સપોર્ટ કું. હા. શેઠ માણેકલાલ વાડીલાલ		૨૫૧
૪૮	શાહ નગીનદાસ કલ્યાણજી (વેરાવળવાળા)		૨૫૧
૪૯	મહેતા રતીલાલ ભાઈચંદ		૨૫૧
૫૦	શાહ પ્રેમજી હીરજી ગાલા		૨૫૧
૫૧	બેન કેશરભાઈ ચંદુલાલ જેસીંગભાઈ શાહ		૨૫૧
૫૨	પારેખ ચીમનલાલ લાલચંદ સાયલાવાળાના ધર્મપત્નિ અ. સૌ. ચંચળભાઈના સ્મરણાર્થે હા. સારાભાઈ ચીમનલાલ		૨૫૧
૫૩	ધી મરીના મોર્ડન હાઈસ્કુલ ટ્રસ્ટ ફંડ હા. શાહ મણીલાલ ઠાકરશી		૨૫૧
૫૪	મહેતા મોટર સ્ટોર્સ હા. અનોપચંદ ડી. મહેતા		૨૫૧
૫૫	શેઠ રસીકલાલ પ્રભાશંકર મોરળીવાળા તરફથી તેમના માતૃશ્રી મણીબેનના સ્મરણાર્થે		૩૦૧
૫૬	શ્રીચુત જશવંતલાલ ચુનીલાલ વેરા		૨૫૦
૫૭	શાહ કુવરજી હસરાજ		૨૫૧
૫૮	દડીયા જેસીંગલાલ ત્રીકમજી		૨૫૧
૫૯	મોદી અભેચંદ સુરચંદ રાજકોટવાળા હા. ડોસાલાલ અભેચંદ		૨૫૧
૬૦	શાહ જેઠાલાલ ડામરશી ધ્રાગધ્રાવાળા હા. શાહ વાડીલાલ જેઠાલાલ		૨૫૦
૬૧	સ્વ પિતાશ્રી ભગવાનજી હીરાચંદ જસાણીના સ્મરણાર્થે હા. લક્ષ્મીચંદભાઈ તથા કેશવલાલભાઈ		૩૦૧
૬૨	સ્વ પિતાશ્રી શાહ અબાલાલ પુરુષોત્તમદાસના સ્મરણાર્થે હા. શાહ બાપાલાલ અબાલાલ		૨૫૧
૬૩	સ્વ કસ્તુરચંદ અમરશીના સ્મરણાર્થે હા. તેમના ધર્મપત્નિ ઝવેરબેન મગનલાલ વતી જયતીલાલ કસ્તુરચંદ મસ્કારીયા (ચુડાવાળા)		૨૫૧
૬૪	શેઠ કુગરશી હસરાજ વીસરીયા		૨૫૧
૬૫	શાહ રતનશી મોણશીની કુા		૨૫૧
૬૬	શેઠ શીવલાલ ગુલાબચંદ મેવાવાળા		૨૫૧
૬૭	શાહ ચંદુલાલ કેશવલાલ		૨૫૧
૬૮	સ્વ પિતાશ્રી વિરચંદ જેસીંગ શેઠ લખતરવાળાના સ્મરણાર્થે હા. કેશવલાલ વીરચંદ		૨૫૧
૬૯	ચંદુલાલ કાનજી મહેતા		૨૫૧

- ૭૦ શ્રી વર્ધમાન સ્થા. જૈન સપ
 ૧૧ ડા. કેશરીમલ્લ જ્ઞાનોપમ્પદલ શુભલીલા (મલાઠ) ૨૫૧
- ૭૧ સ્વ. પિતાશ્રી પતુભાઈ મોનાભાઈના સ્મરણાર્થે
 ડા. ચાક કાનલ પતુભાઈ = ૨૫૧
- ૭૨ જી. સૌ. પાનળાઈ ડા. શેઠ પદમચી નરસિંહભાઈ , ૨૫૧
- ૭૩ સ્વ. નાગચીભાઈ સેજ યાદના સ્મરણાર્થે રામલ નાગચી " ૩૦૧
- ૭૪ સ્વ. બોડા વણારચી ત્રીલોચનદાસ અરસઈવાળાના સ્મરણાર્થે
 ડા. જગજીવન વણારચી ગોઠા " ૨૫૧
- ૭૫ સ્વ. કાનલ મુળજીના સ્મરણાર્થે તથા માતૃશ્રી દિવાળીભાઈના
 ૧૬ ઉપવાસના પારણા પ્રસંગે ડા. જયંતિલાલ કાનલ " ૨૫૧
- ૭૬ ચાક પ્રેમલ માલચી ગજર , ૨૫૧
- ૭૭ ચાક વેલચી જેડી મલાઈ છાસરાવાળા તરફથી તેમના ધર્મપત્નિ
 સ્વ. નાનળાઈના સ્મરણાર્થે ૩૦૧
- ૭૮ સ્વ. પિતાશ્રી રાવચી વેલચીના સ્મરણાર્થે ડા.
 ચાક દામલ રાવચીભાઈ " ૩૦૧
- ૭૯ ચાક વસ્ત્રગભાઈ ચીવલભાઈ " ૨૫૧
- ૮૦ ચાક ખીમલ મુળલ પુખા " ૨૫૧
- ૮૧ સ્વ. માતૃશ્રી જકલભાઈના સ્મરણાર્થે ડા. દેશાઈ વૃજલાલ કાળીદાસ , ૨૫૧
- ૮૨ જી. સૌ. સમતાનેન ચાતિલાલ C/o. ચાતિલાલ ઉજમચી ચાક " ૨૫૧
- ૮૩ સ્વ. કેશવલાલ વછરાજ કેઠારીના સ્મરણાર્થે સુસ્વનેન તરફથી
 ડા. તનમુખલાલભાઈ " ૨૫૧
- ૮૪ સ્વ. પિતાશ્રી હસરાજ હીરાના સ્મરણાર્થે
 ડા. દેવચી હસરાજ કમ્હ બીદકવાળા ૨૫૧
- ૮૫ ઘેલાળી પ્રભુલાલ ત્રીકમલ (બિરીવલી) ૨૫૨
- ૮૬ શેઠ ત્રજલાલ કસ્તુરચ દલી મડી જજરામર ચામલ દારને લેટ (માટુ બા.) ૨૫૧
- ૮૭ જી. સૌ. જૈન રજનગૌરી C/o. ચાક ચંદુલાલ ભટ્ટમીચક " ૨૫૧
- ૮૮ ચાક નરવરલાલ દીપચક તરફથી તેમના ધર્મપત્નિ જી. સૌ.
 સુશીલાબેનના વર્ષાવપતી ખુશાલીમા " ૨૫૧
- ૮૯ દેડી શીખાલાલ વૃજલાલ પાળીવાદવાળા " ૨૫૧
- ૯૦ ચાક ગોપાલજી માનસજ " ૨૫૧

૯૧	દોશી કુલચંદ માણેકચંદ	” ૨૫૦
૯૨	શેઠ ચ પકલાલ ચુનીલાલ દાદલાવાળા	” ૨૫૧
૯૩	શ્રી વર્ધમાન સ્થા. જેન શ્રાવક સંઘ હા સંઘવી	
	ચીમનલાલ અમરચંદ	(દાદર) ૨૫૧
૯૪	શાતિલાલ હુંગ-શી અદાણી	” ૨૫૧
૯૫	શાહ કરશન લધુભાઈ	” ૩૦૧
૯૬	કીશનલાલ સી. મહેતા	શીવ ૨૫૧
૯૭	માતુશ્રી છવીળાઈના સ્મરણાર્થે	
	હા. શામજી શીવજી કચ્છ ગુદાળાવાળા	ગોરેગાવ ૨૫૧
૯૮	સ્વ. શાહ રાયશી કચરાભાઈના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્નિ	
	નેળુભાઈ વતી હા જેઠાલાલ રાયશી	” ૨૫૧
૯૯	શુશીલાબેન શકરાભાઈ C/o નવીનચંદ્ર વસતલાલ શાહ બિલેપાર્કે	૨૫૧
૧૦૦	બેન ચદનબેન અમૃતલાલ વારિયા	૨૫૧
૧૦૧	સ્વ કાળીદાસ જેઠાલાલ શાહના સ્મરણાર્થે	
	હા સુમનલાલ કાળીદાસ (કાનગુડવાળા)	૩૦૧
૧૦૨	શાહ ત્રીભોવન ગોપાલજી તથા અ સૌ બેન કસુંબા	
	ત્રીભોવન (ધાનગઢવાળા)	શીવ ૨૫૧

સુળી

૧	શેઠ ઉજ્જમશી વીરપાળ હા શેઠ કેશવલાલ ઉજ્જમશી	૩૦૧
---	---	-----

મોરળી

૧	દોશી માણેકચંદ સુદરજી	૩૫૧
---	----------------------	-----

મોખાસા

૧	શ્રીચુત નાથાલાલ ડી મહેતા	૨૫૧
૨	શાહ દેવરાજ પ્રેથરાજ	૨૫૦

યાદગીરી

૧	શેઠ બાદરમલજી સુરજમલજી બેંકર્સ	૨૫૦
---	-------------------------------	-----

રતલાખ

- ૧ અનેક ભકતજનો તરફથી હા. શીમાન કેસરીમલ્લ હા
(શી કેવળચંદ્ર મુનિશીના ઉપદેશથી) ૨૫૧

રાણપુર

- ૧ શ્રીમતિ માતુશી સમસ્તબાઈના સ્મરણાર્થે
હા. ડે. નરોત્તમદાસ મુનીલાલ કાપડીયા ૨૫૧
- ૨ સ્વ. પિતાશી હરદેરાબાઈ ખીમલના સ્મરણાર્થે
હા. શેઠ કાલીદાસ હરદેરાબાઈ વસાણી ૩૦૧

રાણુવાસ

- ૧ શેઠ જ્વાનમલ્લ નેમીચંદ્ર હા. બાબુ રીખજીદલ્લ ૩૦૧

રામણુર

- ૧ સ્વ. માતુશી મીંધીબાઈના સ્મરણાર્થે
હા. ચાકુ શીવલાલ મુલાજીદ વડવાણુવાળા ૨૫૧
- ૨ શેઠ કબીરમલ્લ બાંકમલ્લ સચેતી ૨૫૧

રાજકોટ

- ૧ વાડીલાલ ડાઈંગ એન્ડ પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સ ૪૦૦
- ૨ શેઠ રવીલાલ ન્યાયજીદ ચીતલીયા ૨૫૧
- ૩ બાબુ પરશુરામ છમનલાલ શેઠ હરેકુરવાળા ૨૫૦
- ૪ શેઠ મતુભાઈ જીજીજીદ (એન્ડ-નીચર સાહેબ) ૨૫૧
- ૫ શેઠ કાંતિલાલ પ્રેમજીદ તેમના પ્રમીયલિના વર્ષીતપ પ્રસંગે ૨૫૧
- ૬ શેઠ પ્રજાશમ વીક્રમલ ૨૫૧
- ૭ કાણી ન્યાયજીદ કાંકેમજીદ વસીલ ૨૫૧
- ૮ મેન સુખીયાળા નૌતમલાલ જસાણી (વર્ષીતપની જુથાલી) ૨૫૧
- ૯ મોટી સોનાચંદ્રજીદ મોટીચંદ ૨૫૧
- ૧૦ જસાણી જીમલ વેલ્લ તરફથી તેમના પ્રમીયલિ આ. યો.
સમસ્તમેનના વર્ષીતપ નિમિત્તે ૨૫૧

૧૧ દોશી મોતીચંદ ધારશીભાઈ (સીટાયડં એકઝીક્યુટીવ એન્જનીયર)	૨૫૧
૧૨ કામદાર ચંદુલાલ જીવરાજ (ધાંગાવાળા)	૨૫૦
૧૩ હેમાણી ઘેલાભાઈ સવચંદ	૨૫૧
૧૪ દક્ષતરી પ્રભુલાલ ન્યાલચંદ	૨૫૧
૧૫ સ્વ મહેતા દેવચંદ પુરૂષોત્તમના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્નિ હિમકુંવરબાઈ તરફથી હા. જયતિલાલ દેવચંદ મહેતા.	૨૫૧
૧૬ પારેખ શીવલાલ જીંગલાઈ મોખાસાવાળા હા. અ સૌ કંચનબેન	૨૫૨

૨૫૨

૧ પૂજ્ય વાલજીભાઈ ન્યાલચંદલાઈ	૨૫૧
------------------------------	-----

રામપુરા

૧ શેઠ તેજમલજી મનોહરલાલજી બેઠર	૩૫૧
-------------------------------	-----

રાવટી

૧ શેઠ મિયાચંદજી બુહારમલજી કટારિયા	૩૫૧
-----------------------------------	-----

લાખતર

૧ શાહ રાયચંદ ઠાકરશીના સ્મરણાર્થે હા. શાંતિલાલ રાયચંદ શાહ	૨૫૧
૨ ભાવસાર હરજીવનદાસના સ્મરણાર્થે હા. ત્રીલોવનદાસ હરજીવનદાસ	૨૫૧
૩ શાહ તલકશી હીરાચંદના સ્મરણાર્થે હા. ભાઈ અમૃતલાલ તલકશી	૨૫૧
૪ શાહ ચુનીલાલ, માણેકચંદ	૨૫૧
૫ શાહ જદવજી ઓઘડભાઈના સ્મરણાર્થે હા. શાંતિલાલ જદવજી	૨૫૧
૬ દોશી ઠાકરશી શુલાબચંદના સ્મરણાર્થે તેમના ધર્મપત્નિ સમરતબહેન તરફથી હા. જયતિલાલ ઠાકરશી	૨૫૧

લાલપુર

૧ નેમચંદ સવજી મોદી હા. ભાઈ મગનલાલ	૨૫૧
૨ શેઠ સુલચંદ પોપટલાલ હા. મણીલાલભાઈ તથા જેસીંગભાઈ	૨૫૧

લાખેરી

૧ માસ્તર જેઠાલાલ મોનજીભાઈ હા. અમૃતલાલ જેઠાલાલ (સીવીલ એન્જનીયર સાહેબ)	૨૫૧
---	-----

લાકડીયા

૧ શ્રી લાકડીયા સ્થા જૈન સંઘ હા. શાહ રતનશી કરમજી	૨૫૧
---	-----

(ઈંગ્લી (સોશલ)

૧ ચાહ સુભાષી સુભાષી

૨૫૧

ઈંગ્લી (પચમહાલ)

૧ ચાહ કુવરજી સુભાષી

૨૫૧

૨ જાહેર વાસીરામ સુભાષી

૨૫૧

૩ ચાહ વીરજી પન્નાલાલ કપૂરજી

૨૫૧

૪ શ્રી રમણ કૈન સવ ક ચાહ ચાંવીલાલ સુભાષી

૩૫૧

લોનાવાલા

૧ ચાહ મનરાજી સુભાષી

૨૫૧

સુધિયાના

૧ જાહેર રાજેન્દ્રકુમાર કૈન રિંછીવાળા

૨૫૧

વડવાળા શહેર

૧ ચાહ રિંછીપ્રકાશ સવાઈલાલ O/o ચાહ સવાઈલાલ વાલજી

૨૫૧

૨ કામદાર મનલાલ બોઠલાલ કા. રવીલાલ મનલાલ

૨૫૧

૩ સવ વી મુગજી બેવરજી કા. જીવજી ગરજી

૨૫૧

૪ ચાહ કાંવીલાલ નામદાસ

૨૫૧

૫ વોરા વજ્રજી મનલાલ

૨૫૧

૬ સવ વી રીવલાલ કીમલજી

૨૫૧

૭ ચાહ રેવશીલાલ રેવજી

૨૫૧

૮ વોરા કોમ્પાઈ લાલજી રમણ કૈન સવ

કા. વોરા નાનજી રીવલાલ

૨૫૧

૯ વોરા મનજી લાલજી રમણ કૈન સવ

કા. વોરા પાનાજી બોલજી

૨૫૧

૧૦ રોશી વીરજી મુરજી કા. રોશી નાનજી ઉજમસી

૨૫૧

૧૧ રવ. વોરા મણીલાલ મનલાલ તથા વોરા વજ્રજી મણીલાલ

૨૫૧

૧૨ ચાહ વાઘીલાલ રેવજી

૨૫૧

૧૩ કામદાર વોરધનજી મનલાલનાં ધર્મપત્ની

અ. શ્રી કમળાબેન રજુનવાલા

૨૫૧

૧૪ શ્રી મજલાલ મુળલાલ

૨૫૧

વડોદરા

૧ કામદાર કેશવલાલ હિંમતરામ ટ્રોફેસર

૨૫૧

૨ વકીલ મણીલાલ કેશવલાલ શાહ

૨૫૧

૩ સ્વ. પિતાશ્રી કુકીરચંદ પુનભાઈના સ્મરણાર્થે

૨૫૧

હા શાહ સમણલાલ કુકીરચંદ

૨૫૧

વડીયા

૧ શેઠ લવાનભાઈ કાળાભાઈ પંચમીયા

૨૫૧

વલસાડ

૧ શાહ ખીમચંદ મુળભાઈ

૨૫૧

વણી

૧ મહેતા નાનાલાલ છગનલાલના ધર્મપત્નિ સ્વ. ચંચળબેન તથા

પુરીબેનના સ્મરણાર્થે હા. મનહરલાલ નાનાલાલ મહેતા

૨૫૧

વટામણ

૧ શ્રી સ્થા. જૈન સઘ હા. પટેલ હાથ્યાભાઈ હલુભાઈ

૨૫૧

વડગાંવ

૧ શેઠ માણેકચંદ્ર રાજમલભાઈ ગાફળા

૨૫૧

વાંકાનેર

૧ ખડેરીયા કાંતીલાલ ત્રગકલાલ

૨૫૧

૧ દફતરી ચુનીલાલ પોપટભાઈ મોરખીવાળા

હા પ્રાણલાલ ચુનીલાલ દફતરી

૨૫૧

વીંછીયા

૧ શ્રી સ્થા. જૈન સઘ હા. અજમેરા રાયચંદ મજપાળ

૨૫૧

વિરમગામ

૧ માસ્તર વીઠલભાઈ મોદી

૨૫૧

૨ શાહ નાગરદાસ માણેકચંદ

૨૫૧

- ૩ ચાહ મણીલાલ છપ્પણલાલ ચાહપુરનાળા ૨૫૧
- ૪ ચાહ અમુલખ નાગરદાસનાં ધર્મપત્નિ અ સો બેન લીલાવતીના
વધીતપ નિમિત્તે હા. ચાહ કાંતીલાલ નાગરદાસ ૩૦૦
- ૫ સ્વ. શેઠ ઉત્તમચી નાનગદના સ્મરણાર્થે હા. ચાહ મુનીલાલ નાનગદ ૨૫૧
- ૬ સ્વ. શેઠ મણિલાલ લક્ષ્મીચંદ ખારાબોડાવાળાના સ્મરણાર્થે
તેમના પુત્રો તરફથી હા. જીમચંદભાઈ ૨૫૧
- ૭ સ્વ શેઠ હરિલાલ મણુદાસના સ્મરણાર્થે હા. અનુભાઈ ૨૫૧
- ૮ સ્વ. શેઠ જ્યોત્સનાભાઈ નારણદાસ ૨૫૧
- ૯ સ્વ. ચાહ વેલચાંભાઈ સાકરચંદ કત્રાસગઢવાળાના સ્મરણાર્થે
હા. ભાઈ ચીમનલાલભાઈ ૨૫૧
- ૧૦ શરૂમ મણીલાલ ટેકરચી લાલીવાળા (મીટી બેનના સ્મરણાર્થે) ૨૫૧
- ૧૧ ચાહ નારણદાસ નાનલખાઈના પુત્ર વાડીલાલભાઈનાં ધર્મપત્નિ
અ સો નારગીબેનના વધીતપ નિમિત્તે હા. ચાલીલાલ નારણદાસ ૨૫૧
- ૧૨ સ્વ છબીલાલ જોડણદાસના સ્મરણાર્થે તેમનાં
ધર્મપત્નિ કમળાબેન તરફથી હા. મણુલાલભાઈ ૨૫૧
- ૧૩ શ્રી સ્વા. જૈન શાવીકા સ્વ. હા. રાખાબેન વાડીલાલ ૨૫૧
- ૧૪ સ્વ ત્રિભોવનદાસ દેવચંદ તથા સ્વ. અચળબેનના સ્મરણાર્થે
હા. ડા. દિંમતલાલ મુળલાલ ૨૫૧
- ૧૫ ચાહ મુળચંદ કાનલખાઈ હા. ચાહ નાગરદાસ જ્યોત્સનાભાઈ ૨૫૧
- ૧૬ શેઠ મોહનલાલ પિતામ્બરદાસ હા. ભાઈ દેશવલાલ તથા મનમુખલાલ ૨૫૧
- ૧૭ શ્રીમતી હીરાબેન નચુભાઈના વધીતપ નિમિત્તે
હા. નચુભાઈ નાનગદ ચાહ ૩ ૧
- ૧૮ શેઠ મણીલાલ ચીવલાલ ૨૫૧
- ૧૯ સ્વ. મણીલાલ પરસોતમદાસ છુદરેલના સ્મરણાર્થે
હા. સાકરચંદ પરસોતમદાસ ચાહ ૨૫૧
- ૨૦ સ્વ. મોહનદાસ છુદાભાઈના સ્મરણાર્થે હા. તેમનાં ધર્મપત્નિ
નામીબેનભાઈ તરફથી હા. ચકરલાલ તથા ચાલીલાલ ૨૫૧
- વિજયનગર
- ૧ શ્રી વર્ધમાન શ્રી. સ્વા. જૈન માવક સ્વ
હા. શેઠ છિદુલાલ અણતસિંહ ૩૫૧
- વેરાવળ
- ૧ ચાહ દેશલલાલ જ્યોત્સનાભાઈ ૨૫૧

૨	શાહ ખીમચંદ સૌભાગ્યચંદ	૨૫૧
૩	સ્વ. શેઠ મદનજી જેઠાંદખાઈના સ્મરણાર્થે તેમનાં ધર્મપત્નિ લાડકુંવરબાઈ તરફથી હા. ધીરજલાલ મદનજી	૨૫૧
૪	શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ હા. શાહ શોભેચંદ કરશનજી	૨૫૧
૫	શાહ હરકિશનદાસ કુલચંદ કાનપુરવાળા	૨૫૨

સતારા

સ્વ કોઠારી મદનલાલજી કુંદનમલના સ્મરણાર્થે હા. તેમનાં ધર્મપત્નિ રાજકુંવરબાઈ	૨૫૧
--	-----

સરા

૧ શ્રી સરા સ્થા. જૈન સંઘ હા. દોશી પાનાચંદ સોમચંદ	૨૫૧
--	-----

સાથુંદ

૧ શાહ હીરાચંદ છગનલાલ હા. શાહ ચીમનલાલ હીરાચંદ	૩૦૧
૨ ચ સૌ. ચ પાબેન હા. દોશી જીવરાજ લાલચંદ	૨૫૧
૩ પટેલ મહાસુખલાલ ડોસાબાઈ	૨૫૧
૪ શાહ સાકરચંદ કાનજીબાઈ	૨૫૧
૫ પુરીબેન ચીમનલાલ કલ્યાણજી સંઘવી લીંબડીવાળાના સ્મરણાર્થે હા. વાડીલાલ મોહનલાલ કોઠારી	૨૫૧
૬ પારેખ નેમચંદ મોતીચંદ મુળીવાળાના સ્મરણાર્થે હા. પારેખ લીખાલાલ નેમચંદ	૨૫૧
૭ સંઘવી નારણદાસ ધરમશીના સ્મરણાર્થે હા જયંતીલાલ નારણદાસ	૨૫૧
૮ શાહ કસ્તુરચંદ હરજીવનદાસ હા ડો. માણેકલાલ કસ્તુરચંદ શાહ	૨૭૧
૯ શેઠ મોહનલાલ માણેકચંદ ગાંધી ચુડાવાળા તરફથી તેમના ધર્મપત્નિ મછાબેન લલ્લુભાઈના સ્મરણાર્થે	૩૦૧
૧૦ સંઘવી કાન્તિલાલ હરખચંદ	૩૦૧
૧૧ શાહ લીખાલાલ નાગરદાસ	૨૫૧

સાલખની

૧ દોશી ચુનીલાલ કુલચંદ	૨૫૦
-----------------------	-----

સાદડી

૧ શેઠ દેવરાજજી જીતમલજી પુનમીયા	૨૫૧
--------------------------------	-----

સાસવડ

- ૧ ચંદનમલ્લ મુથાનાં ધર્મપત્નિ જી. સૌ. રજુભાઈ મુથા તરફથી
ક. જમરચંદલ મુથા

સિંગાપુર

૨૫૧

- ૧ દોશી વનેશદ વછરાજ

૨૫૧

મુરત

- ૧ શ્રી સ્વા. જૈન સમ હા. ચાક રતિલાલ લક્ષ્મભાઈ ૨૫૧
૨ શ્રીધુત કસ્થાણ્ણદ માલેકલદ હંદાલાવાળા ૨૫૧
૩ શ્રી હરીપુરા છોકરી સ્વા. જૈન સમ હા. નાણુલાલ છોટાલાલ ચાક ૨૫૧

મુરેન્દ્રનગર

- ૧ શેઠ આપશીભાઈ મુખલાલ ૨૫૧
૨ ભાવચાર મુનીલાલ પ્રેમચંદ ૨૫૧
૩ સ્વા. કેશવલાલ મુળભાઈનાં ધર્મપત્નિ જમરચંદના
સ્મરણાર્થે હા. ભાઈલાલ કેશવલાલ ચાક ૨૫૧
૪ ચાક ન્યાલચંદ હરખચંદ ૨૫૧
૫ ચાક વાઘીલાલ હરખચંદ ૨૫૧
૬ શ્રી સ્વા. જૈન સમ ૩૦૧

મુવઈ

- ૧ સાવળા સામલ હીરલ તરફથી સદાનવી જૈન મુનિશ્રી છોટાલાલ
મહાસર્જન ઉપદેશથી મુવઈ સ્વા. જૈન સમ જ્ઞાનભદ્રને લેટ ૨૫૧

સળેલી

- ૧ ચાક હુણાલ શુભાનંદભાઈ ૨૫૧
૨ શ્રી સ્વા. જૈન સમ હા. ચાક પ્રેમચંદ કલીચંદ ૨૫૧

સોજત

- ૧ જી. સૌ. ઘીશીબેન લાલચંદલ મહેતા (ફતેહનગર સડને લેટ) ૩૫૧

હાંરીજી

- ૧ ચાક અમુલખ મુળભાઈ હા. પ્રકાશચંદ અમુલખભાઈ ૩૦૧
૨ સ્વા. જૈન મદ્રકાતાના સ્મરણાર્થે હા. ચાક અમુલખ મુળભાઈ ૩૦૧

હાંટીના માળીયા

- ૧ શેઠ વોપાલભાઈ ગીઠાભાઈ ૧૨૫૦
૨ શ્રીમતી આનંદગૌરી ભગવાનદાસના સ્મરણાર્થે
૧૮૪૬ હા. તેમનાં નાનાબેન જી. સૌ. મનુષ્યબેન ભગવાનદાસ ગાંધી ૧૮૬૦ ૨૫૧

તા. ૨૦-૧૦-૬૦ સુધીના મેમ્બરોની સંખ્યા

૧૧ આદ્ય સુરબીશ્રી

૨૨ સુરબીશ્રી

૭૪ સહાયક મેમ્બરો

૫૮૩ લાઈફ મેમ્બર

૫૮ બીજા કલાસના જુના મેમ્બરો

૭૪૮

દરેક દાતાઓનો સમિતિ તરફથી આભાર માનુ છું.

લી. સેવક,

રાજકોટ, તા. ૨૦-૧૦-૬૦

સાકરચંદ્ર ભાઈચંદ શેઠ

દીપોત્સવી

મંત્રી,

તો.કે. દિવાળી પછી અમદાવાદવાળા શાહ શામળભાઈ અમરશી તરફથી રૂ.

૨૫૧ મળેલ છે (આગળના રૂ. ૨૫૧ માં ઉમેરવાના છે)

તેઓશ્રી હવે સહાયક મેમ્બરમાં દાખલ થાય છે.

*

નવ્ર વિનંતિ

જે જે મેમ્બરો રૂ. ૨૫૧ બરીને દાખલ થયા છે તેમને વિનંતી કરવામાં આવે છે કે, આપ ધનવાન વર્ગના હોવાથી રૂ. ૨૫૦ વધારાના મોકલી આપી આપનું સુખારક નામ રૂ. ૫૦૧માં દાખલ કરાવશો. જેથી સમિતિને ઘણી રાહત મળશે

રૂ. ૧૫૧ વાળા જુના મેમ્બરોને વધારાના રૂ. ૧૦૦ મોકલી આપવા અપીલ કરેલ છે તે સુજબ મોકલાવી આપવા ફરી યાદી આપીએ છીએ.

અસુલ્ય તક

હવે સમિતિએ કુલ ૯૦૦ મેમ્બર સુધી દાખલ કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે તે સુજબ ૭૪૮ મેમ્બરમાં ફક્ત ૧૫૨ મેમ્બર દાખલ કરવાના રહે છે આપનું નામ જો ન લખાવ્યું હોય તો વહેલી તકે રૂ. ૫૦૧ મોકલી સમિતિના કાર્યમાં સહકાર આપી રૂ. ૮૦૦ના શાસ્ત્રો ભેટ તરીકે મેળવી શકો છો.

સાસવલ

- ૧ જદનમલલ મુમાનાં ખમંપતિ અ. સૌ. રજુભાઈ મુથા તરફથી
હ. અમરવલલ મુથા ૨૫૧

સિંગાપુર

- ૧ દોશી વનેચક વછરાજ ૨૫૧

સુરેત

- ૧ શ્રી સ્વા. જૈન સમ હા. શાકે રવિલાલ લક્ષ્મીભાઈ ૨૫૧
૨ શ્રીજીવ કસ્તાલુભઈ માણેકચંદ હડાલાખાળા ૨૫૧
૩ શ્રી હરીપુરા છોકેટી સ્વા. જૈન સમ હા. બાળુલાલ છેટાલાલ શાકે ૨૫૧

સુરેન્દ્રનગર

- ૧ ચોક આંપશીભાઈ મુળલાલ ૨૫૧
૨ ભાવસાર મુનીલાલ પ્રેમચંદ ૨૫૧
૩ સ્વા. કેશવલાલ મુળભાઈના ખમંપતિ અમરવલાઈના
સ્મરણાર્થે હા. ભાઈલાલ કેશવલાલ શાકે ૨૫૧
૪ શાકે ન્યાલચંદ હરખચંદ ૨૫૧
૫ શાકે વાઘીલાલ હરખચંદ ૨૫૧
૬ શ્રી સ્વા. જૈન સમ ૩૦૧

સુવર્ધ

- ૧ સાવળા ચામલ હીરલ તરફથી સલામતી જૈન મુનિશ્રી છેટાલાલ
મહારાજના ઉપદેશથી મુવધ સ્વા. જૈન સમ જ્ઞાનભાઈને લેટ ૨૫૧

સુજેલી

- ૧ શાકે હુણાલ જીલાભાઈભાઈ ૨૫૧
૨ શ્રી સ્વા. જૈન સમ હા. શાકે પ્રેમચંદ રાઘીચંદ ૨૫૧

સોજત

- ૧ અ. સૌ. શ્રીસીમેન લાલચંદલ મહેતા (ફતેહનગર સભને લેટ) ૩૫૧

હારીજ

- ૧ શાકે અમુલખ મુળભાઈ હા. પ્રકાશચંદ અમુલખભાઈ ૩૦૧
૨ સ્વા. જૈન અદ્વૈતાના સ્મરણાર્થે હા. શાકે અમુલખ મુળભાઈ
હાટીના માળીમા ૩૦૧

- ૧ ચોક બોપાલ મીઠાભાઈ ૨૫૦

- ૨ શ્રીમતી જ્ઞાનકમ્પૌરી ભગવાનદાસના સ્મરણાર્થે

- ૧/૨ હા. તેમના નાનાજેન અ. સૌ. મનુષ્યમેન ભગવાનદાસ અંધીયા ૨૫૧

તા. ૨૦-૧૦-૬૦ સુધીના મેમ્બરોની સંખ્યા

૧૧ આઘ સુરબીશ્રી

૨૨ સુરબીશ્રી

૭૪ સહાયક મેમ્બરો

૫૮૩ લાઈફ મેમ્બર

૫૮ બીજા કલાસના જુના મેમ્બરો

૭૪૮

દરેક દાતાઓનો સમિતિ તરફથી આભાર માનુ છું.

લી. સેવક,

રાજકોટ, તા. ૨૦-૧૦-૬૦

દીપોત્સવી

સાકરચ દ લાઇચ દ શેઠ

મંત્રી,

તો.કે. દિવાળી પછી અમદાવાદવાળા શાહુ શામળલાઈ અમરશી તરફથી રૂ.

૨૫૧ મળેલ છે (આગળના રૂ. ૨૫૧ મા ઉમેરવાના છે)

તેઓશ્રી હવે સહાયક મેમ્બરમાં દાખલ થાય છે

*

નમ્ર વિનંતિ

જે જે મેમ્બરો રૂ. ૨૫૧ બરીને દાખલ થયા છે તેમને વિનંતી કરવામાં આવે છે કે, આપ ધનવાન વર્ગના હોવાથી રૂ. ૨૫૦ વધારાના મોકલી આપી આપનું સુખારક નામ રૂ. ૫૦૧ મા દાખલ કરાવશો. જેથી સમિતિને ઘણી રાહત મળશે

રૂ. ૧૫૧ વાળા જુના મેમ્બરોને વધારાના રૂ. ૧૦૦ મોકલી આપવા અપીલ કરેલ છે તે સુજબ મોકલાવી આપવા ફરી યાદી આપીએ છીએ.

અસુલ્ય તક

હવે સમિતિએ કુલ ૬૦૦ મેમ્બર સુધી દાખલ કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે તે સુજબ ૭૪૮ મેમ્બરમાં ફક્ત ૧૫૨ મેમ્બર દાખલ કરવાના રહે છે આપનું નામ જો ન લખાવ્યું હોય તો વહેલી તકે રૂ. ૫૦૧ મોકલી સમિતિના કાર્યમાં સહકાર આપી રૂ. ૮૦૦ના શાસ્ત્રો ભેટ તરીકે મેળવી શકો છો.

પચવર્ષીય યોજનાની સંવત ૨૦૧૬ ની પહેલા વર્ષની ભેટ

૧૦૦૭	શ્રી શેઠ શાંતિલાલ મગળદાસ	અમદાવાદ
૨૫૧	„ „ બાબુલાલ નારણદાસ	ધોરાજી
૨૫૧	„ „ ભાવસાર ભોગીલાલ છગનલાલ	અમદાવાદ
૨૫૧	„ „ ઇશ્વરલાલ પુરૂષોત્તમદાસ	અમદાવાદ
૨૫૦	„ „ હરિલાલ અનોપચંદ	ખંભાત
૨૫૦	„ „ રંગજીભાઈ મોહનલાલ	અમદાવાદ
૧૦૧	„ „ મુલચંદ જવાહીરલાલ ખરડીયા	અમદાવાદ
૧૦૧	„ „ ગુલામચંદ લીલાધર ખાટવીયા	ખાખીબળીયા
૧૦૧	„ મહેતા પોપટલાલ માવજીભાઈ	નમસ્કેધપુર
૧૦૦	„ શાહ પ્રેમચંદ સાકરચંદ	અમદાવાદ
૭૫	„ „ હાથીભાઈ ચત્રભુજ નમનગરવાળા	અમદાવાદ
૭૫	„ મહેતા ભાનુલાલ રૂગનાથ	ધ્રાશ્વ
૭૫	„ શાહ હરજીવનદાસ કેશવજી	સુબઈ
૭૫	„ „ જુઝાભાઈ વેલશીભાઈ	સુરેન્દ્રનગર
૫૧	„ „ હીરાચંદ છગનલાલ હા ચીમનલાલ હીરાચંદ	સાણુદ
૫૧	„ „ મોતીલાલ હીરાચંદ	નારાયણગામ
૫૧	„ વકીલ મણીલાલ દેશવલાલ	વડોદરા
૫૧	„ શેઠ ત્રીભોવનદાસ મગળદાસ	ખંભાત
૫૧	„ „ ખાટવીયા અમીચંદ ગીરલરાલાલ	બેગલોર
૫૧	„ „ સુમનલાલ કાળીદાસભાઈ	કાનપુર
૫૧	„ „ હરકીશનદાસ કૂલચંદભાઈ	કાનપુર
૫૧	„ „ બાગમલજી રૂગનાથમલજી ભણસારી હા શેઠ નેનમલજી	અમદાવાદ
૫૧	„ „ ગીરધરલાલ મણીલાલ તરફથી (સ્વ. અ. સૌ છબલભાઈના સ્મરણાર્થે)	ખારાધોડા
૫૧	„ „ એક સદ્ગુણી હા શાહ રીખબદાસ જયતિલાલ	અમદાવાદ
૫૧	„ „ ખગડીયા જગજીવનદાસ રતનશી	દામનગર
૫૧	„ વકીલ વાડીલાલ નેમચંદ શાહ	વીરમગામ
૫૧	„ „ સ્થા. નેન સદ્ગુણી હા મહેતા ચંદલાલ ખેતરીભાઈ	વણી
૫૧	„ શેઠ દોશી જીવરાજ લાલચંદ	સાણુદ
૫૧	„ શાહ કાતીલાલ ત્રીભોવનદાસ	અમદાવાદ
૫૧	„ શેઠ નગ્મિહંદાસ વખતચંદ સઘવી	ખાગધા

૫૧]	ટેલ કસ્તુરચંદ્ર બાલાભાઈ હા. રજનીકાંત કસ્તુરચંદ્ર ચાહ	અમદાવાદ
૫૧]	શેઠ કસ્તુરચંદ્ર હરજીવનદાસ હા. માણેકલાલ કસ્તુરચંદ્ર	સામુદ્ર
૩૧]	, ખીમચંદ મણીલાલ	ખારાધોડ
૩૧]	, કેશવલાલ જોતમચંદ ચાહ	ખારાધોડ
૩૧]	, ભાઈલાલ ઉજ્જમશી ચાહ	અમદાવાદ
૩૧]	, રતીલાલ પોપટલાલ મહેતાના પૂ. માતુશી બેન વચ્ચળબેન તરફથી લેટ	વણી
૩૧]	અમૃતલાલ જોષાભાઈ	ખારાધોડ
૨૫]	મહેતા રણજીતલાલ મોતીલાલ (ઉદેપુરવાળા)	અમદાવાદ
૨૫]	, કેશવલાલભાઈ	વીરમગામ
૨૫]	, પ્રવિણબેન લક્ષ્મણભાઈ	અમદાવાદ
૨૫]	પાર્ષણ શીખાલાલ નેમચંદ	સામુદ્ર
૩૧]	ચાહ શાંતિલાલ મોહનલાલ	અમદાવાદ
૧૨૫]	ત્રીભાવનદાસ બોપાલજી (પાંચ વર્ષની એક સાથે ફા. ૨૫ લેજે)	શીવ
૫૧]	શેઠ લાલભાઈ હીમતલાલ	અમદાવાદ
૫૧]	શેઠ ધારશીભાઈ પાશવીર	ધાનગઢ
૫૧]	ચાહ હરિલાલ જેઠાલાલ	સામરમતી
૩૧]	ચાહ જીવનલાલ ગફલદાસ	વડવાણ
૨૫]	, અંબી બાપુલાલ મોહનલાલ	બાણ
૨૫]	અ. સૌ રમાબેન વાઘીલાલ ચાહ	વીરમગામ
૨૫]	બોપાણી કસ્તુરચંદ્ર ઠાકરશી હા. રચીકલાલ	અમદાવાદ
૨૫]	શેઠ ઠાકરશી કરશનજી	ધાનગઢ
૨૫]	ચાહ જેઠાલાલ ત્રીલોચનદાસ	ધાનગઢ
૧૦૧]	, શેઠ વાઘીલાલ જગન્નાથ	અમદાવાદ
૫૧]	શેઠ સાહેબલાલજી મહેતા	ઉદેપુર
૨૫]	શેઠ મોતીલાલજી રણજીતલાલજી હીમત	ઉદેપુર

૪૭૭૧

તા. ૩૧-૧૦-૬૦ સુધીમાં મળેલી લેટ.

નસીબિનતી

ઉપરના ઘનનીશનો આભાર માનવો તે સમિતિની પવિત્ર ફરજ છે.
રાજકોટ તા. ૩૧-૧-૬૦ સાકરચંદ્ર ભાઈચંદ્ર શેઠ-મંત્રી

શ્રી વીતરાગય નમઃ ॥

જૈનાચાર્ય-જૈનધર્મદિવાકર-પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલવ્રતિવિરચિતયા
આચારમણિમજ્જૂપાણ્યયા વ્યાખ્યયા સમલલકૃતમ્ ।

શ્રીદશવૈકાલિકસૂત્રમ્

અથ-પઠ્યાધ્યયનમ્ ।

પદ્મમાધ્યયને નિરવધ્ય ભક્તપાનાશુપાદાનવિધિર્દર્શિતઃ, તાદૃશં ભક્તપાના-
દિકં ચ શુદ્ધાચારવદ્ધિરેવોપાદીયતેઽતોઽસ્મિન્ મહાચારકથામિધાને પઠ્યાધ્યયને-
ઽષ્ટાદશસ્થાનાશ્રિતાચારવિધિરભિધીયંતે, તત્ર મહાચારકથામવસાતુમુત્કણ્ઠિતા
રાજાદયઃ કદાચિત્ સ્વભાગધેયવશાન્નગરપ્રાન્તોદ્યાનમાગતં ગણિનમાકર્ણ્ય તદન્તિ-
કમુપસ્થિતાઃ સાધુસમુચિતાચારં પૃચ્છન્તીત્યાહ—

હિન્દી ભાષાનુવાદ ।

અવ છઠાં અધ્યયન કહતે હૈં ।

પાંચવે અધ્યયનમેં નિરવધ્ય ભક્તપાનકી વિધિ વતાર્કિ હૈં । નિર-
વધ્ય ભક્તપાન શુદ્ધ આચારવાન મુનિ હી ગ્રહણ કરતે હૈં । ફસલિફ
મહાચારકથા નામક છટે અધ્યયનમેં અષ્ટાદશ સ્થાનોમેં આશ્રિત
આચારકી વિધિ કહતે હૈં । મહાચારકથાકે જિજ્ઞાસુ રાજા મહારાજા
યા અન્ય પ્રધાન ભવ્ય પ્રાણી સુનેકિ-સૌભાગ્યસે નગર પ્રાન્ત અથવા
ઉદ્યાનમેં આચાર્ય મહારાજ પધારે હૈં ઓર યદિ વહ ઉનકે સમીપ
પહુંચ કર સાધુઓં કે આચારકે વિષયમેં પૂછે, અથવા કોઈ મુનિ

ગુજરાતી ભાષાનુવાદ

અધ્યયન છઠું.

પાત્રમા અધ્યયનમા નિરવધ્ય ભક્તપાનની વિધિ બતાવી છે. નિરવધ્ય ભક્ત-
પાન શુદ્ધ આચારવાન મુનિ જ ગ્રહણ કરે છે તેથી મહાચારકથા નામક છઠા અધ્ય-
યનમા અઠાર સ્થાનોમા આશ્રિત આચારની વિધિ બતાવે છે મહાચારકથાના જિજ્ઞાસુ
રાજા મહારાજા યા અન્ય પ્રધાન ભવ્ય પ્રાણીઓ સાંભળે કે-સુભાગ્યે નગરપ્રાત અથવા
ઉદ્યાનમાં આચાર્ય મહારાજ પધાર્યા છે, અને તેઓ-તેમની સમીપે જઈને સાધુઓના
આચાર વિશે પૂછે,

૫૧]	"	દેહ કસ્તુરચંદ્ર બાલાભાઈ હાલ રજનીકાત કસ્તુરચંદ્ર ચાહ	અમદાવાદ
૫૧]	"	શેઠ કસ્તુરચંદ્ર હરજીવનદાસ હાલ માણેકલાલ કસ્તુરચંદ્ર	સાલુદ
૩૧]	"	, ખીમચંદ મણીલાલ	ખારાધોડા
૩૧]	"	, કેશવલાલ જ્યોતમચંદ ચાહ	ખારાધોડા
૩૧]	"	, ભાઈલાલ ઉજ્જમરી ચાહ	અમદાવાદ
૩૧]	"	, રતીલાલ પોપટલાલ મહેતાના પૂ. માતુશી બેન અથળબેન તરફથી લે	વલ્લી
૩૧]	"	, અમૃતલાલ જોષ્ઠભાઈ	ખારાધોડા
૨૫]	"	, મહેતા રઘુજીતલાલ મોતીલાલ (ઉદેપુરવાળા)	અમદાવાદ
૨૫]	"	, કેશવલાલભાઈ	વીરમગામ
૨૫]	"	, પ્રવિણબેન લક્ષ્મણભાઈ	અમદાવાદ
૨૫]	"	, પારખ જીજ્ઞાલાલ નેમચંદ	સાલુદ
૩૧]	"	, ચાહ ચાતિલાલ મોહનલાલ	અમદાવાદ
૧૨૫]	"	ત્રીભાવનદાસ ગોપાલજી (પાશ વધની એક સાથે રૂ. ૨૫ લેજે)	શીવ
૫૧]	"	, શેઠ લાલભાઈ હીમતલાલ	અમદાવાદ
૫૧]	"	, શેઠ ખારશીભાઈ પાશવીર	ધાનગઢ
૫૧]	"	, ચાહ હરિલાલ જેઠાલાલ	સાબરમતી
૩૧]	"	, ચાહ જીવનલાલ ગફલદાસ	વડવાણ
૨૫]	"	, ગાંધી બાપુલાલ મોહનલાલ	ખાત
૨૫]	"	, અ. સૌ રાજાબેન વાડીલાલ ચાહ	વીરમગામ
૨૫]	"	, મોપાળી કસ્તુરચંદ્ર કાકરશી હાલ રચીકલાલ	અમદાવાદ
૨૫]	"	, શેઠ કાકરશી હરચંદ	ધાનગઢ
૨૫]	"	, ચાહ જેઠાલાલ ત્રીભાવનદાસ	ધાનગઢ
૧૦૧]	"	, શેઠ વાડીલાલ જનનાદાસ	અમદાવાદ
૫૧]	"	, શેઠ સાહેબલાલજી મહેતા	ઉદેપુર
૨૫]	"	, શેઠ મોતીલાલજી રઘુજીતલાલજી હીંગલ	ઉદેપુર

૪૪૭૧

તા. ૩૧-૧૦-૧૦ સુધીમાં મળેલી ભેટ.

નમ્ર વિનતી

ઉપરના દાનવીરોનો આભાર માનવો તે સમિતિની ખવિત્ત દરજ્જા છે
 રાજકોટ તા. ૩૧-૧૦-૧૦ સાકરચંદ બાઈચંદ શેઠ-મચી

जैनाचार्य-जनधर्मदिवाकर-पूज्य श्री घासीलालव्रतिविरचितया
आचारमणिमञ्जूपाख्यया व्याख्यया समलङ्कृतम् ।

श्रीदशवैकालिकसूत्रम्

अथ-पष्ठाध्ययनम् ।

पञ्चमाध्ययने निरवद्यभक्तपानाद्युपादानविधिर्दर्शितः, तादृशं भक्तपाना-
दिकं च शुद्धाचारवद्विरेवोपादीयतेऽतोऽस्मिन् महाचारकथाभिधाने पष्ठाध्ययने-
ऽष्टादशस्थानाश्रिताचारविधिरभिधीयते, तत्र महाचारकथामवसातुमुत्कण्ठिता
राजादयः कदाचित् स्वभागधेयवशान्नगरप्रान्तोद्यानमागतं गणिनमाकर्ण्य तदन्ति-
कमुपस्थिताः साधुसमुचिताचारं पृच्छन्तीत्याह—

हिन्दी भाषानुवाद ।

अब छठा अध्ययन कहते हैं ।

पांचवे अध्ययनमें निरवद्य भक्तपानकी विधि बताई है । निर-
वद्य भक्तपान शुद्ध आचारवान् मुनि ही ग्रहण करते हैं । इसलिए
महाचारकथा नामक छठे अध्ययनमें अष्टादश स्थानोंमें आश्रित
आचारकी विधि कहते हैं । महाचारकथाके जिज्ञासु राजा महाराजा
या अन्य प्रधान भव्य प्राणी सुनेकि-सौभाग्यसे नगर प्रान्त अथवा
उद्यानमें आचार्य महाराज पधारे हैं और यदि वह उनके समीप
पहुंच कर साधुओं के आचारके विषयमें पूछे, अथवा कोई मुनि

गुजराती भाषानुवाद

अध्ययन-छठुं.

पाचमा अध्ययनमा निरवद्य भक्तपानानी विधि अतावी-छे. निरवद्य भक्त-
पान शुद्ध आचारवान् मुनि ज अहणु करे छे तेथी महाचारकथा नामक छठा अध्य-
यनमा अहार स्थानेमा आश्रित आचारानी विधि अतावे छे महाचारकथाना जिज्ञासु
राजा महाराजा या अन्य प्रधान भव्य प्राणीयो सावणे के-मुलावये नगर-प्रांत-अथवा
उद्यानमा आचार्य महाराज पधार्या छे, अने तेयो तेमनी समीपे बधने साधुयोना
आचार विषे पूछे,

यद्वा-मिलाधर्यांगतेन स्वाचारं पृष्टेन केनचित् साधुना 'महूर एवो-
घाने घुरसो मे विराजते त एव सविस्तरं कथयिष्यन्ती' श्रिमद्विष्णुचरित-
राजादयस्तत्रागत्य समाचार्यमाचारं पृच्छन्तीत्याह—

सूक्ष्म-नाणदसणसपन्न, सज्जेमे यं तथै रयं ।

गणिमागमसपन्न, उज्जाणमि समोसंड ॥१॥

रायाणो रायमञ्चा यं, माहणा अबुव खत्तिपा ।

पुच्छति निद्रुअप्पाणो, कहं भै आयारगोयरो ॥२॥

छामा—ज्ञानदर्शनसपन्न, सपमे च तपसि रतम् ।

गभिनमागमसपन्नम्, उघाने समवसुतम् ॥१॥

राजानो राजामास्यास, वासणा अववा सन्निपाः ।

पृच्छन्ति निद्रुतात्मानः, कथं मयतास् आचारगोचरस् ॥२॥

टीका—'नाणदसण' इत्यादि—

उघाने=नारान्तिकरतिनि पुष्पफलसमुद्भूतराजिविरामिते आरामविशेषे
समवसुत=समागत ज्ञानदर्शनसपन्न=ज्ञानं च दर्शने चेति ज्ञानदर्शने ताभ्यां संपन्नं
युक्तं, तत्र ज्ञान=स्वपरम्पररूपपरिच्छेदकं मतिश्रुतादिकं, दर्शनं=दर्शनमोहनीयस

गोचरी के लिए गये हों और कोई उनसे उनका आचार पूछे तो
मुनि उत्तर दें कि-यहाँसे पास ही उघाममें मेरे घमाचार्य विराज
मान हैं वेही विस्तारसे समझावेंगे । मुनिका कथन सुनकर राजा
आदि आचार्य महाराजके समीप जाये और उनसे मुनियोंका आचार
पूछें । यही विषय आगे कहा जाता है । 'नाणदसण' इत्यादि ।

फूलों फलोंसे मसृद्ध, तरुओंकी ओणीसे शोभित उघाममें
पधारे हुए स्वपरम्पररूपको, जाननेवाले मतिश्रुत आदि ज्ञान तथा

अववा केछ मुनि गोचरीने गाटे गये छाप आने केछ जेने जेने। आचार
पूछे ते मुनि उत्तर आपि के—अहंभी नष्टकमां च उघाममां आस भमाचार्य विरा-
जमान छे तेव निद्रुतास्थी समवसुते मुनिनु कथन आसणीने राजा आदि आचार्य
महाराजकी समीपे जाय आने तेभने मुनिओने। आचार पूछे जे विषय आसज
केछेयमां आवे छे 'नाणदसण' इत्यादि ।

'इण-इलमी समुद्ध तद्भोजनी अेषीभी शेषित उघाममा पधारेता, स्वपर
स्वदर्शने आसुनायाण भति श्रुत आदि ज्ञान तथा दर्शनमोहनीयता' इत्यर्थः—अथ

यादिमादुर्भूतं जीवादिनवतत्त्वस्वरूपश्रद्धानात्मकम् । यद्यपि सम्यग्दर्शनादेव सम्यग्ज्ञानं भवति, तथापि संन्यवहारनयापेक्षया ज्ञानस्यैव प्राधान्यादादौ प्रयोगः । संयमे=सप्तदशविधे, तपसि=द्वादशभेदे च रतं=तत्परम्, आगमसंपन्नम्=आगमः=आ=सम्यग्ज्ञानादित्रयमोक्षमार्गरूपा मर्यादा गम्यते=ज्ञायते येन सः, आचाराद्यद्गोपाङ्गलक्षणस्तेन संपन्नं=तद्विषयकज्ञानवन्तं, गणिनं=गणः=साधुसमुदायः, आज्ञाकारित्वेन सोऽस्यास्तीति गणी=आचार्यस्तम्, राजानः=चक्रवर्त्यादयः, राजामात्याश्च=अमा=सह समीपे वा वर्तन्ते ये ते-अमात्याः, राज्ञाममात्या राजामात्याः=राजमन्त्रिणश्च, ब्राह्मणाः=ब्रह्मचर्यं कुशलानुष्ठानं, तदेपामस्तीति ते, ब्राह्मणत्वजातिमन्तो वा, 'अदुव'-शब्दो देशीयस्तस्य 'अथवे' त्यर्थः । क्षत्रियाः=क्षतात्=उपघातात् त्रायन्ते इति ते, पीड्यमानमाणिसंरक्षका इत्यर्थः । निभृतात्मानः=निश्चलान्तः करणा दत्तावधाना इत्यर्थः । अथवा विनीताः कृताञ्जलिपुटा इत्यर्थः, तादृगाः सन्तः भे=भवताम् आचारगोचरम् कथं=किंविधम् इति-पृच्छन्ति प्रश्नं कुर्वन्ति । तत्राचारः ज्ञानादिपञ्चविधः, गोचरः=भिक्षाचर्यादिलक्षणः,

दर्शनमोहनीयके क्षय क्षयोपशम अथवा उपशमसे उत्पन्न होनेवाले नव तत्त्वोंकी श्रद्धारूप दर्शनसे सम्पन्न, सत्तरह प्रकारके संयम, और बारह प्रकारके तपमें तत्पर, रत्नत्रयकी मर्यादाका बोध कराने वाले आचाराङ्ग आदि अङ्ग तथा उपाङ्गोंके ज्ञाता, छत्तीस गुणधारी आचार्य महाराज के पास चक्रवर्ती आदि राजा, राजमन्त्री ब्राह्मण अर्थात् ब्रह्मचर्य आदि शुभ क्रियाओंका अनुष्ठान करनेवाले या वर्णकी अपेक्षा ब्राह्मण, तथा क्षत्रिय अर्थात् दीन दुर्बलोंकी रक्षा करनेवाले, सावधानीसे विनय युक्त होकर पूछे कि-हे भदन्त ! आपका आचार अर्थात् ज्ञानाचार आदि, तथा गोचर अर्थात् भिक्षाचर्य आदि, अथवा साधुका आचरणीय (कर्तव्य) यानी साधुका धर्म क्या है ?

अथवा उपशमभी उत्पन्न बनाना नव तत्त्वोंकी श्रद्धा रूप दर्शनभी संपन्न, सत्तर प्रकारका संयम अने गार प्रकारका तपमा तत्पर, रत्नत्रयकी मर्यादाने बोध कराना, आचाराङ्ग आदि अङ्ग तथा उपाङ्गोंका ज्ञाता, छत्तीस गुण धारी आचार्य महाराजकी पास चक्रवर्ती राजा, राजमन्त्री, ब्राह्मण अर्थात् ब्रह्मचर्य आदि शुभ क्रियाओंका अनुष्ठान करना या वर्णकी अपेक्षाके ब्राह्मण, तथा क्षत्रिय अर्थात् दीन-दुर्बलोंकी रक्षा कराना, सावधानीसे विनययुक्त यथने पूछे डे-डे भदन्त ! आपने आचार अर्थात् ज्ञानाचार आदि तथा गोचर अर्थात् भिक्षाचर्या आदि अथवा साधुका आचरणीय (कर्तव्य) या तो साधुने धर्म शो छे ?

यद्वा-मिसाधर्मागतेन स्वाचारं पृष्टेन केनचित् साधुना 'मदूर एवो-
द्याने गुरवो ये विराजन्ते तु एष सविस्तरं कथयिष्यन्ती' विमतिस्त्रयोधरा
रामादयस्तत्रागत्य समाचार्यमाचारं पृच्छन्तीत्याह—

मृम्म-नाणदसणसपत्त, सज्जेमे यं तवै रयं ।

गणिमागमसपत्त, उज्जाणमि समोसहं ॥१॥

रायाणो रायमग्घा यं, माहणा अतुव स्वत्तिया ।

पुच्छति निहुअप्पाणो, कहं भैं आयारंगोयरो ॥२॥

उवाच—ज्ञानदर्शनसपत्त, समये च उपसि रतम् ।

गणिनमायमसपत्तम्, उद्याने समरस्यतम् ॥१॥

राजाना रानामात्पाय, घाहणा अथवा क्षत्रियाः ।

पृच्छन्ति निमृतात्मानं, कथं भवताम् आचारगोचरम् ॥२॥

टीका—'नाणदसण' इत्यादि—

उद्याने=नगरान्तिकवर्तिनि पुष्पफलसमृद्धवृक्षराजिविरामिते आरामविशेषे
समरस्यत=समागत ज्ञानदर्शनसंपन्न=ज्ञानं च दर्शने चेति ज्ञानदर्शने ताभ्यां संपन्नं
युक्तं, तत्र ज्ञान=स्वपरस्वरूपपरिच्छेदक मतिभ्रुतादिकं, दर्शनं=दर्शनमोहनीयस्य

गोचरी के लिए गये हों और कोई उनसे हमका आचार पूछे तो
मुनि उत्तर दे कि—यहाँसे पास ही उद्यानमें मेरे धर्माचार्य विराज
मान हैं वेही विस्तारसे समझावेंगे। मुनिका कथन सुनकर राजा
आदि आचार्य महाराजके समीप जावे और उनसे मुनियोंका आचार
पूछें। यही विषय आगे कहा जाता है। 'नाणदसण' इत्यादि।

फूलों फलोंसे समृद्ध, तरुओंकी श्रेणीसे घोरित उद्यानमें
पधारे हुए स्वपरस्वरूपको जाननेवाले मतिभ्रुत आदि ज्ञान तथा

अथवा केवल मुनि गोचरीने भाटे ज्यों दोष होने केवल होने होने आचार
पूछे तो मुनि उत्तर आये है—जहाँभी नष्टकर्मों के उद्यानमा भरा धर्माचार्य विरा
जमान है वेही विस्तारसे समझावेंगे मुनिहो कथन आकाशीने राजा आदि आचार्य
महाराजकी समीपे अथ, होने तेजने मुनिजोने आचार पूछे जे विषय आगल
कहेवाला आवे है 'नाणदसण' इत्यादि।

१/ इह—इहंभी समृद्ध, तज्जोनी श्रेणीभी शैलित उद्यानमा पधारेला, स्वपर
स्वरूपने अत्युपायल मति भ्रुत आदि ज्ञान तथा दर्शनमोहनीयता कथ-क्षयेपयस्य

पालनं, सुसमायुक्तः=सुसपन्नः न्यूनाधिकभावराहित्येनोभयशिक्षादक्ष इत्यर्थः ।
विचक्षणः= धर्मोपदेशनिपुणः स गणी तेभ्यः=राजादिभ्य आचष्टे=कथयति ।

‘निहुओ’ इति पदेनासंभ्रान्तता, ‘दंतो’ इत्यनेन शब्दादिविषयोपरतिः,
‘सव्वभूयसुहावहो’ इत्यनेन सर्वभूताभयकारिता, ‘सिक्खाए सुसमाउत्तो’ इति
पदेन जिज्ञासुकर्तृकाचारगोचरविषयकयावत्प्रश्नसमाधानशक्तिमत्ता, ‘वियक्खणो’
इत्यनेन च द्रव्यक्षेत्रकालभावभिन्नता, उत्सर्गपवादविवेकवत्ता च समावेदिता ॥३॥

मूलम्—हंदि ! धम्मत्थकामाणां, निर्गन्थाणं सुणेह मे ।

आचारगोचरं भीमं, सयलं दुरहिट्ठियं ॥४॥

छाया—हन्दि ! धर्मार्थकामानां, निर्ग्रन्थानां शृणुत मे ।

आचारगोचरं भीमं, सकलं दुरधिष्ठितम् ॥ ४ ॥

टीका—‘हंदि’ इत्यादि—

‘हन्दि’ इत्यव्ययं कोमलामन्त्रणे, तेन भो देवानुप्रियाः । धर्मार्थका-
मानां=धर्मः श्रुतचारित्रलक्षणः स एवार्थः प्रयोजनं धर्मार्थः, तं कामयन्ते=
वाञ्छन्तीति धर्मार्थकामाः=श्रुतचारित्रधर्मोभिलाषिणस्तेषां, निर्ग्रन्थानां=साधूनां
भीमं=भयङ्करं कर्मशत्रुं प्रतीतिभावः, दुरधिष्ठितं=दुर्धार्यं कातरैर्दुराराध्यमित्यर्थः,

‘निहुओ’ पदसे संभ्रमका अभाव, ‘दंतो’ पदसे शब्द आदि
विषयोका त्याग, ‘सव्वभूयसुहावहो’ पदसे समस्त जीवोको अभय-
दान ‘सिक्खाए सुसमाउत्तो’ पदसे आचारके विषयमें जिज्ञासु द्वारा
किये जानेवाले सब प्रश्नोंका उत्तर देनेकी शक्ति, ‘वियक्खणो’
पदसे द्रव्य क्षेत्र काल भावका ज्ञान और उत्सर्ग अपवाद मार्गका
विवेक प्रगट किया है ॥ ३ ॥

आचार्य उत्तर देते हैं—‘हंदि’ इत्यादि ।

हे देवानुप्रिय ! श्रुत चारित्ररूप धर्मकी वाञ्छा करनेवाले

‘निहुओ’ शब्दशी सभ्रमनो अभाव, दंतो शब्दशी शब्दादि विषयनो त्याग,
सव्वभूयसुहावहो पदशी सभस्त एवेने अभयदान, सिक्खाए सुसमाउत्तो पदशी
आचारना विषयमा जिज्ञासु द्वारा पूछता सर्व प्रश्नोने उत्तर आपवानी शक्ति,
वियक्खणो पदशी द्रव्यक्षेत्र कालभावनुज्ञान अने उत्सर्ग अपवाद मार्गनो विवेक
प्रगट क्यो छे (३)

आचार्य उत्तर आपे छे—‘हंदि’ इत्यादि

हे देवानुप्रिय ! श्रुत चारित्र इय धर्मनी वाञ्छना करनार निर्ग्रन्थना कर्मशत्रु-

તપોઃ સમાહાર इति विग्रहः । यद्वा 'आचारगोचरः' इति छाया-आधारस्य साधुसमाधारस्य गोचरः=विषयः, आचारगोचरः साधुकर्तव्यो धर्मः प्रत्यपेक्षा-विरहित्यः ॥ १ ॥ २ ॥

एवं पृष्ठ आचार्य किं कुर्यादित्याह—

यम्—तेसिं सो निहुओ दतो सव्वमूयसुहावओ ।

सिक्खाए सुसमाउत्तो, आयक्सव्ह वियक्सणो ॥३॥

छाया—तेस्य स निवृतो दान्त सर्वभूतसुखावह ।

शिक्षया सुसमायुक्तः आचष्टे विपक्षणः ॥ ३ ॥

टीका—'तेसिं' इत्यादि—

निवृतः=निश्चयः सावधान इत्यर्थः, दान्त=वशीकृतेन्द्रिय सर्वभूत सुखावहः=सकलजीवोपकारपरायणः शिक्षया=ग्रहणासेवनारूपया, तत्र ग्रहणा शिक्षा—यथाक्रम मुद्रार्पणदुर्मयवोधनरूपा, आसेवना च सुभोक्तक्रियाकलाप

गाधामें જ્ઞાનદર્શનસમગ્ર વિશેષણ આપા છે । યહાં યહ સમ જ્ઞાના વાદિષ્ઠિ કિ યથાપિ સમ્પગદ્ગર્હનસે હી સમ્પગજ્ઞાન ઉત્પન્ન હાતા હૈ તો મી વ્યવહારનયકી અપેક્ષાસે જ્ઞાન પ્રધાન હૈ હસલિય આદિસે જ્ઞાનકા ગ્રહણ કિયા હૈ ॥ ૧ ॥ ૨ ॥

ऐसा एछनेपर उचर देनेकी विधि कहते हैं—'तेसिं' इत्यादि ।

આત્મા મેં માવધાન, જિતેન્દ્રિય, સમસ્ત પ્રાણિયોંકા કલ્પણ કરનેવાલે, ગ્રહણ ઓર આસેવનરૂપ શિક્ષાસં સુસંપન્ન ઓર ધર્મોપદેશ દેનેમેં ચતુર, આચાર્ય મહારાજ સન રાજા આદિકો ધર્મ કી પ્રરૂપણા કર । ક્રમસે સૂત્ર ઓર અર્થકી શિક્ષા ગ્રહણશિક્ષા કહલાતી હૈ ઓર વંચ મદાવ્રત આદિ મુદ્રોક્ત ક્રિયાઓમેં પ્રવૃત્તિ કરના આસેવનશિક્ષા હૈ ।

આત્મામાં જ્ઞાનદર્શનસમગ્ર વિશેષણ આપ્યું છે અહીં અમ સમજવું કે એ કે સમગ્ર દર્શનથી જ સમગ્ર જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, તો પણ વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ જ્ઞાન પ્રધાન છે, તેથી 'આદિ'થી જ્ઞાનનું અદ્ય કહ્યું છે. (૧-૨)

એ પૂછતાં ઉત્તર આપવાની વિધિ કહે છે—'તેસિં' ઇત્યાદિ.

૧. આત્મામાં સાવધાન, જિતેન્દ્રિય, સમસ્ત પ્રાણીઓનું હવાયું કરવાવાળા, અદ્ય અને આસેવન રૂપ શિક્ષાથી સુસંપન્ન અને ધર્મોપદેશ આપવામાં ચતુર, આચાર્ય મહારાજ એ વાળા આદિને ધર્મની પ્રરૂપણા કરી સભ્યાર્થે કંઈ કરીને સૂત્ર અને અર્થની શિખા અદ્યશિક્ષા કહેવાય છે અને વંચ મદાવ્રત આદિ સૂત્રોક્ત ક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્તિ કરવી એ આસેવન શિક્ષા છે

ચારગોચરવતાં સાધુસિંહાનાં સવિધે કર્મપૃગા ન સ્થાતું પ્રભવન્તીતિ ઘોષિતમ્ ।

‘સયલં’ इत्यनेन संपूर्णकथनमन्तरेण तच्च निर्णयो न सम्यग् भवतीत्या-
वेदितम् । ‘दुरहिद्वियं’ इति पदेन गुरुकर्मणामयोग्यानां च दुःसेव्यमेतत्, न
तु लघुकर्मणाम्, इति व्यक्तीकृतम् ॥ ४ ॥

આચારગોચરસ્ય ગૌરવં પ્રદર્શયતિ—

मूलम्—नन्नत्थं एरिसं वुत्तं, जै लोएँ परमदुश्चरं ।

विउलट्ठाणभाइस्स, न भूयं न भविस्सइ ॥५॥

છાયા-નાન્યત્ર ईदृशम् उक्तं, यत् लोके परमदुश्चरं ।

विपुलस्थानभाजिनः, न भूतं न भविष्यति ॥ ५ ॥

ટીકા-‘નન્નત્થ’ इत्यादि-

विपुलस्थानभाजिनः=विपुलो महाफलमोक्षहेतुत्वात्संयमस्तस्य स्थानं

‘આચારગોચરં’ પદસે यह ध्वनित होता है कि प्रश्नके अनुकूल वाक्य
प्रयोगसे और आगमकी परिभाषासे श्रोताओंका सुनने में अनुराग
बढ़ता है । ‘भीमं’ पदसे यह सूचित किया है कि आचार गोचर-
वाले साधु सिंहोंके सामने कर्मरूपी हिरन नहीं ठहर सकते । ‘सयलं’
पदसे पूरा कथन किये बिना तत्त्वका निर्णय नहीं हो सकता, यह
प्रगट किया है, तथा ‘दुरहिद्वियं’ पदसे यह सूचित किया गया है
कि आचारका पालन करना गुरुकर्मी (भारी कर्मवाले) जीवोंको
कठिन है और लघुकर्मी जीवोंको सुलभ है ॥४॥

अब आचार गोचरका गौरव (महत्त्व) बताते हैं—

‘नन्नत्थ’ इत्यादि ।

अखण्ड चारित्र्य पालनेवाले अथवा अनन्त सुखका स्थान

અને આગમની પરિભાષાથી શ્રોતાઓનો અનુરાગ સાબળવામાં વધે છે
भीमं शब्दથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે આચારગોચરવાળા સાધુ સિંહોની સામે કર્મરૂપી
હરણ બિભા રહી શકતા નથી. સયલં શબ્દથી એમ પ્રકટ કર્યું છે કે પૂરું ‘કથન કર્યા
બિના તત્ત્વનો નિર્ણય થઈ શકતો નથી દુરહિદ્વિયં શબ્દથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે
આચારનું પાલન કરવું ગુરૂકર્મી (ભારેકર્મી) જીવોને માટે કઠિન છે, અને લઘુકર્મી
જીવોને માટે સુલભ છે (૪)

હવે આચારગોચરનું ગૌરવ (મહત્ત્વ) બતાવે છે—‘નન્નત્થ’ इत्यादि

અખંડ(ચારિત્ર) પાળનારા અથવા અનંત સુખનું સ્થાન હોવાથી વિપુલ સ્થાન

सकल=निरपशेषम् आचारगोचर=ज्ञानक्रियासमूहण मे=मम सकलज्ञात् शृणुतम्
आकर्णयत, (इदि) इति पदेन कोमलसंयोजनमुच्यते, तदन्तरेण श्रोतारो वृत्ता-
वधाना न भवन्ति । 'धम्मस्यकामाणं, निग्गयाण' इति पदद्वयेन मोक्षाक-
ङ्क्षित्वेऽपि बाह्याभ्यन्तरपरिग्रहरहितानामेव आचारगोचरं परमभेदस्वरूपं सकल-
जनसेवनीयं चेति सूच्यते ।

अथ च द्वितीयगाथायां भवच्छब्दापादानपुरस्सरं मन्त्रसङ्गाथेऽप्राप्तसंछम्भ
मनुपादाय 'धम्मस्यकामाणं निग्गयाण' इतिपदद्वयं पुरस्कर्षतामाचार्याणां स्वा-
मिमानाभावाच्च बोध्यते ।

'आचारगोचर' इति पदेन मन्त्रानुरूपवाक्यप्रयोगेण स्वागमपरिभाषया
च निग्राह्यानां भवणानुरागो विवर्षते इति ध्वनितम् । 'भीम' इति पदेना
निर्ग्रन्थ का कर्मदाहृभोके लिप भयकर अर्थात् कर्मनाशक और कायर
जिसकी आराधना नहीं कर सकते, ऐसे सपूर्ण आचार गोचर
(ज्ञानचारित्र) को मुझसे सुनो ।

'इदि' यह कोमल आर्मप्रण है इससे यह प्रकट किया है
कि भयुर संयोजन के बिना श्रोता उपदेश में मन नहीं लगाते ।
'धम्मस्यकामाणं निग्गयाण' इन दो पदोंसे यह व्यक्त किया है कि
मोक्षका इच्छुक होनेपर भी उन्हींका आचार गोचर परम कल्याणकारी
और आराधनीय होता है, जो बाह्याभ्यन्तर परिग्रहसे मुक्त होते हैं ।

दूसरी गाथामें भवत् (आप) शब्दका प्रयोग करके प्रश्न किया
था, किंतु उत्तरमें आचार्यने 'हमारा' ऐसे न कहकर 'निर्ग्रन्थ साधु
ओंका' ऐसा कहा है इससे स्वअभिमानका अभाव प्रगट होता है ।

जोने भटे लख कर अर्थात् कर्मनाशक, जोने कायर लेगी आराधना करी शक्य नहीं,
जोवा संपूर्ण आचारगोचर (ज्ञानचारित्र) ने भारी पासेधी बांधले।

'इदि' को डोमण आचरण छे जेभी जेभ प्रकट कर्युं छे के भयुर संयोजन
बिना श्रोता उपदेशमा मन लगयल्यो नही। धम्मस्यकामाणं निर्मायाण जे नि पदोधी
जेभ व्यक्त कर्युं छे के मोक्षना इच्छुक होय ज्यो पणु तेमना आचारगोचर परम
कल्याणकारी जने आराधनीय होय छे, जे बाह्याभ्यन्तर परिग्रहधी मुक्त होय छे।

जील गाथाभां भवत् (आप) शब्दने प्रश्न करीने प्रश्न करी बोलो, किंतु
उत्तरभां आचार्ये अभास जेभ न कहेवा निर्ग्रन्थ साधुजोना' जेभ कर्युं छे, जेभी
स्वअभिमानने अभाव प्रकट होय छे।

आचारगोचर पदधी जेभ ध्वनित होय छे के प्रश्नने अनुकूल

ધીતાગમાઃ, વ્યક્તાઃ=વૃદ્ધાસ્તેऽપિ દ્વિવિધાઃ, તત્ર દ્રવ્યવૃદ્ધાઃ=વયોવૃદ્ધાઃ, ભાવ-
વૃદ્ધાઃ=અસ્થિલાગમતત્ત્વવિજ્ઞાઃ; વ્યાધિતાનાં=શ્વાસકાસાદિરોગગ્રસ્તાનાં ચકારાદ-
વ્યાધિતાનાં ચ સાધુના ચે ગુણા ત્રક્ષ્યમાણલક્ષણા યથા=યેન પ્રકારેણ અસ્થ-
વૃદ્ધાઃસ્ફુટિતાઃ=અસ્થવૃદ્ધાઃ તેઃસ્ફુટિતા ઇતિ વિગ્રહઃ । તત્રાસ્થવૃદ્ધાઃ દેશવિરાધના
રહિતાઃ, અસ્ફુટિતાઃ=સર્વવિરાધનાવિરહિતાઃ કર્તવ્યાઃ=આરાધનીયાઃ, તથા=તેન
પ્રકારેણ 'તત્' ઇત્યવ્યયમ્, અત્ર પ્રક્રાન્તપરામૃદ્ધાન્ ગુણાનિત્યર્થઃ । શૃણુત=આકર્ણયત,
વાલવૃદ્ધાદિભિઃ સર્વાવસ્થાસુ ગુણાનામસ્થવૃદ્ધત્વં સમારાધનીયમિતિ ભાવઃ ॥ ૬ ॥

મૂલમ્-^૩દસ ^૪અઢ ^૫ય ^૬ઠાણાઈ, ^૭જાઈ ^૮વાલોવરજ્ઞાઈ ।

^૯તત્થ ^{૧૦}અન્નયરે ^{૧૧}ઠાણે, ^{૧૨}નિગંથત્તાઁ ^{૧૩}ભસ્સઈ ॥૭॥

ક્ષુલ્લક । અલ્પવય (ઉમ્મ) વાલોંકો દ્રવ્યક્ષુલ્લક ઓર શાસ્ત્રોંકા અધ્યયન
ન કરનેવાલોંકો ભાવક્ષુલ્લક કહતે હૈં ।

વૃદ્ધ મી દો પ્રકારકે હૈં- (૧) દ્રવ્યવૃદ્ધ ઓર (૨) ભાવવૃદ્ધ ।
વયોવૃદ્ધોંકો દ્રવ્યવૃદ્ધ તથા સમસ્ત શાસ્ત્રોં મેં નિષ્ણાતોંકો ભાવવૃદ્ધ
કહતે હૈં ।

એસે વાલક ઓર વૃદ્ધ સાધુઓંકે તથા શ્વાસ ર્વાંસી આદિ
રોગોંસે ગ્રસિત સાધુઓ તથા નીરોગ સાધુઓંકે અર્થાત્ સબકે જો
દેશવિરાધના રહિત તથા સર્વવિરાધના રહિત ગુણ હોતે હૈં-
આરાધનીય હૈં ઉન્હે-સુનો, તાત્પર્ય ચહ હૈં કિ- વાલક ઓર વૃદ્ધ
સાધુઓંકો સબ અવસ્થાઓં મેં અસ્થવૃદ્ધ ગુણોંકા હો પાલન કરના
ચાહિય ॥ ૬ ॥

અલ્પવયવાળાને દ્રવ્યક્ષુલ્લક અને શાસ્ત્રોંનું અધ્યયન ન કરનારાઓને ભાવક્ષુલ્લક કહે છે.

વૃદ્ધ પણ બે પ્રકારના છે (૧) દ્રવ્યવૃદ્ધ અને (૨) ભાવવૃદ્ધ. વયોવૃદ્ધને
દ્રવ્યવૃદ્ધ અને સમસ્ત શાસ્ત્રોંમાં નિષ્ણાત હોય તેમને ભાવવૃદ્ધ કહે છે

એવા બાળક અને વૃદ્ધ સાધુઓના તથા શ્વાસ ખાંસી આદિ રોગોથી ગ્રસિત
સાધુઓના તથા નીરોગી સાધુઓના અર્થાત્ સર્વના, જે દેશવિરાધના રહિત
તથા સર્વવિરાધના રહિત ગુણો હોય છે તે આરાધનીય છે, તે સાબળો તાત્પર્ય
એ છે કે બાળક અને વૃદ્ધ સાધુઓએ સર્વ અવસ્થામાં અખંડ અને અસ્ફુટ
ગુણોનું જ પાલન કરવું જોઈએ (૬)

मज्जे इत्येष शीघ्र विपुलस्थानमामी तस्य=मल्लधारिप्रवृत्ते इत्यर्थः । यदा-
 अनन्तसुखास्पदत्वाद् विपुलस्थानं मोक्षः स मज्जे इत्येष शीघ्रस्तस्य विपुल-
 स्थानमाजिनः=मोक्षामिलापिणः साधोः ईदृशम्=एवंविधमाचारगोचरम् अन्य-
 जिनशासनादयस्मिन् शासने मोक्षं न प्रतिपादित यत्=यस्मात्कारणात् लोके=
 जगति परमदुश्चर=अतिदुष्करम् अस्ति अतो जिनशासनादन्यत्र न भूत नापि
 मरिष्यति, अन्यत्र रागद्वेषसम्बलितत्वादीदृशमाचारगोचरम्, अतीतानन्तकाले
 कदापि न प्रादुर्भूतं, तथैवानामतकाले कदापि न प्रक्रीयमविष्यति, भूतमपि
 प्यवोरुपादानेन सम्पद्यवर्तिनिति वर्तमानकालेऽपि न विद्यतेऽन्यथेति भावः । जिन-
 शासने तु रागद्वेषपरितृप्ताद्यत्प्रतिपादितमाचारगोचरमनुपममिति भावः ॥ ५ ॥

मूलम्—सखुङ्गवियत्ताणं, वाहियाणं च जे गुणो ।

अखड्गुडिया कायव्वा तं सुणेह जहा तहा ॥६॥

छाया—सखुङ्गकम्पकतानां, व्यापितानां च ये गुणाः ।

अन्महास्फुटिताः कसंभ्या, तत् शृणुत यथा तथा ॥ ६ ॥

टीका—‘सखुङ्ग’ इत्यादि—

सखुङ्गकम्पकतानां=वास्तववृत्तवृद्धानां बालानां वृद्धानां चेत्यर्थः, खुङ्गका
 द्रव्यभावमेवाद् द्विविधा, तत्र द्रव्यखुङ्गका अत्यल्पस्थाः, भावखुङ्गका=भन-
 होनेसे विपुल स्थान जो मोक्ष वसके अनिलापी मुनियोंका ऐसा
 आचार जिन शासनके सिवाय अन्यत्र नहीं कहा गया है । इस
 लिए यह आचार ससार में अत्यन्त दुष्कर है । अतः यह आचा-
 रगोचर रागद्वेषपरितृप्त जिन शासनके सिवाय अन्यत्र न कभी प्रगट
 हुआ है, न कभी होगा और न वर्तमान कालमें है ॥ ५ ॥

‘सखुङ्ग’ इत्यादि—

खुङ्गक (पालक) के प्रकारके हैं—(१) द्रव्यखुङ्गक, और (२) भाव

के भाव तोना अनिलापी मुनियोंके भाव आचार जिनशासन सिवाय अन्यत्र कहे-
 वाभा अन्यत्र नहीं तेभी के आचार ससारमें अत्यन्त दुष्कर है अतः ये आचार-
 आचार अत्रके सिवा जिनशासन सिवाय अन्यत्र कहीं प्रगट नहीं, अति प्रगट
 नहीं नहिं अने वर्तमान कालमें प्रगट नहीं (५)

सखुङ्गक इत्यादि

खुङ्गक (पालक) के प्रकारके हैं (१) द्रव्यखुङ्गक अने (२) भावखुङ्गक-

जनम्=गृहस्थानां कांस्यादिमयभाजनम् (१), पर्यङ्कः=खट्वादिः (१), निपद्या=
गृहस्थानामासनम् आसन्द्यादिकम् (१), स्नानं=देशतः सर्वतो वा (१), शोभा=
वस्त्राभरणादिना शरीरमण्डनं च (१), वर्जनम् इत्यस्याकल्पादौ सर्वत्रान्वयः ।
एतानि अष्टादशस्थानानि तीर्थं करोक्तविधिनिषेधयोरनाचरणाऽऽचरणाभ्यां दूषि-
तानि भवन्ति, यथाऽऽदेशमनुपालनेन तु एतानि समाराधितानि भवन्ति, यथा-
व्रतपट्टक, कायपट्टक च यथाविध्यनुपालनेन संयमस्थानानि, अकल्पादीन्यपि
निषेधवाक्यानुपालनाय, तद्वर्जने संयमस्थानान्येव भवन्ति ॥ ८ ॥

मूलम्—तत्तिथिं पदमं ठाणं महावीरेण देसियं ।

अहिंसा निउणा दिट्ठा सब्बभूएसु संजमो ॥९॥

साधुओंके लिए अकल्पनीय (१), गृहस्थोंके कांसी आदिके वर्तन
(१) खाट पर्यङ्क आदि (१) गृहस्थोंके आसन्दी (कुर्सी) आदि आसन
(१) विभूषा आदिके लिए एक देश स्नान अर्थात् विनाकारण
आंखके भ्रू मात्र धोना या सर्व देशसे स्नान करना (१) वस्त्र
अलंकारोंसे शरीरको शोभित करना (१) ये अष्टादश स्थान हैं ।

इनमें से तीर्थंकर भगवान् ने जिनका पालन करने का उपदेश
दिया है उनका पालन न करने से तथा जिनका निषेध किया है
उनका आचारण करने से दोष लगता है । सर्वज्ञ के वचनों के
अनुसार पालन करने से इनकी आराधना होती है । जैसे छह व्रतों
और छह कार्यों का विधि के अनुसार पालन करने से वे संयम के
स्थान हो जाते हैं और अकल्प आदि का निषेधरूपसे पालन करने से
अर्थात् उनका सेवन न करने से वे भी संयम के स्थान हो जाते हैं ॥८॥

(१), गृहस्थानां कांसा आदिना वासणु (१), आट पलंग आदि (१), गृहस्थाना
भुरसी आदि आसन (१) विभूषा आदिने भाटे ओक देश स्नान अर्थात् विना कारण
आभनी भू मात्रनु धोवु अथवा सर्व देशे करीने स्नान करवु (१) वस्त्रालंकाराथी
शरीरने शोभित करवु (१) ओ अदार स्थाने छे ओभाथी तीर्थंकर लगवाने जेनु
पालन करवाने उपदेश आप्थे छे तेनु पालन न करवाथी तथा जेने निषेध कर्थो
छे तेनु आचरण करवाथी दोष लागे छे सर्वज्ञना वचने अनुसार पालन करवाथी
जेने आराधना थाय छे जेभडे छ व्रतो अने छ कार्यनु विधि अनुसार पालन
करवाथी ते संयमना स्थान अनी जाय छे, अनेक अकल्प आदिनु निषेधरूपे
पालन करवाथी अर्थात् जेनु सेवन न करवाथी ते पण संयमना स्थान अने छे (८)

छाया-दश अष्टौ च स्थानानि यानि बालोऽपराध्यति ।

तमान्यतरस्मिन् स्थाने निर्धन्यत्वाद् अरयति ॥ ७ ॥

टीका—‘दस’ इत्यादि—

बालः=विवेकनिष्ठः यानि दश अष्टौच=अष्टादश स्थानानि=वक्ष्यमा-
णानि आश्रित्य अपराध्यति=भागयोक्तविधिनाऽनुतिष्ठन् समयं विराधयति,
तत्र=तेष्वष्टादशसु स्थानेषु मध्ये, अन्यतरस्मिन् स्थाने=एकस्मिन्पि स्थाने
प्रमादी साधुः निर्धन्यत्वात्=चारित्र्यधर्मात् अरयति=अष्टौ भवति, द्रव्यमिद-
मप्येवमपि निश्चयनयेनासाधुत्वमापद्यते इत्यर्थः ॥ ७ ॥

समत्पष्टादशस्थानानि निर्दिशति—

मूलम्—वयच्छक कायच्छक अकम्पो गिहिभायण ।

पलियकनिसज्जा य सिणाण सोहवज्जण ॥८॥

छाया-अतपदक कायपदकं अकम्पो गृहिभाजनम् ।

पर्यङ्कनिपद्या च स्नान शोभा वर्ननम् ॥ ८ ॥

टीका—‘वयच्छक’ इत्यादि—

अतपदक=प्राणातिपातादिरात्रिमोशनान्तविरमणसंज्ञणम् ६, कायपदक=
पृथिव्यादिकायपदकस्वरूपम् ६, अकरप=साधूनामकरपनीयम् (१), गृहिभा-

‘दस अष्टय इत्यादि— जो बाल (अज्ञानी) आगे कह छुए
अष्टादश स्थानों में दोष लगाकर समयकी विराधना करता है,
अष्टादश स्थानों में से किसी एक स्थानमें भी प्रमादका सेवन करता
है, वह निर्ममधर्मसे अष्ट हो जाता है । अर्थात् द्रव्यसे साधुका दोष
रम्बनपर भी निश्चयनयसे असाधुता आजाती है ॥ ७ ॥

‘वयच्छक’ इत्यादि । प्राणातिपात विरमणसे छेकर रात्रि
भोजनविरमण तक छह घण्ट (६) तथा पृथिवी आदि छह काय (६)

दस अष्टय—इत्यादि ७ भाग (अज्ञानी) आगण कहेंवा अष्टादश स्थानोंमें
दोष लगातीने अज्ञानी विराधना करे ॥ अष्टादशमें कोई एक स्थानमा पक्ष
प्रमादनु सेवन करे छे ते निर्मम धर्मसे अष्ट धर्म जय छे अर्थात् द्रव्यसे
साधुने दोष राखवा छटा पक्ष निश्चय नयसे असाधुता आनी जय छे (७)

वयच्छक इत्यादि । प्राणातिपात विरमणसे छेकर रात्रि भोजन विरमण
सुषीना छ मते (६) तथा पृथिवी आदि छ काय (६), साधुनेने भटे अकरपनीय

મિત્યર્થઃ । ‘નિઝળા’ ઇતિ વિશેષણપદમ્-અહિંસાયા મુખ્યત્વં પ્રથમસ્થાનયોગ્યતાં ચ વોધયતિ । ‘સવ્વભૂણસુ સંજમો’ ઇત્યને ‘કથમેતે પ્રાણિનઃ પ્રાણસંકટા-
દુન્મુક્તા ભવેયુ’ રિતીચ્છા, તત્ફલભૂતં પ્રાણસંકટાન્મોચનં ચાહિંસાયામન્તર્ભૂત-
મિતિ સ્પષ્ટીકૃતમ્ ॥ ૯ ॥

મૂલમ્-જાવંતિ^૧ લો^૨ણ^૩ પા^૪ણા, તસા^૫ અ^૬દુ^૭વ થા^૮વરા ।

તૈ^{૧૦} જા^{૧૧}ણમજા^{૧૨}ણાં વા, ન હ^{૧૩}ળે^{૧૪} ણો^{૧૫} વિ ઘાય^{૧૬}ણ ॥૧૦॥

છાયા-યાવન્તો લોકે પ્રાણાસ્ત્રસા અથવા સ્થાવરાઃ ।

તાન્ જાનન્ અજાનન્ વા ન હન્યાત્ નોઽપિ ઘાતયેત્ ॥૧૦॥

ટીકા-‘જાવંતિ’ ઇત્યાદિ-

લોકે=ચતુર્દશરજ્જ્વાત્મકે યાવન્તઃ=યત્પરિમિતાઃ સકલા ઇત્યર્થઃ, ત્રસાઃ=ત્રસનશીલા દ્વીન્દ્રિયાદયઃ, અદુવ=અથવા, સ્થાવરાઃ=સ્થિતિશીલાઃ પૃથિવ્યાદયઃ પ્રાણાઃ=પ્રાણિનઃ, તાન્ જાનન્ ‘અયં ત્રસાદીઃપ્રાણી’ ઇત્યવવુદ્ધ્યમાનઃ રાગ-
દ્વેષાવેશેનેતિશેષઃ, વા=અથવા, અજાનન્=પ્રમાદવશતોઽજાનાનઃ ન હન્યાત્=સ્વયં

‘નિઝળા’ વિશેષણ સે અહિંસા કી મુખ્યતા ઔર પ્રથમસ્થાન કી યોગ્યતા પ્રગટ કી હૈ । ‘સવ્વભૂણસુ સંજમો’ વિશેષણ સે યહ સ્પષ્ટ કિયા હૈ કિ યહ પ્રાણી કિસ ઉપાયસે સંકટ સે છૂટે એસી ઇચ્છા; ઔર ઉસ ઇચ્છા કે ફલસ્વરૂપ પ્રાણિયોં કા સંકટ દૂર કરના અહિંસા કે હી અન્તર્ગત હૈ ॥ ૯ ॥

જાવંતિ ઇત્યાદિ । ચૌદહ રાજૂ પ્રમાણ લોક મેં જિતને મી ત્રસ અથવા સ્થાવર પ્રાણી હૈં ઉન સબ કો જાનતા હુઆ રાગદ્વેષાદિ

એવી જોઇ છે કે આજ ધર્મનું સ્થાન છે તેથી અહિંસાને પહેલા સ્થાનમા ઠહી છે

નિઝળા વિશેષણથી અહિંસાની મુખ્યતા પ્રથમ સ્થાનની યોગ્યતા પ્રકટ કરી છે સવ્વભૂણસુ સંજમો વિશેષણથી એમ સ્પષ્ટ કર્યું છે કે આ પ્રાણી કયા ઉપાયથી સંકટમાંથી છૂટે, એવી ઇચ્છા અને એ ઇચ્છાના ફળસ્વરૂપ પ્રાણીઓનું કંઈ દૂર કરવું એ અહિંસાની અદર સમાવિષ્ટ થાય છે (૨)

જાવંતિ-ઇત્યાદિ ચૌદ રાજુ પ્રમાણ લોકમા જોડલા ત્રસ અથવા સ્થાવર પ્રાણીઓ છે, એ સર્વને જાણતા, રાગદ્વેષાદિને વશ થઇને યા વિના જાણ્યે પ્રમાદને વશ

છાયા-તથ્રેવં પ્રથમ સ્થાન મહાવીરેણ દેશિતમ્ ।

અહિંસા નિપુણા દષ્ટા સર્વભૂતેષુ સયમ ॥ ૧ ॥

ટીકા-‘તત્થિમં’ इत्यादि-

તપ્ર તેષુ અણ્વચ્છન્ન સ્થાનેષુ અહિંસા=હિંસા=અહિંસા, સર્વભૂતેષુ=
પૃથિવ્યાન્નિસક્લમાણિષુ સયમ=ચરદુઃસ્વપ્રહાણેચ્છા ક્ષ્યા તત્સ્વરૂપેત્યર્થઃ ।
અનેનાહિંસાયા સક્ષણ મદર્શિતમ્, તેન પ્રાણહ્યપરાપણવર્જનં, પ્રાણસકટાન્માપ્તનં
વતિ કથિતમ્ । इयं कीदृशीत्याह-निपुणेति । निपुणा=सकलार्थसाधिका
अनन्तसुखप्रापिकेत्यर्थः, महावीरेण दृष्टा=केवलज्ञानेन साक्षात्कृता, अतएव
इदम्=अहिंसासम्यग् प्रथमं स्थानं दैक्षित=कथितम् ।

યદ્વા-તપ્રાહિંસા-સર્વભૂતેષુ સયમઃ=સર્વભૂતવિપયકઃ સંયમોઽહિંસાપામેષ
મવતિ, નાન્યથ્રેતિદેતોમહાવીરેણ મગધતા નિપુણા=સદોપાહારપરિત્યાગેન પ્રભૂતસામ-
ર્થ્યવતી દષ્ટા=ધર્મસાધનત્વેન સાક્ષાત્કૃતા, અતએવ્ ગુણસ્થાન પ્રથમં દેશિત=કથિત

‘તત્થિમં’ इत्यादि । इन अठारह स्थानों में से पृथिवीकाय
आदि के प्राणों का व्यपरोपणा न करने और प्राणियों का सकट
दूर करने की इच्छारूप सयम को अहिंसा कहते हैं । यह अहिंसा
अनन्त सुख को प्राप्त कराती है, ऐसा भगवान् महावीर स्वामीने
केवलज्ञान द्वारा प्रत्यक्ष देखा है । अतएव अहिंसा को पहला स्थान
रखा है । अथवा समस्त प्राणियों का सयम (रक्षण) अहिंसा में
ही होता है । अहिंसा के सिवाय अन्यत्र नहीं होता, इसी से
भगवान् महावीर ने साधुओं के द्वारा सदोप आहार का परिहार
करने से विज्ञेय सामर्थ्यवाली अहिंसा को केवलज्ञान द्वारा ऐसा
देखा है कि यही धर्म का साधन है । इसलिए अहिंसा को पहले
स्थान में कहा है ।

તત્થિમં-इत्यादि. એ અઠાર સ્થાનોમાંથી પૃથિવીકાય આદિના પ્રજોનું
વ્યપરોપણ ન કરવાથી અને પ્રાણીઓનું સકટ દૂર કરવાની ઇચ્છારૂપ સયમને
અહિંસા કહે છે એ અહિંસા અનન્ત સુખની પ્રાપ્તિ કરાવે છે એવું ભગવાન્
મહાવીર સ્વામીએ કેવળજ્ઞાન દ્વારા પ્રત્યક્ષ જોયું છે તેથી કરીને અહિંસાને
પહેલું સ્થાન કહ્યું છે અથવા બધા પ્રાણીઓનો સયમ (રક્ષણ) અહિંસામાં જ
થાય છે, અહિંસા સિવાય અન્યત્ર થતા નથી તેથી ભગવાન્ મહાવીર સાધુઓ દ્વારા
અદોષ આદારનો પરિહાર કરવાથી વિશેષ સામર્થ્યવાળી અહિંસાને કેવળ જ્ઞાન દ્વારા

મિત્યર્થઃ । ‘નિડણા’ इति विशेषणपदम्—अहिंसाया मुख्यत्वं प्रथमस्थानयोग्यतां च बोधयति । ‘संव्वभूएसु संजमो’ इत्यने ‘कथमेते प्राणिनः प्राणसंकटा-
दुन्मुक्ता भवेयु’ रितीच्छा, तत्फलभूतं प्राणसंकटान्मोचनं चाहिंसायामन्तर्भूत-
मिति स्पष्टीकृतम् ॥ ९ ॥

મૂલમ્—જાવંતિ લોણ પાણાં, તસા અદુવ થાવરા ।

તે જાણમજાણં વા, ન હળે જો વિ ઘાયણ ॥૧૦॥

છાયા-યાવન્તો લોકે પ્રાણાસ્તમા અથવા સ્થાવરાઃ ।

તાન્ જાનન્ અજાનન્ વા ન હન્યાત્ નોઽપિ ઘાતયેત્ ॥૧૦॥

ટીકા—‘જાવંતિ’ इत्यादि—

लोके=चतुर्दशरज्ज्वात्मके यावन्तः=यत्परिमिताः सकला इत्यर्थः, वसाः=
वसनशीला द्वीन्द्रियादयः, अदुव=अथवा, स्थावराः=स्थितिशीलाः पृथिव्यादयः
प्राणाः=प्राणिनः, तान् जानन् ‘अयं वसादीःप्राणी’ इत्यवबुध्यमानः राग-
द्वेषावेशेनेतिशेषः, वा=अथवा, अजानन्=प्रमादवशतोऽजानानः न हन्यात्=स्वयं

‘નિડણા’ विशेषण से अहिंसा की मुख्यता और प्रथमस्थान की योग्यता प्रगट की है । ‘संव्वभूएसु संजमो’ विशेषण से यह स्पष्ट किया है कि यह प्राणी किस उपायसे संकट से छूटे ऐसी इच्छा; और उस इच्छा के फलस्वरूप प्राणियों का संकट दूर करना अहिंसा के ही अन्तर्गत है ॥ ९ ॥

જાવંતિ इत्यादि । चौदह राज् प्रमाण लोक में जितने भी वस अथवा स्थावर प्राणी हैं उन सब को जानता हुआ रागद्वेषादि

એવી જોઈ છે કે આજ ધર્મનું સ્થાન છે તેથી અહિંસાને પહેલા સ્થાનમાં ધરી છે

નિડણા વિશેષણથી અહિંસાની મુખ્યતા પ્રથમ સ્થાનની યોગ્યતા પ્રકટ કરી છે સવ્વભૂણ્ણ સંજમો વિશેષણથી એમ સ્પષ્ટ કર્યું છે કે આ પ્રાણી કયા ઉપાયથી સંકટમાંથી છૂટે, એવી ઇચ્છા અને એ ઇચ્છાના ફળસ્વરૂપ પ્રાણીઓનું કષ્ટ દૂર કરવું એ અહિંસાની અદર સમાવિષ્ટ થાય છે (૬)

જાવંતિ—इत्यादि चौदह राज् प्रमाण लोक में जितने भी वस अथवा स्थावर प्राणीઓ છે, એ સર્વને જાણતા, રાગદ્વેષાદિને વશ થઈને या विना ज्ञाप्ये प्रमादने वश

न हिंस्यात्, ना अपि=नापि घातयेत्=अन्यद्वारा नोपमर्दयेत्, प्रन्तमपि वा
नानुमोदयदितिमाधः ॥ १० ॥

मूलम्—सर्वे जीवा वि इच्छन्ति जीवितुं न मरिज्जितुं

तन्हा पाणिबद्धं घोरं निर्गन्था वज्जयति णं ॥११॥

छाया—सर्वे जीवा अपि इच्छन्ति जीवितुं न मर्तुम् ।

तस्मात् प्राणिवधं घोरं निर्गन्था वर्जयन्ति तम् ॥ ११ ॥

टीका—‘सर्वे इत्यादि—

सर्वेऽपि=समस्ता अपि जीवाः=प्रसस्यावरक्षणा जन्मिनः, जीवितुं=
दीर्घकालं निरुपद्रवं प्राणान् धारयितुं स्वायुषोऽवच्छिन्नत्वमितिमाधः, इच्छन्ति=
अभिलषन्ति, किंतु मर्तुं=प्राणान् परित्यक्तुं नेच्छन्तीति पूर्वैर्न सम्बन्धः, तस्मात्
इतो घोरं=घोरतरकाविदुःस्वकारणत्वात् दाहण, णं=स प्राणिवधं=पृथिव्यादि
जीवजातस्य स्वस्वकर्मानुसारेण सम्बन्धप्राणानां विषटनीकरण जीवपातमित्यर्थः,
निर्गन्था=साधवः वर्जयन्ति=परित्यजन्ति सर्वप्राणातिपातादुपरता भवन्तीत्यर्थः ॥

‘निर्गन्था’ इति पदेन परिग्रहरहिता एव अहिंसा सर्वपाण्डुपाकयितुं
प्रभवन्तीति सूचितम् ॥ ११ ॥

के ब्रह्मसे या पिना जाने प्रमाद के ब्रह्मसे स्वयं न हने, दूसरे से
न हनावे और हनते हुए की अनुमोदना न करे ॥ १० ॥

सर्वे जीवा इत्यादि । सब जीव जीवित रहने की अभिलाषा
रखते हैं कोई जीव मरना नहीं चाहता इसलिए उनका अपरोपण
(हिंसा) करना घोर अर्थात् मरकादि का दुःस्व दाता होने से भयंकर है ।
अतः निर्गन्ध साधु उसका त्याग करते हैं—वे सर्व प्राणानिपात से
घिरत होते हैं ।

‘निर्गन्था’ पदसे यह सूचित किया है कि परिग्रह से रहित
ही अहिंसा का सर्वपा पालन कर सकते हैं ॥ ११ ॥

अने स्वयं न हने जीव ब्रह्म न हनावे अने हलुनासनी न अनुमोदना करे (१०)

सर्व जीवा-इत्यादि । तथा एवे । एवित रहेवांनी अभिलाषा राखे छे, कोई
एव भयना भयंकरते नही तेथी केतुं अपरोपण (हिंसा) करुं न करे ॥ अर्थत
नरकादिहं दुःख आपणाए होअने अथ कर छे तेथी ? निर्धय साधु तेना त्याग
करे छे, त सर्व-प्राणपतिपातसे घिरत याय छे निर्गन्था शब्दसे अथ सूचित करुं
छे हे परिग्रहही रहित होय ते एव अहिंसानु सर्वपा पालन करी शके छे (११)

અથદ્વિતીયસ્થાનમહ—

મૂલમ્—અપ્પણટ્ટા પરટ્ટા વા, કોહા વા જહ વા ભયા ।

હિંસગં ન મુસં બૂયા નો વિ અન્નં વયાવણ ॥૧૨॥

હાયા—આત્માર્થ વા પરાર્થ વા, ક્રોધાદ વા યદિ વા ભયાત

હિંસકં ન મૃષા વ્રૂયાત્, નો અપિ અન્યં વાદયેત્ ॥૧૨॥

ટીકા—‘અપ્પણટ્ટા’ इत्यादि—

આત્માર્થ=સ્વનિમિત્તં મૃષા=અસત્યં ન વ્રૂયાત્ યથા અગ્લાનત્વેऽપિગ્લાનો-
ઽહમિત્યાદિ’ પરાર્થ વા=અન્યનિમિત્તં વા મૃષા ન વ્રૂયાત્ યથા અવસન્નપાર્શ્વસ્થાદિ-
સાધુસન્માનાર્થમ્ ‘અયં ક્રિયાપાત્રમિત્યાદિ’ । યદ્વા—યસ્ય કસ્ય ચ ન દુશ્ચરિત્રસ્ય
કૃતે ‘અયં સચ્ચરિત્ર इत्यादि’ ક્રોધાદ્વા=અપમાનાદિકારણવશાદ્વા યથા—
‘નીચસ્ત્રમિત્યાદિ । ઉપલક્ષણમેતન્માનાદીનામ્, માનાત્—અતપસ્વિત્વેऽપિ ‘અહં
તપસ્વીન્યાદિ । માયાત.—ભિક્ષાટનાદિસામર્થ્યસત્ત્વેऽપિ ‘નાહં સમર્થો’ઽસ્મિ પ્રસ્થા-
તુમિત્યાદિ । લોભાત્—યથા પ્રશસ્તાન્નાદિલાભે સતિ શુદ્ધસ્યાપ્યન્તપ્રાન્તાહારસ્ય

અવ દૂસરા સ્થાન વતાતે હૈં—અપ્પણટ્ટા इत्यादि । વીમાર ન
હોને પર ભી ‘મૈ વીમાર હૂં’ इत्यादि અપને નિમિત્ત અસત્ય ભાષણ
ન કરે । અવસન્ન પાર્શ્વસ્થ આદિ સાધુકા સન્માન કરને કે લિપ
‘યહ ક્રિયાપાત્ર હૈ’ એસા, અથવા કિસી દુશ્ચરિત્ર કો સચ્ચરિત્ર કહના
આદિ, પરકે નિમિત્ત અસત્ય ભાષણ ન કરે । ‘તું નીચ હૈ’ इत्यादि
ક્રોધ વશ અસત્ય ન બોલે । ઉપલક્ષણ સે—‘મૈં તપસ્વી હૂં’ ઇસ પ્રકાર
માનકપાયસે અસત્ય વચન ન કહે । ગોચરી આદિ જાને કો સામર્થ્ય
હોને પર ભી ‘સુઝ્ઝમેં ચલનેકા સામર્થ્ય નહીં હૈ’ ઇસ પ્રકાર માયા
સે મૃષાભાષાકા પ્રયોગ ન કરે । અન્ત પ્રાન્ત આહાર કો અશુદ્ધ

હવે બીજુ સ્થાન ગતાવે છે અપ્પણટ્ટા—ઈત્યાદિ બિમાર ન હોવા છતા
પણ ‘હુ બિમાર છુ’ ઇત્યાદિ પોતાને નિમિત્તે અસત્ય ભાષણ ન કરે અવસન્ન
પાર્શ્વસ્થ આદિ સાધુનુ સન્માન કરવાને માટે ‘આ ક્રિયાપાત્ર છે’ એવુ, અથવા
ઢોઈ દુશ્ચરિત્રને મચ્ચરિત્ર કહેવો આદિ પરને નિમિત્તે અસત્ય ભાષણ ન કરે ‘તુ
નીચ છે’ ઇત્યાદિ ક્રોધવશ અસત્ય ન બોલે ઉપલક્ષણથી ‘હુ તપસ્વી છુ’ એ
પ્રકારે માનકપાયથી અસત્ય વચન ન કહે ગોચરી આદિ માટે જવાનુ સામર્થ્ય
હોવા છતા પણ ‘મારામા ચાલવાનુ સામર્થ્ય નથી’ એ પ્રમાણે મૃષા

विषय-‘अभुदमिदमित्यादि’ । मयात्-यथा कृतपापः प्रायश्चित्तादिमयात् ‘मया
नद कृतमित्यादि मृषा न श्रूयात्, हिंसक वा=परपीडात्पादकं वा वसन न
श्रूयात् स्वयम्, अन्यमपि ना वादयत्=मृषा भवतु नादिशेत्, अन्यं वा मृषा
वदन्त नानुमोदयदिति माष ॥१२॥

उतीयम्यनमाह-

मूलम्-मृसावाओ उं लोगमिं सव्वसांहुहि गरिहिओ ।

अविस्सांसो यं मूयाण तम्हा मोसं विवज्जए ॥१३॥

छाया-मृषारादस्तु साके सर्वसाधुमिर्गिरित् ।

अभिश्वासश्च भूतानां तस्माद् मृषा विवर्जयेत् ॥ १३ ॥

टीका-‘मृसावाओ’ इत्यादि-

छोके=सकलससारे मृषारादस्तु=असत्यमापणं तु सर्वसाधुमि
साधयन्ति=निर्वाणसाधकान् यागानिति यद्वा सम्पगद्धानदर्शनवारिप्ररूपरत्नप्रय-
वधेन माक्षमार्गमिति, अथवा निरुक्तप्युत्पत्त्या मोक्षमार्गं प्रतिगच्छतां सहायका
(असत्या) वता देना आदि लोभसे अवृत्त (असत्य) उच्चारण न
कर । पाप कर्म करने पर भी प्रायश्चित्त के भयसे असत्य आपण
न करे । तथा परको पीडा उपजानेवाली भाषा न बोले । यह सब
प्रकार का असत्य अन्य से न बोलावे तथा असत्य बोलते हुए को
भला न समझे अर्थात् उसकी अनुमोदना न करे ॥ १२ ॥

‘मृसावाओ’ इत्यादि । मोक्ष प्राप्त कराने वाले योगों की साधना
करने वाले अथवा सम्पगद्धान सम्पगदर्शन और सम्पक्चारित्र द्वारा
माक्ष मार्ग के साधक अथवा मोक्ष मार्ग में गमन करने वाले भय्य

साधनो प्रयोग न करे अन्त आत आकाशने अशुद्ध जलावयो आदि प्रकार
बोलावली असत्य उच्चारण न करे पापकर्म करवा छतां पशु प्रायश्चित्तना अथवा
असत्य आपण न करे तथा परने पीडा उपजानेवाली भाषा न बोले आ सर्व
प्रकारनु असत्य बोला यासे न बोलावे तथा असत्य बोलनारने कहे न बोले
अर्थात् जेनी अनुमोदना न करे (१२)

मृसावाओ- भिन्नादि- मोक्ष प्राप्त करानेवाला योगोली साधन करानेवाला
अथवा सम्पगद्धान सम्पगदर्शन जने सम्पक् आचारित्र मोक्षमार्गना साधक अथवा
मोक्षमार्गना गमन करनेवाला, अन्य प्राणीकोना सहायके साधु कहे थे तथा सर्वत्र

भवन्तीति साधवः, सर्वसार्वशब्दयोः, प्राकृतै 'सव्व' इति रुपसत्त्वात् सार्वः= सर्वज्ञास्तेच ते साधवः, सर्वसाधवः, न्यायस्य समानत्वात्तीर्थकरा अपि साधु- पदेन व्यवहियन्ते, यद्वा-सर्वे च ते साधवः सर्वसाधवः=गणधरादयः यदिवा सार्वः सर्वज्ञः साधवः=मृणयस्तैर्गर्हितः=लोकलोकोत्तरोभयविधानर्थपरंपराजन- कत्वाभिन्दितः, भूतानां=जीवानाम् अविश्वासः-अश्रद्धेयः तस्मद्धेतोः मृषा=मृषा- वादं विवर्जयेत्=परित्यजेत् । अयं मृषावादो हि निखिलमहापुरुषैर्निन्दितत्वान्नाच- रणीय इति भावः ॥१३॥

मूलम्—चित्तमंतमचित्तं वा अप्पं वा जइ वा वहुं ।

दंतसोहणामित्तं वि, उग्गहं से अजाइया ॥ १४ ॥

छाया- चित्तवद् अचित्तवद् वा अल्पं वा यदि वा बहु ।

दन्तशोधनमात्रमपि अवग्रहं तस्य अयाचित्वा ॥१४॥

टीका- 'चित्तमंत' इत्यादि-

चित्तवत्=सचित्तं शिष्यादिकम् अचित्तवत्=अचित्तं वस्त्रपात्रादिकम् अल्पम्=

प्राणियों के सहायक को साधु कहते हैं । तथा सर्वज्ञ भगवान् को अथवा गणधरों को तथा सामान्य साधुओं को सर्वसाधु कहते हैं । मृषावाद समस्त संसार में सर्व साधुओं (गणधरों) द्वारा अथवा सर्वज्ञ द्वारा तथा साधुओं द्वारा गर्हित है अर्थात् लौकिक और लोकोत्तर में विविध अनर्थों का कारण होने से निन्दित है । मृषावादी पर किसीका विश्वास नहीं रहता, अतः उसका परित्याग करना चाहिए । आशय यह है कि यह मृषावाद समस्त महापुरुषों द्वारा निन्दित है । अतः उसका आचरण करना नहीं चाहिए ॥१३॥

चित्तमंत इत्यादि । तं अप्पणा इत्यादि । शिष्यादि सचित्त,

भगवानने अथवा गणधरने तथा सामान्य साधुओंने सर्वसाधु कहे छे. मृषावाद समस्त संसारमा सर्व साधुओं (गणधरों) द्वारा अथवा सर्वज्ञद्वारा तथा साधुओंद्वारा गर्हित छे. अर्थात् लौकिक अने लोकोत्तरमा विविध अनर्थोंनुं कारण होवाथी निन्दित छे मृषावादी पर के छेने विश्वास रहेतो नथी ओटवे ओने परित्याग करवे ओछेओ आशय ओ छे के ओ मृषावाद सर्व महापुरुषोंद्वारा निन्दित छे, ओटवे ओनुं आचरण करवु न ओछेओ. (१३).

चित्तमंत- इत्यादि तथा तं अप्पणा- इत्यादि- शिष्यादि सचित्त, वस्त्र-

मूल्यप्रमाणाभ्यां स्वरूपम्, तत्र मूल्यतोऽल्पम्—परण्डकाष्ठादिक, प्रमाणतोऽर्जु
छादिक, यदिवा बहु=मूल्यतः प्रमाणतश्च, तत्र मूल्यतो बहु हीरकमस्मादिकं,
प्रमाणतो बहु मूल्यवृष्टपापाणादिक, किं बहुना दन्तशोधनमात्रमपि=दन्तशोष
नोपयोगि तत्रमपि से=तस्य वस्तुस्वामिन इत्यर्थः, अथग्रहम् अनुज्ञाम् आह
मित्यर्थः अयाचित्वा=अगृहीत्वा, अस्याचरगाधया सम्बन्ध ॥१४॥

मूलम्—तं अप्यणा न गिण्हति नो विं गिण्हान् परं !

अथ वा गिण्हमाणं पि नाणुजाणति सजया ॥ १५ ॥

छाया— तत् आत्मना न गृह्णन्ति नो अपि ग्राहयेत् परम् ।

अन्य वा गृह्णन्तमपि नानुमानन्ति सयताः ॥१५॥

टीका— 'त' इत्यादि—

तत्=पूर्वोक्त वस्तु संयताः=साधवः आत्मना स्वर्प न गृह्णन्ति नोपाददते,

नापि परेण=अन्येन ग्राहयन्ति, गृह्णन्तमन्यमपि वा नानुमानन्ति=नानुमोदयन्ति ॥१५॥

चतुर्थं स्थानमाह—

मूलम्—अथमचरिय घोरं प्रमादं दुरहिष्ठिय ।

नायरति मुणी लोप भेयाययणवज्जिणो ॥ १६ ॥

छाया—अप्रज्ञचर्य घोरं प्रमादं दुरहिष्ठियम् ।

नायरन्ति मुनया लोके भेदापवनवर्जिनः १६ ॥

वस्त्रपात्र आदि अचरिय, परण्ड काष्ठ आदि-मूल्यसे अल्प, आककी
रुई आदि प्रमाणसे अल्प, हीरे की अस्म आदि मूल्यसे बहु, वेला,
परयर, आदि प्रमाणसे बहु, अधिक कया—दात शोधनका तृण भी
स्वामीकी आज्ञा लिये बिना संयमी न स्वयं ग्रहण करते हैं, न दूसरे
से ग्रहण कराते हैं, न ग्रहण करते हुए की अनुमोदना करते हैं
॥१४॥१८॥

पात्रादि अचरित, भेदायुं लाह्य आदि मूल्यमा बहु परमर हेतु आदि प्रमाणमा
अल्प, यथाहेतु । दात जेतयानुं तणुपणु अन्य तेना दशभीनी अज्ञा वीषा
बिना संयमीको दान्य प्रदण्य करता नहीं अने प्रदण्य करता—भी अनुमोदना करता
नहीं (१४-१५)

टीका-‘अवमचरियं’ इत्यादि-

भेदायतनवर्जिनः=भेदः=चारित्रभङ्गः तस्यायतनम्=आश्रयः प्राणातिपातनादि, सर्वथा चारित्रोन्मूलनहेतुत्वात् तद्वर्जिनः चारित्रभङ्गभीरवः मुनयः=जैनाज्ञाप्रमाणकाः लोके=जगति घोरं=घोरदुःखोत्पादकत्वात् प्रमादं=प्रमादजनकम् अनवधानतोत्पादकम् चित्तव्यामोहकत्वेन सदसद्विवेकापहारकत्वात् दुरधिष्ठितम् दुष्परिणाममित्यर्थः, जन्मजरामरणसंकुलानन्तसंसारपरिभ्रमणहेतुत्वात् । अब्रह्मचर्यम् अकुशलानुष्ठानरूपं मैथुनमित्यर्थः, नाऽऽचरन्ति न सेवन्ते । ‘घोरं’ इति पदेन हिंसादिदारुणकर्मकारणता सूचिता । ‘पमायं’ इति पदेन तत्सेवकमाणिव्यामोहकत्वप्रदर्शितम् । ‘दुरहिद्वियं’ इत्यनेन कटुविपाकता प्रकटीकृता ॥१६॥

मूलम्-मूलमेयमहमस्स महादोससमुस्सयं ।

तम्हा मेहुणसंसग्गं निग्गंथा वज्जयंति णं ॥१७॥

चौथा स्थान कहते हैं-‘अवमचरियं’ इत्यादि ।

चारित्रका सर्वथा विराधक प्राणातिपात प्रभृति से भीत भिक्षु संसार में घोर दुखोंके जनक, सत् असत् के विवेक से विकल बनाकर असावधानता रूप प्रमादको पैदा करनेवाले जन्म जरा मरणकी पीडा (दुःख) से भरे हुए अपारसंसारमें बार बार परिभ्रमण करानेके कारण-दुष्फलदाता, अब्रह्मचर्यको कदापि सेवन नहीं करते, ‘घोरं’ पदसे यह सूचित किया है कि ब्रह्मचर्य हिंसा आदि अनेक दारुण (भयंकर) कर्मोंका कारण है । ‘पमायं’ पदसे यह प्रदर्शित किया है कि-उसका सेवन करने वाला प्राणी मूढ (विवेक विकल) बन जाता है । ‘दुरहिद्वियं’ पदसे अब्रह्मचर्य को नारकादि कटु फलका दाता बताया है ॥१६॥

थोथु स्थान कडे छे-अवमचरियं- इत्यादि-

चारित्रनी सर्वथा विराधना करनारा प्राणातिपात आदिवी ण्हीतो भिक्षु, संसारमा घोर दुःखोना जनक, सत् असत्ना विवेकथी विकल बनावीने अनवधानतारूप प्रमादने पैदा करनारा जन्म जरा मरणणी पीडाथी भरला अपार संसारमा बार बार परिभ्रमण करववाना कारणरूप, दुष्फलदाता जेवा अप्रह्मचर्यनु सेवन कदापि करतो नवी घोर शण्दथी जेम सूचित कथुं छे- के अप्रह्मचर्य हिंसा आदि अनेक दारुण कर्मोनु कारण छे ‘पमाय’ शण्दथी जेम प्रदर्शित कथुं छे के जेनु सेवक करनार प्राणी मूढ (विवेकविकल) बनी जाय- छे दुरहिद्वियं शण्दथी अप्रह्मचर्यने नारकादि कटुफलनु दाता गताव्यु- छे (१६)

છાયા-મૂલમેતલ્લપર્મસ્ય મહાદોષસમુસ્તયમ્ ।

તસ્માત્મેયુનસસર્ગે નિર્ગ્ન્યા વર્જયન્તિ ત ॥૧૭॥

ટીકા-‘મૂલમેય’ इत्यादि-

एतद्=अग्रहचर्यम् अधर्मस्य=साध्यानुष्ठानस्य मूलं=बीज, महादोष-समुच्चयं=महादोषाणां वधवन्धनादिकृपाणां समुच्चयः पुञ्जो यत्र तत् तथोक्तम्=सकलमहादोषादिकृप, तस्मात्कारणात् निर्ग्न्याः=साधयः जन्तु प्राणातिपातादि पापकलापकारणतया मेयुनससर्ग-वनितालापतत्कृत्यातदङ्गस्य निरीक्षणदिक वर्जयन्ति=परित्यजन्ति । ‘अहम्मस्म मूलम्’ इत्यनेनाग्रहसेविनः पापपक्षयो न भवति सुदुर्मुहुरष्टमभाषनाङ्कुरात्पत्तेरवश्यमाविस्वादिति सूचितम् । ‘महादोषसमुस्तयं’ इति पदेन सकलव्रतमङ्गसङ्गः प्रकटितः । ‘मेहुणससर्गम्’ इत्यनेनैकस्या अपि कस्याचिद् वृत्तेर्मेहे व्रतमाविन्ध्यामावेदितम्, ‘निर्ग्न्या’ इति पदेन अग्रहचर्यवर्जका एव निर्ग्न्या भवितुमर्हन्तीत्यावेदितम्, ॥१७॥

‘મૂલમેય’ इत्यादि । यह अग्रहचर्य अधर्मका मूल है, तथा वधवन्धनादि महादोषों की खान है । इस कारण अमण उस प्राणा-तिपात आदि पापोंका पैदा करने वाला मेयुन संसर्ग-अर्थात् स्त्रियों के साथ बैठकर वार्तालाप कथा अङ्गोपाङ्गो का देखना आदि का परित्याग करते हैं । ‘अहम्मस्म मूलं’ पदसे यह प्रकट किया है कि-अग्रहसेवीके पापों का अन्त नहीं हो सकता, क्योंकि बार बार अशुभ भावना रूपि अङ्गुरोंकी उत्पत्ति अवश्य होती है । ‘महादोषसमुस्तयं’ पदसे सकल व्रतों का भङ्ग प्रदर्शित किया है । ‘मेहुणससर्गं’ से ब्रह्मचर्य की किसी भी बाध का संगठ करने से व्रतों में मलिनता प्रगट की है । ‘निर्ग्न्यं’ पदसे यह व्यक्त किया है कि-अग्रहचर्यका त्यागी ही निर्ग्न्य हो सकता है ॥१७॥

મૂલમેય इत्यादि को अग्रहचर्य-अधर्मનું મૂળ છે તથા વધવન્ધનાદિ મહાદોષોની ખાણ છે એ કારણે અમણે એ પ્રાણાતિપાત આદિ પાપોને પેદા કરનાર મેયુન સસર્ગ-અર્થાત્ સ્ત્રીઓની સાથે બેસીને વાર્તાલાપ કથા અંગોપાંગોને લેવા-આદિને પરિત્યાગ કરે છે અહમ્મસ્મ મૂલં એ પદથી એમ પ્રકટ કર્યું છે કે-અગ્રહચર્યના પાપોને જન આવી શકે નથી, કારણકે બારબાર અશુભ ભાવનાદ્વીપી અશુભની ઉત્પત્તિ અવશ્ય થાય ॥ મહાદોષસમુસ્તયં પદથી સર્વવ્રતોના ભંગ પ્રદર્શિત કર્યા છે મેહુણસસર્ગં બી બ્રહ્મચર્યની કેટલી પણ બાંધને ભંગ કરવાથી વ્રતોમાં મલિનતા પ્રગટ કરી છે. નિર્ગ્ન્યં શબ્દથી એમ વ્યક્ત કર્યું છે કે-અગ્રહચર્યનો ત્યાગી જ નિર્ગ્ન્ય થઈ શકે છે. (૧૭)

पञ्चमस्थानमाह—

मूलम्—विं^३डमु^४ब्भइ^५मं लो^६णं ति^७हं स^८र्पिं च फा^९णियं ।

न ते संनिहि^{११}मि^{१२}च्छंति नायपु^{१३}त्रवओरया ॥ १८ ॥

छाया-विं^{११}डमु^{१२}द्भे^{१३}द्यं लवणं तैलं सर्पिश्च फाणितम् ।

न ते संनिधि^{११}मि^{१२}च्छन्ति ज्ञातपु^{१३}त्रवचोरताः ॥ १८ ॥

टीका-‘विं^{११}ड’ इत्यादि-

ज्ञातपुत्रवचो रताः=ज्ञातः सिद्धार्थभूपस्तस्य पुत्रः ज्ञातपुत्रः=वर्धमानस्वामी तस्य वचसि=वचने रताः=तत्पराः प्रवचनाराधना-इत्यर्थः ते=निर्ग्रन्थत्वेन प्रसिद्धाः साधवः विं^{११}डम्=गोमूत्रादिपक्कलवणविशेषः, ‘विं^{११}डलवणं’ इति भाषायाम्, उद्भे^{१२}द्य=समुद्रलवणम्, लवणं=सामान्यलवणम्, अत्र सर्वं लवणमचित्तमेव निषि-
ध्यते, सचित्तस्य तु साधूनामग्राह्यत्वेन सर्वथा तदप्राप्तेः । तैलम्=तिलादिसमु-
त्पन्नं, सर्पिः=घृतं, फाणितं=द्रवगुडः, उपलक्षणमेतदशनादीनाम्, एतेषां पूर्वोक्त-
वस्तूनां संनिधिम् सम्=सम्यक् प्रकारेण निधीयते आत्मा अनेन दुर्गताविति
संनिधिः । आत्मदुर्गतिसाधनमंग्रहः; स द्रव्यभावभेदाद्विधा, तत्र द्रव्यसंनिधिः

पांचवें स्थानका प्रतिपादन करते हैं :-

‘विं^{११}ड’ इत्यादि । ज्ञातपुत्र भगवान् वर्धमान स्वामी के वचन की आराधनाकरनेमें तत्पर निर्ग्रन्थ मुनिराज-विं^{११}ड लवण, समुद्री लवण, तथा सामान्य लवण की संनिधि करनेकी इच्छा भी नहीं करते । यह सब अचित्त नमक की संनिधिका त्याग समझना चाहिए । क्यों कि सचित्त नमक साधुओं को सर्वथा त्याज्य है, तथा तेल, घी, शीलागुड, और गुड मात्र, उपलक्षणसे समस्त अशनादि वस्तुओं की संनिधि का त्याग करते हैं । आत्मा जिससे नरक आदि दुर्गति को

पाचमा स्थानानु प्रतिपादन करे छे -

विं^{११}ड- इत्यादि- ज्ञातपुत्र भगवान् वर्धमान स्वामीना वचनोनी आराधना करवाना तत्पर निर्ग्रन्थ मुनिराज विं^{११}ड लवण, समुद्रनु लवण (भीड़) तथा सामान्य लवणथी संनिधि करवानी पणु इच्छा करे नहीं ज्ये णधी नतना अचित्त लवणनी संनिधिने त्याग समझवे। सचित्त लवण तो साधुओंने सर्वथा त्याज्य होय छे ज्ये शीते तेल, घी, नरम गोण अने गोण मात्र, उपलक्षणथी णधी अशनादि वस्तु-
ओंनी संनिधिने त्याग साधुओं करे छे आत्मा ज्येथी नरक आदि दुर्गतिने प्राप्त

નોમિ, લોભસ્ય ચારિત્રવિફલકારિતયા તત્પભાવસમુદ્ભાવિતસંનિધિસેવનપરસ્ય સાધોર્ગૃહસ્થસમવૃત્તિત્વેના સાધુત્વમાપતતીતિ તીર્થકરૈસ્તથા સંમતત્વાદિતિ ભાવઃ ॥૧૯॥

નનુ સંનિધેઃ પરિવર્જનીયત્વે સાધૂનાં વસ્ત્રાદિધારણમપિ સંનિધિદોષા-
ક્રાન્તત્વેન પરિવર્જનીયં સ્યાદત આહ- 'જંપિ' ત્યાદિ ।

મૂલમ્—જંપિ વસ્ત્રં ચ પાત્રં વા કંવલં પાપ્યપુંછણં ।

તંપિ સંજમલજ્ઞટ્ટા, ધારંતિ પરિહરંતિ ચ ॥૨૦॥

છાયા—યદપિ વસ્ત્રં ચ પાત્રં વા કંવલં પાદપ્રોઢછનમ્ ।

તદપિ સંયમલજ્ઞાર્થં ધારયન્તિ પરિહરન્તિ ચ ॥ ૨૦ ॥

ટીકા—'જંપિ' इत्यादि—

યદપિ વસ્ત્રં ચ પાત્રં વા કંવલ પાદપ્રોઢછનં=રજોહરણં વા ધારયન્તિ= સ્વીકૃવન્તિ, પરિહરન્તિ=સંયમનિર્વાહકત્વેન સેવન્તે ધાતૂનામનેકાર્થત્વાત્ તદુપભોગ કૃવન્તીત્યર્થઃ, સાધવ इति શેષઃ । તદપિ સંયમલજ્ઞાર્થં=સંયમશ્ચ લજ્ઞા ચ સંયમ-લજ્ઞે, તદર્થ=તયોરનુપાલનાર્થમ્ । સંયમઃ=ચારિત્ર તન્નિર્વાહાર્થં પાત્રાદિ, ગૃહસ્થ-

નહીં હૈ । ऐसा मैं मानता हू । तात्पर्य यह है कि लोभ चारित्रका विनाश करने वाला है, अतः लोभके प्रभाव से उत्पन्न होने वाली संनिधिका सेवन करने वाला साधु गृहस्थके समान वृत्तिमान होने से असाधु हो जाता है । इसलिए संनिधिका त्याग करना चाहिए ॥१९॥

સનિધિ યદિ ત્યાજ્ય હૈ તો સનિધિમેં સંમિલિતહોને સે વસ્ત્ર આદિ કા ધારના ખી ત્યાજ્ય ઠહરેગા સો કહતે હૈ—જંપિ इत्यादि ।

જો વસ્ત્ર પાત્ર કંવલ ઓર રજોહરણ ધારણ કરતે હૈ યા સેવન કરતે હૈં उनका संयम और लज्जाके लिए ही उपभोग करते हैं अर्थात् पात्र आदि संयम के निर्वाह के लिए है । क्योंकि गृहस्थ के भाजन आदिमें भोजन

છે કે લોભ ચારિત્રનો વિનાશ કરનાર છે, તેથી લોભના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થનારી સનિ-
ધિનુ સેવન કરનારો સાધુ ગૃહસ્થની સમાનવૃત્તિવાળો હોવાથી અસાધુ બની જાય છે
તેથી સનિધિનો ત્યાગ કરવો જોઈએ (૧૯)

જો સનિધિ ત્યાજ્ય છે તો સનિધિમા સમિલિત હોવાથી વસ્ત્ર આદિને ધારણ કરવા એ પણ ત્યાજ્ય કરે, તેથી કહે છે— જંપીં ઇત્યાદિ જે વસ્ત્ર પાત્ર કંવલ અને રજોહરણ ધારણ કરે છે યા સેવન કરે છે તે સંયમ અને લજ્ઞાને માટે જ ઉપભોગ કરે છે અર્થાત્ પાત્ર આદિ સંયમના નિર્વાહને માટે છે. કારણ કે ગૃહસ્થના વાસણ

मामनादौ मोजनादिबर्जनात्, स्थनिधितपाभाघन्तरेण सयमपासनं कर्तुमशक्यम्, स्त्र्यादिदर्शने बह्वरहितस्य साधोर्गर्हणीयतापचिस्तेन च निर्लेख्यतामवचनसधुता द्यो दोषा भापयन्तीति लज्जानुपायन्नार्थं बह्वधारणमिति सूत्रार्थः । अथवा सयम एव मज्जा, सयमलज्जा, सयमवतां शास्त्रविरुद्धाचरणे लज्जादर्शनात्संयम लज्जात्वा-पचार । तदर्थं सर्वमेव बह्वादि धारयन्तीत्यादि ॥२०॥

ननु साधूनां बह्वपाभादिग्रणोपमागकरणे कथं न परिग्रहदायापचिः ? इत्याशङ्क्यापामाह—

मूस्म—न सो परिगृहो बुधो नायपुत्रेण तादृणा ।

मुञ्छा परिगृहो बुधो इयं बुधं महेसिणा ॥२१॥

छाया—न स परिग्रह उक्तः ज्ञातपुत्रेण प्रायिणा ।

सूच्छां परिग्रह उक्तः इत्युक्तं महर्षिणा ॥२१॥

टीका—‘नसो’ इत्यादि—

प्रायिणा—मवस्रमणमयात्स्नपररक्षकेण ज्ञातपुत्रेण श्रीमहाश्वीरस्वामिना

करन का निषेध है । अपनी नेमराय के पात्र बिना सयम का पालन होना असंभव है । तथा स्त्रियों के देखने पर बह्वरहित गर्हणीय होता है और इस कारण से निर्लेख्यता प्रवचन—लघुता आदि दोष आ-जाते हैं । इसलिए लज्जा का पालन करने के लिए बह्व धारण किये जाते हैं । अथवा संयमी यदि शास्त्र विरुद्ध आचरण करते हैं तो उनमें लज्जा देखी जाती है, इससे संयममें लज्जाका उपचार होता है । ऐसा उपचार करने से यह अर्थ निकलता है कि—संयम रूपी लज्जा के लिये बह्व आदि धारण करते हैं ॥२०॥

बह्व पात्र आदिका ग्रहण और उपभोग करने से साधुओं को

आदिमां कोचन करवाने निषेध है । पीतानी नेसवायना पात्र विना सयमनु पालन धनु असंभवित है । तेभ्य स्त्रियोना देणता बह्वरहित स्तेषु अर्हणीय गने है, अने को करवधी निर्लेख्यता प्रवचन—लघुता आदि दोष लागे है । कोधी लज्जानु पालन करवा भाटे बह्व धारण करवाना आवं है । अथवा ने सयमी शास्त्र विरुद्ध आचरण करे है तो तेनामां लज्जा नेवामा आवं है, तेधी सयममां लज्जाने उपचार आवं है । को उपचार करवाधी नेने अर्थ नीकने है ।—अथमधी लज्जाने भाटे तेको बह्वादि धारण करे है (२०)

बह्व पात्र आदिनु अर्हण अने उपभोग करवाधी साधुनेने प्रतिबन्धने । दोष

સઃ=નિર્મલવસ્ત્રાદિગ્રહણોપભોગઃ પરિગ્રહઃ- નોક્તઃ=પરિગ્રહત્વેન ન પ્રતિપાદિતઃ,
વસ્ત્રાદેશ્ચારિત્રપુષ્ટાલમ્બનત્વાત્, કિંતુ મૂર્છા=વસ્ત્રપાત્રાદ્યાસક્તિઃ સૈવ પરિગ્રહઃઉક્તઃ=
પરિગ્રહત્વેન કથિતઃ, ઇતિ=એવં મહર્ષિણા=ઋષિરાજેન શ્રી સુધર્મસ્વામિના જન્મ-
સ્વામિનં પ્રતિ ઉક્તમ્=અભિહિતમ્ ॥૨૧॥

નનુ અર્કિચનાનાં વસ્ત્રાદિસુખલોભેન તદ્વાપ્તયે તદાસક્તિર્દૃશ્યત એવ, તર્હિ વસ્ત્રાદિમતામનુભૂતતજ્જનિતસુખાનાં તદ્વિરહમનિચ્છતાં તન્નાસક્તિરનિવાર્યેતિ સાધૂનાં વસ્ત્રાદિધારણેઽપિ કુતો ન મૂર્છાવચ્ચમ્ ?

પરિગ્રહ કા દોષ ક્યોં નહીં લગતા ? હસ પ્રશ્ન કા સમાધાન કરતે હૈં (નસો) ઇત્યાદિ ।

સંસારભ્રમણ કે ભયસે સ્વપર કી રક્ષા કરને વાલે જ્ઞાતપુત્ર શ્રી મહાવીર ભગવાન ને નિર્દોષ વસ્ત્ર આદિકા ગ્રહણ કરના પરિગ્રહ નહીં વતાયા હૈં । ક્યોંકિ વસ્ત્ર આદિ ચારિત્ર કે પુષ્ટાલમ્બન હૈં કિંતુ વસ્ત્ર પાત્ર આદિ મેં આસક્તિરૂપ મૂર્છાકો પરિગ્રહ કહા હૈં । એસા કથન શ્રીસુધર્માસ્વામીકે પ્રતિ કિયા હૈં ॥ ૨૧ ॥

હે ગુરુમહારાજ ! અર્કિચનોંકો (જિનકે પાસ કુછ ભી નહીં હૈં એસે દીન હીન જનોકો) વસ્ત્રાદિ જન્ય સુખકો પ્રાપ્તિકે લોભસે વસ્ત્રાદિ મેં આસક્તિ દેહી જાતી હૈં । તો વસ્ત્રાદિ કે ધારી-વસ્ત્રાદિ જન્ય સુખકો ભોગને વાલોંકો તથા ઉનકા ત્યાગ કરનેકી ઇચ્છા ન રખને વાલોંકો ઉન (વસ્ત્રાદિમેં) આસક્તિ હોના અનિવાર્ય હૈં । અત-
એવ વસ્ત્રાદિ રખને પર ભી સાધુ મૂર્છાવાન ક્યોં નહીં હોતે ? હસ

કેમ નથી લાગતો ? એ પ્રશ્નનું સમાધાન કરે છે- નાસોઁ ઇત્યાદિ—

સંસાર ભ્રમણના લાયથી સ્વપરની રક્ષા કરનારા જ્ઞાતપુત્ર શ્રી મહાવીર ભગવાને નિર્દોષ વસ્ત્રાદિનું ગ્રહણ કરવું એને પરિગ્રહ કહ્યો નથી કારણ કે વસ્ત્રાદિ ચારિત્રના પુષ્ટાલમ્બને છે, કિંતુ વસ્ત્રાપાત્રાદિમા આસક્તિરૂપ મૂર્છાને પરિગ્રહ કહ્યો છે એવું કથન શ્રી સુધર્મા સ્વામીએ જન્મ સ્વામીની પ્રતિ કર્યું છે (૨૧)

હે ગુરુમહારાજ ! અર્કિચનોમા (જેમની પાસે કાંઈ પણ નથી એવા હીન-
હીન જનોમા) વસ્ત્રાદિજન્ય સુખની પ્રાપ્તિના લોભથી વસ્ત્રાદિમા આસક્તિ એવામા આવે છે તો વસ્ત્રાદિને ધારણ કરનારાઓને-વસ્ત્રાદિ જન્ય સુખને ભોગવનારાઓને, તથા તેનો ત્યાગ કરવાની ઇચ્છા ન રાખનારાઓને એ વસ્ત્રાદિમા આસક્તિ થવી એ અનિવાર્ય છે. એટલે વસ્ત્રાદિ રાખવા છતાં પણ સાધુ મૂર્છાવાન કેમ નથી થતા ? એ

इत्यादिवाच्यमाह—

मृम्म्-सर्वत्युषहिणा बुद्धा सरस्वणपरिग्रहे ।

अपि अप्पणो विं देहम्मि नायरति ममाइय ॥२२॥

छाया-सर्वभाषिना बुद्धा सरस्वणपरिग्रहे ।

अपि आत्मनोऽपि देहे नायरन्ति ममत्वम् ॥२२॥

टीका-‘सम्बन्धु’ इत्यादि—

सरस्व=सर्वस्मिन् क्षणकालादिकं उपनिना=पञ्चाक्षरवत्त्वादिना सहित
अपि बुद्धा=सम्बन्धुज्ञानवन्तः अवगताचारगोचरा मुनय इत्यर्थः, आत्मन=स्वस्य
देहेऽपि=परमप्रेमास्पदे शरीरेऽपि ममत्वं=मूर्च्छा नायरन्ति=न कुर्वन्ति । किं पुनः
सरस्वणपरिग्रह=सरस्वणार्थे=परमकल्याणविष्कारपूर्वकपद्मजीवनिकायरक्षामात्रमयो
नके परिग्रहे=वस्त्राद्यङ्गीकारव्यसने किं पुनर्ममत्वबुद्ध्या, अपितुनेत्यर्थः ।

‘बुद्धा’ इति पदेन प्राया मूर्च्छानिर्गन्तं चारित्र्यमोहनीयतिमिरम् उचितं
सम्बन्धुज्ञानमास्करादिरूपविद्योतितान्तं करणगणनानां मुनीनां समीपे नावस्थात्
मीष्टे, किं पुनस्तत्कार्यभूतमूर्च्छास्त्वानवस्था, अपितु नेति ध्वन्यते ॥ २२ ॥

प्रश्नका समाधान करते हैं—‘सर्वत्युषहिणा इत्यादि ।

सब क्षेत्र और सब काल में वक्ष्यके अनुसार प्राप्त वस्तु
आदिसे युक्तभी आचारगोचर के ज्ञानी मुनि अपने शरीर पर भी
ममता नहीं करते तो परमकल्याणपूर्वक केवल पद्मजीवनिकाय की
रक्षाके लिए धारण किये जाने वाले वस्त्रादि पर ममता की आशङ्का
ही कैसे की जा सकती है ।

‘बुद्धा’ पदसे ये स्पष्टित होता है कि—सम्बन्धुज्ञान रूपी सूर्य
की किरणोंसे प्रकाशमान अन्तःकरण रूपी आकाशवाले मुनियोंके
समीप मूर्च्छा का मूल चारित्र्य मोहनीय रूपी तिमिर नहीं ठहर

प्रश्न समाधान करे छे — सर्वत्युषहिणा— इत्यादि—

सर्व क्षेत्र और सर्व कालमें रहने अनुसार प्राप्त वस्तुआदिभी युक्त पक्ष
आचार-योग्यता ज्ञानी मुनि प्राप्त शरीर पर पक्ष ममता करता नहीं, तो
प्रश्न इसका पूछ ठ ठेक पक्षवर्तिनकाय की रक्षाने आटे आधुन करवाया आपनास
वस्त्रादि पर ममता की आशङ्का केनी सीते करी आशङ्का ? बुद्धा शब्दभी योग्य
ध्वनित भावे छे छे—सम्बन्धु ज्ञानरूपी सूर्यना किरणोंकी प्रकाशमान अवस्थाके
आकाशवाला मुनियोंकी समीपे मूर्च्छना भूतव्य व्याप्ति योग्यरूपी तिमिर

અથ પૃથ્થાનમાહ—

મૂલ્મ્--અહો નિચ્ચં તવો કમ્મં સંવબુદ્ધેહિ વન્નિયં ।

જા ય લજ્જાસમાવિત્તી એગ્ગમત્તં ચ ભોયણં ॥૨૩॥

છાયા—અહો નિત્યં તપઃ કર્મ સર્વબુદ્ધૈઃ વર્ણિતમ્ ।

યા ચ લજ્જાસમાવૃત્તિઃ એકમક્તં ચ ભોજનમ્ ॥૨૩॥

ટીકા—‘અહો’ इत्यादि—

યા ચ લજ્જાસમાવૃત્તિઃ=લજ્જા=સંયમઃ તસ્યાઃ સમાવૃત્તિઃ=સમ્યગાવર્તનં પુનઃપુનરનુસન્ધાનં તત્સંપાદકત્વેનૈકમક્તમપિ સંયમાનુસન્ધાનપૂર્વકમિતિ વોચ્યમ્ । એકમક્તમ્ એકમક્તાખ્યભોજનં રાત્રિભોજનાભાવવિશિષ્ટં દિવાભોજનમ્ । એકાશનં વા, એકવારભોજનમિત્યર્થઃ । યદ્વા—લજ્જાસમા સંયમાનુરૂપા સંયમાવિરોધિની વૃત્તિઃ=જિવિકા તત્સ્વરૂપમ્ એકમક્તં ભોજનમિત્યન્વયઃ । અથવા ચક્રારદ્વયેન દ્વયં ન વિશેષ્યવિશેષણભાવાપન્નં, કિંતુ પૃથગર્થવોધકં, તથાચ યા ચ લજ્જાસમાવૃત્તિઃ=સંયમાનુરૂપો વ્યવહારઃ ભિક્ષાચર્યાદિઃ ચ=અપિચ એકમક્તમ્=એકમક્તાખ્યં ભોજનમ્, એતદ્દ્વયં સાધોનિત્યં કર્મ=પ્રાત્યહિકી ક્રિયા સર્વબુદ્ધૈઃ

સકતા, તો ઉસડા કાર્ય મૂર્છા કેસે ઠહર સકતી હૈ, કિંતુ નહીં ઠહર સકતી ॥૨૨॥

છઠા સ્થાન કહતે હૈ—‘અહોનિચ્ચં’ इत्यादि ।

અહો ! જિન શાસન કી મહિમા; કિ એક ભક્ત અર્થાત્ સદા સંયમ કા અનુસન્ધાન રચના ઓર દિનમેં એક વાર ભોજન કરના, અથવા દિનહી મેં ભોજન કરના, ઇસ પ્રતિ દિન હોને ચાલે કર્મ (ક્રિયા) કો બી ભગવાનને તપશ્ચર્યા કહા હૈ । અથવા સંયમસે અવિરુદ્ધ એક ભક્ત કરનેકો અથવા સંયમસે અવિરુદ્ધ ભિક્ષાચર્યાદિ

રહી શકતુ નથી, તો તેનુ કાર્ય મૂર્છા કેવી રીતે રહી શકે ? અર્થાત્ રહી શકેજ નહિ. (૨૨)

છઠ્ઠુ સ્થાન કહે છે— અહો નિચ્ચં ० इत्यादि—

અહો ! જિનશાસનના કેવો મહિમા છે, કે— એક ભક્ત અર્થાત્ સદા સંયમનું અનુસંધાન રાખવુ અને દિવસમાં એકવાર ભોજન કરવુ, અથવા દિવસમાં ભોજન કરવુ, એ પ્રતિદિન થનારા કર્મ (ક્રિયા)ને પણ ભગવાને તપશ્ચર્યા કહી છે અથવા સંયમથી અવિરુદ્ધ એક ભક્તને અથવા સંયમથી અવિરુદ્ધ ભિક્ષા-

सप्तत्यतीर्यकैः तपः वर्णितं=कथितम् । यद्वा-एतद्वच्यं सर्वमुदेः सर्वतीर्यकैः
साधनित्य=प्रतिसमयसपद्यमान तपः वर्णितम् । अहो ? इदमाभ्यर्थं यद्-एक
मक्तवर्धर्मिताभ्यादिसकलक्रियाकलापोऽपि साधोस्तपश्चर्यैव सिध्यतीति
भावः ॥ २३ ॥

रात्रिमोजनैपणादोपमाह-

सूक्ष्म-संतिमे सुदुर्मा पाणां तप्ता अदुष्य थावरा ।

जाइ राओ अपासतो कहमेसणिय चरे ॥२४॥

छाया-सन्ति इमं सूक्ष्मा प्राणा प्रसा भयवा स्यावराः ।

यान् रात्रौ अपश्यन् कयमेपणीय चरत् ॥ २४ ॥

टीका-'संतिमे' इत्यादि-

इमं=प्रत्यक्ष दुरयमानाः सूक्ष्मा=अतिबलघुतनवः प्रसा=डीन्द्रियादयः
अथवा स्यावराः १ विष्म्यादयः प्राणाः प्राणिनः सन्ति=विद्यन्ते 'जाइ' इति प्राकृत-
स्वाल्पसकम् । यान् प्राणिन रात्रौ=रात्र्याम् अपश्यन्=वधूगोचरत्वामावा दन-
वन्धोकपन् साधुः कय=कन विधिना एपणीयम् आषाकमादिदोषविशुद्धमप्यभा-
दिकं चरेत्=सुशील । रात्रौ विशुद्धेऽप्यभादिके जीवपादादिना सत्त्वानामवरय-

प्रत्येक क्रियाको तथा एकमक्त भोजनरूप प्रतिदिन होनेवाली क्रियाको
भी भगवानने तप कहा है ॥२३॥

रात्रि भोजनके दोष बताते हैं-संतिमे इत्यादि ।

ये प्रत्यक्षसे दिखाई देने वाले सूक्ष्म अन्न और स्यावर प्राणी
विद्यमान हैं ये प्राणी रात्रिमें अक्षुरिन्द्रिय के विषय नहीं होते फिर
साधु रात्रिमें आषाकमादि दोषों से रहित आहार को कैसे भोग
सकते हैं किंतु नहीं भोग सकते । क्योंकि रात्रिमें प्राणीका उप

अर्थात् प्रत्येक क्रियाने तथा जो एक अन्न भोजनरूप प्रतिदिन चर्याही क्रियाने पण
भोजनाने तप अक्षु ॥ (२३)

रात्रि भोजनका दोष बताते हैं-संतिमे० इत्यादि-

ये प्रत्यक्ष दिखाता सूक्ष्म अन्न अने स्यावर प्राणीको विद्यमान हैं ते प्राणीको
रात्रि अक्षुरिन्द्रियने विषय अन्न नहीं (दोषात् नहीं) तो पक्षी साधु रात्रि आषाकमादि
दोषाभी रहित आहारने देनी सीते भोजनही शकें अर्थात् न भोजनही शकें कारण है
रात्रि प्राणीतु उपभोग न कर पाय है, आहार अने विशुद्ध दोष, अन्न-तप्ये

મુપધાતાદ્, તેપાં ચક્ષુઃપથાનતીર્ણતયા તદ્વિરાધનાયા દુર્વાર્ત્તવાત્ । સૌરે પ્રકાશે
યથા જીવાઃ સહજતો લક્ષ્યન્તે, ન તથા રાત્રૌ ચાન્દ્રે સત્યપિ પ્રકાશે પ્રયત્ને-
નાપિ લક્ષિતા ભવન્તીતિ ભાવઃ ॥૨૪॥

રાત્રૌ ભોજનૈપણાદૂપણાન્યભિધાય રાત્રૌ મક્તપાનાદિગ્રહણદૂપણાન્યાહ—

મૂલમ્--ઉદ^૧ઉલ્લં^૨ વીયસંસત્તં^૩ પાણા^૪ નિવઙ્ગિયા^૫ મહિં^૬ ।

દિયા^૭ તાઙ્^૮ વિવઙ્ગિજ્ઞા^૯ રાત્રો^{૧૦} તત્થ^{૧૧} કહં^{૧૨} ચરે ॥૨૫॥

છાયા--ઉદકાર્દ્રા વીજસંસક્તાં પ્રાણા નિપતિતા મહીમ્ ।

દિવા તાન્ વિવર્જયેત્ રાત્રૌ તત્ર કથં ચરેત્ ॥૨૫॥

ટીકા--‘ઉદઉલ્લ’ इत्यादि—

ઉદકાર્દ્રા=સચિત્તજલસંસિક્તાં સચિત્તજલપ્રક્ષેપેણ વૃષ્ટ્યા વેતિભાવઃ । વીજ-
સંસક્તાં=શાલ્યાદિયુક્તામ્ । ઉપલક્ષણમેતદ્—હરિતકાયપુષ્પાદીનામપિ । મહીં=ભૂમિ
નિપતિતાઃ તદાશ્રિતાઃ પ્રાણાઃ પ્રાણિનઃ દ્વીન્દ્રિયાદયસ્તિष्ठन्ति । ‘તાઙ્’ પ્રાકૃત-
ત્વાન્નપુંસકત્વમ્ । તાન્ પ્રાણિન इत्यर्थः । દિયા=દિવસે વિવર્જયેત્ તદ્વિરાધનાં

મર્દન અવશ્ય હોતા હૈ । આહાર ખલે હી વિશુદ્ધ હો પરંતુ ઉસમેં
જીવ ગિર જાતે હૈં । તો ઉનકી વિરાધના અવશ્ય હોતી હૈ જૈસે સૂર્ય
કે પ્રકાશ મેં જીવ સહજ દિઝાઈ દેતે હૈ વૈસે ચન્દ્રમા કે પ્રકાશમેં
આંખે ગઢા ગઢા કર દેઝને સે ખી નહીં દીઝતે ॥૨૪॥

રાત્રિમેં ભોજન કરનેકા નિષેધ કહકર રાત્રિમેં અન્નપાનાદિક
ગ્રહણ કરનેકે દોષ કહતે હૈં--‘ઉદઉલ્લં’ इत्यादि ।

છાંટે હુણ જલ યા વરસા કે જલ સે યુક્ત, શાલિ આદિકે
વીજ, તથા અન્ય હરિત કાય સે યુક્ત પૃથિવીપર અનેક પ્રાણી હોતે
હૈં, અથવા સચિત્ત જલસે તથા વીજસે સંમૃષ્ટ (મિશ્રિત) અન્નાદિ હોતે

પડે છે, તો તેમની વિરાધના જરૂર થાય છે જેમ સૂર્યના પ્રકાશમા છવ સહેજે
જેવામા આવે છે, તેમ ચંદ્રમાના પ્રકાશમા આખો ખોડી રાખવાથી પણ જેવામાં
આવતા નથી (૨૪)

રાત્રે ભોજન કરવાનો નિષેધ કહીને હવે રાત્રિમા અન્નપાનાદિ અહણ કરવાના દોષો
કહે છે : ઉદઉલ્લં. इत्यादि—

છાંટેલા જળથી યા વરસાદના પાણીથી યુક્ત, ડાગર આદિના બીજ તથા બીજી
હીલોતરીથી યુક્ત, પૃથ્વીપર અનેક પ્રાણીઓ હોય છે અથવા સચિત્ત જળથી તથા

परिहर्तुं शक्नुयात्, किंतु तत्र मर्णां राशौ कथं=केन विधिना चरेद्=गच्छेत् ।
तदा प्राणिविराधनापरिहारस्य कर्तुमशक्यत्वादिति भावः । यथा-

छाया-उदकाद्रं बीनससक्त प्राणा निपत्तिता मर्णाम् ।

दिवा तानि विचर्जयेत् राशौ तत्र कथं चारत् ॥२५॥

टीका-उदकाद्रं=सविषजससक्त, तथा बीनससक्तम्=बीजेन ससक्तमो-
दनादिकं तथा प्राणा=प्राणिनः मर्णां=पृथिव्यां, निपत्तिताः तत्र वर्तमानाः तिष्ठन्ति
तानि=उदकाद्रादीनि दिवा=दिवसे विचर्जयेत्=प्राण्युपमर्दनमिया परिहर्तुं शक्नुयात्,
तानि परित्यज्यान्वभिरवयममृशनादिकं शृद्धीयात्, अन्येन पया वा गच्छेदिति
भावः । राशौ=निशि तु तत्र=उदकाद्रादिषु कथं चरेत् अमह्यतया प्राण्युपमर्दन
पारम्प्रागवयत्वेन=केन विधिना व्यवहरदित्यर्थः, कथमुदकाद्रादीनि शृद्धीयात्,
कथं वा पयि गच्छेदिति भावः ॥२५॥

उपसहरति-

मूत्रम्-एयं च दोषं ददद्दण नायपुत्रेण भासिय ।

सर्वाहारं न भुजति निर्गन्धा राशभोयण ॥२६॥

छाया-एतच्च दोष इष्टा ज्ञातपुत्रेण मापितम् ।

सर्वाहारं न भुजते निर्गन्धा राशिमोजनम् ॥ १६ ॥

टीका-'एयं च' इत्यादि-

निर्गन्धाः सावयः ज्ञातपुत्रेण=महावीरेण मापितम्=अभिहितम् एतं=

हैं, और पृथिवी के आश्रित प्राणी रहते हैं । 'दिनमें उदक आदि से
युक्त आहार का तथा प्राणियों की विराधना का, त्याग किया जा
सकता है, किंतु रात्रिमें नहीं, इस लिए साधु रात्रिमें निद्राके लिए
कैसे गमन कर सकते हैं किंतु नहीं कर सकते ॥२५॥

अथ उपसहार करते हैं-'एयं च' इत्यादि ।

पहले कहे हुए प्राणियों के उपमर्दन से तथा मार्गमें सांप

जीवभी मिश्रित मलमूत्रों के होने से पुष्पों का मिश्रित प्राणियों के होने से दिनसमय
प्राणी आदिभी शुकुत आकाशमें तथा प्राणियों की विराधनासे त्याग करी शक्य है,
परंतु रात्रिमें करी शक्यता नहीं होती साधु रात्रि निद्राके आटे के भी रीते नहीं करते ।
अर्थात् न कर सकते हैं (१५)

द्वे उपसहार करे छे : एयं च इत्यादि—

प्रागुक्तं प्राण्युपमर्दनलक्षणं च शब्देन आत्मविराधनारूपं मार्गे व्यालवृश्चिकादि-
दंशेन, भोजने लूतादि (मकड़ी) विषजन्तुभक्षणेन चेति भावः, दोषं=पापं
दृष्ट्वा ज्ञानदृष्ट्या विलोक्य सर्वाहारं=अशनपानादिकं रात्रिभोजनं न भुञ्जते न
कुर्वन्तीत्यर्थः, धातुनामनेकार्थत्वात् यद्वा 'ज्ञातपुत्रेण एतं च दोषं दृष्ट्वा भाषितं
=(परिहार्यत्वेन कथितं) सर्वाहारं रात्रिभोजनं निर्ग्रन्था न भुञ्जते इत्यन्वयः ।
ज्ञातपुत्रेणेति पदं तीर्थकरनिषिद्धतया रात्रिभोजनस्य सर्वथा वर्जनीयता प्रति-
पादयति । 'सन्वाहारं' इति विशेषणेनान्नपानादेः स्वल्पमप्यंशमौषधरूपेणापि
गत्रो नाभ्यवहरेदिति सूचितम् ॥ २६ ॥

विच्छू के काटने से अथवा आहार के साथ मकड़ी आदि का भक्षण
हो जाने से संयम तथा आत्मा की विराधना होती है । ये भगवान्
महावीर स्वामी द्वारा प्रतिपादित दोष जानकर अर्थात् भगवानने रात्रि-
भोजन में महादोष कहा है ऐसा विचार कर साधु अशन आदि
सब प्रकारके आहार का रात्रि में त्याग करते हैं—रात्रिभोजन नहीं
करते । अथवा ज्ञातपुत्र महावीरने इन दोषों को जान कर रात्रिभोजन
को त्यागने योग्य बताया है इसलिए साधु रात्रिभोजन नहीं करते ।

'नायपुत्तेण' पदसे यह प्रगट होता है कि रात्रिभोजन का
त्याग स्वयं तीर्थकर भगवानने किया है अतः वह सर्वथा निःसन्देह
त्याज्य है । 'सन्वाहारं' पदसे यह प्रदर्शित किया है कि औषधरूप
से भी अन्नपान आदि का अंशमात्र भी रात्रिमें न भोगे ॥२६॥

पडेला डडेवामा आग्यु छे तेम प्राणीओना उपमर्दनथी तथा मार्गमा साप
वीछी करवाथी अथवा आहारनी साथे डीडी आदिनु लक्षण थछ जवाथी संयम तथा
आत्माना विराधना साथ छे भगवान् महावीर, स्वामीओ प्रतिपादित करेला ओ दोषो
जानीने अर्थात् भगवाने रात्रिलोचनमा महादोष डडेवो छे ओवो विचार करीने
साधुओ अशनानि सर्व प्रकारना आहारनो रात्रिमा त्याग करे छे— रात्रिलोचन करना
नथी अथवा ज्ञातपुत्र महावीर ओ दोषोने जानीने रात्रिलोचनने त्यागवा योग्य कहु छे,
तेथी साधुओ रात्रिलोचन करता नथी

नायपुत्तेण शब्दथी ओम प्रकट थाय छे डे रात्रिलोचननो त्याग स्वयं तीर्थ'कर
भगवाने कर्यो छे तेथी ओ सर्वथा निःसंदेह त्याज्य छे,

सन्वाहारं शब्दथी ओम प्रदर्शित कर्यु छे डे औषधरूपे पण अन्नपानादिनो
अश मात्र पण रात्रिमा साधु भोगवे नहि (२६)

यत्पदकानन्तर कायपट्टके वक्ष्ये तावत् पृथिवीकायरूप सप्तमस्यानमाह-
मृमम्-पुढवीकाय न हिंसति मणसा वयसो कायसा ।

तिविहेण करणजोगेण सजया सुसमाहिता ॥२७॥

छाया-पृथिवीकाय न हिंसति मनसा वयसा कायन ।

त्रिविधन करणयोगेन सजया सुसमाहिता ॥ २७ ॥

टीका-‘पुढवीकाय’ इत्यादि-

सुसमाहिता=सम्यक्प्रमाथिमन्त सयमरक्षणतत्परा इत्यर्थः । संयता=
साधवः मनसा वयसा कायेन त्रिविधेन=मनावाक्कायैतद्वृत्तत्रिविधसंख्याकृतमेद
प्रयविशिष्टन, करणयोगेन=करण=चरणकरणाऽनुमोदनरक्षणस्त्रिविधो व्यापार
स्तस्य योग=मनोवाक्कायेन प्रत्यक् सम्बन्ध सत तयोवृत्तेन पृथिवीकायं न
हिंसन्ति=नो विराधयन्ति ॥२७॥

पृथिवीकायहिंसादायानाह-

मृमम्-पुढवीकाय विहिंसतो हिंसई उ तयस्सिए ।

तैसे ये विविहे पाणे चक्खुंसे य अचक्खुंसे ॥२८॥

छाया-पृथिवीकायं विहिंसन् दिनस्ति तु तदाभितान् ।

प्रसां विविधान् प्राणान् चक्षुषा च अचक्षुषा ॥२८॥

टीका-‘पुढवीकाय’ इत्यादि-

‘पृथिवीकायं’ विहिंसन्=नस्त्वृणस्त्रिधादिना विराधयन् तदाभितान्

उहाँ मना का कथन करने के अनन्तर छहकायों के व्याख्यान
में पहले पृथिवीकाय रूप सातवां स्थान कहते हैं-‘पुढवीकाय’ इत्यादि ।
सयम की रक्षा करने में सावधान साधु मन वचन कायसे
तथा कृत कारित अनुमोदना से पृथिवीकाय की विराधना नहीं करते ॥२७॥

पृथिवीकाय की हिंसा के दोष बताते हैं-पुढवीकाय इत्यादि ।

नख, तृण, तथा स्थलिन आदि के द्वारा पृथिवीकाय की विरा-

छह मतानुं कथन कर्त्ता चक्षु उ कर्त्तव्या व्याख्यानार्थं पहले पृथ्वीकाय
सातवु स्थान कहे छे - पुढवीकायं छत्यादि.

सयमकी रक्षा करवामा सावधान साधु मन वचन कर्त्तव्य वक्त कृतकारित
अनुमोदनाभी पृथ्वीकायकी विराधना करता नहीं (२७)

पृथ्वीकायकी हिंसाना दोष बताते छे - पुढवीकाय इत्यादि.

વહિરન્તઃસ્થાન, ચાક્ષુપાન=ચક્ષુરિન્દ્રિયજન્યપ્રત્યક્ષવિષયાન્ અચાક્ષુપાન્-લઘુ-
શરીરત્વાદ્ દૃષ્ટિપથાનારૂઢાન્ વિવિધાન્=નૈકપ્રકારાન્ ત્રસાન્=ઢીન્દ્રિયાદીન્, ચ
શબ્દાત્ સ્થાવરાંશ્ચ દિનસ્ત્યેવ, તુશબ્દોઽપ્રાવધારણાર્થઃ । પૃથિવીકાયહિંસકાનાં
દૃશ્યાદૃશ્યવહુવિધજીવવિરાધના જાયતે इति भावः ॥ ૨૮ ॥
ઉપસંહરતિ—

મૂલમ્--તમ્હા એયં વિયાંણિત્તા, દોસં દુગ્ગઈવડ્ઢણં ।

પુઢવીકાયસમારમ્મં જાવજીવઈ વડ્ઢણ ॥ ૨૯ ॥

છાયા—તસ્માદ્ એતં વિજ્ઞાયં દોષં દુર્ગતિવર્ધનમ્ ।

પૃથિવીકાયસમારમ્મં યાવજ્જીવતયા વર્જયેત્ ॥ ૨૯ ॥

ટીકા—‘તમ્હા’ इत्यादि—

તસ્માત્=પૃથિવીકાયહિંસનેન વહુવિધપ્રાણ્યુપમર્દનહેતોઃ દુર્ગતિવર્ધન=
નરકાદિદુઃસ્વકારકમ્ એતમ્=અનુપદમુક્તં દોષં=પૃથિવીકાયાશ્રિતપ્રાણિવિરાધના-
લક્ષણં કર્મવન્ધં વિજ્ઞાય=આગમોક્તવિધિના જ્ઞાત્વા યાવજ્જીવતયા=યાવજ્જીવમ્
આમરણકાલમિત્યર્થઃ પૃથિવીકાયસમારમ્મં=પૃથિવીવિલેખનાદિરૂપં વર્જયેત્ ।

ધના કરને વાલા પૃથિવીકાય કે આશ્રય મેં રહને વાલે દિશ્વાઈ દેને
યોગ્ય અથવા સૂક્ષ્મ શરીરવાન્ હોને સે ન દિશ્વાઈ દેને યોગ્ય વિવિધ
પ્રકાર કે ત્રસ ઓર સ્થાવર જીવોં કી વિરાધના કરતા હૈ । અર્થાત્
અવશ્ય ઉન્હે પીડા પહુંચાતા હૈ । તાત્પર્ય ચહ હૈ કિ પૃથિવીકાય કી
વિરાધના કરને વાલોં કો દૃશ્ય અદૃશ્ય વિવિધ પ્રકાર કે જીવોં કી
વિરાધના કા દોષ લગતા હૈ ॥ ૨૮ ॥

ઉપસંહાર— ‘તમ્હા’ इत्यादि ।

પૃથિવીકાય કી ઉપમર્દના સે વિવિધ પ્રાણિયોં કી હિંસા હોતી
હૈ । હસ કારણ નરક આદિ દુર્ગતિયોં મેં લેજાને વાલે કર્મવન્ધ આદિ

નખ, તૃણ તથા અનિત્ર (ખેદવાનું જ્યોત્તર) આદિ દ્વારા પૃથ્વી કાયની વિગ્રહના
કરનાર, પૃથ્વી કાયના આશ્રયમા રહેવાવાળા દેખાતા અથવા સૂક્ષ્મ શરીરવાળા હોય
તે ન દેખાતા એવા વિવિધ પ્રકારના ત્રસ અને સ્થાવર જીવોની વિરાધના કરે છે,
અર્થાત્ એમને અવશ્ય પીડા ઉપજાવે છે. તાત્પર્ય એ છે કે પૃથ્વીકાયની વિરાધના
કરનારાઓને દૃશ્ય-અદૃશ્ય વિવિધ પ્રકારના જીવોની વિરાધનાનો દોષ લાગે છે. ॥ ૨૮ ॥

ઉપસંહાર— તમ્હા. ઇત્યાદિ—પૃથિવીકાયની ઉપમર્દનાથી વિવિધ પ્રાણીઓની
હિંસા થાય છે એ કારણે નરક આદિ દુર્ગતિઓમાં લઘુ-જનનાર કર્મબંધન આદિ

‘दुग्गाइयइहण’ इति पदेन एकस्य पृथिवीकायस्य हिंसने पत्रविविध-
प्रसत्पावरमाण्युपमर्दनानश्यभावेन पुन पुनदुर्गतिगमनपरम्परासमुद्भायतीति सूचि-
तम् ॥ २९ ॥

अष्टमस्थानमाह—

मृष्म्-आउकाय न हिंसति मणसा वयसा कायसा ।

तिविहेण करणजोगेण सजया सुसमाहिंया ॥३०॥

छाया-अपकायं न हिंसति, मनसा वयसा कायेन ।

प्रियेन करणयोगेन, संयता सुसमाहिताः ॥ ३० ॥

टीका-‘आठकायं’ इत्यादि-

अपकायम्=उदक, श्रेयं पृथिवीकायसुखवद् ॥ ३० ॥

मृष्म्-आउकाय विहिंसतो हिंसई उ तयस्सिंप ।

तेसे य विविहे पाणे चक्खुसे य अक्खुसे ॥३१॥

अनेक दोष जानकर यावज्जीव पृथिवीको खोदना आदि रूप पृथिवी
काय के धारम्म का साधु त्याग करे । ‘दुग्गाइयइहण’ पदसे यह-
सूचित किया है कि एक पृथिवीकाय की विराधना करने से पृथिवी
पर आश्रित अनेक प्रकार के अस स्पावर प्राणियों की हिंसा होने
से धारम्भार दुर्गतियों का प्राप्ति अवश्य होती है ॥ २९ ॥

आठवां स्थान कहते हैं—आठकायं इत्यादि ।

सयम में सावधान साधु मन ध्यान काय तथा कृत कारित
अनुमोदन से-अर्थात् तीन करण तीन योग से अपकाय की हिंसा
नहीं करते ॥ ३० ॥

अनेक दोषने आछीने यावज्जीव पृथिवीने जोड़नी आदि रूप पृथ्वीकायना धारम्मना
साधु त्याग करे दुग्गाइयइहण पदभी जोध सूचित करुं ॥ ३० ॥ अनेक पृथिवीकायनी
विशधना करवाभी पृथिवीपर आश्रित अनेक प्रकारना अस-स्थवर आछीजानी हिंसा
करवाभी बारबार दुर्गतिजोनी प्राप्ति अवश्य याव छे ॥ २९ ॥

आठवु स्थान कहे छे- आठकायं० इत्यादि- सावधभा सावधान साधु मन
ध्यान काय तथा कृत कारित अनुमोदनाभी अर्थात् त्रय करण अने त्रय योगभी
अपकायनी हिंसा करवा नथी ॥ ३० ॥

छाया-अपकायं विहिसन् हिनस्ति तु तदाश्रितान् ।

त्रसांश्च विविधान् प्राणान् चाक्षुषांश्च अचाक्षुषान् ॥३१॥

टीका-‘आउकायं’ इत्यादि-

अपकायम्=उदकम् । शेषमष्टाविंशगाथावद् बोध्यम् ॥ ३१ ॥

मूलम्--तम्हा एणं वियाणित्ता दोसं दुग्गइवडूढणं ।

आउकायसमारंभं जावजीवाइ वज्जए ॥ ३२ ॥

छाया-तस्माद् एनं विजाय दोषं दुर्गतिवर्धनम् ।

अपकायसमारम्भं यावज्जीवतया वर्जयेत् ॥३२॥ •

टीका-‘तम्हा’ इत्यादि । ॥ सुगमा ३२ ॥

नवमस्थानमाह-‘जायतेयं’ इत्यादि ।

मूलम्-जायतेयं न इच्छंति पावगं जलिइत्तए ।

तिक्खमन्नयरं सत्थं सव्वओवि दरांसयं ॥ ३३ ॥

छाया-जाततेजसं नेच्छन्ति पापकं ज्वलयितुम् ।

तीक्ष्णमन्यतरत् शस्त्रं सर्वतोऽपि दुराश्रयम् ॥ ३३ ॥

टीका-‘जायतेयं’ इत्यादि-

पापकं=पापरूपं बहुतरजीवविराधनाकारित्वादितिभावः, अन्यतरत् तीक्ष्णम्

‘आउकाय’ इत्यादि । अपकाय की विराधना करने वाला अपकायाश्रित दृश्य अदृश्य विविध त्रस स्थावर जीवों की हिंसा करता है । शेष अष्टादशवीं गाथा के अनुसार समञ्जना ॥ ३१ ॥

‘तम्हा’ इत्यादि । इस लिए मुनि दुर्गति को बढ़ाने वाले दोष जान कर अपकायके आरम्भका तीन योग से त्याग करते हैं ॥ ३२ ॥

नववां स्थान कहते हैं-‘जायतेयं’ इत्यादि ।

साधु तेजस्काय को प्रज्वलित करने की इच्छा भी नहीं करते,

आउकायं० इत्यादि अपकायनी विराधना करवावाणा अपकायाश्रित दृश्य-अदृश्य विविध त्रस स्थावर जीवोनी हिंसा करे छे गाकीने भाग अठावीसभी गाथा मुज्जम समज्जवे ॥ ३१ ॥

तम्हा० इत्यादि तेथी मुनि दुर्गति वधारनारा दोषोने जालीने अपकायना आरंभने त्रस करणु त्रस येगे करीने त्याग करे ॥ ३२ ॥

नवसु स्थान कहें छे-जायतेयं० इत्यादि ।

साधु तेजस्कायने प्रज्वलित करवानी पणु इच्छा करती नथी, करणु करे

‘दुग्गइवइहण’ इति पदेन एकस्य पृथिवीकायस्य हिंसने सप्तत्रिविध-
प्रसस्यावरमाण्युपमर्दनावश्यभावेन पुनःपुनर्दुर्गतिगमनपरम्परासमुद्भापयतीति सूचि-
तम् ॥ २९ ॥

अष्टमस्थानमाह—

मूलम्—आउकाय न हिंसति मणसा वयंसा कायंसा ।

तिविहेण करणजोगेण सजया सुसमाहिया ॥३०॥

छाया—अपकाय न हिंसन्ति, मनसा वचसा कायेन ।

विधिपेन करणयोगेन, सपताः सुसमाहिताः ॥ ३० ॥

टीका—‘आउकाय’ इत्यादि—

अपकायम्=उदक, दोष पृथिवीकायस्यप्रवृत् ॥ ३० ॥

मूलम्—आउकायं विहिंसतो हिंसई उ तयस्सिण्ण ।

तसे य विविहे पाणे चक्खुसे य अचक्खुसे ॥३१॥

अनेक दोष जानकर यावज्जीव पृथिवीको लोदना आवि रूप पृथिवी
काय के आरम्भ का साधु त्याग करे । ‘दुग्गइवइहण’ पदसे यह-
सूचित किया है कि एक पृथिवीकाय की विराधना करने से पृथिवी
पर आश्रित अनेक प्रकार के प्रस स्यावर प्राणियों की हिंसा होने
से पारम्पार दुर्गतियों का प्राप्ति अवश्य होती है ॥ २९ ॥

आठवां स्थान कहते हैं—आउकाय इत्यादि ।

संयम में सावधान साधु मन वचन काय तथा कृत कारित
अनुमोदन से—अर्थात् तीन करण तीन योग से अपकाय की हिंसा
नहीं करते ॥ ३० ॥

अनेक दोषने आछीने यावज्जीव पृथिवीने मोदनी आवि रूप पृथ्वीभावना आरंभने
साधु त्याग करे दुग्गइवइहण पदभी लोभ सूचित कहुं छे के जेक पृथिवीभावनी
विराधना कत्ताभी पृथिवीपर आश्रित अनेक प्रकारका प्रस—स्यावर प्राणीजोनी हिंसा
कत्ताभी बारबार दुर्गतिजोनी प्राप्ति अवश्य भाव छे ॥ २९ ॥

आठवु स्थान कहे छे—आउकायं छत्यादि—संयममें सावधान साधु मन
वचन तथा कृत कारित अनुमोदनाभी अर्थात् त्रय करण अने त्रय योगभी
अपकायनी हिंसा कत्ता नहीं ॥ ३० ॥

મૂલમ્--ભૂયાંણમેસમાઘાઓ હવ્વઘાહો નં સંસંઓ ।

તં પડૈવર્પયાવટ્ટા સંજયાં કિંચિં નારમે ॥૩૫॥

છાયા-ભૂતાનામેવ આઘાતઃ હવ્યવાઙ્ ન સંશયઃ ।

તં પ્રદીપપ્રતાપનાર્થ સંયતાઃ કિંચિત્ નારમન્તે ॥૩૫॥

ટીકા-‘ભૂયાણં’ ઇત્યાદિ ।

અગ્નિઃ ભૂતાનાં=પ્રાણિનામાઘાતજનકત્વાદાઘાતઃ=દ્વિસકઃ હવ્યવાઙ્=હવ્યં વદતિ=ક્ષિપ્ત તૃણકાપ્તાદિક હવ્યં પ્રક્ષપયતિ વિનાગયતીત્યર્થઃ, ન સંશયઃ=અસ્મિન્ વિષયે સંશયો નાસ્તિ આપામરસકલલોકપ્રત્યક્ષસિદ્ધત્વાદિતિભાવઃ । અતઃ સંયતા=સાધવઃ તં વદ્ધિં પ્રદીપપ્રતાપનાર્થમ્=અન્ધકારે પ્રદીપાર્થ ઐત્યાગમે પ્રતાપનાર્થ ચ કિંચિદપિ=સંઘટ્ટનમાત્રરૂપેણાપિ નારમન્તે=ન તદારમ્મં કુર્વન્તીત્યર્થઃ । અગ્રેરારમ્મશ્ચારિત્રવિઘાતકત્વાત્સાધુનામનાસેવ્ય ઇતિ ભાવઃ ॥૩૬॥

મૂલમ્-તમ્હા એયં વિયાણિત્તા દોસં દુગ્ગઙ્વહ્ણણં ।

તેઁકાયસમારંભં જાવજીવાઙ્ વજ્જણ ॥ ૩૬ ॥

છાયા-તસ્માદ્ એતદ્ વિજાય દોષં દુર્ગતિવર્દનમ્ ।

તેજસ્કાયસમારમ્ભં યાવજ્જીવતયા વર્જયેત્ ॥૩૬॥

‘ભૂયાણ’ ઇત્યાદિ । યહ અગ્નિ પ્રાણિયોં કા ઘાત કરને વાલી હૈ । હસમેં ઢાલે હુએ તિનકા કાઠ આદિકો ભસ્મ કર ઢાલતા હૈ, યહ ઘાત સવ લોકમેં પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ હૈ, હસમેં જરા મી સંશય નહીં હૈ । હસલિએ સાધુ અંધકારમેં દીપક કે પ્રકાશ કે લિએ, અથવા શીત આને પર તાપને કે લિએ, અથવા અન્ય કિસી પ્રયોજન સે અગ્નિકા વિલકુલ આરમ્ભ નહીં કરતે-યહાં તક કિ હસકે સંઘટે કા મી ત્યાગ કરતે હૈ । આશય યહ હૈ કિ અગ્નિકા આરમ્ભ ચારિત્ર કા વિઘાત કરને વાલા હૈ, હસલિએ વહ સાધુઓં કો આચરણીય નહીં હૈ ॥૩૫॥

ભૂયાણં ઇત્યાદિ એ અગ્નિ પ્રાણીઓનો ઘાત કરે છે, એમા નાખેલા તણખલા કાઠ આદિને અગ્નિ ભસ્મ કરી નાખે છે, એ વાત બધા લોકોમાં પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ છે એમા જરાએ સંશય નથી જેથી સાધુ અંધકારમા દીવાના પ્રકાશને માટે, અથવા ટાઢ લાગવાથી તાપવાને માટે, અથવા અન્ય કોઇ પ્રયોજનથી અગ્નિનો બિલકુલ આરંભ કરતા નથી-એટલે સુધી કે એના સંઘટ્ટનાને પણ ત્યાગ કરે છે આશય એ છે કે-અગ્નિનો આરંભ ચારિત્રનો વિઘાત કરનાર છે, તેથી તે સાધુઓને આચરણીય નથી. ॥ ૩૫ ॥

—ઉમયતાપાર શશ્વમિષ સ્ત્ર શશ્વમસ્વાત્, ઉમયતોપારશ્વસશ્વમિત્યર્થઃ, અત
 એ સર્વથોઽપિદૂરાધય=સમન્તાદાધયિતુમશ્ચક્યં સમન્તતોઽશ્વયસેવમ્ અશ્વયસ્પર્શ
 મિત્યર્થ, માતતેજસમ્ અગ્નિ મશ્વમયિતુમ્=ઉદીપયિતું નેચ્છન્તિ। સ્ફુમિદ્રસ્વાપિ
 મજ્જામનમસરૂપમીધવિરાષનાજનકસ્વાત્સંયમદાનિકર મુનીનામિતિ માયઃ ॥૩૩॥

મૂલમ્-પાઈળં પઠીળં ધાવિ ઉદ્ધ અણુદિસામયિ ।

એહે દાહિળઓ ધાવિ દહે ઉત્તરઓ ધિય ॥૩૪॥

ઝાયા-માષ્યાં મતીષ્યાં ધાઽપિ ઈર્ષ્યમ્ અનુદિષ્ઠામયિ ।

અથ દક્ષિણતો ધાઽપિ દહેત્ ઉત્તરતાઽપિ ચ ॥૩૪॥

ત્રીકા-‘પાઈળ’ ઇત્યાદિ । માષ્યાં=પૂર્વસ્થાં દિશિ અપિ વા મતીષ્યાં=
 પશ્ચિમાયાં દિશિ અપિચા દક્ષિણતઃ=દક્ષિણસ્થામ્, અપિચા ઉત્તરતઃ=ઉત્તરસ્થાં
 દિશિ અનુદિષ્ઠા=દિશાચતુરગતા અનુદિક્, તાસાં ચતુષ્ણામેકશેષ અનુદિશ્વસ્તાસામ્,
 સમમ્યર્થે પઠીઃ; વિદિક્ષુ ઇત્યર્થઃ । ઈર્ષ્યં અથા અર્થિર્વદતિ=માજિનો મસમસાત્કરો
 તીત્યર્થઃ । વહદાંઠકતા દક્ષસ્તપિ વિદિક્ષુ અનુમમૂદાન વિરાષયતીતિ માય ॥૩૪॥

કર્પો કી અગ્નિ કા ઉદીપન કરના વહુતેરે જીર્ષોકી વિરાષનાકા કારણ
 હોતેસે પાપ હૈ । ઘડ જેસે શશ્વ કે સમાન હૈ તિસમેં દોનો ઓર પાર
 હો । અતણ્ય કિસી ની ઓરસે વસકા સ્પર્શ હોના અશક્ય હૈ ।
 તાત્પર્ય ઘડ હૈ કિ એક જિનગારી કો ઓ મજ્જલિત કરનેસે અસ-
 ક્યાત જીર્ષોકી વિરાષના હોતી હૈ, હસલિય વહ મયમિયોં કે સયમ
 કો અત્યન્ત હાનિ પહુંચાતી હૈ ॥ ૩૩ ॥

પાઈળં ’ ઇત્યાદિ । અગ્નિ પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર, દક્ષિણ જન ચારો
 દિશાઓમેં તથા ચારા વિદિશાઓમેં ઓર ઉપર નીચે અર્થાત્ દસોં
 દિશાઓમેં રહે કુપ પ્રાણિયોંકો જલાતી હૈ ॥ ૩૪ ॥

અગ્નિનું ઉદીપન કરવું એ અનેક જીવોની વિરાધનાનું કારણ ટોચાથી પાપ છે એ
 એવા શશ્વ સમાન છે કે—જેને એક બાજુએ પાર છે એટલે કેટલાં પણ બાજુએ
 એને સ્પર્શ થવો અશક્ય છે તાત્પર્ય એ છે કે—એક જિનગારીને પણ મજ્જલિત
 કરવાથી અત્યન્ત હાનિ પહોંચાડે છે, તેથી એ સમગ્રજીવોના સંયમને
 અત્યંત હાનિ પહોંચાડે છે ॥ ૩૩ ॥

પાઈર્ષ્યં ઇત્યાદિ. અગ્નિ, પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર દક્ષિણમાં એમ ચારે દિશા
 એમાં તથા ચારે વિદિશાઓમાં અને ઉપર નીચે—અર્થાત્ હસે દિશાઓમાં રહેલા
 પ્રાણીઓને બાળે છે. ॥ ૩૪ ॥

मुनयो मुखोष्णवायुनिर्गमस्य निरोद्धुमशक्यतया सूक्ष्मतयापि संपातिमवायु-
कायोर्विराधनं सावद्यभाषाभाषित्वं च समालोच्य मुखोपरि सदोरकमुखवस्त्रिकां
बन्धन्ति । करतलगतया तु मुखवस्त्रिकया नहि यावद्वायुकायादिविराधनं सम्यक्
परिहर्तुं शक्यत इति 'ताडहिं' पदेन बोध्यते ॥३७॥

एकादशं स्थानमाह—'तालियंटेण' इत्यादि ।

मूलम्—तालियंटेण पत्तेण साहुविहुयणेण वा ।

न ते वीङ्गुमिच्छन्ति वेयावेऊण वा परं ॥३८॥

छाया—तालवृन्तेन पत्रेण शाखाविधूनेन वा ।

न ते वीजितुमिच्छन्ति वीजयितुं वा परम् ॥३८॥

टीका—'तालियंटेण' इत्यादि—

ते=साधवः तालवृन्तेन=व्यजनेन पत्रेण=कमलादिदलेन वा=अथवा
शाखाविधूनेन=लताद्रुमादिविटपाऽऽन्दोलनेन स्वयं वीजितुं=समीरमुत्पादयितुं
वा=अथवा परं=परेण वीजयितुं वीजयन्तं परमनुमन्तु वा नेच्छन्ति=नाभिका-
ङ्क्षन्ति मनसाऽपीन्यर्थः ॥३८॥

कहते हैं कि—यदि मुखवस्त्रिका न बाँधे तो मुखकी गर्म सांस आदि
द्वारा सूक्ष्म व्यापी संपातिम और वायुकाय जीवों की विराधना तथा
सावद्यभाषाभाषित्व आदि दोष लगते हैं । किन्तु हाथमें मुखवस्त्रिका
रखने से वायुकाय की यतना सम्यक्प्रकार से नहीं हो सकती ॥३७॥

'तालियंटेण' इत्यादि ।

साधु पंखे से, कमल आदि के पत्ते से, अथवा वृक्ष की शाखा
आदिसे वायुकाय की स्वयं उदीरणा नहीं करते, दूसरे से उदीरणा

रक्षामा सदा सावधान रहनेवाला मुनियो मुण पर होरा सडित मुणवस्त्रिका भाधे छे,
कारण छे ते ओवो विचार करे छे के— जो मुणवस्त्रिका न भाधे तो मुणनो गरम श्वास
आदि द्वारा सूक्ष्मव्यापी संपातिम अने वायुकाय एवोनी विराधना तथा सावद्यभा-
षाभाषित्व आदि दोष लागे छे परन्तु छाथमा मुणवस्त्रिका राभवाथी वायुकायनी यतना
सम्यक् प्रकारे थछ शकती नथी ॥ ३७ ॥

'तालियंटेण' इत्यादि.

साधु पंखाथी, कमल आदिना पादडाथी, अथवा वृक्षनी शाखा आदिथी
वायुकायनी उदीरणा स्वयं करता नथी, एवनी द्वारा उदीरणा करावता नथी तथा

टीका—‘तम्हा’ इत्यादि ।

तेजस्कायसमारम्भमधिकेयं गाया निगदस्ति ॥३६॥

दशमस्थानमाह—‘अनिलस्त’ इत्यादि ।

मूष्य—अणिलस्त समारम्भ बुद्धा मञ्जति तारिंस ।

सायज्ज्वहूल चैय नैय ताइहिं सेविय ॥३७॥

छाया=अनिलस्य समारम्भ बुद्धा मन्यते तादृशम् ।

सायज्ज्वहूल चैतत् नैतत् गायिभिः सेवितम् ॥३७॥

टीका—‘अणिलस्त’ इत्यादि—

बुद्धा=तीर्थंकराः अनिलस्य=वायुकायस्य समारम्भम्=उपमर्दनं तादृशं=

तेजस्कायवत् सायज्ज्वहूल=जीवभावविराघनाऽतिष्ठयसहितं मन्यते=केवलालोकेन जानन्ति । एव च=एतेन देवता एतम्=वायुकायमाधित्य संपद्यमानं विराघनं गायिभिः=पट्टकायरक्षपरायणैः साधुभिः न सेवितं=न कुतमित्यर्थः । वायु कायविराघनमनर्थमूढ चारित्र्यमज्जकं च, अतएव पदजीवनिकायरक्षपदसावधाना

‘तम्हा’ इत्यादि । इसलिये साधु, बुर्जतिमें पहुँचाने वाले अनेक दोष जानकर तेजस्काय के समारम्भ का यावज्जीव त्याग करें ॥३६॥

दशमो स्थान कहते हैं—‘अनिलस्त’ इत्यादि ।

बुद्ध (तीर्थंकर) भगवान् अपने केवल ज्ञान द्वारा तेजस्काय की तरह वायुकाय के समारम्भकी भी अत्यन्त सावध बहुत जानते हैं । इमीकारण पट्टकाय के रक्षक साधुओं ने वायुकाय का समारम्भ नहीं किया है । ‘ताइहिं’ पदसे यह बोधित किया है कि—वायु काय की विराघना अनर्थों का मूल और चारित्र्य का घात करने वाली है, इसीसे पट्टकाय की रक्षामें सदा सावधान रहने वाले मुनि मुख्यपर डोरा सहित मुख्ययंत्रिका घातते हैं, क्यों कि ये ऐसा विचार

तम्हा० इत्यादि तेथी साधु बुर्जतिमां पळेवाकनार अनेक दोष आखीने तेजस्कायना समारंभना यावज्जीव त्याग करे ॥ ३६ ॥

दशम स्थान अहे छे—अनिलस्त० इत्यादि

बुद्ध तीर्थंकर भगवान् पोटाना देवतागुनथी तेजस्कायनी पळे वायुकायना समारंभना पण अत्यंत सावधानबहुल बबले छे, ते कारणे बहुभयना रक्षक साधुजोने वायुकायना समारंभ कर्णो नही ताइहिं जे शक्यथी जेभ अविधित भुं छे ते—वायुकायनी विराघना अनर्थीनु भूण अने आस्त्रिने घात करनारी छे, तेथी पट्टकायनी

મુનયો મુખોષ્ણવાયુનિર્ગમસ્ય નિરોદ્ધમશક્યતયા સૂક્ષ્મતયાપિ સંપાતિમવાયુ-
કાયોવિરાધનં સાવચ્છમાપામાપિત્વં ચ સમાલોચ્ય મુખોપરિ સદોરકમુખવસ્ત્રિકાં
વન્ધન્તિ । કરતલગતયા તુ મુખવસ્ત્રિકયા નદિ યાવદ્વાયુકાયાદિવિરાધનં સમ્યક્
પરિહર્તું શક્યત ઇતિ 'તાઈર્હિ' પદેન વોધ્યતે ॥૩૭॥

एकादशं स्थानमाह—'तालियंटेण' इत्यादि ।

મૂલમ્—તાલિયંટેણ પત્તેણ સાહુવિહુયणेણ વા ।

न ते वीजमुमिच्छन्ति वेयावेऊण वा परं ॥ ३८ ॥

छाया—तालवृन्तेन पत्रेण शाखाविधूनेन वा ।

न ते बीजितुमिच्छन्ति बीजयितुं वा परम् ॥ ३८ ॥

ટીકા—'તાલિયંટેણ' ઇત્યાદિ—

તે=સાધવઃ તાલવૃન્તેન=વ્યજનેન પત્રેણ=કમલાદિદલેન વા=અથવા
શાખાવિધૂનેન=લતાદુમાદિવિટપાઽઽન્દોલનેન સ્વયં વીજિતું=સમીરમુત્પાદયિતું
વા=અથવા પરં=પરેણ વીજયિતુ વીજયન્તં પરમનુમન્તુ વા નેચ્છન્તિ=નામિકા-
દ્વક્ષન્તિ મનસાઽપીન્યર્થઃ ॥૩૮॥

કહતે હૈં કિ—યદિ મુખવસ્ત્રિકા ન બાંધે તો મુખકી ગર્મ સાંસ આદિ
દ્વારા સૂક્ષ્મ વ્યાપી સંપાતિમ ઓર વાયુકાય જીવોં કી વિરાધના તથા
સાવચ્છમાપામાપિત્વ આદિ દોષ લગતે હૈં । કિન્તુ હાથમેં મુખવસ્ત્રિકા
રખને સે વાયુકાય કી યતના સમ્યક્પ્રકાર સે નહીં હો સકતી ॥૩૭॥

‘તાલિયંટેણ’ ઇત્યાદિ ।

સાધુ પલે સે, કમલ આદિ કે પત્તે સે, અથવા વૃક્ષ કી શાખા
આદિસે વાયુકાય કી સ્વયં ઉદીરણા નહીં કરતે, દૂસરે સે ઉદીરણા

રક્ષામા સદા સાવધાન રહેનારા મુનિઓ મુખ પર દોરા સહિત મુખવસ્ત્રિકા બાંધે છે,
કારણ કે તે એવો વિચાર કરે છે કે— જો મુખવસ્ત્રિકા ન બાંધે તો મુખનો ગરમ વાસ
આદિ દ્વારા સૂક્ષ્મવ્યાપી સંપાતિમ અને વાયુકાય છવોની વિરાધના તથા સાવચ્છમા-
પામાપિત્વ આદિ દોષ લાગે છે પરંતુ હાથમા મુખવસ્ત્રિકા રાખવાથી વાયુકાયની યતના
સમ્યક્ પ્રકારે થઈ શકતી નથી ॥ ૩૭ ॥

‘તાલિયંટેણ’ ઇત્યાદિ.

સાધુ પખાથી, કમળ આદિના પાદકાથી, અથવા વૃક્ષની શાખા આદિથી
વાયુકાયની ઉદીરણા સ્વયં કરતા નથી, બીજા દ્વારા ઉદીરણા કરાવતા નથી તથા

मूम्म्—जपि वत्थ व पाय वा कवल पायपुछण ।

न ते वायुमुद्धरति जय परिहरति य ॥३९॥

छाया—यद्यपि वस्त्र वा पात्र वा कम्पल पादमोञ्छनम् ।

न ते वातमुद्धरन्ति यत परिहरन्ति च ॥३९॥

टीका—‘जपि’ इत्यादि ।

यद्य वस्त्र पात्र कम्पल पादमोञ्छन=रजोहरणमस्ति, तेनाऽपि ते=साधक वात=समीरं नोद्धरयति=नाभिर्गायन्ति किन्तु यत=यतन परिहरन्ति=धारयन्ति, उपमोर्ग धारणं च यतनया कुर्वन्तीत्यर्थः । वस्त्रादीनामुपमोर्गादि तथाविधेय यथा वायुकायविराधना न मवेदित्तिमात्रः ॥३९॥

मूम्म्—सम्हा गय वियाणित्ता दोस दुम्हाइवहुणं ।

वाउकायसमारभ जावजीवाह वज्जय ॥४०॥

छाया—उस्माद् पतं विहाय दोषं दुर्गतिवर्जनम् ।

वायुकायसमारम्भं यावज्जीवतया वर्जयत् ॥४०॥

टीका—‘उम्हा’ इत्यादि ।

वायुकायसमारम्भ=वायुकायोपमर्दनम् । शेष सप्तविंशगाथावद् व्याख्ययम् ॥४०॥

एकादश स्यान्माह—‘वणस्सइ न’ ‘वणस्सइ’ ‘उम्हा’ इत्यादि गाथाप्रपञ्च ।

मूम्म्—वणस्सइ न हिसति मणसा वयसा कायसा ।

तिविहेण करणजोषणं संजया सुसमाहिया ॥४१॥

महीं कराते तथा उद्धरणा करते रूप की अनुमोदना महीं करते ॥४१॥

‘जपि’ इत्यादि । जो वस्त्र पात्र कम्पल रजोहरण रहता है उससे भी वायुकाय की उद्धरणा महीं करते किन्तु यतनापूर्वक वन्दे धारण करते हैं अर्थात् वस्त्र आदि को इस प्रकार धारण करना चाहिए जिससे कि वायुकाय की विराधना न होवे ॥४१॥

उद्धरणा करणानी अनुमोदना करते महीं (३८)

‘जपि’ इत्यादि के वस्त्र पात्र कम्पल रजोहरण छेप छे तेथी पय वाउ उपनी उद्धरणा करते महीं, किन्तु यतनापूर्वक तेभने धारणा करे ॥ अर्थात् वस्त्रादिने उद्धरी शीते धारण करनी ओहने के तेथी वायुकायभी विराधनी न होय (३९) ॥

વળસ્સઈ વિહિંસંતો હિંસઈ ડ તયસ્સિણ ।

તસે ય વિવિહે પાણે ચક્ખુસે ય અચક્ખુસે ॥૪૨॥

તમ્હા ઇયં વિયાણિત્તા દોસં દુર્ગગ્ગઈવડ્ડણં ।

વળસ્સડ્ડસમારંભં જાવંજીવાઈ વજ્જણ ॥૪૩॥

છાયા-વનસ્પતિ ન હિંસન્તિ મનસા વચસા કાયેન ।

ત્રિવિધેન કરણયોગેન સંયતાઃ સુસમાહિતાઃ ॥૪૧॥

વનસ્પતિ ત્રિહિંસન દિનસ્તિ તુ તદાશ્રિતાન્ ।

ત્રસાંશ્ચ ત્રિવિધાન્ પ્રાણાન્ ચાક્ષુષાંશ્ચ અચાક્ષુષાન્ ॥૪૨॥

તસ્માદ્ એતં વિજ્ઞાય દોષં દુર્ગતિવર્દનમ્ ।

વનસ્પતિસમારંભં યાવજ્જીવતયા વર્જયેત્ ॥૪૩॥

ટીકા-‘વળસ્સઈ’ इत्यादि—

આસાં તિસુણાં ગાથાનાં વ્યાખ્યા પૃથિવીકાયમૂત્રવદ્વોધ્યા । વનસ્પતિ-
શબ્દમાત્રતોડત્ર ભેદઃ ॥૪૧॥૪૨॥૪૩॥

દ્વાદશં સ્થાનમાહ-‘તસકાયં ન’ ‘તસકાય’ ‘તમ્હા’ इत्यादि गाथात्रयम् ॥

મૂલમ્-તસકાયં ન હિંસંતિ મણસા વચસા કાયસા ।

તિવિહેણ કરણજોણં સંજયા સુસમાહિયા ॥૪૪॥

તસકાયં વિહિંસંતો હિંસઈ ડ તયસ્સિણ ।

તસે ય વિવિહે પાણે ચક્ખુસે ય અચક્ખુસે ॥૪૫॥

‘તમ્હા’ इत्यादि । इसलिए साधु दुर्गति के बढाने वाले इन दोषों को जानकर यावज्जीवन वायुकाय के समारंभका त्याग करते हैं ॥४०॥

‘વળસ્સઈ ન’ ‘વળસ્સઈ વિ’ ‘તમ્હા’ इत्यादि तीन गाथाएँ हैं । इनका व्याख्यान पृथिवीकाय की गाथाओंके समान है, भेद केवल यही है कि पृथिवीकाय की जगह ‘वनस्पति’ शब्द कहना ॥४१॥४२॥४३॥

તમ્હાં ઇત્યાદિ એથી કરીને સાધુ દુર્ગતિને વધારનારા એ દોષોને ત્યાગીને યાવજીવન વાયુકાયના સમારંભનો ત્યાગ કરે છે (૪૦)

‘વળસ્સઈ ન’ ‘વળસ્સઈ વિ’, તમ્હાં ઇત્યાદિ ત્રણ ગાથાઓ છે એનું વ્યાખ્યાન પૃથિવીકાયની ગાથાઓની પેઠે છે એ લેઈ કેવળ એટલેજ છે કે ‘પૃથિવીકાયની’ વગર વનસ્પતિ શબ્દ કહેવો (૪૧-૪૨-૪૩)

मूत्रम्-जपि वत्थ व पाय वा कचल पायपुच्छं ।

न ते वायमुर्दरति जय परिहरति य ॥३९॥

छाया-यदपि स्तं वा पात्र वा कम्बले पादपोच्छनम् ।

न ते वातमुदीरयन्ति यतं परिहरन्ति च ॥३९॥

टीका-‘जपि’ इत्यादि ।

यद्य वत्स पात्र कम्बल पादपोच्छनं=रजोहरणमस्ति, तेनापि ते=सायव वात=समीरं नोदीरयति=नाभिर्माबयन्ति किन्तु यत=सयतन परिहरन्ति=धारयन्ति, उपमोगं धारणं च यतनया कुर्वन्तीत्यर्थः । वस्त्रादीनामुपमोगादि वधाविधेयं यथा वायुकायविराधना न भवेदिति भावः ॥३९॥

मूत्रम्-तम्हा एय वियाणिच्चा दोस तुम्हाइवड्डणं ।

वाउकायसमारभ जायजीवाइ वज्जए ॥४०॥

छाया-तस्माद् यतं विज्ञाय दोषं दुर्गतिवर्दनम् ।

वायुकायसमारम्भ यावज्जीवत्तथा धर्मयत् ॥४०॥

टीका-‘तम्हा’ इत्यादि ।

वायुकायसमारम्भं=वायुकायोपमर्दनम् । ज्ञेयं भवति विज्ञायावद् यथा स्वयेयम् ॥४०॥

एकादशं स्थानमाह-‘वणस्तइ न’ ‘वणस्तइ’ ‘तम्हा’ इत्यादि गाथाप्रथम् ।

मूत्रम्-वणस्तइ न हिंसति मणसा वयसा कायसा ।

तिविहेण करणजोएणं सजया सुसमाहिया ॥४१॥

नहीं कराते तथा उदीरणा करते हुए की अनुमोदना नहीं करते ॥४१॥

‘जपि’ इत्यादि । जो बग्न पात्र कम्बल रजोहरण रहता है उससे भी वायुकाय की उदीरणा नहीं करते किन्तु यतनापूर्वक वन्दे धारण करते हैं अर्थात् यद्य आदि का इस प्रकार धारण करना चाहिये जिससे कि वायुकाय की विराधना न होवे ॥४१॥

उदीरणा करनी अनुमोदना करनी नहीं (३८)

‘जपि’ इत्यादि जो यत्र पात्र कम्बल रजोहरण होता है तथैव यत्र वायु करनी उदीरणा करनी नहीं, किन्तु यतनापूर्वक तेमने धारण करे के अर्थात् यद्यदिने जेथी दीवे धारण करनी ओछने के जेथी वायुकायभी विराधना न जाय (३९) ।

યથાવિધિવર્જનં વિના સ્વર્ગાપવર્ગમુત્તવાદિમનોહરફલાવિર્ભાવિરૂપપ્રભાવો ન પ્રાદુ-
ર્ભવિતુમર્હતિ, અતો મૂલગુણપ્રતિપાદનાનન્તરમકલ્પાદિપદ્કવર્જનરૂપાનુત્તરગુણા-
નાહ—‘જાઈ’ इत्यादि ।

મૂલમ્—જાઈ^૧ ચત્તારિ^૨ મુજ્જાઈ^૩ ઇસીણા^૪હારમાઈ^૫ણિ ।

તાઈ^૬ તુ^૭ વિવર્જ્જંતો^૮ સંજમં^૯ અણુપાલણ^{૧૦} ॥૪૭॥

છાયા—યાનિ ચત્તારિ અમોજ્યાનિ ઋપીણામાહારાદીનિ ।

તાનિ તુ વિવર્જયન્ સંયમમ્ અનુપાલયેત્ ॥૪૭॥

ટીકા—‘જાઈ’ इत्यादि—

યાનિ ચત્તારિ આહારાદીનિ=આહાર-શય્યા-વસ્ત્ર-પાત્રાણિ ઋપીણાં=
સાધૂનામ્ અમોજ્યાનિ=આગમોક્તવિધિના અકલ્પ્યાનિ સન્તિ ‘મુજ્જાઈ’ इत्यत्र
પ્રાકૃતત્વાદકારલોપઃ, તાનિ તુ=અવશ્યં વિવર્જયન્=પરિહરન્ અગૃહ્ણન્નિત્યર્થઃ; સાધુઃ
સંયમઃ=ચારિત્રમ્ અનુપાલયેત્=પ્રતિપાલયેત્ । અકલ્પ્યં ગૃહ્ણતાં સાધૂનાં ચારિત્ર-
મદ્ગો ભવતીતિ ભાવઃ ॥૪૭॥

एतदेव स्पष्टीकरोति—‘पिंडं’ इत्यादि ।

મૂલમ્—પિંડં^૧ સિજ્જં^૨ ચ વત્થં^૩ ચ ચઉત્થં^૪ પાયમેવ^૫ ય ।

અકલ્પિયં^૬ ન^૭ ઇચ્છિજ્જા^૮ પડિગાહિજ્જ^૯ કલ્પિયં^{૧૦} ॥૪૮॥

છાયા—પિંડં શય્યાં ચ વસ્ત્રં ચ ચતુર્થ પાત્રમેવ ચ ।

અકલ્પિકં નેચ્છેત્ પ્રતિગૃહ્ણીયાત્ કલ્પિકમ્ ॥૪૮॥

સ્વર્ગ-અપવર્ગ કે સુખ સ્વરૂપ સ્વાદિષ્ટ ફલોંકા લાભ સંભવ નહીં હૈ,
इसलिए मूलगुण बताने के बाद अकल्प्यादि छह के त्याग रूप उत्तर
गुण बताते हैं—‘जाई चत्तारि’ इत्यादि । जो आहार शय्या वस्त्र और
पात्र, ये चार आगमानुसार अकल्प्य हैं । उनका अवश्य परित्याग
करते हुए मुनि संयम का पालन करते हैं । आशय यह है कि
अकल्प्य का ग्रहण करने से साधुओंका चारित्र दूषित होता है ॥४७॥

ત્યાગ કર્યા વિના સ્વર્ગ-અપવર્ગના સુખસ્વરૂપ સ્વાદિષ્ટ ફલોંકા લાભ સંભવિત નથી. તેથી મૂળ ગુણ બતાવ્યા બાદ અકલ્પ્યાદિ છ ના ત્યાગરૂપ ઉત્તર ગુણ બતાવે છે—જાઈ ચત્તારિ^૦ ઇત્યાદિ જે આહાર શય્યા વસ્ત્ર અને પાત્ર એ ચાર આગમાનુ-સાર અકલ્પ્ય છે, એનો અવશ્ય પરિત્યાગ કરનાર મુનિ સંયમનું પાલન કરે છે. આશય એ છે કે અકલ્પ્યને ગ્રહણ કરવાથી સાધુઓનું ચારિત્ર દૂષિત થાય છે. (૪૭)

तम्हां पर्यं वियाणिता दोस दुग्गाइवद्दणं ।

तसकायसमारम्भ जावजीवाइ धज्जए ॥ ४६ ॥

छाया-प्रसकाय न हिंसन्ति मनसा यथसा कायेन ।

त्रिविधेन करणयोगेन सयता सुसमाहिताः ॥४४॥

प्रसकायं विहिंसन् दिनस्ति तु तद्विभित्तान् ।

प्रसांश्च विविधान् प्राणान् चाक्षुषांश्च भवाक्षुषान् ॥४५॥

तस्माद् एत विद्याय शेषं दुर्गातिवर्द्धनम् ।

प्रसकायसमारम्भं यावज्जीवतया वर्जयेत् ॥४६॥

टीका—‘तसकाय’ इत्यादि—

प्रसकायं=दीन्द्रियादिप्राणतत्त्वत्रेन्द्रियम् । शेषं पृथिवीकायसमुच्चयः ॥

॥४४॥४५॥४६॥

प्रपोद्गच्छ स्थानमाह—तत्र यथा सलिलसेचनादिकमन्तरेण यथारिपि समारोपितस्यापि वृक्षस्य मनोहरहरितपल्लवकुसुमादिसमुद्भवा न भक्ष्यते तथा व्रतपट्टकायपट्टकरसम्भूतजानां यथारिपिसंरक्षणं कृतेऽपि भक्ष्यादियद्वक्ष्य

पारदृष्ट्वा स्थानं कहते हैं—‘तसकायं न’ ‘तसकायं’ ‘तम्हा’ इत्यादि तीन भाषाएं । इनका व्याख्यान भी पृथिवीकायके समान समझ लेना, यहाँ पृथिवीकायके स्थान पर ‘प्रसकायं’ कहना चाहिए । दीन्द्रिय से लेकर पंचेन्द्रिय तकके जीव प्रस कहलाते हैं ॥४४॥४५॥४६॥

तेरदृष्ट्वा स्थान कहते हैं—जैसे जल सींचने के बिना बिधिपूर्वक रोपे हुए भी पृथ्वी में मनाहर फूल-फल आदि नहीं लग सकते, इसी प्रकार छह घत और छह काय की रक्षारूप मूलगुणों का बिधि अनुसार पालन करने पर भी छह अकव्यों का त्याग किये बिना

आशु स्थान ४६ ॥—तसकायं म०, तसकायं०, तम्हा० इत्यादि भग्न व्याख्या ॥, जेनु व्याख्यान पक्ष पृथिवीकायकी पक्ष समझने जिहां पृथिवीकायकी व्याख्या प्रसकाय० ४६ ॥ दिन्द्रियों आश्रित पञ्चैन्द्रिय सुधीना जेना प्रस ४६ ॥ ४४-४५-४६ ॥

तेरमु स्थान ४६ ॥—जेम जण सिद्धा विद्या बिधिपूर्वक शरीरों वृक्ष ने पक्ष मनोहर फूल-फल आदि जल्दी याचना नहीं, तेम छ मन जने छायाकी रक्षणी भूत प्रदोनु बिधि अनुसार पालन ४६ ॥ जहां पक्ष छ व्याख्यान ॥

યથાવિધિવર્જનં વિના સ્વર્ગાપવર્ગસુખાદિમનોહરફલાવિર્ભાવરૂપમભાવો ન પ્રાદુર્ભવિત્તુમર્હતિ, અતો મૂલગુણપ્રતિપાદનાનન્તરમકલ્પાદિપદકવર્જનરૂપાનુત્તરગુણનાહ—‘જાઈ’ इत्यादि ।

મૂલમ્—જાઈ^૧ ચત્તારિ^૨ મુજ્જાઈ^૩ ઇસીણા^૪ ડહારમાઈ^૫ણિ ।

તાઈ^૬ તુ^૭ વિવર્જન્તો^૮ સંજમં^૯ અણુપાલણ^{૧૦} ॥૪૭॥

છાયા—યાનિ ચત્તારિ અમોજ્યાનિ ઋપીણામાહારાદીનિ ।

તાનિ તુ વિવર્જયન સંયમમ્ અનુપાલયેત્ ॥૪૭॥

ટીકા—‘જાઈ’ इत्यादि—

યાનિ ચત્તારિ આહારાદીનિ=આહાર-શય્યા-વસ્ત્ર-પાત્રાણિ ઋપીણાં=સાધૂનામ્ અમોજ્યાનિ=આગમોક્તવિધિના અકલ્પ્યાનિ સન્તિ ‘મુજ્જાઈ’ इत्यत्र પ્રાકૃતત્વાદકારલોપઃ, તાનિ તુ=અવશ્યં વિવર્જયન્=પરિહરન્ અગૃહ્ણન્નિત્યર્થઃ; સાધુઃ સંયમઃ=ચારિત્રમ્ અનુપાલયેત્=પ્રતિપાલયેત્ । અકલ્પ્યં ગૃહ્ણતાં સાધૂનાં ચારિત્ર-મદ્ભો ભવતીતિ ભાવઃ ॥૪૭॥

एतदेव स्पष्टीकरोति—‘पिंडं’ इत्यादि ।

મૂલમ્—પિંડં^૧ સિજ્ઞં^૨ ચ વત્થં^૩ ચ ચઉત્થં^૪ પાયમેવ^૫ ચ ।

અકલ્પિયં^૬ ન^૭ ઇચ્છિજ્ઞા^૮ પડિગાહિજ્ઞા^૯ કલ્પિયં^{૧૦} ॥૪૮॥

છાયા—પિંડં શય્યાં ચ વસ્ત્રં ચ ચતુર્થં પાત્રમેવ ચ ।

અકલ્પકં નેચ્છેત્ પ્રતિગૃહ્ણીયાત્ કલ્પકમ્ ॥૪૮॥

સ્વર્ગ-અપવર્ગ કે સુખ સ્વરૂપ સ્વાદિષ્ટ ફલોંકા લાભ સંભવ નહીં હૈ, ઇસલિયે મૂલગુણ વતાને કે યાદ અકલ્પ્યાદિ છહ કે ત્યાગ રૂપ ઉત્તર ગુણ વતાતે હૈ—‘જાઈ ચત્તારિ’ इत्यादि । જો આહાર શય્યા વસ્ત્ર ઔર પાત્ર, યે ચાર આગમાનુસાર અકલ્પ્ય હૈ । ઉનકા અવશ્ય પરિત્યાગ કરતે હુણ મુનિ સંયમ કા પાલન કરતે હૈ । આશય યહ હૈ કિ અકલ્પ્ય કા ગ્રહણ કરને સે સાધુઓંકા ચારિત્ર દૂષિત હોતા હૈ ॥૪૭॥

ત્યાગ કર્યા વિના સ્વર્ગ-અપવર્ગના સુખસ્વરૂપ સ્વાદિષ્ટ ફલોંકા લાભ સંભવિત નથી તેથી મૂળ ગુણ બતાવ્યા બાદ અકલ્પ્યાદિ છ ના ત્યાગરૂપ ઉત્તર ગુણ બતાવે છે—જાઈ ચત્તારિ ૦ ઇત્યાદિ જે આહાર શય્યા વસ્ત્ર અને પાત્ર જે ચાર આગમાનુસાર અકલ્પ્ય છે, એનો અવશ્ય પરિત્યાગ કરનાર મુનિ સંયમનું પાલન કરે છે. આશય એ છે કે અકલ્પ્યને અકલ્પ કરવાથી સાધુઓનું ચારિત્ર દૂષિત થાય છે. (૪૭)

टीका—“पिंड” इत्यादि—

साधु पिंड=मोन्यसमुदायरूपं अस्याम्=उपास्य, वस्त्र, तथा विविधम् एकेन्द्रियनिष्पन्न=कापीसिकं, विकलेन्द्रियनिष्पन्न चीनांशुकादि, पञ्चेन्द्रिय निष्पन्न=रत्नकम्बलादिकम्, चतुर्थं च पात्र तथा दास्यम्, अग्राधूमय, मृन्मयं चेत्यनेकविधम्, अकल्पिकम्=अग्राह्य नेष्टेत ग्रीतु न समीहेत, कल्पिक=ययो-
वित ग्रहणार्हं प्रतिगृहणीयात् ॥४८॥

अग्राह्याऽऽहारविग्रहे दोषमाह—“जे नियोग” इत्यादि ।

मूल्म्—जे नियोगं ममायति कीयमुद्देशि आह्वं ।

वह ते समणुजाणति=इह उक्त महसिणा ॥४९॥

छाया—ये नियोग—ममायते क्रीतमौषधिकमाहवम् ।

वर्षं ते समनुनानन्ति इति उक्त महसिणा ॥४९॥

टीका—“जे नियोग” इत्यादि—

ये सावयः नियोग=नित्य नित्यपिण्डम् आमन्त्रितपिण्ड वा तथा क्रीतम्

इसीका स्पष्टीकरण करते हैं—“पिंड” इत्यादि ।

साधु, (१) पिंड, (२) दाय्या (उपास्य), (३) एकेन्द्रिय से

बने हुए सूती, विकलेन्द्रिय से बने हुए चीनांशुक (चीनी सिक्क आदि), पञ्चेन्द्रिय से बने हुए रत्नकम्बल आदि, ये तीन प्रकार के वस्त्र और (४) काठ लुम्बी या मिट्टी के पात्र ये अकल्पनीय हैं तो ग्रहण करने की इच्छा भी न करें, जो कल्पता हो उसे आग मकी विधिके अनुसार ग्रहण करें ॥ ४८ ॥

अग्राह्य आहार को ग्रहण करने के दोष कहते हैं—“जे नियोग” इत्यादि ।

जो साधु नियोग (नित्य या आमन्त्रित) पिंड, क्रीतपिंड

जो स्पष्टीकरण करे छे—पिंडं इत्यादि ।

॥ (१) पिंड, (२) दाय्या (उपास्य), (३) एकेन्द्रिय से बने हुए सूत, विकलेन्द्रिय से बने हुए चीनांशुक (चीनांशु रेशमआदि) वस्त्र, पञ्चेन्द्रिय से बने हुए रत्नकम्बल आदि, ये त्रय प्रकार के वस्त्र, बने (४) काठलुम्बु टुलसीनु वा भाटीनु पात्र, जो अकल्पनीय हैं तो ते अकल्प्य करवानी इच्छा भव्य साधु न करे, ने-करने ते अकल्पनी विधिने अनुसार अकल्प्य करे (४८)

(अग्राह्य आहारने अकल्प्य करवानी दोषो जतावे छे—जे नियोगं इत्यादि

औद्देशिकम् आहृतं च पिण्डं समायन्ते=ममइवाऽऽचरन्ति दीयमानपिण्डे ममत्वं कुर्वन्ति प्रतिगृह्णन्तीत्यर्थः, यद्वा ममायं (पिण्डः कल्पते) इति=इत्येवं समनुजानन्ति=मनसाऽनुमोदयन्ति तै बधम्=षड्जीवनिकायोपघातं समनुजानन्ति=दातुर्नियागादिपिण्डदानप्रवृत्तिमनुमोदयन्तः षड्जीवनिकायौपघातानुमोदनं कुर्वन्ति, तथाविधाऽऽहारग्रहणे गृहस्थकृताऽऽरम्भसमारम्भजन्यपापभाजो भवन्तीतिभावः । इति=इदं महर्षिणा=तीर्थकरादिना उक्तं=कथितम् ॥४९॥

मूलम्-तम्हा असणपाणा कीयमुद्देसि आहडं ।

वज्जयन्ति ठियप्पाणो निर्गन्था धम्मजीविणो ॥५०॥

छाया-तस्माद् अशन-पानादि क्रीतमौद्देशिकमाहनम् ।

वर्जयन्ति स्थितात्मनः निर्ग्रन्था धर्मजीविनः ॥५०॥

टीका-‘तम्हा’ इत्यादि ।

तस्माद्धेतोः स्थितात्मानः=समाहितचित्ताः धर्मजीविनः=चारित्रजीविनः=चारित्रार्थमेव जीवितधारिण इत्यर्थः; निर्ग्रन्था=मुनयः क्रीतमौद्देशिकमाहृतं चाऽन्नपानादिसर्वमपि वर्जयन्ति=न गृह्णन्तीत्यर्थः । उपलक्षणमेतदाधाकर्मादीना-

औद्देशिक पिंड और आहुत पिंड को अपनाते-ग्रहण करते हैं वे एकेन्द्रिय आदि प्राणियों के उपघात की अनुमोदना करते हैं, अर्थात् ऐसे पिंड (आहार) को ग्रहण करने वाले साधु गृहस्थ द्वारा लिए हुए आरंभ-समारंभ से होने वाले पापके भागी होते हैं । ऐसा श्री तीर्थकर आदि महर्षियों ने कहा है ॥ ४९ ॥

‘तम्हा असणं’ इत्यादि । अतएव संघम में मनको सावधान रखनेवाले, चारित्र रूप जीवन के धारण करने वाले निर्ग्रन्थ, क्रीत औद्देशिक तथा आहृत (सामने लायाहुआ) अन्नान पान आदि को ग्रहण नहीं करते । उपलक्षणसे आधाकर्म आदि दोष युक्त आहार

के साधु नियाग (नित्य या आमंत्रित) पिंड कीत पिंड, औद्देशिक पिंड अने आहुत पिंडने ग्रहण करे छे ते ओकेद्रियादि प्रज्जीवोना उपघातनी अनुमोदना करे छे, अर्थात् ओवा पिंड (आहार)ने ग्रहण करनार साधु, गृहस्थ द्वारा थओला आरंभ-समारंभ थी थओला पापनाभोगी अने छे, ओवुं श्री तीर्थ करादि महर्षिओओे कहु छे (४९)

तम्हा असणं० इत्यादि ओठले संघमभां भनने ‘सावधान राखनारा, चारित्ररूप जीवनने धारण करवावाणा निर्ग्रन्थ, कीत, औद्देशिक तथा ‘आहुत (सामने लाववाभा आपता) अशनपान आदिने ग्रहण करता नथी, उपलक्षणथी

टीका-‘पिंड’ इत्यादि-

साधु पिंडं=मोक्षसमुदायस्य द्रव्याम्=उपाभय, वस्त्रं, तथा त्रिचिपम्
एकेन्द्रियनिष्पन्नं=कायांसिक्, विकलेन्द्रियनिष्पन्नं=बीनांशुकादि, पञ्चेन्द्रिय-
निष्पन्नं=रत्नकम्यलादिकम्, चतुर्थं च पात्रं तद्य दारुमयम्, अन्नाभयम्, मन्मथं
चेत्यनवचिपम्, अवलम्बकम्=अग्राद्यं नेष्टेयं ग्रहीतुं न समीह्य, कल्पिकं=पयो-
वित्तं ग्रहणार्हं मतिगृहणीयात् ॥४८॥

अग्राद्याऽऽहारदिग्रहणे दोषमाह-‘जे नियागं’ इत्यादि ।

मूलम्-जे नियागं ममायति कीयमुहंसि आहव ।

वह ते समणुजाणति इहु उच्च महेसिणा ॥४९॥

छाया-ये नियागं-ममायते कीयमाहेसिकमाहवम् ।

वय ते समनुमानन्ति इति उक्तं महर्षिणा ॥४९॥

टीका-‘जे नियागं’ इत्यादि-

ये साधवा नियागं=नित्य नित्यपिंडम् आमन्त्रितपिंडं वा तया क्रीतम्

इसीका स्पष्टीकरण करते हैं-‘पिंड’ इत्यादि ।

साधु, (१) पिंड, (२) द्रव्या (उपाभय), (३) एकेन्द्रिय से

बने हुए, सूती, विकलेन्द्रिय से बने हुए बीनांशुक (बीनी सिरक
आदि), पञ्चेन्द्रिय से बने हुए रत्नकम्यल आदि, ये तीन प्रकार के
वस्त्र और (४) काठ तुम्पी या मिट्टी के पात्र ये अकल्पनीय हैं
तो ग्रहण करने की इच्छा भी न करें, जो कल्पता हो उसे आग
मकी विधिके अनुसार ग्रहण करें ॥ ४८ ॥

अग्राद्य आहार को ग्रहण करने के दोष कहते हैं-‘जे
नियागं’ इत्यादि ।

जो साधु नियाग (नित्य या आमन्त्रित) पिंड, क्रीतपिंड

केतुं स्पर्शीकरण करे छे-पिंडं० इत्यादि

॥ (१) पिंड, (२) द्रव्या (उपाभय), (३) एकेन्द्रियसे बने हुए सूतस्थ वस्त्र,
विकलेन्द्रियसे बने हुए बीनांशुक (बीनांशु रेशमकापडुं वस्त्र), पञ्चेन्द्रियसे बने हुए
रत्नकमल आदि, जो अथ्य प्रकारका वस्त्र, बने (४) काठकातुं तुम्पी या
मिट्टीका पात्र, जो अकल्पनीय हैं तो वे अकल्प करवाने उचित पण साधु न करे
वे करे तो आगमनी विधिने अनुसार अकल्प करे (४८)

(अग्राद्य आहारने अकल्प करवाना दोषो ज्ञायव छे-जे नियागं० इत्यादि)

ગૃહસ્થભાજને ભુજ્ઞાનઃ સાધુઃ કથં ચારિત્રવિચ્ચુતો ભવેત્ ? इत्याह—
'सीओदग' इत्यादि ।

મૂલ્ય-સીઓદગસમારંભે મત્તધોવર્ણછંદુળે ।

जाँइ छणंति भूयाइं, दिट्ठो तत्थं असंजमो ॥५२॥

છાયા-શીતોદકસમારંભે માત્રકથાવનછર્દને ।

યાનિ છિદ્યન્તે ભૂતાનિ દટ્ટસ્તત્ર અસંયમઃ ॥૫૨॥

ટીકા—'સીઓદગ' इत्यादि—

શીતોદકસમારંભે=સાધૂનાં ભોજનાર્થે સાધૌ ભુક્તવતિ અન્યભોજનાર્થે ચ સચિત્તજલેન કસ-કાંસ્યાદિપાત્રાણાં ગૃહસ્થકર્તૃકપ્રક્ષાલનરૂપે, માત્રકથાવનછર્દને= ભોજનપાત્રાદિપ્રક્ષાલનજલસ્ય નાલિકાદૌ પ્રક્ષેપે ચ યાનિ ભૂતાનિ=એકેન્દ્રિયા-દીનિ છિદ્યન્તે=હન્યન્તે, તત્ર=છિદ્યમાનેષુ ભૂતેષુ અસંયમઃ=ચારિત્રભદ્રઃ દટ્ટઃ= કેવલાऽऽલોકેન કેવલિનાઽવલોકિતઃ ॥૫૨॥

ગૃહસ્થ કે ભાજન મેં ભોજન કરને સે બિહુ સંયમ સે બ્રહ્મ કેસે હો જાતા હૈ ? સો કરતે હૈ—'સીઓદગ' इत्यादि ।

સાધુ યદિ ગૃહસ્થ કે પાત્ર મેં આહાર કરે તો ઉસકે આહાર કરને કે લિએ તથા વહ ભોજન કરતા હૈ ઉસ વક્ત કિસી દૂસરે કે ભોજન કરને કે લિએ ગૃહસ્થ દ્વારા સચિત્ત જલસે ઉન કાંસે આદિ કે વરતનોં કે ધોએ જાને સે તથા ધાલી આદિ કે ધોએ હુએ પાનીકે સોરી આદિ મેં જાને સે એકેન્દ્રિય આદિ અનેક પ્રાણિયોં કી હિંસા હોતી હૈ એસા હોને સે વહાં કેવલી ભગવાને કેવલજ્ઞાનભાનુ (સૂર્ય) સે અસંયમ (સંયમ કા ભંગ) દેખા હૈ ॥ ૫૨ ॥

ગૃહસ્થના વાસણુમા ભોજન કરવાથી બિહુ સયમથી બ્રહ્મ કેવી રીતે થઈ જાય છે, તે કહે છે—સીઓદગ ૦ इत्यादि

સાધુ જો ગૃહસ્થના પાત્રમા આહાર કરે તો તેને આહાર કરવા માટે તથા એ ભોજન કરતો હોય તે વખતે કદિ બીજાને ભોજન કરાવવા માટે ગૃહસ્થદ્વારા સચિત્ત જળથી એ કાસા આદિના વાસણોને ધોવામા આવે છે તેથી તથા થાળી આદિને ધોવાથી ખાળમા પાણી જવાથી, એકેન્દ્રિય આદિ અનેક પ્રાણીઓની હિંસા થાય છે. એમ થવાથી તેમા કેવળી ભગવાને કેવળજ્ઞાન બાનુથી (સૂર્યથી) અસંયમ (સયમનો ભંગ) જોયો છે (૫૨) ૩

माप । 'ठियप्पाणो' इतिपदेन रसनेन्द्रियवशित्वा, 'बम्मजीविणो' इतिपदेन चारित्रमङ्गीकृत्य च सूचितम् ॥५०॥

चतुर्वक्षस्यानवापकं 'गिहिमायणं' इति पदं व्याचष्टे 'कसेसु' इत्यादि ।

मूस्म-कसेसु कसपापसु कुट्टमोपसु वा पुणो ।

मुजुत्तो असणपाणाइ आयारो परिभस्सइ ॥५१॥

छाया-कसेसु कसपापेषु कुट्टमोपेषु वा पुनः ।

बुझानः अन्नपानादि आचारात् परिभ्रम्यति ॥५१॥

टीका-'कसेसु' इत्यादि-

कसेसु=पानपात्रेषु कठोरिकादिषु, वा=मशका कसपात्रेषु=कांस्यनिर्मित-
माननपात्रेषु, 'कसे' स्तूपलक्षणं स्पर्शरजतादिधातुनिर्मितपात्ररूप, पुनः कुट्ट-
मोपेषु=मृमपपात्रेषु अन्नपानादि बुझानः साधु आचारात्=चारित्र्यमौत्, मू-
'आयारो' इति वक्ष्यमर्थं ययमाः परिभ्रम्यति=परिभ्रष्टो भवति चारित्र्यपरिभ्रष्टो
भवतीत्यर्थः । 'मुजुत्तो' इत्युपलक्षणं, तेन गृहस्थसम्बन्धिमानने वक्ष्यभावनस्य,
उप्यसन्निवृत्तौत्यकरणस्य च सप्रहः ॥५१॥

का भी त्याग समझना चाहिए । 'ठियप्पाणो' पदसे रसमा इन्द्रिय को वशमें करना, तथा 'बम्मजीविणो' पदसे चारित्र्यमंग से भयभीत रहना सूचित किया है ॥ ५० ॥

'गिहिमायणं' इसपद रूप चौदहवें स्थान का व्याख्यान है-
'कसेसु' इत्यादि ।

गृहस्थ के कठोरी आदि तथा कांस के, उपलक्षण से सोने चांदी पीतल आदिके और मिट्टी के बरतन में भोजन करता हुआ साधु चारित्र्य से व्युत्त हो जाता है । यहाँ 'मुजुत्तो' यह उपलक्षण है, इससे-गृहस्थ सधर्मी बरतन में वस्त्र धोना, पानी ठंडा करना भी साधुको नहीं काम्यता है ॥ ५१ ॥

अध्यात्म आदि दोषभी मुक्त जाहाने। त्याग समझने। ठियप्पाणो शब्दभी रसना इन्द्रियने वश करनी तथा बम्मजीविणो शब्दभी चारित्र्यमंगभी भयभीत रहने सूचित करे। (५)

गिहिमायणं के पदरूप चौदह स्थाननु व्याख्यान करे। कसेसु इत्यादि। मुजुत्तनां वादो भी आदि कोरसे संसार, उपलक्षणभी सोना चांदी पीतल आदिनां जने भरीनां वाद्ययुग्म बोधन करना। साधु चारित्र्यभी व्युत्त भाव है। मुजुत्तो के उपलक्षण है, तेनी गृहस्थ सधर्मी वाद्ययुग्म वस्त्र धोना, चंदी ठंडा करने के काम्य साधुने करण नही (५१)

ગૃહસ્થભાજને શુદ્ધાનઃ સાધુઃ કથં ચારિત્રવિચ્ચુતો ભવેત્ ? इत्याह—
'सीओदग' इत्यादि ।

મૂલમ્—સીઓદગસમારંભે મત્તધોવળંછંદુળે ।

જાઈ છળંતિ મૂયાઈ, દિટ્ટો તત્થ અસંજમો ॥૫૨॥

છાયા—શીતોદકસમારંભે માત્રકધાવનછર્દને ।

યાનિ છિદ્યન્તે ભૂતાનિ દૃષ્ટસ્તત્ર અસંયમઃ ॥૫૨॥

ટીકા—'સીઓદગ' इत्यादि—

શીતોદકસમારંભે=સાધૂનાં ભોજનાર્થે સાધૌ મુક્તવ્રતિ અન્યભોજનાર્થે ચ સચિત્તજલેન કંસ-કાંસ્યાદિપાત્રાણાં ગૃહસ્થકર્તૃકપ્રક્ષાલનરૂપે, માત્રકધાવનછર્દને= ભોજનપાત્રાદિપ્રક્ષાલનજલસ્ય નાલિકાદૌ પ્રક્ષેપે ચ યાનિ ભૂતાનિ=એકેન્દ્રિયા-દીનિ છિદ્યન્તે=દન્યન્તે, તત્ર=છિદ્યમાનેષુ ભૂતેષુ અસંયમઃ=ચારિત્રભદ્રઃ દૃષ્ટઃ= કેવલાઽઽલોકેન કેવલિનાઽવલોકિતઃ ॥૫૨॥

ગૃહસ્થ કે ભાજન મેં ભોજન કરને સે બિધુ સંયમ સે બ્રષ્ટ કેસે હો જાતા હૈ ? સો કરતે હૈ—'સીઓદગ' इत्यादि ।

સાધુ યદિ ગૃહસ્થ કે પાત્ર મેં આહાર કરે તો ઉસકે આહાર કરને કે લિપે તથા વહ ભોજન કરતા હૈ ઉસ વક્ત કિસી દૂસરે કે ભોજન કરને કે લિપે ગૃહસ્થ દ્વારા સચિત્ત જલસે ઉન કાંસે આદિ કે વરતનોં કે ધોણે જાને સે તથા થાલી આદિ કે ધોણે હુણે પાનીકે મોરી આદિ મેં જાને સે એકેન્દ્રિય આદિ અનેક પ્રાણિયોં કી હિંસા હોતી હૈ એસા હોને સે વહાં કેવલી ભગવાનને કેવલજ્ઞાનભાનુ (સૂર્ય) સે અસંયમ (સંયમ કા ભંગ) દેખા હૈ ॥ ૫૨ ॥

ગૃહસ્થના વાસણમા ભોજન કરવાથી બિધુ સયમથી બ્રષ્ટ કેવી રીતે થઈ જાય છે, તે કહે છે—સીઓદગ ० इत्यादि

સાધુ જો ગૃહસ્થના પાત્રમા આહાર કરે તો તેને આહાર કરવા માટે તથા એ ભોજન કરતો હોય તે વખતે કદિ ખીજાને ભોજન કરાવવા માટે ગૃહસ્થદ્વારા સચિત્ત જળથી એ-કાસા આદિના વાસણોને ધોવામા આવે છે તેથી તથા થાળી આદિને ધોવાથી ખાળમા પાણી જવાથી, એકેન્દ્રિય આદિ અનેક પ્રાણીઓની હિંસા થાય છે. એમ થવાથી તેમા કેવળી ભગવાને કેવળજ્ઞાન ભાનુથી (સૂર્યથી) અસયમ (સયમનો ભંગ) જોયો છે (૫૨) :

माप । 'ठिप्पणो' इतिपदेन रसमेन्द्रियपक्षित्व, 'धम्मजीविणो' इतिपदेन
पारिभ्रमद्वयीरुत्वं च सूचितम् ॥५०॥

षट्पूर्वसम्पानवाचक 'गिरिमायणं' इति पदं व्याख्ये 'कसेसु' इत्यादि ।

मूस्म-कसेसु कसपापसु कुडमोपसु वा पुणो ।

मुजतो असणपाणाइ आयारो परिभस्सइ ॥५१॥

छाया-कसेषु कंसपाशेषु कुण्डमेदिषु वा पुनः ।

सुज्ञानः अशनपानादि आधारात् परिभ्रश्यति ॥५१॥

टीका-‘कंसेषु’ इत्यादि-

कंसेषु=वानपात्रेषु कटोरिकादिषु, वा=मथवा कंसपात्रेषु=कांस्यनिर्मित-
भामनमात्रेषु, 'कसे' इत्युपसृप्तं स्वर्णरजतादिधातुनिर्मितपात्रस्य, पुनः कृष्ण-
मात्रेषु=सन्ममपात्रेषु अश्वनपानादि सूक्ष्मानः साधु आचारात्=चारित्र्यमात्रं, मूढे
'आचारो' इति पञ्चम्यर्थे मथमाः परिभ्रश्यति=परिभ्रष्टो भवति चारित्र्यपरिभ्रष्टो
भवतीत्यर्थः । 'भ्रष्टो' इत्युपसृप्तं, तेन गृह्यस्यम्बन्धिमात्रे बह्वपादनस्य,
उपसृप्तमित्युक्तस्य च समग्रः ॥५१॥

का भी त्याग समझना चाहिए। 'ठियप्पाणो' पदसे रसना इन्द्रिय को बशमें करना, तथा 'पम्मजीविणो' पदसे चारित्र्यमंग से भय भीन रहना सूचित किया है ॥ ५० ॥

‘गिहिन्मायण’ ह्रस्वपद रूप नीदहर्षे स्थान का व्याख्यान है—
‘कसेसु इत्यादि।

गृहस्थ के कठोरी आदि तथा कांस के, उपलक्षण से साने चांदी पीतल आदिके और मिट्टी के बरतन में भोजन करता हुआ साधु आग्नि से ध्युत हो जाता है। यहाँ 'शुजंतो' यह उपलक्षण है, इससे—गृहस्थ संबंधी बरतन में पल्ल घोमा, पानी ठंडा करना भी साधुको नहीं कल्पता है ॥ ५१ ॥

જાપાકર્મ જ્ઞાતિ દેવજી સુકવ જ્ઞાતિરનો ત્યામ સમજવેલ ઠિયપ્પાપ્પો રાજથી રક્ષા
પરિવરને ૧૨ કરવી તથા સમ્મજીવિણો રાજથી આરિતજામથી સમજીવ રહેતું સુચિત
કર્મ છે (૫)

ગિરિમાયણ એ પદ્યરૂપ બોદમ સ્થાનનું આગમ્યન કરે છે. હંસેસુ ઈશ્વારિ
બૃહસ્થના વાક્યો આદિ બોરસે ઈશ્વારના ઉપલક્ષણથી સોના આદિ પીત્ત
આદિનાં અને માટીનાં વાસણનાં લેખન કરનાર સાધુ વાસ્તવથી મુક્ત થાય છે
અર્થાત્ મુક્તિનો એ ઉપલક્ષણ છે, તેથી બૃહસ્થ સભા પીત્તવાસણના વસ્ત્ર પોશા, ખાદ્ય
કરુ કરવું એ ખબર સાધુને કલ્પત નથી (૫૧)

टीका-आमन्दीपर्यङ्कयोः=आसन्धां=वेत्रासने पर्यङ्के=प्रावार (निवार)
परिष्कृतविशिष्टखट्वायां वा=अथवा मञ्चाऽऽशालकयोः=मञ्चे साधारणखट्वायाम्
आशालके=शयनोपवेशनोपयोगिनि पादपृष्ठावलम्बनसहिते आसनविशेषे 'आराम-
कुर्सी' इति भाषाप्रसिद्धे, उपलक्षणमन्यविधाऽऽसनशयनादीनाम्, आसितुम्=उप-
वेष्टु वा=अथवा स्वपितुं = शयितुम् आर्याणाम् = इर्यति=गच्छति-(प्राप्नोति)
मोक्षोपदेशश्रवणाय मोक्षाय वा भव्यो यान् प्रति ते आर्याः=तीर्थंकरगणधरा-
दयस्तेषाम् अनाचरितं तैरनासेवितमित्यर्थः ॥५४॥

आसन्धाद्यनुपवेशनादिहेतुं दुष्प्रतिलेखनीयतां प्रदर्शयितुं तावत्प्रति-
लेखितं विना न कुत्राप्यासितव्यं नवा शयितव्यमित्याह-'नासन्दी' इत्यादि ।

मूलम्-नासन्दीपलियंकेसु न निसिज्जा न पीढण ।

निगन्थाऽपडिलेहण बुद्धवुत्तमहिट्ठा ॥५५॥

छाया-नासन्दीपर्यङ्केषु न निपद्यायां न पीठके ।

निग्रन्था अप्रतिलेख्य बुद्धोक्ताधिष्ठातारः ॥५५॥

पन्द्रहवाँ स्थान कहते हैं-'आसन्दी' इत्यादि ।

बैत की कुर्सी, पलंग, माचा, (पीढी) आराम कुरसी, तथा
उपलक्षण से अन्य सब प्रकार के शयन आसन पर बैठना या सोना
तीर्थंकर गणधर आदि द्वारा अनाचरित है अर्थात् तीर्थंकर गणधर
आदि आर्यमहापुरुषों ने कुरसी पलंग आदि का सेवन नहीं किया,
अतः साधुको भी नहीं कल्पता है ॥ ५४ ॥

आसन्दी आदि पर नहीं बैठने और नहीं सोने में कारण
यही है कि उनमें प्राणियों का प्रतिलेखन करना दुष्कर होता है,
इस बात को दिखलाने के लिए पहले प्रतिलेखन किये विना साधुको

-पट्टरसु स्थान कडे छे-आसदि० धत्यादि

नेतरथी भरेली भुरशी, पलग, माटवो, आराम भुरशी तथा उपलक्षणथी
अन्य सर्व प्रकारना शयन आसन पर भेसवु या सूवु ओ तीर्थंकर गणधरद्वारा
अनाचरित छे अर्थात् तीर्थंकर गणधर आदि आर्यमहापुरुषोओ भुरशी पलग
आदिनु सेवन कर्तु नथी, तेथी साधुने ते कट्टपु नथी, (५४)

भुरशी आदि पर न भेसवानु के नहि सूवानु कारण ओ छे के तेभा
प्राणीओनु प्रतिलेखन करवु दुष्कर होय-छे, ओ पात दर्शववाने भाटे पडेवो

मूलम्-पच्छा-कर्म पुरे-कर्म सिया तैथ न कल्पेद् ।

पर्यमदु न भुजति' निर्गथा गिहिभायणे ॥५३॥

छाया-पश्चात्कर्म पुरःकर्म स्यात्तत्र न कल्पते ।

एतदर्थं न भुजते निर्गन्था गृहिभाजने ॥५३॥

टीका-‘पच्छाकर्म’ इत्यादि ।

पश्चात्कर्म=पश्चात् = भोगनानन्तरं कर्म=सच्चित्तजलेन धारणादिक यत्र तत्तथोक्त, पश्चात्कर्मनामकदोषविशेष इत्यर्थः । तथा पुरःकर्म=पुरः=साधुभोग नात्पूर्वं कर्म=सच्चित्तजलेन पापपावनादि, यत्र तत् तथोक्त पुरःकर्मसंज्ञको दोषविशेष इत्यर्थः, स्यात्=मवेत् अतः तत्र=गृहिभाजने भोक्तृमिति शेषः न कल्पते । एतदर्थं=चारित्र्यमहो मायूतिविदेतोः निर्गन्थाः=साधवःगृहिभाजने न भुजत इति श्रुतमस् ॥५३॥

पञ्चदशं स्थानमाह-‘आसंदी’ इत्यादि ।

मूलम्-आसदीपलियकेसु मचमासालपसु वा ।

अर्णायरियमज्जाण आसंइत्तु सइत्तु वे ॥५४॥

छाया-आसन्दीपर्यङ्कयोः मज्जाऽऽशालकयोर्वा ।

अनावरितमापीषाम्, आसितुं स्वपितुं वा ॥५४॥

‘पच्छाकर्म’ इत्यादि । गृहस्थ के आहार करने से

साधुको पश्चात्कर्म दोष भी लगता है, क्योंकि आहार करने के अनन्तर गृहस्थ सच्चित्त जल से याली आदि को पीता है । तथा पुरः कर्म=साधु के आगमन से पूर्व साधु के लिए किया हुआ भोग आदि कर्म=दोष भी लगता है । इसलिए गृहस्थ के पात्र में आहार करना मुनियों को नहीं कल्पता है । अतएव चारित्र्यमहो से ध्यान के लिए साधु गृहस्थ के पात्र में आहार नहीं करते हैं ॥ ५३ ॥

पच्छाकर्म=० अर्थात् गृहस्थना वासधुमा आहार करवायी साधुने पश्चात् कर्म दोष=पञ्च वागे छे, कारण के आहार कर्मा पञ्च गृहस्थ सच्चित्त जलसे आदिने पुत्रे छे तेनीके इति =पुनःकर्म=साधुना आजर्जनशी । पूर्व साधुने भोगे छेके पीया आदिने कर्म=दोष पञ्च वागे छे, जलसे करीने गृहस्थना धर्ममा आहार करवानु मुनिजोनि गृहस्थ नथी, तेदवा भोगे आदिर्जनजली जलवाने भोगे साधु गृहस्थना पात्रमा आहार करवा नथी. (पञ्च) (३१) ४ ३ ३ (५) ।

ટીકા-‘ગંભીર’ इत्यादि ।

एते आसन्धादिस्थाः प्राणाः प्राणिनः गम्भीरविचयाः=गम्भीरो=दुर-
वगमो विचयो=निश्चयो येषां ते तथोक्ताः, सूक्ष्मत्वाद्न्यवर्धितत्वाच्च तत्र निश्चेतु-
मशक्य इति भावः, अथवा ‘गम्भीरविजयाः’ इति छाया गम्भीरः=दुरवगाहो-
विजयः=आश्रयो येषां ते तथोक्ताः दुरवगाहस्थानवासिन इत्यर्थः; प्राणाः=प्राणिनः
अतएव दुष्प्रतिलेख्याः=दुर्निरीक्ष्या भवन्ति, यद्वा एते आसन्धादयः गम्भीर-
विजयाः=गम्भीराः=प्रकाशरहिता विजयाः=आश्रयाः जीवानां विवरादीनि
स्थानानि येषु ते तथोक्ताः, अतएव तत्र प्राणाः (प्राणिनः) दुष्प्रतिलेख्या भवन्ति ।
एतदर्थम्=एतन्निमित्तम् आसन्दी पर्यङ्कः च शब्दात् मञ्चकाऽऽशालकौ च विव-
र्जिताः=निषिद्धास्तीर्थङ्करादिभिरितिशेषः । निषद्यापीठकयोस्तु प्रतिलेखनं कर्तुं
शक्यते इति न तत्र प्रतिषेधः कृत इति भावः ॥५६॥

આસન્દી આદિ પર બેઠને મેં દોષ વતાતે હૈં-‘ગંભીર’ इत्यादि ।

આસન્દી આદિ મેં રહને વાલે પ્રાણિયોં કા નિશ્ચય હોના
વહુત હી કઠિન હૈ । અથવા વે એસે દુરવગાહ સ્થાન મેં રહતે હૈં કિ
उनकी प्रतिलेखना दुष्कर है । अथवा आसन्दी आदि के छिद्र प्रकाश
શૂન્ય હોતે હૈં ઇસલિએ ઉનમેં રહનેવાલે સ્વટમલ આદિ પ્રાણિયોં કો
प्रतिलेखना नहीं हो सकती । इस कारण तीर्थकर भगवान ने आसन्दी
પલંગ ઓર ‘વ’ શબ્દ સે માંચા ઓર આશાલક (આરામ કુરસી)
પર બેઠને સોનેકા નિષેધ કિયા હૈ । નિષદ્યા ઓર પીઠક કી તો
प्रतिलेखना हो सकती है इसलिए भगवानने उनका निषेध नहीं किया॥५६॥

પુરશી આદિ પર બેસવામા દોષ બતાવે છે—ગંભીરં ઇત્યાદિ

પુરશી આદિમા રહેનારા પ્રાણીઓના નિશ્ચય થવો બહુ જ કઠીન છે
અથવા તેઓ એવા દુરવગાહ (ન જોઈ શકાય તેવા) સ્થાનમા રહે છે કે તેમની
પ્રતિલેખના દુષ્કર છે. અથવા પુરશી આદિના છિદ્રો પ્રકાશરહિત હોય છે તેથી
તેમા રહેનારા માકડ આદિ પ્રાણીઓની પ્રતિલેખના થઈ શકતી નથી એ કારણે
તીર્થ કર ભગવાને પુરશી પલંગ અને વાંશપદ્મથી ખાટલો અને આરામ પુરશી
પર બેસવા-સૂવાનો નિષેધ કર્યો છે નિષદ્યા અને પીઠકની પ્રતિલેખના થઈ શકે
છે, તેથી ભગવાને તેનો નિષેધ કર્યો નથી (૫૬)

टीका—पुढोकाधिष्ठातार = तीर्थंकरगणधरोक्तवचनानुष्ठाननिष्ठाः निर्ग्रन्थाः—
 साधवाभ्रमतिष्ठेत्त्यर्थः अनिरीक्ष्य मत्स्यपेक्षणमकृतवेत्यर्थः आसन्दीपर्यङ्क्याः न,
 निपद्यायाम्=आसनसामाये न, पीठके=दारुमयाऽऽसने न, भवाऽऽसन्त्यादिक
 सुपरुषणं, सेनाऽन्यत्रापि यत्रकुत्रचिभिपत्तुं स्वपितुं वा ऽमिलपेयुस्तत्रापि च,
 भ्रमतिष्ठेत्त्यर्थः न निपीदेयुर्नापि श्वयीरभिति क्रियापदाभ्याहार । 'पुदबुधमहिठ्ठा'
 इत्यनेन तीर्थंकराज्ञाप्रज्ञमीरुत्थमावेदितम् ॥५५॥

आसन्त्यापुपवेशने होपमाह—'गभीर' इत्यादि ।

मूम्—गभीर-विजया एष पाणौ दुष्पटिलेहंगा

आसदी पल्लिको यं पयमट्ट विवज्जिर्या ॥५६॥

छाया-गम्भीरविजया एते भाणा दुष्पटिलेखयाः ।

आसन्दी पर्यङ्क्य एतर्ध विवर्जिताः ॥५६॥

कहीं भी न बैठना चाहिए और न सोना चाहिए सो कहते हैं—
 'नासदी' इत्यादि ।

तीर्थंकर भगवान् के वचनों के अनुसार अनुष्ठान करने वाले
 मुनि प्रतिष्ठेस्वन किये बिना आसन्दी पर्यङ्क आदि पर न बैठें और
 न सोवें, सामान्य आसन तथा काष्ठ के आसन (पाद) पर भी
 बिना प्रतिष्ठेस्वना किये नहीं बैठना और न सोना चाहिए । यहाँ
 पर आसन्दी आदि पद उपलक्षण हैं, इससे और जगह भी जहाँ
 कहीं बैठना और सोना चाहे वहाँ भी—बिना प्रतिष्ठेस्वन किये न बैठें
 और न साये अर्थात् साधुको सद्यत्र प्रतिष्ठेस्वन करके ही बैठना
 और सोना चाहिए ॥ ५५ ॥

'प्रतिष्ठेस्वन कर्त्ता बिना साधुको क्वाच पक्ष न वेत्तुं नेप्रमे जने न स्रुं नेप्रमे'
 मे वात कटे ७-नासदि० धत्तादि ।

तीर्थंकर भगवान् के वचनों के अनुसार अनुष्ठान करने वाले मुनि प्रतिष्ठेस्वन
 कर्त्ता बिना सुरक्षी पक्षज आदि पर न बैठें के न स्रुं सामान्य आसन तथा
 काष्ठना आसन (पा) पर पक्ष प्रतिष्ठेस्वन कर्त्ता बिना वेत्तुं के स्रुं न नेप्रमे
 अर्थात् आसन्दी आदि पद उपलक्षण से तैथी नील से ज्वाले पक्ष वेत्तुं के
 स्रुं देव तथा पक्ष साधु प्रतिष्ठेस्वन कर्त्ता बिना वेत्तुं के स्रुं नदि, अर्थात् साधुको
 सर्वत्र प्रतिष्ठेस्वन करीने न वेत्तुं के स्रुं नेप्रमे (५५)

ટીકા-‘ગંભીર’ इत्यादि ।

एते आसन्धादिस्थाः प्राणाः प्राणिनः गम्भीरविचयाः=गम्भीरो=दुर-
वगमो विचयो=निश्चयो येषां ते तथोक्ताः, मृक्षमत्वाद्बन्धवर्हितत्वाच्च तत्र निश्चेतु-
मशक्य इति भावः, अथवा ‘गम्भीरविजयाः’ इति छाया गम्भीरः=दुरवगाहो-
विजयः=आश्रयो येषां ते तथोक्ताः दुरवगाहस्थानवासिन इत्यर्थः; प्राणाः=प्राणिनः
अतएव दुष्प्रतिलेख्याः=दुर्निरीक्ष्या भवन्ति, यद्वा एते आसन्धादयः गम्भीर-
विजयाः=गम्भीराः=प्रकाशरहिता विजयाः=आश्रयाः जीवानां विचारादीनि
स्थानानि येषु ते तथोक्ताः, अतएव तत्र प्राणाः (प्राणिनः) दुष्प्रतिलेख्या भवन्ति ।
एतदर्थम्=एतन्निमित्तम् आसन्दी पर्यङ्कः च शब्दात् मञ्जुकाऽऽशालकौ च विव-
र्जिताः=निषिद्धास्तीर्थङ्करादिभिरितिशेषः । निषद्यापीठकयोस्तु प्रतिलेखनं कर्तुं
शक्यते इति न तत्र प्रतिषेधः कृत इति भावः ॥५६॥

આસન્દી આદિ પર બેઠને મેં દોષ વતાતે હૈં-‘ગંભીર’ इत्यादि ।

આસન્દી આદિ મેં રહેને વાલે પ્રાણિયોં કા નિશ્ચય હોના
બહુત હી કઠિન હૈ । અથવા વે એસે દુરવગાહ સ્થાન મેં રહતે હૈં કિ
उनकी प्रतिलेखना दुष्कर है । अथवा आसन्दी आदि के छिद्र प्रकाश
शून्य होते हैं इसलिए उनमें रहनेवाले खटमल आदि प्राणियों को
प्रतिलेखना नहीं हो सकती । इस कारण तीर्थंकर भगवान ने आसन्दी
પલંગ ઔર ‘ચ’ શબ્દ સે માંચા ઔર આશાલક (આરામ કુરસી)
પર બેઠને સોનેકા નિષેધ કિયા હૈ । નિષદ્યા ઔર પીઠક કી તો
પ્રતિલેખના હો સકતી હૈં इसलिए भगवानने उनका निषेध नहीं किया॥५६॥

પુરશી આદિ પર બેસવામા દોષ બતાવે છે-ગંભીર૦ इत्यादि

પુરશી આદિમા રહેનારા પ્રાણીઓનો નિશ્ચય થવો બહુજ કઠીન છે
અથવા તેઓ એવા દુરવગાહ (ન બેઠી શકાય તેવા) સ્થાનમા રહે છે કે તેમની
પ્રતિલેખના દુષ્કર છે. અથવા પુરશી આદિના છિદ્રો પ્રકાશરહિત હોય છે તેથી
તેમા રહેનારા માકડ આદિ પ્રાણીઓની પ્રતિલેખના થઈ શકતી નથી એ કારણે
તીર્થંકર ભગવાને પુરશી પલંગ અને ચ શબ્દથી ખાટવો અને આરામ પુરશી
પર બેસવા-સૂવાનો નિષેધ કર્યો છે નિષદ્યા અને પીઠકની પ્રતિલેખના થઈ શકે
છે, તેથી ભગવાને તેનો નિષેધ કર્યો નથી (૫૬)

ટીકા—‘બુદોક્તાપિણતાર’—તીર્થંકરગણધરોક્તવચનાનુદ્ધાનનિષ્ઠા નિર્ગુણ્યાઃ—
સાધવઃમપ્રતિષ્ઠેત્યપ્યનિરીક્ષ્ય મત્યુપસંપન્નમકુલસ્વત્પર્યાઃ આસન્દીપર્યજ્ઞ્યાઃ ન,
નિપદાયામ્—આસનસામાન્ય ન, પીઠકે—દારુમયાઽઽસને ન, અગ્રાઽઽત્ત્યાદિક-
મુપમ્સર્જન, તેનાઽન્યગ્રાપિ યથાકુલવિધિપતું સ્વપિણ વા ઽમિષ્યયુસ્તગ્રાપિ ચ,
અપ્રતિષ્ઠેત્ય ન નિપીદેયુર્નાપિ અધીરમિતિ ક્રિયાપદાધ્યાહાર । ‘બુદબુદમહિદ્ગા’
इत्यनेन तीर्थंकराग्रामज्ञमीकृत्वमावेदितम् ॥૫૫॥

આસન્યાપુષ્પેષ્ણને દાપમાહ—‘ગમીર’ ઇત્યાદિ ।

મુમ્મ—ગમીર-વિજયા ઇંદ્ર પાળી દુષ્પટિલેહંગા

ઓસદી પલ્લેયકો ચંદ્ર ઇંદ્રમદ્રુ વિવર્જિયા ॥૫૬॥

છાયા—ગમીરવિજયા એ તે માળા દુષ્પટિલેહ્યાઃ ।

આસન્દી પર્યજ્ઞ્ય પર્ય વિવર્જિતા ॥૫૬॥

કહીં ‘મી ન પેઠના વાહિપ ઓર ન સોના વાહિપ મો કહતે હૈ—
‘નાસંદી’ ઇત્યાદિ ।

તીર્થંકર મગધાન કે ઘચનોં કે અનુસાર અનુદ્ધાન કરને વાલે
મુનિ પ્રતિષ્ઠેત્ત્વન કિયે બિના આસન્દી પર્યક આદિ પર મ પેઠે ઓર
ન સોપે, સામાન્ય આસન તથા કાઠ કે આસન (પાઠ) પર મી
બિના પ્રતિષ્ઠેત્ત્વના કિયે નહીં પેઠના ઓર ન સોના વાહિપ । યહાં
પર આસન્દી આદિ પદ સપલક્ષણ હૈ, હસસે ઓર જગદ મી જહીં
કહીં પેઠના ઓર સોના વાહે જહાં મી-બિના પ્રતિષ્ઠેત્ત્વન કિયે મ પેઠે
ઓર ન સામે અર્થાત્ સાધુકો મર્વગ્ર પ્રતિષ્ઠેત્ત્વન કરકે હી પેઠના
ઓર સોના વાહિપ ॥ ૫૫ ॥

‘પ્રતિષ્ઠેત્ત્વન કર્મા વિના સાધુએ કયામ પશુ ન બેસવું ભોમ્બે અને ન સૂવું ભોમ્બે’
એ વાત કહે છે—નાસંદિં ૦ ઇતિ ।

તીર્થંકર ભગવાનના વચનોને અનુસાર અનુદ્ધાન કરતાજા મુનિ પ્રતિષ્ઠેત્ત્વન
કર્મા વિના ધુરથી પશુજ આદિ પર ન બેસે કે ન સૂએ સામાન્ય આસન તથા
કાઠના આસન (પા) પર જ્ય પ્રતિષ્ઠેત્ત્વન કર્યા વિના બેસવું કે સૂવું ન ભોમ્બે.
અર્થાં આસન્દી આદિ પદ સપલક્ષણ છે તેથી બીજા ને જગ્યાએ પશુ બેસવું કે,
સૂવું હોય ત્યાં પશુ સાધુ પ્રતિષ્ઠેત્ત્વન કર્યા વિના બેસે કે સૂએ નહિ, અર્થાત્ સાધુએ
અર્ચન પ્રતિષ્ઠેત્ત્વન કરીને જ બેસવું કે સૂવું ભોમ્બે. (૫૫)

ટીકા-‘ગંભીર’ इत्यादि ।

एते आसन्धादिस्थाः प्राणाः प्राणिनः गम्भीरविचयाः=गम्भीरो=दुर-
वगमो विचयो=निश्चयो येषां ते तथोक्ताः, सूक्ष्मत्वाद्ब्यवर्हितत्वाच्च तत्र निश्चेतु-
मशक्य इति भावः, अथवा ‘गम्भीरविजयाः’ इति छाया गम्भीरः=दुरवगाहो-
विजयः=आश्रयो येषां ते तथोक्ताः दुरवगाहस्थानवासिन इत्यर्थः; प्राणाः=प्राणिनः
अतएव दुष्प्रतिलेख्याः=दुर्निरीक्ष्या भवन्ति, यद्वा एते आसन्धादयः गम्भीर-
विजयाः=गम्भीराः=प्रकाशरहिता विजयाः=आश्रयाः जीवानां विवरादीनि
स्थानानि येषु ते तथोक्ताः, अतएव तत्र प्राणाः (प्राणिनः) दुष्प्रतिलेख्या भवन्ति।
एतदर्थम्=एतन्निमित्तम् आसन्दी पर्यङ्कः च शब्दात् मञ्चकाऽऽशालकौ च विव-
र्जिताः=निषिद्धास्तीर्थङ्करादिभिरिति शेषः । निषद्यापीठकयोस्तु प्रतिलेखनं कर्तुं
शक्यते इति न तत्र प्रतिषेधः कृत इति भावः ॥५६॥

આસન્દી આદિ પર બેઠને મેં દોષ વતાતે હૈં-‘ગંભીર’ इत्यादि ।

આસન્દી આદિ મેં રહને વાલે પ્રાણિયોં કા નિશ્ચય હોના
બહુત હી કઠિન હૈ । અથવા વે એસે દુરવગાહ સ્થાન મેં રહતે હૈં કિ
उनकी प्रतिलेखना दुष्कर है । अथवा आसन्दी आदि के छिद्र प्रकाश
શૂન્ય હોતે હૈં इसलिए उनमें रहनेवाले खटमल आदि प्राणियों को
प्रतिलेखना नहीं हो सकती । इस कारण तीर्थकर भगवान ने आसन्दी
પલંગ ઔર ‘વ’ શબ્દ સે માંચા ઔર આશાલક (આરામ કુરસી)
પર બેઠને સોનેકા નિષેધ કિયા હૈ । નિષદ્યા ઔર પીઠક કી તો
प्रतिलेखना हो सकती है इसलिए भगवानने उनका निषेध नहीं किया॥५६॥

પુરશી આદિ પર બેસવામા દોષ બતાવે છે-ગંભીર૦ ઇત્યાદિ

પુરશી આદિમા રહેનારા પ્રાણીઓનો નિશ્ચય થવો બહુજ કઠીન છે
અથવા તેઓ એવા દુરવગાહ (ન બેઠ શકાય તેવા) સ્થાનમા રહે છે કે તેમની
પ્રતિલેખના દુષ્કર છે. અથવા પુરશી આદિના છિદ્રો પ્રકાશરહિત હોય છે તેથી
તેમા રહેનારા માકડ આદિ પ્રાણીઓની પ્રતિલેખના થઈ શકતી નથી એ કારણે
તીર્થકર ભગવાને પુરશી પલંગ અને વં શબ્દથી આટલો અને આરામ પુરશી
પર બેસવા-સૂવાનો નિષેધ કર્યો છે નિષદ્યા અને પીઠકની પ્રતિલેખના થઈ શકે
છે, તેથી ભગવાને તેનો નિષેધ કર્યો નથી (૫૬)

निपद्यानामक पोहपस्थानमाह—‘गोयरग’ इत्यादि ।

मूलम्—गोयरगापेविट्टस्स निसिज्जा जस्स कॅप्पइ ।

इमेरिं समणायार आर्वज्जइ अवोहिंये ॥५७॥

छाया—गोचराग्रमषिष्टस्य निपद्या यस्य कल्पते ।

एतादृशमनाचारम् आपद्यते अशोधकम् ॥५७॥

टीका—‘गोयरग’ इत्यादि ।

गोचराग्रमषिष्टस्य=मिक्षाचर्या गतस्य यस्य साधोः निपद्या=निपदन कल्पते
अर्थाद् मिक्षाचर्या गतो यः साधुर्गृहिभबने उपविशतीति भावः, सः अशोधकम्=
अशोधकस्त्वस्मिन्मिष्यः मिष्यात्स्वफलकमिष्यर्थ एतादृश=वक्ष्यमाणस्वरूपम् अनाचारम्
आपद्यते=प्राप्नोति ॥५७॥

निपद्यासेचिनो दापान् यदशयति—‘विपची’ इत्यादि ।

मूलम्—विवत्ती यमेचेरस्स पाणोण चं वेहे वेहो ।

वणीमर्गपडिग्घामो पडिकोहो अगारिणे ॥५८॥

छाया—विपक्षिग्रहणार्थस्य प्राणानां च वचे वयः ।

वनीपक-प्रतिपातः प्रतिकोपः अगारिणाम् ॥५८॥

टीका—‘विपची’ इत्यादि

गृहस्थगोपवञ्चने प्रह्वचयेत्य=कुसुमानुष्ठानवसृजनचतुर्थ—व्रतस्य विपक्षिः
विनाशो भवतीति श्लेषः, सर्वत्र योग्यः । तथा प्राणानां=माणिनां वचे=विंसायां

निपद्या नामक मोलहर्षा स्थान कहते हैं—‘गोयरग’ इत्यादि ।

मिक्षाचर्या के लिए गया हुआ जो साधु गृहस्थ के घरमें
बैठता है—वह मिष्यात्स्वरूप फल देने वाले अनाचार को प्राप्त होता
है—जिस का कथन आगे करते हैं ॥ ५७ ॥

गृहस्थ के घरमें बैठने वाले साधु के दोष बताते हैं—‘विपक्षी’ इत्यादि ।

गृहस्थ के घरमें बैठने से चतुर्थ—प्रह्वचर्य—महाव्रत का विनाश

निपद्या नामक मोलहर्षा स्थान कहते हैं—‘गोयरग’ इत्यादि ।

मिक्षाचर्या के लिए गया हुआ जो साधु गृहस्थ के घरमें बैठता है—वह मिष्यात्स्वरूप
फल प्राप्त करता अनाचार को प्राप्त होता है, जेनुं कथन आगे करते हैं (५७)
गृहस्थ के घरमें बैठने वाले साधु के दोष बताते हैं—विपक्षी इत्यादि ।
गृहस्थ के घरमें बैठने से चतुर्थ—प्रह्वचर्य—महाव्रत का विनाश

સત્યાં વધઃ=સંયમોપઘાતો ભવતિ, ભિક્ષાર્થં સમુપવિષ્ટસાષ્ટસાધ્વર્થં પાકાદિકરણે આધાકર્મિકાધાહારગ્રહણેન તત્રત્યજીવવિરાધનાયાઃ સાધુસમ્બન્ધાદિતિભાવઃ । તથા વનીપકપ્રતિઘાતઃ=વનીપકાના=ભિક્ષાર્થમાગતાનાં દુર્ગતાનાં પ્રતિઘાતઃ=ભિક્ષાન્તરાયો ભવતિ તથા અગારિણાં=ગૃહસ્વામિનાં પ્રતિક્રોધઃ=સ્ત્રીસાન્નિધ્યાત્માધું પ્રતિ સાધુસાન્નિધ્યાત્ સ્ત્રિય પ્રતિ ચ ક્રોધો ભવતીત્યર્થઃ ॥૫૮॥
અન્યદપિ દૂષણમાહ-‘અગુત્તી’ इत्यादि ।

મૂલમ્-અગુત્તી વંમચેરસ્ય इत्थीओ वावि संकणं ।

કુસીલવર્દન ઠાણં દૂરંઓ પરિવર્જં ॥૫૯॥

છાયા-અગુત્તિઃ બ્રહ્મચર્યસ્ય સ્ત્રીતો વાઽપિ શઙ્કનમ્ ।

કુસીલવર્દનં સ્થાનં દૂરતઃ પરિવર્જયેત્ ॥૫૯॥

ટીકા-‘અગુત્તી’ इत्यादि ।

બ્રહ્મચર્યસ્ય અગુત્તિઃ=અરક્ષણં તત્ર સ્ત્રિયા સહ સંભાષણસાનુરાગાઽવ-

હો જાતા હૈ પ્રાણિયોં કી હિંસા હોને સે સંયમ કા ઘાત હોતા હૈ, અર્થાત્ ભિક્ષાર્થ વૈઠે હુએ સાધુ કે લિએ આહાર બનાને સે વહ આહાર આધાકર્મિક આદિ દોષોં સે દૂષિત હોતા હૈ ઓર ઉસકે ગ્રહણ કરને સે ષટ્કાય કે જીવોં કી વિરાધના કા દોષ સાધુ કો લગતા હૈ । તથા ભિક્ષાકે લિએ આયે હુએ વનીપક (ભિખારી) આદિ કો ભિક્ષા મેં અન્તરાય (વિઘ્ન) પડતા હૈ । ઓર સ્ત્રીકે સાંનિધ્ય સે સાધુ કે પ્રતિ ઓર સાધુ કે સાંનિધ્ય સે સ્ત્રી કે પ્રતિ ગૃહસ્વામી કો ક્રોધ હોતા હૈ ॥ ૫૮ ॥

ઓર ભી દોષ કહતે હૈ-‘ અગુત્તી ’ इत्यादि ।

સ્ત્રીકે સાથ ભાષણ કરને સે તથા સાનુરાગ અવલોકન કરને

પ્રાણીઓની હિંસા થવાથી સંયમનો ઘાત થાય છે, અર્થાત્ ભિક્ષાર્થે બેઠેલા સાધુને માટે આહાર બનાવવાથી તે આહાર આધાકર્મિક આદિ દોષોથી દૂષિત થાય છે, અને તેને ગ્રહણ કરવાથી ષટ્કાયના છવેની વિરાધનાનો દોષ સાધુને લાગે છે તેમજ ભિક્ષાને માટે આવેલા વનીપક (ભિખારી) આદિને ભિક્ષામાં અતરાય (વિઘ્ન) પાડે છે અને સ્ત્રીના સાંનિધ્યથી સાધુની પ્રત્યે અને સાધુના સાંનિધ્યથી સ્ત્રીની પ્રત્યે ગૃહસ્વામીને ક્રોધ આવે છે (૫૮)

બીજા પણ દોષો કહે છે-અગુત્તી० इत्यादि

સ્ત્રીની સાથે-ભાષણ કરવાથી તથા સાનુરાગ અવલોકન કરવાની બ્રહ્મચર્યવ્રતમા

लोचनादिता व्रक्षचर्यव्रतस्य मास्मिन्मसद्वादिति भावः, अपिवा स्त्रीतः=स्त्रीसप्त
गतः शङ्कनम्=व्रक्षचर्यव्रते शङ्कानुसृष्टिः; यथा तत्रोपवेशने स्त्रिया हावमावादि
दर्शनसमुत्पत्तिपितमदनधिकाराक्रान्तमानसस्य विस्मृतसंयमानुपालनतन्महत्त्वतस्फुट-
परमपदभावादिवस्य पुरोवर्तिनीं स्त्रियमेव सर्वसुखमूलभूतां मन्यमानस्य साधोः
'अममनेन भवान्तरसम्यफलदेन महामयाससाध्येन व्रक्षचर्यपालनेन' इत्यादि
कुतर्कभावसमुद्भवने व्रक्षचर्यव्रते शङ्काकांक्षादिवोपोदयो भवति, उक्तभागम्-

“निगद्यस्त स्रुत इत्थीण इदियाइ मणोरमाई मणोरमाई माळोप-
माणस्म निज्जायमाणस्य वमयारिस्म वमचेरे सका वा कंत्ता वा विठिगिच्छा वा
समुप्पजिज्जा भय वा क्कमिज्जा उम्मायं वा पाठयिज्जा वीइकालियं वा रोगायकं
इविज्जा केवल्लिपक्कामो पम्माओ मंसिज्जा” इत्यादि। अतः कुक्षीमवर्द्धनं स्यात्-
निपद्यालक्षणं द्रुतं परिर्भयेत् नोपसेवेतेति भावः ॥५९॥

से व्रक्षचर्य व्रत में मलीनता आती है। और स्त्रीका सम्पर्क रहने से
व्रक्षचर्य व्रत में बाध होती है। तथा स्त्री के हावभाव आदि के
दिखाव से साधु के भाव (परिणाम) कामवासनावामित हो जाते
हैं। स्त्री को ही सब सुखों का मूल समझकर वह ऐसी कुतर्कणायें
करने लगता है कि-‘अगले जन्म में फल देने वाले तथा कठिनाई
से पलने योग्य इस व्रक्षचर्य में क्या रक्खा है?’ ऐसी कुतर्कणायें
व्यपन्न होन से व्रक्षचर्य में शका कांक्षा आदि दोष उत्पन्न होते हैं।
भागम में कहा है-

“व्रक्षचर्यं महाव्रतं पालने वाळे निर्ग्रन्थं यदि स्त्री की मनोरम
मनोरम इन्द्रियों का अवलोकन करे, विचार करे तो व्रक्षचर्य में
शका कांक्षा विचिकित्सा उत्पन्न होती है, तथा संपन्न का भंग,

मलीनता आवे छे स्त्रीने स चर्कं वळेवाशी व्रक्षचर्यव्रतमां सका वाय छे स्त्रीना
हावभाव आदिना देखावशी साधुना वाय (परिणाम) कामवासनावामित कं
भाव छे स्त्रीने व सवं सुजेनुं भूण समझने ते केवी कुतर्कणामो क्त्वा लाये छे
हे-अगला व भमा क्ण आपनाय तथा सुस्केलीवी पाणवा योग्य आ व्रक्षचर्यमां
हु अज्जु छे? केवा कुतर्क उत्पन्न भवावी व्रक्षचर्यमां शका कंक्षा आदि दोषो
उत्पन्न वाय छे आज्जुमां कहुं ॥ हे-‘व्रक्षचर्यं महाव्रतं पालनं भाटे निर्ग्रन्थं
जे स्त्रीनी मनोरम मनोरम इन्द्रियेण अवलोकन करे विचार करे, तो व्रक्षचर्यमां
शका-कंक्षा-विचिकित्सा उत्पन्न वाय छे, तथा संपन्नो भण, उभाइ, दीर्घमलीन

એત્રૈવાઽપવાદસૂત્રમાહ-‘તિળ્હ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-તિળ્હમન્નયરાગ્સસ નિસિર્જા જસ્સ કપ્પેઝ ।

જર્ણા અભિંભૂયસ્સ વાહિયંસ્સ તવસ્સિળો ॥૬૦॥

છાયા-ત્રયાણામન્યતમસ્ય નિષદ્યા यस્ય કલ્પતે ।

જરયાઽભિભૂતસ્ય વ્યાધિતસ્ય તપસ્વિનઃ ॥૬૦॥

ટીકા-‘તિળ્હ’ ઇત્યાદિ ।

જરયાઽભિભૂતસ્ય=વૃદ્ધસ્ય, વ્યાધિતસ્ય=રોગિણઃ તપસ્વિનઃ=તપશ્ચર્યાપરાય-
ણસ્ય ત્રયાણામેષાં વૃદ્ધાદીનામ્ અન્નયરાગસ્ય ‘મૌત્રત્વાદ્રહુનિર્દારણે તરપ્’=અન્યત-
મસ્ય, એકસ્ય અન્યતમત્વલક્ષણસ્ય પ્રત્યેક સમન્વયાત્ કસ્યચિદિત્યર્થઃ, यस્ય સાધોઃ
નિષદ્યા=ગૃહસ્થગૃહોપવેશન કલ્પતે તસ્ય તત્રોપવેશનતો ન દોષ ઇતિ સબ્બન્ધઃ ॥૬૦॥

અથ સ્નાનારૂપં સપ્તદશં સ્થાનમાહ-‘વાહિઓ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-વાહિઓ વો અરોગી વો સિળાળં જો ઉં પર્થ્થે ।

વુક્કંતો હોઈ આરોગી જંદો હવંઈ સંજમો ॥૬૧॥

છાયા-વ્યાધિતો વા અરોગી વા સ્નાનં યસ્તુ પ્રાર્થયતે ।

વ્યુત્ક્રાન્તો ભવતિ આચારઃ ત્યક્તો ભવતિ સંયમઃ ॥૬૧॥

ઉન્માદ, દીર્ઘકાલીન રોગ ઓર આતંક ઉત્પન્ન હોતે હૈં તથા કેવલી
ભગવાન દ્વારા પ્રરૂપિત ધર્મ સે અષ્ટ હો જાતા હૈં” ઇત્યાદિ ।

હસલિષ કુશીલ કો વઢાને વાલા, ગૃહસ્થ કે ઘરમેં બૈઠના
સાધુકો નહીં કલ્પતા હૈ ॥ ૬૧ ॥

યહાં અપવાદ વતાતે હૈં—‘તિળ્હ’ ઇત્યાદિ ।

વૃદ્ધ, વ્યાધિગ્રસ્ત (રોગી) ઓર તપસ્વી, હન તીનોમેં સે પ્રત્યેક કો
ગૃહસ્થકે ઘરમેં બૈઠના કલ્પતા હૈ। હસલિષ ઉનકે બૈઠનેમેં દોષ નહીં હૈ ॥૬૦॥

રોગ અને પીડા ઉત્પન્ન થાય છે તથા કેવલી ભગવાને પ્રરૂપેલા ધર્મથી અષ્ટતા,
એ દોષો ઉત્પન્ન થાય છે” ઇત્યાદિ એથી કરીને કુશીલને વધારનાર એવું ગૃહસ્થના
ઘરમા બેસવું સાધુને કલ્પતું નથી (૫૯)

એમા અપવાદ બતાવે છે, તિળ્હં ઇત્યાદિ

વૃદ્ધ, વ્યાધિગ્રસ્ત (રોગી) અને તપસ્વી, ત્રણેમાંના પ્રત્યેકને જે ગૃહસ્થના
ઘરમા બેસવું કલ્પે છે, તેથી એના બેસવામા દોષ નથી (૬૦)

ટીકા-‘વાહિઓ’ इत्यादि ।

व्यापितः=रोगी वा=अथवा अरागी=व्यापिरहितो वा पशु=साधुः
ज्ञानं श्रुतः सर्वतो वा मार्थयत कुरुते तेन साधुना आचारः=वाञ्छितपौनस्यः
साधुसमाचारं व्युत्क्रान्तः=उत्प्लव्ण्णो भवति अष्टपरीपङ्कतनामायात् समयः=
दयामक्षणः त्यक्ता भवति अपृकायविरागनात् ॥६१॥

अविच्छिन्नजलेन ज्ञाने साधाः का दोषा? इत्याह-‘सतिमे’ इत्यादि ।

मृगम्-‘सतिमे सुदृढे पाणी घर्सासु मिलंगासु ये ।

जे’ र्य भिर्वस्तू सिणायतो वियङ्गेणुप्लिलावैप ॥६२॥

छाया-सन्ति इमे सूक्ष्मा माणा घर्सासु मिलंगासु च ।

य च मिथुः ज्ञानं विकृतेन वल्लभयति ॥६२॥

ટીકા-‘સતિ મે’ इत्यादि ।

विकृतेन=अविच्छिन्नजलेन ज्ञानं=देवतः सर्वतो वा स्नानं कुर्यात् मिथुः=
साधुः घर्मासु=‘दिवीयञ्च’ क्षारभूमिषु सरिषरभूमिषु वा, च=पुनः मिलंगासु=

स्नान नामक सत्सरहर्षा स्नान दरसाते हैं—‘वाहिओ’ इत्यादि ।

रोगी वा नीरोगी जो कोई भी साधु एक देश से या सर्व
देश से स्नान करता है वह आचार से व्युत्पन्न होता है, क्योंकि वह
मलपरीपङ्क को सहन नहीं करता, तथा दयारूप समय से रहित
होता है, क्योंकि स्नान करने से अपृकाय की विरागना होती है ॥६१॥

अविच्छिन्न जलसे भी स्नान करने में दोष लगता है सो कहते
हैं-‘सतिमे’ इत्यादि ।

अविच्छिन्न जलसे भी एक देश से या सर्वदेश से स्नान करने
वाला साधु क्षारभूमि में अथवा यिल छिद्र वाली भूमि में अथवा

स्नान नामક સત્સરહર્યુ સ્નાન દરે કરાવે છે—વાહિઓં ઇત્યાદિ શબ્દો વા
નીરોગી ને રોગી પણ સાધુ એક દેશે વા સર્વ દેશે સ્નાન કરે છે તે આચારથી
મુક્ત થાય છે, કારણ કે તે પણ પરીપંકને સહન કરતો નથી, તથા ક્યારૂં સમયથી
રહિત થાય છે કારણ કે સ્નાન કરવાથી અપ્રકાશની વિરાગના થાય છે (૬૧)

અવિચ્છિન્નજળથી પણ સ્નાન કરવાથી હેતુ લાગે છે, તે કહે છે—સતિમેં
ઇત્યાદિ

અવિચ્છિન્નજળથી પણ એક દેશે વા સર્વદેશે સ્નાન કરવાને સાધુ ક્ષારભૂમિમાં

‘अयमपि देशीयशब्दः’ वीदीर्णभूमिषु श्लक्ष्णभूमिषु ‘चिकनी’ इति भाषा-
प्रसिद्धासु भूमिषु च ये इमे=लोकप्रसिद्धाः सूक्ष्माः=लघुतनवः प्राणाः=प्राणिनः
द्वीन्द्रियादयः सन्ति भूमौ कृतावासाः आहाराद्यर्थं संचरमाणा वा विद्यन्ते गम्य-
मानत्वात् तान्=शतशताण्डगिशुसमूहसहितावाससमेतान् भूमौ कृतावासान्;
इष्टाहारप्राप्तेः प्राकृतदाहारसहितान् वा अनवाप्तावासान् संचरमाणान् विविधान्
जीवसंघातान् वा उत्प्लावयति=जलोर्ध्वभागे नयति जलोपरितनभागे प्रापयन्
प्रवाहयति, आवासादितो वियोजयन् अनिष्टदेशं प्रापयन् जलवेगेन व्याकुली-
कुर्वन् तदीयप्राणात्ययमपि साधयतीत्यर्थः । स्नानीयसलिलस्य भूविवरादिषु
प्रवेशे तत्रत्यानां जीवानां स्वस्वस्थानविनाशात् तत्रैव वहिर्निःसरणादिना वा
विराधनाऽवश्यम्भाविनीत्याशयः ॥६२॥

चिकनी भूमि में रहे हुए सूक्ष्म शरीर वाले द्वीन्द्रिय आदि प्राणी,
जो कि आहार आदि के लिए संचार करते हैं, उनको आहार
प्राप्तिके पहले अथवा आहार के साथ स्नानजल बहा देता है ।
अर्थात् अपने अभीष्ट स्थान पर पहुंचने से पहले ही वे पानी में
बहकर अपने निवासस्थान से वियुक्त होते हुए, अनिष्ट स्थान पर
पहुंच जाते हैं, यहा तक कि-उनके प्राणों का भी अन्त हो जाता
है । तथा जब स्नानका जल बिल में घुस जाता है तो वहाँ के
प्राणियों को स्थान भ्रष्ट होने से वहीं अथवा बहकर बाहर आजाने
से कष्ट पहुंचता है अतः उनकी विराधना अवश्य होती है, इस-
लिए साधु को स्नान का त्याग करना चाहिए ॥ ६२ ॥

अथवा ६२-छिद्रवाणी भूमिमा, शीरावाणी भूमिमा अथवा श्लक्ष्णी भूमिमा श्लेष्मा
सूक्ष्म शरीरवाणा द्वीन्द्रिय आदि प्राणीभ्यो जे आहार आदिने भाटे संचार करतां
छोय छे तेमने आहार प्राप्तिनी पड़ेला अथवा आहारनी साथे स्नाननुं जण
पड़ावी छे छे-घसडी जय छे अर्थात् पोताना अलीष्ट स्थान पर पड़ोय्या पड़ेला ज
तेभ्यो प्राणीमां जे-आध जधने पोताना निवास स्थानथी वियुक्त थध जधने अनिष्ट
स्थान पर पड़ोय्यी जय छे. ते ओटवे सुधी छे तेमना प्राणोना पणु अत थध जय
छे, वणी स्नाननुं जण ६२मां पेसी जय छे तो त्याना प्राणीभ्योने स्थानभ्रष्ट थवाथी
त्या अथवा जे-आधने गहार आवी जवाथी कष्ट पड़ोय्ये छे. ओटवे तेमनी विराधना
अवश्य थाय छे, तेथी साधुभ्ये स्नानने त्याग करवे जेधये (६२)

मूष्म-तेम्हा ते' मे सिणायति सीर्ण उंसिणेण वे' ।

जावज्जीव वेय घोर असिणाणमहिट्ठगो ॥६३॥

छाया-तस्मात् ते न स्नान्ति शीतेन उष्णेन वा ।

यावज्जीव व्रत घोरम् अस्नानमधिष्ठातारः ॥६३॥

टीका-‘तम्हा’ इत्यादि ।

तस्मात्=उक्तदोषप्रसङ्गात् अस्नान=स्नानवर्जनलक्षण घोर=दुष्करं व्रत
यावज्जीव=मरणानन्तरि अधिष्ठातारः=पालयितार ते=निर्ग्रन्थत्वेन ‘प्रसिद्धा’
साधन शीतेन उष्णेन वा उदकेन न स्नान्ति=स्नानं न कुर्वन्तीत्यर्थः ॥६३॥

मूष्म-सिणाणं अतुवा कक्कं लुक्कं पउमगोणि यं ।

गायस्सुवेण्हाय नायेरसि कयाइवि' ॥६४॥

छाया-स्नानम् अथवा कक्कं सोम पयकानि च ।

गायम्योद्वर्धनायाय नाचरन्ति कदापिदपि ॥६४॥

टीका-‘सिणाण’ इत्यादि ।

साधनः गात्रस्योद्वर्धनायाय=प्रवृत्तिपरिष्काराय शरीरमभापनयनपुरस्सरं
कान्तिविशेषाऽऽधानायत्यर्थं स्नान=स्नानोपकरणद्रव्यम्, अथवा कक्कं=सर्पदादि
खल, माघ=गन्धद्रव्यं; पयकानि=पयकाष्ठानि तत्साधितवैतानीत्यर्थः, च शब्दा-
दन्वदपि स्नानोपयोगिद्रव्यं ‘साधुन’ इत्यादि मापावशिष्टं कदापिदपि नाचरन्ति=
न सेवते ॥६४॥

‘तम्हा’ इत्यादि । इसलिय उक्त दोषों का प्रसंग होने से
स्नान त्याग करने का दुष्कर तप यावज्जीव पालने वाले निर्ग्रन्थ
साधु ठंडे या गर्म किसी प्रकार के पानी से स्नान नहीं करते ॥६३॥

‘सिणाणं’ इत्यादि । शरीर का मैल उतार कर शाश्वतमान
करने के लिए साधु स्नान योग्य सामग्री का, सरसों आदि की मूल का,
सोम का तथा पयकाठ अर्थात् लसके तैल का और ‘य’ शब्द से अन्व
‘साधुन’ आदि स्नानोपयोगी द्रव्य का कदापि सेवन नहीं करते ॥६४॥

‘सम्हा’ इत्यादि तथै उक्त दोषोऽनेन प्रसङ्ग उद्भवः यथायथा स्नानोत्पन्न
‘अस्नान’ इति तप यावज्जीव पालने च जन्मदा निर्मन्थ साधु उक्त या जन्म उक्त प्रसङ्ग
यावज्जीव स्नान अथवा नथै (६३)

सिणाणं’ इत्यादि शरीरने भेद उत्तरीने शीलवमान उद्भवने आदि साधु
स्नान योग्य सामग्रीनु अथवा अथवा जेजु, जेजु तथा पयकाष्ठ आदि तेना

અથાદ્દશં સ્થાનમાહ—

મૂલ્મ-નગિણસ્સ વાવિ મુંડસ્સં દીહરોમનંહંસિણો ।

મેહુળા ઉવસંતંસ્સ કિંવિભૂસાદ કારિયં ॥૬૫॥

છાયા-નગ્રસ્ય વાઽપિ મુળ્ડસ્ય દીર્ઘરોમનસ્વતઃ ।

મૈથુનાદ્ ઉપશાન્તસ્ય કિં વિભૂપયાં કાર્યમ્ ॥૬૫॥

ટીકા-‘નગિણસ્સ’ इत्यादि ।

નગ્રસ્ય=વસ્ત્રમૂર્છારહિતસ્ય ગચ્છનિવાસિનઃ સ્થવિરકલ્પિકસ્ય ગચ્છ-
નિર્ગતસ્ય જિનકલ્પિકસ્ય વેત્યર્થઃ । અપિવા મુળ્ડસ્ય=દ્રવ્યતો લુચ્ચિતકેશસ્ય, ભાવતો
વિષયવિરતસ્ય દીર્ઘરોમનસ્વતઃ=મટ્લકેશનસ્વતઃ; એતદ્ વિશેષણં જિનકલ્પિકા-
પેક્ષયા, સ્થવિરકલ્પિનસ્તુ પ્રમાણોપેતમેવ કેશનસ્વાદિકં ધારયન્તિ । મૈથુનાદુપ-
શાન્તસ્ય=મૈથુનોપરતસ્ય ચ વિભૂપયા=અદ્વપરિષ્કારેણ કિં કાર્ય=કિં પ્રયોજનં,
ન કિચ્ચિદિત્યર્થઃ ॥૬૫॥

અવ અઠારહવાં સ્થાન કહતે હૈં-‘નગિણસ્સ’ इत्यादि । વસ્ત્ર
વિષયક મૂર્છારહિત (ગચ્છવાસ) સ્થવિર કલ્પી અથવા ગચ્છનિર્ગત
જિનકલ્પી દ્રવ્યસે-લુંચિત્ કેશ વાલે તથા ભાવસે-વિષયોં કે ત્યાંગી
મુંડિત, જિનકે કેશ, તથા નસ્વ આદિ વઢે હુએ હૈં એસે મૈથુન સે
ઉપરત સાધુઓં કો શરીર વિભૂષા કા કયા પ્રયોજન હૈં ? । અર્થાત્
કુછ મી પ્રયોજન નહીં ।

યહાં ‘દીર્ઘ કેશ નસ્વ વાલે’ યહ વિશેષણ જિનકલ્પી સા-
ધુકી અપેક્ષાસે કહાગયા હૈં ક્યોંકિ સ્થવિરકલ્પી સાધુ પ્રમાણોપેત
કેશ ઓર નસ્વ રખતે હૈં ॥ ૬૫ ॥

તેલનુ અને ચ શબ્દથી અન્ય સાધુ આદિ સ્નાનોપયોગી દ્રવ્યોનુ સેવન કદાપિ
કરતા નથી (૬૪)

હવે અઠારમું સ્થાન કહે છે-નગિણસ્સં इत्यादि વસ્ત્ર વિષયક મૂર્છારહિત
(ગચ્છવાસ) ‘સ્થવિરકલ્પી’ અથવા ગચ્છનિર્ગત જિનકલ્પી દ્રવ્યથી લુંચિત કેશવાળા તથા
ભાવથી વિષયોના ત્યાંગી મુંડિત, જેના કેશ તથા નસ્વ આદિ વઢેલા છે એવા, મૈથુનથી
ઉપરત સાધુઓને શરીરની વિભૂષાનું શું પ્રયોજન છે ? અર્થાત્ કશું પ્રયોજન નથી
। અહીં ‘દીર્ઘ કેશનસ્વવાળા’ એ વિશેષણ જિનકલ્પી સાધુની અપેક્ષાથી કહેવામાં
આવ્યું છે કે સ્થવિર કલ્પી સાધુ પ્રમાણોપેત કેશ અને નસ્વ રાખે છે (૬૫)

निष्पद्यो जनस्वप्रदर्शनेन निषिद्धस्य विभूषाकरणस्य कदाचित् साधुना
दोषामात्रदर्शनाद् विभूषाकरणमसङ्गः स्यादतस्तद्धारणाय ततोपानपि प्रदर्शयति-
'विभूषा' इत्यादि ।

॥ मूलम्-विभूषावैचित्त्य मिषसू कर्म धर्मं चिक्कण ।

ससारसागरे घोरे जेण पढेइ दुरुत्तरे ॥६६॥

छाया-विभूषामत्ययं मिषसू, कर्म धर्माति चिक्कणम् ।

ससारसागरे घारे, येन पतति दुरुत्तरे ॥६६॥

टीका-'विभूषा' इत्यादि ।

येन कर्मणा जीवः घोरे=मर्यकरे जन्मजरामरणादिमयाकुले इत्यर्थः ।

अतएव दुरुत्तरे=उत्तरीदुमन्त्रये ससारसागरे=मयसमुद्रे पतति तत्=तथाविधं=
विभूषामत्ययं=शरीरपरिष्कारहेतुकं चिक्कण=दुःखेर्धर्मं ज्ञानावरणीयादिसङ्गं
मिषसू=साधुः धर्माति=समुदासीत्यर्थः ॥६६॥

बाह्यविभूषादोपकयनानन्तर विभूषासंकल्पदोषमाह-

मूलम्-विभूषावैचित्त्य चैयं बुध्धा मनन्ति तारिंस ।

सावर्ज्यबहुलं चैयं, नेयं तांइहि सेवियं ॥६७॥

निष्पद्यो जन कङ्कर निषेध किये हुए विभूषाकरण को कदा-
चित् कोई निदोष समझकर आचरण करने लगे अतः अब उसके
दोष बताते हैं-'विभूषावैचित्त्य' इत्यादि ।

जिस क्रियासे जीव, जन्म मरण के दुःखों से ब्याकुल दुस्तर
ससारसागर में गिरता है, ऐसी शरीरविभूषा से उत्पन्न होने वाले
ज्ञानावरणीय आदि चिकने कर्मों को साधु बौधता है । अर्थात् शरीर
की विभूषा से चिकने कर्मों का बन्ध होता है ॥ ६६ ॥

निष्पद्यो जन कङ्कर निषेध किये हुए विभूषाकरण को कदाचित् कोई निदोष समझने

परिणाम लगे, ऐसी किये सेना होय जताने से विभूषावैचित्त्यं इत्यादि

ने क्रियासे एव जन्ममरणों दुःखों से व्याकुल दुस्तर ससारसागरमें पड़े

है, ऐसी शरीरविभूषासे उत्पन्न बनावत ज्ञानावरणीय आदि चिकने कर्मों से साधु

बौध है अर्थात् शरीरकी विभूषासे चिकने कर्मों का बन्ध होता है ॥६६॥

હાયા-વિભૂષાપ્રત્યયં ચેતઃ બુદ્ધા મન્યન્તે તાદૃશમ્ ।

સાવધવહુલં ચૈવં નૈતત્ ત્રાયિભિઃ સેવિતમ્ ॥૬૭॥

ટીકા-‘વિભૂષા’ इत्यादि-

બુદ્ધાઃ સર્વજ્ઞાઃ તીર્થકરાદયઃ વિભૂષાપ્રત્યયં=પ્રત્યેતિ=પ્રતિગચ્છતિ સ્મરતીતિ યાવત્ પ્રત્યયઃ, વિભૂષાયાઃ=શરીરમણ્ડનસ્ય પ્રત્યયઃ સ્મરણકર્તૃ, તમ્-વિભૂષા-પ્રત્યયં શરીરમણ્ડનાભિલાષીત્યર્થઃ, પ્રત્યયશબ્દસ્ય નિત્યપુલ્લિઙ્ગતયા ન લિઙ્ગવ્ય-ત્યયઃ । યદ્વા-વિભૂષાયાઃ પ્રત્યયો હેતુઃ વિભૂષાપ્રત્યયઃ તમ્, વિભૂષાકરણપ્રવૃત્તૌ કારણીભૂતમિત્યર્થઃ, લોકે હિ પ્રાયો મનસિ પ્રથમં સંકલ્પ્ય (કર્તવ્યાર્થાન્નિશ્ચિત્ય) ક્રિયામાત્રે પ્રવૃત્તિદૃશ્યતે इति ચિત્તસ્ય પ્રવૃત્તિકારણત્યમિતિ ભાવઃ । ચેતઃ=ચિત્તં તાદૃશં=વાહ્યવિભૂષાતુલ્યં, સંસારસાગરાન્તઃપતનકારણત્વેન ચિક્ષણેકર્મવન્ધ હેતુત્વસામ્યાદિતિ ભાવઃ, મન્યન્તે=કેવલાલોકેન જાનન્તિ, એવંચ=વાહ્યવિભૂષા-તુલ્યત્વે સતિ ચ એતત્=વિભૂષાનુચિન્તનં સાવધવહુલમ્=પાપપ્રચુર ત્રિવિધપાપજનક-મિત્યર્થઃ । અતઃ ત્રાયિભિઃ=સ્વપરરક્ષાપરાયણઃ (મોક્ષાભિલાષિભિરિત્યર્થઃ) ન સેવિતં=ન કૃતમિત્યર્થઃ ॥૬૭॥

બાહ્ય વિભૂષા કે દોષ દિશ્વાકર અથ વિભૂષાકે સંકલ્પ કે દોષ દિશ્વાલે છે-‘વિભૂસાવત્તિયં’ इत्यादि ।

જિસ ચિત્તમેં શરીર કી વિભૂષા કી અભિલાષા હોતી હૈ ઉસ ચિત્ત કો બી તીર્થકર ભગવાન ને વૈસા હી અર્થાત્ અપાર સંસારસાગર મેં ગિરાને વાલા તથા વાહ્ય વિભૂષા કરને વાલે કે સમાન ચિક્ષન કર્મવન્ધકા કારણ માના હૈ અર્થાત્ વિભૂષાકા અનુ-ચિન્તન (અભિલાષ) કરને સે બી પાપોં કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ । એસી વિભૂષા કે સંકલ્પ કો સ્વપરરક્ષા (હિત) ચાહને વાલે મહાપુરુષોં ને સેવન નહીં કિયા હૈ । ॥ ૬૭ ॥

બાહ્ય વિભૂષાના દોષો બતાવીને હવે વિભૂષાના સંકલ્પના દોષો બતાવે છે-
વિભૂસાવત્તિયં ० इत्यादि.

જે ચિત્તમા શરીરની વિભૂષાની અભિલાષા હોય છે, તે ચિત્તને પણ તીર્થકર ભગવાન એવું જ અર્થાત્ અપાર સંસાર સાગરમા પાડનારું તથા બાહ્ય વિભૂષા કરનારની સમાન ચિક્ષણ કર્મબંધનું કારણ બાન્યું છે, અર્થાત્ વિભૂષાનુ અનુચિતન (અભિલાષા) કરવાથી પણ પાપોની ઉત્પત્તિ થાય છે એવી વિભૂષાના સંકલ્પનું સ્વપર રક્ષા (હિત) આહવાર મહાપુરુષોએ સેવન કર્યું નથી (૬૭) .

मृम्व-स्त्ववति अप्याणममोहेदसिणो, तवे रया सजमेधेज्जवे गुणे ।

धुंणति पावाइ, पुरेकडाइ, नवोइ पावोइ नै, ते केरति ॥६८॥

छाया-सपयन्ति आत्मानममोह (प) दर्शिनः, तपसि रताः सयमार्जवे गुणे । धुन्वन्ति पापानि पुराकृतानि, नष्टानि पापानि न ते कुर्वन्ति ॥६८॥

मीका-‘स्त्ववति’ इत्यादि—

सयमार्जवे=संयमः सप्तदशप्रकारका, आर्जव=सरसता, निष्कपटमात्रं यस्य तत् सयमार्जव तस्मिन् वेदमायाविरहिते इत्यर्थः, तपसि=चतुर्मेका दिक्षुसणे गुणे च रताः=तत्परा, यद्वा-‘तपसि, सयमे, आर्जवे, गुणे च रताः’ इत्यन्वयः । तप्त गुणे=गुणपदप्रतिपाद्ये पञ्चमहाव्रतसङ्गणे मूलगुणे, नानाविधमिन्द्रादिभ्यस्त्वे उत्तरगुणे चेत्यर्थः, अन्यतरत्=ग्राम्याख्यातम् । अमोहदर्शिनः=अवित्यपदार्थदर्शिन आचारगोचरविवेकवन्त इत्यर्थः । अपरा=अमोहदर्शिनः इतिच्छाया, अमोह=स्वकार्य परमपदसाधनाभ्यभिचारित्वेन सर्वथा सर्वदाऽपश्य फलदासृत्वाद् अव्यर्थं सम्पद्गुणानाविरत्नगपमित्यर्थः, तत् परयन्ति तच्छीला

उत्तर गुणों के कथन के प्रसंगमें शरीर की शोभा का परि त्याग रूप अठारहवां स्थान कहने से अठारहवां स्थानों का कथन हो चुका । अब उनका यथाविधि आराधन करना बताते हुए उपसंहार करते हैं-‘स्त्ववति’ इत्यादि ।

सत्तरह प्रकार के संयम में, सरसता (निष्कपटता) रूप गुण में तथा चतुर्मेक आदि तपो में तत्पर, अथवा-गुण अर्थात्-पञ्च महाव्रत रूप मूल गुण तथा नाना प्रकार के-अभिन्न आदि रूप उत्तर गुणों में अनुरक्त, आचार गोचर के विवेकी अथवा मोक्ष के निश्चय के साधक सम्पद्गुण आदि रत्नत्रयको ही मोक्षफलदाता

उत्तर गुणों का कथन का प्रसंगमा शरीर की शोभा का परि त्याग रूप अठारहवां स्थान कहने से अठारहवां स्थानों का कथन हो चुका । अब उनका यथाविधि आराधन करना बताते हैं-‘स्त्ववति’ इत्यादि ।

उत्तर प्रकार का संयमार्जव, सरसता (निष्कपटता) रूप गुण अर्थात्-पञ्च महाव्रत रूप मूल गुण तथा नाना प्रकार का अभिन्न आदि रूप उत्तर गुणों में अनुरक्त, आचार-गोचर के विवेकी, अथवा मोक्ष के निश्चय के साधक सम्पद्गुण आदि रत्नत्रयको ही मोक्ष फलदाता

अमोघदर्शिनः मोक्षमार्गेकलक्ष्या इत्यर्थः, ते=साधवः, आत्मानम्=आत्मनः कपा-
यादिमलं क्षपयन्ति=विनाशयन्ति कपायमलापहारेणात्मानं शोधयन्तीत्यर्थः ।
यद्वा-आत्मानं क्षपयन्ति=अनुपशान्तमात्मानं शमयन्ति शमेन योजयन्तीत्यर्थः,
तथा पुराकृतानि=अनन्तभवोपाजितानि पापानि=ज्ञानावरणीयादीनि कर्माणि
धुन्वन्ति=नाशयन्ति, नवानि=नूतनानि पापानि न कुर्वन्ति=नोत्पादयन्ति ॥

‘अमोहदसिणो’ इत्यस्य ‘अमोहदर्शिनः’ ‘अमोघदर्शिनः’ इति-
च्छायाद्वयं, तत्र ‘अमोहदर्शिनः’ इति पदे मोहरहितानामेव मोक्षमार्गोऽऽ-
राधना भवतीति, आचारगोचरविवेकव्रतामेव आत्मशुद्धिर्जायत इति च सूचितम् ।
‘अमोघदर्शिनः’ इति पक्षे तु अमोघदर्शिनां सविधे सर्वे कामगुणा मोघा (निष्फला)
भवन्तीत्यावेदितम् । ‘संजमअज्जवे गुणे’ इत्यत्रत्येन ‘संजम’ पदेन तपसः
सर्वभूतोपयातानुत्पादकत्वम्, ‘अज्जवे’ इति पदेन तपसो निदानरहित्य च
सूचितम् ॥ ६८ ॥

समझने वाले अर्थात् मोक्षमार्ग में ही उपयोग लगाने वाले वे साधु
अपनी आत्मा को शान्तियुक्त बनाते हैं, तथा पूर्व के अनन्त भवों
में उपार्जन किए हुए ज्ञानावरण आदि पाप कर्मों को नाश करते
हैं और नवीन कर्मों को नहीं बांधते ।

‘अमोहदसिणो’ पदसे यह सूचित किया है कि मोहरहित
मुनि ही मोक्ष मार्ग की आराधना कर सकते हैं, और आचार गोचर
के जाता की ही आत्मा शुद्ध होती है जब इस पद की ‘अमोघदर्शित’
छाया करते हैं । तो ऐसा तात्पर्य ध्वनित होता है कि अमोघदर्शियों
के सामने शब्द आदि कामगुण निष्फल हो जाते हैं, ‘संजमअज्जवे गुणे’
इसमें रहे हुए ‘संजम’ पदसे तपकी निदानरहितता सूचित की है ॥ ६८ ॥

समझना अर्थात् मोक्षमार्गमात्र उपयोग लगाउना जो साधुओं को आत्मा को
शान्तियुक्त बनावे-छां तथा पूर्वका अनन्त भवोंका उपार्जन करेला ज्ञानावरण आदि
पापकर्मोंका नाश करे छे अने नवीन कर्मोंका बाधता नथी

अमोहदसिणो पदशी अर्थ सूचित कर्तुं छे के मोहरहित मुनि मोक्षमार्गकी
आराधना करी शकें छे, अने आचार-गोचरना जाताकी आत्मशुद्धि थाय छे त्यारे
आ पदनी अमोघदर्शिनः छाया थाय-छे, त्यारे ओबु-तात्पर्य ध्वनित थाय छे के
अमोघदर्शियोंकी-सामे-शब्द आदि कामगुण निष्फल जाय छे. संजमअज्जवे गुणे
अर्थ मोक्ष मार्ग संजम शब्दशी तपकी निदानरहितता सूचित करी छे (६८)

तपः

तपः=तपति-ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधं कर्म दहतीति तपः, तत्तु बाह्याभ्यन्तर-
भेदाद्विधा, तत्र बाह्यं तपः पङ्क्तिम्, तथा चोक्तम्—

“अनशनमूणोयरिया, भिक्षायरिया य रसपरिच्चाओ ।

कायक्लेशो संलीणया य वज्झो तवो होइ ॥ १ ॥” इति ।

छाया—“अनशनमूनोदरिका, भिक्षाचर्या च रसपरित्यागः ।

कायक्लेशः संलीनता च, बाह्य तपो भवति ॥ १ ॥”

(१) अनशनं=चतुर्थभक्तादिपाप्मासिकान्तं यावज्जीवनं वाऽशेषाहारपरिहारः ।

। तप ।

जिससे ज्ञानावरणीय आदि आठ कर्म भस्म हो जावें उसे तप कहते हैं । वह दो प्रकारका है—(१) बाह्य और (२) आभ्यन्तर । बाह्य तप छह प्रकारका है—

(१) अनशन, (२) जनेादरी, (३) भिक्षाचर्या, (४) रसपरित्याग, (५) कायक्लेश, (६) संलीनता ।

(१) अनशन=इहलोक परलोक सम्बन्धी कामनारहित चतुर्थभक्त, षष्ठभक्त, अष्टमभक्त आदि छहमासी तप पर्यन्त, अथवा यावज्जीवन संपूर्ण आहारका परित्याग करना अनशन तप कहलाता है ।

तप.

जैसी ज्ञानावरणीय आदि आठ कर्म भस्मीभूत यह ज्ञाय तेने तप कडे छे तप जे प्रकारने छे (१) बाह्य अने (२) आभ्यन्तर बाह्य तप छ प्रकारने छे—(१) अनशन, (२) जनेादरी, (३) भिक्षाचर्या, (४) रसपरित्याग, (५) कायक्लेश, (६) संलीनता

(१) अनशन—इहलोक परलोक सम्बन्धी कामना रहितयत्ने, चतुर्थ भक्त, षष्ठ भक्त, अष्टम भक्त (सणग ओक उपवास, जे उपवास, त्रय उपवास) आदि छ मासी तप सुधी अथवा जवनपर्यंत संपूर्ण आहारने परित्याग करवे। जे अनशन-तप कडेवाय छे

અમ પ્રમાણતયોપન્યસ્તગ્રન્યનામાનિ વિશેષબુદ્ધિનૈમત્યાય નિર્દિશ્ય તે—

(૧) શ્રી-મગવતીસૂત્રમ્ ।	(૧૫) નિશીયસૂત્રમ્ ।
(૨) રિવશિસારાસ ।	(૧૬) ઘૃહસ્કલ્પમાખ્યમ્ ।
(ભાવકઋપમદાસકૃતઃ)	(૧૭) વ્યવહારમાખ્યમ્ ।
(૩) હરિષભ્મચ્છીરાસઃ	(૧૮) આચારાશ્રુતમ્ ।
(મુનિભિષ્વિભજ્યકૃતઃ)	(૧૯) વિપાકસૂત્રમ્ ।
(૪) યોગશાસ્ત્રમ્ (દેમચન્દ્રાધાર્ય૦)	(૨૦) સામાચારી ।
(૫) ઓષનિર્ન્યુક્તિઃ ।	(વેદચન્દ્રસરિકૃતા)
(૬) પ્રથમનસારોદ્ધારઃ ।	(૨૧) મદ્ધાપનાસૂત્રમ્ ।
(૭) પ્રકરણરત્નાકરઃ ।	(૨૨) માત્રપ્રકાશઃ ।
(૧૦) ઉચ્ચરાધ્યયનસૂત્રીકાઃ ૩ ।	(૨૩) સુશ્રુતસંહિતા ।
(૧) સર્વાર્થસિદ્ધિટીકા ।	(૨૪) યોગચિન્તામણિઃ ।
(૨) માત્રવિભજ્યકૃતવૃત્તિઃ ।	(૨૫) માત્રવનિવાનમ્ ।
(૩) પાર્શ્વટીકા ।	(૨૬) તિષ્ઠન્નકમ્ભર ।
(૧૧) વિશેષાધ્યયનકૃત્વૃત્તિઃ	(૨૭) સ્થરીરવિજ્ઞાનમ્ ।
(૧૨) અન્તકુરશાસ્ત્રમ્ ।	(૨૮) માત્રવર્ષર્મશાસ્ત્રમ્ ।
(૧૩) આત્મિકસૂત્રીકા ।	(૨૯) પિન્દનિર્ન્યુક્તિઃ ।
(હારિમદ્રીયા)	(૩૦) સૂત્રકૃતાશ્રુતમ્ ।
(૧૪) જ્ઞાતાધર્મક્રમાશ્રુતમ્ ।	(૩૧) વૃક્ષવૈકાલિકસૂત્રમ્ ।

॥ इति वृक्षवैकालिकाविचारः ॥

પહાં વિનીત શિષ્યની બુદ્ધિના વિકાસકે લિપ પ્રમાણરૂપસે વિષે ગયે ગ્રન્થોંકી કુછ નામાવલી સસ્કૃત ટીકામેં લી ગઈ હૈ, પાઠકગણ મહાં દેસ લેવે ॥

॥ इति वृक्षवैकालिकाविचारः ॥

અહીં વિનીત શિષ્યની બુદ્ધિના વિકાસને માટે પ્રમાણરૂપે આપેલા પ્રશ્નોની નામાવલી સસ્કૃતટીકામાં આપવામાં આવી છે, ત્યાંથી પાઠકોને જ્ઞેય લેવી

इति वृक्षवैकालिकाविचारः

તપઃ

તપઃ=તપતિ-જ્ઞાનાવરણીયાદ્યવિધં કર્મ દહતીતિ તપઃ, તત્તુ વાહ્યાભ્યન્તર-
ભેદાદ્વિધા, તત્ર વાહ્યં તપઃ ષડ્વિધમ્, તથા ચોક્તમ્—

“અણસણમૂનોયરિયા, ભિક્ષાયરિયા ય રસપરિચ્છાઓ ।

કાયકિલેસો સંલીનયા ય વજ્જો તવો હોઈ ॥ ૧ ॥” ઇતિ ।

છાયા—“અનશનમૂનોદરિકા, ભિક્ષાચર્યાં ચ રસપરિત્યાગઃ ।

કાયક્લેશઃ સંલીનતા ચ, વાહ્ય તપો ભવતિ ॥ ૧ ॥”

(૧) અનશન=ચતુર્થભક્તાદિષાળ્પમાસિકાન્તં યાવજ્જીવનં વાઽશોપાહારપરિહારઃ ।

। તપ ।

જિસસે જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મ ભસ્મ હો જાવેં ઉસે તપ કહતે
હૈં । વહ દો પ્રકારકા હૈ—(૧) વાહ્ય ઓર (૨) આભ્યન્તર । વાહ્ય તપ છહ
પ્રકારકા હૈ—

(૧) અનશન, (૨) ઝનોદરી, (૩) ભિક્ષાચર્યા, (૪) રસપરિત્યાગ,
(૫) કાયક્લેશ, (૬) સંલીનતા ।

(૧) અનશન=ઈહલોક પરલોક સમ્બન્ધી કામનારહિત ચતુર્થભક્ત,
ષષ્ઠભક્ત, અષ્ટમભક્ત આદિ છહમાસી તપ પર્યન્ત, અથવા યાવજ્જીવન
સંપૂર્ણ આહારકા પરિત્યાગ કરના અનશન તપ કહલાતા હૈ ।

તપ.

જેથી જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મ ભસ્મીભૂત થઇ જાય તેને તપ કહે
છે તપ બે પ્રકારનો છે (૧) બાહ્ય અને (૨) આભ્યન્તર બાહ્ય તપ છ પ્રકારનો
છે—(૧) અનશન, (૨) ઝનોદરી, (૩) ભિક્ષાચર્યા, (૪) રસપરિત્યાગ,
(૫) કાયક્લેશ, (૬) સંલીનતા

(૧) અનશન—ઈહલોક પરલોક સંબંધી કામના રહિતપણે, ચતુર્થ ભક્ત,
ષષ્ઠ ભક્ત, અષ્ટમ ભક્ત (સળગ એક ઉપવાસ, બે ઉપવાસ, ત્રણ ઉપવાસ)
આદિ છ માસી તપ સુધી અથવા જીવનપર્યન્ત સંપૂર્ણ આહારનો પરિત્યાગ કરવો
એ અનશન-તપ કહેવાય છે

(२) जनोदरिका=यावत्ताऽद्यादिनोदरं परिपूर्णं तत्र क्वचनमात्रमपि न्यूनमित्या-
 ऽम्प्यवहरणम् । (३) भिक्षाचर्या=स्वाध्यायाविरोधियथाविधिबिभृक्षुर्मिक्षाकृते
 चरणम् । (४) रसपरित्यागः=दुग्धादिविकृतित्यागः । (५) कायक्लेशः=शीतोष्णादि
 सहिष्णुत्वं केषल्लघने च । (६) संलीनता=स्त्रीपशुपण्डकरहितवसती कूर्मनदङ्गो-
 पाङ्गाद्याकुञ्चनपूर्वकानस्थानम् ।

(२) जनोदरी=जितने अन्नसे उदरकी पूर्ति हो जाती है उससे एक
 घ्रास भी कम आहार करनेको जनोदरी तप कहते हैं । इससे स्वाध्याय,
 ध्यान आदि क्रियाएँ अच्छीतरह निभती हैं ।

(३) भिक्षाचर्या=जिससे स्वाध्याय, ध्यान आदि क्रियाओंमें बिघ्न
 न आवे, इसप्रकार शास्त्रानुकूल विधिसे बिभृक्षु भिक्षाके लिए पर्यटन
 करना भिक्षाचर्या तप कहलाता है ।

(४) रसपरित्यागः=दूध, घी, घृत, तेल, मीठेका त्याग करनेको रस
 परित्याग कहते हैं ।

(५) कायक्लेशः=शीत, उष्ण आदिका सहन करना, अथवा केशलोच
 करनेको कायक्लेश तप कहते हैं ।

(६) संलीनता=स्त्री-पशु-पण्डकरहित वसतीमें कछुवेकी तरह अङ्गो-
 पाङ्ग संकुचित करके स्थित होना संलीनता तप कहलाता है ।

(२) जनोदरी—जेटका अन्नभी उदर भरवा लेवी जेक ठेकिये मात्र पक्ष
 जेछे अन्नकर करवे ते जनोदरी तप कहवाम छे तेवी स्वाध्याय, ध्यान, आदि
 क्रियाजोने सारी रीते निभाव याम छे

(३) भिक्षाचर्या—जेवी स्वाध्याय, ध्यान आदि क्रियाजोभा बिघ्न न
 आवे, जे प्रकार शास्त्रानुसूल विधिबी बिभृक्षु भिक्षाके भाटे पर्यटन करवुं जे
 भिक्षाचर्या तप कहवाम छे

(४) रसपरित्यागः—दूध, घी, घी, तेल, मीठेका त्याग करवे जेने
 रसपरित्याग कहे छे

(५) कायक्लेशः—ठण्ड, ताप, आदिने सहन करवा. अथवा केशलोच करवे
 जे कायक्लेश तप कहवाम छे

(६) संलीनता—स्त्री-पशु-पण्डकरहित वसतीभा (स्थानभा) अन्नभाणी
 पछे अन्नोपांन सहेवीने रहवुं ते संलीनता तप कहवाम छे

આભ્યન્તરમપિ તપઃ પદ્ધિવિધં, તથા ચોક્તમ્—

“પ્રાયશ્ચિત્તં વિણઓ વૈયાવચ્ચં તદેવ સજ્ઞાઓ ।

જ્ઞાણં ચ વિવસ્સમ્ગો एसो અભિતરો તવો ॥ ૧ ॥ ” ઇતિ ।

છાયા—“પ્રાયશ્ચિત્તં વિનયઃ, વૈયાવૃત્યં તથૈવ સ્વાધ્યાયઃ ।

ધ્યાનં ચ વ્યુત્સર્ગઃ, એતદાભ્યન્તરં તપઃ ॥ ૧ ॥ ”

તત્ર (૧) પ્રાયશ્ચિત્તમ્=ઉપચિતાસ્તીચારશોધન, યથાSSલોચનાપ્રતિક્રમણાદિ ।

(૨) વિનયઃ=ગુર્વાધારાધનં, યથાSSમ્યુત્થાનાSSસનપ્રદાનાભિવાદનતત્ત્મનોSSનુકૂલ-પ્રવૃત્ત્યાદિ । (૩) વૈયાવૃત્ત્ય=સાધૂનામશનપાનાધ્યાનયનાદિના સાહાય્યકરણમ્ ।

(૪) સ્વાધ્યાયઃ=શ્રુતધર્મારાધનં, સ ચ વાચના-પૃચ્છના-પરિવર્તનાSSનુપ્રેક્ષા-ધર્મ-

આભ્યન્તર તપકે ભી છહ્ ભેદ હૈ—(૧) પ્રાયશ્ચિત્ત, (૨) વિનય,

(૩) વૈયાવૃત્ત્ય, (૪) સ્વાધ્યાય, (૫) ધ્યાન, (૬) વ્યુત્સર્ગ ।

(૧) પ્રાયશ્ચિત્ત=લગેહુણ અતિચારોંકી વિશુદ્ધિ કરના પ્રાયશ્ચિત્ત તપ હૈ, જૈસે આલોચના, પ્રતિક્રમણ આદિ કરના ।

(૨) વિનય=ગુરુ આદિકી આરાધના કરના વિનય હૈ । ગુરુ આદિકે આને પર સ્તુતિ હોના, આસન દેના, વન્દના કરના, અનેકે મનકે અનુકૂલ પ્રવૃત્તિ કરના આદિ અનેક પ્રકારકા વિનય હોતા હૈ ।

(૩) વૈયાવૃત્ત્ય=અશન પાન આદિ લાકર મુનિયોંકો સહાયતા પહુચાના વૈયાવૃત્ત્ય (વૈયાવચ્ચ) તપ કહલાતા હૈ ।

(૪) સ્વાધ્યાય=શ્રુતજ્ઞાનકી આરાધના કરના સ્વાધ્યાય હૈ । સ્વાધ્યાયકે પાંચ ભેદ હૈ—(૧) વાચના, (૨) પૃચ્છના, (૩) પરિવર્તના, (૪) અનુપ્રેક્ષા

આભ્યન્તર તપના પાણુ છ ભેદો છે (૧) પ્રાયશ્ચિત્ત, (૨) વિનય, (૩) વૈયાવૃત્ત્ય, (૪) સ્વાધ્યાય, (૫) ધ્યાન, (૬) વ્યુત્સર્ગ.

(૧) પ્રાયશ્ચિત્ત—લાગેલા અતિચારોની વિશુદ્ધિ કરવી એ પ્રાયશ્ચિત્ત તપ છે, જેમકે આલોચના, પ્રતિક્રમણ વગેરે કરવાં.

(૨) વિનય—ગુરુ આદિની આરાધના કરવી એ વિનય છે ગુરુ આદિ આવે ત્યારે ઊભા થયુ, આસન આપવું, વન્દના કરવી, એમના મનને અનુકૂળ પ્રવૃત્તિ કરવી વગેરે અનેક પ્રકારે વિનય થાય છે

(૩) વૈયાવૃત્ત્ય—અશન પાન આદિ લાવીને મુનિઓને સહાય આપવી આદિ વૈયાવૃત્ત્ય (વૈયાવચ્ચ) તપ કહેવાય છે

(૪) સ્વાધ્યાય—શ્રુતજ્ઞાનની આરાધના કરવી એ સ્વાધ્યાય છે સ્વાધ્યાયના પાંચ ભેદો છે. (૧) વાચના, (૨) પૃચ્છના, (૩) પરિવર્તના, (૪) અનુપ્રેક્ષા,

કયામેદાત્ પઞ્ચવિધઃ । (૫) ધ્યાનમ્—એકમાત્રાનસમ્બન્ધેન પવનાસંપૃક્તવીપશ્ચિત્તાયા
 ઇષ ષિષ્ઠસ્ય સ્થિરીકરણમ્ ।

યથાપિ તથ્યતુર્વિધમ્ આર્ત-રોદ્ર-ધર્મ-શુદ્ધમેદાત્, તથાપિ ધર્મ-શુદ્ધ-સમ્બન્ધ
 દ્વયમેષોપાદેયં પૂર્વદ્વયસ્ય કર્મવન્ધરેતુત્થાત્ । (૬) વ્યુત્સર્ગઃ—કાયાદિસંચાલન-

ઔર (૫) ધર્મકથા ।

શિષ્યોંકો આગમ પઢાનેંકો ‘વાચના’ કહતે હેં । સત્રાવસે સંશય દૂર
 કરનેંકે લિપ, અથવા તત્ત્વકા નિશ્ચય કરનેંકે લિપ પૂછના ‘પૂછના’
 કહલાતા હે । શુદ્ધ ઉચ્ચારણ કરકે ચાર-ચાર મનન કરના ‘અનુમેક્ષા’ હે ।
 ધર્મકી ચર્ચા યા ઉપદેશ કરનેંકો ‘ધર્મકથા’ કહતે હેં ।

(૫) ધ્યાન—વાયુકે સ્પર્શ નહોં હોનેસે જૈસે વીપકકી ઝ્યોતિ સ્થિર
 હો જાતી હે, વૈસેહી મનકો કિસી એક વિષયમેં સ્થિર કરલેનેંકો ધ્યાન
 કહતે હેં । ધ્યાન યથાપિ આર્ત, રોદ્ર, ધર્મ ઔર શુદ્ધ મેદસે ચાર પ્રકારકા
 હે, તથાપિ યહોં ધર્મ ઔર શુદ્ધ યે દો શુભ ધ્યાન હી ઉપાદેય હેં, યહી
 દોનોં તપમેં અન્તર્ગત હેં, પહેલેકે દો અશુભ ધ્યાન કર્મબંધનકે કારણ હેં ।

(૬) વ્યુત્સર્ગ—કાયા આદિકે વ્યાપારકો, તથા કયાય આદિકો ત્યાગ
 કર ઉપયોગસહિત રહનેંકો ‘વ્યુત્સર્ગ’ કહતે હેં ।

અને (૫) ધર્મકથા.

શિષ્યોને આગમ ભણાવવા અને પોતે ભણવું એ વાચના કહેવાય છે. સહ્યાન-
 પૂર્વક સંશય દૂર કરવા માટે, અથવા તત્ત્વનો નિશ્ચય કરવા માટે પૂછના કરવી-
 પૂછવું એ પૂછના કહેવાય છે શુદ્ધ ઉચ્ચારણ કરીને વારંવાર બાવુત કરવું તે
 પસ્તિર્તના કહેવાય છે ભણેલા અર્થનું વારંવાર મનન કરવું એ અનુમેક્ષા છે.
 ધર્મની અર્થા અથવા ઉપદેશ કરવા એ ધર્મકથા કહેવાય છે.

(૫) ધ્યાન—વાયુનો સ્પર્શ નહિ અવાધી જોગ હીવાની જ્યોત સ્થિર રહે
 તેવી રીતે મનને કોઈ એક અલબનમાં સ્થિર કરી લેવું એ ધ્યાન કહેવાય છે.
 ધ્યાન આર્ત રોદ્ર ધર્મ અને શુદ્ધ એવા ચોરે કરીને ચાર પ્રકારનો છે તે પચ્ચ
 અહીં ધર્મ અને શુદ્ધ એ બે શુભ ધ્યાન જ ઉપાદેય છે એ બે ધ્યાન તપમા
 અતર્ગત છે પહેલા બે અશુભ ધ્યાન કર્મબંધનના કારણ છે.

(૬) વ્યુત્સર્ગ—કાયા આદિના વ્યાપારને તથા કયાય આદિને ત્યાગને
 ઉપયોગ સહિત રહેવું એ વ્યુત્સર્ગ કહેવાય છે.

નિવૃત્તિપૂર્વકસોપયોગાવસ્થાનમ્ । एवं बाह्याभ्यन्तरभेदेन द्वादशविधं तपः सिद्धम् ।

નત્ર અહિંસા-સંયમ-તપઃ-સ્વરૂપસ્ય ધર્મસ્યોત્કૃષ્ટમંગલત્વં પ્રતિપાદ્યતે તત્ર તપસોઽનશનાદિલક્ષણદુઃખરૂપત્વેન મોક્ષહેતુત્વં ન પ્રાપ્નોતિ, તદ્દિ અશતવેદનીય-કર્મોદયાત્મકમ્, ભગવતાઽપિ ક્ષુત્પિપાસાદયઃ પરીપહા વેદનીયકર્મોદયસ્વરૂપત્વે-નાઽભ્યધાયિષત ।

કર્મક્ષયો હિ યદ્યપિ મોક્ષાદ્ગત્ત્વેન શ્રૂયતેઽપિ શાસ્ત્રે, કર્મોદયસ્ય તુ ન કચિન્મોક્ષ-હેતુત્વં શાસ્ત્રે લોકે વા પ્રથિતમ્ । એવ સતિ તસ્યોત્કૃષ્ટમંગલાત્મકધર્મરૂપત્વકથન-મયુક્તમ્ ।

इस प्रकार बाह्य और आभ्यन्तरके भेद मिलकर तपके सब बारह भेद होते हैं ।

પ્રશ્ન—અહિંસા, સંયમ ઓર તપરૂપ ધર્મકો ઉત્કૃષ્ટ મંગલ વતલાયા હૈ, લેકિન અનશન આદિ તપ ભોજન આદિકા ત્યાગ કરનેસે હોતે હૈ, હસલિએ વે દુઃખ હૈ ઓર દુઃખ મોક્ષકા કારણ નહીં હો સકતા, ક્યોંકિ દુઃખ અસાતવેદનીય કર્મકે ઉદયસે હોતા હૈ । ભગવાનને મો યહી પ્રતિ-પાદન કિયા હૈ કિ—“ક્ષુધા પિપાસા આદિ પરિપહ વેદનીય કર્મકે ઉદયસે હોતે હૈ ।” કર્મકા ક્ષય તો મોક્ષકા કારણ હો સકતા હૈ, પરન્તુ યહ કહીં નહીં સુના કિ કર્મકા ઉદય મો મોક્ષકા કારણ હૈ । યહ વાત ન કિસી શાસ્ત્રમૈં હૈ ઓર ન લોકમૈંહી પ્રસિદ્ધ હૈ, હસલિએ જબ કિ તપ, કર્મોદય-જન્ય હોનેસે મોક્ષકા કારણ નહીં હો સકતા તો ઉસે ઉત્કૃષ્ટ મંગલ ક્યોં

એ પ્રમાણે બાહ્ય અને આભ્યંતરના બેદ મળીને તપના એકદર બાર બેદ થાય છે

પ્રશ્ન—અહિંસા, સંયમ અને તપ રૂપ ધર્મને ઉત્કૃષ્ટ મંગલ બતલાવેલ છે, પરન્તુ અનશન આદિ તપ ભોજનાદિનો ત્યાગ કરવાથી થાય છે, તેથી એ દુઃખ છે અને દુઃખ મોક્ષનું કારણ થઈ શકતું નથી; કારણ કે દુઃખ અસાતા-વેદનીય કર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન થાય છે ભગવાને પણ એમ જ પ્રતિપાદન કર્યું છે કે—“ભૂખ તરસ આદિ પરિપહ વેદનીય કર્મના ઉદયથી જ થાય છે.” કર્મનો ક્ષય તો મોક્ષનું કારણ હોઈ શકે છે પરન્તુ એવું કયાય સાબળ્યું નથી કે કર્મનો ઉદય પણ મોક્ષનું કારણ છે એ વાત કોઈ શાસ્ત્રમા નથી તેમજ લોકમા પ્રસિદ્ધ નથી; તેથી જો તપ કર્મોદયજન્ય હોઈને મોક્ષનું કારણ થઈ શકતો નથી તો

દુઃસ્વરૂપત્વેન તપસો મોક્ષસાધનત્વસ્વીકારે તુ શ્યાધિનાઽઽતુરસ્ય, રાજદણ્ડેન તસ્કરસ્ય, કષ્ટાદિપાતેનાશ્વાદે, દશધિષ્ઠેત્રવેદનયા નારકાણાં, શ્વાસોચ્છ્વાસ-માશ્મમિત્તકાણેઽપિ સર્વસમ્પદ્ધમિત્તજન્મમરણનિમિત્તકાઽનન્તધોરવેદનાયુક્તાનાં નિગોદજીવાનાં ચ મોક્ષાપદ્ધિઃ, તેપામપિ મથદમિત્તમોક્ષહેતુદુઃસ્વસમ્પ્રાપ્તિરિતિ ।

કિષ્કામ્યેતેન ત્રિષ્ટેષધિચારેષ અન્મજરામરણેષ્વિયોગાઽનિષ્ઠસંયોગાયનેક-ધિષદુઃસ્વયુક્તાઃ સર્વે એવ સંસારિણ इत्यत्रિષ્ટેષેણ સર્વેષાં મોક્ષાપદ્ધિઃ સ્પાત્ ।

एतदुक्तं भवति-तपः समाचरतः क्षुत्पिपासादयः समुद्भवंति, ततश्च प्रवक्त-

કહા છે ? , પદિ દુઃસ્વરૂપ તપકો મોક્ષકા કારણ માનલિયા જાય તો અનેક ઘોષ આતે છે, કે જે છે કિ-જો પુરુષ રોગસે અત્યન્ત પીડા પારહા છે વસે મોક્ષ હોજાના શ્વાધિયે, રાજદણ્ડસે દુઃસ્વ મોગનેલાલે ચોર શાકુઓકો મોક્ષ હોના શ્વાધિય, ઘોઘોપર કોઢોંકી માર પડતી છે, કે દુઃસ્વી હોતે છે અતઃ અહોંની મોક્ષ મિલના શ્વાધિયે । હસી પ્રકાર, ક્ષેત્રવેદનાસે દુઃસ્વી નારકી જીવોંકો તથા એક શ્વાસોચ્છ્વાસમેં સાહે સતરહ ઘાર જન્મ મરણકે અનન્ત કાલ તક દુઃસ્વ પાને લાલે નિગોદિયા જીવોંકો મુક્તિકી પ્રાપ્તિ હોની શ્વાધિયે । અધિક કહાં તક કહેં ? સંસારકે સમસ્ત પ્રાણી જન્મ, મરણ, ઇષ્ટવિયોગ, અનિષ્ટસંયોગ આદિ માંતિ માંતિકે દુઃસ્વોંસે દુઃસ્વી છે અતઃ એવ સર્વજીકો મોક્ષ મિલજાના શ્વાધિયે, ક્યોંકિ દુઃસ્વકો યહાં મોક્ષકા કારણ માના છે ।

जो अनशन आदि तप करता है उसे क्षुचा पिपासा आदि परिपक्व

તેને ઉદ્દુષ્ટ મત્તક કેમ કહ્યો છે ? એ દુઃખરૂપ તપને મોક્ષનું કારણ માનવામા આવે તો અનેક ઢોષો આવે છે જેમકે-જે પુરુષ શેત્રથી અત્યવ પીડા પામી રહ્યો હોય તેના મોક્ષ થઈ જવો ભેદજો, શબદથી દુઃખ લેમવવા વાળા શેત્ર યજ્ઞોને મોક્ષ થવો ભેદજો, યોગ પર આગ્રહનો માર પડે છે તેથી તે દુઃખી થાય છે તેથી તેને પણ મોક્ષ મળવો ભેદજો એજ પ્રમાણે ક્ષેત્રવેદનાથી દુઃખી એવા નારકી હોવેને તથા એક શ્વાસોચ્છ્વાસમાં સાઠી સતરવાર જન્મ-મરણના દુઃખો અનતકાળ સુધી પામનારા નિગોદિયા હોવેને પણ મુક્તિની પ્રાપ્તિ થવી ભેદજો વધારે શુ કહીએ ? જન્મતાનાં બધા પ્રાણીઓ જન્મ મરણ હટનો વિચેત્ર, અનિષ્ટનો સંયોગ વગેરે તરફ તરફનાં દુઃખોથી દુઃખી છે એટલે એ બધાને મોક્ષ મળી જવો ભેદજો, કારણ કે દુઃખને અહીં મોક્ષના કારણ રૂપ માન્યો છે

જે અનશન આદિ તપ કરે છે તેને જૂખ-તરસ આદિ પરિપક્વ થાય છે

દુઃખમ્, એતચ્ચ ચિત્તવિક્ષેપસ્ય હેતુઃ, સતિ ચ તસ્મિન્ અપ્રશસ્તં ધ્યાનં, તસ્માચ્ચાવશ્યં કર્મવન્ધઃ, તત્તથ ચતુર્ગતિકસસારપરિભ્રમણરૂપં મહદમઙ્ગલમિતિ કથંકથમપ્યર્હિસા-સંયમવિશિષ્ટસ્યાપિ તપસો મોક્ષહેતુત્વરૂપમુત્કૃષ્ટમઙ્ગલત્વં ન સમ્ભવદુક્તિકમિતિ ।

અત્રોચ્યતે—તપો ન તાવદ્દુઃખાત્મકં, દુઃખં हि नामाऽशातवेदनीयकर्मादय-विपाकः पीडालक्षण आत्मपरिणामः, तपश्चर्यागर्भिताऽनशनादिव्यापारस्य न पीडात्मकाऽऽत्मपरिणामरूपत्वम् ।

किञ्च तपः पक्षीकृत्य मोक्षसाधनत्वाभावसाध्ये यदुक्तं दुःखरूपत्वसाधनं

होते हैं । परिषह होनेसे तीव्र दुःख होता है । दुःखसे चित्तका विक्षेप होता है । चित्तके विक्षेपसे अशुभ ध्यान होता है । अशुभ ध्यानसे कर्मका बन्ध होता है । कर्मबन्धसे चार गतियोंमें भ्रमण करना पड़ता है, इसप्रकार यह बड़ा अमंगल है । जो प्रबल अमंगल है वह अहिंसा और संयमसे युक्त होनेपर भी उत्कृष्ट मंगल नहीं हो सकता । अमृतमें विष मिला देनेसे क्या विष अमृत हो सकता है । कदापि नहीं । इसलिए तपको मोक्षका कारण मानना उचित नहीं है ।

उत्तर—तपको दुःख कहना युक्त नहीं है, वह दुःखरूप नहीं है । क्योंकि असातावेदनीय कर्मके फलको, जो आत्माका ही एक विभाव परिणाम है, और पीडारूप है उसे दुःख कहते हैं । अनशन आदि तप पीडारूप परिणाम नहीं है, अतः उन्हें दुःख नहीं कहा जा सकता । दूसरी बात यह है—शंकाकारने कहा है कि तप मोक्षका कारण नहीं है । क्योंकि वह दुःख है । यहां “तप मोक्षका कारण नहीं” यह

परિષદ્ધતી તીવ્ર દુઃખ થાય છે દુઃખથી ચિત્તનો વિક્ષેપ થાય છે ચિત્તના વિક્ષેપથી અશુભ ધ્યાન થાય છે અશુભ ધ્યાનથી કર્મનો બંધ થાય છે કર્મબંધથી ચારે ગતિઓમા પરિભ્રમણ કરવું પડે છે એ રીતે એ મોટું અમંગળ છે જે પ્રબળ અમંગળ છે તે અર્હિસા અને સયમથી યુક્ત થવા છતાં પણ ઉત્કૃષ્ટ મંગળ થઈ શકતું નથી અમૃતમા વિષ મેળવવાથી શું વિષ અમૃત થઈ શકે છે ? કદાપિ નહિ તેથી તપને મોક્ષનું કારણ માનવું એ ઉચિત નથી

ઉત્તર—તપને દુઃખ કહેવું એ યુક્ત નથી તે દુઃખરૂપ નથી કારણ કે એ સાતાવેદનીય કર્મ કે જે આત્માને જ એક વિભાવ પચ્છિભામ છે અને પીડારૂપ છે, તેને દુઃખ કહે છે અનશન આદિ તપ પીડારૂપ પરિણામ નથી, તેથી તેને દુઃખ કહી શકાય નહિ બીજી વાત આ છે શંકાકારે કહ્યું કે તપ મોક્ષનું કારણ નથી, કારણ કે તે દુઃખ છે, પરંતુ અહીં “તપ મોક્ષનું કારણ નથી” એ

તવયુક્ત, તસ્ય દુઃસ્રમયરૂપત્વેન સ્વરૂપાસિદ્ધેઃ ।

તત્ર (તપસિ) આપમાના છુટિપાસાદયઃ આત્મનઃ પ્રવર્તમાનવિશુદ્ધપરિણામેન વિનિતાઃ સન્તઃ પીઢાભક્ષણં કાર્યં ન જનયન્તિ । एतेन છુટિપાસાદીનાં કર્મોદયસ્ત્રરૂપત્વેઽપિ સ્વકાર્યકરણાઽક્ષમતયા પિષ્ચવિશેષામ્નનકર્ત્વં સિદ્ધમ્ ।

પ્રતિજ્ઞા હૈ ઓર “કર્ચોકિ વહ દુઃખ્ન હૈ” યહ હેતુ હૈ । હેતુકા સદા એસા હી પ્રયોગ કરના ચાદિય ઝો પ્રતિવાદીકો ઢી સિદ્ધ હોવે । યદિ “વહ દુઃખ્ન હૈ” યહ હેતુ સિદ્ધ હોતા તો ચંકાકારકા સાખ્ય સિદ્ધ હો સકતા, પરન્તુ વહ સિદ્ધ નહીં હૈ । કર્ચોકિ પહલે વાતલા ચુકે હૈં કિ તપ દુઃખ્ન નહીં હૈ । અતઃ એવ યહ હેતુ સ્વરૂપસેહી અસિદ્ધ હૈ । તપ દુઃખ્નરૂપ નહીં, વકિક દુઃખ્નકો વિજય કરના તપ કહલાતા હૈ ।

અનગ્ધન આદિ તપસે હોનેવાલે છુધા આદિ પરિપહ આત્માકે વહતે દુપ વિશુદ્ધ પરિણામસે ઝીત લિયે જાતે હૈં । છુધા દુઃખ્ન અવરય હૈ પરન્તુ ડસે તપ નહીં કહતે, વકિક છુધા પર વિજય પાનેકો તપ કહતે હૈં । છુધાકો ઝીતના દુઃખ્ન નહીં પરન્તુ સુખ્ન હૈ અતઃ એવ તપ સુખ્નરૂપ હૈ । કર્ચોકિ તપશ્ચર્યા કરનેવાલેકો બૂલ્લકી પરવાહ હી નહીં રહતી । હસલિપ ચંકાકારકા યહ કહના ઠીક નહીં હૈ કિ તપસે પીઢા ઉત્પન્ન હોતી હૈ । હસ કથનસે યહ વાત અઝીતરહ સિદ્ધ હો ગઈ કિ છુધા આદિ પરિપહ

પ્રતિજ્ઞા છે અને ‘કારણ કે તે દુઃખ છે’ એ હેતુ છે. હેતુનો પ્રમેય થયે એવો કારણ એમને કે એ પ્રતિવાદીને મતે પણ સિદ્ધ હોય. એ “તે દુઃખ છે” એ હેતુ સિદ્ધ હોય તો ચંકાકારનું સાખ્ય સિદ્ધ કરી શકાય, પરંતુ એ સિદ્ધ નથી, કારણ કે પહેલાં બતાવી ચૂક્યા છીએ કે તપ એ દુઃખ નથી. એટલે એ હેતુ સ્વરૂપથી જ અસિદ્ધ છે તપ દુઃખરૂપ નથી, બરાંબે દુઃખ ઉપર વિજય મેળવવો એ તપ કહેવાય છે.

અનગ્ધન આદિ તપથી ચનારા છુધા આદિ પરિપહ આત્માના વધતા વધત વિશુદ્ધ પરિણામથી છુટાઈ આવે છે છુધા એ દુઃખ અવરય છે પરન્તુ તેને તપ કહી શકાય નહિ, બરાંબે છુધા પર વિજય પ્રાપ્ત કરવો એ તપ કહેવાય છે છુધાને છુટવી એ દુઃખ નથી પરન્તુ સુખ છે એટલે તપ સુખરૂપ છે કેમકે તપશ્ચર્યા કરનારાઓને બૂલ્લની પરવા જ નથી હોતી. તેથી ચંકાકારનું એ કહેવું બરાબર નથી કે— તપથી પીઢા ઉત્પન્ન થાય છે’ આ કથનાથી એ વાત સ્પષ્ટ રીતે સિદ્ધ થાય એ છુધા આદિ પરિપહ વેદનીય કર્મના ઉદયથી થાય છે પરન્તુ

अतएव भगवताऽपि क्षुत्पिपासादिपरीषहस्य तपसश्च पृथक्त्वेन प्रतिपादनं विहितम् ।

यद्यनशननादिकं सर्वत्र दुःखात्मकमेव मन्येत तदा—सिद्धानामपि अशनाद्य-
ग्राहितयाऽनन्तदुःखसद्भावप्रसङ्गः केन वार्येत । एवं च मोक्षमार्गं प्रवर्त्तकस्य
शास्त्रस्य तदुक्तधर्मानुष्ठानस्य च वैयर्थ्यापत्तिः ।

अयं भावः—यथा व्याधितस्य व्याधिपरिजिहीर्षया स्वयमेव लङ्घनादिप्रवृत्तिः

वेदनीय कर्मके उदयसे होते हैं, परन्तु वे पीड़ा नहीं उत्पन्न कर सकते ।
और जब उनसे पीड़ा नहीं उत्पन्न हो सकती तो चित्तमें विक्षेप भी नहीं
हो सकता । चित्तमें विक्षेप न होनेसे कर्मका बन्ध भी नहीं हो सकता ।
उल्टा क्षुधा आदिको जीतनेसे कर्मोंकी निर्जरा होती है और आते हुए
कर्मोंका निरोध होनेसे संवर भी होता है । इसलिए भगवान् महावीर
स्वामीने क्षुधा आदि परिषह और तपको अलग अलग कहा है ।

एक बात और भी है—सिद्ध भगवान् कभी आहार नहीं लेते । यदि
अनशनको दुःख मानलिया जाय तो उन्हें भी दुःखी मानना पड़ेगा ।
जब सिद्ध भी दुःखी होंगे तो मोक्षमार्गकी प्ररूपणा करनेवाले शास्त्र व्यर्थ
होजावेंगे, और उन शास्त्रोंके अनुसार की हुई क्रियाएँ भी व्यर्थ जायँगी ।
क्योंकि दुःखी बननेके लिए कोई बुद्धिमान तैयार नहीं होगा । मतलब
यह है कि—जैसे अपना रोग दूर करनेके लिए रोगीकी स्वयं ही लंघनमें

ते पीडा उत्पन्न करी शकतो नथी अने जे तेथी पीडा उत्पन्न नथी थती ते।
चित्तमा विक्षेप पणु थछ नथी शकतो, चित्तमा विक्षेप नडि थवाथी कर्मना
अध पणु नथी थछ शकतो उल्टु क्षुधा आदिने उत्पत्ती कर्मनी निर्जरा थाय
छे अने आवता कर्मना निरोध थवाथी संवर पणु थाय छे तेथी भगवान्
महावीर स्वामी क्षुधा आदि परिषह अने तपने लुद्धा—लुद्धा कडेला छे

એક બીજી વાત એમ છે કે—સિદ્ધ ભગવાન કદાપિ આહાર લેતા નથી
જે અનશનને દુઃખ માની લેવામાં આવે તો તેમને પણ દુઃખી જ માનવા પડે
જે સિદ્ધ પણ દુઃખી હોય તો મોક્ષમાર્ગની પ્રરૂપણા કરનાર શાસ્ત્ર વ્યર્થ બની
જાય, અને એ શાસ્ત્રોને અનુસરીને કરવામાં આવતી ક્રિયાઓ પણ વ્યર્થ થાય,
કારણ કે દુઃખી થવાને કોઈ બુદ્ધિમાન તૈયાર નહિ થાય મતલબ એ છે કે—જેમ
પોતાનો રોગ દૂર કરવાને માટે રોગી પોતાની મેળે જ લાઘવ કરવામાં પ્રવૃત્ત

મથિ-મૌકિક-મવાસ-હેમ-હીરક-રજતાવીનાં અપાર્ણુઃ સ્વપમેવ સિંધુતરણગહન-
મયાનકધનગમનદુર્ગમપથમ્નમજ્જમવૃત્તિઃ પીઠાસસ્ટણાત્મપરિણામ ન જનયતિ, અન્ય-
યા દિ મતિકૂલકર્મણિ સમૃત્સાહપૂર્વકસ્વતઃપ્રવૃત્તિર્નોપપચતે, તથા મુનયોઽપિ વક્ષ્ય-
માજમાધનયા તપસિ પીઠાં નાનુભવન્તિ, તથાદિ-

इ संसारे (१) स्वकृतदुष्कृतसन्ततिवशात्तरकेषु नारकाः कियन्तो भिष्यते,
प्रवृत्ति होती है । अथवा हीरे, मोती, मृगे, सोने, चांदी आदिकी प्राप्ति के
लिए मनुष्य, दुस्तर समुद्र तरते हैं, अथवा अपनी इच्छासे ही मोती
आदिकी प्राप्ति के लिए गहरे समुद्रमें गोते लगाते हैं । बड़े बड़े गहन
और भयानक जगलोंमें गर्मी आदि अनेक कष्ट उठाते हैं, दुर्गम मार्गमें
लानके लिए घूमते फिरते हैं, फिर भी अपने मनमें उसे दुःख नहीं मानते
न पीड़ाका अनुभव करते हैं, यदि संघन करनेमें और गोते लगाने आदिमें
कष्ट मालूम होता तो बिना किसीके दयावके अपनी इच्छासे ही उत्साह
पूर्वक क्यों प्रवृत्ति करते ? इसी प्रकार मुनिराज भी अपनी आत्माकी
विशुद्धि के लिए अपने आप ही प्रमुदित भावसे अनशन आदि तपस्या
करते हैं । ऐसा करनेमें उन्हें तनिकभी दुःख नहीं होता ।

(१) संसारमें अपने किये हुए कर्मों के कारण कई एक नरकमें जाकर
परमाधर्मीद्वारा भाले आदिसे મેવે જાતે હોય છે । कई एक घानीमें तित्त या
ભાલ છે, અથવા હીરા, મોતી, માણેક, સોનું, ચાંદી આદિની પ્રાપ્તિ માટે મનુષ્ય
દુસ્તર સમુદ્રને તરે છે, અથવા પોતાની ઇચ્છાથી જ મોતી આદિની પ્રાપ્તિ માટે
ઉંડા સમુદ્રમાં ડુબકી મારે છે મોટા મોટા ધીવર અને લથળાક જગલોમાં યાદ
તાપનાં અનેક કષ્ટો ઉઠાવે છે, દુર્ગમ રસ્તાઓમાં લાલને માટે ભટકવો ફરે છે,
સોપાન પોતાના મનમાં તેને દુઃખ માનતો નથી કે પીડાને અનુભવ કરતો નથી,
એ લલન કરવામાં અને ડુબકી મારવા આદિમાં કષ્ટનો અનુભવ કરતો હોય તે
કેઈએ ક્યારેય કે આમકે ક્યાં વિના પોતાની જ ઇચ્છાથી મનુષ્ય ઉત્સાહ પૂર્વક
કેમ પ્રવૃત્તિ કરત ? એજ રીત મુનિરાજ પણ પોતાના આત્માની વિશુદ્ધિને માટે
પોતાની મેળે જ પ્રમુદિત ભાવથી અનશન આદિ તપસ્યામાં ફરે છે એમ કરવામાં
તેને જરા પણ દુઃખ થતુ નથી

(૧) જનવમાં પોતાના કરેલાં કર્મોને કારણે કઈ કઈ જીવે નરકમાં જઈને
પરમાધર્મીદ્વારા ભાલાં આદિથી ઉઘાલ-સેઘાલ છે. કેટલાક માણીમાં તલ અથવા

कियन्तस्तैलयन्त्रे तिलसर्पपादिवन्निष्पीडयन्ते, ताम्रादिभाजनवच्च कियन्तः कुट्टयन्ते, कियन्तो दास्यद्विदार्यन्ते, कियन्तः शूलशय्यायां स्वाप्यन्ते, कियन्तः शिलोपरि वस्त्रवत्ताडयन्ते, अनन्तक्षुत्पिपासादिभिः परिभूयन्ते, इत्येवं विविध-दुःखसन्ततिमनुभवन्ति ।

(२) अथ तिर्यञ्चोऽपि केचित् सकलेशं शीतोष्णे सहमानाः, केचिद् गुरुतरं भारं वहमानाः, केचित्तोत्रादिना ताड्यमानाः, केचिन्मांसार्थिभिर्विविधैस्तीक्ष्णाग्र-शस्त्रैश्छिद्यमानाः, केचिच्च शङ्कुनिवद्धाः प्रवलैः क्षुत्पिपासादिभिः परिभूयमाना लक्ष्यन्ते ।

सरसोंकी तरह पीले जाते हैं । कईएक ताँवे पीतल आदिके वर्तनोंकी तरह कूटे जाते हैं । कईएक काठकी भाँति करवतसे चीरे जाते हैं । कईएक तीक्ष्ण कांटोंके विछौने पर सुलाये जाते हैं । कईएक शिलापर कपड़ोंकी तरह पछाड़े जाते हैं, और अनन्त भूख प्यास आदि नाना प्रकारके असह्य क्लेश पाते हैं । इस प्रकार भाँति-भाँतिके दुःखोंका अनुभव करते हैं ।

(२) तिर्यञ्च गतिमें भी कोई२ तिर्यञ्च दुःखके साथ गर्मी सर्दी सहते हैं, किसी पर भारी बोझ लादा जाता है, कोई-कोई कोड़ोंकी मार खाते हैं, कोई२ पैने (तीखे) शस्त्रोंसे छेदे जाते हैं, कोई-कोई खंटीसे बंधे हुए भूख-प्यास आदि नाना प्रकारके दुःख भोगते हुए देखे जाते हैं ।

सरसवनी पेठे पीलाय छे डेटलाडो ताणा-पीतणना वासणुनी नेम कुटाय-पीटाय छे डेटलाडो लाडडानी पेठे करवतथी वडेराय छे. डेटलाडने तीक्ष्णु कटाना णिछाना पर सुवाडवामा आवे छे. डेटलाडने कपडानी पेठे शिलापर पछाडवामा आवे छे, अने अनत भूण-तरस आदि नाना प्रकारना असह्य क्लेश पमाडवामा आवे छे, अे प्रमाणे तरेड तरेडना दु जोना अनुभव अे जेवे करे छे.

(२) तिर्यञ्च गतिमा पणु डेड डेड तिर्यञ्च दु.ण साथे टाड-ताप सहन करे छे, डेटलाड पर भारे ओन्ने लाडवामा आवे छे, डेड डेड व्यापूडना मार पाय छे, डेड डेडने अतील शस्त्रोथी छेडवामा आवे छे, डेड डेड पूटे णधाओला भूण-तरस आदि नाना प्रकारना दुःखे भोगवता नेवामा आवे छे

(૩) એમ મનુષ્યગતિ માત્રા અપિ કેચિદ્વપ્ત્ય, કેચિદ્વપિત્યં, કેચિત્ પશુત્યં, કેચિત્કાસશ્વાસાદિરોગં, કેચિદ્દારિયં ચ સંભાપ્ય, હીના દીનાસ્તપ્તપીઢાપરિહારા-
સમા વિવિધદુર્વશામાપન્નાઃ, સ્વાપિરે કલ્પપુષ્પાદિમિરપ્યનાદતાઃ ક્ષુત્પિપાસાદિમિ-
ર્વાંચમાના ત્રિપતે ।

(૪) દેવા અપિ પરોત્કર્પનિરીક્ષણેષ્વદિપાદિજનિવાન્તસ્તાપસ્ય પ્રતિકર્ત્ત્વમન્-
વ્યતયા માયો દુઃસ્વમાજ એવ દશ્યતે ।

(૫) યદિ ભાગ્યોદયસે મનુષ્યગતિ મિલિ જાય તો ઇસમેં મી સેકઠોં
દુઃખ મોગને પડતે હૈં । કોઈ મનુષ્ય અન્યા હોજાતા હૈ, કોઈ બહિરા હો
જાતા હૈ, કોઈ સંગઢા હોજાતા હૈ । કિસીકો શ્વાસ યા સ્વાસીકા રોગ
હો જાતા હૈ । કોઈ દરિદ્રતાકે દુઃસ્વાસે દીન હીન હોકર અનેક પ્રકારકી
દુર્વશાકા અનુભવ કરતા હૈ । શુદ્ધાવસ્થામેં પત્ની પુત્ર આદિ તિરસ્કાર
કરતે હૈં । અન્તમેં ક્ષુષા પિપાસા આદિકે મી દુઃખ ઘટાકર મરણકી
શરણમેં જાના પડતા હૈ ।

(૬) કમી દેવગતિ પાકર દેવતા હોજાય તો ઘરું મી તરહ-તરહકે
દુઃખ વિચમાન હૈં ।

કિસી દેવતાકી વિમૂતિ અધિક હોતી હૈ, કિસીકી કમ હોતી હૈ,
કમ વિમૂતિવાલા અધિકવિમૂતિવાલે દેવતાકો દેસકર ઈંચ્યા-ઢેપ કરતા
હૈ, પેસા કરનેસે મનમેં અત્યન્ત સન્તાપ હોતા હૈ । ઇસ સન્તાપકો મિદાને
મેં જય અપનકો અસમર્થ પાતા હૈ તો દુઃખી હોતા હૈ । ઇસલિયે સસારમેં
કહીંમી સુખ નહીં દિસલાઈ પડતા હૈ ।

(૭) એ આગ્યોદયસી મનુષ્યગતિ મળી જાય તો તેમા પશુ સે કઠે દુઃખ
એજવવાં પડે છે. કોઈ માણસ આગ્યો જઈ જાય છે કોઈ બહેન બની જાય
છે કોઈ હાથે થાય છે કોઈને શ્વાસ યા શ્વાસીનો શ્વાસ થાય છે કોઈ દરિદ્ર
તાનું દુઃખોથી દીન-દીન થઈને અનેક પ્રકારની દુર્દશાનો અનુભવ કરે છે
શુદ્ધાવસ્થામાં પત્ની પુત્ર આદિ તેનો તિરસ્કાર કરે છે એવે ભૂખ-તરસ આદિનું
દુઃખ પણ વેદીને તેને મરણ શરણ થવું પડે છે

(૮) કયાં દેવગતિ પામીને દેવતા થઈ જાય તો ત્યાં પણ તરેહ તરેહનાં
દુઃખો વિચમાન હોય છે કોઈ દેવતાની વિમૂતિ અધિક હોય છે, કોઈની ઓછી
હોય છે ઓછી વિમૂતિવાળા અધિક વિમૂતિવાળા દેવતાને એઈને ઈંચ્યા-ઢેપ કરે
છે એમ કરવાથી મનમા અત્યંત સન્તાપ થાય છે એ સન્તાપને શમાવવાને
અમારે તે પંતાને અસમર્થ બુદ્ધિ છે ત્યારે તે દુઃખી થાય છે તેથી સસારમા
કયાંય પણ સુખ એવામાં આવતું નથી

इत्येवमपारपारावारतरलतरतरङ्गभङ्गमालायमानजन्मजरामरणाधिव्याधीष्ट-
वियोगाऽनिष्टसंयोगादिजनितविविधसन्तापकलापमाकलयन्तः 'कथमेतस्मात्क्ले-
शकदम्बकादुन्मुक्ता भविष्यामः? इत्युपायं समन्तात् संमार्गयन्तो मुनयोऽपि जिने-
न्द्रप्रतिपादितं मोक्षमार्गमाख्य, तत्रापि शुक्लध्यानाहितकेवलज्ञानसमनन्तरजाय-
मानाऽव्यावधामन्दानन्दसन्दोहलक्षणमोक्षस्याऽपुनरावृत्तिलक्षणं महिमानं विनि-
श्चित्य, ईषत्क्षुत्पिपासाऽऽपादितदुःखं मनागपि न गणयन्ति, अत एव तदनशना-

जिसतरह अपार सागरमें चञ्चल तरंगे उत्पन्न होती हैं उसी तरह संसारमें जन्म, मरण, बुढ़ापा, मानसिक चिन्तायें, शारीरिक व्याधियाँ, इष्टवस्तुओंका वियोग, अनिष्टका संयोग आदि अनेक प्रकारके नये-नये दुःख उत्पन्न होते रहते हैं। इन विविध प्रकारके दुःखोंको भली भाँति सम्यग्ज्ञानद्वारा जाननेसे यह जिज्ञासा होती है कि इस दुःखसमूहसे हम कैसे छूटेंगे? इसप्रकार छूटनेका उपाय ढूँढते २ मुनिमहात्मा जिनेन्द्र भगवान् द्वारा प्रतिपादित मोक्षके मार्ग पर आखड़ हो जाते हैं। फिर क्रमशः शुक्लध्यान द्वारा केवलज्ञान पाकर अव्याबाध अनन्त आत्मिक-सुख और पुनरागमनरहित मोक्षको प्राप्त करते हैं। ऐसा अपने मनमें विचार कर तपमें लीन होनेवाले तपस्वी जन क्षुधा-पिपासाके थोड़ेसे दुःखको तनिक भी नहीं गिनते। उनके सामने अनन्त सुखका स्थान मोक्षका ध्येय सदा रहता है और उस ध्येयकी प्राप्तिमें क्षुधा आदि

જેવી રીતે અપાર સાગરમાં ચચલ તરંગો ઉત્પન્ન થાય છે, તેવી રીતે સંસારમાં જન્મ, મરણ, બુઢાપો, માનસિક ચિંતાઓ, શારીરિક વ્યાધિઓ, ઇષ્ટ વસ્તુઓનો વિયોગ, અનિષ્ટનો સંયોગ આદિ અનેક પ્રકારના નવાં નવાં દુઃખો ઉત્પન્ન થતા રહે છે એ વિવિધ પ્રકારના દુઃખોને સારી પેઠે સમ્યગ્જ્ઞાનદ્વારા બાણવાથી એવી જિજ્ઞાસા થાય છે કે આ દુઃખસમૂહથી આપણે કેવી રીતે છૂટીશું? એ રીતે છૂટવાનો ઉપાય શોધતાં મુનિ મહાત્મા જિનેન્દ્ર ભગવાને પ્રતિપાદિત કરેલા મોક્ષના માર્ગ પર આરૂઢ થઈ બંધ છે પછી ક્રમશઃ શુક્લ-ધ્યાનદ્વારા કેવલ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને અવ્યાબાધ અનંત આત્મિકસુખ અને પુનરાગમનરહિત મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે. પોતાના મનમાં એવો વિચાર કરીને તપમાં લીન થનાર તપસ્વીજન ભૂખ-તરસના થોડા દુઃખને લગાડે ગણુતા નથી તેમની સામે અનંત સુખના સ્થાન મોક્ષનું ધ્યેય સદા રહે છે અને એ ધ્યેયની પ્રાપ્તિમાં ક્ષુધા આદિ પરિષદોથી થનાર દુઃખ નહિવત્ બને છે તે પોતાના

વિષ્ણુર્વં તપઃ પરિણામપરમપદસુસ્થજનકતયા મુનીનામાત્મપરિણામવિકૃતિકારણં ન
અધિતુમીદ્રે નાપિ ચ તત્કર્મોદયસ્વરૂપમિતિ પ્રાક્ પ્રતિપાદિતમિતિ તપસઃ સર્વથા
મોક્ષાશ્રવેનોત્કૃષ્ટમજ્જ્ઞાત્મકધર્મરૂપત્વં સિદ્ધમ્ ।

અર્થોત્કૃષ્ટમજ્જ્ઞાત્મકસંસ્પાદકં ધર્મસ્ય મહિમાનમાવેદયતિ—‘દેવા ધિ’ ઇત્યાદિ ।

ધર્મ—અર્હિસાદિવ્રતસ્વરૂપે यस્ય પ્રાચિનઃ મનઃ=ચિત્તં સદા=નિરન્તરં તિષ્ઠતી
તિ શ્લેષઃ, તં=ધર્મચિત્તં પ્રાચિન દેવા અપિ=મનનપત્યાદિષ્ટતુર્નિકાયા અપિ

પરિપક્વોંસે હોનેવાલા કુઃસ્થ નહીં કે ધરાધર છે । બે હન તુચ્છ કુઃસ્થોંકો
અપને અન્તરકરણમેં સ્મરણ ઓ નહીં કરતે । તાત્પર્ય યહ છે કિ—અનશન
આદિ તપ, પરમપદ મોક્ષકે અનન્ત અધિનાશી સુસ્થકા પ્રબલ કારણ
હોનેસે મુનિયોંકી આત્માકે પરિણામોંમે વિકાર ઉત્પન્ન નહીં કર સક્તા
છે ઓર ન ઓદયિક ભાવમેં હી છે, અર્થાત્ તપ ક્ષાયોપશમિક ભાવોંમે
છે । હસ વિષયકા વિસ્તારસે પ્રતિપાદન પહ્લે કિયા જા ચુકા છે । અબ
યહ ઘાત અચ્છી તરહ સિદ્ધ હો ચુકી કિ તપ મોક્ષકા કારણ છે ઓર
ઉત્કૃષ્ટ મંગલરૂપ ધર્મ છે ।

ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ મંગલ છે, કિન્તુ ધર્મમેં પેસી કોનસી વિધિય મહિમા
છે કિસસે ઉસે ઉત્કૃષ્ટ મંગલ કહતે છે ? હસ પ્રશ્નકા સમાધાન કરનેકે
લિપ કહતે છે—

જિસ પ્રાણીકે મનમેં અર્હિસા, સંયમ ઓર તપસ્વ ધર્મકા નિરન્તર
નિવાસ રહતા છે, ઉસ ધર્માત્મા પ્રાણીકો ‘મનનવાસી, જ્યન્તર, જ્યોતિષી

અ. ૧૩૧૭માં કિ તુચ્છ કુઃસ્થોંકો રમણ પદુ કસ્થ નથી તાત્પર્ય એ છે કે—
અનશન આદિ તપ, પરમપદ મોક્ષના અનન્ત અધિનાશી સુસ્થ પ્રબલ કારણ
હોવાથી મુનિયોંના આત્માના પરિણામોંમાં વિકાર ઉત્પન્ન કરી શકતું નથી અને એ
ઓદયિક ભાવમાં પદુ નથી અર્થાત્ તપ ક્ષાયોપશમિક—ભાવમાં છે. આ વિષયનું
પ્રતિપાદન પહેલાં વિસ્તારથી કરવામાં આવ્યું છે હવે એ ઘાત સારી રીતે સિદ્ધ
ધર્મ જુદી કે તપ મોક્ષનું કારણ છે અને ઉત્કૃષ્ટ મંગલરૂપ ધર્મ છે

ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ મંગલ છે પરંતુ ધર્મમાં એવો કયો વિધિય મહિમા છે નથી
તેને ઉત્કૃષ્ટ મંગલ કહો છે ? આ પ્રશ્ન સમાધાન કરવાને કહે છે —

જે પ્રાણીના મનમાં અર્હિસા, સંયમ અને તપસ્વ ધર્મોંને નિરન્તર નિવાસ
રહે છે, તે ધર્માત્મા પ્રાણીને ‘મનનવાસી, જ્યન્તર, જ્યોતિષી અને વૈભવિક એ

નમસ્યન્તિ=નમસ્કુર્વન્તિ સમ્માનયન્તીતિ યાવત્, કિં પુનઃચક્રવર્ત્યાદયો મનુષ્યા
ઇત્યર્થઃ ।

एतादृशोऽयं समुत्कृष्टो धर्मः स्वसमाराधनवद्भपरिकराणां वृन्दारकवृन्दवन्द-
नीयपदारविन्दतां जनयति, यदि पुनस्त्रिविधकरणयोगेन तदाराधनपरायणो भवेत्
तदा शिवमचलमरुजमनन्तमक्षयमव्यावाधमपुनरावृत्ति सिद्धिगतिनामधेयं मोक्षपदमपि
समासादयेद्देव, कैव कथा तदपेक्षया तुच्छतरदेवेन्द्रचक्रवर्त्यादिपद-
प्राप्तिजनितसौख्यस्य सस्यानुगतपलालवदिति ।

और वैमानिक इस प्रकार चारों निकायोके देवता नमस्कार करते हैं
अर्थात् संमान करते हैं । गाथामें आये हुए 'अपि' शब्दसे प्रकट है कि
जब देवताभी धर्मात्मा प्राणीका संमान करते हैं तो राजा, महाराज,
सम्राट् और चक्रवर्ती आदिकी बात ही क्या है ? वे भी उसके चरणोंमें
गिरते हैं । इस प्रकार इस उत्कृष्ट धर्मकी आराधना करनेवाले प्राणी
देवोंके द्वारा वन्दनीय हो जाते हैं । यदि कोई तीन करण और तीन
योगसे उस धर्मकी आराधना भली-भाँति करे तो वह अवश्यही ऐसी
सिद्धिगति (मोक्ष)को प्राप्त करेगा जो परम कल्याणरूप है, अचल है,
जिसमें किसी प्रकारका रोगदोष नहीं है, जिसका कभी अन्त नहीं
होता, जिसमें पहुँच कर क्षय नहीं होता, और न किसी प्रकारकी बाधा
शेष रहती है । अहो ! उस मोक्षका क्या कहना है, जिसके आगे नरेन्द्र,
इन्द्र, अहमिन्द्र आदिका सुख इतना तुच्छ है जैसे धान्यके आगे भूसा
तुच्छ होता है ।

આરે નિકાયોના દેવતા નમસ્કાર કરે છે અર્થાત્ તેમનું સન્માન કરે છે ગાથામાં
આવેલા 'અપિ' શબ્દથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જ્યારે દેવતા પણ ધર્માત્મા પ્રાણીનું
સન્માન કરે છે તો રાજા, મહારાજા, સમ્રાટ અને ચક્રવર્તી આદિની તો વાત જ
ક્યાં રહી ? તેઓ પણ તેમના ચરણમાં પડે છે એ રીતે આ ઉત્કૃષ્ટ ધર્મની
આરાધના કરનારો પ્રાણી દેવો વડે વદનીય બને છે બે કોઈ ત્રણ કરણ અને
ત્રણ યોગથી એ ધર્મની આરાધના ભલી પેઠે કરે તો તે અવશ્ય એવી સિદ્ધિ-
ગતિ (મોક્ષ) ને પ્રાપ્ત કરે કે જે પરમ કલ્યાણરૂપ છે, અચલ છે, તેમાં કોઈ
પ્રકારનો રોગદોષ નથી, જેનો કદાપિ અંત આવતો નથી, જેમાં પહોંચવાથી
ક્ષય થતો નથી અને કોઈ પ્રકારની બાધા-પીડા થતી નથી અહા ! એ મોક્ષની
શી વાત કહીએ, જેની આગળ નરેન્દ્ર, ઇન્દ્ર અહમિન્દ્ર આદિનું સુખ એવું તુચ્છ
છે કે જેમ ધાન્ય આગળ ફેતરા તુચ્છ છે.

નતુ સર્વપ્રમાણામર્હિસામૂલકત્વાદર્હિસાયામેષ સંયમતપસોરપિ ધર્મયોઃ સમાવેષે સતિ કિં પુનસ્તપોઃ પૃથક્નિર્વેશઃ ? इति चेन्न,—

તપો વિના સયમો યથાવત્સ્વરૂપનૈર્મલ્યં ન સ્મરતે, સયમમન્તરેણાદર્હિસાઽપિ ન પરિશુદ્ધિમેતિ ઇત્યાશ્ચયેનાર્હિસાં પ્રતિપાદ્ય તર્જિર્મલીકરણાર્થે સંયમસ્ય પ્રતિપાદનમ્, તસ્ય ચ પ્રભૂતશક્તિસમ્પાદનાય તપસઃ સમારાધનમાવશ્યકમિત્યાશ્ચયેન, પ્રમાણાં પૃથક્નિર્વેશઃ કુતઃ ।

કિં સંયમતપસોર્વિપયેઽપરોઽપિ વિશેષો દશ્યતે—સંયમાત્સંવરઃ, તપસ્તુ મુશ્વયતો નિર્નરામુદ્ગ્રાવત્ સંવરમપિ નિષ્પાદયતિ । સયમસ્તપ્તમૈતે કે-રાઃ આત્મ-

પ્રશ્ન—સયમ તપ આદિ સર્વ ધર્મોંકા મૂલ અર્હિસા હૈ, ઇસલિપ સંયમ ઔર તપકા અર્હિસામેં હી સમાવેશ હો જાતા હૈ તો ફિર સંયમ ઔર તપકો અલગ અલગ ક્યોં કહા હૈ ? સુનો—

ઉત્તર—અલગ અલગ કહાનેકા કારણ યહ હૈ કિ તપકે વિના સંયમ કી જૈસી ચાહિપ વૈસી નિર્મલતા નહીં હોતી ઔર વિના સયમકે અર્હિસાકા ઠીક ૨ પાલન નહીં હો સકજા । ઇસ અભિપ્રાયસે અર્હિસાકા પ્રતિપાદન કરકે હસે નિર્મલ બનાનેકે લિપ તપકા અલગ કથન કિયા ગયા હૈ । ઇસસે તીર્મોંકા અલગ ૨ કથન ઉચિત હૈ ।

સંયમ ઔર તપકે અર્થમેં ઔર શ્રી વિશેષતા હૈ ઔર વહ યહ હૈ કિ-સયમસે સંવર હોતા હૈ, પરંતુ તપસે સયમ ઔર નિર્જેરા દોનો હોતે હૈ ।

અથવા યહ સમજાના ચાહિયે કિ સંયમ ઔર 'તપ' યે દોનો

પ્રશ્ન—સયમ તપ આદિ સર્વ ધર્મોંકા મૂલ અર્હિસા છે, તેથી સયમ અને તપને સમાવેશ અર્હિસામાં જ કરવાય છે તે સયમ અને તપને છુદ્ધ-છુદ્ધ કેમ કહાય છે ? સાબળો—

ઉત્તર—છુદ્ધ છુદ્ધ કહેવાનું કારણ એ છે કે તપ વિના સયમની ભેદબેદ તેથી નિર્મળતા મળી નથી અને સયમ વિના અર્હિસાનું બરાબર પાલન થઈ શકતું નથી. એ કારણથી અર્હિસાનું પ્રતિપાદન કરીને તેને નિર્મળ બનાવવાને માટે તપનું છુદ્ધ કથન કરવામાં આવ્યું છે એથી તથેનું છુદ્ધ-છુદ્ધ કથન ઉચિત છે.

સયમ અને તપના અર્થમાં બીજા પણ વિશેષતા છે અને તે એ કે-સયમથી સંવર થાય છે, પણ તપથી સયમ અને નિર્જેરા બેઉ થાય છે.

અથવા એમ સમજવું ભોળાને કે સયમ અને તપ એ બેઉ શબ્દના

રક્ષકાચિવાઽહિંસાવ્રતસ્ય સંરક્ષકે । યદ્વા એતદ્વ્યસ્યાહિંસાપરિપોષકતયા પૃથક્-
નિર્દેશઃ સંગચ્છતે ।

અન્યન્ન અહિંસા પ્રાણવ્યપરોપણનિવૃત્તિપ્રધાના, સંયમસ્તુ શ્રોત્રાદીન્દ્રિયનિગ્રહ-
પ્રધાન ઇતિ મહદ્વૈલક્ષણ્યમુપલભ્ય પૃથક્નિર્દેશઃ । તપસો વૈલક્ષણ્યં તુ ન કસ્યચિત્
સંશયગોચરઃ, સ્વરૂપત એવ પરસ્પરં ભેદાત્, તથાહિ—અહિંસા નામ સ્વતઃ પરતો
વા પ્રાણવ્યપરોપણનિવૃત્તિકરણં, તપસ્તુ ક્ષુત્પિપાસાશીતોષ્ણાદિસહિષ્ણુત્વરૂપમિતિ ।

રાજાકે આત્મરક્ષકોંકી તરહ અહિંસાવ્રતકે રક્ષક હૈં, જબતક સંયમ
ઔર તપ ન હોં તબતક અહિંસાકા સમ્યક્ પાલન નહીં હો સકતા ।

એક સમાધાન ઔરભી હૈ—અહિંસામેં પ્રાણોંકે વ્યપરોપણકી નિવૃત્તિકી
પ્રધાનતા હૈ, ઔર સંયમમેં શ્રોત્ર આદિ ઇન્દ્રિયોંકે નિગ્રહકી પ્રધાનતા હૈ ।
હસ પ્રકાર ઇનમેં કિતની હી પ્રકારકી વડી ૨ વિશેષતાઁ દેખકર સૂત્ર-
કારને પૃથક્ કથન કિયા હૈ । તપકે સ્વરૂપમેં તો ઇતના ભેદ હૈ કિ કિસીકો
સન્દેહ હો હી નહીં સકતા । અપને યા દૂસરેકે દ્વારા પ્રાણવ્યપરોપણકી
નિવૃત્તિ કરનેકો અહિંસા કહતે હૈં, ઔર ક્ષુધા પિપાસા શીત ઉષ્ણ આદિકો
સહન કરના તપ કહલાતા હૈ ।

પ્રશ્ન—ભગવાન્ને અહિંસા સંયમ ઔર તપ ઇન તીનોંમેં તપકો હી
અન્તમેં ક્યોં કહા ?

આત્મરક્ષકોની પેઠે અહિંસાવ્રતના રક્ષક બને છે જ્યા સુધી સંયમ અને તપ
ન થાય ત્યા સુધી અહિંસાનું સમ્યક્ પાલન થઈ શકતું નથી

એક સમાધાન બીજું પણ છે અહિંસામા પ્રાણોના વ્યપરોપણની
નિવૃત્તિની પ્રધાનતા છે, અને સંયમમા શ્રોત્ર આદિ ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહની પ્રધાનતા છે
એ રીતે એમા અનેક પ્રકારની મોટી મોટી વિશેષતાઓ જોઇને સૂત્રકારે
પૃથક્ કથન કર્યું છે તપના સ્વરૂપમા તો એટલો ભેદ છે કે કોઇને સંદેહ
થઈ શકે નહિ પોતાની અથવા બીજાની દ્વારા પ્રાણના વ્યપરોપણની નિવૃત્તિ
કરવી તેને અહિંસા કહે છે, અને ભૂખ તરસ ટાઢ તાપ આદિને સહેવાં તે
તપ કહેવાય છે

પ્રશ્ન—ભગવાને અહિંસા, સંયમ અને તપ એ ત્રણમા તપને છેલ્લું
કેમ કહ્યું ?

કોટિમવસન્નિતાનિ કર્કશતમાન્યપિ કર્માણિ તપસાઽઽશુતરં વિનશ્યન્તીતિ
 દુસ્તરસસારસાગર શ્રીઘમુષ્ણર્ષુમમિલબ્ધતામર્હિસાસયમાઽઽરાપનતત્પરાણાં મુદ્ધસુખા-
 મુદ્ધતપોઽવશ્યમામ્રમખીયમિત્યાશ્ચયેનાતે તપસઃ પૃથક્નિર્દેશઃ કૃત્ત્વમિતિ માત્રઃ ।
 इति प्रथमगाथार्थः ॥ १ ॥

નત્તુ ધર્મઃ શરીરેણ રક્ષયતે, શરીરરક્ષણ ચાહારેણ મથતિ, સ ચ પશ્ચી-
 નિકાપોષમર્દનરૂપાઽઽરમ્ભેણ નિષ્પાદયતે, યત્ર ચારમ્ભો ન તત્ર ધર્મઃ સંભવતિ,
 યયોક્ત શ્રીસ્થાનાઙ્ગસૂત્રે—

“લો ઠાળાઈ અપરિયાણિયા આયા યા કેવલિપજ્જં ધમ્મં સમેજ્ઞા સ-
 ણયાણ, સંનહા—આરંભે ચેવ પરિગાહે ચેવ”-इति, अस्य हि—“हे वस्तुनी अपरि-
 द्राप आत्मा न कवल्लिपज्जं धर्मं भोतुं समेत, तद् यथा—आरम्भमव परिग्रहम्”

ઉત્તર—કરોડો મર્મોમે સંચિત ક્રિયે કુપ અત્યન્ત કઠોર કર્મ, તપકે
 દ્વારા શીઘ્ર હી નષ્ટ હો જાતે હૈ । ફસલિષ દુસ્તર સસારરૂપી સાગરકો
 શીઘ્ર પાર કરનેકી અમિલાપા રક્ષનેબાલે, અર્હિસા ઓર સંયમકી આરા-
 ઘનામે તત્પર રહેનેબાલે મોક્ષામિલાપિયોંકો અવરય હી સમ્પત્તપસ્યા કરની
 ઘાહિયે, ફસ ઉદેરયસે મગવાત્ને તપકો અન્તમે અલગ કહા હૈ ॥૧॥

ધર્મકા રક્ષણ શરીરસે હોતા હૈ ઓર શરીરકા નિર્વાહ આહારસે
 હોતા હૈ । આહાર પૃથિવી આદિક પશ્ચીનિકાયકે આરમકે બિના નહીં
 થન સક્તા, ઓર ‘જહા આરમ્મ હૈ વહાં ધર્મ નહીં’ યહ સર્વજ્ઞ મગવાત્ને
 કહા હૈ, ક્યોંકિ ઠાળાંગ (સ્થાનાઙ્ગ) સૂત્રકે દુસરે ઠાળેસે યહ વાત સ્પષ્ટ હૈ ।

ઉત્તર—કરોડો મર્મોમાં સંચિત કર્મોમાં અત્યન્ત કઠોર કર્મ તપની દ્વારા
 શીઘ્ર નષ્ટ થઈ જાય છે. જોથી દુસ્તર સસારરૂપી સાગરને શીઘ્ર પાર કરવાની
 અમિલાપા રાખનારા, અર્હિસા અને સંયમની આરાધનામાં તત્પર રહેનારા
 મોક્ષામિલાપીયોંકો અવરય ઉપ તપસ્યા કરની જોઈએ. જો ઉદેશથી ભગવાને
 તપને ઉચ્છેદ્ય શુદ્ધ કર્યું છે ॥ ૧ ॥

ધર્મનું રક્ષણ શરીરથી થાય છે અને શરીરનો નિર્વાહ આહારથી થાય છે.
 આહાર પૃથિવી આદિ ॥ જીવનિકાયના આરભ વિના નથી બની શકેતા, અને
 ‘જ્યાં આરભ છે ત્યાં ધર્મ’ નથી. જોમ સર્વજ્ઞ ભગવાને કહ્યું છે. ઠાળાંગ
 (સ્થાનાઙ્ગ) સૂત્રના બીજા ઠાળામાં જો વાત સ્પષ્ટ છે અર્થાત્ આરભ અને

અર્થાદારમ્ભ-પરિગ્રહૌ જ્ઞ-પરિજ્ઞયા જન્મમરણાદિદુઃસ્વદેતૂ વિજ્ઞાય, પ્રત્યા-
ઘ્યાનપરિજ્ઞયા તયોસ્ત્યાગમકૃત્વા જિનોક્તં ધર્મં શ્રોતુમપિ ન શક્નોતિ, પાલયિતું
શક્નોતીતિ તુ દૂરાપાસ્તમિત્યર્થઃ, તસ્માદુક્તરીત્યા ત્યાગસમ્પન્નસ્યાપિ શ્રમણસ્ય
શરીરસંરક્ષણાવશ્યકતા વર્તતે તદર્થં ચાહારો ગ્રહીતવ્યઃ, તત્ર કા વૃત્તિઃ સમાદ-
ર્તવ્યે ? ત્યાહ—‘જહા દુમસ્સ’ ઇત્યાદિ

મૂલમ્—જહા^૧ દુમસ્સ^૩ પુપ્ફેસુ^૪, ભમરો^૨ આવિયઈ^૬ રસં^૫ ।

૬ ૭ ૮ ૧૦ ૧૨ ૧૧ ૧૬ ૧૩
ળ ય પુપ્ફં કિલામેઈ, સો અ પીળેઈ અપ્પયં ॥૨॥

છાયા—યથા દુમસ્ય પુષ્પેષુ, ભ્રમર આપિવતિ રસમ્ ।

ન ચ પુષ્પં ક્લામયતિ, સ ચ પ્રીણાત્યાત્માનમ્ ॥ ૨ ॥

અર્થાત્ આરંભ ઔર પરિગ્રહ ઇન દોનોંકે યથાર્થ સ્વરૂપકો આત્મા
જ્ઞપરિજ્ઞાસે સમ્યક્ પ્રકાર જાનકર કિ યે હી દોનોં જન્મ જરા મરણકે
દાતા ચતુર્ગતિરૂપ અનન્ત સંસારમેં પરિભ્રમણ કરાનેવાલે, છેદન—ભેદન—
આધિ—વ્યાધિ—ક્લેશરૂપ દુઃસ્વોંકે કારણ તથા આત્માકે વિશુદ્ધ સ્વરૂપકે
ઘાતક હૈં, પરંતુ જન્મતક પ્રત્યાઘ્યાનપરિજ્ઞા દ્વારા ત્રીન કરણ ઔર ત્રીન
યોગસે ઇનકો ત્યાગ ન દેવે તવ તક જિનેન્દ્ર ભગવાન્ દ્વારા પ્રરૂપિત ધર્મકો
સુનને યોગ્ય ભી નહીં હોતા, પાલનેકી તો વાત હી કહાં હૈં ? તાત્પર્ય યહ
હૈં કિ આરંભ ઔર પરિગ્રહકા ત્યાગ કિયે વિના ધર્મકા પૂર્ણ પાલન નહીં
હો સકતા । ઇસલિએ ધર્મકે આરાધક સુનિયોંકો નિરવચ આહારકી
વિધિ કહતે હૈં—‘જહા દુમસ્સ’ ઇત્યાદિ ।

પરિગ્રહ એ બેઉના યથાર્થ સ્વરૂપને આત્મા, જ્ઞપરિજ્ઞાથી સમ્યક્-પ્રકારે બાણે કે
એ બેઉ જન્મ જરા મરણના દાતા, ચતુર્ગતિરૂપ અનન્ત સંસારમા પરિભ્રમણ
કરાવનારા, છેદન-ભેદન-આધિ-વ્યાધિ-ક્લેશરૂપ દુષ્ટોના કારણ તથા આત્માના
વિશુદ્ધ સ્વરૂપના ઘાતક છે, પરંતુ બધા સુધી પ્રત્યાઘ્યાનપરિજ્ઞાદ્વારા ત્રણ કરણ
અને ત્રણ યોગથી તેને ત્યજ ન દેવાય ત્યાં સુધી જિનેન્દ્રભગવાને પ્રરૂપેલા
ધર્મને સાબળવા યોગ્ય પણ થવાતું નથી, પછી પાળવાની તો વાત જ ક્યા ?
તાત્પર્ય એ છે કે આરંભ અને પરિગ્રહનો ત્યાગ કર્યા વિના ધર્મનું પૂર્ણ પાલન
શક્ય શકતું નથી તેથી ધર્મના આરાધક સુનિઓને નિરવચ આહારની વિધિ
કહે છે—“જહા દુમસ્સ” ઇત્યાદિ

સાન્વયાર્થ — જહા=જેસે, અમરો=મોંરા, દુમસ્સ=દુસકે પુપ્ફેસુ=ફૂલોંમેં
(રહે હુપ) રસ=રસકો આધિયજ=મર્યાદાનુસાર પીતા હૈ, ય=ઘોર પુપ્ફ=ફૂલકો
ળ કીલામેજ=પીચિત નહીં કરતા હૈ, અ=તોમી સો=વહ મોંરા અપ્પયં=અપનેકો
પીણેજ=સન્તુષ્ટ કર છેતા હૈ । અર્થાત્—જેસે મોંરા અનેક ફૂલોંકે ફૂલોંસે ઘોઝા
યોઝા રસ લલિત માપ્રામેં છેતા હૈ, પેસા કરનેસે વહ સન્તુષ્ટ મી હોમાતા હૈ ઘોર
ફૂલોંકોમી કદ નહીં લેતા ॥ ૨ ॥

ટીકા—યયા અમરઃ—અમ્યતિ=અક્રમનાવતિષ્ઠત્વ ઇતિ અમરઃ=અતુરિન્દ્રિય-
નાતિમાન્ મૃદ્વપર્યાયશબ્દઃ પ્રાણિવિશેષઃ । દુમસ્ય, આત્યેકસ્વાદેકલ્પનમ્, 'સર્વો
ગચ્છતિ' ઇત્યાદિક્ત્, તેન દુમાણામિત્યર્થ, દુમપદેન યોગમર્યાદયા સ્થાસીના-
મપિ ગ્રહણં લોઢ્યમ્, પુષ્પેષુ સ્થિતમિત્યસ્યાધ્યાહારઃ, રસં=મકરન્દમ્ આપિચતિ=
આ=મર્યાદા-પૂર્વકમ્ લલિતાલ્પિકં પરિત્યજ્ય પિપસિ=પાનવિષય કરોતિ, અપ્પ
ચલ્લાતીતિ ભાવઃ । વકારો હેત્વર્થે, તેન-વ=અત્ત પણ પુષ્પં ન હ્યામયતિ=ન પીઢ
યતિ-છેલ્લતોડપિ ન મ્હાનયતીતિ યાવત્, વ=કિંચ સઃ=અમરઃ આત્માને=સ્વં
મીજાતિ=લોપયતીત્યર્થઃ ।

પુષ્પાણિ તુ દુમસ્થાદીનામેવ મવન્તિ પુનર્દુમપદોપાદાનમ્—યયા અમરઃ સર્વે-
પામેવ દુમસ્થાદીનાં પુષ્પેષુ રસમાપિચતિ ન લોચનીવાદિમેદમાણં રક્ષતિ 'વૃદ્ધોડય-

જેસે અમર, અમળ કરકે અનેક વૃક્ષ લતા આદિકોંકે પુષ્પોંકા
પોચાર રસ મર્યાદાસે છેતા હૈ, અધિક નહીં, યાની પેસા કિ કિસીકો મી
પીઢા ન લેતે હુપ વહ અપની આત્માકો તૃષ કર છેતા હૈ ।

પ્રશ્ન—વૃક્ષ ઓર લતાઓંમેં હી ફૂલ હોતે હૈ ફિર દુમ (વૃક્ષ) શબ્દ
લેનેકા કયા અભિપ્રાય હૈ ? ।

ઉત્તર—જેસે મોંરા સમી વૃક્ષોં ઓર લતાઓંકે ફૂલોંકા રસ પીતા હૈ,
અપ-નીચ મેદ ભાષ નહીં રલ્લતા કિ—હસ વૃક્ષમેં કમ ફૂલ હૈ ઓર

એમ અમર પ્રમણ કરીને અનેક વૃક્ષ લતા આદિનાં પુષ્પોંને પીઢે પીઢે
રસ મર્યાદાપૂર્વક લે છે પણ લેતો નથી, અને જોવી રીતે લે છે કે કેમ પણ
પુષ્પને જરાએ પીઢ શબ્દ નહિ, એમ તે પોતાના આત્માને તૃષ કરી લે છે
પ્રશ્ન—વૃક્ષ અને લતાઓં પર જ ફૂલ ભાષ છે, તો જોવી દુમ (વૃક્ષ) શબ્દ
લેવાનો શો છે ?

ઉત્તર—એમ કમરે બધાં વૃક્ષોં અને લતાઓંના ફૂલોંને રસ પીએ છે,
અ-નીચને લેવાવ શબ્દો નથી કે—પણ વૃક્ષ પર જોઈનાં ફૂલોં છે અને

मल्पपुष्पफलोऽयं च बहुपुष्पफलसमृद्धः' इति, तथा साधुरप्युच्चनीचादिभेदभावं विहाय सर्वत्र समानभावो गृहस्थकुलानां सकाशाद् यथोचितां भिक्षामाददीतेति सूचनार्थम् ।

यद्वा 'द्रुमस्स' इत्यत्र सम्बन्धसामान्यपष्ठ्या द्रुमसम्बन्धिष्विति, अर्थादयं दृष्टान्तो द्रुमसंसक्तपुष्परसग्राहिणो भ्रमरस्य वोद्धव्यो नेतरस्य, ततश्च यथा भ्रमरो द्रुमसम्बद्धेषु स्थितं रसमापिवति तथा साधुरपि गृहस्थसम्बन्धिनमेव, अर्थात् तत्स्वत्वयुक्तमेवाऽऽहारं गृह्णीयात्तु स्वामिविरहितमित्यर्थः ।

इसमें अधिक, इसी प्रकार साधुभी द्रव्य-भावसे ऊंच-नीच भेद-भाव न रखकर समानदृष्टिसे गृहस्थियोंके कुलोंमें भिक्षा-वृत्तिके लिए भ्रमण करते हैं । इस आशयको प्रगट करनेके लिए गाथामें 'द्रुम' शब्द दिया गया है ।

अथवा यों समझिये कि गाथामें 'द्रुम' शब्दके साथ षष्ठीविभक्तिका प्रयोग किया गया है, षष्ठी विभक्तिका अर्थ है 'सम्बन्ध' ।

इसलिए यह दृष्टान्त द्रुममें लगे हुए पुष्पके रसको ग्रहण करनेवाले भौंरेका ही समझना चाहिए, दूसरे भौंरेका नहीं । इससे यह अर्थ निकलता है कि जैसे भ्रमर, द्रुम (वृक्ष) सम्बन्धी पुष्परसको ही ग्रहण करता है, अन्य रसको नहीं, इसीभाँति साधुभी गृहस्थसे सम्बन्ध रखने-वाले अर्थात् जिसपर गृहस्थका अधिकार है उसी आहारको ग्रहण करते हैं; जिस आहारका कोई गृहस्थ स्वामी नहीं होता उसे नहीं ग्रहण करते ।

आ पर वधारे छे; ओ प्रमाणे साधु पणु द्रव्य-भावथी उच्च-नीचने। लेहभाव न राप्पीने समान दृष्टियी गृहस्थेना कुणोभा भिक्षावृत्तिने भाटे भ्रमणु करे छे ओ आशयने प्रकट करवा भाटे गाथाभा द्रुम (वृक्ष) शब्द आपेले छे

अथवा ओम समज्जु के गाथाभा द्रुम शब्दनी साथे छट्ठी विभक्तिने। प्रयोग करवाभा आव्ये छे छट्ठी विभक्तिने। अर्थ सगंध थाय छे ओथी आ दृष्टात द्रुमभा लागेला पुष्पेना रसने ग्रहणु करनारा भ्रमरानु न समज्जुं जेधमे, पीज्ज भ्रमराओनुं नहि ओटले ओ अर्थ थाय छे के जेम भ्रमर, द्रुम (वृक्ष) सगंधी पुष्परसने न ग्रहणु करे छे, पीज्ज रसने नहि, तेम साधु पणु गृहस्थथी सगंध राप्पनारा अर्थात् जेनी उपर गृहस्थने। अधिकार डाय ते आहारनेन ग्रहणु करे छे जे आहारने। कोण गृहस्थ स्वामी नथी होतो तेने साधु ग्रहणु करतो नथी

‘पुष्पेष्ट’ इति प्रसूनकुसुमाविपर्यायान्तरं परिहाय पुष्पपदोपादाने विक्र-
सितार्थोऽभिप्रेतस्ततश्च यथा भ्रमरो विक्रसितेज्ज्वेभ पुष्पेषु स्थितं रसं गृह्णाति तथा
साधुरपि दातृत्वमायमसमेभ्यो निर्गुणसेभ्यश्च कुलेभ्य आहारं गृह्णीयादित्यर्थः ।

‘भ्रमरो’ इत्यनेन इतस्ततो भ्रमणेन किञ्चित्किञ्चिदाहारग्रहणं सूचितम् ।
मर्यादार्थकेनोपसर्गेणाऽऽका ‘यावानाहारोऽपेक्षितस्तावानेव ग्रहीतव्यः’ इति
सूचितम् ।

‘पुष्प’ शब्दके प्रसून कुसुम आदि अनेक पर्याय शब्द होनेपर भी
गाथामें प्रसून या कुसुम आदि अन्य शब्द न देकर ‘पुष्प’ शब्द ही
दिया है, इससे सूत्रकारका आशय सिखेहुए फूलोंसे है ऐसा स्पष्ट होता है,
क्योंकि सिखे हुए फूलका ही नाम पुष्प है, इसलिए भ्रमर, जैसे सिखेहुए
फूलों पर ही ठहरता है और उन्हींका रसपान करता है वसी प्रकार
साधुभी उन्हीं गृहस्थोंसे आहार लेते हैं जिनका साधुओंको आहार
देनेका भाव हो, तथा जो कुल वृणुषित न हो ।

भ्रमरके भी पदपद द्विरेक आदि अनेक नाम हैं, उनमेंसे दूसरा कोई
शब्द न देकर ‘भ्रमर’ पद दिया है, ‘भ्रमर’ शब्दका अर्थ है भ्रमण करने
वाला—एक स्थानपर न ठहरने वाला, इस शब्दको देनेका आशय यह है
कि साधुको इधर-उधर भ्रमण करके थोड़ा-आहार लेना चाहिए, जिससे
गृहस्थ फिर आराम न करें । मर्यादा अर्थवाले ‘आ’ उपसर्गको देनेका तात्पर्य
यह है कि जितने आहारकी आवश्यकता हो उतनाही लेवे, अधिक नहीं ।

पुष्प शब्दना प्रसून कुसुम आदि अनेक पर्याय शब्दों कोवा छटां आशय
प्रसून के कुसुम आदि अन्य शब्द न आया पुष्प शब्द के आशयों के जेमां
सूत्रकारने। आशय भीवेलां कहेने। के जेम स्पष्ट बाय के, कारण के भीवेला
हेतु के नाम पुष्प के जेमां भ्रमर, जेम भीवेला कहेला पर के जेसे के जेने
तेन रसपान करे के तेम साधु पक्ष जेवा अदृश्य पासेधी आहार के के के
जेमने। कय साधुजोने आहार आपवाने। कोय जेने के कुल वृणुषित न कोय ।

भ्रमरनां पक्ष पदपद द्विरेक आदि अनेक नामों के, तेमांभी भीवेलां हेतु
शब्द न आया। ‘भ्रमर’ शब्द आशयों के भ्रमर शब्दने। अर्थ बाय के
भ्रमण करने—जेक स्थानपर जेसी न रहेना, जे शब्द आपवाने। आशय के
के के साधुजो अहीं-तहीं भ्रमण करीने सोटा सोटा आहार लेवे। जेमां, जेसी
अदृश्य करी आरवा न करे। मर्यादा अर्थवाणे। आ उपसर्ग आपवाने। तात्पर्य
जे के के कोटका आहारनी आवश्यकता कोय कोटको के लेवे। बंधारे नहिं ।

‘પુષ્પ’ ઇત્યેકવચનેન ‘યથા ભ્રમર એકમપિ પુષ્પં ન ક્લામયતિ તથા સાધુ-રપિ કશ્ચિદેકમપિ દાતારં ન વિપાદયેદિતિ સૂચિતમ્ ।

યથા જલધરો ન કશ્ચિદુદ્દિશ્ય જલં મુશ્ચતિ, યથા વા શાલ્મિનઃ સ્વીયનામ-ગોત્રકર્મોદયેન પુષ્પ-ફલાનિ સ્વભાવતઃ એવ સમુત્પાદયન્તિ તથા ગૃહસ્થા અપિ સ્વશુધાવેદનીયોદયેન યથાસમયં દિવસે નિશાયાં વા સ્ન્યયન્તિ, યથા ચ યત્ર ભ્રમરા ન ગન્તું શક્નુવન્તિ તત્રાપિ દ્રુમાઃ પુષ્પ્યન્ત્યેવ તથા સાધૂનાં તપોઽવસ્થાયાં રાત્રૌ સાધુસંસ્થિતિરહિતેષુ ગ્રામનગરનિગમાદિષુ ચ ગૃહસ્થાઃ પાકં સમ્પાદયન્ત્યે-વેતિ નાસ્તિ ગૃહસ્થસમ્પાદિતપાકસ્ય સાધુભિક્ષાહેતુત્વમ્ ।

ગાથાકે ઉત્તરાર્ધમે ‘પુષ્પ’ હસ એકવચનસે એસા સૂચિત હોતા હૈ કિ જૈસે ભૌરા એકમી પુષ્પકો પીડા નહીં પહુંચાતા હૈ વૈસે હી સાધુ કિસી એકમી દાતાકો કષ્ટ ન પહુંચાવે ।

જૈસે મેઘ, કિસીકો ઉદેશ્ય કરકે પાની નહીં વરસાતા અથવા જૈસે વૃક્ષ, અપને નામ-ગોત્ર કર્મકે ઉદયસે હી વિના કિસીકો ઉદેશ્ય કરકે સ્વભાવસે હી ફલ-ફૂલ ઉત્પન્ન કરતે હૈં ઉસી પ્રકાર ગૃહસ્થ અપને શુધા-વેદનીય કર્મકે ઉદયસે જવ આવશ્યકતા હોતી હૈ ભોજન બનાતે હૈં । અથવા જૈસે જહાં ભૌરે નહીં જા સકતે વહાં પરમી વૃક્ષ ફૂલતે હી હૈં, વૈસે હી સાધુ જવ તપસ્યા કરતે હૈં, યા જહાં સાધુ નહીં હોતે ઉસ ગ્રામ નગર આદિમેં મી દિન યા રાત્રિમેં ગૃહસ્થ ભોજન બનાતે હી હૈં, હસલિએ ‘ગૃહસ્થ જો ભોજન બનાતે હૈ વહ સાધુઓંકે નિમિત્ત હોતા હૈ’ એસા નહીં સમજના ચાહિયે ।

ગાથાના ઉત્તરાર્ધમા ‘પુષ્પ’ એ એકવચનથી એમ સૂચિત થાય છે કે જેમ ભ્રમરે એક પણ પુષ્પને પીડા ઉપજાવતો નથી, તેમજ સાધુએ કોઇપણ દાતાને કષ્ટ ન ઉપજાવવો ।

જેમ મેઘ, કોઇને ઉદેશ્ય કરીને પાણી વરસાવતો નથી, અથવા જેમ વૃક્ષ, પોતાના નામ-ગોત્ર કર્મના ઉદયથી જ કોઇને ઉદેશ્ય કર્યા વિના સ્વભાવથી જ ફળ-ફૂલ ઉત્પન્ન કરે છે, તેમ ગૃહસ્થ પોતાના શુધા-વેદનીય કર્મના ઉદયથી જ્યારે આવશ્યકતા લાગે છે ત્યારે ભોજન ખનાવે છે અથવા જેમ જ્યાં ભ્રમરા ન જઈ શકે તેવે સ્થળે પણ વૃક્ષ ફૂલે છે, તેમ જ સાધુ જ્યારે તપસ્યા કરે છે ત્યારે, અને જ્યાં સાધુ નથી હોતા તે ગ્રામ નગર આદિમા પણ દિવસે યા રાત્રિએ ગૃહસ્થો ભોજન તો ખનાવે જ છે, એથી ‘ગૃહસ્થ જે ભોજન ખનાવે છે તે સાધુઓને નિમિત્તે હોય છે’ એમ ન સમજવું બોધ્યું ।

નનુ વિપમોઽયં ધ્રમરદૃષ્ટાન્તઃ, તથાદિ—ધ્રમરો દ્રુમાજ્ઞામન્તરેણૈવ પુષ્પરસમાદત્ત મિથુઃ પુનર્યાપિત્વૈવ, કિંચ તદર્થં કદાચિયેકસ્મિન્નપિ વિને મુદુર્મુદુરેકં દ્રુમમૃપૈતિ તસ્મિં સાપથોઽપિ તયૈષ મૃદસ્થેમ્યો મિસાં મૃદ્ધીયુઃ ? કિંચ ધ્રમરોઽસઠ્ઠી, સાપ વસ્તુ સઠ્ઠિદ્વિનો નિનવચનનિપુણાથ, ધ્રમરોઽવતી સાપવસ્તુ વ્રતિનઃ, ધ્રમરો-અપ્રત્યાસ્યાની સાપવસ્તુ પ્રત્યાસ્યાનિન, ધ્રમરોઽસંયતઃ સાપવસ્તુ સંયતાઃ, इत्यादि-વિકૃદ્ધર્મજ્ઞાસિત્વાદિતિ चेन्न, सर्वत्र दृष्टान्तस्यैकदेशिकपत्त्यात्, अनेकपुष्पतः पुष्पाऽङ्कान्तिपूर्वककिञ्चित्किञ्चिदुपादानमात्रे दृष्टान्ततात्पर्यमिति निष्कर्षः, स्फुटी-

પ્રશ્ન—ધ્રમરકા ઉદાહરણ વિષય છે, કારણ યહ કિં ઉસકા સાધુઓંકે સાપ ઠીક મિલ્લાન નહીં હોતા । ક્યોંકિ, ધ્રમર વૃક્ષની આજ્ઞા પ્રાપ્ત કિયે વિના હી પુષ્પરસ પીતા છે, સાધુ યાચના કરકે હી મિલ્લા છેલે છે, ધ્રમર એક દિનમેં એકહી વૃક્ષકે પાસ વારમ્યાર જાતા છે ઓર પુષ્પરસકો પીતા છે, સાધુ એક દિનમેં વારમ્યાર એક મૃદસ્થકે ઘરસે મિલ્લા નહીં છે સકલે, ધ્રમર અસઠ્ઠી હોતા છે, સાધુ સઠ્ઠી હોતે છે, ધ્રમર અપ્રત્યાસ્યાની હોતા છે, સાધુ પ્રત્યાસ્યાની હોતે છે, ધ્રમર અસંયત હોતા છે, સાધુ સંયત હોતે છે, इत्यादि અનેક મિલ્લાઈ પાવી જાતી છે ।

ઉત્તર—એસી શંકા ઠીક નહીં છે, ક્યોંકિ દૃષ્ટાન્ત સબ જગહોંમેં એક દેશીય હી હોતા છે, ‘પીઝા ન પહુંચાતે હુએ અનેક પુષ્પોંસે થોઝા થોઝા છેના’ इतन अंशोमें यह दृष्टान्त समझना चाहिये । इस विषयका स्पष्टी-

પ્રશ્ન—ધ્રમરનું ઉદાહરણ વિષય છે, કારણ કે તે સાધુઓની સાથે ધ્રમર બધા જોડાયે નથી. ધ્રમર વૃક્ષની આજ્ઞા પ્રાપ્ત થયાં વિના જ પુષ્પરસ રસ પીએ છે. સાધુ યાચના કરીને જ મિલ્લા છે એ ધ્રમર એક દિવસમાં એક જ વૃક્ષની પાસે વારંવાર જાય છે અને પુષ્પરસને પીએ છે. સાધુ એક દિવસમાં વારંવાર એક મૃદસ્થના ઘરથી મિલ્યા નથી થઈ શક્યા, ધ્રમર અસઠ્ઠી હોય છે, સાધુ સઠ્ઠી હોય છે; ધ્રમર અવતી હોય છે; સાધુ વતી હોય છે; ધ્રમર અપ્રત્યાસ્યાની હોય છે, સાધુ પ્રત્યાસ્યાની હોય છે. ધ્રમર અસંયત હોય છે, સાધુ સંયત હોય છે. इत्यादि અનેક મિલ્લાઓ રહેલી છે.

ઉત્તર—એ શંકા બરાબર નથી, કારણકે દૃષ્ટાન્ત બધી જગ્યાએ એક દેશીય જ હોય છે. ‘પીઝ ઉપચબ્યા વિના અનેક પુષ્પોમાંથી થોડા થોડા રસ લેવા’ એટલા અર્થમાં જ આ દૃષ્ટાન્ત સમજવું જોઈએ. આ વિષયનું સ્પષ્ટી-

करिष्यति चैतस्सूत्रकारः स्वयम्-‘महुगारसमा’ इति पञ्चमगाथया ॥२॥

एतदेव विशेषेण स्फोरयितुं दार्ष्टान्तिकमाह-‘एमेए’ इत्यादि

मूलम्-^१एमे^५ए^४ सम^३णा^२ मु^७क्ता, जे^६ लो^{१०}ए^८ संति^{११} सा^{१२}हुणो ।

विहंगमा व पुप्फेसु, दाणभत्तेसणे रया ॥३॥

छाया-एवमेते श्रमणा मुक्ता, ये लोके सन्ति साधवः ।

विहङ्गमा इव पुष्पेषु, दानभक्तैषणे रताः ॥३॥

सान्वयार्थः—एमेए=इसीप्रकार ये लोए=लोकम जे=जो मुक्ता=द्रव्यभाव-परिग्रहरहित समणा=तपस्वी साहुणो=साधु संति==हैं, (वे) पुप्फेसु=फूलोंमें विहंगमा व=पक्षियों-भमरोंकी तरह दाणभत्तेसणे=दाता द्वारा दियेजाने वाले आहारकी गवेषणामें रया=लीन रहते हैं । अर्थात्-जैसे पूर्वोक्त प्रकारसे भौंरा पुष्परसका पान करता है उसी प्रकार साधु गृहस्थियोंको असुविधा न पहुंचाते हुए अनेक घरोंसे थोड़ा-थोड़ा आहार ग्रहण करते हैं ॥ ४ ॥

टीका—एवम्=उक्तप्रकारेण ये लोके=समयक्षेत्रे सन्ति=वर्तन्ते एते=ते सर्वे श्रमणाः । ‘श्रमणाः, शमनाः समनसः, समणाः’ इत्येतेषां प्राकृते ‘समणा’ इति रूपं

करण सूत्रकार स्वयं ‘महुगारसमा’ इस पांचवीं गाथामें करेंगे ॥२॥

अब विशेष खुलासा करनेके लिए दार्ष्टान्तिक कहते हैं-

इस प्रकार अढ़ाह द्वीपमें जितने श्रमण, मुक्त, साधु हैं वे सब दाताद्वारा दिये जाते हुए आहारकी एषणामें इस प्रकार प्रयत्न करें जैसे भ्रमर पुष्पोंके रसके अन्वेषणमें लीन होता है ।

श्रमण, शमन, समनस, समण, इन सब शब्दोंका प्राकृत भाषामें

करण सूत्रकार पोते ४ महुगारसमा ओ पायगी गाथाभा करणे (२)

हुवे विशेष खुलासा करवाने दार्ष्टान्तिक कहे छे-

आ प्रभाषे अढी द्वीपमा जेटला श्रमण, मुक्त, साधुओ छे तेओ भधा दाता द्वारा आपवाभा आवता आहारनी ओषणुभां ओयो प्रयत्न करे के जेम भमर पुष्पोना रसना शोधनमा लीन थाय छे

श्रमण, शमन, समनस, समण, ओ भधा शब्दोनु प्राकृत भाषामें

મનતિ, તપ ધામ્યન્તિ—તપસ્યન્ત્યાહારાદિનિરાસેન શરીરં વશેષ્યન્તીતિ, મયમ્નસ-
ણદેતુમૃતપિપયેષુ સિધ્યન્તીતિ, યદ્વા અન્તર્માવિતપ્ત્યર્થસ્વાત્ ધામ્યન્તિ—દમનેન
મમયન્તીન્દ્રિયનોન્દ્રિયાણીતિ મમણાઃ, શમયન્તિ—શાન્તિં નયન્તિ કપામનોકપાય-
રૂપાઽનસમિતિ, ધામ્યન્તિ—વિષકુટમવાટવીપર્યટનમોગાનુલોચ્છલ્લસ્યાભામાભા-
જનિતસન્તાપક્ષભાવતો નિવૃત્તા મયન્તીતિ યા શમનાઃ । સમાનાનિ—સ્વપરેષુ
દુસ્થાનિ મનાંસિ ચેવામિતિ, કુશલમયૈર્મનોમિઃ સહ વર્તન્તે इति वा समनसः,
સમ્—સમ્યક્ અમ્યન્તિ—પ્રવચન મુવત્ इति, સમ્યક્ અમ્યન્તે—કપાયવત્પ્રયે તિસ્યા

‘સમણ’ રૂપ હોતા હૈ । इनमें ‘ममण’ का अर्थ यह है कि जो अनजान
आदि तप करते हैं—परिवह सहते हैं, संसारमें परिभ्रमण करनेवाले
इन्द्रियोंके विययोंसे उदास रहते हैं, अथवा जो पांच इन्द्रियोंका तथा
मनका दमन करते हैं । ‘शमन’का अर्थ यह होता है कि कपाय—क्रोध
मान माया और लोभ तथा नोकपाय—हास्य रति अरति शोक भय
जुगुप्सा क्रीवेद पुरुषवेद और नपुंसकवेद—रूपी अग्निको शान्त कर देते हैं,
विशाख महादवीमें पर्यटन करते हुए भोगरूपी अग्निकी घबकती हुई
ज्वालाओंसे उत्पन्न हुए सतापके समूहको शुद्ध भावनासे शान्त कर
देते हैं । ‘समनस्’ शब्दका यह अर्थ है कि जिनका मन स्व और पर में
समान है, अथवा जिनके मनोयोग सदा शुद्ध रहते हैं । ‘समण’ शब्दका
अर्थ यह है कि—जो सम्यक् प्रकारसे प्रवचनका प्रतिपादन करते हैं अथवा
चारों कपार्योंको जीत लेते हैं ।

‘સમણ’ શ્વ શબ્દ છે ‘મમણ’ નો અર્થ જોવો છે કે—જે અજ્ઞાન આદિ તપ
કરે છે—પરિવહ સહે છે સંસારમાં પરિભ્રમણ કરાવનારા ઇન્દ્રિયોના વિચરોથી
ઉદાસ રહે છે અથવા જે પાંચ ઇન્દ્રિયોનું તથા મનનું દમન કરે છે. ‘શમન’
નો અર્થ જોવો શબ્દ છે કે—કપાય—ક્રોધ માન માયા અને લોભ, તથા નોકપાય—
હાસ્ય રતિ અરતિ શોક ભય જુગુપ્સા ક્રીવેદ પુરુષવેદ અને નપુસકવેદ
રૂપી અગ્નિને શાન્ત કરી નાંખે છે, વિશાખ મહાદેવીમાં પર્યટન કરતા લોભરૂપી
અગ્નિની જ્વાલકાથી જ્વાલાઓમાંથી ઉત્પન્ન થતા સતાપના સમૂહને શુદ્ધ ભાવ-
નાથી શાન્ત કરી નાંખે છે ‘સમનસ્’ શબ્દનો અર્થ જોવો છે કે—જેનું મન
સ્વ અને પરમાં સમાન હોય અથવા જેનાં મનોયોગ કદીશ શુદ્ધ રહે. ‘સમણ’
શબ્દનો અર્થ જોવો શબ્દ છે કે—જે સમ્યક્ પ્રકારે પ્રવચનનું પ્રતિપાદન કરે છે
અથવા ચારે કપાયોને જીતી લે છે

જીવન્તીતિ વા સમણાઃ । મુક્તાઃ=પરિગ્રહવન્ધનરહિતાઃ ધર્મોપકરણં વિહાય સૂચી-
કુશાગ્રમાત્રેણાપિ પરિગ્રહેણ રિક્તા ઇતિ યાવત્, તત્ર પરિગ્રહો વાહ્યાભ્યન્તરભેદાદ્દ્વિ-
વિધઃ, તયોરાગ્રો ધનધાન્યાદિરૂપો નવવિધઃ । દ્વિતીયસ્તુ—

“મિચ્છત્તં વેયતિગં, હાસાઇયછક્કં ચ નાયવ્વં ।

કોહાર્ણ ચઉક્કં, ચઉદસ અઙ્ગિમતરા ગંઠી ॥” ઇત્યુક્તરૂપઃ ।

સાધવઃ=સાધુન્વન્તિ=નિષ્પાદયન્તિ સ્વપરશિવમુખં યે તે, પુષ્પેષુ=વ્યાખ્યાત-
પૂર્વેષુ વિદ્ધમા ઇવ, વિહાયસા=ગગનેન ગચ્છન્તીતિ તથોક્તાઃ, પ્રકરણાદત્ર ભ્રમરા
ઇત્યર્થઃ, ત ઇવ, ભ્રમરતુલ્યા ઇતિ યાવત્ ।

એવં દૃષ્ટાન્તદાર્ઘાન્તિકયોર્મિથઃ સાદૃશ્યં પ્રદર્શ્ય સમ્પ્રતિ યઃ કશ્ચિદ્ ભેદસ્તમાહ-

પરિગ્રહકે બન્ધનસે રહિત અર્થાત્ ધર્મકે ઉપકરણોકે સિવાય સુદૈયા
કુશકી નોકકે બરાબર ભી પરિગ્રહ ન રાખનેવાલોંકો મુક્ત કહતે હૈ ।

પરિગ્રહકે દો ભેદ હૈ-(૧) વાહ્ય ઓર (૨) આભ્યન્તર । પહલા વાહ્ય
પરિગ્રહ ધન-ધાન્ય આદિ નૌ પ્રકારકા હૈ । દૂસરા આભ્યન્તર પરિગ્રહ-
(૧) મિથ્યાત્વ, (૨) સ્ત્રીવેદ, (૩) પુરુષવેદ, (૪) નપુંસકવેદ, (૫) હાસ્ય,
(૬) રતિ, (૭) અરતિ, (૮) શોક, (૯) મય, (૧૦) જુગુપ્સા, (૧૧) ક્રોધ,
(૧૨) માન, (૧૩) માયા ઓર (૧૪) લોભકે ભેદસે ચૌદહ પ્રકારકા હૈ ।

સ્વ ઓર પરકે મોક્ષ સમ્બન્ધી સુખકો સાધનેવાલે સાધુ કહલાતે હૈ ।
એસે સાધુ, દિયે જાનેવાલે અશન આદિકી એપણામેં પ્રવૃત્ત હોવે
-આહાર-પાની કી વિશુદ્ધિમેં લીન રહે ।

યહાં તક દૃષ્ટાન્ત ઓર દાર્ઘાન્તિકકી પરસ્પરમેં સમાનતા વતલાઈ હૈ ।

પરિગ્રહના બંધનથી રહિત અર્થાત્ ધર્મના ઉપકરણો સિવાય એક સેાય કે
તથુખલા જેટલો પણ પરિગ્રહ ન રાખનારાઓને મુક્ત કહે છે

પરિગ્રહના બે ભેદ છે (૧) બાહ્ય અને (૨) આભ્યન્તર પહેલો બાહ્ય પરિ-
ગ્રહ ધન-ધાન્યાદિ નવ પ્રકારનો છે બીજો આભ્યન્તર પરિગ્રહ-(૧) મિથ્યાત્વ,
(૨) સ્ત્રીવેદ, (૩) પુરુષવેદ, (૪) નપુંસકવેદ, (૫) હાસ્ય, (૬) રતિ, (૭) અરતિ,
(૮) શોક, (૯) ભય, (૧૦) જુગુપ્સા, (૧૧) ક્રોધ, (૧૨) માન, (૧૩) માયા,
અને (૧૪) લોભ, એ ભેદોએ કરીને ૧૪ પ્રકારનો છે.

સ્વ અને પરના મોક્ષ સંબન્ધી સુખને સાધનારા સાધુ કહેવાય છે - એવા
સાધુ, આપવામાં આવતા અશન આદિની એપણામા પ્રવૃત્ત થાય, આહાર પાણીની
વિશુદ્ધિમા લીન રહે

અહીં સુધી દૃષ્ટાન્ત અને દાર્ઘાન્તિકની પરસ્પર સમાનતા બતાવી છે. હવે

યદ્વા યવા પિશ્તમાઃ પુણ્યેષુ તથા સાપચઃ કુમ્ભ રતાઃ ? इत्याह—‘दानमसैपमे
रताः’ इति, दीयत इति, अदायीति वा दानं=दीयमानमवधाय दत्त, तच्च तद्भू-
क्तम्=भक्ष्यादिकं च दानमस्त तस्य एषणम्=अन्वेषणं तस्मिन्, अथवा दानं=दत्तं,
मक्त=मासुक्तम्, एषणा=अन्वेषणम् एतेषां समाहारश्चान्ते दानमसैपमं तस्मिन्
रताः=आसक्ता इत्यर्थः ।

બોટિક-શાક્ય-તાપસ-ગૈરિકા-ઽઽગ્રીવા અપિ લોકે ધ્રમણપદેનોપ્યન્તે તેષાં
નિરાસાર્યમુક્ત ‘મુક્તા’ इति । निह्नादिष्वपि व्यपहारतो मुक्तत्वमस्त्यवस्त-
द्व्यपत्तत्त्वमिह—‘साङ्गुणो’ इति । मधुकरा अदद्याऽऽदानवृत्त्या कुसुमरसं पिबन्ति
अमभास्तु दातुमिरदत्तस्याभादेर्निष्ठसामपि न कुर्वते ग्रहणस्य तु क्वचैव केति
अमरापेक्षया साङ्गुનાં व्यतिरेક दर्શयितુમાह—‘दान’ इति । ‘मत्त’ पदेन सचित्त-

અમ્મ ઉનમેં જો અન્તર હે ઉસેમી યતલાતે હેં । ઘહ અન્તર યહ હે કિ
જેસે અમર પુષ્પોમેં અનુરક્ત હોતા હે ધેસે સાધુ ઘહસ્થાવા દિયે જાને વાલે
અમ્મન પાન આદિકે અન્વેષણમેં પ્રવૃત્ત હોયે ।

બોટિક, શાક્ય, તાપસ, ગૈરિકા ઓર આજીવિક આદિમી, લોકમેં
અમળ કહલાતે હે, ઉનકા નિરાકરણ કરનેકે લિયે ગાથામેં ‘મુક્તા’
(મુક્તાઃ) કહા હે । નિહ્ન આદિમી વ્યપહારસે મુક્ત કહલાતે હે અતઃ
ઉનકા નિરાકરણ કરનેકે લિયે ‘સાંગુણો’ (સાપચઃ) પદ વિયા હે । અમર
બિના દિયે કુપ પુષ્પકે રસકા પાન કરસે હે કિન્તુ અમળ બિના દિયે
કુપકો ગ્રહણ કરનેકી ઇચ્છામી નહીં કરસે, ગ્રહણ કરનેકી તો વાત હી
હર હે, ઇસ મેદકો પ્રગટ કરનેકે લિયે ‘દાન’ શબ્દ, સચિત્ત આહારકા

તેમાં જે અતર રહેલ છે તે બતાવે છે તે અતર જે છે કે-એમ અમર પુષ્પોમા
અનુરક્ત થાય છે તેમ અનુરક્તે આપેલા અમળન પાન આદિના શોધનમાં સાધુ
પ્રવૃત્ત થાય. બોટિક, શાક્ય, તાપસ, ગૈરિક અને આજીવિક આદિ પણ અમળા-
માં અમળ કહેવાય છે, તેનું નિશકરણ કરવા માટે ગાથામાં મુક્તા (મુક્તાઃ)
કહ્યું છે નિહ્નવ આદિ પણ વ્યવહારે કરીને મુક્ત કહેવાય છે, તેથી તેનું નિશ-
કરણ કરવાને સાંગુણો (સાપચઃ) પણ આપેલ છે અમર અણુઆપેલા પુષ્પના
રસનું પાન કરે છે, કિન્તુ અમળ અણુઆપેલા શોષણનું શક્ય કરવાની ઈચ્છા
પણ કરતા નથી, પછી શક્ય કરવાની વાત જ ક્યાં રહી ? આ લેખને પ્રકટ કરવાને
માટે જ્ઞાન શબ્દ, સચિત્ત આહારનું નિશકરણ કરવાને માટે મત્ત શબ્દ, અને

મપિ વ્યવચ્છિદ્યતે । આધાકર્માદિદોષવ્યાવૃત્તયે ‘એસળા’-પદમુપાત્તમ્ ।

એવમુક્તગાથાભ્યાં દૃષ્ટાન્ત-દાર્ઢાન્તિકપ્રદર્શનપુરસ્સરં સાધુમિઃ કથં મિત્તા પ્રહીતવ્યેત્યુક્તં, તત્ર મિત્તા દિવિધા-લૌકિકી લોકોત્તરા ચ । તયોરાઘા દીનવૃત્તિ-પૌરુષપ્ત્રી-ભેદાદ્ દિવિધા, તત્ર સ્વોદરભરણાસમર્થાનાં હીના-ડનાથ-પદ્મગુપ્તમૃતી-નામાઘા, પશ્ચાસવભાજામિન્દ્રિયપશ્ચકવિપયાસક્તચિત્તાનાં પ્રમાદપશ્ચકપ્રવૃત્તાનાં મોગામિપગૃહ્નૂનાં સન્તતિસમુત્પાદકાનાં નિરુઘમાનાં દિવિધા । લોકોત્તરાડપિ

નિરાકરણ કરનેકે લિએ ‘મત્ત’ શબ્દ ઓર આધાકર્મી આદિ દોષવાલે આહારકા વ્યવચ્છેદ કરનેકે લિએ ‘એષળા’ શબ્દ ગાથામેં દિયા ગઘા હૈ ।

હન દો ગાથાઓમેં દૃષ્ટાન્ત ઓર દાર્ઢાન્તિક વતલાકર યહ પ્રગટ કિયા હૈ કિ સાધુઓકો કિસ પ્રકાર મિત્તા લેની ઇાહિયે?, અતઃમિત્તાકે ભેદ કહતે હૈ—

મિત્તા દો પ્રકારકી હૈ—લૌકિક મિત્તા ઓર લોકોત્તર મિત્તા । લૌકિક મિત્તાકે મી દો ભેદ હૈ—(૧) દીનવૃત્તિ, (૨) પૌરુષઘ્ની । અપના પેટ ભરનેમેં અસમર્થ, દીન, હીન, અનાથ, લૂલો, લંગડોંકી મિત્તા દીન-વૃત્તિ કહલાતી હૈ । પાંચ આસવોંકા સેવન કરનેવાલે, પાંચોં હિન્દ્રિયોંકે વિષયોંમેં ચિત્તકો સદા આસક્ત રલ્વનેવાલે, પાંચોં પ્રકારકે પ્રમાદોંમેં પ્રવૃત્તિ કરનેવાલે, મોગરૂપી આમિષમેં અમિલાષારલ્વનેવાલે, ચાલ-ચર્ચોંકો ઉત્પન્ન કરનેવાલે નિકમ્મે મનુષ્યોંકો દી જાનેવાલી મિત્તા પૌરુષઘ્ની કહલાતી હૈ, ક્યોંકિ હિસસે ઁનકા પૌરુષ નષ્ટ હો જાતા હૈ ।

આધાકર્મી આદિ દોષવાળા આહારનો વ્યવચ્છેદ કરવાને માટે એષળા શબ્દ ગાથામા આપવામા આવેલો છે

આ મે ગાથાઓમા દૃષ્ટાન્ત અને દાર્ઢાન્તિક બતાવીને એમ પ્રકટ કરવામા આવ્યુ છે કે સાધુઓએ કેવા પ્રકારની મિત્તા લેવી જોઈએ માટે મિત્તાના ભેદો કહે છે —

મિત્તા મે પ્રકારની છે લૌકિક મિત્તા અને લોકોત્તર મિત્તા લૌકિક મિત્તાના પશુ મે ભેદો છે (૧) દીનવૃત્તિ, (૨) પૌરુષઘ્ની પોતાનું પેટ ભરવામા અસમર્થ દીન, હીન, અનાથ, લૂલા, લંગડાની મિત્તા દીનવૃત્તિ કહેવાય છે પાચ આસ-વોનું સેવન કરનારા, પાચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોમા ચિત્તને સદા આસક્ત રાખનારા પાચે પ્રકારના પ્રમાદોમા પ્રવૃત્તિ કરનારા, ભોગરૂપી આમિષમા અમિલાષા રાખ-નારા, જાળ-જાચ્યાને ઉત્પન્ન કરનારા, એવા નકામા મનુષ્યોને આપવામા આવતી મિત્તા પૌરુષઘ્ની કહેવાય છે, કારણ કે તેથી એમનું પૌરુષ નષ્ટ થઈ જાય છે

દ્વિવિધા—અમશસ્ત્રા પ્રશસ્ત્રા ચ, તથાડપસન્ન-પાર્શ્વસ્થાવીનામપ્રશસ્ત્રા મિત્રા,
પ્રશસ્ત્રા પુનઃ પંચમહાવ્રતધારિણાં પટ્કાપરક્ષકાણાં સમિતિપચ્ચક્ર-શુભિનિપવર્તા
મુનીનાં પ્રતિમાપારિભાવકાણાં ચ, યત્તુ પર્યસૂતાઃ આવકા અપિ અમશ્ચરૂપા
એષ । इयमत्र 'सर्वसम्पत्करी'—स्त्युच्यते, अस्या अन्यान्यपि पद् नामानि
यथा—(१) मायुकरी, (२) गोचरी, (३) गजुलेपा, (४) अक्षाज्जना, (५) गर्ता
पूरणी, (६) दाहोपशमनी चेति । ताम् मायुकरी—समनन्तरमृषाक्तस्वरूपा (१) ।

લોકોત્તરમિદક્ષા મી લોક પ્રકારકી છે—(૧) અપ્રશસ્ત્રા ઓર (૨) પ્રશસ્ત્રા ।
અવશસ્ત્રા ઓર પાર્શ્વસ્થ આલેખી મિદક્ષા અપ્રશસ્ત્રા ઓર પંચમહાવ્રતધારી,
પટ્કાપરક્ષક, પાંચસમિતિ ત્રીનશુભિકા પાલન કરનેવાળે મુનિકી તથા
પ્રતિમા-(પરિમા)-ધારી આવકોંકી મિદક્ષા પ્રશસ્ત્રા કહેલાતી છે ।

પ્રતિમા-(પરિમા)-ધારી આવકોંકી મિદક્ષા પ્રશસ્ત્રા હસ કારણ છે કિ
વે આવક હોતે કુપ મી સાધુસરીમ્બી ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયાકા પાલન કરતે છે ।
હસ મિદક્ષાકો 'સર્વસમ્પત્કરી' મી કહેતે છે, કયોંકિ હસસે આત્માત્મી
સમસ્ત સમ્પત્તિ જ્ઞાન વર્ધન સુલ્ભ આલેખી પ્રાપ્તિ હોતી છે । હસ મિદક્ષાકે
હા નામ ઓર મી કહેતે છે—

(૧) માયુકરી (આમરી), (૨) ગોચરી, (૩) ગજુલેપા, (૪) અક્ષાજ્જના,
(૫) ગર્તાપૂરણી ઓર (૬) દાહોપશમની ।

(૧) માયુકરી (આમરી) કા સ્વરૂપ હસસે પદ્ધત્તેની ગાથામેં કહા
જાણુકા છે ।

લોકોત્તર મિદક્ષા ને પ્રકારની છે (૧) અપ્રશસ્ત્રા, (૨) પ્રશસ્ત્રા. અવશસ્ત્રા અને
પાર્શ્વસ્થ આલેખી મિદક્ષા અપ્રશસ્ત્રા અને પંચ મહાવ્રતધારી પટ્કાપરક્ષક,
પાંચ સમિતિ ત્રણ શુભિનું પાલન કરનાર મુનિની તથા પ્રતિમા-(પરિમા)-ધારી
આવકોંકી મિદક્ષા પ્રશસ્ત્રા કહેવાય છે

પ્રતિમા-(પરિમા)-ધારી આવકોંકી મિદક્ષા પ્રશસ્ત્રા ને કારણથી છે કે જે
આવકોંકી દેખા હવા સધુન નેવી ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયાનું પાલન કરે છે આ મિદક્ષાને
'સર્વસમ્પત્કરી' પણ કહે છે કારણ કે તેથી આત્માની સમસ્ત સમ્પત્તિ જ્ઞાન
વર્ધન સુખ આદિની પ્રાપ્તિ થાય છે જે મિદક્ષાના બીજા છ નામ પણ કહેલાં છે
(૧) માયુકરી (આમરી), (૨) ગોચરી, (૩) ગજુલેપા, (૪) અક્ષાજ્જના, (૫)
ગર્તાપૂરણી, અને (૬) દાહોપશમની.

(૧) માયુકરી (આમરી)નું સ્વરૂપ પહેલાંની ગાથામાં કહ્યું છે

द्वितीया-यथा गौर्यत्र लघुतृणादिकं पश्यति तत्राऽल्पं यत्र चाधिकं तत्र पूर्वापेक्ष-
याऽधिकं कवलं गृह्णाति न तु तृणादिकमुन्मूलयति तथा मुनिरपि गृहस्थगृहे यथाऽ-
वसरं यथासामग्रि च यां भिक्षां गृह्णाति सा । अथवा विविधवसनरत्नालङ्करणवि-
भूषिता सुन्दरी युवतिर्गवे घासादिकं समर्पयति तदा तदीयरूपलावण्यादिकमप-
श्यन्ती गौर्दीयमानं घासादिकमुपादत्ते, तद्वद् भिक्षुणाऽपि दातृवसनसुवेषरूपलाव-
ण्यादेः सानुरागावलोकनं विहाय केवलमशनपानादिशुद्धौ दृष्टिः स्थापनीयेति
गोचरीभिक्षासमाचारः (२) ।

तृतीया गडुलेपा-यथा गडूपरि समधिकलेपप्रदानेन प्रसृतलेपतो नीरुजोऽपि

(२) गोचरी-जैसे गाय जहां कम घास देखती है वहाँ कम कवल
ग्रहण करती है, जहां अधिक देखती है वहां पहलेसे कुछ अधिक ग्रहण
करती है, घासको जड़से नहीं उखाड़ती, उसीप्रकार भिक्षु एक स्थानसे
ही पूर्ण अशन पान आदि न ग्रहण करे किन्तु गृहस्थको फिर आरम्भ
न करना पड़े इस प्रकार विचार कर अशनादि ले उसे गोचरी कहते हैं ।
अथवा जैसे विविध बहुमूल्य वस्त्र आभूषणोंसे आभूषित सुन्दरी
युवती स्त्री गायको घास डालने आती है तो गाय उसकी सुन्दरता नहीं
देखती वरन् घास पर ही दृष्टि रखती है, उसीप्रकार भिक्षु आहारादि
देती हुई स्त्रीके सौन्दर्य, सुवेष, आभूषण आदिका निरीक्षण न करे
किन्तु अशनादिकी शुद्धि पर ही दृष्टि रखे उसे गोचरी कहते हैं ।

(३) गडुलेपा-जैसे फोड़ेके ऊपर आवश्यकतासे अधिक लेप करनेसे

(२) गोचरी-जेम गाय न्या ओष्ठं घास जुओ छे त्या ओछो डोणियो
ले छे, न्या वधु घास जुओ छे त्या पडेलाथी वधु मोटो आस (डोणियो) ले
छे, घासने भूणमाथी उपाडती नथी. ओ रीते भिक्षु ओक स्थानेथी न पूरा अशन
पान आदि ग्रहण न करे, किंतु गृहस्थने इरीथी आरभ-समारंभ न करवे पडे
ओवे विचार करीने अशनादि ले, तेने गोचरी कहे छे अथवा जेम विविध गडु-
मूल्य वस्त्राभूषणोथी सन्न थयेवी सुन्दर युवती स्त्री गायने घास नीरवा आवे
छे, तो गाय तेनी सुन्दरता जेती नथी, परन्तु घास पर न दृष्टि राखे छे, ते
प्रमाणे भिक्षु आहारादि आपती स्त्रीनु सौंदर्य, सुवेश, आभूषण आदिनु निरी-
क्षण न करे, किंतु अशनादिनी शुद्धि पर न दृष्टि राखे तेने गोचरी कहे छे

(३) गडुलेपा-जेम शुभडा उपर जर्री करता वधारे लेप करवाथी लेप

ગઢુસન્નિહિતદેશા વિહન્યતે, તદેકદેશમાપે યત્કિન્નિલેપપદાને ગઢુમદેશસાધન્યેન
 છેપામાવાપ્રોગો નોપશામ્યતિ, તદ્વત્સાધુરપિ, નિર્દોષપરિમિતાહારેણ છુપાં નિર્સ્તયતિ
 સ્વરૂપા (૩) ।

ચતુર્થે વાસ્ત્વા અસામ્રાનેતિ નામ-યથા શ્વકટેન દુરં મનુષ્યકામસ્તથ યદિ
 તૈસ્તદાન ન કુર્યાત્, તદા ચક્ષુરેવાક્ષમં તથા પારયતિ શ્વકટારોહિણ પ્રાપન્તિ
 મમીષ્ટ સ્થાનમ્ તત્રાપિકતરતૈલનિલેપસ્તુ ન કેવલં નિષ્ફલઃ પ્રત્યુત દાર્દ્રિં મન-
 યતીતિ, તદ્વિશિરવધાન્નપાનપદાનં વિના મોક્ષમાપકસયમપથે ચક્ષુરમક્ષમ શરીર

લેપ ફચર-ઉચર ફેલ જાતા હૈં ઓર આસ-પાસકા નીરોગ પ્રવેશ મી સ્થાય
 હો જાતા હૈ, ઓર યદિ ફોફે પર પિલકુલ હી લેપ ન કિયા જાય તો મી
 રોગ શાન્ત નહીં હોતા, વૈસેહી સાધુ યદિ પ્રમાણસે અધિક આહાર કરે
 તો પ્રમાદ આદિ દોષ ઉત્પન્ન હોનેસે સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓકા પૂર્ણ
 પાલન નહીં કર સક્તા, ઓર પિલકુલ હી થોડા આહાર કરે તો
 છુપાવેદનીયકી શાન્તિ ન હોનેસે વૈયાધૃત્ય આદિ સાધુકી ક્રિયાયે
 નહીં હો સક્તી, ફસલિય નિર્દોષ ઓર પરિમિત આહાર લેના 'ગઢુલેપા'
 નિશ્ચા કહેલાતી હૈં ।

(૪) અક્ષાલ્લના-જેસે કોઈ ગાઢીદ્વારા હચ્છિત સ્થાન પર જાના જાહતા હૈં
 પરન્તુ ગાઢીકો પિલકુલ તૈલ નહીં દેવે તો વહ ગાઢી ચલ નહીં સક્તી
 ઓર યદિ અધિક તૈલ વે વિપા જાય તો વહ વૃથા હી નહીં ધરન્ દાનિકારક
 મી હૈ, ફસીપ્રકાર મોક્ષપુરી તક પહુંચનેકે લિય શરીર-રૂપ શકટ (ગાઢી)

આમ-તેમ દેવદં બાધ છે અને આસપાસનો નીશથ પ્રદેશ પણ ખસલ થઈ
 બાધ છે અને જો ગૂમ્મ ઉપર બિલકુલ લેપ ન કરવામાં આવે તો શેમ શાન્ત
 થાય નહિ, એવી જ રીતે સાધુ જો પ્રમાણથી અધિક આહાર કરે તો પ્રમાદ
 આદિ દોષ ઉત્પન્ન થવાથી સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓનું પૂર્ણ પાલન કરી શકતો
 નથી, અને બિલકુલ મોટા આહાર કરે તો છુપાવેદનીયની શાન્તિ નહિ થવાથી
 વૈયાધૃત્ય આદિ સાધુની ક્રિયાઓ થઈ શકતી નથી તેથી નિર્દોષ અને પરિમિત
 આહાર લેવો જો 'ગઢુલેપા' નિશ્ચા કહેવાય છે

(૪) જેમ કેઈ માણસ આંધમાં જેસીને હચ્છિત સ્થાન પર જવા પ્રયત્ન છે
 પરન્તુ આંધને બિલકુલ તૈલ ન જોતો તો જો ગઢુ આંધી શકતું નથી અને
 જો પાસે પહોં તૈલ જોતો તો તે વૃથા બાધ છે એટલું જ નહિ પણ દાનિકારક
 પણ નીવડે છે એ રીતે મોક્ષપુરી સુખી પોષાવવાને માટે શરીર-શકટ (ગાઢી)

મપિ નાલં મુનીન્ મોક્ષં પ્રાપયિતુમ્, અધિકતરાહારપૂરિતં તુ નિદ્રાપ્રમાદાદિદોષ-
જાતં જનયન્નૂનમેવ વિનયશ્રુતાદિસમાધિં વિધ્વંસયતિ, અતઃ પરિમિતં વિશુદ્ધં
ચાશનપાનમુપાદેય ભિક્ષુનેતિ સેય ભિક્ષા ‘અક્ષાઙ્ગના નામ’ (૪) ।

પશ્ચમી ગર્તાપૂરણી, સા યથા-કસ્યાપિ શ્રેષ્ઠિનો ભવનસમ્બન્ધિનિ ગમના-
ગમનમાર્ગે યદિ કેનાપિ કારણેન ગર્ત્તઃ સંજાયતે તદા તમવલોક્ય સ તદાનીં
યદેવ સચ્ચો લોષ્ટપાપાણચ્છન્ડાદિકમુપલભતે તદેવાદાય તં ગર્ત્તં પરિપૂરયતિ ન
તૂત્તમેનૈવેષ્ટકપ્રથૃતિના ગર્તાઽય પૂરયિતવ્ય ઇતિ વિચારયતિ, તથા સતિ મહાઽન-
ર્થોત્પત્તિસંભવઃ, એવમેવ મુનિરપિ ક્ષુધાવેદનીયોદયવશાદ્રિક્તમુદરમૈપણિકૈરન્તપ્રા-
ન્તાદિભિરાહારૈર્વિભર્તીતિ । (૫)

કો આહારાદિરૂપ તેલ વિલકુલ ન દિયા જાય તો સંયમયાત્રાકા સમ્યક્
નિર્વાહ નહીં હો સકતા ઓર અધિક આહાર દેનેસે રોગાદિ હોજાનેકે
કારણ વિનય શ્રુત આદિ સમાધિ નહીં હો સકતી, હસલિએ પરિમિત
આહાર લેના અક્ષાઙ્ગના ભિક્ષા કહલાતી હૈ ॥

(૫) ગર્તાપૂરણી-જૈસે યદિ કિસી રઈસકે ઘર જાને-આનેકે માર્ગમેં
કિસી કારણસે ગડ્ડા હોજાય તો ઉસે દેખતે હી વહ રઈસ શીઘ્રતાસે
મિટ્ટી-પત્થરકે ટુકડે આદિ જો કુછ પાતા હૈ ઉન્હીંકો લેકર ચઢેકો ભર
દેતા હૈ । પરન્તુ એસા નહીં વિચારતા હૈ કિ અચ્છે ૨ ઈટ-પત્થરોં સે
હી હસે ભરના ચાહિયે । યદિ ન પૂરે તો વડી આપત્તિ આનેકી સંભાવના
રહતી હૈ । ઈસીપ્રકાર મુનિ, ક્ષુધાવેદનીયકે વશસે અન્ત-પ્રાન્ત આદિ
નિરવચ આહાર લેકર ચાલી ઉદર ભર લેતે હૈ । હસલિએ હસે
ગર્તાપૂરણી કહતે હૈ ।

ને આહારાદિ રૂપ તેલ ગિલકુલ ન ઉજવામા આવે તો સયમ-યાત્રાને સમ્યક્
નિર્વાહ થઈ શકતો નથી, અને અધિક આહાર આપવામા આવે તો રોગાદિ
થવાથી વિનય શ્રુત આદિ સમાધિ થઈ શકતી નથી તેથી પરિમિત આહાર લેવો
એ ‘અક્ષાઙ્ગના’ ભિક્ષા કહેવાય છે

(૫) ગર્તાપૂરણી-જેમ કોઈ ગૃહસ્થને ઘેર જવા-આવવાના માર્ગ પર કોઈ
કારણથી ખાડો પડી જાય છે તો તેને દેખતા જ તે ગૃહસ્થ શીઘ્ર માટી, પથ્થરના
ટુકડા, વગેરે જે કંઈ મળે તે લઈને ખાડાને પૂરી નાખે છે પણ એમ નથી
વિચારતો કે સારી ઈટો પથ્થરથીજ પૂરીએ જો ન પૂરે તો બારે આપત્તિ આવી
પડવાની સંભાવના રહે છે એ રીતે મુનિ ક્ષુધા-વેદનીયને લીધે અન્ત-પ્રાન્ત આદિ
નિરવચ આહાર લઈને ખાલી ઉદર ભરી લે છે તેને ગર્તાપૂરણી કહે છે.

પછી દાહોપશમની થયા-મવને જ્વલનજ્વાલામાછાદનદશમાને ઘૂસી યદેવ સપો બલકર્દમધુસ્મિતોષ્ટપશુતિકમ્પલમત સદેવ પ્રસિપ્ય પાત્રક પ્રશ્નમયતિ ન તુ ગન્નાવિસલિભં પ્રતીક્ષતે, તથા સયમરસાર્થ નિર્દોષેણ રક્ષાવિનાડપ્યાહારેણ શ્રમયતિ છુયાં મુમુક્ષુર્મિષ્ટુરિતિ (૬) ॥ ૩ ॥

પ્રશસ્તૈવ મિત્તા સાપુર્નિર્ગ્રહીતમ્યા નેતરેતિ નિશ્ચમ્ય શિષ્યો ગુરુ પ્રત્યાહ-
; યય ચ, -ઈત્યાદિ ।

મૂલ્મ-^૧યય ^૨ચ ^૩વિત્તિ ^૪લઙ્ગામો, ^૫ન ^૬ય ^૭કોઽપિ ^૮ઉવહસ્મદ્ ।

^૯અહાગઢેસુ ^{૧૦}રીયતે, ^{૧૧}પુષ્પેસુ ^{૧૨}ભમરા ^{૧૩}જહા ॥ ૪ ॥

(છાયા) — ^{૧૪}યય ^{૧૫}ચ ^{૧૬}વિત્તિ ^{૧૭}લઙ્ગામદે, ^{૧૮}ન ^{૧૯}ચ ^{૨૦}કોઽપિ ^{૨૧}ઉવહન્યતે ।

યયાઠતેષુ રીયતે, પુષ્પેષુ ભમરા યયા ॥ ૪ ॥

(૬) દાહોપશમની—જિસ સમય ઘરમેં અગ્નિ ઘડક જાય ઠસ સમય ઘરકા સ્વામી જલ્દીરમેં જલ કીખડ પૂલ મિટી આવી જો કુછ મિલજાપ ઠસીકો ઢાલકર આગ મુક્તાતા હૈ । ઠસ સમય ઘડ યહ નહીં સોચતા કિ જબ ગંગાસિન્ધુકા નિર્મલ નીર મિલેગા તમી આગ મુક્તાઝગા, ઠસીપ્રકાર સયમકી રક્ષાકે લિપ મુમુક્ષુ મિષ્ટુ ટુચ્છ આવી નિર્દોષ મિત્તાસે છુયાકો યાન્ત કર હેતા હૈ । ઇસલિપ ઇસકો દાહોપશમની કહતે હૈ ॥ ૩ ॥

‘પ્રશસ્ત મિત્તા હી સાપુકો ગ્રહણ કરની ચાહિયે અન્ય નહીં’ યહ સુનકર શિષ્ય ગુરુસે નિવેદન કરતા હૈ—‘યય ચ વિત્તિ’ ઇત્યાદિ ।

(૬) દાહોપશમની—ઠે સમયે ઘરમાં અગ્નિ બગાડી ઠીંઠે તે સમયે ઘરનેા પાણી જલ્દી-જલ્દી પાણી, કાઠવ પૂળ, માટી વગેરે ઠે કાઠ મળી બધ તે નાખીને આગ છુગાવે છે તે વખતે તે જોગ નથી વિચારતો કે જ્યારે જાગ-સિંધુડ નિર્મળ નીર મળશે ત્યારે આગને છુગાવીશ. જો ધીતે અગમની રક્ષાને માટે મુમુક્ષુ મિષ્ટુ છુપાવી, ટુચ્છ, ખાદિ નિર્દોષ મિત્તાથી છુધાને યાન્ત કરી હે । તેથી તેને ‘દાહોપશમની’ કહે છે (૩)

“પ્રશસ્ત મિત્તાજ સાપુએ જલ્દી બેઠાંને બીલ નહિ,” જોગ સ્થ-
ગીને શિષ્ય ગુરુ સમીપે નિવેદન કરે છે—‘યય ચ વિત્તિ’ ઇત્યાદિ.

गुरु महाराजके प्रति शिष्यकी प्रतिज्ञा—

सान्वयार्थः—(हे गुरुमहाराज !) वयं=हम च=ऐसी वित्ति=वृत्ति-भिक्षा-वृत्तिको लब्धामो=स्वीकार करेंगे (जिससे) कोइय=कोईभी न उवहम्मइ=उपमर्दित न हो, (साधु) अहागडेसु=सदाकी भांति गृहस्थद्वारा अपने लिए बनाये हुए भोजनमेंही रीयते=संयम यात्राका निर्वाह करते हैं, जहा=जिस प्रकार भ्रमरो=भौंरा पुप्फेसु=फूलोंमें निर्वाह करता है । अर्थात् श्रमण महाराज गृहस्थद्वारा खुदके लिये बनाये हुए आहारसे ही अपनी यात्राका निर्वाह कर लेते हैं ॥ ४ ॥

टीका—एतद्वाधायाः पूर्वार्द्धे समुपात्तं चकारद्वयं क्रमेण यथा-तथा-शब्दार्थ-वाचकं ततश्चायमर्थः—वयं च=तथा-तेन रूपेण, वृत्ति=जिनोक्तस्वरूपां प्रशस्तां भिक्षां, लप्स्यामहे=प्राप्स्यामः स्वीकरिष्याम इति यावत्, यथा न कोऽपि त्रस-स्थावरप्राणिमात्रमित्यर्थः उपहन्यते=उपहतः (उपमर्दितः) भवेत् । एवंविध-वृत्तिग्रहणे सदृष्टान्तहेतुमुपन्यस्यति 'अहा०' इति, अत्र 'यत्' इत्यध्याहार्यम्, तथा च-यतः यथाकृतेषु=गृहस्थैरात्मार्थमात्मीयार्थं च सम्पादितेष्वाहारादिषु रीयन्ते=गच्छन्ति संयमयात्रां निर्वहन्तीति यावत् 'साधवः' इति शेषः । अत्र गतमपि भ्रमरदृष्टान्तं विस्पष्टप्रतिपत्तये पुनरुपन्यस्यति 'पुप्फेसु' यथा पुष्पेषु

इस गाथाके पूर्वार्द्धमें दो 'च' आये हैं, एकका अर्थ है 'जैसे' और दूसरेका अर्थ है 'वैसे', इसलिए इसका अर्थ यह हुआ कि-हे भगवन् ! हम वैसेही प्रशस्त भिक्षा ग्रहण करेंगे जैसे (जिस प्रकार) त्रस या स्थावर जीवको किसीभी प्रकारकी बाधा न पहुँचे, क्योंकि गृहस्थोंद्वारा अपने-लिये या अपने कुटुम्बके लिये बनाये हुए आहारको लेकर ही साधु अपनी संयमयात्राका निर्वाह कर लेते हैं । इसी बातको अधिक स्पष्ट करनेके

आ गाथाना पूर्वार्द्धमा ये च आव्या छे ओकनो अर्थ छे 'जैमे' अने पीनने। अर्थ छे 'जैमे' अने रीते तेनो अर्थ जैमे थये के-छे भगवन् ! जैमे जैमे ज (जैमे प्रकारे) प्रशस्त भिक्षा ग्रहण करीशु के जैमे (जै प्रकारे) त्रस या स्थावर जीवने केछे पणु प्रकारनी बाधा न पड़ेथे कारण के गृहस्थोअ पोताने माटे या पोताना कुटुम्बने माटे बनावेवो आहार लधने ज साधु पोतानी संयम-यात्रानो निर्वाह करी वे छे अ वातने वधु स्पष्ट करवाने माटे भ्रमरना दृष्टान्तने करीथी जेवडावे छे

धमराः, ते हि पुष्पेभ्यो रसमाहरन्तोऽपि तानि (पुष्पाणि) छेदन्तोऽपि न पीडयन्ति । अत्र 'सम्भ्रामो' इत्यस्य 'सप्स्याम' इति व्यास्मान तु सर्वथा व्याकरणविरुद्धमेव 'सम' धातोरनुदात्तेस्तु पठितत्वेन नित्यात्मनेपदित्वात्, न च वसिको द्विस्करणवापितया 'अनुदात्तेष्वसप्तममात्मनेपदमनित्यम्' इतिपरिमापया परस्मैपदमपि युक्तमेवेति धार्यम्, तस्या अगतिकगतिकृतयेष्टमयोगविषयत्वात्, वस्तुतस्तु माभ्यानुक्तवापितार्यस्य साधुताया नियामकत्वे प्रमाथामावादेपमादिका परिमापाभिन्त्या एवेति स्पष्टं 'परिमाफेन्दुशेखरे' इत्यतिरोहित वैयाकरणानाम् । अत्र गायायो 'सम्भ्रामो' इति, 'उवाहम्मइ' इति मविप्यद्वर्चमानौ कासावविचक्षितौ, तत्र कासप्रयग्रहणे बोध्यम् ॥ ४ ॥

एवं मधुकरदृष्टान्तेन यत्कथितं तत्पतिपाद्यधुपसंहरति—'मधुगारसमा' इत्यादि ।

मूम्-मधुगारसमा बुद्धा जे भवति अणिस्सिया ।

नाणापिंहरया दत्ता तेण बुद्धति साहुणो ॥त्तिवेमि॥५॥

छाया—मधुका (क) रसमा बुद्धा यतो मवन्त्यनिभिषाः ।

नानापिंहरया दन्ताः, तेन उच्यते साधवः ॥ ५ ॥

सान्वयार्थ —(कपोकि)जे=जो मधुगारसमा=मीरेकीमांति बुद्धा=विषेकी अणिस्सिया=मीरेचनरहित नाणापिंहरया=अनेक धरोका निरवय पिण्ड छेकर संयममें सीन दत्ता=इन्द्रियविजयी भवति=हाते हैं, तेण=इसीसे वे साहुणो=साधु बुद्धति=कहाते हैं । सिक्किम=इस प्रकार श्रीवृषमां स्वामी

लिए कहे हुए धमर दृष्टान्तको फिर बुझाते हैं कि—जैसे धमर पुष्पोंसे रस ग्रहण करकेभी किसी पुष्पको पीड़ा नहीं पहुँचाता ॥४॥

मधुकरका उदाहरण देनेसे जो निष्कर्ष निकला उसे सूत्रकार कहते हैं—'मधुगारसमा' इत्यादि ।

हे-जो धमर पुष्पोंमेंसे रस ग्रहण करके भी नहीं पीड़ा पहुँचाता (४)

मधुकरका उदाहरण देनेसे जो निष्कर्ष निकला उसे सूत्रकार कहते हैं—मधुगारसमा, इत्यादि.

જમ્બૂસ્વામીસે કહતે હૈ—“હે જમ્બૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીરસે મૈને જૈસા સુના હૈ
વૈસા હી તેરે લિષ કહતા હું ॥ ૫ ॥

॥ ઇતિ પ્રથમાધ્યયનસ્ય સાન્વયાર્થઃ ॥ ૧ ॥

ટીકા—અત્ર ગાથાયાં ‘જે’ इत्यस्यादौ ‘यतः’ इति, ‘तेण’ इत्यस्यान्ते ‘ते’
इति च पदद्वयमध्याहार्यम्, तथा च—यतः ये मधुका(क)रसमाः=भृङ्गवदनियत-
वृत्तयः; बुद्धाः=इदं कर्तव्यमिदमकर्तव्यमित्येवं विवेकवन्तः, अनिश्रिताः=निश्रा-
यरहिताः—निवासकुलादिषु प्रणयनिगडबन्धशून्या इत्यर्थः, नानापिण्डरताः=
नाना=अभिग्रहविशेषेण प्रतिगृहाऽल्लपालपग्रहणयुक्ततया अन्तप्रान्तादिभेदेन च
विविधप्रकारा ये पिण्डाः=आहाराद्यास्तेषु रताः=संसक्ताः, दान्ताः=इन्द्रिय-
नोइन्द्रियविकारभावाऽनुपहतचित्ताः, भवन्ति=सम्पद्यन्ते, तेन=उक्तप्रकारेण निरव-
द्यवृत्तिसमाराधनेन हेतुना ते योगत्रये-न्द्रियपञ्चक-नवविधविशुद्धब्रह्मचर्याऽहिंसाः
साधयन्तीति साधवः व्युच्यन्ते=कथ्यन्ते इति गाथार्थः, इत्यन्ये, वस्तु-
तस्तु अत्र ‘यतः’ इत्यस्य, ‘ते’ इत्यस्य चाध्याहरणं ‘जे’ इत्यस्य प्रथमान्तत्वेन
व्याख्यानं च न युक्तं, तथा सति ‘ये’—‘ते’—शब्दयोर्वैयर्थ्यापत्तेः,
तस्मात् ‘जे’ इत्यव्ययपदं ‘यतः’ इत्यस्यार्थे, अव्ययानामनेकार्थत्वात्, ततश्चा-
यमभिसम्बन्धः—यतः मधुकारसमाः बुद्धाः अनिश्रिताः नानापिण्डरताः दान्ता

જો મૈરેકે સમાન અનિયત (કુલકી નેસરાય રહિત) ભિક્ષા લેતે હૈ,
કર્તવ્ય ઔર અકર્તવ્યકે વિવેકી હૈ, નિવાસસ્થાન તથા કુટુમ્બ પરિવાર
આદિમેં મમતાકે બન્ધનસે બન્ધે હુઅ નહી હૈ, ખાંતિરકે અભિગ્રહ ધારણ
કરકે અનેક ઘરોંસે લિયે જાને વાલે અન્ત-પ્રાન્ત આદિ આહારમેં અનુરક્ત
રહતે હૈ, ઇન્દ્રિયોં ઔર મનકે વિકારકો દમન કરતે હૈ વે નિર્દોષ ભિક્ષા
લેકર ત્રીન યોગ, પાંચ ઇન્દ્રિયાં, નવ પ્રકારકે વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય ઔર
અહિંસાકી સાધના કરનેવાલે સાધુ કહલાતે હૈ ।

જે ભ્રમરાની પેઠે અનિયત (કુળની નેસરાય રહિત) ભિક્ષા લે છે, કર્તવ્ય
અને અકર્તવ્યનો વિવેકી છે, નિવાસસ્થાન તથા કુટુમ્બ પરિવાર આદિમા મમ-
તાના બધનથી બદ્ધ થયો નથી, તરેહ-તરેહના અભિગ્રહો ધારણ કરીને અનેક
ઘરોથી લીધેલા અન્ત-પ્રાન્ત આદિ આહારમાં અનુરક્ત રહે છે, ઇન્દ્રિયો અને
મનના વિકારોનું દમન કરે છે, તે નિર્દોષ ભિક્ષા લઈને ત્રણ યોગ, પાંચ ઇન્દ્રિયો,
નવ પ્રકારનું વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય અને અહિંસાની સાધના કરનારો સાધુ કહેવાય છે

મવન્તિ તેન સાપવઃ ઉચ્યન્તે इति, સાધુવિશેષનાનાં મધુકારસમાદીનાં વ્યાસ્યા
 મુ યયાપૂર્વમેવેતિ વ્યયિમિત્તિ વિમાવયન્તુ વિદ્વાંસઃ ।

મધુકારસમા અસંજ્ઞિનોડપિ મવન્તિ અતસ્તાદ્વચવચ્ચેદાર્યમાહ 'મુદા' इति,
 મધુકારસમા મુદામ પ્રતિમાધારિમમૃતય સયતાડસંયતા અપિ મવન્તિ તદ્વચાવચ્ચે
 'અણિસ્તિયા' इति । મધુકારસામ્યં ચ સાધૂનાં ન સાર્વદેશિકં કિન્તુ ચન્દ્રમુક્તા-
 દિવલૈકદેશિકમેવેત્યપ્તો યદેશે મધુકારસાદૃશ્યામાવસ્તદ્વોપનાર્થમાહ--' નાનાર્પિદરયા
 વંતા ' इति, અમરા હિ મુગન્ધિમ્ય એવ કુસુમેભ્યઃ સ્વાયમેષ ચ રસમાદૃષ્ટે ન ચ

મૌરેકે સમાન અસંજ્ઞી મી હોતે હૈં અતઃ મુદ્ધ (કર્તવ્યાકર્તવ્ય વિવેકસે
 યુક્ત) પદ વિચા હૈં । પ્રતિમા (પરિમા) ધારી આવક (સયતાસંયત) મી
 મૌરેકે સમાન ઓર મુદ્ધ હોતે હૈં હસલિપ 'અણિસ્તિયા' પદ વિચા હૈં,

જૈસા કિ પદ્ધલે કહા ગા મુકા હૈં મૌરેકા વદાહરણ એકદેશીય હૈં,
 કોઈ કહતા હૈં કિ 'હસકા મુલ્લ, ચન્દ્રમાકે સમાન હૈં' તો મુલ્લમેં ચન્દ્રમાકે
 સમ ગુણ નહીં પાવે જાતે, અર્થાત્ કુલ્લ ગુણ સદૃશ હોતે હૈં કુલ્લ વિસદૃશ
 હોતે હૈં, મૌરેકા વદાહરણ મી કુલ્લ અંશોમેં મિલતા કુલ્લ અંશોમેં નહીં
 મિલતા હૈં । જિસ અંશમેં નહીં મિલતા હૈં વહ સૂત્રકારને ' નાનાર્પિદ
 રયા' ઓર 'વંતા' વિશેષણોસે પ્રગટ કિયા હૈં । અમર, કેવલ કુસુમોંકે
 સ્વાવિદ્ય રસકો હી પીતા હૈં હસલિપ વહ વાન્ત (ઈન્દ્રિયોંકો જીતનેવાલા)
 નહીં હૈં, હસ દૃષ્ટાન્તસે વાદાંતિકકો વિસદૃશતા હૈં ।

જમશની પેઠે અસંજ્ઞી પણ હોય છે, તેથી મુદ્ધ (કર્તવ્યાકર્તવ્ય-વિવેકથી
 મુક્ત) પદ અપેક્ષ છે પ્રતિમા (પરિમા) ધારી આવક (સયતાસંયત) પણ
 જમશની સમાન અને મુદ્ધ હોય છે, તેથી અણિસ્તિયા પદ અપેક્ષ છે

પેઠેનાં કહેવામાં આવ્યું છે કે જમશનું ઉદાહરણ એક-દેશીય છે કાંઈ
 કહે છે કે-એનું મુખ વદમા જેવું છે પણ મુખમાં વદમાના બધા ગુણો
 હોતા નથી અર્થાત્ કાંઈ ગુણ સમાન હોય છે, કાંઈ અસમાન હોય છે જમશનું
 ઉદાહરણ પણ કાંઈ અશોભા મળતું છે, કાંઈ અશોભા અણમળતું છે જે અશભા
 અણમળતું છે તે સૂત્રકારે નાનાર્પિદરયા અને વંતા વિશેષણોથી પ્રગટ કર્યું છે.
 જમર માત્ર કુસુમેના સ્વાદિષ્ટ રસને જ પીએ છે, તેથી એ વાન્ત (ઈન્દ્રિયોને
 હતાનવાર) નથી. આ દૃષ્ટાન્તથી વાદાંતિકની અસમાનતા છે

દાન્તા ભવન્તિ । ‘તિવેમિ’ इति=उक्तरूपं तत्त्वं यथा तीर्थङ्करस्य भगवतो महावीरस्य सकाशान्मया श्रुतं न तु स्वबुद्ध्या कल्पितं यतः स्वबुद्ध्या कथने श्रुत-
ज्ञानस्याविनयो भवति, किञ्च छद्मस्थानां दृष्टयोऽप्यपूर्णा भवन्ति, तस्माद् यथा-
भगवत्प्रतिपादितमेव त्वां ब्रवीमि=उपदिशामीत्यर्थः । इदार्थे चैयं सङ्ग्रहगाथा—

“सुअणाणस्स अविणओ परिहरणिज्जो सुहादिलासीहिं ।

छउमत्थाणं दिट्ठी, पुण्णा णत्थित्ति सइयं इइणा ॥ ૧ ॥” इति,

इति पञ्चमगाथार्थः ॥ ૫ ॥

સુધર્મસ્વામી જસ્ત્રુસ્વામીસે કહતે હૈં—હે જમ્બૂ ! ડપર જો પ્રથમ અધ્ય-
યનકા ભાવ કહા ગયા હૈ વહ અન્તિમ તીર્થંકર ભગવાન્ શ્રીમહાવીરસે જૈસા
મૈને સુના વૈસાહી કહા હૈ; અપની બુદ્ધિસે કલ્પના કિયા હુઆ નહીં કહા
હૈ; અપની બુદ્ધિસે કલ્પના કરકે કહનેસે શ્રુતજ્ઞાનકી આશાતના હોતી હૈ,
ઔર છદ્મસ્થોંકા જ્ઞાન ભી અધૂરા હોતા હૈ, ઇસલિએ ભગવાન્ દ્વારા પ્રતિ-
પાદિત પ્રવચન હી તુજે સુનાયા હૈ । કહામી હૈ—

“સુખકે અભિલાષી પુરુષોંકો શ્રુતજ્ઞાનકી આશાતનાકા ત્યાગ કરના
ચાહિયે । ક્યોંકિ છદ્મસ્થોંકી દૃષ્ટિ પૂર્ણ નહીં હોતી । ઇસી અર્થકો ‘તિવેમિ’
શબ્દસે પ્રગટ કિયા હૈ” ॥૫॥

સુધર્મ-સ્વામી જખૂ-સ્વામીને કહે છે—હે જખૂ ! ડપર જે પ્રથમ અધ્યય-
નનો ભાવ કહ્યો છે તે અતિમ તીર્થંકર ભગવાન્ મહાવીર પાસેથી જેવો મેં
સાંભળ્યો તેવો જ કહ્યો છે મેં પોતાની બુદ્ધિથી કલ્પના કરેલો નથી કહ્યો પોતાની
બુદ્ધિથી કલ્પના કરી કહેવાથી શ્રુતજ્ઞાનની આશાતના થાય છે અને છદ્મસ્થોંનું
જ્ઞાન પણ અધૂરું હોય છે, તેથી ભગવાન્ દ્વારા પ્રતિપાદિત પ્રવચન જ મેં તને
સંભળાવ્યું છે કહ્યું પણ છે કે—

“સુખના અભિલાષી પુરુષોંએ શ્રુતજ્ઞાનની આશાતનાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ,
કારણ કે છદ્મસ્થોંની દૃષ્ટિ પૂર્ણ હોતી નથી આ અર્થને તિવેમિ શબ્દથી પ્રકટ
કર્યો છે” (૫)

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्गुरु-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशमापा-कस्ति-सस्ति
 कलापाऽऽलापक-प्रविशुद्ध गद्य पद्य-नैकग्रन्थनिर्मापक-नादिमानमर्दक
 श्री छाहृष्ठप्रपत्ति-कोल्हापुरराज-प्रदत्त-जैनशास्त्राचार्य पदभूषित-
 कोल्हापुरराजगुरु-वासम्भवाचारि-जैनाचार्य-जैनधर्मविवाकर
 पूज्य-श्रीधासीलालप्रतिविरचितायां भीदस्रवैकालिकसूत्र-
 स्याऽऽचारमणिमञ्जूपास्यायां व्याख्यायां प्रथमे
 हुमपुष्पकाख्यमध्ययने समाप्तम् ॥ १ ॥

— ❁ —

इसप्रकार दशवैकालिक सूत्रके 'हुमपुष्पक'
 नामक पहले अध्ययनकी आचारमणिमञ्जूपा
 नामक व्याख्याका हिन्दी-भाषानुवाद
 समाप्त हुआ ॥ १ ॥

— ❁ —

इति 'हुम-पुष्पक' नामका पहले अध्ययन
 शुभराती-भाषानुवाद समाप्त (१)

— ❁ —

॥ દ્વિતીયાધ્યયનમ્ ॥

ગતં પ્રથમમધ્યયનમથ દ્વિતીયમારમ્બ્યતે, તત્રાયમભિસમ્બન્ધઃ—પૂર્વાધ્યયને ‘ધમ્મો મંગલં’ इत्यादिना धर्मः प्रशंसितो यः केवलं जिनशासन एवोपलभ्यते, ततश्चोक्तरूपधर्मपरिपालनार्थस्वीकृतजिनशासनो नवदीक्षितः कदाचिद्वैर्याभावा-
च्चारित्रच्युतो न भवेदित्याशयेनास्मिन्नध्ययने ‘साधुना धैर्यं धार्य’ मिति वक्तव्यं, धैर्यधारणं च कामनिवारणमन्तरेण न संभवतीति प्रथमं तदेवाह—‘कहं नु’ इत्यादि ।

મૂલમ—^{૧૧ ૬ ૧૨ ૧૦}કહં નુ ^{૧ ૨ ૩ ૪}કુજ્ઞા સામણં, જો કામે ન નિવારણ ।

^૫પણ ^૮પણ વિસીઅંતો, ^{૫ ૬}સંકપ્પસ્સ વસંગઓ ॥ ૧ ॥

છાયા—કથં નુ કુર્યાચ્છ્રામણ્યં, યઃ કામાન્ન નિવારયેત્ ।

પદે પદે વિપીદન્, સંકલ્પસ્ય વશં ગતઃ ॥ ૧ ॥

दूसरा अध्ययन ।

પહેલે અધ્યયનમેં ધર્મકા સ્વરૂપ ઓર માહાત્મ્ય કહા હૈ વહ કેવલ જૈનશાસનમેં હી પાયા જાતા હૈ । ઇસલિએ પહેલે કહે હુએ ધર્મકા પાલન કરનેકે લિએ જિસને જૈનશાસન અર્થાત્ ચારિત્રધર્મ સ્વીકાર કર લિયા હો પરન્તુ નવીન દીક્ષિત હોનેસે કમી ધૈર્ય છૂટ જાનેકે કારણ વહ કદા-
ચિત્ ચારિત્રસે સ્વલિત ન હો જાય, ઇસ અભિપ્રાયસે ઇસ અધ્યયનમેં ‘સાધુકો ધૈર્ય ધારણ કરના ચાહિએ’ યહ કહા જાયગા । લેકિન ધૈર્ય તવ હી રહ સકતા હૈ જવ કિ કામકે વિકારકો જીત લિયા જાય । અત એવ શાસ્ત્રકાર સબસે પહેલે ઇસી વિષયકા પ્રતિપાદન કરતે હૈ—
‘કહં નુ—’ इत्यादि ।

અધ્યયન ૨ નું

પહેલા અધ્યયનમા ધર્મનું સ્વરૂપ અને માહાત્મ્ય કહ્યું છે તે કેવળ જૈન શાસનમા મળી આવે છે તેથી, પહેલા કહેલા ધર્મનું પાલન કરવાને માટે, જેણે જૈન શાસન અર્થાત્ ચારિત્ર ધર્મ સ્વીકાર્યો હોય પરન્તુ નવદીક્ષિત હોવાથી કોઈવાર ધૈર્ય છૂટી જવાથી એ કદાચ ચારિત્રથી સ્ખલિત ન થઈ જાય, તેટલા માટે આ અધ્યયનમા “સાધુએ ધૈર્ય ધારણ કરવું જોઈએ” એ કહેવામા આવશે. પરન્તુ ધૈર્ય ત્યારે જ રહી શકે છે કે જ્યારે કામવિકારને છતી લેવામા આવે તેથી શાસ્ત્રકાર સૌથી પહેલા એ વિષયનું પ્રતિપાદન કરે છે—કહં નુ ઇત્યાદિ

सान्वयार्थः—जो=जो कामे=विषयोंको न निवारण=नहीं छोड़ता है, वह सकप्यस्स=इच्छाओंके बसगमो=बलमें होकर पद पद=पद पद पर घिसीमतो=खेदित होता हुआ नु=आश्चर्य है कि वह सामर्ण्या=भ्रमणधर्मको कह=कैसे कुज्वा=कर-पास सकता है। अर्थात्-जो इन्द्रियोंके विषयोंका परित्याग नहीं करता उसकी इच्छाएँ सदैव बढ़ती रहती हैं, उस कमी सन्तोष नहीं होता, सन्तोष न होनेसे निरन्तर मानसिक कष्ट होता है, विषयोंकी इच्छासे उत्पन्न हुआ मानसिक कष्ट होते रहनेसे चारिप्रभर्मकी आराधना नहीं हो सकती, अतः सर्वप्रथम इन्द्रियोंको बलमें करना चाहिये ॥ १ ॥

टीका—य, काम्यते=अमिलप्यते प्राणिभिरिति कामाः=अस्वाद्यस्तान् न निवारयेत्=नापनयत्, अत्र 'स' इत्यध्याहार्यं यत्तदोर्नित्यसम्बन्धादिति केचित्, वस्तुतस्तु नात्र तच्छब्दाध्याहारावश्यकता, न चाऽनध्याहारे साक्षादस्त्वदोष इत्याक्षेप्यम्, उत्तरवाक्यगतत्वेन यच्छब्दोपादाने तस्य दोषस्याऽनवकाशात् 'आत्मा जानाति यत्पाप'मित्यादिक्त् । सकल्पस्य=अप्राप्तविषयप्राप्तिरूपस्याऽप्र-क्षस्तस्याऽध्यवसायस्य, वक्षस्=अधीनतां गतस्तदधीनवर्ती भूत्वेति भाषा, पद पदे=प्रतिस्थान विपीदन् खेदमनुभवन् कर्तव्य=केन प्रकारेण 'नु' श्लेषे वितर्के पृच्छायां वा, भाम्यति=तपस्यतीति भ्रमणः=सचिन्ता चित्त-मनोऽज्ञा मनाद्गद्व्यापिकरक साम्यभाव-हास्यादिपद्विभक्तिकि-पंचसमितिसमितस्त्व-गुप्तिप्रयगुप्तिस्त्व-गुप्तिप्रयगुप्तिस्त्व-

जीव, जिन इन्द्रियोंके विषयोंकी कामना (अमिलापा) करता है उनको 'काम' कहते हैं। जो साधु, इन कामोंका त्याग नहीं करते, वे अप्राप्त विषयकी प्राप्तिरूप अशुभ अव्यवसायके अधीन होकर पद पद पर खेदका अनुभव करते हुए क्या कभी भ्रमणताको प्राप्त कर सकते हैं? कदापि नहीं।

इष्ट, अनिष्ट, सचिन्ता, अचिन्ता आदि समस्त वस्तुओं पर समताभाव रखना, हास्य आदि छह नोकपायका त्याग करना,

एव न इन्द्रियोना विषयोना कामना (अमिलापा) करे छे तेने 'काम' कहें छे न साधु, जे कामेना त्याग नहीं करता, तेजो अप्राप्त विषयकी प्राप्ति-रूप अशुभ अव्यवसायने अधीन रहने छवै जवै जेइने अनुभव करता छे अद्यपि भ्रमणताने प्राप्त करी सकें छे? कदापि नहि।

इष्ट अनिष्ट, सचिन्ता, अचिन्ता, आदि जमी वस्तुजो पर समता-भाव सभयो, हास्य आदि छह नोकपायने त्याग करवो, पाय समिति अने त्रय बुध्तिनु

योगत्रयसाधकत्व-सदोक्तमुखवस्त्रिकोपशोभितमृगत्य-यतनाधर्मधरत्व-भोगामिप-
रिक्तत्व-करणसप्तति-चरणसप्ततिपारगत्य-निर्दोषभिक्षणशीलत्व-तीर्थङ्कराज्ञाराधकत्व-
स्वात्मज्ञत्व-निष्परिग्रहत्व-यात्रामात्राज्ञत्व-कर्मरदात्मगोपकत्वा-अल्पपिण्डाअल्पपाना-
शित्वाअल्पोपधिकत्वा-अल्पकपायत्व-निराश्रयत्व-तीर्णत्वा-अपापत्व-निर्ग्रन्थ-प्रवचन-
प्रवीणत्व-शल्यकृतकत्व-सन्निधिरहितत्वो-रगाशुपमितत्व-पापश्रुतमतिपेधित्व-सुमन-

पांच समिति और तीन गुप्तिका पालन करना, गुप्त-ब्रह्मचारी होना, तीन
योगोंको साधना, श्रुतज्ञानरूपी जलसे अन्तःकरणको शुद्ध रखना,
सम्यक्त्वसे युक्त रहना, संयमरूपी कवच (वस्त्र) से सदा सन्नद्ध रहना,
डोरासहित मुखवस्त्रिकाको मुखपर बांधे हुए रहना, यतना-धर्मको धारण
करना, भोगरूपी आमिषसे विरक्त रहना, करणसत्तरी और चरणसत्तरीके
पारगामी होना, निर्दोषभिक्षासे ही संयमयात्राका निर्वाह करना, तीर्थङ्कर
भगवानकी आज्ञाका आराधन करना, आत्मज्ञानी होना, परिग्रहका त्याग
करना, यात्रा-मात्राको जानना, कछुपकी भाँति इन्द्रियोका गोपन करना,
अल्प अशन अल्प पानका ग्रहण करना, अल्प उपधि रखना, कपायको
त्यागना, आश्रयरहित होना, संसाररूपी मागरसे पार उतरना, पापरहित
होना, निर्ग्रन्थ प्रवचनमे प्रवीण होना, माया, मिथ्यात्व और निदान रूप
शल्योंको काटना, सन्निधिका न रखना, उरगादिकी उपमासे युक्त होना,
पापकी प्रस्पृणा करनेवाले शास्त्रोंका उपदेश नहीं करना, मनको स्वच्छ
रखना और अतिचाररहित चारित्रको पालना, तथा मृग जैसे सिंहसे

पालन करवु, गुप्त ब्रह्मचारी थवु, त्रय योगोंने साधवा, श्रुतज्ञानरूपी जलथी
अत करवुने शुद्ध राणवु, सम्यक्त्वथी युक्त रहवुं, संयमरूपी कवच (वस्त्र)
थी सदा सन्नद्ध रहवुं, डोरासहित मुखवस्त्रिकाने मुख पर गांधीने गेवु, यतना-धर्मने
धारवु करवु, भोगरूपी आमिषथी विरक्त रहवुं, करण सित्तरी अने चरणसित्तरीना
पारगामी थवु, निर्दोष भिक्षाथी न संयमयात्राको निर्वाह करवो, तीर्थंकर भगवा-
नकी आज्ञानु आराधन करवु, आत्मज्ञानी थवु, परिग्रहको त्याग करवो, यात्रामात्रा-
नाथी, शयणानी पेटे इन्द्रियोनु गोपन करवु, अल्प अशन अल्प पानने अहवु
करवा अल्प उपधि राणवी, कपायने त्यजवा, आश्रयरहित थवु, संसाररूपी सागरथी पार
उतरवु, पापरहित थवु, निर्ग्रन्थ प्रवचनमा प्रवीण थवु, माया, मिथ्यात्व अने निदानरूप
शल्योंने कापवा, सन्निधिने न राणवो, उरगादिनी उपमाथी युक्त थवु, पापनी प्रस्पृणा
करनारा शास्त्रोंने उपदेश न करवो, मनने स्वच्छ राणवु अने अतिचाररहित चारित्रने

સ્વસ્ત્ય-નિરતિચારચારિત્રસ્વાધિગુણસમ્પન્નઃ, તસ્ય માનઃ કર્મ યા આમખ્ય=અમળપર્મ
કુર્યાત્=મતિપાલયેત્, ન હિ સત્ત્વપાધીનચિત્તવૃત્તિતયા વ્યાપ્તિસ્ય માનક્રિયા-
શૂન્ય-દ્રવ્ય ક્રિયામાત્રપાલનેન આમખ્ય મનવીતિ ગાયાર્થઃ ॥ ૧ ॥

અપ્રાય સપ્રદ—

“ સચિત્તાચિત્તદ્વયસુ મણુષે અમણુષણ્ ।
સ્વસ્ત્ય સમમાર્ગ જો, સમણો સો પધુર્ચઈ ॥ ૧ ॥
હાસં રઈ મયં સોગો, યુગુછા ય કસાયયા ।
અપરિં વિપ્પમુક્કો જો, સમણો સો પધુર્ચઈ ॥ ૨ ॥
પંચસમિદ્ધિં સમિઓ, સિગુત્તિગુત્તો ય થંમપારી જો ।
પરિસાહેરં સુનોગં, સો સમણો યુર્ચઈ નિચ્ચ ॥ ૩ ॥

ઝાયા—

“ સચિત્તાચિત્તદ્વયેષુ, મનોહ્રે અમનોહ્રકે ।
સ્વસ્તિ સમમાર્ગ યઃ, અમણઃ સ પ્રોચ્યતે ॥ ૧ ॥
હાસ્યં રતિમયં શોકો, યુગુપ્સા ચ કપાયતા ।
પૈર્વિપ્રમુક્કો યઃ, અમણઃ સ પ્રોચ્યતે ॥ ૨ ॥
પંચસમિતિમિઃ સમિત્, પ્રિયસિદ્ધિશ્ચ દ્રવ્યધારી યઃ ।
પરિસાધયતિ સુયોગં, સ અમણ ઉચ્ચતે નિત્યમ્ ॥ ૩ ॥

સર્વથા દૂર ભાગતે હિં ઊસી-પ્રકાર પાપકર્મ જિસકે પાસ ન ઠહરે વહ
‘ આમખ્ય ’ (સાધુપન) કહલાતા હૈ । એસા આમખ્ય તબ તક પ્રાપ્ત નહીં
હોતા જવ તક વહ કામ મોગકા ત્યાગ ન કર લેવે; જિસકા ખિસ્ત
કામકે સંકલ્પ ધિકલ્પોસે વ્યાકુલ રહતા હો વસકી ક્રિયાઈ ભાવશૂન્ય
દ્રવ્યક્રિયાઈ હિં, કેવલ દ્રવ્યક્રિયાઓકા પાલન કરનેસે કોઈ અમળ નહીં
હો સકતા, હસ વિપયમેં સંપ્રદગાપાઈ હિં ઝનકા અર્થ પહલે આપુકા હૈ ॥ ૧ ॥

પાળવું, તથા મુમ જેમ સિદ્ધથી સદા દૂર ભાગે છે તેમ પાપકર્મ જેની પાસે
ન ઉભા રહે તે ‘ આમખ્ય ’ (સાધુતા) કહેવાય છે એવું આમખ્ય ત્યા મુખી
પ્રાપ્ત નથી થતું કે જ્યાં મુખી તે કામલોભનો ત્યાગ કરે નહિ, જેનું ચિત્ત કામતા
સંકલ્પવિકલ્પથી વ્યાકુળ રહેતું હોય છે તેની ક્રિયાઓ કામશૂન્ય દ્રવ્ય-ક્રિયાઓ
હોય છે, કેવળ દ્રવ્ય-ક્રિયાઓનું પાલન કરવાથી કોઈ અમળ થઈ શકતા નથી.
આ વિપયમાં સમગ્ર ગાથાઓ છે જેનો અર્થ પહેલાં આવી ગયો છે (૧)

मृयनाणसुनीरेण, सुद्धो समत्तरंजिओ ।
 संजमवम्मसंनद्धो, समणो सो पवुच्चई ॥ ४ ॥
 सदोरं मुहपत्तिं जो, वंधई सययं मुहे ।
 जयणाधम्मणेण जुओ, समणो सो पवुच्चई ॥ ५ ॥
 भोगामिसपरिहीणो, करणे चरणे य वट्टए सुद्धं ।
 अदोसभिक्षवणसीलो, समणो सो वुच्चई निच्चं ॥ ६ ॥
 जिणाणाए समारोहो, आयन्नो निप्परिग्गहो ।
 जायामायन्नो य मुणी, समणत्ति पवुच्चई ॥ ७ ॥
 कुम्मो जहा नियंगाइं, सए देहम्मि गोवई ।
 तहा गोवइ अप्पाणं, समणत्ति पवुच्चई ॥ ८ ॥
 अप्पपिण्डे अप्पपाणे, अप्पोवहिकसायओ ।
 निरासवो य तिनो य, निप्पावो समणो भवे ॥ ९ ॥
 निग्गंथपवयणन्नो, अनियाणो सल्लुकत्तओ ।
 भेसज्जाईण वत्थूणं, सन्निहिं वज्जए मुणी ॥ १० ॥

छाया—

“ श्रुतज्ञानसुनीरेण, शुद्धः सम्यक्त्वरञ्जितः ।
 संयमवर्मसंनद्धः, श्रमणः स प्रोच्यते ॥ ४ ॥
 सदोरां मुखवस्त्रीं यो, बध्नाति सततं मुखे ।
 यतनाधर्मणेण युतः, श्रमणः स प्रोच्यते ॥ ५ ॥
 भोगामिषपरिहीणः, करणे चरणे च वर्त्तते शुद्धम् ।
 अदोषभिक्षणशीलः, श्रमणः स उच्यते नित्यम् ॥ ६ ॥
 जिनाज्ञायां समारोहः, आत्मज्ञो निष्परिग्रहः ।
 यात्रामात्राज्ञश्च मुनिः, श्रमण इति प्रोच्यते ॥ ७ ॥
 कूर्मो यथा निजाज्ञानि, स्वके देहे गोपयति ।
 तथा गोपयत्यात्मानं, श्रमण इति प्रोच्यते ॥ ८ ॥
 अल्पपिण्डोऽल्पपानः, अल्पोपधिकपायकः ।
 निरासवश्च तीर्णश्च, निप्पापः, श्रमणो भवेत् ॥ ९ ॥
 निर्ग्रन्थप्रवचनज्ञः, अनिदानः शल्यकर्त्तकः ।
 भेषज्यादीना वस्तूना, सन्धिं वर्जयति मुनिः ॥ १० ॥ ”

उरगाइतवमो पाव,—सुयाण पडिसेइमो ।

सुमजो सुइचारिणो, समणचि पवुवई ॥ ११ ॥

मिया जहेन सीइमो, दूरं चरन्ति सज्जहा ।

तहा भओ य पावाई, समणचि पवुवई ॥ १२ ॥ इति ।

छाया—

“ उरगाधुपमः पापभुतानां प्रतिषेधकः ।

सुमनाः भूमचारित्राः, भ्रमण इति प्रोच्यते ॥ ११ ॥

मृगा यथैव सिंहाद्, दूरं चरन्ति सर्वथा ।

तथा यतश्च पापानि, भ्रमण इति प्रोच्यते ॥ १२ ॥” इति छाया ।

પૂર્વે શબ્દાદિવિષયમટ્ટતઃ આમણ્ય પાલયિતુ ન શક્નોતીત્યુક્ત, સમ્મતિ
'દ્રવ્યક્રિયાં કુર્વાણોઽપિ કલ્હપિતચિષ્ત્વાદભ્રમણ એવે'તિ દર્શયિતુમાહ—

यद्वा पूर्वगायया भङ्गयन्तेरेण शब्दादिविषयविनिवृत्त एव आमण्यमर्हतीति
सूचितम्, शब्दादिविषयविनिवृत्तिश्च रोगादिना कारणेनापि संभवतीत्यतस्तद्वचन-
च्छेदार्थं गायान्तरमाह—‘वत्थगव’—मित्यादि ।

ऊपर कह चुके हैं कि शब्दादि इन्द्रियविषयोंमें प्रवृत्त साधु आमण्य
(चारित्र) का पालन नहीं कर सकता । अब द्रव्यक्रियाएँ करते हुए भी
यदि साधुके चित्तमें कलुषता हो तो वह वास्तवमें त्यागी नहीं है, यह
कहते हैं—

अथवा पहली गाथामें एक विशेष प्रणालीसे यह प्रतिपादन किया
है कि—शब्दादिविषयोंका त्यागी ही आमण्य (साधुपना) पाल सकता
है, किन्तु रोग आदि कारणोंसे भी शब्दादि विषयोंको नहीं भोग सकता
तो क्या उस समय वह भी त्यागी कहला सकता है ? कभी नहीं कहला
सकता, इसी विषयको कहते हैं—‘वत्थ-गव’ इत्यादि ।

ઉપર કહેનાઇ ઝમુ છે કે શબ્દ આદિ ઈન્દ્રિયવિષયોમાં પ્રવૃત્ત એવો સાધુ
આમણ્ય (ચારિત્ર)નું પાલન કરી શકતો નથી હવે દ્રવ્યક્રિયાઓ કરતા પણ એ
સાધુના ચિત્તમાં કલુષતા હોય તો તે વાસ્તવમાં ત્યાગી નથી, એ કહે છે—

અથવા પહેલી ગાથાના એક વિશેષ પ્રણાલીથી એમ પ્રતિપાદન કર્યું છે કે—
શબ્દાદિ-વિષયોને ત્યાગી જ આમણ્ય (સાધુતા) ખાળી શકે છે, કિંતુ શબ્દાદિ
કારણોથી પણ શબ્દાદિ વિષયોને નથી ભોગવી શકતો તો શુ તે સમયે એ પણ
ત્યાગી કહેવાઇ શકે છે ? નથી કહેવાતો, એ વિષય હવે કહે છે—‘વત્થગવ’—ઇત્યાદિ.

मूलम्—वत्थगंधमलङ्कारं, इत्थीओ सयणाणि य ।

अच्छंदा जे न भुंजंति, न से चाइत्ति वुच्चई ॥२॥

छाया—वस्त्रगन्धमलङ्कारं, स्त्रियः शयनानि च ।

अच्छन्दो यो न भुङ्क्ते, न स त्यागीत्युच्यते ॥ २ ॥

सान्वयार्थः—जे=जो अच्छंदा=पराधीन होनेसे वत्थगंधं=वस्त्र गन्ध अलं-
कारं=आभूषण इत्थीओ=स्त्रियों य=और सयणाणि=शय्या-(पलंग महल
विगरे) को न भुंजंति=नहीं भोगता है से=वह चाइत्ति=“त्यागी” ऐसा
न वुच्चई=नहीं कहा जाता है । अर्थात् अपनी इच्छासे विषयोंको न भोगनेवाला
त्यागी कहलाता है । जो रोग आदि किसी कारणसे पराधीन होकर विषयोंका
सेवन नहीं कर सकता वह त्यागी नहीं कहलाता ॥ २ ॥ और—

टीका—अत्र ‘अच्छंदा’ ‘जे’ ‘भुंजंति’ इत्येतेषु पदेषु बहुवचनप्रयोगः
सौत्रत्वात् । तथा चायमर्थः—यः अच्छन्दः=रोगाद्यभिभूततया पराधीनो वस्त्रं
च गन्धश्चानयोः समाहारः वस्त्रगन्धं, तत्र वस्त्रं=प्रसिद्ध, गन्धः=चन्दनकर्पूरादि-
सुगन्धिद्रव्यं तत्, अलङ्कारः=कुण्डलवल्यादिस्तम्, स्त्यायतः शुक्रशोणिते यामु

१ यत्तु ‘बहुवचनोद्देशेऽप्येकवचननिर्देशो विचित्रत्वात्सूत्रगतेः’ इति, यच्च
‘अत्र सूत्रगतेर्विचित्रत्वाद्बहुवचनेऽप्येकवचननिर्देशः’ इति, यदपि च ‘किं
बहुवचनोद्देशेऽप्येकवचननिर्देशः ? विचित्रत्वात्सूत्रगतेर्विपर्ययश्च भवत्येवेति कृत्वा-
ऽऽह—‘नासौ त्यागीत्युच्यते’ इति, तदिदं त्रितयमपि व्याख्यानं सूत्रपूर्वापराऽननु-
सन्धानमूलकत्वादनुरोपादेयमेव, यतो द्वितीय-तृतीयगाथयोस्तात्पर्यपर्यालोचनायामेक-
वचनान्तप्रयोग एव सूत्रकृतोऽभिप्रेत इति सूचीकटाहन्यायेनापि बहुवचनानन्तेष्वेवैक-
वचनान्तत्वकल्पनं युक्तियुक्तमिति ॥

जो मनुष्य रोग आदिसे आक्रान्त होनेके कारण पराधीन है और
पराधीनता (असमर्थता) के कारण वस्त्र, कस्तूरी, केशर, चन्दन, आदि
गन्ध, कुण्डल, कटक आदि आभूषण, स्त्री, शय्या और ‘च’ शब्दसे सवारी

७ मनुष्यो रोगादिथी आक्रान्त होवाने कारणे पराधीन छे अने पराधीनता
(असमर्थता) ने कारणे वस्त्र, कस्तूरी, केशर, चन्दन आदि गन्ध, कुण्डल, कटा
आदि आभूषण, स्त्री, शय्या, अने च शब्दथी सवारी, आसन आदिनु सेवन

ताः स्त्रियः=कामिन्यस्ताः, 'उच्यते येषु तानि शयनानि=पश्यन्-सद्भासुष्टिक
कादीनि, 'तानि, चकारात् यानाऽऽसनादीनि, न^१ 'ब्रूयते=न सेवते, सः, त्यागीति=
त्यजति=परिमुञ्चति ससारसम्बन्धं तच्छील इति, न उच्यते=न कथ्यते, इति
गाथार्थः ॥ २ ॥

कस्तर्हि त्यागी ? इति चेदब्रू- 'जे य कते' इत्यादि ।

मूम्-जे य कते पिप भोप, लद्धेवि पिद्विकुब्बइ ।

साहीणे चयई भोप, से हु चाइत्ति बुब्बई ॥ ३ ॥

छाया-यस्य कान्तान् प्रियान् भोगान्, सम्भानपि पृष्टीकरोति ।

स्वाधीनस्त्यजति भोगान्, स एव त्यागी इत्युच्यते ॥ ३ ॥

सान्वयार्थ -जे य=जो लद्धेवि=प्राप्त हुएमी कते=मनोहर पिप=अमीष्ट-मन-
गमते भोप=भोगोंका पिद्विकुब्बइ=त्याग देता है (और) साहीणे=स्वतन्त्र होते
हुए मोह=विषयोंको चयई=त्यागता है से=वह हु=निश्चय करके चाइत्ति=
"त्यागी" ऐसा बुब्बइ=कहाता है । अर्थात् भोगोंकी प्राप्ति होने पर भी और

१-अधिकरणे व्युद् । २-प्रयमान्तमिदम् । ३ द्वितीयान्तमिदम् । ४ 'बुब्बो-
नवने' इत्यात्मनेपदं, सूत्रे तु प्राकृतस्थात्परस्मैपदम् ।

आसन आदिका सेवन नहीं करते हैं वे त्यागी अर्थात् ससारके सम्ब-
न्धोंका त्याग करने वाले नहीं कहला सकते हैं, क्योंकि असार समझकर
ममता छोड़ना-रुचि न रखना-त्याग कहलाता है । रोग आदिसे ग्रसित
ऊपर कहे-हुए विषयोंकी ममता नहीं छोड़ता (रुचि रखता) है इसलिये
वह त्यागी नहीं कहला सकता ॥२॥

त्यागी किसे कहते हैं ? इसपर सूत्रकार कहते हैं- 'जे य०' इत्यादि ।

अथ नभी तेज्जे त्यागी अर्थात् ससारका संप्रदान त्याग करनेवाला नभी
कहेवाला शब्दा अथ के असार समझने ममता छोड़नी-इति न शब्दपी जेज्
त्याग कहेवाय ॥ शेषादिभी अस्ति मनुष्यो उपर कहेला विषयोनी ममता छेत्ता
नभी, तेभी तेज्जे त्यागी कहेवाला नभी (२)

त्यागी कौन कहे छे ? जे विषे सूत्रकार कहे छे-जे य० इत्यादि ।

भोगनेकी स्वतन्त्रता रहते हुए भी जो भोगोंको नहीं भोगता वह सच्चा त्यागी है। गाथामें “चि” शब्द आया है उससे यह प्रगट होता है कि यदि किसीको अमुक समयमें मनोहर और प्रिय भोग न भी उपलब्ध हों तथापि उसकी इच्छा कदापि भोगनेकी न हो तो भी वह त्यागी ही है ॥ ३ ॥

टीका—‘च’ शब्दः पूर्वगाथोक्तार्थनिवारकत्वेन ‘तु’-शब्दार्थेऽवधारणार्थे वा, ‘खलु’-शब्दोऽवधारणार्थे, तथा चायमर्थः—यस्तु लब्धान्=प्राप्तानपि कान्तान्=कमनीयान् (मनोहरान्) प्रियान्=अभिलषितान्, भोगान्=शब्दादीन् पृष्ठीकरोति=पृष्ठशब्दस्य तत्स्थे लक्षणया अपृष्ठस्थान् पृष्ठस्थान् करोति=दूरतः परिहरतीत्यर्थः, ततो विमुखीभवतीति यावत् । एवं तु रोगाद्यवस्थायामपि संभवतीत्यतः स्पष्टयति-स्वाधीनः=रोगाद्यनभिभूतचित्तः सन् भोगान्=पूर्वोक्तलक्षणान् शब्दादीन्, पुनर्भोगग्रहणं ‘द्विर्वद्वं सुखद्वं भवती’-ति न्यायात्साकल्येन भोगत्वावच्छिन्नपरिग्रहार्थम्, त्यजति=मुञ्चति, स खलु=स एव त्यागीति उच्यते=कथ्यते, न तु पराधीन इति गाथार्थः ॥ ३ ॥

उक्तविधस्यापि साधोः संयममार्गे विहरतः कदाचिद् विषयस्मरणेन प्रखलितचित्तता माप्रसाद्वक्षीदिति तदुपाय दर्शयति—“समाए०” इति ।

जो महापुरुष पूर्वपुण्यके उदयसे प्राप्त हुए मनोहर और इष्ट शब्दादि विषयोंको विविध-वैराग्य-भावना भाकर त्याग देते हैं—उनसे विमुख हो जाते हैं और रोग आदिसे पीडित न होनेके कारण स्वाधीन (समर्थ) होते हुए भी विविध-वैराग्य-भावना भाकर समस्त भोगोंको त्याग देते हैं वेही त्यागी कहलाते हैं ॥३॥

संयम मार्गमें विहार करते हुए त्यागी मुनिका मन, स्त्री आदिको देखनेसे कदाचित् विचलित (डांवाडोल) हो जाय तो उसको रोकने के लिए उपाय बतलाते हैं—“समाए०” इत्यादि ।

જે મહાપુરુષો પૂર્વપુણ્યના ઉદયથી પ્રાપ્ત થયેલા મનોહર અને ઇષ્ટ શબ્દાદિ વિષયોને વિવિધ-વૈરાગ્ય-ભાવના ભાવીને ત્યજ દે છે-તેનાથી વિમુખ બની જાય છે, અને રોગાદિથી પીડિત ન હોવાને કારણે સ્વાધીન (સમર્થ) હોવા છતાં પણ વિવિધ-વૈરાગ્ય-ભાવના ભાવીને બધા ભોગોને ત્યજ દે છે, તેઓ જ ત્યાગી કહેવાય છે (૩)

સંયમ-માર્ગમાં વિહાર કરતા ત્યાગી મુનિનું મન, સ્ત્રી આદિને જોવાથી જો વિચલિત (ડાંમાડોળ) થઈ જાય તો તેને રોકવાને માટે ઉપાય બતાવે છે—‘સમાપ્ત’ ઇત્યાદિ

मूढम्-समाप पेहाप परिब्धयंतो, सिया मणो निस्सरई बहिद्धा ।
 न सा मह नोवि अहवि तीसे, इधेव ताओ विणइज्ज रागं ॥४॥

छाया-समया प्रेक्षया परित्रनतः, स्यान्मनो निःसरति बहिः ।

न सा मम नो अपि अहमपि तस्याः, इत्येवं तस्या विनयेत रागम् ॥४॥

सान्वयार्थः-समाप=सम पेहाप=भावनासे परिब्धयंतो=संयममार्गमें विचरत हुए साधुका मणो=मन सिया=कदाचित्-कमी बहिद्धा=सपमगृहसे बाहर निस्सरई=निकल जाय तो "सा=वह स्त्री मई=मेरी न=नहीं है अवि=और अहंवि=मैं मी तीसे=उस स्त्रीका नो=नहीं हूँ" इधेव=इस प्रकार ताओ=उस स्त्रीसे राग=रागको विणइज्ज=दूर करे ॥ ४ ॥

टीका-समया=रागद्वेषपरिणतिरिक्तया स्वतुल्यया, प्रेक्षया=प्रेक्षतेऽन्येति करणभ्युत्पत्तिवत्त्वाद् इष्टया, परित्रनतः=विहरतः प्रोक्तरूपभ्रामण्ये स्थितस्येत्यर्थः मनः=हृदयं, स्यात्=कदाचित् मोहनीयकर्ममकुस्युदयवत्त्वाद् मुक्तभोगतया पूर्वकृतरत्यादिस्मरणेन तदन्यथास्वे विषयसेवनबाधछया वा, बहिः=संयमयोगा द्वास्ते विषयादौ निःसरति=निर्गच्छति, अथ किं कर्तव्यं? तत्राह 'न सा' इति, सा=परिचिन्त्यमाना स्त्री न मम, अपि=च अहमपि तस्याः=परिचिन्त्यमानायाः

रागद्वेषपरहित-समतापूर्वक विचरते हुए भ्रामण्यमें स्थित मुनिका मन स्त्री आविको देखने पर मोहनीय कर्मके उदयसे कदाचित् पहले भोगे हुए भोगोंका स्मरण होजानेसे, अथवा विषयसेवनकी इच्छा होनेसे संयमरूपी घरसे बाहर निकल जाय तो उस समय साधुको विचारना चाहिए कि-मैं जिसकी अभिलाषा करता हूँ, वह स्त्री न मेरी है और न

रागद्वेष रहित समतापूर्वक विचरता भ्रामण्यमा स्थित मुनिन मन - स्त्री आविकने देखता भेदहीन कर्मका उदयभी कदाचित पहले भोगे स्मरण भव जन्माभी, अथवा विषय सेवनगी प्रत्यक्ष वयाभी समयभरपी घरनी बाहर नीकनी अथ तो ते समये साधुजे विचारतु भेदके के हु जेनी अभिलाषा कई छ ते भी नभी भारी के नभी हु तेना जेवो विचार करीने जे स्त्री प्रत्येना

સ્ત્રિયાઃ ન, इत्येवम्=अनया रीत्या, तस्याः=अभिलष्यमाणस्याः स्त्रियास्तत्सम्बन्धिनमित्यर्थः, रागम्=दुरभिलाषं, विनयेत्=दूरीकुर्यात् ।

वनिताविषये प्रसृतं मनस्तदीयरागसंबन्धिवहुतरदोपानुचिन्तनेन ततो निर्वर्तयन् मुनिः समां प्रेक्षामवलम्ब्य वनितादर्शनात् प्रागिव रागशून्यो भवेदिति भावः । दोपानुचिन्तनं यथा—“रे चित्त ! चारित्रस्य प्राणभृतं ब्रह्मचर्यं यावज्जीवनमनुपालयितुं कृतप्रतिज्ञस्य तव स्वकृतप्रतिज्ञापरित्यागोद्यमे कुतो न लज्जासमुद्भवः ? । यदा संसारदावदहनपरितप्तस्य तव कोऽपि लोके शरणं नाभूत् तदा यानेव विषयान् परित्यज्य जिनेन्द्रप्रतिपादितं चारित्रधर्मं शिरसाऽङ्गीकृत्य त्वया

मैं उसका हूँ । ऐसा विचार करके उस स्त्रीके विषयका राग-भाव दूर करना चाहिए । तात्पर्य यह है कि-स्त्रीके विषयमें मनकी प्रवृत्ति होनेसे चारित्रकी मलिनता आदि बहुतेरे दोष उत्पन्न होते हैं । उन दोषोंका विचार करके मुनि अपने मनको उस तरफसे हटाता हुआ समप्रेक्षाका अवलम्बन करके उसीप्रकार रागरहित होजावे जिस प्रकार स्त्रीको देखनेके पहले था ।

दોષોંકા વિચાર હસપ્રકાર કરે-રે મન ! ચારિત્રકે પ્રાણોંકે સમાન બ્રહ્મચર્યકો યાવત્જીવન પાલન કરનેકી તૂને પ્રતિજ્ઞા કી હૈ; પહેલે કી હુઈ પ્રતિજ્ઞાકા અવ પરિત્યાગ કરતે તુજે લજ્જા નહીં આતી ? જિસ સમય તૂ સંસારરૂપી તીવ્ર દાવાગ્રિસે સંતપ્ત હુઆ ઔર લોકમેં કોઈંમી તુજે ન બચા સકા ઉસ સમય જિનેન્દ્ર ભગવાન દ્વારા પ્રરૂપિત ચારિત્ર ધર્મકો તૂને

વિષયનો રાગભાવ દૂર કરવો જોઈએ તાત્પર્ય એ છે કે—સ્ત્રીના વિષયમા મનની પ્રવૃત્તિ થવાથી ચારિત્રની મલિનતા આદિ અનેક દોષ ઉત્પન્ન થાય છે એ દોષોનો વિચાર કરીને મુનિ પોતાના મનને તે તરફથી પાછું હાંકવતાં સમપ્રેક્ષાનું અવલંબન કરીને એવો રાગરહિત થઈ જાય કે એવો તે સ્ત્રીને દેખતા પડેલા હોતો.

દોષોંકા વિચાર આ પ્રમાણે કરે-હે મન ! ચારિત્રના પ્રાણ સમાન બ્રહ્મચર્યને જીવનપર્યંત પાળવાની તે પ્રતિજ્ઞા કરી છે. પડેલા કરેલી પ્રતિજ્ઞાનો હવે પરિત્યાગ કરતા તને શરમ નથી આવતી ? જે સમયે તુ સંસારરૂપી તીવ્ર દાવાનળથી સતપ્ત થયો અને લોકમા કોઈ પણ તને બચાવી ન શક્યુ, તે સમયે જિનેન્દ્ર ભગવાને પરપેલા ચારિત્ર ધર્મને તે સ્વીકાર કર્યો અને જે હેય વિષયોથી

નિરસ્તઃ સકલ સન્તાપઃ, કિમિદાનીં પુનર્વાન્તાષ્છેહી શ્વેવ મથ્ચાનનુરમરદ્ પિરમ
રસ્યાત્માનમ્ ? ।

અરે ! વિસ્મૃતઃ કિં બ્રહ્મચર્યમહિમા ? યત્પ્રમાથેનાઽપીયસૈવ કાછેન લોકપૂ
મિતૈરપિ મુરારમનુજેન્નૈ પૂજ્યમાનમસિ પુનઃ કિં તદેષ વિસ્મરસિ ? । શ્વમત્ય-
નુચિન્તય—

“ ચિરાયુષઃ મુસસ્યાના, દૃઢસંહનના નરાઃ ।

તેજસ્વિનો મહાવીર્યા, મથેયુર્મદ્ભાચર્યત ॥ ૧ ॥ ” ઇતિ ।

અપિચ અનવાપ્તપરમાર્યતત્ત્વાસ્થાદનમુત્તાનાં સસારામિનન્દિનાં વિપયામિપો-
પમોગમુલકામુકાનામવિવેચિનામચ કામિની કમનીયા મથતુ નામ, પરન્તુ એવ-
સ્વીકાર ક્રિયા ઓર જિન હેય વિપયોંસે મુલ્ મોઢકર સકલ જ્ઞાલ
ઘોઢ દિયે ંન્હીં વિપયોંકો બમનચાટનેવાલે શ્વાનકે સમાન ફિર સ્વીકાર
કરના ચાહતા હે ? એ અપમ મન ! અપને સ્વરૂપકા ધિચાર કર ।

અરે મન ! દેશ્વઃબ્રહ્મચર્યકી મહિમાસે હીં લોકમેં પૂજે જાનેવાલે સુરેન્દ્ર
અસુરેન્દ્ર ઓર નરેન્દ્રોંકે દ્વારા તૂ પૂજ્ય સમાનનીય હુઆ હે, જેસે અમિત
મહિમાવાલે બ્રહ્મચર્યકોં મીં તૂ ક્યોં મૂલ ગયા હે ? કહા મીં હે—

“ બ્રહ્મચર્યસે વીર્ય આયુ, સુન્દર આકાર, ઓર દૃઢ સંહનન પ્રાપ્ત હોતે હે,
બ્રહ્મચર્યસે હીં મનુષ્ય, તેજસ્વી ઓર મહાશક્તિવાલી હોતે હે ” ॥૧॥

હે જીવ ! કિંપાકફલ સરંણે વિપયમોગ સુગંધ, સુરૂપ, સુશબ્દ,
ઓર સુસ્પર્શ અધિવેકી જીવોંકો મલેહી મનોહર લગે, પર તૂતો

વિમુખ થઇને બધી જાળને ઘોડી દીધી, તેજ વિપયોંને બમનચાટનાશ શ્વાનની
પેડે ફરીથી તૂ સ્વીકાર કરવા ચાહે છે ? હે અપમ મન ! તારા પેતાના સ્વરૂપને
તૂ વિચાર કર

અરે મન ! જો; બ્રહ્મચર્યના મહિમાથી જ, લોકમા પુલ્કતા સુરેન્દ્ર અસુરેન્દ્ર
અને નરેન્દ્રોંની દ્વારા તૂ પૂજ્ય સમાનનીય થયો છે, જોવા અપારમહિમાવાળા
બ્રહ્મચર્યને પણ તૂ કેમ મૂલી ગયો છે ? કહુ પણ છે—

“ બ્રહ્મચર્યથી વીર્ય આયુષ્ય, મુદર આકાર, અને દૃઢ સંહનન પ્રાપ્ત થાય છે
બ્રહ્મચર્યથી જ મનુષ્ય તેજસ્વી અને મહાશક્તિશાલી થાય છે ” (૧)

હે જીવ ! કિંપાકફલ જેવા વિપયભોગ, મુદર, મુદ્રપ, મુશબ્દ અને સુસ્પર્શ
અધિવેકી હોવાને બંધે મનોહર લાગે, પરન્તુ તૂ તો સયમીઓમાં ઘેસ જાના

દીયાનુરાગપરિણામદારુણતાં વિસ્મરતસ્તવાપિ કિં સંયતાગ્રગણનીયતાઽભિલાષો નોપહાસાય જાયેત ? ।

અરે મૂઢ ! અસ્યાઃ સ્વલુ વિલાસકલાકલાપવૈદુષ્ય વિલોક્ય લુબ્ધકપ્રસારિતજાલે કુરંગ્ન ઇવ, માર્ગવર્તિનિ ગર્તે તુરંગ્ન ઇવ, જ્વલતિ પ્રદીપે પતંગ્ન ઇવ કિમાત્માનં નિરયે નિપાતયસિ ? ।

અહો ! અયોમયશૃંગ્લમપ્યધરયતિ રાગપાશઃ, યત્ સ્વલુ મધુપઃ કઠિનતરકાષ્ઠક્રુન્તનદક્ષોઽપિ ન ક્ષમો ભવતિ સંકુચિતકમલપુષ્પાનુરાગનિવદ્ધમાત્માનં પરિત્રાતુમ્ ।

સંયમિયોંમેં શ્રેષ્ઠ વનના ચાહતા હૈં ફિર ઇનમેં અનુરાગ કરનેસે જો ભયંકર ફલ ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઉન્હેં ક્યોં ભૂલ જાતા હૈં ? ઇસસે તેરી વહ ઉચ્ચ અભિલાષા ક્યા હાસ્યાસ્પદ નહીં હોગી ? અવશ્ય હોગી ।

અરે મૂઢ ! જૈસે વ્યાધ (શિકારી) કે ફૈલાય હુય જાલમેં કુરંગ (હરિન) ફંસ જાતા હૈં; રાસ્તેકે ગઢુમેં તુરંગ ગિર જાતા હૈં; જલતે હુય દીપકકી જ્વાલામેં પતંગ ગિર પડતા હૈં વૈસેહી સ્ત્રીકે હાસ વિલાસ ઓર હાવ-ભાવકી ચતુરાઈ દેખકર ક્યોં અપની આત્માકો નરકમેં ગિરાતા હૈં ?

અહો ! ઇસ રાગકે વન્ધનકે આગે લોહકી વેડીભી તુચ્છ હૈં, દેખો; ભૌરા કઠિનસે કઠિન કાષ્ઠકો કાટ ડાલનેમેં કુશલ હોતા હૈં પરન્તુ સૂર્યકે અસ્ત હોજાને પર સંકુચિત કમલ પુષ્પકે અનુરાગકે વન્ધનમેં બંધી

ધંચ્છે છે, તો પછી એમા અનુરાગ કરવાથી જે બચકર ઇળ ઉત્પન્ન થાય છે તેને કેમ ભૂલી બચ છે ? તેથી તારી એ ઉચ્ચ અભિલાષા શુ હાસ્યાસ્પદ નહિ થાય ? અવશ્ય થશે

અરે મૂઢ ! જેમ વ્યાધે (શિકારીએ) ફૈલાવેલી બળમા કુરંગ (હરણ) ઇસાઈ બચ છે રસ્તામાના ખાડામા તુરંગ (ઘોડો) પડી બચ છે, બળતા દીવાની જ્વાળામા પતંગ હોમાઈ બચ છે, તેમ સ્ત્રીના હાસ્યવિલાસ અને હાવભાવની ચતુરાઈ નેધને કેમ તારા આત્માને નરકમા પાડે છે ?

અહો ! આ રાગના બધનની આગળ લોહાની ઘેડી પણ તુચ્છ છે જુઓ ! ભમરો કઠિનમા કઠિન કાષ્ઠને કાપી નાખવામા કુશળ હોય છે. પરન્તુ સૂર્યનો અસ્ત થતાની સાથે જ બીડાયલા કમળ-પુષ્પના અનુરાગના બધનમા બધાયલો

હા ઘાટરમણીયતાસ્પદે, નિતાન્તાશુચિપદે, વપસાવત્પતિપસવપસરૂપસાવપ્તે, યોપિદપવને કિમિષ નામ શોમનં વિષતે, યદ્ ઘાસપિષુછેસેષ, અમૃતાવપવનિર્મિ-
તેષ, ચન્દ્રમણ્ડલાદુદ્ધપ્રેષેષ, ઇય નીલકમલસદ્ભાવસાક્ષી 'સહાસનયનામ્યાં' બ્રી-
હલોકમાન્નાસયન્તીવ કમનોયા નિરીક્ષયતે ।

૧ શ્રીષ્ટેષ્ટારિષ્ટેષો હાસસ્તેન સહિતે=સહાવે તે જ તે નયને વ=સહાસનયને
તામ્પામિત્યર્થઃ ।

હુઈ અપની આત્માકી રક્ષા કરનેમેં સમર્થ નહોં 'હેતા । ફસલિપ હે મન !
પેસે રાગમેં ઈસનેકી ઇચ્છા કર્યો કર રહા હે ?

પેજીવ ! ઊપર-ઊપરસે મનોહર માલુમ હોનેવાલે, અત્યન્ત અપવિત્ર
તાકે સ્થાન, અપલા (ચિઝલી) કી નાઈ પલ-પલમેં અપલરૂપ-લાવણ્યવાલે,
શ્રીકે શરીરમેં તુલ્લે કયા અચ્છાપન દિસાઈ દેતા હે ? જિસસે તૂ વસે
યહ સમજ રહા હે કિ-માનો યહ કિસીયાકે ચન્દ્રમાકી કલા હે, અમૃતકે
અવયવોસે બની હુઈ હે, ચન્દ્રમાકો ફાફર નિકલ પડી હે, નીલકમલકે
વૃલ (પત્તા) કે સમાન વિશાલ નેત્રવાલી, તથા લીલાયુક્ત લોચનોસે
લોકકો અવલમ્બન લેનેવાલી મનોહર લીસ પડતી હે ।

૧ મૂર્યે હુષને બાદ, કમલકે મીતર પડા હુઆ મીરા, તકલીફ સહકર સારી
રાત બિતાતા હે કિન્તુ અનુરાગ (પ્રીતિ) કે કારણ, કમલકે કોમલ (મોઝાયમ)
પર્વોકો મી કાટકર વસ તકલીફકો રફા કરનેકા સાદસ નહોં કર સકતા ॥

પોતાના આત્માની રક્ષા કરવામા સમર્થ નથી બનતો ? તો હે મન ! એવા
રાગમા હસવાની ઇચ્છા કેમ કરી રહ્યો છે ?

હે હવ ! ઊપર-ઊપરથી મનોહર માલુમ પડતા, અત્યન્ત અપવિત્રતાનું સ્થાન
વિજળીની પેઠે પલ-પલમાં અપવ્ય રૂપ-લાવણ્યવાળા શ્રીના શરીરમા તને કઈ
સુહરતા દેખાય છે ? કે એથી તું તેને માની રહ્યો છે કે- આ બીજના અદ્રમાની
કલા છે. અમૃતના અવયવોથી બનેલી છે, અદ્રમાને કાઢીને નીકળી પડી છે નીલ
કમળના ઢગ (પાંદડીઓ) ની સમાન વિશાળ નેત્રવર્ણી તથા લીલાયુક્ત લોચ-
નોથી લોકને અવલબન આપનારી મનોહર દેખાય છે

૧ સુખ અસ્ત પામ્યા પછી કમળની અંદર પોતાના કર્મોથી બપત વર્ણીય સદન
મીને આપી રાત બીતાવે છે પન્તુ અનુરાગ (પ્રીતિ) ને કારણે કમળની કોમલ (મોઝાયમ)
પર્વોકો મી કાટકર વસ તકલીફકો રફા કરવનું સાદસ નથી કરી સકતા.

અનાલોચ્ય પ્રવર્તમાનઃ સ્વલ્પ પરાભૂયતે, તસ્માદિયદપિ તાવદ્ વિભાવય વિલાસિનીવિલસનં કુતઃ સ્થાનાદિદમુદ્ભવતિ ? કિં ચાસ્ય કારણમ્ ? કથમિદં તિષ્ઠતિ ? કિમેતસ્માન્નિઃસરત્ સતત દરીદ્રશ્યતે ? इति,

વિરમ વિરમાત્રાનુરાગકરણાત્ , અસ્ય હિ શરીરસ્ય મૂત્રાશ્લુપહતમુદ્ભવસ્થાનમ્ , શુક્રશોણિતે એવ કારણમ્ , અશિતપીતાદિના ચ સ્થિતિઃ, એતસ્માન્નિઃસરીસર્તિં ચ મલમૂત્રકષ્પાદિકમેવ, કિં વહુના મૃદુતમમનોરમવસનવિનિર્મિતયા મલમૂત્રાસ્થિ-

હે આત્મન્ ! સ્મરણ રાખ, જો વિના વિચારે કિસી વિષયમેં પ્રવૃત્તિ કરતા હૈં ઉસકી વડી દુર્ગતિ હોતી હૈં । તૂ અપના કલ્યાણ યાહતા હૈં તો વિલાસિનિયોંકે વિલાસકા અચ્છીતરહ વિચાર કરલે । યહ સોચ દેખ કિ યહ શરીર કહાંસે ઉત્પન્ન હોતા હૈં ? ઇસકા કયા કારણ હૈં ? કૈસે ઠહરતા હૈં ? ઓર ઇસસે કયાર ધિનૌંને (ઘૃણાજનક) પદાર્થ નિકલતે હુએ દિઝાઈ દેતે હૈં ?

વસ કર, રહેનેદે; ઇસ શરીરમેં અનુરાગ મત કર, મલમૂત્રસે ભરે હુએ સ્થાનસે યહ શરીર ઉત્પન્ન હુઆ હૈં, રજ-વીર્ય ઇસકે કારણ હૈં, યાયા-પીયા ભોજન ઇસકી સ્થિતિકા નિમિત્ત હૈં, ઓર ઇસકે નૌ દ્વારોંસે મલ-મૂત્ર આદિ ઘૃણિત પદાર્થ નિકલા કરતે હૈં, અધિક કયા કહેં ? કોમલ ઓર મનોહર કપડેસે વંધી-હુઈ મલ-મૂત્રકી મઠરીમેં પામર પ્રાણીંબી અનુરાગ નહીં કરતા; ફિર અશુચિ આદિ ભાવનાઓંકા સમીચીન

હે આત્મન્ ! યાદ કર કે, જે વિના વિચારે કોઈ વિષયમા પ્રવૃત્તિ કરે છે તેની ભારે દુર્ગતિ થાય છે તુ પોતાના કલ્યાણને યાદે છે તો વિલાસિનીઓના વિલાસનો સારી પેઠે વિચાર કરી લે એટલું વિચારી જો કે આ શરીર કયાથી ઉત્પન્ન થયું છે ? એનું શુ કારણ છે ? તે કેવી રીતે ટકે છે ? અને એમાંથી કેવા કેવા ગદાતા (ઘૃણાજનક) પદાર્થો નીકળતા જોવામા આવે છે ?

બસ કર, રહેવા દે, આ શરીરમા અનુરાગ ન કર, મળમૂત્રથી ભરેલા સ્થાનમાંથી આ શરીર ઉત્પન્ન થયું છે, રજ-વીર્ય એનું કારણ છે, ખાધેલું-પીધેલું ભોજન, એની સ્થિતિનું નિમિત્ત છે, અને તેના નવ દ્વારો વાટે મળ-મૂત્ર આદિ ઘૃણિત પદાર્થો નીકળ્યા કરે છે વધારે શુ કહીએ ? કોમળ અને મનોહર કપડાથી ખાધેલી મળમૂત્રની ગાસડીમા પામર પ્રાણી પણ અનુરાગ નથી કરતો, તો પછી અશુચિ આદિ ભાવનાઓનું સમીચીન ચિંતન કરવામા ચતુર મુનિઓની તો

કફાદિપોષ્ટિક્રિયા ન પામરોડિપિ રચ્યતે, કા કયા પુનર્ભાવનાકુચ્છાનાં મુનીનામ્ ।
 ઉક્તઃ—“અમ્માકુમ્મશ્ચતૈર્વપુનંનુ પરિર્મુખાઃ ! શુચિત્વં ક્રિયત્ ,

કાલં સમ્મયયોત્તમં પરિમલં કસ્તૂરિકાપૈસ્તથા ।

ધિયાકોષ્ઠકમતદ્વક્ત્રમહો ! મચ્ચે તુ શૌચં કથ, -

કાર નેપ્પથ મુષ્ણિપ્પથ કથકાર વ તત્સારમ્” ॥ ૧ ॥

અન્યથ—“ચિરમ ચિરમ સગામુચ્ચ મુચ્ચ મપચ્ચ,

ચિચ્ચ ચિચ્ચ મોઈ વિદિ વિદિ સ્વત્તમ્ ।

કલ્લય કલ્લય હુષં પડય પડય સ્વસ્સં,

કુલ્લ કુલ્લ પુરુપાર્યં નિર્વૃતાનન્દહેતોઃ ॥ ૨ ॥”

ચિન્તન કરનેમેં ચતુર મુનિયોક્તા કહના હી કયા હૈ ? એ તો उस ओर
 आंखभी नहीं उठाते । कहा भी है—

“शरीरको सैकड़ों चढ़ोंसे चाहे जितना नहलाओ गुलाबो, और
 केशर कस्तूरी गुलाब आदिकी सुगन्धसे सुगन्धित करो, परन्तु यह
 शरीर तो मल-मूत्रका भाजन है । हे भण्डो ! इसे कैसे पवित्र बनाओगे ?
 और कैसे इसकी सुगन्धि फैलाओगे” ॥ १ ॥

“हे आत्मन् ! तू भी आदिकी भमतासे चिरक हो चिरक हो,
 मोहका त्यागकर त्यागकर, आत्माके स्वरूपको पहचान पहचान, और
 मोक्षसुखके लिए पुरुषार्थ कर पुरुषार्थ कर” ॥ २ ॥

૧ પહાં પ્રત્યેક કર્તવ્યકો દુહરાનેસે અત્યન્ત તીવ્ર મેરમા પ્રગટ હોતી હૈ ।
 શી વાત ! તેઓ તો તેની તરફ હેવી આગે બેતા પણ નથી કહું છે કે—

“શરીરને સેકડે બેડ પાણીથી બાકે તેટલું નહવડવે, પુષ્પે, અને કેશર
 કસ્તૂરી સુલાબ આદિની સુગંધથી સુગંધિત કરે, પરંતુ આ શરીર તો મળ-મૂત્રનું
 ભાજન છે કે ભણ્ડો ! તેને કેવી રીતે પવિત્ર બનાવશે ! અને કેવી રીતે તેના
 પસંદ (કેશર)ને ફેલાવશે ?” (૧)

‘હે આત્મન્ ! તું સ્ત્રીઆદિની ભમતાથી વિરક્ત થા ચિરકત થા, મોહને
 ત્યાગ કર ત્યાગ કર આત્માના સ્વરૂપને બદલુ બદલુ, આચિરનો અવ્યાસ કર
 અવ્યાસ કર, પોતાને પિછાણુ પિછાણુ, અને મોક્ષ સુખને માટે પુરુષાર્થ કર
 પુરુષાર્થ કર’ (૨)

अपरञ्च—“अमेध्यपूर्णे कृमिजालसङ्कुले, स्वभावदुर्गन्धविनिन्दितान्तरे ।

कलेररे मूत्रपूरीपमाविते, स्मन्ति मृदा विरमन्ति धीराः ॥३॥” इति ।

यद्यपि समारभीरुभिः परिहेयोऽन्यसद्रो दुस्त्यजः, तथापि ब्रह्मचर्यमहिमान-
मनुस्मरता मुनीनां केवलं स्त्रीसद्रपरिहारेण द्रव्यादिसद्रः स्वयमेव निवर्तते । यथा
स्वयम्भूरमणमहासागरमुत्तीर्णस्य पुरतः क्षुद्राकृतिर्गद्गासमानाऽपि नदी सुखसमु-
त्तरणीया भवति । उक्तञ्च भगवता उत्तराध्ययनसूत्रस्य द्वाविंशेऽध्ययने—

“एष य संगे समङ्कमिता, मृदूत्तरा चैव ह्वन्ति सेसा ।

जहा महासागरमुत्तरिता, नई भवे अपि गंगासमाणा ॥ १ ॥” इति ,

“अशुचि पदार्थोंसे भरा हुआ; जूँ आदि कीड़ोंसे व्याप्त, स्वाभाविक
दुर्गन्धके कारण भीतर भी घृणित और मल-मूत्रसे वेष्टित (स्त्रियोंके)
शरीरमें रमण वे करते हैं जो मूढ़ हैं, और बुद्धिमान् पुरुष महान् निकृष्ट
समझ कर उससे अलग रहते हैं ॥ ३ ॥”

यद्यपि विषयोंके संग संसारभीरु पुरुषोंके लिए त्याज्य हैं और
उनका त्याग होना कठिन है, तथापि ब्रह्मचर्यकी महिमाका स्मरण करने-
वाले मुनियोंको एक मात्र स्त्रीसंगके त्याग देनेसे अन्य विषयोंके संग
दुस्त्यज होनेपर भी स्वयमेव निवृत्त हो जाते हैं । अर्थात् ब्रह्मचर्यमें दृढ़
रहनेवालों पर कोई भी विषय, अपना प्रभाव नहीं डाल सकता । जो
पुरुष स्वयम्भूरमण महासमुद्रको पार कर चुका है उसके लिए गंगा जैसी
छोटीर नदियां पार करना क्या बड़ी बात है ? । भगवान् ने उत्तराध्ययन

“अशुद्ध પદાર્થોથી ભરેલાં, બુ-આદિ કીડાઓથી વ્યાપ્ત, સ્વાભાવિક
દુર્ગંધને કારણે અંદર પણ ધૂણિત અને મળ-મૂત્રથી વેષ્ટિત (સ્ત્રીઓના) શરી-
રમાં તેઓ રમણ કરે છે કે જેઓ મૂઢ છે, અને બુદ્ધિમાન પુરુષ તો તેને અત્યંત
નિકૃષ્ટ સમજીને તેનાથી અલગ રહે છે.” (૩)

જો કે વિષયોનો સંગ સંસારભીરુ પુરુષોને માટે ત્યાજ્ય છે અને તેનો
ત્યાગ થવો કઠિન છે, તોપણ બ્રહ્મચર્યના મહિમાનું સ્મરણ કરનારા મુનિઓને
એક માત્ર સ્ત્રીસંગનો ત્યાગ કરવાથી, અન્ય વિષયોનો સંગ દુસ્ત્યજ હોવા છતાં પણ
આપોઆપ નિવૃત્ત થઈ જાય છે અર્થાત્ બ્રહ્મચર્યમાં દૃઢ રહેનારાઓ પર કોઈ
પણ વિષય પોતાનો પ્રભાવ પાડી શકતો નથી જે પુરુષ સ્વયમ્ભૂરમણ મહાસમુદ્રને
પાર કરી ચૂક્યો છે તેને માટે ગંગા જેવી નાની નાની નદીઓ પાર કરવામાં
શી મોટી વાત છે ? ભગવાને પણ ઉત્તરાધ્યયન-સૂત્રના ૩૨ માં અધ્યયનમાં

इय दृष्टिषिषा नागीष सन्दर्शनादेव संयमिनां क्षमलक्षणं जीवनं विनिरन्ति ।

અથવા કિમિયં પ્રગાઢાન્ધકારા રજની ? યદ્બોલૂકા इष चत्वारः कपाया विहरन्ति, अज्ञानपिशाचश्चात्र चारित्रलक्षणगुणशरीरग्रसनाय जागृको लक्ष्यते ।

हे चिच-सहचर ! ज्ञानप्रकाशेन रागान्धकारमपनीय रात्रिकृतोपसर्गं निवार-
यता मयता मदीयसाहाय्यं क्रियताम् ।

अपि चेदं मावनीयम्-शुनीनां कृते ब्रह्मचर्यपरित्यागो
महाजन्यद्वारः, तथा हि ब्रह्मचर्यपरित्यागेच्छायामपि स्त्र्यां वदो

સૂત્રકે ૩૨ વેં અધ્યયનમેં 'एष य संगे' इस गाथासे यही प्रतिपादन
ક્રિયા હૈ ॥

जैसे जिस नागिनकी दृष्टिमें बिप होता है उसके देखनेसे ही जीवनका
अन्त होजाता है, इसी प्रकार स्त्रीके भी सानुराग देखनेसे चारित्र
रूपी जीवन नष्ट हो जाता है ।

અથવા यह कैसी प्रगाढ़ अंधकारमय रजनी है, जिसमें चारों कपाय
रूपी उल्लुओंका राज्य है, और चारित्र-रूपी शरीरको निगलनेके लिए
अज्ञानरूपी पिशाच सदा ताकता रहता है । हे मित्र मन ! ज्ञानके प्रका-
शसे रागरूपी अंधकारको निवारण कर, स्त्रीरूपी रात्रि द्वारा किये गए
उपसर्गको इटानेमें मेरी सहायता कर ।

ब्रह्मचर्यका परित्याग करना मुनियोंने लिए महान् अनर्थ करनेवाला है ।
यहाँ तक कि ब्रह्मचर्य परित्याग करनेकी इच्छा होते ही बहुतसे

एष य संगे के गाथाधी केव प्रतिपादन कर्तुं ।

એવી રીતે જે નાગલીની દૃષ્ટિમાં વિપ હોય છે તેને એવાથી જ જીવનનો
અંત આવી જાય છે, તેવી રીતે સ્ત્રીને અનુરાગપૂર્વક એવાથી ચારિત્રરૂપ જીવન
નષ્ટ થઈ જાય છે

અથવા જે કેવી આઠ અધકારમય રાત્રિ છે કે જેમાં ચારે કપાયેરૂપી
પુનડેનું રાજ્ય છે, અને ચારિત્રરૂપી શરીરને ઝળી જવાને માટે અજ્ઞાનરૂપી પિશાચ
સદા તાકી રહેલો છે કે મિત્ર મન ! જ્ઞાનના પ્રકાશથી રાત્રિરૂપી અધકારનું
નિવારણ કર, અને સ્ત્રીરૂપી રાત્રિથી ઉપસર્ગ થતા ઉપસર્ગને અજીવવામાં મને સહાય કર.

ब्रह्मचर्यનો त्याग કરવો જે મુનિઓને માટે મહાન્ અનર્થકારક છે, એટલે
મુખી કે પ્રજ્ઞચર્ય ત્યાજવાની ઇચ્છા થતા જ અનેક રોષો એવી રીતે આવીને

દોષા વિવિધશસ્ત્રાસ્ત્રધારિણઃ પ્રવલશત્રુવ ઇવ સમુત્તિષ્ઠન્તિ । તત્રાદાવાત્તરૌદ્રધ્યાનં
હૃદયે પદમારોપયતિ, તસ્મિન્ન વિદ્યમાને પ્રમાદઃ સાહસ-મજ્ઞાન-મધર્મો-અસિદ્ધિસ્તથા-
ન્યેઽપિ દોષાઃ સમાયાન્તિ । અબ્રહ્મચર્યસ્ય સકલપ્રમાદસ્થાનત્વેન પ્રમાદઃ,
અવિચારિતકાર્યકરણબુદ્ધિસમુત્પાદકત્વેન સાહસં, બોધિવીજવિનાશકત્વેન
અજ્ઞાનમ્, અધોગતિકારકત્વેન અધર્મઃ, અષ્ટવિધકર્મજનકત્વેન અસિદ્ધિશ્ચ,
એતે દોષાશ્વેતોગૃહે સંયમરત્નાપહારાય યથેચ્છમાશુ પ્રવિશન્તિ ।

કિન્ન—વિષયરાગઃ, સકલપાપાનાં નિદાનમ્ ; કુઠાર ઇવ ચારિત્રતરું છિન્તિ,

દોષે હસ પ્રકાર આ સ્વદે હોતે હૈં માનોં અનેક અસ્ત્ર-શસ્ત્ર લેકર પ્રવલ
શત્રુ આ હટે હૈં । પહલે પહલ તો આર્તધ્યાન ઔર રૌદ્રધ્યાન હૃદયમેં
સ્થાન પા લેતે હૈં । ઇનકે સ્થાન પાતે હી પ્રમાદ, સાહસ, અજ્ઞાન, અધર્મ,
અસિદ્ધિ આદિ અનેક દોષ ઉપસ્થિત હોતે હૈં ।

અબ્રહ્મચારીકો પ્રમાદકે સવ કારણ મૌજૂદ રહતે હૈં હસલિયે પ્રમાદ,
વિના વિચારે કાર્ય કરનેસે સાહસ, બોધિ-રૂપી વીજકા વિનાશક હોનેસે
અજ્ઞાન, અધોગતિમેં લેજાનેકે કારણ અધર્મ, ઔર આઠોં કર્મોંકા જનક
હોનેસે અસિદ્ધિ, ઔર હસ પ્રકારકે અનેક દોષ શત્રુકી તરહ ચિત્તરૂપી
ઘરમેં સંયમરૂપી રત્નકો લૂટનેકે લિયે હચ્છાનુસાર પ્રવેશ કર જાતે હૈં ।

વિષયરાગ સકલ પાપોંકા મૂલ કારણ હૈં; ચારિત્ર-વૃક્ષકો, કાટનેકે
લિયે કુઠાર હૈં; જિસ પ્રકાર કજ્જલ, સપ્દેદ વસ્ત્રકો મલિન કર દેતા

ખડા થાય છે, જાણે કે અનેક અસ્ત્ર-શસ્ત્ર લઈને પ્રગળ શત્રુઓ આવી પહોંચ્યા
હોય પહેલાં તો આર્ત-ધ્યાન અને રૌદ્ર-ધ્યાન હૃદયમાં સ્થાન જમાવી લે છે તેને
સ્થાન મળતાં જ પ્રમાદ, સાહસ, અજ્ઞાન, અધર્મ, અસિદ્ધિ આદિ અને દોષો આવી
ઊભા રહે છે

અબ્રહ્મચારીની સમીપે પ્રમાદના બધા કારણો હાજર રહે છે એથી પ્રમાદ,
બગર વિચારે કાર્ય કરવાથી સાહસ, બોધિરૂપી બીજનું વિનાશક હોવાથી અજ્ઞાન,
અધોગતિમાં લઈ જવાને કારણે અધર્મ, અને આઠે કર્મોંનું જનક હોવાથી
અસિદ્ધિ અને એવા જ બીજા અનેક દોષો શત્રુની પેઠે ચિત્તરૂપી ઘરમાં સંયમ-
રૂપી રત્નને લૂટી લેવાને ઇચ્છાનુસાર પ્રવેશ કરે છે.

વિષયરાગ બધા પાપોંનું મૂળ કારણ છે; ચારિત્ર વૃક્ષને કાપનારો કોહાડો છે

દૃશ્યતે હિ લોકેઽપકૃષ્ટમનુજપશુપક્ષિસરીસૃપાદિશરીરોપમોગમવાઙ્મતોઽપિ પ્રાપ્તિ
 નસ્તદ્વદ્યુયોગેન અનાદૃતવેદ્યાવસ્યાનાઽમિમતાઽજ્ઞપાનાઽનવાસિશીતનાતાતપો
 પસદ્વદ્વિદ્યમશ્વકાદિજનિતાઽનેકવિષદુર્નિધારદુઃસ્વોપમોગઃ સોઙ્ગ્યો મપતીતિ,
 સ્વાતન્ત્ર્યે હુ ન કોઽપિ સત્તદ્વદ્યમહીકૃયાત્ । મહ્સંયોગ શ્વાદ્વિયોગેઽપિ નાસ્તિ
 જીવસ્ય સ્વાતન્ત્ર્યમ્, તનુવિયોગમનિષ્ણતામપિ મુલ્લસમન્વિતાનાં મરણદર્શનાત્,
 તમિષ્ણતાં દુઃસ્વદગ્ધાનાં વિપાદિમલ્લણેઽપ્યૈકાન્તિકમરણાદર્શનાદ્ ।

સ્વાધીનતા નહીં છે । અપકૃષ્ટ-મનુષ્ય પશુ પક્ષી સૌંપ આદિકે હીન
 શરીરનો જો પ્રાણી ઘાહતે શ્રી નહીં, ઉર્ને મી વહ શરીર ઘારણ
 કરના પડતા છે, ઓર ઉસકે સયોગસે અનિષ્ટ સ્થાનકા નિવાસ,
 અજ્ઞ-પાનકી અપ્રાપ્તિ, ગર્મી, સર્વી, ઓલોંકી વર્ષા, હવા, ઝાંસ-મચ્છર
 આદિસે હોનેવાહે અનેક પ્રકારકે દુઃસ્વ ભોગને પડતે છે । યદિ પેસે
 શરીરનો ઘારણ કરના અપની રૂચ્છા પર નિર્ભર હોતા તો કોઈ મી
 પ્રાણી પેસા દુઃસ્વવાપી શરીરનો ઘારણ ન કરતા ।

જિસ પ્રકાર શરીર ઘારણમેં જીવ સ્વાધીન નહીં છે ઉસી પ્રકાર
 ઉસકે ત્યાગનેમેં મી સ્વાધીન નહીં છે । સંસારમેં જો પ્રાણી મુલ્લસમ્પન્ન છે
 વે વર્સમાન શરીરકા ત્યાગ નહીં કરના ઘાહતે, ફિરમી ઉનકી મૃત્યુ હો
 જાતી છે । ઓર મૃત્યુકી કામના કરનેવાહે દુઃસ્વી જીવ વિપ આદિ
 મહ્લણ કર હેતે છે તો મી કમી-કમી વચ્ચ જાતે છે, અતઃ સિદ્ધ હુઆ કિ
 અપના શરીરમી અપને અધીન નહીં છે ।

સ્વાધીનતા નથી અપકૃષ્ટ-મનુષ્ય પશુ પક્ષી સાપ આદિના હીન શરીરને જે પ્રાણી
 અધીન છે નથી તેમને પણ જે શરીર ધારણ કરવા પડે છે અને તેના કષ્ટ-
 મથી અનિષ્ટ સ્થાનને નિવાસ, અજ્ઞપાનની અપ્રાપ્તિ, વાયુ, દાહ, કથાને વસ્ત્રાદિ,
 હવા, ઝાંસ-મચ્છર આદિથી ઉત્પન્ન થતાં અનેક પ્રકારના દુઃખો ભોગવવા પડે છે
 જે એવા શરીરને ધારણ કરવાનું પોતાની ઇચ્છા પર જ નિર્ભર હોય તે કેમ
 પણ પ્રાણી એવા દુઃખથી શરીરને ધારણ ન કરત.

એવી રીતે શરીર ધારણ કરવામાં એવ સ્વાધીન નથી, તેવી રીતે તેને
 ત્યજવામાં પણ સ્વાધીન નથી. જાણના જે પ્રાણીઓ મુખસપત્ત છે તેઓ જર્વા
 માન શરીરને ત્યાગ કરવા ઇચ્છતા નથી, તે પણ એમનું મૃત્યુ અર્થ બાધ છે અને
 મૃત્યુની કામના કરનારા દુઃખી એવા વિપ આદિ ભક્ષણ કરી લે છે તેપણ કાંઈ
 કેમ વાર બધી બાધ છે જે ઉપરથી સિદ્ધ થયું કે આપણું શરીર પણ આપણને
 આધીન નથી.

जीवस्य स्वातन्त्र्येण शरीरस्यामित्वे सति अनेकेषां कुसुमसुकुमाराणां सुन्दरा-
वयवानां कतिपयानामतीतदेवादिशरीराणां विनाशः ? तस्माद्
देहगेहादि किमपि वस्तु कस्यापि नास्ति, किन्तु अज्ञानवशाज्जीवाः 'इदं मम, इयं
ममे' त्यादिस्वरूपं ममत्वं कुर्वन्तीति निश्चीयते ।

इत्थं च स्वकीयदेहगेहादौ ममत्वकरणमज्ञानमूलं, कर्मबन्धहेतुश्चेति विवेकिनः
स्वदेहेऽपि ममत्वं न कुर्वन्ति, किं पुनरन्यदीयदेहगेहादौ-इत्यनुचिन्तनेन समुत्प-
न्नया "न सा मम, नाहं तस्याः" इत्याकारया विवेकबुद्ध्या मनसि प्रसृतं रागं
प्रशमयेदिति भावः ॥ अत्र गाथायां 'परिव्वयंतो' इत्यत्र सौत्रत्वात्पष्ठ्यर्थे
प्रथमा, 'बहिद्धा' इति प्राकृतत्वात्, यद्वा बहिर्यावतीति विग्रहे पृषोदरादित्वा-
द्वकारादिलोपः । इति गाथार्थः ॥ ४ ॥

यदि शरीर पर प्राणीका अधिकार होता तो फूलसे कोमल तथा
सुन्दर अवयववाले अतीतकालीन देव आदिके शरीरके वियोगको क्यों
न रोक लेता ? सत्य बात तो यह है कि-देह गेह आदि कोई भी वस्तु
किसीकी नहीं है । जीव अज्ञानके कारण 'यह मेरा है' 'यह मेरी है'
इस प्रकारकी ममता करते हैं, अत एव शरीरमें ममता करना ही
अज्ञान-मूलक और परिग्रह होने से कर्म-बन्धका कारण है, ऐसा समझ
कर विवेकी जन अपने शरीरमें भी स्नेह नहीं करते तो दूसरेकी देहमें
कैसे स्नेह करेंगे ? । ऐसा सोच कर, मनमें उत्पन्न हुए भी रागादिको "न
'वह मेरी है'" और "न मैं उसका हूँ" इस प्रकारकी भावनासे दूर कर
मुनि, उस निकले हुए मनको फिरसे संयम-घरमें लावे ॥४॥

जे शरीर पर प्राणीने अधिकार होत तो फूलथीय कोमल तथा सुंदर
अवयववाला अतीतकालीन देवादिना शरीरना वियोगने केम रोकी राखत नहि ?
साथी बात जे छे के देह गेह आदि कोई पणु वस्तु कोहनी नथी एव अज्ञानने
कारण 'आ भारो छे' जे 'जे भारी छे' जे प्रकारनी ममता राखे छे ओटवे
शरीर पर ममता राखी जे अज्ञानमूलक अने परिग्रह्य होवाने कारणे
कर्मबंधनु कारण छे जेवु समजने विवेकीजन पोताना शरीर पर पणु स्नेह
राखता नथी, तो पछी जीवना देह पर केम स्नेह करे ? जेम विचारिने मनमा
उत्पन्न थयेला रागादिने, "जे भारी नथी" के "हु तेनो नथी" जेवी भावनाथी
दूर करिने, मुनिजे संयमघरथी गहार नीकयेला मनने पाछु संयमघरमा लावे (४)

કઞ્ચલ ઇવ મલિનયતિ સ્વચ્છમન્વરમિવાત્માનમ્, મપતિ ચાર્ગલા મોક્ષમાર્ગદ્વારસ્ય નરકનિગોદાધનન્તદુઃસ્થાનાઞ્ચ નિધાનમિતિ સર્વથા સમપદાય પરાઞ્ચન્તિ પચ્ચપ- સંયમાધરણ્વત્તુરાસ્તપસ્વિનઃ ।

નત્તુ યદ્યપો મન્ત્રાસ્તથાપિષાઃ સન્તિ યે દેવાનાં દાનવાનામ્પરિ પ્રમાથમાશિ- માંબયન્તિ, પરન્તુ કિમેતવાચર્યમ્ ? યત્ સ્ત્રીणां ચરિષ્ઠે તેડપિ મન્ત્રા ઇતપ્રાયાઃ કિમપિ કર્તુ ન પ્રમવન્તિ । અવાસાં ચરિષ્ઠ્યૈતાદૃશમભાવશાન્તિતા, યત્પુરતો મન્ત્રા અપિ પરામૂય નિર્વર્તે, તર્હિ ક ઉપાયસ્તદુઝ્જાનિતરાગરજ્જુર્કર્તનાય સયતાનાઃ ? મિતિ વેત્,

ઇન્ત ! હૃદય-સહચર ! યોપિસ્તવિષસંસ્થિતિપરિત્યાગ એવ સ્ત્રીય-ચરિષ્ઠાડ

હૈં ઇત્તી પ્રકાર આત્માનો મલિન કરને લાલા હૈં, મુક્તિકે, માર્ગની અર્ગલા હૈં, નરક નિગોદકે દુઃસ્થાનોના નિધાન હૈં ઓર વિવિધ બ્યાધિયોંકા ઉત્પત્તિસ્થાન હૈં, અત એવ તપ ઓર સંયમકે પાલનેમેં ચતુર તપસ્વી લોગ ઇસ (વિષય-રાગ) નો પિલકુલ છોડકર અલગ હોતે હૈં ।

જો મન્ત્ર, દેવોં ઓર દાનવોં પર ખી અપના પ્રભાવ શીઘ્રહી દિસલાતે હૈં વે ખી સ્ત્રીજનિત રાગ પર પ્રભાવ નહીં ચાલ સકતે । યહ બહે આત્મ-ચર્યની વાત હૈં । સ્ત્રિયોંકા ચરિષ્ઠ ઇતના પ્રભાવશાલી હોતા હૈં કિ ઇસકે સામને મન્ત્ર ખી પ્રભાવહીન હો જાતે હૈં તથ ઇનકે વિષયમેં ઉત્પન્ન હોને વાલે રાગ-રજ્જુનો કાટનેકે લિપ્ત મુનિયોંકો ક્યા ઉપાય કરના ચાહિયે ?

હૈં હૃદય-સુહૃદ્ ! સ્ત્રિયોંકે સમીપ રહનેકા ત્યાગ કરવેના હી ઇનકે

જેમ કાજળ સહેલ વચ્ચને મલિન કરી નાંજે છે તેમ આત્માને મલિન કરનારો છે, મુક્તિના માર્ગની અર્ગલા છે, નરક નિગોદના દુઃખોનું નિધાન છે; અને વિવિધ બ્યાધિઓનું ઉત્પત્તિસ્થાન છે તેથી કરીને તપ અને સંયમને પાળવામાં ચતુર એવા તપસ્વી લોકો આ (વિષયરાગ)ને બિલકુલ છેડીને તેથી દૂર જતા રહે છે

જો મન્ત્ર, દેવોં અને દાનવોં પર પણ પોતાનો પ્રભાવ તુરંત બતાવી જાય છે, તે મન્ત્ર પણ સ્ત્રીજનિત રાગ પર પ્રભાવ પાડી શકતો નથી, જો મોટા આત્મચર્યની વાત છે સ્ત્રીઓનું આચર્ય એટલું પ્રભાવશાળી હોય છે કે તેની સામે મન્ત્ર પણ પ્રભાવહીન બની જાય છે. તે તેના વિષયમાં ઉત્પન્ન થનારા રાગરજ્જુને કાપવા માટે મુનિઓએ ક્યા ઉપાય કરવો જોઈએ ?

હૈં હૃદય-સુહૃદ્ ! સ્ત્રીઓની સમીપે રહેવાનું છેડી દેવું જોઈ જોના વિષયમાં

પાદિતરાગમજ્ઞોપાય ઇતિ ધારણામુપૈદિ । ઉક્તચ્ચ—

“શૃણુ હૃદય ! રહસ્યં યત્પ્રશસ્તં મુનીનાં,

ન સ્વલુ ન સ્વલુ યોપિત્સંનિધિઃ સંવિધેયઃ ।

હરતિ હિ હરિણાક્ષી ક્ષિપ્રમક્ષિશુરમૈઃ,

પિહિતશમતનુત્રં ચિત્તમપ્યુત્તમાનામ્ ॥ ૧ ॥

શાસ્ત્રજ્ઞોઽપિ પ્રકટવિનયોઽપ્યાત્મવોધેઽપિ ગાઢઃ,

સંસારેઽસ્મિન્ ભવતિ વિરલો ભાજનં સદ્ગતીનામ્ ।

યેનૈતસ્મિન્ નિરયનગરદ્વારમુદ્ઘાટયન્તી,

વામાક્ષીણાં ભવતિ કુટિલા ભ્રૂલતા કુચ્ચિકેવ” ॥ ૨ ॥

વસ્તુતસ્તુ ઇદાઽનાદિસંસારે સ્વસ્મિન્નપિ શરીરે જીવસ્ય કિં નામ સ્વાતન્ત્ર્યમ્ ?

વિષયમેં હોનેવાલે પ્રેમ-પાશકે કાટનેકા ઉપાય હૈ । કહા મી હૈ—

“એ મન ! મુનિયોંકી આત્માકા કલ્યાણ કરનેવાલે રહસ્યકો સુન, વહ યહ હૈ કિ-સ્ત્રિયોંકા સમ્પર્ક (સંસર્ગ) સર્વથા નહીં કરના ચાહિયે, ક્યોંકિ શમ-રૂપ કવચ પહને હુએ ઉત્તમ પુરુષોંકે અન્તઃકરણકો મી સ્ત્રિયાં અપની આંખેરૂપી છુરીકી ધારસે છિન્ન-ભિન્ન કર ડાલતી હૈં” ॥૧॥

“પ્રવચનમેં પ્રવીણ, વિનયવાન્ ઔર ગંભીર આત્મજ્ઞાનવાન્ હોતે હુએ મી કોઈ વિરલા હી વ્યક્તિ સદ્ગતિકી પ્રાપ્તિ કર પાતા હૈ । ક્યોંકિ સંસારમેં એક એસી કુંજી મૌજૂદ હૈ જો જલ્દી નરકકા દ્વાર ખોલ દેતી હૈ, વહ કુંજી કયા હૈ ? સ્ત્રિયોંકી ટેઢી મૌહ ” ॥૨॥

સચ હૈ—અનાદિ-કાલીન સંસારમેં, જીવોંકો અપને શરીરમેં મી

ઉત્પન્ન થતા પ્રેમપાશને કાપવાનો ઉપાય છે કહ્યું છે કે—હ મન ! મુનિઓના આત્માનું કલ્યાણ કરનારા રહસ્યને શ્રવણ કર તે આ પ્રમાણે છે—

“શ્રીઓનો સપર્ક (સંસર્ગ) સર્વથા ન કરવો ભોંઠએ, કારણ કે શમરૂપ કવચ પહેરેલા ઉત્તમ પુરુષોના અંતઃકરણને પણ શ્રીઓ પોતાની આખોડપી છુરીની ધારથી છિન્ન-ભિન્ન કરી નાખે છે”

“પ્રવચનમા પ્રવીણ, વિનયવાન્ અને ગંભીર આત્મજ્ઞાનવાન્ હોવા છતાં પણ વિરલ વ્યક્તિ જ સદ્ગતિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે કારણ કે સંસારમા એક એવી કુચી મોજુદ છે કે જે જલ્દી નરકનું દ્વાર ખોલી નાખે છે એ કુચી કંઈ છે ? શ્રીની વાકી ભરમર

ખડ છે અનાદિકાલીન સંસારમા, જીવો પાસે પોતાના શરીરની પણ

દશ્યતે હિ સોકેઽપકૃષ્ટમનુજપશુપતિસરીસૃપાદિશરીરોપમોગમધાઞ્ચતોઽપિ પ્રાણિ-
નસ્તત્તદ્વયોગેન અનાદૃતદેશાથસ્થાનાઽમિમતાઽજ્ઞપાનાઽનવાપ્તિશીતપાતાતપો
પલ્લઃપિંદ્રેશ્મશ્ચક્રાદિનનિતાઽનેકવિષદુર્નિષારદુઃસ્વોપમોગઃ સોદૃશ્યો મવતીતિ,
સ્વાતન્ત્ર્યે તુ ન કોઽપિ તત્તદ્વ્યમકીકુર્યાત્ । અત્રસંયોગ દ્વાપ્રાપ્તિમોગેઽપિ નાસ્તિ
મીવસ્ય સ્વાતન્ત્ર્યમ્, તન્નુષિયોગમનિષ્ણતામપિ સુસ્તસમન્વિતાનાં મરણદર્શનાત્,
તમિષ્ણતાં દુઃસ્વદર્શનાં વિપાદિમણ્ણેઽપ્યૈકાન્તિકમરણાદર્શનાથ ।

સ્વાધીનતા નહીં છે । અપકૃષ્ટ-મનુષ્ય પશુ પક્ષી સાંપ આદિકે હીન
શરીરનો જો પ્રાણી યાદેતે હી નહીં, ઉર્ને મી વહ શરીર ધારણ
કરના પડતા છે, ઓર ઉસકે સયોગસે અનિષ્ટ સ્થાનકા નિષાસ,
અજ્ઞ-પાનકી અપ્રાપ્તિ, ગર્મી, સર્દી, ઓલોંકી ચર્પી, હવા, ઝાસ-મચ્છર
આદિસે હોનેવાલે અનેક પ્રકારકે દુઃસ્વ મોગને પડેતે હૈં । યદિ એસે
શરીરનો ધારણ કરના અપની હચ્છા પર નિર્ભર હોતા તો કોઈ મી
પ્રાણી દેસા દુસ્વદાયી શરીરનો ધારણ ન કરતા ।

જિસ પ્રકાર શરીર ધારણમેં જીવ સ્વાધીન નહીં છે ઉસી પ્રકાર
ઉસકે ત્યાગનેમેં મી સ્વાધીન નહીં છે । સંસારમેં જો પ્રાણી સુસ્વસમ્પન્ન હૈં
વે વર્તમાન શરીરકા ત્યાગ નહીં કરના યાદેતે, ફિરમી ઉનકી મૃત્યુ હો
જાતી છે । ઓર મૃત્યુકી કામના કરનેવાલે હુ મી જીવ વિષ આદિ
મક્ષણ કર લેતે હૈં તો મી કમી-કમી વચ જાતે હૈં, અતઃ સિદ્ધ હુઆ કિ
અપના શરીરમી અપને અધીન નહીં છે ।

સ્વાધીનતા નથી. અપકૃષ્ટ-મનુષ્ય પશુ પક્ષી સાંપ આદિના હીન શરીરને જે પ્રાણી
આકૃષ્ટ નથી, તેમને પણ જે શરીર ધારણ કરવા પડે છે અને તેના સયો
ગથી અનિષ્ટ સ્થાનનો નિવાસ, અજ્ઞપાનની અપ્રાપ્તિ, વાય, ટક, કરનો વરસાદ,
હવા, ઝાસ-મચ્છર આદિથી ઉત્પન્ન થતાં અનેક પ્રકારના દુઃખો ભોગવવા પડે છે
જે એવા શરીરને ધારણ કરવાનું પોતાની ઇચ્છા પર નિર્ભર હોવા તો કેમ
પણ પ્રાણી એવા દુઃખથી શરીરને ધારણ ન કરતા.

જેવી રીતે શરીર ધારણ કરવામાં એવ સ્વાધીન નથી, તેવી રીતે તેને
ત્યજવામાં પણ સ્વાધીન નથી. સંસારમાં જે પ્રાણીઓ મુખસ પજ છે તેઓ વર્ત
માન શરીરનો ત્યાગ કરવા ઇચ્છતા નથી, તો પણ જેમનું મૃત્યુ થઈ જાય છે અને
મૃત્યુની કામના કરનારા દુઃખી એવા વિષ આદિ ભક્ષણ કરી લે છે તોપણ કેમ
કેમ વાર બધી બચ છે જે ઉપરથી સિદ્ધ થયું કે આપણુ શરીર પણ આપણને
આધીન નથી.

जीवस्य स्वातन्त्र्येण शरीरस्वामित्वे सति अनेकेषां कुसुममुकुमाराणां सुन्दरा-
वयवानां कतिपयानामतीतदेवादिशरीराणां विनाशः कथं न वारितः ? तस्माद्
देहगेहादि किमपि वस्तु कस्यापि नास्ति, किन्तु अज्ञानवशाज्जीवाः ‘इदं मम, इयं
ममे’ त्यादिस्वरूपं ममत्वं कुर्वन्तीति निश्चीयते ।

इत्थं च स्वकीयदेहगेहादौ ममत्वकरणमज्ञानमूलं, कर्मबन्धहेतुश्चेति विवेकिनः
स्वदेहेऽपि ममत्वं न कुर्वन्ति, किं पुनरन्यदीयदेहगेहादौ—इत्यनुचिन्तनेन समुत्प-
न्नया “न सा मम, नाहं तस्याः” इत्याकारया विवेकबुद्ध्या मनसि प्रसृतं रागं
प्रशमयेदिति भावः ॥ अत्र गाथायां ‘परिव्वयंतो’ इत्यत्र सौत्रत्वात्पष्ठ्यर्थे
प्रथमा, ‘बहिद्धा’ इति प्राकृतत्वात्, यद्वा बहिर्धावतीति विग्रहे पृषोदरादित्वा-
द्वकारादिलोपः । इति गाथार्थः ॥ ४ ॥

यदि शरीर पर प्राणीका अधिकार होता तो फूलसे कोमल तथा
सुन्दर अवयववाले अतीतकालीन देव आदिके शरीरके वियोगको क्यों
न रोक लेता ? सत्य बात तो यह है कि—देह गेह आदि कोई भी वस्तु
किसीकी नहीं है । जीव अज्ञानके कारण ‘यह मेरा है’ ‘यह मेरी है’
इस प्रकारकी ममता करते हैं, अत एव शरीरमें ममता करना ही
अज्ञान-मूलक और परिग्रह होने से कर्म-बन्धका कारण है, ऐसा समझ
कर विवेकी जन अपने शरीरमें भी स्नेह नहीं करते तो दूसरेकी देहमें
कैसे स्नेह करेंगे ? ऐसा सोच कर, मनमें उत्पन्न हुए भी रागादिको “न
वह मेरी है” और “न मैं उसका हूँ” इस प्रकारकी भावनासे दूर कर
मुनि, उस निकले हुए मनको फिरसे संयम-घरमें लावे ॥४॥

जे शरीर पर प्राणीने अधिकार होता तो झूलथीय डोभण तथा सुंदर
अवयववाला अतीतकालीन देवादिना शरीरना वियोगने डेभ रोकता नहि ?
साथी बात जे छे डे देह गेह आदि कोई पणु वस्तु कोइनी नथी जेव अज्ञानने
कारणु ‘आ भारो छे’ जे ‘जे भारी छे’ जे प्रकारनी भमता राखे छे ओटले
शरीर पर भमता राखवी जेज अज्ञानमूलक अने परिग्रह रूप होवाने कारणु
कर्मणधनुं कारणु छे जेवु सबजने विवेकीजन पोताना शरीर पर पणु स्नेह
राखता नथी, तो पछी भीजना देह पर डेभ स्नेह करे ? जेभ विचारिने मनमा
उत्पन्न थओला रागादिने, “जे भारी नथी” डे “हु तेनो नथी” जेवी भावनाथी
हर करीने, मुनिजे सयमघरथी जहार नीकणेला मनने पाछु सयमघरमा लावे (४)

पूर्वगायया 'रागन्यपनयः कर्तव्यः' इत्युक्त, स च याज्ञक्रियामन्तरेण न सम्भवतीत्यस्तत्प्रतिपादनार्थमाह—'आयाचयाही' इत्यादि ।

१ ३ २ ४ ५ ८ १ ०
मूल्म्-आयाचयाही चय सोगमल्ल, कामे कमाही कमिय खु दुक्ख ।

१० ६ १२ ११ १३ १४ १५ १४
छिंदाहि दोस विणणज्ज राग, पव सुही होहिसि सपराय ॥५॥

छाया-आतापय त्यन्न सौकुमार्यं, कामान् काम कान्तमेव दुःखम् ॥

छिन्धि द्वेष व्यपनय रागम्, एष सुखी भविष्यति सम्पराये ॥ ५ ॥

सान्वयार्थः—स्त्रीपरसे मोह इटानेका उपाय करते हैं—

आयाचयाही=अरीरको तपस्यासे सुखा डालो, सोगमल्ल=सुकुमारता-अमीरी को चय=त्यागो, कामे=विषयकी इच्छाओंको कमाही=काबूमें करो रोक, (ऐसा करनेसे) खु=निश्चय करके दुक्ख=दुःख कमिय=दूर होगा, दोस=द्वेषको छिंदाहि=छेदो-नष्ट करो, राग=रागको विणणज्ज=इटाओ-दूर करो; पव=इस प्रकार करनेसे (तुम) सपराय=ससारमें सुही=सुखी होहिसि=हाबोगे ॥५॥

टीका—हे शिष्य ! त्वं धामध्ययोगाद्विनिर्गतं विच प्रविरोदुम् आतापय=श्रोतोष्णादिसहनो-त्कटुकासनाद्यभ्यस्यना-ऽनघनाविदुष्करतपोविधानैस्तनुं तापय, सौकुमार्यं=अरीरसुकुमारतां त्यन्न=परिहर, यद्वा आतापयेतिपदेन बोधितमवार्थ

पूर्व गाथामें, उत्पन्न हुए रागका परित्याग करना कहा किन्तु रागका त्याग तप आदि याज्ञ क्रियाओंके विना नहीं हो सकता । इसलिए अब उनकी प्ररूपणा करते हैं— 'आयाचयाही' इत्यादि,

हे शिष्य ! तपस्या कर-आतापना छे, सुकुमारताका त्याग कर, इन्द्रियोके विषयोंमें राग न कर, रागके त्यागसे वृ स्त्रोका नाश होही

पूर्व गाथाभा, उत्पन्न भवेत्ता रागने परित्याग करवानुं कथुं, किन्तु रागने त्याग तप आदि याज्ञ क्रियाओंके विना यत्न शक्यता नहीं. तेदशा नाटे जेनी प्ररूपणा करे उ आयाचयाही० अर्थादि.

हे शिष्य ! तपस्या कर-आतापना छे, सुकुमारताको त्याग कर, इन्द्रियेन्द्रिय विषयेना राग न कर, रागना त्यागशी दुःखेने नाश यत्न न अवय उ त द्वेषने

વિશદયતિ-સૌકુમાર્ય ત્યજેતિ શરીરમુલ્લસાધને દત્તચિત્તો મા ભવ, શીતવાતાદિપરિ-
પહસહનયોગ્યતાં સમ્પાદયેતિ ભાવાર્થઃ । કામ્યન્ત્વમિતિ કામાઃ=શબ્દાદિવિષયાસ્તાન્
ક્રામ=અતિક્રામ-સન્ત્યજેત્યર્થઃ । કામાતિક્રમણે સતિ તુ દુઃખં ક્રાન્તમેવ=ગતમેવ
નષ્ટમેવેત્યર્થઃ । કામા એવ ઠિ દુઃખસમુદાયનિદાનમ્ ।

નતુ 'યથા વુદુક્ષાપિપાસાદીનામશનપાનાદિભિરેવ નિવૃત્તિસ્તદ્વત્કામાનાશુ-
પભોગેન ભવિષ્યતિ ?

જાતા હૈ । તૂં દ્રેષકા લેશ ન રહને દે, ઓર રાગકો છોડ દે, તો તૂં સંસારમેં
સુખી, અથવા પરિષહ ઉપસર્ગોંકે યુદ્ધમેં વિજયી હોગા । તાત્પર્ય-હે શિષ્ય !
શ્રામણ્યયોગ (સંયમરૂપ ઘર) સે વાહર મન નિકલ જાય તો શીત ઉષ્ણ
આદિ સહ કર ઓર ઉત્કુટુકાસન આદિકા આશ્રય લેકર, તથા અનશન
આદિ તપ કરકે શરીરકો સુખા ડાલ, શરીરકી કોમલતાકા ત્યાગ કર,
અર્થાત્ અપને શરીરકો શીત-આતપ પ્રમૃતિ પરિષહ સહને યોગ્ય બના લે,
શારીરિક સુખોંકી સામગ્રીમેં મન ન લગા । જિનકી કામના કી જાતી હૈ,
ઉન્હેં કામ કહતે હૈં, ઉન કામોં (શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ આદિ ઇન્દ્રિય-
વિષયોં) કી અપેક્ષા ન રલ્લ । એસા કરનેસે દુઃખોંકા અસ્તિત્વ રહ નહીં
સકતા, ઉનકા નાશ હી સમજ, ક્યોંકી કામ હી દુઃખોંકા કારણ હૈ ।

શંકા-હે ગુરુમહારાજ ! જૈસે ભોજન કરનેસે ભૂલ શાન્ત હો જાતી હૈ,
ઓર પાની પીનેસે પ્યાસ વુઝતી હૈ, વૈસેહી વિષયોંકા સેવન કરનેસે

અશ પશુ રહેવા ન દે. અને રાગને છોડી દે, તેથી તુ સંસારમા સુખી અથવા
પરિષદ ઉપસર્ગો સાથેના યુદ્ધમા વિજયી થઈશ તાત્પર્ય એ છે કે-હે શિષ્ય !
શ્રામણ્યયોગ (સંયમરૂપી ઘર) થી બહાર મન નીકળી જાય તો ટાઢ-તાપ આદિ
પરિષદ અને ઉત્કુટુક આસન આદિનો આશ્રય લઈને, તથા અનશન આદિ તપ
કરીને શરીરને સુકાવી નાખ, શરીરની કોમળતાનો ત્યાગ કર, અર્થાત્ પોતાના
શરીરને ટાઢ-તાપ આદિ પરિષદ સહેવાને યોગ્ય બનાવી લે શારીરિક સુખોની
સામગ્રીમા મન ન લગાડ જેની કામના કરવામા આવે છે તેને કામ કહે છે. એ
કામો (શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ આદિ ઇન્દ્રિય-વિષયો)ની અપેક્ષા ન રાખ
એમ કરવાથી દુઃખોનું અસ્તિત્વ રહી શકશે નહિ, એનો નાશ જ સમજ, કેમકે
કામ જ દુઃખનું કારણ છે

શંકા-હે ગુરુ મહારાજ ! જેમ ભોજન કરવાથી ભૂખ શાન્ત થઈ જાય છે
અને પાણી પીવાથી તરસ છીપે છે, તેમજ વિષયોનું સેવન કરવાથી વિષય

મેષમ્, હે શિષ્ય ! વિપયવાસનેવ તાવત્સકલાઽનર્થમૂલ્લમ્, વિન્નેપતમારિમ્-
મુચ્છેદ્યન્તી રાગદેવી દલીકરુતે । યથા વિવેકે ગતસ્ય કસ્પચિત્ પ્રેયસો જીવિત્-
સ્યાપિ મૃતાયાં મરણવાર્ષાયાં બના ચ્ચન્તિ ન તથા તસ્મિન્મૃતેઽપ્યમૃતાયાં તત્ત્વીય
મરણપતૃષી, તસ્માન્નેતોષિકૃષિરેવ મુખ્યતઃ સુલ્લદુઃસ્વનપરેતુઃ, વિપયવાસનાયાઃ
સમુચ્છેદમન્તરેણ પુનાઃ પુનઃપ્રવિધાનાં કર્મણામકુરર્ણ ન શક્યતે પ્રતિરોદ્ધું, તેષાં
વિપયવાસનામુલ્લક્ષ્વાત્ । ઉક્તચ્ચ—

વિપયસેવનકી ઇચ્છા બી શાન્ત હો જાયગી તો ફિર આત્માપના આદિ
વાદ્ય તપ ક્યો કરના ચાહિય ?

ઉત્તર—હે શિષ્ય ! એવી શકા કરના ઉચિત નહીં છે, ક્યોંકિ વિપ
યોંકી વાસના (ઇચ્છા) હી સય બનખોંકી જડ હૈ, ઓર ચારિત્રરૂપી
વૃક્ષકી જડકો ઉલાકનેવાલી હૈ । યહ રાગમેવજો દહ કરતી હૈ । પરદેશ
ગયા છુઆ કોઈ ઇષ્ટમિત્ર જીવિત હો પરન્તુ વસકી મૃત્યુકા સમાચાર
મિલે તો સમ્પબી લોગ રોને લગતે હૈ, ઓર પદિ વહ મર જાય કિન્તુ
મરનેકા સમાચાર ન મિલે તો કોઈ બી નહીં રોતા । હસસે જ્ઞાત હોતા હૈ
કિ ચિત્તકા વિકાર હી સુલ્લ-દુઃસ્વકા મુખ્ય કારણ હૈ ।

હસલિય જવ-તક મનસે વિપયવાસનાકા સમૂલ ત્યાગ નહીં હોતા
તય તક આઠોં કર્મોંકી ઉત્પત્તિ નહીં રુક સકતી, ક્યોંકિ વનકા મૂલ,
વિપય-વાસના હૈ । કહા બી હૈ—

સેવનની ઇચ્છા પશુ શાન્ત થઈ બધ, તે પછી આત્માપના આદિ વાદ્ય તપ
કરવાની શી જરૂર ?

ઉત્તર—હે શિષ્ય ! જેવી શકા કરવી ઉચિત નથી કારણ કે વિપયેની વાસના
(ઇચ્છા) જ બધા બનવોનું મૂળ છે અને ચારિત્રરૂપી વૃક્ષના મૂળને ઉખાડવાથી છે
તે રાગદેવને દહ કરે છે પરદેશ જાએલો કેઈ ઇષ્ટમિત્ર આવેલો કેય પરંતુ
તેના મૃત્યુના સમાચાર મળે તો સગા-જાબંધીઓ શેવા લાગે છે અને જો તે
નરી બધ પશુ મરવાના સમાચાર ન મળે તો કેઈ પણ શય નથી, એથી
સમબધ છે કે ચિત્તને વિકારજ મુખદુઃખનું મુખ્ય કારણ છે

જો કારણથી બ્યાસુખી મનમાંથી વિપયવાસનાનો સમૂળ ત્યાગ નથી થતો
ત્યાસુખી આઠે કર્મોંની ઉત્પત્તિને રોકી શકતી નથી, કારણ કે તેનું મૂળ વિપય-
વાસના છે કહ્યું છે કે—

“વિચારિતમલં શાસ્ત્રં, ચિરમુદ્ગાહિતં મિથઃ ।

સન્ત્યક્તવાસનાન્મૌનાદ્, ઋતે નાસ્ત્યુત્તમ પદમ્ ॥”ઈતિ ।

યથા પવનપથે પતત્રિણઃ સ્વચ્છન્દં વિહરન્તિ તથાઽનુપમાઽલૌકિકાઽનન્દમય-
મોક્ષમાર્ગસંચારિણઃ સંયમિનઃ પ્રતિબન્ધરહિત વિહરન્તિ, પરન્તુ જાલવદ્વા વિદહ્નમા
ઉત્પતનયત્નવન્તોઽપિ યથા નિર્વન્યવિહારાય ન પ્રભવન્તિ; તદ્વદ્ વિષયસેવનાઽઽ-
શાલક્ષણવિષયવાસનાકલિતચેતસો મુનર્યોઽનુપલભ્ય મોક્ષમાર્ગમપ્રતિબન્ધવિચરણ-
વશ્ચિતા ભવન્તીતિ શિષ્ય ! જાનીહિ તાવદ્ વિષયાશાં દુસ્તરમહાનદીસમાનામ્ ।
ઉક્તञ्च—

“મલે હી કોઈ કિતનેહી શાસ્ત્રોંકા મનન કરલે, યા દૂસરોંકો સિઘ્વ-
લાદે, પર જય તક વાસનાકા પરિત્યાગ કરકે સમિતિ-ગુપ્તિ-આદિરૂપ
સંયમકી આરાધના નહીં કર લેતા તબતક મોક્ષ પ્રાપ્ત નહીં કર સકતા” ॥૧॥

જેસે-પક્ષી આકાશમેં સ્વચ્છન્દ વિહાર કરતે હૈં, ડસીપ્રકાર અનુપમ
અલૌકિક આનન્દમય મોક્ષમાર્ગમેં વિહાર કરનેવાલે સંયમી ભી અપ્ર-
તિબન્ધવિહારી હોતે હૈં । કિન્તુ જિસ પ્રકાર જાલમેં ફાંસે હુએ પક્ષી ઉડનેકા
યત્ન કરતે હૈં પર ઉડ નહીં સકતે, ડસી-પ્રકાર વિષયસેવનકી આશારૂપ
વાસનાસે મુનિ મોક્ષમાર્ગકો ન પાકર અપ્રતિબન્ધ વિહારસે વંચિત
રહતે હૈં । હે શિષ્ય ! ઇસ વિષય-વાસનાકો એસી વિશાલ નદી સમઝ
કિ જિસકા પાર પાના અત્યન્ત કઠિન હૈ । કહા ભી હૈ—

“ભલે કોઈ ગમે તેટલા શાસ્ત્રોનુ મનન કરી લે, અથવા બીજાઓને શીખવે,
પરન્તુ જ્યાસુધી વાસનાનો ત્યાગ કરીને સમિતિ-ગુપ્તિ આદિરૂપ સંયમની આરા-
ધના કરી લેતો નથી, ત્યાસુધી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી” (૧)

જેમ પક્ષી આકાશમા સ્વચ્છન્દ વિહાર કરે છે, તેમ અનુપમ અલૌકિક
આનન્દમય મોક્ષમાર્ગમા વિહાર કરનારા સંયમી પણ અપ્રતિબન્ધ વિહારી હોય છે
પરન્તુ જેવી રીતે બળમા ફસેલા પક્ષીઓ ઉડવાનો યત્ન કરે છે પણ ઉડી
શકતા નથી, તેવી રીતે વિષયના સેવનની આશારૂપ વાસનાથી વાસિત અંતઃકરણ-
વાળા મુનિઓ મોક્ષમાર્ગને ન પામતા અપ્રતિબન્ધ વિહારથી વંચિત રહે છે.
હે શિષ્ય ! આ વિષયવાસનાને એવી વિશાળ નદી સમજ કે જેનો પાર પામવો
અત્યંત કઠિન છે. કહ્યું છે કે—

“આશા નામ નદી મનોરથજલા ઘુળ્લાતરજ્ઞાફુલા,
રાગપ્રાદવતી નિતર્કચિન્તા પૈર્યદુમધ્યસિની ।

મોહાઽઽવર્તસુદુસ્તરાઽતિગઢના મોહુરુચિન્તાઘટી,

તસ્યાઃ પારગતા વિશુદ્ધમનસો નન્દન્તિ ધોમીશ્વરાઃ ॥ ૧ ॥” રૂતિ

અપર ઘાઽઽકર્ણય—

“વિપયાધામહાપાશાદ્, યો વિમુક્તઃ સુદુસ્ત્યજાત્ ।

સ એવ કલ્પતે મુક્ત્યે નાન્ય પટ્ટાશ્લવેયપિ ॥ ૧ ॥” રૂતિ,

હે શિષ્ય ! એવં વિપયમોગસ્પૃહાઽપિ મહાવેડનર્યાય કલ્પતે, કિં પુનસ્તદુપ

“આશા, નદીકે સમાન છે, હસમેં મનોરથરૂપી જલ ખરા હુઆ છે; ઘુળ્લાકી તરંગે છછાંગે માર રહી છે, રાગરૂપી માહ હસમેં નિવાસ કરતે છે, નાના પ્રકારકે સોષ વિચાર હી હસમેં પક્ષી છે, યહ નદી ખીરતા-રૂપી વૃક્ષકો વિધ્વંસ કરનેવાલી છે, ચિન્તારૂપી હસકા તટ છે, હસકા પાર કરના બહુત કઠિન છે, જો મુનીશ્વર હસ નદીકો પાર કર છેતે હે જે હી સુક્ષી હોતે છે ॥ ૧ ॥”

ઔર સુનો—

“વિપયોંકા આશાપાશાદુસ્ત્યાગ્ય છે । જો હસ પાશસે મુક્ત હો જાતે છે જેહી મોક્ષ-માર્ગકે અધિકારી હોતે છે, અન્ય નહીં; વાહે વહ સમી શાસ્ત્રોંકે પારગત ક્યોં ન હો ॥ ૧ ॥”

હે શિષ્ય ! હસપ્રકાર વિપય મોગનેકી રૂચ્છા સી મહાન્ અનર્થકો વત્પલ્લ કરતી છે, તો વિપયોંકે સેવનકે વિપયમેં તો કહના હી ક્યા છે ?

“આશા નદીના જેવી છે, તેમાં મનોરથરૂપી જળ ભરેલું છે ઘુળ્લાના તરંગો ઊછળી રહ્યાં છે, રાગરૂપી માહ જેમાં નિવાસ કરે છે, નાના પ્રકારના વિચારો તેમાં પક્ષીરૂપ છે જે ખીસ્તારૂપી વૃક્ષોના શ્વસ કરવાવાળી છે ચિન્તા એનું તટ છે જે નદીને પાર કરતી અત્યંત કઠિન છે, જે મુનીશ્વર જે નદીને પાર કરે છે તેજ મુખી થાય છે;” (૧) અને વળી કવયત્ત્વ કરી—

“વિપયેના આશાપાશાદુસ્ત્યાગ્ય છે એજો જે પાશથી મુક્ત થઈ જાય છે તેજો જ મોક્ષમાર્ગના અધિકારી બને છે—બીજા નહિ, પછી કાલે તેજો બધાં શાસ્ત્રોના પારગત કેમ ન હોય ?” (૧)

હે શિષ્ય ! જે રીતે વિપય મોગનવાળી ઇચ્છા જ મહાન્ અનર્થને ઉત્પન્ન કરે છે, તે વિપયોના સેવનની બાબતમાં તે કહેવું શું ? બસ, હું સમજી લે

સેવનં, તદેવમાકલય તાવત્-મુલાશયા દીપકોપગમનં પતંગાનામ્, દારુધિયા ગ્રાહ-ગ્રહણ-પુરસ્સર નદીતરણં મનુષ્યાણામ્ । કિંચ્ચ વુશુક્ષાપિપાસાદિદૃષ્ટાન્તસ્યાત્ર વૈષમ્યં વિચિતે, નદિ કામા ઉપભોગેન શામ્યન્તિ પ્રત્યુતાભ્યાસવશાદતિતરાં વૃદ્ધિ-મેત્રોપગચ્છન્તિ, યદુક્તમન્યત્રાપિ—

“ન જાતુ કામઃ કામાનામુપભોગેન શામ્યતિ ।

હવિપા કૃષ્ણવર્તમેવ, ભૂય એવાભિવર્ધતે ॥૧॥” ઇતિ,

લોકેડપિ ચ દૃશ્યતે-યથા યથા વહ્નાવિન્ધનાનિ પ્રક્ષિપ્યન્તે તથા તથાડસી

વસ તૂંચહી સમજ્ઞ લે-જૈસે સુખ પાનેકી ઇચ્છાસે પતંગોંકા દીપકમેં ગિરના હૈ, અથવા કોઈં મોલા મનુષ્ય લકડી સમજ્ઞકર ગ્રાહકો પકડ લેવે ઔર ડસીકા સહારા લેકર નદી પાર કરના ચાહે તો વહ કમી સફલ-મનોરથ નહીં હોગા વરન્ ડસે પ્રાણ ત્યાગને પડેંગે, ઇસી પ્રકાર ‘વિપય મોગનેસે વિપયોંકી વાસના મિટ જાયગી’ યહ વિચારના ઠીક નહીં હૈ ।

ભૂખ-પ્યાસકા દૃષ્ટાન્ત મી યહાં મેલ નહીં ળાતા, ક્યોંકિ વિપય-સેવનસે કામ શાન્ત નહીં હોતે, વલ્લિક અધિક-અધિક વઢતે હૈં । કહા મી હૈ- “કામોંકા સેવન કરનેસે કામ કદાપિ શાન્ત નહીં હોતે, જૈસે ઘીકે ડાલનેસે અગ્નિ શાન્ત નહીં હોતી વરન્ વઢતી હી જાતી હૈ ॥૧॥”

તથા લોકમેં મી દેલા જાતા હૈ કિ-અગ્નિમેં જ્યોં-જ્યોં ઇન્ધન ડાલા જાતા હૈ, ત્યોં-ત્યોં વહ અધિક પ્રવલ હોતી જાતી હૈ, વુજ્ઞતી નહીં હૈ ।

કે-જેમ સુખ પામવાની ઇચ્છાથી પતંગો દીપકમા હોમાય છે, અથવા કોઈ ભોળો માણસ લાકડું સમજીને ગ્રાહ (મગર) ને પકડી લે અને તેને આધારે નદી પાર કરવા ઇચ્છે તો કદાપિ તેનો મનોરથ સફળ ન થાય પરન્તુ તેને પ્રાણ ત્યાગવાનો જ વખત આવે, તેમ “વિપય ભોગવવાથી વિપયોના વાસના મટી જશે” એમ વિચારવું એ ધરાધર નથી

ભૂખ-તરસનું દૃષ્ટાન્ત પણ અહીં બધ બેસતું નથી, કારણ કે વિપય-સેવનથી કામ શાન્ત થતો નથી, પરન્તુ વધારે ને વધારે વધે છે કહ્યું છે કે- “કામોનું સેવન કરવાથી કામ કદાપિ શાન્ત થતો નથી, જેમ ઘી નાળવાથી અગ્નિ શાન્ત થતો નથી, પરન્તુ વધતો જાય છે” (૧) તેમજ જગતમા પણ જોવામા આવે છે કે- અગ્નિમા જેમ-જેમ ઇન્ધન નાળવામા આવે છે, તેમ-તેમ તે વધારે પ્રજળ

પ્રાપ્ત્યમધિમન્છતિ । અન્યથ વૃદ્ધરોગપ્રસન્નનામિલાપિમા યથા યથા તવીયકમ્બૂ
યનાડ્ઽદરાઃ ક્રિયતે, તથા તથા વૃદ્ધરોગો વર્ધમાન યથાડ્ઽનુમ્યતે ન દુ જાતુ તદુ
પન્નમો સ્પ્યતે કુપ્રાડ્ઽપિ, તદ્વદ્ વિપયસેવનતો ન વિપયત્વ્વ્યોપન્નમઃ ।

અપરં ધાપ્ર વૈપર્ય, તથાદિ-વિપયસેવનેચ્છોપન્નમં પ્રતિ વિપયસેવનસ્ય, ધુમ્મસા-
દુપન્નમં પ્રતિ મોજનાદેરિત્ત કારણસ્વમહીકૃત્ય યત્ તદુપાદેયતા ત્વયોપપાપતે
તસ્ય મનોરમમ્, અન્વયવ્યતિરેકો દિ સર્વસંમતો કાર્યકારણમાવનિયામકો, તથાડ્ઽ-
ન્વયઃ-‘તત્સત્ત્વે તત્સત્ત્વરૂપઃ’ વ્યતિરેકસ્તુ ‘તદમાલે તદમાલરૂપઃ’ । યથા સર્વ-
વિરતિસત્ત્વે સાધુત્વસત્ત્વા, તદમાલે ચ સાધુત્વસત્ત્વા અમાલવત્ત્વ-અવ્યતિરેકાભ્યાં
સાધુત્વકારણ સર્વવિરતિચારિત્રમિતિ ગમ્યતે ।

અથવા દાદકો સ્વજલાનેસે દાદ રોગ મિદતા નહીં કિન્તુ યદતા હી જાતા હૈ ॥

ઉક્ત દૃષ્ટાન્તમેં ઓર મી વિપમતા હૈ સો કહતે હૈ-જેસે ધુમ્મસા
(મૂલ) આદિકો જ્ઞાન્ત કરનેમેં મોજન આદિ કારણ હૈ, હસી પ્રકાર
વિપય-સેવનકી દૃષ્ટાકો જ્ઞાન્ત કરનેમેં વિપયોકા સેવન કારણ હૈ, પેસા
માનકર તુમ વિપય સેવનકો ઉપાદેય કહતે હો સો ઠીક નહીં હૈ । યહ
સવ માનતે હૈ કિ અન્વય-વ્યતિરેકસે કાર્ય-કારણમાલકા નિશ્ચય હોતા
હૈ, કારણકે હોને પર હી કાર્યકા હોના અન્વય કહલાતા હૈ, ઓર કારણકે
અમાલમેં કાર્યકા ન હોના વ્યતિરેક કહલાતા હૈ । જેસે સર્વવિરતિરૂપ
ચારિત્રકે હોને પર હી સાધુતા હોતી હૈ ઓર સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રકે
અમાલમેં સાધુતા નહીં રહતી । હસ અન્વયવ્યતિરેકસે જ્ઞાત હોતા હૈ કિ
વિરતિ સાધુત્વકા કારણ હૈ ।

કલે બલ છે એલવાલે નથી. જલવા દાદરને જલવાળવાથી દાદર મરતી નથી
પણ વધતી બલ છે.

ઉક્ત દૃષ્ટાન્તમાં બીજી પણ વિષમતા છે તે કહે છે- જેમ મૂળ જ્ઞાતિને
જ્ઞાન્ત કરવામાં એક જ જ્ઞાતિ કારણ છે તેમ વિષય-સેવનની ધૃત્યને જ્ઞાન્ત કરવામાં
વિષયોનું સેવન કારણ છે જેમ માનીને તમે વિષય-સેવનને ઉપાદેય કહેો છે
તે બસબર નથી. સૌ એમ તો માને છે કે-અન્વય-વ્યતિરેકથી કાર્ય કારણભાવને
નિશ્ચય થાય છે કારણ કેવાથી જ કાર્યનું બનવું અન્વય કહેવાય છે અને કારણના
અભાવમાં કાર્યનું ન બનવું એ વ્યતિરેક કહેવાય છે, જેમ સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્ર
કેવાથી જ સાધુતા થાય છે અને સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્રના અભાવમાં સાધુતા
રહેતી નથી. આ અન્વય-વ્યતિરેકથી સમજાય છે કે વિરતિ સાધુત્વનું કારણ છે

અથ ચ-તાત્કાલિકમેવ બુદ્ધુક્ષાદ્યુપશમં પ્રતિ ભોજનાદેરન્વયવ્યતિરેકતઃ
કારણતા વિદ્યતે, અતસ્તાદશબુદ્ધુક્ષાદ્યુપશમનકામનયૈવ ભોજનાદ્યુપાદીયતે,
અત્ર તુ યાવજ્જીવનં વિષયસેવનેચ્છાપ્રશમઃ સાધુજનાઽભિલાપવિષય इति
તાદૃશપ્રશમમુદ્દિશ્ય પ્રવર્તમાનાનાં મુનીનાં વિષયસેવન કદાપિ નોપાદેયમ્,
વિષયસેવનસમયે હિ તદીયવાસના રાગમનુવર્દ્યન્તીન્દ્રિયાણિ ચ સવલયન્તી
ધિવિધાશુભભાવનામુદ્ભાવયતિ-‘અયમુપભોગો ન જાતુ નશ્યતુ, ઉત્તરોત્તરં ચાનુવર્દ-
તામ્, ન ચૈનં પ્રતિવધ્નન્તુ કેઽપિ વિઘ્નાઃ’ इत्यादि । एवं च विषयसेवनेन नैव
तदभिलाषोपशमः प्रत्युत तद्विपरीतं प्रतिक्षणं वर्द्धमान एव तदभिलाषः पाशवद्ध-

જબ ભોજન કિયા જાતા હૈ તો ક્ષુધાકી તાત્કાલિક શાન્તિ હો જાતી હૈ,
વિના ભોજન કિયે નહીં હોતી, ઇસલિએ અન્વય-વ્યતિરેકદ્વારા ભોજન
તાત્કાલિક ક્ષુધા-નિવૃત્તિકે પ્રતિ કારણ હોતા હૈ । ઇસી કારણસે ક્ષુધા-
આદિ શાન્ત કરનેકે લિએ ભોજન આદિ કિયા જાતા હૈ । સાધુ જીવન-
પર્યંત વિષય-સેવનકી અભિલાષાકી શાન્તિકી ઇચ્છા રખતે હૈ । ઇસ
શાન્તિકે લિએ પ્રવૃત્તિ કરનેવાલે મુનિયોંકો કદાપિ વિષયસેવન નહીં
કરના ઇચ્છા, ક્યોંકિ વિષયવાસના, વિષયસેવનકે સમય રાગ-ભાવકી
વૃદ્ધિ કરતી હૈ ઓર ઇન્દ્રિયોંકો સવલ ચનાકર નાના પ્રકારકી દુર્ભાવનાએ
ઉત્પન્ન કરતી હૈ કિ-‘યહ ભોગ કમી નષ્ટ ન હો જાય, ઉત્તરોત્તર વધતા
જાય, ઇસકે ભોગનેમેં કોઈ વિઘ્ન ન આજાવે’ इत्यादि । अत एव विषय-
सेवन करनेसे विषयकी अभिलाषा शान्त नहीं होती, बल्कि प्रतिक्षण
अधिक-अधिक बढ़ती जाती है । यहां तक कि यह विषयलालसा पुरुषको

બ્યારે ભોજન કરવામા આવે છે ત્યારે ક્ષુધાની તાત્કાલિક શાન્તિ થઈ જાય છે,
ભોજન વિના શાન્તિ થતી નથી, તેથી અન્વય-વ્યતિરેક દ્વારા ભોજન, તાત્કાલિક
ક્ષુધાનિવૃત્તિને પ્રતિ કારણ બને છે આ કારણથી ક્ષુધા આદિ શાન્ત કરવાને
માટે ભોજન આદિ કરવામા આવે છે. સાધુ જીવનપર્યંત વિષય-સેવનની અભિ-
લાષાની શાન્તિની ઇચ્છા રાખે છે આ શાન્તિને માટે પ્રવૃત્તિ કરનારા મુનિઓએ
કદાપિ વિષયસેવન કરવું ન જોઈએ, કારણ કે વિષયવાસના વિષયસેવનને સમયે
રાગ-ભાવની વૃદ્ધિ કરે છે, અને ઇન્દ્રિયોને સળગાવનાવીને એવી નાના પ્રકારની
દુર્ભાવનાઓ ઉત્પન્ન કરે છે કે-‘આ ભોગ કદાપિ નષ્ટ ન થાય, ઉત્તરોત્તર વધતો
જાય, એને ભોગવવામા કાંઈ વિઘ્ન ન આવે’ इत्यादि, એટલે વિષયસેવનથી
વિષયની અભિલાષા શાન્ત થતી નથી, બલકે પ્રતિક્ષણ અધિક-અધિક વધતી
જાય છે, તે એટલે સુધી કે એ વિષયલાલસા પુરુષને કેવળ નકામે બનાવી દે છે

મિથ પુરુષં પુરુષાર્થસાધનાસમ કુરુતે, તસ્માત્ કાર્યકારણભાષનિયામકાઽન્વય
વ્યતિરેકમાયેન યાચઙ્ગીચન વિપયસેવનતૃષ્ણામશ્નમં પ્રતિ વિપયસેવનસ્ય કારણતા-
ઽનુપપન્નયા સાદૃશ્યોપશ્ચમાઽભિભાવવર્તાં સંયતાનામનુપાદેયત્થં સિદ્ધમ્ ।

इत्थं पूर्वार्द्धेन बाह्यकामपरित्यागमुक्तस्था पश्चार्द्धेनाऽऽभ्यन्तरकामपरित्याग-
माह—‘छिंदादि०’ इति, शब्दादिविषयेषु द्वेष छिन्धि=मुञ्च, तथा रागं=रामरागं
व्यपनय=दूरीकुरु, एवम्=एवं कृते सति, सम्पराये=जन्ममरणरूपत्वेन नाशमयं
संसारोऽपीति भावः । यथा परीपशोपसर्गरूपे सग्रामे, त्वमिति श्लेष, सुखी=स्वात्मि
कानन्दमागू भविष्यसीति गायार्थः ॥ ५ ॥

इतना निकम्मा बना देती है कि वह पुरुषार्थ-साधनमें सर्वथा असमर्थ
हो जाता है, जैसे कन्दमें फँसा हुआ पुरुष कुछभी पुरुषार्थ नहीं कर
सकता । इसलिए यहाँ कार्य कारणभाषका निश्चय करानेवाले अन्वय
व्यतिरेकका अभाव होनेसे याचङ्गीचन विपय-सालसाकी शान्तिके प्रति
विपयसेवन कारण नहीं हो सकता । अतः याचङ्गीचन विषयानिलापाकी
शान्ति चाहनेवाले मुनियोंको यह उपादेय नहीं है ।

इस प्रकार पूर्वार्द्धमें सूत्रकार बाह्य विषयोंका त्याग यत्नाकर उत्त
रार्द्धमें अन्तरङ्ग-विषयोंके त्यागका उपदेश देते हैं कि-हे शिष्य !
शब्दादि-विषयोंमें द्वेष तथा रागको दूर कर । ऐसा करनेसे तू जन्म-मरण
स्वरूपवाले बिनश्वर संसारमें सुखी, अथवा अनुकूल प्रतिकूल परीपह
और उपसर्ग रूप सग्राममें विजयी होगा ॥५॥

અને તે પુરુષાર્થ-સાધનમાં સર્વથા અસમર્થ બની બચ છે, કે બેવી રીતે ફાટમાં
(ઢેકમાં) ફસેલો રૂડા કાંઈ પણ પુરુષાર્થ કરી શકતો નથી. તેથી કરીને બહારી
કર્મ-કારણભાવનો નિશ્ચય કેસવનારાં અન્વય-બ્યક્તિતરફનો અભાવ હોવાથી જીવન-
પર્યંત વિપયલાભસાની શાન્તિની પ્રતિ વિપયસેવન કારણ થઈ શકતું નથી, બેટલે
જીવનપર્યંત વિપયભિલાષાની શાન્તિને વાદનપણ મુનિઓને માટે એ ઉપાદેય નથી.

એ પ્રકારે પૂર્વાર્ધમાં સૂત્રકાર બાહ્ય વિષયોના ત્યાગ બતાવીને ઉત્તરાર્ધમાં
અંતરજ વિષયોના ત્યાગનો ઉપદેશ આપે છે કે-હે શિષ્ય ! શબ્દાદિ-વિષયોમાં
દ્વેષ તથા રાગને દૂર કર. એમ કરવાથી જ જન્મ-મરણસ્વરૂપવાળા વિનશ્વર સંસારમાં
સુખી, અથવા અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ પરીપદ તથા ઉપસર્ગના સગ્રામમાં વિજયી થઈશ. (૫)

ઉક્તમર્થ દૃષ્ટાન્તેન સ્ફુટીકરોતિ-‘ પક્ષ્વંદે૦ ’ इत्यादि,

મૂલમ્-પક્ષ્વંદે^૮ જલિયં^૪ જોઈં^૭, ધૂમકેતું^૫ દુરાસયં^૬ ।

નેચ્છંતિ^{૧૧} વંતયં^૬ ભોતું^{૧૦}, કુલે^૨ જાયા^૩ અગંધણે^૧ ॥૬॥

છાયા-પ્રસ્કન્દન્તિ જ્વલિતં જ્યોતિષ, ધૂમકેતું દુરાસદમ્ ।

નેચ્છન્તિ વાન્તં ભોતું, કુલે જાતા અગન્ધને ॥૬॥

સાન્વયાર્થઃ—

અગંધણે=અગન્ધનનામક કુલે=કુલમેં જાયા=ઉત્પન્ન હુએ (સર્પ) જલિયં=જલતી હુઈ ધૂમકેતું=ધુંઆં નિકાલતી હુઈ (ઔર) દુરાસયં=અસહ્ય-નહીં સહને યોગ્ય (ऐसी) જોઈં=અગ્નિમેં પક્ષ્વંદે=પ્રવેશ કર જાતે હૈં, (किन्तु) વંતયં=ઝગલે હુએ વિષકો ભોતું=ભોગનેકી નેચ્છંતિ=इच्छा નહીં કરતે । અર્થાત્ અગન્ધન સર્પ ભી ત્યાગે હુએકો ફિર ગ્રહણ નહીં કરના ચાહતે ॥૬॥

ટીકા-ગન્ધના-અગન્ધનભેદેન ધ્રુજગા દ્વિવિધાસ્તત્ર ગન્ધનાસ્તે યે મન્ત્રપ્રયોગાદિવશાદૃષ્ટપ્રદેશે વાન્તં વિષ પુનશ્ચૂપન્તિ, તદ્વિન્ના અગન્ધનાસ્તત્કુલમગન્ધનં તસ્મિન્ કુલે જાતાઃ=સમુત્પન્નાઃ સર્પા इति शेषः, જ્વલિતં=પ્રદીપ્તં ધૂમકેતું=ધૂમઃ કેતુ=ચિહ્નં यस्य त धूमध्वजमित्यर्थः, અત એવ દુરાસદમ્=દુઃસ્વેન આસદ્યતે=ચાતૂના-મનેકાર્થત્વાત્ સહ્યતે સંવેશ્યતે इति वाऽर्थस्तं दुष्प्रवेशमिति यावत्, જ્યોતિષમ્=અગ્નિમ્ પ્રસ્કન્દન્તિ=પ્રવિશન્તિ, કિન્તિવતિશેષઃ, વાન્તમ્=ઉદ્ભૂતૈર્ સન્ત્યક્તમિતિયાવત્

इसी विषयको दृष्टान्तद्वारा स्पष्ट करते हैं- ‘पक्ष्वंदे०’ इत्यादि ।

સૌપ દો પ્રકારકે હોતે હૈં-(૧) ગન્ધન ઔર (૨) અગન્ધન, ગન્ધન સર્પ ઉન્હેં કહતે હૈં જો મન્ત્રાદિકે વલસે વિવશ હોકર કાટેહુએ સ્થાનસે ઝગલે વિષકો ફિર ચૂસ લેતે હૈં । અગન્ધન ઇનસે વિપરીત હોતે હૈં । ડસ અગન્ધન કુલમેં ઉત્પન્ન હુએ સૌપ અગન્ધન સર્પ કહલાતે હૈં । વે સર્પ

આ વિષયને દૃષ્ટાન્ત દ્વારાં સ્પષ્ટ કરે છે—પક્ષ્વંદે૦ ઇત્યાદિ

સાપ બે પ્રકારના થાય છે (૧) ગન્ધન અને (૨) અગન્ધન. ગન્ધન સર્પ બે કહેવાય છે કે જે મત્રાદિના બળથી વિવશ થઈને ડગેલા સ્થાનમા નાખેલું એર તેમાથી પાછુ ચૂસી લે છે અગન્ધન સર્પ તેથી વિપરીત-પ્રકારનો હોય છે એ અગન્ધન ધુળમા ઉત્પન્ન થએલો સાપ અગન્ધન સર્પ કહેવાય છે એ સર્પ

વિપમિતિષ્ણેષ ઓકું નેચ્છન્તિ=નામિલપન્તિ । તિર્યચ્ચઃ સર્પા અપિ ષટ્પિપ્વેશ-
પેક્ષયા દુઃસમનુચિતં ચ વાન્તાશનમેવ મન્યન્તે । તસ્માત્ શિષ્ય ! પ્રવચનતત્ત્વામિજ્ઞેન
ત્વયા નિસારતયા પરિત્યક્તસ્ય વિપયસ્ય પુનઃ સ્વીકારણં ન વિધેયમિતિ માનઃ ।
દુર્મુરાદિશ્ચાન્તઃકાશ્ચાપ્રિચ્છેદાર્થમાહ 'જલિયં' इति, અજ્ઞારોક્કાદિષ્ચાત્પચ્ચમ્
અર્થેર્વદિષ્યમાણસ્વધોતનાર્થે ચાહ- 'ધૂમકેડ' इति, । તીવ્રતમસ્વધોષનાર્થે 'દુરાસયં
इति । અપિપર્યાપો વ્યોતિ-શબ્દ પુલ્હિદ્વઃ । 'જલિય' મિત્યાદિવિશેષણપ્રયોગ
'યત્પ્રાપ્તો પ્રવેશે સર્પો મસ્મસાદ્ ભવતિ તાદૃશોઽપ્યગન્ધનગ્ના સર્પા પ્રવિશન્તિ
કિન્તુ પરિત્યક્તવિપમાપાતું નેવ વાચ્યન્તિ, એવ સત્પુરુષા અપિ પરિત્યક્તાન
વિપયાન્ મરણાન્તેઽપિ ન પુનઃ સેન્દિમિચ્છન્તીતિ ચોચ્યતે, इति ગાથાર્થા ॥૬॥

અસહ્ય ઓર જલલી અગ્નિમે પ્રવેશ કર જાતે હૈ, કિન્તુ ત્યાગે હુપ વિપકો
ફિર નહીં ચૂસતે ।

હે શિષ્ય ! જયતિર્યચ્ચ સર્પે ભી વગલે હુપકો નિગલના નહીં ચાહતે
તય ત્ તો પ્રવચનમે પ્રવીણ હૈ અતઃ એવ નિ સાર સમજ કર ત્યાગે હુપ
વિપયોંકા સેવન તુષ્ટે તો ચૂલકર ભી નહીં કરના ચાહિય ।

અગ્નિકે 'જ્વલિત' આદિ ત્રીન વિશેષણ દિયે હૈ, ઇનકા અગ્નિપ્રાય
પદ્દ હૈ કિ-જિસ અગ્નિમે પ્રવેશ કરતેહી તત્કાલ મસ્મ હો જાવે ઇસ
પ્રકારકી અગ્નિમે ભી અગન્ધન કુલકે સર્પે પ્રવેશ કરજાતે હૈ પર ત્યાગે
હુપ વિપકો ગ્રહણ નહીં કરતે । ઇસી પ્રકાર કુલીન પુરુષમી ત્યાગે હુપ
વિપયોંકો પ્રાણસંકટમેંમી ગ્રહણ નહીં કરતે । અર્થાત્ એ વુષ્કર્મ કરકે
ક્ષણમર ભી જીના નહીં ચાહતે ॥૬॥

અસહ્ય અને જળલી આગમાં પ્રવેશ કરે છે પરન્તુ એકવાર મૂકેલા એરને પાછ
ચૂસી લેતો નથી

હે શિષ્ય ! અગ્નિરે તિર્યચ્ચ સર્પ પાછ મૂકેલા એરને પાછ મળી જવા
ઈચ્છતો નથી તો તુ ત્યારે પ્રવચનમાં પ્રવીણ છે, એટલે નિઃસાર સમજને ત્યજેલા
વિપયોંનુ સેવન ત્યારે તો મૂલે ચૂકયે પણ ન કરવું બેધન.

અગ્નિના 'જ્વલિત' આદિ ત્રણ વિશેષણો આપેલાં છે તેનો હેતુ એ છે કે-
જે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરતા જ તત્કાળ અસ્ત થઈ જવાય એ પ્રકારના અગ્નિમાં
પણ અગન્ધન કુળનો સર્પ પ્રવેશ કરે છે પરન્તુ ત્યજેલા વિપને ગ્રહણ કરતો
નથી. એ પ્રભાલે કુલીન પુરુષો પણ ત્યજેલા વિપયોંને પ્રાણસંકટમાં પણ ગ્રહણ
કરતા નથી. અર્થાત્ તેઓ વુષ્કર્મ કરીને સજા ભર પણ ઇલાવા ઈચ્છતા નથી (૬)

अरिष्टनेमौ भगवति प्रव्रजिते तत्कनिष्ठभ्राता रथनेमी राजीमतीं चकमे, सा तु कामवासनाविरक्ता कदाचन सुवासितसरसपायसं भुक्त्वा कस्मिंश्चित्कटोरके समुद्रम्य 'भुज्यता' -मित्युक्त्वा रथनेमये दत्तवती, रथनेमिना च 'कथमिदं वान्तं क्षत्रियवंशावतं सेन मया भोक्ष्यते' इत्युक्त्वा सा प्रोवाच- 'तर्हि कथमरिष्टनेमिना त्वद्भ्रात्रा समुज्झिततया वान्ततुल्यां मामभिलष्यसि ? न च त्रपसे' इति, ततश्च तद्वचनश्रवणसञ्ज्ञातवैराग्योऽसौ प्राव्राजीत् ।

जब बाईसवें तीर्थंकर भगवान् अरिष्टनेमिने दीक्षा ग्रहण कर ली तब उनके छोटे भाई रथनेमिने राजीमतीकी इच्छा की, किन्तु सती-शिरोमणि राजीमती, कामकी वासनासे विरक्त हो चुकी थी । उसने एक रोज सुगन्धित तथा स्वादिष्ट खीर खाई और एक कटोरेमें वमन करके वह रथनेमिको देने लगी और बोली-लीजिये खीर खाइए । रथनेमि यह सुनकर आगबबूले (क्रुद्ध) हो गये और बोले- 'मैं क्षत्रियोंके वशका भूषण होकर वमन की हुई खीर कैसे खाऊंगा ?' राजीमतीजी कहने लगी- 'अहो श्रेष्ठक्षत्रिय ! तुम वमन की हुई खीर नहीं खाते तो, अपने बड़ेभाई श्रीअरिष्टनेमिद्वारा वमन की हुई यानी त्यागी हुई मुझको क्यों चाहते हो ? मेरी इच्छा करते तुम्हें लज्जा नहीं आती ?, सती राजीमतीकी हृदयमें चुभनेवाली बात सुनतेही रथनेमिको संसारसे विरक्ति होगई । उन्होंने दीक्षा लेली । कुछ दिनोंके बाद राजीमतीने भी

न्याये आवीसमा तीर्थंकर भगवान् अरिष्टनेमिसे दीक्षा ग्रहण करी, त्परे तेमना नाना बाध रथनेमिसे राजभतीनी धृच्छा करी, परन्तु सतीशिरोमणि राजभती कामनी वासनाथी विरक्त थछ खूडी हुती तेथे अेक द्विपस सुगन्धित अने स्वादिष्ट भीर भाधी अने अेक वाडकामा तेनु वमन करीने ते रथनेमिने आपवा लागी अने भोली. " ह्यो, भीर भायो ! " रथनेमि अे साभणीने कोधा-विष्ट थछ गये अने भोलेयो ' हु क्षत्रियोना वशतुं भूषण थछने वभेदी भीर केम भाधश ? ' राजभती कडेवा लागी ' अहो श्रेष्ठ-क्षत्रिय ! तमे वभेदी भीर नथी आता, तो तमारा भोटाबाध श्रीअरिष्टनेमिसे वभेदी अेटवे त्यजेदी अेवी मने केम आहो छे ? मारा माटेनी धृच्छा करता तमने शरम नथी आवती ? ' हृदयने उणे अेवी सती राजभतीनी वात साभणता न रथनेमिने ससारथी विरक्ति आवी गछ अेभछे दीक्षा दीधी डेटवाक द्विपस पछी राजभतीसे पछ

अथैकदा दृष्टीतमप्रवृत्त्या सा राजीमती साध्वीभिः पश्विवा रैवतकपर्वतसम-
 स्तुतं भगवन्तमरिष्टनेमिं बन्धितुं व्रजन्ती मध्येमार्गे जलधरादृष्टदृष्टजलमुत्सृज्य भारया
 ऽऽर्द्राग्नैकाकिनी काकतालीयन्यायेन तदेव गिरिकन्दरमाससाद, यत्रासी प्रव्र-
 जितो रयनेमिरपि ततः पूर्वं गत्वा स्थित आसीत्, तमनवलोक्ष्यैव 'विविक्ताऽयं
 मयश्च' इति विचार्योऽऽर्द्रवस्त्राणि प्रसारयामास। तदानीं तां ययाभ्रातां (नर्पां)
 विलोक्य मयाऽभ्यन्तरङ्गोऽनङ्गोपहृतविचट्टविनिर्गुणविषयविच्युतो रयनेमिः पुनः
 रयनेमिषट्कान्तमावः समपश्यत्। तं भूयो जातकाममास्तेष्वयं प्रकामकृमनीयाकृति-

दीक्षा छेली। राजीमती, बहुतसी साध्वियोंके परिचारसे परिवृत होकर
 रैवतक पर्वतपर पधारे हुए भगवान् अरिष्टनेमिको बन्धना करने गईं
 तब मार्गमें अश्वानक ही पानीकी मृसलधार बरपा होने लगी, सारा
 शरीर और वस्त्र, पानीसे भीग गया। संयोगसे राजीमतीने भी उसी
 गुफामें प्रवेश किया जिसमें रयनेमि पड़ेसे ही ठहरे हुए थे। जिस
 स्थानपर रयनेमि बैठे थे उधर दृष्टि न पड़नेके कारण वे दृष्टिगोचर न
 हुए। राजीमतीने एकान्त स्थान समझ कर भीगे कपड़े फैला दिये।
 राजीमतीको कपड़ेरहित देखकर रयनमिका चित्त चलित होगया।
 उनके मन पर काम-विकारने आक्रमण कर लिया। वे संयम मार्गसे
 च्युत होगये। रयकी-नेमि (पहिये) की भाँति उनका चित्त घूमने लगा।
 रयनेमिको इस प्रकार कामातुर देखकर रतिसी रमणीय राजीमतीने जो

दीक्षा दीधी। सलमती अनेक साध्वीजोना परिवारधी विंध्यने रैवतक पर्वत
 पर पधारेवा भगवान् अरिष्टनेमिने बन्धना करवा करवा त्पारे भाज'भां अश्वानक
 मृशजधार बरपाव बरसवा लाज्ये। तेनु ज्वाभु शरीर अने वस्त्रो पच्छीधी
 बीजाध अयां। संयोगवश सलमतीजे जोज जुझाभां प्रवेश क्यो के के गुफाभां
 रयनेमि पड़ेसेधी ज्वापीने रक्षा कता। के स्थान पर रयनेमि जेका कता। ते स्थान
 पर दृष्टि न पड़वाने दीपे ते सलमतीने दृष्टिगोचर न कथा। तेधी ते जेकान्त
 प्रवेश ज्वापीने पोताना बीजायवा वृत्रक्ष देवापी दीधां त्पारे ते सलमतीने वस्त्र
 रहित जेकने रयनेमिनु चित्त चलित कर्ष अमु जेभना मन पर कामविकार
 ज्वाभय कर्ष ते जयभभाज'धी प्रष्ट कर्ष अया। रयनी नेमि (पिडु)पी पेटे
 तेमनु चित्त जमवा लाज्यु रयनेमिने जे प्रभावे ज्वातुर जेकने रति केपी

રસૌ રાજીમતી પુનર્યદુક્તવતી તદેવ તિમૃભિર્ગાથાભિઃ સૂત્રકારો વ્રૂતે-‘ધિરત્યુ’
 ઇત્યાદિ ।

મૂલમ-ધિરત્યુ^૩ તે^૨ જસોકામી^૧, જો^૪ તં^૫ જીવિયકારણા^૬ ।

વંતં^૭ ઇચ્છસિ^૮ આવેડં^૯, સેયં^{૧૨} તે^{૧૦} મરણં^{૧૧} ભવે^{૧૩} ॥૭॥

છાયા—ધિગસ્તુ ત્વાં (તે) યશઃકામિન્, યસ્ત્વં જીવિતકારણાત્ ।

વાન્તમિન્છસ્યાપાતું, શ્રેયસ્તે મરણં ભવેત્ ॥૭॥

રથનેમિકે પ્રતિ રાજીમતી કહતી હૈ—

સાન્વયાર્થઃ—જસોકામી=હે યશકે અભિલાષી તે=તુझे ધિરત્યુ=ધિકાર
 હો, જો=જો તં=તૂં જીવિયકારણા=અસંયમજીવન સુખકે લિયે વંતં=વમન કિયે
 -ત્યાગે હુઓ આવેડં=પીના ઇચ્છસિ=ચાહતા હૈ, (ઇસસે તો) તે=તેરા મરણં=
 મરજાના સેયં=અચ્છા ભવે=હૈ । અર્થાત્-સંયમ ધારણ કરકે ફિર અસંયમમે
 આના અત્યન્ત નિન્દનીય હૈ, ઔર ડસ અસંયમકી અપેક્ષા સંયમી અવસ્થામે મૃત્યુ
 હોજાના અચ્છા હૈ ॥૭॥ દેખ—

ટીકા—કામયતે=ચાછતિ તચ્છીલઃ કામી, યશસઃ=સંયમસ્ય કીર્તિર્વા કામી
 યશઃકામી, તત્સમ્બુદ્ધૌ હે યશઃકામિન્ !, યદ્વા અકારચ્છેદાદ્ હે અયશઃકામિન્=

કુછ કહા ડસે સૂત્રકાર ત્રીન ગાથાઓસે કહતે હૈં— ‘ધિરત્યુ’ ઇત્યાદિ ।

હે યશકે અભિલાષી ? તુझे ધિકાર હૈ, જો અસંયમ જીવનકે સુખકે
 લિયે વમન કિયે હુઓ રાના ચાહતા હૈ, ઇસ પ્રકારકે જીવનસે મર જાના
 હી અચ્છા હૈ ।

હે યશ અર્થાત્ સંયમ અથવા કીર્તિકી ઇચ્છા કરનેવાલે ! અથવા
 હે અસયમ ઔર અપયશકે કામી ! તુझे ધિકાર હૈ, તૂ અત્યન્ત નિન્દાકા

રમણીય રાજીમતીએ જે કાઈ કહ્યુ તે વાત સૂત્રકાર ત્રણ ગાથાઓમા કહે છે —
 ધિરત્યુ ઇત્યાદિ

હે યશના અભિલાષી ! તને ધિકાર છે, જે અસયમ જીવનના સુખને
 માટે વમેલાને ખાવા ઇચ્છે છે, એ પ્રકારના જીવનથી તો મરવુ જ વધારે સારૂ છે
 યશ અર્થાત્ સયમ અથવા કીર્તિની ઇચ્છા કરનારા !, અથવા હે અસયમ અને
 અપયશના કામી ! તને ધિકાર છે, તુ અત્યંત નિંદાને પાત્ર છે અથવા હે કામી !

હે અસંયમાપયજ્ઞોઽર્ચિન્ ! ત્વાં પિગસ્તુ, નિન્યોઽસિ ત્વમિત્યર્થઃ 'તે' इति द्वितीयापे
 પછી, યદ્વા 'તે' इति पष्ठपन्तमव, તત્ર 'પૌરુષ' મિત્યસ્ય શ્લેષઃ, પિગિત્યનેન સમ્બન્ધઃ,
 તે=તથ પૌરુષ પિગિત્યર્થઃ । યદ્વા હે કામિન્ ! તે=તવ યદ્વ= 'અહો ધન્યોઽયં
 સીવતપઃસંયમઘ્રતપરિપાલ્લકો મહાત્મે' -ત્યેવં સ્લોકમતીતાં કીર્તિમ્, અથવા અયદ્વ=
 માં દૃષ્ટ્વં દુષ્ટચેષ્ટનકર્મ પાપં પિગસ્તિત્યર્થઃ, इति वषम्, यस्त्वं जीवितकारणात्
 અસંયમજીવિતસુસ્વાયંમિતિ માયઃ, ધાન્તં=મગધતા પરિત્યક્ત્વાદ્વાન્તસરસીં મામ્,
 યદ્વા સંયમસેવિત્વેન પરિત્યક્તસ્ય વિપયસ્યેવમભિલાપોદયાદ્વાન્તતુસ્યં વિપયમ્
 આપાદુમ્=ઉપસર્ગવચ્ચેન ષાસ્ત્રર્થમશ્વદુપમોક્તમ્ ઇચ્છસિ=કામયસે, તે=તવ મરણ=
 મૃત્યુઃ શ્લેષઃ=યદ્વસ્યં શ્લેષ્ટ મથેત્, ન પુનરિત્યમનાધરણીયાઽઽચરણમિતિ ગાયાર્થઃ । ૭।

મૂલ્મ-અહ ચ મોગરાયસ્ત, ત ચ સિ અધગવણિહ્નો ।

મા કુલે ગંધના હોમો, સજમ નિહુઓ વર ॥ ૮ ॥

છાયા-અહ ચ મોગરાયસ્ય, ત્વં વાસિ અન્યકુટુંજોઃ ।

મા કુલે ગન્ધનો મૂલ, સયમં નિમૃતવર ॥ ૮ ॥

સાન્વયાર્થઃ-અહચ=મૈ (રામીમતી) મોગરાયસ્ત=મોગકુલ્મકી હૂં, ચ=ઝૌર
 ત્=તુમ અધગવણિહ્નો=અધકટુગ્નિકુલ્મકે સિ=હો, કુલે=એસે તથ કુલ્મે
 ગંધના=(દોનો) ગંધન મા=નહીં હોમો=હાથે । (અતઃ) નિહુઓ=નિશ્ચલ
 પાત્ર હૈ । અથવા હેકામી ! અગતમે તુમ્હારી હસ પ્રકારકી જો કીર્તિ ફેલી
 હુઈ હૈ કિ "યહ રપ્નેમિ મુનિ, અત્યન્ત વસ્કૃષ્ટ સંયમકા પાલન કરને
 વાલા મહાત્મા હૈ" હસ કીર્તિકો વિષ્ણાર હૈ, ક્યોંકિ તુમ અસંયમ રૂપ
 જીવિતકે લિપ, અગધાન્ અરિષ્ટનેમિકે દ્વારા ત્યાગી હુઈ મુલ્મકો, અથવા
 સંયમ પાલનકે લિપ ત્યાગે તુપ વિપયોંકો ફિર બાહતે હો, તુમ્હે મર જાના
 અચ્છા હૈ કિન્તુ અસયમકી યાંછા કરના અચ્છા નહીં હૈ ॥ ૭ ॥

જગતમાં તારી જે પ્રધાનની જે કીર્તિ દેવાઈ છે કે 'આ રપ્નેમિ મુનિ અત્યંત
 વસ્કૃષ્ટ સયમનું પાલન કરનારા મહાત્મા છે' જે કીર્તિને વિષ્ણાર છે, કેમ કે
 તમે અસયમરૂપ જીવિતને માટે અગધાન્ અરિષ્ટનેમિકે ત્યજેલી જેવી મને,
 અથવા સયમપાલનને માટે ત્યજેલા વિપયોને પાછા આહો છે. તમારે મરી
 જવું જોઈએ પરંતુ અસયમની વાંછના કરવી સારી નથી. (૭)

होकर संजमं=संयमको चर=पालो । भावार्थ-राजीमती रथनेमिसे कहती है कि हम दोनों उच्च कुलोंमें उत्पन्न हुए हैं, अतः उगले हुए विषको वापिस पीजाने-वाले गन्धन सापोंके समान हमको नीच न होना चाहिए ॥ ८ ॥

टीका—‘अहं च’ इत्यादि । चद्वयं समुच्चयार्थम्, हे रथनेमे ! अहं=राजीमती भोगराजस्य=तन्नाम्ना प्रसिद्धस्य अस्मीतिशेषः, अहं भोगराजस्य पौत्रीति भावः । त्वं च अन्धकवृष्णेः=तन्नाम्ना प्रसिद्धस्य असि, अन्धकवृष्णिपौत्रोऽसीत्यर्थः । ततः किं ? तदाह-कुले=वंशेऽर्थान्निष्कलङ्के गन्धनौ=गन्धनकुलसम्भूतसर्पसदृशौ, ‘आवा’ मिति गम्यते; माभूव=नभवेव, तस्मात् निभूतः=निश्चलो विषयादिभिरक्षोभ्यः सन् संयमम्=अनश्वरसुखसाधनभूतं निरवयवक्रियाऽनुष्ठानं चर=पालय । इति गाथार्थः ८

मूलम्—जइ तं काहिसि भावं, जा जा दिच्छसि नारिओ ।

वायाविद्धु व्व हडो, अट्टिअप्पा भविस्ससि ॥ ९ ॥

छाया—यदि त्वं करिष्यसि भावं, या या द्रक्ष्यसि नारीः ।

वाताविद्ध इव हडो, -ऽस्थितात्मा भविष्यसि ॥ ९ ॥

सान्वयार्थः—जइ=यदि तं=तुम जा जा=जो-जो नारिओ=स्त्रीको दिच्छ-सि=देखोगे (उन-उनपर) भावं=बुरे विचार काहिसि=करोगे तो वायाविद्धुव्व=

“अहं च’ इत्यादि । हे रथनेमि ! मैं (राजीमती) भोगराजकी पोती और उग्रसेनकी बेटी हूँ, और तुम अन्धकवृष्णिके पौत्र तथा समुद्रविजयके पुत्र हो, इसलिए दोनोंही निर्मल कुलोंमें उत्पन्न हुए हैं । हमें गन्धन कुलमें उत्पन्न होने वाले सर्पोंके समान नहीं होना चाहिये । अतः विषय आदिको त्याग करके अनन्त सुखके कारणभूत निरतिचार संयमका पालन करो ॥ ८ ॥

अहं च इत्यादि हे रथनेमि ! हु (राजीमती) भोगराजकी पौत्री अने उग्रसेनकी पुत्री छु, अने तमे अन्धकवृष्णिना पौत्र तथा समुद्रविजयना पुत्र छे, ओ रीते आपण्हे भेट निर्मल कुलोभा उत्पन्न तथा छीअ आपण्हे गन्धन कुलभा उत्पन्न यअेवा सर्पना जेवा न थयु जेअअे माटे विषय आदिने त्यअने अनन्त सुखना कारणभूत निरतिचार संयमनु पालन करे (८)

इवासे उठाय हुए इबो=इब वनस्पतिकी भांति अट्टिमप्या=अस्थिर आत्मावाचे
 वंचमविच भविस्ससि=हो जाओगे ॥९॥

टीका-‘अइ तं’ इत्यादि । त्वं या या नारी=स्त्रीः द्रक्ष्यसि=भयभीतिव्यसे
 यत्तदोर्निष्ठसम्यग्भात् ‘तासु तासु’ यदि भार्गव=कृष्णपिताध्यपसायतया दुष्टा
 दृष्टिं करिष्यसि तथा वाताविद्धः=घातेन=वायुना आविष्टः=मेरितः इव=निर्मूलो
 वनस्पतिविशेष इव, श्वेतासुमित्र वा अस्थितात्मा=अस्थितः=अस्थिरः आत्मा
 यस्य स तपोक्तो भविष्यसि, जन्म-मरण-मरण-जगद्वर्तीपर्यटनदुःखपरम्परा-
 निराकरणकारणेश्वर संप्रमगुणेश्वरः प्रसन्नत्वाऽपारसंसारपारावारे विषयवासना-
 वातकिम्पितचेताः शान्तिं न गमिष्यसीति भाषः, इति गार्ग्यः ॥९॥

एव राजीमत्स्या प्रतिबोधितो रथनेमिर्धर्मनिष्ठोऽभवदित्याह-‘तीसे सो’
 इत्यादि ।

धम्म-तीसे सो वयण सोच्चा, सजयाइ सुभासिय ।

अकुसेण जहा नागो, धम्मै संपडिवाइओ ॥१०॥

‘अइ तं’ इत्यादि । यदि तुम जिस जिस स्त्रीको देखोगे उन
 सब पर भिकारदृष्टि डालोगे तो आंभीसे उठाय हुए इब वनस्पति अथवा
 सेवालकी तरह अस्थिर हो जाओगे; अर्थात् जन्म-मरणसे होनवाले
 जगत्सूरी अटवीमें भ्रमण करनेके कष्टोंको दूर करनेवाले सयमगुणोंसे
 च्युत होनेके कारण ससाररूप अपार समुद्रमें विषयवासनासूरी इवास
 वंचलचित्त होकर भटकते फिरोगे ॥९॥

राजीमतीजीके द्वारा प्रतिबोध पाकर रथनेमि संयममें स्थिर होगया ।
 इसी विषयको सूत्रकार प्रतिपादन करते हैं-‘तीसे०’ इत्यादि ।

अइ तं० अर्थात्, जे तरे ते ते स्त्रीजोने देखे ते लोभी पर विचारदृष्टि
 नापये। ते आंभीभी उठेही इब वनस्पति अथवा सेवालकी पेटे अस्थिर भई
 जये, अर्थात् जे म-भयभीती द्रष्टा होता जगत्सूरी अटवीमा भ्रमण करनेवाले
 भूतेने दूर करनेवाले सयमगुणोंभी अप्रति ध्याने लीपे ससारदृष्ट अपार समुद्रमा
 विषयवासनादृष्टी लुवाधी अथवा चित्तवाण्ड अर्थात् भ्रमण करता देखे। (६)

राजीमतीजी जेवे प्रतिबोध पावने रथनेमि संयममा स्थिर भई जया
 जे विषयनु प्रतिपादन सूत्रकार करे ते-तीसे० अर्थात्

छाया-तस्याः स वचनं श्रुत्वा, संयतायाः सुभाषितम् ।

अंकुशेन यथा नागो, धर्मे सम्प्रतिपातितः ॥ १० ॥

सान्वयार्थः-सो=वह (रथनेमि) तीसे=उस संजयाइ=संयमवती (राजी-
मती) के सुभाषियं=सुभाषित वचनं=वचनको सोच्चा=सुनकर धर्मे=धर्ममें
संपडिवाइओ=आगया-प्राप्त होगया, जहा=जैसे अंकुशेण=अंकुशसे नागो=
हाथी मार्गमें आ जाता है ॥ १० ॥

टीका-सः=रथनेमिः, संयतायाः=संयमवत्याः तस्याः=राजीमत्याः, सुभाषित-
मिति वैराग्यसारगर्भितत्वात् वचनं=सदुपदेशं, श्रुत्वा=समाकर्ण्य 'स्थितः' इति शेषः
अन्यथा 'सम्प्रतिपातितः' इत्यनेन समानकर्तृकत्वाऽभावात् क्त्वाप्रत्ययोत्प-
त्तिरसङ्गता स्यात्, यद्वा 'सम्प्रतिपातित' इत्यस्य णिजर्थाऽविवक्षया 'सम्प्रति-
पन्नः' इत्यर्थः कर्त्तव्यः । अंकुशेन=हस्तिचालनार्थ-लौहमयवक्राग्रास्त्रेण नागो
यथा=हस्तीव, धर्मे=जिनोक्तप्रवचनरूपे, सम्प्रतिपातितः=संस्थापितः संस्थित इति
वा, यथाऽअंकुशेन प्रशमितमदो मतङ्गजोऽनुकूलं मार्गमवलम्बते तथा राजीमतीवच-
नेन दूरीकृतमदनमदो रथनेमिरपि जिनोक्तधर्ममार्गमवलम्बितवानिति भावः ॥१०॥

जैसे अंकुशसे हाथी ठीक मार्ग पर आजाता है वैसे ही रथनेमि
संयमवती राजीमतीके वैराग्य-परिपूर्ण वचन (सदुपदेश) सुनकर
जिनेन्द्र भगवानके प्रवचन-रूप धर्म-मार्गमें स्थित हो गये, अर्थात् जैसे
महावतके अंकुशसे मदोन्मत्त हाथीका मद चकनाचूर हो जाता है और
वह सन्मार्ग पर आजाता है, उसी प्रकार राजीमती-रूपी महावतके
वचन-रूपी अंकुशसे रथनेमि-रूपी हाथीका विषयवासना-रूपी मद दूर
होगया और वे जिनोक्त धर्ममार्गमें प्रवृत्त होगये ॥१०॥

जेम अंकुशथी हाथी गरामर भाग पर आवी नय छे, तेमज रथनेमि
संयमवती राजीमतीना वैराग्यपूर्ण वचन (सदुपदेश) साधणीने जिनेन्द्र भग-
वान्ता प्रवचनरूप धर्ममार्गमा स्थिर गनी गया अर्थात् जेम महावतन
अंकुशथी महोन्मत्त हाथीनो मद दूर थय नय छे, अने ते राह पर आव
नय छे, तेम राजीमतीइपी महावतनां वचनरूपी अंकुशथी रथनेमिइपी हाथीने
विषयवासनाइपी मद दूर थय गये अने ते जिनोक्त धर्ममार्गमा प्रवृत्त थ
गया (१०)

सम्पत्सुपसहरसाह 'एवं करति०' इत्यादि ।

मृक्ष्-एव करति सवुद्धा, पडिया पवियक्खणा ॥

विणियट्ठति भोगेसु, जहा से पुरिसुत्तमो ॥११॥ तिवेमि।

छाया-एवं कुर्वन्ति समुद्धाः, पण्डिताः प्रविचक्षणा ॥

विनिवर्त्तते भोगेभ्यो, यथा स पुरुषोत्तमः ॥ ११ ॥ इति प्रवीमि ॥

सान्वयार्थ-संवुद्धा=सत् असत् के विचकी पण्डिया=विषयदोषोंके ज्ञाता पवि
यक्खणा=आगमके मर्मज्ञ पुरुष एव=ऐसा ही करति=करते हैं, (व) भोगेसु=
भोगोंसे विणियट्ठति=निवृत्त होजाते हैं, जहा=जैस से=वह पुरिसुत्तमो=पुरु
षोत्तमि भेद्य (रयनेमि विषयोंस निवृत्त हो गया) तिवेमि=(पूर्ववत्) । मारार्थ-
जो विवेकी होते हैं वे विषयोंके दोषोंको जानकर उनका परित्याग कर देते हैं,
जैस रयनेमिने परित्याग कर दिया था ॥ ११ ॥

॥ इति द्वितीयाध्ययनस्य सान्वयार्थः ॥ २ ॥

टीका-सम्पत्=सम्पद् मुद्धा=बोध प्राप्ता हयोपादेयज्ञानसम्पत्ता इत्यर्थः, समु
द्धमेव विज्ञपयति-'पण्डिता, प्रविचक्षणा' इति विज्ञपयाम्याम् । तत्र पण्डिता=
विषयमवधिदायज्ञा, प्रविचक्षणा=विचक्षणभेष्टाः आगमममवदिनः प्राप्तचरण
परिणामा वस्त्यर्थ, एवं=तथा कुर्वन्ति=समाचरन्ति । किं समाचरन्तीत्याह-
'विणियट्ठति भोगेसु' इति, भोगेभ्यः=विषयेभ्यः विनिवर्त्तते=उपरता भवन्ति,
यथा स=रयनेमिः, पुरुषोत्तमः=पुरुषसु भेद्यः ।

उपसंहार- 'एव करति०' इत्यादि ।

हेय और उपादय वस्तुओंको सम्यक् प्रकार समझनेवाले समुद्ध,
विषयार्थ प्रवृत्तिके दोषोंके ज्ञाता, आगमके रहस्यको जाननेवाले अपवा
चारित्रके फलको प्राप्त करनेवाले प्रविचक्षण मुनिजन ऐसे ही करते हैं,

उपसंहार-एवं करति० इत्यादि ।

हेय और उपादय वस्तुओंके सम्यक् प्रकार समझना समुद्ध, विषयोंका
प्रवृत्तिना दोषोंका ज्ञाता, आगमका रहस्यके ज्ञानवाला अपवा आचारित्रका फलको
प्राप्त करना प्रविचक्षण मुनिजनो केम व करे छे, अर्थात् ज्ञानेधी निवृत्त

નનુ કથમસૌ પુરુષોત્તમો યો ગૃહીતસંયમો ભ્રાતૃજાયામચીકમત? ઉચ્યતે—
વિચિત્રા સ્વલ્પ કર્મણાં ગતિઃ, ગૃહીતસંયમસ્યાપિ રથનેમેથ્વેતસિ વિષયવાસના
મોહનીયકર્મોદયવશાદુદ્ગુદ્વા, પરન્તુ વૈરાગ્યવારિધારાધરેણ રાજીમતીવચનેન
યદા વિષયવલ્લયદાવાનલજનિતતાપકવલિતો મ્લનતામાપન્નો રથનેમિચેતસ્તરુઃ
સેચિતસ્તદૈવ પુનરસૌ સંયમામૃતરસાસ્વાદનપરો વિષયદ્વિષયવિવિધદોષાકલનેન

અર્થાત્ ભોગોંસે નિવૃત્ત હોતે હૈં જૈસે કિ-પુરુષોંમેં ઉત્તમ રથનેમિને
ભોગોંકો નિવૃત્તિ કી ।

પ્રશ્ન—જિન્હોંને સંયમ લેકર ભી વિષયવાસનામેં લીન હોકર પરમ
અનુચિત જો કિ ગૃહસ્થભી નહીં કરતા ણેસી સાક્ષાત્ અપને-ભાઈકી
ભાર્યાપર કુદૃષ્ટિ કરકે ભોગોંકી પ્રાર્થના કી, વિષયભોગોંકી ઇચ્છામાત્ર
ભી કરના ચારિત્રકો મલિન કરનેવાલા ઔર આત્માકો દુર્ગતિદાતા હૈ
તો ફિર ભગવાનને વિષયાનુરાગી રથનેમિકો પુરુષોંમેં ઉત્તમ કૈસે કહા?

ઉત્તર—કર્મોંકી ગતિ વિચિત્ર હોતી હૈ, મોહકર્મકે ઉદયસે યદ્યપિ
વિષયભોગકી અભિલાષા હુઈ તો ભી વિષયરૂપી દાવાનલસે ઉત્પન્ન
સંતાપસે સંતપ્ત હો મુરઝાયા હુઆ રથનેમિકા ચિત્ત-રૂપી વૃક્ષ વૈરાગ્ય-
રસકી વરસા કરનેવાલે રાજીમતીજીકે વચનરૂપી મેઘસે સીંચે જાને પર
શીઘ્રહી સંયમરૂપ અમૃતરસકે આસ્વાદનમેં તત્પર હોગયા । ‘વિષય પરમ
કઠુક ફલ દેનેવાલે ઔર આત્માકો ચતુર્ગતિમેં પરિભ્રમણ કરાનેવાલે હૈં’

થાય છે, કે જેવી રીતે પુરુષોમા ઉત્તમ રથનેમિએ ભોગોની નિવૃત્તિ કરી

પ્રશ્ન—જેમણે સયમ લઇને પણ વિષયવાસનામા લીન થઇને, પરમ અનુ-
ચિત-કોઈ ગૃહસ્થ પણ ન કરે એવી, સાક્ષાત્ પોતાના ભાઈની ભાર્યા પર કુદૃષ્ટિ
કરીને ભોગની પ્રાર્થના કરી, વિષયભોગોની ઇચ્છા-માત્ર પણ ચારિત્રને મલિન
કરનારી અને આત્માને દુર્ગતિ દેનારી છે, તો પછી ભગવાને તેવા વિષયાનુરાગી
રથનેમિને પુરુષોમા ઉત્તમ કેવી રીતે કહ્યો ?

ઉત્તર—કર્મોની ગતિ વિચિત્ર હોય છે મોહકર્મના ઉદયથી ભે કે વિષયભોગની
અભિલાષા ઉત્પન્ન થઈ, તોપણ વિષયરૂપી દાવાનળથી ઉત્પન્ન થએલા સંતાપથી
સંતપ્ત થઈને જેભાન બનેલા રથનેમિનું ચિત્તરૂપી વૃક્ષ, વૈરાગ્ય રસની વૃદ્ધિ કર
નારા રાજીમતીના વચનરૂપી મેઘથી સિંચિત થતા પછી, તુરંતજ સયમરૂપ
અમૃતરસનું આસ્વાદન કરવામા તત્પર બની ગયું ‘વિષયો અત્યંત કડવા ફળ
દેનારા અને આત્માને ચતુર્ગતિમા પરિભ્રમણ કરાવનારા છે’ એ પ્રકારની પરમ

શાન્તિમુપગતઃ પરમદુઃખરતપઃસેવનપરાયણો ઇટિતિ ચમૂવેતિ વિષયસાનિધ્યેઽપિ
વિચિન્નિગ્રહકારિત્વેન ઇટિતિ વિષયોપરતત્ત્વેન ચ પુરુષોચ્ચમત્ત્વં તસ્ય નિર્બાપયેરે
ત્પત્ત્વં પલ્લવિત્વેન ।

ન આધુનિકરણનેયેશ્વરજોપસ્મમાદિત્વં દશશ્વકાલિકમૂઢમનિત્ય સ્યાવિતિ
શાન્ત્યમ્, પર્યાયાર્થિકનયમપેક્ષ્યાઽનિત્યત્વેઽપિ દ્રવ્યાર્થિકનપાપેક્ષયા નિત્યત્વાત્ ।

હસ પ્રકારકી પરમ વૈરાગ્યમાવના દ્વારા, પદાન્ત સ્થાનમે વિષયકા
સાક્ષિભ્ય રહનેપર મીઢનિત્ય નિગ્રહ કરકે વિષયોકો વિષયતુલ્ય સમસ્ર કર
તત્કાલ ત્યાગ દિયા ઓર વગ્ર તપ-સચમકો પાલન કિયા, હસલિયે
મગધાનને ઠાઠે પુરુષોમે વસમ કહા હૈ ॥

પ્રશ્ન—હે ગુરો ! પ્રવચન અનાદિ ઓર નિત્ય હૈ, કયોકિ આચારાંગ
આદિ યસીસો શાસ્ત્ર અનાદિકાલસે ચલે આતે હૈ, ઓર યહ દશશ્વકા-
લિકસૂત્ર મીઢનહો યસીસોમે હૈ તો આધુનિક રણનેમિ ઓર રાજીમતીકા
વદાદરણ આનેસે તો યહ સાદિ ઓર અનિત્ય સિદ્ધ હોતા હૈ ।

ઉત્તર—હે શિષ્ય ! પર્યાયાર્થિક નયકી અપેક્ષાસે પ્રત્યેક પદાર્થ
અનિત્ય હૈ, હસી નયકી અપેક્ષા દશશ્વકાલિક મીઢ અનિત્ય હૈ, કિન્તુ
દ્રવ્યાર્થિક નયકી અપેક્ષાસે યહ નિત્ય હૈ । અર્થાત્ દશશ્વકાલિકમે
પ્રરૂપિત મુનિકા આચાર સર્વજ્ઞોક્ત હૈ । સચ સર્વજ્ઞોક્ત કથન પકડીસા
હોતા હૈ । જિસ આચારકા પ્રરૂપણ ચરમ તીર્થકર શ્રીમદ્ધાવીરસ્વામીને

વૈશમ્યશાવના દ્વારા એકાન્ત સ્થાનમા વિષયનુ શાન્તિમ્ દેવા છતાં પશુ ઇન્દ્રિય-
નિગ્રહ કરીને વિષયોને વિષયતુલ્ય સમજીને વદકણ ત્યજી દીધા અને ઊંઝ વપ
સચમનુ પાલન કરુ, તેમી ભગવાને તેમને પુરુષોમા ઉત્તમ કહ્યા હૈ ।

પ્રશ્ન—હે ગુરો ! પ્રવચન અનાદિ અને નિત્ય છે કારણ કે આસાસતઃ
આદિ બનીસે યાસ અનાદિકાળથી આક્રમ્યા આવે છે અને આ દશશ્વકાલિક સૂત્ર
પણ એ બનીસમાનુ જ છે તો આધુનિક રણનેમિ અને રાજીમતીનુ વદાદરણ
આવનાથી તો એ સૂત્ર સાદિ અને અનિત્ય સિદ્ધ થાય છે

ઉત્તર—હે ! શિષ્ય પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાથી પ્રત્યેક પદાર્થ અનિત્ય છે
એ નયની અપેક્ષાએ દશશ્વકાલિક પણ અનિત્ય છે પરન્તુ દ્રવ્યાર્થિક નયની
અપેક્ષાથી તે નિત્ય છે અર્થાત્ દશશ્વકાલિકમા પ્રરૂપેશ મુનિએ આચાર સર્વજ્ઞોક્ત
બધા સર્વજ્ઞનુ કથન એકવચસુ જ દેવા છે એ આચારનુ પ્રરૂપણ ચરમ
તીર્થકર શ્રી મદ્ધાવીર સ્વામીએ કરુ છે તેની જ પ્રરૂપણ અનાદિ કાળથી બધા

‘ઇતિ વ્રવીમિ’ ઇતિ પૂર્વવત્ ॥ ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૧૧ ॥

ઇતિ શ્રી-વિશ્વવિખ્યાત-જગદ્ગુરુ-પ્રસિદ્ધવાચક-પદ્મદશભાષા-કલિત-લલિત-
કલાપાઽઽલાપક-પ્રવિશુદ્ધ-ગદ્ય-પદ્ય-નૈકગ્રન્થનિર્માપક-વાદિમાનમર્દક-
શ્રીશાહુચરપતિ-કોલ્હાપુરરાજપ્રદત્ત-જૈનશાસ્ત્રાચાર્ય-પદ-ભૂષિત-
કોલ્હાપુરરાજગુરુ-ચાલવ્રહ્મચારિ-જૈનાચાર્ય-જૈનધર્મદિવાકર-
પૂજ્ય-શ્રીઘાસીલાલવ્રતિવિરચિતાયાં શ્રીદશવૈકાલિકમૂર્તિ-
સ્યાઽઽચારમણિમઞ્જૂપાખ્યાયાં વ્યાખ્યાયાં દ્વિતીયં
શ્રામણ્યપૂર્વકાખ્યમધ્યયનં સમાપ્તમ્ ॥ ૨ ॥

કિયા હૈં ડસીકી પ્રરૂપના અનાદિકાલસે સવ સર્વજ્ઞ કરતે આયે હૈં અત એવ
દ્રવ્યાર્થિક નયકી અપેક્ષાસે યહ દશવૈકાલિક અનાદિ ઔર નિત્ય હૈં ॥૧૧॥

ઇતિ હિન્દીભાષાનુવાદમેં શ્રામણ્યપૂર્વકાખ્ય
દ્વિતીય અધ્યયન સમાપ્ત હુઆ ॥૨॥

સર્વજ્ઞો કરતા આવ્યા છે એટલે દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાથી આ દશવૈકાલિક
અનાદિ અને નિત્ય છે (૧૧)

ઈતિ ‘શ્રામણ્યપૂર્વક’ નામના યીજા અધ્યયનનું
ગુજરાતી-ભાષાનુવાદ સમાપ્ત (૨)

—: ૦ :—

શાન્તિમુપગતઃ પરમદુઃખરતપાસેવનપરાયણો શ્વેતિતિ વ્યૂષેતિ ચિપયસાનિષ્યડપિ
ચિત્તનિગ્રહકારિત્વેન શ્વેતિતિ ચિપયોપરતત્વેન ચ પુરુષાધમત્વં તસ્ય નિર્ગાપમેવે
ત્વલં પદ્મવિતેન ।

ન વાપુનિકરત્વનેમેશ્વરાદરણોપલક્ષ્યાદિદં દશવૈકાલિકમૂષ્મનિત્યં સ્યાદિતિ
શાશ્વત્, પર્યાયાર્થિકનયમપેક્ષ્યાડનિત્યત્વેડપિ દ્રવ્યાર્થિકનયાપેક્ષયા નિત્યત્વાત્ ।

इस प्रकारकी परम धैराग्यभावना द्वारा, एकान्त स्थानमें विषयका
साग्रिष्य रहनेपर भी इन्द्रिय निग्रह करके विषयोको विषयतुल्य समझ कर
तत्काल त्याग दिया और उस तप सयमको पालन किया, इसलिय
भगवानने उन्हें पुरुषोंमें उत्तम कहा है ॥

प्रभ—हे गुरु । प्रयत्न अनादि और नित्य है, क्योंकि आचारांग
आदि पत्तीसों शास्त्र अनादिकालसे चले आते हैं, और यह दशवैक-
लिक सूत्र भी उन्हीं पत्तीसोंमें हैं तो आपुनिक रहनेमें और राजीमतीका
उदाहरण आनेसे तो यह सादि और अनित्य सिद्ध होता है ।

उत्तर—हे शिष्य ! पर्यायार्थिक नयकी अपेक्षासे प्रत्येक पदार्थ
अनित्य है, इसी नयकी अपेक्षा दशवैकालिक भी अनित्य है, किन्तु
द्रव्यार्थिक नयकी अपेक्षासे यह नित्य है । अर्थात् दशवैकालिकमें
प्ररूपित मुनिका आचार सर्वज्ञोक्त है । सब सर्वज्ञाका कथन एकहीसा
होता है । जिस आचारका प्ररूपण चरम तीर्थंकर श्रीमहावीरस्वामीने

વૈશ્વભાવના દ્વારા એકાન્ત સ્થાનમાં વિષયનું સાગ્રિષ્ય દેવા છતાં પણ બંન્ન
નિગ્રહ કરીને વિષયોને વિષયતુલ્ય સમજીને તત્કાલ ત્યાગ દીધા અને ઉપ તપ
સયમનું પાલન કર્યું, તેથી ભગવાને તેમને પુરુષોમાં ઉત્તમ કહ્યું છે

प्रभ—हे गुरु । प्रयत्न अनादि और नित्य है और शस्त्रों के आचारांग
आदि जगत्से शास्त्र अनादिकालसे चले आते हैं और यह दशवैकलिक सूत्र
पञ्चमे जगत्समाप्तं च एते आपुनिक रहनेमें और राजीमतीनું ઉદાહરણ
આવવાથી તે એ સૂત્ર સાદિ અને અનિત્ય સિદ્ધ થાય છે

उत्तर—हे । शिष्य पर्यायार्थिक नयनी अपेक्षासे प्रत्येक पदार्थ अनित्य है
ले नयनी अपेक्षासे दशवैकलिक भी अनित्य है परन्तु द्रव्यार्थिक नयनी
अपेक्षासे ते नित्य है अर्थात् दशवैकलिकका प्ररूपण मुनिने आचार सर्वज्ञेन ए
जगत् समस्तं कथन ओक्तं च दत्तं च एव आचारनं प्ररूपण चरम
तीर्थंकर श्री महावीर स्वामीने कर्यं ए तेन च प्ररूपण अनादि करणी भवति

ટીકા—સંયમે=પશ્ચાસ્રવિરમણે-ન્દ્રિયપશ્ચકનિગ્રહ-કપાયચતુષ્ટયજય-દણ્ડત્રય-વિરતિલક્ષણે, મુસ્થિતાત્મનામ્=નિશ્ચલાત્મનામ્, તેપાં=મુપ્રસિદ્ધાનાં પ્રસિદ્ધાર્થકોઽત્તત્ત્વચ્ચન્દઃ, વિપ્રમુક્તાનાં=વિશિષ્ટરૂપયા પરમાર્થભાવનયા પ્રકર્ષેણ શરીરાદિમમત્વતો મુક્તાઃ, યદ્વા 'ઇમે વિષયકષાયા અનન્તભવભ્રમણદુઃખસંભારપાદપસેચકાઃ, એતેપાં જનનીજનકવાન્ધવાદીનાં મમત્વં ભવબન્ધનનિવન્ધનમ્, એતં પૃથિવ્યાદિપણ્ડજીવનિકાયમનન્તવારાન્ મમાત્મા સમ્પ્રવિશ્ય નાનાદુઃખમન્વભૂત્, વસ્તુતો નાસ્તિ મમ

સંયમમેં ભલીભાંતિ સ્થિત, સંસારસે મુક્ત, સ્વ-પર-ઉભયકા ત્રાણ (રક્ષણ) કરનેવાલે અર્થાત્ પ્રત્યેકવુદ્ધ-સ્વ-અપની આત્માકે ત્રાતા; તીર્થકર-પરકે ત્રાતા ઔર સ્થવિર-ઉભય (સ્વ-પર) કે ત્રાતા હોતે હૈં હસલિએ યે સબ ત્રાચી કહલાતે હૈં, ઇન નિર્ગ્રન્થ મહર્ષિયોંકો યે (આગે બતાયે જાનેવાલે ૫૨ અનાચાર) આચરણ કરને યોગ્ય નહીં હૈં ।

પાંચ આશ્રવોંસે વિરમણ, પાંચોં ઇન્દ્રિયોંકા નિગ્રહ, ક્રોધાદિ ચાર કષાયોંકો જીતને, ત્રીન દણ્ડોંકા ત્યાગ કરનેરૂપ સંયમમેં દૃઢ આત્મા વાલે, પ્રસિદ્ધ, વિશેષ પ્રકારકી પરમાર્થ ભાવના ભાકર શરીર આદિકી મમતાસે મુક્ત, અથવા યે વિષય-કષાય ભવભ્રમણકે દુઃખરૂપી વૃક્ષકો સોંચને વાલે હૈં, માતા-પિતા ભાઈ-બન્દ કુટુમ્બ પરિવાર, ઇન સબકી મમતા સંસાર-બંધનકા કારણ હૈં, પૃથ્વીકાય આદિ હહ જીવનિકાયોંમેં મેરી આત્મા અનન્તવાર ઉત્પન્ન હોકર નાના પ્રકારકી પીડાઓંકા અનુભવ

સયમમા સારી રીતે સ્થિત, સંસારથી મુક્ત, સ્વ પર ઉભયનું ત્રાણ (રક્ષણ) કરનાર અર્થાત્ પ્રત્યેકવુદ્ધ-સ્વ-પોતાના આત્માના ત્રાતા, તીર્થકર-પરના ત્રાતા, અને સ્થવિર-ઉભય- (સ્વ-પર) ના ત્રાતા હોય છે, તેથી એ સર્વ ત્રાચી કહેવાય છે એ નિર્ગ્રન્થ મહર્ષિએને એ (આગળ બતાવવામા આવનારા બાવન અનાચાર) આચરવા યોગ્ય નથી

પાંચ આશ્રવોથી વિરમણ, પાંચે ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ, ક્રોધાદિ ચાર કષાયોને છૂટવા, ત્રણ દેહોનો ત્યાગ કરવારૂપ સયમમા દૃઢ આત્માવાળા, પ્રસિદ્ધ, વિશેષ પ્રકારની પરમાર્થ ભાવના ભાવીને શરીર આદિની મમતાથી મુક્ત, અથવા એ વિષય-કષાય ભવ-ભ્રમણના હુ ખરૂંપી વૃક્ષને સોંચનારા છે, માતા-પિતા ભાઈ-બંધ કુટુમ્બ પરિવાર એ સર્વની મમતા સંસારબંધનનું કારણ છે, પૃથ્વીકાય આદિ છ જીવનિકાયમા મારો આત્મા અનંતવાર ઉત્પન્ન થઈને નાના પ્રકારની પીડા-

॥ अथ तृतीयमध्ययनम् ॥

द्वितीयेऽध्ययने 'साधुना वृत्तिः सम्भारणीया' इत्युक्तं, सा चाऽऽचारे न त्वना-
चारे इति, तस्मादस्मिन् 'सुल्लकाचारकथा'ऽऽख्ये तृतीयेऽध्ययनेऽनाचारस्वरूप-
निरूपणपुरस्सरं साधुनामाचारः प्रदर्शयते, तत्रेदमादिमं सूत्रम्—'संजमे०' इत्यादि।

मूख्य-संजमे सुद्धिअप्पाण विप्पमुक्काण ताइण ।

तेसि-मेय-मणाइइ निग्गथाण महेसिण ॥१॥

छायाः—सपमे सुस्थितात्मनां, विप्रमुक्तानां प्रायिणाम् ।

तेषामेतदनाचीर्षं निर्गन्थानां महर्षिणाम् ॥ १ ॥

सान्त्वयार्थं—संजमे=संयममे सुद्धिअप्पाणं=मसीमांति स्थिर आत्मावाचे
विप्पमुक्काण=शरीर आदिकी ममतासं रहित ताइणं=पट्टकायजीवोंके रूपक
तेसि=उन निग्गथाण=परिग्रहरहित महेसिणं=महर्षियोंके एय=एह भागे करे
जानेवाले बानन अणाइइ=अनाचीर्षं हैं । अर्थात् महर्षियोंने इनका आचरण
नहीं किया है अतः ये अनाचीर्षं-आचरण करने योग्य नहीं हैं ॥ १ ॥

तीसरा अध्ययन

दूसरे अध्ययनमें यह निरूपण किया गया है कि साधुको धीरता
(इशिता) धारण करना चाहिये, वह धीरता आचारमें होनी चाहिये
अनाचारमें नहीं, इसलिए 'सुल्लकाचारकथा' नामक इस तीसरे अध्ये-
नमें अनाचारके निरूपणपूर्वक मुनिओके आचारका निरूपण किया
जाता है—'संजमे सुद्धि०' इत्यादि।

अध्ययन त्रीशु

वीथ अध्ययनमां जे निरूपण करवाभां आओ ६३ ३—साधुजे धीरता
(इशिता) धारण करनी ओछजे, जे धीरता आचारमा होनी ओछजे, अनाचारमा
नहिं, तेथी सुल्लकाचारकथा नामक आ त्रीशु अध्ययनमा अनाचारका निरूपण
पूर्वक मुनिओना आचारनु निरूपण करवाभां आवे छे—संजमे सुद्धि० इत्यादि।

ટીકા—સંયમે=પञ्चाસ્રવિરમણે-ન્દ્રિયપञ્ચકનિગ્રહ-કપાયચતુષ્ટયજય-દण्डत्रय-
વિરતિલક્ષणे, સુસ્થિતાત્મનામ્=નિશ્ચલાત્મનામ્, તેષાં=સુપ્રસિદ્ધાનાં પ્રસિદ્ધાર્થકોડ્ર
તચ્છબ્દઃ, વિપમુક્તાનાં=વિશિષ્ટરૂપયા પરમાર્થભાવનયા પ્રકર્ષેણ શરીરાદિમમત્વતો
મુક્તાઃ, યદ્વા ' ઇમે વિષયકપાયા અનન્તભવભ્રમણદુઃખસંભારપાદપસેચકાઃ, एतेषां
जननीजनकबान्धवादीनां ममत्वं भवबन्धननिबन्धनम्, एतं पृथिव्यादिपङ्जीवनि-
कायमनन्तवारान् ममात्मा सम्प्रविश्य नानादुःखमन्वभूत्, वस्तुतो नास्ति मम

સંયમમેં મલીમ્ભાંતિ સ્થિત, સંસારસે મુક્ત, સ્વ-પર-ઉભયકા ત્રાણ
(રક્ષણ) કરનેવાલે અર્થાત્ પ્રત્યેકબુદ્ધ-સ્વ-અપની આત્માકે ત્રાતા;
તીર્થકર-પરકે ત્રાતા ઓર સ્થવિર-ઉભય (સ્વ-પર) કે ત્રાતા હોતે હૈં
इसलिए ये सब त्रायी कहलाते हैं, इन निर्ग्रन्थ महर्षियोंको ये (आगे
वताये जानेवाले ५२ अनाचार) आचरण करने योग्य नहीं हैं ।

પાંચ આસ્રવોંસે વિરમણ, પાંચોં ઇન્દ્રિયોંકા નિગ્રહ, ક્રોધાદિ ચાર
કષાયોંકો જીતને, તોન દણ્ડોંકા ત્યાગ કરનેરૂપ સંયમમેં દૃઢ આત્મા
વાલે, પ્રસિદ્ધ, વિશેષ પ્રકારકો પરમાર્થ ભાવના ભાકર શરીર આદિકો
મમતાસે મુક્ત, અથવા યે વિષય-કષાય ભવભ્રમણકે દુઃખરૂપી વૃક્ષકો
સીંચને વાલે હૈં, માતા-પિતા માઈ-વન્દ કુટુમ્બ પરિવાર, ઇન સવકો મમતા
સંસાર-બંધનકા કારણ હૈ, પૃથ્વીકાય આદિ છહ જીવનિકાયોંમેં મેરી
આત્મા અનન્તવાર ઉત્પન્ન હોકર નાના પ્રકારકો પીડાઓંકા અનુભવ

સયમમા સારી રીતે સ્થિત, સસારથી મુક્ત, સ્વ પર ઉભયનું ત્રાણ (રક્ષણ)
કરનાર અર્થાત્ પ્રત્યેકબુદ્ધ-સ્વ-પોતાના આત્માના ત્રાતા, તીર્થકર-પરના ત્રાતા, અને
સ્થવિર-ઉભય-(સ્વ-પર)ના ત્રાતા હોય છે, તેથી એ સર્વ ત્રાથી કહેવાય છે એ
નિર્ગ્રન્થ મહર્ષિઓને એ (આગળ બતાવવામા આવનારા બાવન અનાચાર)
આચરવા યોગ્ય નથી

પાંચ આસ્રવોથી વિરમણ, પાંચે ઈન્દ્રિયોને નિગ્રહ, ક્રોધાદિ ચાર કષાયોને
જીતવા, ત્રણ દંડોને ત્યાગ કરવારૂપ સયમમા દૃઢ આત્માવાળા, પ્રસિદ્ધ, વિશેષ
પ્રકારની પરમાર્થ ભાવના ભાવીને શરીર આદિની મમતાથી મુક્ત, અથવા એ
વિષય-કષાય ભવ-ભ્રમણના દુઃખરૂપી વૃક્ષને સીંચનારા છે, માતા-પિતા ભાઈ-બધ
કુટુમ્બ પરિવાર એ સર્વની મમતા સસારબંધનનું કારણ છે, પૃથ્વીકાય આદિ
છ જીવનિકાયમા મારો આત્મા અનંતવાર ઉત્પન્ન થઈને નાના પ્રકારની પીડા-

કોડપ્યાત્મીય इति, रागादयश्च जीवमृगवायुरायमाणत्वान्महाप्रभव इत्यहो ! यमु
इस्तगतोऽहं स्वकीयाऽभ्युदयनि भेयससाधनाक्षमः संजातोऽस्मि, पिह माह ।
उक्तञ्च—

“इह हि मधुसूतीतं नृत्यमेतद्रसोऽयं,

स्फुरति परिमल्लोऽयं स्पर्श एषोऽङ्गनानाम् ।

इति इतपरमार्थे रिन्त्रियैर्धाम्यमाणः,

स्वदितकरणपूर्वैः पञ्चमिर्बन्धितोऽस्मि ॥१॥” इति,

एवंविधવિવિધમાવનામિઃ સર્વથા રાગાદિતો મુક્તાઃ વિમમુક્તાસ્તેપામ્,

કર પુકી છે, વાસ્તવમાં સંસારમાં કોઈ મી મેરા નહીં છે. યહ રાગાદિ દોષ,
जीवरूपी हरिणके लिए व्याघ्रके समान होनेके कारण महात् शत्रु हैं ।
खेद है कि मैं उन वैरियोंके बहामें पड़कर अपने परम अभ्युदय-स्वरूप
मोक्षके साधनमें भी असमर्थ होगया हूँ मुझे पिछार है । कहा मी है—

“કૈસા કર્ણમધુર ગીત છે, કૈસા નેત્રોંકો લુભાનેવાલા નૃત્ય છે,
કૈસા જિહ્વાકા પ્રિય સ્વાદ છે, કૈસા નાસિકાકો આકર્ષિત કરનેવાલા
મુગન્ધ છે ઓર સ્ત્રી આદિકા સ્પર્શ કૈસા સુખકારી છે. હસ પ્રકાર અતુ
મલ કરાકર પરમાર્થકા સત્યાનાશ કરનેવાલી અપના સ્વાર્થ સાધનેમાં
ધૂર્ત હન વગાબાજ પાષોં હન્ત્રિયોને હાય ! મેરી આત્મિક-સમ્પત્તિસે મુઝે
ધંચિત કર દિયા—મુક્તકો છુટ લિયા ॥૧॥”

હસ પ્રકારકી માવનાઓ દ્વારા રાગ આદિ શત્રુઓસે સર્વથા મુક્ત

એવેના અનુભવ કરી શક્યો છે વાસ્તવમાં સસારમાં કોઈપણ માફ નથી, આ
રાગાદિ દોષ હવેથી હરણને માટે શાય (પાશથી)ની સમાન હોવાને કારણે
મહાત્ શત્રુ છે એટલી વાત છે કે કુ એ વેરીએને વચ પડીને પોતાના પરમ
અભ્યુદય સ્વરૂપ મોક્ષના સાધનમાં પણ અસમર્થ બની ગયો છું મને પિછાર છે
મહું છે કે—

‘કેનું કર્ણમધુર ગીત છે કેનું નેત્રોને લોભાવનાઈ નૃત્ય છે, કેવો જિહ્વાને
પ્રિય સ્વાદ છે, કેવી નાકને આકર્ષિત કરનાર સુગંધ છે અને સ્ત્રી આદિનો સ્પર્શ
કેવો સુખકારી છે, એ પ્રમાણે અનુભવ કરાવીને પરમાર્થનું સત્યાનાશ વાળાથી
પોતાનો સ્વાર્થ સાધવામાં ધૂર્ત એ હગાબાજ પાંચે છંદ્રિયોને હાય ! મને મારી
આત્મિક-સંપત્તિથી વંચિત કરી નાખ્યો—મને છુટી લીધો.” (૧)

એ પ્રકારની ભાવનાઓ દ્વારા રાગાદિ શત્રુઓથી સર્વથા મુક્ત બનાવ,

ત્રાયિણામ્=ત્રાણં=સ્વસ્ય પરસ્યોભયસ્ય ચ રક્ષણં ત્રાયઃ, સોઽસ્ત્યેપામિતિ ત્રાયિણઃ,^૧ પ્રત્યેકબુદ્ધાઃ સ્વસ્ય, તીર્થઙ્કરાઃ પરસ્ય, સ્થવિરા ઉભયસ્યેતીમે સર્વે ત્રાયિણ ઉચ્યન્તે । નિર્ગ્રન્થાનાં=વાહ્યાઽઽભ્યન્તરપરિગ્રહરૂપાદ્ ગ્રન્થાન્નિર્ગતાઃ નિર્ગ્રન્થાસ્તેષામ્ । મહર્ષીણામ્=મહાન્તશ્ચ ઋષય इति મહર્ષયસ્તેષામ્, યદ્વા ‘મહર્ષિણામ્’ इतिછાયા, મહઃ=જન્મજરામરણદુઃખરહિતત્વેનૈકાન્તોત્સવરૂપો મોક્ષસ્તમ્ ઋષન્તિ=ગત્યર્થધાતૂનાં પ્રાપ્ત્યર્થત્વાત્ પ્રાપ્નુવન્તીત્યેવંશીલા મહર્ષિણસ્તીર્થઙ્કરગણધરાદયસ્તેષામ્, એતત્=દ્વાપચ્ચાશતા મેદૈર્વૈક્ષ્યમાણમ્, અનાર્ચીર્ણમ્=અનાસેવિતમ્, અસ્તીતિ શેષઃ । અત્ર મહર્ષિણામિત્યન્તેષુ કર્તુઃ શેષત્વવિષયા ષષ્ઠી । યતઃ સંયમે સ્થિતતાત્માનોઽત એવ વિપ્રમુક્તાઃ, યતો વિપ્રમુક્તા અતસ્ત્રાયિણઃ, યતસ્ત્રાયિણોઽતો નિર્ગ્રન્થાઃ, યતો નિર્ગ્રન્થા અતો મહર્ષયઃ, इति યથોત્તરં પૂર્વ-પૂર્વસ્ય હેતુત્વેન ભવતિ વિશેષણસંગતિરિતિ વોદ્યમ્ ।

૧ અત્ર ‘અત્ત ઇનિઠના’—વિતિ મત્વર્થીય ઇનિઃ, તાચ્છીલ્યણિનિસ્તુ ન, તસ્યસુવન્તપૂર્વપદકત્વ એવ પ્રવૃત્તેરિતિ વચમ્ ॥

હોનેવાલે, સંસારત્રમણસે ભયભીત ભવ્ય જીવોંકી તથા આત્માકી રક્ષા કરનેવાલે, બાહ્ય ઔર આભ્યન્તર પરિગ્રહરૂપી ગ્રન્થિસે રહિત, મહાન્ ઋષિ-તીર્થકર આદિ યા જન્મ-જરા-મરણકે દુઃખોંસે રહિત હોનેકે કારણ એકાન્ત આનન્દસ્વરૂપ મોક્ષકો પ્રાપ્ત કરનેવાલે મુનિયોંકે, આગે કહેજાને વાલે વાવન અનાચાર (અનાર્ચીર્ણ) હૈં । અર્થાત્ એ વાવન અનાચાર મુનિયોંકે સેવને યોગ્ય નહીં હૈં । યહાં ષષ્ઠી વિભક્તિવાલે અનેક વિશેષણ દિયે ગયેં હૈં, ઉન સબમેં પહેલેર કે વિશેષણ કારણ હૈં ઔર આગે આગે કે કાર્ય હૈં । જૈસે-સંયમમેં ભલી ભાંતિ સ્થિત હોનેકે કારણ વિપ્રમુક્ત હૈં,

સંસાર જ્રમણથી ભયભીત ભવ્ય જીવોંની તથા આત્માની રક્ષા કરનારા, બાહ્ય અને આભ્યંતર પરિગ્રહરૂપી ગ્રંથિથી રહિત, મહાન્ ઋષિ તીર્થકર આદિ, યા જન્મ-જરા-મરણના દુઃખોથી રહિત હોવાને કારણે એકાન્ત આનન્દસ્વરૂપ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરનારા મુનિઓને માટે, આગળ કહેવામાં આવનારા વાવન અનાચાર (અનાચીર્ય) છે અર્થાત્ એ વાવન અનાચાર મુનિઓને સેવવા યોગ્ય નથી અહીં છઠ્ઠી વિભક્તિવાળા અનેક વિશેષણો આપવામાં આવ્યા છે, એ બધામાં પહેલા-પહેલાના વિશેષણ કારણ છે અને પછી-પછીના કાર્ય છે જેમકે-સયમમાં સારી રીતે સ્થિત હોવાને કારણે વિપ્રમુક્ત છે, વિપ્રમુક્ત હોવાથી સ્વ-પરના ત્રાતા

નન્વેતાવતા 'યથન્મહાપુરુષૈરનામીયં તથાનાચરણીયં, યથાનામીયં તથા-
ચરણીયમેવેત્સ્યાપાત તથા તીર્થંકુરાર્યં સુરસમ્પાદિતૈસ્ત્રિપિષમહાપ્રાતિહાર્યૈસ્તીર્થંકુર
યુક્તા' इति यथमप्यस्मदर्थं सम्पादितैः कथं न युक्ता भवेमेति चेद् ? भ्रान्तोऽस्मि,
ते हि वीतरागत्वात् कल्पातीताः, यथ तु कल्पस्थिता इति, कल्पातीतानां तेषां
जिनेश्वराणामष्टमहाપ્રાતિહાર્યાણિ તીર્થંકુરગોપ્રનામપ્રકૃત્યુદયમહિમ્ના પ્રવિભાસિ-
તાનિ મનન્તિ, ન તુ તાનિ સુરૈઃ સંપાદ્યે, અતઃ એવ ઓપપાતિકસૂત્રે—

“આગાસગણે ચક્રેણ આગાસગણે છત્રેણ આગાસિયાર્હિ વામરાર્હિ”
इत्यस्य व्याख्यायाम्—

વિપ્રસુક્ત હોનેસે સ્વ-પર કે ગ્રાતા (રક્ષક) હૈં, ગ્રાતા હોનેસે નિર્ગ્રન્થ હૈં,
નિર્ગ્રન્થ હોનેસે મહર્ષિ હૈં ।

શાસ્ત્ર—ઇસ ગાથાસે યહ તાત્પર્ય નિકલા કિ મહાપુરુષોને જિસ જિસ
કા આચરણ નહીં કિયા વહ વહ અનાચરણીય હૈ, ઊન્હોને જિસ જિસકા
આચરણ કિયા એ સય આચરણ કરને યોગ્ય હૈ, યદિ એસા હી હૈ તો
તીર્થંકુર ભગવાન્ દેવનિર્મિત આઠ મહાપ્રાતિહાર્યોસે યુક્ત હોતે હૈ
ઇસલિયે હમ બી હમારે લિયે બનાયે કુપ પદાર્થોસે યુક્ત કયો ન હોવે !

સમાધાન—હે વત્સ ! એસા નહીં હૈ, કયો કિ એ વીતરાગ હોનેસે
કલ્પાતીત હૈ, ઓર હમ કલ્પસ્થિત હૈ, ઇસલિયે ઊન કલ્પાતીત જિનેશ્વરો
કે તીર્થંકુરગોપ્ર-નામ-પ્રકૃતિકે ઉદયકી મહિમાસે આઠ મહાપ્રાતિહાર્ય
કેવલ માસિત હોતે હૈ કિન્તુ દેવતાઓસે સમર્પિત નહીં કિયે જાતે,
અતઃ એવ ઓપપાતિક સૂત્રકે “આગાસગણ ચક્રેણ” ઇત્યાદિ પદોકી

(૨૬૪) છે, ગ્રાતા હોવાને કારણે નિર્ભય છે નિર્ભય હોવાને લીધે મહર્ષિ છે
શાસ્ત્ર—આ ગાથામાંથી એ તાત્પર્ય નીકળ્યું છે—મહાપુરુષોએ જેનું જેનું
આચરણ નથી કર્યું છે તે અનાચરણીય છે, અને તેમણે જેનું જેનું આચરણ
કર્યું તે બધું આચરણ કરવા યોગ્ય છે એ જોમ છે તો તીર્થંકુર ભગવાન્ દેવ
નિર્મિત આઠ મહાપ્રાતિહાર્યોથી યુક્ત હોય છે તેમ આપણે પણ આપણા માટે
અનાવેલા પદાર્થોથી યુક્ત કેમ ન થઈ ?

સમાધાન—હે વત્સ ! જોમ નથી, કારણ કે તે વીતરાગ હોવાથી કલ્પાતીત છે,
અને આપણે કલ્પસ્થિત છીએ એ કલ્પાતીત જિનેશ્વરનાં તીર્થંકુર-ગોપ્ર-નામ
પ્રકૃતિના ઉદયના મહિમાથી આઠ મહાપ્રાતિહાર્ય કેવળ માસિત થાય છે; પરંતુ
દેવતાઓ તરફથી સમર્પિત અથા નથી, એટલે ઓપપાતિક સૂત્રના આગાસગણ

“આગાસગણં ચક્રેણ”-તિ આકાશવર્તિના ચક્રેણ=ધર્મચક્રેણ, ‘આગાસગ-
ણં છત્તેણ’-તિ છત્રવ્રયેણ ‘આગાસિયાહિ’-તિ, આકાશમ્=અમ્બરમ્ ઇતાભ્યાં=
પ્રાપ્તાભ્યામ્ આકર્ષિતાભ્યાં વા=આકૃષ્ટાભ્યામુત્પાટિતાભ્યામિત્યર્થઃ, ‘ચામરાહિ’-
તિ ચામરાભ્યાં પ્રકીર્ણકાભ્યાં પ્રાકૃતત્વાચ્છ લિઙ્ગવ્યત્યયઃ, ‘લક્ષિતઃ’ ઇતિ સર્વત્ર
ગમ્યમ્ ” ઇત્યુક્તમ્ ।

અવ ‘લક્ષિતઃ’ ઇત્યુક્ત્યાડન્યકૃત ઇતિ સ્પષ્ટં નિરાક્રિયતે, યથા-અર્દ્ધમાગધ-
ભાષયા પ્રવૃત્તાડપિ તીર્થઙ્કરવાગ્ સમવસરણગતાનાં દેવાનાં મનુષ્યાણાં તિરસ્થાં ચ
સ્વ-સ્વ-ભાષાનુરૂપા પ્રતિભાતિ કિન્તુ ન સા તાદૃશી, તસ્માદસ્માદૃશાં તદસદૃશાં
તદુક્તકલ્પ એવ સ્થાતવ્યં, ન તુ તથાડનુકરણીયમિતિ દિક્ ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥ ૧ ॥

અનાચીર્ણાન્યાહ-‘ઉદેસિયં’ ઇત્યાદિ,

વ્યાખ્યામેં કહા હૈ-“આકાશસ્થિત ચક્ર, છત્ર ઓર ચામરોંસે ભગવાન્
લક્ષિત હોતે હૈ” । યહોં પર ‘લક્ષિત’ એસા કહનેસે સાફર યહ દિલ્હ-
લાયા ગયા હૈ કિ-ઓરોંકો છત્ર ચામરાદિસે યુક્ત ભગવાન્ લક્ષિત હોતે હૈ
કિન્તુ વે ચક્ર-છત્રાદિ અન્ય-(દેવ)-કૃત નહોં હૈ । જૈસે અર્દ્ધમાગધી-
ભાષારૂપ ભી તીર્થઙ્કર કી વાણી, સમવસરણમેં આયે હુએ દેવ મનુષ્ય
તિર્થચોંકી અપની અપની ભાષાકે સ્વરૂપમેં હી પ્રતીત હોતી હૈ કિન્તુ
વસ્તુતઃ વહ વૈસી નહોં હૈ, અત એવ ડન કલ્પાતીતોંકી તુલનામેં નહોં
પહુંચે હુએ હમ છદ્મસ્થોંકો તો ડનકે કહે હુએ કલ્પમેં હી રહના ચાહિએ,
ન કિ ડનકા અનુકરણ કરના ચાહિએ ॥૧॥

અવ (૫૨)-અનાચીર્ણોંકો દિલ્હલાતે હૈ-‘ઉદેસિયં’ ઇત્યાદિ ।

ચક્રેણ ઇત્યાદિ પદોના વ્યાખ્યાનમા કહ્યું છે કે- “આકાશસ્થિત ચક્ર, છત્ર અને
ચામરોથી ભગવાન્ લક્ષિત થાય છે” અહીં ‘લક્ષિત’ કહેવાથી એમ સાફ સાફ
બતાવ્યું છે કે-બીજાઓને છત્ર-ચામરાદિ-યુક્ત ભગવાન્ લક્ષિત થાય છે, પરંતુ
તે ચક્ર-છત્રાદિ અન્ય (દેવ) કૃત નથી હોતા એમ અર્ધમાગધીભાષાએ પણ
તીર્થંકરની વાણી સમવસરણમા આવેલા દેવ-મનુષ્ય-તિર્થેયોને પોતપોતાની
ભાષાના સ્વરૂપમા જ પ્રતીત થાય છે, કિન્તુ વસ્તુતઃ તે તેવી નથી હોતી એટલે
એ કલ્પાતીતોની તુલનામા નહિ પડે એલા આપણે છદ્મસ્થોએ તો એમણે કહેલા
કલ્પમા જ રહેવું જોઈએ, નહિ કે તેમનું અનુકરણ કરવું જોઈએ (૧)

હવે (૫૨)-અનાચીર્ણો દર્શાવે છે-ઉદેસિયં ઇત્યાદિ

નન્વતારતા 'યથન્મહાપુરુષૈરનાર્થીર્ણ સત્તદનાચરણીયં, યથાનાર્થીર્ણ સત્તદ-
 ચરણીયમેવેત્યાયાત સતત્ર તીર્થકુરાર્થં સુરસમ્પાદિતૈરુપનિષમદાપ્રાતિદ્યાર્યસ્તીર્થકુર
 યુક્તા' इति वयमप्यस्मदर्थं सम्पादितैः कथं न युक्ता भवेमेति चेद् ? भ्रान्तोऽसि,
 चे हि वीतरागत्वात् कल्पातीताः, यं तु कल्पस्थिता इति, कल्पातीतानां तेषां
 जिनेश्वराणामष्टमहाપ્રાતિદ્યાર્યાણિ તીર્થકુરગોપનામમકૃત્સુદયમદિન્ના પ્રતિમાસિ-
 તાનિ મહન્તિ, ન તુ તાનિ મુરેઃ સપાષતે, અતઃ एव औपपातिकसूत्रे—

“आगासगणं चक्रेण आगासगणं छेपेण आगासियाहि चामराहि”

इत्यस्य व्याख्यायाम्—

વિપ્રમુક્ત હોનેસે સ્વ-પર કે ઘાતા (રક્ષક) હૈં, ગ્રાતા હોનેસે નિર્ગન્થ હૈં,
 નિર્ગન્થ હોનેસે મહર્ષિ હૈં ।

શક્ત—હસ ગાથાસે યહ તાત્પર્ય નિકલા કિ મહાપુરુષોન જિસ જિસ
 કા આચરણ નહીં કિયા વહ યહ અનાચરણીય હૈ, ઉન્હોને જિસ જિસકા
 આચરણ કિયા એ સબ આચરણ કરને યોગ્ય હૈં, યદિ એસા હી હૈ તો
 તીર્થકુર ભગવાન દેવનિર્મિત આઠ મહાપ્રાતિદ્યાર્યોસે યુક્ત હોતે હૈ
 હસલિપ હમ મી હમારે લિપ બનાવે કુણ પદાર્થોસે યુક્ત ક્યો ન હોવે ? ।

સમાધાન—હ વત્સ ! એસા નહીં હૈ, ક્યો કિ એ વીતરાગ હોનેસે
 કલ્પાતીત હૈં, ઓર હમ કલ્પસ્થિત હૈં, હસલિપ ઉન કલ્પાતીત જિનેશ્વરો
 કે તીર્થકુરગોપ-નામ પ્રકૃતિકે ઉદયકી મદિમાસે અષ્ટ મહાપ્રાતિદ્યાર્ય
 કેવલ ભાસિત હોતે હૈં કિન્તુ દેવતાઓસે સમર્પિત નહીં કિયે જાતે,
 અતઃ एव औपपातिक सूत्रके “आगासगणं चक्रेण” इत्यादि पदोंकी

(૧૬૬) છે, ગ્રાતા હોવાને કારણે નિર્મિત છે નિર્મિત હોવાને લીધે મહર્ષિ ।

શક્ત—આ ગાથામાંથી એ તાત્પર્ય નીકળ્યું કે—મહાપુરુષોએ જેનું જેનું
 આચરણ નથી કર્યું છે તે અનાચરણીય છે, અને તેમણે જેનું જેનું આચરણ
 કર્યું તે બધું આચરણ કરવા યોગ્ય છે એ જોગ છે તો તીર્થકુર ભગવાન દેવ
 નિર્મિત આઠ મહાપ્રાતિદ્યાર્યોથી યુક્ત હોય છે તેમ આપણે પણ આપણા માટે
 બનાવેલા પદાર્થોથી યુક્ત કેમ ન થઈ ?

સમાધાન—હે વત્સ ! જોગ નથી, કારણ કે તે વીતરાગ હોવાથી કલ્પાતીત છે,
 અને આપણે કલ્પસ્થિત પ્રીતિ એ કલ્પાતીત જિનેશ્વરનાં તીર્થકુર-ગોપ-નામ-
 પ્રકૃતિના ઉદયના મદિમાથી આઠ મહાપ્રાતિદ્યાર્ય દેવળ ભાસિત થાય છે, પરંતુ
 દેવતાઓ તરફથી સમર્પિત થતા નથી, એટલે ઔપપાતિક સૂત્રના આગાસગણ

નિયાગં-નિ=નિરતિશયો યાગો નિમન્ત્રણાદિરૂપઃ સંસ્કારો યસ્મિંસ્તત્-આમ-
ન્વિતપિણ્ડસ્ય કદાચિદપિ ગ્રહણમ્, અનામન્વિતસ્ય નિત્યગ્રહણમિતિ ભાવઃ (૩),
અભ્યાહૂતાનિ=સ્વ-પર-ગ્રામ-ગૃહાદિભેદભિન્નાનિ સાધુનિમિત્તં સમ્મુખમાનીય
દત્તાનિ, વહુવચનં સર્વેપામેવાઽભ્યાહૂતાનામનાચીર્ણત્વલ્યાપનાર્થમ્ (૪),
રાત્રિભક્તં=રાત્રિભોજનં રાત્ર્યાદિગૃહીતં ભક્તં વા (૫), સ્નાનં=પ્રસિદ્ધમ્ (૬),
ગન્ધમાલ્યે-ગન્ધઃ=ચન્દન-કેતકાદિસૌરભમ્ (૭)-
માલ્યં=પુષ્પાદિમાલા, તયોરિતરેતરયોગ ઇતિ ગન્ધ-માલ્યે (૮),

(૩) ગૃહસ્થકા નિમન્ત્રણ પાકર કમ્પી મ્પી આહાર લેના અથવા પ્રતિદિન
એક હી ઘરસે આહાર લેના નિયાગપિણ્ડ હૈ ।

(૪) અપને ગાંવસે પર ગાંવસે અથવા ઘરસે સાધુકે સામને લાયા
હુઆ આહાર અભ્યાહૂત પિણ્ડ હૈ ।

અભ્યાહૂતકે લિએ ગાથામેં વહુવચન આયા હૈ ઉસકા યહ અભિપ્રાય હૈ
કિ જિતનેમ્પી અભ્યાહૂત (સામને લાયે હુયે) હૈં વે સમ્પી અનાચાર હૈં ।

(૫) રાત્રિમેં આહાર લેના, દિનમેં લેકર રાત્રિમેં લ્ખાના આદિ રાત્રિ-
ભક્ત હૈ (૬) દેશતઃ સર્વતઃ સ્નાન કરનેકો સ્નાન-અનાચાર કહતે હૈં ।

(૭-૮) ચન્દન કેતક અતર આદિકી સુગન્ધ તથા ફૂલમાલા આદિકા
સેવન કરના ગન્ધ-માલ્ય-અનાચાર હૈ ।

(૩) ગૃહસ્થનુ નિમન્ત્રણ મેળવીને કોઈવાર પણ આહાર લેવો અથવા પ્રતિ-
દિન એકજ ઘરથી આહાર લેવો એ નિયાગપિંડ કહેવાય છે

(૪) પોતાના ગામથી, પરગામથી અથવા ઘરથી સાધુની સામે લાવવામા
આવેલો આહાર અભ્યાહૂત-પિંડ કહેવાય છે

અભ્યાહૂતને માટે ગાથામા ગહુવચન આવ્યું છે તેનો એ હેતુ છે કે-
જેટલા અભ્યાહૂત (સામે લાવેલા) હોય તે બધા અનાચાર છે

(૫) રાત્રે આહાર લેવો, દિનમા લઈને રાત્રે ખાવો, ઇત્યાદિ રાત્રિ-ભક્ત
કહેવાય છે (૬) દેશથી (થોડે ભાગે) સર્વથી (આખે શરીરે) સ્નાન કરવું એ
સ્નાન-અનાચાર કહેવાય છે

(૭-૮) ચન્દન, કેવડો, અત્તર આદિની સુગંધ તથા ફૂલ માલા આદિનું
સેવન કરવું એ ગંધ-માલ્ય-અનાચાર કહેવાય છે

मूलम्—उद्देशिय कीयगठं, नियागमभिहृदाणि य ।

राहमत्ते सिणाणे य, गधमल्ले य वीयणे ॥२॥

छाया—औरेशिकं क्रीतकृतं, नियागमभ्याहृतानि च ।

रात्रिमोहनं स्नानं च, गन्ध-माख्ये च वीजनम् ॥ २ ॥

सान्त्वयार्थः—(१) उद्देशिय=औरेशिक=किसी एक साधुके लिए बनाया हुआ आहार (२) कीयगठं=साधुके लिए खरीदा हुआ आहार (३) नियाग=निमग्नसे ग्रहण किया हुआ आहार (४) अभिहृदाणि=सामने लाकर दिया हुआ आहार (५) राहमत्ते=रात्रिमोहन (६) सिणाणे=स्नान य=और (७) गध=चन्दनादिछेप (८) मल्ले=पुष्पादिमाळा (९) वीयणे=पंखा ॥ २ ॥

टीका—औरेशिकम्=उद्देशनमुद्देशस्तत्र सर्वं तत्प्रयोजनमस्येति वा औरेशिकं साध्यादिकमुद्देश्य निष्पादितमित्यर्थः (१),

क्रीतकृत=क्रीतेन=अयणेन कृतं=सम्पादित साधुकृते मृत्येन गृहीतमिति यावत् (२),

(१) औरेशिक, (२) क्रीतकृत, (३) नियाग, (४) अभ्याहृत, (५) रात्रिमोहन, (६) स्नान, (७) गन्ध, (८) माख्य, (९) पंखा चलाना ।

(१) साधु आदिके लिए जो आहार बनाया जाता है उसे औरेशिक कहते हैं ।

(२) साधुके लिए मृत्यु देकर जो आहारादि खरीद किया गया हो उसे क्रीतकृत कहते हैं ।

(१) औरेशिक, (२) क्रीतकृत, (३) नियाग, (४) अभ्याहृत, (५) रात्रिमोहन, (६) स्नान, (७) गन्ध, (८) माख्य, (९) पंखा चलाना ।

(१) साधु आदिने भाटे के आहारा बनाववायां आभ्याहृत देव तेने औरेशिक कहे छे

(२) साधुने भाटे मृत्यु अवधि के आहारादि खरीद करवायां आवेत् देव तेने क्रीतकृत कहे छे

ગૃહ્યમત્રં=ગૃહિણાં=ગૃહસ્થાનામ્ અમત્રં=પાત્રં પ્રસંગાદત્ર તસ્મિન્નભ્યવહરણાદિ (૧૧),
 રાજપિણ્ડઃ=રાજાર્થં નિષ્પન્નાઽઽહારઃ (૧૨),
 કિમિચ્છકં='કઃ કિમિચ્છત્યાહારાદિક' -મિત્યેવં વૃચ્છ્યતે યસ્મિન્ કર્મણિ
 તત્, અન્નસત્ર-(સદાત્રત)-શાલાદિત આહારાદિગ્રહણમિત્યર્થઃ (૧૩),
 સંવાહનમ્=અસ્થ્યાદિસુખવિશેષજનકં તૈલાદિના શરીરસંમર્દનમ્ (૧૪),
 દન્તપ્રધાવનં=દન્તમાર્જનમ્ (૧૫),
 સંપ્રચ્છનં=ગૃહસ્થં પ્રતિ કુશલાદિરૂપસાવચપ્રશ્નકરણમ્ (૧૬),
 દેહપ્રલોકનં=જલદર્પણાદિપુ મુખાદિનિરીક્ષણમ્ (૧૭),
 ચકારાઃ સમુચ્ચયાર્થાઃ । સંનિધ્યાદિપુ પરિગ્રહાદયો દોષાઃ પ્રતીતાઃ ॥૩॥

(૧૧) ગૃહ્યમત્ર-ગૃહસ્થકે પાત્રમેં આહાર આદિ કરના ગૃહ્યમત્ર હૈ ।
 (૧૨) રાજપિણ્ડ-રાજાકે લિપ્ વનાયા હુઆ આહાર લેના રાજપિંડ હૈ ।
 (૧૩) કિમિચ્છક-જિસમેં યહ પૂછા જાતા હૈ કિ કૌન કયા
 ચાહતા હૈ ? અર્થાત્ દાનશાલા (સદાત્રત) આદિસે આહાર લેના
 કિમિચ્છક હૈ ।

(૧૪) સંવાહન-અસ્થિ, માંસ, ત્વચા, રોમકો આનન્દદાયક ચાર
 પ્રકારકા મર્દન કરના સંવાહન હૈ । (૧૫) દન્ત-પ્રધાવન-દાંત ધોના ।
 (૧૬) સંપ્રચ્છન-ગૃહસ્થસે કુશલ આદિ રૂપ સાવચ પ્રશ્ન પૂછના ।
 (૧૮) દેહપ્રલોકન-જલમેં અથવા દર્પણ આદિમેં અપના મુખ આદિ
 દેખના । સન્નિધિ આદિમેં પરિગ્રહાદિ દોષ પ્રસિદ્ધ હૈ ॥૩॥

(૧૧) ગૃહ્યમત્ર-ગૃહસ્થના પાત્રમા આહાર આદિ કરવો તે ગૃહ્યમત્ર કહેવાય છે.

(૧૨) રાજપિંડ-રાજાને માટે ણનાવેલો આહાર લેવો તે રાજપિંડ છે

(૧૩) કિમિચ્છક-જેમા એ પૂછવામા આવે છે કે કેને શુ જોઈએ છે ?
 અર્થાત્ દાનશાલા (સદાત્રત) આદિ પાસેથી આહાર લેવો તે કિમિચ્છક કહેવાય છે

(૧૪) સવાહન-અસ્થિ, માંસ, ત્વચા, રોમને આનન્દદાયક ચાર પ્રકારનું
 મર્દન કરવું એ સવાહન છે (૧૫) દન્તપ્રધાવન-દાંત ધોવા

(૧૬) સંપ્રચ્છન-ગૃહસ્થને કુશલ આદિ રૂપ સાવચ પ્રશ્નો પૂછવા

(૧૭) દેહપ્રલોકન-જલમા અથવા દર્પણ આદિમા પોતાનું મુખ આદિ
 જોવા, સન્નિધિ આદિમા પરિગ્રહાદિ દોષ પ્રસિદ્ધ છે (૩)

તથા વીજન=ગ્રીષ્માદિકૃતી તાલવૃન્તાદિના પાતાદિસંચાત્નમ્ (૯),
અમાડરમ્માદ્યો દોષા જાયન્તે इति स्वयमवगन्तव्यम् । ઔરેશિકીતક
તયોઃ સ્વરૂપં સમપચ્ચ પચ્ચમાધ્યયને વક્ષ્યતે ॥ ૨ ॥

મૂલ્મ—સંનિ^{૧૦}હી ગિહિ^{૧૧}મત્તે ચ, રાયપિં^{૧૨}ઢે કિમિ^{૧૩}ચ્છપ ।

સવાહ^{૧૪}ણા દતપહો^{૧૫}યણા ચ, સપુચ્છ^{૧૬}ણા વેહપલો^{૧૭}યણા ચ ॥૩॥
(છાયા)—સનિષિ-ધૃષ્ટમથ ચ, રાનપિંઢઃ કિમિચ્છકઃ ।

સંવાહન વન્તમપાવન ચ, સંપચ્છનં વહપલ્લકનં ચ ॥૩॥

સાન્વયાર્થ—(૧૦) સંનિહી=રાત્રિમે આહાર આદિકા સંચય (૧૧) ગિહિ
મત્તે=પ્રસ્યકે પાત્રમે મોનન કરના ચ=ઔર (૧૨) રાયપિંઢે=રાત્રાકં સિપ
વનાયા કુમા આહાર (૧૩) કિમિચ્છપ=દાનશાસ્ત્રા યા અમણ્ણમ આદિકા આહાર
(૧૪) સવાહણા=શરીરકી માલિશ કરના (૧૫) દતપહોયણા=દાંત માંત્રના
ચ=ઔર (૧૬) સપુચ્છણા=પ્રસ્યસ કુશલમ્મથ પૂછના ચ=ઔર (૧૭) વેહપ-
લોયણા=દર્પણ યા અભ્યંમે મુલ આદિ વેલના ॥૩॥

ટીકા—સનિષીપત્તે=સમ્યક્તયા નિતરાં સ્થાપ્યતે નરકાદિધ્વાત્માડનેનેવિ
સનિષિઃ=સંમવાદથ છૂતાદિસંચયકરણમ્ (૧૦),

(૯) ગ્રીષ્માદિ કાલમે પંચા ચલ્લાના વહ ક્યજન-અનાપાર હૈ ।

ફનસે આરમ્મ આદિ દોષ હોતે હૈ સો સ્વય સમપ્તના ચાહિયે ।
ઔરેશિકા ઔર ક્રીતકૃતકા વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન પાખલે અધ્યયનમે
કિયા જાયના ॥૨॥

(૧૦) સનિષિ જિસ અનાપારકા સેવન કરનેસે આત્મા નરકાદિ
કુગતિયોમે ગિરતી હૈ અર્થાત્ ઘૂત ઔપથ આદિકા રાત્રિમે વાસી
રક્ષના સનિષિ અનાપાર હૈ ।

(૬) ગ્રીષ્માદિ કાળમાં પચે અભ્યાસો એ અવગત-અનાપાર છે

એથી આરમ્મ આદિ દોષ હોય છે તે પાતેજ સમજવું એમ. ઔરેશિક
અને કીતકૃતનું વિસ્તારપૂર્વક વિવેચન પાંચમા અધ્યાયના કથનામાં આવશે (૨)

(૧૦) સનિષિ-જે અનાપારનું સેવન કરવામાં આવતા નરકાદિ દુર્ગતિમાં
પડે છે, અર્થાત્ શી જોસડ આદિ રાત્રે વાસી રાખવા તે સનિષિ-અનાપાર છે

જમ્બૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્ત્યાદૌ તથાદર્શનાત્, તતથ્ ‘અદ્વાઈ’=અદ્વાઈ=મુદ્વાઈ છત્રસ્ય ધારણા=ગ્રહણમિત્યર્થઃ । ન ચ છત્રાદિધારણં મુદ્વાઈદિનૈવ સંભવતીતિ ‘અદ્વાઈ’ इत्यस्य ‘मुखेन पठती’-इत्यादिषु मुखादिवद्वैयर्थ्यमिति शङ्कनीयम्, ‘चक्षुर्भ्यां पश्यति, कर्णाभ्यां शृणोति, जिह्वाया लेढि’ इत्यादि-लोकोक्तिषु चक्षुरादीनामिव यथास्थितवस्तुप्रतिपादनमात्रतात्पर्येणाऽपौनरुक्त्यात्, अत्रैव गाथायामुत्तरार्द्धे ‘पाहणा

अर्थात्-ऋषभदेव भगवान्ने चार मुट्टी लोच किया । अतः ‘धारणद्वै’का अर्थ ‘मुट्टीसे छत्रको ग्रहण करना’ हुआ ।

પ્રશ્ન-છત્ર તો મુટ્ટીસે હી પકડા જાતા હૈ ફિર ‘અદ્વાઈ’કી કયા આવશ્યકતા હૈ ? જૈસે “મુખસે ચોલતા હૈ” હસ વાક્યમેં ‘મુખસે’ इतना अंश व्यर्थ है, क्योंकि सिवाय मुखके और किसी अंगसे नहीं चोला जाता, इसी प्रकार यहां ‘मुट्टीसे’ कहना भी वृथा है ?

ઉત્તર-યહ પ્રશ્ન ઠીક નહીં, કયોંકિ લોકમેં “ઑંઘોંસે દેલતા હૈ, કાનોંસે સુનતા હૈ, જિહ્વાસે ચલતા હૈ” इत्यादि वाक्योंमें ‘आँखोंसे’ ‘कानोंसे’, ‘जिह्वासे’ इन पदोंके चोलनेका अभिप्राय यथास्थित वस्तुका प्रतिपादन करना है, इस गाथाके उत्तरार्द्धमें ‘पाहणा पाए’ पद आया है इसका अर्थ है कि-पैरोंमें उपानह (जूता), उपानह यद्यपि पैरोंमें ही पहने जाते हैं हाथ या सिरमें नहीं पहने जाते फिर भी ‘पाए’ कहनेसे

ચાર મુટ્ટી લોચ કર્યો એટલે ધારણદ્વાઈ નો અર્થ ‘મુટ્ટીથી છત્રને ગ્રહણ કરવું’ એવો થયો.

પ્રશ્ન-છત્ર તો મુટ્ટીથી જ પકડવામાં આવે છે, પછી અદ્વાઈ ની શી જરૂર રહે છે ? જેમકે “મુખથી બોલે છે” એ વાક્યમાં ‘મુખથી’ એટલો અંશ વ્યર્થ છે, કારણ કે મુખ વિના બીજા કોઈ અંગથી બોલી શકાતું નથી તે જ રીતે ત્યાં ‘મુટ્ટીથી’ એમ કહેવું એ પણ વૃથા છે

ઉત્તર-એ પ્રશ્ન બરાબર નથી, કારણ કે લોકમાં ‘આખોથી જોવે છે,’ ‘કાનથી સાંભળે છે,’ ‘જિહ્વાથી ચાખે છે,’ इत्यादि वाक्योंમાં ‘આખોથી,’ ‘કાનથી,’ ‘જિહ્વાથી’ એ શબ્દો આપવાનો હેતુ યથાસ્થિત વસ્તુનું પ્રતિપાદન કરવાનો છે આ ગાથાના ઉત્તરાર્ધમાં પાહણા પાए પદ આપ્યું છે તેનો અર્થ છે- ‘પગમાં ઉપાનહ (જૂતા), જે કે જૂતા પગમાં જ પહેરવામાં આવે છે, હાથ કે માથે નહિ, તો પણ પાए કહેવાથી પુનરુક્તિ થતી નથી, કારણ કે એ શબ્દથી

૧૮
મૂલ્મ-અઢાવપ્ ય નાલીપ, છત્તસ્ત ય ધારણઢાપ ।

૨ ૧૧ ૧૧
તેગિચ્છ પાહ્ણા પાપ, સમારમ્મ ચ જોહ્ણો ॥૪॥

છાપા—અઢાવપ્ નાલિકયા, છપ્તસ્ય ધારણાર્થ (ધારણાઢપ્તયા) ।

વૈકલિસ્પયુપાનહી પાદયોઃ, સમારમ્મમ્મ વ્યોતિષ ॥૪॥

સાન્વયાર્થઃ—(૧૮) નાલીપ=જૂએ ઉપકરણ-સાધનસં અઢાવપ્=બૌપક
શતરજ આદિ સેલના, (૧૯) અઢાપ્=મુઢીસે છત્તસ્ત=છાતેકા ધારણ=નારખ
કરના (૨૦) તેગિચ્છ=રોગકી ચિકિત્સા કરના (૨૧) પાપ પાહ્ણા=પૈરમે
જૂતે ચપલ મોંજે આદિ પહિનના ચ=મીર (૨૨) જોહ્ણો=મદિકા
સમારમ્મ=આરમ્મ કરના ॥૪॥

ટીકા—ચ=તથા, નાલિકા=યયાઢમિમતપતનાર્થ યયા પાષ્ઠાઃ પાત્પન્તં તા
પાષ્ઠપાતન્દ્રન્યમ્ તથા, ઉપલક્ષણમેતત્-પૂતોપકરણમાત્રસ્ય, અઢાવપ્-અઢી અઢી
પદાનિ=સ્થાનાનિ (ગૃહાણિ) સર્વમાગેષુ યસ્મિન્સ્તથા ત્સ્યાઢધારસ્થાનમ્, ઇ ચ
લક્ષણયા પૂતસામાન્યમ્ (૧૮),

ચ=કિચ્છ છપ્તસ્ય=આતપપ્રસ્ય ધારણાર્થય ગ્રહણમિતિ શેષઃ ॥ યદા-‘ધારણા
અઢાપ્’ ઇતિચ્છેદઃ, ‘અઢા’ ઇત્યસ્ય ‘મુઢિ’ રિત્યર્થઃ, ‘ચઢહિ અઢાહિ લોય કરે’

૧ ‘ચત્તમિષ્ટામિલોલં કરોતિ’ ઇતિચ્છાયા ॥

(૧૮) અઢાવપ્-‘નાલીપ’ અર્થાત્ પાષ્ઠા કેકકર બૌપક, શતરજ
આદિ સેલના, અથવા અન્ય પ્રકારસે જુઆ સેલના ।

(૧૯) છપ્તધારણ કરના । ગાથામે ‘ધારણઢાપ્’ એસા પદ હૈ ઉસે
અલગ અલગ કરનેસ ‘ધારણા અઢાપ્’ હોતા હૈ । યહી આઢ્ઠા શમ્પકા અર્થ
‘મુઢી’ હૈ । જમ્પ્લીપપ્રકરિમે કહા હૈ કિ- ‘ચઢહિ અઢાહિ લોય કરે’

(૧૭) અઢાવપ્-નાલીપ અર્થાત્- પાષ્ઠા ઇંદ્રિને બૌપક, શતરજ, આદિ
સેલના, અથવા અન્ય પ્રકારે જુઆ સેલના

(૧૮) છપ્ત ધારણ કરતું અથવા ધારણઢાપ્ કરતું પદ છે એને છપ્ત પાઢ-
વાથી ધારણા + અઢાપ્ થાય છે અઢી અઢી શબ્દને અર્થ મુઢી છે જમ્પ્
લીપપ્રકરિમાં કહ્યું છે કે-ચઢહિ અઢાહિ લોય કરે અર્થાત્-ઉપલક્ષણે અન્યથા,

મૂલમ્—^{૨૩}સિજ્ઞાયરપિંડં ^{૨૪}ચ, ^{૨૫}આસંદી પલિયંકણ ।

^{૨૬}ગિહંતરનિસિજ્ઞા ^{૨૭}ય, ગાયસ્સુવટ્ટણાણિ ય ॥૫॥

છાયા-શય્યાતરપિંડશ્ચ, આસંદી પર્ય(લ્ય)ક્કઃ ।

ગૃહાન્તરનિષઘા ચ, ગાત્રસ્યોદ્વર્તનાનિ ચ ॥૫॥

સાન્વયાર્થઃ—ચ=ઔર (૨૩) સિજ્ઞાયરપિંડં=શય્યાતરકા આહાર, (૨૪) આસંદી=કુર્સી યા સ્વાટ (૨૫) પલિયંકણ=પલંગ પાલત્રી ડોલા આદિ, (૨૬) ગિહંતરનિસિજ્ઞા=ગૃહસ્થકે ઘરમેં બેઠના, ય=ઔર (૨૭) ગાયસ્સ=શરીરકા ઉવ્વટ્ટણાણિ=ઉવટન કરના ॥૫॥

ટીકા—શય્યતેડસ્યામિતિ શય્યા=વસતિઃ, શય્યયાડયાંતદાનેન તરતિ સંસાર-સાગરમિતિ શય્યાતરઃ, યદ્વા શય્યા=પ્રોક્તરીત્યા વાસસ્થાનમ્, આતરઃ=સંસાર-

૧-‘આતરસ્તરપણ્યં સ્યા’-દિત્યમરઃ, ‘ઉતરાઈ’ ઇતિ લોકપ્રસિદ્ધમ્ ।

પરિષદ્દકે સહનેમેં અસામર્થ્ય આદિ અનેક દોષ; ચિકિત્સા કરનેસે આરમ્ભ અસત્ય આદિ દોષ; ઉપાનહ પહનનેસે ક્ષીન્દ્રિય આદિ જીવોંકા ઉપમર્દન આદિ, તથા અગ્નિકાયકા આરમ્ભ કરનેસે છદ્ કાયકા ઉપમર્દન આદિ દોષ હોતે હૈં ॥ ૪ ॥ ૪ ॥ ૪ ॥

(૨૩) શય્યાતરકા પિંડ લેના ।

જિસમેં શયન કિયા જાતા હૈં ઉસે શય્યા યા વસતિ કહતે હૈં ।
ઉસ શય્યાકે દાનસે સંસાર-સમુદ્રકો તૈરનેવાલા શય્યાતર કહલાતા હૈં ।
અથવા શય્યા હૈં સંસારરૂપી સાગરસે પાર હોનેકા આતર (શુલ્ક)

દોષ, ચિકિત્સા કરવાથી આરભ, અસત્ય આદિ દોષ, જોડા પહેરવાથી ક્ષીન્દ્રિય આદિ જીવોંકા ઉપમર્દન આદિ, તથા અગ્નિકાયકા આરભ કરવાથી છ કાયકા ઉપમર્દન આદિ દોષ લાગે છે (૪)

(૨૩) શય્યાતરનો પિંડ લેવો

જેમા શયન કરવામા આવે છે તેને શય્યા યા વસતિ કહે છે એ શય્યાના દાનથી સંસાર-સમુદ્રને તરનાર શય્યાતર કહેવાય છે અથવા શય્યા છે સંસાર-રૂપી સાગરથી પાર થવાનું આતર (શુલ્ક) જેનું, તેને શય્યાતર કહે છે, જેમ

पाए' इत्यत्र 'पाए' इतिवदिति, उपसप्तम्येतच्चिरसि छायाकरणमात्रस्य (१९),
 'चैकिस्स्य=चिकित्सा=व्याधिप्रतीकारः, कफपित्तादिभैद्युष्यं, ग्रहादिभैद्युष्यं च
 व्याधेर्निदानं तत्प्रशमनं तदुपायोपदेशादिभैद्युष्यः' (२०),
 पादयोः=धरणयोः, उपानहौ=चर्मपादुके, उपसप्तमिदं काष्ठपादुकादीनां
 मपि (२१),

च=किञ्च क्योतिषः=बहोः समारम्भः=आरम्भकरणम् (२२),

दोषास्त्वप्राडसीकृत्वादयः स्वपुद्गलाऽनगन्तव्याः, चकारा इहापि समुच्चयार्थाः ॥

१- 'गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणि च (५।१।१२४) इत्यप्रत्ययब्राह्मणारेण
 कृतिगणत्वात्स्वार्थे प्यम्' इति आदिब्रह्मसिद्धोपपन्नं, यत् 'चिकित्सायाः मानस्यैषि
 त्स्य' इति टीकान्तरकृतस्तद् व्याकरणाऽनवधोपमूलकमेव, मानस्ययान्ताङ्गा
 मत्ययस्याऽनुत्पत्तेः, 'चिकित्सायाः कर्म' इत्यर्थक्यपनमपि केषांचित्प्राचारिकं
 चिकित्सायाः रोगापनयनक्रियाकृपायाः स्वत एव कर्मभूतत्वेन कर्मपर्यायत्वात्
 व्यभिचारायकमूत्रे हि 'कर्म=क्रिये' इति वैयाकरणाः ॥

पुनरुक्ति नहीं है, क्योंकि इस पदसे यथावस्थित वस्तुका प्रतिपादनमा
 किया गया है, इसलिय 'मुद्गीसे छत्र धरना ऐसा कहना अयुक्त नहीं है

(२०) चैकिस्स्य-चिकित्सा करना, अर्थात् वैद्यक करना, या प्र
 भादिको मग्न घनैरहसे शांत करना, या इस विषयका उपदेश देना।

(२१) उपानह (जूता) या मौजा आदि पहनना।

(२२) अग्निक्र आरम्भ करना,

इनसे भी असत्य आदि दोष समझना चाहिए, अर्थात् जूआ खेतनर
 असत्य, क्लेश, आर्तप्यान, परिग्रह आदि; छत्र धारण करनेसे सुकुमारत

यथावस्थिता वस्तुन प्रतिपादन मात्र करणार्थ आन्तु छि. तेषां 'मुद्गीषो वा
 धरतु' अत्र इदं को अयुक्त नहीं।

(२०) चैकिस्स्य-चिकित्सा करने अर्थात् वैद्य करतु, अथवा प्रदादि ने म
 वनेरेषो शब्द करवा अथवा को विषयको उपदेश आपणे।

(२१) उपानह (जुआ) अथवा मौजा आदि पहनना।

(२२) अग्निको आरंभ करने अथो पय असत्य आदि दे.५ समझने
 को.५

अर्थात्-जुआर जेउवको असत्य, इदेश, आर्तप्यान, परिग्रह आदि, उन
 धारण करनेको मुद्गीषात्तु; विषयको समझ करनेको असत्य आदि अने

મૂલમ્—^{૨૩}સિજ્ઞાયરપિંડં ^{૨૪}ચ, ^{૨૫}આસંદી પલિયંકણ ।

^{૨૬}ગિહંતરનિસિજ્ઞા ય, ^{૨૭}ગાયસ્સુવટ્ટણાણિ ય ॥૫॥

છાયા—શય્યાતરપિંડશ્ચ, આસંદી પર્ય(લ્ય)ક્કઃ ।

ગૃહાન્તરનિષદ્યા ચ, ગાત્રસ્યોદ્વર્તનનાનિ ચ ॥૫॥

સાન્વયાર્થઃ—ચ=ઔર (૨૩) સિજ્ઞાયરપિંડં=શય્યાતરકા આહાર, (૨૪) આસંદી=કુર્સી યા છાટ (૨૫) પલિયંકણ=પલંગ પાલખી ડોલા આદિ, (૨૬) ગિહંતરનિસિજ્ઞા=ગૃહસ્થકે ઘરમેં વૈઠના, ય=ઔર (૨૭) ગાયસ્સ=શરીરકા ઉવ્વટ્ટણાણિ=ઉવટન કરના ॥૫॥

ટીકા—શય્યતેડસ્યામિતિ શય્યા=વસતિઃ, શય્યયાડર્થોત્તદાનેન તરતિ સંસાર-સાગરમિતિ શય્યાતરઃ, યદ્વા શય્યા=પ્રોક્તરીત્યા વાસસ્થાનમ્, ^૧આતરઃ=સંસાર-

૧—‘આતરસ્તરપણ્યં સ્યા’—દિત્યમરઃ, ‘ઉતરાઈ’ इति लोकप्रसिद्धम् ।

પરિષહકે સહનેમેં અસામર્થ્ય આદિ અનેક દોષ; ચિકિત્સા કરનેસે આરમ્ભ અસત્ય આદિ દોષ; ઉપાનહ પહનનેસે દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવોંકા ઉપમર્દન આદિ, તથા અગ્નિકાયકા આરમ્ભ કરનેસે છહ કાયકા ઉપમર્દન આદિ દોષ હોતે હૈં ॥ ૪ ॥ ૪ ॥ ૪ ॥

(૨૩) શય્યાતરકા પિંડ લેના ।

જિસમેં શયન કિયા જાતા હૈ ઉસે શય્યા યા વસતિ કહતે હૈં । ઉસ શય્યાકે દાનસે સંસાર-સમુદ્રકો તૈરનેવાલા શય્યાતર કહલાતા હૈ । અથવા શય્યા હૈ સંસારરૂપી સાગરસે પાર હોનેકા આતર (શુલ્ક)

દોષ, ચિકિત્સા કરવાથી આરભ, અસત્ય આદિ દોષ, બેડા પહેરવાથી દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવોંકા ઉપમર્દન આદિ, તથા અગ્નિકાયકો આરભ કરવાથી છ કાયકા ઉપમર્દન આદિ દોષ લાગે છે (૪)

(૨૩) શય્યાતરનો પિંડ લેવો

જેમા શયન કરવામા આવે છે તેને શય્યા યા વસતિ કહે છે એ શય્યાના દાનથી સંસાર-સમુદ્રને તરનાર શય્યાતર કહેવાય છે અથવા શય્યા છે સંસાર-રૂપી સાગરથી પાર થવાનું આતર (શુલ્ક) જેનું, તેને શય્યાતર કહે છે, જેમ

પારાધારોધરમથુલ્કં यस્ય સ શ્ય્યાતરઃ । અથ પક્ષે યથા કશ્ચિન્નદી-પારં ત્રિ-
મિપુર્નાવિકાય નદીતરણથુલ્ક દક્ષ્યા તત્પારં ગચ્છતિ તથા સંસારસાગરપારં ત્રિ-
મિપુર્ણસ્યસ્તન્નાનિકસ્થરુપાય મહાપુરુષાય મુનયે શ્ય્યા-(વસતિસ્થાન)-રુ-
માતરં (તરણથુલ્ક) દક્ષ્યા તત્પારં વ્રજતીતિ ભાષાર્યોઽનુસન્ધેયઃ । પક્ષદ્વયેઽપિ સાધુ-
વાસાર્યમાદ્યાદાયક ઇતિ ફલિતમ્, તસ્ય પિણ્ડઃ=આહારોપધ્યાદિઃ શ્ય્યાતરપિણ્ડ ઇતિ ।

શ્ય્યાતરવિચારઃ ।

યથાપિ નિવાસાર્ય સાધવે સ્વાનુમતિપ્રકાશકો વસતિસ્વામી શ્ય્યાતરશ્ચ-
સ્યાર્યઃ, તથાપિ તસ્ય તદૈવ શ્ય્યાતરત્વં ભવતિ યદા તથા વસતી સાધુર્માન્દોપક-
યાનિ સ્યાપયેત્, પ્રતિક્રમણમાચરેત્, રાત્રી શયીત ચ । અપ્રાર્ય વિવેક-

જિસકા હસે શ્ય્યાતર કહતે હૈં । જૈસે કોઈ નદી પાર કરનેકી ઇચ્છાવાલા
પટોહી (માર્ગ) નાવિકકો નદી પાર ઉતારનેકા મૂલ્ય દેકર પાર ઉતરતા હૈ
વસીપ્રકાર સસારરૂપી સમુદ્રકે પાર ઉતરનેકી ઇચ્છાવાલા ગૃહસ્થ
નાવિકકે સમાન સાધુ મહાપુરુષોકો શ્ય્યા-(વસતિ-સ્થાન)રૂપી ઉતારાઈ
(પાર ઉતરનેકા મૂલ્ય) દેકર સંસારસાગરસે પાર ઉતરતા હૈ, યહ અભિ-
પ્રાય સમજના ચાહિય । દોનો પક્ષોકા અર્થ એક હી હૈ ફિ શ્ય્યાતર હસે
કહતે હૈં, જો સાધુકો ઠહરનેકે લિય મકાનકી આજ્ઞા દેતા હૈ । હસકે
આહાર ઔપધ આદિ પિણ્ડકો શ્ય્યાતર-પિણ્ડ કહતે હૈં ।

શ્ય્યાતર-વિચાર

સાધુકો ઠહરનેકે લિય અપની અનુમતિ પ્રગટ કરનેવાલા ઉપાસયકા
સ્વામી શ્ય્યાતર કહલાતા હૈ, તથાપિ યહ હન અવસ્થાઓમૈં શ્ય્યાતર હોતા હૈ-

કેહ નદી પાર કરવાની ઇચ્છા-વાળો કિતાવ નાવિકને નદી કિતરવાનું બહુ
આપીને પાર કિતરે છે તેમ સસાર-રૂપી સમુદ્રને પાર કિતરવાની ઇચ્છા-વાળો
ગૃહસ્થ, નાવિક-સમાન સાધુ-મહાપુરુષોને શ્ય્યા-(વસતિ-સ્થાન) રૂપી સાધુ
(પાર કિતરવા માટેનું મૂલ્ય) આપીને સસાર-સાગરથી પાર કિતરે છે જેવો
અર્થ સમજવો જોઈએ. જો પક્ષોનો અર્થ એક જ છે કે શ્ય્યાતર એને કહે છે કે
જે સાધુને રહેવાને માટે મકાનની આજ્ઞા આપે છે એના આહાર ઔપધ આદિ
પિંડને શ્ય્યાતર-પિંડ કહે છે

શ્ય્યાતર-વિચાર

સાધુને રહેવાને માટે પોતાની અનુમતિ આપનાર ઉપાસયનો સ્વામી
શ્ય્યાતર કહેવાય છે, તથાપિ તે આ અવસ્થાઓમાં શ્ય્યાતર થાય છે —

भाण्डोपकरणस्थापन-प्रतिक्रमणाचरण-शयनानां त्रयाणां प्रत्येकं शय्यातरत्वे हेतुत्वम्, तेन प्रतिक्रमणाचरण-शयनाभ्यां प्रागपि भाण्डोपकरणस्थापनानन्तरं वसतिस्वामिनः शय्यातरत्वम्, पूर्वगृहीतवसतौ स्थानसंकीर्णतायां सत्यां कियान् मुनिरन्य-साधुसकाशे स्वकीयभाण्डोपकरणानि निधाय अन्यस्मिन् समीपतरवर्तिन्युपाश्रये तत्स्वामिनिदेशमादाय प्रतिक्रमणं कुर्वीत तदा तत्र भाण्डोपकरणस्थापनाभावेऽपि तदीयस्वामिनः शय्यातरत्वम् । अन्यत्र प्रतिक्रमणं कृत्वा स्थानसंकीर्णतायां सत्यां

(१) साधु वसतिमें भाण्डोपकरण रख देवे ।

(२) प्रतिक्रमण करे, और (३) रात्रिमें शयन करे ।

(१) इन तीनोंमेंसे प्रत्येकक्रिया शय्यातर होने में कारण है । इसलिए प्रतिक्रमण और शयन करनेसे पहले भी भाण्डोपकरण रख देनेपर वसतिका स्वामी शय्यातर हो जाता है ।

(२) पहले जिस वसतिको ग्रहण कर लिया हो उसमें स्थानकी संकीर्णता होनेपर कुछ साधु अपने भाण्डोपकरण अन्य साधुओंके समीप रखकर, पासके दूसरे उपाश्रयमें उसके स्वामीकी आज्ञा लेकर प्रतिक्रमण करें तो वहां भाण्डोपकरण न रखने पर भी जहां प्रतिक्रमण किया हो उस वसतिका स्वामी शय्यातर कहलाता है, इस वसतिका नहीं ।

(३) दूसरे स्थानमें प्रतिक्रमण करके, स्थानकी संकीर्णता होने पर जहां

(१) साधु वसतिमा भाण्डोपकरण (पात्र वगैरे) राखे (२) प्रतिक्रमण करे અને (३) रात्रे शयन करे

(१) આ ત્રણેમાની પ્રત્યેક ક્રિયા શય્યાતર થવામા કારણ છે, તેથી પ્રતિક્રમણ અને શયન પૂર્વે પણ ભાણ્ડોપકરણ રાખી દે તો વસતિનો સ્વામી શય્યાતર થઈ જાય છે

(૨) પહેલા જે વસતિનું ગ્રહણ કરી લીધું હોય, તેમા સ્થાનની સંકીર્ણતા (સંકડાશ) હોવાથી કેઈ સાધુ પોતાના ભાણ્ડોપકરણ ખીજા સાધુઓની સમીપે રાખીને, પાસેના ખીજા ઉપાશ્રયમા તેના સ્વામીની આજ્ઞા લઈને પ્રતિક્રમણ કરે તો ત્યાં ભાણ્ડોપકરણ ન રાખવા છતાં પણ જ્યાં પ્રતિક્રમણ કર્યું હોય તે વસતિનો સ્વામી શય્યાતર કહેવાય છે, આ વસતિનો નહિ

(૩) ખીજા સ્થાનમા પ્રતિક્રમણ કરીને સ્થાનની સંકડાશને કારણે જ્યાં

अयनमात्रं यथाचरितं तत्स्वामिनोऽपि शय्यातरत्वम् । परन्त्यप्यं विज्ञेयो बोद्धव्यः-

अन्यसाधुसन्निधौ स्वकीयमाण्डोपकरणानि संस्थाप्याऽन्यत्र शयनप्रतिक्रमणापराधे मूढोपाधयस्वामिनो न शय्यातरत्वम्, माण्डादिस्थापने साधुसोनिध्वस्तैर निमित्तता न तु 'तत्स्वामिनः', साधोरभावे माण्डादिस्थापनस्य शास्त्राविरुद्धम् । शय्यातरत्वनिवृत्तिकरणाय तु पुनः पुनः शय्यातरपरिवर्तनं नाचरणीयम् । पुनः पुनः शय्यातरपरिवर्तनं हि साधोर्मिहलालोमं प्रकाशयति, तत्र बहवो दोषा अपि चापठन्ति, तथाहि-शय्यातरपरिवर्तने पूर्वशय्यातरो विभावयति-अथ मम शो

१-वसतिस्वामिनः ।

सिर्फ शयन किया हो उस स्थानके स्वामीको भी शय्यातर कहते हैं अर्थात् उस अवस्थामें दोनों शय्यातर हैं ।

विशेष यह है कि-दूसरे साधुओंके पास माण्डोपकरण रखकर भय ही किसी स्थानपर प्रतिक्रमण और शयन करते तो जहां माण्डोपकरण रखते हैं, उस स्थानका स्वामी शय्यातर नहीं कहलाता । क्योंकि माण्डोपकरण साधुके नेसराय (अधीनता) में ही रखे जाते हैं, यहस्थानके नेसरायमें रखना शास्त्रविरुद्ध है ।

शय्यातरत्वकी निवृत्ति करनेके लिए बारबार शय्यातरका परिवर्तन नहीं करना चाहिए । ऐसा करनेसे यह प्रगट होता है कि साधु मिहलालोमी है; इसमें बहुतसे दोष भी उत्पन्न होते हैं ।

जैसे-शय्यातरका परिवर्तन करनेसे पहला शय्यातर इस प्रकार

मात्र शयन किये डोय ते स्थानना स्वामीने पक्ष शय्यातर कहे छे. अर्थात् जे स्थितिमा जेठ शय्यातर छे

विशेष बात जे छे ते-जीवन साधुजो पासे आयेपकरवु राजीने जीवन जेठ स्थान पर प्रतिक्रमण अने शयन करे ते कथा आयेपकरवु राजेवां डोय ते स्थानना स्वामी शय्यातर नहीं कहेजाये, केमके आयेपकरवु साधुनी नेसराय (अधीनता) मां जे शय्यातरमा आवे छे यहस्थानी नेसरायमा शय्यातर जे शास्त्रविरुद्ध छे

शय्यातरत्वकी निवृत्ति करवाने भाटे बारबार शय्यातरको परिवर्तन करवे न जेउजे. जेग करवाथी जेवुं प्रगट भव्य छे ते साधु मिहलालोमी छे जेमाथी अनेक दोषो पक्ष उत्पन्न भव्य छे

जेम-शय्यातरनु परिवर्तन करवाथी पढेते शय्यातर जे प्रभाव जे दिखारे छे-

ત્યક્તમદીયોપાશ્રય: સાધુરસૌ નિશ્ચિતમાગમિષ્યતીતિ તદર્થં મુરસમન્નાદિકં સાધ-
નીયમિતિ કૃત્વા નિષ્પાદિતસ્યાન્નપાનાદેરાધાકર્મિકત્વાપત્તિ: । યદિ તુ સ્વાર્થ
સાધુનિમિત્તં ચ નિષ્પાદિત તદા મિશ્રજાતદોષાપત્તિર્દુર્નિવારૈવ । પૂર્વ શય્યાતરેણ
ત્યક્તોપાશ્રયાય સાધવે કસ્યચિદ્ વસ્તુન: સ્થાપને સ્થાપનાદોષ: કથં સાધુના
વારણીય: । અન્યે દોષા: સ્વયમૂહનીયા: । તસ્માદ્ શ્લઠિતિ શય્યાતરપરિવર્તનં ન
સાધુના વિધેયમ્ ।

વસતિયાચનાવિધિ: ।

અથોપાશ્રયસ્વામિનસ્તદનુપસ્થિતૌ તત્સંરક્ષકાદ્રા વસતિયાચનાવિધિરભિધીયતે-

સોચતા હૈ-આજ મેરે ઉપાશ્રયકી આજ્ઞા સંતોને છોડ દી હૈ, અતઃ મેરે
યહાં અવશ્ય આવેંગે, હસલિયે ઉનકે વાસ્તે સ્વાદિષ્ટ અન્ન આદિક યનાના
ચાહિયે, એસા વિચાર કર યનાયા હુઆ અન્નાદિક આધાકર્મિક હોગા ।
યદિ પહલા શય્યાતર અપને ઔર સાધુકેલિયે ફકદ્વાવનાવેગા તો મિશ્ર-
જાત દોષ લોગેગા । સાધુકે આનેકી સંભાવનાસે વહ કિસી વસ્તુકો
સ્થાપના કરેગા તો સ્થાપના (ઠવણા) દોષ હોગા । -હત્યાદિ અનેક દોષ
સ્વયં સમજ્ઞ લેને ચાહિયે । હસલિયે સાધુકો વારંવાર શય્યાતર બદલના
નહીં કલ્પતા હૈ ।

ઉપાશ્રય-યાચનાકી વિધિ ।

વસતિ-સ્વામીસે અથવા ઉસકી ગૈર-મૌજૂદગીમેં ઉસકે સંરક્ષકસે
વસતિ-યાચનાકી વિધિ કહતે હૈ—

આજ મારા ઉપાશ્રયની આજ્ઞા સંતોએ છોડી દીધી છે, એટલે મારે ત્યા જરૂર
આવશે, તેથી એમને માટે સ્વાદિષ્ટ અન્નાદિ ધનાવવાં બેઠાંએ એવો વિચાર
કરીને ધનાવેલું અન્નાદિ આધાકર્મી બનશે, બે પહેલો શય્યાતર પોતાના માટે
અને સાધુને માટે એકલું ધનાવશે તો મિશ્રજાત દોષ લાગશે. સાધુ આવવાની
સંભાવનાથી તે કોઈ વસ્તુને સ્થાપન કરશે તો સ્થાપના-(ઠવણા)-દોષ લાગશે
-હત્યાદિ અનેક દોષો પોતાની ભેળે સમજી લેવા. એ કારણથી સાધુને વારંવાર
શય્યાતર બદલવા કલ્પતા નથી

(ઉપાશ્રય-યાચનાની વિધિ)

વસતિના સ્વામી પાસે અથવા તેની ગેરહાજરીમા એના સંરક્ષકની પાસે
વસતિ-યાચના કરવાની વિધિ કહે છે.—

मुनिर्वदेत्-हे आयुष्मन् ! अस्यां वसती स्यादुमिच्छामि, यावति स्मरे
स्यादुमादेशो मन्वीयो मवेत् ताषामेव कालो यापनीयः, तथापि यावान् स्वस्ति-
भूमिमागो ममावस्थानाय मन्ते रोचेत ताषामेव ममापेक्षणीय इति ।

ततो गृहस्थः प्रतिव्रयात्-मगधन् ! मुनीश्वर ! क्रियतः कालानवस्थात्वे !
तदा ऋतुषट्शेषकाले सात साधुः “एकमासाधिककाले कल्पे यावद्वसरं स्वा-
स्यामि” इति; वर्षाकाले तु “चतुरो मासानत्र यापयिष्यामी” ति वदेत् ।

सागारिकेण साधुकल्पकालमुपलक्ष्य-“एतावतः कालानवभाहं न स्वास्यां
ग्रामान्तरं गमिष्यामी” ति कथने तु साधुरेवं कथयेत्-“अत्र मन्तुपस्थितिसमय

मुनि-हे आयुष्मन् ! हम इस वसतिमें ठहरना चाहते हैं। तु
जितने समय तक ठहरनेकी आज्ञा दोगे, उतने समयसे अधिक वह
ठहरेंगे। उसमें भी तुम भूमि का जितना भाग हमें ठहरनेके लिए देव
चाहो, उतनाही हमारे लिए पर्याप्त है।

गृहस्थ पूछे कि-हे मुनिराज ! आप कितने समय तक ठहरना
चाहते हैं ?

तब मुनि-ऋतुषट् शेषकाल हो तो ‘एक मासके कल्पमें जब तक
अवसर होगा तब तक रहेंगे’ ऐसा, यदि चातुर्मास हो तो ‘चार मास
ठहरनेका हमारा कल्प है’ ऐसा कहे। यदि साधुका कल्प-काल सुनकर
गृहस्थ कहे कि-मैं तो थोड़ेही दिन यहाँ रहूँगा फिर ग्रामान्तर आऊँगा,
तो साधुको कहना चाहिए कि-“जब तकतुम यहाँ रहोगे तब तक ही

मुनि-हे आयुष्मन् ! अमे आ वसति (भक्षण-स्थान) मां रक्षेवा भूमीमे
धीमे वमे नेट्वा समय मुभी रक्षेवानी आग्रा आभीमे, तेट्वा समयधी वधरे
समय रक्षीशु नकि, तेमा पञ्च वमे भूमिने नेट्वा आग्रा अभने रक्षेवाने भदे
आपरा भवे। तेट्वा न आभारे भाटे पर्याप्त (पूरते) छे

गृहस्थ-हे मुनिराज ! आप केट्वा समय मुभी रक्षेवा भवे। छे ?

तबरे मुनि-ऋतुषट् शेषकाल देवा ते-“जेक मासना कल्पमां न्यां मुभी
अवसर दरे त्वा मुभी रक्षीशु” जेम कडे, अथवा ने चातुर्मास देवा ते-
‘चार मास देवाने आभारे कल्प छे जेम कडे, ने साधुने कल्पकाल सक्कीने
गृहस्थ कडे के छे ते मास न दिवस अदी रक्षीशु’ ते साधुने कडे
नेधने के न्यां मुभी वमे अदी रक्षेवा त्वां मुभी न अमे रक्षीशु, वमे नये

વધિરેવ કાલો મયા સપ્તનીયઃ, તદનન્તરમિમાં વસતિં પરિહાસ્યામીતિ । પુનઃ સાગારિકેણ—‘કિયન્તઃ સાધવો ભવન્તઃ?’ ઇતિ પૃષ્ઠઃ સાધુરભિદધીત—સમુદ્રતરંગવત્ સાધૂનામિયત્તાવધારણં કઃ કુર્યાત્, યતઃ કિયન્તો ગચ્છન્તિ, કિયન્તશ્ચાગચ્છન્તિ, યે ચાગમિષ્યન્તિ તેઽપ્યત્રાવસ્થાનં કરિષ્યન્તિ । ઇત્યં સાગારિકાજ્ઞામાદાય તદીયનામગોત્રે વિજ્ઞાયોપાશ્રયે સાધુસ્તિષ્ઠેત્ । ગોચરીં ગન્તુમુદ્યતો ભિક્ષુઃ શય્યાતરનામગોત્રે અવિજ્ઞાય ભિક્ષાર્થં ન પર્યટેત્ ।

કલ્પ્યાકલ્પ્યવિધિ: ।

શય્યાતરગૃહે સાધોરકલ્પ્યાનિ કથ્યન્તે, યથા—

હમ ઠહરેંગે, તુમ્હારે જાને પર ઇસ વસતિકો છોડ દેંગે ।”

યદિ ગૃહસ્થ પૂછે કિ—‘આપ કિતને સાધુ હૈં?’ તો સાધુ ઉત્તર દેવેં કિ—‘સમુદ્રકે તરંગોંકી તરહ સાધુઓંકી મર્યાદા નહીં હૈં । ક્યોંકિ કિતને હી સાધુ આતે હૈં ઓર કિતને હી ચલે જાતે હૈં, જો આવેંગે વે ભી યહીં ઠહરેંગે ।

ઇસ પ્રકાર ગૃહસ્થકી આજ્ઞા લેકર, ઉસકા નામ ઓર ગોત્ર જાનકર સાધુકો ઠહરના ચાહિયે । જવતક સાધુકો શય્યાતરકા નામ ઓર ગોત્ર ન માલૂમ હો જાવે તવ તક ભિક્ષાકે લિયે ન જાવે ।

કલ્પ્યાકલ્પ્ય—વિધિ ।

નિમ્નલિખિત વસ્તુએં શય્યાતરકે ઘરકી કલ્પનીય નહીં હૈં—

ત્યારે આ સ્થાનને અમે છોડી દઈશું ’

જો ગૃહસ્થ પૂછે કે ‘આપ કેટલા સાધુઓ છો?’ તો સાધુ ઉત્તર આપે કે— ‘સમુદ્રના તરંગોની પેઠે સાધુઓની મર્યાદા નથી, કેમકે કેટલાય સાધુઓ આવે છે અને કેટલાય ચાલ્યા જાય છે, જેઓ આવશે તેઓ પણ અહીં જ રહેશે ।”

એ પ્રમાણે ગૃહસ્થની આજ્ઞા લઈને, એનું નામ અને ગોત્ર જાણીને સાધુએ રહેવું જોઈએ જ્યાં સુધી શય્યાતરનું નામ અને ગોત્ર સાધુના જાણવામા ન આવે ત્યાં સુધી ભિક્ષાને માટે જાય નહિ

કલ્પ્યાકલ્પ્ય—વિધિ

નીચે લખેલી વસ્તુઓ શય્યાતરના ઘરની સાધુને કલ્પે નહિ—

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वाद्यम्, (४) स्वाद्यम्, (५) वस्त्रम्, (६) पात्रम्, (७) कम्बलम्, (८) रजोहरणम्, (९) दोरकम्, (१०) सूती, (११) कर्चरी, (१२) छुरिका, (१३) नखहरणी, (१४) कर्णशोधनी (कानकुचरणी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरणी), (१६) कण्टकोदारणी (कांटकोदारणी-पीपिया) (१७) कण्टकः कण्टकोदारणीपात्रम् (कण्टककुत्सलिका), (१८) औषधम्, (१९) मेपज्यम्, (२०) शतपाकसहस्रपाकादितैस्त्रयम्, (२१) पात्र-रञ्जनद्रव्यम् (रोगान् सपेदा आदि), (२२) पाषादौ रन्ध्रकरणाद्युपयोमी द्वौ विशेषेः (सियार, रेती, इत्यादि), (२३) करगलम्, (२४) छेखनी, (२५) मसी (२६) मसीपात्रम्, (२७) हिङ्गुलम्, (२८) खटिका, (खट्टी), इत्यादीनि ।

अथ शय्यातरगृहे साधोरुपादेयानि (कल्प्यानि) निर्वक्ष्यते-

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वाद्यम्, (४) स्वाद्यम्, (५) वस्त्रम्, (६) पात्रम्, (७) कम्बलम्, (८) रजोहरणम्, (९) डोरा, (१०) सुई, (११) कैंची, (१२) चाकू (१३) नखहरणी (नखरणी), (१४) कर्णशोधनी (कानकुचरणी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरणी), (१६) औषधम्, (१७) कटि और कांटोकी कोयली, (१८) औषधम्, (१९) मेपज, (२०) शतपाक-सहस्रपाक आदि तेल (२१) पात्र रगनेके लिये रोगान्, सुपेता आदि, (२२) पात्रमें जेद आदि करनेके काममें आनेवाले सियार, रेती आदि ओजार, (२३) कागज, (२४) छेखनी, (२५) स्याही, (२६) हिङ्गल, (२७) खट्टी इत्यादि ।

निम्नलिखित वस्तुएँ शय्यातरके घरसे साधुको कल्पनीय हैं-

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वाद्यम्, (४) स्वाद्यम्, (५) वस्त्रम्, (६) पात्रम्, (७) कम्बलम्, (८) रजोहरणम्, (९) डोरा, (१०) सुई, (११) कैंची, (१२) चाकू (१३) नखहरणी (नखरणी), (१४) कर्णशोधनी (कानकुचरणी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरणी), (१६) औषधम्, (१७) कटि और कांटोकी कोयली, (१८) औषधम्, (१९) मेपज, (२०) शतपाक-सहस्रपाक आदि तेल, (२१) पात्र रगनेके लिये रोगान्, सुपेता आदि, (२२) पात्रमें जेद आदि करनेके काममें आनेवाले सियार, रेती आदि ओजार, (२३) कागज, (२४) छेखनी, (२५) स्याही, (२६) हिङ्गल, (२७) खट्टी इत्यादि ।

नीचे लिखी वस्तुएँ शय्यातरके घरसे साधुको कल्पनीय हैं-

(૧) ટુણમ્, (૨) લોષ્ટમ્, (૩) શિલાપટ્ટકઃ (પેપણી), (૪) શિલાપુત્રકઃ, (૫) ભસ્મ, (૬) પાપાણસ્ખંડમ્, (૭) શ્વેતકા, (૮) ધૂલિઃ, (૯) પીઠમ્, (૧૦) ફલકમ્ (આસન-વિશેષઃ), (૧૧) શય્યા (શરીરપ્રમાણ), (૧૨) સંસ્તારકમ્ (સાદૃશ્યહસ્ત-પ્રમાણ આસનવિશેષઃ), (૧૩) ગોમયમ્, (૧૪) સોપધિકશિષ્યઃ, (૧૫) સ્વાધ્યા-યાગર્થ પ્રાતિહારિકં (પડિહારી) પુસ્તકમ્, इत्यादीनि । इदमप्यनुसन्वेयम्—यस्योपाश्रयस्य स्वामिने निवासशुलकं दत्त्वा गृहस्थो निवासार्थं साधुं निमन्त्रयेत् स उपाश्रयः साधोरकल्प्य इति । उपाश्रयस्यानेकस्वामिनि सति कश्चिदेक एव शय्यातरत्वेन स्थापनीयः, न तु सर्वेऽपि ।

एतादृशशय्यातरस्य पिण्डे चत्वारो भङ्गा भवन्ति, यथा—

(૧) એકત્ર રન્ધનમ્, એકત્ર ભોજનમ્,

તિનકા, (૨) પથર, (૩) શિલા, (૪) લોઢી, (૫) રાખ, (૬) પથરકા-ટુકડા, (૭) ઈટ, (૮) ધૂલ, (૯) છોટા ચાજૉટ, (૧૦) ફલક (આસન), (૧૧) શય્યા (શરીરપ્રમાણ), (૧૨) સંસ્તારક (ઢાઈ હાથકા આસન), (૧૩) ગોબર, (૧૪) ઉપધિ-સહિત શિષ્ય, (૧૫) સ્વાધ્યાય આદિકે લિષ્ પડિહારી (વાપસ દી જાનેવાલી) પુસ્તક આદિ ।

यह भी स्मरण रखना चाहिए कि-जिस उपाश्रयको भाड़ेपर साधुके लिए खरीदा हो वह उपाश्रय साधुको कल्पनीय नहीं है ।

ઉપાશ્રયકે અનેક સ્વામી હોં તો ડનમેંસે એક શય્યાતર હોતા હૈ । એસે શય્યાતરકે પિણ્ડમેં ચાર ભંગ હોતે હૈં । વે હસ પ્રકાર—

(૧) ડસી ઘરમેં બનાના ડસી ઘરમેં જીમના ।

(૧) તણુખલુ, (૨) પથર, (૩) શિલા, (૪) લોઢી, (૫) રાખ, (૬) પથરનો ટુકડો, (૭) ઇટ, (૮) ધૂળ, (૯) નાનો ખાજક, (૧૦) ફલક (આસન), (૧૧) શય્યા (શરીર-પ્રમાણની), (૧૨) સસ્તારક (અઢી હાથનુ આસન), (૧૩) છાણુ, (૧૪) ઉપધિ સહિત શિષ્ય, (૧૫) સ્વાધ્યાય આદિને માટે પડિહારી (પાછી આપી દેવાય તેવી) પુસ્તક આદિ

એ પણુ યાહ રાખનુ બોધએ કે જે ઉપાશ્રય સાધુને માટે ભાડે રાખ્યો હોય તે ઉપાશ્રય સાધુને કહ્યે નહિ

ઉપાશ્રયના અનેક સ્વામીઆ હોય તો તેમાથી એક શય્યાતર થાય છે એવા શય્યાતરના પિંડમા ચાર ભાગા હોય છે, તે આ પ્રમાણે—(૧) એજ ઘરમાં

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वाद्यम्, (४) स्वाद्यम्, (५) वस्त्रम्, (६) पात्रम्, (७) कम्बलम्, (८) रजोहरणम्, (९) दोरकम्, (१०) सुती, (११) कर्चरी, (१२) कुरिका, (१३) नलहरणी, (१४) कर्णशोधनी (कानकुचरणी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरणी), (१६) कण्ठकोदारणी (कांटाकुरणी), (१७) कण्ठकः कण्ठकोदारणीपात्रम् (कण्ठककुचरणी), (१८) औषधम्, (१९) मेयजम्, (२०) शतपाकसहस्रपाकादिवैष्णवम्, (२१) पात्ररञ्जन्द्रव्यम् (रोगान् सपेदा आदि), (२२) पात्रादी रन्ध्रकरमायुपयोमी कर्णविशेषः (सियार, रेती, इत्यादि), (२३) करगळम्, (२४) छेखनी, (२५) मसी, (२६) मसीपात्रम्, (२७) हिङ्गुलम्, (२८) खटिका, (खट्टी), इत्यादीनि ।

अथ शय्यातरगृहे साधोक्तपादेयानि (कल्प्यानि) निर्दिश्यते-

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वाद्यम्, (४) स्वाद्यम्, (५) वस्त्रम्, (६) पात्रम्, (७) कम्बलम्, (८) रजोहरणम्, (९) बोरा, (१०) सुई, (११) कैची, (१२) बाहु, (१३) नलहरणी (नहरणी), (१४) कर्णशोधनी (कानकुचरणी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरणी), (१६) औषधम्, (१७) काटि और कांटोकी कोयली, (१८) औषधम्, (१९) मेयजम्, (२०) शतपाक-सहस्रपाक आदि तेल (२१) पात्र रगनेके लिए रोगान्, सुपेता आदि, (२२) पात्रमें छेव आदि करनेके काममें आनेवाले सियार, रेती आदि ओजार, (२३) कागज, (२४) छेखनी, (२५) स्याही, (२६) हिङ्गलु, (२७) खट्टी इत्यादि ।

निम्नलिखित वस्तुएँ शय्यातरके घरसे साधुको कल्पनीय हैं-

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वाद्यम्, (४) स्वाद्यम्, (५) वस्त्रम् (६) पात्रम्, (७) कम्बलम्, (८) रजोहरणम्, (९) बोरा, (१०) सुई, (११) कैची, (१२) बाहु, (१३) नलहरणी, (१४) कर्णशोधनी, (१५) दन्तशोधनी, (१६) औषधम्, (१७) काटि और कांटोकी कोयली, (१८) औषधम्, (१९) मेयजम्, (२०) शतपाक-सहस्रपाक आदि तेल (२१) पात्र रगनेके लिए रोगान्, सुपेता आदि, (२२) पात्रमें छेव आदि करनेके काममें आनेवाले सियार, रेती आदि ओजार, (२३) कागज, (२४) छेखनी, (२५) स्याही, (२६) हिङ्गलु, (२७) खट्टी इत्यादि ।

नीचे लिखी वस्तुओं शय्यातरके घरसे साधुने कल्पे-

(१) तृणम्, (२) लोष्टम्, (३) शिलापट्टकः (पेपणी), (४) शिलापुत्रकः, (४) भस्म, (६) पाषाणखण्डम्, (७) इष्टका, (८) धूलिः, (९) पीठम्, (१०) फलकम् (आसन-विशेषः), (११) शय्या (शरीरप्रमाणा), (१२) संस्तारकम् (सार्द्धद्वयहस्त-प्रमाण आसनविशेषः), (१३) गोमयम्, (१४) सोपधिकशिष्यः, (१५) स्वाध्या-याद्यर्थं प्रातिहारिकं (पडिहारी) पुस्तकम्, इत्यादीनि । इदमप्यनुसन्धेयम्—यस्योपाश्रयस्य स्वामिने निवासशुल्कं दत्त्वा गृहस्थो निवासार्थं साधुं निमन्त्रयेत् स उपाश्रयः साधोरकल्प्य इति । उपाश्रयस्यानेकस्वामिनि सति कश्चिदेक एव शय्यातरत्वेन स्थापनीयः, न तु सर्वेऽपि ।

एतादृशशय्यातरस्य पिण्डे चत्वारो भग्ना भवन्ति, यथा—

(१) एकत्र रन्धनम्, एकत्र भोजनम्,

तिनका, (२) पत्थर, (३) शिला, (४) लोढ़ी, (५) राख, (६) पत्थरका-डुकड़ा, (७) ईट, (८) धूल, (९) छोटा बाजौट, (१०) फलक (आसन), (११) शय्या (शरीरप्रमाण), (१२) संस्तारक (ढाड़ हाथका आसन), (१३) गोबर, (१४) उपधि-सहित शिष्य, (१५) स्वाध्याय आदिके लिए पडिहारी (बापस दी जानेवाली) पुस्तक आदि ।

यह भी स्मरण रखना चाहिए कि-जिस उपाश्रयको भाड़ेपर साधुके लिए खरीदा हो वह उपाश्रय साधुको कल्पनीय नहीं है ।

उपाश्रयके अनेक स्वामी हों तो उनमेंसे एक शय्यातर होता है । ऐसे शय्यातरके पिण्डमें चार भंग होते हैं । वे इस प्रकार—

(१) उसी घरमें बनाना उसी घरमें जीमना ।

(१) तणुभुं, (२) पत्थर, (३) शिला, (४) लोढ़ी, (५) राख, (६) पत्थरने। डुकड़ा, (७) ईट, (८) धूल, (९) नानो गान्ठ, (१०) इलक (आसन), (११) शय्या (शरीर-प्रमाणुनी), (१२) संस्तारक (अढी हाथनु आसन), (१३) छाणु, (१४) उपधि सहित शिष्य, (१५) स्वाध्याय आदिने भाटे पडिहारी (पाछी आपी देवाय तेनी) पुस्तक आदि

ओ पणु याद राणुं जेधओ डे ने उपाश्रय साधुने भाटे बाडे राण्यो डोय ते उपाश्रय साधुने कइये नहि

उपाश्रयना अनेक स्वामीओ डोय तो तेमाथी ओक शय्यातर थाय छे ओवा शय्यातरना पिंडमा आर बांजा डोय छे, ते आ प्रमाणे—(१) ओज घरमां

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वाद्यम्, (४) स्वाद्यम्, (५) वस्त्रम्, (६) पात्रम्, (७) कम्बलम्, (८) रजोहरणम्, (९) वोरकम्, (१०) सूती, (११) कर्चरी, (१२) छुरिका, (१३) नखहरणी, (१४) कर्मशोधनी (कानसुचरणी), (१५) दन्तशोधनी (दांतसुचरणी), (१६) कण्टकोद्धारणी (कांटोद्धारणी), (१७) कण्टकः कण्टकोद्धारणीपात्रम् (कण्टककुत्सलिका), (१८) औषधम्, (१९) भेषजम्, (२०) शतपाकसहस्रपाकावितैलम्, (२१) पात्र रज्ज्वद्रव्यम् (रोगान् सुपेता आदि), (२२) पात्रादी रत्नकरणाद्युपयोगी वस्त्र विशेषः (सियार, रेती, इत्यादि), (२३) करगलम्, (२४) छेत्तनी, (२५) मसी, (२६) मसीपात्रम्, (२७) विङ्गलम्, (२८) खटिका, (खट्टी), इत्यादीनि ।

अथ शय्यातरगृहे साधुकेपादेयानि (कल्प्यानि) निर्दिश्यते—

(१) अशन, (२) पान, (३) स्वाद्य, (४) स्वाद्य, (५) वस्त्र, (६) पात्र, (७) कम्बल, (८) रजोहरण, (९) वोरक, (१०) सूई, (११) कैंची, (१२) चाकू, (१३) नखहरणी (नखरणी), (१४) कर्णशोधनी (कानकुचरणी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरणी), (१६) औषधिया, (१७) कटि और कांटोड़ी कोथली, (१८) औषध, (१९) भेषज, (२०) शतपाक-सहस्रपाक आदि तेल (२१) पात्र रगनेके लिए रोगान्, सुपेता आदि, (२२) पात्रमें छेद आदि करनेके काममें आनेवाले स्यार, रेती आदि भोजार, (२३) कागज, (२४) छेत्तनी, (२५) स्याही, (२६) विंगल, (२७) खड़ी इत्यादि ।

निम्नलिखित वस्तुएँ शय्यातरके घरसे साधुको कल्पनीय हैं—

(१) अशन, (२) पान, (३) आद्य, (४) स्वाद्य, (५) वस्त्र, (६) पात्र, (७) कम्बल, (८) रजोहरण, (९) वोरक, (१०) सूई, (११) चाकू, (१२) कैंची, (१३) नख हरणी, (१४) कान-शोधनी, (१५) दांत-शोधनी, (१६) औषधिया, (१७) कटि और कांटोड़ी कोथली, (१८) औषध, (१९) भेषज, (२०) शतपाक-सहस्रपाक आदि तेल, (२१) पान रखने के लिये पात्र, सुपेता आदि, (२२) पात्रमें छेद आदि करनेके काममें आनेवाले स्यार, रेती आदि भोजार, (२३) कागज, (२४) छेत्तनी, (२५) स्याही, (२६) विंगल, (२७) खड़ी, इत्यादि ।

नीचे लिखे वस्तुओं शय्यातरके घरसे साधुको कल्पनीय हैं—

(૧) તૃણમ્, (૨) લોઢમ્, (૩) શિલાપટ્ટકઃ (પેષણી), (૪) શિલાપુત્રકઃ, (૫) મસ્મ, (૬) પાષાણચ્છન્દમ્, (૭) ફલ્કા, (૮) ધૂલિઃ, (૯) પીઠમ્, (૧૦) ફલકમ્ (આસન-વિશેષઃ), (૧૧) શય્યા (શરીરપ્રમાણા), (૧૨) સંસ્તારકમ્ (સાર્દદ્વયહસ્ત-પ્રમાણ આસનવિશેષઃ), (૧૩) ગોમયમ્, (૧૪) સોપધિકશિષ્યઃ, (૧૫) સ્વાધ્યા-યાદ્યર્થે પ્રાતિહારિકં (પડિહારી) પુસ્તકમ્, इत्यादीनि । इदमप्यनुसन्धेयम्—यस्योपाश्रयस्य स्वामिने निवासशुलकं दत्त्वा गृहस्थो निवासार्थं साधुं निमन्त्रयेत् स उपाश्रयः साधोरकल्प्य इति । उपाश्रयस्यानेकस्वामिनि सति कश्चिदेक एव शय्यातरत्वेन स्थापनीयः, न तु सर्वेऽपि ।

एतादृशशय्यातरस्य पिण्डे चत्वारो भक्ता भवन्ति, यथा—

(૧) एकत्र रन्धनम्, एकत्र भोजनम्,

तिनका, (૨) પત્થર, (૩) શિલા, (૪) લોઢી, (૫) રાખ, (૬) પત્થરકા-
ટુકડા, (૭) ઈંદ, (૮) ધૂલ, (૯) છોટા વાજોટ, (૧૦) ફલક (આસન),
(૧૧) શય્યા (શરીરપ્રમાણ), (૧૨) સંસ્તારક (ઢાઈ હાથકા આસન),
(૧૩) ગોવર, (૧૪) ઉપધિ-સહિત શિષ્ય, (૧૫) સ્વાધ્યાય આદિકે લિપ
પડિહારી (વાપસ દી જાનેવાલી) પુસ્તક આદિ ।

यह भी स्मरण रखना चाहिए कि-जिस उपाश्रयको भाड़ेपर साधुके लिए खरीदा हो वह उपाश्रय साधुको कल्पनीय नहीं है ।

उपाश्रयके अनेक स्वामी हों तो उनमेंसे एक शय्यातर होता है ।
ऐसे शय्यातरके पिण्डमें चार भंग होते हैं । वे इस प्रकार—

(૧) उसी घरमें बनाना उसी घरमें जीमना ।

(૧) તણખણુ, (૨) પત્થર, (૩) શિલા, (૪) લોઢી, (૫) રાખ, (૬) પત્થરનો ટુકડો,
(૭) ઈંદ, (૮) ધૂળ, (૯) નાનો બાજક, (૧૦) ફલક (આસન), (૧૧) શય્યા (શરીર-
પ્રમાણની), (૧૨) સસ્તારક (અઢી હાથનું આસન), (૧૩) છાણુ, (૧૪) ઉપધિ
સહિત શિષ્ય, (૧૫) સ્વાધ્યાય આદિને માટે પડિહારી (પાછી આપી દેવાય તેવી)
પુસ્તક આદિ

એ પણ યાદ રાખવું જોઈએ કે જે ઉપાશ્રય સાધુને માટે ભાડે રાખ્યો
હોય તે ઉપાશ્રય સાધુને કલ્પે નહિ

ઉપાશ્રયના અનેક સ્વામીઓ હોય તો તેમાંથી એક શય્યાતર થાય છે
એવા શય્યાતરના પિંડમાં ચાર ભાગ હોય છે, તે આ પ્રમાણે—(૧) એજ ઘરમાં

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वाद्यम्, (४) स्वाद्यम्, (५) स्नानम्, (६) पात्रम्, (७) कम्बलम्, (८) रजोहरणम्, (९) वोरकम्, (१०) सूती, (११) कर्चरी, (१२) कुरिका, (१३) नखहरणी, (१४) कर्णशोधनी (कान्तुचरणी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरणी), (१६) कण्टकोदारणी (कांटकोदारणी-पीपिया) (१७) कण्टक कण्टकोदारणीपात्रम् (कण्टककुम्भिका), (१८) औषधम्, (१९) मेपज्यम्, (२०) शतपाकसहस्रपाकादितैस्त्र्यम्, (२१) पात्र रञ्जन्द्रव्यम् (रोगान् सपेदा आदि), (२२) पात्रादौ रश्मिकरणपुष्पयोमी श्व-विशेषः (सिपार, रेती, इत्यादि), (२३) करगलम्, (२४) छेत्तनी, (२५) मर्त (२६) मसीपात्रम्, (२७) हिङ्गुलम्, (२८) स्वटिका, (स्वटी), इत्यादीनि ।

अथ शय्यातरगृहे साधोरुपादेयानि (कल्प्यानि) निर्दिश्यते-

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वाद्यम्, (४) स्वाद्यम्, (५) वस्त्रम्, (६) पात्रम्, (७) कम्बलम्, (८) रजोहरणम्, (९) वोरकम्, (१०) सूती, (११) कैंची, (१२) बाह् (१३) नखहरणी (नहरणी), (१४) कर्णशोधनी (कानकुचरणी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरणी), (१६) औषधम्, (१७) कण्टि और कांटोकी कोथली, (१८) औषधम्, (१९) मेपज, (२०) शतपाक-सहस्रपाक आदि तैल (२१) पात्र रगनेके लिए रोगान्, सुपेता आदि, (२२) पात्रमें मर्त आदि करनेके काममें आनेवाले स्यार, रेती आदि ओजार, (२३) कागज, (२४) छेत्तनी, (२५) स्याही, (२६) हिङ्गलु, (२७) स्वटी इत्यादि ।

निम्नलिखित वस्तुपुं शय्यातरके घरसे साधुको कल्पनीय हैं-

(१) अशनम्, (२) पानम्, (३) स्वाद्यम्, (४) स्वाद्यम्, (५) वस्त्रम्, (६) पात्रम्, (७) कम्बलम्, (८) रजोहरणम्, (९) वोरकम्, (१०) सूती, (११) कैंची, (१२) बाह् (१३) नखहरणी (नहरणी), (१४) कर्णशोधनी (कानकुचरणी), (१५) दन्तशोधनी (दांतकुचरणी), (१६) औषधम्, (१७) कण्टि और कांटोकी कोथली, (१८) औषधम्, (१९) मेपज, (२०) शतपाक-सहस्रपाक आदि तैल (२१) पात्र रगनेके लिए रोगान्, सुपेता आदि, (२२) पात्रमें मर्त आदि करनेके काममें आनेवाले स्यार, रेती आदि ओजार, (२३) कागज, (२४) छेत्तनी, (२५) स्याही, (२६) हिङ्गलु, (२७) स्वटी इत्यादि ।

नीच दियेकी वस्तुपुं शय्यातरके घरसे साधुको कल्पनीय हैं-

(૧) તૃણમ્, (૨) લોષ્ટમ્, (૩) શિલાપટ્ટકઃ (પેપળી), (૪) શિલાપુત્રકઃ, (૫) ભસ્મ, (૬) પાષાણચ્છન્દમ્, (૭) ઇષ્ટકા, (૮) ધૂલિઃ, (૯) પીઠમ્, (૧૦) ફલકમ્ (આસન-વિશેષઃ), (૧૧) શય્યા (શરીરપ્રમાણા), (૧૨) સંસ્તારકમ્ (સાર્દદ્વયહસ્ત-પ્રમાણ આસનવિશેષઃ), (૧૩) ગોમયમ્, (૧૪) સોપધિકશિષ્યઃ, (૧૫) સ્વાધ્યા-યાદ્યર્થ પ્રાતિહારિકં (પઢિહારી) પુસ્તકમ્, इत्यादीनि । इदमप्यनुसन्धेयम्—यस्योपाश्रयस्य स्वामिने निवासशुल्कं दत्त्वा गृहस्थो निवासार्थं साधुं निमन्त्रयेत् स उपाश्रयः साधोरकल्प्य इति । उपाश्रयस्यानेकस्वामिनि सति कश्चिदेक एव शय्यातरत्वेन स्थापनीयः, न तु सर्वेऽपि ।

एतादृशशय्यातरस्य पिण्डे चत्वारो भङ्गा भवन्ति, यथा—

(१) एकत्र रन्धनम्, एकत्र भोजनम्,

તિનકા, (૨) પથર, (૩) શિલા, (૪) લોઢી, (૫) રાખ, (૬) પથરકા-ટુકડા, (૭) રૂંટ, (૮) ધૂલ, (૯) છોટા વાજૌટ, (૧૦) ફલક (આસન), (૧૧) શય્યા (શરીરપ્રમાણ), (૧૨) સંસ્તારક (ઢાઢ હાથકા આસન), (૧૩) ગોવર, (૧૪) ઉપધિ-સહિત શિષ્ય, (૧૫) સ્વાધ્યાય આદિકે લિષ્ટ પઢિહારી (વાપસ દી જાનેવાલી) પુસ્તક આદિ ।

यह भी स्मरण रखना चाहिए कि-जिस उपाश्रयको भाड़ेपर साधुके लिए खरीदा हो वह उपाश्रय साधुको कल्पनीय नहीं है ।

उपाश्रयके अनेक स्वामी हों तो उनमेंसे एक शय्यातर होता है । ऐसे शय्यातरके पिण्डमें चार भंग होते हैं । वे इस प्रकार—

(१) उसी घरमें बनाना उसी घरमें जीमना ।

(૧) તણખણુ, (૨) પથર, (૩) શિલા, (૪) લોઢી, (૫) રાખ, (૬) પથરનો ટુકડો, (૭) રૂંટ, (૮) ધૂળ, (૯) નાનો ખાજૉ, (૧૦) ફલક (આસન), (૧૧) શય્યા (શરીર-પ્રમાણની), (૧૨) સસ્તારક (અઢી હાથનું આસન), (૧૩) છાણુ, (૧૪) ઉપધિ સહિત શિષ્ય, (૧૫) સ્વાધ્યાય આદિને માટે પઢિહારી (પાછી આપી દેવાય તેવી) પુસ્તક આદિ

એ પણ યાદ રાખવું જોઈએ કે જે ઉપાશ્રય સાધુને માટે બાડે રાખ્યો હોય તે ઉપાશ્રય સાધુને કલ્પે નહિ

ઉપાશ્રયના અનેક સ્વામીઓ હોય તો તેમાંથી એક શય્યાતર થાય છે એવા શય્યાતરના પિંડમાં ચાર ભાગા હોય છે, તે આ પ્રમાણે—(૧) એજ ઘરમાં

(२) एकप्र रन्धनम्, अन्यप्र गेहादी भोजनम् ।

(३) पृथक्-पृथग् रन्धनम्, एकप्र भोजनम् ।

(४) पृथक् पृथग् रन्धनम्, पृथक्-पृथग् भोजनम् ।

तत्र द्वितीयचतुर्थमङ्गौ साधोः कल्प्यौ । द्वितीयमङ्गे एकप्र रन्धनेऽपि पश्चात् शय्यातरेतरांशस्य पृथक्कारे शय्यातरमात्रांशं निहायाऽन्येषां पिण्ड उपादेयः, तत्र तदानीं शय्यातरस्वत्वापगमात् । चतुर्थकल्पे तु पिण्डे शय्यातरांशलेखसंसर्गश्चापि नास्ति । शय्यातरस्वत्वापगम एवोपादेयताहेतुरिति निष्कर्षः ।

एव प्रोपितमर्णुकास्तु अनेकास्तु सपत्नीप्वेकैव काचित् शय्यातरा कर्तव्या ।

(२) उसी घरमें बनाना दूसरे-दूसरे घरमें जीमना ।

(३) दूसरे-दूसरे घरमें बनाना उसी घरमें जीमना ।

(४) दूसरे-दूसरे घरमें बनाना और दूसरे-दूसरे घरमें जीमना ।

इन चार भगोंमेंसे दूसरा और चौथा भग साधुको कल्पनीय है । दूसरे भगमें एकप्र रन्धन होने पर भी शय्यातरसे मिल मनुष्यके अंशके अलग होजाने पर शय्यातरका भाग छोड़कर अन्यका पिण्ड कल्पनीय है, क्योंकि वहाँ शय्यातरका स्वामित्व नहीं रहता ।

चौथे भगमें तो शय्यातरक स्वत्वके संसर्गकी तनिक भी अस्तित्व नहीं है । तात्पर्य यह है कि जहाँ शय्यातरका स्वत्व (हक) नहीं रहता वही वस्तु साधुको ग्राह्य होती है ।

इसी प्रकार यदि एक शय्यातरकी अनेक पत्नियाँ हों और वह

लोभन जनावतुं अने केव धरमा अभवुं । (२) के धरमां लोभन जनावतुं अने जीव धरमा अभवुं । (३) जीव-जीव धरमा जनावतुं अने के धरमा अभवुं । (४) जीव-जीव धरमा जनावतुं अने जीव-जीव धरमा अभवुं ।

जो बार काजिमाशी जीव अने धारमा बागो साधुने कहे थे जीव काजिमां केव नसोर्ध यती होय तो पण शय्यातरशी मिल मनुष्योना का प्र दूधे र्ध कर्ता शय्यातरने काग छोडीने अन्यने पिठ कहे थे, अथ के ल शय्यातरनु स्वामित्व रहेतु नही ।

धारमा काजिमां तो शय्यातरना स्वत्वना संसर्गनी कश पण काजिमा नही तात्पर्य के थे के केमा शय्यातरनु स्वत्व रहेतु नही, ते वस्तु साधुने गे ग्राह्य अने ।

केव रीते के केव शय्यातरनी अनेक पत्नीको होय अने के (शय्यातर)

ચત્વારો ભક્ષા અન્નાડપિ પૂર્વવદેવ ।

અપ્રોષિતભર્તૃકામુ તુ યયા નિષ્પાદિતમન્નાદિકં નિયતં શય્યાતરો ભુક્તે સૈવ શય્યાતરા, યદનિયત ભુક્તે તદા સર્વા અપિ શય્યાતરા મન્તવ્યાઃ, પૂર્વોક્ત-તૃતીયભક્ષેડ્યં વિશેષો વોદ્યવ્યઃ—યદા પૃથક્ પૃથક્ રન્ધનં કૃતમ્, એકત્ર કૃત્વા ભુક્તં ચ તદાઽવશિષ્ટમન્નાદિકં વિભજ્ય યદિ સ્વ-સ્વગૃહં નયેત્ તાદૃશં શય્યાતરસ્વત્વ-વિરહિતમન્નાદિકં સાધોઃ કલ્પ્યમેવેતિ । એકત્રીકૃતમવિભક્તં ચેન્ન કલ્પ્યમિતિ તદાશયઃ ।

(શય્યાતર) પરદેશ ચલા ગયા હો તો उनमें किसी एकको ही शय्यातर बनाना चाहिए । पहलेकी नाईं यहां भी चार भंग समझना चाहिए । उनका पति परदेश न गया हो तो वह जिस पत्नीके यहां नियमित रूपसे जीमता हो वही शय्यातर होती है ।

यदि नियमित रूपसे न जीमता हो-कभी कहीं कभी कहीं जीमता हो तो सभीको शय्यातर मानना चाहिए ।

પહેલેકે ચાર ભંગોમાંસે તીસરે ભંગમાં ઇતના વિશેષ સમજના चाहिए-યદિ અલગ અલગ ભોજન વનાયા ગયા હો ઓર એકત્ર કરકે જીમા હો એવે હુએ અન્ન આદિકો વાંટ લેને પર સાધુ શય્યાતરસે અન્યકા આહાર આદિ લે સકતે હૈં, ક્યોંકિ ઉસમાંસે શય્યાતરકા હિસ્સા અલગ નિકલે કા હૈં । હાં ઇકઢા કર લિયા હો ઓર વાંટા ન હો તો સાધુકો કલ્પ-

રદેશ ચાલ્યો ગયો હોય તો તે પત્નીઓમાંથી કોઈ એકને જ શય્યાતર બનાવી નેઈએ પહેલાની પેઠે એમા પશુ ચાર ભાગા સમજવા નેઈએ એનો પતિ રદેશ ન ગયો હોય તો તે જ પત્નીને ત્યા નિયમિત રીતે જ જમતો હોય તે શય્યાતર બને છે ને નિયમિત રીતે ન જમતો હોય અને કોઈવાર એકને ત્યા જમને કોઈવાર બીજાને ત્યા જમતો હોય તો બંધી પત્નીઓને શય્યાતર માનવી નેઈએ

પહેલાના ચાર ભાગામાના ત્રીજા ભાગામા એટલુ વિશેષ સમજવું કે-ને બુદ્ધ બુદ્ધ ભોજન બનાવ્યુ હોય અને એકત્ર કરીને જમતા હોય તો વધેલા અન્નાદિને વહેચી લીધા પછી સાધુ શય્યાતરથી બૂદ્ધાનો આહાર આદિ લઈ શકે છે, કારણ કે એમાંથી શય્યાતરનો ભાગ બૂદ્ધો કાઢવામા આવી ચૂક્યો હોય છે હા, એકઠુ કરેલું હોય અને વહેચ્યું ન હોય તો સાધુને કદ્યે નહિ કોઈ શય્યા-

कोऽपि शय्यातरो देशान्तरं प्रस्थितः स्वसहस्रद्विगुंत्वा कुमचित् तिष्ठेत्, तत्र यदि गृहादन्यस्थानाद्वाऽशनपानादिकं तदर्थमानीतम्, अथवा बहिःप्रदेश एव निष्पादित चेत् तदा तद्वचनादिकं साधोरकल्प्यम्, रात्रिवासार्थं परिगंतस्य साधोस्तु पुनः कल्प्यमेव ।

यदि शय्यातरोऽन्यदीयगृहेऽन्यदीयमन्त्रादिकं परिवेषयेत्, तत्रापि शय्यातरेण दीयमानमन्यदीयमप्यशन पानादिकं साधोरकल्प्यम् ।

साधोर्मिक्षादाने शय्यातरस्य सङ्गमनरूपनिमित्तत्वे सति तत्र मिश्राग्रहणमकल्प्यम् । ग्रामादुपरिपि शय्यातरीयगोशालादिसत्त्वे तदीयवृग्वादिकं साधोरकल्प्यम् ।

नीय नहीं है। कोई शय्यातर परदेश जा रहा हो, और घरसे निकलकर कहीं बाहर ठहर गया हो, तो भी उसके अन्न-पान आदि नहीं है, भले ही वह अन्न-पान घरसे उसके लिए लाया गया हो या अन्य स्थानसे लाया गया हो अथवा यहीं पर तैयार किया गया हो। यदि रात्रिमें निवास करनेके लिए साधु बाहर चला गया हो तो कल्पनीय है।

शय्यातर, दूसरे गृहस्थके यहां उसी दूसरे गृहस्थका अन्नादि परोस रहा हो तो भी उसके हाथसे दिया-कुआ आहार कल्पनीय नहीं है। यदि किसी भिक्षाकी प्राप्तिमें शय्यातर निमित्त हो अर्थात् दलाली कर तो वह भिक्षा भी साधुको आद्य नहीं है।

गांवसे बाहर शय्यातरकी गोशाला आदि हो तो वहांका दूध आदि भी साधुको आद्य नहीं है।

तत्र परदेश कहीं रहने को जाये जाने पर भी नीकणीने कहा कि अन्नादि परोस दो पक्ष को अनु अन्न-पान आदि नदत्त नही पछी भले को अन्न-पान घरसे कोने भाटे लाववाभा आन्धु होय अथवा अन्य स्थानसे लाववाभा आन्धु होय, या तहांसे तैयार जनाववाभा आन्धु होय, जो रात्रे निवास करवाने भाटे साधु अन्नादि आद्या अया होय तो कही छे

शय्यातर नीकणी गृहस्थने त्या को नीकणी गृहस्थना अन्नादि पीरसे तो आन्धु कोना होयभी अयातो आन्नादि कही नहि, जो कहीं भिक्षानी प्राप्तिभा शय्यातर निमित्त होय अर्थात् दलाली करे तो को भिक्षा पक्ष साधुने आद्या दती नही

ग्रामसे अन्नादि शय्यातरनी गोशाला आदि होय तो त्यानु दूध वगैरे पक्ष साधुने आद्या जने नहि

શય્યાતરગૃહે ભોક્તા મૃત્યાદિરપિ શય્યાતરઃ । શય્યાતરસ્ય સ્વસા દુહિતા ચ તસ્મિન્ દિવસે પુનરાગમનમનિશ્ચિત્ય મર્તૃકુલાદાગચ્છેત્, તદા સાઽપિ શય્યાતરા । યદિ તસ્મિન્નહનિ મર્તૃકુલં પુનર્ગન્તુકામા શય્યાતરગૃહમાગતા ચેત્ સા શય્યાતરગૃહે એવ શય્યાતરત્વમુપયાતિ અન્યગૃહે તુ ન તસ્યાઃ શય્યાતરત્વમિતિ વાંધ્યમ્ ।

ઉપાશ્રયસ્વામિનિ દેશાન્તરસ્થે સતિ ઉપાશ્રયસંરક્ષકાદાજ્ઞામાદાય યત્ર સાધુ-સ્તિષ્ઠેત્ તત્રોપાશ્રયસ્વામિનિ સમાગતે સાધુના શય્યાતરત્વં સ્વામિન્યેવ કલ્પ-નીયમ્, ન સરક્ષકે ।

શય્યાતરપ્રદત્તમન્યેન સ્વીકૃતમપ્યશનાદિકં શય્યાતરગૃહે સાધોરકલ્પ્યમ્, વ્યવહારશુદ્ધ્યાદિદોષાત્ ।

શય્યાતરકે ઘર જીમનેવાલે નોકર-ચાકર મી શય્યાતર હૈં । શય્યા-તરકી વહિન યા વેટી ડસ દિન વાપસ લૌટનેકા નિશ્ચય ન કરકે અપની સસુરાલસે આઈ હો તો વહ મી શય્યાતર હૈ, યદિ વાપસ લોટનેકા વિચાર કરકે આઈ હો તો વહ શય્યાતરકે ઘરમેં હી શય્યાતર હૈ, દૂસ-રેકે ઘરમેં નહીં, અર્થાત્ દૂસરેકે ઘરમેં દૂસરેકા આહારાદિ યદિ વહ પરોસે તો સાધુ લે સકતે હૈં ।

જવ ઉપાશ્રયકા સ્વામી પરદેશમેં રહતા હો ઓર ઉપાશ્રયકે રખવાલે સે આજ્ઞા લેકર સાધુ ડસમેં ઠહરેં તો જવ ઉપાશ્રયકા સ્વામી આજાવે તવ વહી શય્યાતર હોતા હૈ, રખવાલા નહીં ।

શય્યાતરને અશન આદિક દૂસરે કો દે દિયા ઓર દૂસરેને ચાહે ડસે સ્વીકાર મી કર લિયા હો તો મી શય્યાતરકે ઘર પર સાધુ કો વહ લેના નહીં

શય્યાતરના ઘેર જમનારા નોકર-ચાકર પણ શય્યાતર છે, શય્યાતરની બહેન યા પુત્રી એ દિવસે પાછા જવાનો નિશ્ચય કર્યા વિના પોતાને સાસરેથી આવી હોય તો તે પણ શય્યાતર છે જે પાછા જવાનો વિચાર કરીને આવી હોય તો શય્યાતરના ઘરમા જ તે શય્યાતર છે, બીજાના ઘરમા નહિ, અર્થાત્ બીજાના ઘરમા બીજાનો આહારાદિ જે તે પીરસે તો સાધુ લઈ શકે છે

જે ઉપાશ્રયનો સ્વામી પરદેશમા રહેતો હોય અને ઉપાશ્રયના રખેવાળની આજ્ઞા લઈને સાધુ તેમા રહે તો જ્યારે ઉપાશ્રયનો સ્વામી આવી જાય ત્યારે તે શય્યાતર બને છે, રખેવાળ નહિ

શય્યાતરે અશનાદિ બીજાને આપી દીધું હોય અને બીજાએ ભલે એને સ્વીકારી પણ લીધું હોય, તો પણ શય્યાતરને ઘેર સાધુએ તે લેવું જોઈએ નહિ,

તથા શ્ય્યાતરેણ વૃષમન્યેનાસ્વીકૃતમજ્ઞાદિક શ્ય્યાતરસૂદાવ્ બહિરપિ સાધોરક્ત્વમ્, તપ્ શ્ય્યાતરસ્વસ્થાપગમામાષાત્ ।

શ્ય્યાતરસૂદાવ્ બહિરન્યેન સ્વીકૃતં ચેત્ સદા સાધોઃ ક્ત્વમેવ, તપ્ શ્ય્યાતરસ્વસ્થાપગમાદિતિ બોધ્યમ્ ।

શ્ય્યાતરસૂદાદિસ્તેન (શ્ય્યાતરેણ) વૃષમન્યેનાસ્વીકૃતં ચેત્ તપાસ્ત્વી કૃતાન્નપાનાદેઃ સ્વીકારાર્થે 'વૃષ્ણતામિદ' મિત્યાદિપરરૂપા પ્રવર્તનાઽપિ સાધો રક્ત્વ્યા । શ્ય્યાતરપિષ્ઠગ્રણ્યાદિદોષશ્ચક્રાર્સમનાત્ ।

બાહ્ય, ક્યોંકિ સ્વીકાર કર છેનેસે શ્ય્યાતરકા સ્થામિત્વ તો નહીં રહા પર યહાં વ્યવહારસે અશુદ્ધિ હૈ ।

યદિ શ્ય્યાતરદ્વારા વિષે કુપ્ત અજ્ઞાદિકો અન્ય ગૃહસ્થ ન સ્વીકાર કરે તો શ્ય્યાતરકે ઘરમેં યા ઘરસે બાહર કહોં 'મી સાધુકો નહોં પ્રવ્રણ કરના બાહ્ય, ક્યોંકિ ડસ બાહારાવિમેં શ્ય્યાતરકા સ્વસ્થ રહતા હૈ । શ્ય્યાતરકે ઘરસે બાહર દૂસરેને સ્વીકાર કર લિયા હો તો સાધુકો કલ્પનીય હૈ, ક્યોંકિ ડસપર શ્ય્યાતરકા સ્વસ્થ નહોં રહા ।

શ્ય્યાતરકે ઘરસે બાહર શ્ય્યાતરને કિસી દૂસરેકો વિયા હો બૌર દૂસરેને સ્વીકાર ન કિયા હો તો ડસ-અજ્ઞાનાદિકે સ્વીકાર કરાનેકે લિપ 'તુમ છે છો' ઇત્યાદિરૂપસે ગૃહસ્થકો પ્રેરણા કરના 'મી સાધુકા કલ્પ નહોં હૈ, ક્યોંકિ ડસમેં શ્ય્યાતરકા પિષ્ઠ છેને આદિ અનેક દોષોંકી ચંકા હોતી હૈ ।

કારણ કે સ્વીકારી હોવાથી શ્ય્યાતરનું સ્થામિત્વ તો શું નહિ, પણ તેમાં બધા કારણો અશુદ્ધિ રહેલી છે

જો શ્ય્યાતરે આપેલું અજ્ઞાદિ અન્ય ગૃહસ્થ ન સ્વીકારે તો શ્ય્યાતરના ઘરમાં યા ઘરબહાર કયાય પણ તે સાધુને બદલુ કરવું બેઠકે નહિ, કારણ કે તે બાહ્ય શક્તિમાં શ્ય્યાતરનું સ્થાવ રહેલું હોય છે. શ્ય્યાતરના ઘરથી બહાર બીબને સ્વીકારી લીધું હોય તો તે સાધુને કહો, કેમકે તે ઉપર શ્ય્યાતરનું સ્થાવ રહેતું નથી.

શ્ય્યાતરના ઘરની બહાર શ્ય્યાતરે કેઈ બીબને આપ્યું હોય અને બીબને સ્વીકાર્યું ન હોય તો તે અજ્ઞાનિનો સ્વીકાર કલ્પવાને માટે 'તમે બધા સ્થે ઇત્યાદિરૂપે ગૃહસ્થને પ્રેરણા કરવી જો પણ સાધુને કહો નહિ, કારણ કે તેમાં શ્ય્યાતરનો પિંડ હોયો નગેરે અનેક દોષોની શંકા રહે છે.

अथ शय्यातरपिण्डग्रहणे दोषाः प्रदर्श्यन्ते—

(१) वसतिदौर्लभ्यम्, वसतिस्वामिनो गृहेऽशनपानादिग्रहणनियमे स्वकीयान्नादिव्ययमालोच्य सोपाश्रयनिवासार्थमाज्ञां साधवे न कोऽपि दद्यात्, इत्याशयः।
(२) प्रवचनलाघवम्; (३) स्वावासस्थान एव भिक्षालाभसंभावनाया परिभ्रमणालस्ये संजाते कदाचित् शय्यातरगृहे आहाराग्रलाभेऽकालभिक्षाचर्याप्रसङ्गः, वेलातिक्रमे सति आर्त्तरीन्द्रध्यानप्रसङ्गः, स्वाध्यायान्तरायः, आत्मकान्तिश्च,

शय्यातरका पिण्ड ग्रहण करनेमें दोष बतलाते हैं—

(१) शय्यातरका पिण्ड ग्रहण किया जाय तो वसति मिलना दुर्लभ (मुश्किल) हो जायगा। गृहस्थ यह विचारेंगे कि इन्हें स्थान देनेसे अन्न-पान आदि भी देना पड़ेगा। ऐसा सोचकर गृहस्थ अपने स्थानमें रहनेके लिए साधुओंको स्थान नहीं देगा।

(२) प्रवचनका लाघव होगा।

(३) अपने निवासस्थान पर ही भिक्षा मिल जानेकी संभावनासे साधु भ्रमण करनेमें आलस्य करेंगे, और जब शय्यातरके घर पर आहार नहीं मिलेगा तो अकाल-(असमय)-में गोचरी करनेका प्रसंग होगा, और असमयमें भिक्षा न मिलनेसे आर्त्त-रौद्र ध्यान होंगे, स्वाध्याय आदिमें अन्तराय पड़ेगा, और आत्माको खेद होगा।

शय्यातरने पिंड ग्रहण करवाना खेदा होता है —

(१) शय्यातरने पिंड ग्रहण करवाना आवे तो वसति (खेवानु स्थान) भणतु दुर्लभ (मुश्किल) जनी जय गृहस्थ ओम विचारशे के ओमने स्थान आपवाथी अन्न-पान आदि पणु देवा पडशे ओम विचारिने गृहस्थ पोताना स्थानमा खेवाने माटे साधुओने स्थान आपशे नहि

(२) प्रवचननु लाघव थशे

(३) पोताना निवासस्थान पर न भिक्षा भणी जवानी संभावनाथी साधु भ्रमण करवाना आणस करशे, अने जे शय्यातरना घेरथी आहार नहि भणे तो अकाले (असमये) गोचरी करवाने प्रसंग आवशे, अने अकाले भिक्षा न भणवाथी आर्त्त-रौद्र ध्यान थशे, स्वाध्यायादिमा अन्तराय पडशे अने आत्माने खेद थशे

(૪) તીર્થકુરાહામક્રોડપીત્યાદયો દોષાઃ પ્રસજ્યન્તે, (૨૩),

इति शय्यातरविचारः ।

આસન્વી=વેષાસન, સદ્વિકા ય (૨૪),

પર્યંકુઃ=મજ્જાવિશેષઃ, સ પચ પર્યંકુકઃ; સ્વાર્થે કાઃ । વકારાષ્ટિકા-દોષ-
સામ્રપાનાદિગ્રણમ્ (૨૫),

ગૃહાન્તરનિપથા=ગૃહ=ગૃહિનિકેતનં તસ્યાડન્તરમ્=અમ્યન્તરં મમ્યમિતિ
યાદ્, તસ્મિન્ નિપથા=નિપદનમ્ ઉપવેશનમિત્યર્થઃ, યદપિ વ્યાકરણાદૌ નિર્ણ-
દન્ત્યસ્યા'મિતિ વિદ્યતે 'નિપથા=આપથઃ' इत्युक्तं तथाप्यत्र द्वास्तसङ्केतिद्वया-
द्भाषक्यवन्तोऽपि निपथाश्च (૨૬),

ગામસ્ય=શરીરસ્ય ઉદ્વર્ષનાનિ=મલાપનવ્યવસ્થેષુ સમાહેપનાનિ 'ઉષટન
इति लोकाप्रसिद्धानि, चकारादन्वेषामपि शरीरसम्बन्धिनां संस्काराणां ब्रह्
बोद्धव्यम् (૨૭),

पशु चारित्रयातादयो दोषाः सुस्पष्टा एव ॥ ५ ॥ ५ ॥

(૪) इसके सिवाय तीर्थकर भगवानने शय्यातर-पिण्डको अकस्य
नीप बताया है, इसलिप उनकी आज्ञाका भंग होगा, इत्यादि अनेक
दोष आते हैं ॥ इति शय्यातर-विचार समाप्त ।

(૨૪) આસન્વી-બેતકી બની જુદું છિદ્રવાળી કુર્સીપર બેઠના ।

(૨૫) પર્યંકુ-પ્રકારકારકા પલંગ, પાલખી, ઢોલા, તામ્રામ આદિક
ગ્રહણ કરના ।

(૨૬) ગૃહાન્તરનિપથા-ગૃહસ્થકે ઘરમેં બેઠના ।

(૨૭) ગામ્રોદ્વર્ષન-શરીર પર ઉષટન આદિ કરના ॥૫॥

(૪) જે ઉપરાંત તીર્થકર ભગવાને શય્યાતર પિંડને અકસ્યનીય બતાવ્યો છે
તે માટે એમની આજ્ઞાને ભંગ થશે, હત્યાદિ અનેક દોષો ઉત્પન્ન થાય છે

इति शय्यातर-विचार समाप्त.

(૨૪) આસન્વી-નેતરની બનાવેલી છિદ્રવાળી ખુરશી પર બેસવું.

(૨૫) પર્યંકુ-એક પ્રકારનો પલંગ, પાલખી, ઢોલા, મ્થાનો.

(૨૬) ગૃહાન્તરનિપથા-ગૃહસ્થના ઘરમાં બેસવું.

(૨૭) ગામ્રોદ્વર્ષન-શરીર પર મુઝાંખી પદાર્થો ધોળવા. (૫)

मूलम्-गिहिणो वेयावडियं, जाइयाजीववत्तिया ।

तत्तानिबुडभोइत्तं, आउरस्सरणाणि य ॥६॥

छाया-गृहिणो वेयावृत्यं, जात्याजीववत्तिता (आजीववर्तिता)

तप्तानिर्वृतभोजित्वं, -मातुरस्मरणानि च ॥ ६ ॥

सान्वयार्थः-(२८) गिहिणो=गृहस्थकी वेयावडियं=वेयावच्च करना, (२९) जाइया=जातिसे-अपनी ऊंची जाति बताकर आजीववत्तिया=जीविकानिर्वाह करना, (३०) तत्तानिबुडभोइत्तं=अग्निमें सिर्फ तपाया हुआ किन्तु शस्त्रसे अपरिणत-मिश्र भोजन करना, य=और (३१) आउरस्सरणाणि=बीमार होनेपर पूर्वभुक्त वस्तुका स्मरण करना ॥ ६ ॥

टीका-गृहिणः=गृहस्थस्य, वेयावृत्यं=गृहस्थायान्नाऽऽनयनप्रदानादि-लक्षण-शुश्रूषाकरणम् (२८),

जात्या='अहमेतादृशजातिविशिष्टः' इत्याद्याघोषणेन, उपलक्षणमिदं कुलादीनामपि, आजीववत्तिता-आजीवे=जीविकायां वृत्तिः=स्थितिर्यस्य तद्भावः, यद्वा 'आजीववत्तिता' इतिच्छाया, आजीवे=जीविकायां वर्तितुं शीलं यस्यासौ आजीववर्त्ती तस्य भाव इति तदर्थः (२९),

तप्तानिर्वृतभोजित्वं=तप्तं=वह्निनोष्णीकृतं च तत् अनिर्वृतं=शस्त्रापरिणतं तप्तानिर्वृतम् अर्द्धपकमिति भावस्तद्भोक्तुं शीलमस्य तत्त्वम्, मिश्रान्नादिसेवनमित्यर्थः (३०)

आतुरस्मरणम्=आतुराः=रोगादिग्रस्तास्तेषां स्मरणं=तत्कर्तृकपूर्वोपभुक्त-

(२८) गृहस्थकी वेयावृत्य (सेवा-शुश्रूषा) करना ।

(२९) अपनी जाति या कुल आदि बताकर भिक्षा लेना ।

(३०) आधा पका आधा कच्चा अर्थात् मिश्र अन्न-पानी आदि लेना ।

(३१) रोग आदिकी अवस्थामें पहले सेवन किये हुए विषयोंका

(२८) गृहस्थकी वेयावृत्य (सेवा-शुश्रूषा) करनी

(२९) पोटानी जाति या कुल जातावीने भिक्षा लेनी

(३०) अर्धपाका-अर्धकाया अर्थात् मिश्र अन्नपाणी आदि लेना

(३१) रोगादिनी अवस्थाभा पड़ेला सेवेला विषयानु स्मरण करवु अर्थात्

वस्तुस्मरणमिति फलितम्, यद्वा भातुरश्वयोऽथ मायमयाननिर्वेशस्तथावाऽऽतुरस्ते स्मरणमिति समाप्तः, रोगाद्यवस्थायां पूर्वाऽनुभूतवस्तुस्मरणमित्यर्थः (३१) ।

चकार इहापि सङ्ख्ययार्थकः । अप्राप्तयमाद्यो दोषा जायन्ते ॥ ६ ॥

^{१९}मूत्रम्-^{३३}मूलम् ^{३४}सिंगवेरे य, ^{३५}उच्छुस्वडे ^{३६}अनिच्छुडे ।

^{३७}कदे ^{३८}मूले य सच्चित्ते, ^{३९}फले ^{४०}वीण य आमय ॥७॥

छायाः-मूलकं गृह्यते च, इष्टुलण्डमनिर्वृतम् ।

कन्दो मूलं च सचित्तं, फलं बीजं चामयम् ॥ ७ ॥

सान्त्वयार्थः-य=और (३२) मूलम्=मूला (३३) सिंगवेरे=अदरस (३४) उच्छुस्वडे=गन्ना (सेमडी) अनिच्छुडे=शुद्धसे अपरिणत (३५) कदे=कन्द य=और (३६) मूडे=छिफा (तथा) सच्चित्ते=सचित्त (३७) फले=फल य=और आमय=सचित्त (३८) वीण=बीज । भाषार्थ-इनके सेवनसे अन्तःकाय आदि वनस्पतिकायकी निरापना होती है ॥ ७ ॥

टीका-मूत्रम्=मसिष्ठम् (३२), गृह्यते=गृह्यते=शरीरं यस्य क्व बाह्यं मित्यर्थः (३३), च=तथा इष्टुलण्डम्=इष्टुलकम्, एतद्यप्यनिर्वृतं=शुद्धापरिणतम् (३५) कन्द=शूणादिः (३५), मूलं=छिफा (३६), च=पुनः, सचित्तं=सजीवम्,

स्मरण करना अर्थात् बीमारीमें हाय! हाय! करना ॥६॥

(३२) सचित्त मूलाका सेवन करना ।

(३३) सचित्त अदरस (आदा) का सेवन करना ।

(३४) सचित्त इष्टुलण्डका सेवन करना ।

(३५) सचित्त शूण आदि कन्दोंका सेवन करना ।

(३६) सचित्त मूलका सेवन करना ।

बीमारीमें 'हाय! हाय!' करने (६)

(३२) सचित्त मूलाका सेवन करने ।

(३३) सचित्त आदाका सेवन करने ।

(३४) सचित्त शेरडीनीं पलीक-ककल-नु सेवन करने ।

(३५) सचित्त शूण आदि ककल सेवन करने ।

(३६) सचित्त मूलाका सेवन करने ।

फलं=ककड़ी-त्रपुपादिकम् (३७), च=तथा बीजं=तिलादि, आमकम्=सचित्तम् (३८),
अत्रानन्तकायादिविराधनादिदोषा जायन्ते ॥ ७ ॥

^{३८}मूलम्-^{६०}सौवर्चले ^{४१}सिंधवे लोणे, ^{४२}रुमालोणे य आमए ।

^{४२}सामुद्दे ^{४३}पंसुखारे य, ^{४४}कालालोणे य आमए ॥८॥

छायाः-सौवर्चलं सैन्धवो लवणो, रुमालवणश्चामकः ।

सामुद्रः पांशुक्षारश्च, काललवणश्चामकः ॥ ८ ॥

सान्वयार्थः-आमए=सचित्त (३९) सौवर्चले=सौवर्चल-संचरनमक (४०)
सिंधवे लोणे=सैन्धव-सींधानमक (४१) रुमालोणे=रुमानदीसे निकला हुआ
नमक (४२) सामुद्दे=समुद्री नमक य=और (४३) पंसुखारे=ऊपर नमक य=
और आमए=सचित्त (४४) कालालोणे=काला नमक । भावार्थ-उल्लिखित
नमकोंका सेवन करनेसे पृथ्वीकाय आदिकी विराधना होती है ॥ ८ ॥

टीका—सुवर्चले=देशविशेषे भवः सौवर्चलः=रुचकलवणः (३९),

सिन्धुनद्युपलक्षितदेशीयपर्वते भवः सैन्धवः, लवणः=लुनाति=छिनत्ति दूरयति
कफादिकमिति लवणः, इदं सौवर्चलादेर्विशेषणपदम् (४०),

च=तथा, रुमालवणः=रुमा=विशिष्टलवणाकरभूता काचिन्नदी तस्या लवणः,
आमकः=सचित्तः, अस्य पूर्वार्द्धे सर्वत्र सम्यन्धः (४१),

(३७) सचित्त ककड़ी खीरा आदि फलोंका सेवन करना ।

(३८) सचित्त बीजका=तिल आदिका सेवन करना ॥ ७ ॥

(३९) सचित्त रुचक (सौवर्चल सौंचर) नमकका सेवन करना ।

(४०) सचित्त सैन्धव (सैंधा) नमकका सेवन करना ।

(४१) सचित्त रुमा (नदीविशेषके) नमकका सेवन करना ।

(३७) सचित्त ककड़ी खीरा आदि फलोंका सेवन करना

(३८) सचित्त बीज तल आदिनु सेवन करना (७)

(३९) सचित्त रुचक लवण (सौवर्चल-संचरण)नु सेवन करना

(४०) सचित्त सिंधालवणनु सेवन करना

(४१) सचित्त रुमा (नदीविशेषभाषी नीकजेला) भीक्षुनु सेवन करना

सामुद्रः=समुद्रोत्पल्लवः (४२),

पांशुसारः=ऊपरल्लवः (४३),

च=तथा कालल्लवः=कुण्डल्लवः 'विरल्लव' इतिप्रसिद्धः (४४),

आमकः=सन्धिस, 'आमक' इत्यस्योत्तरार्द्धे सर्वत्र सम्बन्धः । अत्र पृथो-
कायपिराभनादयो दोषा भवन्ति ॥ ८ ॥

^{४२} मूत्रम्-^{४३}धुवणेत्ति वमणे य, ^{४४}वर्त्थीकम्म ^{४५}विरेयणे ।

^{४६} अजणे ^{४७}दत्तवण्णे य, ^{४८}गायधम्मगविभूसणे ॥९॥

छायाः-धूपनमिति वमनं च, वस्तिर्कर्म विरेचनम् ।

अञ्जनं दन्तवर्णनं, गान्धर्व्य-विमूषणे ॥ ९ ॥

सान्त्वयार्थः-(४५) धुवणेत्ति=रोग मिटाने आदिके लिए किसी स्थानमें
धूप देना, (४६) वमणे=प्रयत्नपूर्वक वमन करना, (४७) वर्त्थीकम्म=वस्तीर्कर्म
करना, य=और (४८) विरेयणे=विरच-मुलाद छेना, (४९) अजणे=मंजन-
सुरमा आदि आजना, (५०) दत्तवण्णे=दातुन मसी आदिसे दाँत साफ करना,
(५१-५२) गायधम्मगविभूसणे=ग्रीरको तैल आदिसे मालिश करना (५१)
तथा बल आदिसे शृणित करना (५२) ॥ ९ ॥

टीका—धूपन=रोगाशुपक्षान्तिनिमित्तं स्थानकाविषु धूपदानम्, सौमन्व्यो-
त्पत्तिनिमित्तमंशुकादीनां धूपादिना वासनम् (४५),

(४२) सन्धिस समुद्री नमकका सेवन करना ।

(४३) सन्धिस ऊपर नमकका सेवन करना ।

(४४) सन्धिस काले नमकका सेवन करना ॥ ८ ॥

(४५) रोग आदिकी शान्ति अथवा सुगन्धिके लिए स्थानक या बल
आदिमें धूप देना ।

(४२) सन्धिस समुद्रना लवणुं सेवन करवुं.

(४३) सन्धिस ऊपर लवण (आम)नु सेवन करवुं.

(४४) सन्धिस काले लवणुं सेवन करवुं. (८)

(४५) रोगादिनी शान्ति अथवा सुगन्धिने भाटे स्थानक या बलदिने धूप करने

वमनं=वमिजनकभेषजादिप्रयोगेण वान्तिकरणम् (४६),

वस्तिकर्म=वसतः=तिष्ठतः, मूत्रपुरीपावत्रेति, वस्ते=आच्छादयति मूत्राऽऽ-
शयपुटमिति वा वस्तिः=नाभेरधोभागः, तस्याः कर्म=तच्छोधनव्यापारो वस्ति-
कर्म=मलादिशोधनार्थमपानादिमार्गे वस्त्रिकादिप्रवेशनम्, अपानमार्गेण जलकर्षणं
वेत्यर्थः (४७),

विरेचनम्-कोष्ठशुद्धयर्थं स्वर्णमुख्यादिविरेचनसेवनम् (४८)

अञ्जनं=शोभावशीकरणाद्यर्थं नयनयोः कज्जल-सौवीरादिदानम् (४९),

दन्तवर्णः=वर्णन-वर्णः, दन्तानां वर्णः=उज्ज्वलीकरणं दन्तवर्णः=अङ्गुली-दन्त-
शाण(मसी)काष्ठादिभिर्दन्तघर्षणम् (५०) ।

गात्राभ्यङ्ग-विभूषणे=अभ्यङ्गश्च विभूषणं चेत्यनयोरितरेतरयोगद्वन्द्व इत्यभ्यङ्ग-
विभूषणे, गात्रस्य अभ्यङ्ग-विभूषणे गात्राभ्यङ्गविभूषणे, 'द्वन्द्वान्ते द्वन्द्वादौ वा
श्रूयमाणं पद प्रत्येकमभिसम्बध्यते' इतिन्यायाद् गात्रशब्दस्य प्रत्येकं सम्ब-
न्धस्तत्र गात्राभ्यङ्गः=गात्रस्य=शरीरस्य अभ्यङ्गः=शतपाक-सहस्रपाकादितैला-
दिनाऽभ्यञ्जनं मर्दनमिति यावत् (५१),

गात्रविभूषणं=वस्त्रालङ्कारादिना शरीरपरिष्करणम् (५२),

१ चौरादिकाद्वर्णयतेर्भावे घञ् ।

(४६) दवाई लेकर वमन करना ।

(४७) मल आदिके शोधनके लिए वस्तिकर्म करना ।

(४८) कोठेकी शुद्धिके लिए सनाय आदिका जुलाब लेना ।

(४९) नेत्रोंमें कज्जल आदि लगाना ।

(५०) मिस्सी आदि लगाकर दांत रंगना ।

(५१) शतपाक, सहस्रपाक आदि तेलसे शरीरकी मालिश करना ।

(५२) शरीरका वस्त्र आभूषणोंसे मण्डन करना ।

(४६) दवा लधने वमन करवुं

(४७) मलादिना शोधन भाटे वस्तिकर्म करवुं

(४८) ठिठनी शुद्धिने भाटे सोनाभुषी आदिने जुलाब लेवे

(४९) आभोभा काज्जल (मेश) आजवुं

(५०) भस्सी वगेरे लगाडीने दात रंगवा

(५१) शतपाक, सहस्रपाक आदि तेलथी शरीरने मर्दन करवुं

(५२) शरीरनुं भंडन करवुं (शोभाववुं)

घूपनादिनाऽग्निकायप्रकृतिविराधनादिवोषा जायन्ते ९ ॥

सम्पत्पुपसहरन्नाह—^१सव्यमेय^२ इत्यादि ।

मूल्म-सव्यमेयमणाइह^३, निग्गथाण^४ महेसिण^५ ।

सजमंमि^६ अ जुत्ताण^७, लट्ठमूयविहारिण^८ ॥१०॥

छाया—सर्वमेतदनाचीर्णं, निर्ग्रन्थानां महर्षीणाम् ।

सयमे च युक्तानां छपुभूतविहारिणाम् ॥ १० ॥

सान्वयार्थ—निग्गथाण=परिग्रहरहित महर्षिणं=महर्षियोंके सजमंमि=संयममें कुसाणं=यगेहुप य=और लट्ठमूयविहारिणं=वायुके समान अत्यन्त न्यविहार करनेवालोंके एय=ये—पूर्वोक्त धावन सव्य=सव्य अणाइह=अनाचीर्ण हैं। आचार्य—निर्ग्रन्थ महर्षिणाने पूर्वोक्त इन धावन विषयोंका आचरण नहीं किया, अतः ये अनाचीर्ण कहलाते हैं। साधुओंको इनका आचरण नहीं करना चाहिये ॥ १० ॥

टीका—ग्रन्थास्मिर्गता निर्ग्रन्थाः=कनक-रजतादिद्रव्यग्रन्थि मिथ्यात्वादिभाक् ग्रन्थिरहितास्तेषाम्, महर्षीणाम् महान्तश्च ते ऋषयः महर्षयस्तेषाम्, यद्वा 'महर्षिणा' मिति छाया, महो=निमहितं तम् एषयन्ति=अवेपयन्तीति महर्षिणस्तेषाम् । सयमे=सकलसाधकस्यापारोपरमलक्षणे युक्तानां=व्यापृतानां दत्तविधानमित्यर्थः ।

इन घूप आदिसे अग्निकाय आदि जीवोंकी विराधना आदि दोष होते हैं ॥९॥

अप उपसंहार करते हैं—^१'सव्यमेय०' इत्यादि ।

पाश्चाभ्यन्तर परिग्रहकी ग्रन्थिसे रहित, अपने हितका अन्येषण करनेवाले महर्षि तीन करण तीन योगसे साधक व्यापारके त्यागरूप

के घूप आदिभी अग्निकाय आदि लोकोनी विराधना आदि दोष होते हैं (६)

द्वे उपसंहार करे हैं—सव्यमेय० इत्यादि.

पाश्चाभ्यन्तर परिग्रहकी अग्निशी रहित योक्त्या दितनु अन्येषण करनेवाले महर्षियोंके त्रय करण योगकी साधक व्यापारके त्यागका रूप लक्षण अथवा

च=पुनः लघुभूतविहारिणाम्=लघुभूतो=वायुस्तद्वदप्रतिबद्धं विहरन्ति तच्छीला-
स्तेषां वायुवदप्रतिबन्धविहारिणामित्यर्थः । एतत्=पूर्वोक्तं सर्वं द्विपञ्चाशत्प्रकारकम्
अनाचीर्णम्=अनासेवितम् 'अस्ती'-ति शेषः ॥ १० ॥ १० ॥

अनाचीर्णत्यागिनो मुनयः कोदृशा भवन्ति ?-इत्याह-

मूलम्-^१पञ्चा^२सव^३परि^४ज्ञाया, ति^५गुत्ता छ^६सु संजया ।

पञ्च^७निग^८हणा धीरा, निग^९न्था उज्जु^{१०}दंसिणो ॥११॥

छायाः-पञ्चाभूवपरिज्ञाता, -स्त्रिगुप्ताः पदसु सयताः ।

पञ्चनिग्रहणा धीरा, निर्ग्रन्था ऋजुदर्शिनः ॥ ११ ॥

सान्वयार्थः-पञ्चासवपरिज्ञाया=पांच आस्रवोंके त्यागी, तिगुत्ता=मनोगुप्ति १
वचनगुप्ति २ कायगुप्ति ३ से युक्त, छसु=छह कायमें संजया=संयमवान्, पञ्चनि-
ग्रहणा=पांच इन्द्रियोंके निग्रह करनेवाले धीरा=परीपक्व उपसर्ग सहनेमें धीर
निगन्था=मुनि उज्जुदंसिणो=मोक्षमार्गके आराधक होते हैं । भावार्थ-जो
अनाचीर्णोंका त्याग करते हैं वे गायोक्तविशेषणोंसे विशिष्ट होते हैं ॥ ११ ॥

टीका-पञ्चास्रवपरिज्ञाताः=आस्रवति=आक्षरति मिथ्यात्वादिनालिकाभ्यः
कर्मसलिलमात्मतडागे यैस्ते आस्रवा हिंसादयः, पञ्च च त आस्रवाश्चेति पञ्चास्रवाः
सकल संयमसे युक्त और वायुकी तरह अप्रतिबन्ध विहार करनेवाले
मुनिराजोंके ये पूर्वोक्त वाचन अनाचीर्ण हैं ॥१०॥

अनाचीर्णोंका त्याग करनेवाले मुनि कैसे होते हैं ? सो कहते हैं-
'पञ्चास्रव०' इत्यादि ।

जिनके द्वारा आत्मारूपी तालाबमें मिथ्यात्वादिरूप नालाओंसे
कर्मरूपी जल आता है उन्हें आस्रव कहते हैं । वे आस्रव मिथ्यात्व

युक्ता अने वायुनी पेटे अप्रतिबन्ध विहार करनेवाले मुनिराजोंना ओ पूर्वोक्त वाचन
अनाचीर्ण छे

अनाचीर्णोनि त्याग करनेवाले मुनियों केवा होय छे ? ते कहे छे —

पञ्चास्रव० इत्यादि

जेनी द्वारा आत्मारूपी तालाबमा मिथ्यात्वादिरूप नालाओंवाली कर्म-रूपी
जल आवे छे तेने आस्रव कहे छे ओ आस्रवो मिथ्यात्व अविरति आदि बोधे

પરિ=સર્વતોમાથેન દ્રાતાઃ=અપરિજ્ઞાતોઽનર્થમૂલમનુમાનિતાઃ મત્યાભ્યાનપરિજ્ઞાતા
 હેપત્થેન પરિસ્પૃક્તા યૈસ્તે તથોક્તાઃ,¹ પ્રિયપ્રાપ્તાઃ=તિષ્ઠમિર્મનોશકાપદ્ધિમિર્ધપ્રાપ્તા,
 પટસુ=શૃંગિવ્યાદિકાયપટ્ટકેષુ સયતાઃ=સમ્યગ્ યતનાથનત -પદ્મજીવનિકાયાપ
 મર્દનચિરતા इत्यર્થઃ, પચ્ચનિગ્રહણાઃ=પચ્ચ=પસગાત્ પચ્ચેન્દ્રિયાણિ નિમૃદ્ધન્તિ=પચ્ચ-
 યન્તીતિ સ્તથોક્તા, પીરાઃ=પરીપદ્મોપસર્ગાદિષુ ધૃતિમન્તા, નિર્ગ્રન્થાઃ=મુનય,
 ક્લજુદર્શિનઃ=ક્લજુ=અવક્રમ્ અકુટિલસ્વમાથ યયા સ્પાશયા શ્વૃં છીલ વેપાં તે
 તથોક્તાઃ=સરલહૃદયા इत्यર્થઃ, યદ્વા ભર્જતે=ઉપાર્જયતિ=સમ્પાદયત્યપિષસમુલ્લમિતિ
 ક્લજુ =સમ્યગ્રસ્તપ્તપલ્લસજો મોક્ષમાર્ગસ્તં પશ્યન્તિ તચ્છીલા इति ક્લજુદર્શિનઃ,
 મોક્ષમાર્ગસાધકા इत्यર્થઃ ॥ ૧૧ ॥ ૧૧ ॥

મૂલમ્-આયાવયતિ ગિમ્હેસુ, હેમતેસુ અવાંડા ।

વાસાસુ પઢિસલીના, સજયા મુસમાહિયા ॥૧૨॥

૧ 'પચ્ચાભ્યવપરિજ્ઞાતાઃ' અમ્ આશિતામ્યાદિત્વાભિધાન્તસ્ય પરિનિપાતઃ ।

૨ 'પચ્ચનિગ્રહણા' અમ્ નન્યાદિત્વાત્કર્ષરિ ત્યુઃ ॥

અધિરતિ આદિકે મેદસે પાંચ પ્રકારકે છે । ઠન આસ્રવોકો જ્ઞ-પરિજ્ઞાસ
 અનર્થોકા કારણ જ્ઞાનકર પ્રત્યાભ્યાન-પરિજ્ઞાસે સ્થાગતે છે । અર્થાત્
 અનાશીર્ણોકા સ્થાગ કરનેચાહે પાંચ આસ્રવોસે ચિરત્ત હો જાતે છે, મન
 ઘષ્ણન કાયસ્થ ત્રીન શુષ્ણિયોસે યુક્ત હોતે છે, શૃંગિચી આદિ પટકાયકી
 યતનામેં સાવધાન રહતે હ, અર્થાત્ પદ્મજીવનિકાયકી વિરોધનાસ
 રહિત હોતે હ, પાંચ ઇન્દ્રિયોકા દમન કરતે છે, પરીપદ્મ ઓર ઉપસગ
 સહનેમેં હૃદ પેસે મુનિ, સરલ હૃદય હોતે છે, અથવા અવિનાશી મુસકો
 પ્રાપ્ત કરનેચાહે યા મોક્ષમાર્ગકે સાધક હોતે છે ॥૧૧॥

કરીને પ્રથમ પ્રકારના છે એ આસ્રવોને સપરિજ્ઞાથી અનર્થોના કારણરૂપ બદલીને
 પ્રત્યાભ્યાન પરિજ્ઞાથી ત્યજે છે, અર્થાત્ અનાશીર્ણોના ત્યાગ કરનારાઓ પ્રથમ
 આસ્રવોથી વિરત થઈ બાક છે, મન પચન કાયા-રૂપ ત્રણ શુષ્ણિયોથી યુક્ત
 થાય છે, શૃંગિચી આદિ છ કાયની યતનામા સાવધાન રહે છે, અર્થાત્ છ શૃંગ-
 નિકાયની વિરોધનાથી રહિત થાય છે પાંચ ઇન્દ્રિયોનું દમન કરે છે પરીપદ્મ અને
 ઉપસર્ગ સહેવામાં હૃદ એવા શુષ્ણિયો સરલહૃદય અને છે, અથવા અવિનાશી મુસકો
 પ્રાપ્ત કરનારા યા મોક્ષમાર્ગના સાધક અને છે (૧૧).

छाया-आतापयन्ति ग्रीष्मेषु, हेमन्तेष्वप्रावृताः ।

वर्षासु प्रतिसंलीनाः, संयताः सुसमा(हिताः)धिकाः ॥ १२ ॥

सान्वयार्थः-सुसमाहिया=प्रशस्त समाधिवाले संजया=संयमी मुनि गि-
म्हेसु=ग्रीष्मऋतुमें आयावयन्ति=आतापना लेते हैं, हेमन्तेसु=हेमन्तऋतुमें अवा-
उडा=अल्पवस्त्र या वस्त्ररहित रहते हैं, वासासु=वर्षाऋतुमें पडिसंलीणा=कछु-
एकी भांति इन्द्रियोंका गोपन करते हैं, अर्थात् जिस ऋतुमें जिस प्रकारकी तपस्यासे
अधिक कायक्लेश होता हो उस ऋतुमें वही तपस्या करते हैं ॥ १२ ॥

टीका-सुसमाधिकाः=समाधीयतेऽस्मिन् मनो विवेकिभिरिति समाधिः-प्रश-
स्तभावाऽवस्थानम्, सु=शोभनः समाधिर्येषां ते तथोक्ताः=विनय-श्रुतादिसमाधि-
सम्पन्नाः । यद्वा 'सुसमाहिताः' इति च्छाया, 'निरवद्यव्यापारविधानदत्तावधानाः'
इति तदर्थः । संयता=प्रवचनमननयतनावन्तः, मुनयः ग्रीष्मेषु=धर्मर्तुषु आतापय-
न्ति=ऊर्ध्वाभिमुखवस्थानादिना परितापयन्ति स्वतनुमिति शेषः, आतापनां
विदधतीति यावत् । घ्नन्ति=नाशयन्ति शैत्याधिक्येन चित्तसमाधिमिति हेमन्ताः'
हिमोऽन्तोऽवयवोऽस्त्येषामिति वा पृषोदरादित्वाद् हेमन्तास्तेषु हिमर्तुषु अप्रावृताः=

१ (' हन्तेर्मुट् हि च ' उणादिसू. ३ । १२९) इति ज्ञच् हन्तेर्हिादेशो मुडा-
गमो गुणश्च ।

जिस अवस्थामें आत्मज्ञानी जन प्रशस्त-भावोंसे रमण करते हैं
उसे समाधि कहते हैं । अनाचीर्णोंका त्याग करनेवाले साधु उस विनय
श्रुत आदि चार प्रकारकी समाधिको प्राप्त करते हैं, अथवा निरवद्य
व्यापार करनेमें सदा सावधान रहते हैं । तथा प्रवचनके मनन करनेमें
यत्नवान् रहते हैं । ग्रीष्म ऋतुमें सूर्यके सन्मुख मुख करके झुजाएँ
फैलाकर आतापना लेते हैं । शीत ऋतुमें थोड़े कपड़े रखते, या कपड़ोंको

जे अवस्थाभा आत्मज्ञानी जन प्रशस्त-भावोथी रमण करे छे तेने
समाधि कहे छे अनाचीर्णोना त्याग करनासा साधुओओ विनय श्रुत आदि चार
प्रकारनी समाधिने प्राप्त करे छे, अथवा निरवद्य व्यापार करवाभा सदा सावधान
रहे छे तथा प्रवचननु मनन करवाभा यत्नवान् रहे छे ग्रीष्म ऋतुभा
सूर्यनी सन्मुख मुख राणीने झुज्योने पछाणी करीने आतापना ले छे शीत
ऋतुभा थोडा कपडा राणीने या कपडा ढर करीने ठडीनी आतापना ले छे,

‘અનુવરા કન્યે’—ત્યજેવ નમોઽરપાર્યકત્વેન અસ્પ્રમાવરણાઃ, યદ્વા પ્રાવરણરહિતાઃ
 ચર્પાસુ=માદુદકાષ્ટેષુ, પ્રતિસંભીનાઃ=કૂર્મચદિન્દ્રિયગોપનતત્પરા મપન્તીત્યર્થઃ ।
 ગ્રીષ્માદિષુ યદુચ્ચનમયોગઃ પ્રતિક્તસરમેવંકરણસંસૂચનાય ॥ ૧૨ ॥ ૧૨ ॥

મૂલ્મ—પરીસહરિડદતા, ધૂયમોહા જિહ્વિદિયા ।

સત્ત્વદુષ્સ્વપ્પહીણદ્વા, પક્ષમતિ મહેસિણો ॥૧૩॥

ઢાયા—પરીપહરિપુદાન્તા, ધૂતમોહા જિતન્દ્રિયાઃ ।

સર્વદુઃસ્વમરીચાર્ય, પ્રકામન્તિ મહર્ષિણઃ ॥૧૩॥

સાન્વયાર્ય —પરીસહરિડદતા=પરીપહરૂપી ધાતુઓનો જીતને વાછે ધૂયમોહા=
 મોહમમતાકે ત્યાગી જિહ્વિદિયા=ઇન્દ્રિયોંકે દમન કરનેવાછે મહેસિણો=મહર્ષિ
 ધુનિરાજ સત્ત્વદુષ્સ્વપ્પહીણદ્વા=સમસ્ત દુઃસ્વોંકે નાશકે લિપ્ પક્ષમતિ=વક્તિ
 કોઢવે હે ઉપોગ કરતે હે ॥ ૧૩ ॥

ટીકા—‘પરીસહ૦’ इत्यादि ।

પરીપહરિપુદાન્તા=પરીપહા=ધુષા-પિપાસાદય एष रिपवः=अम्रं परामर्श-
 कारित्वात् परीपहरीपवा, दान्ता=अन्तर्मांक्षित्यर्थतया वमिताः=निगृहीता

દૂર કર શીતલી આતાપના છેતે હે, ચર્પાશ્તુમેં કણુચેકીતરહ ઇન્દ્રિયોંક
 ગોપન કરનેમેં તત્પર હોતે હે ।

ગ્રીષ્મ, હેમન્ત, ઔર ચર્પા-શબ્દ ગાથામેં બહુચ્ચનાન્ત હે, इससे यह
 आशय निकलता है कि प्रत्येक वर्षकी ऋतुओंमें ऐसा करते हैं ॥१२॥

‘પરીસહ૦’ इत्यादि ।

ધુષા-પિપાસા પ્રમૃતિ પરીપહરૂપી ધાતુઓનો પરાજિત કરતે હે ।

વર્ષાઋતુમા કાશ્યાપી પેઠે ઇન્દ્રિયોંનુ ગોપન કરવામા તત્પર રહે છે

ગ્રીષ્મ, હેમન્ત અને વર્ષા શબ્દ ગાથામા બહુ-ચ્ચનાન્ત છે, તેથી એવો
 આશય નીકળે છે કે પ્રત્યેક વર્ષની ઋતુઓમા એમ કરે છે (૧૨).

પરીસહ૦ इत्यादि भूष, तपस, इत्यादि परीपह-रूपी शतुओंने पराजित करे છે.

ઉપશમં પ્રાપિતાઃ પરીપહરિપત્રો યૈસ્તે તથોક્તાઃ,^૧ ધૂતમોહાઃ=મુહ્યતિ=સદસદ્વિવેક-
રહિતો ભવત્યાત્માડનેનેતિ મોહોઽજ્ઞાનં ધૂતઃ=સમુજ્જિગ્મતો મોહો યૈસ્તે તથોક્તાઃ,
જિતેન્દ્રિયાઃ=જિતાનિ=રાગદ્વેષયશાત્સ્વવિપયપ્રવૃત્ત્યુપરોધપૂર્વકં વશીકૃતાનિ ઇન્દ્રિ-
યાણિ=ચક્ષુરાદીનિ યૈસ્તે એવંવિધા મહર્ષયઃ=મુનયઃ સર્વદુઃખપ્રહીણાર્થ=‘પ્રહીણ’-
મિતિ સૌત્રત્વાદ્ ભાવક્તાન્તં ગૃહ્યતે, તથા ચ-સર્વાણિ ચ તાનિ દુઃખાનિ ચ સર્વ-
દુઃખાનિ સર્વદુઃખાનાં પ્રહીણં=પરિત્યાગઃ સર્વદુઃખપ્રહીણં, સર્વદુઃખપ્રહીણાય ઇદ
સર્વદુઃખપ્રહીણાર્થમ્ ‘અર્થેન નિત્યસમાસો વિશેષ્યલિઙ્ગતા ચેતિ વક્તવ્ય’-મિતિ
સમાસઃ । યદ્વા ‘પ્રક્ષીણાર્થ’-મિતિ તદર્થઃ, સર્વદુઃખપ્રક્ષીણાર્થ=શારીરિક-માનસિક-
નિશ્ચિલદુઃખવિનાશાર્થ પ્રકામન્તિ=સમુચ્ચન્નતે સ્વીયાં શક્તિ સ્ફોરયન્તીત્યર્થઃ ॥૧૩॥

સમ્પ્રત્યધ્યયનમુપસંદરન્નાહ-‘દુષ્કરાઈ’ ઇત્યાદિ-

મૂલમ્-^૧દુષ્કરાઈ^૨ કરિત્તાણં, ^૪દુસ્સહાઈ^૫ સહેત્તુ ય ।

^૬કેઈ^{૧૦}તથ ^૭દેવલોણસુ, ^૮કેઈ^{૧૧} સિજ્ઞંતિ ^૯નીરયા ॥૧૪॥

છાયાઃ-દુષ્કરાણિ કૃત્વા, દુસ્સહાનિ સોદ્ધા ચ ।

કેચિદત્ર દેવલોકેષુ, કેચિત્ સિધ્યન્તિ નીરજસ્કાઃ ॥ ૧૪ ॥

સાન્વયાર્થ-દુષ્કરાઈ=દુષ્કર આતાપના આદિ કરિત્તાણં=રૂરકે ય=ઔર
દુસ્સહાઈ=કાયર પુરુષોંકે અસહ્ય (પરીપદ આદિ) સહેત્તુ=સહ કરકે કેઈ=

૧-‘નિષ્ઠાન્તસ્ય ન પૂર્વનિપાતઃ, ‘લક્ષણહેત્વોઃ ક્રિયાયાઃ’ ઇતિ સૂત્રનિર્દેશેન
પૂર્વનિપાતપ્રકરણસ્યાડનિત્યત્વાત્ ।

સત્-અસત્કે બોધસે વંચિત કરનેવાલે મોહકો નષ્ટ કર દેતે હૈં । ઇન્દ્રિયોંકી
અપને અપને વિષયમેં જો પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ, ઉસ પ્રવૃત્તિકો રોક કર
ઇન્દ્રિયોંકો વશમેં કરકે જિતેન્દ્રિય હોતે હૈં, એસે મહર્ષિ શારીરિક ઔર
માનસિક સમસ્ત પ્રકારકે સમસ્ત દુઃખોંકા વિનાશ કરનેકે લિયે પરાક્રમ
ફોડતે હૈં ॥૧૩॥

સત્ અસત્ના બોધથી વંચિત કરનારા મોહને નષ્ટ કરી નાખે છે ઇન્દ્રિયોની પોત
પોતાના વિષયોમા જે પ્રવૃત્તિ થાય છે, તે પ્રવૃત્તિને રોકીને ઇન્દ્રિયોને વશ રાખીને
જિતેન્દ્રિય બને છે, એવા મહર્ષિઓ શારીરિક અને માનસિક બધા પ્રકારના બધા
દુઃખોનો વિનાશ કરવાને માટે પરાક્રમ કરે છે (૧૩)

‘અનુદરા કન્યે’-સ્વપ્રેષ નમોઽવધાર્યકરત્વેન અસ્વપ્રાપ્તરણાઃ, યદ્વા પ્રાત્તરચરિતાઃ, વર્ષાસુ-માતૃદકાષ્ટેષુ, પ્રતિસંહીનાઃ-કૂર્મવદિન્નિયગોપનતત્પરા ભવન્તીત્યર્થઃ ।
ગ્રીષ્માદિષુ ઘટુષ્ઠવનપ્રયોગઃ પ્રતિવત્સરમેવંકરણસમુદ્ધનાય ॥ ૧૨ ॥ ૧૨ ॥

મૂઘ્ય-પરીસહરિડદતા, ધૂયમોહા જિહ્વદિયા ।

સઘદુઃસ્વપ્પહીણદ્વા, પક્ષ્મતિ મહેસિણો ॥૧૩॥

છાયા-પરીપહરિપુદાન્તા, ધૂયમોહા જિહ્વદિયાઃ ।

સર્વદુઃસ્વપહીણાર્ય, પ્રક્ષમન્તિ મહર્ષિણ ॥૧૩॥

સાન્વયાર્યઃ-પરીસહરિડદન્તા-પરીપહરુપી શત્રુઓના બીજને ઘાટે ધૂયમોહ-મોહમમતાકે સ્વામી જિહ્વદિયા-ઇન્દ્રિયોંકે ધ્વન કરનેઘાટે મહસિણો-મહર્ષિ-મુનિરાજ સઘદુઃસ્વપ્પહીણદ્વા-સમસ્ત દુઃસ્વોંકે નાશકે હિં પક્ષ્મતિ-શક્તિ ઘોડતે હૈં ઉપોગ કરતે હૈં ॥ ૧૩ ॥

ટીકા-‘પરીસહ૦’ इत्यादि ।

પરીપહરિપુદાન્તાઃ-પરીપહઃ-ધ્રુષા-પિપાસાદય एव रिपवः-‘अन्ध’ परामर्श-कारित्वात् परीपहरिपका, दान्ताः-अन्तर्मावितम्पर्ययतया धमिता-‘निग्रहीता’
દૂર કર શીતકી આત્માપના છેલે હૈં, વર્ષાઋતુમેં કાઠુએકી તરફ ઇન્દ્રિયોંકા ગોપન કરનેમેં તત્પર હોતે હૈં ।

ગ્રીષ્મ, હેમન્ત, ઔર વર્ષા-શબ્દ ગાયામેં ઘટુષ્ઠવનનાન્ત હૈ, इससे यह आशय निकलता है कि प्रत्येक वर्षकी ऋतुओंमें ऐसा करते हैं ॥ ૧૩ ॥

‘પરીસહ૦’ इत्यादि ।

ધ્રુષા પિપાસા પ્રભૃતિ પરીપહરુપી શત્રુઓનો પરાજિત કરતે હૈં ।

વર્ષાઋતુમા કાન્વયાની પેઠે ઇન્દ્રિયોંતુ ગોપન કરવામા તત્પર રહે છે

ગ્રીષ્મ, હેમન્ત અને વર્ષા શબ્દ ગાયામા બહુ-વચનાન્ત છે, તેથી એવો આશય નીકળે છે કે પ્રત્યેક વર્ષની ઋતુઓમાં એમ કરે છે (૧૨).

પરીસહ૦ इत्यादि भूय, तत्स, इत्यादि परीपह इषी शत्रुओंने पराजित करे थे.

છાયા-ક્ષપયિત્વા પૂર્વકર્માણિ, સંયમેન તપસા ચ ।

સિદ્ધિમાર્ગમનુપ્રાપ્તાઃ-સ્વાયિણઃ પરિનિર્વૃતાઃ ॥૧૫॥ ઇતિ ત્રયીમિ ।

સાન્વયાર્થઃ-સિદ્ધિમાર્ગમનુપ્પત્તા=મોક્ષમાર્ગમે પ્રાપ્ત હુણે તાઙ્ણો=પદ્કાયકે રક્ષક (મુનિ) સંજમેણ=સંયમકે દ્વારા ચ=ઔર તવેણ=તપકે દ્વારા પુવ્વક-મ્માઈ=પહેલે વંધે હુણે કર્મોંકો સ્વવિત્તા=સ્વપા કરકે પરિનિવ્વુડે=મુક્ત હોતે હૈં । ત્તિ વેમિ=પૂર્વવત્ ॥ ૧૫ ॥

ઇતિ તૃતીયાધ્યયનસ્ય સાન્વયાર્થઃ ।

ટીકા-સિદ્ધિઃ=અવિચલસુખનિષ્પત્તિસ્તસ્યા માર્ગઃ=ઉપાયો જ્ઞાનાદિઃ સિદ્ધિ-માર્ગસ્તમ્ અનુપ્રાપ્તાઃ=અનુગતાઃ, ત્રાયિણઃ=પદ્જીવનિકાયત્રાણપરાયણાન્તઃકરણાઃ સંયમેન=સાવચવ્યાપારવિરતિલક્ષણેન સપ્તદશવિધેન, ચ=તથા તપસા=ઝનોદરતા-દિરૂપેણ દ્વાદશવિધેન તપશ્ચરણેન પૂર્વકર્માણિ=પ્રાગ્ભવોપાર્જિતજ્ઞાનાવરણીયાદ્યષ્ટ-

જો મુનિ કર્મ વાકી રહેનેસે દેવલોકમેં જાતે હૈં, વે ખી દેવલોક-સમ્બન્ધી આયુષ્યકો ભોગ કર, વહાંસે ચવ કર આર્ય ક્ષેત્રમેં મનુષ્યજાતિ, ઔર સુકુલમેં જન્મ લેકર ઝસી ભવમેં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરતે હૈં । ઈસી વિષયકો સૂત્રકાર આગેકી ગાથામેં કહતે હૈં-“સ્વવિત્તા૦” ઇત્યાદિ ।

વે મુનિ, મોક્ષમાર્ગમેં પ્રાપ્ત હોકર સર્વસાવચવ્યાપારકે ત્યાગરૂપ સત્રહ પ્રકારકે સંયમસે, તથા અનશન ઝનોદર આદિ વારહ પ્રકારકે તપસે, પહેલે ભવોંમેં વાંધે હુણે જ્ઞાનવરણ આદિ આઠ પ્રકારકે સમસ્ત

જે મુનિ, કર્મ બાકી રહેવાને લીધે દેવલોકમા જાય છે, તેઓ પણ દેવ-લોકસબધી આયુષ્યને ભોગવીને, ત્યાથી ચવીને આર્યક્ષેત્રમા મનુષ્યજાતિ અને સુકુળમા જન્મ લઇને એજ ભવમા સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે આ વિષયને સૂત્રકાર આગળની ગાથામા કહે છે-સ્વવિત્તા૦ ઇત્યાદિ

તે મુનિ, મોક્ષ-માર્ગમા પ્રવેશ કરીને સર્વસાવચ-વ્યાપારના ત્યાગરૂપ સત્રર પ્રકારના સયમથી, તથા અનશન ઊનોદરી આદિ બાર પ્રકારના તપથી પહેલાના ભવોમા બાંધેલા જ્ઞાનવરણ આદિ આઠ પ્રકારના બધા કર્મોંનો નાશ

કોઈ-કોઈ દેવલોપસુ=સ્વર્ગોર્મિ (ઉત્પન્ન होते हैं), કેઈ=કોઈ-કોઈ નીરયા=કર્મ-
રજસે રહિત-મુક્ત होकर अत्य-एसी मयमें सिद्धांति=સિદ્ધ હોનાતે हैं-મોક્ષ
પાછે ખાતે हैं ॥ ૧૪ ॥

ટીકા-દુઃસ્રેન કર્યું યોગ્યાનિ દુષ્કરાણિ=આચરિતુમશ્ક્યાનિ ક્ષણાપ્તા-
ન્યાતાપનાદીનિ કૃત્વા=વિધાય, ધ=તથા દુઃસ્રાણિ=કાતરણિયૈઃ સોદુમશ્ક્યાનિ
પરીપદોપસર્ગાદીનિ સોદ્ધા=સંસાર કેષિત્=મુનયઃ અવશિષ્ટકર્માણઃ દેવલોકેષુ
સૌભર્માદિસુરલોકેષુ 'યાન્તી' તિ સ્ત્રેષઃ, કેષિત્=કૃતિપત્રે નીરજસ્કાઃ=કર્મરજો-
વિનિર્મુક્તાઃ અમ્=અમૈવ મયે સિદ્ધ્યન્તિ=સિદ્ધા મવન્તિ, શિવપદમાસાદ્યન્તીત્પર્ક^૧.
અથ ટીકાન્તરેષુ 'અમ્રે-ત્સ્યસ્ય 'દેવલોકેષુ' इत्यनेन सहान्वयकरणं सर्वथा ममा
विजृम्भितम् ॥ ૧૪ ॥ ૧૪ ॥ ૧૪ ॥

કર્માણસ્ત્રેષેણ ચે મુનયો દેવલોકં ગચ્છન્તિ તે તથા દેવાયુષ્કામુપમુખ્યત્તરમ્પુ
માર્યસ્ત્રેષે મનુષ્યજાતૌ સુકૃતે ચ સમુત્પદ્ય તદ્ભવમોક્ષગામિનો મપન્તી
વર્ણયિતુમાહ-'સ્ત્રિષ્ઠા' इत्यादि-

મૂક્ષ્-સ્ત્રિવિષ્ઠા પુત્રકમ્માહ, સજમેણ તવેણ ય^૨ ।

સિદ્ધિમમ્મામણુપ્પત્તા, તાયિણો પરિનિવ્વુદ્ધે ॥૧૫॥ તિ વેમિ

ઉપસંહાર કરતે કુપ કહતે हैं- 'દુષ્કરાઈં' इत्यादि ।

પૂર્વોક્ત ગુણોસે વિશિષ્ઠ મુનિ દુષ્કર આત્માપના આદિ ક્રિયાઓ
આચરણ કરકે, તથા કાયર પુરુષ જિન્હૈં સહન નહીં કર સકતે પરં
પરીપદ્ધ ઓર ઉપસર્ગોંકો સહ કર અવશિષ્ટ-કર્મપાલે કોઈ મુનિ સૌખ્ય
આદિ દેવલોકમેં ખાતે हैं । જો કર્મરજસે સર્વથા મુક્ત હોજાતે हैं ।
इसी मनुष्य मयमें सिद्धिपदको प्राप्त करते हैं । दूसरे टीकाकारोंने 'अम्र
शब्दको देवलोकके साथ जोड़ा है यह ठीक नहीं है, 'अम्र' शब्द
अर्थ-यहाँ-'इसी मयमें' ऐसा है ॥ ૧૪ ॥

દવે ઉપસંહાર કરતા કહે છે-દુષ્કરાઈં इत्यादि.

પૂર્વોક્ત અણેથી વિશિષ્ઠ મુનિ દુષ્કર આત્માપના આદિ ક્રિયાઓનું આચરણ
કરીને તથા કાયર પુરુષ જે સહન કરી શકતા નથી એવા પરીપદ્ધા અને ઉપસર્ગ
સહીને અવશિષ્ટ કર્મનાળા ઠોઠાં મુનિ સૌખ્ય આદિ દેવલોકમા ખાતે છે એને
કર્મરજથી સર્વથા મુક્ત કહી બાક છે ત્યેણ આ મનુષ્યજાતમાં સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત
કરે છે. બીજા ટીકાકારોએ અમ્ર શબ્દને દેવલોક સાથે જોડ્યો છે તે બરાબર નથી
અમ્ર શબ્દનો અર્થ અહીં આ ભવમા' એવો છે (૧૪)

॥ અથ ચતુર્થાધ્યયનમ્ ॥

ગતં તૃતીયાધ્યયનં સમ્પ્રતિ ચતુર્થમારભ્યતે-પૂર્વાધ્યયને ‘અનાચીર્ણાનિ વિદ્યાયાઽઽચારે ધૃતિઃ સંધાર્યા સંયમિને’-ત્યુક્તમ્, આચારશ્ચ ષડ્વિધજીવાનાં યથાવસ્થિતસ્વરૂપમવબુદ્ધ્ય તત્સંરક્ષણપુરસ્સરં ભવત્યતોઽત્ર ષડ્જીવનિકાયાનામાઽ-ધ્યયને તત્સ્વરૂપં તત્સંરક્ષણોપાયં ચ પ્રતિપાદયિષ્યન્ પ્રવચનસ્યાઽપ્તોપદિષ્ટત્વં પ્રદર્શયતિ-‘સુયં મે’ इत्यादि,

મૂલમ્—સુયં મે આડસં ! તેણં ભગવયા ઇવમવસ્થાયં-इह खलु छजीवणियानामज्झयणं, समणेणं भगवया महावीरेणं कासवेणं पवेइया सुअक्खाया सुपन्नत्ता, सेयं मे अहिज्जिउं अज्झयणं धम्म-पन्नत्ती ॥१॥

चौथा अध्ययन ।

अब चौथा अध्ययन कहते हैं—

તીસરે અધ્યયનમેં યહ પ્રતિપાદન કિયા હૈ કિ મહાપુરુષોં કો અના-ચીર્ણોં કા ત્યાગ કરકે, આચાર-(સંયમ)-મેં દૃઢતા રખની યાહિયે । આચારમેં દૃઢતા તબ હી હોતી હૈ જબ ષટ્કાય કે જીવોંકા વાસ્તવિક સ્વરૂપ જાનકર ડનકી રક્ષા કી જાય, ઇસલિયે ઇસ ‘ષડ્જીવનિકાય’ નામક અધ્યયનમેં ષડ્જીવનિકાયકા સ્વરૂપ ઓર ડસકી રક્ષાકા ઉપાય બતાતે હુએ ‘યહ પ્રવચન આસ-(ભગવાન્)-દ્વારા ઉપદિષ્ટ હૈ’ ઇસ વાતકો કહતે હૈ- ‘સુયં મે૦’ इत्यादि ।

અધ્યયન ૪ થું.

હવે ચોથું અધ્યયન કહે છે —

ત્રીજા અધ્યયનમા એમ પ્રતિપાદન કરવામા આનું છે કે-મહાપુરુષોએ અના-ચીર્ણોને ત્યાગ કરીને આચાર (સંયમ)મા દૃઢતા રાખવી જોઈએ આચારમા દૃઢતા ત્યારે જ આવે છે કે જ્યારે ષટ્કાયના જીવોનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ જાણીને તેમની રક્ષા કરવામા આવે, તેટલા માટે આ ‘ષડ્જીવનિકાય’ નામના અધ્ય-યનમા છ-કાયનું સ્વરૂપ અને તેની રક્ષાના ઉપાયો બતાવતા ‘આ પ્રવચન આસ (ભગવાન્) દ્વારા ઉપદિષ્ટ છે’ એ વાતને કહે છે-સુયં મે૦ इत्यादि

गुरुमाराध्य शिक्षां लब्धवतः शिष्यस्य शास्त्राध्ययनं सफलीभवतीति द्योतितम् ।

अथवा 'आउसंतेण' इत्यस्य 'आवसता' इति संस्कृतम्, तस्यापि 'मये'-
त्यनेनैव सम्बन्धः, आह प्राग्वन्मर्यादार्थकस्तथाच-आ=शिष्योचितमर्यादया वसता=
भगवदन्तिके निवासं कुर्वता मयेत्यर्थः । अनेन शिष्यस्य गुरुकुलनिवासः सूचितः ।

भगवता=भगः=ज्ञानं सकलपदार्थविषयकम् (१), माहात्म्यम्=अनुपम-
महनीयमहिमसम्पन्नत्वम् (२), यशः=विविधानुकूलप्रतिकूलपरीपक्षोपसर्गसहनसमुद्-
भूता जगद्रक्षणप्रज्ञासमुत्था वा कीर्तिः (३), वैराग्यम्=क्रोधादिकषायनिग्रह-
क्षणम् (४) मुक्तिः=सकलकर्मक्षयलक्षणो मोक्षः (५), रूपम्=सुरासुरनरहृदयहारि
सौन्दर्यम् (६) वीर्यम्=अन्तरायान्तजन्यमनन्तसामर्थ्यम् (७), श्रीः=वातिकर्म-

'गुरुकी सेवा करके सीखनेसे ही शास्त्रका अध्ययन सफल होता है'
यह सूचित होता है (२), 'आवसता' ऐसी भी छाया होती है, अर्थात्
शिष्यके योग्य मर्यादा-पूर्वक भगवानके समीप रहनेवाले मैंने (सुना),
इस पदसे गुरुकुलमें निवास करना सूचित किया है ।

यहां 'भग' शब्दके दश अर्थ हैं—(१) समस्त पदार्थोंको विषय करने-
वाला ज्ञान, (२) अनुपम-महिमा, (३) विविध प्रकारके अनुकूल और
प्रतिकूल परीषद्‌होंको सहन करनेसे उत्पन्न होनेवाली या संसारकी रक्षा
करनेवाले अलौकिक ज्ञानसे उत्पन्न होनेवाली कीर्ति, (४) क्रोध आदि
कषायोंका सर्वथा निग्रहरूप वैराग्य, (५) समस्त कर्मोंका क्षयस्वरूप मोक्ष,
(६) सुर-असुर और नरोंके अन्तःकरणको हर लेनेवाला सौन्दर्य,

सेवा करीने शीष्यवाची न शास्त्रनु अध्ययन सक्षण थाय छे' अे सूचित थाय छे (२),
आवसता अेवी पणु छाया थाय छे अर्थात् शिष्यने योग्य मर्यादा-पूर्वक भगवान्‌नी
समीपे रहनारा अेवा मे (साधयु), अे पदथी गुरुकुलमा निवास करवानुं
सूचन करेहु छे

अही 'भग' शब्दना दस अर्थ छे (१) जथा पदार्थोंने विषय करवा-
वाणु ज्ञान, (२) अनुपम-महिमा, (३) विविध प्रकारना अनुकूल-अने प्रतिकूल
परीषदोंने सहन करवाथी उत्पन्न थनारी अथवा जगतनी रक्षा करनारा अलौ-
किक ज्ञानथी उत्पन्न थनारी कीर्ति, (४) क्रोध आदि कषायोंने सर्वथा निग्रह-
रूप वैराग्य, (५) जथा कर्मोंने क्षय-स्वरूप मोक्ष, (६) सुर असुर अने नरोंने
अंत करणने डरनाइ सौंदर्य, (७) अतराय कर्मोंने नाशथी उत्पन्न थनाइ

छाया—भुतं मया आयुष्मन् ! तेन मगधता एवमाख्यातम्—इह सख पदजीव-
निकायानामाध्ययनं, धमणेन मगधता महावीरेण काश्यपेन प्रवेदिता स्वाख्याता
सुपक्षता, भेयो मेऽध्ययतमध्ययनं धर्मप्रवृत्तिः ॥१॥

सान्वयार्थः—आउसं=हे आयुष्मन् शिष्य ! तेणं=उस भगवता=मगरानने
एवं=ऐसा अक्खाय=कहा है, मे=मैंने सुय=सुना है, इह=यहां इस प्रसक्तमें
स्वखु=निश्चय करके छाजीवणियानामज्जसयणं=पदजीवनिकाय नामका अध-
यन है, (वह) समणेणं=भमण भगवता=भगवान् कासखेण=काश्यपगोत्रीय महा-
वीरेण=महावीरने पवेइया=प्रवेदित की है, सुअक्खाया=सम्यक् प्रकारसे कही है
सुपक्षता=सम्यक्तायता बताया है। धम्मपक्षसी=धर्मप्रवृत्ति (नामक यह) अज्ज-
यण=अध्ययन मे=मुझे अहिज्जित=पढ़नेको सेय=कल्याणकारी है। अर्थात्
भगवान् महावीर द्वारा प्रकृषित इस अध्ययनका अध्ययन करना मुझे कल्याण-
कारी है ॥१॥

टीका—एति=गच्छतीत्यायुः=सयमसंक्षण नीवजं दीर्घं वा जीवितमस्यास्ती-
त्यायुष्मान् तत्सम्पुद्धौ हे आयुष्मन् ! गुणवच्छिष्यामन्मथमेतत् । अनेन धर्माचरणे
प्राप्तान्पेनायुपापेसा विपत्ते इति सूचितम् । तन=लोकत्रयप्रसिद्धेन,

यद्वा 'आउसतेण' इत्यकपदस्य 'आनुपमाणेन' इति संस्कृतं तस्य मयेस्-
नेन सम्बन्धः, तथा च-आदित्ति मयादायाम्, आ=आज्ञाध्वजमयादाया उपमा-
णेन=गुरुन् सवमानेन मयस्यर्थः । विधिमन्तरेण हि भवणे आह्वयइत्यं धोढ
रघोःसुखकुम्भस्यच न किञ्चिद्व्यन्तः प्रविशति । 'आनुपमाणेन' ति विधपणेन

हे आयुष्मन् ! अर्थात् सयमरूपी-जीवनवाले ! नीरोग-जीवनवाले !
या दीर्घजीवी !, इस सम्बोधनसे धर्मके आचरणमें आयुष्यकी प्रधानता
सूचित की है (१), अथवा 'आउसतेण' यह एक पद है, इसकी छाया
'आनुपमाणेन' होती है, अर्थात् गुरुकी सेवा करनेवाले मैंने, इस पदस

१ आयुष्मन् ! अर्थात् सयम-रूपी-जीवन-वाला । नीरोगी-जीवन-वाला ।
या दीर्घजीवी !, आ अनुपमाणेन धर्मान् आयुष्यम् । आयुष्यम् । प्रधानता
सूचित की है (१) अथवा आउसतेण ये जो पद है, जेनी छाया आनुपमाणेन
के प्रभासे धार है, अर्थात् गुरुकी सेवा करनेवाले मैंने आ पदकी 'अनु-

ગુરુમાર્યાદ્ય શિક્ષાં લબ્ધવતઃ શિષ્યસ્ય શાસ્ત્રાધ્યયનં સફલીભવતીતિ ઘોષિતમ્ ।

અથવા ‘આહસંતેણ’ इत्यस्य ‘आवसता’ इति संस्कृतम्, तस्यापि ‘मये’-
त्यनेनैव सम्बन्धः, आह प्राग्वन्मर्यादार्थकस्तथाच-आ=शिष्योचितमर्यादया वसता=
भगवदन्तिके निवासं कुर्वता मयेत्यर्थः । अनेन शिष्यस्य गुरुकुलनिवासः सूचितः ।

भगवता=भगः=ज्ञानं सकलपदार्थविषयकम् (१), माहात्म्यम्=अनुपम-
महनीयमहिमसम्पन्नत्वम् (२), यशः=विविधानुकूलप्रतिकूलपरीषदोपसर्गसहनसमुद्-
भूता जगद्रक्षणप्रज्ञासमुत्था वा कीर्तिः (३), वैराग्यम्=क्रोधादिकपायनिग्रहल-
क्षणम् (४) मुक्तिः=सकलकर्मक्षयलक्षणो मोक्षः (५), रूपम्=सुरासुरनरहृदयहारि
सौन्दर्यम् (६) वीर्यम्=अन्तरायान्तर्जन्यमनन्तसामर्थ्यम् (७), श्रीः=घातिकर्म-

‘गुरुकी सेवा करके सीखनेसे ही शास्त्रका अध्ययन सफल होता है’
यह सूचित होता है (२), ‘आवसता’ ऐसी भी छाया होती है, अर्थात्
शिष्यके योग्य मर्यादा-पूर्वक भगवानके समीप रहनेवाले मैंने (सुना),
इस पदसे गुरुकुलमें निवास करना सूचित किया है ।

यहां ‘भग’ शब्दके दश अर्थ हैं—(१) समस्त पदार्थोंको विषय करने-
वाला ज्ञान, (२) अनुपम-महिमा, (३) विविध प्रकारके अनुकूल और
प्रतिकूल परीषदोंको सहन करनेसे उत्पन्न होनेवाली या संसारकी रक्षा
करनेवाले अलौकिक ज्ञानसे उत्पन्न होनेवाली कीर्ति, (४) क्रोध आदि
कषायोंका सर्वथा निग्रहरूप वैराग्य, (५) समस्त कर्मोंका क्षयस्वरूप मोक्ष,
(६) सुर-असुर और नरोंके अन्तःकरणको हर लेनेवाला सौन्दर्य,

सेવા કરીને શીખવાથી જ શાસ્ત્રનું અધ્યયન સફળ થાય છે’ એ સૂચિત થાય છે (૨),
આવસતા એવી પણ છાયા થાય છે અર્થાત્ શિષ્યને યોગ્ય મર્યાદા-પૂર્વક ભગવાનની
સમીપે રહેનારા એવા મે (સાબળયુ), એ પદથી ગુરુકુળમાં નિવાસ કરવાનું
સૂચન કરેલું છે

અહીં ‘ભગ’ શબ્દના દસ અર્થ છે (૧) બધા પદાર્થોને વિષય કરવા-
વાળું જ્ઞાન, (૨) અનુપમ-મહિમા, (૩) વિવિધ પ્રકારના અનુકૂળ-અને પ્રતિકૂળ
પરીષદોને સહન કરવાથી ઉત્પન્ન થનારી અથવા જગતની રક્ષા કરનારા અલૌ-
કિક જ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થનારી કીર્તિ, (૪) ક્રોધ આદિ કષાયોના સર્વથા નિગ્રહ-
રૂપ વૈરાગ્ય, (૫) બધા કર્મોના ક્ષય-સ્વરૂપ મોક્ષ, (૬) સુર અસુર અને નરોના
અંત કરણને હરનારું સૌંદર્ય, (૭) અંતરાય કર્મોના નાશથી ઉત્પન્ન થનારું

છાયા—ધૃતં મયા આયુષ્મન્ ! તેન મગવતા એમાસ્થાતમ્—૩૬ સ્વ પદ્મી-
નિકાયાનામાધ્યયન, મમણેન મગવતા મહાવીરેણ કાશ્યપેન પ્રવેદિતા સ્વામ્યાતા
મુમક્ષતા, યેયો મેડષ્યેતુમધ્યયનં ધર્મપ્રશ્નિઃ ॥૧॥

સાન્વયાર્પ્યઃ—આડસં=હે આયુષ્મન્ શિષ્ય ! તેણં=તેન મગવતા=મગવાને
પર્વં=એસા અવસ્થાયા=કહા હૈ, મે=મેને સુય=મુના હૈ, ૩૬=યહાં ૩૬ વસ્તુસં
સ્વલુ=નિષય કરકે છઝીવણિયાનામઞ્જયર્ણં=પદ્મીવનિકાય નામક મન્-
યન હૈ, (૫૬) સમણેણં=ધમમ મગવતા=મગવાન્ કાસવેણ=કાશ્યપગોત્રીય મહા-
વીરેણ=મહાવીરને પવેદિતા=પ્રવેદિત કી હૈ, સુમવસ્થાયા=સમ્યક્ પ્રકારસે ઝીરે,
સુપક્ષ્તા=સમ્યક્તયા ચર્તાઈ હૈ । ધર્મપક્ષ્તી=ધર્મપ્રશ્નિ (નામક યહ) અઞ્જ-
યર્ણં=અધ્યયન મે=મુઝે અશ્વિજિહ્વ=પઢનેકો સેય=કલ્યાણકારી હૈ । અર્થાત્
મગવાન્ મહાવીર દ્વારા પ્રકૃપિત ૩૬ અધ્યયનકા અધ્યયન કરના મુઝે કલ્યાણ-
કારી હૈ ॥૧॥

ટીકા—પતિ=ગણ્ઠીત્યાયુઃ=સયમસસ્રણ નીરુજં દીર્ઘં વા જીવિતમસ્થાસ્તી
ત્યાયુષ્માન તત્સમ્મુદૌ હે આયુષ્મન્ ! ગુણવચ્છિદ્યામન્ત્રમમેતત્ । મનેન પર્માચરણે
પ્રાધાન્યનાયુપોડેસા વિષયેતે इति સૂચિતમ્ । તન=સોકપ્રયમસ્થિદેન,

યદ્વા ‘આડસતેણં’ इत्येकपदस्य ‘आनुपमाणेन’ इति संस्कृतं तस्य मयेत्स-
नेन सम्बन्धः, तथा च-आश्रिति मर्यादायाम्, आ=શાસ્ત્રભક્ષણમર્યાદયા હુપમા-
ણેન=ગુરુન્ સેવમાનેન મયેત્સર્પ્યઃ । વિધિમન્તરેણ હિ અષણે શાસ્ત્રરહસ્યં ધોદ
રપોમ્મલકુમ્મસ્પય ન કિચ્છિદ્વ્યન્તઃ પ્રવિશતિ । ‘આનુપમાણેને’ તિ વિશ્વપણેન

હે આયુષ્મન્ ! અર્થાત્ સયમરૂપી-જીવનઘાલે ! નીરોગ-જીવનઘાલે ।
યા દીર્ઘજીવી !, ૩૬ સમ્પોધનમે ધર્મકે આચરણમે આયુષ્યકી પ્રધાનતા
સૂચિત કી હૈ (૧), અથવા ‘આડસતેણ’ યહ એક પદ હૈ, ૩૬ સ્વી છાયા
‘આનુપમાણેન’ જોતી હૈ, અર્થાત્ ગુરુકી સેવા કરનઘાલે મેન, ૩૬ પદસે

૭ આયુષ્મન્ ! અર્થાત્ સયમ-૩૫-જીવન-વાળા । નીરોગી-જીવન-વાળા ।
યા દીર્ઘજીવી ! આ સંપોધનથી ધર્મના આયત્સુમા આયુષ્યની પ્રધાનતા
સૂચિત કરી છે (૧) અથવા આડસતેણ એ એક પદ છે એની છાયા આનુપમાણ
એ પ્રભાવે થાય છે, અર્થાત્ ગુરુની સેવા કરનારા એવા મે, આ પદથી ૩૬

‘सा च षड्जीवनिकाया’ इत्यध्याह्रियते उत्तरवाक्याऽऽकाङ्क्षोत्थानाय, श्रम-
णेन=श्राम्यति=तपस्यतीति श्रमणस्तेन सार्द्धद्वादशवर्षाणि घोरतपश्चरणाच्छ्रमण
इति प्रसिद्धिं लब्धवता, भगवता, काश्यपेन=कश्यपगोत्रोत्पन्नेन महावीरेण=
वीरयति=पराक्रमते मोक्षानुष्ठाने इति वीरः^१, यद्वा वि=विशेषेण ईरयति=गमयति
प्रापयति मोक्षं प्रति भव्यजनानिति, वि=विशेषेण ईर्त्ते=गच्छति क्षपिताखिलकर्मा
मोक्षमिति, वि=विशेषेण ईरयति=रुम्पयति कषायादिपरिपन्थिन इति, वि=विशे-
षेण ईरयति=प्रक्षिपति घनघातिकर्मपटलमवकरनिकरमिवेति, वि=विशेषेण ईरय-
ति=प्रेरयति प्रवर्त्तयति सयमाद्यनुष्ठाने प्राणिन इति वा वीरः,^२ महाँश्वासौ वीरश्च
महावीरस्तेन श्रीवर्द्धमानस्वामिनेत्यर्थः । प्रवेदिता=प्रकर्षेण सकलप्राणिगणस्य
स्वस्वभाषापरिणमनरूपेण यथावस्थितार्थद्वारेण च वेदिता=केवलाऽऽलोकेन

१ ‘वीर विक्रान्तौ’ अस्मात्पचाद्यच् ।

२ ‘ईर गतौ कम्पने च’ इत्यादादिकात् ‘ईर क्षेपे’ इति चौरादिकाच्च धातोः
पचाद्यच् ।

साढे बारह वर्ष तक घोर तपश्चरण करनेके कारण श्रमण नामसे
प्रसिद्ध काश्यप गोत्रमें उत्पन्न होनेवाले भगवान् महावीरने, वीर शब्दके
छह अर्थ हैं, अर्थात्—(१) मोक्षके अनुष्ठानमें पराक्रम करनेवाले, अथवा
(२) भव्य जीवोंको मोक्षकी प्राप्ति करानेवाले, या (३) समस्त कर्मोंको
दूर करके मोक्षको प्राप्त होनेवाले, (४) कषाय आदि शत्रुओंको सर्वथा
हरानेवाले, (५) चार घन-घातिया कर्मोंको कचरेकी तरह दूर करनेवाले
(६) प्राणियोंको विशेष-रूपसे संयमके अनुष्ठानमें प्रवृत्ति करानेवाले
श्रीवर्द्धमान स्वामीने, प्रत्येक प्राणीकी अपनी २ भाषामें परिणत होने-
वाले इस प्रवचनको केवल-ज्ञानसे जानकर प्रतिपादन किया है, पूर्वापर-

साढा णार वर्ष सुधी घोर तपश्चर्या करवाने कारणे श्रमण नामथी प्रसिद्ध,
कश्यप गोत्रमा उत्पन्न थयेला भगवान् महावीरे (वीर शब्दना छ अर्थ छे),
अर्थात् (१) मोक्षना अनुष्ठानमा पराक्रम करनारा, अथवा (२) भव्य छवेने
मोक्षनी प्राप्ति करानारा, या (३) सर्व कर्मोने दूर करीने मोक्षने प्राप्त थयेला,
(४) कषाय आदि शत्रुओने सर्वथा छडानारा, (५) चार घनघाती कर्मोने कच-
रानी पेठे दूर करी देनेारा, (६) प्राणीओने विशेष-रूपथी संयमना अनुष्ठानमा
प्रवृत्ति करानारा ओवा श्री वर्द्धमान स्वामीये, प्रत्येक प्राणीनी पोत-पोतानी
भाषामा परिशुत थवावाणु आ प्रवचन केवण ज्ञानथी ज्ञाणीने प्रतिपादन कयुं छे,

પટલવિપટનનિવાનન્તત્તુપ્પયસ્મીઃ (૮), ધર્મઃ=અપર્કારાકાપાટોદાટનસાવ-
નમ્, ધુતાદિરૂપો યથાસ્થાતચારિપ્રરૂપો વા (૯), ऐश्वर्य=પૈલોક્યાધિપત્ય (૧૦)
વાડસ્યાસ્તીતિ મગચાન્ તેન તયોક્તેન, एवम्=‘ધમ્મો મંગલમુચ્છિ’ મિત્થાયા-
રમ્ય ‘તાયિણો પરિનિબ્બુદ’ इत्यन्त યાવત્ પૂર્વાપદિષ્ટરૂપેણ, આસ્થાતમ્ પરસ્પ-
રાસદ્ધીર્જતયા કથિતમ્, मे=મયા ધુતમ્=ધવળગોષરીકૃતમ્ । સ્વલુપ્પચ્ચો રાક્ષા-
સકુારે । इह=અસ્મિન્ પ્રવચને, पद्जीवनिकायनामाध्ययनम्=પદ્ વ ટે પૃથિવ્ય-
મેમોવાયુષનસ્પતિપ્રસન્નસના જીવામેતિ पद्जीवास्तेषां निकायः=સમૂહ મતિષા-
યસ્તેનાડસ્તિ યસ્યામાગમપદ્વૌ સા ‘પદ્જીવનિકાયા’ તદ્ગામ યસ્ય તથ ત્વ
ધ્યયન ચેતિ ‘પદ્જીવનિકાયાનામાધ્યયનમ્’ ‘અસ્તી’ તિશેષઃ ।

૧ સૂત્રે ‘ઉચ્છીવણિયા’ इति પદં ‘સ્વરાયસ્ય’ (૪।૪।૬૨) इति નિકાયા-
ઘટકયકારસ્ય સ્ત્રોતે, ‘ક-ગ-જ-ત-દ-પ-ય-વાં માયો છુઠ્ઠ’ इति કચ્છરસ્રોતે કૃત
‘નિ+મા+મા+’ इति સ્થિતે ‘સર્વર્થે દીર્ઘ’ (૧।૨।૭) इति દ્વયોરાચ્છરયો-
સ્યાને દીર્ઘેકાદેશે ‘અવર્ણો યધુતિઃ’ इति ચકારધ્રુત્યા ણત્વેન વ સિદ્ધમ્ ।

(૭) અન્તરાય કર્મકે નાશાસે ઉત્પન્ન હોનેવાલા અનન્ત મલ, (૮) ઘાતિ
કર્મરૂપી પટલકે હૃદ જાનેસે પ્રાપ્તમૂત હોનેવાલી અનન્ત-ચતુષ્ટય સહ
(૯) મોક્ષકે દ્વારકો સ્થોલનેકા સાધન ધુત-ચારિત્ર-ધથાસ્થાતચારિ
રૂપ ધર્મ, (૧૦) ત્રીન લોકકા આધિપત્ય રૂપ ऐश्वर्य ।

યે સપ મગદામ્બકે અર્થ જિનમેં પાયે જાતે હેં ઉન્હેં મગવાન્ કહતેં
હે આયુષ્મન્ ! ‘ધમ્મો મંગલમુચ્છિ’ સે લેકર ‘તાયિણો પરિનિબ્બુદે
તક સવ મગવાનને હી કહા હેં ઓર મેંને સુના હેં । હસ અધ્યયન
નામ ‘પદ્જીવનિકાયા’ હેં । વહ હસલિય કિ હસમેં પૃથિવી આ
પદ્જીવ-નિકાયોંકા ઘર્ણન હેં ।

અનન્ત બળ (૮) ઘાતી-કર્મ-રૂપી પટલ હારી જવાથી ઉત્પન્ન કરારી અન
ચતુષ્ટય લક્ષ્મી, (૬) મોક્ષના દ્વારને ખોલવાના સાધન ધુત-ચારિત્ર-મ
આત-ચારિત્ર-રૂપ ધર્મ (૧૦) ત્રણ લોકના આધિપત્ય-રૂપ ऐश्वर્ય

આ બધા બગ રાખના અર્થે જેનામાં મળી આવે છે તેને મગવાન્ કહે છે
હે આયુષ્મન્ ! ધમ્મો મંગલમુચ્છિ થી લઈને તાયિણો પરિનિબ્બુદે મુખ
બધુ મ મગવાને જ કહ્યું છે અને એ આશયુ છે આ અધ્યયનનું નામ પદ
જીવનિકાયા’ છે તે બેટલા માટે કે એમાં પૃથિવી આદિ છ જીવનિકાયાનું વર્ણન છે

‘सा च पङ्जीवनिकाया’ इत्यध्याह्रियते उत्तरवाक्याऽऽकाङ्क्षोत्थानाय, श्रम-
णेन=श्राम्यति=तपस्यतीति श्रमणस्तेन सार्द्धद्वादशवर्षाणि घोरतपश्चरणाच्छ्रमण
इति प्रसिद्धिं लब्धवता, भगवता, काश्यपेन=कश्यपगोत्रोत्पन्नेन महावीरेण=
वीर्यति=पराक्रमते मोक्षानुष्ठाने इति वीरः^१, यद्वा वि=विशेषेण ईरयति=गमयति
प्रापयति मोक्षं प्रति भव्यजनानिति, वि=विशेषेण ईर्त्ते=गच्छति क्षपिताखिलकर्मा
मोक्षमिति, वि=विशेषेण ईरयति=रुम्पयति कषायादिपरिपन्थिन इति, वि=विशे-
षेण ईरयति=प्रक्षिपति घनघातिकर्मपटलमवकरनिकरमिवेति, वि=विशेषेण ईरय-
ति=प्रेरयति प्रवर्त्तयति सयमाद्यनुष्ठाने प्राणिन इति वा वीरः^२, महाँश्वासौ वीरश्च
महावीरस्तेन श्रीवर्द्धमानस्वामिनेत्यर्थः । प्रवेदिता=प्रकर्षेण सकलप्राणिगणस्य
स्वस्वभापापरिणमनरूपेण यथावस्थितार्थद्वारेण च वेदिता=केवलाऽऽलोकेन

१ ‘वीर विक्रान्तौ’ अस्मात्पचाद्यच् ।

२ ‘ईर गतौ कम्पने च’ इत्यादादिकात् ‘ईर क्षेपे’ इति चौरादिकाच्च घातोः
पचाद्यच् ।

साढे बारह वर्ष तक घोर तपश्चरण करनेके कारण श्रमण नामसे
प्रसिद्ध काश्यप गोत्रमें उत्पन्न होनेवाले भगवान् महावीरने, वीर शब्दके
छह अर्थ हैं, अर्थात्—(१) मोक्षके अनुष्ठानमें पराक्रम करनेवाले, अथवा
(२) भव्य जीवोंको मोक्षकी प्राप्ति करानेवाले, या (३) समस्त कर्मोंको
दूर करके मोक्षको प्राप्त होनेवाले, (४) कषाय आदि शत्रुओंको सर्वथा
हरानेवाले, (५) चार घन-घातिया कर्मोंको कचरेकी तरह दूर करनेवाले
(६) प्राणियोंको विशेष-रूपसे संयमके अनुष्ठानमें प्रवृत्ति करानेवाले
श्रीवर्द्धमान स्वामीने, प्रत्येक प्राणीकी अपनी २ भाषामें परिणत होने-
वाले इस प्रवचनको केवल-ज्ञानसे जानकर प्रतिपादन किया है, पूर्वापर-

साढा णार वर्ष सुधी घोर तपश्चर्या करवाने कारणे श्रमण नामथी प्रसिद्ध,
कश्यप गोत्रमा उत्पन्न थयेला भगवान् महावीरे (वीर शब्दना छ अर्थ छे),
अर्थात् (१) मोक्षना अनुष्ठानमा पराक्रम करानारा, अथवा (२) भव्य छेवने
मोक्षनी प्राप्ति करानारा, या (३) सर्व कर्मेने दूर करीने मोक्षने प्राप्त थयेला,
(४) कषाय आदि शत्रुणेने सर्वथा छेवनेला, (५) चार घनघाती कर्मेने कथ-
रानी पेठे दूर करी देनेला, (६) प्राणीणेने विशेष-रूपथी संयमना अनुष्ठानमा
प्रवृत्ति करानारा येवा श्री वर्द्धमान स्वामीये, प्रत्येक प्राणीनी पोत-पोतानी
भाषामा परिशुत थवावाणु आ प्रवचन केवण ज्ञानथी ज्ञाणीने प्रतिपादन कथुं छे,

પવેદ્યા=પ્રવેદિત કી હૈ, સુઅક્ષાયા=સમ્યક્પ્રકાર કહી હૈ, સુપન્નતા=સમ્યક્તયા વતાઈ હૈ। વહ ધમ્મપન્નત્તી અજ્ઞયણં=ધર્મપ્રજ્ઞપ્તિ અપરનામક અધ્યયન અહિજ્ઞિત=પદના મે=મુઝે સેયં=થ્રેય હૈ ॥૨॥

ટીકા—સા=પૂર્વોક્તા પદ્મજીવનિકાયા સ્વરૂપ કતરા=કિંમૂતા યા અધ્યયનં નામ=અધ્યયનત્વેન પ્રસિદ્ધેત્યર્થઃ, યા ચ કાશ્યપેનેત્યાદિ વ્યાખ્યાતપૂર્વમ્। ‘કયરા’ इत्यनेन मोक्षाभिलाषिणा शिष्येण सकलक्रियाकलापे स्वाभिमानपरित्यागपूर्वकं गुरुः प्रष्टव्य इति सूचितम् ॥૨॥

સમ્પ્રતિ સુધર્મસ્વામિન ઉત્તરયન્તિ—‘इमा खलु०’ इत्यादि ।

મૂલમ્—इमा खलु सा छज्जीवणिया नामज्झयणं समणेणं भगवया महावीरेणं कासवेणं पवेइया सुअक्खाया सुपन्नत्ता, सेयं मे अहिज्जितं अज्झयणं धम्मपन्नत्ती ॥૩॥

છાયા—इय खलु सा पद्मजीवनिकाया नामाध्ययनं श्रमणेन भगवता महावीरेण काश्यपेन प्रवेदिता स्वाख्याता सुप्रज्ञता, श्रेयो मेऽध्येतुमध्ययनं धर्मप्रज्ञप्तिः ॥૩॥

સાન્વયાર્થઃ—સા=વહ છજ્જીવણિયા=પદ્મજીવનિકાયા સ્વરૂપ=નિશ્ચય કરકે इमा=पह है जो अज्झयणं नाम=अध्ययन नाम से प्रसिद्ध है, और जो कासवे गं=कश्यपगोत्रीय समणेणं=श्रमण भगवया=भगवान् महावीरेणं=महावीरने

हे भगवन् ! पहले बताई हुई पद्मजीवनिकायाका स्वरूप क्या है ? जो इस अध्ययनरूपसे कही गई है अर्थात् जिसका इस समस्त अध्ययनमें वर्णन किया गया है, और भगवान् महावीर स्वामीने यावत् प्ररूपित किया है ? और धर्मप्रज्ञप्ति अपरनामसे प्रसिद्ध उस अध्ययन का पदना मेरे लिये कल्याणकर है ?। इस प्रश्नसे यह आशय निकलता है कि—सुमुक्षु शिष्यको अहंकार त्यागकर समस्त क्रियाएँ गुरुसे पूछनी चाहिए ॥२॥

શ્રી સુધર્મા સ્વામી ઉત્તર દેતે હિં—‘इमा खलु०’ इत्यादि ।

હે ભગવાન્ ! પહેલા બતાવેલી પદ્મજીવનિકાયાનું સ્વરૂપ કેવું છે કે જે આ અધ્યયનરૂપથી કહેવામાં આવી છે ? અર્થાત્ જેનું આ આખા અધ્યયનમાં વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, અને ભગવાન્ મહાવીર સ્વામીએ જેનું પ્રરૂપણ કર્યું છે ? અને ધર્મપ્રજ્ઞપ્તિ એમ બીજા નામથી જે પ્રસિદ્ધ છે તે અધ્યયનનું અધ્યયન કરવું મારે માટે કલ્યાણકારક છે ? આ પ્રશ્નથી એવો આશય નીકળે છે કે—સુમુક્ષુ શિષ્યે અહિકારનો ત્યાગ કરીને બધી ક્રિયાઓ ગુરુને પૂછવી જોઈએ (૨)

શ્રી સુધર્મા સ્વામી ઉત્તર આપે છે કે—इमा खलु० इत्यादि

વિસોનમ પ્રતિપાદિતા, સ્વાસ્થ્યાતા=સુખ-પૂર્વાપરાવિરોધિયુક્તયુક્તિમિરુપપદ્ધતા-
 ડક્યાતા=ઉક્તા, સુમદ્ધતા=સુખ-સદેશમનુભાસુરસમાયાં વિન્યધ્વનિના પ્રદ્ધા=
 પ્રસૂપિતા, યદ્વા ધાતુનામનેકાર્યસ્વાદુપસર્ગસમમિષ્યાદારમસાચેદ્દ ઇપિરાસેવનાર્થ,
 તયા ચ-યનૈવ રૂપેણાડક્યાતા તેનૈવ રૂપેણ પ્ર=પરુપેષ દ્ધતા=પ્રાસેવિતા, ચક્ર-
 માત્રતોડપિ હિંસાં પરિહરતા મગધતા યથાકથિતમાપરિવેત્પર્યઃ । સવેતશ્વપરં
 પદ્મીવનિકાયાસ્ય ધર્મમદ્ધતિ=ધર્મપ્રરૂપકમ્, યદ્વા ધર્મમદ્ધતિ=પ્રતદપરસમ્પદ્ધ
 મે=મમ અપ્યેતુમ્=અપ્યસિતુ યેયઃ=પ્રસૂત્યં નિ=ધેયસકરમિત્યર્થઃ ॥ ૧ ॥

પ્રતમિષ્ઠમ્ જમ્સુસ્વામી પરિપૂષ્ટિ-‘કયરાં’ इत्यादि ।

મૂલમ્-કયરા સ્વલુ સા છજીવણિયા નામજ્ઞયણ સમજેખ
 મગધયા મહાવીરેણ કાસવેણ પવેશ્યા સુઅક્ષ્યાયા સુપદ્ધતા, સેવ
 મે અહિજિતં અજ્ઞયણ ધમ્મપદ્ધત્તી ? ॥૨॥

છાયા—કયરા સ્વલુ સા પદ્મીવનિકાયા નામાધ્યયનં મમજેન મમતા
 મહાવીરેણ કાશ્યપેન પ્રવેદિતા સ્વાસ્થ્યાતા સુમદ્ધતા, યેયો મેડપ્યેતુમ્ અપ્યર્થં
 ધર્મમદ્ધતિઃ ? ॥૨॥

સાન્વયાર્થ —સા સ્વલુ=મહાજીવણિયા=પદ્મીવનિકાયા કયરા=કૈન્તી
 હૈ ? જો અજ્ઞયણં નામ=અધ્યયન નામ સે પ્રસિદ્ધ હૈ, જો કાસવેર્જ્મ
 કશ્યપગોત્રીય સમજેણં=મમજ મગધયા=મગધાન મહાવીરેણં=મહાવીરે
 વિરોધ-રહિત ઔર યુક્તિયો સહિત કહા હૈ, દેશ મનુષ્ય ઔર અસુરોંકી
 સમા-સમવસરણ-મેં વિન્ય ધ્વનિસે પ્રરૂપિત કિયા હૈ । અથવા મગધાનને
 જૈસા કહા હૈ વૈસા હી ઉન્હોને આચરણ કિયા હૈ ।

इसलिए यह पद्मजीवणिकाया नामक, धर्मकी प्ररूपणा करनेवाला
 अध्ययन मेरे अध्ययन करनेके लिए श्रेय है—कस्याणकारी है ॥१॥

यह सुनकर जम्सुस्वामी प्रश्न करते हैं—‘कयरा स्वलुं’ इत्यादि ।

પૂર્વપક્ષવશ-શક્તિ અને યુક્તિઓ સહિત કહ્યું છે, દેવ મનુષ્ય અને
 અસુરોની સમા-સમવસરણમાં વિન્ય ધ્વનિથી પ્રરૂપિત કર્યું છે । અથવા સમજાવે
 એવું કહ્યું છે એવું તેમણે આચરણ કર્યું છે ।

તેથી કરીને આ પદ્મજીવનિકાયા નામક ધર્મની પ્રરૂપણા કરવારૂ અધ્યયન
 માટે અધ્યયન કરવાને શ્રેય છે-કસ્યાણકારી છે । (૧)

આ સાંજીને જમ્સુસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-કયરા સ્વલું इत्यादि.

तेजश्चित्तवदाख्यातम्, अनेकजीवं, पृथक्सत्त्वमन्यत्र शस्त्रपरिणतात् । वायुश्चित्त-
वानाख्यातोऽनेकजीवः पृथक्सत्त्वोऽन्यत्र शस्त्रपरिणतात्, वनस्पतिश्चित्तवाना-
ख्यातोऽनेकजीवः पृथक्सत्त्वोऽन्यत्र शस्त्रपरिणतात् ॥४॥

सान्वयार्थः—तंजहा—वह इस प्रकार है— (१) पुढविकाइया=पृथ्वीकायिक,
(२) आउकाइया=अपकायिक, (३) तेउकाइया=तेजस्कायिक, (४) वाउकाइया=
वायुकायिक, (५) वणस्सइकाइया=वनस्पतिकायिक, (६) तसकाइया=तसकायिक ॥

अब आचार्य महाराज एक-एककी सचित्तता बतलाते हैं—

(१) पृथ्वीकाय.

सान्वयार्थः—(भगवानने) पुढवी=पृथ्वीको चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=
कही है, वह अणेगजीवा=अनेकजीववाली है—अनेकजीवोंका पिण्डभूत है, पुढोसत्ता=
उसमें अनेकजीव भिन्न-भिन्न रहे हुए हैं, अन्नत्थ=सिवाय सत्थपरिणएणं=शस्त्र-
परिणतके, अर्थात् जहां शस्त्र नहीं लगा है वहांका पृथ्वीकाय सब सचित्त है । इसी
प्रकार छहों कार्योंमें समझ लेना चाहिये ॥१॥

(२) अपकाय.

सान्वयार्थः—आऊ=जल चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=कहा है, वह अणेग-
जीवा=अनेक जीवोंका आश्रयभूत है, पुढोसत्ता=वे अनेक जीव भिन्न रहे
हुए हैं, अन्नत्थ=सिवाय सत्थपरिणएणं=शस्त्रपरिणतके ॥२॥

(३) तेजस्काय.

तेऊ=तेजस्काय चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=कहा गया है, वह
अणेगजीवा=अनेक जीवोंका आश्रयभूत है, पुढोसत्ता=वे अनेक जीव भिन्न-
भिन्न रहे हुए हैं, अन्नत्थ=सिवाय सत्थपरिणएणं=शस्त्रपरिणतके ॥३॥

(४) वायुकाय.

वाऊ=वायु चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=कहा गया है, वह अणेगजीवा=
अनेक जीवोंका आश्रय है, पुढोसत्ता=भिन्न-भिन्न जीवोंवाला है, अन्नत्थ=सिवाय
सत्थपरिणएणं=शस्त्रपरिणतके ॥४॥

(५) वनस्पतिकाय.

वणस्सई=वनस्पति चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=कही गई है, वह अणे-

પવેદ્યા=મવેદિત કી હૈ, સુઅક્ષ્ણાયા=સમ્યક્પ્રકાર કરી હૈ, સુપક્ષ્ણા=સમ્યક્તયા વતાર્હ હૈ । નહ ધમ્મપક્ષ્ણી અન્નજયણ=ધર્મપ્રવૃત્તિ અપરનામક અભ્યયન અહિજ્ઞિહ=પઢના મે=શુદ્ધે સેયં=મેયસ્કારી હૈ ॥૩॥

ટીકા—‘હમા’ इत्यनेन ‘विनीतविनेयाय करुणासागराचारवृद्धयेन गुप्ता शास्त्रोपदेशः कर्तव्यः’ इति सूचितम् । अन्यत्प्राग्वत् ॥३॥

તામેવ પહ્જીવનિકાયાં સૂત્રકારઃ પદર્શયતિ=‘તંજહા’ इत्यादि ।

મૂસ્મ-તજહા-પુઢવિકાહ્યા, આઝકાહ્યા, તેઝકાહ્યા, વાઝકાહ્યા, વણસ્સહ્યા, તસકાહ્યા । પુઢવી ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા અણેગજીવા પુઢોસત્તા અન્નથ સત્થપરિણણ । આઝ ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા અણેગજીવા પુઢોસત્તા અન્નથ સત્થપરિણણ । તેઝ ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા અણેગજીવા પુઢોસત્તા અન્નથ સત્થપરિણણ । વાઝ ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા અણેગજીવા પુઢોસત્તા અન્નથ સત્થપરિણણ । વણસ્સહ્યા ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા અણેગજીવા પુઢોસત્તા અન્નથ સત્થપરિણણ ॥૩॥

છાયા-તથવા-પૃથિવીકાયિકાઃ (૧), અપ્કાયિકાઃ (૨), તેજસ્કાયિકાઃ (૩), વાયુકાયિકાઃ (૪), વનસ્પતિકાયિકાઃ (૫), વસકાયિકાઃ (૬) । પૃથિવી ચિત્તવસ્ત્યાસ્માતા, અનેકગ્રીવા, પૃથક્સત્ત્વા, અન્યથ સ્વરૂપરિણતાયા । આપ ચિત્તવત્સ આસ્માતાઃ, અનેકગ્રીવાઃ, પૃથક્સત્ત્વા, અન્યથ સ્વરૂપરિણતામ્ ।

इस पाठका व्याख्यान पढ़ते किया जा चुका है । ‘हमा’ पदसे यह सूचित होता है कि करुणासागर गुरु महाराज विनीत शिष्यको शास्त्रका उपदेश अक्षरय देवें ॥३॥

ઉસ પહ્જીવનિકાયાકો સૂત્રકાર દિશાતે હૈ—‘તંજહા’ इत्यादि ।

આ પાઠનું વ્યાખ્યાન પહેલાં કરવામાં આવ્યું છે । હમા શબ્દથી જેમ સૂચિત થાય છે કે શિષ્યાસાગર ગુરુ મહારાજ વિનીત શિષ્યને શાસ્ત્રને ઉપદેશ કરેલા આપે. (૩)

જે પહ્જીવનિકાયાને સૂત્રકાર દિશાવે છે—તંજહા- इत्यादि.

तेजश्चित्तवदाख्यातम् , अनेकजीव, पृथक्सत्त्वमन्यत्र शस्त्रपरिणतात् । वायुश्चित्त-
वानाख्यातोऽनेकजीवः पृथक्सत्त्वोऽन्यत्र शस्त्रपरिणतात् , वनस्पतिश्चित्तवाना-
ख्यातोऽनेकजीवः पृथक्सत्त्वोऽन्यत्र शस्त्रपरिणतात् ॥४॥

सान्वयार्थः—तंजहा—वह इस प्रकार है— (१) पुढविकाइया=पृथ्वीकायिक,
(२) आउकाइया=अपकायिक, (३) तेउकाइया=तेजस्कायिक, (४) वाउकाइया=
वायुकायिक, (५) वणस्सईकाइया=वनस्पतिकायिक, (६) तसकाइया=तसकायिक ॥

अब आचार्य महाराज एक-एककी सचित्तता बतलाते हैं—

(१) पृथ्वीकाय.

सान्वयार्थः—(भगवानने) पुढवी=पृथ्वीको चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=
कही है, वह अणोगजीवा=अनेकजीववाली है—अनेकजीवोंका पिण्डभूत है, पुढोसत्ता=
उसमें अनेकजीव भिन्न-भिन्न रहे हुए हैं, अन्नत्थ=सिवाय सत्थपरिणएणं=शस्त्र-
परिणतके, अर्थात् जहां शस्त्र नहीं लगा है वहांका पृथ्वीकाय सब सचित्त है । इसी
प्रकार छहों कायोंमें समझ लेना चाहिये ॥१॥

(२) अपकाय.

सान्वयार्थः—आऊ=जल चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=कहा है, वह अणोग-
जीवा=अनेक जीवोंका आश्रयभूत है, पुढोसत्ता=वे अनेक जीव भिन्न रहे
हुए हैं, अन्नत्थ=सिवाय सत्थपरिणएणं=शस्त्रपरिणतके ॥२॥

(३) तेजस्काय.

तेऊ=तेजस्काय चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=कहा गया है, वह
अणोगजीवा=अनेक जीवोंका आश्रयभूत है, पुढोसत्ता=वे अनेक जीव भिन्न-
भिन्न रहे हुए हैं, अन्नत्थ=सिवाय सत्थपरिणएणं=शस्त्रपरिणतके ॥३॥

(४) वायुकाय.

वाऊ=वायु चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=कहा गया है, वह अणोगजीवा=
अनेक जीवोंका आश्रय है, पुढोसत्ता=भिन्न-भिन्न जीवोंवाला है, अन्नत्थ=सिवाय
सत्थपरिणएणं=शस्त्रपरिणतके ॥४॥

(५) वनस्पतिकाय.

वणस्सई=वनस्पति चित्तमंतं=सचित्त अक्खाया=कही गई है, वह अणे-

ગઝીલા=અનેક જીવોંકા આધાર હૈ, પુઠોસસા=મિત્ર-મિત્ર મીત્રાલી
અન્નત્ય=સિવાય સત્થપરિણર્ણ=શ્રવણપરિણતકે ॥

માર્ગાર્થ:-પાંચોં સ્થાવરકાય સચિત્ત હૈ, યે અનેક ભીવરૂપ હૈ, તન ભીવં
અસ્તિત્વ પૃથક્-પૃથક્ હૈ, । इन कार्योंके जो जो शक्त हैं उनसे यदि ये पति
हो जायें तो अविद्य हो जाते हैं ॥५॥

ટીકા-સપ્તયા=તદેવ પ્રદર્શયેતે-પૃથિવી=કઠિનસ્વભાવા સૈષ કાય=૪
યેપાં તે પૃથિવીકાયાસ્ત એષ પૃથિવીકાયિકાઃ (‘વિનયાદિત્વાસ્ત્વાયેં ઠક્, ત્સ્મે
દેસઃ’ એવમગ્રેડપીયં પ્રક્રિયા જ્ઞેયા) । आप=द्रवस्तत्तवास्ता एष कायो येषां तेष
कायास्त एवापकायिका । तेज=उष्णस्तत्तव तदेव कायो येषां ते तेजस्कायिका
वायु=चलनस्वभावः स एष कायो येषां ते वायुकायिका । वनस्पतिकायिका
वनस्पतिः=मृतातृकामादिलक्षणः कायो येषां ते तपोक्ताः । अस्पति शीततप
विजनिवपीडया उद्विजते इति असः, असनस्वभावः कायो येषां तपोक्ता
अय प्रत्येकं सचिच्छतां दर्शयन्नाह—

કઠિનતા-સ્વભાવવાળી પૃથ્વી હી જિનકા શરીર હૈ ઝહૈં પૃથ્વીકા
યિક કહતે હૈ । દ્રવસ્વ-સ્વભાવવાળા અલ્પ હી જિનકા શરીર હૈ ઝનં
અપ્કાયિક કહતે હૈ । ઉષ્ણતા-સ્વભાવવાળા તેજ હી જિનકા શરીર ।
ઝનૈં તેજસ્કાયિક કહતે હૈ । ચલન-સ્વભાવવાળા વાયુ હી જિનકા શરીર ।
ઝનૈં વાયુકાયિક કહતે હૈ । લતા વૃક્ષ-શુભ્રમ આદિ વનસ્પતિ હી જિનકા
શરીર હૈ ઝનૈં વનસ્પતિકાયિક કહતે હૈ । ઝિનૈં શીત-આતપ (ગમી) આદિ
દ્વારા ઉત્પન્ન સુઈ પીઢાસે ગ્રાસ હોતા હૈ યેસા ચલને-ફિરનેવાલા કમ્પ
જિનકા જ્ઞાતા હૈ ઝનૈં ઘસકાયિક કહતે હૈ ।

અય એક-એકકી સચિચ્છતા વિસ્થલાતે હૈ—

૧-કઠિનતા-સ્વભાવવાળી પૃથ્વી જ એનું શરીર છે તેને પૃથ્વીકાયિક કહે છે
૨-દ્રવત્વ-સ્વભાવવાળું જળ જ એનું શરીર છે તેને અપ્કાયિક કહે છે ૩-ઉષ્ણ-
સ્વભાવવાળું તેજ જ એનું શરીર છે તેને તેજસ્કાયિક કહે છે ૪-ચલન-સ્વભાવ
વાળું વાયુ જ એનું શરીર છે તેને વાયુકાયિક કહે છે ૫-લતા વૃક્ષ, શુભ્રમ (અંબ)
આદિ વનસ્પતિ જ એનું શરીર છે તેને વનસ્પતિકાયિક કહે છે ૬-એને ઠંડી ગરમી
આદિ દ્વારા ઉત્પન્ન અગ્નેહી પીઢાથી ગ્રાસ થાય છે એની હૃદય-હૃદયવાળી કમ્પ
એની ક્રોધ છે તેને ઘસકાયિક કહે છે

હવે અગ્નેહની સચિચ્છતા દેખાડે છે

પૃથિવીકાયઃ ।

પૃથિવી, ચિત્તં=ચેતનાઽસ્ત્યસ્યા इति चित्तवती=સાત્મિકા આરુપ્યાતા= કેવલજ્ઞાનાઽઽલોકાવલોકિતાચિલ્લોકાલોકલક્ષણેન ભગવતા કથિતા ।

નનુ પૃથિવ્યાઃ કથં સચેતનત્વમિતિ चेदाकर्णय-(૧) પૃથિવી સચેતના સ્થાનિત- સ્થાનિભૂમ્યાદિષુ તત્સજાતીયાવયવાન્તરદ્વારા પરિપૂર્તિર્દર્શનાત્ મનુષ્યાદિશરીરવત્ , તદ્વથા-મનુષ્યશરીરસ્થં વ્રણાદિકં સ્વયં ભ્રિયતે, एवमेव स्थानितं स्थानिभूम्यादिकं स्वसमानजातीयावयवैर्भ्रियमाणं प्राक्समानरूपतां भजते तस्माद् गम्यते पृथिव्याः सचेतनत्वम् ।

પૃથિવીકાય ।

કેવલ-જ્ઞાનરૂપી આલોકસે સમસ્ત લોક ઓર અલોકકો પ્રત્યક્ષ જાનનેવાલે ભગવાનને પૃથિવીકો સચેતન કહા હૈ ।

પ્રશ્ન—પૃથિવી સચેતન કૈસે હૈ ?

ઉત્તર—(૧) પૃથિવી સચેતન હૈ, ક્યોં કિ ઉસમેં યોદી હુઈ સ્થાન આદિકી ભૂમિ સજાતીય અવયવોંસે સ્વયમેવ ભર જાતી હૈ, જો સજાતીય અવયવોંસે સ્વયં ભર જાતા હૈ વહ સચેતન હોતા હૈ, જૈસે મનુષ્યકા શરીર । અર્થાત્ મનુષ્યકે શરીરમેં ઘાવ હો જાતા હૈ વહ ડસી તરહકે અવયવોંસે સ્વયં ભર જાતા હૈ, ડસી પ્રકાર યોદી હુઈ સ્થાન આદિકી ભૂમિ ડસી પ્રકારકે અવયવોંસે ભર જાતી હૈ ઓર પહેલેકે સમાન હો જાતી હૈ ઇસલિયે પૃથિવી સચેતન હૈ ।

‘ પૃથિવીકાય ’

કેવળ-જ્ઞાન-રૂપી પ્રકાશથી બધા લોક અને અલોકને પ્રત્યક્ષ જાણવા-વાળા ભગવાને પૃથિવીને સચેતન કહી છે

પ્રશ્ન—પૃથિવી સચેતન કેવી રીતે છે ?

ઉત્તર—(૧) પૃથિવી સચેતન છે, કારણ કે તેમાં જોડેલી ખાણ આદિની ભૂમિ સજાતીય અવયવોથી પોતાની મેળે ભરાઈ જાય છે જે સજાતીય અવયવોથી સ્વયમેવ ભરાઈ જાય છે તે સચેતન હોય છે, જેમકે મનુષ્યનું શરીર અર્થાત્ મનુષ્યના શરીરમાં ઘા પડે છે તે એવી તરહેના અવયવોથી પોતાની મેળે ભરાઈ જાય છે, એ જ રીતે જોડેલી ખાણ આદિની ભૂમિ એ પ્રકારના અવયવોથી ભરાઈ જાય છે અને પહેલાની જેવી બની જાય છે, તેથી પૃથિવી સચેતન છે

(૨) યદ્વા-પૃથિવી સજીવા દૈનિકઘર્ષણોપચયસંદર્શનાત્ ચરણતત્ત્વત્, તથા-
ચરણતલ ઘૂલ્યતે ધુબ્યતિ ચ તદ્વાત્ પૃથિવ્યપિ મત્યહં ઘૂલ્યતે ઉપવીમત્રે ચ તસ્મા-
ત્તસ્યા સજીવત્ત્વમ્ । અથવા—

(૩) વિદ્રુમપાપાણાદિક્ષ્વા પૃથિવી સચેતના કાઠિન્યે સત્યપિ દ્વદ્વાપાદિદર્શનાત્
શરીરસ્થિતાઽસ્પ્યાદિત્, તથા—શરીરસ્થિતમસ્પ્યાદિકં કમઠપૃષ્ઠકઠિન સદ્ધિ
ચિત્તવદ્નુમૂયમાન્મુપચયં ચ ગચ્છત્ સંદર્શયતે । एवं વિદ્રુમશિલાપાત્મિકાણ-
પૃથિવ્યા કાઠિન્યે સત્યપિ દ્વદ્વાપાદિકં મત્યહં દ્રશ્યતે તસ્માત્તસ્યા સચેતન્ત્વમ્ ।
અથ ચ—

(૨) પૃથિવી સચેતન છે, ક્યોંકિ ઉસમેં પ્રતિદિન ઘર્ષણ ઓર ઉપર
દેખા જાતા છે જૈસે પૈરકા તલુવા । અર્થાત્ જૈસે તલુવા ઘિસકર પિ-
ન્નર જાતા છે વૈસે હી પૃથિવી મી ઘિસ કર નર જાતી છે ફસલિપ ન
સજીવ છે । અથવા—

(૩) વિદ્રુમ (મૂળા) પાપાણ આદિ-રૂપ પૃથિવી સચેતન છે, ક્યોંકિ
કઠિન હોને પર મી ઉસમેં વૃદ્ધિ દેખી જાતી છે જૈસે શરીરકી હડ્ડી આદિ
અર્થાત્ જૈસે શરીરકી હડ્ડી આદિ કાણુપકી પીઠકી નોંતિ કઠોર હોને ન
મી સચેતન છે ઓર વધતી છે ઉસી પ્રકાર વિદ્રુમ, શિલા આદિ-રૂપ
પૃથિવીમેં કઠિનતા હોનેપર મી વૃદ્ધિ આદિ ગુણ પ્રત્યક્ષસે છે ફસલે સિદ્ધ
છે કિ પૃથિવી સચેતન છે । અથવા—

(૨) પૃથિવી સચેતન છે, કારણ કે તેમાં પ્રતિદિન ઘર્ષણ અને ઉપર
ઢોવામાં આવે છે જેમકે પગનું તળીયું જ્યાંતે જેમ પગનું તળીયું ધસાઈને
પાછું બરાઈ બાધ છે, તેમ પૃથિવી પણ ધસાઈને બરાઈ બાધ છે, તેથી પૃથિવી
સજીવ છે અથવા—

(૩) વિદ્રુમ (પ્રવાળ) પત્થર આદિ-રૂપ પૃથિવી સચેતન છે કારણ કે ક્રીડન
ઢોવા છતાં તેમાં વૃદ્ધિ ઢોવામાં આવે છે જેમકે શરીરના હાડકાં વગેરે, અર્થાત્
જેમ શરીરના હાડકાં વગેરે કાચબાની પીઠની જેમ કઠોર ઢોવા છતાં સચેતન
છે અને વધે છે તેવી રીતે વિદ્રુમ, શિલા આદિ-રૂપ પૃથિવીમાં ક્રીડનતા ઢોવા
છતાં તેમાં વૃદ્ધિ આદિ ગુણ પ્રત્યક્ષ છે જેથી સિદ્ધ થાય છે કે પૃથિવી સચે-
તન છે અથવા—

(૪) વિદ્રુમાદ્યાત્મિકા પૃથિવી સચિત્તા, છેદાદૌ તત્સજાતીયધાતૂત્પત્તિ-
દર્શનાત્ અર્શોઽદુરવત્, તદ્યથા=અર્શસોઽદુરે છિન્નેઽપિ પુનસ્તત્સમાન એવાદુરઃ
પ્રાદુર્ભવતિ, એવં વિદ્રુમશિલાદ્યાત્મિકાયાઃ પૃથિવ્યાઃ સ્વન્યાદૌ છેદેઽપિ તત્સજા-
તીયધાતુભિસ્તદ્વિક્તભાગઃ પરિપૂર્યતે, તસ્માત્સિદ્ધં પૃથિવ્યાઃ સચિત્તત્વમ્ ।

અનેકજીવા=અનેકે=વહવો જીવાઃ=એકેન્દ્રિયા યસ્યાં સા તથોક્તા । પૃથક્-
સત્ત્વા=પૃથક્-પૃથક્ભૂતાઃ=અદ્ભુલાસંખ્યેયભાગમાત્રાવગાહનામાશ્રિત્યાઽનેકે વિભિન્ન-
રુપેણ સ્થિતાઃ સત્ત્વાઃ=સ્પર્શનેન્દ્રિયવન્તો જીવા યસ્યાં સા તથોક્તા ‘આખ્યાતા’
इति पूर्वोक्तेनान्वयः, ભગવતા પ્રરૂપિતેતિ તદર્થઃ ।

નતુ તર્હ્યુક્તેસ્વરૂપાયાં જીવપિણ્ડભૂતાયાં પૃથિવ્યાં ગમનાગમનાદિક્રિયાં કુર્વતાં

(૪) વિદ્રુમ આદિરૂપ પૃથિવી સચિત્ત હૈ, ક્યોંકિ ઉસે કાટ દેને પર ભી
સજાતીય ધાતુકી ઉત્પત્તિ દેહી જાતી હૈ; જૈસે શરીરમેં મસા । અર્થાત્ જૈસે
મસાકો ડપરસે કાટ ડાલને પર ભી ફિર ઉસીકે સમાન અવયવ ઝગ
આતે હૈં, વૈસેહી-વિદ્રુમ ઓર શિલા આદિકો ધાનમેં કાટ દેને પર ભી
સજાતીય સ્કન્ધોસે કટા હુઆ ભાગ ફિર ભર જાતા હૈ, અતઃ પૃથિવીકી
સચેતનતા સિદ્ધ હૈ ।

વહ પૃથિવી અનેક જીવવાલી હૈ ઓર વે સ્પર્શનેન્દ્રિયવાલે પૃથિવી-
ાયકે જીવ અંગુલકે અસંખ્યાતવે-ભાગ-પ્રમાણ અવગાહનાકો આશ્રય
રકે ભિન્ન-ભિન્ન સ્વરૂપસે સ્થિત હૈં, એસા ભગવાનને કહા હૈ ।

શિષ્ય ગુરુસે પૂછતા હૈ-હે ગુરુ મહારાજ ! જબકિ પૃથિવી જીવોંકા

(૪) વિદ્રુમ આદિ રૂપ પૃથિવી સચિત્ત છે, કારણ કે તેને કાપી નાખવા
તા પણ સજાતીય ધાતુની ઉત્પત્તિ બોવામા આવે છે, જેમકે શરીરમા મસા, અર્થાત્
જેમકે મસાને ઉપરથી કાપી નાખ્યા છતા પણ તેના સમાન અવયવો ઊગી
માવે છે, તેમ જ વિદ્રુમ અને શિલા આદિને ખાણુમા કાપી નાખ્યા છતા
સજાતીય સ્કન્ધોથી કાપેલો ભાગ પાછો બરાબર બીજ છે -તેથી પૃથિવીની સચેત
તા સિદ્ધ થાય છે

એ પૃથિવી અનેક-જીવ-વાળી છે, અને એ સ્પર્શનેન્દ્રિય-વાળા પૃથિવી-
કાયના જીવો આગળના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણની અવગાહનાને આશ્રય કરીને
ભિન્ન-ભિન્ન સ્વરૂપે સ્થિત છે, એવું ભગવાને કહ્યું છે

શિષ્ય ગુરુને પૂછે છે-હે ગુરુ મહારાજ ! બે પૃથિવી, જીવોના પિંડ-રૂપ છે

સંપત્તિનામહિંસાવ્રતસ્ય સંરક્ષણં કથં મહતિ ? મત્સ્યુતાડયશ્ચકરણીયોચારપ્રસન્નાદિ-
ક્રિયાયા. હિંસૈષ મહત્પત્તોઽહિંસાવ્રતપાલન વન્ધ્યાસુતપાલનવદસમ્યક્તિષ્ઠ
આદિ-‘અન્યપ્રે’તિ, શસ્ત્રપરિણતાયા અન્યપ્રે=શસ્ત્રપરિણતાં પૃથિવીં વર્ત્તયિતાડય
પૃથિવી સનીવેત્સ્યૈ, શસ્યતે=હિંસ્યતે પ્રાણિગણોઽનેતિ શસ્ત્રં, તદ્ દ્વિવિધં-દ્રુમ-
માધમદાત્ । તપ્ર દ્રુમ્યશસ્ત્રં-સ્વપરામયકાયશ્ચસપ્રમ્, માધમશ્ત્રં પૃથિવીં પ્રતિ દુષ્પ
ખિદિતમનોવાક્યાત્મકમ્, ભ્રમ્યેવાન્યેષાં તથસ્ત્રાયાનામપિ માધમશ્ત્રં ચોદમ્સ્ય
સ્વકાયશ્ચ પૃથિવ્યા સ્વેતરવર્ણગ-ધાવિમતી પૃથિવ્યેષ, યવા પીતૃપૃથિવ્યશ્ચ

પિષ્ટરૂપ હૈ તો उस पर अहिंसाव्रतकी रक्षा कैसे होगी ? उच्चार-प्रसन्न
आदि क्रियाएँ अनिवार्य हैं, और इन क्रियाओंके करनेसे हिंसा अनि-
वार्य है, इसलिए अहिंसाव्रतका पालन ऐसा ही असंभव है जैसा बन्ध्याके
पुत्रका पालन करना ।

उत्तर-हे शिष्य ! शस्त्रपरिणत पृथिवीके सिवाय अन्य समस्त
पृथिवी सञ्चित है । जिससे प्राणियोंकी हिंसा होती है उसे शस्त्र
कहते हैं ।

शस्त्र दो प्रकारका है-(१) द्रव्य-शस्त्र और (२) भाव-शस्त्र । उनमेंसे
स्व-काय, पर-काय और उभय-कायको द्रव्य-शस्त्र कहते हैं । पृथिवीके
विषयमें मन-वचन-कायकी दुष्परिणति करना भाव-शस्त्र है ।
इसी प्रकार अन्य सब कायके जीवोंके भाव-शस्त्र समझ लेने चाहिए ।
अपनेसे भिन्न वर्णांग-घबाली पृथिवी ही पृथिवीका स्वकाय-शस्त्र है, जैसे

તેા તેની ઉપર અમનામમન આદિ ક્રિયાઓ કરનારા સવર્મીઓના અદિસામવ્ય
રક્ષા કેમ થશે ? ઉચ્ચાર, પ્રસન્નતા આદિ ક્રિયાઓ અનિવાર્ય છે, અને એ ક્રિયાઓ
કરવાથી હિંસા અનિવાર્ય છે, તેથી અદિસા-મતનું પાલન એવું અસંભવિત છે ?
તેવું બધ્યાના પુત્રનું પાલન કરવું અસંભવિત છે

ઉત્તર-હે શિષ્ય ! શસ્ત્રપરિણત પૃથિવી સિવાયની બધી પૃથિવી સંચિત છે
તે વડે પ્રાણીઓની હિંસા થાય છે તેને શસ્ત્ર કહે છે

શસ્ત્ર એ પ્રકારના છે (૧) દ્રવ્ય-શસ્ત્ર (૨) ભાવ-શસ્ત્ર એમાં સ્વકાય
પરકાય અને ઉભયકાયને દ્રવ્ય-શસ્ત્ર કહે છે, પૃથિવીના વિષયમાં મન વચન
કાયાથી દુષ્પરિણતિ કરવી એ ભાવશસ્ત્ર છે એજ રીતે બીજી બધી દ્રવ્ય
એમાં ભાવશસ્ત્ર સગળ શ્વેત પીતાથી ભિન્ન વર્ણ-અથવા-બાધી પૃથિવી

કૃષ્ણમૃત્તિકા શશ્વમિત્યાદિ, પરકાયશસ્ત્ર-જલાગ્નિગોમયચરણસંમર્દનાદિ । ઉભય-
કાયશસ્ત્ર-જલાદિમિશ્રમૃત્તિકા । एवं च शस्त्रपरिणतायाः पृथिव्या अचित्तव्या न
तत्रोच्चार-प्रसूयणादिक्रियासम्पादने काऽपि क्षतिर्मुनीनां संयमपात्यन इति सिद्धम् ।

અપ્કાય: ।

આપ:=મૌમાઽઽન્તરિક્ષોભયલક્ષણાઃ, ચિત્તવ્યઃ=સચેતનાઃ, આલ્યાતા:=
ભગવતાઽમિહિતાઃ, તથાદિ-ભૂમિગતા આપઃ સચેતનાઃ સ્વાત્મમિસજાતીયસ્વભાવ-
પીલી મિટીકા શસ્ત્ર કાલી મિટી છે । જલ, અગ્નિ, ગોચર તથા પૈરોસે
રોંદના આદિ પરકાય શસ્ત્ર હૈ । જલ આદિસે મિલી હુઈ મિટી ઉભય-
કાય શસ્ત્ર છે ।

इस प्रकार शस्त्रपरिणत पृथिवी अचित्त है, अतः उस पर आहार-
विहार आदि क्रियाएँ करनेसे मुनियोंके अहिंसान्नत पालनेमें कुछ भी
क्षति नहीं होती ।

(અપ્કાય)

પાર્થિવ ઔર આકાશીય દોનોં પ્રકારકે જલોંકો મી ભગવાને
સચિત્ત કહા છે ।

(૧) ભૂમિમેં રહા હુઆ જલ સચેતન છે, ક્યોંકિ છોદી હુઈ ભૂમિમેં
સજાતીય-સ્વભાવવાલા જલ ઉત્પન્ન હોતા છે, જૈસે મેંઢક । ભૂમિકો છોદનેસે
જૈસે મેંઢક નિકલતા છે ઔર વહ સચેતન હોતા છે ઁસી પ્રકાર પાની

પૃથિવીનું સ્વકાય-શસ્ત્ર છે, જેમ પીળી માટીનું શસ્ત્ર કાળી માટી છે જળ,
અગ્નિ, છાણ તથા પગ વડે ખુદલુ વગેરે પરકાય-શસ્ત્ર છે જળ આદિથી મળેલી
માટી એ ઉભયકાય શસ્ત્ર છે.

એ રીતે શસ્ત્રપરિણત પૃથિવી અચિત્ત છે, તેથી એની ઉપર આહાર વિહાર
આદિ ક્રિયાઓ કરવાથી મુનિઓના અહિંસા વ્રતના પાલનમા કાંઈ પણ ક્ષતિ
આવતી નથી

અપ્કાય

પાર્થિવ અને આકાશીય બેઉ પ્રકારના જળને પણ ભગવાને સચિત્ત કહ્યું છે.

(૧) ભૂમિમા રહેલું જળ સચેતન છે, કારણકે ખોદેલી જમીનમા સજાતીય
સ્વભાવવાળું જળ ઉત્પન્ન થાય છે, જેમકે ઢેડકો ભૂમિને ખોદવાથી જેમ ઢેડકો
નીકળે છે અને તે સચેતન હોય છે, તેમ પાણી પણ નીકળે છે તેથી તે પણ

સમ્મવાત્ મષ્ટકવત્ । આન્તરિક્ષયોઽપ્યાપઃ સચેતનાઃ મેઘાદિચિકૃતૌ સ્વા
સમ્પૂપસપતનશ્રીસ્સ્વાન્મીનયત્ । યદ્વા-આપઃ સચેતનાઃ, ગ્રીષ્મહેમન્તયોઃ
વિક્રમેત્પૌષ્ણ્યવાપ્ત્યાપુપલ્મ્માન્મનુષ્યશરીરવત્, તથા-મૃમિષ્ઠસ્થિતનસ્વ
ગ્રીષ્મે શીતલં હેમતે પૌષ્ણ્ય મયતિ, મુસ્લાશ્વ વાપ્ત્યમુદ્ગ્ધતિ, एनयेव मा
तडागकृपादिस्वसम्प्लિप्तं હેમતે સવાપ્ત્યોદ્ગમામુષ્ણતાં, ગ્રીષ્મે ચ શીતલ્લ
અનેકગીવાઃ પૃથક્સપ્તાઃ, આસ્પાતા ઇત્યનેનાન્વયઃ, વ્યાસ્પા વૈર્વા
મગ્ધવૌષ્ઠ્યા ।

નિકલતા છે, અતપચ વહ મી સચેતન છે । આકાશકા મી જલ સન્નેત
ક્યોંકિ મેઘાદિ વિકાર હોને પર સ્વયં હી ગિરને લગતા છે-જેસે મઠ
અથવા-

(૨) જલ સજીવ છે, ક્યોંકિ હસમેં ગ્રીષ્મ ઓર હેમન્ત ૪
સ્વાભાવિક શીતતા ઉષ્ણતા ઓર આપ આદિ દેસે જાતે હૈં, ડિ
ગ્રીષ્માદિ ઋતુઓમેં શીતતા આદિ પાપે જાતે હૈં વહ સજીવ હોતા
જેસે મનુષ્યકા શરીર । જેસે ઓંચરેમેં સ્થિત મનુષ્યકા શરીર ગ્રીષ્મ-ઋ
શીત ઓર હેમન્ત-ઋતુમેં ઉષ્ણ હોતા છે, તથા હેમન્ત ઋતુમેં ધ્રુ
આપ નિકલતી છે, વૈસેહી સ્વયં ગહરે તાલાવ યા કુદકા જલમી હેમન્
આપવાલા ઓર ઉષ્ણ હોતા છે તથા ગ્રીષ્મમેં શીતલ હોતા છે ।
અનેકગીવ ઓર પૃથક્સપ્ત આદિ પદોંકા વ્યાખ્યાન પહેલે ૪
હુપ પૃથિવીકાયકે આલાપકકે સમાન સમજના યાદિય ।

સચેતન છે આકાશનું જળ પણ સચેતન છે, આપનું કે મેઘાદિ-વિકાર વગેરે ૪
પડવા લાગે છે, એમકે માણસી અથવા-

(૨) જળ સજીવ છે આપનું કે તેમાં ગ્રીષ્મ અને હેમન્ત ઋતુમાં સ્વાભાવિક
શીતતા ઉષ્ણતા અને આદિ આદિ જોવામાં આવે છે એમાં ગ્રીષ્માદિ ઋતુમેં
શીતતા આદિ જણાઈ આવે છે તે સજીવ કોય છે, એમકે માણસનું શરીર જે
વેશ્યશામ કહેલા માણસનું શરીર ગ્રીષ્મ-ઋતુમાં શીતલ અને હેમન્ત-ઋતુમાં
ઉષ્ણ છે તથા હેમન્ત-ઋતુમાં મેઘામાંથી આદિ (વરણ) નીકળે છે એવ રીં
ખૂલ ઉડા તળાવ યા કુવાનું જળ પણ હેમન્ત ઋતુમાં આદિવશ્ય અને ઉષ્ણ હે
છે તથા ગ્રીષ્મમાં શીતલ કોય છે

અનેક છવ તથા પૃથક્સપ્ત આદિ સજીવનું વ્યાખ્યાન પહેલા કહેલા પૃથિવી-
કાયના આલાપકની જેમ સમજનું.

નન્વેવમપાં જીવપિણ્ડભૂતતયાડદ્વિવિના સંયમિનાં સંયમયાત્રા અસંભવન્નિર્વાહા
 સ્યાદિત્યત આહ-શસ્ત્રેત્યાદિ, શસ્ત્રપરિણતામ્યોડન્યત્ર=શસ્ત્રપરિણતા અપો વિહાયાન્યા
 આપઃ સચિત્તા इत्यर्थः। શસ્ત્રં-દ્રવ્યભાવભેદાદ્દ્વિવિધં, દ્રવ્યશસ્ત્રં-સ્વકાયપર-કાયો-
 ભયકાયસ્વરૂપં, ભાવશસ્ત્રમ્-અપઃ પ્રતિ મનોવાક્યાનાં દુષ્પ્રણિહિતત્વમ્ । તત્ર
 સ્વકાયશસ્ત્રં-તડાગાહુદકસ્ય કૂપાહુદકમ્ । एवंविधशस्त्रपरिणतं जलं व्यवहारतोऽ-
 शुद्धत्वाद्भगवदनादिष्ठत्वाच्च सर्वथैवाग्राह्यम् । परकायशस्त्रं-દ્રાક્ષા-શાક-તण्डुल-पिष्ट-
 दाली-चणकादि । अपां शस्त्रपरिणतत्वं च वर्णादिना पूर्वावस्थायैलक्षण्यरूपम् ।

हे गुरो ! जलके विना संयमियोंका निर्वाह नहीं हो सकता और
 वह जीवोंका पिण्ड है, इसलिए उसको पीने आदिके काममें लानेसे
 संयमकी रक्षा नहीं हो सकती । ऐसी आशङ्का होनेपर गुरु कहते हैं-
 हे शिष्य ! शस्त्रपरिणत जलके सिवाय अन्य जल सजीव है । यहां
 परभी शस्त्र, द्रव्य और भावके भेदसे दो प्रकारका है । उसका कथन
 पहले किया जा चुका है । यह विशेष समझना चाहिए कि तालाव
 आदिके जलका कूप आदिका जल स्वकायशस्त्र है । इस प्रकारका शस्त्र-
 परिणत जल व्यवहारसे अशुद्ध होनेके कारण ग्राह्य नहीं है । तथा ऐसे
 जलके लेनेमें भगवानकी आज्ञा भी नहीं है ।

દાઘ, શાક, ચાવલ, આટા આદિ પરકાયશસ્ત્ર હૈં । જલમૈં પહેલે જૈસા
 વર્ણ ગન્ધ આદિ થા ઉસકા વદલ જાના શસ્ત્રપરિણત હોના કહલાતા હૈ ।

હે ગુરુ ! જળ વિના સંયમીઓના નિર્વાહ થઇ શકતો નથી અને એ
 જીવોના પિંડ છે તેથી તેને પીવા આદિના કામમા લેવાથી સંયમની રક્ષા નહિ
 થઈ શકે એવી આશંકા થતા ગુરુ કહે છે હે શિષ્ય ! શસ્ત્ર-પરિણત જળ
 સિવાયનું અન્ય જળ સજીવ છે એમા પણ શસ્ત્ર, દ્રવ્ય અને ભાવના ભેદ કરીને
 બે પ્રકારના છે એનું કથન પહેલા કરવામા આવ્યું છે વિશેષ એટલું સમજવું કે
 તાળાવ આદિના જળનું કૂપાદિનું જળ એ સ્વકાય શસ્ત્ર છે એ પ્રકારનું શસ્ત્ર-
 પરિણત જળ વ્યવહારથી અશુદ્ધ હોવાને કારણે ગ્રાહ્ય નથી તથા એવું જળ
 લેવાની ભગવાનની આજ્ઞા પણ નથી

દ્રાક્ષ, શાક, ચોળા, આટો ઇત્યાદિ પરકાય શસ્ત્ર છે જળમા પહેલા જેવા
 વર્ણ ગન્ધ આદિ હતા તેનું ગદ્યાર્થ જલુ એ શસ્ત્રપરિણત થલુ કહેવાય છે.

સમ્મવાત્ મષ્ટકયત્ । આન્તરિક્ષયોઽપ્યાપઃ સચેતનાઃ મેઘાદિચિકૃતૌ સા
સમ્પ્રયસપતનશીલસ્વાન્મીનવત્ । યદ્વા-માપઃ સચેતનાઃ, ગ્રીષ્મહેમન્તયોઃ
ચિકૃષ્ણેત્યૌષ્ણ્યવાળ્પાણુપસમ્માન્મનુષ્યશરીરવત્, તથયા-ધૂમિયુઃસ્થિતનસ્ય
ગ્રીષ્મે શીતલં હેમ-તે ધોષ્યં મયતિ, મુસ્લાશ્ચ વાળ્પમુદ્રચ્છતિ, પરમેશ્વ
તઠાગઠ્ઠપાદિસ્યસંહિસં હેમ-તે સવાળ્પોદ્ગમામુષ્ણ્યતાં, ગ્રીષ્મે ચ શીતલ્લાં
અનેકજીવા પૃથક્સત્ત્વાઃ, આસ્પાતા ઇત્યનેનાન્વયાઃ, વ્યાસ્પા વૈર્ણ
મયદ્વબોધ્યા ।

નિકલતા છે, અતઃપચ બહુ મી સચેતન છે । આકાશકા મી જલ સચેત
ક્યોંકિ મેઘાદિ ચિકાર હોને પર સ્વયં હી ગિરને લગતા છે-જેસે મહ
અથવા-

(૨) જલ સજીવ છે, ક્યોંકિ હસમેં ગ્રીષ્મ ઓર હેમન્ત ચ
સ્વાભાવિક શીતતા ઘણતા ઓર માફ આદિ વેસે જાતે હેં, ત્રિ
ગ્રીષ્માદિ ઋતુઓમેં શીતતા આદિ પાવે જાતે હેં વહ સજીવ હોતા
જેસે મનુષ્યકા શરીર । જેસે ઓપરેમેં સ્થિત મનુષ્યકા શરીર ગ્રીષ્મ-ઋ
શીત ઓર હેમન્ત-ઋતુમેં ઘણ હોતા છે, તથા હેમન્ત ઋતુમેં ધૂ
માફ નિકલતી છે, વેસેહી સૂર્ય ગહરે તાલાવ યા કુપકા જલમી હમન
માફવાલા ઓર ઘણ હોતા છે તથા ગ્રીષ્મમેં શીતલ હોતા છે ।

અનેકજીવ ઓર પૃથક્સત્ત્વ આદિ પર્યોક્તા વ્યાખ્યાન પહેલે
કુપ પૃથિવીકાયકે આલાપકકે સમાન સમજના વાહિય ।

સચેતન છે આકાશનું જળ પણ સચેતન છે, કારણ કે મેઘાદિ-વિકાર અર્થથી સ
પડવા લાગે છે, જેમકે માણસી અથવા-

(૨) જળ સજીવ છે કારણ કે તેમાં ગ્રીષ્મ અને હેમન્ત ઋતુમાં સ્વાભાવિક
શીતતા ઘણતા અને બાકી આદિ ભેદોમાં આવે છે જેમાં ગ્રીષ્માદિ ઋતુમેં
શીતતા આદિ ઘણાં આવે છે તે સજીવ હોય છે, જેમકે માણસનું શરીર જે
રેશ્મશામ પહેલા માણસનું શરીર ગ્રીષ્મ-ઋતુમાં શીતલ અને હેમન્ત-ઋતુમાં ગરમ
હોય છે તથા હેમન્ત-ઋતુમાં મેઘમાંથી બાકી (વરસા) નીકળે છે જેમ રીં
પૂમ ઉંડા વજ્રવ યા કુવાનું જળ પણ હેમન્ત ઋતુમાં બાકીવાળું અને ઘણ હો
છે તથા ગ્રીષ્મમાં શીતલ હોય છે

અનેક જળ તથા પૃથક્સત્ત્વ આદિ ચળેનું વ્યાખ્યાન પહેલાં કહેલા પૃથિવી
કાયના આલાપકની જેમ સમજવું.

અજ્ઞારાદીનાં પ્રકાશનશક્તિર્યાવદાત્મસંયોગભાવિની દેહસ્થત્વાત્, સ્વદ્યોત-
શરીરપરિણામવત્ ।

અજ્ઞારાદીનાં તાપોઽપિ આત્મસંયોગસદ્ભાવેતુકઃ, શરીરસ્થત્વાત્ જ્વરતાપવત્,
ન દેનેસે હાનિ (મન્દતા) હોતી હૈ, જૈસે મનુષ્યકા શરીર । અર્થાત્ મનુ-
ષ્યકા શરીર આહાર દેનેસે વઢતા ઔર ન દેનેસે ઘટતા હૈ, અતઃ વહ
સચેતન હૈ । હસી પ્રકાર તેજસ્કાય ભી ર્ધન દેનેસે વઢતી ઔર ન દેનેસે
ઘટતી હૈ, અતઃ વહ ભી સચેતન હૈ ।

અંગાર આદિકી પ્રકાશન શક્તિ જીવકે સંયોગસે હી ઉત્પન્ન
હોતી હૈ, ક્યોંકિ વહ દેહસ્થ હૈ, જો જો દેહસ્થ પ્રકાશ હોતા હૈ વહ વહ
આત્માકે સંયોગકે હી નિમિત્તસે હોતા હૈ, જૈસે જુગનૂકે શરીરકા પ્રકાશ ।
જુગનૂકે શરીરમેં પ્રકાશ તબ તક હી રહતા હૈ જબ તક ડસકે સાથ
આત્માકા સંયોગ રહતા હૈ ।

હસી પ્રકાર અંગાર આદિકા પ્રકાશ ભી તબ તક હી રહતા હૈ
જબતક ડસમેં આત્મા રહતી હૈ ।

અંગાર આદિકા તાપ ભી આત્માકે સંયોગકે હી કારણ હૈ ક્યોંકિ વહ
શરીરસ્થ હૈ, જિતને શરીરસ્થ તાપ હોતે હૈં વે સબ આત્માકે નિમિત્તસે હી
તેની વૃદ્ધિ અને ન આપવાથી હાનિ (મન્દતા) થાય છે, જેમકે મનુષ્યનું શરીર
અર્થાત્-મનુષ્યનું શરીર આહાર આપવાથી વધે છે અને ન આપવાથી ઘટે છે,
તેથી તે સચેતન છે, એજ રીતે તેજસ્કાય પણ ધન આપવાથી વધે છે અને
ન આપવાથી ઘટે છે, તેથી તે સચેતન છે,

અગારા આદિની પ્રકાશન-શક્તિ જીવના સંયોગથી જ ઉત્પન્ન થાય છે
કારણ કે એ દેહસ્થ છે, જે દેહસ્થ પ્રકાશ હોય છે તે તે આત્માના સંયોગના જ
નિમિત્તથી હોય છે, જેમકે આગીયાના શરીરનો પ્રકાશ આગીયાના શરીરમાં પ્રકાશ
ત્યાસુધી જ રહે છે કે જ્યાસુધી તેની સાથે આત્માનો સંયોગ રહે છે, એ રીતે
અગારા આદિનો પ્રકાશ પણ ત્યાસુધી જ રહે છે કે જ્યાસુધી તેમાં ચેતન રહે છે.

અગારા આદિનો તાપ પણ આત્માના સંયોગના જ કારણે છે, કેમકે
તે શરીરસ્થ છે જેટલા શરીરસ્થ તાપ હોય છે તે બધા આત્માના નિમિત્તથી જ

તત્ર-વર્ણતો ઘૂસરત્વાદિકરૂપમ્, ગન્ધતસ્તત્તદ્વસ્તુસમ્બન્ધિવસ્ત્વમ્, રસતસ્તિક્ક-
કપાયત્વાદિકરૂપમ્, સ્પર્શતઃ સ્નિગ્ધસ્પૃશ્નત્વાદિકરૂપમ્ । इत्यमुक्तपकारं ब्राह्मणादिपास्तस्य
प्राप्तुकत्वान्मुनिप्राप्तम् । उपलक्षणमेतदग्निशस्त्रपरिणतस्योदकस्यापि । मस्मिन्
जलमप्राप्तं, तत्र मिमिक्षन्त्याः सद्भावात्, शास्त्रे कश्चिदप्यप्रतिपादितत्वात् । तदस-
क्यपक्षं दृष्टिकामिभनसम् । यावत्तदमुक्तस्वरूपमेवेति ।

તેજસ્કાયઃ ।

તેજશ્ચિત્તવત્=સચેતનજ્ઞ આસ્વાતમ્=ઉત્કર્ષ, તથાદિ-

તજમતનાવત્ इधनापाहारोपादानहानाभ्यां तद्वृद्धिमान्योपसम्भाद्,
मनुष्यादिक्षरीरवत् ।

જેસે-ઘૂસર વર્ણ હો જાના, જો વસ્તુ ઉત્તરમેં ઢાલી ગઈ હો ઉત્તરી
ગન્ધ આને લગના, તીસા, કજુવા, કપાયલા આદિ રસ હો જાના,
સ્નિગ્ધ યા સ્પૃશ્ન આદિ સ્પર્શ હો જાના । इस प्रकार यह दास, शास्त्र,
आयल, आटा, दाल, बेसन आदिका पोषन प्राप्तुक्त होनेसे मुनिक सिद्-
प्राप्त है । यह तो उपलक्षण है, इससे यह भी समझना चाहिये कि-
अग्निशस्त्रपरिणत अर्थात् उष्ण जल भी मुनिको प्राप्त है । राखका पानी
प्राप्त नहीं है, क्योंकि उसमें मिमिक्षी शक्त रहती है । दृष्टिका आरिस
मिला हुआ जल उभयकाय शक्त है । आवश्यक पहले कह चुके हैं ।

(તેજસ્કાય)

તેજસ્કાયકો મી 'મગધાનને સચેતન કહા છે, વહી કહતે છે—
તેજસ્કાય સજીવ છે, ક્યોંકિ જન્ધન આદિ આહાર બેનેસે ઉત્તરી ધૃદિ મૌર

તેમક-પુષ્પ વર્ણનું થઈ જવું, જે વસ્તુ તેમા નાખવામા આવી હોય તેથી
મધે આવવા લાગવી વીજો કહેવો કસાયલો આદિ રસ થઈ જવો, સ્નિગ્ધ થ
ફક્ષ આદિ સ્પર્શ થઈ જવો. જે પ્રકારે જે દાસ, શાસ્ત્ર, આયલ, આટા, દાલ,
બેસન આદિનું પોષણ પ્રાપ્તક હોવાથી મુનિને માટે પ્રાપ્ત છે. જે ઉપલક્ષણ છે,
જેથી જેમ પણ સમજવું જોઈએ કે— અગ્નિશસ્ત્ર-પરિણત અર્થાત્ ઉષ્ણ જળ પણ
મુનિને પ્રાપ્ત છે. શખનું પાણી પ્રાપ્ત નથી, કારણ કે જેમાં મિમિક્ષી શક્તિ રહે છે.
માટી આદિથી મળેલું જળ ઉભયકાય શક્તિ છે (૨) આવશ્યક પહેલે કહી દીધું છે.

(તેજસ્કાય)

તેજસ્કાયને પણ મગધાને સચેતન કહી છે, જે કહે કહે છે —

તજસ્કાય સજીવ છે, કારણ કે લાકડા (ઉપરનાં) આદિ આહાર પ્રાપ્તક

શસ્ત્રપરિણતાચિત્તાગ્નિકાયમાહ-ઉષ્ણમન્નં-કૃશરૌદનાદિ, ઉષ્ણપાનકં શાકૌ-
દનાદીનામવસાવણાદિ (ઓસામણ इति भापा), તપ્તેષ્ટકા સિકતાદિ ચ, एतेष्वग्नि-
સંયોગનિષ્પાદ્યત્વાદચિત્તાગ્નિકાયશબ્દો વ્યપદિશ્યતે, છુદાદ્યુપશમનાર્થ ગ્રાહ્યોઽસૌ ।

વાયુકાયઃ ।

વાયુશ્ચિત્તવાનાખ્યાતઃ । કથમસ્ય સચેતનત્વમિતિ ચેતત્તપ્રમાણાદ્ ગૃહાણ,
તથાહિ-વાયુચેતનાવાન્ અનન્યપ્રેરિતાઽનિયતતિર્યગ્ગમનત્વાત્, હરિણગવયાદિવત્,
સ ચ 'અનેકર્જીવઃ, પૃથક્સત્ત્વઃ આખ્યાતઃ, શસ્ત્રપરિણતાદન્યત્ર' इत्यादिकानां
પ્રાગ્વદ્ધચાખ્યા વોદ્ધવ્યા ।

ચિચડી, ભાત આદિ ઉષ્ણ અન્ન, શાકકા ઓસામણ ઓર ચાવલોંકા
મળડ આદિ ઉષ્ણ પાન, તપી હુઈ ईट, વાલૂ આદિ શસ્ત્ર-પરિણત અચિત્ત
અગ્નિકાય કહલાતે હૈ । યે સવ અગ્નિકે સંયોગસે નિષ્પન્ન હોતે હૈ
इसलिए इनमें अचित्त अग्निकाय शब्दकी प्रवृत्ति होती है ।

(વાયુકાય)

વાયુકાયકો ભી ભગવાને સચિત્ત કહા હૈ । વાયુ કૈસે સચિત્ત
હૈ સો કહતે હૈ । વાયુ સચેતન હૈ, ક્યોંકિ દૂસરેકી પ્રેરણાકે વિના
અનિયત રૂપસે તિર્યક્ગમન કરનેવાલા હૈ, જૈસે હિરન યા રોઝ (ગવય) ।

અનેકજીવ ઓર પૃથક્સત્ત્વ આદિકી વ્યાખ્યા પહેલેકે સમાન
સમજ્ઞની ચાહિયે ।

ખિચડી, ભાત આદિ જિનું અન્ન, શાકનું ઓસામણ અને ચાવાનું ઓસા-
મણ, આદિ જિનું પાન, તપેલી ઈટ, ગરમ રેતી આદિ શસ્ત્રપરિણત અચિત્ત
અગ્નિકાય કહેવાય છે એ બધા અગ્નિના સંયોગથી નિષ્પન્ન થાય છે, તેથી
એમા અચિત્ત અગ્નિકાય શબ્દની પ્રવૃત્તિ થાય છે (૩)

(વાયુકાય)

વાયુકાયને પણ ભગવાને સચિત્ત કહી છે વાયુ કેવી રીતે સચિત્ત છે તે કહે છે-

વાયુ સચેતન છે, કારણ કે બીજાની પ્રેરણા વિના અનિયતરૂપે તિર્યક્ ગમન
કરનારો છે, જેવું કે હરણ અથવા રોઝ (નીલગાય) .

અનેક જીવ અને પૃથક્સત્ત્વ આદિની વ્યાખ્યા પહેલાની પેઠે સમજવી

ન હિ ક્વિદપિ વિરહિતાત્માનો અવતાપોઽપ્યાગાત્રાઃ સમ્પન્નન્તે ન લોપસમ્પન્તે, રત્નમેવ નિસ્તેજસ્કાઙ્ગારાદિતોઽણુમાત્રોઽપિ તાપો ન જન્યતે, તસ્માદ્ યાવદાત્મસ્તેજસમાખ્યેષાઙ્ગારાદીનાં તાપજનકત્વમતઃ સિદ્ધિરેતેજસઃ સચેતનત્વમ્ । ‘અનેકજીવપૃથક્સસ્વ’ ઇતિ પ્રાગ્વત્, ‘આસ્ત્યાત્’ મિત્પનેનાન્વયઃ, ‘શ્લેષપરિણતાદન્વય’ ઇતિ ચ પૂર્વવત્ । શ્લેષસ્વરૂપમાદિ, તત્ર સ્વકાયશ્લેષ-કરીપાગ્નેસ્તૃણાગ્નિઃ, પરિપક્વપરિણતોઽપ્યગ્નિઃ સર્વયૈવાગ્રાહ્યો વ્યવહારતોઽશુદ્ધત્વાત્ । પરકાયશ્લેષ-નભ્યપિશ્વદિ । ઉભયકાયશ્લેષપ્રત્યોદકાદિ । માત્રશ્લેષમગ્નિકાર્યં પ્રતિ મનસો દુષ્પ્રવિષાન્ત્ ।

હોતે હૈ, જૈસે જ્વરકે તાપ । આત્મારહિત શરીર (શય-મુદા) મેં કમી જ્વરકા તાપ નહીં સુના જાતા ન હપલગ્ન હોતા હૈ । ઇસીપ્રકાર નિસ્તેજસ અગારમેં અણુમાત્ર મી તાપ નહીં હોતા, અતઃપ્ર સિદ્ધ હૈ કિ અમર આદિમેં તાપજનન શક્તિ જમ-તક આત્મા રહતી હૈ તય તક હોતી હૈ, ઇસલિપ્ તેજસ્કાય સચેતન હૈ । ‘અનેકજીવ ઓર પૃથક્સસ્વ’ અગ્રી પદોંકી વ્યાખ્યા પહેલેંકી મોતિ હૈ ।

યહ મી સમજ લેના ચાહિયે કિ વહી તેજસ્કાય સચિત્ત હૈ એ શ્લેષ-પરિણત ન હૈ । તેજસ્કાયકે શ્લેષ યે હૈ-જૈસે છાળાંકી અગ્નિશ્લેષ તૃણકી અગ્નિ હૈ । ઇસ પ્રકારકી શ્લેષપરિણત અગ્નિ શ્લેષ નહીં હૈ, કયોંકિ વહ વ્યવહારસે અશુદ્ધ હૈ । તથા ઇસકે ગ્રહણ કરનેમેં અગ્નિમાત્ર આજ્ઞા મી નહીં હૈ । જલ મુસિકા આદિ પર-કાય શ્લેષ હૈ । ઉપ્પાજલ ઉભયકાય શ્લેષ હૈ ।

હોય છે જેમકે જ્વરને તાપ, આત્મારહિત શરીર (મુદા) માં કદિ જ્વરને તાપ નથી સંજ્ઞાવામાં આવતો કે નથી જોવામાં આવતો, એ રીતે નિસ્તેજસ અગ્નિમાં અણુમાત્ર પણ તાપ હોતો નથી, તેથી સિદ્ધ થાય છે કે અજ્ઞાન આદિમાં આત્માથી આત્મા હોય છે ત્યાંથી જ તાપ-જનન-શક્તિ રહે છે, તો તેજસ્કાય સચેતન છે અનેક-જીવ અને પૃથક્-સસ્વ’ આદિ શબ્દોની વ્યાખ્યા પહેલાંની જેમ છે

જે પણ સમજ લેવું જોઈએ કે જોજ તેજસ્કાય સચિત્ત છે કે ને શ્લેષ પરિણત ન હોય, તેજસ્કાયનાં શ્લેષ આ છે-જેમ છાળાના અગ્નિનું શ્લેષ તરફનો અગ્નિ છે એ પ્રકારનો શ્લેષપરિણત અગ્નિ આજ્ઞા નથી, કારણ કે તે અવકાશથી અશુદ્ધ છે, વળી તેને શ્લેષ કરવાની અગ્નિમાત્રની આજ્ઞા પણ નથી, માટે વગેરે પરકાય-શ્લેષ છે એનું પાણી ઉભયકાય-શ્લેષ છે

શસ્ત્રપરિણતાચિત્તાગ્નિકાયમાહ-ઉષ્ણમન્ન-કૃશરૌદનાદિ, ઉષ્ણપાનકં શાકૌ-
દનાદીનામવસ્રાવણાદિ (ઓસામણ इति भाषा), તપ્તેષ્ટકા સિકતાદિ ચ, एतेष्वग्नि-
સંયોગનિષ્પાદ્યત્વાદચિત્તાગ્નિકાયશબ્દો વ્યપદિશ્યતે, છુદ્ધાદ્યુપશમનાર્થ ગ્રાહ્યોઽસૌ ।

વાયુકાયઃ ।

વાયુશ્ચિત્તવાનાख्यातः । કથમસ્ય સચેતનત્વમિતિ ચેતત્તપમાણાદ્ ગૃહાણ,
તથાહિ-વાયુશ્ચેતનાવાન્ અનન્યપ્રેરિતાઽનિયતતિર્યગ્મનત્વાત્, हरिणगवयादिनत्,
સ ચ ‘અનેકજીવઃ, પૃથક્સત્ત્વઃ આख्यातः, શસ્ત્રપરિણતાદન્યત્ર’ इत्यादिकानां
પ્રાગ્વદ્વચાख्या વોદ્ધવ્યા ।

खिचड़ी, भात आदि उष्ण अन्न, शाकका ओसामण और चावलोंका
मण्ड आदि उष्ण पान, तपी हुई ईंट, बालू आदि शस्त्र-परिणत अचित्त
अग्निकाय कहलाते हैं । ये सब अग्निके संयोगसे निष्पन्न होते हैं
इसलिए इनमें अचित्त अग्निकाय शब्दकी प्रवृत्ति होती है ।

(વાયુકાય)

વાયુકાયકોં ભી ભગવાને સચિત્ત કહા હૈ । વાયુ કૈસે સચિત્ત
હૈ સો કહતે હૈ । વાયુ સચેતન હૈ, क्योंकि दूसरेकी प्रेरणाके बिना
अनिघत रूपसे तिर्यक्गमन करनेवाला है, जैसे हिरन या रोह्य (गवय) ।

અનેકજીવ ઔર पृथक्सत्त्व आदिकी व्याख्या पहलेके समान
समझनी चाहिए ।

ખિચડી, ભાત આદિ ઊનુ અન્ન, શાકનુ ઓસામણ અને ચાવાનુ ઓસા-
મણ, આદિ ઊનુ પાન, તપેલી ઇંટ, ગરમ રેતી આદિ શસ્ત્રપરિણત અચિત્ત
અગ્નિકાય કહેવાય છે એ ગદ્યા અગ્નિના સયોગથી નિષ્પન્ન થાય છે, તેથી
એમા અચિત્ત અગ્નિકાય શબ્દની પ્રવૃત્તિ થાય છે (૩)

(વાયુકાય)

વાયુકાયને પણ ભગવાને સચિત્ત કહી છે વાયુ કેવી રીતે સચિત્ત છે તે કહે છે -

વાયુ સચેતન છે, કારણ કે પીળાની પ્રેરણા વિના અનિયતરૂપે તિર્યક્ ગમન
કરનારો છે, જેવું કે હરણ અથવા રોહ (નીલગાય).

અનેક જીવ અને પૃથક્સત્ત્વ આદિની વ્યાખ્યા પહેલાની પેઠે સમજવી

અર્થે વાસ્ય દ્રવ્ય-માવમેદાદિવિષ્, તત્ર દ્રવ્યશક્તિ સ્વ પર-તદુત્તમ-કાયમેદા-
ત્રિવિધમ્ । સ્વકાયશક્તિ-પૌરસ્ત્યાદિવાયોઃ પાશ્ચાત્યાદિવાયુ । પરકાયશક્તિમનભાદિ ।
ઉત્તમકાયશક્તિમનભાદિસંતત્તો વાયુરેવ । માષશક્તિ તુ વાયુ મતિ મનસો વ્યુત્પત્તિ ।
વાયુઃ સચિત્તાચિત્તમિદમેદાસ્ત્રિષા, તત્ર સચિત્તો ઘનવાતાદિઃ, અચિત્તો દત્તિ-
મધુતિષુ પૂરિતઃ, સોડ્યપ્યન્તઃપ્રજ્વલ્ય યાવદેકં યામમચેતનઃ, તદનુ પૂર્ણદ્વિતીયપાત્ર-
પાત્રનિમિત્તઃ, તત્પશ્ચાત્સચિત્ત એવ, રોગાઘવસ્યાયાં વાયોરામશ્યકત્વે દત્તવાદિ-

૧ મગવતીસુપ્રસ્ય દ્વિતીયસતકે પ્રથમોદેશે વાચ્યચિકારે—

“સે મંતે ! કિં પુદ્ધે ઉચ્ચાઈ અપુદ્ધે ઉચ્ચાઈ ? ગોઁ ! પુદ્ધે ઉચ્ચાઈ નો અપુદ્ધે ઉચ્ચાઈ”

જાયા—‘સ (વાયુઃ) મગવન્ ! કિં સ્પૃષ્ટઃ અપદ્રવતિ (મિચયતે) અસ્પૃષ્ટઃ અપદ્રવતિ !
ગૌતમ ! સ્પૃષ્ટઃ અપદ્રવતિ નો અસ્પૃષ્ટઃ અપદ્રવતિ ’ । અસ્ય ટીકા—‘સ્પૃષ્ટઃ સ્વકાય-
શક્તિ પરકાયશક્તિ વા અપદ્રવતિ=મિચયતે’ ।

વાયુકાયકા શક્તિ દ્રવ્ય માષ મેદસે વો પ્રકારકા હૈ, દ્રવ્યશક્તિ-સ્વ
પર ઉત્તમકાયકે મેદસે ત્રીન પ્રકારકા હૈ । યહાં સ્વકાય-શક્તિ પૂર્વ આદિ
દિશાકે વાયુકા પશ્ચિમ આદિ વિશાકા વાયુ, પરકાય-શક્તિ અગ્નિ આદિ
હૈ, ઉત્તમકાય શક્તિ અગ્નિ આદિસે તપા જુઆ વાયુ હી હૈ । વાયુ ત્રીન
પ્રકારકા હૈ—

(૧) સચિત્ત, (૨) અચિત્ત, (૩) મિશ્ર । ઘનવાતા આદિ સચિત્ત હૈ,
દત્તિ વા રચરકી થેલી આદિમેં મરી જુઈ હવા અચિત્ત હોતી હૈ, કિંતુ
અન્તર્મુદ્ગર્ભકે વાદ એક પ્રહર તક અચિત્ત રહતી હૈ, ઉસકે વાદ દુસરે
પ્રહર તક મિશ્ર અવસ્થામેં રહતી હૈ વાદમેં સચિત્ત હોજાતી હૈ । રોગ
આદિ અવસ્થામેં વાયુકી આચરયકતા હોને પર દત્તિ આદિમેં મરા જુઆ

વાયુકાયકોઃ શક્તિ દ્રવ્ય માષમેદે ને પ્રકારનો છે । દ્રવ્યશક્તિ સ્વ પર-ઉત્તમકાયક
મેદે કરી ત્રણ પ્રકારનો છે । ત્યાં સ્વકાયશક્તિ-પૂર્વઆદિ દિશાના વાયુનો પશ્ચિમ-
આદિ દિશાનો વાયુ, પરકાયશક્તિ અગ્નિ આદિ છે । ઉત્તમકાયશક્તિ અગ્નિઆદિથી
તપેલો વાયુ જ છે । અવશ્ય પહેલાની જેમ સમજા લેવું વાયુ ત્રણ પ્રકારનો છે—

(૧) સચિત્ત (૨) અચિત્ત (૩) મિશ્ર. ઘન વાત આદિ વાયુ સચિત્ત છે,
મસક વા રચરકી થેલી આદિમાં મરેલી હવા અચિત્ત છે, પસ્પંદ અન્તર્મુદ્ગર્ભની
પાત્રી એક પ્રહર મુખી અચિત્ત રહે છે, ત્યારપછી પીળા પ્રહર મુખી મિશ્ર અવસ્થામાં
રહે છે, અને ત્યારબાદ સચિત્ત બની જાય છે । આથી અવસ્થામાં વાયુની
આવશ્યકતા પત્તાં મસક આદિની અદર ભરેલો અચિત્ત વાયુ સાધુઓને શ્રદ્ધા છે,

પૂરિતોઽપિ મિશ્રત્વાદગ્રાહ્ય એવ સચિત્તવત્ । (૪)

વનસ્પતિકાયઃ ।

વનસ્પતિશ્ચિત્તવાન્ આરૂપ્યાતઃ, વ્યારૂપ્યા તુ પૂર્વવત્ । ચૈતન્યવત્ત્વસિદ્ધિશ્ચેત્યમ્—
વનસ્પતિઃ સચેતનઃ, વાલ્યાદ્યવસ્થાસન્દર્શનાત્, છેદન-ભેદનાદિભિર્મ્લાનતાદિ-
દર્શનાच्च મનુષ્યશરીરવત્ । શેષં પૂર્વવત્ । શસ્ત્ર દ્રવ્યમાવભેદાદ્વિવિધં, તત્ર દ્રવ્યશસ્ત્ર-
સ્વપરોભયકાયાત્મકમ્ । સ્વકાયશસ્ત્રં—યદૃચાદિ । પરકાયશસ્ત્રં પાપાણાઽસિકર્ત્તર્યાદિ,

અચિત્ત વાયુ સાધુઓંકો ગ્રાહ્ય હૈ, કિન્તુ દૂસરે પ્રહરકા મિશ્ર વાયુ
સચિત્ત વાયુકી तरह અગ્રાહ્ય હૈ । (૪)

(વનસ્પતિકાય.)

વનસ્પતિકાયકો ભી ભગવાને સચિત્ત કહા હૈ । વનસ્પતિ સચિત્ત
હૈ, ક્યોંકિ ઉસમેં વાલ્યાવસ્થા આદિ, તથા છેદન ભેદન કરનેસે મ્લાનતા
આદિ સચેતનકે ગુણ દેખે જાતે હૈ, જૈસે મનુષ્યકા શરીર । અર્થાત્
વાલ્ય-તરૂણ આદિ અવસ્થાએં ઓર છેદન-ભેદન આદિ કરનેસે મ્લાનતા
હોનેકે કારણ જૈસે મનુષ્ય-શરીર સચેતન હૈ વૈસેહી વનસ્પતિકાય ભી
સચેતન હૈ । ‘અનેકજીવ’ આદિ પદોંકા વ્યાખ્યાન પહેલેકી ભોંતિ
જાનના ચાહિય ।

વનસ્પતિ-કાયકે શસ્ત્ર દો પ્રકારકે હૈં—(૧) દ્રવ્યશસ્ત્ર ઓર
(૨) ભાવશસ્ત્ર । દ્રવ્ય-શસ્ત્ર સ્વકાય, પરકાય ઓર ઉભયકાય હૈં, લકડી
આદિ સ્વકાય શસ્ત્ર હૈં । લોહ પથ્થર આદિ પરકાય શસ્ત્ર હૈં, પરશુ

કિન્તુ બીજા પ્રહરને મિશ્રવાયુ સચિત્તવાયુની પેઠે અગ્રાહ્ય છે (૪)

(વનસ્પતિકાય)

વનસ્પતિકાયને પણ ભગવાને સચિત્ત કહી છે

વનસ્પતિ સચિત્ત છે, કારણ કે તેમા જાલ્યાવસ્થા આદિ તથા છેદન ભેદન
કરવાથી મ્લાનતા આદિ સચેતનના ગુણ જોવામા આવે છે, જેમકે મનુષ્યનું શરીર,
અર્થાત્ જાલ્ય-તરૂણ આદિ અવસ્થાઓ અને છેદન-ભેદન આદિ કરવાથી મ્લાનતા
થવાને કારણે જેમ મનુષ્યનું શરીર સચેતન છે તેમ વનસ્પતિકાય પણ સચેતન છે
‘અનેક-જીવ’ આદિ શબ્દોનું વ્યાખ્યાન પહેલાની પેઠે જાણુ

વનસ્પતિકાયના શસ્ત્ર જે પ્રકારના છે (૧) દ્રવ્યશસ્ત્ર અને (૨) ભાવશસ્ત્ર
દ્રવ્યશસ્ત્ર સ્વકાય, પરકાય અને ઉભયકાય છે લાકડી આદિ સ્વકાયશસ્ત્ર છે લોહ

उभयकायशस्त्रं—परशुदात्रादि । भाषशस्त्रं तु तं प्रति मनोमास्त्रिणम् ॥ ४ ॥

सम्प्रति वनस्पतिमेष सचिशेषं वर्णयति—‘तजहा’ इत्यादि ।

मूलम्—तजहा—अमघीया मूलवीया पोरवीया, खधवीया वीरुहा समुच्छिन्ना तणलया वणस्सइकाइया सवीया चित्तमतमस्त्राया अपोगजीवा पुढोसत्ता अन्नत्थ सत्थपरिणएण ॥५॥

छाया—उपधा—अमघीजा मूलवीजाः पर्ववीजाः स्कन्धवीजाः बीमस्त्रा सम्मुच्छिन्नास्तृणलता वनस्पतिकायिकाः सवीजाश्चिद्यन्त मास्त्राया अनेकजीवा पृषक्सत्ता कल्प्य प्रसन्नपरिणतेभ्यः ॥५॥

यहां वनस्पतिकायका विशेष वर्णन करते हैं—

सान्वयार्थ —तजहा=यह इस प्रकारसे है-अमघीया=जिनका बीज अमागमें होता है, मूलवीया=जिनका बीज मूलमागमें होता है, पोरवीया=जिनका बीज पार (सन्धि) में होता है, खंधवीया=जिनका बीज स्कन्ध (हाड) में होता है, वीरुहा=बीजसे उगनेवाले, समुच्छिन्ना=पिना बीजक उखाड़ेनेवाले, तणलया=तृण और लताएँ; ये सभी वणस्सइकाइया=वनस्पतिकायिक हैं, सवीया=पूर्वोक्त अपने-अपने नामप्रकृतिके उद्भयसे उत्पन्न हुए बीजसहित सब वनस्पतिकाय चित्तमत=सचित्त अकस्त्राया=कहे मने हैं अन्नत्थ=सिवाय सत्थपरिणएण=सन्नपरिवर्तके; ये वनस्पतिकाय अपोगजीवा अनेक जीववाले और पुढोसत्ता=मिल-मिल सत्तावाले हैं ॥५॥

टीका—तयादि—अमघीजाः=अमघे=अमघागे बीज येषां ते तया कोरवकाइवा

(फरसा) दात्र आदि उभयकाय शस्त्र हैं । भाषशस्त्र उसके प्रति मनने परिणाम बुष्ट करना ॥ ४ ॥

अथ वनस्पतिकायका विशेष वर्णन करते हैं—‘तं जहा’ इत्यादि ।

अमघीज-जिनके बीज अमघ-भागमें होते हैं ऐसे कोरवक आदि अमघीज कहलाते हैं ।

पत्तर आदि परमयशस्त्र हैं केदारव, इतरव आदि उभयकाय शस्त्र हैं जिनके दोनों प्रति मनना परम्युभ दृष्ट करवाते

इवे वनस्पतिकायानु विशेष वर्णन करे हैं-तंजहा इत्यादि

अमघीज—जो बीज अमघागमें होय हैं जेवां कोरवक (कन्दरी बुक) आदि अमघीज कहैवाय हैं

મૂલવીજાઃ=મૂલમેવ વીજં યેષાં તે કમલકન્દપ્રભૃતયઃ । પર્વવીજાઃ=પર્વણિ-ગ્રન્થૌ પર્વૈવ વા વીજં યેષાં તે તથા શ્લુપ્રમુખાઃ । સ્કન્ધવીજાઃ=સ્કન્ધઃ-સ્થુલં સ એવ વીજં યેષાં તે તથા શલ્લકીપ્રભૃતયઃ । વીજરુહાઃ=વીજાદ્ રોહન્તિ=પ્રાદુર્ભવન્તીતિ તે તથા શાલિગોધૂમાદયઃ । સમ્મૂર્ચ્છિમાઃ=સમ્મૂર્ચ્છન્તિ=વીજં વિનાપિ દગ્ધભૂમાવપિ સમુદ્ભવન્તીતિ તે તથોક્તાઃ પૃથિવીજલસંયોગમાત્રજનિતાસ્તૃણવિશેષા इत्यर्थः । આર્પત્વાત્સિદ્ધિઃ । તથા તૃણલતાઃ=તૃણાનિ લતાશ્ચેત્યર્થઃ । વનસ્પતિકાયિકાઃ=અવશિષ્ટાઃ સમસ્તવનસ્પતય इत्यर्थः । યદ્વા ‘તૃણલતાવનસ્પતિકાયિકાઃ’ इत्येकं

મૂલવીજ-મૂલહી જિનકા વીજ હો વહ, કમલકા કન્દ આદિ મૂલ-વીજ હૈ ।

પર્વવીજ-પોર (ગાંઠ)મેં યા પર્વહી જિનકા વીજ હૈ એસે, ગન્ના (સાંઠા) આદિ પર્વવીજ કહલાતે હૈ ।

સ્કન્ધવીજ-સ્કન્ધ (થુડ)હી જિનકા વીજ હૈ ઉસ શલ્લકી આદિકો સ્કન્ધવીજ કહતે હૈ ।

વીજરુહ-ચાવલ ગેહૂં આદિ વીજસે ડગનેવાલી વનસ્પતિકો વીજરુહ કહતે હૈ ।

સમ્મૂર્ચ્છિમ-વિના વીજકે જલીહુઈ ભૂમિમેં ભી જો પૃથ્વી ઔર જલકે સંયોગસે ડગ જાવે એસી ઘાસ આદિકો સમ્મૂર્ચ્છિમ કહતે હૈ ।

તૃણલતા-તિનકા (ઘાસ) ઔર લતાઈં સબ વનસ્પતિકાયિક હૈ ।

અથવા “ તૃણલતાવનસ્પતિકાયિકાઃ ” યહ એકહી પદ હૈ । દર્ભ

મૂલખીજ—મૂળજ જેનું ખીજ છે તે કમળનો કદ આદિ મૂલખીજ છે

પર્વખીજ—ગાંઠ યા પર્વમા જેનું ખીજ છે એવી શેરડી આદિ પર્વખીજ હેવાય છે

સ્કંધખીજ—સ્કંધ-થડજ જેનું ખીજ છે એવા શલ્લકી આદિ ને સ્કંધખીજ કહે છે

ખીજરૂહ—ચોળા ઘઉં આદિ ખીજથી ડગનારી વનસ્પતિને ખીજરૂહ કહે છે

સમ્મૂર્ચ્છિમ—ખીજ વિના બળી ગયેલી ભૂમિમા પણ જે પૃથ્વી અને જળના સંયોગથી ડગે એવા ઘાસ આદિને સમ્મૂર્ચ્છિમ કહે છે

તૃણલતા-તરણા (ઘાસ) અને લતા એ બધા વનસ્પતિકાયિક છે

અથવા તૃણલતાવનસ્પતિકાયિકા : એ એક જ પદ છે દર્ભ (દાખલો)

પદમ્, તપ્ત મુખાનિ=દમોદીનિ, સ્તાઃ=ચમ્પકાઽશ્વોકનાસન્ત્યાદયા, વનસ્પતિ-
કાયિકાઃ=વનસ્પતિકાયમેદાઃ-અગ્રબીજાદયાઃ સર્વેઽપિ વનસ્પતિકાયિકા ૧૬
પુનર્વનસ્પતિકાયિકગ્રહણ સ્વગતમૂલમાદિસકલમેદસ્માપ્તનાર્થમ્ । સ્વબીજા=ત્સૈ
વિહિતસ્વસ્વનામગોષ્પ્રકૃત્યુદયાસ્મકકારણકન્તઃ, અર્થાત્ પૂર્વોક્તા અગ્રબીજાદયા
સર્વેઽપિ ચિત્તવન્તાઃ, इत्यादीनां व्याख्या पूर्ववत् ।

इति पञ्चस्थानरकायनिरूपणम् ॥५॥

સામ્પત્તે ક્રમપ્રાપ્ત વ્રસકાયસ્વરૂપમાર-‘સે જે૦’ इत्यादि ।

મૂલમ્-સે જે પુણ ફમે અળેગે બહવે તસા પાળા, તજહા-અઢયા
પોયયા જરાયુયા રસયા સસેફમા સ્મુચ્છિમા ઉભિયા ઉવવાઈયા ।

(૬૪ આદિ) તુળ, ચમ્પક, અશોક ઔર વાસન્તી આદિ તતારૈ ઔર
વનસ્પતિકાયકે મેવ અગ્રબીજ આદિ સબ વનસ્પતિકાયિક હૈ । સૂત્રમે
દૂસરી વાર ‘વનસ્પતિકાયિક’ પદકા ગ્રહણ હસલિય કિયા હૈ કિ-અપર
પતાયે જુપ મેવોકે સિધાય સૂક્ષ્મ યાવર આદિ ઔર મી સમસ્ત મેવોકા
ગ્રહણ હોજાવે । યે સબ પહલે વિસ્તારાયે જુપ અપને અપને નામ-ગોષ્પ્રક
પ્રકૃતિકે ઉદયરૂપ કારણવાલે હૈ । અર્થાત્ પૂર્વોક્ત બીજ આદિ સબ સચિત
હૈ ઔર પૃથક્-પૃથક્ સ્વર્ગરૂપ એક ઇન્દ્રિયવાલે હૈ ॥૫॥

यह पांच स्थावरकायका निरूपण समाप्त हुआ ।

अब क्रमप्राप्त व्रसकायका स्वरूप कहते हैं-‘से जे’ इत्यादि ।

તુલ્ય, ચમ્પક, અશોક, અને વાસન્તી આદિ લતાઓ અને વનસ્પતિકાયિકા લેઈ
અગ્ર બીજ આદિ બધાં વનસ્પતિકાયિક છે સૂત્રમા બીજી વાર ‘વનસ્પતિકાયિક’
શબ્દનું પ્રયોગ એટલા માટે કરવામાં આવ્યું છે કે-ઉપર બતાવેલા લેઈ ઉપરના
સૂક્ષ્મ બાહર આદિ બીજા પશુ બધા લેઈનું પ્રયોગ કરી જવા પ્રતિ જે બધા
પહેલાં બતાવેલા પોત પોતાના નામ યોગરૂપ પ્રકૃતિના ઉદયરૂપ કારણવાળા છે
અર્થાત્ પૂર્વોક્ત બીજ આદિ બધા સચિત છે અને પૃથક્ પૃથક્ સ્વર્ગરૂપ એક
ઇન્દ્રિયવાળાં છે (૫)

इति पञ्च-स्थाय-कायानु निरूपणम् समाप्त.

હવે ક્રમપ્રાપ્ત વ્રસકાયનું સ્વરૂપ કહે છે - સે જે ઇત્યાદિ.

जेसिं केसिंचि पाणाणं अभिक्कंतं पडिक्कंतं संकुचियं पसारियं रुयं
भंतं तसियं पलाइयं, आगइगइविन्नाया । जे य कीडपयंगा । जा य
कुंथुपिपीलिया । सवे वेइंदिया, सवे तेइंदिया, सवे चउरिंदिया, सवे
पंचिंदिया, सवे तिरिक्खजोणिया, सवे नेरइया, सवे मणुया, सवे
देवा, सवे पाणा परमाहम्मिया । एसो खलु छट्ठो जीवनिक्काओ
तसकाउ-त्ति पवुच्चइ ॥ ६ ॥

छाया-अथ ये पुनरिमेऽनेके बहवस्त्रसाः प्राणिनस्तद्यथा-अण्डजाः पोतजा
जरायुजा रसजाः संस्वेदजाः सम्मूर्च्छिमा उद्भिजा औपपातिकाः, येषां केषा-
ञ्चित्प्राणिनामभिक्रान्तं प्रतिक्रान्तं संकुचितं प्रसारितं रुतं भ्रान्तं त्रस्तं पलायितम्,
आगतिगतिविज्ञातारः । ये च कीटपतङ्गाः । याश्च कुन्थुपिपीलिकाः । सर्वे द्वीन्द्रियाः,
सर्वे त्रीन्द्रियाः, सर्वे चतुरिन्द्रियाः, सर्वे पञ्चेन्द्रियाः, सर्वे तिर्यग्योनिकाः, सर्वे
रेयिकाः, सर्वे मनुजाः, सर्वे देवाः, सर्वे प्राणाः परमधर्माणः । एष खलु पष्ठो
जीवनिक्कायस्त्रसकाय इति प्रोच्यते ॥ ६ ॥

(६) त्रसकायवर्णन.

सान्वयार्थः-—से=अथ पुण=और जे=जो इमे=ये (आगे कहे जानेवाले)
अणेगे=अनेक प्रकारके बहव=बहुतसे तसा=त्रस पाणा=प्राणी हैं, तंजहा=वे
इस प्रकार हैं-(१) अंडया=अण्डेसे उत्पन्न होनेवाले, (२) पोयया=विना जेर
(जरायु-आंवल-जड)के अर्थात् विना ही कुछ मूलभागके वस्त्रसे पूंछे हुएके समान
उत्पन्न होनेवाले, (३) जराउया=जेरसे लिपटे हुए उत्पन्न होनेवाले, (४) रसया=
रसमें उत्पन्न होनेवाले, (५) संसेइमा=पसीनेसे उत्पन्न होनेवाले, (६) संमु-
च्छिमा=सम्मूर्च्छिम, (७) उब्भिया=पृथ्वीको भेदकर उत्पन्न होनेवाले (शलभ
आदि), (८) उववाइया=उपपात जन्मवाले-देव और नारकी, जेसिं-केसिंचि=
इनमेंसे जिन किन्हीं पाणाणं=प्राणियोंका अभिक्कंतं=अभिमुख गमन होता है,
पडिक्कंतं=प्रतिकूल गमन होता है, संकुचियं=शरीरमें संकोच-सिकुडन होता है,
पसारियं=शरीरमें फैलाव होता है, रुयं=शब्दका प्रयोग होता है, भंतं=इधर-उधर
भ्रमण होता है, तसियं=उद्वेग होता है, पलाइयं=डरसे भागना देखा जाता है,
(वे त्रस) आगइगइविन्नाया=आगमन और गमनको जाननेवाले, य=और जे=जो

कीटपयगा=कीट-कीड़े और पयंगा पतंगियाँ हैं, य=और जा=जो कुयुपिचीसिया= कुपवा और चींटियाँ हैं, वे सन्धे घेइंदिया=सब इन्द्रिय सब तेइंदिया=सब त्रीन्द्रिय सन्धे अउरिंदिया=सब चार इन्द्रियवाले सन्धे पचिंदिया=सब पञ्चेन्द्रिय सन्धे तिरिफखजोणिघा=सब तिर्यङ्गतिवाले सन्धे नरइया=सब नारकी सन्धे मणुया=सब मनुष्य सन्धे देवा=सब देव सन्धे=पूर्वोक्त सब पाणा=प्राणीमात्र परमाइस्मिया=सुखके अभिलाषी हैं। एसो=यह खलु=निश्चय करके उटो=उठा जीवनिकाओ=जीवनिकाय तसकाउत्ति="प्रसन्न" ऐसा पबुचइ=छा जाता है ॥६॥

टीका—'स'=अथ=स्थानपर अक्षरानुरूपणानन्तरं पुन इये=वक्ष्यमाणमेदाः अनेके=त्रीन्द्रियादिभेदेनाऽनेकप्रकाराः बहवः=एकैकस्यां जाती प्रचुरा भिन्नानयो वा प्रसाः=प्रसन्नामकर्मोदयात्, प्रस्यन्ति=आतपाद्यमिपीडिता उद्विग्नन्ते प्रच्छाद्यशीतलं स्थलं प्रयान्ति वेति तयोक्ताः, प्राणन्ति=जीवन्त्यभिरिति, प्राप्यन्ते=प्राप्यन्ते प्राणिन एमिरिति वा (प्रोपच्छाद्यनितः, अप्यन्तेर्वा कृते घञ्) प्राप्ताः=उच्छ्वासादयस्ते सन्त्येषामिति प्राणाः प्राणिन इत्यर्थः, तथवा-अग्ने=पक्ष्यादिमादुर्भावकफोपे जायन्ते=उत्पद्यन्ते इत्यण्डनाः=पक्षि-सर्पादयः। पोता एव जाता पोतजाः न अराट्वादिना वेष्टिताः पूर्वावयवयोनिनिगतमात्रा

१ 'प्रसेः पचायच्' २ 'अर्द्धादिस्वाद्य'

जो ये आयालप्रसिद्ध त्रीन्द्रिय आदिके भेदसे अनेक, एक एक जातिमें बहुतसे अथवा भिन्न-भिन्न योनिवाले आतप (गर्मी) आदिते पीडित होनेपर घास (उद्देग) पानेवाले, अथवा छायादार शीतल और निर्मय स्थलमें चले जानेवाले, व्यक्त चेतनावान्, उच्छ्वास आदि प्राण वाले अथवा कहलाते हैं, उनके भेद इस प्रकार हैं—

पक्षी सर्प आदि अण्डज हैं (१), जरायुसे वेष्टित न होकर योनिसे

वे जो आयाल-प्रसिद्ध त्रीन्द्रियादिना वेष्ट करीने अनेक जोर जोर आतिमां यथा अथवा किन्न-किन्न योनिवाला, अर्द्धी आदिभी पीडित अथवा घास (उद्देग) प्रयत्नात् अथवा छायावाला शीतल अने निर्मय स्थलमां आस्था जनाता, व्यक्त चेतनावान् उच्छ्वास आदि प्राणवाला अथवा कहलाते हैं तेना वेष्ट आ प्रकार है—

पक्षी सर्प आदि आहवा है (१). जरायुसे वेष्टित न होने योनिवाली

एव परिस्पन्दादिसामर्थ्योपेताः पोतजाः । यद्वा पोतो वस्त्रम्-(इति शब्दकल्पद्रुमः),
तेन तत्संमार्जिता लक्ष्यन्ते, तथा च-पोता इव=वस्त्रसंमार्जिता इव गर्भवेष्टनचर्माऽ-
नावृतत्वात्, जायन्ते=उत्पद्यन्ते इति, पोतात्=गर्भवेष्टनचर्मरहितगर्भात् जायन्त
इति वा पोतजाः^१ कुञ्जर-शल्लक-शश-नकुल-मूषिक-चर्मचटिका-वल्गुलिकादयः ।
जरायुजाः=जरामेति=गच्छतीति जरायुः=गर्भवेष्टनचर्म तस्माज्जायन्त इति ते=
नर-महिष-गवादयः । रसजाः=रसे=मद्यलक्षणे 'रसजो मद्यकीटः' इति
हैमात्, जायन्त इति, रसे=विकृतमधुरादौ जायन्त इति वा रजसाः ।
संस्वेदजाः=संस्वेदात्=घर्माज्जायन्त इति ते यूका-लिङ्गा-मत्कुणप्रमुखाः ।
सम्पूच्छिमाः=सम्पूच्छनं सम्पूच्छः=गर्भाधानमन्तरेणैव स्वयं समुत्पत्तिः, ('मूच्छा
मोह-समुच्छ्राययोः' अस्माद्भावे घञ्, व्युत्पत्तिप्रदर्शनमेतत्, शब्दोऽयं मनोविकले

१ 'अन्येष्वपि दृश्यते'-इति डः

निकलते ही गमन-आगमन आदि क्रियाएँ करनेकी सामर्थ्यसे युक्त पूर्ण
अवयववाले, या वस्त्रसे पोछे हुएके समान साफ उत्पन्न होनेवाले हाथी,
शल्लकी, खरगोश, नौला, चूहा आदि पोतज कहलाते हैं (२), जरायु
(आँवल-जड़) सहित उत्पन्न होनेवाले मनुष्य महिषादि जरायुज कहलाते
हैं (३), मदिरा आदि रसोंमें उत्पन्न होनेवाले तथा स्वादसे चलित अर्थात्
सड़े हुए मधुरादि रसोंमें उत्पन्न होनेवाले रसज कहलाते हैं (४), पसीनेसे
पैदा होनेवाले जू, लीख, खटमल आदि संस्वेदज कहलाते हैं (५) गर्भा-
धानके विना शरीरनाम-कर्मके उदयसे शरीरके अवयवोंका संग्रह हो
जानेसे स्वयं ही उत्पन्न होनेवाले जीव सम्पूच्छिम कहलाते हैं (६),

नीकणता न गमनागमन आदि क्रियाओं करवाना सामर्थ्यथी युक्त पूर्ण अवयव-
वाला, या वस्त्र द्वारा लूछेलानी पेठे साफ उत्पन्न थनारा हाथी, शेरों,
ससला, नोणिया, उदर आदि पोतज कडेवाय छे (२) जरायु (नाण वगेरे
भण भाग) सहित उत्पन्न थनारा मनुष्य, मडियादि (लेश वगेरे) जरायुज
कडेवाय छे (३) मदिरा आदि रसोभा उत्पन्न थनारा तथा स्वादथी चलित
अर्थात् सडेला मधुरादि रसोभा उत्पन्न थनारा रसज कडेवाय छे (४) प्रस्वे-
दथी पैदा थनारा जू, लीण, माकण, आदि संस्वेदज कडेवाय छे (५) गर्भा-
धान विना शरीरनाम-कर्मना उदयथी शरीरना अवयवोना संग्रह थण नवाथी
स्वय उत्पन्न थनारा जीव सम्पूच्छिम कडेवाय छे (६) पृथ्वीने लेदीने उत्पन्न

कीटपर्यंग=कीट-कीड़े और पर्यंग-पतंगिये हैं, य=और जा=जो कुंयुपिबीडिया= कुयवा और चींटियाँ हैं, वे सव्ये वेइदिया=सब द्वीन्द्रिय सव्ये तेइदिया=सब त्रीन्द्रिय सव्ये चउरिंदिया=सब चार इन्द्रियवाले सव्ये पचिंदिया=सब पञ्चेन्द्रिय सव्ये तिरिक्खजोणिया=सब तिरिक्खगतिवाले सव्ये नेरइया=सब नारकी सव्ये मणुया=सब मनुज्य सव्ये देवा=सब देव सव्ये=पूर्वोक्त सब पाणा=माणीमात्र परमाहम्मिया=सुखके अभिलाषी हैं। एसो=यह लालु=निम्न करके छोटे=छठा जीवनिकाओ=जीवनिकाय तसकावसि="प्रसन्न" ऐसा पशुचइ=कहा जाता है ॥६॥

टीका—'से'=अथ=स्यावरपञ्चकनिरूपयानन्तरं पुनः इमे=वक्ष्यमाणभेदाः अनेके=त्रीन्द्रियादिभेदेनाऽनेकप्रकाराः बहवः=एकैकस्यां आत्मा प्रचुरा भिन्नानि नयो वा प्रसाः=प्रसन्नामकर्मोदयात्, प्रस्पन्ति=आतपाद्यभिपीडिता उद्विग्नं प्रच्छाद्यशीतलं त्यक्तं प्रयान्ति चेति तयोक्ताः, प्राप्सन्ति=जीवन्त्येभिरिति प्राप्सन्ते=प्रीव्य-से प्राणिन एभिरिति वा (प्रोपसृष्टा-दन्तिः, अम्यतेर्वा करं घञ्) प्राणाः=उच्छ्वासादयस्ते सन्त्येपामिति प्राणाः प्राणिन इत्यर्थः, तद्यवा-अन्ते=पक्ष्यादिमादुर्भावककोपे जायन्ते=उत्पद्यन्ते इत्यण्भाः=पक्षि-सर्पादयः। पोता एव जाता पोतजाः न जरायादिना वेष्टिताः पूर्वाचयवयोनिर्निर्गतमात्रा

१ 'प्रसेः पचापच' २ 'अक्षिआदित्वाच्'

जो ये आबालप्रसिद्ध त्रीन्द्रिय आदिके भेदसे अनेक, एक एक जातिमें बहुतसे अथवा भिन्न-भिन्न योनिवाले आतप (गर्मी) आदिके पीडित होनेपर त्रास (उद्वेग) पानेवाले, अथवा छायादार शीतल और निर्भय स्थलमें चले जानेवाले, व्यक्त चेतनावान्, उच्छ्वासा आदि प्राण-वाले अस कहलाते हैं, इनके भेद इस प्रकार हैं—

पक्षी सर्प आदि अण्डज हैं (१), जरायुसे वेष्टित न होकर योनिसे

जे जे आणाल-प्रसिद्ध त्रीन्द्रियादिना वेष्टि करीने अनेक जेक जेक अतिभ-
यवा अथवा शिन्न-शिन्न योनिवाणा, अक्षी आदिभी पीडित कदा त्रास
(उद्वेग) प्रमत्ता, अथवा छायावाण शीतल अने निर्भय स्थलमा आ-
नता, व्यक्त चेतनावान् उच्छ्वास आदि प्राणवाणा अस अवेवाच छे तेना वे-
आ प्रकार छे—

पक्षी सर्प आदि अण्डज ॥ (१). जरायुभी वेष्टित न होकर योनिमा

તયોર્વિજ્ઞાતારઃ=વેદિતારઃ=ઓઘસંજ્ઞયા પ્રવૃત્તિમન્તઃ સ્વસ્વાભિક્રાન્તપ્રતિક્રાન્તાદિ-
વિપયકાઽવવોધસમ્પન્ના ભવન્તીત્યર્થઃ ।

इन्द्रियादिविभागप्रदर्शनेन तानेव परिचाययति-‘ये चे’-त्यादि, ये च कीट-
पतङ्गाः=कीटाः=कृमयो गण्डोलकप्रभृतयः, तज्जातीया अन्ये द्वीन्द्रियाश्च, पतङ्गाः=
शलभाश्चतुरिन्द्रियास्तज्जातीया भ्रमरादयश्च । याश्च कुन्थु-पिपीलिकाः, कुन्थवश्च
पिपीलिकाश्चेत्यनयोरितरेतरयोगे ‘परवल्लिङ्ग द्वन्द्व-तत्पुरुषयो’-रिति परवल्लिङ्गता ।
कुन्थवः=चलन्त एव परिज्ञेया न स्थिताः सूक्ष्मत्वात् लघुकायजीवाः, पिपीलिकाः=
कीटिकास्तज्जातीयास्त्रीन्द्रियाश्च, द्वि-त्रि-चतुरिन्द्रियक्रममुल्लङ्घ्य द्विचतुस्त्रीन्द्रियेति
व्युत्क्रमेणोपादानमार्पत्वात्सूत्रगतेर्वैचित्र्याच्च । ततः सर्वे द्वीन्द्रियाः, सर्वे त्रीन्द्रियाः,
सर्वे चतुरिन्द्रियाः, सर्वे पञ्चेन्द्रियाः, सर्वे तिर्यग्योनिकाः, सर्वे नैरयिकाः, सर्वे

પ્રવૃત્તિ કરનેવાલે હોતે હૈ । અનુકૂલતા ઔર પ્રતિકૂલતાકો સામાન્યતયા
ઓઘસંજ્ઞાસે જાનતે હૈ ।

इन्द्रियोंका विभाग करके फिर उनका कथन करते हैं—

કૃમિ, લટ, ગણડોલ આદિ ઁનકી જાતિવાલે દ્વીન્દ્રિય હૈ । શલભ ઔર
ઁનકી જાતિકે ભ્રમર આદિ ચાર ઇન્દ્રિયવાલે હોતે હૈ । કુન્થુ ઔર પિપી-
લિકા (ચિડંટી) તથા ઁનકી જાતિકે અન્ય જીવ તીન ઇન્દ્રિયવાલે હોતે હૈ ।
યહાં દ્વીન્દ્રિય બતાનેકે બાદ પહેલે ચાર ઇન્દ્રિય ફિર તીન ઇન્દ્રિયવાલે જીવ
બતાયે હૈ, યહ કથન આર્ષ હોનેસે કિયા ગયા હૈ, ઇસલિએ સબ દ્વીન્દ્રિય,
સબ ત્રીન્દ્રિય, સબ ચતુરિન્દ્રિય, સબ પચેન્દ્રિય, સબ તિર્યચ્ચ, સબ નારકી, સબ

અને પ્રતિકૂળતાને સામાન્ય રીતે ંઘ-સંજ્ઞાએ કરી બાણુ છે

ઈન્દ્રિયોના વિભાગ કરીને હવે ંનુ કથન કરવામા આવે છે .—

કૃમિ (કરમિયા), લટ, અળસીયા વગેરે ંની બાતિવાળા દ્વીન્દ્રિય છે તીડ અને
ંની બાતિવાળા ભ્રમર આદિ ચાર ઇન્દ્રિયવાળા છે કુથવા અને કીડી તથા તેની
બાતિવાળા બીબા હવે ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા હોય છે અહીં દ્વીન્દ્રિય બતાવ્યા પછી
પહેલા ચાર ઇન્દ્રિયવાળા અને પછી ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા બતાવ્યા છે, ં કથન આર્ષ
હોવાથી કરેલુ છે ં રીતે બધા દ્વીન્દ્રિય, બધા ત્રીન્દ્રિય, બધા ચતુરિન્દ્રિય,
બધા પચેન્દ્રિય, બધા તિર્યચ્ચ, બધા નારકી, બધા મનુષ્ય, બધા દેવ, ં પ્રકારે

ક્રમઃ, ૧) યદ્વા સમન્તતો વેદસ્ય મૂર્ચ્છનમ્=મચયવસયોગસ્તેન નિર્વૃત્તાઃ સમ્મૂર્ચ્ચિમાઃ=માતાપિતૃસંયોગં વિનૈવ સ્વયં સમુત્પન્નાઃ=પિપીલિકા મસિકા-મત્કોટકાદયઃ, (માર્પત્વાસ્તિદિઃ) । ઉદ્ગિજ્ઞાઃ=ઉદ્ગિષ્ઠ=પૃથિવી મિત્ત્વા જાયન્તે इति તે શુક્લમાદયઃ । ઔપપાતિકાઃ=ઉપપત્તનમુપપાતઃ (પતપાતાર્ભાવે ધમ્) દેવનારકાનાં મસિકાદગર્ભસમ્મૂર્ચ્છનરૂપમન્મથકારણનિસ્રવણ ઉદ્ગયસ્તેન નિર્વૃત્તાઃ ઔપપાતિકાઃ=દેવનારકા, દેવા દિ પુણ્યશર્યાયાં નારકાશ્ચ કુમ્ભ્યાદિષુ સ્વયં સમુત્પન્ન-તે । તાનેવ વિધિનિદિ-‘યેષા’ મિત્પાદિના, યષાં ફેપાશ્ચિત્પૂર્વોક્તાનાં મામાનાં=આસોષ્ણ-સાદિમાબવતામ્, અમિકાન્તમ્=આમિમ્લસ્યેન અમિમ્લસં ના પ્રજ્ઞાપકસ્ય ક્રમક-ગમનમમિકાન્તં ‘ભવતી’ તિ શ્લેષઃ । પ્રતિકાન્તં=પ્રતિ=પ્રાતિકૂલયત્ત પ્રતિકૂલં ના પ્રજ્ઞાપકસ્ય ક્રમણમ્, યદ્વા પ્રતિકાન્તં=પરાત્તસ્ય ગમનમ્, સંકુષિતં=સંકાચ ગાત્ર-ચકુષ્ઠનમ્, પ્રસારિતં=હરહરભાદિપ્રસારણ, સ્પન્ન=સ્પન્દકરણમ્, આન્તમ્=ઇતસ્તતો અમલમ્, પ્રસ્થ=પ્રાસ=ઉદ્ગેઃ, પ્રસાયિતું=પ્રસાયન મયાદિના સ્થાનાન્તરગમનં ‘ભવતી’-સ્પન્ધ્યાહુતેન પ્રત્યેકં સમ્બન્ધઃ । સર્વં એવેતેઽમિકાન્તાદયઃ શબ્દાઃ માર્ક-કાન્તા । તે પ્રસાઃ, આગતિગતિવિજ્ઞાતારઃ=આગતિઃ=આગમનમ્, ગતિઃ=ગમનં

પૃથ્વીકો મેદકર ઉત્પન્ન હોનેવાલે શાલમ (ટિફી) આદિ વદ્ગિજ્ઞ હૈં (૭), ગર્ભં ઔર સંમૂર્ચ્છનં જ-મોસે મિત્ત દેવ ઔર નારકોકે જન્મકો ઉપપાત કહતે હૈં, ઉસસે ઉત્પન્ન હોનેવાલે દેવ ઔર નારકી ઔપપાતિક કહ છાતે હૈં (૮), દેવ શર્યા પર ઔર નારકી કુમ્ભીમેં સ્વયં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ય સમ પૂર્વોક્ત ઝીવોકે પ્રજ્ઞાપકકી અપેક્ષા સામને આના, સૌદકે પીછે જાના, ઈસી પ્રકાર અંગકો સિકોફના, હાથ-પૈર ફેલાના, ધોલના, ખમણ કરના, ઉદ્ગિષ્ઠ હોના, મય આદિ કારણોસે આગના આદિ ક્રિયાપૈં હોતી હૈં । જે ગમન આગમન આદિકે જાનનેવાલે અર્થાત્ ઓઘસંજ્ઞાસે

વનાશ શબ્દ (ટીડ) આદિ કુર્ચ્છનમ્ કહેવાય છે (૭) અર્થે અને સમૂર્ચ્છનં અર્થેથી મિત્ત દેવ અને નારકોના જ મને ઉપપાત કહે છે તેથી ઉત્પન્ન વનાશ દેવ અને નારકી ઔપપાતિક કહેવાય છે (૮) દેવ શર્યા પર અને નારકી કુમ્ભીમાં સ્વયં ઉત્પન્ન થાય છે

એ બધા પૂર્વોક્ત છવેનું પ્રજ્ઞાપકની અપેક્ષાએ સામે આવવું, ફરીને પાછા જવું, એ જ રીતે અંગ જાહેલવા હાથ-પગ ફેલાવવા બાંધવું, ખમવું, ઉદ્ગિષ્ઠ થવું, અભાદિ કારણે બાળી જવું વગેરે ક્રિયાઓ હોય છે તેઓ અમનાઅમન આદિને બધુનાશ અર્થાત્ જોધ-સંગ્રામી પ્રવૃત્તિ કરનારા હોય છે અનુદૂષ્ટતા

योंके दंड=दण्ड-हिंसा आदि-को स्वयं नेव=न समारंभिज्जा=आरम्भ करे, नेव=न अत्रेहिं=दूसरोंसे दंड=दण्डको समारंभाविज्जा=आरंभ करावे, दंड=दण्डका समारंभंतेवि=आरम्भ करते हुआओंको भी अत्रे=दूसरोंको न=नहीं समणुजाणेज्जा=भला जाने, जावज्जीवाए=यावज्जीवन-जीवनपर्यन्त तिचिहं=कृत-कारित-अनुमोदनारूप तीन-करण-पूर्वक (इस प्रकार) तिचिहेणं=तीन प्रकारके मणेणं=मनसे वायाए=वचनसे काएणं=कायासे न करेमि=नहीं करूंगा, न कारवेमि=नहीं कराऊंगा, अत्रे=दूसरे करंतंपि=करनेवालेकोभी न समणुजाणामि=भला नहीं समझूंगा। भंते != हे भदन्त ! तस्स=पूर्वोक्त उस दण्डसे पडि-कमामि=पृथक् होता हूँ, निंदामि=आत्मसाक्षीसे जुगुप्सा करता हूँ, गरिहामि=गुरुसाक्षीसे गद्दी करता हूँ (और) अप्पाणं=दंडसेवन करनेवाले आत्माका वोसिरामि=त्याग करता हूँ ॥६॥

टीका—इत्येषां पूर्वोक्तस्वरूपाणां पण्णां जीवनिक्कायानां=त्रसस्थावरलक्षण-जीवसमुदायानाम्, दण्डयते=सारहीनः क्रियते आत्माऽनेनेति दण्डः=प्राणव्य-परोपणादिस्तम्, स्वयम्=आत्मना नैव=न कदापि समारभेत=विदधीत, नैव अन्यैः=स्वव्यतिरिक्तैः कैरपि जनैस्तद्वारेति भावः, दण्डम्=उक्तलक्षणव्यापारं सामारम्भयेत्=कारयेत्, दण्डं समारम्भमाणान्=कुर्वाणान् अपि अन्यान् न समनुजानीयात्=अनुमन्येत। क्रियत्समयपर्यन्त ? मित्याह—‘जावज्जीवाए’ इति, अत्र यावच्छब्दः रिमाणार्थको मर्यादार्थकोऽवधारणार्थकश्चाव्ययः, जीवनं जीवा (‘जीव प्राणधारणे’ स्मात् ‘गुरोश्च हलः’ (३।३।१०३) इतिपाणिनिवचनेन स्त्रियामकारप्रत्यये स्त्रीत्वा-प् ‘ईहा, ऊहे’-त्यादिवत्,) तथा जीवया जीवामित्यर्थः (‘ततोऽन्यत्रापि श्यते’) इति वचनबलाद् यावच्छब्दयोगे द्वितीयायाः प्राप्तावपि सौत्रत्वाच्चृतीया, न यावन्मम जीवन तावदिति, जीवन मर्यादीकृत्यार्थान्न केवलं मरणकाल

जिससे आत्मा ज्ञान दर्शन चारित्र्यसे रहित होजाय उस हिंसा आदि व्यापारको दण्ड कहते हैं। मुनि पूर्वोक्त छह कार्योंके दण्डका यावज्जीव न स्वयं समारम्भ करे न दूसरोंसे करावे और न समारंभ करनेवाले

येथी आत्मा ज्ञान दर्शन चारित्र्यही रहित थर्ष ज्ञाय, ये हिंसा आदि व्यापारने दंड डंडे छे मुनि पूर्वोक्त छ कार्योंना दंडने। यावज्जीवन पोते न समारम्भ करे, न भीन्यो पासे करावे अने समारम्भ करनेवाला भीन्योनी न

મનુષ્યાઃ, સર્વે દેવાઃ, સર્વે પ્રાણાઃ=પૂર્વોક્તાઃ સકલપ્રાણિનઃ પરમધર્માણઃ=પરમ સુખમેવ ધર્મો યેષાં તે સુસ્વામિભાષુકા इत्यर्थः ‘પરમા’ इत्यत्र दीर्घ आर्पणत्वात् । एषः=अनन्तरोदीरितस्वरूपोऽण्डादिसंज्ञः सख्य=निश्चयेन पटुः=स्थायरपञ्चक-
पेक्षया पटुस्त्वमापन्नः जीवनिकायः=प्राणिसमूहः ‘प्रसक्ताय’-इति प्रोच्यते=
कथ्यते प्रसक्तायनाम्ना ख्यात इत्यर्थः ॥६॥

સર્વે પ્રાણિનઃ સુસ્વામિભાષિણો મવન્તિ, સુસ્વં ચ તેપામનારમ્યમેવ સમ્પચટેઽઽ
શ્વાનીમનારમ્યમોપવેશ્વઃ-‘શ્વેસિં’ इत्यादि ।

મૂષ્મ-શ્વેસિં છળહ જીવનિકાયાણ નેવ સય દહ સમારમિજા,
નેવજ્ઞેહિં દહ સમારમાવિજ્ઞા, દહ સમારમતેવિ અન્ને ન સમણુજા-
ણિજ્ઞા, જાવજ્ઞીવાય તિવિહ તિવિદ્ધેણ મણેણ વાયાય કાયાણ ન
કરેમિ ન કારવેમિ કરતંપિ અન્ન ન સમણુજાણામિ । તસ્સ મતે !
પઠિક્કમામિ, નિંદામિ, ગરિહામિ, અપ્પાણ વોસિરામિ ॥ ૭ ॥

જાયા—इत्येषां पण्यां जीवनिकायानां नैव स्वयं दण्डं समारमेद, नैवान्नै-
र्दण्डं सामारम्भयेत्, दण्डं समारममाणानप्यन्यात् न समनुजानीयात्, यावज्जीवसा
त्रिविधं त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्यं न
समनुजानामि । तस्य मन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हे आत्मानं व्युत्सृजामि । अ-
पदकायका आरम्भ न करनेका उपदेश देते हैं—

સાન્વયાર્યઃ—શ્વેસિં=ઇન પૂર્વોક્ત છળહ=હહ જીવનિકાયાણ=જીવનિકા

મનુષ્ય, સર્વ દેવ, इस प्रकार पूर्वोक्त सब प्राणी सुखकी अभिलाषावाले हैं ।
इस छंदे जीवनिकायको भगवानने प्रसक्ताय कहा है ॥ ६ ॥

સમસ્ત પ્રાણી સુખકે અભિલાષી છે, કિન્તુ સુખકી પ્રાપ્તિ તબ હી હો
સક્તી છે જય આરમ્ભકા પરિત્યાગ કર દિયા જાય, इसलिय आरम्भके
त्यागका उपदेश देते हैं-‘श्वेसिं’ इत्यादि ।

પૂર્વોક્ત બધા પ્રાણી સુખની અભિલાષાવાળા છે એ છંદ જીવનિકાયાને ભગવાને
પ્રસ-ક્તાય કહેલ છે (૬)

બધા પ્રાણી સુખના અભિલાષી છે પરંતુ સુખની પ્રાપ્તિ ત્યારે થાય છે કે
ત્યારે આરમ્ભને પરિત્યાગ કરવામાં આવે, તેથી આરમ્ભના ત્યાગનો ઉપદેશ આપે છે-
શ્વેસિં ઇત્યાદિ.

योंके दंड=दण्ड-हिंसा आदि-को स्वयं=स्वयं नैव=न समारंभिज्जा=आरम्भ करे, नैव=न अत्रेहिं=दूसरोंसे दंड=दण्डको समारंभाविज्जा=आरंभ करावे, दंड=दण्डका समारंभंतेवि=आरम्भ करते हुआंको भी अत्रे=दूसरोंको न=नहीं समणुजाणेज्जा=भला जाने, जावज्जीवाए=यावज्जीवन-जीवनपर्यन्त तिचिहं=कृत-कारित-अनुमोदनारूप तीन-करण-पूर्वक (इस प्रकार) तिचिहेण=तीन प्रकारके मणेणं=मनसे वायाए=वचनसे काएणं=कायासे न करेमि=नहीं करूंगा, न कारवेमि=नहीं कराऊंगा, अत्रे=दूसरे करंतंपि=करनेवालेकोंभी न समणुजाणमि=भला नहीं समझूंगा। भंते != हे भदन्त ! तस्स=पूर्वोक्त उस दण्डसे षडि-कमामि=पृथक् होता हूँ, निंदामि=आत्मसाक्षीसे जुगुप्सा करता हूँ, गरिहामि=गुरुसाक्षीसे गर्हा करता हूँ (और) अप्पाणं=दंडसेवन करनेवाले आत्माका बोसिरामि=त्याग करता हूँ ॥६॥

टीका.—इत्येषां पूर्वोक्तस्वरूपाणां पण्णां जीवनिकायानां=वसस्थावरलक्षण-जीवसमुदायानाम्, दण्डयते=सारहीनः क्रियते आत्माऽनेनेति दण्डः=प्राणव्य-परोपणादिस्तम्, स्वयम्=आत्मना नैव=न कदापि समारभेत=विदधीत, नैव अन्यैः=स्वव्यतिरिक्तैः कैरपि जनैस्तद्वारेति भावः, दण्डम्=उक्तलक्षणव्यापारं सामारम्भयेत्=कारयेत्, दण्डं समारभमाणान्=कुर्वाणान् अपि अन्यान् न समनुजानीयात्=अनुमन्येत। कियत्समयपर्यन्त ? मित्याह—‘जावज्जीवाए’ इति, अत्र यावच्छब्दः परिमाणार्थको मर्यादार्थकोऽवधारणार्थकश्चाव्ययः, जीवनं जीवा (‘जीव प्राणधारणे’ अस्मात् ‘गुरोश्च हलः’ (३।३।१०३) इति पाणिनिवचनेन स्त्रियामकारप्रत्यये स्त्रीत्वा-द्वाप् ‘ईहा, ऊहे’-त्यादिवत्,) तया जीवया जीवामित्यर्थः (‘ततोऽन्यत्रापि दृश्यते’) इति वचनबलाद् यावच्छब्दयोगे द्वितीयायाः प्राप्तावपि सौत्रत्वात्तृतीया, तेन यावन्मम जीवनं तावदिति, जीवनं मर्यादीकृत्यार्थान्न केवलं मरणकाल

जिससे आत्मा ज्ञान दर्शन चारित्रसे रहित होजाय उस हिंसा आदि व्यापारको दण्ड कहते हैं। मुनि पूर्वोक्त छह कार्योंके दण्डका यावज्जीव न स्वयं समारम्भ करे न दूसरोंसे करावे और न समारंभ करनेवाले

येथी आत्मा ज्ञान दर्शन चारित्रथी रहित थर्म नय, ये हिंसा आदि व्यापारने दंड कहे छे मुनि पूर्वोक्त छ कार्याना दंडने। यावज्जीवन पोते न समारम्भ करे, न जीवनेवा पासे करावे अने समारम्भ करनाश भीज्जथोनी न

પ્રત્યક્ષપિતૃ તતઃ પ્રાગપીતિ, બીજન એન ન તદુત્તર પરસ્પરોક્તેડપીત્યર્થઃ । ર્થઃ
 કિંચિદ્ ? મિત્યાહ-ત્રિવિધે=તિસ્રો વિધાઃ-પ્રકારા यस્ય સ તમ્=કૃત-કારિતાડનુમત-
 રૂપમ્, તમ્ કૃતે=સ્વતન્મેનાડડત્મના સમ્પાદિતમ્, કારિતમ્=અન્ય-(અપ્યત્પન્તર)-
 દ્વારા નિષ્પાદિતમ્, અનુમતે=સાવચબ્યાપારમારમમાણસ્ય 'ત્વં સાધુ કરોષિ,
 યદમેષ કુર્ષસ્તાસ્ય' ઇત્યાદિના પ્રોત્સાહિતમ્, ત્રિવિધેન=પ્રકારત્રયવિશિષ્ટેન
 કારણમૂતેન, કેને ? ત્યાહ-'મનસા વાચા કાયેને'તિ ।

નનુ ત્રિવિધેનેત્યનેન ચત્પ્રકારમયં શુદ્ધતે તત્ 'મનસે' ત્યાદિના પ્રતિષદમેયે-
 ક્તમ્, એવ સતિ ત્રિવિધેનેત્યુપાદાન પૌનરુત્પદોપગ્રસ્તં મયતિ । યદ્વા 'ત્રિવિધેનેતિ
 વિશેષણ 'મનસ' ત્યાદેરેવ સંમયતિ, તતથ 'ત્રિવિધેન મનસા, ત્રિવિધયા વાચા,

દૂસરોક્તી અનુમોદના કરે । વળી ત્રીન પ્રકારકા હૈ-(૧) કૃત, (૨) કારિત, (૩) અનુમોદિત ।

કૃત-અપની ઇચ્છાસે સ્વયં કરના ।

કારિત-દૂસરે વ્યક્તિસે કરાના ।

અનુમોદિત-જો સાવચ બ્યાપાર કર રહ્યા હો ડસે અચ્છા સમજના ।

યહ સચ સાવચ બ્યાપાર ત્રીન કરણ ત્રીન યોગસે ન કરે । બે ત્રીન
 યોગ યે હૈ-(૧) મન, (૨) વચન, (૩) કાય ।

પ્રશ્ન-સૂત્રમે 'ત્રિવિધેન' (ત્રીન પ્રકારસે) કહ્યા હી હૈ ફિર 'મનસા'
 (મનસે) 'વાચા' (વચનસે) 'કાયેન' (કાયસે) કહ્નેસે પુનરુક્તિ (કહે
 હુપ કો પુન કહના) હોતી હૈ । યા 'ત્રીન પ્રકારસે' યહ વિશેષણ 'મન,
 વચન, કાય' કા હી હો સક્ષતા હૈ । યદિ યેસા માન લિયા જાય તો ઇસકા

અનુમોદના કરે હઠ ત્રણ પ્રકારનો છે (૧) કૃત, (૨) કારિત, (૩) અનુમોદિત

કૃત-પ્રેરનાથી ઇચ્છાથી પોતે કરવું.

કારિત-બીજી વ્યક્તિ થાસે કરાવવું.

અનુમોદિત-જો સાવચ બ્યાપાર કરી રહ્યો હોય, તેને સાહ્ય બધવું.

જો બધા સાવચ બ્યાપાર ત્રણ કરણ ત્રણ યોગથી ન કરે તે ત્રણ યોગ
 આ છે-(૧) મન, (૨) વચન (૩) કાય.

પ્રશ્ન-સૂત્રમા ત્રિવિધેન (ત્રણ પ્રકારે) કહેલું જ છે । પછી મનસા (મનથી),
 વાચા (વચનથી), કાયેન (કાયથી) કહેવાથી પુનરુક્તિ (કહેવાને ફરી કહેવી)
 થાય છે આ 'ત્રણ પ્રકારે' જો વિશેષણ મન, વચન, કાય નું જ હોય શકે છે.
 જો એમ માનવામા આવે તો એનો અર્થ એવો થશે કે 'ત્રણ પ્રકારથી

ત્રિવિધેન કાયેને 'ત્યન્વયે' મનોવાક્યાનાં પ્રત્યેકં ત્રૈવિધ્યં પ્રાપ્નોતિ તત્ત્વાઽનિષ્ઠં, નહ્યત્ર મનઆદીનિ પ્રત્યેકં ત્રૈવિધ્યમર્હન્તિ કિં તર્હિ? તદ્વ્યાપારા એવેતિ ચેન્ન,

તદભાવે હિ 'મનસા વાચા કાયેન' इत्येतावन्मात्रोक्तौ 'न करोमि न कारयामि, कुर्वन्तमप्यन्य न समनुजानामी' 'ત્યનેન સહ 'યથાસંખ્યમનુદેશઃ સમાનામ્' (૧।૩।૧૦) इति वचनानुरोधेन 'शत्रुं मित्रं विपत्तिं च जय रज्जय भञ्जये' त्यादिवत्, एचोऽयवायावः' (६।१।७८) इत्यादिवद्वा क्रमिकान्वये 'मनसा न करोमि, वाचा न कारयामि, कાયेन कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजा-

અર્થ હોગા કિ 'ત્રીન પ્રકારકે મનસે, ત્રીન પ્રકારકે વચનસે ઔર ત્રીન પ્રકારકે કાયસે' આરમ્ભ ન કરે। અર્થાત્ મન વચન કાયકે ત્રીન ત્રીન ભેદ હોંગે। એસા અર્થ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ હૈ-શાસ્ત્રોમેં ભગવાને મન આદિકે ત્રીન ત્રીન ભેદ નહીં વતાયે હૈ, કિન્તુ મન આદિકે વ્યાપારોંકો ત્રીન પ્રકારકા વતાયા હૈ।

ઉત્તર-યહ શંકા ઠીક નહીં હૈ। યદિ 'ત્રિવિધેન' ન કહકર કેવલ મનસા વાચા કાયેન' કહ દેતે તો અર્થ ઠીક ન બૈઠતા, ક્યોંકિ જૈસે તોઈ કહે કિ "હેય ઔર ઉપાદેયકો ત્યાગો ઔર ગ્રહણ કરો।" તો ઇસ શબ્દમેં ક્રમસે 'હેય' કે સાથ 'ત્યાગો'કા સમ્બન્ધ હોજાતા હૈ ઔર 'ઉપાદેય'કે સાથ 'ગ્રહણ કરો'કા। ઇસી પ્રકાર 'ચોલપટ્ટા ચાદર પહેનો, ઓઢો' કહનેસે યહ અર્થ હોતા હૈ કિ "ચોલપટ્ટા પહેનો-ઔર ચાદર ઓઢો।" ઇસીપ્રકાર 'ત્રિવિધેન' (ત્રીન પ્રકારસે) પદ ન રચતે

મનથી, ત્રણ પ્રકારના વચનથી, અને ત્રણ પ્રકારની કાયાર્થી' આરભ ન કરે અર્થાત્ મન વચન કાયના પછુ ત્રણ ભેદ બનશે એવો અર્થ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ છે શાસ્ત્રમા ભગવાને મન આદિના ત્રણ ભેદ બતાવ્યા નથી, પરન્તુ મન આદિના વ્યાપારોને તે ત્રણ પ્રકારના બતાવ્યા છે.

ઉત્તર-એ શંકા બરાબર નથી જો ત્રિવિધેન ન કહીને કેવળ મનસા વાચા કાયેન કહ્યું હોત તો અર્થ બરાબર બંધ બેસત નહિ કારણ કે જેમ કોઈ કહે કે "હેય અને ઉપાદેયને ત્યાગો અને ગ્રહણ કરો" તો એ વાક્યમાં ક્રમાનુસાર 'હેય'ની સાથે 'ત્યાગ'નો સબધ થઈ જાય છે અને 'ઉપાદેય'ની સાથે 'ગ્રહણ કરો'નો એજ રીતે 'ચોલપટ્ટો આદર પહેરો ઓઢો' કહેવાથી એ અર્થ થાય છે કે 'ચોલપટ્ટો પહેરો અને આદર ઓઢો' એ રીતે ત્રિવિધેન (ત્રણ પ્રકારે)

નામી'—સ્યનમીદૃષ્ટ્ય આપયેત તદ્વારણાય ત્રિવિધેનેત્યુક્તમ્, તેન મનસા ન કરોમિ, ન કારયામિ, કુર્વન્તમપ્યન્યં ન સમનુજાનામિ; શાચા ન કરોમિ ન કારયામિ કુર્વન્તમપ્યન્યં ન સમનુજાનામિ; ઇધં કાયેન ન કરોમિ ન કારયામિ કુર્વન્તમપ્યન્યં ન સમનુજાનામીત્યર્થો ભવતિ, યદ્વા પૂર્વ સામાન્યવસ્થિવિધેનેત્યુક્તવા કેન વિવિધેનેતિ જિજ્ઞાસાયાં તત્પ્રકારાન્ વર્ણયિતુ વિશેષેષાઽઽ— 'મનસે'—ત્યાદીતિ નાસ્તિ પૌનઃકૃત્યદોષાઽઽપાતઃ । કેષિત્ 'મનસા યા શાચા યા કાયેન ચેતિ વિશ્વરૂપસમ્પ્રદાયે 'ત્રિવિધેને'—ત્યુક્તમિત્યુચિરે । 'ન કારયામી' ત્યગ્ના—'ઽપ્યેને' વિશેષઃ પૂરણીય । ન સમનુજાનામિ—નાતુમન્યે । તસ્યેતિ-તસ્માત્—પૂર્વોક્તરૂપા-

તો એસા અનિષ્ટ અર્થ હોજાતા કિ—મનસે ન કરે, વચનસે ન કરાવે ઓર કાયસે અનુમોદના ન કરે । હસ અનિષ્ટ અર્થકા પરિહાર કરનકે લિપ 'ત્રિવિધેન' પદ રચનેસે યહ અર્થ જુઝા કિ—(૧) મનસે ન કરે, (૨) ન કરાવે, (૩) ન કરસે જુપ કો મલા જાનું । (૪) વચનસે ન કરે, (૫) ન કરાવે, (૬) ન કરસે જુપકો મલા જાનું । (૭) કાયસે ન કરે, (૮) ન કરાવે, (૯) ન કરનેવાલેકો મલા જાનું ।

અથવા પહેલે સામાન્ય રૂપસે કહા હૈ કિ ત્રીન પ્રકારસે ન કરે, પરન્તુ ત્રીન પ્રકાર કૌન—કૌનસે હૈ ? એસી જિજ્ઞાસા હોને પર વિશેષ યતા દિયા કિ "મનસા શાચા કાયેન" એ ત્રીન પ્રકાર હૈ, હસલિપ પુનઃકૃતિ આદિ કોઈ દોષ નહીં હૈ ।

અથવા મન વચન ઓર કાયકે નિમિત્તસે હોનેવાલે ત્રીન મેદોંકા સમ્રહ કરનેકે લિપ 'ત્રિવિધેન' પદ રચા હૈ ।

શબ્દ ન સ્વરૂપો હોત તે એવો અનિષ્ટ અર્થ થઈ શકે કે મનથી ન કરે, વચનથી ન કરાવે અને કાયથી ન અનુમોદના કરે । અનિષ્ટ અર્થનો પરિહાર કરવાને માટે ત્રિવિધેન શબ્દ આપ્યો છે । એમ ત્રિવિધેન શબ્દ આપવાથી એવો અર્થ થયો કે—(૧) મનથી ન કરે, (૨) ન કરાવું, (૩) ન કરનારને કહ્યો શબ્દ, (૪) વચનથી ન કરે, (૫) ન કરાવું, (૬) ન કરનારને કહ્યો શબ્દ, (૭) કાયથી ન કરે, (૮) ન કરાવું, (૯) ન કરનારને કહ્યો શબ્દ ।

અથવા પહેલાં સામાન્યરૂપે કહ્યું છે કે ત્રણ પ્રકાર ન કરે 'પરન્તુ ત્રણ પ્રકાર કયા કયા છે ? એથી જિજ્ઞાસા થતા વિશેષ જતાથી આપ્યું છે કે મનસા શાચા કાયેન' એ ત્રણ પ્રકાર છે એથી કરીને પુનઃકૃતિ આદિ કેઈ દોષ થયે નથી ।

અથવા મન વચન અને કાયના નિમિત્તે થનારા ત્રણ મેદોંકા સમ્રહ કરવાને માટે ત્રિવિધેન શબ્દ આપ્યો છે ।

इण्डादित्यर्थः, अत्रापादानस्य शेषत्वविवक्षया षष्ठी । भंते 'भदन्त !' भन्दते= कल्याणं सुखं वा प्रापयतीति भदन्तः, ('अन्तर्भावितप्यर्थाद् 'भदि कल्याणे सुखे च' त्यस्माद्धातोः 'भन्देर्नलोपश्चे'त्यौणादिकमूत्रेण झच्-धातुनकारलोपयोः 'शोऽन्त' इति झस्यान्तादेशः ।) यद्वा भवं=संसारमन्तयति=दूरीकरोतीति, ('कर्मण्यण् (३ । २ । १) इत्यण् शकन्धादेराकृतिगणत्वात्पररूपे पृषोदरादित्वाद्दस्य दः ।) अथवा भवस्य=संसारस्याऽन्तो=ऽवसान येनेति व्यधिकरणपदो बहुव्रीहिः पररूपादेशौ प्राग्वत् । भयस्य=जन्म-जरा-मरण-निमित्तकस्याऽन्तो=नाशो येनेति भयान्तः, स एव भदन्त इति वा, पृषोदरादित्वादेकस्याकारस्य लोपो यस्य च दः । अपिवा भयं ददतीति भयदाः=भोगास्तानन्तयतीति कर्मण्यणिनि सूत्रविहिताऽणन्त-भयदान्त-शब्दस्य पृषोदरादित्वाद् भदन्त इति ।

यद्वा दान्तं भयं येन स भयदान्तः 'निष्ठान्तस्य परनिपात आहिताग्न्यादिपाठात्' स एव भदन्तः 'यलोप-ह्रस्वौ पृषोदरादिपाठकृतौ ।

अथच भान्ति=दीप्यन्ते (समुल्लसन्तीत्यर्थात्) स्वस्वविषयेष्विति भानि=इन्द्रियाणि, तानि दान्तानि येन स भदान्तः, स एव भदन्तः (निष्ठान्तपरनिपातः प्राग्वत्, पृषोदरादित्वादाकारस्य ह्रस्वः) । यद्वा भाति=सम्यग्ज्ञान-दर्शन-

व्याकरणमें 'भंते' शब्द अनेक प्रकारसे सिद्ध होता है, इसलिए उसके अर्थ बहुतसे हैं । जैसे (१) कल्याण और सुखको देनेवाले, (२) संसारका अन्त करनेवाले, (३) जिनकी सेवा-भक्ति करनेसे संसारका अन्त हो जाता है, (४) जन्म-जरा-मरणके भयका नाश करनेवाले, (५) भोगोंको त्याग देनेवाले, (६) भयको दमन करनेवाले निर्भय, (७) इन्द्रियोंका दमन करनेवाले, (८) सम्यग्ज्ञान, सम्यग्दर्शन

व्याकरणभा भंते शब्द अनेक प्रकारे सिद्ध थाय છે, તેથી એના અર્થ ઘણા છે જેવા કે (૧) કલ્યાણ અને સુખને આપનાર, (૨) સંસારનો અંત કરનાર, (૩) જેની સેવાભક્તિ કરવાથી સંસારનો અંત આવી જાય છે, (૪) જન્મ જરા-મરણના ભયનો નાશ કરનાર, (૫) ભોગોનો ત્યાગ કરનાર, (૬) ભયનું દમન કરનાર-નિર્ભય, (૭) ઈન્દ્રિયોનું દમન કરનાર, (૮) સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન

ચારિત્રેર્દીપ્યતે इति मान्ताः (‘मा दीप्ती’ अस्मादीयादिकोऽन्तप्रत्ययः) एव भदन्तः, (‘सिद्धिः पृषोदरादिस्त्वादन’) ।

(एवं यथामति व्युत्पत्त्यन्तरेणपि निरुक्तोक्तत्राफत्यायनादिप्रतिपादितरीत्या साधनप्रक्रिया बोद्धव्या ।) वत्ससम्बोधने हे भदन्त ! = हे भगवन् ! अमेन सम्बोधन निर्देशेन व्रतप्रत्याख्यानानादिकः सर्वोऽपि क्रियाकलापो गुरुसाक्षिक एव निरात्म इति बोधितम् । प्रतिक्रामामि = प्रतिनिवर्त्ते भूतदण्डात्पृथग्भगवामीत्यर्थः । वृटीकान्तरेण ‘प्रतिक्रामामी’ - त्यस्य ‘प्रतिक्रामामी’ति आयोपलभ्यते सा प्रवर्त्त विवृण्मिमेव, (‘क्रमः परस्मैपदेषु’ (७।३।७६) इति पाणिनिबन्धनबलेन क्रमे कपधादीर्यस्य दुर्वात्स्वात् ।) निन्दामि = वृणुस्व । गर्हे = वृणुस्व इत्यर्थः ।

નજી તર્હિ નિન્દા-ગર્હયોઃ ‘કુત્સા નિન્દા ચ ગર્હણે’ તિ કાશ્મીરિયા પર્યાય પૌનરુચ્ય વજ્રછેપાયિતમેવેતિ વેદ, યતઃ સ્વસાક્ષિકી નિન્દા, ગુરુસાક્ષિકી ગર્હેતિ પરસ્પરં ભવતિ મદઃ । યદ્વા ‘નિન્દા=સાધારણી કુત્સા, ગર્હા=સૈવાં બૂચસી’ તિ પરસ્પરમર્થમેવાસ્તિ પર્યાયતા, યથા પ્રવદ્દ એ કોપઃ ક્રોધો સાધારણ इति कोप-क्रोधयोः पर्यायत्वाभावेन कृष्णार्थत्वाभावात् कृष्णत्वस्य और सम्यक्चारित्र्यसे वीषनेवाले । इन सबको ‘भते’ कहते हैं । इस प्रकार और अर्थ भी समझने चाहिए । ‘भदन्त !’ इस सम्बोधनसे प्र प्रगट होता है कि समस्त क्रियाएँ गुरु महाराजकी साक्षीसे ही करनी चाहिए हे भगवन् ! मैं दण्डसे निवृत्त होता हूँ, निन्दा करता हूँ, और गहाँ करता हूँ । कोशोर्मि निन्दा और गहाँ शब्दका एक ही अर्थ । इसलिय पुनरुक्ति होती है, ऐसा नहीं समझना चाहिए, क्योंकि निन्द आत्मसाक्षीसे होती है और गहाँ गुरुसाक्षीसे होती है । अथवा निन्द साधारण कृत्साको कहते हैं और गहाँ मत्पन्त निन्दाको कहते हैं ।

જાને સમ્યક્-ચારિત્રથી દીપ્તિમાન, જે બધાને મેંતે કહે છે એજ રીતે બીજા બધે પણ સમજી લેવા ‘મદન્ત’ એ સંબોધનથી એમ પ્રકટ થાય છે કે બધી ક્રિયાઓ ગુરુ મહારાજની સાક્ષીએ જ કરવી એમનો

હે ભગવન ! હું દંડથી નિવૃત્ત થઈ છું નિન્દા કરું છું અને ગર્હ કરું છું શબ્દકોશોમાં નિન્દા અને ગર્હ શબ્દનો એકજ અર્થ છે તેથી પુનરુક્તિ થાય છે, એમ ન સમજવું કાલ્પ્ય કે નિન્દા આત્મસાક્ષીએ થાય છે અને ગર્હ ગુરુ સાક્ષીએ થાય છે અથવા નિન્દા સાધારણ કુત્સાને કહે છે અને ‘ગ’ મત્પદ નિન્દાને કહે છે

ચતુર્થી 'નેષ્યતે, 'નિન્દામિ, ગર્હે' इत्यनयोस्तस्येत्यनेन प्रागुक्तेन सम्बन्धस्तेन—
अतीतदण्डसम्बन्धिनीं स्वसाक्षिकीं गुरुसाक्षिकी च निन्दां करोमीति निर्गलितोऽर्थः,
तस्येत्यत्र सम्बन्ध-सामान्ये पष्ठ्याः प्रागुक्तत्वात् । यद्वा 'आत्मान'-मित्यस्यैव
मध्यमणिन्यायाद् देहलीदीपन्यायाद्वा व्युत्सजामीत्यनेन 'निन्दामि, गर्हे' इत्याभ्यां
च सम्बन्धस्तेन भूतकालिरुदण्डविधायिनमप्रशस्तमात्मानं जुगुप्से व्युत्सजामि=
त्रिविधाऽनित्यादिभावनया विशिष्य वा परित्यजामीत्यर्थः ॥७॥

૧ “ ક્રુદ્ધદુઃખેર્પ્યાઽમુચાર્થાનાં યં પ્રતિ ક્રોધઃ ” (૧।૪।૬૪) इत्यत्र शब्देन्दुशेखरे
'न-क्रुपितः क्रुध्यती'—ति भाष्येण प्ररुद्धक्रोध एव क्रोध इति कुपेस्तदर्थत्वाभावेन
न तद्योग इदम् 'कुप्यति कस्मैचि'-दित्याद्यसाध्वेवेति ।

इसका अर्थ यह होता है कि—हे भगवन् ! अतीत कालमें दण्ड
(सावद्य व्यापार) करनेवाले आत्मा (आत्मपरिणति) को अनित्य
आदि भावना भाकर त्यागता हूँ, निन्दा करता हूँ, गर्हा करता हूँ।
जैसे घरकी देहलीपर दीपक रखनेसे भीतर भी प्रकाश होता है और
बाहर भी प्रकाश होता है इसको 'देहली-दीपक' न्याय कहते हैं। कहा भी
है—“परै एक पद बीचमें, दुहु दिस लागै सोय । सो है 'दीपक देहरी',
जानत है सब कोय ॥१॥” बीचमें मणि जड़ देनेसे दोनों ओर मणिका
प्रकाश होता है, यह 'मध्यमणि' न्याय कहलाता है, इसी प्रकार 'अप्पाण'
का दोनोंके साथ सम्बन्ध होता है । अर्थात् सावद्य व्यापारवाली आत्माको
त्यागता हूँ और उसकी निन्दा करता हूँ, तथा गर्हा करता हूँ ॥७॥

એનો અર્થ એ થાય છે કે— હે ભગવન્ ! અતીત કાળમાં દડ (સાવધ
વ્યાપાર) કરનારા આત્મા (આત્મપરિણતિ)ને અનિત્ય આદિ ભાવના ભાવીને
ત્યાગું છું, નિંદા છું, ગર્હું છું, જેમ ઘરની હાલેલી (ખારણુ) પર દીવો રાખવાથી
અંદર પણ પ્રકાશ થાય છે અને બહાર પણ પ્રકાશ થાય છે તેને 'દેહલી-દીપક
ન્યાય' કહે છે કહ્યું છે કે— “પરૈ એક પદ બીચમે, દુહુ દિસ લાગે સોય,
સો હૈ 'દીપક-દેહરી,' જાનત હૈ સબ કોય (૧)” વચ્ચેમાં મણિ જડી દેવાથી
બેઠે બાણુ મણિનો પ્રકાશ થાય છે તેને 'મધ્ય-મણિ ન્યાય' કહે છે, એ રીતે
અપ્પાણ નો બેઠેની સાથે સબધ થાય છે અર્થાત્ સાવધ-વ્યાપારવાળા આત્માને
ત્યાગુ છું અને તેની નિંદા કરું છું, તથા ગર્હા કરું છું (૭)

દૃષ્ટપરિત્યાગો દ્વિવિધઃ સામાન્યવિશેષમેદાત્, સામાન્યસો દૃષ્ટપરિત્યાગોઽર્હિસાસામાન્યમ્, વિશેષસો દૃષ્ટપરિત્યાગમ્ પચ્ચ મહાવ્રતાનિ ।

નહુ પચ્ચમ્ મહાવ્રતેષુ સત્યાદિવ્રતાનામર્હિસાસો મેદઃ સુસ્પષ્ટ પ્રતીયત્ત્વમર્હિસયા પચ્ચાનાં મહાવ્રતાનાં સામાન્ય વિશેષમાત્ર ઉપપદ્યેત ? સામાન્યવિશેષમાનો હિ વિશેષત્વેન વિવક્ષિતપદાર્થસ્ય સામાન્યધર્માક્રાન્તત્વાદેષ સંપદ્યેત, અથાપ્યવ્યાપ્યવ્યાપકમાત્રાપચ્ચયોઃ સામાન્યવિશેષમાત્રઃ' ઇત્યુદ્ધોષઃ, યથા-‘દ્રોણોઽર્હિરિત્યમ્ પ્રથમાધિભક્ત્યર્થસ્ય પરિમાણસામાન્યસ્ય દ્રોણશબ્દાર્થે ચતુરાશ્વકલ્પ-

દૃષ્ટપરિત્યાગ સો પ્રકારકા હૈ—(૧) સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગ ઓર (૨) વિશેષ-દૃષ્ટપરિત્યાગ । અર્હિસા-સામાન્યસો સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગ કહતે હૈ ઓર પચ્ચ મહાવ્રતોંકો વિશેષ-દૃષ્ટપરિત્યાગ કહતે હૈ ।

પ્રશ્ન—પાંચ મહાવ્રતોંમે સત્ય આદિ મહાવ્રતોંકા અર્હિસાસે સ્પષ્ટ મે પ્રતીત હોતા હૈ, ફિર અર્હિસાકે સાથ સત્ય આદિ મહાવ્રતોંકા સામાન્ય વિશેષમાત્ર કેસ હો સકતા હૈ ? સામાન્ય-વિશેષમાત્ર ઘડોં હોતા । જિસકો વિશેષ ધનાર્થે ઉસમેં સામાન્ય ધર્મ મી પાયા જાય । ઇસીતરિ પહ કહા ગયા હૈ કિ ‘વ્યાપ્ય-વ્યાપકમાત્ર જિનમેં હોતા હૈ’ ઇંમેં સામાન્ય વિશેષમાત્ર પાયા જાતા હૈ’ જૈસે “દ્રોણો યીહિઃ” ઇસ વાક્યમેં પ્રથમાધિભક્તિકા અર્થ પરિમાણ-સામાન્ય હૈ । ઇસ પરિમાણ-સામાન્યકા દ્રોણ શબ્દકે અર્થ ચાર આઠકલ્પ પરિમાણ-વિશેષમેં બમેદ સમ્બધકે

દૃષ્ટપરિત્યાગ સો પ્રકારનો છે (૧) સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગ અને (૨) વિશેષ-દૃષ્ટપરિત્યાગ । અર્હિસાસામાન્યને સામાન્ય દૃષ્ટપરિત્યાગ કહે છે, અને પચ્ચ મહાવ્રતોને વિશેષ-દૃષ્ટપરિત્યાગ કહે છે

પ્રશ્ન—પાંચ મહાવ્રતોમા સત્ય આદિ મહાવ્રતોનો અર્હિસાથી સ્પષ્ટ કેમ પ્રતીત થાય છે તે પછી અર્હિસાની સાથે સત્ય આદિ મહાવ્રતોનો સામાન્ય વિશેષ-ભાવ કેવી રીતે હેઠળ શકે છે ? સામાન્ય-વિશેષ-ભાવ તેમાં હેઠળ શકે છે કે જેને વિશેષ બતાવે તેમાં સામાન્ય ધર્મ પણ મળી આવે તેથી કરીને જેમ કહેવામાં આવ્યું છે કે ‘જેમાં વ્યાપ્ય-વ્યાપકમાત્ર હોય છે તેમાં જ સામાન્ય-વિશેષ-ભાવ મળી આવે છે’ જેમકે દ્રોણો યીહિઃ એ વાક્યમાં પ્રથમાધિભક્તિકા અર્થ પરિમાણ-સામાન્ય છે એ પરિમાણ-સામાન્યનો, દ્રોણ શબ્દના અર્થ ચાર આઠ રૂપ પરિમાણ-વિશેષમાં અલેક સબધની દ્વારા અવય થાય છે એ

परिमाणविशेषे तादात्म्यसम्बन्धेन (अभेदसम्बन्धेन) अन्वये सति द्रोणाभिन्नं परिमाणमिति बोधः, ततश्च प्रत्ययार्थपरिमाणस्य परिच्छेद्य-परिच्छेदकभावेन व्रीहिपदार्थेऽन्वये द्रोणाभिन्नं यत्परिमाणं तत्परिच्छिन्नो (तत्परिमितो) व्रीहिरिति बोधः, अत्र प्रत्ययार्थस्य व्रीहावन्वयप्रदर्शनं प्रकृतानुपयोग्यपि प्रसङ्गतः कृतम् । यद्वा-यथा 'उपाध्यायो मुनि'-रित्यत्रोपाध्यायशब्दार्थे उपाध्यायपदधारिणि मुनिविशेषे मुनिशब्दार्थस्य मुनिसामान्यस्य तादात्म्यसम्बन्धेन (अभेदसम्बन्धेन) अन्वयः, तथा च-उपाध्यायाभिन्नो मुनिरिति बोधः, तत्र विशेषत्वेन विवक्षित-पदार्थे उपाध्यायपदधारिणि मुनिविशेषे मुनिशब्दार्थस्य मुनित्वस्य सत्त्वादुभयोः

द्वारा अन्वय होता है । इस अन्वयसे “चार आढकरूप परिमाण” (एक प्रकारका तौल) ऐसा बोध होता है । उस प्रत्ययार्थ परिमाण-सामान्यको परिच्छेद्य-परिच्छेदक-भाव सम्बन्धसे व्रीहि पदार्थमें अन्वय होनेसे “उस परिमाणसे परिमित (मापा हुआ) व्रीहि” ऐसा बोध होता है । यहां व्रीहिमें अन्वय प्रसंगवश दिखलाया गया है । अथवा—

“उपाध्यायो मुनिः” यहाँ उपाध्याय शब्दका अर्थ है उपाध्याय-पदधारी मुनिविशेष (१), तथा मुनि शब्दका अर्थ मुनिसामान्य (२), अतः जो उपाध्याय है वही मुनि है, अर्थात् मुनिसे अन्य उपाध्याय नहीं है इसलिए उपाध्याय शब्दार्थको मुनि शब्दार्थके साथ अभेद सम्बन्धसे अन्वय होता है तो ‘उपाध्यायसे अभिन्न मुनि’ ऐसा बोध होता है । यहां विशेष याने उपाध्यायपदधारी (व्यक्ति) में मुनिके

अन्वयथी “चार आढक रूप परिमाण” (एक प्रकारका तौल) अथवा बोध थाय छे अथ प्रत्ययार्थ-परिमाण-सामान्यको परिच्छेद्य-परिच्छेदक-भाव संबंधी व्रीहि पदार्थमा अन्वय थायथी “अथ परिमाणथी परिमित (मापा हुआ) व्रीहि” अथवा बोध थाय छे अथ व्रीहिमा अन्वय प्रसंगवश गताववामा आये छे अथवा—

उपाध्यायो मुनिः अथ उपाध्याय शब्दको अर्थ छे-उपाध्याय पदधारी मुनि-विशेष (१), तथा मुनि शब्दको अर्थ छे मुनि-सामान्य (२), अतएव जो उपाध्याय छे तेज मुनि छे, अर्थात् मुनिथी न्हो उपाध्याय नथी. अथी करीने उपाध्याय शब्दार्थको मुनि शब्दार्थकी साथे अभेद संबंधी अन्वय थाय छे, अने तेथी ‘उपाध्यायथी अभिन्न मुनि’ अथवा बोध थाय छे अथ विशेष करीने उपाध्याय-पदधारी (व्यक्ति)मा मुनिना सामान्य धर्मरूप मुनित्वतुं

દષ્ટપરિત્યાગો દ્વિવિધ સામાન્યવિશેષભેદાત્, સામાન્યતો દષ્ટપરિત્યાગોઽર્હિસાસામાન્યમ્, વિશેષતા દષ્ટપરિત્યાગમ્ પશ્ચ મહાવ્રતાનિ ।

નનુ પશ્ચમ મહાવ્રતેષુ સત્યાધિવ્રતાનામર્હિસાતો મેદઃ સુસ્પષ્ટ પ્રતીકત્વમિત્યુક્તમર્હિસયા પશ્ચાન્નાં મહાવ્રતાનાં સામાન્ય વિશેષમાત્ર ઉપપદ્યેત ? સામાન્યવિશેષમાત્રો હિ વિશેષત્વેન વિવક્ષિતપદાયસ્ય સામાન્યધર્માઘ્રાન્તસ્વાદેષ સપચરે, ક્વ એવં 'વ્યાપ્ય-વ્યાપકમાત્રાપચર્યોઃ સામાન્યવિશેષમાત્રઃ' इत्युદ્ગોપઃ, યત્-‘દ્રોણોઽર્હિ’ રિત્યપ્ત પ્રથમાધિમત્તપર્યસ્ય પરિમાણસામાન્યસ્ય દ્રોણશબ્દાર્થે ક્તુરાદશ્યસ્ય-

દષ્ટપરિત્યાગ વો પ્રકારકા હૈ—(૧) સામાન્ય-દષ્ટપરિત્યાગ ઓ (૧) વિશેષ-દષ્ટપરિત્યાગ । અર્હિસા-સામાન્યકો સામાન્ય-દષ્ટપરિત્યાગ કહતે હૈં ઓર પચ મહાવ્રતોંકો વિશેષ-દષ્ટપરિત્યાગ કહતે હૈં ।

પ્રશ્ન—પાંચ મહાવ્રતોંમિં સત્ય આદિ મહાવ્રતોંકા અર્હિસાસે સ્પષ્ટ મે પ્રતીત્ત હોતા હૈ, ફિર અર્હિસાકે સાથ સત્ય આદિ મહાવ્રતોંકા સામાન્ય વિશેષમાત્ર કેસ હો સકતા હૈ ? સામાન્ય-વિશેષમાત્ર વહીં હોતા । જિસકો વિશેષ બનાવેં ઉસમેં સામાન્ય ધર્મ મી પાયા જાય । હીંસા યહ કહા ગયા હૈ કિ ‘વ્યાપ્ય-વ્યાપકમાત્ર જિનમેં હોતા હૈં’ હીંમેં સામાન્ય વિશેષમાત્ર પાયા જાતા હૈ’ જૈસે “દ્રોણો ઈહિઃ” હિસ વાક્યમેં પ્રથમ વિમત્તિકા અર્થ પરિમાણ-સામાન્ય હૈ । હિસ પરિમાણ-સામાન્યકા દ્રોણ શબ્દકે અર્થ ચાર આઠકરૂપ પરિમાણ-વિશેષમેં અભેદ સમ્બન્ધે

દષ્ટપરિત્યાગ બે પ્રકારનો હૈ (૧) સામાન્ય-દષ્ટપરિત્યાગ અને (૨) વિશેષ-દષ્ટપરિત્યાગ । અર્હિસાસામાન્યને સામાન્ય દષ્ટ-પરિત્યાગ કહે છે, અને પચ મહાવ્રતોને વિશેષ-દષ્ટપરિત્યાગ કહે છે

પ્રશ્ન—પાંચ મહાવ્રતોમા સત્ય આદિ મહાવ્રતોનો અર્હિસાથી સ્પષ્ટ ભેદ પ્રતીત્ત થાય છે, તો પછી અર્હિસાની સાથે સત્ય આદિ મહાવ્રતોનો સામાન્ય વિશેષ-સ્વરૂપ કેવી રીતે હેઠ્ઠી શકે છે ? સામાન્ય-વિશેષ-સ્વરૂપ તેમાં હેઠ્ઠી શકે છે કે જેને વિશેષ બતાવે તેમાં સામાન્ય ધર્મ પણ મળી આવે. તેથી કરીને જેમ કહેવામાં આવ્યું છે કે ‘જેમા વ્યાપ્ય-વ્યાપકમાત્ર હોય છે તેમાં જ સામાન્ય વિશેષ-સ્વરૂપ મળી આવે છે’ જેમકે દ્રોણો ઈહિઃ એ વાક્યમા પ્રથમા વિમત્તિકા અર્થ પરિમાણ-સામાન્ય છે એ પરિમાણ-સામાન્યનો દ્રોણ શબ્દના અર્થ ચાર આઠકરૂપ પરિમાણ-વિશેષમા અભેદ સંબંધની દ્વારા અવગત થાય છે । એ

પરિમાણવિશેષે તાદાત્મ્યસમ્બન્ધેન (અભેદસમ્બન્ધેન) અન્વયે સતિ દ્રોણાભિન્નં પરિમાણમિતિ બોધઃ, તત્તથ્ પ્રત્યયાર્થપરિમાણસ્ય પરિચ્છેદ્ય-પરિચ્છેદકભાવેન વ્રીહિપદાર્થેઽન્વયે દ્રોણાભિન્નં યત્પરિમાણં તત્પરિચ્છિન્નો (તત્પરિમિતો) વ્રીહિરિતિ બોધઃ, અત્ર પ્રત્યયાર્થસ્ય વ્રીહાન્વયપ્રદર્શનં પ્રકૃતાનુપયોગ્યપિ પ્રસજ્જતઃ કૃતમ્ । યદ્વા-યથા ‘ઉપાધ્યાયો મુનિ’-રિત્યુપાધ્યાયશબ્દાર્થે ઉપાધ્યાયપદધારિણિ મુનિવિશેષે મુનિશબ્દાર્થસ્ય મુનિસામાન્યસ્ય તાદાત્મ્યસમ્બન્ધેન (અભેદસમ્બન્ધેન) અન્વયઃ, તથા ચ-ઉપાધ્યાયાભિન્નો મુનિરિતિ બોધઃ, તત્ર વિશેષત્વેન વિવક્ષિત-પદાર્થે ઉપાધ્યાયપદધારિણિ મુનિવિશેષે મુનિશબ્દાર્થસ્ય મુનિત્વસ્ય સત્ત્વાદુભયોઃ

દ્વારા અન્વય હોતા હૈ । ઇસ અન્વયસે “ચાર આઠકરૂપ પરિમાણ” (એક પ્રકારકા તૌલ) એસા બોધ હોતા હૈ । ડસ પ્રત્યયાર્થ પરિમાણ-સામાન્યકો પરિચ્છેદ્ય-પરિચ્છેદક-ભાવ સમ્બન્ધસે વ્રીહિ પદાર્થમેં અન્વય હોનેસે “ડસ પરિમાણસે પરિમિત (માપા હુઆ) વ્રીહિ” એસા બોધ હોતા હૈ । યહાં વ્રીહિમેં અન્વય પ્રસંગવશ દિલ્લાયા ગયા હૈ । અથવા—

“ઉપાધ્યાયો મુનિઃ” યહૌ ઉપાધ્યાય શબ્દકા અર્થ હૈ ઉપાધ્યાય-પદધારી મુનિવિશેષ (૧), તથા મુનિ શબ્દકા અર્થ મુનિસામાન્ય (૨), અતઃ જો ઉપાધ્યાય હૈ વહી મુનિ હૈ, અર્થાત્ મુનિસે અન્ય ઉપાધ્યાય નહીં હૈ ઇસલિએ ઉપાધ્યાય શબ્દાર્થકો મુનિ શબ્દાર્થકે સાથ અભેદ સમ્બન્ધસે અન્વય હોતા હૈ તો ‘ઉપાધ્યાયસે અભિન્ન મુનિ’ એસા બોધ હોતા હૈ । યહાં વિશેષ યાને ઉપાધ્યાયપદધારી (વ્યક્તિ) મેં મુનિકે

અન્વયથી “ચાર આઠક રૂપ પરિમાણ” (એક પ્રકારનો તૌલ) એવો બોધ થાય છે એ પ્રત્યયાર્થ-પરિમાણ-સામાન્યનો પરિચ્છેદ્ય-પરિચ્છેદક-ભાવ સબંધથી વ્રીહિ પદાર્થમાં અન્વય થવાથી “એ પરિમાણથી પરિમિત (માપેલા) વ્રીહિ” એવો બોધ થાય છે અહીં વ્રીહિમાં અન્વય પ્રસંગવશ બતાવવામાં આવ્યો છે અથવા—

ઉપાધ્યાયો મુનિઃ એમાં ઉપાધ્યાય શબ્દનો અર્થ છે—ઉપાધ્યાય પદધારી મુનિ-વિશેષ (૧), તથા મુનિ શબ્દનો અર્થ છે મુનિ-સામાન્ય (૨), એટલે જે ઉપાધ્યાય છે તેજ મુનિ છે, અર્થાત્ મુનિથી જૂદો ઉપાધ્યાય નથી. એથી કરીને ઉપાધ્યાય શબ્દાર્થનો મુનિ શબ્દાર્થની સાથે અભેદ સબંધથી અન્વય થાય છે, અને તેથી ‘ઉપાધ્યાયથી અભિન્ન મુનિ’ એવો બોધ થાય છે એમાં વિશેષ કરીને ઉપાધ્યાય-પદધારી (વ્યક્તિ)માં મુનિના સામાન્ય ધર્મરૂપ મુનિત્વનું

દષ્ટપરિત્યાગો દ્વિવિધઃ સામાન્યવિશેષમેદાત્, સામાન્યદો દષ્ટપરિત્યાગોઽર્હિસાસામાન્યમ્, વિશેષતા દષ્ટપરિત્યાગમ્ પચ્ચ મહાવ્રતાનિ ।

નનુ પચ્ચમ્ મહાવ્રતેષુ સત્યાદિવ્રતાનામર્હિસાતો મેદઃ સુસ્પષ્ટ પ્રતીક્ષાત્ કયમર્હિસયા પચ્ચાનાં મહાવ્રતાનાં સામાન્ય વિશેષમાત્ર ઉપપદ્યેત ? સામાન્યવિશેષ-માત્રો દિ વિશેષત્વેન વિવક્ષિતપદાવસ્ય સામાન્યધર્માક્રાન્તત્વાદેવ સંપદ્યેત, નાં એવં 'વ્યાપ્ય-વ્યાપકમાત્રપદ્મયોઃ સામાન્યવિશેષમાયઃ' ઇત્યુદ્ધોપાઃ, યપા- 'દ્રોણોઽર્હિ' રિત્યન્ન પ્રયમાનિમત્કર્પણસ્ય પરિમાણસામાન્યસ્ય દ્રોણશબ્દાર્થે ચતુરાશ્વસ્ય-

દષ્ટપરિત્યાગ દો પ્રકારકા હૈ—(૧) સામાન્ય-દષ્ટપરિત્યાગ ઓર (૨) વિશેષ-દષ્ટપરિત્યાગ । અર્હિસા-સામાન્યકો સામાન્ય-દષ્ટપરિત્યાગ કહતે હૈ ઓર પચ મહાવ્રતોકો વિશેષ-દષ્ટપરિત્યાગ કહતે હૈ ।

પ્રશ્ન—પાંચ મહાવ્રતોમિં સત્ય આદિ મહાવ્રતોંકા અર્હિસાસે સ્પષ્ટ મ્ પ્રતીત હોતા હૈ, ફિર અર્હિસાકે સાથ સત્ય આદિ મહાવ્રતોંકા સામાન્ય વિશેષમાત્ર કેસ હો સકતા હૈ ? સામાન્ય-વિશેષમાત્ર વહીં હોતા હૈ જિસકો વિશેષ બનાવેં ઉસમેં સામાન્ય ધર્મ મી પાયા જાય । ઇતીન્નિયં યહ કહા ગયા હૈ કિ 'વ્યાપ્ય-વ્યાપકમાત્ર જિનમેં હોતા હૈ ડન્હીમેં સામાન્ય વિશેષમાત્ર પાયા જાતા હૈ' જૈસે "દ્રોણો યીદિઃ" ઇસ વાક્યમેં પ્રથમા વિમલ્લિકા અર્થ પરિમાણ-સામાન્ય હૈ । ઇસ પરિમાણ-સામાન્ય દ્રોણ શબ્દકે અર્થ આર આઠકરૂપ પરિમાણ-વિશેષમેં અમેદ સમ્બન્ધકે

દષ્ટપરિત્યાગ બે પ્રકારનો છે (૧) સામાન્ય-દષ્ટપરિત્યાગ અને (૨) વિશેષ-દષ્ટપરિત્યાગ । અર્હિસાસામાન્યને સામાન્ય દષ્ટપરિત્યાગ કહે છે, અને ૧૫ મહાવ્રતોને વિશેષ-દષ્ટપરિત્યાગ કહે છે

પ્રશ્ન—પાંચ મહાવ્રતોમા સત્ય આદિ મહાવ્રતોનો અર્હિસાથી સ્પષ્ટ હો પ્રતીત થાય છે, તો પછી અર્હિસાની સાથે સત્ય આદિ મહાવ્રતોનો સામાન્ય વિશેષ-માત્ર કેવી રીતે હોઈ શકે છે ? સામાન્ય-વિશેષ-માત્ર તેમાં હોઈ શકે છે જેને વિશેષ બનાવે તેમાં સામાન્ય ધર્મ પણ મળી આવે. તેથી કરીને જો કહેવામાં આવ્યું છે કે જેમાં વ્યાપ્ય-વ્યાપકમાત્ર હોય છે તેમાં જ સામાન્ય-વિશેષ-માત્ર મળી આવે છે જેમકે દ્રોણો યીદિઃ કો વાક્યમાં પ્રથમા વિમલ્લિકા અર્થ પરિમાણ-સામાન્ય છે કો પરિમાણ-સામાન્યનો, દ્રોણ શબ્દના અર્થ આઠ આઠ રૂપ પરિમાણ-વિશેષમાં અલેક સળખની દ્વારા બંધાયેલ થાય છે જે

દિતો વિશેષત્વં પ્રતીયતે, યથા ચ નીલઘટો ઘટ ઇત્યાદૌ નીલગુણવિશિષ્ટત્વેન નીલઘટે ઘટસામાન્યાપેક્ષયા વિશેષત્વં વિદ્યતે, વિશેષત્વં ચાત્ર વ્યાપ્યત્વમેવ, તથા પ્રકૃતે પશ્ચમહાવ્રતલક્ષણેઽર્હિસાવિશેષે કયં વિશેષત્વમિતિ ચેચ્છુણ-

પ્રાણાતિપાતવિરમણત્વાદિના વ્યાપ્યધર્મેણ પશ્ચસુ મહાવ્રતેષુ વિશેષત્વં સુવચ-મેવેતિ ।

નતુ તર્હિ અર્હિસાસામાન્યસ્ય કિં લક્ષણં યત્ પશ્ચસુ મહાવ્રતેષુ વ્યાપકં ભવે ? દિતિ ચેદ્ ઉચ્યતે-પઙ્ગીવનિકાયેષુ દણ્ડસમારમ્ભવર્જનત્વમેવાઽર્હિસા-સામાન્યસ્ય

આઢકરૂપ પરિમાણમેં ચાર આઢકત્વ આદિ ધર્મસે વિશેષતા પ્રતીત હોતી હૈ । અથવા “જો નીલા ઘડા હૈ વહ ઘડા હી હૈ” ઇત્યાદિ વાક્યોં મેં અન્ય ઘડોંકી અપેક્ષા નીલે ઘડેમેં નીલેપનસે વિશેષતા પાઈ જાતી હૈ ઓર વહ વિશેષતા વ્યાપ્યતારૂપ હૈ, વૈસે પંચ મહાવ્રતરૂપ અર્હિસા-વિશેષમેં વિશેષતા કિસ ધર્મકે કારણ હૈ? ।

ઉત્તર-પ્રાણાતિપાતવિરમણત્વ આદિ વ્યાપ્યધર્મોંસે પાંચ મહાવ્રતોંમેં વિશેષતા પાઈ હી જાતી હૈ । અર્થાત્ જહોં પ્રાણાતિપાતવિરમણત્વ આદિ વ્યાપ્ય ધર્મ પામે જાતે હૈં વહોં અર્હિસા-સામાન્યકા અસ્તિત્વ રહતા હી હૈ ।

પ્રશ્ન-અર્હિસાસામાન્યકા લક્ષણ કયા હૈ ? જિસસે વહ પાંચ મહાવ્રતોંમેં વ્યાપક હોજાવે ? ।

ઉત્તર-પઙ્ગીવનિકાયોંમેં દણ્ડકા પરિત્યાગ કરના અર્હિસા-સામાન્યકા

પરિભાષુમા ચાર આઢકત્વ આદિ ધર્મથી વિશેષતા પ્રતીત થાય છે, અથવા ‘જે નીલા ઘડો છે તે ઘડોજ છે’ ઇત્યાદિ વાક્યોમા અન્ય ઘડાની અપેક્ષાએ નીલા ઘડામા નીલાપણથી વિશેષતા મળી આવે છે અને તે વિશેષતા વ્યાપ્યતારૂપ છે તેમ પચમહાવ્રતરૂપ અર્હિસા-વિશેષમા વિશેષતા કયા ધર્મને કારણે છે ?

ઉત્તર-પ્રાણાતિપાતવિરમણત્વ આદિ વ્યાપ્ય-ધર્મોથી પાચ મહાવ્રતોમા વિશેષતા મળી આવે છે અર્થાત્ જ્યા પ્રાણાતિપાતવિરમણત્વ આદિ વ્યાપ્ય ધર્મ મળી આવે છે ત્યા અર્હિસા-સામાન્યનું અસ્તિત્વ રહેલું જ હોય છે

પ્રશ્ન-અર્હિસા-સામાન્યનું લક્ષણ કયું છે કે જેથી તે પાચ મહાવ્રતોમા વ્યાપક થઈ જાય છે ?

ઉત્તર-પઙ્ગીવનિકાયમા દંડનો પરિત્યાગ કરવો એ અર્હિસા-સામાન્યનું

પદાર્થયો સામાન્ય-વિશેષમાનોડમેદાન્વય મવતિ, તથા પ્રકૃતેડન્વયો ન મવતિ, સત્યાદિમહાવ્રતાનામર્હિસાતઃ સુસ્પષ્ટમેદમતીવિષભાવમેદાન્વયસ્ય શાખાદિતિ વેદ-પશ્ચાનામપિ મહાવ્રતાનાં વસ્તુતોડર્હિસાત્મકત્વાત્ સામાન્ય-વિશેષમાનઃ સુબોધ એવ । અર્હિસાસામાન્યસ્વરૂપાવગતકરણાય શિષ્યાણાં સુસ્પષ્ટમતિપત્તયે ચ રથ પરિત્યાગસ્ય દ્વૈરિષ્યં કૃતમ્, એકૈવાડર્હિસા પચ્ચથા વિભાજિતા ।

નવુ પયા 'દ્રોણો ગ્રીહિ'રિત્યાદી દ્રોણાદિશબ્દાર્થવતુરાત્કાત્મકપરિમાણે વતુરાત્કાત્મકવિષયેષ પરિમાણસ્વાદિસામાન્યધર્માકાન્તાત્ પ્રત્યયાર્થપરિમાણ-

સામાન્યધર્મ મુનિત્થકા અસ્તિત્થ પાયા જાતા હૈ, અત એવ દોનોં પદાર્થોક સામાન્ય-વિશેષમાધર્મે અમેદાન્વય હોતા હૈ । ।

અર્થાત્ જૈસે જન લો વદાહરણોસે અમેદમેં સામાન્ય-વિશેષમાધ પાયા જાતા હૈ, ઘેસા અર્હિસાકે સાથ સત્યાદિ વર્તોકા અમેદ નહીં હૈ, અત એવ સામાન્ય-વિશેષમાધ નહીં હો સકતા, ક્યોંકિ ઉનકા સહ મેદ પ્રતીત હોતા હૈ ।

વત્સર-પાંચો મહાવ્રત વાસ્તવમેં અર્હિસાસ્વરૂપ હૈ, ઇસલિયે અર્હિસાસે મિત્ર નહીં હૈ । અર્હિસાકે સ્વરૂપકો સ્પષ્ટ કરનેકે લિપ્ત ઓર શિષ્યોંકો સ્પષ્ટ બોધ કરાનેકે લિપ્ત વળ્લપરિત્યાગકે લો મેદ કર દિયે હૈ, અર્થાત્ એક હી અર્હિસાકો પાચ મહાવ્રતોમેં વિમલ્લ કર દિયા હૈ ।

પ્રશ્ન-જૈસે "દ્રોણો ગ્રીહિઃ" ઇત્યાદિ વાક્યોમેં પરિમાણત્વ આર્હિ સામાન્યધર્મસે યુક્ત પ્રત્યયાર્થ પરિમાણ-સામાન્યસે દ્રોણ શબ્દાર્થ વા

અસ્તિત્વ મળી આવે છે તેથી કરીને બેઠ શબ્દોના બંધેના સામાન્ય-વિશેષ ભાવમા અલેદાન્વય થાય છે

અર્થાત્-જેમ બે બેઠ ઉદાહરણોથી બંધેદમાં સામાન્ય-વિશેષ ભાવ મળી આવે છે તેમ અર્હિસાની સાથે સત્યાદિ વર્તોને બંધેદ નથી, તેથી સામાન્ય-વિશેષ-ભાવ થઈ શકતો નથી, કારણ કે બેના સ્પષ્ટ લેદ પ્રતીત થાય છે

ઉત્તર-પાચે મહાવ્રત વસ્તુતાબે અર્હિસાસ્વરૂપ છે તેથી કરી અર્હિસાથી મિત્ર નથી અર્હિસાના સ્વરૂપને સ્પષ્ટ કરવાને માટે અને શિષ્યોને સ્પષ્ટ બોધ કરાવવાને માટે હેઠ પરિત્યાગના બે લેદ કરવામા આવ્યા છે અર્થાત્ બે અર્હિસાને પાચ મહાવ્રતોમા વિભક્ત કરી નાંખવામા આવી છે

પ્રશ્ન-જેમ દ્રોણો ગ્રીહિઃ ઇત્યાદિ વાક્યોમા પરિમાણત્વ આર્હિ સામાન્ય ધર્મથી યુક્ત પ્રત્યયાર્થ પરિમાણ-સામાન્યથી દ્રોણ શબ્દાર્થ વા અલેદાન્વય

“आत्मपरिणामहिंसनहेतुत्वात्सर्वमेव हिंसैतत् ।
अनृतवचनादिकेवल, -मुदाहृतं शिष्यबोधाय ॥ २ ॥”

किञ्च—

“एगं चिय इत्थ वयं, निदिदं जिणवरेहिं सव्वेहिं ।
पाणाइवायविरमण, -मवसेसा तस्स रक्खट्ठा ॥ ३ ॥”

अतश्चादौ प्राणातिपातविरमणारूपं प्रथमं महाव्रतमाह—‘पढमे०’ इत्यादि ।

मूलम्—पढमे भंते ! महवए पाणाइवायाओ वेरमणं, सव्वं भंते !

पाणाइवायं पच्चक्खामि, से सुहुमं वा वायरं वा तसं वा थावरं वा
नेव सयं पाणे अइवाइज्जा, नेवन्नेहिं पाणे अइवायाविज्जा, पाणे
अइवायंतेवि अन्ने न समणुजाणिज्जा जावज्जीवाए तिविहं तिविहेण
मणेणं वायाए काएणं न करेमि, न कारवेमि, करंतं पि अन्नं न
समणुजाणामि, तस्स भंते ! पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं

“असत्य-वचन बोलने आदिसे भी आत्माके परिणामोंकी हिंसा
होती है, अतः असत्य आदि सभी हिंसारूप है । असत्य आदिका
अलग कथन शिष्योंको स्पष्ट समझानेके लिए किया गया है ॥२॥”

तथा—

“भगवानने एक प्राणातिपातविरमणको ही मुख्य कहा है अन्य
व्रत उसीकी रक्षाके लिए हैं ॥३॥”

इसलिये पहले-पहल प्राणातिपात-विरमण महाव्रतका कथन करते
हैं—“पढमे भंते०” इत्यादि ।

“असत्य वचन बोलावा वगेरेथी पणु आत्माना परिणामोनी हिंसा थाय छे,
तेथी असत्य आदि णधा हिंसाइय छे असत्य आदिनुं न्हीडुं कथन शिष्योने
स्पष्ट समझववाने भाटे करवाभा आयु छे ” (२)

तथा—

“भगवाने ओक प्राणातिपात विरमणुने न मुख्य कह्यु छे, अन्य व्रतो
तेनी रक्षाने भाटे छे ” (३)

तेथी करीने सौथी पड़ेला प्राणातिपात-विरमणु महाव्रतनुं कथन करे छे—
पढमे भंते० इत्यादि

લક્ષણમ્, તથા પચ્ચસુ મહાવ્રતેષુ પ્રત્યેકં મનવીતિ. લક્ષણસમન્વયો ચોચ્યઃ, તથા મહાવ્રતાન્યપ્ર વ્યાપ્યાનિ સામાન્યતાં દૃષ્ટપરિત્યાગો વ્યાપકસ્તસ્ય પચ્ચમહાવ્રતરૂપાશેષવિશેષનિષ્પ્રવાદતો વ્યાપકસ્વરૂપસામાન્યદૃષ્ટપરિત્યાગં વ્યાપ્તમાય વિષ્ણુ-દૃષ્ટપરિત્યાગલક્ષણમહાવ્રતાન્યમિષયે, તેષુ પ્રાણાતિપાતધિરમણાત્મિકાયા અહિંસાયાઃ પ્રધાનસ્વમ્, इतरेषां सस्यक्षेत्रवर्ति इति (वाङ्) वचनपरिपासनावस्य तदङ्गत्वात्, तथाचोक्तम्—

“अहिंसाया मता मुख्य्या, स्वर्गमोक्षप्रसाधनी ।

अस्याः संरक्षणार्थं च, न्याय्य सत्यादिपासनम् ॥ १ ॥”

અન્યથા—

લક્ષણ છે । યહ લક્ષણ પાંચોઠી મહાવ્રતોમેં પાયા જાતા છે, અતઃ મહાવ્રત વ્યાપ્ય છે ઓર સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગ વ્યાપક છે ।

વ્યાપકરૂપ સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગકા પૂર્વ સૂત્રમેં વ્યાખ્યાન કિયા છે । ઇત્થ વિશેષ-દૃષ્ટપરિત્યાગરૂપ પાંચ મહાવ્રતોકા વ્યાખ્યાન કરતે હૈં, ઇનમેં પ્રાણાતિપાતધિરમણરૂપ અહિંસા પ્રધાન છે, જૈસે બાન્યની રક્ષાકે લિયે છોતકે ચારો ઓર વાઙ્ હોતી છે, ડસી પ્રકાર અન્ય મહાવ્રત અહિંસાકે રક્ષક હોનેસે અગ હૈં ।

કહા મી છે—

“સ્વર્ગ ઓર મોક્ષકો સિદ્ધ કરનેવાલી એક અહિંસા હી મુખ્ય છે ઇસીકી રક્ષાકે લિયે સત્યાદિ મહાવ્રતોકા પાસન કરમા ઉચિત છે ॥ ૧ ॥”

ઓર મી કહા છે—

લક્ષણ છે એ લક્ષણ પાંચ મહાવ્રતોમા મળી આવે છે, તેથી મહાવ્રત વ્યાપ્ય છે, અને સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગ વ્યાપક છે

વ્યાપકરૂપ-સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગનું વ્યાખ્યાન પૂર્વ-સૂત્રમા છે. વિશેષ-દૃષ્ટપરિત્યાગરૂપ પાંચ મહાવ્રતોનું વ્યાખ્યાન શરૂ કરવામા આવે છે, તેમા પ્રાણાતિપાતધિરમણરૂપ અહિંસા પ્રધાન છે જેમા બાન્યની રક્ષાને માટે એતરૂની વાડે બાલુએ વાડ કોય છે તેમા અન્ય મહાવ્રતો અહિંસાના રક્ષક હોવાને લીધે અગરૂપ છે કહ્યું છે કે—

“સ્વર્ગ અને મોક્ષને સિદ્ધ કરવાવાળી એક અહિંસા જ મુખ્ય છે તેની રક્ષાને માટે સત્યાદિ મહાવ્રતોનું પાસન કરવું ઉચિત છે ” (૧)

વળી કહ્યું છે કે—

“ આત્મપરિણામદ્વિસનહેતુત્વાત્સર્વમેવ દ્વિસૈતત્ ।

અનૃતવચનાદિકેવલ, -મુદાહૃતં શિષ્યવોધાય ॥ ૨ ॥ ”

કિન્ચ—

“ એગં ચિયં ઇત્ય વચં, નિદિદ્ધ જિણવરેહિં સવ્વેહિં ।

પાણાઙ્ગવાયવિરમણ, -મવસેસા તસ્સ રક્ખદ્ધા ॥ ૩ ॥ ”

અતઃપ્રાણાતિપાતવિરમણાખ્યં પ્રથમં મહાવ્રતમાહ—‘પદમે’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્—પદમે ભંતે ! મહદ્વપ્તપાણાઙ્ગવાયાઓ વેરમણં, સર્વં ભંતે !

પાણાઙ્ગવાયં પચ્ચક્ખામિ, સે સુદ્ધુમં વા વાયરં વા તસં વા થાવરં વા
નેવ સયં પાણે અઙ્ગવાઙ્ગજ્ઞા, નેવન્નેહિં પાણે અઙ્ગવાયાવિજ્ઞા, પાણે
અઙ્ગવાયંતેવિ અન્ને ન સમણુજાણિજ્ઞા જાવજ્ઞીવાણં તિવિહં તિવિહેણ
મણેણં વાયાણં કાણં ન કરેમિ, ન કારવેમિ, કરંતંપિ અન્નં ન
સમણુજાણામિ, તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં

“અસત્ય-વચન વોલને આદિસે મી આત્માકે પરિણામોંકી દ્વિસા
હોતી હૈ, અતઃ અસત્ય આદિ સમી દ્વિસારૂપ હૈ । અસત્ય આદિકા
અલગ કથન શિષ્યોંકો સ્પષ્ટ સમજાનેકે લિખ કિયા ગયા હૈ ॥૨॥”

તથા—

“ભગવાને એક પ્રાણાતિપાતવિરમણકો હી મુખ્ય કહા હૈ અન્ય
વ્રત ઉસીકી રક્ષાકે લિખ હૈ ॥૩॥”

હસલિયે પહેલે-પહેલ પ્રાણાતિપાત-વિરમણ મહાવ્રતકા કથન કરતે
હૈ— ‘પદમે ભંતે’ ઇત્યાદિ ।

“અસત્ય વચન ઝોલવા વગેરેથી પણ આત્માના પરિણામોની દ્વિસા થાય છે,
તેથી અસત્ય આદિ ંધા દ્વિસારૂપ છે અસત્ય આદિનું બૂદ્ધ કથન શિષ્યોને
સ્પષ્ટ સમજાવવાને માટે કરવામા આવ્યું છે ” (૨)

તથા—

“ ભગવાને એક પ્રાણાતિપાત વિરમણને જ મુખ્ય કહ્યું છે, અન્ય વ્રતો
તેની રક્ષાને માટે છે ” (૩)

તેથી કરીને સૌથી પહેલા પ્રાણાતિપાત-વિરમણ મહાવ્રતનું કથન કરે છે—
પદમે ભંતે’ ઇત્યાદિ

સક્ષણમ્, તથા પદ્મસુ મહાવ્રતેષુ મત્યેક મવતીતિ, સક્ષણસમન્વયો बोध्यः, तथा प महाव्रतान्यत्र व्याप्यानि सामान्यता दृष्टपरित्यागा व्यापकस्तस्य पञ्चमहाव्रत पाशेपनिशेषनिष्ठत्वावसो व्यापकस्वरूपसामान्यदृष्टपरित्यागं व्याख्याय रिक्ते दृष्टपरित्यागसક્ષણमहाव्रतान्यभिभवे, तेषु प्राणातिपातविरमणस्मिकाया अहिंसाया प्रधानत्वम्, इतरेषां सस्यक्षेत्रवर्ति इति (वाङ्) पञ्चपरिपालनार्थत्वं तदङ्गत्वात्, तथाचोक्तम्—

“अहिंसा मता मुमुक्षा, स्वर्गमोक्षप्रसाधनी ।

अस्या सरस्यार्थं च, न्याय्य सत्यादिपालनम् ॥ ૧ ॥”

અન્યથા—

લક્ષણ છે । યહ લક્ષણ પાંચોઠી મહાવ્રતોમેં પાયા જમ્તા હૈ, અતઃ મહાવ્રત વ્યાપ્ય હૈં ઓર સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગ વ્યાપક હૈ ।

વ્યાપકરૂપ સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગકા પૂર્વ સૂત્રમેં વ્યાખ્યાન કિયા હૈ । અય વિશેષ-દૃષ્ટપરિત્યાગરૂપ પાંચ મહાવ્રતોંકા વ્યાખ્યાન કરવું કરતે હૈં, ડનમેં પ્રાણાતિપાતવિરમણરૂપ અહિંસા પ્રધાન હૈ, જૈસે પ્રાણની રક્ષાકે લિપ્ સ્વેતકે ચારોં ઓર વાઙ્ હોતી હૈ, ડસી પ્રકાર અન્ય મહાવ્રત અહિંસાકે રક્ષક હોનેસે અગ હૈં ।

કહા મી હૈ—

“સ્વર્ગ ઓર મોક્ષકો સિદ્ધ કરનેવાસી એક અહિંસા હી મુમ્ક્ય હૈં ડસીકી રક્ષાકે લિપ્ સત્યાદિ મહાવ્રતોંકા પાલન કરના ઉચિત હૈ” ॥ ૧ ॥

ઓર મી કહા હૈ—

લક્ષણ છે એ લક્ષણ પાંચે મહાવ્રતોમા મળી આવે છે તેથી મહાવ્રત વ્યાપ્ય છે અને સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગ વ્યાપક છે

વ્યાપકરૂપ-સામાન્ય-દૃષ્ટપરિત્યાગનું વ્યાખ્યાન પૂર્વ-સૂત્રમાં કહેલું છે. એ વિશેષ-દૃષ્ટપરિત્યાગરૂપ પાંચ મહાવ્રતોનું વ્યાખ્યાન ચાર કરવામાં આવે છે, તેમ પ્રાણાતિપાતવિરમણરૂપ અહિંસા પ્રધાન છે જેમ પ્રાણની રક્ષાને માટે જોતરની ચારે બાજુએ વાઙ્ કોય છે તેમ અન્ય મહાવ્રતો અહિંસાનાં રક્ષક હોવાને લીધે અમરૂપ છે. કહ્યું છે કે—

“સ્વર્ગ અને મોક્ષને સિદ્ધ કરવાવાળી એક અહિંસા જ મુમ્ક્ય છે તેની રક્ષાને માટે સત્યાદિ મહાવ્રતોનું પાલન કરવું ઉચિત છે” (૧)

મળી કહ્યું છે કે—

(૧) પ્રાણાતિપાત-વિરમણવ્રતમ્ ।

ટીકા-ભદન્ત ! =હે ભગવન્ ! પ્રથમે=આથે મહાવ્રતે=મહત્-વિશાલં વ્રતં=શાસ્ત્રી-યમર્યાદાનુસરણમ્, મહત્ત્વં તદ્ વ્રત ચ મહાવ્રતમ્, મહત્ત્વં ચાસ્ય શ્રાવકાણુવ્રતાપેક્ષયા, દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવતઃ સર્વવ્યાપકત્વેન, મહદ્દિસ્તીર્થકરગણધરાદિભિરાચરિ-ત્વેન, મહાપુરુષાચર્યમાણત્વેન ચાસ્તિ, તસ્મિન્, પ્રાણાતિપાતાત્=પ્રાણાઃ=સ્પર્શ-નેન્દ્રિયાદયઃ સન્ત્યેષામિતિ પ્રાણાઃ=એકેન્દ્રિયાદયો જીવાઃ ('અર્શ આદિત્વાદચ્') તેષામતિપાતો=વિયોજન હિંસનમિત્યર્થઃ, તસ્માદ્ વિરમણં=નિવર્તનમ્ 'અસ્તી'તિ શેષઃ, અતોઽહં ભદન્ત ! =હે ભગવન્ ! સર્વં=સ્થૂલસૂક્ષ્માદિયાવ્રદ્દેદવિશિષ્ટં કૃત-કારિતાઽનુમોદિતસ્વરૂપં વા પ્રાણાતિપાત પ્રત્યાખ્યામિ=પ્રતિ=પ્રાતિકૂલ્યેન આખ્યામિ=ઋચ્યામિ સર્વથા પરિત્યજામીતિ ભાવઃ, તદેવ વિશેષયતિ-' ૧૨૦ ' ઇતિ, સે=અથ=અનન્તરમ્ અચારમ્ય સૂક્ષ્મં=સૂક્ષ્મનામકર્મપ્રકૃત્યુદયસંપન્નમ્ । યત્ર-

૧ દેશીશબ્દોઽયમ્ ।

(૧) પ્રાણાતિપાતવિરમણ ।

યે શ્રાવકકે વ્રતોંકી અપેક્ષા વિશાલ હોનેસે મહાવ્રત કહલાતે હૈં (૧), અથવા સર્વં દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવકી અપેક્ષા પ્રાણાતિપાત આદિકા સર્વથા ત્યાગ હોતા હૈં ઇસ કારણ મહાવ્રત કહલાતે હૈં (૨), યા તીર્થકર ગણધર આદિ મહાપુરુષોંને ઇનકો અંગીકાર કિયા હૈં ઓર વર્તમાનમેં મી મહાપુરુષ ઇનકો અંગીકાર કરતે હૈં ઇસસે યે મહાવ્રત કહલાતે હૈં (૩) ।

હે ભગવન્ ! પ્રથમ મહાવ્રતમેં પ્રાણાતિપાતસે વિરમણ હોતા હૈં ઇસલિણ હે ભગવન્ ! મૈં કૃત-કારિત-અનુમોદનાસે સૂક્ષ્મ-સ્થૂલ સવ પ્રકારકે પ્રાણા-તિપાતકા પરિત્યાગ કરતા હૂં । અર્થાત્ સૂક્ષ્મ નામકર્મકી પ્રકૃતિસે ઉત્પન્ન

(૧) પ્રાણાતિપાતવિરમણ

એ શ્રાવકના વ્રતોની અપેક્ષાએ વિશાળ હોવાને લીધે મહાવ્રત કહેવાય છે (૧) અથવા સર્વં દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવની અપેક્ષાએ પ્રાણાતિપાત આદિને સર્વથા ત્યાગ થાય છે એ કારણે તે મહાવ્રત કહેવાય છે (૨) અથવા તીર્થકર ગણધર આદિ મહાપુરુષો એને અંગીકારે છે તેથી એ મહાવ્રત કહેવાય છે (૩)

હે ભગવ ! પ્રથમ મહાવ્રતમા પ્રાણાતિપાતથી વિરમણ હોય છે, તેથી, હે ભગવન્ ! હું કૃત-કારિત-અનુમોદનાથી સૂક્ષ્મ સ્થૂલ સર્વ પ્રકારના પ્રાણાતિ-પાતનો પરિત્યાગ કરે છું અર્થાત્ સૂક્ષ્મ-નામકર્મની પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન સૂક્ષ્મ

वोसिरामि । पदमे भते ! महद्यप उवट्टिओमि सव्वाओ पाणाइवा-
याओ वेरमण ॥ ८ ॥

छाया-प्रथमे भवन्त ! महाव्रते प्राणातिपाताद्विरमण, सर्वे भवन्त ! प्राणा-
तिपात प्रत्याख्यामि, अथ सुखं वा वादरं वा प्रसं वा स्यापर वा नैव स्वयं प्राणा-
नतिपातयामि, नैवान्ये प्राणानतिपातयामि, प्राणानतिपातयतोऽप्यन्यान् समु-
जानामि यावज्जीवया त्रिविध त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न
कारयामि कुर्वन्तमप्यन्य न समनुजानामि, तस्माद् भवन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि
गर्हे आत्मान व्युत्सृजामि, प्रथमे भवन्त ! महाव्रते उपस्थितोऽस्मि सर्वस्वम्
प्राणातिपाताद्विरमणम् ॥

श्रिष्य पदकायकी विराचना का त्याग करके अथ पाँच महाव्रत की
छठे राशि भोजनविरमणव्रतको ग्रहण करता है-

(१) प्राणातिपातविरमण

सान्वयार्य-भते ! हे भवन्त ! हे भगवन् ! पदमे=प्रथम महद्यप=महाव्रत
पाणाइवायाओ=प्राणातिपातसे वेरमण=विरमण होता है, (अतः मैं) भते !
भगवन् ! सव्व=सब प्रकारके पाणाइवायं=प्राणातिपात (हिंसा) का पक्-
कस्वामि=त्याग करता हूँ । से=अथ-अबसे छेकर (मैं) सुहुमं=सुख वा=अथवा
वायरं=वादर वा=अथवा तसं=प्रस वा=अथवा धावर=स्यावर पाणे=प्राणियोंको
सय=स्वयं-सुख नेष=नहीं अइवाइज्जा=अतिपात-इनन-करूँगा, नेष=अ
अझेहिं=इसरोसे पाणे=प्राणियोंको अइवायाविज्जा=इनन-कराऊँगा, (और)
पाणे=प्राणियोंको अइवायंतेवि=इनन करते हुए भी अझे=इसरोको न=नहीं
समणुजाणेज्जा=मला जानूँगा, जावज्जीवाए=जीवनपर्यन्त (इसको) तिचिहं=
कृतकारितभनुमोदनारूप तीन करणसे (तथा) तिचिहेणं=तीन प्रकारके
मणेणं=मनसे वायाए=वचनसे काएणं=कायसे न करेमि=न करूँगा, न
कारवेमि=न कराऊँगा, करंतपि=करते हुए भी अझे=इसरोको न समणु-
जाणामि=मला नहीं समझूँगा । भते ! हे भगवन् ! तस्स=उस रूपसे
पडिक्कमामि=पूबू होता हूँ, निंदामि=आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ,
गरिहामि=गुस्ताक्षीसे गर्हा करता हूँ, अप्पाणं=दण्ड सपन करनराजे
आत्माको वोसिरामि=त्यागता हूँ । भते=हे भगवन् ! पदमे=प्रथम महद्यप=
महाव्रतमें मैं उवट्टिओमि=उपस्थित हुआ हूँ, इसलिये सुझे सम्प्राभा=आ
प्रकारके पाणाइवायाओ=प्राणातिपातका वेरमण=त्याग है ॥ ८ ॥ (१)

(૧) પ્રાણાતિપાત-વિરમણવ્રતમ્ ।

ટીકા-ભદન્ત ! =હે ભગવન્ ! પ્રથમે=આથે મહાવ્રતે=મહત્-વિશાલં વ્રતં=શાસ્ત્રી-યમર્યાદાનુસરણમ્, મહત્ત્વ તદ્ વ્રતં ચ મહાવ્રતમ્, મહત્ત્વ ચાસ્ય શ્રાવકાણુવ્રતાપેક્ષયા, દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવતઃ સર્વવ્યાપકત્વેન, મહદ્વિસ્તીર્થકરગણધરાદિભિરાચરિ-ત્વેન, મહાપુરુષાચર્યમાણત્વેન ચાસ્તિ, તસ્મિન્, પ્રાણાતિપાતાત્=પ્રાણાઃ=સ્પર્શ-નેન્દ્રિયાદયઃ સન્ત્યેષામિતિ પ્રાણાઃ=એકેન્દ્રિયાદયો જીવાઃ ('અર્શ આદિત્વાદચ્') તેષામતિપાતો=ત્રિયોજન દિસનમિત્યર્થઃ, તસ્માદ્ વિરમણં=નિવર્તનમ્ 'અસ્તી'તિ શેષઃ, અતોઽહં ભદન્ત ! =હે ભગવન્ ! સર્વ=સ્થૂલસૂક્ષ્માદિયાવદ્ગ્રેદવિશિષ્ટં કૃત-કારિતાનુમોદિતસ્વરૂપં વા પ્રાણાતિપાત પ્રત્યાખ્યામિ=પ્રતિ=પ્રાતિકૂલ્યેન આખ્યામિ=ઋચ્યામિ સર્વથા પરિત્યજામીતિ ભાવઃ, તદેવ વિશેષયતિ-' 'સે૦ ' ઇતિ, સે=અથ=અનન્તરમ્ અચારમ્ય સૂક્ષ્મં=સૂક્ષ્મનામકર્મપ્રકૃત્યુદયસંપન્નમ્ । યચ-

૧ દેશીશબ્દોઽયમ્ ।

(૧) પ્રાણાતિપાતવિરમણ ।

યે શ્રાવકકે વ્રતોંકી અપેક્ષા વિશાલ હોનેસે મહાવ્રત કહલાતે હૈં (૧), અથવા સર્વ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવકી અપેક્ષા પ્રાણાતિપાત આદિકા સર્વથા ત્યાગ હોતા હૈં ઇસ કારણ મહાવ્રત કહલાતે હૈં (૨), યા તીર્થકર ગણધર આદિ મહાપુરુષોંને ઇનકો અંગીકાર કિયા હૈં ઓર વર્તમાનમેં મી મહાપુરુષ ઇનકો અંગીકાર કરતે હૈં ઇસસે યે મહાવ્રત કહલાતે હૈં (૩) । હે ભગવન્ ! પ્રથમ મહાવ્રતમેં પ્રાણાતિપાતસે વિરમણ હોતા હૈં ઇસલિએ હે ભગવન્ ! મૈ કૃત-કારિત-અનુમોદનાસે સૂક્ષ્મ-સ્થૂલ સર્વ પ્રકારકે પ્રાણા-તિપાતકા પરિત્યાગ કરતા હૈં । અર્થાત્ સૂક્ષ્મ નામકર્મકી પ્રકૃતિસે ઉત્પન્ન

(૧) પ્રાણાતિપાતવિરમણ

એ શ્રાવકના વ્રતોની અપેક્ષાએ વિશાળ હોવાને લીધે મહાવ્રત કહેવાય છે (૧) અથવા સર્વ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવની અપેક્ષાએ પ્રાણાતિપાત આદિનો સર્વથા ત્યાગ થાય છે એ કારણે તે મહાવ્રત કહેવાય છે (૨) અથવા તીર્થકર ગણધર આદિ મહાપુરુષો એને અંગીકારે છે તેથી એ મહાવ્રત કહેવાય છે (૩) હે ભગવ ! પ્રથમ મહાવ્રતમાં પ્રાણાતિપાતથી વિરમણ હોય છે, તેથી, હે ભગવન્ ! હું કૃત-કારિત-અનુમોદનાથી સૂક્ષ્મ સ્થૂલ સર્વ પ્રકારના પ્રાણાતિ-પાતનો પરિત્યાગ કરું છું અર્થાત્ સૂક્ષ્મ-નામકર્મની પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન સૂક્ષ્મ

वोसिरामि । पढमे भते ! महधप उवद्धिओमि सव्वाओ पाणाइवा-
याओ वेरमण ॥ ८ ॥

छाया-प्रथमे भदन्त ! महाव्रते प्राणातिपातादिरमण, सर्व भदन्त ! प्रा-
तिपात प्रत्याख्यामि, अथ सुखं वा वादरं वा प्रसं वा स्थारं वा नेव स्व प्रा-
नतिपातयामि, नेवान्यैः प्राणानतिपातयामि, प्राणानतिपातयतोऽप्यन्यम स्मृ-
भानामि यावज्जीवया त्रिविध-त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि ।
कारयामि कुर्वन्त्यप्यन्य न समनुनानामि, तस्माद् भदन्त ! प्रतिक्रामामि निरति-
गर्हं आत्मानं व्युत्सृजामि, प्रथमे भदन्त ! महाव्रते उपस्थितोऽस्मि सर्वसर्वं
प्राणातिपातादिरमणम् ॥

द्विष्य पट्टकायकी विराचना का त्याग करके अब पाँच महाव्रत में
छठे रात्रि भोजनविरमणव्रतको ग्रहण करता है—

(१) प्राणातिपातविरमण

सान्वयार्यः—मते ! हे भदन्त ! हे भगवन् ! पढमे=प्रथम महधप=महाव्रतमें
पाणाइवायाओ=प्राणातिपातसे वेरमण=विरमण होता है, (मत्ता में) मते ! हे
भगवन् ! सव्व=सब प्रकारके पाणाइवायं=प्राणातिपात (हिंसा) का प-
क्खामि=त्याग करता हूँ । से=अब-अबसे छेकर (मैं) सुहुमं=गुप्त वा=मन
पायरं=वादर वा=अथवा तस=प्रस वा=भयवा थावर=स्थार पाणे=प्राणियों
सय=स्वयं-सुद नेव=नहीं अइवाइज्जा=अतिपात-इनन-करूँगा, नेव
अत्तेहि=दूसरोंसे पाणे=प्राणियोंको अइवायाविज्जा=इनन करारूँगा, (और)
पाणे=प्राणियोंको अइवायंतेवि=इनन करते हुए भी अत्ते=दूसरोंको न=नहीं
समणुजाणेज्जा=मला जाऊँगा, जावज्जीवाए=जीवनपर्यन्त (इसको) तिचिहं=
कृतकारितभनुमादनारूप तीन करणसे (तथा) तिचिहेणं=तीन प्रकारके
मणेणं=मनसे वायाए=वचनसे काएणं=कायसे न करेमि=न करूँगा, न
कारवेमि=न करारूँगा, करंतपि=करत हुए भी अत्ते=दूसरोंको न समणु-
जाणामि=मला नहीं समझूँगा । मते ! हे भगवन् ! तस्स=उस इमते
पडिक्खमामि=पूयक् होता हूँ, निदामि=आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ ।
गरिहामि=गुरुसाक्षीसे गर्हा करता हूँ, अप्पाणं=दण्ड सेन करनेवाले
आत्माको वोसिरामि=त्यागता हूँ । मते=हे भगवन् ! पढमे=प्रथम महधप=
महाव्रतमें मैं उवद्धिओमि=उपस्थित हुआ हूँ, इसलिय मुझे सप्पाओ=सब
प्रकारके पाणाइवायाओ=प्राणातिपातका वेरमणं=त्याग है ॥ ८ ॥ (१)

સમ્પતિ શિષ્યઃ સ્વસ્ય મહાવ્રતિત્વં રૂપાપયદ્વુપસંહરતિ-હે ભગવન્ ! પ્રથમે મહાવ્રતે ઉપસ્થિતોઽસ્મિ=અભ્યુદયતોઽસ્મિ કૃતોદયમોઽસ્મીત્યર્થઃ । અતોઽયમ્પ્રમૃતિ મમ સર્વસ્માત્ પ્રાણાતિપાતાદ્ વિરમણં સકલપ્રાણાતિપાતાલમ્બનસાવદ્યવ્યાપારપ્રત્યા-
રૂપ્યાનમ્ 'અસ્તી'-તિ શેષઃ ॥ ૮ ॥ (૧)

સલિલેન તરુગુલમલતાદીનામિવ પ્રાણાતિપાતવિરમણસ્ય પરિપુષ્ટિર્મૃષાવાદ-
પરિત્યાગેન ભવતીત્યતસ્તદનન્તરં મૃષાવાદપરિત્યાગલક્ષણં દ્વિતીયં મહાવ્રતમાહ-
'અહાવરે દોષ્વે' इत्यादि ।

મૂલમ્-અહાવરે દોષ્વે ભંતે ! મહાવ્રણ મુસાવાયાઓ વેરમણં,
સવં ભંતે ! મુસાવાયં પચ્ચક્ષામિ, સે કોહા વા લોહા વા ભયા વા હાસા
વા નેવ સયં મુસં વઙ્ગા, નેવન્નેહિં મુસં વાયાવિજ્ઞા, મુસં વયંતેવિ
અન્ને ન સમણુજાણિજ્ઞા ! જાવજીવાણ તિવિહં તિવિહેણં મણેણં
વાયાણ કાણં ન કરેમિ ન કારવેમિ કરંતંપિ અન્નં ન સમણુજાણામિ ।
તસ્સ ભંતે ! પઢિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ ।
દોષ્વે ભંતે ! મહાવ્રણ ઉવટ્ઠિઓમિ સઘાઓ મુસાવાયાઓ વેરમણં ॥૧॥

છાયા-અથાપરે દ્વિતીયે ભદન્ત ! મહાવ્રતે મૃષાવાદાદિરમણ, સર્વ ભદન્ત !
મૃષાવાદં પ્રત્યાખ્યામિ, અથ ક્રોધાદ્વા લોભાદ્વા ભયાદ્વા હાસાદ્વા નૈવ

હે ભગવન્ ! મૈં પ્રથમ મહાવ્રતકો પાલનેકે લિણ ઉદયત હુઆ હૂં, ઇસ-
લિણ આજસે મુજે સમસ્ત પ્રકારકે પ્રાણાતિપાતકા પ્રત્યાખ્યાન હૈ (૧) ॥૮॥

જૈસે વૃક્ષ-લતા આદિ પાણીસે પુષ્ટ હોતે હૂં વૈસેહી મૃષાવાદકા ત્યાગ
કરનેસે પ્રાણાતિપાતવિરમણ મહાવ્રતકી પુષ્ટિ હોતી હૈ, અતઃ પ્રાણાતિ-
પાતવિરમણકે વાદ દૂસરે મૃષાવાદવિરમણ મહાવ્રતકા વ્યાખ્યાન કરતે હૂં-
'અહાવરે દોષ્વે' इत्यादि ।

હે ભગવન્ ! હું પ્રથમ મહાવ્રતને પાળવા માટે ઉદય થયો છું, તેથી
આજથી મારે બધા પ્રકારના પ્રાણુતિપાતના પ્રત્યાખ્યાન છે (૧) (૮)

જેમ વૃક્ષ-લતા આદિ પાણીથી પુષ્ટ થાય છે તેમ મૃષાવાદને ત્યાગ કરવાથી
પ્રાણુતિપાતવિરમણ મહાવ્રતની પુષ્ટિ થાય છે એટલે પ્રાણુતિપાતવિરમણની પછી
બીજા મૃષાવાદવિરમણ મહાવ્રતનું વ્યાખ્યાન કરે છે-અહાવરે દોષ્વે ૦ ઇત્યાદિ.

પ્યસ્ય કાયિકી હિંસા ન ભવતિ તથાપિ તદ્વર્ણ 'ન કેવલં કાયિકયત્વ હિંસા
 ચાશ્મનસયોર્દુષ્પણિધાનેનાપિ હિંસા સમવસ્યેવેતિ જ્ઞાપનાર્થમ્ । યદ્વા સૂક્ષ્મ-
 કાયિકં કુન્ધ્વાદિકમ્, યાદરં=સ્થૂલકાયિકં ગોગનાદિકમ્, અનયોરપિ ક્ષત-સ્ત
 મેદાદૈર્વિધ્યં, તદાહ-ત્રસં સ્થાયરં ચ, તત્ર સૂક્ષ્મત્રસ=કુન્ધ્વાદિકમ્, સૂક્ષ્મસ્થા
 પનકાદિક્વનસ્પતિમ્, યાદરત્રસમ્=મગ્ન-ગમ્-ગતયાદિકમ્, યાદરસ્થાયરં=ભૂમ્યાદિ
 રૂપીમાન્ પ્રાણાન્=ખીજાન્ નૈવ સ્વયમ્=આત્મના અભિપાતયામિ=હન્મિ, નૈવાન્યૈઃ પ્રા
 નતિપાતયામિ=ઘાતયામિ, પ્રાણાન્ અભિપાતયતોઽન્યાન્ ન સમનુજાનામિ, રૂપાદિ પ્રા

સૂક્ષ્મ અથવા સૂક્ષ્મ કાપલાલે કુંચુલા આદિ ઓર યાદર (સ્થૂલ) કાયવ
 ગો-હસ્તી આદિ જીવોંકે પ્રાણોંકા કમી અભિપાત નહોં કરેંગા । યદ
 સૂક્ષ્મ નામકર્મકી પ્રકૃતિલાલે સૂક્ષ્મ પ્રાણિયોંકી કાયિક હિંસા નહોં હો
 પરન્તુ ઘચન ઓર મનસે હો સક્તી હૈ, જૈસે-‘યદ્મર જાય તો ખન્ધા
 ંસા કહના ઘચનસે હિંસા હૈ, ઓર ઘાતકી આવના કરના મન
 હિંસા હૈ; હસલિપ સૂક્ષ્મકા મી યહોં પ્રહ્ણ ક્રિયા હૈ । સૂક્ષ્મ ઓર યાદર
 મી દો હો મેદ હૈ-(૧) ત્રસ ઓર (૨) સ્થાયર । સૂક્ષ્મ-ત્રસ કુંચુ
 આદિ હૈ, સૂક્ષ્મ-સ્થાયર પનક આદિ ઘનસ્પતિ (નીલણ-ફૂલણ) હૈ
 યાદર-ત્રસ મેંદા ઘોઢા રોષ્ણ આદિ । ઓર યાદર-સ્થાયર મૂમિ આદિ હૈ
 હન સપ પ્રાણિયોંકો કમી પ્રાણોંસે વિયુક્ત નહોં કરેંગા, ન હસરા
 કરાઝેંગા, ન કરનેલાલેકો મલા જાનુંગા ।

અથવા સૂક્ષ્મ કાયવાગ્ન કથયા આદિ અને બાહર (સ્થૂલ) કાયવાગ્ન નવ બો
 આદિ છયેલા પ્રવેશને કદાપિ અભિપાત નહિ કરે એ કે સૂક્ષ્મ-નમઃકર્મ
 પ્રકૃતિવાગ્ન સૂક્ષ્મ પ્રવેશોંકી કાયિક હિંસા થતી નથી તેવજુ ઘચન અને
 મનથી ઘટ થકે છે, જેમકે- ‘એ મરી આવ તો સારું’ એમ કહેવું ત ઘચનથી
 હિંસા છે, અને ઘાતની કાપના કરતી એ મનથી હિંસા છે તથા કરીન યાદર
 પત્ર નહોં મળવું કરેલ છે સૂક્ષ્મ અને બાહરના પત્ર એ-એ બાદ છે (૧) ત્રસ
 અને (૨) સ્થાયર, તરૂન તત્ર કથયા આદિ છે સૂક્ષ્મ તત્રવાર લીલન રૂપન અને
 વનસ્પતિ છે બાહર તત્ર-મેંદા ઘેલ યેત વનરે છે અને બાહર સ્થાયર-મૂન
 આદિ છે ન તત્ર પ્રવેશોંકી કદાપિ નબળી વિયુક્ત કરીશ નહિ, તથા જો
 કદાપિય નહિ અને કરવાને બાકા બાકીય નહિ

સમ્પ્રતિ શિષ્યઃ સ્વસ્ય મહાવ્રતિત્વં રૂપાપયન્નુપસંહરતિ-હે ભગવન્ ! પ્રથમે મહાવ્રતે ઉપસ્થિતોઽસ્મિ=અભ્યુદયતોઽસ્મિ કૃતોદયમોઽસ્મીત્યર્થઃ । અતોઽચ્ચપ્રભૃતિ મમ સર્વસ્માત્ પ્રાણાતિપાતાદ્ વિરમણં સકલપ્રાણાતિપાતાલમ્બનસાવધવ્યાપારપ્રત્યા-રૂપાનમ્ 'અસ્તી'-તિ શેષઃ ॥ ૮ ॥ (૧)

સલિલેન તરુગુલમલતાદીનામિવ પ્રાણાતિપાતવિરમણસ્ય પરિપુષ્ટિર્મૃષાવાદ-પરિત્યાગેન ભવતીત્યતસ્તદનન્તરં મૃષાવાદપરિત્યાગલક્ષણં દ્વિતીયં મહાવ્રતમાહ- 'અહાવરે દોષ્વે' इत्यादि ।

મૂલમ્-અહાવરે દોષ્વે ભંતે ! મહાવ્રણ મુસાવાયાઓ વેરમણં, સઘ્વં ભંતે ! મુસાવાયં પચ્ચક્ષામિ, સે કોહા વા લોહા વા ભયા વા હાસા વા નેવ સયં મુસં વજ્જા, નેવન્નેહિં મુસં વાયાવિજ્જા, મુસં વયંતેવિ અન્ને ન સમણુજાણિજ્જા ! જાવજ્જીવાણ તિવિહં તિવિહેણં મણેણં વાયાણ કાણં ન કરેમિ ન કારવેમિ કરંતંપિ અન્નં ન સમણુજાણામિ । તસ્સ ભંતે ! પઢિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ । દોષ્વે ભંતે ! મહાવ્રણ ઉવટ્ઠિઓમિ સઘ્વાઓ મુસાવાયાઓ વેરમણં ॥૧॥

છાયા-અથાપરે દ્વિતીયે ભદન્ત ! મહાવ્રતે મૃષાવાદાદ્વિરમણં, સર્વ ભદન્ત ! મૃષાવાદં પ્રત્યારૂપામિ, અથ ક્રોધાદ્વા લોભાદ્વા ભયાદ્વા હાસાદ્વા નૈવ

હે ભગવન્ ! મૈં પ્રથમ મહાવ્રતકો પાલનેકે લિણ ઉદયત હુઆ હૂં, હિસ-લિણ આજસે મુક્કે સમસ્ત પ્રકારકે પ્રાણાતિપાતકા પ્રત્યારૂપાન હૈ (૧) ॥૮॥

જૈસે વૃક્ષ-લતા આદિ પાનીસે પુષ્ટ હોતે હૂં વૈસેહી મૃષાવાદકા ત્યાગ કરનેસે પ્રાણાતિપાતવિરમણ મહાવ્રતકી પુષ્ટિ હોતી હૈ, અતઃ પ્રાણાતિ-પાતવિરમણકે બાદ દૂસરે મૃષાવાદવિરમણ મહાવ્રતકા વ્યાખ્યાન કરતે હૂં- 'અહાવરે દોષ્વે' इत्यादि ।

હે ભગવન્ ! હું પ્રથમ મહાવ્રતને પાળવા માટે ઉદયત થયો છું, તેથી આજથી મારે બધા પ્રકારના પ્રાણાતિપાતના પ્રત્યાખ્યાન છે. (૧) (૮)

જેમ વૃક્ષ-લતા આદિ પાણીથી પુષ્ટ થાય છે તેમ મૃષાવાદનો ત્યાગ કરવાથી પ્રાણાતિપાતવિરમણ મહાવ્રતની પુષ્ટિ થાય છે એટલે પ્રાણાતિપાતવિરમણની પછી બીજા મૃષાવાદવિરમણ મહાવ્રતનું વ્યાખ્યાન કરે છે-અહાવરે દોષ્વે ૦ ઇત્યાદિ.

स्वये मृषां वदामि नैवान्यैर्मृषा वादयामि, मृषा वदतोऽप्यन्यान् न समनुजानामि।
यावज्जीव्या त्रिषिषं। त्रिषिषेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुं-
न्तमप्यन्य न समनुजानामि। तस्माद् मदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि यद्वै आत्मा
भ्युत्सृजामि। द्वितीये मदन्त ! महाव्रते उपस्थितोऽस्मि (अतः) सर्वस्मात् मृषाव-
दादिरमणम् ॥ ९ ॥

(२) मृषावादविरमणः—

सान्वयार्थः—मते ! हे भगवन् ! अहावरे=इसके बाद दोषे=दूसरे महत्त्वपूर्ण
महाव्रतमें मुसावायाओ=मृषावादसे बेरमण=विरमण होता है (अतः वै)
मते ! हे भगवन् ! सध्वं=सब प्रकारके मुसावायं=मृषावादका पक्षकत्वामि=
त्याग करता हूँ। से=अब-अब से छेकर मैं कोहावा=कोपसे छोहावा=ओमसे
अयावा=मयसे हासावा=हास्यसे सय=खुद। मुसावाय=असत्य नेक=नी
बहजी=बोद्धा, नेक=न अझेहि=दूसरोंसे मुसं=असत्य बायाबिजा=बोलाऊँगा,
मुसं=असत्य बयतेवि=बोछते हुएमी अझे=दूसरोंको न समनुजानिजा=मला
नहीं जानूँगा। जावज्जीवाए=जीवनपर्यन्त (इसको) तिषिह=कृत-कारि-अनुमोद-
नारूप तीन करणसे (तथा) तिषिहेणं=तीन प्रकारके मणेणं=मनसे वायाए=
बचनसे कायणं=कायसे न करेमि=न करूँगा, न कारबेमि=न कराऊँगा,
करतंपि=करते हुएमी अझे=दूसरोंको न समनुजानामि=मला नहीं समझूँगा।
मते ! हे भगवन् ! तस्त=उस दण्डसे पडिक्कमामि=पूयक होता हूँ, निन्दामि=
आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=गुद साक्षीसे गरी करता हूँ, अप्याणं=
दण्ड सवन करनेवाछे आत्माको बोस्तिरामि=त्यागता हूँ, मते ! हे भगवन् !
दोषे=दूसरे महत्त्वपूर्ण महाव्रतमें लषट्ठिओमि=उपस्थित हुआ हूँ, इसलिये इहे
सध्वाओ=सब प्रकारके मुसावायाओ=असत्यसे बेरमण=त्याग है ॥९॥ (२)

(२) मृषावादविरमणव्रतम् ।

टीका—अयं=प्रथममहाव्रतानन्तरं हे मदन्त ! हे भगवन् ! अपरे=समन्तरी-
वीरितमहाव्रतापेक्षया भिन्ने द्वितीये महाव्रते मृषावादात्=मिथ्यामापनात्—‘विरमण’

(२) मृषावादविरमण ।

हे भगवन् ! प्रथम महाव्रतके अनन्तर दूसरे महाव्रतमें मृषावादसे

(२) मृषावादविरमणः

हे भगवन् ! प्रथम महाव्रतकी पछी पछी महाव्रतमें मृषावादकी विरमण

મિત્યનેન સમ્બન્ધો વક્ષ્યતે । મૃષાવાદો હિ સદ્ભાવપ્રતિષેધા-અભૂતોદ્ભાવના-અર્થાન્તરા-
ભિધાન-ગર્હેતિભેદૈશ્વર્યવિધેઃ, તત્ર સદ્ભાવપ્રતિષેધઃ=જીવાજીવાદિપદાર્થસત્તાનિરા-
કરણમ્, યથા-‘નાસ્ત્યાત્મા, પરલોકઃ, પુણ્યપાપાદિકં ચેતિ (૧) । અભૂતોદ્ભાવનમ્=
જીવાજીવાદિતત્ત્વાનામતદ્વૂપત્વેન પ્રતિપાદનમ્, યથા-“આત્માડયમદ્વુષ્ણમાત્રો,
નિષ્ક્રિયઃ, સર્વગતો વેત્યાદિ (૨) । અર્થાન્તરાભિધાનમ્=પ્રસિદ્ધપદાર્થમ્ પદાર્થાન્તર-
સ્ત્વેન કથનમ્, યથા-ગોર્ગર્દભત્વેન, ગર્દભસ્ય ગોત્વેનાભિધાનમ્ (૩) । ગર્હા=
ગર્હિતં=હીનતાપ્રદર્શનમ્, યદ્વા હિંસાપારુણ્યાદિયુક્તં સત્યમપિ વચઃ, યથા-‘અય
હન્તવ્યુઃ’ इत्यादि, ‘एहि अन्ध !, आयाहि बधिर !, आगच्छ पद्मो !’ इत्यादि च (૪) ।

વિરમણ હોતા હૈ । મૃષાવાદ ચાર પ્રકારકા હૈ-(૧) સદ્ભાવપ્રતિષેધ,
(૨) અભૂતોદ્ભાવન, (૩) અર્થાન્તરાભિધાન, (૪) ગર્હા । જીવ અજીવ આદિ
પદાર્થોકે અસ્તિત્વકા નિરાકરણ કરના સદ્ભાવપ્રતિષેધ મૃષાવાદ હૈ,
જૈસે-‘આત્મા નહીં, પરલોક નહીં, પુણ્ય નહીં, પાપ નહીં’ इत्यादि (૧) ।
જીવ અજીવ આદિ તત્ત્વોકા અયધાર્થ સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરના અભૂતો-
દ્ભાવન મૃષાવાદ હૈ, જૈસે-‘આત્મા અંગૂઠેકે ચરાચર હૈ, નિષ્ક્રિય હૈ યા
સર્વગત હૈ’ (૨) । એક પદાર્થકો દૂસરા પદાર્થ કહ દેના અર્થાન્તરાભિધાન
મૃષાવાદ હૈ, જૈસે-‘ગાયકો ગધા બતાના, યા ગધેકો ગાય કહના’ (૩) ।
દૂસરેકી હીનતા પ્રગટ કરના, અથવા હિંસા ઓર કઠોરનાયુક્ત સત્ય
વચન કહના ગર્હારૂપ અસત્ય હૈ, જૈસે-‘યહ માર ઢાલને યોગ્ય હૈ, ઓ
અંધે ! હધર આ, ઓ બહિરે ! યા લંગડે ! યહાં આ’ इत्यादि (૪) ।

હોય છે મૃષાવાદ ચાર પ્રકારનો છે (૧) સદ્ભાવપ્રતિષેધ, (૨) અભૂતોદ્ભાવન
(૩) અર્થાન્તરાભિધાન, (૪) ગર્હા જીવ અજીવ આદિ પદાર્થોના અસ્તિત્વનું
નિરાકરણ કરવું એ સદ્ભાવપ્રતિષેધ મૃષાવાદ છે, જેમકે-‘અ + નથી, પરલોક
નથી, પુણ્ય નથી, પાપ નથી’ इत्यादि (૧) જીવ અજીવ આદિ તત્ત્વોના અય-
ધાર્થ સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરવું એ અભૂતોદ્ભાવન મૃષાવાદ છે, જેમકે-‘આત્મા
અંગૂઠા જેવો છે, નિષ્ક્રિય છે યા સર્વગત છે’ (૨) એક પદાર્થને બીજો પદાર્થ
કહી દેવો એ અર્થાન્તરાભિધાન મૃષાવાદ છે, જેમકે-‘ગાયને ગધેડો કહેવો યા
ગધેડાને ગાય કહેવી’ (૩) બીજાની હીનતા પ્રગટ કરવી, અથવા હિંસા તથા
કઠોરતા-યુક્ત સત્યવચન કહેવા એ ગર્હારૂપ અસત્ય છે, જેમકે-‘એ મારી નાખવા
યોગ્ય છે, ઓ આધળા ! અહીં આવ, ઓ બહિરે ! ઓ લંગડા ! અહીં આવ’
इत्यादि (૪)

स्वये मृषां वदामि नैवान्यैर्मृषां वादयामि, मृषां वदतोऽप्यन्यान् न समनुवदामि।
यावज्जीवया त्रिविधं त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुं-
न्तमप्यन्य न समनुवदामि। तस्माद् मदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हे व्यस्य-
म्युत्सृजामि। द्वितीये मदन्त ! महाप्रते उपस्थितोऽस्मि (अतः) सर्वस्मात् मृषा-
दादिरमणम् ॥ ९ ॥

(२) मृषावाद्भिरमण

सान्वयार्थ - भते ! = हे भगवन् ! अहाधरे = इसके बाद दोबे = दूसरे महाप्रते =
महाप्रतमें मुसावायाओ = मृषावादसे खेरमण = धिरमण होता है (अतः)
भते ! = हे भगवन् ! सर्व = सब प्रकारके मुसावाय = मृषावादका पक्षक्षामि-
त्याग करता हूँ। से = भय-भय से डेकर मैं कोहावा = कोषसे लोहावा = सोभते
भयावा = भयसे हासावा = हास्यसे सय = सुद। मुसावाय = असत्य, नेब = नी-
बइजा = बोझगा, नेब = न अझेहि = दूसरासे मुस = असत्य वायाविजा = बोझा,
मुस = असत्य धर्यतेवि = बोझते हुएभी अझे = दूसराको न समणुजाणिजा = सम
नहीं जाऊंगा। जावज्जीवाय = जीवनपर्यन्त (इसको) त्रिविध = कृत-कारित-भुम्भे
नारूप तीन करणसे (तथा) त्रिविधेण = तीन प्रकारके मणेण = मनसे वायाप-
धनसे कापण = कायसे न करेमि = न करूंगा, न कारवेमि = न कराऊँगा,
करतपि = करत हुएभी अझ = दूसरेको न समणुजाणामि = मला नहीं समझूँगा।
भते ! = हे भगवन् ! तस्स = उस दण्डसे पबिषमामि = पृथक् होता हूँ, निदामि =
आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि = गुरु साक्षीसे गर्हा करता हूँ, अप्य-
दण्ड सकन करनेवाछ आत्माको घोसिरामि = त्यागता हूँ, भते ! = हे भगवन् !
दोबे = दूसरे महाप्रते = महाप्रतमें वषट्ठिओमि = उपस्थित हुआ हूँ, इससिप हूँ
सन्वाओ = सब प्रकारके मुसावायाओ = असत्यसे खेरमण = त्याग है ॥ ९ ॥ (२)

(२) मृषावाद्भिरमणव्रतम् ।

टीका — भय = भयममहाप्रतानन्तरं हे मदन्त ! = हे भगवन् ! अपरे = समन्ततो-
दीरितमहाप्रतापेक्षया मिथे द्वितीये महाप्रते मृषावादात् = मिथ्यामापवात् 'धिरमण'

(२) मृषावाद्भिरमण ।

हे भगवन् ! प्रथम महाप्रतपे अनन्तर दूसरे महाप्रतमें मृषावाद

(२) मृषावाद्भिरमण

हे भगवन् ! प्रथम महाप्रतकी पछी पीछा महाप्रतमें मृषावाद्भिरमण

मनः क्रोधमोहनीयप्रकृत्युदयेन स्वपरचित्तविकृतिजनको निरनुकम्पक्रौर्यवैभा-
परिणामविशेषस्तस्मात् । लोभात्=लोभः-लोभप्रकृत्युदयवशाद्द्रव्याद्यभिलाष-
णो जीवस्य वैभाविकपरिणामस्तस्मात् । भयात्=भय-भयमोहनीयप्रकृत्युदये-
द्भेगाऽऽवेदको विकारविशेषस्तस्मात् । हासात्=हासः-हास्यमोहनीयप्रकृत्यु-
न वागादिविकृत्या कपोलयुगलोल्लासन-लोचनसंकोचन-दशनप्रकाशन-सहकृत-
शब्दप्राय-वदनव्यादानादिलक्षणश्चेतोविकाशस्तस्मात् । नैव स्वयं मृषा=मिथ्या
मि, नैवान्यैर्मृषा वादयामि, मृषा वदतोऽप्यन्यान्न समनुजानामीत्यादि
वत् ॥ ९ ॥ (२)

रनेवाला अनुकम्पारहित क्रूरतारूप वैभाविक परिणाम क्रोध है !

लोभ-प्रकृतिके उदयसे द्रव्य आदिकी अभिलाषारूप जीवके वैभाविक
विकारको लोभ कहते हैं,

भय-मोहनीयके उदयसे उद्वेगको उत्पन्न करनेवाला विकार भय
हलाता है ।

हास्य-मोहनीयके उदयसे वचनोंकी विकृतिके साथ गाल फुलाकर
गालें कुछर मूँदकर दांत निकालकर 'ही-ही' शब्द करके मुखको
फुल्लित करना हास्य कहलाता है ।

इन सब कारणोंसे मृषावाद होता है । मैं इन कारणोंके वश होकर
स्वयं मृषा बोलूँगा, न दूसरोंसे बोलाऊँगा, न किसी मृषा बोलते
एको भला जानूँगा (२) ॥ ९ ॥

॥ अनुकम्पारहित क्रूरताऽप्यनुभवे वैभाविक-परिणाम ओ क्रोध ओ
लोभ-प्रकृतिना उदये करीने द्रव्य आदिनी अभिलाषाऽप्यनुभवे वैभाविक-
विकार ओ उद्वेग ओ

भय-मोहनीयना उदयथी उद्वेगने उत्पन्न करवावाओ विकार भय ओ उद्वेग ओ
हास्य-मोहनीयना उदयथी वचनोनी विकृतिनी साथे गाल फुलावीने आओ
काँध भीचीने दात काढीने 'ही-ही' शब्द करीने मुखने प्रकुलित करवु ओ हास्य
ओ उद्वेग ओ

ओ सर्व कारणोथी मृषावाद उत्पन्न थाय ओ ओ कारणोने वश थयने
नहि स्वयं मृषा (बुद्धि) ओओ, नहि भीष्म पासे ओओओ, ओ नहि मृषा
ओओओओओ (२) (६)

इमेऽपि (चत्वारो भेदाः) प्रत्यक्षं चतुर्धा—द्रव्य क्षेत्र काल-भाव भेदात् । तत्र द्रव्य-विषयकसद्भावप्रतिषेध—धर्माधर्मादिष्वद्रव्याणामन्यथा प्ररूपणम् । धर्मरित्यस्य सद्भावप्रतिषेध—मोक्षामोक्षयोरन्यथा निरूपणम् । कालविषयकसद्भावप्रतिषेध—क्षण मुहूर्त दिवसादिस्वरूपाणामन्यथा निरूपणम् । भावविषयकसद्भावप्रतिषेध—रागद्वेषादीनामन्यथा प्रतिपादनम् । एवमत्राऽभूतोद्भावनादिष्वपि द्रव्यादिचतुर्भा योजनीया । तस्माद्विरमणमिति । इ भगवन् ! सर्वे=समस्तं मृषावाद् प्रत्यारूप-मीति पूर्ववद्बोद्धव्यम् ।

तदत्र विशदयति—‘स’-इति, अयं=अनन्तरम् अथारभ्य—क्रोधाद्=भाव-

इन चार प्रकारके मृषावादेकि भी द्रव्य क्षेत्र काल भावके भेदस चार चार भेद होते हैं । धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आदि पञ्चद्रव्योंके स्वरूपकी अन्यथा प्ररूपणा करना द्रव्य—सद्भावप्रतिषेध है । लोक और अलोकका अयथार्थ निरूपण करना क्षेत्र—सद्भावप्रतिषेध है । क्षण मुहूर्त दिन आदिक स्वरूपका मिथ्या कथन करना काल—सद्भावप्रतिषेध है । राग द्वेष आदि भावोंका विपरीत स्वरूप पताना भाव—सद्भावप्रतिषेध है । इसी प्रकार अन्य तीन भेदोंकी चतुर्भंगी समझ लेनी चाहिये, जैसे—द्रव्य अभूतोद्भावन, क्षेत्र अभूतोद्भावन, इत्यादि ।

हे भगवन् ! मैं मय प्रकारके मृषावादका प्रत्याख्यान करता हूँ ।

मृषावाद किस किस कारणसे होता है ? सो कहते हैं—

जीयके मोक्ष-मोक्षर्हाय प्रकृतिक उदयस स्य-परक चित्तमें विरज

ये आर प्रकाशना मृषावादेना पञ्च इव्य क्षेत्र काल भावभेद भेद । एतेन आर आर भेद आर उ धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आदि उ इ येना २४३४ के अन्यथा प्ररूपणा ३३३ के इव्य—सद्भावप्रतिषेध उ लोक अने अलोके अयथार्थ निरूपण ३३३ के क्षेत्र—सद्भावप्रतिषेध उ क्षण मुहूर्त दिन अदि २४३४ निमित्त कथन ३३३ के काल—सद्भावप्रतिषेध उ राग द्वेष आदि भाव ३३३ विपरीत २४३४ पतन ३३३ के भाव—सद्भावप्रतिषेध उ ये आरके अन्य त्रय भेदों चतुर्भंगी समझ लेनी; एवमत्र इव्य—अभूतोद्भावन क्षेत्र—अभूतोद्भावन, इत्यादि

के भगवन् ! इ भगवन् आर प्रकाशना मृषावादेना प्ररूपणम् ३३ उ

मृषावादे ३३ इव्य उ चतुर्भंगी समझ लेनी; एवमत्र ३३ उ

उपलब्ध ३३—भेद-विषय प्रकृतिक उदयस २४—परक चित्त में विरज ३३

આત્મનઃ ક્રોધમોહનીયપ્રકૃત્યુદયેન સ્વપરચિત્તવિકૃતિજનકો નિરનુકમ્પક્રોર્યૈભા-
વિકપરિણામવિશેષસ્તસ્માત્ । લોભાત્=લોભઃ-લોભપ્રકૃત્યુદયવશાદ્રવ્યાધમિલાપ-
લક્ષણો જીવસ્ય વૈભાવિકપરિણામસ્તસ્માત્ । મયાત્=મયં-મયમોહનીયપ્રકૃત્યુદયે-
નોદ્વેગાઽઽવેદકો વિકારવિશેષસ્તસ્માત્ । હાસાત્=હાસઃ-હાસ્યમોહનીયપ્રકૃત્યુ-
દયેન ત્રાગાદિવિકૃત્યા કપોલયુગલોલ્લાસન-લોચનસંકોચન-દશનપ્રકાશન-સહકૃત-
સશબ્દપ્રાય-વદનવ્યાદાનાદિલક્ષણશ્ચેતોવિકાશસ્તસ્માત્ । નૈવ સ્વયં મૃષા=મિથ્યા
વદામિ, નૈવાન્યૈર્મૃષા વાદયામિ, મૃષા વદતોઽપ્યન્યાન્ન સમનુજાનામીત્યાદિ
પૂર્વવત્ ॥ ૯ ॥ (૨)

કરનેવાલા અનુકમ્પારહિત ક્રૂરતારૂપ વૈભાવિક પરિણામ ક્રોધ હૈ !

લોભ-પ્રકૃતિકે ઉદયસે દ્રવ્ય આદિકી અભિલાષારૂપ જીવકે વૈભાવિક
ભાવકો લોભ કહતે હૈ,

મય-મોહનીયકે ઉદયસે ઉદ્વેગકો ઉત્પન્ન કરનેવાલા વિકાર મય
કહલાતા હૈ ।

હાસ્ય-મોહનીયકે ઉદયસે વચનોંકી વિકૃતિકે સાથ ગાલ ફુલાકર
ઝાંઝેં કુછર મૂંદકર દાંત નિકાલકર 'હી-હી' શબ્દ કરકે મુખકો
પ્રફુલ્લિત કરના હાસ્ય કહલાતા હૈ ।

इन सब कारणोंसे मृषावाद होता है । मैं इन कारणोंके वश होकर
न स्वयं मृषा बोलूंगा, न दूसरोंसे बोलाऊंगा, न किसी मृषा बोलते
हुएको भला जानूंगा (२) ॥ ९ ॥

વાળો અનુકંપારહિત ક્રૂરતારૂપ જીવનો વૈભાવિક-પરિણામ એ ક્રોધ છે

લોભ-પ્રકૃતિના ઉદયે કરીને દ્રવ્ય આદિની અભિલાષારૂપ જીવના વૈભાવિક-
ભાવને લોભ કહે છે

મય-મોહનીયના ઉદયથી ઉદ્વેગને ઉત્પન્ન કરવાવાળો વિકાર મય કહેવાય છે

હાસ્ય-મોહનીયના ઉદયથી વચનોની વિકૃતિની સાથે ગાલ ફુલાવીને આખો
કાંઠકે મીંચીને દાંત કાઢીને 'હી-હી' શબ્દ કરીને મુખને પ્રફુલ્લિત કરવું એ હાસ્ય
કહેવાય છે

એ સર્વ કારણોથી મૃષાવાદ ઉત્પન્ન થાય છે હું એ કારણોને વશ થઈને
નહિ સ્વયં મૃષા (મૂઠું) બોલું, નહિ બીજા પાસે બોલાવું, કે નહિ મૃષા
બોલનારને ભલો જાણુ. (૨) (૬)

इमेऽपि (चत्वारो मेदाः) प्रत्यकं चतुर्धा—द्रव्य क्षेत्र काल-भाष मेदाः । तत्र द्रव्य-
विषयकसद्भावप्रतिषेध—धर्माधर्मादिष्वद्रव्याणामन्यथा प्ररूपणम् । क्षेत्रविषय-
सद्भावप्रतिषेधः—लोकालोकपौरन्यथा निरूपणम् । कालविषयकसद्भावप्रतिषेध-
क्षण-सहस्र दिनसादिस्वरूपाणामन्यथा निरूपणम् । भावविषयकसद्भावप्रतिषेधः—
रागद्वेषादीनामन्यथा प्रतिपादनम् । एवमेवाऽमृतोद्भावनोद्भावेऽपि द्रव्यादिचतुर्धा
योजनीया । तस्माद्विरमणमिति । हे भगवन् ! सर्वे—समस्तं श्रुत्वा सर्वं प्रत्याख्य-
मीति पूर्ववद्वोदयम् ।

तदथ विप्रदयति—‘स’—इति, अथ—अनन्तरम्—अपारम्भ—क्रोधात्—क्रोध-

इन चार प्रकारके श्रुत्वावादीके भी द्रव्य क्षेत्र काल भावके मेदसे
चार चार मेद होते हैं । धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आदि पञ्चद्रव्योंके
स्वरूपकी अन्यथा प्ररूपणा करना द्रव्य—सद्भावप्रतिषेध है । लोक और
अलोकका अथार्थ निरूपण करना क्षेत्र—सद्भावप्रतिषेध है । क्षण सहस्र
दिन आदिके स्वरूपका मिथ्या कथन करना काल—सद्भावप्रतिषेध है ।
राग द्वेष आदि भावोंका विपरीत स्वरूप बताना भाव—सद्भावप्रतिषेध है ।
इसी प्रकार अन्य तीन मेदोंकी चतुर्भिर्गी समस्त खेनी चाहिए, जैसे—
द्रव्य अमृतोद्भावन, क्षेत्र अमृतोद्भावन, इत्यादि ।

हे भगवन् ! मैं सब प्रकारके श्रुत्वावादीका प्रत्याख्यान करता हूँ ।

श्रुत्वावादि किस किस कारणसे होता है ? सो कहते हैं—

जीवके क्रोध—मोहनीय प्रकृतिके उदयसे स्व-परके चित्तमें विकार

के चार प्रकारका श्रुत्वावादीना पञ्च द्रव्य क्षेत्र काल भावना क्षेत्र अमृतो
चार चार क्षेत्र भाव है धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आदि पञ्च द्रव्योंके स्वरूपकी
अन्यथा प्ररूपणा करनी के द्रव्य—सद्भावप्रतिषेध है लोक और अलोकके
अथार्थ निरूपण करनी के क्षेत्र—सद्भावप्रतिषेध है, क्षण सहस्र दिन आदि
स्वरूपके मिथ्या कथन करनी के काल—सद्भावप्रतिषेध है राग द्वेष आदि भावोंके
विपरीत स्वरूप बताने के भाव—सद्भावप्रतिषेध है के प्रकारके अन्य त्रय क्षेत्रोंकी
चतुर्भिर्गी समस्त खेनी, जैसे—द्रव्य—अमृतोद्भावन क्षेत्र—अमृतोद्भावन, इत्यादि

हे भगवन् ! मैं सब प्रकारका श्रुत्वावादीना प्रत्याख्यान कर रहा हूँ

। श्रुत्वावादि क्या क्या कारणसे होता है ? ते कहे कहे हैं—

जीवना क्रोध—मोहनीय प्रकृतिना उदयसे स्व-परना चित्तमें विकार करके

આત્મનઃ ક્રોધમોહનીયપ્રકૃત્યુદયેન સ્વપરચિત્તવિકૃતિજનકો નિરનુકમ્પક્રૌર્યવૈભા-
વિકપરિણામવિશેષસ્તસ્માત્ । લોભાત્=લોભઃ-લોભપ્રકૃત્યુદયવશાદ્રવ્યાધમિલાપ-
લક્ષણો જીવસ્ય વૈભાવિકપરિણામસ્તસ્માત્ । મયાત્=મયં-મયમોહનીયપ્રકૃત્યુદયે-
નોદ્વેગાઽઽવેદકો વિકારવિશેષસ્તસ્માત્ । હાસાત્=હાસઃ-હાસ્યમોહનીયપ્રકૃત્યુ-
દયેન વાગાદિવિકૃત્યા કપોલયુગલોલ્લાસન-લોચનસંકોચન-દશનપ્રકાશન-સહકૃત-
સશબ્દપ્રાય-વદનવ્યાદાનાદિલક્ષણથેતોવિકાશસ્તસ્માત્ । નૈવ સ્વયં મૃષા=મિથ્યા
વદામિ, નૈવાન્યૈર્મૃષા વાદયામિ, મૃષા વદતોઽપ્યન્યાન્ન સમનુજાનામીત્યાદિ
પૂર્વવત્ ॥ ૯ ॥ (૨)

કરનેવાલા અનુકમ્પારહિત ક્રૂરતારૂપ વૈભાવિક પરિણામ ક્રોધ હૈ !

લોભ-પ્રકૃતિકે ઉદયસે દ્રવ્ય આદિકી અભિલાષારૂપ જીવકે વૈભાવિક
ભાવકો લોભ કહતે હૈ,

મય-મોહનીયકે ઉદયસે ઉદ્વેગકો ઉત્પન્ન કરનેવાલા વિકાર મય,
કહલાતા હૈ ।

હાસ્ય-મોહનીયકે ઉદયસે વચનોંકી વિકૃતિકે સાથ ગાલ ફુલાકર,
આંખેં કુહર મૂંદકર દાંત નિકાલકર ‘હી-હી’ શબ્દ કરકે મુખકો
પ્રફુલ્લિત કરના હાસ્ય કહલાતા હૈ ।

इन सब कारणोंसे मृषावाद होता है । मैं इन कारणोंके वश होकर
न स्वयं मृषा बोलूंगा, न दूसरोंसे बोलाऊंगा, न किसी मृषा बोलते
हुएको भला जानूंगा (२) ॥९॥

વાળો અનુકપારહિત ક્રૂરતારૂપ જીવનો વૈભાવિક-પરિણામ એ ક્રોધ છે

લોભ-પ્રકૃતિના ઉદયે કરીને દ્રવ્ય આદિની અભિલાષારૂપ જીવના વૈભાવિક-
ભાવને લોભ કહે છે

મય-મોહનીયના ઉદયથી ઉદ્વેગને ઉત્પન્ન કરવાવાળો વિકાર મય કહેવાય છે.

હાસ્ય-મોહનીયના ઉદયથી વચનોની વિકૃતિની સાથે ગાલ કુલાવીને આખો
કાંધક મીંચીને દાંત કાઢીને ‘હી-હી’ શબ્દ કરીને મુખને પ્રફુલ્લિત કરવું એ હાસ્ય
કહેવાય છે

એ સર્વ કારણોથી મૃષાવાદ ઉત્પન્ન થાય છે હું એ કારણોને વશ થઈને
નહિ સ્વયં મૃષા (બૂઠું) બોલું, નહિ બીજા પાસે બોલાવું, કે નહિ મૃષા
બોલનારને ભલો જાણુ (૨) (૯)

इयेऽपि (धत्वारो मदाः) प्रत्येकं चतुर्धा-द्रव्य क्षेत्र काल-भाव-मेदान् । तत्र द्रव्य-
विषयकसद्भावप्रतिषेधः-धर्माधर्मादिष्वद्रव्याणामन्यथा प्ररूपणम् । संप्रतिषेध-
सद्भावप्रतिषेधः-लोकालोकयोरन्यथा निरूपणम् । कालविषयकसद्भावप्रतिषेधः-
क्षण सुहृत्-दिनसादिस्वरूपाणामन्यथा निरूपणम् । भावविषयकसद्भावप्रतिषेधः-
रागद्वेषादीनामन्यथा प्रतिपादनम् । एवमेवाऽमृतोद्भाषनादित्रयेऽपि द्रव्यादिष्वुर्मगी
योजनीया । तस्माद्विरमणमिति । हे भगवन् ! सर्व-समस्तं मृषावादं प्रत्याख्य-
मीति पूर्ववद्बोद्धव्यम् ।

तदव विषदयति-‘स’-इति, अय-अनन्तरम् अपारम्भ-क्रोधात्-क्रोध-

इन चार प्रकारके मृषावादोंके भी द्रव्य क्षेत्र काल भावके मेदस
चार चार मेद होते हैं । धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आदि पञ्चद्रव्योंके
स्वरूपकी अन्यथा प्ररूपणा करना द्रव्य-सद्भावप्रतिषेध है । लोक औ
अलोकका अयथार्थ निरूपण करना क्षेत्र-सद्भावप्रतिषेध है । क्षण सुहृत्
दिन आदिके स्वरूपका मिथ्या कथन करना काल-सद्भावप्रतिषेध है ।
राग द्वेष आदि भावोंका विपरीत स्वरूप यत्नाना भाव-सद्भावप्रतिषेध है ।
इसी प्रकार अन्य तीन मेदोंकी चतुर्भंगी समस्त छेनी चाहिए, जैसे-
द्रव्य अमृतोद्भाषन, क्षेत्र अमृतोद्भाषन, इत्यादि ।

हे भगवन् ! मैं मय प्रकारके मृषावादका प्रत्याख्यान करता हूँ ।

मृषावाद किस किस कारणसे होता है ? सो कहते हैं—

जीवके मोघ-मोहनीय प्रकृतिके उदयसे स्व-परके चित्तमें विकार

के चार प्रकारका मृषावाहना पञ्च द्रव्य क्षेत्र काल भावना के छे छे
आर आर के छे आय । धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आदि ५ द्रव्योंके स्वरूपकी
अन्यथा प्ररूपणा करनी के द्रव्य-सद्भावप्रतिषेध । लोक औ अलोक
अधर्मादि निरूपण करनी के क्षेत्र-सद्भावप्रतिषेध है, क्षण सुहृत् दिन आदि
स्वरूपकी मिथ्या कथन करनी के काल-सद्भावप्रतिषेध है राग द्वेष आदि भावोंके
विपरीत स्वरूप यत्नाना के भाव-सद्भावप्रतिषेध है के प्रकारके अन्य मय के छे
चतुर्भंगी समस्त छेनी, जेगके-द्रव्य-अमृतोद्भाषन क्षेत्र-अमृतोद्भाषन, इत्यादि

हे भगवन् ! हे सर्व प्रकारका मृषावाहना प्रत्याख्यान करे छे

मृषावाद क्या क्या कारणसे होता है । ते कहे कहे छे—

लपना मोघ-मोहनीय प्रकृतिना उदयसे स्व-परका चित्तमा विकार करे

આત્મનઃ ક્રોધમોહનીયપ્રકૃત્યુદયેન સ્વપરચિત્તવિકૃતિજનકો નિરનુકમ્પક્રોધૈર્વા-
વિકપરિણામવિશેષસ્તસ્માત્ । લોભાત્=લોભઃ-લોભપ્રકૃત્યુદયવશાદ્રવ્યાથમિલાષ-
લક્ષણો જીવસ્ય વૈભાવિકપરિણામસ્તસ્માત્ । મયાત્=મયં-મયમોહનીયપ્રકૃત્યુદયે-
નોદ્દેગાઽઽવેદકો વિકારવિશેષસ્તસ્માત્ । હાસાત્=હાસઃ-હાસ્યમોહનીયપ્રકૃત્યુ-
દયેન વાગાદિવિકૃત્યા કપોલયુગલોલ્લાસન-લોચનસંકોચન-દશનપ્રકાશન-સહકૃત-
સશબ્દપ્રાય-વદનવ્યાદાનાદિલક્ષણશ્ચેતોવિકાશસ્તસ્માત્ । નૈવ સ્વયં મૃષા=મિથ્યા
વદામિ, નૈવાન્યૈર્મૃષા વાદયામિ, મૃષા વદતોઽપ્યન્યાન્ન સમનુજાનામીત્યાદિ
પૂર્વવત્ ॥ ૯ ॥ (૨)

કરનેવાલા અનુકમ્પારહિત ક્રૂરતારૂપ વૈભાવિક પરિણામ ક્રોધ છે !

લોભ-પ્રકૃતિકે ઉદયસે દ્રવ્ય આદિકી અમિલાષારૂપ જીવકે વૈભાવિક
ભાવકો લોભ કહેતે હૈં,

મય-મોહનીયકે ઉદયસે ઉદ્દેગકો ઉત્પન્ન કરનેવાલા વિકાર, મય,
કહલાતા છે ।

હાસ્ય-મોહનીયકે ઉદયસે વચનોંકી વિકૃતિકે સાથ ગાલ ફુલાકર
ઑંખે કુછર મૂંદકર દાંત નિકાલકર 'હી-હી' શબ્દ કરકે મુઝકો
પ્રફુલ્લિત કરના હાસ્ય કહલાતા છે ।

इन सब कारणोंसे मृषावाद होता है । मैं इन कारणोंके वश होकर
न स्वयं मृषा बोलूंगा, न दूसरोंसे बोलाऊंगा, न किसी मृषा बोलते
हुएको भला जानूंगा (२) ॥९॥

વાળો અનુક પારહિત ક્રૂરતારૂપ જીવનો વૈભાવિક-પરિણામ એ ક્રોધ છે

લોભ-પ્રકૃતિના ઉદયે કરીને દ્રવ્ય આદિની અમિલાષારૂપ જીવના વૈભાવિક-
ભાવને લોભ કહે છે

મય-મોહનીયના ઉદયથી ઉદ્દેગને ઉત્પન્ન કરવાવાળો વિકાર મય કહેવાય છે

હાસ્ય-મોહનીયના ઉદયથી વચનોની વિકૃતિની સાથે ગાલ ફુલાવીને ઑંખો
કાઠક મીચીને દાંત કાઢીને 'હી-હી' શબ્દ કરીને મુઝને પ્રફુલ્લિત કરવું એ હાસ્ય
કહેવાય છે

એ સર્વ કારણોથી મૃષાવાદ ઉત્પન્ન થાય છે હું એ કારણોને વશ થઈને
નહિ સ્વયં મૃષા (જૂઠું) બોલું, નહિ બીજા પાસે બોલાવું, કે નહિ મૃષા
બોલનારને ભલો જાણું (૨) (૯)

सत्यपरिपासन चाञ्छादान-(चौर्य)-परित्यागपूर्वकं कर्तुं सुप्रकमिति तदन-
न्तरमदद्यादानविरमणसठशकं तृतीयं महाव्रतमाह—‘अहावरे तथे’ इत्यादि ।

मूल्म-अहावरे तथे भते ! महव्रत अदिज्ञादाणाओ वेरमण,
सव भते ! अदिज्ञादाण पच्चक्खामि, से गामे वा नगरे वा रस्से वा
अप्प वा वहु वा अणु वा थूल वा चित्तमत वा अचित्तमत वा नेव
सय अदिन्न गिण्हिज्जा, नेवझेहि अदिन्न गिण्हाविज्जा, अदिन्न
गिण्हतेवि अस्से न समणुजाणिज्जा, जाक्खीवाए तिविह तिविहेण
मणेण वायाए काएण न करेमि, न कारवेमि, करंतपि अन्न न सम-
णुजाणामि । तस्स भते ! पडिक्कामि निंदामि गरिहामि अप्पाण
वोसिरामि । तच्चे भते ! महव्रत उवट्ठिओमि सव्वाओ अदिज्ञादा
णाओ वेरमण ॥१०॥

छाया—महापरे तृतीये भवन्त ! महाव्रतेऽञ्छादानाद्विरमण, सर्वे भवन्त !
अदद्यादानं प्रस्थाप्यामि, अथ ग्रामे वा नगरे वा अप्ये वा अन्ये वा बहु वा
अणु वा स्थूलं वा विचषणा अभिचषणा नैव स्वयमर्हं गृह्णामि नैवान्यैरर्हं
ग्राह्यामि, भर्तुं गृह्यतोऽप्यन्यान् समनुमानामि, यावज्जीवया त्रिविधं त्रिविधेन
मनसा वाचा कायेन न करोमि न कार्यामि कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुमानामि ।
तस्माद् भवन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हे आत्मानं व्युत्थुनामि । तृतीये
भवन्त ! महाव्रते उपस्थितोऽस्मि सर्वस्माददद्यादानाद्विरमणम् ॥१०॥

(३) अदद्यादानविरमण

सान्त्वयार्थः—भते ! = हे भगवन् ! अहावरे = इसके बाद तथे = तीसरे मह
व्रत = महाव्रतमें अदिज्ञादाणाओ = अदद्यादानसे विरमण = विरमण होता है (अतः)

सत्य महाव्रतका पालन अदद्यादानका त्याग करनेसे ही हो सकता है,
इस कारण सत्य महाव्रतके पश्चात् अदद्यादानविरमण नामक तीसरे
महाव्रतका कथन करते हैं—‘अहावरे तथे’ इत्यादि ।

सत्य महाव्रतनु पालन अदद्यादाननो त्याग करवाओ व अर्ह शब्द ३ वे
हास्युभी सत्य महाव्रतनी पछी अदद्यादान-विरमण नामका गीत महाव्रतनु ३०
३२ ३-अहावरे तथे इत्यादि.

१) भंते ! = हे भगवन् ! सञ्चं = सब प्रकारके अदिन्नादानं = अदत्तादान (चोरी) का पचक्खामि = प्रत्याख्यान करता हूँ से = अथ-अब से लेकर मैं-गामे वा = ग्राममें नगरे वा = नगरमें रण्णे वा = अरण्यमें अप्पं वा = अल्प-थोड़ा वहुं वा = बहुत-घणा अणुं वा = सूक्ष्म-छोटा थूलं वा = स्थूल-मोटा चित्तमंतं वा = सचेतन अचित्तमंतं वा = अचेतन (आदि किसी भी) अदिन्नं = विना दिये हुए पदार्थको सयं = स्वयं नेव = नहीं गिण्हिज्जा = ग्रहण करूँगा, नेवजेहिं = न दूसरोंसे अदिन्नं = विना दिया हुआ गिण्हाविज्जा = ग्रहण कराऊँगा, अदिन्नं = विना दिये हुए पदार्थको गिण्हंतेवि = ग्रहण करते हुए भी अन्ने = दूसरेको न समणुजाणामि = भला नहीं जानूँगा, जाव-ज्जीवाए = जीवनपर्यन्त (इसको) तिचिहं = कृत-कारित-अनुमोदनारूप तीन करणसे (तथा) तिचिहेणं = तीन प्रकारसे मणेणं = मनसे वायाए = रचनसे काएणं = कायसे न करेमि = न करूँगा, न कारवेमि = न कराऊँगा, करंतपि = करते हुए भी अन्नं = दूसरेको न समणुजाणामि = भला नहीं समझूँगा । भंते ! = हे भगवन् ! तस्स = उस दण्डसे पडिक्कमामि = पृथक् होता हूँ, निंदामि = आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि = गुरुसाक्षीसे गर्हा करता हूँ, अप्पाणं = दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको त्रोसिरामि = त्यागता हूँ । भंते ! = हे भगवन् ! तच्चे = तीसरे = महव्वए = महाव्रतमें उवट्ठिओमि = उपस्थि हुआ हूँ, इसलिये मुझे सञ्चाओ = सब अदिन्नादानाओ = अदत्तादानसे वैरमणं = विरमण-त्याग है ॥१०॥ (३)

(३) अदत्तादानविरमणव्रतम्.

टीका—हे भगवन् ! अथ = मृषावादविरमणानन्तरम् अपरे = तृतीये महाव्रते अदत्तादानात् = न दत्तमदत्त = देवगुरुभूपगाथापतिसाधर्मिकैरनुज्ञात तस्याऽऽदानं = ग्रहणमदत्तादानं तस्माद्विरमणम्, सर्वं भगवन् ! अदत्तादानं प्रत्याख्यामि, एतच्च

(३) अदत्तादानविरमण ।

मृषावादविरमणके बाद तीसरे महाव्रतमें देव गुरु राजा गाथापति और साधर्मिकके द्वारा न दिये हुए पदार्थके ग्रहणका त्याग किया जाता है, इसलिए हे भगवन् ! मैं सर्व अदत्तादानका परित्याग करता हूँ । वह इस प्रकार—

(३) अदत्तादानविरमण.

मृषावादविरमणनी पछी त्रीन् महाव्रतमा देव गुरु, राजा, गाथापति अने साधर्मिके न आपेला ओवा पदार्थनु ग्रहण करवाने त्याग करवाना आवे छे, तेथी छे भगवन् ! छु सर्व अदत्तादाननो परित्याग करू छु ते आ प्रकारे—

આસ્પ્યાતપૂર્ણમ્ । તદેવ વિશ્વદયતિ-‘સે’-इति, अयन्मन्तरम्-अधारम्य-त्राय-
ग्रस्य ते=अथ ते=विनाश्यन्ते बुद्धिविद्याविवेकादयो गुणा यत्र स इति, अयो
गोमहिपादीनां करैरिति वा ग्रामः (सिद्धिः पृषोदरादित्वात्) कृषिमञ्जुरभूमौ,
हृष्टादियून्यवसतिः, कण्टकमयवृक्षिपरिवेष्टितमुहसमूहसम्पन्नो वा तस्मिन् । नमरे
न गच्छन्तीति नगाः=इसाः पर्वताश्च, त इव सङ्गलताः मासादादयो यस्मिन्-
क्षगरम्, (‘नग-पांसु पाण्डुम्यधे’-ति चार्त्तिकेन नगसम्प्राप्तः) नक्षत्रमिति
व्यापारपक्षे तु न विष्यते गोमहिपादीनामष्टादशविधः करः=रानप्राप्तमाना
(जकात) यत्र तत् । यथा—

“पुण्यपापक्रियाविधौ, दयादानप्रवर्त्तकैः ।

कलाकलापकृष्टैः, सर्ववर्णैः समाकुलम् ॥

भाषामિર્વિધિમિથ, યુક્ત ‘નગર’ મુખ્યતઃ ॥”

જહો રહનેસે બુદ્ધિ, વિદ્યા, વિવેક આદિ ગુણ નષ્ટ હો જાતે હેં વસે
ગ્રામ કહતે હેં । અથવા જહો ગાય મૈસ આદિકા કર (ટેક્સ) લિપા
જાતા હો, અથવા પૃથ્વીકે અધિક ભાગમેં કૃષિ હોતી હો, બાજાર, પા
બુકાને ન હો, કોંટોંકી વાકસે ઘિરે કુપ ઘર હોંવસ વસ્તીકો ગ્રામ (ગાંવ)
કહતે હેં ।

જહો વૃક્ષ તથા પર્વતકી તરહ અત્યન્ત વસત મહલ-હબેલીયોં હોં,
અથવા ગો મહિપ આદિ પર કર (જકાત) ન લગતા હો, અથવા જિસ
વસ્તીમેં પુણ્ય-પાપ ક્રિયાઓંકે જ્ઞાતા, દયા-દાનકે પ્રવર્તક, કલાઓમેં
કુશલ ચારોં વર્ણ હોં, ઓર જહોં નાના વેશકી ભાષા બોલનેવાસે મનુષ્ય
રહતે હોં વસે નગર કહતે હેં ।

જ્યાં સ્થેવાથી બુદ્ધિ, વિદ્યા, વિવેકાદિ ગુણો નષ્ટ થઈ જાય છે તેને ગ્રામ
કહે છે । અથવા જ્યાં ગાય વેશ આદિનો કર (ટેક્સ) લેવામાં આવે છે, અથવા
પૃથ્વીના વધારે ભાગમાં ખેતી થાય છે, બજાર અથવા દુકાનો હોય નહિ, કોંટાંકી
વાદથી ઘેરેલા ઘર હોય, જે વસ્તીને ગ્રામ (ગામ) કહે છે ।

જ્યાં વૃક્ષ કે પર્વત જેવી અત્યંત ઉંચી મહેલ-હબેલીઓ હોય, અથવા
ગાય-વેશ આદિ પર કર (જકાત) ન લાગતો હોય, અથવા જે વસ્તીમાં
પુણ્ય-પાપ ક્રિયાઓના જ્ઞાતા, દયા-દાનના પ્રવર્તક, કલાઓમાં કુશલ ચારે વર્ણો
હોય, અને જ્યાં વૃક્ષ વૃક્ષ દેગોળી જગ્યાઓ બોલનારા મનુષ્યો રહેતા હોય,
તેને નગર કહે છે ।

ઈત્યુક્તલક્ષણં તસ્મિન્ । અરણ્યે=અર્યતે-ગમ્યતે એકાન્તવિવિક્તદેશપ્રિયૈર્ધ્યાના-
ર્થિભિઃ, કાષ્ઠાઘાહર્તુ કાષ્ઠહારકૈર્વૈત્યરણ્યં તસ્મિન્, ઉપલક્ષણાત્ખેટકાદૌ । એતેષાં
મધ્યે કસ્મિંશ્ચિદપિ સ્થલે અલ્પ=મૂલ્યતો ન્યૂનં દન્તાદિપરિશોધનાર્થં તૃણાદિકમ્,
બહુ=અધિકમૂલ્યકં સુવર્ણાદિકમ્, અણુ=પ્રમાણતો લઘુ માણિક્યાદિકમ્, સ્થૂલમ્=
પ્રમાણતો વિશાલમેરણ્ડકાષ્ઠાદિકમ્, ચિત્તવત્=સચેતનમ્, અચિત્તવત્=અચેતનં વા,
એતત્સર્વમ્ એતદન્યતમં વા અદત્તં=તત્સ્વામિના ગ્રહણાયાઽનનુમતં નૈવ સ્વયં
ગૃહ્ણમિ, નૈવાન્યૈરદત્તં ગ્રાહ્યામિ, અદત્તં ગૃહ્ણતોઽપ્યન્યાન્ન સમનુજાનામીત્યાદિકં
સર્વં વ્યાખ્યાતપૂર્વમ્ ।

નનુ સામાન્યેનાઽદત્તાદાનસ્ય સ્તેયત્વે પ્રતિક્ષણમનન્યદેયકર્માણ્યાદદાનસ્ય

એકાન્ત ઓર પવિત્ર સ્થાનકે અભિલાષી ધ્યાનાર્થી યોગી અથવા
લકડી લાનેકે લિષે લકડહારે જહાં જાતે હૈં વહ અરણ્ય કહલાતા હૈ ।

હન ગ્રામ, નગર, અરણ્ય ઓર ઉપલક્ષણસે ખેટક (ખેડા) આદિ
કિસી સ્થાનમેં કમ મૂલ્યવાલા-દાંત જુજાનેકા તિનકા આદિ, અધિક
કીમતવાલા-સુવર્ણ આદિ, પ્રમાણકી અપેક્ષા અણુ-માણિક્ય આદિ,
પ્રમાણકી અપેક્ષા બડા-એરણ્ડકાષ્ઠ આદિ, સચેતન અથવા અચેતન કોઈ
પદાર્થ યા સબ પદાર્થ વિના સ્વામીકી અનુમતિકે ન સ્વયં ગ્રહણ કરૂંગા,
ન દૂસરોસે ગ્રહણ કરાઝૂંગા ઓર ન ગ્રહણ કરનેવાલેકો ખલા જાનૂંગા ।

પ્રશ્ન-હે ગુરુ મહારાજ ! વિના દી હુઈ સબ વસ્તુઓંકો ગ્રહણ કરના
યદિ અદત્તાદાન હૈ તો મુનિયોંકો ભી અદત્તાદાનકા પ્રસંગ આવેગા,

એકાન્ત અને પવિત્ર સ્થાનના અભિલાષી ધ્યાનાર્થી યોગી અથવા લાકડા
લેવાને માટે કડિયારા જ્યા જાય છે તે અરણ્ય (જંગલ) કહેવાય છે

એ ગામ નગર અરણ્ય અને ઉપલક્ષણે કરીને ખેટક (ગામડું) આદિ
કોઈ સ્થાનમાં એકા મૂલ્યવાળું દાંત ખોતરવાનું તણખણ વગેરે, વધારે મૂલ્ય-
વાળું સોનું વગેરે, પ્રમાણની અપેક્ષાએ નાનું માણિક્યાદિ, પ્રમાણની અપેક્ષાએ
મોટું એરંડાનું લાકડું આદિ, સચેતન અથવા અચેત કોઈ પદાર્થ યા સર્વ
પદાર્થ, તેના સ્વામીની અનુમતિ વિના, નહિ સ્વયં હું ગ્રહણ કરૂં, નહિ ખીમ
પાસે ગ્રહણ કરાવું અને નહિ ગ્રહણ કરનારને લેલો જાણુ

પ્રશ્ન-હે ગુરુ મહારાજ ! આપવામાં આવ્યા વિનાની બધી વસ્તુઓને
ગ્રહણ કરવી એ નો અદત્તાદાન છે તો મુનિઓને પણ અદત્તાદાનનો પ્રસંગ

સમિતિશુભિમંત્રિમિર્મર્મ યા સમુપાર્જયતઃ સાધોરદષ્ટાદાનાપચિપ્તસક્તિરિતિ વેદ,

લોકપ્રસિદ્ધહસ્તાદિકરણકદાનાઽઽદાનાદિવ્યવહારસ્ય કર્માન્નિબમાનસ્ય,
તથાહિ લોકે વક્ષપામાદિકમન્યસ્મૈ હસ્તેન દીયતેઽન્યસ્માદ્ઽઽદીયતે, ઇત્યેવં રા-
નાઽઽદાનાદિવ્યવહારો હસ્યતે તસ્ય ન કર્મવિપયકસ્ય સંભવતિ, તેષાં સૂક્ષ્મત્વાત્,
નહિ મૂઢમ્ કર્માદિક હસ્તાદિકરણકદ્વયવિતરણયોગ્યતાં મળતે ઇતિ ।

કર્મોંકિ મુનિ વિના વિચે કુપ કર્મોંકો પ્રતિક્ષણ ગ્રહણ કરતે હેં ઓર
સમિતિ-શુભિકા પાલન કરકે કર્મકા મી કર્પાર્જન કરતે હેં ।

ઉત્તર-હે શિષ્ય ! પેસા નહીં હેં । હાપોંસે હેને-વેનેકા જેસા વ્યવહાર
લોકમેં પ્રસિદ્ધ હેં વૈસા કર્મોંમેં નહીં હો સકતા, અર્થાત્ લોકમેં પેસા
વ્યવહાર હોતા હેં કિ-‘વક્ષ પામ્ર દુસરોંકો હાથસે દિયા જાતા હેં, દુસરેસે
લિયા જાતા હેં ।’ હસ પ્રકારકા વ્યવહાર કર્મોંકે વિપયમેં નહીં હોતા,
કર્મોંકિ કર્મ અત્યન્ત સૂક્ષ્મ હેં, બે હનિપકે વિપય મી નહીં હોતે તો
उनका छेन-वेन कैसे हो सकता है ? । दूसरी बात यह है कि प्रमादके
योगसे अदक्ष पदार्थका आदान (ग्रहण) करना अदस्तादान कहलाता है,
मुनिराजको तद्विषयक प्रमाद नहीं है इसलिए उन्हें अदस्तादानका
दोष नहीं लगता । मुनिराज तो कभी नहीं चाहते कि हम कर्मोंको
ग्रहण करें, किन्तु संसारी आत्मा और कर्मोंका स्वभाव ही ऐसा है कि
आपसे, हरषु हे मुनि विना अपायका कर्मनि प्रतिक्षय अदक्ष करे छे अने सुमिति
शुतिनु पालन करीने धर्मनु पक्ष उपबर्णन करे छे

ઉત્તર-હે શિષ્ય ! એમ નથી । કાશીથી લેવા કેવાને એવો વહેવાર લોકમાં
પ્રસિદ્ધ છે તેવો વહેવાર કર્મોમાં નથી હોઈ શકેતો, અર્થાત્ લોકમાં એવો વહે-
વાર થાય છે કે-‘વક્ષ પામ્ર બીજાઓને કાશી આપવામાં આવે છે, બીજા
પાસેથી લેવામાં આવે છે’ એ પ્રકારનો વહેવાર કર્મોની બાબતમાં થતો નથી,
કેમકે-કર્મ અત્યન્ત સૂક્ષ્મ છે તે ઇન્દ્રિયનો વિષય જ નથી હોતો તો એવી
લેણ-રેણ કંથી રીતે થઈ શકે ? બીજી વાત એ છે કે-પ્રમાદના ચેત્રથી અદક્ષ
પદાર્થનું આદાન (અદક્ષ) કરવું એ અદસ્તાદાન કહેવાય છે મુનિરાજને તદ્વિષ-
યક પ્રમાદ હોતો નથી, તેથી તેમને અદસ્તાદાનનો દોષ લાગતો નથી મુનિરાજ
તો કદાપિ એમ નથી ઇચ્છતા કે હું કર્મોનું અદક્ષ કરૂં, કિન્તુ સંસારી આત્મા
અને કર્મોના સ્વભાવ જ એવો છે કે એથી કમ અપાય જાય છે બાકી નહીં

ધર્મપૂર્ણાયતશ્ચાઽપ્રમત્તત્વાત્તીર્થકરાણાં ધર્માર્જનોપદેશાચ્ચ ન સ્તેયપ્રસન્નઃ, અત
 એવા-અલ્પ-વહુ-સ્થૂલાઽણુગ્રહણં- સૂત્રે કૃત્તમિતિ ॥ ૧૦ ॥ (૩)

મૈથુનવિરમણમન્તરેણ હર્દિસાદિમહાવ્રતાનાં સંરક્ષણં ન ભવિતું શક્નોતિ, યતો
 મૈથુનપરાયણઃ પ્રાણી ત્રસ-સ્થાવર-જીવાન્ હિનસ્તિ, મિથ્યા વદતિ, અદત્તં ચાઽઽ-
 દત્તેઽતસ્તેષાં નિરપાયપરિપાલનાય 'મૈથુનવિરમણ'-નામધેયં ચતુર્થ મહાવ્રતમાહ-
 'અહાવરે ચઉત્યે' इत्यादि ।

જિસસે કર્મ બંધ જાતે હૈં । રહા ધર્મોપાર્જન, સો તીર્થકર ભગવાને
 ધર્મોપાર્જન કરનેકા આદેશ તથા ઉપદેશ દિયા હૈં ફસલિએ અદત્તાદાનકા
 પ્રસંગ નહીં આતા ।

સૂત્રમેં અલ્પ, વહુ, સ્થૂલ, ઓર અણુ, ઇન્ શબ્દોંકા ગ્રહણ મી ફસી
 આશયસે કિયા ગયા હૈં, અત એવ કર્મોંકે બન્ધન તથા સમિતિ-ગુપ્તિ
 દ્વારા ધર્મોપાર્જનમેં અદત્તાદાન નહીં લગતા હૈં ॥૧૦॥ (૩)

મૈથુનવિરમણકે વિના અહિંસા આદિ મહાવ્રતોંકી રક્ષા નહીં
 હો સકતી, ક્યોંકિ મૈથુન સેવન કરનેવાલા ત્રસ સ્થાવર જીવોંકી હિંસા
 કરતા હૈં, અસત્ય બોલતા હૈં, ઓર અદત્તકા આદાન કરતા હૈં । અત એવ
 અહિંસાદિ મહાવ્રતોંકા નિરતિચાર પાલન કરનેકે લિએ મૈથુન-વિરમણ
 નામક ચતુર્થ મહાવ્રતકા પ્રતિપાદન કિયા જાતા હૈં- 'અહાવરે ચઉત્યે'
 इत्यादि ।

ધર્મોપાર્જન, તે તીર્થકર ભગવાને ધર્મોપાર્જન કરવાને આદેશ તથા ઉપદેશ આપ્યો
 છે- તેથી તેમા અદત્તાદાનને પ્રસંગ જ આવતો નથી

સૂત્રમા અલ્પ, બહુ, સ્થૂલ, અને આણુ, એ શબ્દોનું ગ્રહણ પણ એ જ
 આશયથી કરવામા આવ્યું છે એટલે કર્મોના બંધન તથા સમિતિ-ગુપ્તિ દ્વારા
 ધર્મોપાર્જન, એમા અદત્તાદાન લાગતું નથી (૩) (૧૦)

મૈથુનવિરમણ વિના અહિંસા આદિ મહાવ્રતોની રક્ષા થઈ શકતી નથી,
 કારણ કે-મૈથુન સેવન કરવાવાળો ત્રસ-સ્થાવર જીવોની હિંસા કરે છે, અસત્ય
 બોલે છે અને અદત્તનું આદાન કરે છે તેથી કરીને અહિંસાદિ મહાવ્રતોનું નિરતિચાર
 પાલન કરવાને માટે મૈથુનવિરમણ નામનું ચોથું મહાવ્રતનું પ્રતિપાદન
 કરવામા આવે છે-અહાવરે ચઉત્યે इत्यादि

मूख्य-अहावरे चउत्थे भते ! महव्वण मेहुणाओ वेरमण, सव्व भते ! मेहुण पच्चक्खामि, से दिव्व वा माणुस वा तिरिक्खजोणिय वा नेव्व सय मेहुण सेविज्जा, नेव्वल्लेहिं मेहुण सेवाविज्जा, मेहुण सेवं तेवि अल्ले न समणुजाणिज्जा, जावज्जीवाए तिविह तिविहेण मणेण वायाए काएण न करेमि, न कारवेमि, करतंपि अल्ल न समणुजाणामि। तस्स भते ! पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि चउत्थे भते ! महव्वण उव्वट्ठिओमि सव्वाओ मेहुणाओ वेरमण ॥११॥ (४)

छाया — अथापरे चतुर्थे भवन्त ! महाव्रते मैथुनाद्विरमणं, सर्वं भवन्त ! मैथुन प्रत्याख्यामि, अथ देव वा मानुषं वा तैर्यन्योनं वा नैव स्वयं मैथुनं सेवे, नैवान्यैर्मैथुनं सेवयामि, मैथुनं सेवमानानप्यन्यास्य समनुमानामि, यावज्जीवया त्रिविधं त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि, न कारयामि, कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुमानामि । तस्माद् भवन्त ! पतिक्रमामि निन्दामि मर्हे आत्मानं व्युत्स्रामि । चतुर्थे भवन्त ! महाव्रते उपस्थितोऽस्मि सर्वस्मान्मैथुनाद्विरमयम् ॥११॥

(४) मैथुनविरमण

सान्वयार्थः—भते ! = हे भगवन् ! अहावरे = इसके बाद चउत्थे = चौथे महव्वण = महाव्रतमें मेहुणाओ = मैथुनसे वेरमण = विरमण होता है, (अतः मैं) भते ! = हे भगवन् ! सव्व = सब प्रकारके मेहुण = मैथुनका पच्चक्खामि = प्रत्याख्यान करता हूँ, से = अथ से छेकर मैं दिव्व वा = देवसम्बन्धी माणुस = मानुष सम्बन्धी तिरिक्खजोणिय वा = तिर्यक्सम्बन्धी मेहुण = मैथुनको स्वयं = स्वयं नेव = न सेविज्जा = सेवन करूँगा, नेवल्लेहिं = न दूसरोंसे मेहुण = मैथुन सेवाविज्जा = सेवन कराऊँगा, मेहुण = मैथुन सेवतेवि = सेवन करते हुएभी अल्ले = दूसरोंको न समणुजाणिज्जा = भला नहीं समझूँगा, जावज्जीवाए = जीवनपर्यन्त (इसको) तिविह = कृत कारित अनुमोदनारूप तीन तरफसे (तथा) तिविहेण = तीन प्रकारके मणेण = मनसे वायाए = वचनसंकाएण = कायसे न करेमि = न करूँगा न कारवेमि = न कराऊँगा करतपि = करते हुएभी अल्ले = दूसरोंको न समणुजाणामि = भला नहीं समझूँगा । भते ! = हे भगवन् ! तस्स = उस वृण्डसे पडिक्कमामि = पृथक् होता हूँ, निंदामि = आत्मसाक्षीसं निन्दा करता हूँ, गरिहामि = गृह साक्षीसे गद्दी करता हूँ, अप्पाणं =

दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको वोसिरामि=त्यागता हूँ । भंते ! =हे भगवन् !
चउत्थे=चौथे महव्वए=महाव्रतमें उवट्ठिओमि=उपस्थित होता हूँ , इसलिये
मुझे सव्वाओ=सब प्रकारके मेहुणाओ=मथुनसे वेरमणं=त्याग है ॥११॥ (४)

(४) मैथुनविरमणव्रतम्.

टीका—हे भगवन् ! अथ अपरे चतुर्थे महाव्रते मैथुनात्=मिथुनेन=स्त्रीपुंसाभ्यां
निर्वृत्तं कर्म मैथुनं प्रत्याख्यामीति प्राग्वत् , तदेव विशदयति-‘से’ इति ।
अथ=अनन्तरम्-अद्यारभ्य दैव=देवानामिदं मानुषं=स्त्री-पुंससम्बन्धीत्यर्थः,
तैर्यग्योक्तं=तिर्यग्योनीनामिदं तैर्यग्योक्तं=पश्वादिसम्बन्धीत्यर्थः, मैथुनं नैव स्वयं
सेवे, इत्यादि सर्व पूर्ववत् । द्रव्यादिचतुर्भङ्ग्यपि प्राग्वद्योजनीया ॥११॥ (४)

(४)-मैथुनविरमण.

हे भगवन् ! चौथे महाव्रतमें समस्त प्रकारके मैथुनसे विरमण किया
जाता है, इसलिए हे भगवन् ! मैं सब तरहके मैथुनका प्रत्याख्यान
करता हूँ । अप्सराओं सम्बन्धी देवी, स्त्री-पुरुष सम्बन्धी मानुषिक,
पशु आदि सम्बन्धी तैर्यग्योनिक मैथुनको मैं न स्वयं सेवन करूँगा, न
दूसरोंसे सेवन कराऊँगा, न सेवन करते हुएको भला जानूँगा । द्रव्य
क्षेत्र काल भावकी चौभंगी यहाँपर भी लगानी चाहिए, अर्थात् द्रव्यसे-
स्त्री आदिके साथ, क्षेत्रसे-किसी क्षेत्रमें, कालसे-किसी कालमें और
भावसे-किसीभी भावसे, तीन करण तीन योगसे मैथुन सेवन नहीं
करूँगा ॥११॥ (४)

(४) मैथुनविरमण.

हे भगवन् ! योथा महाव्रतमा सर्व प्रकारना मैथुननुं विरमणु करवामा
आवे छे, तेथी हे भगवन् ! हु सर्व प्रकारना मैथुनना प्रत्याख्यान करं छु
अप्सराओ सणधी देवी, स्त्री-पुरुष-सणधी मानुषिक, पशु-आदि-सणधी
तैर्यग्योनिक मैथुन नहि हु स्वय सेवु, नहि णीणओ पासो सेवन करवु अने
नहि सेवन करनारने लवो णाणु द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावनी ओलगी ओमा पणु
लगाउवी, अर्थात् द्रव्यथी स्त्रीआदिनी साथे, क्षेत्रथी कोइ पणु क्षेत्रमा, कालथी कोइ
कालमा अने भावथी कोइ पणु भावे करीने तणु करणु तणु योगथी मैथुन सेवीश
नहि (४) (११)

मैथुनविरमणं च परिग्रहविरमणमन्तरेण न भवितुं सुष्ठुक्रमिति मैथुनविरमणा-
नन्तरं परिग्रहविरमणनामक पञ्चमं महाव्रतमाह—‘अहावरे पंचमे’ इत्यादि ।

मूकम्—अहावरे पंचमे भते ! महद्वप परिग्गहाओ वेरमण, सव
भते ! परिग्गह पञ्चक्खामि, से अप्प वा बहु वा अणु वा थूल वा
चित्तमत वा अचित्तमत वा नेव सयं परिग्गह परिगिण्हिज्जा, नेक्-
खेहिं परिग्गहं परिगिण्हवाविज्जा, परिग्गहं परिगिण्हतेवि अस्से न
समणुजाणिज्जा, जावज्जीवाय तिविहं तिविहेण मणेणं वायाय कायण
न करेमि, न कारवेमि, करतपि अस्स न समणुजाणामि । तस्स भते’
पढिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाण वोसिरामि । पंचमे भते
महद्वप उवट्ठिओमि सव्वाओ परिग्गहाओ वेरमण ॥१२॥ (५)

छाया—अथापरे पञ्चमे भवन्त ! महाव्रते परिग्रहाद्विरमणं, सर्वं भवन्त ।
परिग्रहं प्रस्थास्यामि, अथ भवन्तं वा बहुं वा अणुं वा स्पृशं वा चित्तवन्त
वा अचित्तवन्त वा नैव स्वयं परिग्रहं परित्यज्यामि, नैवान्यैः परिग्रहं परित्याह्वयामि,
परिग्रहं परित्यज्यतोऽप्यन्यान् समनुमानामि, यावज्जीवया त्रिविधं त्रिविधेन मनसा
वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुमानामि । तस्माद्
भवन्त ! पतिक्रामामि निन्दामि मर्हं आत्मानं व्युत्सृज्यामि । पञ्चमे भवन्त !
महाव्रते उपस्थितोऽस्मि सर्वस्मात्परिग्रहाद्विरमणम् ॥१२॥ (५)

(५) परिग्रहविरमण

सान्वयार्थः—भते ! = हे भगवन् ! अहावरे = इसके बाद पंचमे = पाँचवें महा-
व्रत = महाव्रतमें परिग्गहाओ = परिग्रहसे वेरमण = विरमण होता है, (अतः मैं)
ते ! = हे भगवन् ! सव्वं = सब प्रकारके परिग्गहं = परिग्रहको पञ्चक्खामि =
त्यागता हूँ, से = सब से छोड़कर मैं अप्पंवा = अन्य बहुतवा = बहुत अणुवा = अणु-छोटा

मैथुनविरमण, परिग्रहके त्यागो बिना नहीं हो सकता, इसलिये
मैथुनविरमणके अनन्तर परिग्रहविरमणनामक पाँचवाँ महाव्रत कहते हैं—
‘अहावरे पंचमे’ इत्यादि ।

मैथुनविरमण, परिग्रहके त्याग बिना नहीं हो सकता, तेसके मैथुनविरमणकी
पछी परिग्रहविरमण नामक पाँचवाँ महाव्रत कहते हैं—अहावरे पंचमे इत्यादि

થૂલંવા=સ્થૂલ મોટા ચિત્તમંતેવા=સચેતન અચિત્તમંતવા=અચેતન પરિગ્રહં=પરિગ્રહકો સય=સ્વયનેવ=નહીં પરિગિણિહજ્ઞા=ગ્રહણ કરુંગા, નેવંત્રેહિં=ન દૂસરોંસે પરિગ્રહં=પરિગ્રહકો પરિગિણહાવિજ્ઞા=ગ્રહણ કરાઝુંગા, પરિગ્રહં=પરિગ્રહકો પરિગિણંતેવિ=ગ્રહણ કરનેવાલેમી અત્રે=દૂસરોંકો ન સમણુજાણિજ્ઞા=ભલા નહીં, જાનૂંગા। જાવજ્જીવાએ=જીવનપર્યંત (ઇસકો) તિવિહં=કૃત કારિત અનુ-મોદનારૂપ ત્રીન કરણસે (તથા) તિવિહેણં=ત્રીન પ્રકારકે મણેણં=મનસે વાયાએ=વચનસે કાણં=કાયસે ન કરેમિ=ન કરુંગા, ન કારવેમિ=ન કરાઝુંગા, કરંતંપિ=કરતે હુએમી અત્રં=દૂસરેકો ન સમણુજાણામિ=ભલા નહીં સમજૂંગા। ભંતે= !હે ભગવન્ ! તસ્સ=ઉસ દણ્ડસે પઢિક્કમામિ=પૃથક્ હોતા હૂ, નિંદામિ=આત્મસાક્ષીસે નિન્દા કરતા હૂ, ગરિહામિ=ગુરુસાક્ષીસે ગર્હા કરતા હૂ, અપ્પાણં=દણ્ડ સેવન કરનેવાલે આત્માકો વોસિરામિ=ત્યાગતા હૂ। ભંતે !હે ભગવન્ ! પંચમે=પાંત્રવેઃ મહવ્વએ=મહાવ્રતમે ઉવઢિઓમિ=ઉપસ્થિત હોતા હૂ, ઇસલિયે મુક્કે સઢ્ઢાઓ=સવ પરિગ્રહાઓ=પરિગ્રહસે વેરમણં=વિરમણ-ત્યાગ હૈ ॥૧૨॥ (૫)

(૫) પરિગ્રહવિરમણવ્રતમ્ ।

ટીકા—હે ભગવન્ ! અથાપરે પશ્ચમે મહાવ્રતે પરિગ્રહાત્=પરિ-સર્વતોભાવેન ગૃ-હાતે=જન્મજરામરણાદિજનિતદુઃખૈર્વૈષ્ટ્યતે આત્માડનેનેતિ, યદ્વા પરિગ્રહાતે=સમૂર્છા સ્વીક્રિયતે ઇતિ પરિગ્રહઃ ‘મુચ્છા પરિગ્રહો વુત્તો’ ઇતિ વચનાત્, ધર્મોપકરણમિત્રં

(૬)-પરિગ્રહવિરમણ.

હે ભગવન્ ! ચતુર્થ મહાવ્રતકે પશ્ચાત્ પાંચવે મહાવ્રતમે પરિગ્રહકા પૂર્ણ પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા જાતા હૈ। જિસસે આત્મા જન્મ-જરા-મરણ-આદિ-જનિત નાના દુઃખોંસે ગૃહીત હોતા હૈ, અથવા જો મૂર્છા-પૂર્વક સ્વીકાર ક્રિયા જાતા હૈ વહ પરિગ્રહ કહલાતા હૈ, ક્યોંકિ ભગવાને મૂર્છાકો હી પરિગ્રહ વતલાયા હૈ। અતએવ ત્રીન કરણ ત્રીન યોગસે ગ્રામ નગર આદિમેં

(૫) પરિગ્રહવિરમણ.

હે ભગવન્ ! ચતુર્થ મહાવ્રતની પછી પાત્રમા મહાવ્રતમા પરિગ્રહના પૂર્ણ પ્રત્યાખ્યાન કરવામા આવે છે જેથી આત્મા જન્મ-જરા-મરણાદિજનિત નાના પ્રકારના દુઃખોથી અસ્ત થાય છે અથવા જે મૂર્છાપૂર્વક સ્વીકારવામા આવે છે તે પરિગ્રહ કહેવાય છે, કારણ કે ભગવાને મૂર્છાનેજ પરિગ્રહરૂપ બતાવી છે તેથી કરીને ત્રણ કરણ ત્રણ યોગે ગ્રામ નગર આદિમા ન સ્વયં પરિગ્રહ ધારણ

मैथुनविरमणं च परिग्रहविरमणमन्तरेण न मन्ति सुष्ठ्वमिति मैथुनविरमण-
नन्तर परिग्रहविरमणनामक पञ्चमं महाव्रतमाह—‘अहावरे पञ्चमे’ इत्यादि।

पूष्य—अहावरे पञ्चमे भते ! महव्रण परिग्गहाओ धेरमण, सब
भते ! परिग्गह पच्चक्खामि, से अप्पं वा वहु वा अणु वा धूल वा
चित्तमत वा अचित्तमत वा नेव सय परिग्गह परिगिण्हिज्जा, नेव
झेहि परिग्गह परिगिण्हिज्जा, परिग्गह परिगिण्हंतेवि अत्ते न
समणुजाणिज्जा, जावज्जीवाय तिविह तिविहेण मणेण वायाय काएण
न करेमि, न कारवेमि, करतपि अद्य न समणुजाणामि । तस्स भते !
पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाण वोस्सरामि । पञ्चमे भते !
महव्रण उवडिओमि सद्धाओ परिग्गहाओ धेरमण ॥१२॥ (५)

छाया—अथापरे पञ्चमे भदन्त ! महाव्रते परिग्रहाद्विरमणं, सर्वं भदन्त !
परिग्रहं प्रत्याख्यामि, अयं अप्यं वा बहुं वा अणुं वा स्थूलं वा चित्तवन्त
वा अचित्तवन्त वा नैव स्वयं परिग्रहं परित्यजामि, नैवान्यैः परिग्रहं परिग्रहयामि,
परिग्रहं परित्यक्तोऽप्यन्यान् समनुमानामि, यावज्जीवया भिविधं भिविधेन मत्सा
वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुमानामि । तस्माद्
भदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गहं आत्मानं व्युत्सृजामि । पञ्चमे भदन्त !
महाव्रते उपस्थितोऽस्मि सर्वस्मात्परिग्रहाद्विरमणम् ॥१२॥ (५)

(५) परिग्रहविरमण

सान्वयार्थः—भते ! = हे भगवन् ! अहावरे = इसके बाद पञ्चमे = पांचवें मह
व्रण = महाव्रतमें परिग्गहाओ = परिग्रहसे धेरमण = धेरमण होता है, (महा वै)
ते ! = हे भगवन् ! सप्प = सब प्रकारके परिग्रह = परिग्रहको पच्चक्खामि =
त्यागता हूँ, से = अब से लेकर मैं अप्पं वा = अप्यं वा = बहुत अणु वा = अणु-छोटा

मैथुनविरमण, परिग्रहके त्यागो बिना नहीं हो सकता, इसलिए
मैथुनविरमणके अनन्तर परिग्रहविरमणनामक पांचवां महाव्रत कहते हैं—
‘अहावरे पञ्चमे’ इत्यादि ।

मैथुन-विरमण, परिग्रह-का त्याग बिना नहीं हो सकता, ते-से मैथुन-विरमण-की
पहली परिग्रह-विरमण नामक पांचवां महाव्रत के छे-अहावरे पञ्चमे इत्यादि।

मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतंपि अन्नं न सम-
णुजाणामि। तस्स भंते ! पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं
वोसिरामि। छट्ठे भंते ! वए उवट्ठिओमि सव्वाओ राइभोयणाओ
वेरमणं ॥ १३ ॥ (६)

छाया—अथापरे पष्ठे भदन्त ! व्रते रात्रिभोजनाद्विरमणं, सर्वं भदन्त !
रात्रिभोजनं प्रत्याख्यामि, अथ अशन वा पान वा स्वाद्यं वा स्वाद्यं वा
नैव स्वयं रात्रौ भुञ्जे, नैवान्यान् रात्रौ भोजयामि, रात्रौ भुञ्जानानप्यन्यान्न सम-
नुजानामि, यावज्जीवया त्रिविध त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न
कारयामि कुर्वन्तमप्यन्य न समनुजानामि। तस्माद् भदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि
गर्हे आत्मानं व्युत्सृजामि। पष्ठे भदन्त ! व्रते उपस्थितोऽस्मि सर्वस्माद्रात्रिभोज-
नाद्विरमणम् ॥ १३ ॥ (६)

(६) रात्रिभोजनविरमण

सान्वयार्थः—भंते ! = हे भगवन् ! अहावरे = इसके अनन्तर छठे = छठे वए =
व्रतमें राइभोयणाओ = रात्रिभोजनसे वेरमणं = विरमण होता है, (अतः मैं)
भंते ! = हे भगवन् ! सव्व = सब प्रकारके राइभोयणं = रात्रिभोजनको पचक्खामि =
त्यागता हूँ, से = अब से लेकर मैं - असणं वा = लडू पूरी वी सत्तू आदि अशन,
पाणं वा = दूध शर्वत आदि पान-पीने योग्य, खाइमं वा = राख खजूर आदि खाद्य,
साइम वा = लोंग इलायची आदि खाद्य, नेव = न सयं = सय राइ = रात्रिमें भुंजिज्जा
खाऊँगा, नेवन्नेहि = न दूसरोंको राइ = रात्रिमें भुंजाविज्जा = बिलाऊँगा, राइ भुंजं-
तेवि अन्ने = रात्रिमें भोजन करनेवाले दूसरोंकोभी न समणुजाणिज्जा = भला नहीं
जानूँगा, जावज्जीवाए = जीवनपर्यन्त (इसको) ति विहं = कृत कारित अनुमोदना-
रूप तीन करणसे (तथा) ति विहेणं = तीन प्रकारके मणेणं = मनसे वायाए =
वचनसे काएणं = कायसे न करेमि = न करूँगा, न कारवेमि = न कराऊँगा,
करंतंपि = करते हुएभी अन्नं = दूसरेको न समणुजाणामि = भला नहीं समझूँगा।
भंते ! = हे भगवन् ! तस्स = उस दण्डसे पडिक्कमामि = पृथक् होता हूँ, निंदामि =
आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि = गुरुसाक्षीसे गर्हा करता हूँ, अप्पाणं =
दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको वोसिरामि = त्यागता हूँ, भंते ! = हे भगवन् !
छट्ठे = छठे वए = व्रतमें उवट्ठिओमि = उपस्थित होता हूँ, इसलिये मुझे सव्वाओ =
सब प्रकारके राइभोयणाओ = रात्रिभोजनसे वेरमणं = विरमण त्याग है ॥ १३ ॥ (६)

सर्वमित्यर्थस्तस्माद्विरमणम् । हे भगवन् ! सर्वं परिग्रहं प्रत्याख्यामि, न च ग्रामे वा नगरे चेत्यादि ग्राम्यद्वन्द्वम् ॥१२॥ (५)

शान्तिश्रुतितीर्थंकरसाधने ऋष्यमाश्रपुरपापेक्षयाऽस्योत्तरगुणत्वेऽपि आपान्तिमतीर्थंकरसाधनामृष्यजड-यक्रजडत्वादनर्थमतिरोधार्यं स्फुटप्रतिबोधार्थं च महाप्रदानन्तरं मूळगुणत्वेनोपादातुं पठं रात्रिभोजनविरमणव्रतमाह—‘अहावरे छे’ इत्यादि ।

मूळम्—अहावरे छे भते ! वयं रात्रिभोजनाओ वेरमण, सब भते ! रात्रिभोजन पञ्चक्खामि, से असण वा पाण वा खाइम वा साइमं वा नेव सय रात्रि मुजिज्जा, नेवसेहिं रात्रि मुजाकिज्जा, रात्रि मुंजतेवि अन्ने न समणुजाणिज्जा, जावज्जीवाय तिविहं तिविहो न स्वयं परिग्रहं धारण करूंगा, न दूसरेसे धारण कराऊंगा, न धारण करते हुएको भला जानूंगा ॥१२॥ (५)

भजितनाथ भगवान्से छेकर पार्श्वनाथ जिनेन्द्र पर्यन्त बार्हस्पतीयकरोके शिष्य ऋष्य (सरल स्वभावके) और माश्र (समझानेसे समझानेवाले) होते हैं। उन शिष्योंकी अपेक्षासे रात्रिभोजन उत्तरगुण है। किन्तु ऋष्यभवेकके शिष्य ऋष्य-जड तथा वर्द्धमान-स्वामीके शिष्य यक्र और जड होते हैं, अत एव अनर्थको रोकनेके लिए और स्पष्ट बोध करानेके लिए पंच महाव्रतोंके बाद मूल-गुणोंमें गिनानेके लिए जो रात्रिभोजनविरमण व्रतको कहते हैं—‘अहावरे छे’ इत्यादि ।

हुं करीश, न पीअजे। दास धारण करानीश, न धारण करअसे छे।
आज्जीश (५) (१२)

भजितनाथ भगवान्की छानि पार्श्वनाथ जिनेन्द्र सुधीना आनीस तीर्थ-करीश शिष्यो ऋष्य (सरल स्वभाववाला) अने माश्र (समझानेवाली समझ-नाश) छेदा, ते शिष्योनी अपेक्षासे रात्रिभोजन उत्तरगुण छे, परंतु यक्र-देवना शिष्यो ऋष्यजड तथा वर्द्धमानस्वामीना शिष्यो वक्र अने जड छेदा, तेही अनर्थने रोकवाने भाटे अने स्पष्ट बोध करववाने भाटे वयं महाप्रदाने श्री मूल-गुणोंमें अणुववाने भाटे छु रात्रिभोजनविरमण व्रत छे छे—अहावरे छे इत्यादि ।

मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न सम-
णुजाणामि । तस्स भंते ! पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं
वोसिरामि । छट्ठे भंते ! वए उवट्ठिओमि सव्वाओ राइभोयणाओ
वेरमणं ॥ १३ ॥ (६)

छाया—अथापरे पण्ठे भदन्त ! व्रते रात्रिभोजनाद्विरमणं, सर्वं भदन्त !
रात्रिभोजनं प्रत्याख्यामि, अथ अशन वा पानं वा स्वाद्यं वा स्वाद्यं वा
नैव स्वय रात्रौ भुञ्जे, नैवान्यान् रात्रौ भोजयामि, रात्रौ भुञ्जानानप्यन्यान्न सम-
नुजानामि, यावज्जीवया त्रिविधं त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न
कारयामि कुर्वन्तमप्यन्य न समनुजानामि । तस्माद् भदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि
गर्हे आत्मानं व्युत्सृजामि । पण्ठे भदन्त ! व्रते उपस्थितोऽस्मि सर्वस्माद्रात्रिभोज-
नाद्विरमणम् ॥ १३ ॥ (६)

(६) रात्रिभोजनविरमण

सान्वयार्थः—भंते ! = हे भगवन् ! अहावरे = इसके अनन्तर छट्ठे = छठे वए =
व्रतमें राइभोयणाओ = रात्रिभोजनसे वेरमणं = विरमण होता है, (अतः मैं)
भंते ! = हे भगवन् ! सव्वं = सब प्रकारके राइभोयणं = रात्रिभोजनको पचक्खामि =
त्यागता हूँ, से = अब से लेकर मैं - असणं वा = लड्डू पूरी घी सचू आदि अशन,
पाणं वा = दूध शर्बत आदि पान-पीने योग्य, खाइमं वा = राख खजूर आदि खाद्य,
साइम वा = लोंग इलायची आदि खाद्य, नेव = न सयं = स्वय राइं = रात्रिमें भुंजिज्जा
खाऊंगा, नेवन्नेहिं = न दूसरोंको राइं = रात्रिमें भुंजाविज्जा = बिलाऊंगा, राइ भुंजं-
तेवि अन्ने = रात्रिमें भोजन करनेवाले दूसरोंकोभी न समणुजाणिज्जा = भला नहीं
जानूंगा, जावज्जीवाए = जीवनपर्यन्त (इसको) तिविहं = कृत कारित अनुमोदना-
रूप तीन करणसे (तथा) तिविहेणं = तीन प्रकारके मणेणं = मनसे वायाए =
वचनसे काएणं = कायसे न करेमि = न करूंगा. न कारवेमि = न कराऊंगा,
करंतं पि = करते हुएभी अन्नं = दूसरेको न समणुजाणामि = भला नहीं समझूंगा ।
भंते ! = हे भगवन् ! तस्स = उस दण्डसे पडिक्कमामि = पृथक् होता हूँ, निंदामि =
आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि = गुरुसाक्षीसे गर्हा करता हूँ, अप्पाणं =
दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको वोसिरामि = त्यागता हूँ, भंते ! = हे भगवन् !
छट्ठे = छठे वए = व्रतमें उवट्ठिओमि = उपस्थित होता हूँ, इसलिये मुझे सव्वाओ =
सब प्रकारके राइभोयणाओ = रात्रिभोजनसे वेरमणं = विरमण त्याग है ॥ १३ ॥ (६)

(૬) રાત્રિભોજનવિરમણવ્રતમ્ ।

ટીકા—હે મગવન્ ! અથાપરે પળે વ્રતે રાત્રિભોજનાત્=રાત્રી=નિશિ મોમન્ રાત્રિભોજન તસ્માદ્ વિરમણમ્ । રાત્રિભોજનેન હિ સફલમ્મહાવ્રતેષુ લાપો જન્મતે, તથાહિ-રાત્રી દિનકરકિરણમામાસાનાનાવિષસૂક્ષ્મતનુષારિખન્તુજાતસમુત્પાતાતપાત્-સચ્ચારવાદુર્યાત્ હિંસાડયશ્યમ્માત્રિની, વીસાગ્રશ્યસમયે પ્રતિજ્ઞા કૃતા યદ્યપમૃતિ ન કસ્યાપિ પ્રાણિના પ્રાણાન્ પીઠયિષ્યામીતિ, રાત્રિભોજનેન તુ પ્રાણિવપસ્વા-નિષાર્યસ્વાત્કૃતપ્રતિજ્ઞામઙ્ગો મથિતુમર્હતીતિ સુપાવાદઃ, યદ્વા ઠીર્યકરૈર્લોકાલોકાડવ-લોકિકેવસાલોકેનૈ-તત્સંયમત્રિરાષકમાલોક્યાડવિત્યાલોકે આલોકિતત્ત્વપાતા-

૧ કેવસાલોકસ્ય કરણસ્ય કર્તૃત્વવિવક્ષયા ધિનિઃ । एतद्=રાત્રિભોજનમ્ ।

(૬) રાત્રિભોજનવિરમણ ।

હે મગવન્ ! પાંચ મહાવ્રતોંકિ પચ્ચાત્ જુદે વ્રતમેં રાત્રિભોજનસે વિરમણ ક્રિયા જાતા હૈ । રાત્રિભોજનસે સમસ્ત મહાવ્રતોંમેં લોપ લગતા હૈ । રાત્રિકે સમય સૂર્યની કિરણોંકિ અમાવસે સૂક્ષ્મ-શરીરવાલે મૌતિ-મૌતિકે જન્તુ ઇષર-ઉષર વફતે હૈ, નવીન ઉત્પન્ન હોતે હૈ, નીચે ઉપર આતે-જાતે હૈ, હિસા અવશ્ય હી હોતી હૈ । વીક્ષા હેતે સમય પેસી પ્રતિજ્ઞા કરી પી કિ-‘આજસે કિસી પ્રાણીક પ્રાણોંકો પીઠા નહીં પહું ચાઝંગા’ જબ રાત્રિભોજન ક્રિયા તો હિંસા અવશ્ય હુઈ, હિસાલિપ સુપા-વાદકા મી લોપ લગા । અથવા લોક ઓર અલોકકો અબલોકન કરનેવાલે અલૌકિક કેવલ-આલોકસે અબલોકન કરકે કેવલી મગવાન્ન કહા હૈ કિ-સૂર્યકે આલોકમેં અબલોકન ક્રિયા હુઆ અદાન ધ્રાવિક સેવન

(૬) રાત્રિભોજનવિરમણ :

હે ભગવન્ ! પચ્ચ મહાવ્રતોની પછી છતાં વ્રતમા રાત્રિભોજનથી વિરમણ કરવામા આવે છે રાત્રિભોજનથી સવ મહાવ્રતોમા લોપ લાગે છે રાત્રિને સમયે સૂર્યના કિરણોના અભાવથી સૂક્ષ્મ-શરીરવાળા ભાત-ભાતના જન્મુઓ બહી-બહી ઉઠે છે, નવીન ઉત્પન્ન થાય છે, નીચે-ઉપર આવ-જા કરે છે તેથી હિંસા જરૂર થાય છે વીક્ષા હેતી વળતે જેવી પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે આવથી હાથ માઘીના પ્રાણીને પીઠા નહિ ઉપજાવું. જે રાત્રિભોજન કર્યું તો હિંસા અવશ્ય થઈ, તેથી મુપવાદને લોપ લાગ્યો. અથવા લોક અને અલોકનું અવલોકન કરનારા અલૌકિક કેવળ જ્ઞાનથી અવલોકન કરીને કેવળી ભગવાને કહ્યું છે કે સૂર્યના પ્રકાશમાં અવલોકન કરેલું આદાન આદિ સેવવાથી જ હિંસાનો પરિહાર

ધ્વનનમપ્રાણાતિપાતાયોક્તમ્ । અપિચ-રાત્રિભોજનવ્યવસ્થાપને, રાત્રી ભુક્ત્વાઽઽ-
ત્મનઃ સાધુત્પરુષ્ણે ચ મૃપાવાદઃ । રાત્રાવશ્યપરહરણે હન્યમાનપ્રાણિનિદેશમન્તરેણ
તત્પ્રાણાપહરણાદ્રજન્યધિકરણક્રમોજનનિષેધલક્ષણજિનાજ્ઞામદ્વાચ સ્તેયમ્ । રાત્રિ-
ભોજનશીલસ્યાવશ્યમેવ ભિક્ષાર્થે રાત્રાવ્રિતસ્તતઃ પરિભ્રમતઃ સ્વ્યાદિસંસર્ગાદવ્રત્ત-
દોષપ્રસન્નઃ । રાત્રિભોજને સંગ્રહોઽનિવાર્યસ્તેન ચ મૂર્ચ્છાઽવશ્યમ્ભાવિની, સૈવ પરિગ્રહઃ
'મુચ્છા પરિગ્રહો યુત્તો' इति भगवता स्वयमेवाऽभिधानादतो निशाग्नमशेष-
દોષરાગિભૂતમ્, ન તત્ત્યાગાદતે વ્રતપરિપોષસ્તસ્માત્સર્વં ભગવન્ ! રાત્રિ-

કરનેસે હી હિંસાકા પરિહાર હો સકતા હૈ । રાત્રિભોજનકા કર્તવ્યરૂપસે
નિરૂપણ કરના ઓર રાત્રિભોજન કરકે અપનેકો સાધુ કહના મૃપાવાદ હૈ ।

રાત્રિભોજનસે વિરાધિત હોનેવાલે પ્રાણિયોંકી આજ્ઞાકે વિના હી
उनके प्राणोंका अपहरण करनेसे, तथा रात्रिभोजन न करनेकी जिन
'ભગવાનકી આજ્ઞાકા લોપ કરનેસે અદત્તાદાનકા દોષ લગના હૈ । રાત્રિમેં
'ભોજન કરનેવાલા ભિક્ષાકે લિખ રાત્રિમેં ભ્રમણ ભી કરેગા, ભ્રમણ કરતે
સમય સ્ત્રી આદિકા સંસર્ગ હોનેસં અવ્રત્તચર્યકા ભી દોષ લગેગા ।

રાત્રિભોજન કરનેસે અન્ન આદિ સામાનકા ભી સંગ્રહ કરના પડેગા
इससे संनिधि-दोष लगेगा । संग्रह करनेसे मूर्च्छा भी होगी, मूर्च्छाको
'ભગવાનને સ્વયં પરિગ્રહ કહા હૈ, ઇસલિખ રાત્રિભોજન સચ દોષોંકા
કોષ હૈ, ઉસકા ત્યાગ કિયે વિના વ્રતોંકા પાલન નહીં હો સકતા । ઇસ

થઈ શકે છે રાત્રિભોજનનું કર્તવ્યરૂપે નિષ્પણ કરવું અને રાત્રિભોજન કરીને પોતાને
સાધુ કહેવડાવવો એ મૃપાવાદ છે

રાત્રિભોજનથી વિરાધિત થનારા પ્રાણીઓની આજ્ઞા વિના જ એમના પ્રાણનું
અપહરણ કરવાથી થતા રાત્રિભોજન ન કરવાની જ્ઞાનભગવાનની આજ્ઞાનો લોપ
કરવાથી અદત્તાદાનનો દોષ લાગે છે રાત્રે ભોજન કરનારાઓ વિદ્યાને માટે રાત્રે
બ્રમણ પણ કરશે બ્રમણ કરતી વખતે સ્ત્રીઆદિનો સંસર્ગ થવાથી અવ્રત્તચર્યનો
પણ દોષ લાગશે

રાત્રિભોજન કરવાથી અન્ન આદિ સામાનનો પણ સંગ્રહ કરવો પડશે, તેથી
સનિધિ-દોષ લાગશે સંગ્રહ કરવાથી મૂર્ચ્છા પણ ઉત્પન્ન થશે મૂર્ચ્છાને ભગવાને
પોતે પરિગ્રહરૂપ કહી છે, તેથી રાત્રિભોજન સર્વ દોષોનો કોષ છે

એનો ત્યાગ કર્યા વિના વ્રતોનું પાલન થઈ શકતું નથી તેથી હે ભગવન્ ! હું

(૬) રાત્રિમોજનનચિરમણવ્રતમ્ ।

ટીકા—હે મગવન્ ! અથાપરે પૃષ્ઠે વ્રતે રાત્રિમોજનાત્=રાત્રી=નિશ્ચિ મોવનં રાત્રિમોજન તસ્માદ્ ચિરમણમ્ । રાત્રિમોજનેન હિ સકલમહાવ્રતેષુ લોપો જન્યતે, તથાહિ-રાત્રી દિનકરકિરણામાનાશ્નાનાવિષસૂક્ષ્મતત્તુષારિનન્તુજાતસમુત્પાતાવપાત-સમ્મારણાદુત્પાત્ હિંસાઅવશ્યમ્માયિની, લીલાપ્રજ્ઞસમયે પ્રતિજ્ઞા કૃતા યદ્યપ્યર્થિ ન કસ્યાપિ પ્રાણિનઃ પ્રાણાન્ પીઢયિષ્યામીતિ, રાત્રિમોજનેન તુ પ્રાણિવચસ્યાઽનિનાર્યસ્વાત્કૃતપ્રતિજ્ઞામત્તો ભવિતુમર્હતીતિ સુપાવાદઃ, યદ્વા લીર્ગકરૈર્લોકાલોકાઽવ-લોકિકેવલ્લોકેનૈ-તત્સંયમત્રિરાવક્રમાલોકયાઽઽદિત્યાલોકે માલોકિતામ્પાના-
૧ કેવલાલોકસ્ય કરણસ્ય કર્તૃત્વવિવક્ષયા ધિનિઃ । પતત્=રાત્રિમોક્ષમ્ ।

(૬) રાત્રિમોજનચિરમણ ।

હે મગવન્ ! પાંચ મહાવ્રતોંકે પદ્માત્ છટે વ્રતમે રાત્રિમોજનસે ચિરમણ કિયા જાતા હૈ । રાત્રિમોજનસે સમસ્ત મહાવ્રતોંમે લોપ લગતા હૈ । રાત્રિકે સમય સૂર્યકી કિરણોંકે અભાવસે સૂક્ષ્મ-શરીરવાલે મૌતિ-મૌતિકે જન્તુ ઉપર-ઉપર ઉડતે હૈ, નવીન ઉત્પન્ન હોતે હૈ, નીચે ઉપર આતે-જાતે હૈ, હસલિપ હિંસા અવશ્ય હી હોતી હૈ । લીલા છેતે સમય પેસી પ્રતિજ્ઞા કી થી કિ-‘આજસે કિસી પ્રાણીક પ્રાણોંકો પીડા નહીં પહું ચાલેંગા’ જબ રાત્રિમોજન કિયા તો હિંસા અવશ્ય હુઈ, હસલિપ સુપા-વાદકા મી લોપ લગા । અથવા લોક ઓર અલોકકો અવલોકન કરનેવાલે અલૌકિક કેવલ-આલોકસે અવલોકન કરકે કેવલી મગવાનને કહા હૈ કિ-સૂર્યકે આલોકમે અવલોકન કિયા હુઆ અશન આલોક સેવન

(૬) રાત્રિલોજનનચિરમણુ.

હે મગવન્ ! પદ્મ મહાવ્રતોની પછી છઠા વ્રતમા રાત્રિલોજનથી ચિરમણ કરવામાં આવે છે રાત્રિલોજનથી સર્વ મહાવ્રતોમા લોપ લાગે છે રાત્રિને સમયે સૂર્યનાં કિરણોના અભાવથી સૂક્ષ્મ-શરીરવાળા આત-આતના જન્તુઓ જાડી-વડી ઉડે છે, નવીન ઉત્પન્ન થાય છે, નીચે-ઉપર આવ-વ્ય કરે છે તેથી હિંસા વગર થાય છે લીલા લેવી વખતે એની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે ‘આજથી હું પ્રાણીના પ્રાણને પીડા નહિ ઉપજાવું એ રાત્રિલોજન કરું તો હિંસા અવશ્ય થઈ, તેથી સુપાવાદનો લોપ લાગ્યો અથવા લોક અને અલોકનું અવલોકન કરનારા અલૌકિક કેવળ જ્ઞાનથી અવલોકન કરીને કેવળી મગવાને કહ્યું છે કે સૂર્યના પ્રકાશમાં અવલોકન કરેલું અશન આલોક સેવવાથી જ હિંસાનો પ્રતિકાર

દ્યદનમપ્રાણાતિપાતાયોક્તમ્ । અપિચ-રાત્રિભોજનવ્યવસ્થાપને, રાત્રી મુક્ત્વાડ-
ત્મનઃ સાધુત્વઋથને ચ મૃપાવાદઃ । રાત્રાવભ્યવહરણે હન્યમાનપ્રાણિનિદેશમન્તરેણ
તત્પ્રાણાપહરણાદ્રજન્યધિકરણક્રમોજનનિષેધલક્ષણજિનાજ્ઞામજ્ઞાચ સ્તેયમ્ । રાત્રિ-
ભોજનશીલસ્યાવશ્યમેવ ભિક્ષાર્થે રાત્રાવિતસ્તતઃ પરિભ્રમતઃ સ્ત્ર્યાદિસંસર્ગાદવ્રહ્મ-
દોષપ્રસજ્ઞઃ । રાત્રિભોજને સંગ્રહોડનિવાર્યસ્તેન ચ મૂર્છાડવશ્યમ્ભાવિની, સૈવ પરિગ્રહઃ
'મુચ્છા પરિગ્રહો વુત્તો' इति भगवता स्वयमेवाऽभिधानादतो निशाशनमशेष-
दोषराशिभूतम्, न तत्त्यागादते व्रतपरिपोषस्तस्मात्सर्वं भगवन् ! रात्रि-

करनेसे ही हिंसाका परिहार हो सकता है । रात्रिभोजनका कर्त्तव्यरूपसे
निरूपण करना और रात्रिभोजन करके अपनेको साधु कहना मृपावाद है ।

રાત્રિભોજનસે વિરાધિત होनेવાલે પ્રાણિયોંકી આજ્ઞાકે વિના હી
उनके प्राणोंका अपहरण करनेसे, तथा रात्रिभोजन न करनेकी जिन
भगवानकी आज्ञाका लोप करनेसे अदत्तादानका दोष लगता है । रात्रिमें
भोजन करनेवाला भिक्षाके लिए रात्रिमें भ्रमण भी करेगा, भ्रमण करते
समय स्त्री आदिका संसर्ग होनेसे अव्रह्मचर्यका भी दोष लगेगा ।

રાત્રિભોજન કરનેસે અન્ન આદિ સામાનકા મી સંગ્રહ કરના પડેગા
इससे संनिधि-दोष लगेगा । संग्रह करनेसे मूर्च्छा भी होगी, मूर्च्छाको
भगवानने स्वयं परिग्रह कहा है, इसलिए रात्रिभोजन सब दोषोंका
कोष है, उसका त्याग किये बिना व्रतोंका पालन नहीं हो सकता । इस

થઈ શકે છે રાત્રિભોજનનું કર્તવ્યરૂપે નિરૂપણ કરવું અને રાત્રિભોજન કરીને પોતાને
। કહેવડાવવો એ મૃપાવાદ છે

રાત્રિભોજનથી વિરાધિત થનારા પ્રાણીઓની આજ્ઞા વિના જ એમના પ્રાણનું
હરણ કરવાથી થતા રાત્રિભોજન ન કરવાની જિનભગવાનની આજ્ઞાનો લોપ
થી અદત્તાદાનનો દોષ લાગે છે રાત્રે ભોજન કરનારાઓ ભિક્ષાને માટે રાત્રે
મણ પણ કરશે ભ્રમણ કરતી વખતે સ્ત્રીઆદિનો સંસર્ગ થવાથી અવ્રહ્મચર્યનો
દોષ લાગશે

રાત્રિભોજન કરવાથી અન્ન આદિ સામાનનો પણ સંગ્રહ કરવો પડશે, તેથી
નિધિ-દોષ લાગશે સંગ્રહ કરવાથી મૂર્છા પણ ઉત્પન્ન થશે મૂર્છાને ભગવાને
તે પરિગ્રહરૂપ કહી છે, તેથી રાત્રિભોજન સર્વ દોષોનો કોષ છે

એનો ત્યાગ કર્યા વિના વ્રતોનું પાલન થઈ શકતું નથી તેથી હે ભગવન્ ! હું

મોજન પ્રત્યાપ્તિ, તદેવ વિશ્વદયતિ-‘સે’ इति, अथ=भनन्तरम्-अपारम्भ्य अन्नम्=अभ्यते=भुज्यते धुघोपशमनार्थं यत् तत्=भादन-सूप-सक्तु-मुद्रमोदक-घृतपूर-सपन-श्रीमश्रुतिष्म्, पान=पीयते यस्यपानं=दुग्धादिकं, तिक्तण्डुलादिपाचनोदकं च । स्वायं=स्वादितुं योग्यं ग्राह्यम्=भक्षितव्यतास्तर्जुरादि । स्वायं=स्वादितुं योग्यं स्वायं=स्वच्छपूर्णपूगीफलानि । रात्रिमोजनमपि द्रव्य क्षेत्र-काल-मात्रमेवावतुर्दा, तत्र द्रव्यतोऽन्नपानादिकम्, क्षमतोऽर्जवतीयक्षीपसमुद्रलक्षितं, तद्वदिः मसिद्धदिनरात्र्यभावात्, कास्तो रात्रौ, भावता निशाश्रनामिहाप । रात्रिमोजनस्य स्वरूपतद्वत्तुर्मही यथा-

लिए हे भगवन् ! मैं समस्त-रात्रिमोजनका प्रत्याख्यान करता हूँ । अर्थात् भात, दाल, सूप, मूंगके लड्डू, चेवर, लप्सी आदि अन्न, रूच, तिल और चावलका घोयन आदि पान, प्रासुक दाख, खजूर आदि स्वाद्य, लोंगका चूर्ण, सुपारी आदि स्वाद्य, इन चार प्रकारके आहारोंमेंसे किसी एक प्रकारका भी आहार रात्रिमें नहीं करूंगा ।

रात्रिमोजन भी द्रव्य क्षेत्र काल भावसे चार प्रकारका है । अन्न पान आदि द्रव्यसे रात्रिमोजन है । अर्थात् द्वीपमें रात्रिमोजन करना क्षेत्र-रात्रिमोजन है, क्योंकि अर्थात् द्वीपके बाहर दिन रात्रिका व्यवहार नहीं है । रात्रिमें मोजन करना कालकी अपेक्षा रात्रिमोजन है । रात्रिमें मोजन करनेकी इच्छा करना भाव-रात्रिमोजन है ।

रात्रिमोजनकी चतुर्भंगी इस प्रकार है—

सर्व-रात्रિભોજનના પ્રત્યાખ્યાન કરું છું અર્થાત્-ભાત, દાળ, મગજ, મગજના લાડુ યેલર લાપસી આદિ અન્ન, રૂચ, તલ અને ચોખાનું પાવણ આદિ પાન, પ્રસુક દાઢ, ખજૂર આદિ પ્રદ્ય, લવંગનું ચૂર્ણ, સોપારી આદિ સ્વાદ્ય, એ ચારે પ્રકારના આહારમાંથી કોઈ પણ એક પ્રકારનો આહાર રાત્રે હું કરીશ નહિ.

રાત્રિભોજન પણ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવથી ચાર પ્રકારનું છે અન્ન-પાન આદિ દ્રવ્યથી રાત્રિભોજન છે અદી-દ્વીપમાં રાત્રિભોજન કરવું એ ક્ષેત્ર-રાત્રિભોજન છે કેમકે-અદી દ્વીપની બહાર દિવસ-રાત્રિનો ભવિષ્ય નથી. રાત્રે ભોજન કરવું એ કાળની અપેક્ષાએ રાત્રિભોજન છે રાત્રે ભોજન કરવાની ઇચ્છા કરવી એ ભાવ-રાત્રિભોજન છે

રાત્રિભોજનની ચતુર્ભંગી આ પ્રમાણે છે —

(१) रात्रौ गृहीत्वा रात्रौ भुङ्क्ते, (२) रात्रौ गृहीत्वा दिवा भुङ्क्ते, (३) दिवा गृहीत्वा रात्रौ भुङ्क्ते, (४) दिवा गृहीत्वा (रात्रिव्यवधानेन) दिवा भुङ्क्ते। उक्तञ्च भगवता निशीथसूत्रस्यैकादशोद्देशो—

“जे भिक्षू दिया असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा पडिगाहिता दिया भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥सू. ७३॥ जे भिक्षू दिया असणं वा ४ पडिगाहिता रत्तिं भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥सू. ७४॥ जे भिक्षू रत्तिं असणं वा ४ पडिगाहिता दिया भुंजइ भुंजंतं वा साइज्जइ ॥सू. ७५॥ जे भिक्षू रत्तिं असणं वा ४ पडिगाहिता

(१) रात्रिमें ग्रहण करके रात्रिमें ही भोजन करना ।

(२) रात्रिमें ग्रहण करके दिनमें भोजन करना ।

(३) दिनमें ग्रहण करके रात्रिमें भोजन करना ।

(४) दिनमें ग्रहण करके (रात्रिभर रखकर दूसरे) दिनमें भोजन करना ।

भगवान्ने निशीथ सूत्रके ग्यारहवें उद्देशमें कहा है—

“जो भिक्षु दिनमें अशन पान खाद्य स्वाद्य ग्रहण करके (दूसरे) दिन भोगे, दूसरेको भोगवावे और अन्य भोगनेवालेको भला जाने ॥७३॥

जो साधु दिनमें अशनादिक लेकर रात्रिमें स्वयं भोगे दूसरेको भोगवावे और अन्य भोगनेवालेको भला जाने ॥सू. ७४॥

जो साधु रात्रिमें अशनादिक लेकर दिनमें भोगे भोगवावे या भोगनेवाले अन्यको भला जाने ॥सू. ७५॥

(१) रात्रि अहणु करीने रात्रि न भोजन करवुं

(२) रात्रि अहणु करीने द्विसे भोजन करवुं

(३) द्विसे अहणु करीने रात्रि भोजन करवुं

(४) द्विसे अहणु करीने (रातभर रात्रीने भीने) द्विसे भोजन करवुं

भगवाने निशीथ-सूत्रना अगीआरमा उद्देशमां कथु छे—

“जे भिक्षु द्विसेमा अशन-पान-खाद्य-स्वाद्य अहणु करीने (भीने) द्विसे भोगवे, भीनेने भोगवावे, अन्य भोगवनारने भलो जाणु (सू ७३)

जे साधु द्विसे अशनादि लधने रात्रि पोते भोगवे, भीनेने भोगवावे अने अन्य भोगवनारने भलो जाणु (सू ७४)

जे साधु रात्रि अशनादि लधने द्विसे भोगे, भोगवावे या भोगवनारने भलो जाणु (सू ७५)

भोजनं प्रत्याख्यामि, तदेव चिन्तयति-‘से’ इति, अयं=भनन्तरम्-अपारम्भ भनन्=अभ्यते=भुज्यते धुपोपशमनार्थं यत् तत्=भोदन-सूप-सक्तु-मुत्रभोदक-घृतपूर-सपन-श्रीमभुतिक्म्, पान=पीयते यक्षपानं=दुग्धादिकं, तिलतण्डुलादिपावनोदकं च । स्वाद्यं=स्वादितुं योग्यं स्वाद्यम्=भक्ष्यप्रासासज्जरादि । स्वाद्यं=स्वादितुं योग्यं स्वाद्यं=सर्वभक्ष्यपूर्णगीकलादि । रात्रिभोजनमपि द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावमेदास्तुदा, तत्र द्रव्यतोऽन्नपानादिकम्, क्षेत्रतोऽर्द्धवृत्तीयदीपसमुद्रसहितं, तद्वदिः प्रसिद्धविनराश्रमावात्, कालतो रात्रौ, भावतो निशाशनामिहाप । रात्रिभोजनस्य स्वरूपतत्त्वतुर्मेरी यथा-

लिए हे भगवन् ! मैं समस्त-रात्रिभोजनका प्रत्याख्यान करता हूँ । अर्थात् मात, दाल, सूप, मूंगके लड्डू, घेवर, लप्सी आदि अन्न, रूच, तिल और चावलका घोघन आदि पान, प्रासुक दाक्ष, सजूर आदि स्वाद्य, लोगका चूर्ण, सुपारी आदि स्वाद्य, इन चार प्रकारके आहारोंमेंसे किसी एक प्रकारका भी आहार रात्रिमें नहीं करूँगा ।

रात्रिभोजन भी द्रव्य क्षेत्र काल भावसे चार प्रकारका है । अन्न पान आदि द्रव्यसे रात्रिभोजन है । अर्थात् द्वीपमें रात्रिभोजन करना क्षेत्र-रात्रिभोजन है, क्योंकि अर्थात् द्वीपके बाहर दिन रात्रिका व्यवहार नहीं है । रात्रिमें भोजन करना कालकी अपेक्षा रात्रिभोजन है । रात्रिमें भोजन करनेकी इच्छा करना भाव-रात्रिभोजन है ।

रात्रिभोजनकी चतुर्मेरी इस प्रकार है—

स्वयं-रात्रिभोजनना प्रत्याख्यान कई छे अर्थात्-मात, दाल, भज्ज, भज्ज आदि घेवर, लप्सी आदि अन्न, रूच, तिल आने आणानु पालव आदि पान, प्रासुक दाक्ष, अन्नूर आदि स्वाद्य, लवणनु चूर्ण, सोपारी आदि स्वाद्य, जे चार प्रकारका आहारमायी छे छे फल जेक प्रकारने आहार शत्रे छे करीश नहि.

रात्रिभोजन पञ्च द्रव्य-क्षेत्र-काल-भावभी चार प्रकारनु छे अन्न-पान आदि द्रव्यभी रात्रिभोजन छे अर्थात्-द्वीपमा रात्रिभोजन करनु जे क्षेत्र-रात्रिभोजन छे केमके-अर्थात् द्वीपनी लकार दिवस-रात्रिने व्यवहार नही. शत्रे भोजन करनु जे कालनी अपेक्षाके रात्रिभोजन छे. शत्रे भोजन करवानी इच्छा करनी जे भाव रात्रिभोजन छे

रात्रिभोजनकी चतुर्मेरी आ प्रमाणे छे—

टीका-इत्येतानि=समनन्तरोदीरितलक्षणानि रात्रिभोजनविरमणपष्ठानि=रात्रौ भोजनं रात्रिभोजनं, रात्रिभोजनाद्विरमण रात्रिभोजनविरमणं, पण्णां पूरणं पष्ठं=पदसंख्याप्रपूरकं, रात्रिभोजनविरमणं पष्ठं येषु तानि पञ्च महाव्रतानि आत्महितार्थाय=आत्मने हितम्=इष्टमिति आत्महितम्, आत्मनो हितं=मङ्गल-मस्मादिति वाऽऽत्महितो मोक्षः, स एवार्थः=प्रयोजनम् आत्महितार्थस्तस्मै तथोक्ताय उपसम्पद्य=सामस्त्येन स्वीकृत्य विहरामि=संयमप्रिये विचरामि ॥१४॥

यतनापुरस्सरमेव व्रतग्रहणं सफलं भवतीत्यतस्तद्यतनास्वरूपं प्रदर्श्यते-
“से भिक्खू वा” इत्यादि।

मूलम्-से भिक्खू वा भिक्खुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चक्खाय-पावकम्मे दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से पुढविं वा भित्तिं वा सिलं वा लेलुं वा ससरक्खं वा कायं ससरक्खं वा वत्थं हत्थेण वा पाएण वा कट्ठेण वा किर्लिचेण वा अंगुलियाए वा सिलागाए वा सिलागहत्थेण वा न आलिहिज्जा न विलिहिज्जा न घट्टिज्जा न भिदिज्जा, अन्नं न आलिहाविज्जा, न विलिहाविज्जा, न घट्टाविज्जा, न भिदाविज्जा, अन्नं आलिहंतं वा, विलिहंतं वा, घट्टंतं वा भिदंतं वा न समणुजाणिज्जा, जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि

हे भगवन् । मैं पांच महाव्रतोंको और छठे रात्रिभोजनविरमण व्रतको आत्माके हित-मोक्ष-के लिए स्वीकार करके संयममार्गमें विचरता हूँ ॥४॥

व्रतोंको यतनापूर्वक स्वीकार किया जाय तभी वे सफल होते हैं, इसलिए यतनाका कथन करते हैं-‘से भिक्खू०’ इत्यादि ।

हे भगवन् ! હું પાંચ મહાવ્રતોને અને છઠા રાત્રિભોજનવિરમણ વ્રતને આત્માને હિત-સ્વરૂપ મોક્ષને માટે સ્વીકાર કરીને સંયમ-માર્ગમાં વિચરું છું (૧૪)

વ્રતોનો યતનાપૂર્વક સ્વીકાર કરવામાં આવે ત્યારે તે સફળ થાય છે, તેથી યતનાનું કથન કરે છે-જે ભિક્ખૂ૦ ઇત્યાદિ

रतिं शुभं शुभं वा साइज्ज $\times \times \times \times$ भाषज्ज पाउम्मासियं परिहास्यं
॥सू ७६॥” इति ।

तच्च सर्वमश्वनादिकं रात्रौ नैव स्वयं सुप्ते, इत्यादि सर्वं व्याख्यातपूर्वम् ॥१३॥

सम्पत्तिं दृष्टीतमहाव्रतं शिष्य उपसंहारत्वाद् ‘इच्छेयाइ’ इत्यादि ।

मूळम्—इच्छेयाइ पच्च महवयाइ राइभोयणवेरमणछट्ठाइ अत्तवि
यट्ठयाए उवसपज्जित्ताण विहरामि ॥ १४ ॥

छाया—इत्येवानि पञ्च महाव्रतानि रात्रिमौजनविरमणपट्टानि आत्मरित
यायोपसम्पद्य विहरामि ॥१४॥

उपसंहार

सान्त्वयार्थः—इच्छेयाइ=ये पढ़ते कहे हुए राइभोयणवेरमणछट्ठाइ=उठे
रात्रिमौजनविरमण व्रतके साथ पंच महवयाइ=पांच महव्रतोंको अत्तवि
यट्ठयाए=आत्मकस्याणके लिये उवसपज्जित्ताण=स्वीकार करके विहरामि=
संयममें विचरता हूँ ॥१४॥

जो साधु रात्रिमें अशानादिक छेकरके रात्रिमें भोगे इसको
भोगवावे और अन्य भोगनेवालेको मला जाने ॥सू ७६॥ उसे
आतुर्मासिक प्रायश्चित्त लगता है ।

इन सब अशान आदि चार प्रकारके आहारको रात्रिमें नहीं
भोगेगा, इत्यादिका व्याख्यान पढ़ते कर चुके हैं ॥१३॥ (६)

अब महव्रतोंको स्वीकार करनेवाला शिष्य उपसंहार करता हुआ
कहता है—‘इच्छेयाइ’ इत्यादि ।

ये साधु रात्रि अशानादि छेकरने रात्रि भोगवे, जीवने भोगवावे अने अन्य
भोगवनाशन करते जाते. (सू ७६) तेने आतुर्मासिक प्रायश्चित्त लावे ७”

ये सर्व अशानादि चार प्रकारका आहार करने रात्रि नहीं भोगवुं, अत्यादिना
व्याख्यान पढ़ेवां करवाया जावे ७ (१३) (६)

उवे महाव्रतोंको स्वीकार करवावाला शिष्य उपसंहार करते छे ७-
इच्छेयाइ अत्यादि.

ટીકા-इत्येतानि=समनन्तरोदीरितलक्षणानि रात्रिभोजनविरमणपष्ठानि=रात्रौ भोजन रात्रिभोजनं, रात्रिभोजनाद्विरमण रात्रिभोजनविरमणं, पण्णां पूरणं पष्टं=पदसंख्याप्रसूरकं, रात्रिभोजनविरमणं पष्टं येषु तानि पञ्च महाव्रतानि आत्महितार्थाय=आत्मने हितम्=इष्टमिति आत्महितम्, आत्मनो हितं=मङ्गल-मस्मादिति वाऽऽत्महितो मोक्षः, स एवार्थः=प्रयोजनम् आत्महितार्थस्तस्मै तथोक्ताय उपसम्पद्य=सामस्त्येन स्वीकृत्य विहरामि=संयमविषये विचरामि ॥१४॥

યતનાપુરસ્સરમેવ વ્રતગ્રહણં સફલં ભવતીત્યતસ્તદ્યતનાસ્વરૂપ પ્રદર્શયતે-
“સે ભિક્ષૂં વા” ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સે ભિક્ષૂં વા ભિક્ષુણી વા સંજયવિરયપહિહયપચ્ચક્ષાય-
પાવકમ્મે દિયા વા રાઓ વા ઇગઓ વા પરિસાગઓ વા સુત્તે વા
જાગરમાણે વા સે પુઢવિં વા ભિત્તિં વા સિલં વા લેલું વા સસરક્ખં વા
કાયં સસરક્ખં વા વત્થં હત્થેણ વા પાણ વા કટ્ટેણ વા કિલિંચેણ વા
અંગુલિયાણ વા સિલાગાણ વા સિલાગહત્થેણ વા ન આલિહિજ્ઞા ન
વિલિહિજ્ઞા ન ઘટ્ટિજ્ઞા ન ભિંદિજ્ઞા, અન્નં ન આલિહાવિજ્ઞા, ન
વિલિહાવિજ્ઞા, ન ઘટ્ટાવિજ્ઞા, ન ભિંદાવિજ્ઞા, અન્નં આલિહંતં વા,
વિલિહંતં વા, ઘટ્ટંતં વા ભિંદંતં વા ન સમણુજાણિજ્ઞા, જાવજ્ઞીવાણ
તિવિહં તિવિહેણં મણેણં વાયાણ કાણં ન કરેમિ ન કારવેમિ

हे भगवन् । मैं पांच महाव्रतोंको और छठे रात्रिभोजनविरमण
तको आत्माके हित-मोक्ष-के लिए स्वीकार करके संयममार्गमें
वेचरता हूँ ॥४॥

વ્રતોંકો યતનાપૂર્વક સ્વીકાર કિયા જાય તમી વે સફલ હોતે હૈં,
હસલિયે યતનાકા કથન કરતે હૈં-‘સે ભિક્ષૂં’ ઇત્યાદિ ।

હે ભગવન્ ! હું પાંચ મહાવ્રતોને અને છઠા રાત્રિભોજનવિરમણ વ્રતને
આત્માને હિત-સ્વરૂપ મોક્ષને માટે સ્વીકાર કરીને સંયમ-માર્ગમાં વિચરું છું (૧૪)
વ્રતોંકો યતનાપૂર્વક સ્વીકાર કરવામાં આવે ત્યારે તે સફળ થાય છે, તેથી
યતનાનું કથન કરે છે-જે ભિક્ષૂં ઇત્યાદિ

रचिं मुंजइ मुंजंतं वा साइज्जाइ × × × × थावज्जइ चाउम्मासियं परिहाउत्तं
॥सू ७६॥” इति ।

तच्च सर्वमश्वनादिकं रात्रौ नैव स्थये भुञ्जे, इत्यादि सर्वं व्याख्यातपूर्वम् ॥१३॥

सम्प्रति गृहीतमहाव्रतः शिष्य उपसंहरन्नाह ‘इधेयाइ’ इत्यादि ।

मूळम्—इधेयाइ पच्च महधयाइ राइभोयणवेरमणलुट्ठाइ अत्तहि
यट्ठयाए उवसपज्जित्ताण विहरामि ॥ १४ ॥

छाया—इत्येतानि पञ्च महाव्रतानि रात्रिमोजनविरमणपट्टानि आत्मरित
याँयोपसम्पद्य विहरामि ॥१४॥

उपसंहार

सान्वयार्थः—इधेयाइ=ये पहले कहे हुए राइभोयणवेरमणलुट्ठाइ=रात्रि
रात्रिमोजनविरमण व्रतके साथ पच्च महधयाइ=पांच महाव्रतोंको अत्तहि
यट्ठयाए=आत्मरक्षणके लिये उवसपज्जित्ताण=स्वीकार करके विहरामि=
संयममें विचरता हूँ ॥१४॥

जो साधु रात्रिमें अश्वनादिक लेकरके रात्रिमें भोगे दूसरको
भोगवावे और अन्य भोगनेवालेको भला जाने ॥सू ७६॥ उसे
चातुर्मासिक प्रायश्चित्त लगता है ।

इन सब अश्वन आदि चार प्रकारके आहारको रात्रिमें नहीं
भोगेगा, इत्यादिका व्याख्यान पहले कर चुके हैं ॥१३॥ (६)

अब महाव्रतोंको स्वीकार करनेवाला शिष्य उपसंहार करता हुआ
कहता है—‘इधेयाइ’ इत्यादि ।

ये साधु रात्रि अश्वनादि छाने रात्रि भोगवे, जीभने भोगवावे जने अन्य
भोगवनाशने कहे। आखे (सू ७६) तेने चातुर्मासिक प्रायश्चित्त छात्रे छे ”

जो सर्व अश्वनादि चार प्रकारका आहारने रात्रि नहीं भोगवुं, अत्थाइया
व्याख्यान पहले करवाया आवेछु छि (१३) (६)

इधेये महाव्रतोंको स्वीकार करवावाणो शिष्य उपसंहार करतो छे अतो अतो
इधेयाइ अत्थाइ

ટીકા-ઇત્યેતાનિ=સમનન્તરોદીરિતલક્ષણાનિ રાત્રિભોજનવિરમણપઘ્તાનિ= રાત્રી ભોજનં રાત્રિભોજનં, રાત્રિભોજનાદ્વિરમણં રાત્રિભોજનવિરમણં, પઘ્ના પૂરણં પઘ્=પદ્સંખ્યાપ્રપૂરકં, રાત્રિભોજનવિરમણં પઘ્ યેષુ તાનિ પઞ્ચ મહાવ્રતાનિ આત્મહિતાર્થાય=આત્મને હિતમ્=શ્રદ્ધમિતિ આત્મહિતમ્, આત્મનો હિતં=મદ્ગલ-મસ્માદિતિ ત્રાડ્ડત્મહિતો મોક્ષઃ, સ એવાર્થઃ=પયોજનમ્ આત્મહિતાર્થસ્તસ્મૈ તયોક્તાય ઉપસમ્પદ્ય=સામસ્ત્યેન સ્વીકૃત્ય ત્રિહરામિ=સયમવિપયે વિચરામિ ॥૧૪॥

યતનાપુરસ્સરમેય વ્રતગ્રહણં સફલં ભવતીત્યતસ્તદ્યતનાસ્વરૂપં પ્રદર્શયતે-
“સે ભિક્ષૂ વા” ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સે ભિક્ષૂ વા ભિક્ષુણી વા સંજયવિરયપઢિહયપઞ્ચક્ષાય-
પાવકમ્મે દિયા વા રાઓ વા ઇગઓ વા પરિસાગઓ વા સુત્તે વા
જાગરમાણે વા સે પુઢવિં વા ભિત્તિં વા સિલં વા લેલું વા સસરક્ખં વા
કાયં સસરક્ખં વા વત્થં હત્થેણ વા પાણ વા કટ્ટેણ વા કિલિંચેણ વા
અંગુલિયાણ વા સિલાગાણ વા સિલાગહત્થેણ વા ન આલિહિજ્ઞા ન
વિલિહિજ્ઞા ન ઘટ્ટિજ્ઞા ન ભિંદિજ્ઞા, અન્નં ન આલિહાવિજ્ઞા, ન
વિલિહાવિજ્ઞા, ન ઘટ્ટાવિજ્ઞા, ન ભિંદાવિજ્ઞા, અન્નં આલિહંતં વા,
વિલિહંતં વા, ઘટ્ટંતં વા ભિંદંતં વા ન સમણુજાણિજ્ઞા, જાવજીવાણ
તિવિહં તિવિહેણં મણેણં વાયાણ કાણં ન કરેમિ ન કારવેમિ

હે ભગવન્ । મૈ પાંચ મહાવ્રતોંકો ઓર છટે રાત્રિભોજનવિરમણ
વ્રતકો આત્માકે હિત-મોક્ષ-કે લિણ સ્વીકાર કરકે સંયમમાર્ગમે
વિચરતા હૂં ॥૪॥

વ્રતોંકો યતનાપૂર્વક સ્વીકાર કિયા જાય તમી વે સફલ હોતે હૂં,
હસલિણ યતનાકા કથન કરતે હૈ-‘સે ભિક્ષૂ’ ઇત્યાદિ ।

હે ભગવન્ ! હું પાચ મહાવ્રતોને અને છઠા રાત્રિભોજનવિરમણ વ્રતને
આત્માને હિત-સ્વરૂપ મોક્ષને માટે સ્વીકાર કરીને સયમ-માર્ગમા વિચરૂ છું (૧૪)
વ્રતોનો યતનાપૂર્વક સ્વીકાર કરવામા આવે ત્યારે તે સફળ થાય છે, તેથી
યતનાનું કથન કરે છે-જે ભિક્ષૂ ઇત્યાદિ

करतपि अन्न न समणुजाणामि ! तस्स भते ! पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाण वोसिरामि ॥१॥१५॥

छाया—समिधुर्वा मिधुकी वा संपत-विरस-प्रतिहत-प्रत्याख्यातपापकर्मों दिया वा रात्रो वा एकको वा परिपहतो वा सुप्तो वा जाग्रदा, स पृथिवी वा मिषि वा शिला वा छेष्टु वा सरजस्क वा काय सरजस्क वा पल्ल इस्तेन वा पादन मा काण्ठेन वा किलिञ्चेन वा अङ्गुल्या वा शलाक्या वा शलाकाइस्तेन वा नाऽऽमिस्सेत् न पिलिस्सेत् न पट्टयेत् न मिन्धात्, अन्य नाऽऽ छेवयेन्न विछेत्तयेन्न पट्टयेन्न भेदयेद्, अन्यमालिखन्तं वा विमिखन्तं वा पयन्तं वा मिन्दन्तं वा न समनुजानीयात्, याक्कजीवया त्रिपिधं त्रिपिधेन मत्त वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामि । तस्मा भवन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हे आत्मानं व्युत्सुजामि ॥१॥१५॥

(१) पृथ्वीकाययतना

सान्वयार्थः—सजयविरयपडिहयपचक्खायपाचकम्मे=वर्धमानकाशी सावध व्यापारोंसे रहित, भूत-मविष्यत्काशीन सावध व्यापारोंसे रहित, वर्धमान कास्मे भी स्थिति और अनुमागकी न्यूनता करके तथा पडिह किये हुआ अतिचारोंकी निन्दा करके सावध व्यापारके त्यागी, से=वह पूर्वोक्त भिक्षु वा=साधु भिक्षुजुणी वा=अथवा साध्वी दिया वा=दिनमें रात्रो वा=अथ रात्रिमें पगओ वा=भकेला परिस्तागओ वा=अथवा सघने स्थित सुते वा=सोया हुआ जागरमाणे वा=अथवा जागता हुआ रहे, वहां से=पुढवि वा=पृथ्वीको निर्वसि वा=मीत-दीवार-का सिलं वा=शिलाको छेला वा=ढेको ससरक्क=सविचरजसहित कायं वा=घरीरको ससरक्क=सविरजसहित यत्थं वा=स्नको इत्येण वा=बाधसे पापण वा=पैरसे कोण वा=काष्ठसे किलिञ्चेण वा=बांस आदिकी खपचसे अंगुलियाए वा=भंगुलीसे सिलागाए वा=छडसे सिलागाइत्येण वा=बहुतसी छडोंसे न आलिखिआ=जराभी सघर्षण न करे, न विलिखिआ=बारम्बार संघर्षण न करे, न घट्टिज्जा=न घट्टन करे-न चलावे, न मिंविज्जा=न मट्, अल्ल=दूसरेसे न आलिहावि ज्जा=जराभी संघर्षण न करावे, न विलिहाविज्जा=न बारम्बार सघर्षण करावे, न घट्टाविज्जा=न घट्टन करावे, न मिंदाविज्जा=न मट्टन करावे, आलिहंतं वा=संघर्षण करनेवाछे विलिहंतं वा=बार-बार संघर्षण करनेवाछे घट्टंतं वा=घट्टन करनेवाछे मिंदंतं वा=मट्टन करनेवाछे अल्ल=दूसरेको न समणुजाणिज्जा=भला न समझे । इसलिय मैं जावज्जीवाए=जीवनपर्यन्त (इसको) तिथिह=हूत-

કારિત અનુમોદનારૂપ ત્રીન કરણસે (તથા) તિવિહેણં=ત્રીન પ્રકારકે મણેણં=મનસે વાયાણં=વચનસે કાણં=કાયસે ન કરેમિ=ન કરુંગા, ન કારવેમિ=ન કરાઝુંગા, કરંતપિ=કરતે હુણ મી અન્નં=દૂસરેકો ન સમણુજાણામિ=મલા નહીં સમજુંગા। મંતે!=હે ભગવન્ ! તસ્સ=ઉસ ઢણ્ડસે પઢિક્કમામિ=પૃથક્ હોતા હૂં, નિંદામિ=આત્મસાક્ષીસે નિન્દા કરતા હૂં, ગરિહ્વામિ=ગુરુસાક્ષીસે ગર્હા કરતા હૂં, અપ્પાણં=ઢણ્ડ સેવન કરનેવાલે આત્માકો વોસિરામિ=ત્યાગતા હૂં ॥૧॥૧૫॥

ટીકા—સે=સઃ=મિશ્રાવૃત્તિકત્વેન પ્રસિદ્ધઃ, મિશ્રુઃ=મિશ્રિતુ=યાચિતું શીલં ધર્મો વા યસ્ય સ મિશ્રુઃ। (‘મિશ્ર યાચ્ચાયામલાભે લાભે ચે’-ત્યસ્માદ્વાતોઃ ‘આકેસ્તચ્છીલ-તદ્વર્મ-તત્સાધુકારિણુ’ इत्यधिकारे ‘सनाशंसमिक्ष उः’ (३।२।१६२) इत्युप्रत्यये मिक्षुपदं सिध्यति)। अत्र ‘उ’ प्रत्ययेन ताच्छील्यव्योतनाद् भिक्षणशीलत्वं मिक्षुत्वमिति पर्यवस्यति।

નનુ કાપાયામ્વરધારિણામપિ મિક્ષોપજીવિત્વેન તત્રોક્તમિક્ષુલક્ષણમતિવ્યાપ્ત-મિતિ ચેન્ન—

મિશ્રાવૃત્તિસે પ્રસિદ્ધ મિશ્રુ કહલાતે હૂં, અર્થાત્ યાચના કરકે આહારાદિ લેનેવાલેકો મિશ્રુ કહતે હૂં।

સંસ્કૃત વ્યાકરણકે અનુસાર ‘મિશ્રુ’ પદમે ‘ઉ’ પ્રત્યય લગા હુઆ હૈ। ઉસસે યહ પ્રગટ હોતા હૈ કિ-મિશ્રુ ઉસે કહના ચાહિણ જો કિસી વસ્તુકો વિના મિક્ષાકે ન લેં, અર્થાત્ મિક્ષણશીલ મિશ્રુ કહલાતે હૂં।

પ્રશ્ન-ગેરુઆ યા અન્ય કિસી પ્રકારકે રંગસે રંગે હુણ કપડે પહનને-વાલે સંન્યાસી આદિ મી મિશ્રુ માંગ કર અપને જીવનકા નિર્વાહ કરતે હૂં, ઇસલિણ યહ મિશ્રુકા લક્ષણ ઉનમેં મી ચલા જાતા હૈ, વે મી મિશ્રુ કહલાવેંગે ?।

મિશ્રાવૃત્તિથી પ્રસિદ્ધ હોય તે મિશ્રુ કહેવાય છે અર્થાત્ યાચના કરીને આહારાદિ લેનારાને મિશ્રુ કહે છે,

સંસ્કૃત વ્યાકરણને અનુસરીને મિશ્રુ શબ્દમા ઉ પ્રત્યય લાગેલો છે તેથી એમ પ્રકટ થાય છે કે મિશ્રુ એને કહેવો બોધ્યો કે જે કોઈ વસ્તુને મિક્ષા વિના લે નહિ, અર્થાત્ મિક્ષણશીલ હોય તે મિશ્રુ કહેવાય છે

પ્રશ્ન-ગેરૂથી યા અન્ય કોઈ પ્રકારના રંગથી રંગેલા કપડા પહેરનારા સંન્યાસી આદિ પણ મિક્ષા માગીને પોતાના જીવનને નિર્વાહ કરે છે તેથી એ મિક્ષુનું લક્ષણ એને પણ લાગુ પડે છે, તેઓ પણ મિશ્રુ કહેવાશે ?

મિત્રાનુચિત્ત્વે સતિ મિત્રેતરનુચિરશિત્ત્વં હિ મિત્રુત્ત્વમ્, તથા ષ સ્વામિ નિદેશમન્તરેણાપિ જલાશયાવિતોઽપિ સ્પર્શસ્તેનાપિ બહાવિગ્રહણસ્ય તદીયનીરિક્ષ-
ન્તર્ગતસ્ત્વેન, તથા કદાચિદ્ મિત્રાયા બલામે પચન-પાચનાદિક્રિયયા, કન્દમૂલફલા
દિના ષ બીજનનિર્વાહાદેપામુક્તભક્ષણમિત્રુત્વામાચાત્ ।

ન ચ 'મિત્રો યદા મિત્રમાખ્યાસ્તદાતપ્રાસ્તુમિત્રુત્વં પરન્સ્વમિત્રમાખ્યાસ્વાપ્યા
ક્ય તેષુ મિત્રુશબ્દઃ પ્રવર્તેત તદાનીં મિત્રખન્યાપારામાયાં' રિતિ વાચ્યમ્, ઉપ-
પ્યામપ્યવસ્થાયાં મિત્રુશબ્દસ્ય પ્રવૃત્તિનિમિત્તસમ્ભાવેન મિત્રુશબ્દપ્રવૃત્તિસંભવાત્,

ઉત્તર-જો મિત્રાસે હી અપના નિર્વાહ કરતે હૈં ઓર સિવાય મિત્રાકે
અન્ય વૃત્તિકો કદાપિ સ્વીકાર નહીં કરતે હૈં હી મિત્રુ કહલાતે હૈં,
સંન્યાસી આદિ સ્વામીકી આજ્ઞાકે વિના મી જલાશય આદિસે મી જલ
આદિ અપને હાથેસે છે છેતે હૈં । જય મિત્રા નહીં મિલતી તય પચન
પાચનાદિ કરતે કરાતે હૈં, તથા કન્દ-મૂલ-ફલ-આદિસે નિર્વાહ કર છેતે
હૈં, ફસલિય હૈં મિત્રુ નહીં કહલા સકતે ।

પ્રશ્ન-અચ્છા, જો મિત્રાસે હી અપના નિર્વાહ કરે ઉસે મિત્રુ કહતે
હૈં તો સાધુ જય મિત્રાકી ગયેપણા કરેંગે તય હી મિત્રુ કહલાવેંગે, જિસ
સમય સ્વાધ્યાય આદિ અન્ય ક્રિયા કરતે હોંગે ઉસ સમય મિત્રુ
કૈસે કહલાવેંગે ?

ઉત્તર-મિત્રાકી ગયેપણા કરતે સમય મી સાધુકો મિત્રુ કહ
સકતે હૈં ઓર ન કરતે સમય મી કહ સકતે હૈં । દોનો અવસ્થાઓમૈં
મિત્રુ શબ્દકી પ્રવૃત્તિકા કારણ મીજૂદ હૈં ।

ઉત્તર-જેઓ મિત્રાથી જ પોતાનો નિર્વાહ કરે છે અને મિત્રા સિવાય
અન્યવૃત્તિને કદાપિ સ્વીકારતા નથી તેઓ જ મિત્રુ કહેવાય છે સંન્યાસી આદિ
સ્વામીની આજ્ઞા વિના પણ જલાશય આદિથી પણ જળ આદિ પોતાના હાથે લઈ
લે છે, બ્યારે મિત્રા નથી મળતી ત્યારે રાધવા-રઘાવવાની ક્રિયા કરે છે, તથા કંઠ
મૂળ હજ આદિથી નિર્વાહ કરી લે છે, તેથી તેઓ મિત્રુ કહેવાર્થ શકતા નથી.

પ્રશ્ન-હીક, જેઓ મિત્રાથી જ પોતાનો નિર્વાહ કરે તેમને મિત્રુ કહે છે તે
સાધુ બ્યારે મિત્રાની ગયેપણા કરશે ત્યારે જ મિત્રુ કહેવાશે, જે સમયે સ્વાધ્યાય
આદિ અન્ય ક્રિયા કરતા હોયે તે સમયે મિત્રુ કેવી રીતે કહેવાશે ?

ઉત્તર-મિત્રાની ગયેપણા કરતી વખતે સાધુને મિત્રુ કહી શકાય છે અને ન
કરતી વખતે પણ કહી શકાય છે બેઉ અવસ્થામાં મિત્રુ શબ્દની પ્રવૃત્તિનું કારણ
મીજૂદ છે

તથાહિ શબ્દસ્ય દ્વે નિમિત્તે વ્યુત્પત્તિનિમિત્તં પ્રવૃત્તિનિમિત્તં ચેતિ, તત્ર વ્યુત્પત્તિલભ્યાર્થપ્રતીતૌ પ્રકારીભૂતો ધર્મો વ્યુત્પત્તિનિમિત્તમ્, યથા પઙ્કજશબ્દસ્ય પઙ્કજનિકર્તૃત્વમ્ । સદ્દેતગ્રદે પ્રકારીભૂતો ધર્મઃ પ્રવૃત્તિનિમિત્તમ્, યથા પદ્મત્વજાતિઃ ।

ન ચ શબ્દાનાં વ્યુત્પત્તિનિમિત્તમેવ પ્રવૃત્તિનિમિત્તમિતિ વાચ્યમ્, પાચકાદિ-શબ્દે તથાત્વેऽપિ પઙ્કજાદિશબ્દે તદ્વચમિચારાત્ । તથાહિ-પઙ્કજપદ ‘પઙ્કજાજાયતે’

શબ્દોંકી પ્રવૃત્તિ દો પ્રકારસે હોતી હૈ । જૈસે કમલકા વાચક એક પઙ્કજ શબ્દ હૈ દૂસરા પદ્મ શબ્દ હૈ । પકજ શબ્દકા અર્થ હૈ કીચડસે ઉત્પન્ન હોનેવાલા, કમલ કીચડસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઇસલિપ્ પંકજત્વ વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત હૈ । અર્થાત્ પઙ્કજ શબ્દકી વ્યુત્પત્તિ કરનેસે જો અર્થ નિકલતા હૈ વહી અર્થ ઉસકે વાચ્યમેં (અર્થમેં) ઠીક-ઠીક ઘટ જાતા હૈ, ઇસે વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત કહતે હૈ ।

દૂસરા પ્રવૃત્તિનિમિત્ત હૈ । શબ્દકે સંકેતસે યોધ્ય અર્થમેં વિશેષણભૂત ધર્મકો પ્રવૃત્તિનિમિત્ત કહતે હૈ, જૈસે પદ્મત્વ યા કમલત્વ (કમલપન) જાતિ ।

યદિ કોઈ કહે કિ- ‘જો વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત હૈ વહી પ્રવૃત્તિનિમિત્ત હૈ તો ઠીક નહીં હૈ, ક્યોંકિ યદ્યપિ ‘પાચક’ આદિ શબ્દોંમેં જો વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત હૈ વહી પ્રવૃત્તિનિમિત્ત હૈ તથાપિ પઙ્કજ આદિ શબ્દોંમેં યહ કથન નહીં ઘટતા, ક્યોંકિ “પંક (કીચડ)સે ઉત્પન્ન હોનેવાલા પકજ હૈ”

શબ્દોંની પ્રવૃત્તિ બે પ્રકારે થાય છે. જેમકે-કમળનેા વાચક એક પકજ શબ્દ છે, બીજો પદ્મ શબ્દ છે. પકજ શબ્દનેા અર્થ કીચડમા ઉત્પન્ન થએલું એવો થાય છે કમળ કીચડમા ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી પંકજત્વ વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત છે અર્થાત્ પકજ-શબ્દની વ્યુત્પત્તિ કરવાથી જે અર્થ નીકળે છે તે જ અર્થ તેના વાચ્યમા (અર્થમા) ધરાણર બધ બેસે છે, તેથી તેને વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત કહે છે-

બીજો પ્રવૃત્તિનિમિત્ત છે શબ્દના સંકેતથી યોધ્ય અર્થમા વિશેષણભૂત ધર્મને પ્રવૃત્તિનિમિત્ત કહે છે જેમકે-પદ્મત્વ યા કમલત્વ (કમળપણું) ન્તિ

જો કોઈ કહે કે-‘જે વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત છે તેજ પ્રવૃત્તિનિમિત્ત છે, તો તે ધરાણર નથી. કારણ કે જો કે ‘પાચક’ આદિ શબ્દોંમા જે વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત છે તેજ પ્રવૃત્તિનિમિત્ત છે, તથાપિ પકજ આદિ શબ્દોંમા એ કથન બધ બેસતું નથી, કારણ કે ‘પક (કીચડ)માંથી ઉત્પન્ન થવાવાળું પંકજ છે, -એ વ્યુત્પત્તિથી

મિત્રાવૃત્તિકરણે સતિ મિષ્ટેતરવૃત્તિરહિતસ્વં હિ મિષ્ટુસ્વમ્, તથા ચ સ્વામિ-
નિવેશમન્તરેણાપિ જલાશયાદિસોઽપિ સ્વસ્તેનાપિ જલાદિપ્રણયસ્ય તરીયમીન્નિઘ-
ન્તર્ગતરથેન, તથા કદાચિદ્ મિત્રાયા અભામે પચન-પાચનાદિક્રિયાયા, કન્દમૂલફલા
દિના ચ જીવનનિર્વાહાપેપામુક્તસપ્તમિષ્ટુત્વામાણાત્ ।

ન ચ 'મિત્રવો યદા મિત્રમાણાસ્તદા તપાસ્તુ મિષ્ટુસ્વ પરન્ત્વમિત્રમાણસ્વાનસ્થાયાં
કયં તેષુ મિષ્ટુશ્ચન્દઃ પ્રવર્ષેત તદાનોં મિત્રણમ્પાપારામાનાઃ' યિતિ વાપ્યમ્, ઠમ-
ર્યામપ્યનસ્થાયાં મિષ્ટુશ્ચન્દસ્ય પ્રવૃષ્ઠિનિમિષસમ્રાઘેન મિષ્ટુશ્ચન્દપ્રવૃષ્ઠિસમનાત્,

ઉત્તર-જો મિત્રાસે હી અપના નિર્વાહ કરતે હૈં ઓર સિવાય મિત્રાકે
અન્ય વૃત્તિકો કદાપિ સ્વીકાર નહીં કરતે હે હી મિષ્ટુ કહાતે હૈં,
સંન્યાસી આદિ સ્વામીકી આજ્ઞાકે વિના મી જલાશય આવિસે મી જલ
આદિ અપને હાર્થોસે છે છેતે હૈં । જ્ય મિત્રા નહીં મિલતી તથ પચન
પાચનાદિ કરતે કરાતે હૈં, તથા કન્દ-મૂલ-ફલ-આદિસે નિર્વાહ કર છેતે
હૈં, ફસલિય હે મિષ્ટુ નહીં કહલા સકતે ।

પ્રશ્ન-અન્ધા, જો મિત્રાસે હી અપના નિર્વાહ કરે ઉસે મિષ્ટુ કહતે
હૈં તો સાધુ જય મિત્રાકી ગથેપણા કરંગે તથ હી મિષ્ટુ કહલાવૈંગે, જિસ
સમય સ્વાધ્યાય આદિ અન્ય ક્રિયા કરતે હૈંગે ઉસ સમય મિષ્ટુ
કેસે કહલાવૈંગે ?

ઉત્તર-મિત્રાકી ગથેપણા કરતે સમય મી સાધુકો મિષ્ટુ કહ
સકતે હૈં ઓર ન કરતે સમય મી કહ સકતે હૈં । કોનોં અવસ્થાઓં
મિષ્ટુ શબ્દકી પ્રવૃત્તિકા કારણ મૌખીક હૈં ।

ઉત્તર-એએ મિત્રાથી જ પોતાનો નિર્વાહ કરે છે અને મિત્રા સિવાય
અન્યવૃત્તિને કદાપિ સ્વીકારતા નથી તેએ જ મિષ્ટુ કહેવાય । સંન્યાસી આદિ
સ્વામીની આજ્ઞા વિના પણ જળાશય આદિથી પણ જળ આદિ પોતાના હાર્થે છે
લે છે, અથા મિત્રા નથી મળતી ત્યારે સંધ્યા-રધાવવાની ક્રિયા કરે છે, તથા કં
મૂળ જળ આદિથી નિર્વાહ કરી લે છે, તેથી તેએ મિષ્ટુ કહેવાર્થ યાકતા નથી

પ્રશ્ન-હીક, એએ મિત્રાથી જ પોતાનો નિર્વાહ કરે તેમને મિષ્ટુ કહે છે તે
સાધુ અથા મિત્રાની ગથેપણા કરશે ત્યારે જ મિષ્ટુ કહેવાશે, જે સમયે સ્વાધ્યાય
આદિ અન્ય ક્રિયા કરતા હશે તે સમયે મિષ્ટુ કેવી રીતે કહેવાશે ?

ઉત્તર-મિત્રાની ગથેપણા કરતી વખતે સાધુને મિષ્ટુ કહી શકાય છે. અને ન
કરતી વખતે પણ કહી શકાય છે એક અવસ્થામાં મિષ્ટુ શબ્દની પ્રવૃત્તિનું કારણ
મૌખીક છે

ત્રિકાડ્ડશંસાવિરહેણ સમિતિગુપ્ત્યાદિધારિત્વરૂપપ્રવૃત્તિનિમિત્તમાદાય ભિક્ષુત્વ-સમિત્યાદિપાલકત્વયોર્ભિક્ષુલક્ષણૈકાર્થસમવાયેન કથञ્ચિત્તાદાન્મ્યલક્ષણેન ભિક્ષમાણેડ-ભિક્ષમાણે વા ભિક્ષૌ ભિક્ષુશબ્દપ્રવૃત્તેઃ, વર્તમાનપર્યાયમાત્રગ્રહણલક્ષણક્રજુમૂત્રનયા-ભિપ્રાયાચ્ચ ભિક્ષુત્વસિદ્ધિઃ ।

નન્તુ પૂર્વોક્તલક્ષણં પ્રવૃત્તિનિમિત્ત કાપાયામ્વરધારિપ્રવૃત્તિષ્વપિ વિદ્યતે, તેડપિ માર્ગં પश्यन्ત एव गच्छन्ति, तेन च तेषां समित्यादिपालकत्वं, मौनादिसमवलम्ब-
नेन गुप्तिपालकत्वं चास्ति, ततश्च समिति-गुप्तिपालकत्वरूपप्रवृत्तिनिमित्तस्य तेष्वपि
सत्त्वेन कुतो न तेषां भिक्षुशब्दव्यवहार्यत्वमिति चेत् ?

यत इहलोकाद्याशंसाविरहिततया समित्यादिपालकत्वमेव भिक्षुशब्दप्रवृत्ति-
निमित्तसे भिक्षु शब्दकी प्रवृत्ति होती है, क्योंकि भिक्षुत्व और समिति-
गुप्तिपालकत्व दोनों धर्म भिक्षुमें कथञ्चित् तादात्म्यसम्बन्धरूप एकार्थ-
समवायसे रहते हैं। इसलिए भिक्षा न करते समय भी 'समितिगुप्ति-
पालकत्व' -रूप प्रवृत्ति-निमित्तसे भिक्षु शब्दकी प्रवृत्ति होती है ।

શડ્ઢા-સમિતિ-ગુપ્તિપાલકતા તો ગેરુઆ આદિ વસ્ત્ર પહેનનેવાલોમ્મં
મી પાઈ જાતી હૈ । વે મી માર્ગ દેવકર હી ચલતે હૈં હસલિએ વે સમિતિકા
પાલન કરતે હૈં । ઓર કમી-કમી મૌન રલ્લતે હૈં હસલિએ ગુપ્તિકા મી
પાલન કરતે હૈં । જલ્લ ઁનમ્મં સમિતિ-ગુપ્તિપાલકતા પાઈ જાતી હૈ તો ઁન્હે
મી ભિક્ષુ ક્યોં નહીં કહના ઁાહિએ ?

સમાધાન-હહલોક ઓર પરલોક સમ્લન્ધી આકાંક્ષા ઁા સ્લાર્થરહિત
શબ્દની પ્રવૃત્તિ થાય છે, કારણ કે ભિક્ષુત્લ અને સમિતિગુપ્તિ-પાલકત્લ ઁઉ ધર્મો
ભિક્ષુમા કેઁઇપણ રીતે તાદાત્મ્ય-સળધરૂપ ઁકાર્થ-સમલાયથી રહે છે તેથી
ભિક્ષા ન કરતી વળ્લને પણ 'સમિતિગુપ્તિ-પાલકત્લ' રૂપ પ્રવૃત્તિનિમિત્તથી ભિક્ષુ
શબ્દની પ્રવૃત્તિ થાય છે,

શ કા-સમિતિગુપ્તિ-પાલકતા તો ગેરુઆ આદિ વસ્ત્ર પહેરનારાઓમા પણ
ઁવામા આવે છે તેઓ પણ માર્ગ ઁધને જ આવે છે, તેથી તેઓ સમિતિનું
પાલન કરે છે, અને કેઁઇ-કેઁઇલાર મૌન રહે છે તેથી ગુપ્તિનું પણ પાલન કરે છે,
ઁ તેઓમા સમિતિગુપ્તિ-પાલકતા ઁવામા આવે છે, તો તેમને પણ ભિક્ષુ
કેમ ન કહેવા ઁધએ ?

સમાધાન-ઇહલોક અને પરલોક સળધી આકાંક્ષા અથવા સ્લાર્થરહિત થધને

इति व्युत्पत्त्या पञ्चजनिकर्तृत्वावच्छिन्नो वृत्ततया पञ्चकार्यशेषकः सद्यपि वैरा-
द्यादिपञ्चविप्रसङ्गवारणाय पञ्चत्व(जाति)कं प्रवृत्तिनिमित्तमादायैव पञ्चं पोषयति
न स्तिरथा ।

પ્રથમપ્રાપ્તિ મિષ્ટુશબ્દસ્ય મિસ્રણં વ્યુત્પત્તિનિમિત્તમ્, મિસ્રત ઇત્યેવંશીલો મિષ્ટ-
રિતિ વ્યુત્પત્તઃ । તથા વાઙ્મિસ્રમાણત્વાવસ્થાયાં મિષ્ટુત્વાપસક્તાવપિ પેરિકરપાર

इस व्युत्पत्तिसे पञ्चज शब्द कमलका बोध तो कराता है परन्तु साथही
साथ शैवाल तथा इस प्रकारसे पैदा होनेवाले गजुलके फूल आदिका
अर्थ भी उससे निकलता है, क्योंकि वे भी कीचड़से पैदा होते हैं । यदि
व्युत्पत्तिनिमित्तको ही शब्दकी प्रवृत्तिमें कारण माना जाय तो शैवाल
आदिमें भी पञ्चज शब्दका प्रयोग हो जायगा, इस आपत्तिका निवारण
करनेके लिए व्युत्पत्तिनिमित्तके सिवाय प्रवृत्तिनिमित्त कमलत्व धर्मकी
भी आवश्यकता है, इससे शैवाल आदिका निराकरण हो जाता है,
दोनों निमित्तोंसे ठीक-ठीक अर्थका प्रतिपादन हो जाता है कि जो कीचड़से
उत्पन्न हो और जिसमें कमलत्वरूप सामान्य (जाति) पाया जाय उसे
पञ्चज कहते हैं ।

इसी प्रकार यहाँ 'मिषु' शब्दका व्युत्पत्तिनिमित्त मिक्षण (पाचना)
धर्म है, जिस समय साधु मिक्षण नहीं करते उस समय व्युत्पत्तिनिमित्तसे
मिषु नहीं कहाला सकते, फिर भी 'समितिशुचिपालकत्व' -रूप प्रवृत्ति-

પકજ શબ્દ કમળને બોધ તો કરાવે છે, પરન્તુ સાથે શેવાળ તથા બે પ્રકાર
પેદા થનારા શીતલાં શીંગેલાં આદિના અર્થ પણ તેમાંથી નીકળે છે, કમલ કે
તે પણ કીચડમાંથી પેદા થાય છે એ વ્યુત્પત્તિનિમિત્તને જ શબ્દની પ્રવૃત્તિમાં
કારણરૂપ માનવામાં આવે તો શેવાળ આદિમાં પણ પકજ શબ્દનો પ્રયોગ થઈ
જાય એ અર્થતિનું નિવારણ કરવાને માટે વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત ઉપરાંત પ્રવૃત્તિનિમિત્ત
કમલત્વ ધર્મની પણ આવશ્યકતા છે તેથી શેવાળ આદિનું નિરાકરણ થઈ જાય છે.
બેઉ નિમિત્તોથી બરાબર અર્થનું પ્રતિપાદન થઈ જાય છે કે જે કીચડમાંથી ઉત્પન્ન
થાય અને જેમાં કમલત્વરૂપ સામાન્ય (જાતિ) મળી આવે તેને પકજ કહે છે

એ રીતે અહીં 'મિષુ' શબ્દનો વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત મિષ્ટુ (પાચના)
ધર્મ છે જે સમયે સાધુ મિષ્ટુ કરતા નથી, તે સમયે વ્યુત્પત્તિનિમિત્તથી મિષ્ટુ
નથી કહેવાતો, ત્યાં પણ 'સમિતિશુચિ-પાલકત્વ' રૂપ પ્રવૃત્તિનિમિત્તથી મિષ્ટુ

ત્રિકાઽઽસાચિરદેણ સમિતિગુણ્યાદિધારિત્વરૂપપ્રવૃત્તિનિમિત્તમાદાય મિશ્રત્વ-સમિત્યાદિપાલકત્વયોર્મિશ્રુલક્ષણૈકાર્થસમવાયેન કથञ્ચિત્તાદાન્મ્યલક્ષણેન મિશ્રમાણેઽ-મિશ્રમાણે વા મિશ્રો મિશ્રુશબ્દપ્રવૃત્તેઃ, વર્તમાનપર્યાયમાત્રગ્રહણલક્ષણક્રજુમૂત્રનયા-મિપ્રાયાચ્ચ મિશ્રત્વસિદ્ધિઃ ।

નતુ પૂર્વોક્તલક્ષણં પ્રવૃત્તિનિમિત્ત કાપાયામ્વરધારિપ્રવૃત્તિષ્વપિ વિદ્યતે, તેઽપિ માર્ગે પશ્યન્ત એવ ગચ્છન્તિ, તેન ચ તેપાં સમિત્યાદિપાલકત્વં, મૌનાદિસમવલમ્બ-નેન ગુપ્તિપાલકત્વં ચાસ્તિ, તત્તથ્ચ સમિતિ-ગુપ્તિપાલકત્વરૂપપ્રવૃત્તિનિમિત્તસ્ય તેષ્વપિ સત્ત્વેન કુતો ન તેપાં મિશ્રુશબ્દવ્યવહાર્યત્વમિતિ ચેત્ ?

યત્ત ઇહલોકાદ્યાશંસાચિરદિત્તયા સમિત્યાદિપાલકત્વમેવ મિશ્રુશબ્દપ્રવૃત્તિ-

નિમિત્તસે મિશ્રુ શબ્દકી પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ, ક્યોંકિ મિશ્રુત્વ ઓર સમિતિ-ગુપ્તિપાલકત્વ દોનોં ધર્મ મિશ્રુમેં કથञ્ચિત્ તાદાત્મ્યસમ્બન્ધરૂપ ઇકાર્થ-સમવાયસે રહતે હૈં । ઇસલિએ મિશ્રુ ન કરતે સમય મી ‘સમિતિગુપ્તિ-પાલકત્વ’ -રૂપ પ્રવૃત્તિ-નિમિત્તસે મિશ્રુ શબ્દકી પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ ।

શઙ્કા-સમિતિ-ગુપ્તિપાલકતા તો ગેરુઆ આદિ વસ્ત્ર પહનનેવાલોંમેં મી પાઈ જાતી હૈ । વે મી માર્ગ દેખકર હી ચલતે હૈં ઇસલિએ વે સમિતિકા પાલન કરતે હૈં । ઓર કમી-કમી મૌન રખતે હૈં ઇસલિએ ગુપ્તિકા મી પાલન કરતે હૈં । જવ ઊનમેં સમિતિ-ગુપ્તિપાલકતા પાઈ જાતી હૈ તો ઊન્હેં મી મિશ્રુ ક્યોં નહીં કહના ચાહિએ ?

સમાધાન-ઈહલોક ઓર પરલોક સમ્બન્ધી આકાંક્ષા યા સ્વાર્થરહિત

શબ્દની પ્રવૃત્તિ થાય છે, કારણ કે મિશ્રુત્વ અને સમિતિગુપ્તિ-પાલકત્વ બેઉ ધર્મો મિશ્રુમા કેઇપણ રીતે તાદાત્મ્ય-સબધરૂપ એકાર્થ-સમવાયવી રહે છે તેથી મિશ્રુ ન કરતી વખતે પણ ‘સમિતિગુપ્તિ-પાલકત્વ’ રૂપ પ્રવૃત્તિનિમિત્તથી મિશ્રુ શબ્દની પ્રવૃત્તિ થાય છે

શકા-સમિતિગુપ્તિ-પાલકતા તો ગેરુઆ આદિ વસ્ત્ર પહેરનારાઓમા પણ બેવામા આવે છે તેઓ પણ માર્ગ બેઠને જ ચાલે છે, તેથી તેઓ સમિતિનુ પાલન કરે છે, અને કેઇ-કેઇવાર મૌન રહે છે તેથી ગુપ્તિનુ પણ પાલન કરે છે, બે તેઓમા સમિતિગુપ્તિ-પાલકતા બેવામા આવે છે, તો તેમને પણ મિશ્રુ કેમ ન કહેવા બેઠ્યો ?

સમાધાન-ઇહલોક અને પરલોક સબધી આકાંક્ષા અથવા સ્વાર્થરહિત થઇને

इति व्युत्पत्त्या पञ्चमनिकर्तृत्वावच्छिन्ने शक्ततया पञ्चकार्यबोधकं सद्यपि शेषा-
 द्वादिष्वतिप्रसङ्गवारणाय पञ्चत्व(जाति)रूपं प्रवृत्तिनिमित्तमादायैव पदं बोधयति
 न त्वितरथा ।

एवमत्रापि मिश्रशब्दस्य मिश्रणं व्युत्पत्तिनिमित्तम्, मिश्रत इत्येषधीलो मिश्र
 रिति व्युत्पत्तः । तथा चाऽमिश्रमाणत्वावस्थायां मिश्रत्वाप्रसक्त्यपि ऐरिक्पार

इस व्युत्पत्तिसे પંકજ શબ્દ કમલકા યોગ તો કરાતા હૈ પરંતુ સાપદી
 સાપ શેઘાલ તથા હસ પ્રકારસે પૈદા હોનેવાલે ગરુલકે ફૂલ આદિકા
 અર્થ મી હસસે નિકલતા હૈ, ક્યોંકિ જે મી કીચક્રસે પૈદા હોતે હૈ । યદિ
 વ્યુત્પત્તિનિમિત્તકો હી શબ્દકી પ્રવૃત્તિમેં કારણ માના જાય તો શેઘાલ
 આદિમેં મી પંકજ શબ્દકા પ્રયોગ હો જાયગા, હસ આપત્તિકા નિવારણ
 કરનેકે લિપ્ત વ્યુત્પત્તિનિમિત્તકે સિવાય પ્રવૃત્તિનિમિત્ત કમલત્વ ધર્મકી
 મી આધરયકતા હૈ, હસસે શેઘાલ આદિકા નિરાકરણ હો જાતા હૈ,
 ઘોનોં નિમિત્તોસે ટીક-ઠીક અર્થકા પ્રતિપાદન હો જાતા હૈ કિ જો કીચક્રસે
 ઉત્પન્ન હો ઓર જિસમેં કમલત્વરૂપ સામાન્ય (જાતિ) પાયા જાય ઉસે
 પંકજ કહતે હૈ ।

इसी प्रकार यहाँ 'मिश्र' शब्दका व्युत्पत्तिनिमित्तमिक्षण (पाचना)
 धर्म है, जिस समय साधु मिक्षण नहीं करते उस समय व्युत्पत्तिनिमित्तसे
 मिश्र नहीं कहला सकते, फिर भी 'समितिगुत्तिपालकत्व' -रूप प्रवृत्ति-

પંકજ શબ્દ કમલકા યોગ તો કરાવે છે, પરંતુ સાથે શેઘાલ તથા જે પ્રકારે
 પેદા થનારા ધીતેલા અગિય ઝાદિનો અર્થ પણ તેમાંથી નીકળે છે, કમલ કે
 તે પણ કીચક્રમાંથી પેદા થાય છે એ વ્યુત્પત્તિનિમિત્તને જ શબ્દની પ્રવૃત્તિમાં
 કારણરૂપ માનવામાં આવે તો શેઘાલ આદિમાં પણ પંકજ શબ્દનો પ્રયોગ થઈ
 જશે એ આપત્તિનું નિવારણ કરવાને માટે વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત ઉપરથી પ્રવૃત્તિનિમિત્ત
 કમલત્વ ધર્મની પણ આવશ્યકતા છે તેથી શેઘાલ આદિનું નિરાકરણ થઈ જાય છે.
 જેટ નિમિત્તોથી અણગર અર્થનું પ્રતિપાદન થઈ જાય છે કે જે કીચક્રમાંથી ઉત્પન્ન
 થાય અને જેમાં કમલત્વરૂપ સામાન્ય (જાતિ) મળી આવે તેને પંકજ કહે છે

એ રીતે અહીં 'મિશ્ર' શબ્દનો વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત મિશ્રણ (પાચન)
 ધર્મ છે જે સમયે સાધુ મિશ્રણ કરતા નથી, તે સમયે વ્યુત્પત્તિનિમિત્તથી મિશ્ર
 નથી કહેવાતો, તો પણ 'સમિતિગુત્તિ-પાલકત્વ' રૂપ પ્રવૃત્તિનિમિત્તથી મિશ્ર

તેષામુદ્ગમોત્પાદનાદિદોષદુષ્ટાન્નમોજિત્વ-સચિત્તતોયકન્દમૂલાદ્યાસેવિત્વ-પચન-પાચ-
નાદિક્રિયેચ્છાનિવૃત્ત્યભાવાદિદોષદૂષિતત્વાત્, અતો યે સમિતિગુપ્તિધારકા ભિક્ષા-
માત્રોપજીવિનોઽચિત્તામેષણીયામુદ્ગમોત્પાદનાદિદોષરાહિત્યેન વિશુદ્ધાં પ્રમાણોપેતાં
ચ ભિક્ષાં ગૃહ્ણન્તિ, પ્રાણાત્યયસમયેઽપિ પચનપાચનાદિનવકોટિવિશુદ્ધિં નૈવ खण्ड-
યન્તિ ત एव મિશ્રુપદવ્યવહારયોગ્યતાં લભન્તે, ઇતિ વિદેલિમમ્ ।

यद्वा क्षोभते क्षुभ्यति वा=अन्तर्भावितण्यर्थतया क्षोभयति=संचालयति
चतुर्गतिकसंसारे सकलप्राणिन इति क्षुप्=अष्टविधं कर्म (अन्तर्भावितण्यर्थाद्
भौवादिकाद् देवादिकाद्वा 'क्षुभ सञ्चलने' अस्माद्धातोः 'सम्पदादित्वात् किप्)
तद् ज्ञानदर्शनादिना भिनत्ति=क्षपयतीति मिश्रुः (पृषोरादित्वात्सिद्धिः) ॥

વાળે સંન્યાસી આદિ વાસ્તવમેં મિશ્રુ નહીં કહલા સકતે, કયોંકિ વે
ઉદ્ગમ-ઉત્પાદના આદિ દોષોંસે દૂષિત અન્ન આદિ અંગીકાર કરતે હેં,
સચિત્ત જલ લેતે હેં, સચિત્ત કન્દ મૂલ આદિકા સેવન કરતે હેં, પચન-
પાચનાદિ ક્રિયાઈ કરતે હેં ઔર ઇચ્છાકા દમન નહીં કરતે હેં । અંતઃ
વાસ્તવમેં વે હી મિશ્રુ કહલાને યોગ્ય હેં જો સમિતિ-ગુપ્તિકે ધારક તથા
ભિક્ષામાત્રસે ઉપજીવી હેં, અચિત્ત ઇષણીય ઉદ્ગમ આદિ દોષરહિત
વિશુદ્ધ પ્રમાણોપેત ભિક્ષા લેતે હેં ઔર પ્રાણ જાનેકા અવસર આ જાને
પર મી પચન-પાચન આદિ નવ કોટિકી વિશુદ્ધતાકો ખણ્ડિત નહીં કરતે ।

अथवासंसारके समस्त शरीरधारियोंको क्षोभित करनेवाले ज्ञाना-
वरणीय आदि आठ कर्मोंको भेदनेवाले मिश्रु कहलाते हैं ।

આદિ વસ્તુત મિશ્રુ કહેવાઈ શકતા નથી, કારણ કે તેઓ ઉદ્ગમ ઉત્પાદના આદિ
દોષોથી દૂષિત અન્ન આદિ અંગીકારે છે, સચિત્ત જળ લે છે, સચિત્ત કન્દ-મૂળ
આદિનું સેવન કરે છે, પચન-પાચનાદિ ક્રિયાઓ કરે છે અને ઇચ્છાનું દમન કરતા
નથી એથી કરીને વસ્તુત. તેઓ જ મિશ્રુ કહેવાવા યોગ્ય છે કે જેઓ સમિતિ-
ગુપ્તિના ધારક તથા ભિક્ષામાત્રથી ઉપજીવી છે, અચિત્ત, ઇષણીય, ઉદ્ગમ-દોષથી
રહિત, વિશુદ્ધ, પ્રમાણોપેત ભિક્ષા લે છે, અને પ્રાણ જાનેકા અવસર આવે તો
પણ પચન-પાચનાદિ નવ કોટિની વિશુદ્ધતાને ખડિત કરતા નથી

अथवा संसारना सर्व शरीरधारीઓને ક્ષોભિત કરનારા જ્ઞાનાવરણીય આદિ
આઠ કર્મેને ભેદનારા મિશ્રુ કહેવાય છે

નિમિત્ત, તથા તેણે ન વિચિત્રે તેણી તથાપિષ્વરજી, દેશિકાકમ્પકાવિનિત્તસ્વરૂપતા, યજ્ઞાકીર્ત્યાદિસમ્પાદનાર્થત્વાથ, નાતસ્તેણાં વસ્તુતઃ સમિતિગુપ્ત્યાદિપાત્ત્વનં વિચિત્રે । અન્યથા—‘યાવન્નિગદ્ધવદ્ધોઽહં તાનદેન ન હનિષ્યામિ, યાવન્ન સમાસપામિ તાવદ્દશ મુપાસ્માગી, યાવન્નસન્ધિઃઽહં તાવદ્ધૌર્યઘ્વતી’—સ્થાપમિમાના અપિ કેષિંઃ વ્રતધારિસ્તેન વ્યવહિયેરન્, કિન્તુ સેપામાન્તરિકેષ્ઠાયાઃ સતતાનુવન્ધિતયા વિષ માનસ્વાન્ન પ્રવિત્તમસ્તિ ।

કિન્તુ મિધુમ્મ-યેષુ કાપાયામ્વરધારિણુ નૈવાઽયં મિધુમ્મ્ આત્મસત્તાં સમતે,

હોકર જો સમિતિ-શુભિકા પાલન કરતે હૈં વે હી મિધુ કહલાતે હૈં । ઉનમૈં પેસા નહીં પાપા જાતા । વે હિંસાસે પચનેકે લિપ માર્ગ વેસ કર ગમન નહીં કરતે, કિન્તુ કોંટિ આદિ લગ જાનેકે અયસે માર્ગ વેસકર ગમન કરતે હૈં, ઓર યજ્ઞ-કીર્તિ સમ્પાવન કરનેકે લિપ મૌન રહતે હૈં, હસલિપ વે વાસ્તવમૈં સમિતિ-શુભિકે પાલક નહીં હો સકતે । યદિ ઉનૈં સમિતિ-શુભિકા પાલક માના આપ તો વહ મનુષ્ય મી ઘતી કહલાયગા, જો પેસી પ્રતિજ્ઞા કરે કિ—“મેં જબ તક વેદીમૈં જકડા હુઆ હૈં તબ તક હસે નહીં માર્હંગા” “જબ તક ન બોલું તબ તક મુપાવાદકા ત્યાગી હૈં” “જબ તક સોયા રહુંગા તબ તક અચોર્ય વ્રતકા પાલન કર્હંગા” વાસ્તવમૈં પેસે મનુષ્ય ઘતી નહીં કહલાતે હૈં, ક્યોંકિ ઉનકી આન્તરિક શ્ચ્છા પાપોસે નિવૃત્ત નહીં હુઈ હૈં ।

ગેવઝા આદિ વસ્ત્ર ધારણ કરનેવાલે ઓર અપનેકો નિધુ સમક્ષને

એવે સમિતિ-શુભિકા પાલન કરે છે તેવેજ નિધુ કહેવાય છે તેવેમાં એવે એવામાં આવતું નથી તેવે હિંસાથી બચવાને માટે માર્ગ એકને જમન કરવા નથી, પરન્તુ કાંટા વગેરે વાળી જગ્યાએ જલદી માર્ગ એકને વાલે છે અને વધારે સંપાદન કરવાને માટે મૌન રાખે છે તેથી તેવે વસ્તુતઃ સમિતિ-શુભિકા પાલક નથી સ્પષ્ટ શકતા એ તેમને સમિતિ-શુભિકા પાલક માનવામાં આવે તો એ માણસ ખુદ મલી કહેવાશે કે જે એવી પ્રતિજ્ઞા કરે કે— ‘જ્યાં મુખી હું બેઠીથી બધાયલો છું ત્યાંમુખી હું તેને નહિં મારું’ ‘જ્યાં મુખી હું ન મારું ત્યાંમુખી મુપાવાદને ત્યાંથી છું’ ‘જ્યાં મુખી સુષ્પ રહીશ ત્યાં મુખી અચોર્યમત્વું પાલન કરીશ’ વસ્તુતઃ એવે માણસ મલી નથી કહેવાતો, ધર્મ કે એવી આત્મિક ધર્મના પાપથી નિવૃત્ત થઈ નથી.

એવઝા આદિ વસ્ત્ર ધારણ કરવાના અને પોતાને નિધુ માનવાના સન્માની

તેપામુદ્ગમોત્પાદનાદિદોષદુષ્ટાન્નમોજિત્વ-સચિત્તતોયકન્દમૂલાદ્યાસેવિત્વ-પચન-પાચ-
નાદિક્રિયેચ્છાનિવૃત્ત્યભાવાદિદોષદૂષિતત્વાત્, અતો યે સમિતિગુપ્તિધારકા મિક્ષા-
માત્રોપજીવિનોઽચિત્તામેષનીયામુદ્ગમોત્પાદનાદિદોષરાહિત્યેન વિશુદ્ધાં પ્રમાણોપેતાં
ચ મિક્ષાં ગૃહ્ણન્તિ, પ્રાણાત્પયસમયેઽપિ પચનપાચનાદિનવકોટિવિશુદ્ધિં નૈવ સ્વઙ્ડ-
યન્તિ ત એવ મિશ્રુપદવ્યવહારયોગ્યતાં લભન્તે, ઇતિ વિદેલિમમ્ ।

યદ્વા ક્ષોભતે ક્ષુભ્યતિ વા=અન્તર્ભાવિત્ત્વપર્યતયા ક્ષોભ્યતિ=સંચાલયતિ
ચતુર્ગતિકસંસારે સકલપ્રાણિન ઇતિ ક્ષુપ્=અઘ્રવિધં કર્મ (અન્તર્ભાવિત્ત્વપર્યાદ્
ભૌવાદિકાદ્ દૈવાદિકાદ્વા 'ક્ષુભ સશ્ચલને' અસ્માદ્વાતોઃ 'સમ્પદાદિત્વાત્ કિપ્')
તદ્ જ્ઞાનદર્શનાદિના મિનત્તિ=ક્ષપયતીતિ મિશ્રુઃ (પૃષ્ઠોરાદિત્વાત્સિદ્ધિઃ) ॥

વાલે સંન્યાસી આદિ વાસ્તવમેં મિશ્રુ નહીં કહલા સકતે, કયોંકિ વે
ઉદ્ગમ-ઉત્પાદના આદિ દોષોંસે દૂષિત અન્ન આદિ અંગીકાર કરતે હેં,
સચિત્ત જલ લેતે હેં, સચિત્ત કન્દ મૂલ આદિકા સેવન કરતે હેં, પચન-
પાચનાદિ ક્રિયાઈ કરતે હેં ઓર ઇચ્છાકા દમન નહીં કરતે હેં । અંતઃ
વાસ્તવમેં વે હી મિશ્રુ કહલાને યોગ્ય હેં જો સમિતિ-ગુપ્તિકે ધારક તથા
મિક્ષામાત્રસે ઉપજીવી હેં, અચિત્ત ણ્પણીય ઉદ્ગમ આદિ દોષરહિત
વિશુદ્ધ પ્રમાણોપેત મિક્ષા લેતે હેં ઓર પ્રાણ જાનેકા અવસર આ જાને
પર ભી પચન-પાચન આદિ નવ કોટિકી વિશુદ્ધતાકો સ્વઙ્ડિત નહીં કરતે ।

અથવા સંસારકે સમસ્ત શરીરધારિયોંકો ક્ષોભિત કરનેવાલે જ્ઞાના-
વરણીય આદિ આઠ કર્મોંકો ભેદનેવાલે મિશ્રુ કહલાતે હેં ।

આદિ વસ્તુત મિશ્રુ કહેવાઈ શકતા નથી, કારણ કે તેઓ ઉદ્ગમ ઉત્પાદના આદિ
દોષોથી દૂષિત અન્ન આદિ અંગીકારે છે, સચિત્ત જળ લે છે, સચિત્ત કન્દ-મૂળ
આદિનું સેવન કરે છે, પચન-પાચનાદિ ક્રિયાઓ કરે છે અને ઇચ્છાનું દમન કરતા
નથી એથી કરીને વસ્તુત તેઓ જ મિશ્રુ કહેવાવા યોગ્ય છે કે જેઓ સમિતિ-
ગુપ્તિના ધારક તથા મિક્ષામાત્રથી ઉપજીવી છે, અચિત્ત, એષણીય, ઉદ્ગમાદિ-દોષથી
રહિત, વિશુદ્ધ, પ્રમાણોપેત મિક્ષા લે છે, અને પ્રાણ જવાનેા અવસર આવે તો
પણ પચન-પાચનાદિ નવ કોટિની વિશુદ્ધતાને ખંડિત કરતા નથી

અથવા સંસારના સર્વ શરીરધારીઓને ક્ષોભિત કરનારા જ્ઞાનાવરણીય આદિ
આઠ કર્મેને ભેદનારા મિશ્રુ કહેવાય છે

નિમિષમ્, તથા તેષુ ન વિધતે તેષાં તથાવિષમદ્વયેઃ, એરિકમ્પટકાદિનિરુપર્યસ્વાત્, યન્નાકીર્ત્યાદિસમ્પાદનાર્થસ્વાથ, નાતસ્તેષાં વસ્તુતઃ સમિતિશુસ્પાદિપાલકત્વં વિધતે । અન્યથા-‘યાવન્નિગતપદ્મોઽહં સાધવેન ન જનિવ્યામિ, યાવન્ન સમાસપામિ તાવદ્દ પૂપાત્યાગી, યાવત્સન્દિહોઽહં સાધવર્ચીયઃ’-સ્થાપ્યમિમાના અપિ કેષિદ્ વ્રતધારિત્વેન વ્યવહિયેરન્, કિન્તુ તેપામાન્તરિકેષ્ઠાયાઃ સતતાનુવન્ધિતયા વિધ માનસ્વાદ્ય વ્રતિત્વમસ્તિ ।

કિન્તુ મિથુન્મયેષુ કાપાયામ્બરધારિણે નૈવાઽયં મિથુન્શબ્દ આત્મસત્તાં સમયે, હોકર જો સમિતિ-શુભિકા પાલન કરતે હૈં વેહી મિથુ કહલાતે હૈં । વનમેં પેસા નહીં પાયા જાતા । વે હિંસાસે વચ્ચનેકે લિપ્ત માર્ગ દેશ્વ કર ગમન નહીં કરતે, કિન્તુ કોંટે આદિ લગ જાનેકે ભયસે માર્ગ દેશ્વકર ગમન કરતે હૈં, ઓર યદા-કીર્તિ સમ્પાદન કરનેકે લિપ્ત મોન રસ્તે હૈં, હસલિપ્ત વે વાસ્તવમેં સમિતિ-શુભિકે પાલક નહીં હો સકતે । યદિ વનમેં સમિતિ-શુભિકા પાલક માના જાય તો વહ મનુષ્ય સી વ્રતી કહલાયગા, જો પેસી પ્રતિજ્ઞા કરે કિ-“મેં જય તક વેહીમેં જકઢા હુઆ હૈં તથ તક હસે નહીં મારુંગા” “જય તક ન ચોલું તથ તક સુપાવાદકા સ્થાગી હૈં” “જય તક સોયા રહુંગા તથ તક અચોર્ય વ્રતકા પાલન કરુંગા” વાસ્તવમેં પેસે મનુષ્ય વ્રતી નહીં કહલાતે હૈં, ક્યોંકિ વનકી આન્તરિક જન્મ પાપાસે નિવૃત્ત નહીં છુઈ હૈં ।

ગેરુઆ આદિ વસ્ત્ર ધારણ કરનેવાલે ઓર અપનેકો મિથુ સમસને જેએ સમિતિ-શુભિકા પાલન કરે છે તેએજ મિથુ કહેવાય છે તેએજ એવું એવામા આવતુ નથી તેએ દિસાથી જાણવાને માટે માર્ગ એકને મન કરતા નથી, પરન્તુ કાલ વગેરે વાગી જવાના કાલથી માર્ગ એકને વાલે છે અને વધ કીર્તિ સપાદન કરવાને માટે મોન રાખે છે, તેથી તેએ વસ્તુતાએ સમિતિ-શુભિકા પાલક નથી થઈ શકતા. એ તેમને સમિતિ-શુભિકા પાલક મનાવામાં આવે તે એ માનુસ ખજુ મતી કહેવાશે કે ? એવી પ્રતિજ્ઞા કરે કે- ‘જય સુધી હું જીવી જીવાયતો હું ત્યાસુધી હું તેને નહિ મારું’ ‘જય સુધી હું ન જીવું ત્યાસુધી મુપાવાદને ત્યાગી હું’ ‘જય સુધી સર્વ રીતીય ત્યા સુધી અચોર્ય વ્રત પાલન કરીશ’ વસ્તુતા એવો માનુસ મતી નથી કહેવાતો, કારણ કે એની આન્તરિક ઈચ્છા પાપથી નિવૃત્ત થઈ નથી.

એવુમા આદિ વસ્ત્ર ધારણ કરવાના અને પાલને મિથુ માનવાના સમ્યક્

रेकान्तस्थानस्थितोऽद्वितीयः, भावतो रागद्वेपरहितो वा, परिपद्गतः=परि= समन्ततः सीदन्ति=गच्छन्ति गत्वा संहता भवन्ति जना अस्यामिति परिपत्=संभा, तां गतः परिपद्गतः=साध्यादिसङ्घस्थित इत्यर्थः, सुप्तः=स्वाध्यायादिजनितश्रमाप- नोदार्थं रजनीमध्यमयामयुगलमात्रं निद्रितः, जाग्रत्=इन्द्रियादिकरणविषयज्ञान- योग्यावस्था प्राप्तः-निद्राविमुक्तो भवेत् । एवंविधो भिक्षुर्वक्ष्यमाणरीत्या दुष्कृत्यं न करोतीति प्रदर्श्यते-‘से’इति, सः-भिक्षुः पृथिवीं=खनिसमुद्भूतमृत्तिकारूपाम्, भित्तिं= सरितीरमृत्तिकाम्, शिलां=विशालपापाणलक्षणाम्, छेष्टं=पिण्डात्मकमृत्खण्डम्, सरजस्कं=सचित्तरजोऽवगुण्ठितम्, कायं=शरीरम्, वल्लं=चोलपट्टप्रमुखं च, पात्रा- दीनामप्युलक्षणमेतत्, एतेषु अन्यतमं किमपि वस्तु हस्तेन=करेण, पादेन=चरणेन, काष्ठेन=खदिरादिदारुखण्डेन, किलिञ्चेन=वंशादिकञ्चिकया, अङ्गल्या=करचरणा- वयवविशेषेण, शलाकया=लोहादिरचितया, शलाकाहस्तेन=पुञ्जोक्तशलाकाभिर्वा नाऽऽलिखेत्=सकृत् अल्पं वा न संघर्षयेत्, न विलिखेत्=बहुशोऽविरतं विशेषतो वा

स्थित और भावसे रागद्वेषरहित होनेसे एकाकी, अथवा साधुओंके संघमें स्थित, स्वाध्याय आदिसे उत्पन्न श्रमको दूर करनेके लिए रात्रिके बीचके दो प्रहरोंमें सोते हुए, तथा जागते हुए भिक्षु, आगे कहे हुए सावध व्यापार नहीं करते हैं ।

खानसे निकली हुई मृत्तिकारूप पृथ्वीपर, नदीके किनारेकी मिट्टी पर, पत्थरकी शिलापर, मिट्टीके ढेलपर, सचित्त धूलीसे धूसर काय, चोलपट्ट आदि वस्त्र तथा पात्र पर, अर्थात् इनमेंसे किसीभी पदार्थपर हाथसे, पैरसे, काष्ठसे, वांस आदिकी सटक (छड़ी-खापटी)से, अंगुलीसे, लोहे आदिकी बनी हुई छडसे, अथवा बहुतसी छडों (सलाइयों)से, न स्वयं एकबार लकीर खींचे, न बार-बार लकीर खींचे अर्थात् इनको

रहित होवाने कारणे ऐकिकी अथवा साधुओंना सधमा स्थित, स्वाध्याय आदिथी उत्पन्न थता श्रमने दूर करवाने भाटे रात्रिनी वस्त्रेना ने पडोरमा सूता तथा जगता भिक्षु, आगण कडेला सावध व्यापारने करता नथी

भाष्यभाषी नीकणेदी माटीरूप पृथ्वी पर, नदीना किनारानी माटी पर पत्थरनी शिला पर, माटीना ढेक्ष पर, सचित्त धूलथी धूसर काय, चोलपट्टे आदि वस्त्र तथा पात्र पर अर्थात् ऐमाना कोई पण्य पदार्थ पर हाथथी, पैरथी, काष्ठथी, वांस आदिना अपाटथी, आगणीथी, लोहा आदिनी सणीथी अथवा अनेक सणीओंथी न पोते ऐकवार रेणा दोरे, न बारवार रेणा दोरे, अर्थात्

મિષ્ટુકી=સાધ્વી । ‘સંજય૦’ રૂપાદીનિ મિષ્ટુવિશેષણાનિ મિષ્ટુરૂપા યપિ
 ષોષ્યાનિ ઉમયો સમાનાચારશીલસ્વાત્ ।

(૧) પૃથિવીકાયપતના ।

સંયત-વિરત-પ્રતિહત-પ્રત્યાસ્પાત-પાપકર્મા=સંયતઃ-વર્તમાનકાલિકસંસ્પા-
 વ્યાનુષ્ઠાનનિવૃત્તઃ, વિરત-અતીતકાલિકપાપાનુષ્ઠાપૂર્વક, મનિષ્યતિ ૧
 સંવરપૂર્વકપરતો નિવૃત્ત રૂપઃ, અત એવ પ્રતિહત=વર્તમાનકાલે સ્થિત-
 નુમાગદાસેન નાશિત, પ્રત્યાસ્પાત=પૂર્વકૃતાતિચારનિવૃત્ત્યા મનિષ્યત્કરમેન
 નિરાકૃતં પાપકર્મ=પાપાનુષ્ઠાન યેન સ પ્રતિહતપ્રત્યાસ્પાતપાપકર્મા, સસ્ત-
 થાસૌ વિરતથ (વિશેષણયોરપિ પરસ્પરવિશેષ્યવિશેષણમાવનિવૃત્તયા સમાસો
 ગતપ્રત્યાગતાવિષત્) સંયતવિરતથાસૌ પ્રતિહતપ્રત્યાસ્પાતપાપકર્માં વેતિ સ્વોક્તઃ,
 દિશા=દિવસે, રાત્રી=રણન્યામ્, દૃશ્યકઃ=દૃશ્યકી-દ્રશ્યતો ધ્યાનાવિરોધો-

મિષ્ટુકી સાધ્વીકો કહતે છે । સંજય આદિ વિશેષણ સાધ્વીકે સાધ
 ઓ સમજાના બાહિષ્ ક્યોંકિ સાધુ ઓર સાધ્વીકા આચાર પ્રાપ્ત
 સમાન છે ।

(૧) પૃથિવીકાયપતના ।

વર્તમાન કાલકે સય પ્રકારકે સાવધ બ્યાપારસે નિવૃત્ત હોનેકે કારણ
 સંયત, અતીતકાલીન પાપોસે જુગુપ્સા-પૂર્વક ઓર અવિષ્યત્કાલીન પાપોસ
 સંવર-પૂર્વક નિવૃત્ત હોનેસે વિરત, સંયત ઓર વિરત હોનેકે કારણ
 વર્તમાન કાલમેં સ્થિતિવચ ઓર અનુભાગવચકો હાસ કરકે પાપકર્મકા
 નષ્ટ કરનેવાલે, દિનમેં, રાત્રિમેં, દ્રશ્યસે ધ્યાન આદિકે ત્રિપ દકાનમેં

મિષ્ટુકી સાધ્વીને કહે છે સંજય આદિ વિશેષણ સાધ્વીની સાધે જ
 સમજવાનું છે, કારણ કે સાધુ અને સાધ્વીનો આચાર પ્રાપ્ત સમાન છે.

(૧) પૃથિવીકાયપતના

વર્તમાનકાળમાં સય પ્રકારના સાવધ-બ્યાપારથી નિવૃત્ત હોવાને કારણે
 સંયત, અતીતકાલીન પાપોથી જુગુપ્સાપૂર્વક અને અવિષ્યત્કાલીન પાપોથી
 પૂર્વક નિવૃત્ત હોવાથી વિરત, સંયત અને વિરત હોવાને કારણે વર્તમાન કાળમાં
 સ્થિતિવચ અને અનુભાગવચનો હાસ કરીને પાપકર્મને નષ્ટ કરનારા, દિવસમાં
 અને રાત્રે, દ્રશ્યથી ધ્યાન આદિને માટે બ્યેકાન્ટમાં રહિત અને સાધ્વી રાત્રે-દેવ

रेकान्तस्थानस्थितोऽद्वितीयः, भावतो रागद्वेपरहितो वा, परिपद्रतः=परि= समन्ततः सीदन्ति=गच्छन्ति गत्वा संहता भवन्ति जना अस्यामिति परिपत्=संभा, तां गतः परिपद्रतः=साध्वादिसङ्घस्थित इत्यर्थः, सृप्तः=स्वाध्यायादिजनितश्रमाप- नोदार्थं रजनीमध्यमयामयुगलमात्रं निद्रितः, जाग्रत्=इन्द्रियादिकरणविषयज्ञान- योग्यावस्था प्राप्तः-निद्राविमुक्तो भवेत्। एवंविधो भिक्षुर्वक्ष्यमाणरीत्या दुष्कृत्यं न करोतीति प्रदर्श्यते-‘से’इति, सः-भिक्षुःपृथिवीं=खनिसमुद्भूतमृत्तिकारूपाम्, भित्ति= सरित्तीरमृत्तिकाम्, शिलां=विशालपाषाणलक्षणाम्, लेष्टुं=पिण्डात्मकमृत्खण्डम्, सरजस्कं=सचित्तरजोऽवगुण्ठितम्, काय=शरीरम्, वस्त्रं=चोलपट्टप्रमुखं च, पात्रा- दीनामप्युलक्षणमेतत्, एतेषु अन्यतमं किमपि वस्तु हस्तेन=करेण, पादेन=चरणेन, काष्ठेन=खदिरादिदारुखण्डेन, किलिञ्चेन=वंशादिकञ्चिकया, अङ्गुल्या=करचरणा- वयवविशेषेण, शलाकया=लोहादिरचितया, शलाकाहस्तेन=पुञ्जीकृतशलाकाभिर्वा नाऽऽलिखेत्=सकृत् अल्प वा न संघर्षयेत्, न विलिखेत्=बहुशोऽविरतं विशेषतो वा

स्थित और भावसे रागद्वेपरहित होनेसे एकाकी, अथवा साधुओंके संघमें स्थित, स्वाध्याय आदिसे उत्पन्न श्रमको दूर करनेके लिए रात्रिके बीचके दो प्रहरोंमें सोते हुए, तथा जागते हुए भिक्षु, आगे कहे हुए सावध व्यापार नहीं करते हैं।

खानसे निकली हुई मृत्तिकारूप पृथ्वीपर, नदीके किनारेकी मिट्टी पर, पत्थरकी शिलापर, मिट्टीके ढेलेपर, सचित्त धूलीसे धूसर काय, चोलपट्ट आदि वस्त्र तथा पात्र पर, अर्थात् इनमेंसे किसीभी पदार्थपर हाथसे, पैरसे, काष्ठसे, वांस आदिकी सटक (छड़ी-खापटी)से, अंगुलीसे, लोहे आदिकी बनी हुई छड़से, अथवा बहुतसी छड़ों (सलाइयों)से, न स्वयं एकवार लकीर खींचे, न बार-बार लकीर खींचे अर्थात् इनको

रहित होवाने कारणे सेअझी अथवा साधुओंना सधमा स्थित, स्वाध्याय आदिथी उत्पन्न थता श्रमने दूर करवाने भाटे रात्रिनी वर्येना ये पडोरमा सूता तथा भगता भिक्षु, आगण डडेला सावध व्यापारने करता नथी

आधुमाथी नीकणेदी माटीइय पृथ्वी पर, नदीना किनारानी माटी पर पत्थरनी शिला पर, माटीना ढेला पर, सचित्त धूणथी धूसर काय, चोलपट्टे आदि वस्त्र तथा पात्र पर अर्थात् ओमाना डोर्ध पण्य पदार्थ पर हाथथी, पागथी, काष्ठथी, वांस आदिनी अपाटथी, आगणीथी, लोढा आदिनी सणीथी अथवा अनेक सणीओथी न पोते ओकवार रेणा दोरे, न बारवार रेणा दोरे, अर्थात्

મિષ્ટુકી=સાધ્વી । ‘સંજય૦’ રૂપાદીનિ મિષ્ટુકિરોપમાનિ મિષ્ટુકા મપિ
બોધ્યાનિ ઉમયોઃ સમાનાધારણીસત્વાત્ ।

(૧) પૃથિવીકાયપતના ।

સંયત-ચિરત-પ્રતિહત-પ્રત્યાસ્પાત પાપકર્મા=સંયતઃ-વર્તમાનકાલિકાકર્મસા-
ધ્યાનુષ્ઠાનનિવૃત્તઃ, ચિરતઃ-અતીતકાલિકાપાપાનુષ્ઠાનપૂર્વક, મવિવ્યતિ વ
સંવરપૂર્વકપરતો નિવૃત્ત રૂપઃ, અત એવ પ્રતિહત=વર્તમાનકાલે સ્થિત-
નુમાગદાસેન નાશિત, પ્રત્યાસ્પાત=પૂર્વકૃતાવિચારનિવૃત્તિ મવિવ્યતિપ્રત્ય-
નિરાકૃત પાપકર્મ=પાપાનુષ્ઠાન યેન સ પ્રતિહતપ્રત્યાસ્પાતપાપકર્મા, સ્વ-
ભાસૌ ચિરતમ (વિશેષણયોરપિ પરસ્પરવિશેષ્યવિશેષમાનવિષયસ્યા સ્માતો
ગતપ્રત્યાગતાવિવદ્) સયતચિરતભાસૌ પ્રતિહતપ્રત્યાસ્પાતપાપકર્મા ચેતિ ત્વોક્તઃ,
દિવા=દિવસે, રાત્રી=રાત્રિન્યામ્, એકકા=એકાકી-દ્રવ્યતો ધ્યાનાવિશેષો-

મિષ્ટુકી સાધ્વીકો કહેતે હૈં । સંજય આદિ વિશેષણ સાધ્વીકે સાધ
મી સમજના જાણિયે ક્યોંકિ સાધુ ઓર સાધ્વીકા આચાર પ્રાપ્ત
સમાન હૈ ।

(૧) પૃથિવીકાયપતના ।

વર્તમાન કાલકે સય પ્રકારકે સાવચ વ્યાપારસે નિવૃત્ત હોનેકે કારણ
સયત, અતીતકાલીન પાપોસે જુગુપ્સા-પૂર્વક ઓર મવિવ્યતિકાલીન પાપોસ
સંવર-પૂર્વક નિવૃત્ત હોનેસે ચિરત, સંયત ઓર ચિરત હોનેકે કારણ
વર્તમાન કાલમે સ્થિતિપ્રત્ય અને અનુમાગદાસકો હાસ કરકે પાપકર્મકો
નષ્ટ કરનેવાલે, દિવસમે, રાત્રિમે, દ્રવ્યસે ધ્યાન આદિકે કિયે પદાન્તમે

મિષ્ટુકી સાધ્વીને કહે છે સંજય આદિ વિશેષણ સાધ્વીની સાધે જ
સમજવાનું છે, કારણ કે સાધુ અને સાધ્વીનો આચાર પ્રાપ્ત સમાન છે

(૧) પૃથિવીકાયપતના.

વર્તમાનકાલના સય પ્રકારના સાવચ-વ્યાપારકો નિવૃત્ત હોવાને કારણે
સયત, અતીતકાલીન પાપોથી જુગુપ્સા-પૂર્વક અને મવિવ્યતિકાલીન પાપોથી સંવર-
પૂર્વક નિવૃત્ત હોવાથી વિષત, સયત અને વિષત હોવાને કારણે વર્તમાન કાલમાં
સ્થિતિપ્રત્ય અને અનુમાગદાસકો હાસ કરીને પાપકર્મને નષ્ટ કરવાનું, દિવસમાં
અને રાત્રિ, દ્રવ્યથી ધ્યાન આદિને માટે એકાન્તમાં સ્થિત અને એકાકી રાત્રિ-દિવ

मणैणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतंपि अन्नं न सम-
णुजाणामि । तस्स भंते ! पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं
वोसिरामि ॥२॥१६॥

छाया—स भिक्षुर्वा भिक्षुकी वा संयत-विरत-प्रतिवृत्त-प्रत्याख्यातपापकर्मा
दिवा वा रात्रौ वा एकको वा परिपद्गतो वा सुप्तो वा जाग्रद्वा स उदकं वा
अवश्यायं वा हिमं वा मिहिकां वा करकं वा हरतनुं वा शुद्धोदकं वा उदकाद्रिं वा
कायं, उदकाद्रिं वा वस्त्रं, सस्निग्धं वा कायं, सस्निग्धं वा वस्त्रं नाऽऽमृशेन्न संस्पृशेन्नाऽऽ-
पीडयेन्न प्रपीडयेन्नास्फोटयेन्न प्रस्फोटयेन्नातापयेन्न प्रतापयेत्, अन्येन नाऽऽमर्शयेन्न
संस्पर्शयेन्नाऽऽपीडयेन्न प्रपीडयेन्नाऽऽस्फोटयेन्न प्रस्फोटयेन्नाऽऽतापयेन्न प्रतापयेत्,
अन्यमामृशन्तं वा, संस्पृशन्तं वा, आपीडयन्तं वा, प्रपीडयन्तं वा, आस्फोटयन्तं वा,
प्रस्फोटयन्तं वा, आतापयन्तं वा, प्रतापयन्तं वा न समनुजानीयात् । यावज्जीवया
त्रिविधं त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि, न कारयामि, कुर्वन्तमप्यन्यं न
समनुजानामि । तस्माद् भदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हे आत्मानं
व्युत्सृजामि ॥२॥१६॥

(२) अप्काययतना.

सान्त्वयार्थः—संजयविरयपडिहयपच्चक्खायपावकस्मे=वर्तमानकालीन
सावद्य व्यापारोंसे रहित, भूत-भविष्यत्कालीन सावद्य व्यापारोंसे रहित, वर्तमान
कालमें भी स्थिति और अनुभागकी न्यूनता करके तथा पहले किये हुए अतिचारोंकी
निन्दा करके सावद्य व्यापारके त्यागी से=वह पूर्वोक्त भिक्षु वा=साधु
भिक्षुणी वा=अथवा साध्वी दिया वा=दिनमें राओ वा=अथवा रात्रिमें एगओ
वा=अकेला परिसागओ वा=अथवा संघमें स्थित सुत्ते वा=सोया हुआ जागरमाणे
वा=अथवा जागता हुआ रहे, वहां से=वह-उदगं वा=जलको हिमं वा=हिमको
महियं वा=कुहरे-धूर-को करगं वा=ओलेको हरतणुगं वा=वास पर बूंद-बूंद
पड़ा हुआ जलविशेषको शुद्धोदगं वा=आकाशसे गिरे हुए निर्मल जलको (और)
उदउल्लं वा=जलसे भीने हुए-गीले कायं=शरीरको उदउल्लं वा वत्थं=जलसे भीगे
हुए वस्त्रको ससिणिद्धं वा कायं=कुछ-कुछ गीले शरीरको ससिणिद्धं वा वत्थं=
कुछ-कुछ गीले वस्त्रको न आमुसिज्जा=जरामी स्पर्श न करे, न संफुसिज्जा=
अधिक स्पर्श न करे, न आवीलिज्जा=पीडित न करे, न पवीलिज्जा=अधिक
पीडित न करे, न अक्खोडिज्जा=स्फोटन न करे, न पक्खोडिज्जा=प्रस्फोटन
न करे, न आयाविज्जा=तपावे नहीं, न पयाविज्जा=अधिक तपावे नहीं, अन्न=

न पश्येत्—न चालयेत्, न भिन्धात्—न विदारयेत्—न विहीर्षतां नयेत्, तथा—
(सूत्रे स्वार्पस्वादितीया) स्वप्नविरिक्तमनेन नाऽऽछेत्सयेत्, न विच्छेत्सयेत्, न
पश्येत्—न मेदयेत्, आस्त्रिखन्तं वा निस्त्रिखन्तं वा पश्यन्तं वा भिन्दन्तं वा कन्क
व्यक्तपन्तरं न समनुजानीयात्—नानुमन्येत, इत्येष भगवदुपदिष्टाचारपद्धतिस्त
क्षणपरायणान्तःकरणोऽहं यावज्जीवया त्रिविध भिषिघेनेत्यादि पूर्ववत् । १॥१५॥

सम्पति क्रममाप्तमपकाययतनामाह—‘से भिक्खू वा०’ इत्यादि ।

मूकम्—से भिक्खू वा भिक्खुणी वा सज्जय विरय-पडिहय-पक्
क्खायपावकम्मे दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुं
वा जागरमाणे वा से उदग वा ओस वा हिम वा महिय वा करग व
हरतणुग वा सुद्धोदग वा उदउल्ल वा काय उदउल्ल वा वरथं ससिणिद्ध
वा काय ससिणिद्ध वा वरथ न आमुसिज्जा न सफुसिज्जा न
आविलिज्जा न पविलिज्जा न अक्खोडिज्जा, न पक्खोडिज्जा,
न आयाविज्जा, न पयाविज्जा, अन्न आमुसतं वा, सफुसत वा
आवीलित वा पवीलित वा, अक्खोडत वा, पक्खोडतं वा, आयावतं
वा, पयावत वा न समणुजाणिज्जा । जावज्जीवाय तिविह तिविहेण

न धिसे तथा न हिलावे, न विदारे, न दूसरेसे ये सब क्रियाएँ कराव
और न ये सब क्रियाएँ करते हुए अन्यको भला जाने ।

हे गुरुमहाराज ! इस प्रकार सर्वज्ञ भगवान् द्वारा उपदेश किए हुए
आचारकी रक्षा करनेमें मनको तत्पर रखनेवाला मैं तीन करण तीन
योगसे यह सब कार्य नहीं करूंगा ॥ २ ॥ १५ ॥

अथ अपुकायकी यतनाका प्रतिपादन करते हैं—‘से भिक्खू०’ इत्यादि ।

जोने न धसे तथा न हिलावे, न विदारे, न पीछाओ यासे जो लपी कियाओ
करावे जोने न जो लपी कियाओ करनाथ अन्यने भवे भवे.

हे, गुरु महाराज ! जो भगवत सर्वज्ञ भगवाने उपदेशेवा आचारकी रक्षा
करनामां मनने तत्पर रहनाथ जोवे हुं त्रय करण त्रय योगधी जो लया धर्म
करीश नहि. (१) (१५)

उवे अपुकायकी यतनानु प्रतिपादन करे हे—से भिक्खू इत्यादि

શુદ્ધોદકમ્=આકાશાત્પતિતં સ્વભાવનિર્મલં સલિલમ્ । તથા ઉદકાર્દ્રં=જલક્ષિત્તં
કાયં વસ્ત્રં ચ । સસ્તિગ્ધમ્=સ્તિગ્ધમિતિ ભાવક્રાન્તમ્, સ્નેહઃ=સ્તિગ્ધત્વમિતિ તદ-
ર્થસ્તેન સહ વર્તમાનં તત્=વિન્દુરહિતમીપદાર્દ્રં કાય વસ્ત્રં ચ, સ્વયં ન આમૃશેત્=આ-
ર્ષેત્ ‘આહ્લીપદર્થેઽભિવ્યાપ્તૌ સીમાર્થે ધાતુયોગજે’ इति કોશાત્, મૃશેત્=સ્પૃશેત્, ન
સ્પર્શયુક્તં કુર્યાદિત્યર્થઃ । ન સંસ્પૃશેત્=ન સં=પ્રકર્ષેણ સ્પૃશેત્ । નાપીડયેત્, ન પ્રપીડ-
યેત્ । નાઽસ્ફોટયેત્, ન પ્રસ્ફોટયેત્ । નાઽસ્તાપયેત્, ન પ્રતાપયેત્ । શેષ સુગમમ્ ।
एषु (‘આમૃશેત્ સસ્પૃશેત્’ इत्यादिषु) सर्वत्र धात्वर्थाऽविशेषेऽप्युपसर्ग(आ. सं. प्र.)-
કૃતવાચ્યવૈલક્ષણ્યાન્ન પૌનરુત્ત્યદોષાવસર इति बोध्यम् ॥૨॥૧૬॥

સમ્પ્રતિ તેજસ્કાયયતનામાહ-‘સે ભિક્ષૂ વા’ इत्यादि ।

મૂલમ્-સે ભિક્ષૂ વા ભિક્ષુણી વા સંજય-વિરય-પડિહય-પદ્મ-
કલાય-પાવકમ્મે દિયા વા રાઓ વા ઇગઓ વા પરિસાગઓ વા
સુત્તે વા જાગરમાણે વા; સે અગણિં વા ઇંગાલં વા મુમ્મુરં વા અચ્ચિં વા
જાલં વા અલાયં વા સુદ્ધાગણિં વા ઉક્કં વા ન ઉંજેજ્ઞા ન ઘટ્ટેજ્ઞા
ન ભિંદેજ્ઞા ન ઉજ્જાલેજ્ઞા ન પજ્જાલેજ્ઞા ન નિદ્ધાવેજ્ઞા, અન્નં

આદિકે અંકુરોંપર જમનેવાલે જલવિન્દુ), વર્ષાંકા નિર્મલ જલ, इन सबको,
તથા જલસે વહુત ગીલા યા થોડા ગીલા શરીર યા વસ્ત્ર, इन सबको
સ્વયં એક વાર સ્પર્શ ન કરે, વાર-વાર સ્પર્શ ન કરે, વસ્ત્રકો એકવાર ન
નિચોડે, વાર-વાર ન નિચોડે, ન એકવાર ફટકે, ન વાર-વાર ફટકે, ન
એકવાર ધૂપમેં સુઝાવે, ન વાર-વાર સુઝાવે, ન યે સબ ક્રિયાएँ दूसरेसे
કરાવે, ન કરતે હુએको भला जाने, શેષ સુગમ હૈ ॥૨॥૧૬॥

અગ્નિકાયકી યતના કહતે હૈ-‘સે ભિક્ષૂ વા’ इत्यादि ।

જળ એ સર્વને, તથા જળથી બહુ લીધું અથવા થોડું લીધું શરીર યા વસ્ત્ર,
એ સર્વને સ્વય એકવાર સ્પર્શ નહિ કરે, વારવાર સ્પર્શ નહિ કરે, વસ્ત્રને
એકવાર નહિ નીચોવું, વારવાર નહિ નીચોવું, એકવાર નહિ ઓટકું, વારવાર
નહિ ઓટકું, એકવાર તડકામા નહિ સુકાવું, વારવાર નહિ સુકાવું, નહિ એ બધી
ક્રિયાઓ બીજા પાસે કરાવું, અને કરનારને નહિ ભલો બાણ શેષ ભાગ
સહેલો છે (૨) (૧૬)

અગ્નિકાયની યતના કહે છે-સે ભિક્ષૂ વા° इत्यादि

दूसरेसे न आमुसाविज्जा=जराभी स्पर्श न करावे, न संफुसाविज्जा=भीत
 स्पर्श न करावे, न आवीलाविज्जा=पीडित न करावे, न पवीलाविज्जा=
 अधिक पीडित न करावे, न अवस्त्रोखाविज्जा=स्फोटन न करावे, न पस्त्रो
 खाविज्जा=प्रस्फोटन न करावे, न आयाविज्जा=तपवावे नहीं, न पयाविज्जा=
 अधिक तपवावे नहीं, आमुसंतं वा=जराभी स्पर्श करनेवाले संफुसंतं वा=
 अधिक स्पर्श करनेवाले आवीलंतं वा=पीडित करनेवाले पवीलंतं वा=अधिक
 पीडित करनेवाले अवस्त्रोखंतं वा=स्फोटन करनेवाले पवस्त्रोखंतं वा=
 प्रस्फोटन करनेवाले आयावतंतं वा=तपानेवाले पयावतंतं वा=अधिक तपानेवाले
 अस्त्रं=दूसरेको न समणुजाणिज्जा=मत्ता न समझे। जावज्जीवाणं
 जीवनपर्यन्त (इसको) तिथिहं=हृत कारित अनुमोदनारूप धर्म
 करणसे (तथा) तिथिहेणं=तीन प्रकारके मणेरणं=मनसे बायाप=वस्त्रसे
 कापणं=कायसे न करेमि=न फूरेगा, न कारबेमि=न कराऊंगा, करमि
 करते हुएभी अस्त्रं=दूसरेको न समणुजाणामि=मत्ता नहीं समझूँ।
 भते ! हे मगवन् ! तस्स=उस वृक्षसे पण्डिक्कमामि=पूज्य होता हूँ, निंदामि=
 आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=गुरु साक्षीसे गर्हा करता हूँ
 अप्पाणां=वृक्ष सेवन करनेवाले आत्माको बोसिरामि=स्पामता हूँ ॥२॥१॥

(२) अप्काययतना ।

टीका—स भिक्षुर्वेत्स्यादि पूर्ववत् । उदकं=पसङ्गारूपादिजलम् भूगर्भोदकं
 ओतोजलमित्यर्थः, अक्कयायं=मेघमन्तरेण राशौ पतितं सूक्ष्मवृषारूपमपकायम् ।
 हिमं=शीतर्षौ शीतादिष्ण्येन पानीयतमपकायम् 'बर्फ' इति लोके प्रसिद्धम् । भिरिक्कं=
 हेमन्त शिशिरयोः फदाचित्तर सान्द्रतया घृमवत्प्रतिमासमानस्वरूपां कुञ्जदिक्कम्
 'घूमर' इति लोके प्रसिद्धम् । करकं=किरति=सरति पानीयमिति करकं=वर्षाक
 लम् । इरतनुम्=भूमिमुत्क्रिष्य तृणाकुराणुपरि बिन्दुरूपेण स्थितमपकायविशेषम् ।

(२) अप्काययतना ।

भिक्षु और भिक्षुकी आवि पर्वोका अर्थ पहाड़ेकी भाँति समझना
 चाहिए । कुपका पानी अर्थात् भूमिमें सोता (झरना)से निकलनेवाला
 जल, ओस, पाला, कुहरा (घूमर), ओला (गर्हा), इरतनु (भूमिको भेद कर गेहूँ

(२) अप्काययतना

भिक्षु अने भिक्षुकी आवि पर्वोका अर्थ पहाड़ोंकी पीठ समझना हुआ २७८
 अर्थात् भूमिमान्य ओत (जल) भी नीलगत जल, ओस, धार, जल, धार, धार, धार
 (भूमिने खेदीने धार आविना अर्थात् उपर आभनार्थ जलनि-दुआ), धारस्यन्तु निर्धन

न घटेज्जा=चलावे, नहीं, न भिंदेज्जा=भेदे नहीं, न उज्जालेज्जा=थोडाभी जलावे नहीं, न पज्जालेज्जा=प्रज्वलित करे नहीं, न निव्वावेज्जा=बुझावे नहीं, अन्नं=दूसरेसे न उंजावेज्जा=बढावे नहीं, न घटावेज्जा=चलवावे नहीं, न भिंदावेज्जा=भिंदावे नहीं, न उज्जालावेज्जा=न जलवावे, न पज्जालावेज्जा=न प्रज्वलित करावे, न निव्वावेज्जा=न बुझावे, उंजंतं वा=बढानेवाले घटंतं वा=चलानेवाले भिंदंतं वा=भेदनेवाले उज्जालंतं वा=जलानेवाले पज्जालंतं वा=प्रज्वलित करनेवाले निव्वावंतं वा=बुझानेवाले अन्नं=दूसरेको न समणुजाणिज्जा=भला न समझे । जावज्जीवाए=जीवन-पर्यन्त (इसको) तिविहं=कृत-कारित-अनुमोदनारूप तीन करणसे (तथा) तिविहेणं=तीन प्रकारके मणेणं=मनसे वायाए=वचनसे काएणं=कायसे न करेमि=न करूंगा, न कारवेमि=न कराऊंगा, करंतंपि=करते हुएभी अन्नं=दूसरेको न समणुजाणामि=भला नहीं समझूंगा । भंते !=हे भगवन् ! तस्स=उस दण्डसे पडिक्कमामि=पृथक् होता हूँ, निंदामि=आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=गुरु साक्षीसे गर्वा करता हूँ, अप्पाणं=दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको बोसिरामि=त्यागता हूँ ॥३॥१७॥

टीका-अग्निं=वह्निम्, अङ्गार=निर्धूमज्वालं ज्वलदिन्धनम्, मुर्मुरं=प्रविरलस्फुल्लिङ्ग-संमिश्रभस्मरूपं तुषानलं वा, 'मुर्मुरस्तु तुषानलः' इति वैजयन्तीकोशात्, अजा-लिण्डिकाग्निं वा, अर्चिः=मूलाग्निविच्छिन्नां ज्वालाम्, ज्वालां=दह्यमानतृणादिस-म्बद्धाऽऽमूलोद्ध्वं प्रसारितेजोराशिम्, अलातं=ज्वलदग्रभागं काष्ठम्, श्रुद्धाग्निम्=अयःपिण्डानुसंवद्धं विद्युदादिरूपं वा, उल्का=मूलवद्देविच्छिद्यः समन्तात्प्रसर्पद-ग्निकणात्मिकाम्, (चिनगारी, तडंगिया, इति भाषा) स्वयं न उत्सिञ्चेत्=न तत्रे-

(३) तेजस्काययतना ।

अग्नि, अंगारा, भूमल (गर्म राख) बकरीकी लेंडीकी आग, मूलसे टूटी हुई ज्वाला, मूलसे अविच्छिन्न ज्वाला, लुआठा (जलती हुई लकड़ी), गर्म लोहेके गोलेकी या बिजलीकी अग्नि, अथवा चिनगारी

(३) तेजस्काययतना.

अग्नि, अंगारा, गरम राख, बकरीनी लींड़ीनी आग, भूमली तूटेडी ज्वाला, भूमली अविच्छिन्न ज्वाला, जलती लाकड़ा, गरम लोखंडना गोणानो अथवा बिजलीनो अग्नि, अथवा चिणुगारी आदिमा पोते धंधन (जलतषु) नडि

न उजावेज्जा न घट्टावेज्जा न भिंदावेज्जा, न उज्जालावेज्जा न पज्जालावेज्जा न निष्ठावेज्जा, अन्न उज्जत वा घट्टत वा भिंदत वा उज्जालत वा पज्जालत वा निष्ठावत वा न समणुजाणिज्जा। जावज्जीवाए तिविह तिविहेण मणेण वायाए कायण न करोमि न कारवेमि करतपि अन्न न समणुजाणामि ! तस्स भते ! पट्टिकामामि निंदामि गरिहामि अप्पाण वोसिरामि ॥ ३ ॥ १७ ॥

छाया-स मिष्ठुवा मिष्ठुकी वा संपतविरतपट्टितमस्यास्यातपापकमां विह वा राधो वा एकको वा परिपततो वा सुतो वा जाग्रद्वा, सः अग्निं वा अन्नं वा सुप्तं वा अर्धिवां ज्वालां वा अस्मात् वा शुद्धाग्निं वा उच्छ्रं वा नोत्तिष्ठन् न पश्येत् न भिन्याभोज्यास्येन्न मन्त्रास्येन्न निर्वापयेद्, अन्येन नोत्सेवेन्न पश्येन्न मेदयेन्नोज्ज्वालयेन्न मन्त्रास्येन्न निर्वापयेद्, अन्यमुत्तिष्ठन्तं वा पश्यन् वा भिन्दन्तं वा उच्छ्रालयन्तं वा मन्त्रास्यन्तं वा निर्वापयन्तं वा न समनुवाच यात् । याचज्जीवया भिविधं भिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न कारवां कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामि । तस्माद् गमन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि मां आत्मानं व्युत्सृजामि ॥ ३ ॥ १७ ॥

(३) तेभस्काययतना

सन्वयायः—सजयविरयपट्टिहयपञ्चस्त्रायपावकस्मे=वर्तमानकालीन सावय व्यापारोत्से रहित, भूत-भविष्यत्कालीन सावय व्यापारोत्से रहित, वर्तमान कालमे भी स्थिति और अनुभागकी न्यूनता करके तथा पढछे क्रिये हुए अतिचारोकी निन्दा करके सावय व्यापारके त्यागी, से=बाह पूर्वोक्त निम्न बा=साधु भिक्षुगुणी वा=अथवा साध्वी, विद्या बा=दिनमें राओ वा=अथवा रात्रिमें; एगभो वा=अकेला परिसागभो वा=अथवा संपन्न स्थित; सुते बा=सोया हुआ जागरमाणे वा=अथवा जागता हुआ रहे, वहां से=र अगणि वा=अधिको इंगाल वा=अगारेको सुम्भुर वा=सुम्भूर भूभूदर-(दुषाग्नि)को अग्नि वा=अपोति-मूसागिसे विच्छिन्न ज्वालाको, जाल वा=मूसागिसे अपिच्छित जलती हुई ज्वालाको, अलाय वा=मिसका अग्रभाग जल रहा हो ऐसे काठको, सुद्धागणि वा=शुद्ध अग्नि-लोहपिण्डमें सबद्ध अग्नि अथवा विप्रसीकृत अग्नि, उर्ध्व वा=धिनगारियोंको न संजोझाईपन ढासकर बढावे नहीं,

न घटेज्जा=चलावे, नहीं, न भिंदेज्जा=भेदे नहीं, न उज्जालेज्जा=थोडाभी जलावे नहीं, न पज्जालेज्जा=प्रज्वलित करे नहीं, न निव्वावेज्जा=बुझावे नहीं, अन्नं=दूसरेसे न उंजावेज्जा=बढ़ावे नहीं, न घटावेज्जा=चलावे नहीं, न भिंदावेज्जा=भिंदावे नहीं, न उज्जालावेज्जा=न जलावे, न पज्जालावेज्जा=न प्रज्वलित करावे, न निव्वावेज्जा=न बुझावे, उंजंतं वा=बढानेवाले घटंतं वा=चलानेवाले भिंदंतं वा=भेदनेवाले उज्जालंतं वा=जलानेवाले पज्जालंतं वा=प्रज्वलित करनेवाले निव्वावंतं वा=बुझानेवाले अन्नं=दूसरेको न समणुजाणिज्जा=भला न समझे । जावज्जीवाए=जीवन-पर्यन्त (इसको) तिविहं=कृत-कारित-अनुमोदनारूप तीन कणसे (तथा) तिविहेणं=तीन प्रकारके मणेणं=मनसे वायाए=वचनसे काएणं=कायसे न करेमि=न करूंगा, न कारवेमि=न कराऊंगा, करंतंपि= करते हुएभी अन्नं=दूसरेको न समणुजाणामि=भला नहीं समझूंगा । भंते !=हे भगवन् ! तस्स=उस दण्डसे पडिकमामि=पृथक् होता हूँ, निंदामि=आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=गुरु साक्षीसे गर्हा करता हूँ, अप्पाणं=दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको बोसिरामि=त्यागता हूँ ॥३॥१७॥

टीका-अग्निं=वह्निम्, अङ्गारं=निधूमज्वालं ज्वलदिन्धनम्, मुग्धुरं=प्रविरलस्फुलिङ्ग-संमिश्रभस्मरूपं तुषानलं वा, 'मुग्धुरस्तु तुषानलः' इति वैजयन्तीकोशात्, अजालिण्डिकाग्निं वा, अर्चिः=मूलाग्निविच्छिन्नां ज्वालाम्, ज्वालां=दह्यमानतृणादिसम्बद्धाऽऽमूलोद्ध्वं प्रसारितेजोराशिम्, अलातं=ज्वलदग्रभागं काष्ठम्, शुद्धाग्निम्=अयःपिण्डानुसंवद्धं विद्युदादिरूपं वा, उल्का=मूलवहेर्विच्छिन्नं समन्तात्प्रसर्पद-ग्रिकणात्मिकाम्, (चिनगारी, तडंगिया, इति भाषा) स्वयं न उत्तिश्चेत्=न तवे-

(३) तेजस्काययतना ।

अग्नि, अंगारा, भूमल (गर्म राख) बकरीकी लेंडीकी आग, मूलसे दूदी हुई ज्वाला, मूलसे अविच्छिन्न ज्वाला, लुआठा (जलती हुई लकड़ी), गर्म लोहेके गोलेकी या बिजलीकी अग्नि, अथवा चिनगारी

(३) तेजस्काययतना.

अग्नि, अंगारा, गरम राख, भकरीनी लेंडीनी आग, मूलथी लूटेदी नवाणा, मूलथी अविच्छिन्न नवादा, भगतं लाकड़ा, गरम लोभडना गोणाने अथवा विजलीने अग्नि, अथवा बिजुगारी आदिमा पोते धधन (भगतषु) नडि

न उजावेज्जा न घटावेज्जा न मिंदावेज्जा, न उज्जालावेज्जा न
 फज्जालावेज्जा न निद्धावेज्जा, अस्स उजस वा घटस वा मिंसस
 वा उज्जालस वा फज्जालस वा निद्धावसस वा न समणुज्जाणिज्जा।
 जावज्जीवाय तिविह तिविहेण मणेण वायाय कायण न करमि
 न कारवेमि करतपि अस्स न समणुज्जाणामि ! तस्स भते ! पढिक्कमसि
 निंदामि गरिहामि अप्पाण थोसिरामि ॥ ३ ॥ १७ ॥

छाया—स मिश्रुषां मिश्रुकी वा संपत्तिविरतप्रतिष्ठमत्याख्यातपापकर्मो विह
 वा रात्रौ वा एकको वा परिपहतो वा सुप्तो वा जाग्रदा, सा अग्नि वा अर्ध
 वा सुप्तं वा अर्धं वा अर्धं वा अर्धं वा अर्धं वा अर्धं वा नोत्तिष्ठन् न
 घृयेत् न मित्याभोज्यास्येन प्रज्वालयेन निर्वापयेत्, अन्येन नोत्तिष्ठन्
 घृयेत् मेदयेभोज्यास्येन प्रज्वालयेन निर्वापयेत्, अन्यमुत्तिष्ठन्तं वा अर्धं
 वा मिन्दन्तं वा उज्ज्वामप्यन्तं वा प्रज्वालयन्तं वा निर्वापयन्तं वा न समनुज्जा
 यात् । यावज्जीवया त्रिविधं त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न कारयि
 कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुज्जाणामि । तस्माद् भवन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि मे
 आत्मानं व्युत्सृजामि ॥ ३ ॥ १७ ॥

(३) तेजस्कायपतना

सान्दयार्थः—सजयविरयपडिह्यपचक्कायपापकर्मो=वर्तमानप्रतीन
 सावय व्यापारोसे रहित, भूत मरिष्यत्कासीन सावय व्यापारोसे रहित, वर्तमान
 कालमें भी स्थिति और अनुभागकी न्यूनता करके तथा पढ़ते क्रिये हुए
 अतिचारोंकी निन्दा करके सावय व्यापारके त्यागी, से=वह पुरोहित भिक्षु
 वा=साधु भिक्षुणी वा=मयरा साध्वी, विद्या वा=दिनमें रात्रि वा=अथवा
 रात्रिमें; एगओ वा=अकेला परिसागओ वा=अथवा सपन स्थित; सुस
 वा=सोया हुआ जागरमाणे वा=अथवा जागता हुआ रहे, वां से=त
 अगणि वा=अधिका इंगाल वा=अगारेको सुम्भुर वा=सुम्भुर यूपदर-(दुपात्रि)से
 अर्धं वा=अर्धोत्ति-मूलाप्रिसे चिच्छिन्न ग्वालाको, जाल वा=मूलाप्रिसे अनिच्छिन्न
 जलती हुई ग्वालाको, अलाय वा=मिसका अग्रभाग जल रहा ॥ ऐस
 काठको, सुद्धागणि वा=शुद्ध अधि-साहपिण्डमें संबद्ध अधि अथवा चिह्नको
 अधि, उक्क वा=चिनगारियाका न उज्ज्वल=इधन जलकर बराबर नहीं,

ननेन वा तालवृन्तेन वा पत्रेण वा पत्रभङ्गेन वा शाखया वा शाखाभङ्गेन वा पिहनेन वा पिहूनहस्तेन वा चैलेन वा चैलकणेन वा हस्तेन वा मुखेन वा, आत्मनो वा कायं वाह्य वाऽपि पुद्गलं न फूत्कुर्यात्, न बीजयेत्, अन्येन न फूत्कारयेत् न बीजयेद्, अन्य फूत्कुर्वन्तं वा बीजयन्तं वा न समनुजानीयात्। यावज्जीवया त्रिविधं त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामि। तस्य भदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हे आत्मानं व्युत्पृजामि ॥४॥१८॥

(४) वायुकाययतना.

सान्वयार्थः—संजयविरयपडिह्यपच्चक्रस्वायपावकम्मे=वर्तमानकालीन सावद्य व्यापारोंसे रहित, भूत-भविष्यत्कालीन सावद्य व्यापारोंसे रहित, वर्तमान कालमें भी स्थिति और अनुभागकी न्यूनता करके तथा पहले किये हुए अति-चारोंकी निन्दा करके सावद्य व्यापारके त्यागी से=वह पूर्वोक्त भिक्खू वा=साधु भिक्खुणी वा=अथवा साध्वी दिया वा=दिनमें राओ वा=अथवा रात्रि एगओ वा=अकेला परिसागओ वा=अथवा संघमें स्थित सुत्ते वा=सोया हुआ जागरमाणे वा=अथवा जागता हुआ रहे, वहाँ से=वह सिएण वा=चामरसे, विहुणेणवा=पंखेसे, तालिअंटेण वा=ताडके पंखेसे, पत्तेण वा=पत्तेसे, पत्तभंगेण वा=बहुतसे पत्तोंसे, साहाए वा=शाखा-डाली-से, साहाभंगेण वा=शाखाके खण्डसे, पिहुणेण वा=मोरपीछीसे, पिहुणहत्थेण वा=मोरपीछियोंके समूहसे, चैलेण वा=कपड़ेसे, चैलकणेणवा=कपड़ेके छोर-पट्टे-से, हत्थेण वा=हाथसे, सुहेणवा=मुखसे, अप्पणो वा=अपने कायं=शरीरको, वा=अथवा बाहिरं वि पुग्गलं=बाहरी पुद्गलोंको भी न फुमेज्जा=फूकन मारे, न बीएज्जा=चैवर आदिसे हवा न करे, अन्नं=दूसरेसे न फुमावेज्जा=फूकन मारावे, न बीआवेज्जा=हवा न करावे, फुमंतं वा=फूकनेवाले बीअंतं वा=हवा करनेवाले अन्नं=दूसरेको न समणुजाणिज्जा=भला न समझे। जावज्जीवाए=जीवनपर्यन्त (इसको) त्रिविहं=कृत कारित अनुमोदनारूप तीन करणसे (तथा) त्रिविहेणं=तीन प्रकारके मणेणं=मनसे वाधाए=वचनसे काएणं=कायसे न करेमि=न करूंगा, न कारवेमि=न कराऊंगा, करतपि=करते हुएभी अन्नं=दूसरेको न समणुजाणामि=भला नहीं समझूंगा। भन्ते!=हे भगवन्! तस्स=उस दण्डसे पडिक्कमामि=पृथक् होता हूँ, निन्दामि=आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=गुरुसाक्षीसे गर्हा करता हूँ, अप्पाणं=दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको बोसिरामि=त्यागता हूँ ॥४॥१८॥

न्यनादिकं प्रसिपेत्, न घृयेत्=न सञ्चालयेत्, न मित्यात्=रुग्णैश्चैव
 न स्फोटयेत्, न उग्म्यासयेत्=तालवृन्तादिना सकृदल्पं वा न ध्यापयेत्-न र्गर्भे
 स्पर्शः, न प्रग्म्यासयेत्=सततं बहुशो वा न प्रज्वलितं कुर्यात्, न निर्वापयेत्
 विध्यापयेत् न निर्वाण नयेदित्यर्थः, अन्येन न उत्सेवयेदित्यादि सर्वं सुमम् ॥१॥

वायुकाययतनामाह—‘से भिक्षू वा०’ इत्यादि ।

मूष्म-से भिक्षू वा भिक्षुणी वा सजय विरय-पट्टिहय-यच्चत्सा-
 पावकस्मे दिया वा राजो वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्त
 जागरमाणेवा, से सिपण वा विट्ठणेण वा तालिअटेण वा पत्तेण वा
 पत्तभगेण वा साहाय वा साहाभगेण वा पिट्ठणेण वा पिट्ठणहत्तेण
 वा चेलेण वा चेलकस्सेण वा हत्थेण वा मुहेण वा अप्पणो वा कपं
 वाहिर वावि पुग्गल न फुमेज्जा न वीऐज्जा, अन्न न फुमवेज्जा
 न वीआवेज्जा, अन्न फुमत वा वीअत वा न समणुजाणिज्जा ।
 जावज्जीवाप्प तिविह तिविहेण मणेण वायाप्प काएण न करेमि,
 न कारवेमि, करतपि अन्न न समणुजाणामि । तस्स भत्ते ! पडिक्कामि
 निंदामि गरिहामि अप्पाण वोत्तिरामि ॥४॥१८॥

छाया—स भिक्षुर्वा भिक्षुकी वा मयतविरतपट्टिहयप्रत्याख्यातपापकर्मा विप
 वा राभौ वा एकको वा परिपङ्गतो वा सुप्तो वा आब्रह्मा, स सितेन वा विपु-
 आदिमै स्वय इन्धन न जाले, न सञ्चालन करे (न संघटा करे), न ईद
 ईद आदिसे उसे मेवे, न पंखा आदिसे एकवार प्रज्वलित करे,
 न बार-बार प्रज्वलित करे, न बुझावे । न ये सभ क्रियार्थ दूसरेसे कराने,
 न करते हुएकी अनुमोदना करे, इत्यादि सभ पूर्ववत् ॥३॥१७॥

वायुकायकी यतना कहते हैं—‘से भिक्षू वा०’ इत्यादि ।

नॉचे, नॉदि सञ्चालन करे (नॉदि संघटन करे) नॉदि ईद ई ईद आदिसे तेने
 लेई, नॉदि पंखा वजेशेबी तेने जोकवार प्रज्वलित करे, नॉदि बारबार प्रज्वलित
 करे, नॉदि बुझावे, नॉदि जे लोधी क्रियाओं पीछे यासे करावे, करना-नॉदि
 अनुमोदना करे इत्यादि पूर्ववत् (३) (१७)

१. वायुकायकी यतना कहे छे—से भिक्षू वा० इत्यादि.

ननेन वा तालवृन्तेन वा पत्रेण वा पत्रभङ्गेन वा शाखया वा शाखाभङ्गेन वा पिङ्गुनेन वा पिङ्गुनदस्तेन वा चैलेन वा चैलकणेन वा दस्तेन वा मुखेन वा, आत्मनो वा कायं वाहं वाऽपि पुद्गलं न फूत्कुर्यात्, न बीजयेत्, अन्येन न फूत्कारयेत् न बीजयेद्, अन्य फूत्कुर्यान्तं वा बीजयन्तं वा न समनुजानीयात्। यावज्जीव्या त्रिविध त्रिविधेन मनसा याचा कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामि। तस्य भदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हं आत्मानं व्युत्पृष्टजामि ॥४॥१८॥

(४) वायुकाययतना.

सान्प्रयार्थः—संजयविरयपडिह्यपचक्रवायपावकम्मे=वर्तमानकालीन सावय व्यापारोसे रहित, भूत-भविष्यत्कालीन सावय व्यापारोसे रहित, वर्तमान कालमें भी स्थिति और अनुभागकी न्यूनता करके तथा पहले किये हुए अति-चारोंकी निन्दा करके सावय व्यापारके त्यागी से=वह पूर्वोक्त भिक्खू वा=साधु भिक्खुणी वा=अथवा साध्वी दिया वा=दिनमें राओ वा=अथवा रात्रि। एगओ वा=अकेला परिसागओ वा=अथवा सधमें स्थित सुत्ते वा=सोया हुआ जागरमाणे वा=अथवा जागता हुआ रहे, वहाँ से=वह सिएण वा=चामरसे, विट्ठणेणवा=पंखेसे, तालिअंटण वा=ताडके पंखेसे, पत्तेण वा=पत्तेसे, पत्तभंगेण वा=बहुतसे पत्तोंसे, साहाण वा=शाखा-डाली-से, साहाभंगेण वा=शाखाके खण्डसे, पिट्ठणेण वा=मोरपीछीसे, पिट्ठणहत्थेण वा=मोरपीछियोंके समूहसे, चैलेण वा=रुपडेसे, चैलकणेणवा=रुपडेके छोर-पट्टे-से, हत्थेण वा=हाथसे, मुखेणवा=मुखसे, अप्पणो वा=अपने काय=वारीरको, वा=अथवा बाहिरं वि पुग्गल=बाहरी पुद्गलोंको भी न फुमेज्जा=फूंकन मारे, न वीएज्जा=चैवर आदिसे हवा न करे, अन्न=दूसरेसे न फुमावेज्जा=फूंकन मारावे, न वीआवेज्जा=हवा न करावे, फुमंत वा=फूंकनेवाले वीअंतं वा=हवा करनेवाले अन्न=दूसरेको न समणुजाणिज्जा=भला न समझे। जावज्जीवाण=जीवनपर्यन्त (इसको) त्रिविहं=कृत कारित अनुमोदनारूप तीन कणसे (तथा) त्रिविहेणं=तीन प्रकारके मणेणं=मनसे वाचाण=वचनसे काण्णं=कायसे न करेमि=न करूंगा, न कारवेमि=न कराऊंगा, कगत्तपि=करते हुए भी अन्न=दूसरेको न समणुजाणामि=भला नहीं समझूंगा। भते!=हे भगवन्! तस्स=उस दण्डसे पडिक्कमामि=पृथक् होता हूँ, निन्दामि=आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=गुरुसाक्षीसे गर्हा करता हूँ, अप्पाण=दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको वोसिरामि=त्यागता हूँ ॥४॥१८॥

(४) वायुकाययतना ।

टीका—सितेन=चामरेण श्वेतस्वगुणनश्वेनोपचारात्, विपूननेन=वीर्यनदेन, तास्युत्तेन=ताड्ये=करतले=वृन्त=धनमस्येति, तास्येव वृन्तमस्येति, तास्येकरादिनाऽऽह्न्यत इति तास्यम्, उभयोरेकस्वस्मरणात्, तादृशं वृन्तं यस्येति च तास्यवृन्तं=तालपत्रादिरचितं न्यननं तेन, उपलक्षणमिदं विपुद्रवजननीनामपि, पत्रेण=कमलिनीदलादिना, पत्रमज्ञेन=वस्त्रमज्ञेन, आसया=वृक्षमृजया, आसारे ज्ञेन=तदेकदेशेन, पिहनेन=परिषर्षणे (मयूरपिच्छेन) पिहनुवस्तेन=पुष्पीकृतमयूरपिच्छेन, वैद्येन=वस्त्रेण, वैद्यज्ञेन=अज्ञेन (वस्त्रप्रान्तेन) इस्तेन=करेण, वृक्षन्यवदनेन, आत्मनः=स्वस्य कार्य=शरीरं बाह्यमपि पुद्रवम्=उष्णद्रव्यादिकं वास्त्यन फूट्कुर्यात्=न मुखेन धमत्, न वीनयेत्=चामरादिना वात न सञ्चालयेत्, अन्येन वा न फूट्कारयत्, इत्याध्न्यत्पुषोषम् ॥४॥१८॥

वनस्पतिकाययतनामाह—‘से मिक्खु वा०’ इत्यादि

(४) वायुकाययतना ।

बौवरसे, पंखेसे, ताडके यने हुए पंखेसे अथवा अन्य विजली मारिके किसी प्रकारके पंखेसे, कमल आदिके पंखेसे, पंखेके डुकड़ेसे, वृक्षकी शाखासे, शाखाके सण्डसे, मयूरके पिच्छसे, मयूरके बहुतसे पिच्छोंसे, वस्त्रसे, वस्त्रके पट्टे (छोर)से, हाथसे, मुखसे, अपने शरीरको तथा अन्य गरम द्रव आदि पुद्रवोंको न स्वयं फूँके, न बौवर आदिसे बीजे-वायुकाय संचालन करे, न दूसरेसे फूँकावे, न बीजावे, न फूँकते हुए तथा बीजते हुए अन्यको भला जाने, इत्यादि सुगम ही है ॥ ४ ॥ १८ ॥

वनस्पतिकायकी यतना कहते हैं—‘से मिक्खु वा०’ इत्यादि ।

(४) वायुकाययतना

आमरकी, पंजाबी, ताडकी जनावेला पंजाबी, जलवा अन्य विजली 'आमर' के प्रकरण पंजाबी, कमल आदिनी वृक्षकी शाखाका डुकड़ा, वृक्षकी शाखाकी, शाखाका पत्रकी, मयूरका पिच्छकी, मयूरका अनेक पीछकी, वस्त्रकी, वस्त्रका छेदकी, वस्त्रकी, सुपकी, पोताका शरीरने, तथा वीर्य गरम द्रव आदि पुद्रवोंके न कि स्वयं फूँके न कि आमर आदिनी बीजे-वायुकाय संचालन करे, न कि वीर्य पासे फूँकावे, न फूँकना तथा वीर्यमात्र अन्यने लगे लगे, अर्थात् अस्व

ॐ (४) (१८)

वनस्पतिकायकी यतना कहे ॐ—से मिक्खु वा० इत्यादि

मूलम्-से भिक्खू वा भिक्खुणी वा संजय-चिरय-पडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मे दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा, से वीएसु वा वीयपइट्ठेसु वा रूढेसु वा रूढपइट्ठेसु वा जाएसु वा जायपइट्ठेसु वा हरिणसु वा हरियपइट्ठेसु वा छिन्नेसु वा छिन्नपइट्ठेसु वा सचित्तेसु वा सचित्तकोलपडिनिस्सिएसु वा न गच्छेज्जा न चिट्ठेज्जा न निसीइज्जा न तुयट्ठिज्जा, अन्नं न गच्छाविज्जा न चिट्ठाविज्जा न निसीयाविज्जा न तुयट्ठाविज्जा, अन्नं गच्छंतं वा चिट्ठंतं वा निसीयंतं वा तुयट्ठंतं वा न समणुजाणिज्जा । जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतंपि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स भंते ! पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ५ ॥ १९ ॥

छाया—संभिक्षुर्वा भिक्षुकी वा संयतविरतप्रतिदत्तप्रत्याख्यातपापकर्मा दिवा वा रात्रौ वा एकको वा परिपद्गतो वा सुप्तो वा जाग्रद्वा, स वीजेषु वा बीजप्रतिष्ठितेषु वा रूढेषु वा रूढप्रतिष्ठितेषु वा जातेषु वा जातप्रतिष्ठितेषु वा हरितेषु वा हरितप्रतिष्ठितेषु वा छिन्नेषु वा छिन्नप्रतिष्ठितेषु वा सचित्तेषु वा सचित्तकोलप्रतिनिश्चितेषु वा न गच्छेन्नतिष्ठेन्न निपीदेन्न त्वग्वर्त्तयेत्, अन्यं न गमयेन्न स्थापयेन्न निपादयेन्न त्वग्वर्त्तयेत्, अन्यं गच्छन्तं वा तिष्ठन्तं वा निपीदन्तं वा त्वग्वर्त्तयन्तं वा न समनुजानीयात् । यावज्जीवया त्रिविधं त्रिविधेन मनसा वाचा कायेन न करोमि न कारयामि कुर्वन्तमन्यन्यं न समनुजानामि । तस्य भदन्त ! प्रतिक्रामामि निन्दामि गर्हे आत्मान व्युत्सृजामि ॥ ५ ॥ १९ ॥

(५) वनस्पतिकाययतना.

सान्वयार्थः—संजयचिरयपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे=वर्त्तमानकालीन सावद्य व्यापारोंसे रहित, भूत-भविष्यत्कालीन सावद्य व्यापारोंसे रहित, वर्त्तमान कालमें भी स्थिति और अनुभागकी न्यूनता करके, तथा पहले किये हुए अतिचारोंकी निन्दा करके सावद्य व्यापारके त्यागी से=वह पूर्वोक्त भिक्खू वा=साधु भिक्खुणी वा=अथवा साध्वी दिया वा=दिनमें, राओ वा=अथवा

रात्रिमें, एगओ धा=अकेला परिसागओ धा=अथवा संघमें स्थित सुत
 धा=सोया हुआ जागरमाणे धा=अथवा जागता हुआ रहे, राँ से=त
 धीयसु धा=ग्राहि आदि बीजापर, धीयपइहेसु धा=बीजोंपर रखे हुए अथ
 आसन आदि पर, रुवेसु धा=अङ्कुरित वनस्पति पर, रुधपइहेसु धा=अङ्कुरित
 वनस्पति पर रखे हुए अथवा आसन आदि पर, जायसु धा=पत्ते आनेसे
 अन्वस्यावासी वनस्पति पर, जायपइहेसु धा=पत्ते आनेकी अवस्थावासी वनस्पति
 पर रखे हुए अथवा आसन आदि पर, हरिणसु धा=हरित पर, हरिप
 पइहेसु धा=हरित पर रखे हुए अथवा आसन आदि पर, छिन्नेसु धा=छेद
 हरित पर छिन्नपइहेसु धा=कट हुए हरित पर रखे हुए आसन आदि पर,
 सचिसेसु धा=फिर अन्य सविच अण्डा आदि सहित वनस्पति पर, सचि
 कोलपडिनिस्सिणसु धा=पुने हुए=सड़े काठ पर न गच्छेज्जा=ममन न
 करे, न चिद्धेज्जा=न लड़ा होवे न निसीइज्जा=न बैठे, न तुअहिज्जा=
 न सोवे, अन्न=दूसरेको न गच्छायेज्जा=न चलावे न चिद्धावेज्जा=न लड़ा
 करे न निसीयावेज्जा=न बैठावे, न तुअहाचिज्जा=न सुसावे, गच्छं
 धा=चलते हुए चिद्धत धा=लड़े होते हुए निसीयंत धा=बैठते हुए
 तुयहंत धा=सोते हुए अन्न=दूसरेको न समणुजाणेज्जा=मला न घाने।
 जावज्जीवाए=जीवनपर्यन्त (इसको) तिचिहं=कृत कारित अनुमोदनारूप वीज
 करणसे (तथा) तिचिह्णेण=तीन प्रकारके मणेण=मनस बायाए=वचनसं
 काएण=कायासे न करेमि=न करूंगा, न कारवेमि=न कराऊंगा, करतपि=
 करते हुएभी अन्न=दूसरेको न समणुजाणामि=मला नहीं समझूंगा।
 भंते ! हे भगवन् ! तस्स=उस दण्डसे पडिक्कमामि=पृथक् होता हूँ, निवामि=
 आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=युक्तासाक्षीस गहां करता हूँ
 अप्पाणं=दण्ड सेवन करनेवाले आत्माको बोसिरामि=स्थागता हूँ ॥५॥१९॥

(५) वनस्पतिकाययतना

टीका—बीजेपु=शय्याविपु, बीजप्रतिष्ठितेषु=बीजोपरिस्थितेषु अथवाऽऽस
 नादिषु एवमग्रेऽपि प्रतिष्ठितपदव्याख्या कार्या, रुधेषु=अङ्कुरितेषु, भावेषु=भार-

(५) वनस्पतिकाययतना ।

शालि आदि बीजों पर, बीजों पर रखे हुए शय्या आसन आदि पर, अङ्कुरों

(५) वनस्पतिकाययतना.

अथर आदि बीजों पर, बीजों पर रखे हुए शय्या आसन आदि पर,

हणाऽनन्तरकालिकावस्थां सम्प्राप्तेषु पत्रितेष्वित्यर्थः, हरितेषु=कीरमयूरपक्षसच्छा-
यतां गतेषु, छिन्नेषु=कुठारादिना संछिद्य पृथक्कृतेषु आर्द्रेषु, सचित्तेषु=अन्येष्वपि
सजीवाण्डादिषु, सचित्तकोलप्रतिनिधितेषु=सचित्तैः=सचेतनैः, कौलैः=घुणैः प्रति-
निधितेषु=आश्रितेषु जीवदूधुणयुक्तकाष्ठादिष्वित्यर्थः, न गच्छेत्, न तिष्ठेत्,
न निषीदेत्=नोपविशेत्, न त्वग्वर्त्तयेत्=वर्त्तनं वर्त्तः=परिवर्त्तनम् (भावे घञ्)
त्वचः=त्वग्निद्रियस्य शरीरस्येत्यर्थात् वर्त्तः त्वग्वर्त्तः=वामपार्श्वतः परावृत्त्य दक्षि-
णपार्श्वतः, दक्षिणपार्श्वतः परावृत्त्य वामपार्श्वतः वा स्वपनम्, त्वग्वर्त्तं करोति त्वग्व-
र्त्तयति, (त्वग्वर्त्तशब्दात् 'तत्करोति तदाचष्टे' इति णिचि टिलोपे धातुत्वाल्लडादयः)
तस्य विधौ त्वग्वर्त्तयेत्=मुप्यादित्यर्थः ॥५॥१९॥

अथ त्रसकाययतनामाह-‘से भिक्खू चा०’ इत्यादि ।

पर अंकुरोपर रक्खे हुए शयन आदि पर, अंकुर अवस्थाके पश्चात् पत्रित
अवस्थाको प्राप्त वनस्पतिपर, अथवा उसपर रक्खे हुए शयन आदिपर,
कटी हुई वनस्पतिपर, हरी वनस्पतिपर, तथा इनके सिवाय सजीव अंडा
आदिपर, घुने (सुले) हुए काष्ठ आदिपर न स्वयं गमन करे, न खड़ा
होवे, न बैठे, तथा चाँयाँ पसवाड़ा बदलकर दाहिने पसवाड़ेसे और न
दाहिना पसवाड़ा बदलकर चायें पसवाड़ेसे सोवे अर्थात् पसवाड़ा न
बदले, ये सब क्रियाएँ दूसरेसे भी न करावे, न करते हुएको भला जाने ।
इसलिए तीन करण तीन योगसे इनका त्याग करता हूँ, इत्यादि
व्याख्यान पूर्ववत् ॥५॥१९॥

अब त्रसकायकी यतना कहते हैं-‘से भिक्खू चा०’ इत्यादि ।

अकुरो पर, अकुरो उपर भूँडैला शयनादि पर, अकुर अवस्था पछी पत्रित
अवस्थाने प्राप्त थयेली वनस्पति पर, अथवा ते पर भूँडैला शयनादि पर, कापेली
वनस्पति पर, लीली वनस्पति पर तथा ओ उपरात सण्ण धडा आदि पर, सणेली
काष्ठ आदि पर नहिं हुं स्वयं गमन कर, नहिं उबो रहुं, नहिं भेसु, तथा डाणुं
पडणु गडलीने नभणु पडणे अने नभणु पडणुं गडलीने डाणे पडणे नहिं
सूठिं अर्थात् पडणा नहिं गडलु, ओ गंधी क्रियाओ गीण पासे नहिं करावु,
नहिं करनारने भवो न्नाणुं ओ रीते त्रणु करणु त्रणु योगथी ओने त्याग कर धु
धत्यादि व्याख्यान पूर्ववत् (५) (१६)

इसे त्रसकायकी यतना अंडे छे-से भिक्खू चा० धत्यादि

राशिमैं, एगओ बा=अकेला परिसागओ बा=अथवा संघमें स्थित सुते
 बा=सोया हुआ जागरमाणे बा=अथवा जागता हुआ रहे, राँ से=प्र
 भीपसु बा=शालि आदि भीजोंपर, भीयपइहेसु बा=भीमोंपर रहे हुए इस
 आसन आदि पर, रुवेसु बा=अङ्कुरित वनस्पति पर, रुवपइहेसु बा=वृक्ष
 वनस्पति पर रखे हुए शयन आसन आदि पर, जाएसु बा=पते अने
 भवस्थावाली वनस्पति पर, जायपइहेसु बा=पते आनेकी भवस्थावाली वनस्पति
 पर रखे हुए शयन आसन आदि पर, हरिएसु बा=हरित पर, हरि
 पइहेसु बा=हरित पर रखे हुए शयन आसन आदि पर, छिमेसु बा=छिन्ने हुए
 हरित पर छिन्नपइहेसु बा=कटे हुए हरित पर रखे हुए आसन आदि पर
 सचिसेसु बा=फिर अन्य सचिच अष्टा आदि सहित वनस्पति पर, सचित्त
 कोलपबिनिस्सियसु बा=धुने हुए=सङ्गे काठ पर न गच्छेज्जा=मन न
 करे, न च्छिजेज्जा=न लड़ा होवे न निसीइज्जा=न बैठे, न तुमहिज्जा=
 न सोवे, अछ=दूसरेको न गच्छावेज्जा=न चलावे न चिदावेज्जा=न तला
 करे न निसीयावेज्जा=न बैठे, न तुमहाविज्जा=न सुसावे, गच्छंते
 बा=चलते हुए चिहंत बा=लड़े होते हुए निसीयत बा=बैठते हुए
 तुयहतं बा=सोते हुए अछं=दूसरेको न समणुजाणेज्जा=मला न आवे।
 जावज्जीवाए=जीवनपर्यन्त (इसको) तिचिहं=कृत कारित अनुमोदनारूप धीन
 करमसे (तथा) तिचिहेणं=वीन प्रकारक मणेणं=मनसे वायाए=वस्त्र
 काएण्य=कायासे न करेमि=न करूँगा, न कारवेमि=न कराऊँगा, करतपि=
 करते हुएमी अछं=दूसरेको न समणुजाणामि=मला नहीं समझूँ।
 भते ! =हे भगवन् ! तस्स=उस वृद्धसे पश्चिक्कमामि=पृथक् होता हूँ, निदामि=
 आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=गुरुसाक्षीसे गर्हा करता हूँ
 अप्पाणं=वृद्ध सेवन करनेवाले आत्माको घोमिरामि=स्वागत हूँ ॥५॥१५॥

(५) वनस्पतिकाययतना

टीका—भीजेपु=शाल्यादिपु, भीमपतिष्ठितेषु=भीमोपरिस्थितेषु शयनाज्ज
 नादिषु एवमग्रेऽपि मतिष्ठितपदव्याख्या कार्या, रुवेपु=अङ्कुरितेषु, नावपु=ना-

(५) वनस्पतिकाययतना ।

शालि आदि भीजों पर, भीजों पर रखे हुए शयना आसन आदि पर अङ्कुरों

(५) वनस्पतिकाययतना ।

एगओ आदि नीले पर, नीले पर भूईंवा शयना आसन आदि पर,

કમ્બલ પર પાયપુચ્છાંગંસિ વા=પૈર પોંછનેકે ઉપકરણવિશેષપર રચહરણંસિ
વા=રજોહરણ પર ગોચ્છાંગંસિ વા=પૂંજની પર ડંડાંગંસિ વા=સ્થણ્ડિલપાત્ર
પર દંડાંગંસિ વા=દંડ પર પીઢાંગંસિ વા=ચૌકી પર ફલગંસિ વા=પાદે
પર સેઝાંગંસિ વા=શરીરપરિમિત શયન કરનેકે ઉપકરણ પર સંથારગંસિ
વા=સંસ્તારક-સાઢે ત્રીન હાથ પરિમિત વિઢોંને પર (અથવા) અન્નચરંસિ
વા=ફિર દૂસરે તહપ્પગારે=ઈસી પ્રકારકે ઉવગરણજાએ=ઉપકરણોં પર (લગે
હુએ પૂર્વોક્ત કીઢે આદિકો) તઓ=ઉસ સ્થાન-હાથ પૈર આદિસે સંજયા-
મેવ=યતનાકે સાથહી પઢિલેહિયર=વાર-વાર પ્રતિલેખન કરકે પમજિયર=
વાર-વાર પૂંજકર એગંતં=એકાન્ત-નિરુપદ્રવ સ્થાન-મેં અવણેઝજા=લે જાકર
રખદે, (કિન્તુ ઉનકો) નોણં સંઘાયમાવજ્જેઝજા=એકઠા ન કરે ॥૨૦॥

(૬) ત્રસકાયયતના ।

ટીકા-હસ્તે, પાદે, વાહૌં, ઝરૌં=જાનૂપરિમાગે, ઉદરે, શીર્ષે, વસ્ત્રે=મુલ્ક-
વસ્ત્રિકાચોલપટ્ટાદૌં, પ્રતિગ્રહે=પ્રતિગૃહ્ણતિ=આધત્તે સ્વસ્મિન્ ભક્તપાનાદિકમિતિ
પ્રતિગ્રહઃ=પાત્રં તસ્મિન્, કમ્બલે, પાદપ્રોઞ્છને=પ્રોઞ્છયતે=પ્રમૃજ્યતેઽનેનેતિ
પ્રોઞ્છનં=પ્રમાર્જનસાધનમ્, પાદયોઃ પ્રોઞ્છનં=પાદપ્રોઞ્છનં તસ્મિન્=પાદપ્રોઞ્છન-
સાધને વસ્ત્રસ્વળ્ડે, રજોહરણે, ગોચ્છે સચિત્તરજઃ=સંસૃષ્ટચરણપ્રમાર્જનિકાયામ્
'પૂંજની' ઇતિ ભાષાપ્રસિદ્ધાયામ્, ણ્ડકે=સ્થણ્ડિલપાત્રે, ઢળ્ડે=વૃદ્ધત્વાદિના
પ્રસ્થાનવિપ્લવગતિભિર્વ્રતિભિરવલમ્બનાય ધાર્યમાણે, નાન્યથા, “થેરાણં થેરભૂમિ-
પત્તાણં કપ્પઈ દંડણ વા” ઇત્યાદિના સ્થવિર-સ્થવિરભૂમિપ્રાપ્તાતિરિક્તમુનીનાં

(૬) ત્રસકાયયતના ।

હાથ, પૈર, ઝુજા, જાંઘ, ઉદર, મસ્તક, મુલ્કવસ્ત્રિકા, ચોલપટ્ટ આદિ
વસ્ત્ર, પાત્ર, કમ્બલ, પાદ-પ્રોઞ્છન=પૈર પોંછને કા વસ્ત્રસ્વળ્ડ, રજોહરણ,
ગોઢા=પૂંજની (પૈરોંમેં લગી હુઈ રજકો પોંછનેકા ઉપકરણ),
સ્થણ્ડિલપાત્ર, વૃદ્ધાવસ્થા આદિકે કારણ ગમન કરનેમેં અસમર્થ
મુનિકે (ચલનેમેં) સહાયક ઢળ્ડ, ક્યોંકિ ભગવાનને “સ્થવિર
ઔર સ્થવિરભૂમિકો પ્રાપ્ત મુનિયોંકો હી ઢળ્ડ ધારણ કરના

(૬) ત્રસકાયયતના.

હાથ, પગ, ભુજા, જાંઘ ઉદર, મસ્તક, મુખવસ્ત્રિકા, ચોળપટ્ટો આદિ વસ્ત્ર
પાત્ર, કામળી, પગલુછણુ, રજોહરણુ, પૂંજણી, સ્થણ્ડિલપાત્ર, વૃદ્ધાવસ્થાઆદિને
કારણે ચાલવામા અસમર્થ મુનિને સહાયક એવો ઢંડ, કારણ કે ભગવાને “સ્થવિર
અને સ્થવિર ભૂમિને પ્રાપ્ત મુનિઓને માટે જ ઢંડ ધારણ કલ્પનીય છે” એવુ કહ્યુ છે,

रात्रिमें, एगओ वा=अकेला परिसागओ वा=अथवा संपूर्ण स्थित सुते
 वा=सोया हुआ जागरमाणे वा=अथवा जागता हुआ रहे, वहाँ से=त
 वीपसु वा=शालि आदि बीजोंपर, वीयपइहेसु वा=बीजोंपर रखे हुए वन
 आसन आदि पर, रुखेसु वा=अकुरित वनस्पति पर, रुखपइहेसु वा=अकुरि
 वनस्पति पर रखे हुए अथवा आसन आदि पर, जाएसु वा=पते जाने
 अवस्थावासी वनस्पति पर, जायपइहेसु वा=पते आनेकी अवस्थावासी वनस्पति
 पर रखे हुए अथवा आसन आदि पर, हरिएसु वा=हरित पर, हरिप
 इहेसु वा=हरित पर रखे हुए अथवा आसन आदि पर, छिमेसु वा=छे हुए
 हरित पर छिन्नपइहेसु वा=कटे हुए हरित पर रखे हुए आसन आदि पर,
 सचिसेसु वा=फिर अन्य सचिच अण्डा आदि सहित वनस्पति पर, सचिच
 कोलपडिनिस्सिएसु वा=पुने हुए=सड़े काठ पर न गच्छेवा=गमन न
 करे, न चिहेज्जा=न लड़ा होवे न निसीइज्जा=न बैठे, न तुअइज्जा=न
 न सोवे, अन्न=दूसरेको न गच्छावेज्जा=न चलावे न चिह्वावेज्जा=न सहा
 करे न निसीयावेज्जा=न बैठावे, न तुअइज्जा=न सुभावे, गच्छतं
 वा=चलते हुए चिह्वा वा=लड़े होते हुए निसीपंत वा=बैठते हुए
 तुपहतं वा=सोते हुए अन्न=दूसरेको न समणुजाणेज्जा=मत्ता न जाने।
 जावज्जीवाए=जीवनपर्यन्त (इसको) निविहं=कृत कारित अनुमोदनारूप तीन
 करणसे (तया) निविहेण=तीन प्रकारक मणेणं=मनसे वायाए=स्वतंत्र
 काएण=कायासे न करमि=न कर्सेगा, न कारवेमि=न कराऊँगा, करतंपि=न
 करते हुएमी अन्न=दूसरेको न समणुजाणामि=मत्ता नहीं समझूँगा।
 भते ! = हे भगवन् ! तस्स=उस दण्डसे पडिक्कमामि=पूषक होता हूँ, निदामि=
 आत्मसाक्षीसे निन्दा करता हूँ, गरिहामि=गुरुसाक्षीसे गर्वा करता हूँ
 अप्पार्णं=दण्ड सेवन करनेवाछे आत्माको घोसिरामि=स्वागता हूँ ॥१५॥१९॥

(५) वनस्पतिकाययतना

टीका—बीजेपु=शाल्यादिपु, बीनमतिष्ठितेपु=बीजोपरिस्थितेपु अथवा अन्न-
 नादिपु एवमग्रेऽपि प्रतिष्ठितपदव्याख्या कार्या, रुखपु=अकुरितेपु, नावेपु=पते-

(५) वनस्पतिकाययतना ।

शालि आदि बीजों पर, बीजों पर रखे हुए शाल्या आसन आदि पर, अकुरों

(५) वनस्पति काययतना ।

शालि आदि बीजों पर, बीजों पर रखे हुए शाल्या आसन आदि पर,

एणाऽनन्तरकालिकावस्थां सम्प्राप्तेषु पत्रितेष्टित्यर्थः, हरितेषु=मीरमयूरपक्षसच्छा-
यतां गतेषु, छिन्नेषु=कुठारादिना संछिद्य पृथक्कृतेषु आर्द्रेषु, सचित्तेषु=अन्येष्वपि
सजीवाण्डादिषु, सचित्तकोलप्रतिनिश्चितेषु=सचित्तैः=सचेतनैः, कोलैः=घुणैः प्रति-
निश्चितेषु=आश्रितेषु जीवद्वघुणयुक्तकाष्ठादिष्वित्यर्थः, न गच्छेत्, न तिष्ठेत्,
न निपीदेत्=नोपविशेत्, न त्वग्वर्त्तयेत्=वर्त्तनं वर्त्तः=परिवर्त्तनम् (भावे घञ्)
त्वचः=त्वग्निद्रियस्य शरीरस्येत्यर्थात् वर्त्तः त्वग्वर्त्तः=वामपार्श्वतः परावृत्त्य दक्षि-
णपार्श्वतः, दक्षिणपार्श्वतः परावृत्त्य वामपार्श्वेन वा स्वपनम्, त्वग्वर्त्तं करोति त्वग्व-
र्त्तयति, (त्वग्वर्त्तशब्दात् 'तत्करोति तदावष्टे' इति णिचि टिलोपे घातुत्वाल्लडादयः)
तस्य विधौ त्वग्वर्त्तयेत्=मुप्यादित्यर्थः ॥५॥१९॥

अथ त्रसकाययतनामाह-‘से भिक्खू वा०’ इत्यादि ।

पर अंकुरोपर रक्खे हुए शयन आदि पर, अंकुर अवस्थाके पश्चात् पत्रित
अवस्थाको प्राप्त वनस्पतिपर, अथवा उसपर रक्खे हुए शयन आदिपर,
कटी हुई वनस्पतिपर, हरी वनस्पतिपर, तथा इनके सिवाय सजीव अंडा
आदिपर, घुने (सुले) हुए काष्ठ आदिपर न स्वयं गमन करे, न खड़ा
होवे, न बैठे, तथा बाँयाँ पसवाड़ा बदलकर दाहिने पसवाड़ेसे और न
दाहिना पसवाड़ा बदलकर बायें पसवाड़ेसे सोवे अर्थात् पसवाड़ा न
बदले, ये सब क्रियाएँ दूसरेसे भी न करावे, न करते हुएको भला जाने ।
इसलिए तीन करण तीन योगसे इनका त्याग करता हूँ, इत्यादि
व्याख्यान पूर्ववत् ॥५॥१९॥

अथ त्रसकायकी यतना कहते हैं-‘से भिक्खू वा०’ इत्यादि ।

अंकुरो पर, अंकुरो उपर भूकेला शयनादि पर, अंकुर अवस्था पछी पत्रित
अवस्थाने प्राप्त थयेली वनस्पति पर, अथवा ते पर भूकेलां शयनादि पर, कापेदी
वनस्पति पर, लीली वनस्पति पर तथा ओ उपरात सण्ण घडा आदि पर, सणेला
काष्ठ आदि पर नहिं हु स्वयं गमन कइं, नहिं उलो रहूं, नहिं जेसु, तथा डणुं
पडणुं गढदीने जमखे पडणे अने जमखुं पडणुं गढदीने डणे पडणे नहिं
सूठि अर्थात् पडणा नहिं गढलु, ओ गंधी क्रियाओ भीज्ज पासे नहिं करावुं,
नहिं करनारने बलो बालु. ओ रीते त्रणुं करणुं त्रणुं येगथी ओनो त्याग कइं छु
धत्यादि व्याख्यान पूर्ववत् (५) (१६)

इहे त्रसकायकी यतना कहे छे-से भिक्खू वा० मत्यादि

मूस्म—से भिक्खू वा भिक्खुणी वा सजय विरय-पडिहिय-यस-
 क्खाय-पावकम्मे दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा
 सुत्ते वा जागरमाणे वा से कीडं वा पयगं वा कुथु वा पिपीलियं वा
 हत्थसि वा पायसि वा याहुसि वा ऊरुसि वा उदरसि वा सीससि
 वा वत्थसि वा पडिग्गाहंसि वा कवलंसि वा पायपुच्छणसि वा रय
 हरणसि वा गोच्छगसि वा उडगसि वा दडगसि वा पीडगसि वा
 फलगसि वा सेज्जसि वा सथारगसि वा अन्नयरसि वा तहप्पगारे
 उवगरणजाप्प तओ सजयामेव पडिलेहिय पडिलेहिय पमज्जिय
 पमज्जिय ऐगतमवणेज्जा नोण सचायमावज्जेज्जा ॥६॥२०॥

छाया—स मिधुषां मिधुकी वा सप्तविरतप्रतिष्ठतमस्याख्यातपापकर्मा विरा
 वा रात्री वा एकको वा परिपङ्गतो वा सुप्तो वा जाग्रद्वा स, कीट वा वृक्ष
 वा कुन्तुं वा पिपीलिकां वा हस्ते वा पादे वा बाहौ वा ऊरौ वा उदरे वा शीर्षे
 वा वक्षे वा पात्रे वा कम्बले वा पादप्रोच्छन्नके वा रजोहरणे वा मोक्षे वा उन्दके
 वा हृष्ठके वा पीठके वा कक्षके वा शय्यायां वा संस्तारके वा अन्यतरस्मिन् वा
 तथामकारे उपकरणभाते ततः संयत एव प्रत्युपेक्ष्य प्रयुज्यते एकान्तेऽपनयेन्नैतं
 संपातमापादयेत् ॥६॥२०॥

(६) असकाययतना

सान्निवार्यः—सजयविरयपडिहियपक्कस्खायपावकम्मे=वर्तमानकालीन
 साधय व्यापारोंसे रहित, श्रुत मविष्यत्कालीन साधय व्यापारोंसे रहित, वर्तमान
 कालमें भी स्थिति और अनुमागकी न्यूनता करके तथा पहले किये हुए भवितारोंकी
 निन्दा करके साधय व्यापारके त्यागी से=बह पूर्वोक्त भिक्खू वा=साधु भिक्खुणी
 वा=भयरा साध्वी दिया वा=दिनमें राओ वा=भयरा रात्रिमें एगओ वा=
 अकेला परिसागओ वा=भयरा संघमें स्थित सुत्ते वा=सोया हुआ भयरा जाग
 रमाणे वा=जागता हुआ रहे, वहां से=वह कीडं वा=कीड़ेको पयगं वा=पतंगेको
 कुंभुवा=कुंभुवाको पिपीलियं वा=कीड़ी चिऊटीको हत्थसि वा=हाथ परपायंसि
 वा=पैरपर पाहुंसि वा=शूनापर ऊरुसि वा=जांघपर उदरसि वा=पेटपर सीससि
 वा=सिरपर वत्थसि वा=बदनपर पडिग्गाहंसि वा=पात्रपर कवलंसि वा=

कम्बल पर पायपुच्छगंसि वा=पैर पोंछनेके उपकरणविशेषपर रयहरगंसि वा=रजोहरण पर गोच्छगंसि वा=पूँजनी पर उंडगंसि वा=स्थण्डिलपात्र पर दंडगंसि वा=दंड पर पीढगंसि वा=चौकी पर फलगंसि वा=पाटे पर सेज्जगंसि वा=शरीरपरिमित शयन करनेके उपकरण पर संधारगंसि वा=संस्तारक-साढे तीन हाथ परिमित विछौने पर (अथवा) अन्नयरंसि वा=फिर दूसरे तहप्पगारे=इसी प्रकारके उवगरणजाए=उपकरणों पर (लगे हुए पूर्वोक्त कीड़े आदिको) तओ=उस स्थान-हाथ पैर आदिसे संजया-मेव=यतनाके साथही पडिलेहियर=बार-बार प्रतिलेखन करके पमज्जियर=बार-बार पूँजकर एगंतं=एकान्त-निरुपद्रव स्थान-में अवणेज्जा=छे जाकर रखदे, (किन्तु उनको) नोणं संघायमावजेज्जा=एकठा न करे ॥२०॥

(६) त्रसकाययतना ।

टीका-हस्ते, पादे, बाहौ, ऊरौ=जानूपरिभागे, उदरे, शीर्षे, वस्त्रे=मुख-वस्त्रिकाचोलपट्टादौ, प्रतिग्रहे=प्रतिगृह्णाति=आधत्ते स्वस्मिन् भक्तपानादिकमिति प्रतिग्रहः=पात्र तस्मिन्, कम्बले, पादप्रोञ्छने=प्रोञ्छयते=प्रमृज्यतेऽनेनेति प्रोञ्छनं=प्रमार्जनसाधनम्, पादयोः प्रोञ्छनं=पादप्रोञ्छनं तस्मिन्=पादप्रोञ्छन-साधने वस्त्रखण्डे, रजोहरणे, गोच्छे सचित्तरजः-संसृष्टचरणप्रमार्जनिकायाम् 'पूँजनी' इति भाषाप्रसिद्धायाम्, उण्डके=स्थण्डिलपात्रे, दण्डे=वृद्धत्वादिना प्रस्थानविप्लवगतिभिर्त्रतिभिरवलम्बनाय धार्यमाणे, नान्यथा, "थेराणं थेरभूमि-पत्ताणं कप्पइ दंडए वा" इत्यादिना स्थविर-स्थविरभूमिप्राप्तातिरिक्तमुनीनां

(६) त्रसकाययतना ।

हाथ, पैर, झुजा, जाँघ, उदर, मस्तक, मुखवस्त्रिका, चोलपट्ट आदि वस्त्र, पात्र, कम्बल, पाद-प्रोञ्छन=पैर पोंछने का वस्त्रखण्ड, रजोहरण, गोछा=पूँजनी (पैरोंमें लगी हुई रजको पोंछनेका उपकरण), स्थण्डिलपात्र, वृद्धावस्था आदिके कारण गमन करनेमें असमर्थ मुनिके (चलनेमें) सहायक दण्ड, क्योंकि भगवानने "स्थविर और स्थविरभूमिको प्राप्त मुनियोंको ही दण्ड धारण करना

(६) त्रसकाययतना.

हाथ, पग, भुज, जग उदर, मस्तक, मुखवस्त्रिका, झोणपटो आदि वस्त्र पात्र, कामणी, पगलूछलु, रनेडरलु, पूजणी, स्थण्डिलपात्र, वृद्धावस्थाआदिने कारणे आलवाभा असमर्थ मुनिने सहायक येवो दंड, कारणे के भगवाने "स्थविर अने स्थविर भूमिने प्राप्त मुनिओने माटे न दंड धारण कएनीय छे" येवु कहु छे,

मूत्र-से भिक्खु वा भिक्खुणी वा सजय विरय-पडिहय-पक्ख-
 क्खाय-पावकम्मे दिया वा राओ वा एगओ वा परिसागओ वा
 सुत्ते वा जागरमाणे वा से कीढ वा पयग वा कुधु वा पिपीलिय वा
 हत्थसि वा पायसि वा बाहुसि वा ऊरुसि वा उदरसि वा सीसंसि
 वा वत्थंसि वा पडिग्गहसि वा कवलंसि वा पायपुच्छणसि वा रय-
 हरणसि वा गोच्छगसि वा उंढगसि वा दंढगंसि वा पीढगसि वा
 फलगसि वा सेज्जसि वा सथारगसि वा अन्नयरसि वा तहप्पगारे
 उवगरणजाप्प तओ संजयामेव पडिलेहिय पडिलेहिय पमज्जिय
 पमज्जिय ऐगत्तमवणेज्जा नोण सघायमावज्जेज्जा ॥६॥२०॥

छाया—स भिक्षुर्वा भिक्षुकी वा सयत्नविरतमतिव्रतमत्प्राप्तपापकर्मो विवा
 वा रात्रौ वा एकको वा परिपन्नतो वा सुप्तो वा नाम्नद्वा स, कीट वा पृथु
 वा कुन्थुं वा पिपीलिकां वा हस्ते वा पादे वा बाहौ वा ऊरौ वा उदरे वा वीर्ये
 वा वस्त्रे वा पात्रे वा कम्बुके वा पादप्रोच्छन्नके वा रजोहरणे वा गोच्छे वा उदके
 वा दण्डके वा पीठके वा फलके वा शय्यायां वा संस्तारके वा अन्यतरस्मिन् वा
 तयाम्भकारे उपकरणजाते ततः संयत एव प्रत्युपेक्ष्यर प्रपुण्यर एकान्तेऽपनयेन्मैत्रं
 संपातमापादयेत् ॥६॥२०॥

(६) प्रसक्त्यायतना

सान्त्वयार्थः—सअयविरयपडिहयपक्खक्खायपावकम्मे=वर्तमानकाष्ठीन
 सावध व्यापारोंसे रहित, भूत मविष्यत्कालीन सावध व्यापारोंसे रहित, वर्धमान
 कालमें भी स्थिति और अनुमागकी न्यूनता करके तथा पहचे किये हुए अतिपारोंमें
 निन्दा करके सावध व्यापारके स्थायी से=वह पूर्वोक्त भिक्खु वा=साधु भिक्खुणी
 वा=मयरा साध्वी दिया था=दिनमें रात्रौ वा=अथवा रात्रिमें एगओ वा=
 अकेला परिसागओ वा=अथवा संघमें स्थित सुत्ते वा=सोया हुआ अथवा जाग
 रमाणे वा=जागता हुआ रहे, वहां से=वह कीढ वा=कीढको पर्यंग वा=पर्वतको
 कुधुं वा=कुधुवाको पिपीलियं वा=पीली पिऊटीको हत्थंसि वा=हाथ पर पायसि
 वा=हैर पर पाहुसि वा=हजा पर ऊरुंसि वा=जांघ पर उदरसि वा=पेट पर सीसंसि
 वा=सिर पर वत्थंसि वा=वस्त्र पर पडिग्गहंसि वा=पात्र पर कवलंसि वा=

एकान्तप्रदेशे रक्षार्थं त्रसजीवानां स्थापने साधूनामसंयतिवैयावृत्यदोषेण महाव्रत-
भङ्गो भवतीत्याहुस्तदेतद्भगवदाज्ञाविरुद्धम्, अनेनापि सूत्रेण धर्मोपकरणस्थानां
त्रसजीवानां निरुपद्रवप्रदेशे रक्षार्थं यतनया स्थापनविधानात् ॥६॥ ॥२०॥

इत्येवं षट्काययतनामभिधाय सम्प्रति तदपरिपालनपरिणामदारुणत्वं वर्णयते-
'अजयं चरमाणो' इत्यादि ।

^૧મૂલમ્-^૨અજયં ^૪ચરમાણો ^૩ય, ^૬પાણમૂયાઈ ^{૧૧}હિંસઈ ।

^૮બંધઈ ^૯પાવયં ^૭કમ્મં, ^૯તં ^{૧૦}સે ^{૧૩}હોઈ ^{૧૨}કડુયં ^{૧૧}ફલં ॥૧॥

છાયા-અયતં ચરંશ્ચ, પ્રાણભૂતાનિ હિનસ્તિ ।

વધ્નાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય ભવતિ કટુક ફલમ્ ॥૧॥

यतना न पालन करने का बुरा फल कहते हैं-

सान्वयार्थ:-अजयं=अयतनापूर्वक चरमाणो=गमन करता हुआ साधु
पाणभूयाई=त्रस स्थावर जीवोंकी हिंसई=हिंसा करता है य=और पावयं
कम्मं=पापकर्मको बंधई=बांधता है, तं=उस कारण से=उस पाप कर्मका
फलं=फल कडुयं=दुःखदायी होई=होता है ॥१॥

કહેતે હૈં કિ-રક્ષાકે લિએ ત્રસ જીવકો એકાન્ત સ્થાનમેં રાખનેમેં સાધુકો
અસંયતિકી વેચાવચ્ચ કરનેરૂપ દોષ લગતા હૈં ઓર ઉસસે મહાવ્રતકા
ભંગ હોતા હૈં । યહ ઉનકા કહના ભગવાનકી આજ્ઞાસે વિરુદ્ધ હૈં,
ક્યોંકિ હસ સૂત્રસે ભગવાનને સ્પષ્ટ વિધાન કિયા હૈં કિ ધર્મોપકરણમેં
સ્થિત ત્રસ જીવોંકો રક્ષાકે લિએ નિરુપદ્રવ સ્થાનમેં યતનાસે રાખના
ચાહિયે ॥ ૬ ॥ ૨૦ ॥

હસ પ્રકાર ષટ્કાયકી યતના કહકર “ઉસકી રક્ષા નહીં કરનેસે
‘અજયર પરિણામ હોતા હૈં’” હસ બાતકા ઉપદેશ દેતે હૈં-‘અજયં ચરમાણો’
હત્યાદિ ।

માટે ત્રસ જીવને એકાન્ત સ્થાનમા રાખવામા સાધુને અસંયતિની વેચાવચ્ચ કરવા
રૂપ દોષ લાગે છે અને તેથી મહાવ્રતનો ભંગ થાય છે એમનું એવું કથન
ભગવાનની આજ્ઞાથી વિરુદ્ધ છે, કારણ કે આ સૂત્રથી ભગવાને સ્પષ્ટ વિધાન કર્યું
છે કે ધર્મોપકરણમા સ્થિત ત્રસ જીવોની રક્ષાને માટે નિરુપદ્રવ સ્થાનમા યતનાથી
તેમને મૂકવા જોઈએ (૬) (૨૦)

એ રીતે ષટ્કાયની યતના કહીને ‘એમની રક્ષા નહિ કરવાથી બચકર
પરિણામ આવે છે, એ વાતનો ઉપદેશ આપે છે-અજયં ચરમાણો ઇત્યાદિ

दण्डाग्राह्यत्वस्य भगवता स्पष्ट प्रतिपादितत्वात्, पीठके=काष्ठनिर्मितचतुरस्रावा-
सनविशेषे “चौकी, चौरंग” इति- भाषाप्रसिद्धे, फलके=सयनोपयोगिकाष्ठनि-
श्चितपट्टादिरूपे, शय्यायां=शयनोपकरणरूपायां वसती वा, अस्या अपि धर्मोप-
करणत्वात्, संस्तारके=संस्तार्यते=विस्तार्यते शयनार्थमिति संस्तारः (सं+
स्तृभः कर्मणि घञ्) स एव संस्तारकः= (स्वार्यिकः कः) अर्द्धवृत्तीयस्त-
प्रमाणस्वस्मिन्, दर्मादिनिर्मितास्तरणे इत्यर्थः । अन्यतरस्मिन् वा तत्राप्रकारे=
तत्सदृशे संयमोपयोगिनि उपकरणजाते=उपक्रियते=उपयुज्यते सयमादिवाङ्मयैर्हृते
यानि तान्युपकरणानि-साधूनां सयमसाधनाद्विभूतोपकारकवस्त्रपात्रादीनि तत्रां
जातं=समूहस्वस्मिन् उपकरणमात्रे इत्यर्थः, समापवितं कीटादिकप्रसंगीम्,
तत्र=तस्मात् इत्याद्यैः स्यानात् स्यत् एक=सम्यग् यत्मान एव ‘संजयामेव’ इति
मूलपाठे आपत्तादीर्यो भकारश्च, प्रतिषेधश्च=अल्पवेक्ष्य सस्यगवलोकेष्वेव
प्रमुख्यर=पौनःपुन्येन प्रमार्जनिकादिद्वारा निस्तार्य एका ते=निरुपद्रवत्वाने अ-
नयेत्=नीत्वा स्थापयेत् किन्तु संपातम्=एकमपुञ्जीकरणेन पीठान्ननकपरस्परवृत्ति-
संपर्पकारणद्वयसंयोगं सामान्येन सम्प्रेक्ष्य वा नो=नैव आपादयेत्=समापयेत् ‘न’
मिति शाक्यालङ्कारे । ‘सघातो द्वयसयोगः’ इति वाचस्पत्यम् । यत्तु केचित्-

कल्पनीय है” ऐसा कहा है, अन्यको वण्ड चारण करना मना है ।
अत एव उनके द्वारा युहीत वण्ड पर तथा चौकी पाटा (पट्ट) शय्या
अर्थात् उपाश्रय, क्योंकि यह भी एक धर्मोपकरण है, संस्तारक अर्थात्
वर्म आविका पिछौना, तथा सयममें उपयोगी इस प्रकारका अन्य कोई
उपकरण, इन सयममें कीट आवि अस जन्तु हों तो उन्हें संयमी स्वयं
सम्यक् प्रकार प्रतिषेधन करके बार-बार पूँजनी आविसे पूँजकर बाधा-
रहित एकान्त स्थानमें यतनासे रखेंगे, किन्तु उन्हें हफड़ा करके न रखेंगे,
क्योंकि ऐसा करनेसे उनको पीड़ा होनेकी सम्भावना है । किन्तुनेक

अन्यने इह धारणुनी भगवत् उ, ओटले ओमले धारणु करेवा इह ५९, तत्र धारि,
पाट, शय्या अर्थात् उपाश्रय, धारणु के ओ यत्तु ओके धर्मोपकरण ॥ संस्तारक
अर्थात् वर्म आविनु निम्नानु, तथा सयमर्मा उपयोगी ओ प्रकारना अन्य के
उपकरणे, ओ सर्वभा छिदी-छिदी आवि तत्र यत्तु कोय तो तेने सयमी स्वयं
सम्यक् प्रकार प्रतिषेधन करीने बार-बार पूँजणी आविभी पूँजने आपादित
ओकान्त स्थानर्मा यतनाभी भूके ५९नु ओने ओके करीने न राजे, धारणु के
ओम करवाभी तेमने पीडा यथानी सम्भावना रहे ॥ डेटलाके के ओ के रखने

एकान्तप्रदेशे रक्षार्थं त्रसजीवानां स्थापने साधूनामसंयतिवैयावृत्त्यदोषेण महाव्रत-
भङ्गो भवतीत्याहुस्तदेतद्भगवदाज्ञाविरुद्धम्, अनेनापि सूत्रेण धर्मोपकरणस्थानां
त्रसजीवानां निरुपद्रवप्रदेशे रक्षार्थं यतनया स्थापनविधानात् । ६। ॥ २०॥

इत्येवं षट्काययतनामभिधाय सम्प्रति तदपरिपालनपरिणामदारुणत्वं वर्ण्यते—
'अजयं चरमाणो' इत्यादि ।

મૂલમ્-અજયં^૧ ચરમાણો^૨ ય,^૪ પાણભૂયાઈ^૩ હિંસઈ^૬ ।

વંધઈ^૮ પાવયં^૯ કમ્મં,^૭ તં^{૧૦} સે^{૧૩} હોઈ^{૧૨} કહુયં^{૧૧} ફલં^{૧૧} ॥ ૧ ॥

છાયા-અયતં ચરંશ્ચ, પ્રાણભૂતાનિ હિનસ્તિ ।

વધ્નાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય ભવતિ કટુકં ફલમ્ ॥ ૧ ॥

યતના ન પાલન કરને કા બુરા ફલ કહતે હૈ—

સાન્વયાર્થ:-અજયં=અયતનાપૂર્વક ચરમાણો=ગમન કરતા હુઆ સાધુ
પાણભૂયાઈ=ત્રસ સ્થાવર જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ ય=ઔર પાવયં
કમ્મં=પાપકર્મકો વંધઈ=વાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપ કર્મકા
ફલં=ફલ કહુયં=દુઃખદાયી હોઈ=હોતા હૈ ॥ ૧ ॥

કહતે હૈં કિ-રક્ષાકે લિએ ત્રસ જીવકો એકાન્ત સ્થાનમેં રખનેમેં સાધુકો
અસંયતિકી વેચાવચ્ચ કરનેરૂપ દોષ લગતા હૈ ઔર ઉસસે મહાવ્રતકા
ભંગ હોતા હૈ । યહ ઉનકા કહના ભગવાનકી આજ્ઞાસે વિરુદ્ધ હૈ,
ક્યોંકિ હિસ સૂત્રસે ભગવાનને સ્પષ્ટ વિધાન કિયા હૈ કિ ધર્મોપકરણમેં
સ્થિત ત્રસ જીવોંકો રક્ષાકે લિએ નિરુપદ્રવ સ્થાનમેં યતનાસે રચના
ચાહિયે ॥ ૬ ॥ ૨૦ ॥

હિસ પ્રકાર ષટ્કાયકી યતના કહકર “ઉસકી રક્ષા નહીં કરનેસે
ભયદૂર પરિણામ હોતા હૈ” હિસ વાતકા ઉપદેશ દેતે હૈ—‘અજયં ચરમાણો’
હિત્યાદિ ।

માટે ત્રસ જીવને એકાંત સ્થાનમા રાખવામા સાધુને અસંયતિની વેચાવચ્ચ કરવા
રૂપ દોષ લાગે છે અને તેથી મહાવ્રતનો ભંગ થાય છે એમનું એવું કથન
ભગવાનની આજ્ઞાથી વિરુદ્ધ છે, કારણ કે આ સૂત્રથી ભગવાને સ્પષ્ટ વિધાન કર્યું
છે કે ધર્મોપકરણમા સ્થિત ત્રસ જીવોની રક્ષાને માટે નિરુપદ્રવ સ્થાનમા યતનાથી
તેમને મૂકવા જોઈએ (૬) (૨૦)

એ રીતે ષટ્કાયની યતના કહીને ‘એમની રક્ષા નહિ કરવાથી ભયકર
પરિણામ આવે છે, એ વાતનો ઉપદેશ આપે છે—અજયં ચરમાણો હિત્યાદિ

વળગાપ્રાપ્તિસ્ય મગવતા સ્પષ્ટ પ્રતિપાદિતત્વાત્, પીઠકે=કાષ્ઠનિર્મિતચતુરભુજ-
 સનવિશેષે “ચીકી, ચીરંગ” इति- भाषाप्रसिद्धे, फलके=अयनोपयोगिच्छास्ति
 चितपट्टादिरूपे, अय्याया=अयनोपकरणरूपायां वसती वा, अस्या अवि प्रसो-
 फणत्वात्, संस्वारके=संस्वार्यते=विस्वार्यते अयनार्थिमिरिति संस्वारः (स
 स्तुषः कर्मणि घञ्) स एव संस्वारकः=(स्वार्थिकः कः) अर्द्धवृत्तीय-
 प्रमाणस्तस्मिन्, दर्भादिनिर्मितास्तरणे इत्यर्थः । अन्यतरस्मिन् वा तथापि
 तत्सदृशे संयमोपयोगिनि उपकरणजाते=उपक्रिय-ते=उपयुज्य-ते सयमादिशब्दा-
 यानि तान्युपकरणानि-साधूनां सयमसाधनाद्भीभूतोपकारकवस्त्रपामादीनि चे-
 जातं=समूहस्तस्मिन् उपकरणमात्रे इत्यर्थः, समापत्तिं कीटादिकप्रसवीन्
 ततः=तस्मात् इत्याद्ये स्थानात् सयत एव=सम्यग् यतमान एव ‘संजयामेव’ इ-
 मूलपाठे आपत्वादीर्घो मकारश्च, प्रतिछेद्यन्=प्रत्यवेत्यन् सम्यग्वस्त्रोक्तत्वा-
 प्रमृज्यन्=पीनः पुन्येन प्रमार्जनिकादिद्वारा निस्सार्य एका-ते=निरुपद्रवस्थाने न-
 नयेत्=नीत्वा स्थापयेत् किन्तु संघातम्=एकप्रपञ्चीकरणेन पीडाजनकपरस्परस्पर्-
 सपर्यकारणदृढसंयोगं सामान्येन सम्मेलनं वा नो=नैव आपादयेत्=समापयेत् ‘व-
 मिति वाक्पालद्वारे । ‘संघातो दृढसंयोगः’ इति वाचस्पत्यम् । यद्यु कश्चि-

कल्पनीय है” ऐसा कहा है, अन्यको वण्ड धारण करना मना है ।
 अत एव उनके द्वारा सूचीत वण्ड पर तथा चूकी पाटा (पट्ट) शष्प
 अर्थात् उपाश्रय, क्योंकि यह भी एक धर्मोपकरण है, संस्वारक अर्थात्
 दर्भ आविका बिछौना, तथा सयममें उपयोगी इस प्रकारका अन्य कोई
 उपकरण, इन सयमें कीट आवि घस जन्तु हों तो उन्हें संयमी स्वयं
 सम्यक् प्रकार प्रतिलेखन करके धार-धार पूँजनी आविसे पूँजकर बाधा-
 रहित एकान्त स्थानमें यतनासे रखलें, किन्तु उन्हें हकड़ा करके न रखलें,
 क्योंकि ऐसा करनेसे उनको पीडा होनेकी सम्भावना है । किन्तुनेक

અન્યને હાથ ધારણની મનાઈ છે, એટલે એમણે ધારણ કરેલા હાથ પર, તથા કેદી,
 પાટ, શસ્ત્ર અર્થાત્ ઉપાશ્રય, અશ્વ કે એ પણ એક ધર્મોપકરણ છે સંસ્વારક
 અર્થાત્ હર્ષ આદિનું બિછાનું, તથા સયમમાં ઉપયોગી એ પ્રકારનાં અન્ય કે
 ઉપકરણો, જે સર્વમા કીડી-કીટ આદિ ત્રસ જટુ હોય તે તેને સયમી સ્વયં
 સમ્યક્ પ્રકારે પ્રતિલેખન કરીને વાર-વાર પૂજણી આદિથી પૂજીને વાકરહિત
 એકાન્ત સ્થાનમાં યતનાથી મૂકે પણ-પણ એને એકઠા કરીને ન રાખે, અશ્વ કે
 એમ કરવાથી તેમને પીડા મવાની સંભાવના શકે છે એટલાકે કહે છે કે રક્ષાને

તત્=પાપકર્મ તસ્ય=અયતનયા ગચ્છતઃ કટુકફલં=કટુકમ્ અનિષ્ઠં ફલ=પરિણામો
યસ્ય તત્ અશુભફલપ્રદમિત્યર્થઃ, ભવતિ=જાયતે । અત્ર પક્ષે 'કટુક'-મિત્યત્રાજ્ઞ-
સ્વાર આર્પત્વાત્ ॥૧॥

^૧મૂલમ્-^૨અજયં ^૪ચિટ્ટમાણો ^૩ય ^૪પાણભૂયાઈ ^૬હિંસઈ ।

^૮વંધઈ ^૯પાવયં ^૭કમ્મં, ^૬તં ^{૧૦}સે ^{૧૩}હોઈ ^{૧૨}કઙ્કયં ^{૧૧}ફલં ॥ ૨ ॥

છાયા—અયતં તિષ્ઠંશ્ચ, પ્રાણભૂતાનિ દ્વિન્સિતિ ।

વત્ત્રાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય ભવતિ કટુકં ફલમ્ ॥૨॥

સાન્વયાર્થઃ—અજયં=અયતનાપૂર્વક ચિટ્ટમાણો=સ્વદ્ધા હોતા હુઆ સાધુ
પાણભૂયાઈ=ત્રસ સ્થાવર જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ ય=ઔર પાવયં
કમ્મં=પાપ કર્મકો વંધઈ=વાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપકર્મ કા
ફલં=ફલ કઙ્કયં=દુઃખદાયી હોઈ=હોતા હૈ ॥૨॥

ટીકા—'અજયં ચિટ્ટમાણો' इत्यादि । अयतं=यतनारहितं तिष्ठन्=करचर-
णादिप्रसारणेनाऽनवहितं दण्डवद्धर्वावस्थानं कुर्वन् । शेषं प्राग्बद्ध्याख्येयम् ॥२॥

^૮મૂલમ્-^૬અજયં ^૭આસમાણો ^૬ય, ^{૧૦}પાણભૂયાઈ ^{૧૩}હિંસઈ ।

^૮વંધઈ ^૯પાવયં ^૭કમ્મં, ^૬તં ^{૧૦}સે ^{૧૩}હોઈ ^{૧૨}કઙ્કયં ^{૧૧}ફલં ॥ ૩ ॥

છાયા—અયતમાસીનશ્ચ, પ્રાણભૂતાનિ દ્વિન્સિતિ ।

વત્ત્રાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય ભવતિ કટુકં ફલમ્ ॥૩॥

સાન્વયાર્થઃ—અજયં=અયતના-પૂર્વક આસમાણો=વૈઠતા હુઆ સાધુ પાણ-
ભૂયાઈ=ત્રસ સ્થાવર જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ, ય=ઔર પાવયં
કમ્મં=પાપકર્મકો વંધઈ=વાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપકર્મ કા
ફલં=ફલ કઙ્કયં=દુઃખદાયી હોઈ=હોતા હૈ ॥૩॥

હોતા હૈ, તથા ઉસકા કઙ્કા ફલ ભોગના પડતા હૈ ॥૧॥

'અજયં ચિટ્ટમાણો' इत्यादि । अयतनापूर्वकं स्वद्धा होनेसे पापकर्म
वधता है और उसका कङ्का फल होता है ॥२॥

ઘાયી આવે છે, તથા એના કડવા ક્ષણ ભોગવાવા પડે છે (૧)

અજય ચિટ્ટમાણો इत्यादि अयतनापूर्वकं जीवा स्वद्धावाधी पापकर्म अधाय
छे अने तेना कडवा क्षण आवे छे (२)

ટીકા-અયત્ન=યતનારહિત યથાસ્થાપથા ચરન્=ગચ્છન્ 'સંયત્' इति शेषः,
 प्राणभूतानि=प्राणन्तीति प्राणाः=उच्छ्वासादिमन्तो द्वीन्द्रियमभ्युत्तयो बीजाः,
 भूतानि=मवनशीला एकेन्द्रिया प्रथिव्याद्य, प्राणाश्च भूतानि चेति प्राणभूतानि
 (इन्द्रस्वात्परबलिङ्गता) तानि=असत्प्रापराणीत्यर्थः, हिनस्ति=हन्ति, य=यथा
 पापक=प=पङ्क्तिर्मर्यान्मस्मिन् भाषमाणयति=भाषयतीति, प=क्षेमम् आ=सम्भन्ताम्
 पिबति=नाशयतीति, पानं=पास्तमर्यात्प्राणिनामात्मानन्दरसपानम् मामोक्ति=
 मामोक्ति=पृष्ठातीति, नरकादिद्वगतिषु जीवान् पातयतीति, कर्मरमाभिरक्षण
 पाञ्चयति¹=मस्तिनयतीति वा पापं तदेष पापकं=(कुत्सार्पां कन्) ज्ञानावरणीयादि,
 कर्म=तत्सम्बन्धयतिदुष्कर्मपुत्रकर्मसम्बन्धं वध्नाति=उपार्जयति, तत्=तेन हेतुना, तस्मै
 पापकर्मणः, फलं=परिणतिः कुरुते=दुःखम्, यद्वा 'कुरुकफल'-मिति पठ्यावा,

૧ પાંચયતિ=પાંચુષૂલિઃ, 'પાંચુનો ન દ્વયો રત્નઃ' इत्यमरः, सोऽस्मास्तीति
 पांशुमान्, पांशुमन्तं करोति पाञ्चयति 'तत्करोति तदाश्रये' इति विशिष्ट-
 भङ्गावाद् 'विन्मतोर्लृप्' इति मनुषો छद्' उत्प्लिखोपः ।

યતનારહિત ગમન કરનેવાલા સંયત (સાધુ) દ્વીન્દ્રિય આદિ પ્રાણોંકી
 તથા એકેન્દ્રિય પ્રથિવીકાય આદિ ભૂતોંકી અર્થાત્ વ્રસ ઓર સ્થાવર
 જીવોંકી હિસા કરતા હૈ, ઓર જ્ઞાનાવરણીયાદિ પાપકર્મકાં ઉપાર્જન
 કરતા હૈ । પાપ (૧) મલિનતાકો પ્રાપ્ત કરાતા હૈ, (૨) નરક આદિ અષો
 ણતિર્મે પહુંચાતા હૈ, (૩) આત્માકે હિતકા નાશ કરતા હૈ, (૪) પ્રાણીયોંકે
 આત્મિક આનન્દ રસકો સુખા ઢાલતા હૈ, (૫) આત્માકો કર્મરૂપો રજસે
 મલિન કર લેતા હૈ, ફસલિય વસે પાપ કહતે હૈ । અર્થાત્ અયતનાપૂર્વક
 પ્રવૃત્તિ કરનેસે જીવોંકી હિસા હોતી હૈ, ઓર જ્ઞાનાવરણીય આદિ અશુભ
 કર્મોંકા વધ્ધ બી હોતા હૈ, ઓર વસ પાપકર્મકાં પરિણામ દુઃસ્વદાપી

યતનારહિતપણે યતન કરનાર સંયત (સાધુ) દ્વીન્દ્રિય આદિ પ્રાણોંકી
 તથા એકેન્દ્રિય પ્રથિવીકાય આદિ ભૂતોંકી અર્થાત્ વ્રસ અને સ્થાવર એવેની હિસા
 કરે છે અને જ્ઞાનાવરણીયાદિ પાપકર્મનું ઉપાર્જન કરે છે પાપ-(૧) મલિનતાને
 પ્રાપ્ત કરાવે છે (૨) નરક આદિ અષોણતિમાં પહોંચાડે છે, (૩) આત્માના
 હિતને નાશ કરે છે (૪) પ્રાણીઓના આત્મિક આનન્દ રસને સુઠાવી નામે છે
 (૫) આત્માને કર્મરૂપી રજસી મલિન કરી નામે છે, તેથી તેને પાપ કહે છે.
 અર્થાત્ અયતનાપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવાથી એવેની હિસા થાય છે અને જ્ઞાનાવરણીય
 આદિ અશુભ કર્મેના બધા ફળ ઉત્પન્ન થાય છે અને પાપકર્મનું પરિણામ દુઃખ

તત્=પાપકર્મ તસ્ય=અયતનયા ગચ્છતઃ કદુકફલં=કદુકમ્ અનિષ્ટં ફલ=પરિણામો
યસ્ય તત્ અશુભફલપ્રદમિત્યર્થઃ, ભવતિ=જાયતે । અત્ર પક્ષે 'કદુક'-મિત્યત્રાનુ-
સ્વાર આર્પત્વાત્ ॥૧॥

મૂલમ્-અજયં^૧ ચિદ્દમાણો^૨ ય પાણભૂયાઈ^૪ હિંસઈ^૩ ।

વંધઈ^૮ પાવયં^૬ કમ્મં^૭, તં સે^૬ હોઈ^{૧૦} કડુયં^{૧૩} ફલં^{૧૨} ॥ ૨ ॥

છાયા—અયતં તિષ્ઠંશ્ચ, પ્રાણભૂતાનિ દિનસ્તિ ।

વદ્નાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય ભવતિ કદુકં ફલમ્ ॥૨॥

સાન્વયાર્થઃ—અજયં=અયતનાપૂર્વક ચિદ્દમાણો=ખડા હોતા હુઆ સાધુ
પાણભૂયાઈ=ત્રસ સ્થાવર જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ ય=ઔર પાવયં
કમ્મં=પાપ કર્મકો વંધઈ=વાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપકર્મ કા
ફલં=ફલ કડુયં=દુઃખદાયી હોઈ=હોતા હૈ ॥૨॥

ટીકા—'અજયં ચિદ્દમાણો' इत्यादि । अयतं=यतनारहितं तिष्ठन्=करचर-
णादिप्रसारणेनाऽनवहितं दण्डवद्धर्वावस्थानं कुर्वन् । शेषं प्राग्वद्व्याख्येयम् ॥२॥

મૂલમ્-અજયં^૧ આસમાણો^૨ ય, પાણભૂયાઈ^૪ હિંસઈ^૩ ।

વંધઈ^૮ પાવયં^૬ કમ્મં^૭, તં સે^૬ હોઈ^{૧૦} કડુયં^{૧૩} ફલં^{૧૨} ॥ ૩ ॥

છાયા—અયતમાસીનશ્ચ, પ્રાણભૂતાનિ દિનસ્તિ ।

વદ્નાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય ભવતિ કદુકં ફલમ્ ॥૩॥

સાન્વયાર્થઃ—અજયં=અયતના-પૂર્વક આસમાણો=વૈઠતા હુઆ સાધુ પાણ-
ભૂયાઈ=ત્રસ સ્થાવર જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ, ય=ઔર પાવયં
કમ્મં=પાપકર્મકો વંધઈ=વાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપકર્મ કા
ફલં=ફલ કડુયં=દુઃખદાયી હોઈ=હોતા હૈ ॥૩॥

હોતા હૈ, તથા ઉસકા કડુઆ ફલ ભોગના પડતા હૈ ॥૧॥

'અજયં ચિદ્દમાણો' इत्यादि । अयतनापूर्वकं खड़ा होनेसे पापकर्म
बधता है और उसका कड़ुआ फल होता है ॥ २ ॥

ઘાથી આવે છે, તથા એના કડવા ફળ ભોગવવા પડે છે (૧)

અજય ચિદ્દમાણો इत्यादि अयतनापूर्वकं ठेका रहनेवालाથી पापकर्म બંધાય
છે અને તેના કડવા ફળ આવે છે (૨)

“ - ટીકા—‘અજય આસમાણો’ ઇત્યાદિ । અયતનાસીનઃ=પ્રમાર્જનં વિના પ્ર-
યુક્તોઽનનરિત ઉપવિષ્ણતિત્યર્થઃ । શેષં પૂર્વેન્તુ ॥૩॥

મૂલ્—અજય સયમાણો ય પાણમૂયાઙ્ હિસઙ્ ।

વંધઈ પાવય કમ્મ, ત સે હોઙ્ કહુય ફલ ॥૪॥

|| ટીકા—અપતં સ્વપન્ન, પ્રાણમૂતાનિ વિનસિ ।

વધ્નાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય મરણિ ક્કુલં ફલમ્ ॥૪॥

સાન્વયાર્થઃ—અજયં=અયતના-પૂર્વક સયમાણો=સોતા હુઆ સાણ પાવ-
મૂયાઙ્=અસ-સ્થાવર જીવોંકી હિસઙ્=હિસા કરતા હૈ, ય=ઔર પાવયં કર્મ=પા-
પકર્મકો વંધઈ=બંધતા હૈ, ત=તસ કારણ તસ પાપકર્મ કા ફલ=ફ-
લકહુય=દુઃસવાયી હોઙ્=હોતા હૈ ॥૪॥

ટીકા—‘અજયં સયમાણો’ ઇત્યાદિ । અપતં સ્વપન્ન=અયતનામમાર્જનરિતં
વિના પ્રકામશ્ચર્યાદિના વિવસે ષા શ્યાનઃ । શેષં પૂર્વેન્તુ ॥૪॥

|| મૂલ્—અજયં મુજમાણો ય, પાણમૂયાઙ્ હિસઙ્ ।

વંધઈ પાવય કમ્મ, ત સે હોઙ્ કહુય ફલ ॥૫॥

|| ટીકા—અપતં મુજ્જાનથ, પ્રાણમૂતાનિ વિનસિ ।

વધ્નાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય મરણિ ક્કુલં ફલમ્ ॥૫॥

સાન્વયાર્થઃ—અજયં=અયતના-પૂર્વક મુજમાણો=સ્થાતા હુઆ સાણ પાવ-
મૂયાઙ્=અસ-સ્થાવર જીવોંકી હિસઙ્=હિસા કરતા હૈ, ય=ઔર પાવયં કર્મ=પા-
પકર્મકો વંધઈ=બંધતા હૈ, ત=તસ કારણ તસ પાપકર્મ કા ફલ=ફ-
લકહુય=દુઃસવાયી હોઙ્=હોતા હૈ ॥૫॥

“ ‘અજયં આસમાણો’ ઇત્યાદિ । મુનિ આદિકી વિના પ્રમાર્જના
કિયે હી અયતનાપૂર્વક બેઠનેસે પાપકર્મ વંધતા હૈ ઔર ઇસકા કહુમા
ફલ હોતા હૈ ॥૩॥

‘અજયં સયમાણો’ ઇત્યાદિ । અયતનાસે અર્થાત્ શાપ્યાકી પ્રમાર્જના
મ કરક શયન કરનેસે પાપકર્મ વંધતા હૈ ઔર ઇસકા કહુમા ફલ
હોતા હૈ ॥૪॥

અજય આસમાણો ઇત્યાદિ. મુનિ આદિકી પ્રમાર્જના કર્યા વિના અયતના-
પૂર્વક બેસવાથી પાપકર્મ બંધાય છે અને તેના ફલમાં ફળ મળે છે (૩)

અજય સયમાણો ઇત્યાદિ. અયતનાથી અર્થાત્ શાપ્યાકી પ્રમાર્જના કર્યા
વિના શયન કરવાથી પાપકર્મ બંધાય છે અને તેના ફલમાં ફળ મળે છે (૪)

કર્મકો વંધઈ=વાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપકર્મકા ફલ=ફલ કડુયં=દુઃખદાયી હોઈ=હોતા હૈ ॥૫॥

ટીકા—‘અજયં મુંજમાણો’ ઇત્યાદિ । અયત મુજ્જાનઃ=યથાકલ્પલબ્ધાન્ત-પ્રાન્તાગ્રાહારં સંયોજનાદિમણ્ડલદોષાપરિહારેણ ચપડ-ચપડ-શબ્દપૂર્વકમભ્યવહરન્ । અન્યત્ સુવોધમ્ ॥૫॥

મૂલમ્-અજયં^૧ ભાસમાણો^૨ ય, પાણમ્^૪ભૂયાઈ^૩ હિંસઈ^૪ ।

વંધઈ^૮ પાવયં^૯ કમ્મં^૭, તં^૬ સે^{૧૦} હોઈ^{૧૩} કડુઅં^{૧૨} ફલં^{૧૧} ॥૬॥

છાયા—અયત ભાષમાણશ્ચ, પ્રાણભૂતાનિ હિનસ્તિ ।

વધ્નાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય ભવતિ કડુકં ફલમ્ ॥૬॥

સાન્વયાર્થઃ—અજયં=અયતના-પૂર્વક ભાસમાણો=બોલતા હુઆ સાધુ પાણ-મ્ભૂયાઈ=ત્રસ સ્થાવર જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ, ય=ઔર પાવયં કમ્મં=પાપકર્મકો વંધઈ=વાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપકર્મકે ફલં=ફલ કડુયં=દુઃખદાયી હોઈ=હોતા હૈ ॥૬॥

ટીકા—‘અજયં ભાસમાણો’ ઇત્યાદિ । અયતં ભાષમાણઃ=અયતનયા બ્રુવન્ ।

‘અજય મુંજમાણો’ ઇત્યાદિ । સાધુકે કલ્પકે અનુસાર પ્રાપ્ત હુએ આહારકા સંયોજના આદિ મંડલ દોષોંકા પરિત્યાગ ન કરકે ‘ચપડ-ચપડ’ આદિ શબ્દ કરતે હુએ ભોજન કરનેસે પાપકર્મ વધતા હૈ ઔર ઉસકા ફલ કડુઆ હોતા હૈ ॥૬॥

‘અજયં ભાસમાણો’ ઇત્યાદિ । અયતનાપૂર્વક ભાષણ કરનેસે હિંસા હોતી હૈ ઔર પાપકર્મકા વંધ હોતા હૈ । ઉસ પાપકર્મકા ફલ કડુઆ હોતા હૈ ।

અજયં મુંજમાણો ઇત્યાદિ સાધુના કલ્પને અનુસાર પ્રાપ્ત થએલા આહારના સંયોજના આદિ મંડલ દોષોના પરિત્યાગ કર્યા વિના ‘ચપડ-ચપડ’ અવાજ કરતા ભોજન કરવાથી પાપકર્મ બંધાય છે અને તેના કડવા ફળ આવે છે (૫)

અજયં ભાસમાણો ઇત્યાદિ અયતનાપૂર્વક ભાષણ કરવાથી હિંસા થાય છે અને પાપકર્મ બંધાય છે એ પાપકર્મના ફળ કડવા આવે છે

ટીકા—‘અજય આસમાણો’ इत्यादि । अयतमासीनः=मार्गेन सिन्धु-
मुक्तोऽनपचित उपविष्टस्तित्यर्थः । शेषं पूर्ववत् ॥३॥

મૂલ્મ—અજય સયમાણો ય પાણમૂયાઈ હિંસઈ ।

વધઈ પાવય કમ્મ, ત સે હોઈ કહુય ફલ ॥૪॥

છાયા—અયતે સ્વર્ગ, પ્રાણભૂતાનિ હિન્તિ ।

વધાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય મવતિ કદુકં ફલમ્ ॥૪॥

સાન્વયાર્યઃ—અજય=અયતના-પૂર્વક સયમાણો=સોતા હુઆ સાધુ પા
મૂયાઈ=મસ-સ્વામી જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ, ય=ઔર પાવય કમ્મ
પાપકમ્મકો વંધઈ=બંધતા હૈ, ત=ઉસ કારણ ઉસ પાપકમ્મ કા ફલ
કહુય=કહુલવાયો હોઈ=સોતા હૈ ॥૪॥

ટીકા—‘અજય સયમાણો’ इत्यादि । अयतं स्वप्न-व्यवसाय-वर्णा
विना प्रकामश्चर्यादिना विषये वा शयानः । शेषं पूर्ववत् ॥४॥

મૂલ્મ—અજય મુજમાણો ય, પાણમૂયાઈ હિંસઈ ।

વધઈ પાવય કમ્મ, ત સે હોઈ કહુય ફલ ॥૫॥

છાયા—અયત મુજ્ઞાનમ, પ્રાણભૂતાનિ હિન્તિ ।

વધાતિ પાપક કર્મ, તત્તસ્ય મવતિ કદુકં ફલમ્ ॥૫॥

સાન્વયાર્યઃ—અજય=અયતના પૂર્વક મુજમાણો=સાતા હુઆ સાધુ પા
મૂયાઈ=મસ-સ્વામી જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ, ય=ઔર પાવય કમ્મ=વા

‘અજય આસમાણો’ इत्यादि । मृमि आदिकी विना प्रमार्ज
क्रिये ही अयतनापूर्वक बैठनेसे पापकर्म बंधता है और उसका कदु
फल होता है ॥ ५ ॥

‘અજય સયમાણો’ इत्यादि । अयतनासे अर्थात् शय्याकी प्रमार्ज
न करके शयन करनेसे पापकर्म बंधता है और उसका कदुमा फ
होता-है ॥ ४ ॥

અજય આસમાણો इत्यादि । मृमि आदिकी प्रमार्ज-ना कर्मा विना अयत
पूर्वक बैठवासी पापकर्म बंधता है અને તેના કદુમા ફળ મળે છે (૩)

અજય સયમાણો इत्यादि । अयतनासी अर्थात् शय्याकी प्रमार्ज-ना
विना शयन करवासी पापकर्म बंधता है અને એના કદુમા ફળ મળે છે (૪)

કો વંધઈ=વાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપકર્મકા ફલ=ફલ
યં=દુઃસ્વદાપી હોઈ=હોતા હૈ ॥૫॥

ટીકા—‘અજયં મુંજમાણો’ ઇત્યાદિ । અયતં મુજ્જાનઃ=યથાકલ્પલબ્ધાન્ત-
તાગ્રાહારં સંયોજનાદિમણ્ડલદોષાપરિહારેણ ચપડ-ચપડ-શબ્દપૂર્વકમભ્યવહરન્ ।
યત્ સુવોધમ્ ॥૫॥

મૂલમ્-અજયં^૧ ભાસમાણો^૨ ય, પાણમૂયાઈ^૪ હિંસઈ^૩ ।

વંધઈ^૮ પાવયં^૯ કમ્મં^૭, તં^૬ સે^{૧૦} હોઈ^{૧૩} કહુઅં^{૧૨} ફલં^{૧૧} ॥૬॥

છાયા—અયતં ભાષમાણથ, પ્રાણભૂતાનિ હિન્સિત ।

વધ્નાતિ પાપકં કર્મ, તત્તસ્ય ભવતિ કહુકં ફલમ્ ॥૬॥

સાન્વયાર્થઃ—અજય=અયતના-પૂર્વક ભાસમાણો=વોલતા હુઆ સાધુ પાણ-
મૂયાઈ=ત્રસ સ્થાવર જીવોંકી હિંસઈ=હિંસા કરતા હૈ, ય=ઔર પાવયં
કમ્મં=પાપકર્મકો વંધઈ=વાંધતા હૈ, તં=ઉસ કારણ સે=ઉસ પાપકર્મકે
ફલં=ફલ કહુઅં=દુઃસ્વદાપી હોઈ=હોતા હૈ ॥૬॥

ટીકા—‘અજયં ભાસમાણો’ ઇત્યાદિ । અયતં ભાષમાણઃ=અયતનયા વ્રુવન્ ।

‘અજય મુંજમાણો’ ઇત્યાદિ । સાધુકે કલ્પકે અનુસાર પ્રાપ્ત હુએ
આહારકા સંયોજના આદિ મણ્ડલ દોષોંકા પરિત્યાગ ન કરકે ‘ચપડ-
ચપડ’ આદિ શબ્દ કરતે હુએ ભોજન કરનેસે પાપકર્મ વંધતા હૈ ઔર
ઉસકા ફલ કહુઆ હોતા હૈ ॥૫॥

‘અજયં ભાસમાણો’ ઇત્યાદિ । અયતનાપૂર્વક ભાષણ કરનેસે હિંસા
હોતી હૈ ઔર પાપકર્મકા વંધ હોતા હૈ । ઉસ પાપકર્મકા ફલ કહુઆ
હોતા હૈ ।

અજયં મુંજમાણો ઇત્યાદિ સાધુના કલ્પને અનુસાર પ્રાપ્ત થએલા આહારના
સંયોજના આદિ મંડલ દોષોને પરિત્યાગ કર્યા વિના ‘ચપડ-ચપડ’ અવાજ
કરતા ભોજન કરવાથી પાપકર્મ બંધાય છે અને તેના કડવા ફળ આવે છે (૫)

અજય ભાસમાણો ઇત્યાદિ અયતનાપૂર્વક ભાષણ કરવાથી હિંસા થાય છે
અને પાપકર્મ બંધાય છે એ પાપકર્મનાં ફળ કડવા આવે છે

ननु यतनापूर्वकमापणार्थमेव मुनिर्मुखबन्धिकां बध्नातीति तं प्रति इत्थं
विचिन्त्यैषं पदेति चेन्न, यथाविधिनिबद्धमुखनखिकस्यापि मुनेरद्वतर्कप्रारिक्त
मापणेऽनादृतमुखेन मापणवदयतना भवतीति सर्वथा मापासमिति समाह्वय
बभानमाभातुमस्योपदेशस्य सार्वक्यात् । शेषं पूर्ववद्व्याख्येयम् ॥६॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
मुख-कह चरे कह चिह्ने, कहमासे कहं सप ।

९ १० ११ १२ १३ १४
कह भुजतो भासतो, पावकर्म न बांधई ॥ ७ ॥

छाया—कय चरेत् कयं तिष्ठेत्, कयमासीत् कयं ब्रवीत् ।

कयं मुञ्चानो मापमाण, पापकर्म न बध्नाति ॥७॥

सान्वयार्थः—शिष्य पूछता है—(अगर ऐसा है तो हे गुरु महाराज !)

कह=कैसे चरे=गमन करे?, कह=कैसे चिह्ने=स्वहा हो?, कह=कैसे भास
बैठे?, कह=कैसे सप=सोये?, कह=किस प्रकार भुजतो=माथार फल
हुआ (तथा) भासतो=वास्तुता हुआ पावकर्म=पापकर्म न बांध
नहीं बांधता है ॥७॥

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! अयतनाको दूर करनेके लिए ही मुखबन्धिका
मुख पर बाँधी जाती है, फिर उनके प्रति 'अजयं भासमाणो य' ऐसा
उपदेश देना कैसे संगत है ? ।

उत्तर—हे शिष्य ! सुनो; मुख पर मुखबन्धिका सदा बाँधी रहने पर
भी असत्य कर्कश कठोर आवि बोलनेसे तथा साधव्य उपदेश देनसे
उसी प्रकार अयतना होती है जिस प्रकार खुले मुख बोलनेसे होती है।
साधुको मापासबाँधी सच प्रकारकी अयतनाका त्याग करना चाहिए
इसलिए यह अयतनाके त्यागका उपदेश दिया गया है ॥६॥

प्रश्न—हे गुरु महाराज ! अयतनाने दूर करनेमें आटे व मुखबन्धिका मुख
पर बांधनामात्र आवे ॥ यही तेमनी प्रति 'अजयं भासमाणो य' जैसे उपदेश
आपको देनी रीते संगत है ?

उत्तर—हे शिष्य ! मुख पर मुखबन्धिका सदा बाँधी रहने पर भी अजय
कर्कश कठोर आवि जोड़नाभी तथा साधव्य उपदेश आपनाभी जेना प्रकटनी
अयतना भवत है ॥ जेना प्रकटनी अयतना उपादे भूँजे जेवनाभी भवत है
साधुने मापासबाँधी सर्व प्रकटनी अयतनाने त्याग करेना भूँजे, तेनी अ
अयतनाना त्यागने उपदेश आपनामात्र आवे ॥ (६)

शिष्यः पृच्छति-‘कहं चरे’ इत्यादि ।

टीका—हे भगवन् ! यद्येवं तर्हि संयतः कथं=केन प्रकारेण चरेत्=विहरेत् ?
कथं=केन प्रकारेण तिष्ठेत्=स्थितो भवेत् ? कथं=केन रूपेण आसीत्=उपविशेत् ?
कथं शयीत्=स्वप्यात् ? कथं वा भुञ्जानः=अभ्यवहरमाणः, भाषमाणश्च पापकर्म=
व्याख्यातपूर्वं न वध्नाति ? ॥७॥

गुरुत्तरयति-‘जयं चरे’ इत्यादि ।

मूलम्-^१जयं ^२चरे ^३जयं ^४चिद्धे, ^५जयमासे ^६जयं ^७सए ।

^८जयं ^९भुञ्जंतो ^{१०}भासंतो, ^{११}पावकम्मं ^{१२}न ^{१३}बंधई ^{१४}॥ ८ ॥

छाया—यतं चरेद् यतं तिष्ठेद्, यतमासीत् यतं शयीत् ।

यतं भुञ्जानो भाषमाणः, पापकर्म न वध्नाति ॥८॥

सान्वयार्थः—गुरु महाराज उत्तर देते हैं—जयं=यतनापूर्वक चरे=गमन करे
जयं=यतनापूर्वक चिद्धे=खड़ा होवे जयं=यतनापूर्वक आसे=बैठे जयं=यतना-
पूर्वक सए=सोवे (और) जयं=यतनापूर्वक भुञ्जंतो=खाता हुआ तथा भासंतो=
बोलता हुआ पावं कम्मं=पापकर्म न बंधई=नहीं बांधता है ॥८॥

टीका—यतम्=ईर्यादिसमितिसमन्वितं यथा तथा चरेत्=विहरेत्, यतं तिष्ठेत्=

शिष्य पूछता है—‘कहं चरे०’ इत्यादि ।

हे भगवन् ! यदि ऐसा है तो मुनि कैसे चले ? कैसे खड़ा रहे ?
कैसे बैठे ? कैसे शयन करे ? कैसे आहार करे ? और कैसे बोले ? जिससे
पापकर्म न बधने पावे ॥७॥

गुरु महाराज उत्तर देते हैं—‘जयं चरे०’ इत्यादि ।

हे शिष्य ! संयत ईर्यासमितियुक्त होकर चले, यतनासे खड़ा रहे,

शिष्य पूछे छे—कहं चरे० इत्यादि

हे भगवन् ! जे अम छे तो मुनि डेवी रीते आबे ? डेवी रीते उबो रहे ?
डेवी रीते भेसे ? डेवी रीते सुओ ? डेवी रीते आहार करे ? अने डेवी रीते बोले ?
डे नेथी पाप कर्म बंधावा न पावे ? (७)

गुरु महाराज उत्तर आपे छे—‘जयं चरे०’ इत्यादि

हे शिष्य ! संयत ईर्यासमितियुक्त थधने आबे, यतनाथी उबो रहे,

નત્તુ યતનાપૂર્વકમાપનાર્થમેવ મુનિર્મુલ્લનશિક્ષા ષઘ્નાતીતિ તં પ્રતિ ।
 વિધિર્મ્યયં પથેતિ ચેન્ન, યથાવિધિનિવદ્યમુલ્લનશિક્ષકસ્યાપિ મુનેરત્વકર્ત્ત્વશ્ચારિત્ત
 માપણેઽનાદ્યત્તુલ્લેન માપણવદ્યતના મમતીતિ સર્વથા માપાસમિતિસમાપ
 રપાનમાધાતુમસ્યોપવેશસ્ય સાર્યવથાત્ । શેષં પૂર્વરૂપાસ્થેયમ્ ॥૬॥

મૂલ્મ-કહ ચરે કહ ચિદે, કહમાસે કહં સપ્ ।

કહ મુજતો માસતો, પાવકમ્મ ન વધર્હ ॥ ૭ ॥

છાયા—કયં ચરેત્ કયં તિષ્ઠેત્, કયમાસીત કયં જ્ઞવીત ।

કયં મુઝ્ઝાનો માપમાણ, પાપકર્મ ન ષઘ્નાતિ ॥૭॥

સાન્વયાર્થ:-શિષ્ય પૂછતા હૈ—(અગર એસા હૈ તો હૈ શુદ્ધ મહત્તામ
 કહ=કૈસ ચરે=ગમન કરે?, કહ=કૈસે ચિદે=સદા હો?, કહ=કૈસે આસે
 વૈદે?, કહ=કૈસે સપ્=સોવે?, કહ=કિસ પ્રકાર મુજંતો=માહાર જ
 હુમા (તથા) માસતો=મોલતા હુમા પાવકમ્મ=પાપકર્મ ન વધર્હ
 નહીં વાંધતા હૈ ॥૭॥

પ્રશ્ન—હૈ શુદ્ધમાહારાજ ! અયતનાકો દૂર કરનેકે લિપ્ત હી મુલ્લનશિક્ષા
 મુલ્લ પર વાંધી જાતી હૈ, ફિર ડનકે પ્રતિ ‘અજયં માસમાણો ય’ એસ
 ઉપદેશ દેના કૈસે સગત હૈ ? ।

ઉત્તર—હૈ શિષ્ય ! સુનો; મુલ્લ પર મુલ્લનશિક્ષા સદા વાંધી રાહને ૫
 મી અસલ્ય કર્કશ કઠોર આદિ બોલનેસે તથા સાબય ઉપદેશ દેનર
 વસી પ્રકાર અયતના હોતી હૈ જિસ પ્રકાર સુલે મુલ્લ બોલનેસે હોતી હૈ
 સાધુકો આપાસર્પથી સબ પ્રકારકી અયતનાકા ત્યાગ કરના વાર્ષિ
 હસલિપ્ત યહ અયતનાકે ત્યાગકા ઉપદેશ દિયા ગયા હૈ ॥૬॥

પ્રશ્ન—હૈ શુદ્ધ મહારાજ ! અયતનાને દૂર કરવાને માટે જ મુળનશિક્ષા કું
 ૫૨ વાધવામાં આવે છે, પછી તેમની પ્રત્યે ‘અજયં માસમાણો ય’ એવો ઉપદેશ
 આપવો કેવી રીતે સગત છે ?

ઉત્તર—હૈ શિષ્ય ! મુળ પર મુળનશિક્ષા સદા વાંધી રહેવા છતાં પણ અજય
 કર્કશ કઠોર આદિ બોલવાથી તથા સાબય ઉપદેશ આપવાથી એવા પ્રકારની
 અયતના થાય છે કે જેવા પ્રકારની અયતના ઉપદેશ દેવાને બોલવાથી થાય છે.
 સાધુએ આપાસર્પથી સર્વ પ્રકારની અયતનાનો ત્યાગ કરવો એમને, તેથી આ
 અયતનાના ત્યાગનો ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો છે. (૬)

छाया—सर्वभूतात्मभूतस्य, सम्यग् भूतानि पश्यतः ।

पिहितास्रवस्य दान्तस्य, पापकर्म न बध्यते ॥९॥

सान्वयार्थः—स्रवभूयप्पभूयस्स=सर्व प्राणियोंको अपने समान समझनेवाले
सम्मं=सम्यक् प्रकार-आगमानुसार भूयाइ=जीवोंको पासओ=देखने-समझने-
वाले पिहिआस्रवस्स=आस्रवको रोकनेवाले दतस्स=जितेन्द्रिय साधुके पाव-
कम्मं=पापकर्म न बंधई=नहीं बधता है ॥९॥

टीका—सर्वभूतात्मभूतस्य=सर्वाणि च तानि भूतानि सर्वभूतानि=एकेन्द्रिया-
दारभ्य पञ्चेन्द्रियपर्यन्तं सर्वे जीवास्तेषु आत्मभूतः=आत्मसदृशः, जीव आत्मानं
रक्षितुं यथा प्रयतते तथा यथाविधिसकलजीवरक्षासावधान इत्यर्थः, तस्य, भूतानि
सम्यक्=प्रवचनप्रतिपादितस्वरूपेण पश्यतः=प्रेक्षमाणस्य निखिलप्राणिगणस्वरूपं
याथातथ्येन पर्यालोचयत इत्यर्थः । पिहितास्रवस्य=पिहिताः=आच्छादिता आस्र-
वाः=कर्मागमहेतवो येन स पिहितास्रवः=प्रतिरुद्धकर्मद्वारस्तस्य, दान्तस्य=दमयति-
वशं नयति इन्द्रियाऽश्वानिति दान्तः=जितेन्द्रियस्तस्य पापकर्म न बध्यते=तस्य
पापलेपो न जायत इत्यर्थः ॥९॥

ननु क्रियैव पापकर्मावरोधश्चेत्तर्हि तदर्थमेव यतनीयं कृतं ज्ञानेनेति चेद-
त्रोच्यते—

नहि ज्ञानमन्तरेण क्रिया कदाचिदपि फलाय कल्पते प्रत्युतोन्मत्तक्रियावदनर्था-

समस्त प्राणियोंमें आत्मतुल्य बुद्धि रखनेवाले, तथा आगमके
अनुसार जीवोंका स्वरूप समझनेवालेको, कर्मोंके आगमनके कारण
(आस्रव)का निरोध करनेवालेको पापकर्मका बध नहीं होता है ॥९॥

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! यदि केवल क्रियासे पापकर्मोंका निरोध
हो जाता है तो क्रिया ही करनी चाहिए, ज्ञानकी क्या आवश्यकता है ?

उत्तर—हे शिष्य ! ज्ञानके बिना क्रियाका कुछ फल नहीं होता,

जधा प्राणीओभा आत्मतुल्य बुद्धि राधनारा, अने आगमने अनुसार
एवोनु स्वर्ण समज्जनाशने, कर्मेना आगमनना कारणे (आस्रवे) ने निरोध
करनाराओने पापकर्मनु बधन थतुं नथी (६)

प्रश्न—हे गुरु महाराज ! जो केवल क्रियाही पापकर्मोंका निरोध थतुं नथी
छे तो क्रिया न करवी जेधओ, ज्ञाननी शी आवश्यकता छे ?

उत्तर—हे शिष्य ! ज्ञान बिना क्रियानुं कथुं इण डेतुं नथी ज्ञानरहित

करचरणादिकमनिसिपन् समवहितो दण्डापस्यति विदध्यात्, यतमासीत् यवनपा-इस्वपात्रायाकुम्भनप्रसारणादिकमकुर्न् सोपयोगमुपनिशेत्-इडासनादिना स्थिरः सप्तानश्यककार्यमन्तरेण नेतस्ततो भ्राम्येदित्यर्थः, यत् क्षणीत-मन्त्रम-श्रयनीयादिपरिहारेण स्वप्यात्, यत् मुञ्जान-पथाकश्यपमप्राहारं सयो-नादिमण्डसदोपवर्मनपुरस्सरं 'चपड चपड' इतिशब्दमकुर्वाणोऽभ्यनहरमाणः, यत् मापमाण-निबद्धसुखनस्रिकः सन् हितमितवृद्धादिनिरवधभापयाऽनसरे समार-पन् पापकर्म न वध्नाति-न वध्नीयात् ॥८॥

किञ्च-'सम्बन्धय०' इत्यादि ।

मूल-सबन्धयप्पमूयस्स, सम्म भूयाइ पासओ ।

पिहिआसवस्स दत्तस्स, पावकम्म न वधई ॥९॥

अर्थात् हाथ-पैर न हिलाता हुआ सावधान होकर दंडकी तरह खड़ा रहे, यतनासे बैठे अर्थात् घृषा हाथ पैर न हिलावे, उपयोग-सहित इडासन आदिसे बैठे, बिना कार्यके इधर उधर न हिले, यतनासे शयन करे अर्थात् प्रकाम शय्याका परिहार करता हुआ सोवे, यतनासे आहार करे अर्थात् जैसा निरवध आहार मिल जाय उसीमें सन्तुष्ट रहे और 'चपड चपड' भावि शब्द न करते हुए भोजन करे, न भोजनमें राग द्वेष करे। यतनासे मापण कर अर्थात् हित मित मधुर और निरवध भाषा बोले, सुखे सुख न बोले, तथा कर्कश कठोर शब्दोंका उच्चारण न करे और निश्चयोत्तन न बोले। ऐसा करनेसे पापकर्म नहीं बंधता है ॥८॥

और-'सम्बन्धय०' इत्यादि ।

अर्थात् काम-यम न उठावे ने इहली नेम उठे। यतनाशी भिसे अर्थात् पृथ काम-यम न उठावे, उपयोग सहित इडासन आदिशी भिसे, अर्थात् बिना काम-यम उठे नकि, यतनाशी शयन करे, यतनाशी आहार करे, अर्थात् ने निरवध आहार भणी साथ तेमा के सन्तुष्ट रहे अने 'चपड-चपड' अवाक कथा बिना शोकन करे, शोकनमा राम-द्वेष न करे यतनाशी मापण करे अर्थात् हित मित मधुर अने निरवध भाषा बोले, सुखे सुखे बोले नकि योग करणाशी पापकर्म न भण नशी (८)

अने-सम्बन्धय० इत्यादि.

છાયા—સર્વભૂતાત્મભૂતસ્ય, સમ્યગ્ ભૂતાનિ પश्यतઃ ।

પિહિતાસ્રવસ્ય દાન્તસ્ય, પાપકર્મ ન વધ્યતે ॥૯॥

સાન્વયાર્થઃ—સન્વભૂયપ્પભૂયસ્સ=સવ પ્રાણિયોંકો અપને સમાન સમજ્ઞનેવાળે સમ્મં=સમ્યક્ પ્રકાર-આગમાનુસાર ભૂયાઈ=જીવોંકો પાસઓ=દેખને-સમજ્ઞને-વાળે પિહિઆસવસ્સ=આસ્રવકો રોકનેવાળે દત્તસ્સ=જિતેન્દ્રિય સાધુકે પાવ-કમ્મં=પાપકર્મ ન વધઈ=નહીં વંચતા હૈ ॥૯॥

ટીકા—સર્વભૂતાત્મભૂતસ્ય=સર્વાણિ ચ તાનિ ભૂતાનિ સર્વભૂતાનિ=એકેન્દ્રિયા-દારમ્ય પચ્ચેન્દ્રિયપર્યન્તં સર્વે જીવાસ્તેષુ આત્મભૂતઃ=આત્મસદૃશઃ, જીવ આત્માનં રક્ષિતું યથા પ્રયતતે તથા યથાવિધિસકલજીવરક્ષાસાવધાન इत्यर्थः, તસ્ય, ભૂતાનિ સમ્યક્=પ્રવચનપ્રતિપાદિતસ્વરૂપેણ પश्यतઃ=પ્રેક્ષમાણસ્ય નિશ્ચિલપ્રાણિગણસ્વરૂપં યાથાતથ્યેન પર્યાલોચયત इत्यर्थः । પિહિતાસ્રવસ્ય=પિહિતાઃ=આચ્છાદિતા આસ્ર-વાઃ=કર્માગમદેવો યેન સ પિહિતાસ્રવઃ=પ્રતિરુદ્ધકર્મદ્વારસ્તસ્ય, દાન્તસ્ય=દમયતિ-વશં નયતિ इन्द्रियाऽश्वानिति दान्तः=જિતેન્દ્રિયમ્તસ્ય પાપકર્મ ન વધ્યતે=તસ્ય પાપલેષો ન જાયત इत्यर्थः ॥૯॥

નનુ ક્રિયયૈવ પાપકર્માવરોધચ્ચેત્તર્હિ તદર્થમેવ યતનીયં કૃતં જ્ઞાનેનેતિ ચેદ-
ત્રોચ્યતે—

નહિ જ્ઞાનમન્તરેણ ક્રિયા કદાચિદપિ ફલાય કલ્પતે પ્રત્યુત્તોન્મત્તક્રિયાવદનર્થા-

સમસ્તં પ્રાણિયોંમે આત્મતુલ્ય બુદ્ધિ રચનેવાળે, તથા આગમકે અનુસાર જીવોંકા સ્વરૂપ સમજ્ઞનેવાળેકો, કર્મોંકે આગમનકે કારણ (આસ્રવ)કા નિરોધ કરનેવાળેકો પાપકર્મકા વંધ નહીં હોતા હૈ ॥૯॥

પ્રશ્ન—હે ગુરુમહારાજ ! યદિ કેવલ ક્રિયાસે પાપકર્મોંકા નિરોધ હો જાતા હૈ તો ક્રિયા હી કરની ચાહિયે, જ્ઞાનકી કયા આવશ્યકતા હૈ ?

ઉત્તર—હે શિષ્ય ! જ્ઞાનકે વિના ક્રિયાકા કુછ ફલ નહીં હોતા,

અથા પ્રાણીઓમા આત્મતુલ્ય બુદ્ધિ રાખનારા, અને આગમને અનુસાર છવેાનું સ્વરૂપ સમજનારાને, કર્મેાના આગમનના કારણે (આસ્રવેા) નેા નિરોધ કરનારાઓને પાપકર્મનું બંધન થતું નથી (૯)

પ્રશ્ન—હે શુર મહારાજ ! જે કેવળ ક્રિયાથી પાપકર્મેાનેા નિરોધ થઈ જાય છે તેા ક્રિયા જ કરવી નેઈએ, જ્ઞાનની શી આવશ્યકતા છે ?

ઉત્તર—હે શિષ્ય ! જ્ઞાન વિના ક્રિયાનું કશું ફળ હોતું નથી જ્ઞાનરહિત

करचरणादिकमवितिपन् समवहितो वृण्णावस्थितिं विदध्यात्, यतस्तस्मै
 यतनया-इत्स्वपादायाकुञ्चनप्रसारणादिकमकुर्वन् सोपयोग्यपवित्रे-रास्यस्ति
 स्थिरः सन्नावश्यककार्यमन्तरेण नेवस्त्वतो भ्राम्येदित्यर्थः, यत् शरीर-प्रभ
 शयनीयादिपरिहारेण स्वप्यात्, यत् मुञ्जान-यथाकल्पमाहारं करो-
 नादिमण्डलदोषवर्जनपुरस्सरं 'चपट-चपट' इति सन्मकुर्वाणोऽभ्यवहराम्, स
 भाषमाणः=निषदमुस्ववस्त्रिफः सन् दितमितमुद्रादिनिरवपमापयाजसरे सव-
 पन् पापकर्म न वध्नाति=न वध्नीयात् ॥८॥

किञ्च-'सन्ममूय०' इत्यादि ।

मूलम्-सवभूयप्पभूयस्स, सम्म भूयाइ पासओ ।

पिहिआसवस्स दतस्स, पावकम्म न वधई ॥९॥

अर्थात् हाथ पैर न हिलाता हुआ सावधान होकर वृण्णा की तरह सम्राट्
 यतनासे बैठे अर्थात् घृथा हाथ पैर न हिलावे, उपयोग-सहित इत्स्व
 आदिसे बैठे, बिना कार्यके इधर उधर न हिंले, यतनासे शयन करे
 अर्थात् प्रकाम शय्याका परिहार करता हुआ सोवे, यतनासे आहार करे
 अर्थात् जैसा निरवय आहार मिल जाय उसीमें सन्तुष्ट रहे और 'चप-
 चपट' आदि शब्द न करते हुए भोजन करे, न भोजनमें राग-द्वेष करे।
 यतनासे भाषण करे अर्थात् हित मित मधुर और निरवय भाषा बोले, सुने
 मुंह न खोले, तथा कर्कश कठोर शब्दोंका उच्चारण न करे और निष्कामोन्न
 न बोले । ऐसा करनेसे पापकर्म नहीं बंधता है ॥८॥

और-'सन्ममूय०' इत्यादि ।

अर्थात् काम-प्रभ न हिलावे, ने ठठनी केम उलो रहे, यतनाशी मेसे अर्थात् इव
 काम-प्रभ न हिलावे, उपयोग सहित इत्स्वन आदिभी मेसे, काम बिना भाष-तेष
 हले नहिं, यतनाशी शयन करे, यतनाशी आहार करे, अर्थात् ने निरवय मन्त्र
 मणी भाष तेभा व सन्तुष्ट रहे जाने 'चपट-चपट' अपाव अर्थात् बिना लेखन मे
 से। भोजनमा राग-द्वेष न करे यतनाशी भाषण करे अर्थात् हित मित मधुर मे
 निरवय भाषा बोले, सुने भीठे भीठे नहिं, कोम करवाभी पापकर्म न बंध
 नशी (८)

अने-सन्ममूय० इत्यादि

छाया—सर्वभूतात्मभूतस्य, सम्यग् भूतानि पश्यतः ।

पिहितास्रवस्य दान्तस्य, पापकर्म न बध्यते ॥९॥

सान्वयार्थः—सव्वभूयप्पभूयस्स=सब प्राणियोंको अपने समान समझनेवाले
सम्मं=सम्यक् प्रकार-आगमानुसार भूयाइ=जीवोंको पासओ=देखने-समझने-
वाले पिहिआसवस्स=आस्रवको रोकनेवाले दतस्स=जितेन्द्रिय साधुके पाव-
कम्मं=पापकर्म न बंधई=नहीं बंधता है ॥९॥

टीका—सर्वभूतात्मभूतस्य=सर्वाणि च तानि भूतानि सर्वभूतानि=एकेन्द्रिया-
दारभ्य पञ्चेन्द्रियपर्यन्तं सर्वे जीवास्तेषु आत्मभूतः=आत्मसदृशः, जीव आत्मानं
रक्षितुं यथा प्रयतते तथा यथाविधिसकलजीवरक्षासावधान इत्यर्थः, तस्य, भूतानि
सम्यक्=प्रवचनप्रतिपादितस्वरूपेण पश्यतः=प्रेक्षमाणस्य निखिलप्राणिगणस्वरूपं
याथातथ्येन पर्यालोचयत इत्यर्थः । पिहितास्रवस्य=पिहिताः=आच्छादिता आस्र-
वाः=कर्मागमहेतवो येन स पिहितास्रवः=प्रतिरुद्धकर्मद्वारस्तस्य, दान्तस्य=दमयति-
वंशं नयति इन्द्रियाऽश्वानिति दान्तः=जितेन्द्रियस्तस्य पापकर्म न बध्यते=तस्य
पापछेपो न जायत इत्यर्थः ॥९॥

ननु क्रियैव पापकर्मावरोधश्चेत्तर्हि तदर्थमेव यतनीयं कृतं ज्ञानेनेति चेद-
त्रोच्यते—

नहि ज्ञानमन्तरेण क्रिया कदाचिदपि फलाय कल्पते प्रत्युतोन्मत्तक्रियावदनर्था-

समस्त प्राणियोंमें आत्मतुल्य बुद्धि रखनेवाले, तथा आगमके
अनुसार जीवोंका स्वरूप समझनेवालेको, कर्मोंके आगमनके कारण
(आस्रव)का निरोध करनेवालेको पापकर्मका बंध नहीं होता है ॥९॥

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! यदि केवल क्रियासे पापकर्मोंका निरोध
हो जाता है तो क्रिया ही करनी चाहिए, ज्ञानकी क्या आवश्यकता है ?

उत्तर—हे शिष्य ! ज्ञानके बिना क्रियाका कुछ फल नहीं होता,

जथा प्राणीओभा आत्मतुल्य बुद्धि राखनारा, अने आगमने अनुसार
छेवेलुं स्वरूप समझनाराने, कर्मोंना आगमनना कारणे (आस्रवो) ने निरोध
करनाराओने पापकर्मनुं बंधन थतुं नथी (८)

प्रश्न—हे गुरु महाराज ! जो केवल क्रियाही पापकर्मोंना निरोध थल नय
छे तो क्रिया न करवी नेछथे, ज्ञाननी शी आवश्यकता छे ?

उत्तर—हे शिष्य ! ज्ञान बिना क्रियानुं कशु कण छेतु नथी ज्ञानरहित

उपनिषदी स्यादिति ज्ञानविरहितकेवलक्रियामनुचितोक्तानां मा स्म भूदतो ज्ञानस्य क्रियापेक्षया प्राथम्यं दर्शयति—‘पहमं नाण’ इत्यादि ।

^१मूलम्-^२पहमं ^३नाण ^४तओ ^५दया, ^६एव ^७चिठ्ठइ ^८सब्सजए ।

^९अझाणी ^{१०}किं ^{११}काही, ^{१२}किं ^{१३}वा ^{१४}नाही छेय-पावग ॥१०॥

छाया—प्रथमं ज्ञानं ततो दया, एवं तिष्ठति सर्वसंयतः ।

अज्ञानी किं करिष्यति, किं वा ज्ञास्यति चेक-पापकम् ॥१०॥

सान्त्वयार्थ—पहमं=पहले नाण=ज्ञान है तओ=उसके पश्चात् दया=दया अर्थात् चारित्र है एव=इसी प्रकार सम्बसजए=सर्वसंयत साधु चिठ्ठइ=माचरण करते हैं, अझाणी=सम्यग्ज्ञानसे रहित पुरुष किं काही=क्या कर सकता है—कैसे संयम पाल सकता है अर्थात् नहीं पाल सकता ? (और) किं वा=कैसे छेयपावगं=उपादेय और हेयको नाही=ज्ञान सकता है?, अर्थात् नहीं जान सकता ॥१०॥

टीका—प्रथमम्=आदौ ज्ञानं=ज्ञायते=पुरुष्यते जीवामीबाद्यः पदार्था येन यस्माद् यस्मिन् वा तज्ज्ञानं=स्वपरस्वरूपपरिच्छेदलक्षणम्, अपेक्ष्यं भवतीत्याश्रया, क्रियामात्रस्य ज्ञानपूर्वकत्वे हि स्वाभीष्टसिद्धिक्त्वात्, ततः=तदनन्तरं दया=हेतु-कुलभाणिसंछद्ममोचनेच्छालक्षणाऽनुकम्पा, दयासम्बन्धेन चात्र क्रियामात्रमुपलम्ब्यते,

ज्ञानरहित क्रिया उ-मत्त (पागल) पुरुषकी क्रियाके समान अनर्थको उत्पन्न करती है। ‘कोई जीव ज्ञानरहित क्रिया न करे’ इस अभिप्रायसे ‘पहले ज्ञान फिर क्रिया होनी चाहिए’,—इस बातको शास्त्रकार कहते हैं—‘पहम नाणं०’ इत्यादि ।

जिससे स्व-परका बोध होता है उसे ज्ञान कहते हैं। वह ज्ञान प्रथम है, क्योंकि जीव भावि नय पदार्थका ज्ञान होने पर ही संयम अर्थात् पहजीवनिकायकी दयाका पालन हो सकता है। यहाँ दया शब्दसे

क्रिया उ-मत्त (माज) उपनिषदी क्रियाणी छे अन्वर्थने उत्पन्न करे ॥ ‘कोई जीव ज्ञानरहित क्रिया न करे’ अथ तदुत्थी प्रथम ज्ञान पछी क्रिया टोपी अर्थमे’ अथ बातने सूत्रकार कहे छे—पहमं नाणं० इत्यादि।

वे पछे स्वपरने बोध बाध छे तेने ज्ञान कहे छे अथ ज्ञान प्रथम छे केमछे उप अर्थ नय पदार्थनु ज्ञान यथा पछी न संयम अर्थात् पहजीवनिकायकी दयानु पालन यथा शक्य छे अर्थात् दया शब्दभी अपी क्रियामेनु अर्थ

एवम्=अनेन प्रकारेण क्रियाया ज्ञानपूर्वकत्वाऽवबोधरूपेण सर्वसंयतः=सर्वविरतः
साधुरित्यर्थः, तिष्ठति=वर्तते, कथमिदमुच्यते? इत्याशङ्क्यामाह-अज्ञानी=
तत्त्वातत्त्वविवेकलक्षणज्ञानविरहितः किं करिष्यति=किं विधास्यति, किं वा=कथं
वा छेक-पापकं, छेकश्च पापकं चानयोः समाहारे छेकपापकं, तत्र छेकं=कल्याणम्
उपादेयमित्यर्थः, पापकम्=अकल्याणं हेयमित्यर्थः, ज्ञास्यति=वेत्स्यति जन्मनाऽ-
न्धवन्न किञ्चिदपीत्यर्थः, अतो ज्ञानार्थमेव प्रथमं यतनीयम् “हया अन्नाणिणं
किया” इत्युक्तेः ॥१०॥

જ્ઞાનમહત્ત્વં પ્રદર્શ્ય સમ્પ્રતિ તત્પ્રાપ્ત્યુપાયમાહ-“સોચ્છા જાણઈ” ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-^૧સો^૩ચ્છા^૨ જા^૪ણ^૬ઈ^૫ ક^૭હ્લા^૮ણં, સો^{૧૦}ચ્છા^{૧૨} જા^{૧૧}ણ^{૧૩}ઈ^{૧૩} પા^{૧૩}વગં ।

उभयंपि जाणई सोच्छा, जं सेयं तं समायरे ॥११॥

છાયા—શ્રુત્વા જાનાતિ કલ્યાણં, શ્રુત્વા જાનાતિ પાપકમ્ ।

उभयमपि जानाति श्रुत्वा, यच्छेयस्तत्समाचरेत् ॥११॥

समस्त क्रियाओंका ग्रहण होता है । अर्थात् सम्यग्ज्ञानपूर्वक की हुई ही
क्रिया सफल होती है, इसलिए मुनि ज्ञानपूर्वक ही क्रियाएँ करते हैं, क्योंकि
तत्त्व और अतत्त्वके विवेकसे रहित अज्ञानी क्या कर सकता है? अर्थात्
कुछ नहीं कर सकता, और जन्मान्धके समान उसे हेय-उपादेयका
ज्ञान ही कैसे होसकता है? अर्थात् नहीं होसकता, अतः पहले ज्ञानके
लिए प्रयत्न करना चाहिए । कहा भी है-“ज्ञानके बिना क्रिया
निरर्थक है ” ॥ १० ॥

જ્ઞાનકા મહત્ત્વ બતાવકર અબ ઉસકી પ્રાપ્તિકા ઉપાય કહતે હૈ-
“સોચ્છા જાણઈ” ઇત્યાદિ ।

થાય છે અર્થાત્ સમ્યગ્જ્ઞાનપૂર્વક કરેલી ક્રિયા જ સફળ થાય છે તેથી મુનિ
જ્ઞાનપૂર્વક જ ક્રિયાઓ કરે છે કારણ કે-તત્ત્વ અને અતત્ત્વના વિવેકથી રહિત
અજ્ઞાની શું કરી શકે? અર્થાત્ કશું નથી કરી શકે, અને જન્મ-સાંધની પેઠે એને
હેય-ઉપાદેયનું જ્ઞાન કેવી રીતે થઈ શકે? અર્થાત્ નથી થઈ શકતું, તેથી પહેલા જ્ઞાનને
માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કહ્યું છે કે-“જ્ઞાન વિનાની ક્રિયા નિરર્થક છે ” (૧૦)

જ્ઞાનનું મહત્ત્વ બતાવીને હવે એની પ્રાપ્તિનો ઉપાય કહે છે-સોચ્છા જાણઈ

अब जानने का उपाय बताते हैं—

सान्न्पायः—सोचा=गुरुमुखसं सुनकर कल्याण=कल्याण-व्यापक संपन्न
जाणइ=जानता है, (तथा) सोचा=सुनकर ही पापगं=पाप-हिंसा
असंयमको जाणइ=जानता है, (और) उमयपि=शेनोंको, भी सोचा=सुनकर
ही जाणइ=जानता है । (अतः) जं=जो सेयं=आत्माके हितकारी हो
तं=उसका समाचरे=आचरण करे ॥११॥

टीका—मुत्वा=गुरुमुखवाक्यं भुतज्ञानविषयीकृत्येत्यर्थः, कल्याणम्=कृत्यो
मासः कर्मवदसकलोपाधिभ्याधिवाधायिधुरत्वात्, तम् आ=समन्ताद्भक्ति-प्राप्त-
तीति, कल्याणं=आरोग्येण आरोग्यकरणेनेत्यर्थः ज्ञानदर्शनवारिभ्रलक्षणमोक्षमार्गो-
पदेशद्वारेति भावः, आनयति=प्रीयति सांसारिकविशालविषयकाननसंश्लेष-
वियोगान्निष्ठसंयोगदाधानकल्याणालाभावावसीदन् प्राणिन इति कल्याणं=दयाभि-
धानसंयमस्वरूपं, निपातनाप्पत्त्वम्, तदुपादेयभूतं जानाति, मुत्वा च पापक-
नरकादिदुर्गतिपातिनं हेयभूतमसंयमं जानाति, उमयमपि=उपादेयानुपादेयभूत-
संयमासंयमलक्षणं द्रव्यमपि भुत्वेन जानाति । निष्कर्षमाह—अत्र यत् भेषः=रि-
तद् समाचरेत्=विदध्यात् ॥११॥

कर्मोंसे उत्पन्न होनेवाली समस्त आधि-भ्याधि और पापासे रहित
मोक्षकी प्राप्ति करानेवालेको, अथवा ज्ञान-दर्शन-आरिभ्र-रूपी आरोग्यसे,
हितवचन अथवा उपदेशसे संसारके विषयरूपी विशाल धनमें घणकी
हुई इष्टवियोग अनिष्टसंयोगरूप दायाभिकी उवालाओंमें जलते हुए
जीवोंको ज्ञानि देनेवालेको कल्याण कहते हैं । इस कल्याण (संयम)
का ज्ञान गुरुमुखसे सुनकर ही होता है । पाप अपात् नरक आदि दुर्ग-
तियोंमें गिरनेवाले असंयमका ज्ञान भी सुननेसे ही होता है, तथा इन
दोनोंका भी ज्ञान सुननेसे ही होता है । इसलिए इनमेंसे जो भ्र-
(हितकर) हो उसमें प्रयुक्ति करनी चाहिए ॥११॥

अर्थोऽपि उपपन्न भवति नभो आधि-भ्याधि अने आधाधी रहित भिक्षुने
प्राप्ति प्राप्तवाने अथवा ज्ञान-दर्शन-आरिभ्ररूपी आधिभ्याधी, हितवचन अथवा
उपदेशसे संसारका विषयरूपी विशाल धनमें घणकी हुई इष्टवियोग-अनिष्टसंयोगरूपी
दायाभिकी अवाधयोजना अणत्वा एवेने ज्ञानि देनेवाले कल्याण कहते हैं । अ. ११००
(संयम)नु ज्ञान सुश्रुतमपि संपन्न कल्याणी च यावत् पाप आधत्त नरक अति
प्रवृत्तिभ्यामां पान्नाय असंयमनु ज्ञान पण साधनपायी च यावत्, तथा मे
नेउनु ज्ञान पण साधनपायी च यावत्, तथैवे अर्थात् मे मेक (द्विपक्ष) उपा-
येमां प्रयुक्ति ११०० अर्थोऽपि (११)

मूलम्-^१जो ^२जीवे ^३वि ^४न ^५याणेइ ^६अजीवे ^७वि ^८न ^९याणइ ।

जीवाजीवे ^{१०}अयाणंतो, ^{११}कहं ^{१२}सो ^{१३}नाहीइ ^{१४}संजमं ॥१२॥

छाया-—यो जीवानपि न जानाति, अजीवानपि न जानाति ।

जीवाऽजीवानजानन् कथं, स ज्ञास्यति संयमम् ॥१२॥

सान्त्वयार्थः-जो=जो जीवेवि=जीवोंकोभी न याणेइ=नहीं जानता है (और) अजीवेवि=अजीवोंकोभी न याणेइ=नहीं जानता है, जीवाजीवे=जीवों और अजीवोंको अयाणंतो=नहीं जानता हुआ सो=वह संजमं=संयमको कह=कैसे नाहीइ=जानेगा ? अर्थात् नहीं जान सकता ॥१२॥

टीका-—‘जो जीवेवि’ इत्यादि । यः जीवान्=एकेन्द्रियादीन्, जीवलक्षणं तु मत्कृतात्तत्त्वप्रदीपाद्विशेषतोऽगन्तव्यम्, न जानाति=न वेत्ति, तथा अजीवान्=जीवविपरीतलक्षणान् संयमपरिपन्थिनः काञ्चनरजतादीन् धर्मास्तिकायादीन् वा न जानाति, इत्थं जीवाजीवान्=जीवान् अजीवाँश्चोभयानपि अजानन् सन् स संयमं=प्राणातिपातविरमणादिलक्षणं सप्तदशविधं कथं=केन प्रकारेण ज्ञास्यति=वेत्स्यति, संयमस्य जीवाजीवोभयविषयकज्ञानजन्यत्वात् ॥१२॥

ननु कस्तर्हि संयमं विज्ञातुमर्हती ? त्याह-‘जो जीवे वि०’ इत्यादि ।

‘जो जीवे वि०’ इत्यादि । जो पुरुष एकेन्द्रिय आदि जीवोंके स्वरूपको नहीं जानता और न जीवसे भिन्न पुद्गल आदि अजीवोंको जानता है । इस प्रकार दोनोंको ही नहीं जानता हुआ वह अज्ञानी प्राणातिपात आदिसे विरमणरूप सत्रह प्रकारके संयमको कैसे जानेगा ? अर्थात् नहीं जान सकेगा, क्योंकि संयम तब ही हो सकता है जब जीव और अजीवका ज्ञान हो जाय ॥१२॥

संयमका ज्ञाता कौन हो सकता है ? सो कहते हैं-‘जो जीवे वि०’ इत्यादि ।

जो जीवे वि० इत्यादि के पुरुष एकेन्द्रिय आदि ज्ञेयोंका स्वरूपने ज्ञातुता नहीं अने ज्ञेयों भिन्न पुद्गल आदि अज्ञेयोंने ज्ञातुता नहीं, के रीते भेड़ने ज्ञातुता नहीं ते अज्ञानी प्राणातिपात आदिही विरमणरूप सत्तर प्रकारका संयमने डेवी रीते ज्ञातुते ? अर्थात् नहीं ज्ञातुती शकें, कारण के संयम त्याहे के थछ शकें छे के त्याहे ज्ञेय अने अज्ञेयनु ज्ञान थाय छे (१२)

संयमने ज्ञाता केछ थछ शकें छे ? ते डेवे डडे छे-जो जीवे वि० इत्यादि

અવ જ્ઞાનને કા ઉપાય થતાતે હૈ—

સાન્નિપાથઃ—સોષા=શુભસુલસે સુનકર કલ્પાણ=કલ્યાણ-દયારૂપ સયમકો
જાણહ=જ્ઞાનતા હૈ, (તથા) સોષા=સુનકર હી પાવગ=પાપ-રિસારૂપ
અસંયમકો જાણહ=જ્ઞાનતા હૈ, (ઔર) ઝમયપિ=શોનોંકો મી સોષા=સુનકર
હી જાણહ=જ્ઞાનતા હૈ । (અતઃ) જૈ=જો સેય=આત્માકે રિતકારી હો
ત=ઉસકા સમાયરે=આચરણ કરે ॥૧૧॥

ટીકા—શુભા=શુભસુલસાદાકર્મ્ય શુભજ્ઞાનવિપયીકૃત્યેત્યર્થઃ, કલ્યાણમ્=કલ્યા
માસઃ કર્મવદસકલોપાધિભ્યાપિષાધાધિધુરસ્વાત્, તમ્ આ=સમન્તાદ્વપતિ-પ્રાપ્ત-
તીતિ, કલ્યેન=આરોગ્યેષ આરોગ્યકરણેનેત્યર્થઃ જ્ઞાનસ્વર્ગનવારિષ્ણસજ્જનોક્ષમાર્ગ-
પદેશઘારેતિ માથ, ધ્યાનયતિ=ગ્રીયયતિ સાંસારિકવિશાલવિપયકાનનસમ્પ્રે-
વિયોગાનિષ્ઠસંયોગદ્વાધાનસ્ત્રાસામાસાવલીલાન્ પ્રાપ્તિનિ રૂપિ કલ્યાણ=દયાધિ-
ધાનસંયમસ્વરૂપ, નિપાતનાણ્ણસ્વમ્, તદુપાદેયમૂલ જ્ઞાનાતિ, શુભા ષ પાપ=
નરકાદિકુલગતિપાતિને દેયમૂલમસંયમ જ્ઞાનાતિ, ઝમયમપિ=ઉપાદેયાનુપાદેયમૂલ-
સંયમાસંયમલક્ષણં દ્વયમપિ શુભેષ જ્ઞાનાતિ । નિર્લકર્મમાહ—અથ યત્ ભેયઃ=રિત
વત્ સમાચરેત્=વિદધ્યાત્ ॥૧૧॥

કર્મોસે ઉત્પન્ન હોનેવાલી સમસ્ત આધિ-ધ્યાધિ ઔર વામાસે રહિત
મોક્ષકી પ્રાપ્તિ કરાનેવાલેકો, અથવા જ્ઞાન-દર્શન-આરિષ્ટ-રૂપી આરોગ્યસે,
હિતચયન અથવા ઉપદેશસે સંસારકે વિપયરૂપી વિશાલ વનમેં ઘસક્લી
હુઈ જાણવિયોગ અનિષ્ઠસંયોગરૂપ વાવામિકી જ્વાલાઓમેં જલતે હુપ
જીવોંકો શાન્તિ લેનેવાલેકો કલ્યાણ કહતે હૈ । હસ કલ્યાણ (સંયમ)
કા જ્ઞાન શુભસુલસે સુનકર હી હોતા હૈ । પાપ અર્થાત્ નરક આદિ કુલ-
તિયોમેં ગિરાનેવાલે અસયમકા જ્ઞાન મી સુનનેસે હી હોતા હૈ, તથા જન
દોનોંકા મી જ્ઞાન સુનનેસે હી હોતા હૈ । હસલિય જનમેંસ જો મેઠ
(હિતકર) હો ઉસમેં પ્રવૃત્તિ કરની આદિ ॥ ૧૧ ॥

કર્મોંમી ઉત્પન્ન થવાથી બધી આધિ-ધ્યાધિ અને વામાથી રહિત મોક્ષવી
પ્રાપ્તિ કરાવનારને અથવા જ્ઞાન-દર્શન-આરિષ્ટરૂપી આરોગ્યથી, હિતચયન અથવા
ઉપદેશથી સંસારના વિપયરૂપી વિશાળ વનમાં ભ્રમુક્તતા મુક્તિપ્રાપ્તિ-અનિષ્ઠસંયોગરૂપી
વાવામિની બવાળાઓમાં બળતા હોવાને શાન્તિ લેનારને કલ્યાણ કહે ॥ આ કલ્યાણ
(સંયમ)નું જ્ઞાન શુભસુલથી અવળું કરવાથી જ થાય ॥ પાપ અર્થાત્ નરક આદિ
કુલગતિઓમાં પાડનારા અસયમનું જ્ઞાન પળ સાબળવાથી જ થાય છે, તથા જે
બેઠું જ્ઞાન પળ સાબળવાથી જ થાય છે, તેથી એમાં જે મેઠ (હિતકર) હોય
એમાં પ્રવૃત્તિ કરવી એકબે (૧૧)

મૂલ્મ-જો^૧ જીવે^૨ વિ^૩ ન^૪ યાણે^૫ઈ અજીવે^૬ વિ^૭ ન^૮ યાણે^૯ઈ ।

જીવા^{૧૦}જીવે^{૧૧} અયાણં^{૧૨}તો, કહં^{૧૩} સો^{૧૪} નાહી^{૧૫}ઈ સંજમં^{૧૬} ॥૧૨॥

છાયા-—યો જીવાનપિ ન જાનાતિ, અજીવાનપિ ન જાનાતિ ।

જીવાઽજીવાનજાનન્ કથં, સ જ્ઞાસ્યતિ સંયમમ્ ॥૧૨॥

સાન્વયાર્થઃ-—જો=જો જીવેવિ=જીવોંકોમી ન યાણેઈ=નહીં જાનતા હૈ (ઔર) અજીવેવિ=અજીવોંકોમી ન યાણેઈ=નહીં જાનતા હૈ, જીવાજીવે=જીવોં ઔર અજીવોંકો અયાણંતો=નહીં જાનતા હુઆ સો=વહ સંજમં=સંયમકો કહ=કૈસે નાહીઈ=જાનેગા ? અર્થાત્ નહીં જાન સકતા ॥૧૨॥

ટીકા—‘જો જીવેવિ’ ઇત્યાદિ । યઃ જીવાન્=એકેન્દ્રિયાદીન્, જીવલક્ષણં તુ મત્કૃતાત્તત્ત્વપ્રદીપાદિશેષતોઽગન્તવ્યમ્, ન જાનાતિ=ન વેત્તિ, તથા અજીવાન્=જીવવિપરીતલક્ષણાન્ સંયમપરિપન્થિનઃ કાશ્ચનરજતાદીન્ ધર્મોસ્તિકાયાદીન્ વા ન જાનાતિ, ઇત્થં જીવાજીવાન્=જીવાન્ અજીવોંકોમયાનપિ અજાનન્ સન્ સ સંયમં=પ્રાણાતિપાતવિરમણાદિલક્ષણં સપ્તદશવિધં કથં=કેન પ્રકારેણ જ્ઞાસ્યતિ=વેત્સ્યતિ, સયમસ્ય જીવાજીવોમયવિપયકજ્ઞાનજન્યત્વાત્ ॥૧૨॥

નન્નુ કસ્તર્હિ સંયમં વિજ્ઞાતુમર્હતી ? ત્યાહ-‘જો જીવે વિ૦’ ઇત્યાદિ ।

‘જો જીવે વિ૦’ ઇત્યાદિ । જો પુરુષ એકેન્દ્રિય આદિ જીવોંકે સ્વરૂપકો નહીં જાનતા-ઔર ન જીવસે ભિન્ન પુદ્ગલ આદિ અજીવોંકો જાનતા હૈ । હિસ પ્રકાર દોનોંકો હી નહીં જાનતા હુઆ વહ અજ્ઞાની પ્રાણાતિપાત આદિસે વિરમણરૂપ સત્રહ પ્રકારકે-સંયમકો કૈસે જાનેગા ? અર્થાત્ નહીં જાન સકેગા, ક્યોંકિ સંયમ તવ હી હો સકતા હૈ જવ જીવ ઔર અજીવકા જ્ઞાન હો જાય ॥૧૨॥

સંયમકા જ્ઞાતા કૌન હો સકતા હૈ ? સો કહતે હૈં-‘જો જીવે વિ૦’ ઇત્યાદિ ।

જો જીવે વિ૦ ઇત્યાદિ એ પુરુષ એકેન્દ્રિય આદિ જીવોના સ્વરૂપને બાણુતો નથી અને જીવથી-ભિન્ન પુદ્ગલ આદિ અજીવોને બાણુતો નથી, એ રીતે બેઉને બાણુતો નથી તે અજ્ઞાની પ્રાણાતિપાત આદિથી વિરમણપુરુષ સત્તર પ્રકારના સયમને કેવી રીતે બાણુશે ? અર્થાત્ નહિ બાણુી શકે, કારણ કે સયમ ત્યારે જ થઈ શકે છે કે ત્યારે જીવ અને અજીવનું જ્ઞાન થાય છે (૧૨)

સયમનો જ્ઞાતા કોણુ થઈ શકે છે ? તે હવે કહે છે-જો જીવે વિ૦ ઇત્યાદિ

અથ જ્ઞાનને કા ઉપાય વતાતે હૈ—

સાન્વયાયઃ—સોષા=શુભસુખસે સુનકર કલ્પાણ=કલ્યાણ-વ્યાપ્ત સમયો
જાણઈ=જ્ઞાનતા હૈ, (તથા) સોષા=સુનકર હી પાવગં=પાપ-હિંસાસ્થ
અસંયમકો જાણઈ=જ્ઞાનતા હૈ, (ઔર) ડમયંપિ=દોનોકો મી સોષા=સુનકર
હી જાણઈ=જ્ઞાનતા હૈ । (અતઃ) જં=જો સેવ=આત્માકે ચિત્કારી હો
ત=ઉત્તકા સમાયરે=આધારણ કરે ॥૧૧॥

ટીકા—શુભા=શુભસુખાવાકર્મ્ય શુભજ્ઞાનવિપયીકૃત્યત્પર્ય, કલ્યાણમ્=કલ્યા
માણઃ કર્મબદસકલોપાધિભ્યાધિવાધાવિધુરત્વાત્, તમ્ આ=સમન્તાદ્ભવતિ-પ્રાપ્ત
તીતિ, કલ્પેન=મારોગ્યેણ આરોગ્યકરણેનેત્પર્યઃ જ્ઞાન્વર્ણનવારિષ્ણસજ્ઞમોક્ષમાર્ગો-
પદ્મદારેતિ માવઃ, જ્ઞાનયતિ=જીવયતિ સાંસારિકવિશ્વાસવિપયકાનનસક્ષેદ-
વિયોગાનિષ્ઠસંયાગદાશનસંસ્વાસામાસાવલીહાન્ માશ્વિન ઇતિ કલ્યાણં=વ્યાપ્તિ
જ્ઞાનસંયમસ્વરૂપં, નિપાતનાપ્ણત્વમ્, તદુપાદેયશૂત જ્ઞાનાતિ, શુભા વ પાપકં-
નરકાદિક્ષુગતિપાતિનં દેયશૂતમસંયમં જ્ઞાનાતિ, ડમયમપિ=ઉપાદેયાતુપાદેયશૂત-
સંયમાસંયમલક્ષણ દ્વયમપિ શુભૈવ જ્ઞાનાતિ । નિષ્કર્પમાહ—અથ યત્ મેય=ચિત્તં
વત્ સમાચરેત્=ચિદ્ધ્યાત્ ॥૧૧॥

કર્મોસે ઉત્પન્ન હોનેવાલી સમસ્ત આધિ-ભ્યાધિ ઔર વાવાસે રહિત
મોક્ષકી પ્રાપ્તિ કરાનેવાલેકો, અથવા જ્ઞાન-વર્ણન-વારિષ્ણ-રૂપી આરોગ્યસે,
હિતવચન અથવા ઉપદેશસે સંસારકે વિપયરૂપી વિશાલ ઘનમેં ઘણકતી
હુઈ ઇષ્ટવિયોગ અનિષ્ટસંયોગરૂપ વાવામિકી ઉવાલાઓમેં જસતે હુપ
જીવોકો જ્ઞાનિતિ દેનેવાલેકો કથયાણ કહતે હૈ । હસ કથયાણ (સંયમ)
કા જ્ઞાન શુભસુખસે સુનકર હી હોતા હૈ । પાપ અર્થાત્ નરક આદિ ક્ષુ-
તિયોમેં ગિરાનેવાલે અસયમકા જ્ઞાન મી સુનનેસે હી હોતા હૈ, તથા હન
દોનોકા મી જ્ઞાન સુનનેસે હી હોતા હૈ । હસલિપ્ત હનમેંસ જો મઠ
(હિતકર) હો ઉત્તમેં પ્રવૃત્તિ કરની ચાહિય ॥૧૧॥

કર્મોસે ઉત્પન્ન થવાથી બધી આધિ-ભ્યાધિ અને બાધાથી રહિત મોક્ષને
પ્રાપ્તિ કરાવનારને અથવા જ્ઞાન-વર્ણન-વારિષ્ણરૂપી આરોગ્યથી, હિતવચન અથવા
ઉપદેશથી સંસારના વિપયરૂપી વિશાળ ઘનમાં અશુભતા ક્ષતિવિયોગ-અનિષ્ટસંયોગરૂપી
વાવામિતી અવાગમોમા બળવા છોડેને જ્ઞાનિતિ દેનારને કથયાણ કહે છે. આ કથયાણ
(સંયમ)નું જ્ઞાન શુભસુખથી અવલુ કરવાથી જ થાય છે પણ અર્થાત્ નરક આદિ
ક્રુરતિઓમાં પાતનાશ અસયમનું જ્ઞાન પણ સાબળવાથી જ થાય છે; તથા જો
બેઉનું જ્ઞાન પણ સાબળવાથી જ થાય છે; તેથી એમાં એ એક (હિતકર) કે. જ
એમાં પ્રવૃત્તિ કરવી એકબે. (૧૧)

મૂલમ્-^૧જો ^૨જીવે ^૩વિ ^૪ન ^૫યાણેઙ્ અજીવે ^૬વિ ^૭ન ^૮યાણઙ્ ।

જીવાજીવે ^{૧૦}અયાણંતો, ^{૧૧}કહં ^{૧૨}સો ^{૧૩}નાહીઙ્ ^{૧૪}સંજમં ॥૧૨॥

છાયા-—યો જીવાનપિ ન જાનાતિ, અજીવાનપિ ન જાનાતિ ।

જીવાઽજીવાનજાનન્ કથં, સ જ્ઞાસ્યતિ સંયમમ્ ॥૧૨॥

સાન્વયાર્થઃ-—જો=જો જીવેવિ=જીવોંકોમી ન યાણેઙ્=નહીં જાનતા હૈ (ઔર) અજીવેવિ=અજીવોંકોમી ન યાણેઙ્=નહીં જાનતા હૈ, જીવાજીવે=જીવોં ઔર, અજીવોંકો અયાણંતો=નહીં જાનતા હુઆ સો=વહ સંજમં=સંયમકો કહ=કૈસે નાહીઙ્=જાનેગા ? અર્થાત્ નહીં જાન સકતા ॥૧૨॥

ટીકા—‘જો જીવેવિ’ ઇત્યાદિ । યઃ જીવાન=એકેન્દ્રિયાદીન્, જીવલક્ષણં તુ મત્કૃતાત્તત્ત્વપ્રદીપાદ્વિશેષતોઽગ્નત્ત્વમ્, ન જાનાતિ=ન વેત્તિ, તથા અજીવાન=જીવવિપરીતલક્ષણાન્ સંયમપરિપન્થિનઃ કાશ્ચનરજતાદીન્ ધર્માસ્તિકાયાદીન્ વા ન જાનાતિ, ઇત્યં જીવાજીવાન્=જીવાન્ અજીવોંશ્ચોભયાનપિ અજાનન્ સન્ સ સંયમં=પ્રાણાતિપાતવિરમણાદિલક્ષણં સપ્તદશવિધં કથં=કેન પ્રકારેણ જ્ઞાસ્યતિ=વેત્સ્યતિ, સયમસ્ય જીવાજીવોભયવિપયકજ્ઞાનજન્યત્વાત્ ॥૧૨॥

નનુ કસ્તર્હિ સંયમં વિજ્ઞાતુમર્હતી ? ત્યાહ-‘જો જીવે વિ૦’ ઇત્યાદિ ।

‘જો જીવે વિ૦’ ઇત્યાદિ । જો પુરુષ એકેન્દ્રિય આદિ જીવોંકે સ્વરૂપકો નહીં જાનતા-ઔર ન જીવસે ભિન્ન પુદ્ગલ આદિ અજીવોંકો જાનતા હૈ । હસ પ્રકાર દોનોંકો હી નહીં જાનતા હુઆ વહ અજ્ઞાની પ્રાણાતિપાત આદિસે વિરમણરૂપ સત્રહ પ્રકારકે-સંયમકો કૈસે જાનેગા ? અર્થાત્ નહીં જાન સકેગા, ક્યોંકિ સંયમ તવ હી હો સકતા હૈ જવ જીવ ઔર અજીવકા જ્ઞાન હો જાય ॥૧૨॥

સંયમકા જ્ઞાતા કૌન હો સકતા હૈ ? સો કહતે હૈ-‘જો જીવે વિ૦’ ઇત્યાદિ ।

જો જીવે વિ૦ ઇત્યાદિ જે પુરુષ એકેન્દ્રિય આદિ જીવોના સ્વરૂપને જાણતો નથી અને જીવથી-ભિન્ન પુદ્ગલ આદિ અજીવોને જાણતો નથી, એ રીતે બેઉને જાણતો નથી તે અજ્ઞાની પ્રાણાતિપાત આદિથી વિરમણરૂપ સત્તર પ્રકારના સયમને કેવી રીતે જાણશે ? અર્થાત્ નહિ જાણી શકે, કારણ કે સયમ ત્યારે જ થઈ શકે છે કે જ્યારે જીવ અને અજીવનું જ્ઞાન થાય છે (૧૨)

સયમનો જ્ઞાતા કોણ થઈ શકે છે ? તે હવે કહે છે-જો જીવે વિ૦ ઇત્યાદિ

મૂર્ખ-જો^૧ જીવે^૨ વિ^૩ વિયાળે^૪ઈ, અજીવે^૫ વિ^૬ વિયાળે^૭ઈ ।

જીવાજીવે^૮ વિયાળતો^૯, સો^{૧૦} હુ^{૧૧} નાહી^{૧૨}ઈ સજમ^{૧૩} ॥૧૩॥

છાયા—યો જીવાનપિ વિમાનાતિ (વધા) અમીવાનપિ વિમાનાતિ ।

(ઇત્ય) જીવામીવાન વિમાનન્ સ સ્વ સંયમં જ્ઞાસ્યતિ ॥૧૩॥

સાન્વયાર્થ:-જો=મો જીવે વિ=મીર્ષાકોમી વિયાળે=જાનતા છે, (વધા) અજીવે વિ=અમીર્ષાકોમી વિયાળે=જાનતા છે, ઇસ વરદ જીવાજીવે=મીર્ષા કોર અમીર્ષાકો વિયાળતો=જાનતા હુમા સો=વહ હુ=નિશ્ચય હી સજમ=સંયમકો નાહી=જાનેગા ॥૧૩॥

ટીકા—યો જીવામીવાનપદાર્થોન્ જાનાતિ સ હુ=સ્વ-નિશ્ચયેન સંયમ જ્ઞાસ્વીતિમાષઃ ॥૧૩॥

મૂર્ખ-જયા^૧ જીવમજીવે^૨ ય^૩, દોવિ^૪ ય^૫ વિયાળે^૬ઈ ।

તયા^૭ ગઢ^૮ બહુવિહં^૯ સઘજીવાળ^{૧૦} જાળે^{૧૧}ઈ ॥ ૧૪ ॥

છાયા—યદા જીવાનમીર્ષાં જ્ઞાપ્યેતી વિમાનાતિ ।

તદા ગતિં બહુવિધાં, સર્વમીવાનાં જાનાતિ ॥૧૪॥

સાન્વયાર્થ:-જયા=અથ જીવમજીવે ય=મીવ કોર અમીવ યપ્ત્યન દોવિ=દોનોંકો વિયાળે=જાનતા છે, તયા=તથ સઘજીવાળ=સઘ મીર્ષાં બહુવિહં=અનેક પ્રકારકી ગઢ=ગતિકો જાળે=જાનતા છે ॥૧૪॥

ટીકા—‘જયા જીવ’ ઇત્યાદિ । યદા જીવામીર્ષાં ઇતી જ્ઞાપ્ય પદાર્થો વિમાનાતિ તદા સર્વેષાં જીવાનાં બહુવિધાં જાનાતિર્થેષ-મનુષ્યતિર્યચ્ચનારકરૂપાં

જો મીર્ષાકો જાનતા છે કોર અમીર્ષાકો જાનતા છે બહી જીવ કોર અજીવકો જાનતા હુમા મુનિ સંયમકા જ્ઞાતા હો સકેગા ॥૧૩॥

‘જયા જીવ’ ઇત્યાદિ । અથ જીવ કોર અજીવકા જ્ઞાન હો જાવેગા તથ સઘ મીર્ષાકી નાના પ્રકારકી વેષ મનુષ્ય તિર્યચ્ચ કોર નરક રૂપ

ને લવેને બાણે છે અને અલવેને બાણે છે તે લવ અને અલવને અણુનાર મુનિ સંયમને જ્ઞાતા થઈ શકશે. (૧૩)

જયા જીવં ઇત્યાદિ. બધારે લવ અને અલવનું જ્ઞાન થઈ બધ ત્યારે સર્વ લવેની નાના પ્રકારની વેષ મનુષ્ય તિર્યચ્ચ અને નરક રૂપ અતિઓનું ખવ

ગતિ=ગમ્યતે=પ્રાપ્યતે સ્વસ્વકર્માકૃષ્ટૈર્જીવૈરિતિ ગતિઃ=ભવાદ્ભવાન્તરે ગમનં, તાં તથોક્તાં જાનાતિ=અગ્રાચ્છતિ ॥૧૪॥

^૧મૂલમ્—^૪જયા ^૩ગઈં ^૨બહુવિહં, ^૫સર્વજીવાણ જાણઈ.

^૬તયા ^૭પુણં ^૮ચ ^૯પાવં ^{૧૦}ચ, ^{૧૧}વંધં ^{૧૨}મુક્ત્વં ^{૧૩}ચ ^{૧૪}જાણઈ ॥૧૫॥

છાયા—યદા ગતિં બહુવિધાં, સર્વજીવાનાં જાનાતિ ।

તદા પુણ્યં ચ પાપં ચ, વંધં મોક્ષં ચ જાનાતિ ॥૧૫॥

સાન્વયાર્થઃ—જયા=જવ સર્વજીવાણ=સર્વ જીવોંકી બહુવિહં=અનેક પ્રકારકી ગઈં=ગતિકો જાણઈ=જાનતા હૈ, તયા=તવ પુણં ચ પાવં=પુણ્ય ઔર પાપકો ચ=તથા વંધં=વંધકો મુક્ત્વં ચ=ઔર મોક્ષકો જાણઈ=જાનતા હૈ ॥૧૫॥

ટીકા—‘જયા ગઈં’ इत्यादि । यदा सर्वजीवानां बहुविधां गतिं जानाति तदा पुण्यम्=पुणति=शुभयत्यात्मानमिति तत् (‘पुण् शुभे’ इति धातोरौणादिको यत्) । यद्वा पूयते=पवित्रीक्रियते आत्माऽनेनेति, पुनात्यात्मानमिति वा पुण्यं=शुभकर्म, (‘पूज् पवने’ इत्यस्माद्धातोः ‘पूजो यण्णुक् ह्रस्वश्चे’—त्यौणादिकसूत्रेण सिद्धिः,) जानातीत्यग्रेण सम्बन्धः ।

પુણ્યં હિ સંસારપારાવારોત્તરણે તરણિભૂતમ્, અનેનૈવાઽઽર્યજનપદાભિજનકુલ-

ગતિયોંકો ભી જાનેગો । એક ભવસે દૂસરે ભવમેં જાનેકો ગતિ કહતે હેં ॥૧૪॥

‘જયા ગઈં’ इत्यादि । जब सर्व जीवोंकी बहुत प्रकारकी गतियोंको जानेगा तब पुण्य, पाप, बन्ध, और मोक्षको भी जानेगा ।

જો આત્માકો પવિત્ર કરતા હૈ શુભ બનાતા હૈ ઉસે પુણ્ય કહતે હેં । સંસાર-સાગરસે પાર ઉતરનેકે લિષ્ટ પુણ્ય તરણિ (નૌકા) કે સમાન હૈ । પુણ્યસે હી આર્ય દેશ તથા ઉત્તમ કુલમેં જન્મ ઔર બોધિવીજ-જિનધર્મકી

જ્ઞાન થાય એક ભવમાથી બીજા ભવમા બંધાને ગતિ કહે છે (૧૪)

જયા ગઈં ઇત્યાદિ બ્યારે સર્વ જીવોની ઘણા પ્રકારની ગતિઓને બાજુ ત્યારે પુણ્ય, પાપ, બંધ અને મોક્ષને પણ બાજુ

જે આત્માને પવિત્ર કરે છે, શુભ બનાવે છે, તેને પુણ્ય કહે છે સંસાર-સાગરથી પાર ઉતરવાને માટે પુણ્ય એ તરણી (નૌકા) સમાન છે પુણ્યથી જ આર્ય દેશ તથા ઉત્તમ કુળમા જન્મ અને બોધિબીજ-જિનધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે

મૂર્ખ-જો^૧ જીવે^૨ વિ^૩ વિયાણે^૪હ, અજીવે^૫ વિ^૬ વિયાણે^૭હ ।

જીવાજીવે^૮ વિયાણતો^૯, સો^{૧૦} હુ^{૧૧} નાહી^{૧૨} સજમ ॥૧૨॥

છાયા—યો જીવાનપિ વિમાનાતિ (તથા) અજીવાનપિ વિમાનાતિ ।

(ઇત્ય) જીવામીવાન વિમાનન્ સ સજ્ઞ સંયમ ઇત્યતિ ॥૧૨॥

સાન્વયાર્ય—જો=જો જીવે વિ=મીર્ષોકોમી વિયાણે=જાનતા છે (અ) અજીવે વિ=અમીર્ષોકોમી વિયાણે=જાનતા છે, આ તરફ જીવાજીવે-ઓં
ઓં અમીર્ષોકો વિયાણતો=જાનતા હુમા સો=તે હુ=નિમિષ હી સજ્ઞ
સંયમકો નાહી=જાનેગા ॥૧૩॥

ટીકા—યો જીવાજીવપદાર્થોના જાનાતિ સ હુ=સજ્ઞ-નિમિષેન સયમ ઇત્ય
તીવિમાષઃ ॥૧૩॥

મૂર્ખ-જયા^૧ જીવમજીવે^૨ ય^૩, દોવિ^૪ ય^૫ વિયાણે^૬હ ।

તયા^૭ ગઈ^૮ ઘડુવિહં^૯ સઘજીવાણ^{૧૦} જાણે^{૧૧}હ ॥ ૧૪ ॥

છાયા—યદા જીવાનમીર્ષોઃ દ્રાવ્યેતી વિમાનાતિ ।

તદા ગતિ ઘડુવિષાં, સર્વજીવાનાં જાનાતિ ॥૧૪॥

સાન્વયાર્ય—અયા=અય જીવમજીવે ય=મીર્ષા ઓર અમીર્ષ યપ=પ
દોવિ=દોનોંકો વિયાણ=જાનતા છે, તયા=તથા સઘજીવાણ=સઘ મીર્ષો
ઘડુવિહં=અનેક પ્રકારકી ગઈ=ગતિકો જાણે=જાનતા છે ॥૧૪॥

ટીકા—‘જયા જીવ’ ઇત્યાદિ । યદા જીવામીર્ષો પતૌ દ્રાવ્યપિ પદાર્થો
વિમાનાતિ તદા સર્વેષાં જીવાનાં ઘડુવિષાં=નાનાપિષાં દેવ-મનુષ્યતિર્યક્-આરક્ષક

જો જીર્ષોકો જાનતા છે ઓર અજીર્ષોકો જાનતા છે બહી જીવ ઓર
અજીવકો જાનતા હુમા મુનિ સયમકા જ્ઞાતા હો સકેગા ॥૧૫॥

‘જયા જીવ’ ઇત્યાદિ । અય જીવ ઓર અજીવકા જ્ઞાન હો આવેલા
તય સય જીર્ષોકી નાના પ્રકારકી દેવ મનુષ્ય તિર્યક ઓર નરક સ્વ

તે એવોને બાણે છે અને બાણેવોને બાણે છે, તે એવ અને અણેવો
બાણુનાર મુનિ સયમનો ગણા થઈ શકશે (૧૫)

જયા જીવં ઇત્યાદિ. અયા એવ અને અણવતું જ્ઞાન થઈ બધા તરફ
એવેની નાના પ્રકારની દેવ મનુષ્ય તિર્યક અને નરક સ્વ અતિબેનું અ

“ દયા ભૂતેષુ વૈરાગ્યં, વિધિવત્કૃપૂજનમ્ ।

વિશુદ્ધા શીલવૃત્તિશ્ચ, પુણ્યં પુણ્યાનુવન્ધ્યદઃ ॥૧॥ ઇતિ.

(સ્થાનાન્ગે૧સ્થા. ટીકા)

હરિભદ્રસૂરિરપ્યાદ—

“ ગેહાદ્ ગેહાન્તરં કથિચ્છોભનાદધિકં નરઃ ।

યાતિ યદ્વત્ મુધર્મેણ, તદ્ગદેવ ભવાદ્ભવમ્ ॥ ૧ ॥” ઇતિ ।

પત્તચ મોક્ષાર્થિનામપ્યાદરણીયમેવ, પુણ્યાનુવન્ધિપુણ્યસ્યાઽપતનશીલમોક્ષ-
સમ્પજ્જનકત્વાત્, તથા ચોક્તમ્—

“ શુભાનુવન્ધ્યતઃ પુણ્યં, કર્ત્તવ્યં સર્વથા નરૈઃ ।

યત્પ્રભાવાદપાતિન્યો, જાયન્તે સર્વસમ્પદઃ ॥૧॥” ઇતિ ।

પ્રાણિયો પર દયા રત્નના, વૈરાગ્ય-ભાવ હોના, આગમને અનુસાર
ગુરુઓની ભક્તિ કરના, શુદ્ધ શીલના પાલન કરના, યહ પુણ્યાનુવન્ધિ
પુણ્ય હૈ । (સ્થાનાન્ગ૦૧સ્થા૦ટીકા)

હરિભદ્રસૂરિને બી કહા હૈ—

“ જૈસે કોઈ મનુષ્ય ઇક અચ્છે ગૃહસે દૂસરે યહુત હી અચ્છે ગૃહમેં
જાતા હૈ વૈસેહી પુણ્યકે પ્રભાવસે જીવ અત્યન્ત શુભ ગતિકો પ્રાપ્ત
હોતા હૈ ॥૧॥ ”

યહ પુણ્ય મોક્ષાર્થી પુરુષોંકે લિખે બી ઉપાદેય હૈ, ક્યોંકિ ઇસસે
અવિનશ્વર-શાશ્વત-મોક્ષરૂપી સમ્પત્તિકી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ । કહા બી હૈ—

“ મનુષ્યોંકો પુણ્યાનુવન્ધિ પુણ્ય અવશ્ય કરના ચાહિળ, જિસકે પ્રભાવસે
કબી નષ્ટ ન હોનેવાલી સય પ્રકારકી સમ્પદાઈ પ્રાપ્ત હોતી હૈ ॥૧॥ ”

પ્રાણીઓ ઉપર દયા રાખવી, વૈરાગ્યભાવ થયો, આગમને અનુસાર
શુરુઓની ભક્તિ કરવી, શુદ્ધ શીલ પાળવું, એ પુણ્યાનુવન્ધિ પુણ્ય છે
(સ્થાનાન્ગ૦૧સ્થા૦ટીકા)

હરિભદ્રસૂરિએ પણ કહ્યું છે કે—

“ જેમ કોઈ મનુષ્ય એક સારા ગૃહમાથી બીજા ગૃહ ન સારા ગૃહમાં
જાય છે. તેમ પુણ્યના પ્રભાવથી જીવ અત્યંત શુભ ગતિને પામે છે ”

એ પુણ્ય મોક્ષાર્થી પુરુષોને માટે પણ ઉપાદેય છે, કારણ કે તેથી અવિન-
શ્વર-શાશ્વત-મોક્ષરૂપી સમ્પત્તિની ઉત્પત્તિ થાય છે કહ્યું છે કે—

“ મનુષ્યોએ પુણ્યાનુવન્ધિ પુણ્ય અવશ્ય કરવું જોઈએ જેના પ્રભાવથી
કદાપિ નષ્ટ ન થાય તેવી સર્વ પ્રકારની સંપદાઓ પ્રાપ્ત થાય છે.”

પોષિવીજનિનયમાં દિપાસિ જાયતે, કિંબહુના તીર્થકરગોત્રમપિ પુણ્યનેવ વચતે,
યો હિ પુણ્યં સર્વથા હેયં મન્યમાનસ્તથ્યજતિ અસૌ સમુપેક્ષિતતરિરિવાપ્તપરતીતે
મધ્યેસમુદ્રં મઝ્જન્નવસીદતિ ।

નનુ પુણ્યપાપક્ષપાનન્તરમેવ મોક્ષપાસિઃ શાસ્ત્રે ભૂયતે ઇતિ પાપક્ષપુણ્યમપ્યનુપારેવં
મોક્ષાર્થિનામિતિ વેદ્ય,

દ્વિવિધં હિ પુણ્ય-પુણ્યાનુબન્ધિ પાપાનુબન્ધિ ચ, તત્ર પુણ્યાનુબન્ધિપુણ્યસ્ય લક્ષ્યમુક્ત્ય-

પ્રાપ્તિ-હોતી છે । અધિક કયા કહા જાય ? તીર્થકર ગોત્ર મી પુણ્યસે હી
વચતા છે ।

જો પુણ્યકો સર્વથા હેય માનતા હુઆ સસકા ત્યાગ કરતા છે ત્ર
સંસાર-સાગરમેં ગોતે લગાતા છે । જેસે મધ્ય સમુદ્રમેં નૌકાકા ત્યાગ
કર દેનેલાલા પુરુષ સમુદ્રમેં ફરતા હુઆ ફુલ પાતા છે ।

શાસ્ત્ર-પુણ્ય ઓર પાપ વોનોંકા કાય હોનેકે બાદ મોક્ષકી પ્રાપ્તિ
હોતી છે, દેસા શાસ્ત્રોમેં સુના જાતા છે, ઇસલિય પાપકી તરફ પુણ્ય મી
મોક્ષાર્થિયોંકે લિય ઉપાદેય નહીં છે ।

સમાધાન-દેસા કહના ઠીક નહોં છે, ક્યોંકિ પુણ્ય દો પ્રકારકા છે-
(૧) પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્ય, (૨) પાપાનુબન્ધિ પુણ્ય । પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્યકા
લક્ષણ યહ છે-

વચતે ॥ કહેવું ? તીર્થકર-ગોત્ર પજુ પુણ્યમી જ બધામ છે

જે પુણ્યને સર્વથા હેય માનીને તેનો ત્યાગ કરે છે તે સંસાર-સાગરમાં
ગોત્રમાં જાય છે, જેમકે મધ્ય-સમુદ્રમાં નૌકાનો ત્યાગ કરી નાખનાર પુરુષ સમુદ્રમાં
ફુલ પાતે છે

શાસ્ત્ર-પુણ્ય અને પાપ બે બેટોનો કાય થમા પછી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે,
એવું શાસ્ત્રોમાં સાક્ષ્યવાદમાં આવે છે તેથી પાપની પેઠે પુણ્ય પજુ મોક્ષાર્થિજોને
માટે ઉપાદેય નથી

સમાધાન-જેમ કહેવું તે બસાગર નથી કારણ કે પુણ્ય બે પ્રકારનાં છે
(૧) પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્ય, (૨) પાપાનુબન્ધિ પુણ્ય પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્યનું લક્ષ્ય
એવું છે કે-

“દયા ભૂતેષુ વૈરાગ્યં, વિધિવદ્ગુરુપૂજનમ્ ।

વિશુદ્ધા શીલવૃત્તિશ્ચ, પુણ્યં પુણ્યાનુવન્ધ્યદઃ ॥૧॥ ઇતિ.

(સ્થાનાંગે ૧સ્થા. ટીકા)

હરિભદ્રસૂરિરપ્યાહ—

“ગેહાદ્ ગેહાન્તરં કથિચ્છોભનાદધિકં નરઃ ।

યાતિ યદ્વત્ સુધર્મેણ, તદ્દેવ ભવાદ્ભવમ્ ॥ ૧ ॥” ઇતિ ।

एतच्च मोक्षार्थिनामप्यादरणीयमेव, पुण्यानुबन्धिपुण्यस्याऽपतनशीलमोक्ष-
सम्पज्जनकत्वात्, तथा चोक्तम्—

“શુભાનુવન્ધ્યતઃ પુણ્યં, કર્તવ્યં સર્વથા નરૈઃ ।

યત્પ્રભાવાદપાતિન્યો, જાયન્તે સર્વસમ્પદઃ ॥૧॥” ઇતિ ।

प्राणियों पर दया रखना, वैराग्य-भाव होना, आगमके अनुसार
गुरुओंकी भक्ति करना, शुद्ध शीलका पालन करना, यह पुण्यानुबन्धि
पुण्य है । (स्थानाङ्ग० १स्था० टीका)

હરિભદ્રસૂરિને મી કહા હૈ—

“જૈસે કોઈ મનુષ્ય એક અછે ગૃહસે દૂસરે વહુત હી અછે ગૃહમેં
જાતા હૈ વૈસેહી પુણ્યકે પ્રભાવસે જીવ અત્યન્ત શુભ ગતિકો પ્રાપ્ત
હોતા હૈ ॥૧॥ ”

यह पुण्य मोक्षार्थी पुरुषोंके लिए भी उपादेय है, क्योंकि इससे
अविनश्वर-शाश्वत-मोक्षरूपी सम्पत्तिकी उत्पत्ति होती है। कहा भी है—

“મનુષ્યોંકો પુણ્યાનુવન્ધિ પુણ્ય અવશ્ય કરના ચાહિએ, જિસકે પ્રભાવસે
કમી નષ્ટ ન હોનેવાલી સત્ત્વ પ્રકારકી સમ્પદાઈ પ્રાપ્ત હોતી હૈ ॥૧॥ ”

પ્રાણીઓ ઉપર દયા રાખવી, વૈરાગ્યભાવ થવો, આગમને અનુસાર
ગુરુઓની ભક્તિ કરવી, શુદ્ધ શીલ પાળવું, એ પુણ્યાનુબંધિ પુણ્ય છે
(સ્થાનાંગ ૦૧ સ્થા ૦ ટીકા)

હરિભદ્રસૂરિએ પણ કહ્યું છે કે—

“જેમ કોઈ મનુષ્ય એક સારા ગૃહમાંથી બીજા ગૃહ જ સારા ગૃહમાં
જાય છે. તેમ પુણ્યના પ્રભાવથી જીવ અત્યંત શુભ ગતિને પામે છે ”

એ પુણ્ય મોક્ષાર્થી પુરૂષોને માટે પણ ઉપાદેય છે, કારણ કે તેથી અવિન-
શ્વર-શાશ્વત-મોક્ષરૂપી સમ્પત્તિની ઉત્પત્તિ થાય છે કહ્યું છે કે—

“ મનુષ્યોએ પુણ્યાનુબંધિ પુણ્ય અવશ્ય કરવું જોઈએ જેના પ્રભાવથી
કદાપિ નષ્ટ ન થાય તેવી સર્વ પ્રકારની સમ્પદાઓ પ્રાપ્ત થાય છે ”

ધોધિવીજનિનધર્માદિપ્રાપ્તિર્જાયતે, ક્ષિયદુના તીર્થંકરગોત્રમપિ પુણ્યેનેવ પચ્ચતે,
યો હિ પુણ્યં સર્વથા હેયં મન્યમાનસ્તસ્યજતિ અસૌ સમુપેક્ષિતતરિરિચાપ્પાપરતીતો
મધ્યેસમુદ્રં મજ્જન્નવસીવતિ ।

નનુ પુણ્યપાપક્ષયાનન્તરમેવ મોક્ષપ્રાપ્તિઃ શાસ્ત્રે ભૂયતે इति पापवत्पुण्यमप्यनुपादेव
મોક્ષાર્થિનામિતિ चेन्न,

द्विविधं हि पुण्यं पुण्यानुबन्धि पापानुबन्धि च, सत्र पुण्यानुबन्धिपुण्यस्य लक्षणमुक्तं

प्राप्ति-होती है । अधिक क्या कहा जाय ? तीर्थंकर गोत्र भी पुण्यसे ही
पचता है ।

જો પુણ્યકો સર્વથા હેય માનતા હુમા હસકા ત્યાગ કરતા હૈ થઈ
સંસાર-સાગરમેં ગોતે લગાતા હૈ । જૈસે મધ્ય સમુદ્રમેં નૌકાકા ત્યાગ
કર દેનેવાલા પુરુષ સમુદ્રમેં ડૂબતા હુમા ડુલ્લ પાતા હૈ ।

શાસ્ત્ર-પુણ્ય ઓર પાપ ધોનોંકા ક્ષય હોનેકે બાદ મોક્ષકી પ્રાપ્તિ
હોતી હૈ, એસા શાસ્ત્રોમેં સુના જાતા હૈ, હસલિપ પાપકી તરફ પુણ્ય મી
મોક્ષાર્થિયોંકે લિપ ઉપાદેય નહીં હૈ ।

સમાધાન-એસા કહના ઠીક નહીં હૈ, ક્યોંકિ પુણ્ય ધો પ્રકારકા હૈ-
(૧) પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્ય, (૨) પાપાનુબન્ધિ પુણ્ય । પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્યકા
લક્ષણ યહ હૈ-

વધારે ॥ કહેવું ? તીર્થંકર-ગોત્ર પણ પુણ્યથી જ બધાય છે

જે પુણ્યને સર્વથા હેય માનીને તેનો ત્યાગ કરે છે તે સંસાર-સાગરમાં
એમાં ખસે છે એમકે મધ્ય-સમુદ્રમાં નૌકાનો ત્યાગ કરી નાખનાર પુરુષ સમુદ્રમાં
ડુબતા હુમા પાતા છે

શાસ્ત્ર-પુણ્ય અને પાપ બે બેકેને ક્ષય થવા પછી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે,
કેવું શાસ્ત્રોમાં સંભળવામાં આવે છે તેથી પાપની પછે પુણ્ય પણ મોક્ષાર્થિજાને
માટે ઉપાદેય નથી

સમાધાન-એમ કહેવું તે બરાબર નથી કારણ કે પુણ્ય બે પ્રકારનાં છે
(૧) પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્ય, (૨) પાપાનુબન્ધિ પુણ્ય । પુણ્યાનુબન્ધિ પુણ્યનું લક્ષણ
કેવું છે કે-

“શરીરમાહુ^૧ નાવત્તિ, જીવો ઉચ્ચઈ નાવિઓ ।

સંસારો અણ્ણવો વુત્તો, જં તરંતિ મહેસિણો ॥ ૧ ॥” ઇતિ ।

તત્રૈવ દશમાધ્યયને મનુષ્યજન્મનો દૌર્લભ્યં ચોક્તમ્—

“દુલ્લહે લલુ માણુસે ભવે, ચિરકાલેણવિ સન્વપાણિણં” ઇતિ ।

સ્થાનાઙ્ગસૂત્રેઽપિ તૃતીયસ્થાનકે ચ—

“અત્તઓ ઠાણાં દેવેવીહેજ્ઞા તં જહા—(૧) માણુસ ભવં, (૨) આરિણ સેત્તે જમ્મં, (૩) સુકુલપચ્ચાયાતિં ।” ઇતિ ।

૧ “શરીરમાહુઃ નૌઃ ઇતિ, જીવ ઉચ્યતે નાવિકઃ ।

સંસારઃ અર્ણવઃ ઉક્તઃ, યં તરન્તિ મહર્ષયઃ ॥૧॥”

૨ દુર્લભઃ લલુ માનુષ્યો ભવઃ, ચિરકાલેનાપિ સર્વપ્રાણિનામ્ ।

૩ ત્રીણિ સ્થાનાનિ દેવા અપીહેરન્, તથા—(૧) માનુષ્યં ભવમ્, (૨) આર્યે ક્ષેત્રે જન્મ, (૩) સુકુલપત્યાયાતિમ્ ।

“(મનુષ્યકા) શરીર, નૌકાકે સમાન હૈ, જીવ, નાવિક (સેવડિયા) કે સદશ હૈ ઓર સંસાર, સમુદ્ર સરીલા હૈ, ઇસે મહર્ષિ પાર કરતે હૈં।”

ઈસી ઉત્તરાધ્યયનકે દસવેં અધ્યયનમેં મનુષ્ય-જન્મકી દુર્લભતા બતાઈ હૈ—

“ચિરકાલ તક સબ પ્રાણિયોંકે લિખ મનુષ્ય-ભવ અત્યન્ત દુર્લભ હૈ।”

સ્થાનાઙ્ગસૂત્રમેં ત્રીસરે સ્થાનકમેં કહા હૈ—

“ઈન ત્રીન બોલોંકી દેવ ભી અભિલાષા રખતે હૈં—(૧) મનુષ્ય-ભવ, (૨) આર્યક્ષેત્રમેં જન્મ, (૩) સુકુલકી પ્રાપ્તિ ” ।

“(મનુષ્યનુ) શરીર, નૌકા સમાન છે, જીવ, નાવિક (ખલાસી) સમાન છે અને સંસાર, સમુદ્ર સરખો છે, તેને મહર્ષિ પાર કરે છે ”

એજ ઉત્તરાધ્યયનના દસમા અધ્યયનમા મનુષ્ય જન્મની દુર્લભતા બતાવી છે—

“ચિરકાળ સુધી સર્વ-પ્રાણીએને માટે મનુષ્યભવ અત્યંત દુર્લભ છે ”

સ્થાનાંગ-સૂત્રમા ત્રીજા સ્થાનકમા કહ્યું છે કે—

“આ ત્રણ બોલોની અભિલાષા દેવ પણ રાખે છે (૧) મનુષ્યભવ, (૨) આર્યક્ષેત્રમા જન્મ, (૩) સુકુળની પ્રાપ્તિ ”

કિંચ—મનુષ્યજન્મનોડપિ મોક્ષપ્રાપ્તિકારણત્વેન જ્ઞાત્તે પ્રતિપાદનસ્તુભ્યં મો-
ક્ષાર્થિનામુપાદેયમેવેત્યવસીયત્તે, પુણ્યમન્તરેજ મનુષ્યજન્મનો દુર્લભત્વાત્, તથા
ચોક્ષ્મણરાધ્યયનસૂત્રે તૃતીયાધ્યયને—

“ત્રિચારિઃ પરમગાણિ, દુષ્ટશાણિ ચ જનુમો ।

માણુસત્ત્વં સુદૃઢં સદ્ધા, સંમમમ્મિ ચ વીરિયં ॥ ૧ ॥” શ્લોક ।

સંસારાણંચોચરણાય નરસરીરસ્ય નૌકાકપત્ત્વેન પ્રતિપાદનાન્મોક્ષધ્યાનત્ત્વં
મન્યતે, તથા ચોચરાધ્યયનસૂત્રે ત્રયોર્વિજ્ઞાધ્યયને—

૧ “ત્રિચારિઃ પરમાજ્ઞાનિ, દુર્લભાનિ ચ જનુમોઃ ।

માણુપત્ત્વં શુષિઃ શ્રદ્ધા, સયમે ચ વીર્યમ્ ॥૧॥”

દ્વિતીય વાત યહ હૈ કિ—જ્ઞાત્તોર્મિં મનુષ્યમવતી પ્રાપ્તિ પુણ્યકે લક્ષણે
કહી ગઈ છે, ઔર મનુષ્ય મવ મોક્ષ-પ્રાપ્તિકા કારણ માના ગયા છે, હસસે
મી યહી સિદ્ધ હોતા હૈ કિ પુણ્ય મુમુક્ષુઓકે લિયે ઉપાદેય હૈ, ક્યોંકિ
પુણ્યકે બિના મનુષ્ય-પર્યાય મિલના દુર્લભ હૈ । ઉચ્ચરાધ્યયન સૂત્રકે
ત્રીસરે અધ્યયનમેં કહા હૈ—

“ત્રિચાર પરમાંગ ઝીવકે લિયે દુર્લભ હૈ—(૧) મનુષ્ય મવ, (૨) શુષિતા,
(૩) સત્ય ધર્મમેં શ્રદ્ધા, (૪) સયમમેં પરાક્તમ ॥”

મનુષ્ય-શરીર સસારરૂપી સમુદ્રકો પાર કરનેકે લિયે નૌકાકે
સમાન હૈ, હસલિય જ્ઞાત હોતા હૈ કિ મનુષ્ય-શરીર મોક્ષકા કારણ હૈ ।
ઉચ્ચરાધ્યયન સૂત્રકે તેર્હસર્વે અધ્યયનમેં કહા હૈ—

બીજી વાત બે છે કે—જ્ઞાત્તમા મનુષ્યમવતી પ્રાપ્તિ પુણ્યના ઉચ્ચથી બધી છે
બને મનુષ્યમવ મોક્ષપ્રાપ્તિનું કારણ માનુ છે, તેથી પુણ્ય જોમ સિદ્ધ થાય
છે કે પુણ્ય મુમુક્ષુઓને માટે ઉપાદેય છે કારણ કે પુણ્ય વિના મનુષ્ય જ્યાં
મળવો દુર્લભ છે ઉચ્ચરાધ્યયન સૂત્રના ત્રીજા અધ્યયનમા કહ્યું છે કે—

‘ત્રિચાર પરમાંગ લખને માટે દુર્લભ છે—(૧) મનુષ્યમવ, (૨) શુષિતા,
(૩) સત્યધર્મમા શ્રદ્ધા, (૪) સયમમા પરાક્તમ.”

મનુષ્ય શરીર સસારરૂપી સમુદ્રને પાર કરવાને માટે નૌકા-સમાન છે,
તેથી સમઘ્ય ॥ કે મનુષ્ય-શરીર મોક્ષનું કારણ છે ઉચ્ચરાધ્યયન સૂત્રના તેર્હ
સમા અધ્યયનમા કહ્યું છે કે—

“શરીરમાહુ^૧ નાવત્તિ, જીવો ઉચ્ચદ્ નાવિઓ ।

સંસારો અણ્ણવો વુત્તો, જં તરંતિ મહેસિણો ॥ ૧ ॥” ઇતિ ।

તત્રૈવ દશમાધ્યયને મનુષ્યજન્મનો દૌર્લભ્યં ચોક્તમ્—

“દુલ્લહે खलु માણુસે ભવે, ચિરકાલેણવિ સન્વપાણિણં” ઇતિ ।

સ્થાનાઙ્ગમૂત્રેડપિ તૃતીયસ્થાનકે ચ—

“અતઓ ઠાણાં દેવેવીહેજ્ઞા તં જહા— (૧) માણુસં ભવં, (૨) આરિણં ચેત્તે જન્મં, (૩) સુકુલપચ્ચાયાતિં-” ઇતિ ।

૧ “શરીરમાહુઃ નૌઃ ઇતિ, જીવ ઉચ્ચતે નાવિકઃ ।

સંસારઃ અર્ણવઃ ઉક્તઃ, યં તરન્તિ મહર્ષયઃ ॥૧॥”

૨ દુર્લભઃ खलु માનુષ્યો ભવઃ, ચિરકાલેનાપિ સર્વપ્રાણિનામ્ ।

૩ ત્રીણિ સ્થાનાનિ દેવા અપીહેરન્, તદ્વથા—(૧) માનુષ્યં ભવમ્, (૨) આર્યે ક્ષેત્રે જન્મ, (૩) સુકુલપ્રત્યાયાતિમ્ ।

“(મનુષ્યકા) શરીર, નૌકાકે સમાન હૈ, જીવ, નાવિક (ચેવડિયા) કે સદૃશ હૈ ઓર સંસાર, સમુદ્ર સરીખા હૈ, હસે મહર્ષિ પાર કરતે હૈ”

હસી ઉત્તરાધ્યયનકે દસવેં અધ્યયનમેં મનુષ્ય-જન્મકી દુર્લભતા બતાઈ હૈ—

“ચિરકાલ તક સવ પ્રાણિયોંકે લિણ મનુષ્ય-ભવ અત્યન્ત દુર્લભ હૈ”

સ્થાનાઙ્ગસૂત્રમેં ત્રીસરે સ્થાનકમેં કહા હૈ—

“હન ત્રીન ચોલોંકી દેવ મી અમિલાષા રખતે હૈ—(૧) મનુષ્ય-ભવ, (૨) આર્યક્ષેત્રમેં જન્મ, (૩) સુકુલકી પ્રાપ્તિ” ।

“(મનુષ્યનું) શરીર, નૌકા સમાન છે, જીવ, નાવિક (ખલાસી) સમાન છે અને સંસાર, સમુદ્ર સરખો છે, તેને મહર્ષિ પાર કરે છે”

એજ ઉત્તરાધ્યયનના દસમા અધ્યયનમા મનુષ્ય જન્મની દુર્લભતા બતાવી છે—

“ચિરકાળ સુધી સર્વ-પ્રાણીઓને માટે મનુષ્યભવ અત્યંત દુર્લભ છે”

સ્થાનાંગ-સૂત્રમા ત્રીજા સ્થાનકમા કહ્યું છે કે—

“આ ત્રણ બોલોની અમિલાષા દેવ પણ રાખે છે (૧) મનુષ્યભવ, (૨) આર્યક્ષેત્રમા જન્મ, (૩) સુકુળની પ્રાપ્તિ”

કિંચ—મનુષ્યમન્મનોડપિ મોક્ષપ્રાપ્તિકારણત્વેન જ્ઞાણે પ્રતિપાદનાશુભ્યં યે-
 સ્થાર્યિનામુપાદેયમેષેત્યવસીયતે, પુણ્યમન્તરેણ મનુષ્યમન્મનો દુર્લભત્વાત્, તથા
 ચોક્તમુષ્ણરાધ્યયનસૂત્રે તૃતીયાધ્યયને—

“વત્વારિ^૧ પરમંગાણિ, દુલ્લભાણિ ચ મનુષો ।

માણસર્ષં સુર્યં સદ્ધા, સંયમમ્મિ ચ વીર્યમ્ ॥ ૧ ॥” ઈતિ ।

સંસારાર્મવ્રોષરણાય નરસરીરસ્ય નૌકારુપત્થેન પ્રતિપાદનાન્મોક્ષકારણ-
 ગમ્યતે, તથા ચોક્તરાધ્યયનસૂત્રે પ્રયોગિશ્ચાધ્યયને—

૧ “વત્વારિ પરમાજ્ઞાનિ, દુર્લભાનિ ચ મન્તોઃ ।

માનુષત્વે શુચિઃ મદ્ધા, સયમે ચ વીર્યમ્ ॥૧૧॥”

દ્વસરી પાત્ર યહ હૈ કિ—શાસ્ત્રોર્મિં મનુષ્યમવકી પ્રાપ્તિ પુણ્યકે વચ્ચલે
 કહી ગઈ હૈ, ઔર મનુષ્ય-મવ મોક્ષ-પ્રાપ્તિક્ષ્ણ કારણ માના ગયા હૈ, ઇસલે
 મી યહી સિદ્ધ હોતા હૈ કિ પુણ્ય મુમુક્ષુઓકે લિય ઉપાદેય હૈ, ક્યોંકિ
 પુણ્યકે વિના મનુષ્ય-પર્યાય મિલના દુર્લભ હૈ । ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રકે
 તીસરે અધ્યયનમેં કહા હૈ—

“ચાર પરમાગ જીવકે લિય દુર્લભ હૈ—(૧) મનુષ્ય મવ, (૨) શુચિતા,
 (૩) સત્ય ધર્મમેં મદ્ધા, (૪) સંયમમેં પરાક્રમ ॥”

મનુષ્ય-શરીર સસત્તરરૂપી સમુદ્રકો પાર કરનેકે લિય નૌકાકે
 સમાન હૈ, ઇસલિય જ્ઞાત હોતા હૈ કિ મનુષ્ય શરીર મોક્ષકા કારણ હૈ ।
 ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રકે તેઈસરે અધ્યયનમેં કહા હૈ—

બીજી વાત એ છે કે—શાસ્ત્રમાં મનુષ્યમવની પ્રાપ્તિ પુણ્યના ઉદયથી થી છે
 અને મનુષ્યમવ મોક્ષપ્રાપ્તિનું કારણ માનુષ્ય છે, તેથી જ એમ સિદ્ધ થાય
 છે કે પુણ્ય મુમુક્ષુઓને માટે ઉપદેય છે કારણ કે પુણ્ય વિના મનુષ્ય પર્યાય
 મળવો દુર્લભ છે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ત્રીજા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે—

‘ચાર પરમાગ જીવને માટે દુર્લભ છે—(૧) મનુષ્યમવ, (૨) શુચિતા,
 (૩) સત્યધર્મમાં મદ્ધા, (૪) સયમમાં પરાક્રમ.”

મનુષ્ય શરીર સસત્તરરૂપી સમુદ્રને પાર કરવાને માટે નૌકા-સમાન છે,
 તેથી સમાન્ય છે કે મનુષ્ય-શરીર મોક્ષનું કારણ છે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના તેઈ-
 સમા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે—

“પુણ્નાઈં સ્વલુ આડસો ? કિચાઈં કરણિજ્ઞાઈં, તરણિજ્ઞાઈં, પાયકરાઈં, ધણકરાઈં, જસકરાઈં” ઇતિ ।

કિંચ પુણ્યે હેયત્વહેતુભૂતસ્ય મિથ્યાત્વાઽવિરતિપ્રમાદકપાયાઽશુભયોગાઽન્ય-તમજનકત્વસ્યાભાવાત્ તસ્યાનુપાદેયત્વાપાદનં ગગનકુપુમાયિતમેવ, પ્રત્યુતાઽશુભ-ભાવપરિપન્થિતયા તસ્ય કર્ત્તવ્યત્વમેવ સ્મૃતરાં દૃઢીભાતિ, અશુભભાવપરિપન્થિનઃ કર્ત્તવ્યકોટૌ વિનિવિષ્ટત્વાદ્ યથા સંયમસ્ય ।

“દુવિહં સ્વલુકુણ ય પુણ્ણ-પાવં” (દ્વિવિધં સ્પષ્ટિત્વા ચ પુણ્ય-પાપમ્) ઇતિ

પુણ્યાનિ સ્વલુ આયુષ્મન્ ! કૃત્યાનિ કરણીયાની, તરણીયાનિ, પાત્રકરાણિ, ધનકરાણિ, યશઃકરાણિ ।

(૩) વસ્ત્ર-પુણ્ય, (૪) લયન-પુણ્ય, (૫) શયન-પુણ્ય, (૬) મનઃ-પુણ્ય, (૭) વચનપુણ્ય, (૮) કાયપુણ્ય (૯) નમસ્કારપુણ્ય ।” ઇતિ । ફિર મી કહ્તા હૈ—

“હે આયુષ્મન્ ! પુણ્ય-કૃત્ય કરને યોગ્ય હૈ, પુણ્ય હી પાત્ર વનાતા હૈ, પુણ્ય હી સમ્પત્તિ ઔર યશઃકો વઢાતા હૈ”—ઇતિ ।

જિસસે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કપાય ઔર અશુભ યોગ ઉત્પન્ન હૌં યા ઇનમૈંસે કોઈં એક ઉત્પન્ન હોતા હો, વહ ત્યાજ્ય હોતા હૈ । પુણ્ય ઇનમૈંસે કિસીકો મી ઉત્પન્ન નહીં કરતા । અતઃ ઉસે અનુપાદેય વતલાના આકાશકે પુણ્યકે સમાન અસત્ હૈ । પુણ્ય અશુભ ભાવોંકો દૂર કરતા હૈ ઇસલિએ ઉસકી કર્ત્તવ્યતા સ્વયસિદ્ધ હૈ । જો અશુભ ભાવોંકા વિરોધી હોતા હૈ વહ અવશ્ય કર્ત્તવ્ય હોતા હૈ, જૈસે-સંયમ ।

શાસ્ત્રોંમૈં યહ કથન કિયા ગયા હૈ કિ—“પુણ્ય ઔર પાપ દોનોંકા

(૩) વસ્ત્ર-પુણ્ય, (૪) લયન-પુણ્ય, (૫) શયન-પુણ્ય, (૬) મન-પુણ્ય, (૭) વચન-પુણ્ય, (૮) કાય-પુણ્ય, (૯) નમસ્કાર-પુણ્ય” ઇતિ વળી કહ્યું છે કે—

“હે આયુષ્મન્ ! પુણ્ય-કૃત્ય કરવા યોગ્ય છે, પુણ્ય જ પાત્ર બનાવે છે, પુણ્ય જ સમ્પત્તિ અને યશને વધારે છે” ઇતિ

જેથી મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કપાય અને અશુભ યોગ ઉત્પન્ન થાય, યા એમાનું કોઈં એક ઉત્પન્ન થાય, તે ત્યાજ્ય હોય છે પુણ્ય એમાના કોઈંને ઉત્પન્ન કરતું નથી તેથી તેને અનુપાદેય બતાવવું એ આકાશના પુષ્પની સત્તા અસત્ છે પુણ્ય અશુભ ભાવોને દૂર કરે છે, તેથી તેની કર્ત્તવ્યતા સ્વયં નદ્ધ છે જે અશુભ ભાવોનું વિરોધી હોય છે તે અવશ્ય કર્ત્તવ્ય હોય છે જનક સંયમ

શાસ્ત્રોમા એમ કહ્યું છે કે—“પુણ્ય અને પાપ બેઉને ક્ષય થવાથી મોક્ષની

उत्तराध्ययनसूत्रे प्रयोदशाध्ययने पुण्यसंग्रहस्य परमावश्यकता प्रतिपादिता
तथाहि—

“इह नीविण राय ! असासयम्मि,
घणियं तु पुण्णाहं अकुप्पमाणे ।

से सोयह मच्चुसुहोक्कीए,

धम्मं अक्काळण परम्मि सोए ॥ २१ ॥” इति

किञ्चागमे साधुमभृतये आहारोपकरणविधितरणसङ्गमस्य पुण्यस्य कर्त्तव्येनोपदिष्टतयाऽऽगमममाणेनोपादेयत्वसिद्धिः, तथा चागमः—

“अवधिहे पुण्णे पण्णत्ते, तं महा—(१) अन्नपुण्णे, (२) पानपुण्णे, (३) स्नानपुण्णे, (४) स्नेहपुण्णे, (५) सयणपुण्णे, (६) मज्जपुण्णे, (७) वयपुण्णे, (८) वस्त्रपुण्णे, (९) नमोस्कारपुण्णे” इति ।

१ इह नीवित्ते राजन् ! असासत्ते, अधिकं तु पुण्यान्पट्ठावा ।
स शोचति मृत्युमुत्सोपनीतः, धर्ममकृत्वा परस्मिन् लोके ॥ १ ॥

२ नवविधं पुण्यं प्रवृत्तं, तथा—(१) अन्नपुण्यम्, (२) पानपुण्यम्, (३) स्नानपुण्यम्, (४) स्नेहपुण्यम्, (५) सयनपुण्यम्, (६) मज्जापुण्यम्, (७) वस्त्रपुण्यम्, (८) कायपुण्यम्, (९) नमस्कारपुण्यम् । इति ।

उत्तराध्ययनके तेरहवें अध्यायनमें पुण्यके संग्रह करनेकी अत्यन्त आवश्यकता प्रतिपादन की है—

“हे राजन् ! इस नश्वर जीवनमें पुण्य और धर्म न करनेवाले इहलोक पर-लोकमें मृत्युके सुखमें गये हुए शोच करते हैं ।”

आगममें साधु आदिके लिए आहार-उपकरण आदिका दान करने रूप पुण्य कर्त्तव्य माना है । आगममें कहा है कि—

“पुण्यं नव प्रकारका है यह इस प्रकार—(१) अन्न-पुण्य, (२) पान-पुण्य,

उत्तराध्ययनके तेरहवें अध्यायनमें पुण्यके संग्रह करनेकी अत्यन्त आवश्यकता प्रतिपादन करवाया गया है—

हे राजन् ! इस नश्वर जीवनमें पुण्य और धर्म न करनेवाले इहलोक पर-लोकमें मृत्युके सुखमें गये हुए शोच करते हैं ।

आगममें साधु आदिके लिए आहार-उपकरण आदिके दान करने रूप पुण्य कर्त्तव्य माना है । आगममें कहा है कि—

“पुण्यं नव प्रकारका है यह इस प्रकार—(१) अन्न-पुण्य, (२) पान-पुण्य,

“द्वित्रिंशं स्ववेक्षणं यः पुण्यपापम्” (द्विविधं क्षपयित्वा च पुण्य-पापम्) इति

શાસ્ત્રોમા એમ કહ્યું છે કે-‘પુણ્ય અને પાપ બેઉનો ક્ષય થવાથી મોક્ષની

પચ્છ્યયતે શાસ્ત્રે તત્ પારમાસાથ તરણિપરિત્યજનમિન મુક્તિપ્રાપ્તિસમપાપેષ્વ । સ્વ
સમુદ્રસ્ય પરસ્મિન્ પારે વિષમાનં યદ્ ગન્તુકામઃ પથિકોડપરતીરે રિમાન્સતિ
'કયમહ તરિપ્યામી'તિ, તવાનીં નાથ ત્રિલોક્ય " નૌરિયં પરપારમાપિકૈવ ન
મદીયસુદમાપિકા, અભ્યમસ્યા આશ્રયણેન " રૂપ્યાસોચ્ય યદિ નાથ નામસ્મ્ય
તદાડસૌ યદ્ ગન્તું ન શક્નોતિ । યદિ કથિન્નાનિ સંસ્થિતઃ સમુદ્રમષ્ટે પૂર્વોક્થાઃ
કુર્વાણો નાથં પરિત્યજેત્ તવાડપિ નાસૌ શુદ્ધપૈતિ પ્રત્યુત સમુદ્રસ્ય તરમ્તરસ્થોઽ
ર્ષયુક્તાડનાપમથે પથિસો નિમજ્જતિ ક્રિયતેડપિ ચ । યસ્તુ પુનઃકિંચી પથિકં
નાથમાશ્રયતિ તવાડસૌ પરં પાર પ્રાપ્ય તતઃ પરં ચક્ષિતુમસમાં તરણિ પરિત્યજતિ

ક્ષય હોનેસે મોક્ષકી પ્રાપ્તિ હોતી છે" સો રૂપ પ્રકાર સમસના બાહ્ય કિ-
જેસે સમુદ્રકો પાર કરકે ફિર નૌકાકા ત્યાગ કિયા જાતા છે । જેસે
સમુદ્રકે દૂસરે કિનારે પર પને હુય ઘરમેં જાનેકી રૂચ્છ કરનેવાલા
પથિક સોચતા છે કિ- 'મેં સમુદ્રકો કૈસે પાર કર સર્ફુંગા ?' વસી સમય
નૌકાકો દેસ કર વહ પથિક યદિ યહ વિચાર કરને લગે કિ 'રૂપસે તો
મેં પરછે પાર તક હી પર્હુચ સર્ફુંગા ઘર તક નહીં પર્હુચંગા' એસે વિચારસે
નૌકાકા અવલમ્બન ન કરે તો કમી ઘર નહીં પર્હુચ સકતા । યદિ
નૌકામેં પેઠા હુઆ કોઈ પથિક બીચ સમુદ્રમેં ઉત્ત વિચાર કરકે નૌકાકા
ત્યાગ કરવે તો બી ઘર નહીં પર્હુચ સકતા, ચલિક સમુદ્રકી ચંચલ તરંગો
ઔર ઔંચરોસે યુક્ત અપાહ જલમેં ગિર પડેગા ઔર મૃત્યુકો બી પ્રાપ્ત હો
જાયગા કિન્તુ જો વિવેકી પથિક નૌકાકા સહારા હેતા છે વસે નૌકા

પ્રાપ્તિ થાય છે" તે જો પ્રકારે સમજવું કે-જેમ સમુદ્રને પાર કરીને પછી નૌકાને
ત્યાગ કરવામાં આવે છે જેમ સમુદ્રના બીજા કિનારા પર બનેલા ઘરમાં જવાની
ઇચ્છા કરવાથી પથિક વિચારે છે કે 'હું સમુદ્રને કેવી રીતે કિતારી શકીશ ?'
જો ચળે નૌકાને બેઠને જો પથિક જો જેમ વિચાર કરવા લાગે કે "આથી
તો હું પેલા કિનારા સુધી જ પહોંચી શકીશ, ઘર સુધી નહિ પહોંચી શક, "
જોવા વિચારથી નૌકાનું અવલમ્બન ન કરે તો તે કદાપિ ઘેર પહોંચી શકશે નહિ
જો નૌકામાં બેઠેલા કેઇ પથિક સમુદ્રની ચઢી જોવા વિચાર કરીને નૌકાને
ત્યાગ કરી દે તો પણ ઘેર પહોંચતો નથી. જલકે સમુદ્રના અવળ તરંગો અને
અંતરીઓથી યુક્ત અપાઝ જગમાં પડી જશે અને મરણ પણ પામશે. પરંતુ
જો વિવેકી પથિક નૌકાને આશ્રય દે છે તેને નૌકા પેલે પાર પહોંચાડી દે છે.

एवं तरणितो विप्रयुक्तः पान्थः स्वावलम्बनो भूत्वा सुखेन सन्वरं स्वकीयं धाम समवाप्नोति, तथा भव्यजीवः संसारतः परस्मिन् पारे विद्यमानं मोक्षं गन्तुकामोऽपरपारे मनुष्यशरीरे तिष्ठन् विभावयति—“कथमहं दुःखबहुलं चतुर्गतिकसंसारं तरिष्यामि?” इति, तदानीं मुनिजनोपदेशश्रवणतो जैनागमाद्वा दयादानादिपुण्य-महिमानमवगत्य तत्र यदि विवेकी पुण्यमाश्रयते तदा स सुखेन संसारसागरमुत्तरति ।

અથવા યથાઽઙ્ગારકામસ્તાવત્ કાષ્ઠાદિષુ વહ્નિ પ્રજ્વાલયતિ, અન્યેન વા પ્રજ્વાલિતં વહ્નિમુપાદત્તે, તતઃ કાષ્ઠગતાનલં જલેન નિર્વાપયતિ, વહ્નિવિનાશો ચ સતિ અઙ્ગારોસ્પત્તિર્ભવતિ, एवं बह्मद्युपादानं विनाऽङ्गारो लब्धुमशक्यः यथाऽङ्गारं

परले पार पहुँचा देती है, आगे गति करनेमें असमर्थ होनेसे पथिक उसका त्याग करके स्वावलम्बी बन कर अपने घर पहुँच जाता है ।

इसी प्रकार भव्य जीव संसारसे परले पार पर अर्थात् मोक्षको जाना चाहता है । वह मनुष्यशरीररूपी इस पार पर ठहरा हुआ विचार करता है कि—‘मैं दुःखोंसे भरे हुए चतुर्गतिक संसार-सागरको कैसे पार कर सकूँगा?’ तब मुनिजनोंके उपदेशसे, अथवा शास्त्रोंसे दया दान आदि पुण्यकी महिमा जान कर पुण्यका आश्रय लेवे तो सुख-पूर्वक संसार-सागरके पार पहुँच सकता है ।

અથવા જૈસે કોયલે ચાહનેવાલે પુરુષ કાષ્ઠ આદિમેં અગ્નિ જલાતા હૈ, અથવા દૂસરેકે દ્વારા જલાઈ હુઈ અગ્નિકો ગ્રહણ કરતા હૈ, फिर उस अग्निको बुझा देता है । अग्नि बुझ जाने पर कोयला उत्पन्न होता है । इस प्रकार अग्निका आश्रय लिए बिना कोयला कदापि नहीं प्राप्त हो सकता ।

નોંકા આગળ ગતિ કરવામા અસમર્થ હોવાથી પથિક એનો ત્યાગ કરીને સ્વાવલંબી બનીને પોતાને ઘેર પહોચી જાય છે

એ પ્રકારે ભવ્ય જીવ સંસારને પેલેપાર અર્થાત્ મોક્ષે જવા ઇચ્છતો હોય છે તે મનુષ્ય-શરીરરૂપી આ કિનારા પર ઉભો રહીને વિચાર કરે છે કે ‘હું દુઃખોથી ભરેલા ચતુર્ગતિક સંસાર-સાગરને કેવી રીતે પાર કરી શકીશ ?’ ત્યારે મુનિજનોના ઉપદેશથી, અથવા શાસ્ત્રોદ્ધારા દયા દાન આદિ પુણ્યને મહિમા જાણીને પુણ્યને આશ્રય લે તો સુખપૂર્વક સંસારસાગરને પેલેપાર પહોચી શકે છે

અથવા જેને કોયલા બોધતા હોય છે તે પુરુષ લોકોને અગ્નિ લગાડે છે અથવા ખીજઓએ સળગાવેલા અગ્નિને ગ્રહણ કરે છે, અને પછી એ અગ્નિને હોલવી નાખે છે અગ્નિ હોલવાઈ જતા કોયલા ઉત્પન્ન થાય છે, એ રીતે અગ્નિનો આશ્રય લીધા

યજ્ઞપૂતે શાસ્ત્રે તત્ પારમાસાધ્ય તરણિપરિત્યજનમિષ મુક્તિપ્રાપ્તિસમપાપેભ્યઃ । સા
સમુદ્રસ્ય પરસ્મિન્ પારે વિષમાનં શુદ્ધ ગન્તુકામઃ પથિકોઽપરતીરે વિમાસ્પતે
'કથમહં તરિષ્યામી'તિ, તદાનીં નાનં વિલોચય "નૌરિયં પરપારપાપિદૈન ન
મરીયવૃદ્ધપાપિકા, અભ્યસ્યા આભયणेन" ઇત્યાભોષ્ય યદિ નાનં નાસ્મ્યને
વદાઽસૌ શુદ્ધં ગન્તું ન શક્નોતિ । યદિ કથિન્નાપિ સંસ્થિતઃ સમુદ્રમણ્યે પૂર્વોક્તયત્તં
કુર્વાણો નાન પરિત્યજેત્ તદાઽપિ નાસૌ શુદ્ધપૈતિ પસ્યુત સમુદ્રસ્ય તરન્તરશ્ચોભ
ર્ષયુક્તાઽમાપન્નછે પતિવો નિમજ્જતિ મિયતેઽપિ ચ । યસ્ય પુનરિલેકી પતિ
નાવમાધયતિ તયાઽસૌ પરં પારં પ્રાપ્ય તતઃ પરં ચસ્મિન્મહત્માં તરશ્ચિ પરિત્યજતિ

ક્ષય હોનેસે મોક્ષફી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ" સો ઇસ પ્રકાર સમજના વાઙ્મિય કિ
જેસે સમુદ્રકો પાર કરકે ફિર નૌકાકા ત્યાગ કિયા જાતા હૈ । જે
સમુદ્રકે દુસરે કિનારે પર યને હુપ ઘરમેં જાનેકી ઇચ્છા કરનેવાલ
પથિક સોચતા હૈ કિ-“મેં સમુદ્રકો કેસે પાર કર સકુંગા ?” ઊસી સમય
નૌકાકો દેસ્ય કર વહ પથિક યદિ યહ વિચાર કરને લગે કિ ‘ઇસસે તો
મેં પરહે પાર તક હી પહુંચ સકુંગા ઘર તક નહીં પહુંચુંગા’ એસે વિચારસે
નૌકાકા અવલમ્બન ન કરે તો કમી ઘર નહીં પહુંચ સકતા । યદિ
નૌકામેં બેઠા હુઆ કોઈ પથિક બીચ સમુદ્રમેં ઉક્ત વિચાર કરકે નૌકાકા
ત્યાગ કરવે તો બી ઘર નહીં પહુંચ સકતા, બલિક સમુદ્રકી અવલ તરગો
ઔર ખેરોસે યુક્ત અપાહ જલમેં ગિર પડેગા ઔર છુત્યુકો બી પ્રાપ્ત હો
જાયગા કિન્તુ જો વિલેકી પથિક નૌકાકા સહારા લેતા હૈ ઊસે નૌકા

પ્રાપ્તિ થાય છે" તે એ પ્રકારે સમજવું કે-જેમ સમુદ્રને પાર કરીને પછી નૌકાને
ત્યાગ કરવામાં આવે છે એમ સમુદ્રના બીજા કિનારા પર બનેલા ઘરમાં અપના
અન્ન કરવાથી પથિક વિચારે છે કે "હું સમુદ્રને કેવી રીતે ઊતરી શકીશ ?"
એ અપેક્ષે નૌકાને બેઠીને એ પથિક એ એમ વિચાર કરવા લાગે કે "અહીં
તો હું પેલા કિનારા સુધી જ પહોંચી શકીશ, પરંતુ સુધી નહિ પહોંચી શકીશ,"
એવા વિચારથી નૌકાનું અવલમ્બન ન કરે તો તે કશાપિ થેર પહોંચી શકશે નહિ.
એ નૌકામાં ઠીકેઠો કેટલો પથિક સમુદ્રની અપેક્ષે એવો વિચાર કરીને નૌકાનો
ત્યાગ કરી દે તો પણ થેર પહોંચતો નથી. બલકે સમુદ્રના અન્નના તરંગો અને
ભરમરીએથી મુક્ત અન્નના અન્નમાં પડી જશે અને મરણ પશ્ચ પામશે. પરંતુ
જો વિલેકી પથિક નૌકાનો અન્ન લે છે તેને નૌકા પેલે પાર પહોંચાવી દે છે.

एवं तरणितो विप्रयुक्तः पान्थः स्वावलम्बनो भूत्वा सुखेन सन्वरं स्वकीयं धाम समवाप्नोति, तथा भव्यजीवः संसारतः परस्मिन् पारे विद्यमानं मोक्षं गन्तुकामो-
ऽपरपारे मनुष्यशरीरे तिष्ठन् विभावयति—“कथमहं दुःखबहुलं चतुर्गतिकसंसारं तरिष्यामि?” इति, तदानीं मुनिजनोपदेशश्रवणतो जैनागमाद्वा दयादानादिपुण्य-
महिमानमवगत्य तत्र यदि विवेकी पुण्यमाश्रयते तदा समुखेन संसारसागरमुत्तरति ।

અથવા યથાડક્કારકામસ્તાવત્ કાષ્ઠાદિષુ વર્દિ પ્રજ્વાલયતિ, અન્યેન વા પ્રજ્વાલિતં વહ્નિપ્રપાદત્તે, તતઃ કાષ્ઠગતાનલં જલેન નિર્વાપયતિ, વહ્નિવિનાશે ચ સતિ ડક્કારોત્પત્તિર્નવતિ, एवं वह्न्युपादानं विनाऽङ्कारो लब्धुमशक्यः यथाऽङ्कारं

परले पार पहुँचा देती है, आगे गति करनेमें असमर्थ होनेसे पथिक उसका त्याग करके स्वावलम्बी बन कर अपने घर पहुँच जाता है ।

इसी प्रकार भव्य जीव संसारसे परले पार पर अर्थात् मोक्षको जाना चाहता है । वह मनुष्यशरीररूपी इस पार पर ठहरा हुआ विचार करता है कि—‘मैं दुःखोंसे भरे हुए चतुर्गतिक संसार-सागरको कैसे पार कर सकूँगा?’ तब मुनिजनोंके उपदेशसे, अथवा शास्त्रोंसे दया दान आदि पुण्यकी महिमा जान कर पुण्यका आश्रय लेवे तो सुख-पूर्वक संसार-सागरके पार पहुँच सकता है ।

अथवा जैसे कोयले चाहनेवाले पुरुष काष्ठ आदिमें अग्नि जलाता है, अथवा दूसरेके द्वारा जलाई हुई अग्निको ग्रहण करता है, फिर उस अग्निको बुझा देता है । अग्नि बुझ जाने पर कोयला उत्पन्न होता है । इस प्रकार अग्निका आश्रय लिए बिना कोयला कदापि नहीं प्राप्त हो सकता ।

નોંકા આગળ ગતિ કરવામા અસમર્થ હોવાથી પથિક એનો ત્યાગ કરીને સ્વાવલંબી બનીને પોતાને ઘેર પહોંચી બાથ છે

એ પ્રકારે ભવ્ય જીવ સંસારને પેલેપાર અર્થાત્ મોક્ષે જવા ઇચ્છતો હોય છે તે મનુષ્ય-શરીરરૂપી આ કિનારા પર ઉભો રહીને વિચાર કરે છે કે ‘હું હું ખોથી મરેલા ચતુર્ગતિક સંસાર-સાગરને કેવી રીતે પાર કરી શકીશ ?’ ત્યારે મુનિજનોના ઉપદેશથી, અથવા શાસ્ત્રોદ્વારા દયા દાન આદિ પુણ્યનો મહિમા બાણીને પુણ્યને આશ્રય લે તો સુખપૂર્વક સંસારસાગરને પેલેપાર પહોંચી શકે છે

અથવા જેને કોયલા બેઠતા હોય છે તે પુરૂષ લાકડાને અગ્નિ લગાડે છે. અથવા ખીજત્યોએ સળગાવેલા અગ્નિને અહણ કરે છે, અને પછી એ અગ્નિને છેડવી નાખે છે અગ્નિ હોલવાઈ જતા કોયલા ઉત્પન્ન થાય છે, એ રીતે અગ્નિનો આશ્રય લીધા

મતિ વહિભ્રસસ્ય કારણતા, ભ્રસસ્ય ચ પ્રતિયોગિસાપેક્ષત્વેન પ્રતિપાંગી વાસ્તવ-
 દેયો મતિ, તદ્વત્ મોક્ષં મતિ પુણ્યધ્વસસ્ય કારણતાયાં તત્પ્રતિયોગિત્વા પુન-
 મપ્યુપાદેયમેવ । પુણ્યમર્મયિત્વા શુભપરિણામરૂપ પુણ્યં ધ્યાનાદિશુદ્ધપરિણામ-
 સપયિત્વા મોક્ષો લઘું સ્મર્યતે । इत्थं चाऽऽगममामाण्येन पुण्यस्य मन्यवर्त्म-
 सुस्पष्टं सिध्यति, भण्यकर्त्तव्यतयाऽऽगम प्रतिपादितत्वात्, शुद्धभावकारणत्वाच्च ।
 पापम्=पातपति=શુભપરિણામાદ્ધર્મસયત્પાત્માનમિતિ, યદ્વા પાતિ=રક્ષણ-
 નોઽશુભપરિણામમિતિ પાર્પ=પુણ્યપરિપન્થિ તત્, વિસ્તરસ્તુ શ્રમણસુધીય-મત્કૃતજ્ઞિ-

અર્થાત્ જૈસે કોયલેકી પ્રાપ્તિકે લિપ્ અગ્નિકા ધ્વંસ કારણ હોતા હૈ ઝાંત
 ધ્વંસ પ્રતિયોગિસાપેક્ષ હોતા હૈ ફસલિપ્ અગ્નિકે ધ્વંસકા પ્રતિયોગી
 અગ્નિ મી ઉપાદેય હોતી હૈ । ફસી પ્રકાર મોક્ષકા કારણ પુણ્યકા ધ્વંસ હૈ,
 અતઃ ધ્વંસકા પ્રતિયોગી પુણ્ય મી મોક્ષકે લિપ્ ઉપાદેય હૈ । ઉસકા
 ઉપાદાન કિયે વિના મોક્ષકી પ્રાપ્તિ નહીં હો સકતી, ક્યોંકિ પહ્લે શુભ
 પરિણામ રૂપ પુણ્યકા ઉપાર્જન કરકે ફિર ધ્યાન આદિ શુદ્ધ પરિણામોસે
 ઘનકા ક્ષય કરકે મોક્ષ પ્રાપ્ત કિયા જા સકતા હૈ ।

ફસ પ્રકાર આગમમેં કસન્યરૂપસે પ્રતિપાદન કરનેસે તથા શુદ્ધ
 ભાવકા કારણ હોનેસે યહ મલી મોતિ સિદ્ધ હો ગયા કિ પુણ્ય મનરપ
 કર્તવ્ય હૈ

જો શુભ પરિણામોસે આત્માકો દૂર રક્ષતા હૈ-શુભ પરિણામ નહીં
 હોને દેતા ઉસે પાપ કહતે હૈ । વહ પુણ્યકા વિરોધી હૈ ।

વિના કોયલા ક્યાપિ પ્રાપ્ત થતા નથી. અર્થાત્ જેમ કોયલાની પ્રાપ્તિ માટે અગ્નિને
 ધ્વંસ કારણ બને છે અને ધ્વંસ પ્રતિયોગિ-સાપેક્ષ કોયલ છે માટે અગ્નિના ધ્વંસને
 પ્રતિયોગી અગ્નિ પણ ઉપાદેય બને છે એમ રીતે મોક્ષનું કારણ પુણ્યને, ધ્વંસ છે.
 એટલે ધ્વંસનું પ્રતિયોગી પુણ્ય પણ મોક્ષને માટે ઉપાદેય છે એનું ઉપાદાન ક્યાં
 વિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. કારણ કે પહેલા શુભ-પરિણામરૂપ પુણ્યનું
 ઉપાર્જન કરીને પછી ધ્યાન આદિ શુદ્ધ પરિણામોથી એને ક્ષય કરીને મોક્ષ પ્રાપ્ત
 કરી શકાય છે

એ રીતે આગમમાં કર્તવ્યરૂપે પ્રતિપાદન કર્યું હોવાથી તથા શુદ્ધ ભાવનું
 કારણ હોવાથી એ સારી રીતે સિદ્ધ થઈ ગયું કે પુણ્ય અવશ્ય કર્તવ્ય ॥

આત્માને શુભ પરિણામોથી દૂર રાખે છે-શુભ પરિણામ થવા રેતુ નથી તેને
 પાપ કહે છે તે પુણ્યનું વિરોધી છે

તોષણીટીકાતોઽવગન્તવ્યઃ । વન્ધમ્=વચ્યતે=પરતન્ત્રીક્રિયતેઽનેનાઽઽત્મેતિ વન્ધઃ= અભીષ્પિતસ્થાનપ્રાપ્તિગતિપ્રતિરોધલક્ષણઃ, જીવકર્મણોરયોગોલકબદ્ધચોરિવ તાદા-ત્મ્યાપન્નત્વં વા, સ ચ દ્રવ્યતો નિગડાદિઃ, ભાવતો રાગદ્વેષાદિઃ, યથા દ્રવ્યવન્ધન-વદ્ધો જનોઽભિમતસ્થાનલાભાભાવેન કારાગારાદાવેવ વિવિધવેદનાદારુણાં દશામા-સાદયન્ વિપીદતિ, તથાઽયમાત્મા જ્ઞાનાવરણીયાદિકર્માણ્કનિગડસન્દાનિતોઽનન્તા-ઽક્ષય્યસુખસમ્પદુલ્લસિતાઽવ્યાવાધાઽભિમતશિવસ્થાનપ્રાપ્તિં વિના જન્મજરામરણાદિ-જન્યાનન્યસામાન્યકષ્ટસમર્પિં સ્પષ્ટમનુભવન્નિદૈવ સંસારગહરે વિપીદતિ, તમ્ ।

આત્મા જિસસે વદ્ધ-પરતન્ત્ર હો જાલી હૈ, વહ અર્થાત્-અભીષ્ટ સ્થાનકી પ્રાપ્તિ કરાનેવાલી ગતિકો રોકનેવાલા વન્ધ કહલાતા હૈ । અથવા જૈસે લોહેકા ગોલા ઓર અગ્નિ એકમેકસે હો જાતે હૈં, ડસી પ્રકાર જીવ ઓર કર્મોમિં એકતાકા જ્ઞાન કરાનેવાલા વન્ધ હોતા હૈ । વેડી આદિ દ્રવ્યવન્ધ હૈ ઓર રાગદ્વેષ આદિ ભાવવન્ધ હૈ । જૈસે દ્રવ્યવન્ધ-નિગડ આદિ-સે વંધા હુઆ મનુષ્ય અભિમત સ્થાન પર ન પહુંચ સકનેકે કારણ કારાગાર આદિમેં હી વિવિધ વેદનાઓંકે દ્વારા દારુણ દશા પ્રાપ્ત કરતા હુઆ દુઃખ પાતા હૈ, વૈસે હી જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મ-સ્વરૂપ ભાવ-વન્ધરૂપી વેડીકે કારણ અનન્ત અવિનાશી સુખરૂપી સમ્પત્તિસે શોભિત, અવ્યાવાધ ઓર અભીષ્ટ મોક્ષ-સ્થાનકી પ્રાપ્તિકે વિના જન્મ જરા મરણ આદિસે હોનેવાલે અપરિમિત દુઃખ ભોગતા હુઆ ડસી સંસારરૂપી ગઢુમેં પડા હુઆ કષ્ટ ઊઠાતા હૈ ।

આત્મા જેથી બદ્ધ-પરતન્ત્ર થઇ બંધ છે તે-અર્થાત્ અભીષ્ટ સ્થાનની પ્રાપ્તિ કરાવનારી ગતિને રોકનાર બંધ કહેવાય છે અથવા જેમ લોહાને ગોળો અને અગ્નિ એક-એક બની બંધ છે, તેમ જીવ અને કર્મોમા એકતાનું જ્ઞાન કરાવનાર બંધ હોય છે જેડી આદિ દ્રવ્ય-બંધ છે અને રાગ-દ્વેષ આદિ ભાવ-બંધ છે જેમ દ્રવ્ય-બંધ-હેડ કે જેડી આદિથી બધાયલો મનુષ્ય ધારેલો સ્થાને ન પહોંચી શકવાને કારણે કારાગાર આદિમા જ વિવિધ વેદનાઓ દ્વારા દારુણ દશા પ્રાપ્ત કરતા હુ બ પામે છે તેમ જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મ-સ્વરૂપ ભાવ-બંધ રૂપી જેડીને કારણે, અનન્ત અવિનાશી સુખરૂપી સમ્પત્તિથી શોભિત, અવ્યાવાધ અને અભીષ્ટ મોક્ષસ્થાનની પ્રાપ્તિ વિના જન્મ-જરા-મરણ આદિથી થતા અપરિમિત હુ બ ભોગવતા જીવ આ સંસારરૂપી ખાડામા પડીને કષ્ટ ભોગવે છે

પ્રતિ વહિષ્વસસ્ય કારણતા, ધ્વસસ્ય ચ પ્રતિયોગિસાપેક્ષત્વેન પ્રતિયામી રાક્ષ-
 ઘેયો મનતિ, તદ્વાત્ મોક્ષં પ્રતિ પુણ્યધ્વંસસ્ય કારણતાયાં તત્પ્રતિયોગિત્વા પુન-
 મપ્યુપાદેયમેવ । પુણ્યમર્જયિત્વા શુભપરિણામરૂપ પુણ્યં ધ્યાનાદિશુદ્ધપરિણામ
 સપયિત્વા મોક્ષો સન્ન્યુ સ્થાયતે । इत्थं चाऽऽगमप्रामाण्येन पुण्यस्य मध्यवर्तमान-
 मरूपं सिध्यति, मध्यवर्तमानतयाऽऽगमे प्रतिपादितत्वात्, शुद्धमात्रकारणत्वात् ।

પાપમ્=પાતયતિ=શુભપરિણામાદ્ધ્વસયત્પ્રાપ્ત્યાનમિતિ, યદ્વા પાતિ=નિવસ્ય
 નોઽશુભપરિણામમિતિ પાપે=પુણ્યપરિપન્થિ તત્, વિસ્તરસ્તુ ભ્રમણસૂત્રીય-મત્ક્રમણિ

અર્થાત્ જૈસે કોયલેકી પ્રાપ્તિકે લિપ અગ્નિકા ધ્વંસ કારણ હોતા હૈ ઓર
 ધ્વંસ પ્રતિયોગિસાપેક્ષ હોતા હૈ ફસલિપ અગ્નિકે ધ્વંસકા પ્રતિયોગી
 અગ્નિ મી ઉપાદેય હોતી હૈ । ફસી પ્રકાર મોક્ષકા કારણ પુણ્યકા ધ્વંસ હૈ,
 અતઃ ધ્વંસકા પ્રતિયોગી પુણ્ય મી મોક્ષકે લિપ ઉપાદેય હૈ । ઉસકા
 ઉપાદાન કિયે વિના મોક્ષકી પ્રાપ્તિ નહીં હો સકતી, ક્યોંકિ પહેલે શુભ
 પરિણામ રૂપ પુણ્યકા ઉપાર્જન કરકે ફિર ધ્યાન આદિ શુદ્ધ પરિણામોત્તે
 ધ્વનકા ક્ષય કરકે મોક્ષ પ્રાપ્ત કિયા જા સકતા હૈ ।

ફસ પ્રકાર આગમમેં કસબ્યરૂપસે પ્રતિપાદન કરનેસે તથા શુદ્ધ
 આશકા કારણ હોનેસે યહ મહી મોતિ મિદ્ધ હો ગયા કિ પુણ્ય અવરપ
 કર્તવ્ય હૈ

જો શુભ પરિણામોસે આત્માકો દૂર રસતા હૈ-શુભ પરિણામ નહીં
 હોને દેતા ઉસે પાપ કહતે હૈ । યહ પુણ્યકા વિરોધી હૈ ।

વિના કોયલા કદાચ પ્રાપ્ત થતા નથી. અર્થાત્ જેમ કોયલાની પ્રાપ્તિ માટે અગ્નિને
 ધ્વંસ કરવું બને છે અને ધ્વંસ પ્રતિયોગિ-સાપેક્ષ હોય છે. માટે અગ્નિના ધ્વંસને
 પ્રતિયોગી અગ્નિ પણ ઉપાદેય બને છે. જો સ્ત્રીને મોક્ષનું કારણ પુણ્યનો ધ્વંસ છે.
 જો કોઈ ધ્વંસનું પ્રતિયોગી પુણ્ય પણ મોક્ષને માટે ઉપાદેય છે. જોનું ઉપાદાન કર્ત-
 વિન્ય મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. કારણ કે પહેલા શુભ-પરિણામરૂપ પુણ્યનું
 ઉપાર્જન કરીને પછી ધ્યાન આદિ શુદ્ધ પરિણામોથી જોને ક્ષય કરીને મોક્ષ પ્રાપ્ત
 કરી શકાય છે.

જે રીતે આગમમાં કર્તવ્યરૂપે પ્રતિપાદન કર્યું હોવાથી તથા શુદ્ધ ભાવનું
 કારણ હોવાથી જે સારી રીતે સિદ્ધ થઈ ગયું કે પુણ્ય અવરત્ત કર્તવ્ય છે.

આત્માને શુભ પરિણામોથી દૂર રાખે છે-શુભ પરિણામ થવા દેતું નથી તો
 પાપ કહે છે તે પુણ્યનું વિરોધી છે.

તોષણીટીકાતોઽવગન્તવ્યઃ । વન્ધમ્=વધ્યતે=પરતન્ત્રીક્રિયતેઽનેનાઽઽત્મેતિ વન્ધઃ=અભીપ્સિતસ્થાનપ્રાપ્તિગતિપ્રતિરોધલક્ષણઃ, જીવકર્મણોરયોગોલકવદ્વચોરિવ તાદાત્મ્યાપન્નત્વં વા, સ ચ દ્રવ્યતો નિગડાદિઃ, ભાવતો રાગદ્વેષાદિઃ, યથા દ્રવ્યવન્ધનવદ્ધો જનોઽભિમતસ્થાનલાભાભાવેન કારાગારાદાવેવ વિવિધવેદનાદારુણાં દશામાસાદ્યન્ વિષીદતિ, તથાઽયમાત્મા જ્ઞાનાવરણીયાદિકર્માષ્ટકનિગડસન્દાનિતોઽનન્તાઽક્ષય્યમુલ્લસિતાઽવ્યાવાધાઽભિમતશિવસ્થાનપ્રાપ્તિં વિના જન્મજરામરણાદિજન્યાનન્યસામાન્યકષ્ટસમર્પિં સ્પષ્ટમનુભવન્નિહૈવ સંસારગહરે વિષીદતિ, તમ્ ।

આત્મા જિસસે બદ્ધ-પરતન્ત્ર હો જાતી હૈ, વહ અર્થાત્-અભીષ્ઠ સ્થાનકી પ્રાપ્તિ કરાનેવાલી ગતિકો રોકનેવાલા વન્ધ કહલાતા હૈ । અથવા જૈસે લોહેકા ગોલા ઓર અગ્નિ એકમેકસે હો જાતે હૈ, ડસી પ્રકાર જીવ ઓર કર્મોમિં એકતાકા જ્ઞાન કરાનેવાલા વન્ધ હોતા હૈ । વેડી આદિ દ્રવ્યવન્ધ હૈ ઓર રાગદ્વેષ આદિ ભાવવન્ધ હૈ । જૈસે દ્રવ્યવન્ધ-નિગડ આદિ-સે વંધા હુઆ મનુષ્ય અભિમત સ્થાન પર ન પહુંચ સકનેકે કારણ કારાગાર આદિમેં હી વિવિધ વેદનાઓકે દ્વારા દારુણ દશા પ્રાપ્ત કરતા હુઆ દુઃખ પાતા હૈ, વૈસે હી જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મ-સ્વરૂપ ભાવવન્ધરૂપી વેડીકે કારણ અનન્ત અવિનાશી સુખરૂપી સમ્પત્તિસે શોભિત, અવ્યાવાધ ઓર અભીષ્ઠ મોક્ષ-સ્થાનકી પ્રાપ્તિકે વિના જન્મ જરા મરણ આદિસે હોનેવાલે અપરિમિત દુઃખ ભોગતા હુઆ ઇસી સંસારરૂપી ગડેમેં પડા હુઆ કષ્ટ ઉઠાતા હૈ ।

આત્મા જેથી બદ્ધ-પરતન્ત્ર થઇ જાય છે તે-અર્થાત્ અભીષ્ઠ સ્થાનની પ્રાપ્તિ કરાવનારી ગતિને રોકનાર બંધ કહેવાય છે અથવા જેમ લોહાને ગોળા અને અગ્નિ એક-એક બની જાય છે, તેમ જીવ અને કર્મોમા એકતાનું જ્ઞાન કરાવનાર બંધ હોય છે જેડી આદિ દ્રવ્ય-બંધ છે અને રાગ-દ્વેષ આદિ ભાવ-બંધ છે જેમ દ્રવ્ય-બંધ-હેડ કે જેડી આદિથી બધાયલો મનુષ્ય ધારેલો સ્થાને ન પહોંચી શકવાને કારણે કારાગાર આદિમા જ વિવિધ વેદનાઓ દ્વારા દારુણ દશા પ્રાપ્ત કરતા હુ બ પામે છે તેમ જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મ-સ્વરૂપ ભાવ-બંધ-રૂપી જેડીને કારણે, અનન્ત અવિનાશી સુખરૂપી સમ્પત્તિથી શોભિત, અવ્યાવાધ અને અભીષ્ઠ મોક્ષસ્થાનની પ્રાપ્તિ વિના જન્મ-જરા-મરણ આદિથી થતા અપરિમિત હુ બ ભોગવતા જીવ આ સંસારરૂપી ખાડામા પડીને કષ્ટ ભોગવે છે

કિંચ-યથા મૂર્ત્તમૂર્ત્તયોઃ ઘટાકાશયોઃ સંયોગરૂપઃ સમ્બન્ધઃ, કરક્રિયયોર્મૂર્ત્તમૂર્ત્તયોઃ સમવાયસમ્બન્ધઃ પરૈરક્ષીક્રિયતે તથાડડત્મકર્મણોર્મૂર્ત્ત-મૂર્ત્તયોઃ સમ્બન્ધે ન કાચિદનુપપત્તિર્નામ । અપિ ચ યથા શરીરમિદમાત્મસમ્બદ્ધં પ્રત્યક્ષમુપલભ્યતે તથા પ્રેત્ય ભવાન્તરગમનનિમિત્તં કાર્મણલક્ષણં શરીરાન્તરમપ્યાત્મસમ્બદ્ધમિતિ સ્વી-કર્ત્તવ્યમ્ ।

નન્વપૂર્વાપરપર્યાયાડદૃષ્ટદેતુકમિદમેવ શરીરં તત્રાસ્તિ ન કાર્મણશરીરમિતિ ચેત્, અદૃષ્ટમૂર્ત્ત મૂર્ત્ત વા? અમૂર્ત્તત્વે કથં સ્થૂલમૂર્ત્તશરીરેણ તત્સમ્બન્ધઃ ? ભવન્મતે

અથવા જૈસે આકાશ અમૂર્ત્ત હૈ ઓર ઘટ મૂર્ત્ત હૈ તથાપિ ડન ડોનોંકા સંયોગ-સમ્બન્ધ હોતા હૈ, ઓર જૈસે મૂર્ત્ત હાથ તથા હાથસે હોનેવાલી અમૂર્ત્ત ક્રિયાકા ડુસરોંને સમવાય-સમ્બન્ધ સ્વીકાર ક્રિયા હૈ, ડસી પ્રકાર અમૂર્ત્ત આત્મા ઓર મૂર્ત્ત કર્મકા વન્ધ મી યુક્તિ-યુક્ત હી હૈ ।

અથવા જૈસે આત્માસે સંવદ્ધ યહ શરીર પ્રત્યક્ષસે સિદ્ધ હૈ ડસી પ્રકાર પરલોકમેં ગમન કરાનેવાલા કાર્મણ શરીર મી આત્માસે સંવદ્ધ હૈ, ંસા સ્વીકાર કરના ડાહિં ।

યદિ ંસા કહો કિ-‘અપૂર્વ’ યા ‘અદૃષ્ટ’કે કારણ યહી શરીર પરલોકકે લિં ગતિ કરાતા હૈ તો હમ પૂછેંગે કિ વહ અદૃષ્ટ અમૂર્ત્ત હૈ યા મૂર્ત્ત?, અમૂર્ત્ત હૈ તો સ્થૂલ મૂર્ત્ત શરીરકે સાથ અદૃષ્ટકા સંયોગ કૈસે

અથવા જેમ આકાશ અમૂર્ત છે અને ઘટ મૂર્ત છે, તથાપિ એ બેઉને સંયોગ-સંબંધ થાય છે, અને જેમ મૂર્ત હાથ તથા હાથથી થનારી અમૂર્ત ક્રિયાનો બીજાએ સમવાય-સંબંધ સ્વીકાર્યો છે, એ પ્રકારે અમૂર્ત આત્મા અને મૂર્ત કર્મનો બંધ પણ યુક્તિયુક્ત જ છે

અથવા જેમ આત્માથી સંબદ્ધ આ શરીર પ્રત્યક્ષથી સિદ્ધ છે, તેમ પરલોકમાં ગમન કરાવનાર કાર્મણ શરીર પણ આત્માથી સંબદ્ધ છે એવો સ્વીકાર કરવો જોઈએ

જે એમ કહો કે ‘અપૂર્વ’ યા ‘અદૃષ્ટ’ને કારણે આ શરીર પરલોકને માટે ગતિ કરાવે છે, તો એ પૂછીશું કે એ અદૃષ્ટ અમૂર્ત છે કે મૂર્ત?, અમૂર્ત છે તો સ્થૂલ મૂર્ત શરીરની સાથે અદૃષ્ટનો સંયોગ કેવી રીતે થયો?, તમારે મતે

મારોહું પ્રભવેદિતિ ચેન્ન, જીવકર્મણોઃ સ્વર્ણોપલયોરિવ સંયોગસ્યાઽનાદિકાલિક્ત્વાત્ ।

નચ 'જીવકર્મણોઃ સમ્બન્ધસ્યાઽનાદિત્વે મોક્ષો નૈવ સંભવતિ અનાદેરન્તાભાવાદાકાશાત્મનોરિવે'-તિ વાચ્યમ્, અનાદ્યનન્તત્વયોરિનાભાવાઽભાવાત્, અનાદેરપિ ઘટાદિપ્રાગભાવસ્ય સાન્તત્વોપલમ્ભાત્, અનાદેરપિ વીજાદ્ધુરાદિસન્તાનસ્ય દાઠાદિકારણવશાત્સાન્તતાદર્શનાચ્ચ, ઇત્યલમતિવિસ્તરેણ । વન્ધસ્વરૂપમુચ્યતે—

ઉત્તર—જૈસે खानमें रहे हुए सुवर्ण तथा पाषाणका सम्बन्ध अनादिकालीन है, वैसेही जीव और कर्मका भी सम्बन्ध अनादिकालीन है ।

कोई-कोई ऐसा कहते हैं कि जिसकी आदि नहीं होती उसका अन्त भी नहीं होता है, जैसे जीव और आकाशका सम्बन्ध कभी नष्ट नहीं होता, इस नियमके अनुसार यदि जीव-कर्मका सम्बन्ध अनादिकालीन है तो कभी उसका भी अन्त न होगा, फिर किसीको मोक्ष मिल ही नहीं सकेगा ।

उनका यह कथन दूषित है, क्योंकि घट आदिका प्राग् अभाव यद्यपि अनादिकालीन है फिर भी घट उत्पन्न होते ही उसका अन्त हो जाता है ।

बीज तथा वृक्षकी परम्परा भी अनादिकालીन है तथापि यदि बीज जल जाय तो उस परम्पराका अभाव हो जाता है, इसलिए आत्मकर्म-संयोग अनादि होनेपर भी सान्त हो सकता है । वन्धका स्वरूप कहते हैं—

ઉત્તર—જેમ ખાણુમાં રહેલા સુવર્ણ તથા પાષાણનો સળધ અનાદિ કાળનો છે તેમ જીવ અને કર્મનો પણ સળધ અનાદિકાળનો છે

કોઈ-કોઈ એમ કહે છે કે જેની આદિ નથી તેનો અંત પણ હોતો નથી, જેમકે જીવ અને આકાશનો સળધ કદાપિ નષ્ટ થતો નથી એ નિયમાનુસાર જે જીવ-કર્મનો સળધ અનાદિકાળનો છે તો કદાપિ તેનો અંત થશે નહિ, પછી કોઈને મોક્ષ મળી શકશે નહિ

એનું એ કથન દૂષિત છે, કારણ કે ઘટ આદિનો પ્રાગ્ અભાવ જે કે અનાદિકાળનો છે, તોપણ ઘટ ઉત્પન્ન થતા જ તેનો અંત થઈ જાય છે બીજ તથા વૃક્ષની પરપરા પણ અનાદિકાળની છે તથાપિ જે બીજ ગળી જાય તો એ પરપરાનો અભાવ થઈ જાય છે તેથી આત્મ-કર્મ-સંયોગ અનાદિ હોવા છતાં પણ સાન્ત થઈ શકે છે બંધનો સ્વરૂપ કહે છે—

તદસમ્મત્વાત્ । સમ્યગ્ ચાઽઽસ્મદ્કર્મસયોગેન કિમપરાદમ્ ?, યથ મૂર્ત્ત્વમગ્નીક્રિયતે
તદાઽન્યસર્પર્ષિશ્ચપ્રવેશન્યાયેન મૂર્ષામૂર્ષયોઃ સમ્યન્થઃ સ્વીકૃત્વ એવ ॥

નનુ કર્મસયોગાદાત્મનો મૂર્ત્ત્વં સંપદ્યતે, તર્મિથ સતિ બન્ધસમ્યન્થો
યુજ્યતે, કમ્બન્ધાત્પૂર્વં તુ આત્મનો મૂર્ત્ત્વામાષાત્ ક્યમિવ બન્ધઃ સમાવનાસર્વિ-

હુઆ ? ક્યોંકિ તુમ્હારે મતસે પેસા હોમા અસંભવ હૈ । વિના અદૃષ્ટકે
સમ્યન્થકે સ્પૂલ શરીરમેં પેષ્ટા નહીં હો સક્તી । સમ્યગ્ માનો તો આત્મા
ઔર કર્મકે સંયોગને ક્યા અપરાધ કિયા હૈ ? । અર્થાત્ જબ અમૂર્ત્ત
અદૃષ્ટ ઔર મૂર્ત્ત શરીરકા સમ્યગ્ હો સક્તા હૈ તો આત્મા ઔર કર્મકા
બી સંયોગ હો સક્તા હૈ ।

અગર અદૃષ્ટ (માન્ય) કો મૂર્ત્ત માનો તો અમૂર્ત્ત આત્માકે સાથ
વસકા સમ્યન્થ સ્વીકાર કરનેસે યહ માન હી લિયા કિ અમૂર્ત્ત ઔર
મૂર્ત્તકા સમ્યન્થ હોતા હૈ । જૈસે અન્યા સર્પ હથર ઉથર મટકકર ફિર
બિલમેં પ્રવેશ કરતા હૈ વૈસેહી તુમને કમ્બનાસે હથર ઉથર ઢોંકકર
બન્ધમેં અમૂર્ત્તકા મૂર્ત્તકે સાથ સંબધ સ્વીકાર કરહી લિયા ।

પ્રશ્ન-કર્મકા સયોગ હોનેપર આત્મા મૂર્ત્ત હોતી હૈ ઔર મૂર્ત્ત હોજને
પર બન્ધ હો સક્તા હૈ કિન્તુ કર્મબન્ધ હોનેસે પહ્લે તો આત્મા મૂર્ત્ત
નહીં થી-અમૂર્ત્ત થી, ફિર બન્ધકી સમાવના કેસે હો સક્તી હૈ ? ।

એમ યવુ અસંભવિત છે અદૃષ્ટના સંબધ વિના સ્વરૂપ શરીરમાં વેષ્ટ થઈ શકતી
નથી. સંભવ માને તો આત્મા અને કર્મના સંયોગે એ અપસંધ થયો છે ।
અર્થાત્ એ અમૂર્ત્ત અદૃષ્ટ અને મૂર્ત્ત શરીરનો સંબધ થઈ શકે છે તો આત્મા
અને કર્મનો પણ સંયોગ થઈ શકે છે

અગર અદૃષ્ટ (આત્મા)ને મૂર્ત્ત માને તો અમૂર્ત્ત આત્માની સાથે એનો સંબધ
સ્વીકારવાથી એમ માની લીધું કે અમૂર્ત્ત અને મૂર્ત્તના સંબધ થાય છે, એમ
અંધગણે સર્પ અહીં-તહીં બાટકીને પછી ઢરમાં પ્રવેશ કરે છે તેમ તમે કમ્બનાથી
અહીં-તહીં રોડીને છેવટે અમૂર્ત્તના મૂર્ત્તની સાથે સંબધ સ્વીકાર કરી લીધો.

પ્રશ્ન-કર્મના સંયોગ થયા પછી આત્મા મૂર્ત્ત થાય છે અને મૂર્ત્ત થયા
પછી બંધ થઈ શકે છે, પરન્તુ કર્મબંધ થયા પહેલા તો આત્મા મૂર્ત્ત ન હોતો,
અમૂર્ત્ત હોતો, પછી બંધની સંભાવના કેવી રીતે હોઈ શકે છે ?

મારોહું પ્રભવેદિતિ ચેન્ન, જીવકર્મણોઃ સ્વર્ણોપલયોરિવ સંયોગસ્યાઽનાદિ-
કાલિકત્વાત્ ।

નવ 'જીવકર્મણોઃ સમ્બન્ધસ્યાઽનાદિત્વે મોક્ષો નૈવ સંભવતિ અનાદેરન્તાભાવા-
દાકાશાત્મનોરિવે'તિ વાચ્યમ્, અનાદ્યનન્તત્વયોરિવિનાભાવાઽભાવાત્, અનાદેરપિ
ઘટાદિપ્રાગભાવસ્ય સાન્તત્વોપલમ્ભાત્, અનાદેરપિ વીજાઙ્કુરાદિસન્તાનસ્ય દાઘા-
દિકારણવશાત્સાન્તતાદર્શનાચ્ચ, ઇત્યલમતિવિસ્તરેણ । વન્ધસ્વરૂપમુચ્યતે—

ઉત્તર—જૈસે સ્વાનમૈં રહે હુએ સુવર્ણ તથા પાષાણકા સમ્બન્ધ અનાદિ-
કાલીન હૈ, વૈસેહી જીવ ઔર કર્મકા મી સમ્બન્ધ અનાદિકાલીન હૈ ।

કોઈ-કોઈ એસા કહતે હૈં કિ જિસકી આદિ નહીં હોતી ઉસકા
અન્ત મી નહીં હોતા હૈ, જૈસે જીવ ઔર આકાશકા સમ્બન્ધ કમી નષ્ટ
નહીં હોતા, ઇસ નિયમકે અનુસાર યદિ જીવ-કર્મકા સમ્બન્ધ અનાદિ-
કાલીન હૈ તો કમી ઉસકા મી અન્ત ન હોગા, ફિર કિસીકો મોક્ષ
મિલ હી નહીં સકેગા ।

ઉનકા યહ કથન દૂષિત હૈ, ક્યોંકિ ઘટ આદિકા પ્રાગ્ અભાવ યદ્યપિ
અનાદિકાલીન હૈ ફિર મી ઘટ ઉત્પન્ન હોતે હી ઉસકા અન્ત હોજાતા હૈ ।

વીજ તથા વૃક્ષકી પરમ્પરા મી અનાદિકાલીન હૈ તથાપિ યદિ વીજ
જલ જાય તો ઉસ પરમ્પરાકા અભાવ હો જાતા હૈ, ઇસલિએ આત્મકર્મ-
સંયોગ અનાદિ હોનેપર મી સાન્ત હો સકતા હૈ । વન્ધકા સ્વરૂપ કહતે હૈં—

ઉત્તર—જેમ ખાણુમા રહેલા સુવર્ણ તથા પાષાણુનો સંબંધ અનાદિ કાળનો છે
તેમ જીવ અને કર્મનો પણ સંબંધ અનાદિકાળનો છે

કોઈ-કોઈ એમ કહે છે કે જેની આદિ નથી તેનો અંત પણ હોતો નથી,
જેમકે જીવ અને આકાશનો સંબંધ કદાપિ નષ્ટ થતો નથી એ નિયમાનુસાર જો
જીવ-કર્મનો સંબંધ અનાદિકાળનો છે તો કદાપિ તેનો અંત થશે નહિ, પછી
કોઈને મોક્ષ મળી શકશે નહિ

એનું એ કથન દૂષિત છે, કારણ કે ઘટ આદિનો પ્રાગ્ અભાવ જો કે અનાદિ-
કાળનો છે, તોપણ ઘટ ઉત્પન્ન થતા જ તેનો અંત થઈ જાય છે બીજા તથા
વૃક્ષની પરપરા પણ અનાદિકાળની છે તથાપિ જો બીજા બગી જાય તો એ
પરપરાનો અભાવ થઈ જાય છે તેથી આત્મ-કર્મ-સંયોગ અનાદિ હોવા છતાં પણ
સાન્ત થઈ શકે છે બંધનો સ્વરૂપ કહે છે—

દાનાદિપ્રતિધાતકત્વમ્ (૮), તદ્રૂપો વન્ધઃ પ્રકૃતિવન્ધઃ ૧ ।

સ્થિતિઃ=જઘન્યાદિભેદેન કર્મણામાત્મના સહાવસ્થાનં, તલ્લક્ષણો વન્ધઃ સ્થિતિવન્ધઃ ૨ ।

અનુભાગો=રસઃ=કર્મણાં ફલદાતૃત્વશક્તિતારતમ્યં, તત્સ્વરૂપો વન્ધોઽનુભાગ-વન્ધઃ ૩ ।

પ્રદેશઃ=કર્મદલસશ્ચયસ્વરૂપઃ=અનન્તાનન્તકર્મપ્રદેશાનામિયત્તારૂપેણ જીવ-પ્રદેશેષુ સમ્બન્ધસ્તલ્લક્ષણો વન્ધઃ પ્રદેશવન્ધઃ ૪ । ઉક્તશ્ચ—

“સ્વભાવઃ પ્રકૃતિઃ પ્રોક્તઃ, સ્થિતિઃ કાલાવધારણમ્ ।
અનુભાગો રસો જ્ઞેયઃ, પ્રદેશો દલસશ્ચયઃ ॥૧॥” ઇતિ ।

ભોગ ઉપભોગ ઔર વીર્યમેં વિઘ્ન ડાલના અન્તરાય કર્મકા સ્વભાવ હૈ ૮ ।
હસીકો પ્રકૃતિવન્ધ કહતે હૈં ।

(૨) સ્થિતિવન્ધ—વધે હુણ કર્મ આત્માકે સાથ જઘન્ય કિતને કાલ તક રહેંગે ઔર ઉત્કૃષ્ટ કિતને કાલ તક રહેંગે, હસ કાલકી મર્યાદાકો સ્થિતિવન્ધ કહતે હૈં ।

(૩) અનુભાગવન્ધ—ફલ દેનેવાલી કર્મોંકી શક્તિકે તારતમ્યકો અનુભાગવન્ધ કહતે હૈં ।

(૪) પ્રદેશવન્ધ—કિતને કર્મ આત્માકે સાથ વન્ધકો પ્રાપ્ત હુણ હૈં, હસ પ્રકાર કર્મપ્રદેશોંકી પરિગણનાકો પ્રદેશવન્ધ કહતે હૈં । કહા ભી હૈ—

“સ્વભાવકો પ્રકૃતિવન્ધ, કાલકી મર્યાદાકો સ્થિતિવન્ધ, રસકો અનુભાગવન્ધ ઔર કર્મપુદ્ગલોંકે સમૂહકો પ્રદેશવન્ધ કહતે હૈં ॥૧॥”

એ ગોત્રકર્મનેા સ્વભાવ છે ૭ તથા દ્વાન લાભ ભોગ ઉપભોગ અને વીર્યમાં વિઘ્ન નાખવું એ અતરાય-કર્મનેા સ્વભાવ છે ૮ એને પ્રકૃતિ-બધ કહે છે

(૨) સ્થિતિ-બધ-બધાયલા કર્મ આત્માની સાથે જઘન્ય કેટલા કાળસુધી રહેશે અને ઉત્કૃષ્ટ કેટલા કાળસુધી રહેશે એ કાળની મર્યાદાને સ્થિતિબધ કહે છે

(૩) અનુભાગ-બધ-જ્ઞાન આપનારી કર્મોની શક્તિના તારતમ્યને અનુભાગ-બધ-કહે છે

(૪) પ્રદેશ-બધ-કેટલા કર્મો આત્માની સાથે બધને પ્રાપ્ત થયા છે, એ પ્રકારે કર્મપ્રદેશોની પરિગણનાને પ્રદેશબધ કહે છે કહ્યું છે કે—

“સ્વભાવને પ્રકૃતિબધ, કાળની મર્યાદાને સ્થિતિબધ, રસને અનુભાગ-બધ અને કર્મ-પુદ્ગલોના સમૂહને પ્રદેશબધ કહે છે” (૧)

પ્રથમતુર્વિધ - પ્રકૃતિ-સ્થિત્ય-નુમાગ-પ્રવેશમેદાત્, તત્ર-પ્રકૃતિ-સ્વભાવ
આત્મયુક્તિતત્ત્વમંપુરુષાનાં તત્ત્વચક્રિકરૂપતયા પરિણમનસક્ષણઃ, યથા-નિમિત્ત
વિક્તસ્વમ્, શુદ્ધસ્ય મધુરસ્વમિત્યાદિ, તથા જ્ઞાનાવરણીયસ્ય જીવાદિપદાર્થાન્ત-
રોપકસ્વમ્ (૧), દર્શનાવરણીયસ્ય જીવાદીનામનાલોપકસ્વમ્ (૨), બેદનીયસ્યા-
અભ્યાસાપગુણનાપકસ્વમ્ (૩), મોહનીયસ્ય તત્ત્વારુષિત્વમવતિસ્થં ચ (૪), આયુષો-
મવાપાયકસ્વમ્ મોક્ષસ્ય સાધનન્તસ્થિત્યાચ્છાદકસ્વમિત્યર્થઃ (૫), નામ્નોઽમૂર્ત-
સ્વગુણનિરોપકસ્વમ્ (૬), ગોપસ્યાશુરુષપુગુણપાતકસ્વમ્ (૭), અન્તરાયસ્વ ચ

પ્રથમ ચાર પ્રકારના છે - (૧) પ્રકૃતિ-બંધ, (૨) સ્થિતિ-બંધ, (૩) અનુ-
માગ-બંધ અને (૪) પ્રવેશ-બંધ ।

(૧) પ્રકૃતિ-બંધ - પ્રકૃતિ સ્વભાવનો કહેલો છે । અર્થાત્ આત્માને દ્વારા
પ્રવેશ ક્રિયે દુષ્ટ કર્મોર્મે અમુક અમુક પ્રકારની શક્તિ આજાના । જેને
નીમકા સ્વભાવ કટુકતા, શુદ્ધકા સ્વભાવ માધુર્ય, इत्यादि । इसी प्रकार
જ્ઞાનાવરણ કર્મકા સ્વભાવ છે - આત્માને જ્ઞાનનો આચ્છાદિત કરના ।
દર્શનાવરણકા સ્વભાવ છે - દર્શનનો રોકનાર । અભ્યાસાપ ગુણનો પ્રગટ
ન હોને લેના બેદનીય કર્મકા ૩ । જીવાદિ તત્ત્વોર્મે રુષિ ન હોને લેના
તથા ચારિત્રનો રોકના મોહનીય કર્મકા ૪ । કિસી શરીરર્મે રોક રક્ષના
આયુક્તકા ૫ । અમૂર્તસ્વ ગુણનો પ્રગટ ન હોને લેના નામકર્મકા ૬ ।
અશુદ્ધ-અશુદ્ધ ગુણકા નાશ કર લેના ગોપકર્મકા ૭ । તથા જ્ઞાન લાભ

બંધ ચાર પ્રકારનો છે (૧) પ્રકૃતિ-બંધ, (૨) સ્થિતિ-બંધ, (૩) અનુમાગ-
બંધ અને (૪) પ્રવેશ-બંધ ।

(૧) પ્રકૃતિ-બંધ - પ્રકૃતિ સ્વભાવને કહે છે અર્થાત્ આત્મા વડે અશુદ્ધ કલ-
મતાં કર્મોર્મા અમુક-અમુક પ્રકારની શક્તિ આવી જતી તે જેમ લીધાને
સ્વભાવ કટુતા (કટુવાશ) છે જેણે સ્વભાવ મધુરતા (મિઠવાશ) છે ઇત્યાદિ
જે રીતે જ્ઞાનાવરણીય કર્મોર્મા સ્વભાવ આત્મજ્ઞના જ્ઞાનને આચ્છાદિત કરવાને
(દંકવાનો) છે ૧. દર્શનાવરણનો સ્વભાવ દર્શનને રોકવાનો છે ૨ અભ્યાસાપ અમુકને
પ્રગટ ન થવા લેવા જે લેદનીય-કર્મોર્મા સ્વભાવ છે ૩ ઇત્યાદિ તત્ત્વોર્મા રુષિ ન
લેવા લેવી તથા ચારિત્રને રોકવું જે મોહનીય-કર્મોર્મા સ્વભાવ છે ૪ કોઈ શરીરમા
આત્માને રોકી રાખવો જે આયુ-કર્મોર્મા સ્વભાવ છે ૫ અમૂર્તસ્વ અમુકને પ્રગટ
થવા ન લેવો જે નામકર્મોર્મા સ્વભાવ છે ૬ અશુદ્ધ-અશુદ્ધ અમુકને નાશ કરવો

दानादिप्रतिघातकत्वम् (८), तद्रूपो बन्धः प्रकृतिबन्धः १ ।

स्थितिः=जघन्यादिभेदेन कर्मणामात्मना सहावस्थानं, तल्लक्षणो बन्धः स्थितिबन्धः २ ।

अनुभागो=रसः=कर्मणां फलदातृत्वशक्तितारतम्यं, तत्स्वरूपो बन्धोऽनुभाग-बन्धः ३ ।

प्रदेशः=कर्मदलसञ्चयस्वरूपः=अनन्तानन्तकर्मप्रदेशानामियत्तारूपेण जीव-प्रदेशेषु सम्बन्धस्तल्लक्षणो बन्धः प्रदेशबन्धः ४ । उक्तञ्च—

“स्वभावः प्रकृतिः प्रोक्तः, स्थितिः कालावधारणम् ।

अनुभागो रसो ज्ञेयः, प्रदेशो दलसञ्चयः ॥१॥” इति ।

भोग उपभोग और वीर्यमें विघ्न डालना अन्तराय कर्मका स्वभाव है ८ । इसीको प्रकृतिबन्ध कहते हैं ।

(२) स्थितिबन्ध—बधे हुए कर्म आत्माके साथ जघन्य कितने काल तक रहेंगे और उत्कृष्ट कितने काल तक रहेंगे, इस कालकी मर्यादाको स्थितिबन्ध कहते हैं ।

(३) अनुभागबन्ध—फल देनेवाली कर्मोंकी शक्तिके तारतम्यको अनुभागबन्ध कहते हैं ।

(४) प्रदेशबन्ध—कितने कर्म आत्माके साथ बन्धको प्राप्त हुए हैं, इस प्रकार कर्मप्रदेशोंकी परिगणनाको प्रदेशबन्ध कहते हैं । कहा भी है—

“स्वभावको प्रकृतिबन्ध, कालकी मर्यादाको स्थितिबन्ध, रसको अनुभागबन्ध और कर्मपुद्गलोंके समूहको प्रदेशबन्ध कहते हैं ॥१॥”

એ ગોત્રકર્મનેા સ્વભાવ છે ૭ તથા દાન લાભ લોગ ઉપલોગ અને વીર્યમા વિઘ્ન નાખવું એ અતરાય-કર્મનેા સ્વભાવ છે ૮ એને પ્રકૃતિ-બધ કહે છે

(૨) સ્થિતિ-બધ-બધાયલા કર્મ આત્માની સાથે જઘન્ય કેટલા કાળસુધી રહેશે અને ઉત્કૃષ્ટ કેટલા કાળસુધી રહેશે એ કાળની મર્યાદાને સ્થિતિબધ કહે છે

(૩) અનુભાગ-બધ-ફળ આપનારી કર્મોની શક્તિના તારતમ્યને અનુભાગ-બધ-કહે છે

(૪) પ્રદેશ-બધ-કેટલા કર્મો આત્માની સાથે બધને પ્રાપ્ત થયા છે, એ પ્રકારે કર્મપ્રદેશોની પરિગણનાને પ્રદેશબધ કહે છે કહ્યું છે કે—

“સ્વભાવને પ્રકૃતિબધ, કાળની મર્યાદાને સ્થિતિબધ, રસને અનુભાગ-બધ અને કર્મ-પુદ્ગલોના સમૂહને પ્રદેશબધ કહે છે” (૧)

પરેપાં સ્વરૂપં ચ સુસાવવોષાય મોદકદૃષ્ટાતેન પ્રદર્શ્યતે—

યથા કસ્યચિદૌપધમોદકસ્ય પ્રકૃતિર્વાતશારિકા, કસ્યચિત્સ્પિષ્ટશારિકા, કસ્ય-
ચિત્કફશારિણી, કસ્યચિદ્ બુદિનાશિની, તથા કસ્યચિત્કર્મભા; પ્રકૃતિર્જ્ઞાનતત્ત્વ-
કારિણી, કસ્યચિદ્દર્શનાધરણવિષાપિનીત્યેવમાદિષિમિશ્રણક્રિમતાં કર્મભાં રત્ના
પ્રકૃતિબન્ધઃ (૧) ।

યથા કસ્યચિન્મોદકસ્ય સ્થિતિઃ સપ્તાહોરાપ્રમ્યાપિની, કસ્યચિત્પદ્મપ્રમ્યાપિની,
કસ્યચનૈકાદિકમાસ યાવત્ સ્થિતિસ્તથા કસ્યચિત્કર્મભક્ષિષ્કોટીકોટીસાગરોપમા
સ્થિતિઃ, કસ્યચિદ્વિંશતિકોટીકોટીસાગરોપમા, કસ્યચન સપ્તતિકોટીકોટીસાગરો-

સરલતાસે સમજાનેકે સ્થિતિ મોદકકા દૃષ્ટાન્ત દેકર ચારોં બર્ષોંક
સ્વરૂપ દિશ્વલાસે હૈ—

(૧) જૈસે કિસી ઔપધ—મોદકકી પ્રકૃતિ ધાતુકો હરનેવાલી હોતી હૈ,
કિસીકી પિત્તકો હરનેવાલી હોતી હૈ, કિસીકી કફકો હરનેવાલી
હોતી હૈ ઔર કિસી મોદકકી પ્રકૃતિ બુદિકો નષ્ટ કરનેવાલી હોતી હૈ।
इसी प्रकार किसी कर्मकी प्रकृति ज्ञानका आवरण करनेवाली होती है।
और किसीकी दर्शनका आवरण करनेवाली होती है। इस प्रकार निम्न
मिश्र शक्तिवाले कर्मोंका बन्ध होना प्रकृतिबन्ध है।

(૨) જૈસે કિસી મોદકકી સ્થિતિ એક સપ્તાહકી હોતી હૈ, કિર્સ
મોદકકી સ્થિતિ એક પક્ષ (પાલવાદિયુ)કી હોતી હૈ, કિસી મોદકકી સ્થિતિ
એક માસકી હોતી હૈ, જૈસે હી કિસી કર્મકી સ્થિતિ ત્રીસ કોટીકોટી
સાગરોપમકી હોતી હૈ, કિસીકો ચીસ કોટીકોટી સાગરોપમકી હોતી હૈ,

સરળતાથી સમજવાને માટે મોદકનું દ્રાવ આપીને ચારે બર્ષનું સ્વરૂપ
બતાવે છે—

(૧) જેમ કેટલું ઔપધ—મોદકની પ્રકૃતિ વાયુને હરવાવાળી છે કેટલું
શક્તિ પિત્તને હરવાવાળી છે કેટલુંની કફને હરવાવાળી છે, અને કેટલું મેઘકની
પ્રકૃતિ બુદિને નષ્ટ કરવાવાળી હોય છે એ રીતે કેટલું કર્મની પ્રકૃતિ જ્ઞાનનું
આવરણ કરનારી હોય છે કેટલુંની જ્ઞાનનું આવરણ કરનારી હોય છે, એ રીતે
વિવિધ-વિવિધ શક્તિવાળા કર્મોને બધા થયે એ પ્રકૃતિબન્ધ કહેવાય છે

(૨) જેમ કેટલું મોદકની સ્થિતિ એક સપ્તાહની હોય છે કેટલું મોદકની
સ્થિતિ એક પક્ષ (પાલવાદિયુ)ની હોય છે કેટલું મોદકની સ્થિતિ એક માસની
હોય છે, તેમજ કેટલું કર્મની સ્થિતિ ત્રીસ કોટીકોટી સાગરોપમની હોય છે
કેટલુંની ત્રીસ કોટીકોટી સાગરોપમની હોય છે, કેટલુંની સપ્તર કોટીકોટી સાગરોપમની

પમા, કસ્યચિન્નાન્તર્મુહૂર્તપરિચ્છિન્ના, एवं विभिन्नकर्मणां नियतकालावस्थानं स्थिति-
वन्धः (૨) ।

યથા કસ્યચિન્મોદકસ્યાનુભાગો(રસો)ઽતિમધુરઃ સ્વલ્પમધુરો વા, કસ્યચિ-
દતિકદુઃકઃ સ્વલ્પકદુઃકો વા, કસ્યચિન્નાતિમધુરો નાપ્યતિકદુઃકો ભવતિ, દ્વિગુણી-
કરણાદિના ચ સ એવ મન્દ-મન્દતરત્વાદિવ્યપદેશં ચ લભતે, તથા કર્મણામપિ
શુભાશુભાદિરૂપેણ તીવ્ર-તીવ્રતર-તીવ્રતમ-મન્દ-મન્દતર-મન્દતમત્વાદિભેદમિત્તો
વન્ધોઽનુભાગવન્ધો રસવન્ધવ્યપદેશ્યઃ (૩) ।

૧ શુભકર્મણામનુભાગો (રસો) દ્રાક્ષેશુક્તીરમાક્તીકવદતિમધુરો ભવતિ, યદનુભ-
કિસીકી સત્તર કોઢાકોઢી સાગરોપમકી હોતી હૈ, કિસી કર્મકી અન્ત-
ર્મુહૂર્ત માત્રકી હોતી હૈ, ઇસ પ્રકાર વિભિન્ન કર્મોંકા અમુક સમય તક
આત્માકે સાથ સ્થિત રહના સ્થિતિવન્ધ કહલાતા હૈ ।

(૩) જૈસે કિસી મોદકકા સ્વાદ (રસ) વહુત મીઠા હોતા હૈ, કિસી
મોદકકા કમ મીઠા હોતા હૈ, કિસીકા સ્વાદ વહુત કડુઆ હોતા હૈ,
કિસીકા કમ કડુઆ હોતા હૈ, કિસીકા સ્વાદ ન અધિક મીઠા હોતા હૈ,
ન અધિક કડુઆ હોતા હૈ, ઉસે હી દ્વિગુણ આદિ કરદેનેસે વહી મન્દ
મન્દતર આદિ કહલાને લગતા હૈ । વૈસે હી કર્મોંકા રસ શુભ^૧ અશુભ
રૂપસે તીવ્ર, તીવ્રતર, તીવ્રતમ, મન્દ, મન્દતર ઓર મન્દતમ આદિ ભેદોંસે
વિવિધ પ્રકારકા હોતા હૈ । ઉસે હી અનુભાગવન્ધ યા રસવન્ધ કહતે હૈ ।

૧ શુભકર્મોંકા અનુભાગ (રસ) દાઘ, સાંઠા (ગન્ના), દૂધ યા મધુકે સમાન
હોય છે, કોઈ કર્મની સ્થિતિ માત્ર અંતર્મુહૂર્તની હોય છે એ પ્રકારે વિભિન્ન
કર્મોંનુ અમુક સમય સુધી આત્માની સાથે સ્થિત રહેવું એ સ્થિતિવન્ધ કહેવાય છે,
(૩) જેમ કોઈ મોદકનો સ્વાદ (રસ) બહુ મીઠો હોય છે. કોઈ મોદકનો
ઓછો મીઠો હોય છે, કોઈ મોદકનો સ્વાદ બહુ કડવો હોય છે, કોઈનો ઓછો
કડવો હોય છે, કોઈનો સ્વાદ ન વધુ મીઠો કે વધુ કડવો હોય છે, તેને દ્વિગુણ
(ખેવડો) કરવાથી તે મદ-મદતર આદિ કહેવાવા લાગે છે, એજ રીતે કર્મોંનો
રસ શુભ^૧ અશુભ રૂપથી તીવ્ર, તીવ્રતર, તીવ્રતમ, મદ, મદતર, મદતમ આદિ
ભેદોંએ કરીને વિવિધ પ્રકારનો થાય છે એને જ અનુભાગવન્ધ યા રસવન્ધ
કહે છે.

૧ શુભ કર્મોંનો અનુભાગ (રસ) દ્રાક્ષ, ચેરડી, દૂધ યા મધના જેવા અતિમધુર હોય છે.

પતેપાં સ્વરૂપં ચ સુસાવયોપાય મોદકાદિભ્યઃ—

યથા કસ્યચિદૌપચમોદકસ્ય પ્રકૃતિર્વાતહારિકા, કસ્યચિત્પિષ્ઠહારિકા, કસ્ય ચિત્કફહારિણી, કસ્યચિદ્ બુદ્ધિનાશિની, તથા કસ્યચિત્કર્મભઃ પ્રકૃતિર્જ્ઞાનાવરણ-
કારિણી, કસ્યચિદ્દર્શનાવરણવિષાપિનીત્યેવમાદિષિમિશ્રગત્ક્રિમતાં કર્મણાં ક્વા પ્રકૃતિવન્ધ્યઃ (૧) ।

યથા કસ્યચિન્મોદકસ્ય સ્થિતિઃ સપ્તાહોરાપ્રમ્યાપિની, કસ્યચિત્પ્રમ્યાપિની, કસ્યચનેકાદિકમાસં યાવત્ સ્થિતિસ્તથા કસ્યચિત્કર્મભઃસિંધુત્કોટીકોટીસાગરોપમા સ્થિતિઃ, કસ્યચિદ્દ્વિવૃત્તિકોટીકોટીસાગરોપમા, કસ્યચન સત્ત્વિકોટીકોટીસાગરો-

પરલતાસે સમજાનેકે લિપ્ત મોદકકા રૂપાન્ત દેકર ચારોં ચ ચોંક સ્વરૂપ દિશ્વલાતે હૈ—

(૧) જૈસે કિસી ઔપચ—મોદકકી પ્રકૃતિ વાતકો હરનેવાલી હોતી હૈ, કિસીકી પિષ્ઠકો હરનેવાલી હોતી હૈ, કિસીકી કફકો હરનેવાલી હોતી હૈ ઔર કિસી મોદકકી પ્રકૃતિ બુદ્ધિકો નષ્ટ કરનેવાલી હોતી હૈ। इसी प्रकार किसी कर्मकी प्रकृति ज्ञानका आवरण करनेवाली होती है और किसीकी दर्शानका आवरण करनेवाली होती है। इस प्रकार भिन्न-भिन्न शक्तिवाले कर्मोंका बन्ध होना प्रकृतियच है ।

(૨) જૈસે કિસી મોદકકી સ્થિતિ એક સપ્તાહકી હોતી હૈ, કિસી મોદકકી સ્થિતિ એક પક્ષ (પચ્ચાદિ)કી હોતી હૈ, કિસી મોદકકી સ્થિતિ એક માસકી હોતી હૈ, જૈસે હી કિસી કર્મકી સ્થિતિ ત્રીસ કોઠાકોઠી સાગરોપમકી હોતી હૈ, કિસીકો બીસ કોઠાકોઠી સાગરોપમકી હોતી હૈ.

સરળતાથી સમજવાને માટે મોદકનું દશાવ આપીને ચાર બધેનું સ્વરૂપ બતાવે છે—

(૧) જેમ કેઈ ઔપચ—મોદકની પ્રકૃતિ વાયુને હરવાવાળી છે કેઈની શક્તિ પિત્તને હરવાવાળી છે, કેઈની કફને હરવાવાળી છે, અને કેઈ મોદકની પ્રકૃતિ બુદ્ધિને નષ્ટ કરવાવાળી હોય છે એ રીતે કેઈ કર્મની પ્રકૃતિ જ્ઞાનનું આવરણ કરવારી હોય છે કેઈની દર્શનનું આવરણ કરવારી હોય છે, એ રીતે ભિન્ન-ભિન્ન શક્તિવાળાં કર્મોના બધ સ્વે એ પ્રકૃતિબધ કહેવાય છે

(૨) જેમ કેઈ મોદકની સ્થિતિ એક સપ્તાહની હોય છે કેઈ મોદકની સ્થિતિ એક પક્ષ (પચ્ચાદિ)ની હોય છે કેઈ મોદકની સ્થિતિ એક માસની હોય છે, તેમજ કેઈ કર્મની સ્થિતિ ત્રીસ કોઠાકોઠી સાગરોપમની હોય છે, કેઈની બીસ કોઠાકોઠી સાગરોપમની હોય છે, કેઈની ચત્તર કોઠાકોઠી સાગરોપમની

મા, કસ્યચિન્નાન્તર્મુહૂર્તપરિચ્છિન્ના, एवं विभिन्नकर्मणां नियतकालावस्थानं स्थिति-
बन्धः (२) ।

યથા કસ્યચિન્મોદકસ્યાનુભાગો(રસો)ઽતિમધુરઃ સ્વલ્પમધુરો વા, કસ્યચિ-
ત્તિકટુકઃ સ્વલ્પકટુકો વા, કસ્યચિન્નાતિમધુરો નાપ્યતિકટુકો ભવતિ, દ્વિગુણી-
કરણાદિના ચ સ એવ મન્દ-મન્દતરત્વાદિવ્યપદેશં ચ લભતે, તથા કર્મણામપિ
'શુભાશુભાદિરૂપેણ તીવ્ર-તીવ્રતર-તીવ્રતમ-મન્દ-મન્દતર-મન્દતમત્વાદિભેદભિન્નો
વન્ધોઽનુભાગવન્ધો રસવન્ધવ્યપદેશયઃ (૩) ।

૧ શુભકર્મણામનુભાગો (રસો) દ્રાક્ષેશુક્ષીરમાક્ષીકવદતિમધુરો ભવતિ, યદનુભ-
કિસીકી સત્તર કોડાકોડી સાગરોપમકી હોતી હૈ, કિસી કર્મકી અન્ત-
ર્મુહૂર્ત માત્રકી હોતી હૈ, ઇસ પ્રકાર વિભિન્ન કર્મોંકા અમુક સમય તક
આત્માકે સાથ સ્થિત રહના સ્થિતિવન્ધ કહલાતા હૈ ।

(૩) જૈસે કિસી મોદકકા સ્વાદ (રસ) વહુત મીઠા હોતા હૈ, કિસી
મોદકકા કમ મીઠા હોતા હૈ, કિસીકા સ્વાદ વહુત કડુઆ હોતા હૈ,
કેસીકા કમ કડુઆ હોતા હૈ, કિસીકા સ્વાદ ન અધિક મીઠા હોતા હૈ,
ન અધિક કડુઆ હોતા હૈ, ઉસે હી દ્વિગુણ આદિ કરદેનેસે વહી મન્દ
મન્દતર આદિ કહલાને લગતા હૈ । વૈસે હી કર્મોંકા રસ 'શુભ' અશુભ
રૂપસે તીવ્ર, તીવ્રતર, તીવ્રતમ, મન્દ, મન્દતર ઓર મન્દતમ આદિ ભેદોંસે
વિવિધ પ્રકારકા હોતા હૈ । ઉસે હી અનુભાગવન્ધ યા રસવન્ધ કહતે હૈ ।

૧ શુભકર્મોંકા અનુભાગ (રસ) દાઘ, સાંઠા (ગન્ના), દૂધ યા મધુકે સમાન
હોય છે, કોઈ કર્મની સ્થિતિ માત્ર અતર્મુહૂર્તની હોય છે એ પ્રકારે વિભિન્ન
કર્મોંનું અમુક સમય સુધી આત્માની સાથે સ્થિત રહેવું એ સ્થિતિબન્ધ કહેવાય છે,
(૩) જેમ કોઈ મોદકનો સ્વાદ (રસ) બહુ મીઠો હોય છે. કોઈ મોદકનો
ઓછો મીઠો હોય છે, કોઈ મોદકનો સ્વાદ બહુ કડવો હોય છે, કોઈનો ઓછો
કડવો હોય છે, કોઈનો સ્વાદ ન વધુ મીઠો કે વધુ કડવો હોય છે, તેને દ્વિગુણ
(જેવડો) કરવાથી તે મદ-મદતર આદિ કહેવાવા લાગે છે, એજ રીતે કર્મોંના
રસ શુભ અશુભ રૂપથી તીવ્ર, તીવ્રતર, તીવ્રતમ, મદ, મદતર, મદતમ આદિ
ભેદોંએ કરીને વિવિધ પ્રકારનો થાય છે એને જ અનુભાગબન્ધ યા રસબન્ધ
કહે છે.

૧ શુભ કર્મોંના અનુભાગ (રસ) દ્રાક્ષ, શેરડી, દૂધ યા મધના જેવા અતિમધુર હોય છે.

येन जीवः सान्द्रानन्दसन्दोऽस्तु न्दिसान्तःकरणो जायते । अथुमकर्मणां रसस्तु निम्न-
 फिराततिक्तादिवदसितरां तिक्तो मयति, यदनुमयेन जीवोऽनिर्बचनीयं व्याकुलीकृतं
 मयते, तीव्रतीव्रतरत्वादिवोपनार्थं च इष्टान्तः ग्रहर्ष्यते-इष्टुनिम्नयोरन्यतस्त-
 त्तुःश्लेष्टकपरिमितो रसः 'स्वामाविकरस' इत्युच्यते, यद्विवापद्मारोत्पन्नस्त्वो वा-
 श्लेष्टकचतुष्टयस्याने श्लेष्टकमितयमाप्रोऽवशिष्येत तदाऽसौ 'तीव्र' इत्युच्यते, इन्-
 त्कासनेन श्लेष्टकद्वितयमाप्रोऽवशिष्येत तदा 'तीव्रतर' इत्यभिधीयते, पुनरप्युत्प-
 न्नेन श्लेष्टकैकमाप्रोऽवशिष्टे 'तीव्रतम' इति कथ्यते ।

इष्ट निम्बयोरेव शेटकैकमाधो रसः 'स्वामाधिकरसः' इत्युच्यते, एकल्लजसमेखनेन 'मन्दरस' इति, द्विशेटकजलसंयोजनेन 'मन्दतरो रस' इति, शेटकभित्तयपरिमितजलसम्बन्धेन 'मन्दतमो रस' इति व्यपदेशं समते ।

अतिमधुर होता है, इसके उपभोगसे आत्मामें अत्यन्त आनन्द उत्पन्न होता है। अशुभ कर्मोंका फल नीम चिरायता आदिके समान अत्यन्त तिक्त होता है, इस अनुभव करनेसे जीव अतिशय व्याकुलता प्राप्त करता है। तीव्र तीव्रतर आसमझानेके लिये उदाहरण देते हैं—रस या नीममेंसे किसीका चार सेर र 'स्वामाविक रस' करसाता है, यदि अधिमें उकालने पर तीन सेर रह जा तो वह तीव्र करसाता है, फिर उकालने पर दो सेर बच जाय तो तीव्रत करसाता है, यदि फिर उकालने पर सिर्फ एक सेर बाकी रह जाय त वह तीव्रतम करसाता है।

इष्ट और निम्बका एक सेर रस स्वभाविक रस, उसमें एक सेर जल मिला दिया जाय तो मन्द, दो सेर मिलानेसे मन्दतर, तीन सेर मिलानेसे मन्दतम ॥ करलाता है ।

કિના કલમકર્તા આત્મપ્રાર્થના આશયે આજના કલમના નામ છે. અનુભવ કષ્ટિનું ફળ જીનમે, પ્રિય
આરિની પેઠે અત્યવ તિરક હોય છે કિના અનુભવ કરવાથી હવે અવિશ્વ અનુભવ પ્રાપ્ત એ એ
તેજ લેખતા આરિ સમજવવાને વડાકલ્પ આપે છે-દીકરી ના જીનપ્રાર્થથી કહેશે કેવળિ આ દેશ
સ્વાધર્મિક રસ કહેવાય છે તેને અગ્નિ ના કાલવાથી અનુ દેશ રહે તે તે લેખ કહેવાય એ
ફરી કાલપ્રાર્થા બે દેશ રહે તે તે લેખતા કહેવાય છે. અને તેને ફરીથી કાલપ્રાર્થા આજ દેશ
રહે તે તે લેખતા કહેવાય છે.

કોઈ બન શકેલા બે દોર સ્વાધ્યાયિકા રાખ્યાં એ બે દોર પાછી કલ્પવૃક્ષ અને તે મદ, બે દોર પાછી ધિવર્ણ મદદા અને જ્યુ દોર પાછી ધિવર્ણ મદદા ૧૪ રહેવા મે.

યથા કસ્યચિન્મોદકસ્ય પ્રદેશઃ=કળિકાદિદલસંઘ્રયઃ પરિમાણેન દ્વિકર્પમિતઃ, કસ્યચિત્કર્પત્રયમિતઃ, એવં કસ્મિંશ્ચિત્ કર્મદલે પરિમાણતોઽધિકસંખ્યકાઃ, કસ્મિંશ્ચિન્ન્યૂનસંખ્યકાઃ, ઇત્યેવં ન્યૂનાધિક્યરૂપેણ કર્મવર્ગણાભિરાત્મનોઽભિસમ્બન્ધઃ પ્રદેશવન્ધઃ (૪) ।

મોક્ષમ્=મોક્ષણં મોક્ષઃ, સ ચ દ્રવ્યભાવભેદાદ્વિવિધઃ, તત્ર દ્રવ્યતો નિગડાદિતઃ, ભાવતો જ્ઞાનાવરણીયાદ્યવિધકર્મપાશતઃ પૃથગ્ભવનમાત્મનઃ, પ્રકૃતે ચ ભાવમોક્ષસ્ય આત્મનઃ પુનરપાદુર્ભાવ્યશેષકર્મક્ષયાદનન્તજ્ઞાનશાશ્વતાવસ્થિતિ-કૃતકૃત્યત્વાઽવ્યાવાધસુખસ્વરૂપસ્ય ગ્રહણમ્ ।

(૪) જૈસે કિસી મોદકમેં આટે આદિકે પ્રદેશ, પરિમાણમેં દો તોલા હોતા હૈ, કિસીકા ત્રીન તોલા હોતા હૈ । ઈસી પ્રકાર કિસી કર્મદલમેં અધિક સંખ્યાવાલે પ્રદેશ હૈ, કિસી કર્મદલમેં કમ સંખ્યાવાલે પ્રદેશ હોતે હૈ, અતઃ ન્યૂનાધિક રૂપસે કર્મવર્ગણાઓંકે સાથ આત્માકા સમ્બન્ધ હોના પ્રદેશવન્ધ હૈ ।

છૂટનેકો મોક્ષ કહતે હૈ, મોક્ષ મી દો પ્રકારકા હૈ-(૧) દ્રવ્યમોક્ષ ઔર (૨) ભાવમોક્ષ । વેડી આદિસે છૂટના દ્રવ્યમોક્ષ હૈ ઔર જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મરૂપી પાશસે આત્માકા મુક્ત હો જાના ભાવમોક્ષ હૈ ।

યહાં સમસ્ત કર્મોંકે આત્યન્તિક અભાવસે ઉત્પન્ન હોનેવાલે અનન્ત જ્ઞાન, શાશ્વત સ્થિતિ, કૃત-કૃત્યતા, અવ્યાવાધ સુખસ્વરૂપ ભાવ-મોક્ષકા ગ્રહણ કિયા ગયા હૈ ।

(૪) જેમ કોઇ મોહકમા આટા આદિનો પ્રદેશ પરિમાણમાં બે તોલા હોય છે, કોઇમા ત્રણ તોલા હોય છે, એજ રીતે કોઇ કર્મદળમા અધિક સંખ્યાવાળા પ્રદેશો છે, કોઇ કર્મદળમાં ઓછી સંખ્યાવાળા પ્રદેશો હોય છે, એમ ન્યૂનાધિક રૂપે કર્મવર્ગણાઓની સાથે આત્માનો સંબંધ થવો એ પ્રદેશબંધ છે

છૂટવાને મોક્ષ કહે છે મોક્ષના પણ બે પ્રકાર છે (૧) દ્રવ્ય-મોક્ષ અને (૨) ભાવમોક્ષ, જેડી વગેરેથી છૂટવું એ દ્રવ્યમોક્ષ છે અને જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મરૂપી પાશથી આત્માનું મુક્ત થઈ જવું તે ભાવમોક્ષ છે

અહીં સર્વ કર્મેના આત્યન્તિક અભાવથી ઉત્પન્ન થનારા અનંત જ્ઞાન, શાશ્વત-સ્થિતિ, કૃતકૃત્યતા, અવ્યાબાધ-સુખ-સ્વરૂપ ભાવમોક્ષને ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે

વેન ખીચ સાન્નાનન્દસન્દોહતુન્દિલાન્તઃકરણો જાયતે । અશુભકર્મણાં રસસુ નિષ્કિરાવતિષ્ઠાદિવદતિતરાં તિલ્કો મવસિ, યદનુમવેન જીવોઽનિર્વચનીયં વ્યાકુલીકાં મનતે, તીવ્રતીવ્રતરત્નાદિયોષનાયં ચ જ્ઞાન્તઃ મહર્ચતે-શ્ચ નિમ્બયોરન્યતસ્ત્વત્તુઃશેટકપરિમિતો રસઃ ‘સ્વામાષિકરસ’ ઇત્યુચ્યતે, ચઢિતાપદ્મારોત્કાષિતો ષ્ચ શેટકષત્તુપ્રયસ્યાને શેટકમિતયમાપ્રોઽષશિષ્યેત તદાઽસી ‘તીવ્ર’ ઇત્યુચ્યતે, ફક્ત્ત્કાલનેન શેટકદ્વિતયમાપ્રોઽષશિષ્યેત તદા ‘તીવ્રતર’ ઇત્યમિધીયતે, પુનરપ્સુસ્મકલનેન શેટકૈકમાપ્રોઽષશિષ્ટે ‘તીવ્રતમ’ ઇતિ કમ્યતે ।

શ્ચ નિમ્બયોરેષ શેટકૈકમાપ્રો રસઃ ‘સ્વામાષિકરસઃ’ ઇત્યુચ્યતે, એકશેટકજલમેકલનેન ‘મન્દરસ’ ઇતિ, ત્રિશેટકજલસંયોજનેન ‘મન્દતરો રસ’ ઇતિ, ચેટકમિતયપરિમિતજલસમ્બન્ધેન ‘મન્દતમો રસ’ ઇતિ વ્યપવચ્ચં લમતે ।

અતિમધુર હોવા હૈ, ઇસકે ઉપમોગસે આત્મામે અસ્પન્ત આનન્દ ઉત્પન્ન હોવા હૈ । અશુભ કર્મોંકા ફલ નીમ ચિરાયતા આવિકે સમાન અસ્પન્ત તિલ્ક હોવા હૈ, ઇસમ અનુમવ કરનેસે જીવ અતિશય વ્યાકુલતા પ્રાપ્ત કરવા હૈ । તીવ્ર તીવ્રતર આદિ સમજાનેકે સિયે ઉદાહરણ વેતે હૈ—શ્ચ યા નીમમેસે કિસીકા ચાર સેર રસ ‘સ્વામાષિક રસ’ કહલાવા હૈ, યદિ અધિમે ઉકાલને પર ત્રીન સેર રહ જાય તો વહ તીવ્ર કહલાવા હૈ, ફિર ઉકાલને પર દો સેર વચ જાય તો તીવ્રતર કહલાવા હૈ, યદિ ફિર ઉકાલને પર સિર્ફ એક સેર વાકી રહ જાય તો વહ તીવ્રતમ કહલાવા હૈ ।

શ્ચ ઔર નિમ્બકા એક સેર રસ સ્વામાષિક રસ, ઉસમે એક સેર જલ મિલ્લ દિયા જાય તો મન્દ, દો સેર મિલાનેસે મન્દતર, ત્રીન સેર મિલાનેસે મન્દતમ રસ કહલાવા હૈ ।

કેવલ ઉપમાયથી આપાપર્ક અત્યંત જાણક ઉત્પન્ન થાય છે. અશુભ કર્મોંનું ફલ કાંતો, ક્રિયા અધિની પદે અત્યંત તિલ્ક હોય છે. કેવલ અનુમવ કરવાથી જન અતિશય વ્યાકુલતા પ્રાપ્ત હો છે. ત્રીન તીવ્રતા આદિ સમજાવવાને ઉદાહરણ આપે છે—તીવ્ર તા કાંતોમાયથી પ્રદેશ કેવલિ થાય હો રસ સ્વામાષિક રસ કહેવાય છે. એ તને અગ્નિ પર ઉકાલવાથી યજુ હો રહે તો તે ત્રીન કહેવાય છે. ફીર ઉકાલવાથી બે હો રહે તો તે તીવ્રતર કહેવાય છે. અને તેને ફીર ઉકાલવા માત્ર હો જાય રહે તો તે તીવ્રતમ કહેવાય છે.

તીવ્ર અને કાંતોમાય કો હો સ્વામાષિક રસમાં એ જો હો પાણી કાલવામાં આવે તો મન્દ એ તીવ્ર પાણી મિલવામાં આવે અને જનુ હો પાણી મિલવાથી મન્દતમ રસ કહેવાય છે.

यथा कस्यचिन्मोदकस्य प्रदेशः=कणिकादिदलसञ्चयः परिमाणेन द्विकर्षमितः, कस्यचित्कर्षत्रयमितः, एवं कस्मिंश्चित् कर्मदले परिमाणतोऽधिकसंख्यकाः, कस्मिंश्चिन्न्यूनसंख्यकाः, इत्येवं न्यूनाधिक्यरूपेण कर्मवर्गणाभिरात्मनोऽभिसम्बन्धः प्रदेशबन्धः (४) ।

मोक्षम्=मोक्षणं मोक्षः, स च द्रव्यभावभेदाद्विविधः, तत्र द्रव्यतो निगडादितः, भावतो ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधकर्मपाशतः पृथग्भवनमात्मनः, प्रकृते च भावमोक्षस्य आत्मनः पुनरप्रादुर्भाव्यशेषकर्मक्षयादनन्तज्ञानशाश्वतावस्थिति-कृतकृत्यत्वाऽव्यावाधिसुखस्वरूपस्य ग्रहणम् ।

(४) जैसे किसी मोदकमें आटे आदिके प्रदेश, परिमाणमें दो तोला होता है, किसीका तीन तोला होता है । इसी प्रकार किसी कर्मदलमें अधिक संख्यावाले प्रदेश हैं, किसी कर्मदलमें कम संख्यावाले प्रदेश होते हैं, अतः न्यूनाधिक रूपसे कर्मवर्गणाओंके साथ आत्माका सम्बन्ध होना प्रदेशबन्ध है ।

छूटनेको मोक्ष कहते हैं, मोक्ष भी दो प्रकारका है—(१) द्रव्यमोक्ष और (२) भावमोक्ष । बेड़ी आदिसे छूटना द्रव्यमोक्ष है और ज्ञानावरण आदि आठ कर्मरूपी पाशसे आत्माका मुक्त हो जाना भावमोक्ष है ।

यहां समस्त कर्मोंके आत्यन्तिक अभावसे उत्पन्न होनेवाले अनन्त ज्ञान, शाश्वत स्थिति, कृत-कृत्यता, अव्याबाध सुखस्वरूप भाव-मोक्षका ग्रहण किया गया है ।

(४) જેમ કેઈ મોદકમાં આટા આદિનો પ્રદેશ પરિમાણમાં બે તોલા હોય છે, કેઈમાં ત્રણ તોલા હોય છે, એજ રીતે કેઈ કર્મદળમાં અધિક સંખ્યાવાળા પ્રદેશો છે, કેઈ કર્મદળમાં ઓછી સંખ્યાવાળા પ્રદેશો હોય છે, એમ ન્યૂનાધિક રૂપે કર્મવર્ગણાઓની સાથે આત્માનો સંબંધ થવો એ પ્રદેશબંધ છે

છૂટવાને મોક્ષ કહે છે મોક્ષના પણ બે પ્રકાર છે (૧) દ્રવ્ય-મોક્ષ અને (૨) ભાવમોક્ષ, બેડી વગેરેથી છૂટવું એ દ્રવ્યમોક્ષ છે અને જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મરૂપી પાશથી આત્માનું મુક્ત થઈ જવું તે ભાવમોક્ષ છે

અહીં સર્વ કર્મોના આત્યન્તિક અભાવથી ઉત્પન્ન થનારા અનંત જ્ઞાન, શાશ્વત-સ્થિતિ, કૃતકૃત્યતા, અવ્યાબાધ-સુખ-સ્વરૂપ ભાવમોક્ષને ગ્રહણ કરવામાં આવેલ છે

येन जीवः सान्द्रानन्दसन्वोदतुन्दिसान्द्राकरणो जायते । अशुभकर्मणां रसस्तु निम्न-
किरावतिक्तादिचवतितरां तिक्तो भवति, यदनुमयेन जीवोऽनिर्वचनीयं व्याकुलीयां
ममते, तीव्रतीव्रतरस्थादिबोधनार्थं च इष्टान्तः प्रदर्श्यते-इष्टनिम्बयोरन्तरस-
चतुःश्लोकपरिमितो रसः 'स्वामाधिकरसः' इत्युच्यते, यद्विषयद्वारोत्कास्त्रो या
श्लोकचतुष्टयस्थाने श्लोकमितयमाधोऽवशिष्येत तदाऽसौ 'तीव्र' इत्युच्यते, इन्त-
रकास्त्रेण श्लोकद्वितयमाधोऽवशिष्येत तदा 'तीव्रतर' इत्यभिधीयते, पुनरुत्का-
स्त्रेण श्लोकैकमाधोऽवशिष्टे 'तीव्रतम' इति कथ्यते ।

इष्ट निम्बयोरेव श्लोकैकमात्रा रसः 'स्वामाधिकरसः' इत्युच्यते, एकश्लोक-
जलमेखनेन 'मन्दरस' इति, द्विश्लोकजलसंयोजनेन 'मन्दतरो रस' इति, श्लोक-
मितयपरिमितजलसम्बन्धेन 'मन्दतमो रस' इति व्यपदशं समते ।

अविमधुर होता है, इसके उपमोगसे आत्मामें अत्यन्त आनन्द उत्पन्न होता है।
अशुभ कर्मोंका फल नीम चिरायता आदिके समान अत्यन्त तिक्त होता है, इसका
अनुभव करनेसे जीव अतिशय व्याकुलता प्राप्त करता है। तीव्र तीव्रतर आदि
समझानेके लिये उदाहरण देते हैं—इष्ट या नीममेंसे किसीका चार सेर रस
'स्वामाधिक रस' कहलाता है, यदि अधिमें उकासने पर तीन सेर रह जाय
तो वह तीव्र कहलाता है, फिर उकासने पर दो सेर बच जाय तो तीव्रतर
कहलाता है, यदि फिर उकासने पर सिर्फ एक सेर बाकी रह जाय तो
वह तीव्रतम कहलाता है ।

इष्ट और निम्बका एक सेर रस स्वामाधिक रस, उसमें एक सेर जल मिला
दिया जाय तो मन्द, दो सेर मिलानेसे मन्दतर, तीन सेर मिलानेसे मन्दतम रस
कहलाता है ।

जिनका उपमावर्णनी आशुभार्थी अत्यन्त आनन्द व फल प्राप्त हो. अशुभ कर्मोंका फल नीम होता है. अतिशय व्याकुलता प्राप्त करता है. नीम चिरायता आदि समान अत्यन्त तिक्त होता है. इसका अनुभव करनेसे जीव अतिशय व्याकुलता प्राप्त करता है. तीव्र तीव्रतर आदि समझानेके लिये उदाहरण देते हैं—इष्ट या नीममेंसे किसीका चार सेर रस 'स्वामाधिक रस' कहलाता है. यदि अधिमें उकासने पर तीन सेर रह जाय तो तीव्र कहलाता है. फिर उकासने पर दो सेर बच जाय तो तीव्रतर कहलाता है. यदि फिर उकासने पर सिर्फ एक सेर बाकी रह जाय तो वह तीव्रतम कहलाता है.

इष्ट और निम्बका एक सेर रस स्वामाधिक रस, उसमें एक सेर जल मिला दिया जाय तो मन्द, दो सेर मिलानेसे मन्दतर, तीन सेर मिलानेसे मन्दतम रस कहलाता है.

તસ્માદાત્મનઃ સકલકર્મમલવિરહિતા સદ્ભાવસ્વરૂપા કાચિદવસ્થાઽવશ્યમ્ભાવિની ।

ન ચ 'દીપસ્યાઽભ્રસ્ય વા નિરન્વયત્રિનાશદર્શનાદાત્મનઃ સ (નિરન્વયત્રિનાશઃ) કથં ને-'તિ શંકનીયમ્, તયોરપિ નિરન્વયત્રિનાશાનભ્યુપગમાત્, યથા કર્પૂરસ્ય 'પિપરમેષ્ટ' ઇતિ રૂપાતપદાર્થસ્ય વા વાતેન દ્વિયમાણસ્ય પરિણમનસૌક્ષ્મ્યાદિ-દ્વિયગોચરત્વાપાયેઽપિ ન સર્વથાઽભાવઃ કિન્ત્વવસ્થાન્તરેણ પરિણતિમાત્રમ્, તથૈવ પ્રદીપપર્યાયાઽપન્નાઃ પુદ્ગલાસ્તમસ્ત્વેન પરિણમન્તિ, એવમભ્રસ્યાપિ વિશીર્યમાણમ્ય પુદ્ગલપુદ્ગલઃ પરિણામસૂક્ષ્મત્વેન દૃષ્ટિપથમપ્રાપ્તોઽપિ ન પુદ્ગલત્વેનાઽસદ્ભૂતઃ । એવમેવા-

નહીં હોતા । જવ સત્ પદાર્થકા અભાવ નહીં હો સકતા તો આત્માકી ખી સમસ્ત કર્મોસે રહિત વિદ્યમાન અવસ્થા અવશ્ય હોની ચાહિયે ।

બૌદ્ધ-જવ દીપકકી જ્વાલાકા તથા મેઘકા નિરન્વય નાશ દેસ્તા જાતા હૈ તો આત્માકા નિરન્વય (સર્વથા) નાશ ક્યોં નહીં હો સકતા ? ।

જૈન-યહ કહના સત્ય નહીં હૈ કિ દીપકકી જ્વાલા ઓર મેઘ કા નિરન્વય નાશ હોજાતા હૈ । વહ સૂક્ષ્મરૂપસે પરિણમન હોનેસે યથાપિ ઇન્દ્રિયગોચર નહીં હોતા તથાપિ ડસકા સર્વથા અભાવ નહીં હોજાતા, વહ દૂસરી સૂક્ષ્મ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત હોજાતા હૈ । હસી તરહ પ્રદીપ અવસ્થા વાલે પુદ્ગલ અન્ધકારરૂપમેં પરિણત હોજાતે હૈ । મેઘ જવ છિન્ન-ભિન્ન હો જાતા હૈ તો સૂક્ષ્મરૂપમેં પરિણત હોજાને સે ઇન્દ્રિયોદ્ધારા ગૃહીત નહીં હો સકતા તથાપિ પુદ્ગલ કે રૂપમેં વિદ્યમાન રહતા હી હૈ । એસે હી સમસ્ત

થતો નથી, જો સત્ પદાર્થનો અભાવ થઈ શકતો નથી તો આત્માની પણ સર્વ કર્મોથી રહિત વિદ્યમાન અવસ્થા અવશ્ય હોવી જોઈએ

બૌદ્ધ-જો દીપકની જ્વાલાનો તથા મેઘનો નિરન્વય નાશ જોવામા આવે છે, તો આત્માનો નિરન્વય (સર્વથા) નાશ કેમ ન થઈ શકે ?

જૈન-એમ કહેવુ સત્ય નથી કે દીપકની જ્વાલા અને મેઘનો નિરન્વય નાશ થઈ જાય છે સૂક્ષ્મરૂપથી પરિણમન થવાથી જો કે તે ઇન્દ્રિયગોચર થતા નથી, તથાપિ એનો સર્વથા અભાવ થઈ જતો નથી તે બીજી સૂક્ષ્મ અવસ્થાને પામે છે જો રીતે પ્રદીપ અવસ્થાવાળા પુદ્ગલ અન્ધકારરૂપમા પરિણત થઈ જાય છે મેઘ જ્યારે છિન્ન-ભિન્ન થઈ જાય છે ત્યારે તે સૂક્ષ્મરૂપમા પરિણત થઈ જવાથી ઇન્દ્રિયોદ્ધારા ગ્રહીત થઈ શકતો નથી, તોપણ પુદ્ગલના રૂપમા વિદ્યમાન

અમ્ર ધૌદા-“વીપનિર્વાણપદાત્મનો નિર્વાણ મોક્ષઃ” યયોક્તમ્—
 “વીપો યથા નિર્વૃતિમમ્યુપેતો, નૈવાયનિ ગચ્છતિ નાન્તરિણમ્ ।
 વિશં ન કાચ્છિદિશં ન કાચ્છિત્, સ્નેહસયાસ્કેવલમેતિ શાન્તિમ્ ॥૧૭॥
 ઔપસ્તથા નિર્વૃતિમમ્યુપેતો, નૈવાયનિ ગચ્છતિ નાન્તરિણમ્ ।
 વિશં ન કાચ્છિદિશં ન કાચ્છિત્, ક્લેશસયાસ્કેવલમેતિ શાન્તિમ્ ॥૧૮॥”

इत्याहुस्तच्छान्ततायस्थितिपदेन निराकृतम्, सतोऽप्यन्तविनाशमायात्,

बौद्धमतावलम्बी मानते हैं कि-“जैसे वीपक मुक्त जाता है वसी प्रकार आत्माका अभाव हो जाना मोक्ष है” । कहानी है—

“जैसे वीपककी ज्वाला जब नष्ट हो जाती है, तब न भूमिकी ओर जाती है न आकाशकी ओर जाती है, न किसी दिशामें जाती है, न विदिशामें जाती है; किन्तु स्नेह (तेल) का अभाव हो जानेसे शान्त हो जाती है ॥ १ ॥

इसी प्रकार मुक्त जीव न भूमिकी ओर जाता है, न आकाशकी ओर जाता है, न किसी दिशामें जाता है, न किसी विदिशामें जाता है, हाँ, दुःखोंका क्षय होजानेसे शान्त होजाता है, अर्थात् मुक्त अवस्थामें जीवका अभाव होजाता है ॥ २ ॥”

ऐसा माननेवाले बौद्धोंका खण्डन मोक्षके लक्षणमें आये हुए ‘शाश्वत अवस्थिति’ पदसे किया गया है, क्योंकि सत् पदार्थका कभी अभाव

જોઈએ નથી એમ માને છે કે-“જેમ વીપક મુક્ત થાય છે તેમ આત્માને અભાવ થઈ જાય એ મોક્ષ છે” કહ્યું છે કે—

“જેમ વીપકની જ્વાળા અગ્નિ નષ્ટ થઈ જાય છે, ત્યારે નથી તે ભૂમિની તરફ જતી, નથી આકાશની તરફ જતી, નથી કોઈ દિશામાં જતી, નથી વિદિશામાં જતી, પરંતુ સ્નેહ (તેલ) નો અભાવ થવાથી શાન્ત થઈ જાય છે. (૧)

જે રીતે મુક્ત જીવ નથી ભૂમિનું તરફ જતો, નથી આકાશની તરફ જતો, નથી કોઈ દિશામાં જતો, નથી કોઈ વિદિશામાં જતો, હા, દુઃખોનો ક્ષય થઈ જવાથી શાન્ત થઈ જાય છે, અર્થાત્ મુક્ત અવસ્થામાં જીવનો અભાવ થઈ જાય છે ” (૧)

જેમ માનનારા બૌદ્ધોનું ખટલ મોક્ષના લક્ષણમાં આવેલા ‘શાશ્વત અવસ્થિતિ’ શબ્દ વડે કરવામાં આવ્યું છે તેથી કે સત્ પદાર્થના કદાપિ અભાવ

મોક્ષઃ?। મિત્રાથેત્તર્હિં વદ્વિજ્ઞૈત્યયોરિવ તયોર્ગુણગુણિભાવોઽનુપપન્નઃ સમવાયસ્યા-
ઽસિદ્ધત્વાત્, અતઃ એવ ન બુદ્ધ્યાદીનામાત્મગુણત્વમ્। અસ્તુ ત્રા અર્થોક્તિકોઽપિ
ગુણગુણિભાવસ્તથાપિ જ્ઞાનસુખાદિભાવાદાત્માનં કો જડીકર્તુમ્વદ્યચ્છેદિચ્છેદપિ ?
ઈદંશાસ્ત્રવદભિમતાન્મોક્ષાત્સંસારાવસ્થૈવ સમ્યક્તરાઽસ્માકમસ્તુ, યસ્મિન્ સત્યપિ
કેશે કાદાચિત્કં સ્વરૂપમપિ સુખં લભ્યત એવ ।

લોકેઽપિ ભવદભિમતમોક્ષમાદ્યાત્મ્યમુપહસ્યતે, યથા—

નાશ હોજાયગા તો મોક્ષ કિસ કા હોગા ? । અગર કહો કિ યે ગુણ
આત્માસે મિત્ર હૈં તો ઉનકા આત્મા કે સાથ ગુણ-ગુણીકા સમ્બન્ધ કેસે
હુઆ ?, મિત્ર હોનેકે કારણ જૈસે અગ્નિ ઓર શીતલતા મેં ગુણ-ગુણિ
સમ્બન્ધ નહીં હોતા વૈસે હી આત્મા ઓર બુદ્ધિ આદિ કા મી સમ્બન્ધ
નહીં હો સકતા । યદિ સમવાય સમ્બન્ધ સે ગુણ-ગુણિભાવ માન લોગે
તો બુદ્ધિ આદિ ગુણોં કા નાશ નહીં હો સકતા, ક્યોંકિ સમવાય સમ્બન્ધ
કો તુમને નિત્ય માના હૈ, અતઃ બુદ્ધિ આદિ આત્મા કે ગુણ હી મિત્ર
નહીં હોતે । યદ્યપિ યહ સમ્બન્ધ યુક્તિ સે તો સિદ્ધ નહીં હોતા ફિર મી
માન લોગે તો જયકિ મોક્ષમેં જ્ઞાન ઓર સુખ આદિકા અભાવ હો જાતા
હૈ તો કૌન બુદ્ધિમાન્ અપની આત્મા કો ઇન ગુણોં સે રહિન જડ કે
સમાન બનાને કા પ્રયત્ન કરેગા ? તુમ્હારે ઇસ મોક્ષસે તો સંસાર હી મલા
જિસમેં દુઃખોંકે સાથ-સાથ કમી-કમી થોડા વધુત સુખ મી મિલ જાતા
હૈ । લોકમેં મી તુમ્હારે માને હુએ મોક્ષ કી હંસી ઉડાઈ જાની હૈ, સુનો—

પછી મોક્ષ ડેનો થશે ? અગર જો કહો કે એ ગુણ આત્માથી મિત્ર છે તો
આત્માની સાથે એનો ગુણ-ગુણીનો સંબંધ કેવી રીતે થશે ? મિત્ર હોવાને
કારણે જેમ અગ્નિ અને શીતલતામા ગુણ-ગુણી સંબંધ નથી હોતો, તેવી રીતે
આત્મા અને બુદ્ધિ આદિનો પણ સંબંધ નથી હોઈ શકતો. જો સમવાય સંબં-
ધથી ગુણ-ગુણીભાવ માની લેશે તો બુદ્ધિ આદિ ગુણોનો નાશ નથી થઈ શકતો,
કારણ કે સમવાય સંબંધને તમે નિત્ય માન્યો છે એથી બુદ્ધિ આદિ આત્માના
ગુણ જ સિદ્ધ થતા નથી. જો કે એ સંબંધ યુક્તિથી તો સિદ્ધ નથી થતો,
તોપણ માની લેશે તો જો મોક્ષમા જ્ઞાન અને સુખ આદિનો અભાવ થઈ જાય છે
તો કયો બુદ્ધિમાન પોતાના આત્માને એ ગુણોથી રહિત જડની સમાન બના-
વવાનો પ્રયત્ન કરશે ? તમારા એવા મોક્ષ કરતા તો સંસાર જ સારો કે જેમા
હ ખોની સાથે સાથે ડોઢ-ડોઢવાર થોડુ-ધણુ સુખ પણ મળી જાય છે. લોકોમા
પણ તમારા માનેલા મોક્ષની હાસી ઉડાવવામા આવે છે સાબળો—

ઽઽમાઽપિ કૃત્સ્નકર્મઽઽપાવિપ્રમુક્તઃ શુદ્ધઃ સિદ્ધો યુદ્ધોઽનન્તગુણસમૃદ્ધો મોક્ષાસ્ત્થા-
યામપિ વિષત ઇવેતિ ।

અથ ‘અનન્તજ્ઞાને’ વિધિરોપણેન નૈયાયિકવૈશેષિકામિમતં મતં નિસ્તદ્ ।
તથાચ—

“યુદ્ધિ-મુક્ત-દુઃસ્વેચ્છા-દ્રેપ-પ્રયત્ન-ધર્મો ઽધર્મ-સંસ્કારસ્વરૂપાણાં નવાનામા-
ત્મવિરોધેણગુણાનામત્પન્તવિચ્છેદો મોક્ષઃ” ઇતિ । અપ્રોચ્યતે—શુદ્ધયાદયો ઇવા
આત્મનો મિત્રા અમિત્રા વા ? અમિત્રાથેષદ્વિનાશે આત્મનોઽપિ વિનાશોઽત્સ-
ન્માત્મી તત્સ્વરૂપત્વાત્, ઔઞ્ચવિનાશે વદ્ધિવિનાશવત્, તથા ચ તદાત્મી કસ્ય

કર્મોસિ રહિત, શુદ્ધ, સિદ્ધ, યુદ્ધ ઓર અનન્ત ગુણો સે સમૃદ્ધ આત્મા
મોક્ષ-અવસ્થામેં મી વિષમ્માન રહતી હે ।

‘અનન્તજ્ઞાન’ વિરોધેણ સે નૈયાયિક-વૈશેષિક મત કા નિરાકરણ
કિયા ગયા હે ।

તનકી માન્યતા હે કિ—“યુદ્ધિ, મુક્ત, દુઃસ્વ, ઇચ્છા, દ્રેપ, પ્રયત્ન
ધર્મ, અધર્મ ઓર સંસ્કાર, ઇન આત્મા કે ની વિરોધ ગુણોકા અત્યંત
વિનાશ હો જાના મોક્ષ હે ।”

યહોં પૂછના યહ હે કિ—યુદ્ધિ આદિ ગુણ આત્મા સે મિત્ર હૈં યા
અમિત્ર ? યદિ અમિત્ર હૈં તો ગુણોકા નાશ હોનેપર આત્માકા મી નાશ
હો જાયગા, ક્યોંકિ આત્મા ઓર ગુણ મિત્ર નહીં હૈં—અક હી હૈં, જૈસે
ઉષ્ણતાકા નાશ હોનેપર અગ્નિકા નાશ હોજાતા હે । જબ આત્મા કા

તો રહે જ છે એવી જ રીતે સર્વ કર્મોંથી રહિત, શુદ્ધ, સિદ્ધ, મુક્ત અને અપ
સુષ્ણેથી સમૃદ્ધ આત્મા મોક્ષ અવસ્થામા પશુ વિષમ્માન રહે છે

‘અનન્ત જ્ઞાન’ વિરોધેણ નૈયાયિક-વૈશેષિક મતનું નિરાકરણ કરવામા
આન્યુ છે

તેની માન્યતા એવી છે કે “યુદ્ધિ, મુક્ત, દુઃસ્વ, ઇચ્છા, દ્રેપ, પ્રયત્ન,
ધર્મ અધર્મ અને સંસ્કાર, જે આત્માના નવ વિરોધ સુષ્ણેનો અત્યંત વિનાશ
મધ જોવે જે મોક્ષ છે”

અહીં પૂછવાનું છે કે—યુદ્ધિ આદિ ગુણ આત્માથી મિત્ર છે કે અમિત્ર ?
જે અમિત્ર છે તો સુષ્ણેનો નાશ થવા જાદ આત્માનો પશુ નાશ થઈ જયે,
કારણ કે આત્મા અને ગુણ મિત્ર નથી—જેક જ છે એમકે ઉષ્ણતાનો નાશ
થવાથી અગ્નિનો પશુ નાશ થઈ જાય છે જે આત્માનો નાશ થઈ જયે તે

‘આત્મનઃ’ इतिपदेन प्रत्यादिष्टम्। किञ्च-तन्मते प्रकृति-पुरुषयोः संयोगोऽपि न घटते कुतो मोक्षचर्चा?, तथाहि-नित्या प्रकृतिः प्रवृत्तिस्वभावा तदितरस्व-भावा वा? तयोराद्यः सावद्यः पक्षः, तत्र तत्प्रवृत्तेरुपरत्यभावेन मोक्षासम्भवात्, उपरत्यभ्युपगमे च प्रकृतेरनित्यत्वप्रसङ्गः। द्वितीयोऽपि पक्षो न क्षोदक्षमः प्रवृत्तेरे-वाऽसम्भवतः कथमिव भवसम्भवः?, भवाभावे कस्य मोक्षः? एवं तन्मते मोक्ष-स्यैवायौक्तिकत्वात्कथं तल्लक्षणस्य समीचीनत्वं सिध्येत्?।

हो जाता है, इसी अवस्था को मोक्ष कहते हैं।”

ऐसी सांख्यमतानुयायिओंकी मान्यता है। ‘आत्मनः’ पदसे उसका निराकरण किया गया है। सांख्यमतमें प्रकृति और पुरुषका संयोग ही सिद्ध नहीं होता तब मोक्ष की चर्चा ही क्या करना? सो ही आगे दिख-लाते हैं कि-प्रकृति का स्वभाव प्रवृत्ति करनेका है या नहीं?, पहला पक्ष दूषित है, क्योंकि प्रकृतिका स्वभाव यदि सर्वदा प्रवृत्ति करने का है तो उस प्रवृत्तिकी निवृत्ति नहीं होसकती और इसी कारणसे कभी मोक्ष भी नहीं होगा। दूसरा पक्ष भी विचार करनेसे बाधित होजाता है। जब प्रकृति प्रवृत्ति ही नहीं करेगी तो संसार कैसे होगा?, और जब संसार (कर्मसहित अवस्था) ही नहीं तो मोक्ष किससे होगा?, अर्थात् किसी प्रकार मोक्ष ही नहीं बनता। जब मोक्ष नहीं बनता तो उसके लक्षण की निर्दोषता भी सिद्ध नहीं होसकती।

થઈ બન્ય છે, એ અવસ્થાને મોક્ષ કહે છે ”

એવી સાંખ્યમતાનુયાયીઓની માન્યતા છે આત્મનઃ શબ્દથી એનું નિરાકરણ કરવામા આવ્યું છે સાંખ્યમતમા પ્રકૃતિ અને પુરુષનો સંયોગ જ સિદ્ધ નથી થતો તો મોક્ષની ચર્ચા જ શું કરવી? તેજ આગળ બતાવવામા આવે છે કે-પ્રકૃતિનો સ્વભાવ પ્રવૃત્તિ કરવાનો છે કે નહિ? પહેલો પક્ષ દૂષિત છે, કારણ કે પ્રકૃતિનો સ્વભાવ જો સર્વદા પ્રવૃત્તિ કરવાનો છે તો એ પ્રવૃત્તિની નિવૃત્તિ થઈ શકતી નથી, અને તે કારણે કદાપિ મોક્ષ પણ થશે નહિ બીજો પક્ષ પણ વિચાર કરવાથી બાધિત થઈ બન્ય છે જો પ્રકૃતિ પ્રવૃત્તિ જ નહિ કરે તો સંસાર કેવી રીતે થશે? અને જો સંસાર (કર્મસહિત અવસ્થા) જ નથી તો મોક્ષ શાનાથી થશે? અર્થાત્ કોઈ પ્રકારે મોક્ષ જ નથી બનતું, જો મોક્ષ નથી બનતું તો તેના લક્ષણની નિર્દોષતા પણ સિદ્ધ થઈ શકે નહિ

“અર વૃન્દાવને રમ્યે, શૃંગાલ્લસ્યં પ્રજામ્યહમ્ ।

ન તુ વૈશેષિકીં મુક્તિં, પ્રાર્થયામિ કદાચન ॥ ૧ ॥” ઇતિ ।

પણ “અનન્તસુખરૂપો મોક્ષઃ” ઇતિ વદપ્યસમીધીનમ્, તથાશિ-વદન્ત-
સુતં મુક્તાત્મનો જ્ઞાનમોષરં ભવતિ ન વા?, આપે પક્ષે જ્ઞાનાડનન્ત્યપસદ્ધા, વદ-
ન્તરેણાડનન્તસુખસંવેદનાડસમ્મયાત્ । દ્વિતીયે ચ સુખસ્વમાષતામક્રમસદ્ધા, સા-
તસંવેદનસ્યૈવ સુલ્લતાત્, અતઃપવાડનન્તજ્ઞાનવિરહિતસુખસ્વમાષત્વં મોક્ષસ્ય ન સિધ્યતિ ।
“પ્રકૃતાવુપરતાયાં” પુરુષસ્ય સ્વસ્વરૂપેણાડવસ્પાનં મોક્ષઃ” ઇતિ હિ સાદ્ધ્યા, વદ-

૧ ઉપરતાયાં=નિહતાયામ્ ।

“મેં મનોહર વૃન્દાવન મેં શૃંગાલ હો જાના પસંદ કરતા હું, કિન્તુ
વૈશેષિકા મોક્ષ નહીં જાહતા ॥૧॥”

જો કહતે છે કે-“મોક્ષ અનન્તસુખસ્વરૂપ છે” અર્થાત્ મોક્ષ મેં
સુખ હી અવશિષ્ટ રહ જાના છે ઓર કુછ નહીં રહતા । ઠનકા યહમાનના
સમીધીન નહીં છે । વહ અનન્ત સુખ મુક્તાત્મા કે જ્ઞાનકા વિષય છે યા
નહીં ? પહલા પક્ષ સ્વીકાર કરો તો અનન્ત સુખકો જાનનેકે સિધ
અનન્ત જ્ઞાન મી જાહિયે । અનન્ત જ્ઞાનકે વિના અનન્ત સુખકા મોષ
નહીં હોસકતા । દુસરા પક્ષ અંગીકાર કરો તો સુખસ્વમાષતા સિદ્ધ
નહીં હોસકતી, ક્યોંકિ, સાતારૂપ સંવેદનકો હી સુખ કહતે છે । અબ
સંવેદન હી નહીં તો સુખ હો હી નહીં સકતા છે, હસલિયે “અનન્ત
જ્ઞાનસે રહિત સુખસ્વમાષતા મોક્ષ” નહીં માનના જાહિયે ।

“પ્રકૃતિ જબ ઉપરત હોજાતી છે તબ પુરુષ અપને સ્વરૂપમેં સ્થિત

“હું મનોહર વૃન્દાવનમા શૃંગાલ (શિખાળ) થઈ જવાનું પસંદ કરું છું,
પરંતુ વૈશેષિકને મોક્ષ નથી પસંદ કરવો.” (૧)

જેવો કહે છે કે “મોક્ષ અનન્ત સુખસ્વરૂપ છે” અર્થાત્ મોક્ષમાં સુખ જ
અવશિષ્ટ રહી બાકી કંઈ બીજું કશું નથી રહેતું, તેવોનું જો માનવું ખરું
સમીધીન નથી જો અનન્ત સુખ સુખતાત્માના જ્ઞાનનો વિષય છે કે નહિ ।
ખરેબો પક્ષ સ્વીકારો તો અનન્ત સુખને અણવાને માટે અનન્ત જ્ઞાન ખરું જોઈએ
અનન્ત જ્ઞાન વિના અનન્ત સુખનો જોશ થઈ શકતો નથી. બીજો પક્ષ સ્વીકારો
તો સુખ-સ્વભાવતા સિદ્ધ થઈ શકતી નથી. કારણ કે સાતારૂપ સંવેદનને જ
સુખ કહે છે જો સંવેદન જ હોતું નથી તો સુખ થઈ જ શકતું નથી. તેથી “અનન્ત
જ્ઞાનથી રહિત સુખ-સ્વભાવવાળો મોક્ષ” નહિ માનવો જોઈએ.

“પ્રકૃતિ જ્યારે ઉપરત થઈ જાય છે ત્યારે પુરુષ પોતાના સ્વરૂપમાં સ્થિત

“આત્મનઃ સતતમૂર્ધ્વગતિર્મુક્તિ” -રિતિ મળ્ડલીમતાનુયાયિનઃ, તત્ત્વ પ્રમત્ત-પ્રલપનપ્રાયમ્, લોકાકાશાનન્તરં ધર્માસ્તિકાયસ્યાસ્તિત્વાભાવાત્ । ધર્માસ્તિકાયસ્ય જીવપુદ્ગલાનાં ગતિનિમિત્તત્વં પ્રમાણસિદ્ધં, તથાદિ-ગમનોન્મુખાનાં જીવપુદ્ગલાનાં ગતિર્વાહ્યનિમિત્તસાપેક્ષા ગતિત્વાત્, વાહ્યનિમિત્તમત્ર ધર્માસ્તિકાયોઽન્યસ્યાસમ્ભવાત્, લોકાકાશાઽનન્તરં તદ્ભાવાન્ન તસ્માદૂર્ધ્વ ગતિસંભવઃ । અત એવાઽર્ગદર્શનાર્હમાર્હત-મતાભિમતમુક્તિસ્વરૂપમેવેતિ ।

નનુ નરામરતિર્યઙ્નારકપર્યાયસ્વરૂપ એવ સંસારસ્તેભ્યઃ પૃથગ્ભાવેન ન કસ્ય-

મળ્ડલીમત કે માનેવાલે કહેતે હૈં કિ-“આત્મા સદા ડપર ચલી જાતી હૈ કહીં ઠહરતી નહીં હૈ” યહ કથન ડનમત્ત પુરુષકે પ્રલાપકે સદૃશ હૈ, ક્યોંકિ લોકાકાશકે વાદ ધર્માસ્તિકાયકા સદ્ભાવ નહીં હૈ । યહ વાત પ્રમાણ સે સિદ્ધ હૈ કિ ધર્માસ્તિકાયકે વિના જીવ ઓર પુદ્ગલોંકી ગતિ વિના વાહ્ય કારણ કે નહીં હોસકતી, ક્યોંકિ-‘વહ ગતિ હૈ, જો જો ગતિ હોતી હૈ વહ વાહ્ય નિમિત્તકી અપેક્ષા રખતી હૈ’ । ગતિ મેં વાહ્ય નિમિત્ત ધર્માસ્તિકાય હી હોસકતા, ક્યોંકિ અન્ય કિસીમેં એસી શક્તિ નહીં હૈ । યહ ધર્માસ્તિકાય લોકાકાશસે આગે નહીં હૈ, ઇસલિએ લોકાકાશસે આગે આત્મા ગમન ભી નહીં કર સકતી’ । અત એવ સિદ્ધ હુઆ કિ ‘આર્હતમત (જિનમત) મેં માના હુઆ મોક્ષકા લક્ષણ હી સર્વથા નિર્દોષ હૈ’ ।

પ્રશ્ન-મનુષ્ય, દેવ, તિર્યચ્છ ઓર નારકી-પર્યાયસ્વરૂપ હી સંસાર હૈ

મ ડલીમતાના માનનારાઓ કહે છે કે “આત્મા સદા ડપર ચાલ્યો જાય છે, કયાય થાભતો-રહેતો નથી” આ કથન ડનમત્ત પુરુષના પ્રલાપ જેવું છે, કારણ કે લોકાકાશની પછી ધર્માસ્તિકાયનો સદ્ભાવ જ નથી એ વાત પ્રમાણથી સિદ્ધ થએલી છે કે ધર્માસ્તિકાય વિના જીવ અને પુદ્ગલોની ગતિ બાહ્ય કારણ વિના થઈ શકતી નથી, કારણ કે ‘એ ગતિ છે, જે જે ગતિ હોય છે તે તે બાહ્ય નિમિત્તની અપેક્ષા રાખે છે’ ગતિમા બાહ્ય નિમિત્ત ધર્માસ્તિકાય જ હોઈ શકે છે કારણ કે અન્ય કોઈમા એવી શક્તિ નથી એ ધર્માસ્તિકાય લોકાકાશથી આગળ નથી, તેથી લોકાકાશથી આગળ આત્મા ગમન કરી શકતો નથી એટલે સિદ્ધ થયું કે “આર્હતમત (જૈનમત)મા માનેલું મોક્ષનું લક્ષણ જ સર્વથા નિર્દોષ છે”

પ્રશ્ન-મનુષ્ય, દેવ, તિર્યચ્છ અને નારકી-પર્યાયસ્વરૂપ જ સંસાર છે એ

યથાઽઽજીવકાઃ (સમ્પ્રદાયવિશેષાઃ) મુક્તેઃ સકાશ્ચાદાત્મનઃ પુનરાગમન-
મામનન્તિ, તથાહિ—

“જ્ઞાનિનો ધર્મતીર્થસ્ય, કષ્ટારઃ પરમં પદમ્ ।

ગમ્યાઽઽગચ્છન્તિ મૃયોઽપિ, મર્થં તીર્થનિકારતઃ ॥૧૧॥” ઇતિ,

તત્ ‘પુનરપ્રાદુર્ભાવતયે’—તિ પદેનાઽપાકૃતમ્, યતો મોક્ષઃ કર્મનાશ્ચે સત્તિ
સમ્પ્રપત્તે, કર્મ ચ કર્મજૈવ જન્યતે, તતથ મુક્તાવસ્થાયાં કર્માભારાત્કૃત ક્ષુ-
કર્મોત્પત્તિઃ?, તદમાથે ચ કૃતસ્તરાં સંસારાગમનમ્? સંસારસ્ય કર્મહેતુષ્વત્, ન
કારણમન્તરેણ કાર્યોત્પત્તિરિતિ સર્વસમતત્વાથેતિ ।

આજીવક સમ્પ્રદાય બાહે પેસા કહતે હૈં કિ—“આત્મા મોક્ષ સ
વાપસ લૌક આતી હૈં । કહામી હૈં—

“ધર્મતીર્થ કી સ્થાપના કરને બાહે જ્ઞાની પરમ પદકો પ્રાપ્ત હોઈ
જય તીર્થકા અનાવર હોને લગતા હૈં તથ મોક્ષસે ફિર સસારમેં મા
વાતે હૈં ॥૧૧॥”

જનકા યહ મત ‘પુનરપ્રાદુર્ભાવતયા’ હસ વિશેષણ સે સ્પષ્ટિત હો
ગયા હૈં । ક્યોંકિ કર્મોંકિ નાશ હોને પર હી મોક્ષ હોતા હૈં, ઓર કર્મ
કર્મોંસ હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । મોક્ષમેં કર્મોંકા અમાથ હોજાનેસે કર્મોંકી
ઉત્પત્તિ નહીં હોતી, હસલિય સસારમેં આગમન સમ્ભવ નહીં હૈં । કારણકે
બિના કાર્યકી ઉત્પત્તિ નહીં હોસકતી, પેસા સબ સિદ્ધાન્તબાહે સ્વીકાર
કરતે હૈં ।

આજીવક સમ્પ્રદાયવાળા જોમ કહે છે કે—“આત્મા મોક્ષથી પાછો ફરી
આવે છે કહુ છે કે—

“ધર્મતીર્થની સ્થાપના કરનારા જ્ઞાનીઓ પરમ પદને પ્રાપ્ત થઈને બીજી
તીર્થના અભાવે થવા લાગે છે ત્યારે મોક્ષમાથી પાછા સંસારમા આવે
લાય છે ” (૧)

જોને જો મત ‘પુનરપ્રાદુર્ભાવતયા’ એ વિશેષણથી ખાતિ થઈ ગયો છે.
કારણ કે કર્મેની નાશ અવાથી જ મોક્ષ થાય છે અને કર્મ કર્મેથી જ ઉત્પન્ન
થાય છે મોક્ષમાં કર્મેનો અભાવ થઈ અવાથી કર્મેની ઉત્પત્તિ થતી નથી, તેથી
સંસારમાં ફરી આવવાનો સંભવ નથી. કારણ વિના કર્મેની ઉત્પત્તિ થઈ શકતી
નથી, જોનું સર્વ સિદ્ધાન્તવાળાઓ સ્વીકારે છે

ધૂમાભાવવત્, જીવત્વં તુ ન કર્મકૃતં તસ્ય સ્વાભાવિકત્વાદતો ન ચ્છલુ કર્માભાવે જીવાભાવસ્તન્ત્વભાવે ઘટાભાવવત્, તસ્માન્નાઽભાવલક્ષણો મોક્ષઃ કિન્તુ શાશ્વતિકાવસ્થિતિરૂપઃ ।

અસૌ (મોક્ષઃ) ચ સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રરૂપરત્નત્રયહેતુકઃ, અન્યતમાભાવે તદસમ્ભવાત્ કાશ્ચનોપલવિયોગવત્, યથા હિ ન કેવલં જ્ઞાનમાત્રેણોપલાત્સુવર્ણ-વિયોગઃ સુસમ્પાદ્યો ભવિતુર્હતિ શ્રદ્ધાન-ક્રિયયોરભાવાત્ (૧), ન શ્રદ્ધાનમાત્રેણ જ્ઞાન-ક્રિયયોરભાવાત્ (૨), નાપિ ક્રિયામાત્રેણ જ્ઞાન-શ્રદ્ધાનયોરભાવાત્ (૩), ન જ્ઞાન-શ્રદ્ધાનમાત્રેણ ક્રિયાયા અભાવાત્ (૪), ન જ્ઞાન-ક્રિયામાત્રેણ શ્રદ્ધાનાભાવાત્ (૫),

હોજાતા હૈ, જૈસે અગ્નિકા અભાવ હોનેસે ધૂમકા અભાવ હોતા હૈ । આત્મા કર્મકૃત નહીં હૈ, વહ સ્વાભાવિક હૈ, અત એવ કર્મકા અભાવ હોનેસે આત્માકા નાશ સંભવ નહીં હૈ । જૈસે તન્તુઓંકા નાશ હોનેસે ઘટકા અભાવ નહીં હોતા, ઇસલિએ મોક્ષ અભાવ સ્વરૂપ નહીં હૈ કિન્તુ શાશ્વત સ્થિતિવાલા હૈ ।

સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન ઓર સમ્યક્ચારિત્ર સ્વરૂપ રત્નત્રય મોક્ષકા કારણ હૈ । રત્નત્રયમેંસે કોઈ એક ન હો તો મોક્ષ નહીં હોસકતા, જૈસે સુવર્ણ ઓર પાષાણકા વિયોગ । અર્થાત્ જૈસે (૧) અકેલે જ્ઞાન દ્વારા પાષાણસે સુવર્ણકો પૃથક્ નહીં કર સકતે, ક્યોંકિ શ્રદ્ધાન ઓર ક્રિયાકા અભાવ હૈ । (૨) કેવલ શ્રદ્ધાનસે ભી પૃથક્ નહીં કર સકતે, ક્યોંકિ જ્ઞાન ઓર ક્રિયાકા અભાવ હૈ । (૩) કેવલ ક્રિયાસે ભી પૃથક્ નહીં કર સકતે, ક્યોંકિ જ્ઞાન ઓર શ્રદ્ધાન નહીં હૈ । (૪) જ્ઞાન ઓર શ્રદ્ધાનસે હી સુવર્ણ

જેવી રીતે અગ્નિનો અભાવ થવાથી ધૂમાડાનો પણ અભાવ થાય છે આત્મા કર્મકૃત નથી, એ સ્વાભાવિક છે તેથી કર્મનો અભાવ થતા આત્માનો નાશ સંભવિત નથી, જેમ તંતુઓનો નાશ થવાથી ઘટનો અભાવ થતો નથી એથી કરીને મોક્ષ એ અભાવસ્વરૂપ નથી, કિન્તુ શાશ્વત સ્થિતિવાળો છે

સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યક્ચારિત્ર-સ્વરૂપ રત્નત્રય મોક્ષનું કારણ છે રત્નત્રયમાંથી કોઈ એક ન હોય તો મોક્ષ થઈ શકતો નથી, જેમ કે સુવર્ણ અને પાષાણનો વિયોગ, અર્થાત્ જેમ-(૧) એકલા જ્ઞાનદ્વારા પાષાણથી સુવર્ણ અલગ કરી શકાતું નથી, કારણ કે શ્રદ્ધાન તથા ક્રિયાનો અભાવ છે. (૨) કેવળ શ્રદ્ધાનથી પણ અલગ કરી શકાતું નથી, કારણ કે જ્ઞાન અને ક્રિયાનો અભાવ છે (૩) કેવળ ક્રિયાથી પણ અલગ કરી શકાતું નથી કારણ કે જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાન નથી (૪) જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાનથી પણ સુવર્ણ અને પાષાણ અલગ

વિદાત્મન ઉપલબ્ધિસ્તતઃ મનુષ્યાદિસ્વરૂપસંસારામાયે તલ્લસજસ્યાઽઽત્મનોઽપિ
વિનાશઃ, અત एव 'અમાષલસખો મોક્ષઃ' ઇતિ શેવમ્નોષ્યતે—

નારકાદયો જીવસ્ય પર્યાયાઃ, નહિ પર્યાયનાશે પર્યાયિનોઽપિ નાશઃ પ્રસુત
પર્યાયાન્તરોત્પત્તિરેવ સંભાવયતે, યથા કટકાઽઽકૃતિવિનાશેઽપિ સુવર્ણસ્ય ન ક્ષિન્નઃ
કિન્તુ કુણ્ઢભાષાકારાન્તરોત્પત્તિર્દિશ્યતે, તથૈવ નારકાદિપર્યાયનાશે નાત્મનોઽપિ
નાશઃ કિન્તુ સિદ્ધત્વપર્યાયાન્તરં સમ્પત્યતે । કિન્ન નારકાદયઃ પર્યાયાઃ કર્મફળા
સ્ત્યતો હિ કર્મામાયે પર્યાયામાયઃ, કારણમાયે કાર્યસ્યાપ્યમાયાર્થ વ્યવમાયે

इन चारों अवस्थाओं से मिला किसी आत्माकी उपलब्धि नहीं होती,
इसलिए संसारका अभाव होने से आत्माका भी अभाव होजायगा,
अत एव मोक्षको अभावस्वरूप मानना चाहिए ।

ઉત્તર—નારક આદિ જીવકી પર્યાયે હે । પર્યાયોકા નાશ હોનેસ
પર્યાયી (આત્મદ્રવ્ય) કા નાશ નહીં હોતા । શત્કિ દ્વસરી પર્યાય ઉત્પન્ન
હોજાતી હે । જૈસે સોનેકે કઢેકા નાશ હોનેસે સોનેકા નાશ નહીં હોત
કિન્તુ કુણ્ઢલ આદિ દ્વસરી પર્યાય ઉત્પન્ન હોજાતી હે, વૈસે હી નારક
આદિ પર્યાયોકા નાશ હોનેપર બી આત્માકા નાશ નહીં હોતા કિન્તુ
સિદ્ધ પર્યાય ઉત્પન્ન હોજાતી હે । અથવા—

નારક આદિ પર્યાયે કર્મફળ હે અતઃકર્મકે અભાવ હોનેપર ઉત્કા બી
અભાવ હોતા હે, ક્યોંકિ કારણકે અભાવ હોનેસે કાર્યકા બી અભાવ

આરે અવસ્થાથી બિલ કેઈ આત્માની ઉપલબ્ધિ થતી નથી. તેથી સુકારને
અભાવ હોવાથી આત્માનો પણ અભાવ થઈ જશે. તેથી શેકને અભાવસ્થા
માનવો બેઈએ.

ઉત્તર—નારક આદિ જીવના પર્યાયો છે પર્યાયોનો નાશ થવાથી પર્યાયી
(આત્મદ્રવ્ય)નો નાશ નથી થતો, બરફે બીજો પર્યાય ઉત્પત્ત થઈ જાય છે. બેઈ
સોનાના કદાનો નાશ થવાથી સોનાનો નાશ નથી થતો, પરન્તુ કુણ્ઢ બીજો
બીજો પર્યાય ઉત્પત્ત થાય છે તેવી રીતે નારક આદિ પર્યાયોનો નાશ થતા બી
આત્માનો નાશ નથી થતો કિન્તુ સિદ્ધપર્યાય ઉત્પત્ત થાય છે. અથવા—

નારક આદિ પર્યાયો કર્મફળ છે તેથી કર્મનો અભાવ થતા તેનો પણ
અભાવ થાય છે કારણકે અભાવ થવાથી કર્મનો પણ અભાવ થઈ જાય છે,

धूमाभाववत्, जीवत्वं तु न कर्मकृतं तस्य स्वाभाविकत्वादतो न खलु कर्माभावे जीवाभावस्तन्त्वभावे घटाभाववत्, तस्मान्नाऽभावलक्षणो मोक्षः किन्तु शाश्वतिकावस्थितिरूपः ।

असौ (मोक्षः) च सम्यग्ज्ञान-दर्शन-चारित्र्यरूपरत्नत्रयहेतुकः, अन्यतमाभावे तदसम्भवात् काश्चनोपलवियोगवत्, यथा हि न केवलं ज्ञानमात्रेणोपलान्तसुवर्ण-वियोगः सुसम्पाद्यो भवितुर्हति श्रद्धान-क्रिययोरभावात् (१), न श्रद्धानमात्रेण ज्ञान-क्रिययोरभावात् (२), नापि क्रियामात्रेण ज्ञान-श्रद्धानयोरभावात् (३), न ज्ञान-श्रद्धानमात्रेण क्रियाया अभावात् (४), न ज्ञान-क्रियामात्रेण श्रद्धानाभावात् (५),

होजाता है, जैसे अग्निका अभाव होनेसे धूमका अभाव होता है । आत्मा कर्मकृत नहीं है, वह स्वाभाविक है, अत एव कर्मका अभाव होनेसे आत्माका नाश संभव नहीं है । जैसे तन्तुओंका नाश होनेसे घटका अभाव नहीं होता, इसलिए मोक्ष अभाव स्वरूप नहीं है किन्तु शाश्वत स्थितिवाला है ।

सम्यग्ज्ञान, सम्यग्दर्शन और सम्यक्चारित्र्यस्वरूपरत्नत्रय मोक्षका कारण है । रत्नत्रयमेंसे कोई एक न हो तो मोक्ष नहीं होसकता, जैसे सुवर्ण और पाषाणका वियोग । अर्थात् जैसे (१) अकेले ज्ञान द्वारा पाषाणसे सुवर्णको पृथक् नहीं कर सकते, क्योंकि श्रद्धान और क्रियाका अभाव है । (२) केवल श्रद्धानसे भी पृथक् नहीं कर सकते, क्योंकि ज्ञान और क्रियाका अभाव है । (३) केवल क्रियासे भी पृथक् नहीं कर सकते, क्योंकि ज्ञान और श्रद्धान नहीं है । (४) ज्ञान और श्रद्धानसे ही सुवर्ण

जैसी रीते अग्निने अभाव थावाही धूमागने पणु अभाव थाय छे आत्मा कर्मकृत नथी, जे स्वाभाविक छे तेथी कर्मने अभाव थता आत्मानो नाश सलवित नथी, जेभ ततुज्जेने नाश थावाही घटने अभाव थतो नथी जेथी करीने मोक्ष जे अभावस्वरूप नथी, किन्तु शाश्वत स्थितिवाणो छे

सम्यग्ज्ञान, सम्यग्दर्शन अने सम्यक्चारित्र्य-स्वरूप रत्नत्रय मोक्षतु कारण छे रत्नत्रयमाथी केछे जेक न छेय तो मोक्ष थछे शकतो नथी, जेभ के सुवर्ण अने पाषाणने वियोग, अर्थात् जेभ-(१) जेकला ज्ञानद्वारा पाषाणथी सुवर्ण अलग करी शकतु नथी, कारण के श्रद्धान तथा क्रियानो अभाव छे (२) केवण श्रद्धानथी पणु अलग करी शकतु नथी, कारण के ज्ञान अने क्रियानो अभाव छे (३) केवण क्रियाथी पणु अलग करी शकतु नथी कारण के ज्ञान अने श्रद्धान नथी (४) ज्ञान अने श्रद्धानथी पणु सुवर्ण अने पाषाण अलग

નાપિ ધદાનક્રિયામાત્રેણ જ્ઞાનાઽમાયાત્ (૬) । एवमेव मोक्षोऽप्यन्यथा-
 मावे न समवत्पि तु समुदितरत्नप्रयादवेति । तं मोक्षं च जानीयात्-रिपारि-
 त्यर्थः ॥१५॥

और पापाणको पृथक् नहीं कर सकते, क्योंकि वहाँ क्रिया नहीं है। (५)
 ज्ञान और क्रियामात्रसे भी पृथक् नहीं कर सकते, क्योंकि भद्रान नहीं है।
 (६) भद्रान और क्रिया मात्रसे भी पृथक् नहीं कर सकते, क्योंकि ज्ञानका
 अभाव है। इसी प्रकार मोक्ष भी समुदित तीनोसे प्राप्त होता है, किसी
 एकके अभावमें नहीं होसकता।

जिस प्रकार वन में आग लगाने पर, वहाँ रहे हुए अन्ध नेत्रोंके
 अभावसे, पशु चरणों के अभावसे और अभद्रालु अग्नि की दाहकता-शक्ति
 के प्रति भद्रों के अभावसे उस वन से नहीं निकल सकते हैं उसी प्रकार
 सम्यग्ज्ञानरूपी नेत्रोंसे रहित होनेके कारण अन्ध जीव, सम्यक्चारित्र्य से
 रहित होनेके कारण पशु जीव और सम्यग्दर्शन के अभावसे अभद्रालु
 जीव भी जन्म-मरण रूपी भीषण दुःस्वोंकी प्रचण्ड अग्नि से जलते
 हुए इस ससार रूपी वन से नहीं निकल सकते हैं। जैसे-अन्ध, पशु, और
 अभद्रालु वनाग्नि में जल मरते हैं उसी प्रकार ये भी ससाराग्निमें जल
 मरते हैं। परन्तु जिनके नेत्र और दोनों चरण अक्षत हैं, और अग्नि की
 दाहकता-शक्ति के प्रति भी भद्र है वे जिस प्रकार दावाग्नि-प्रवर्धित
 वनको पार कर जाते हैं उसी प्रकार जो जीव सम्यग्ज्ञान, सम्यक्चारित्र्य

કરી શકતા નથી કારણ કે ત્યાં ક્રિયા નથી. (૫) જ્ઞાન અને ક્રિયા માત્રથી જ
 અલગ કરી શકાતાં નથી, કારણ કે ભદ્રાન નથી. (૬) ભદ્રાન અને ક્રિયાથી જ
 અલગ કરી શકાતાં નથી કારણ કે જ્ઞાનનો અભાવ છે એ રીતે મોક્ષ પણ સમુદિત
 ત્રણેથી પ્રાપ્ત થાય છે કોઈ એકનો અભાવ હોય તો મોક્ષ પ્રાપ્ત થતો નથી.

જેમ વનમાં આગ લાગવાથી, ત્યાં રહેલા આપણે નેત્રો ન હોવાથી, લગ્ન
 પગો ન હોવાથી, અને અભદ્રાણુ અગ્નિની દાહકતા-શક્તિ પ્રત્યે ભદ્રા ન હોવાથી
 તે વનમાંથી નીકળી શકતો નથી તેમ સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી નેત્રો ન હોવાથી આપણે પણ
 સમ્યક્ચારિત્ર ન હોવાથી લગ્ન લગવ અને સમ્યગ્દર્શન ન હોવાથી અભદ્રાણુ પણ
 પણ જ મ-અ-મરણરૂપી ભીષણ દુઃખોના પ્રવળ અગ્નિથી પ્રવર્ધિત આ સસારથી
 વનમાંથી નીકળી શકતો નથી. જેમ આપણે, લગ્ન અને અભદ્રાણુ વનાગ્નિમાં બની
 મરે છે તેમ આ છવે પણ સસારાગ્નિમાં બની મરે છે પરન્તુ જેમ નેત્રો અને ત્રિંશ્ચ
 સંપૂર્ણ છે, અને અગ્નિની દાહકતા-શક્તિ પ્રત્યે પણ ભદ્રા છે તે જેમ દાવાગ્નિ પ્રવર્ધિત
 વનને પાર કરી જાય છે તેજ પ્રકારે જે છવે સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર અને સમ્યગ્દર્શનથી

મૂલમ્—જયા^૧ પુણ્ણં^૨ ચ પાવં^૩ ચ, વંધં^૪ મોક્ષં^૫ ચ જાણઈ^૬ ।

તયા^{૧૦} નિર્વિંદણ^{૧૭} ભોણ^{૧૬}, જે દિવે^{૧૧} જે ય માણુસે^{૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫} ॥૧૬॥

છાયા—યદા પુણ્યં ચ પાપં ચ, વંધં મોક્ષં ચ જાનાતિ ।

તદા નિર્વિન્ટે ભોગાન્, યે દિવ્યા યે ચ માનુષાઃ ॥૧૬॥

સાન્વયાર્થઃ—જયા=જવ પુણ્ણં ચ પાવં ચ=પુણ્ય ઓર પાપકો, ચ=તથા વંધં મુક્ત્વ=વંધ ઓર મોક્ષકો જાણઈ=જાનતા હૈ, તયા=નવ જે દિવે=જો દેવ સ્મવન્ધી ય=ઓર જે માણુસે=જો મનુષ્યસમ્વન્ધી (ભોગ હૈ, ઉન) ભોણ=ભોગોંકો નેર્વિંદણ=તત્ત્વસે વિચારતા હૈ, અર્થાત્ નિસ્સાર સમજને લગતા હૈ ॥૧૬॥

ટીકા—‘જયા પુણ્ણ’-મિત્યાદિ । યદા પૂર્વપ્રતિપાદિતલક્ષણલક્ષિતં પુણ્યાદિકં જાનાતિ તદા યે દિવ્યાઃ=દિવિ=સ્વર્ગે ભવાઃ દેવસમ્વન્ધિનઃ, ચ=તથા યે માનુષાઃ=મનુષ્ય-સમ્વન્ધિનઃ (ભોગાઃ સન્તિ તાન્ સર્વાનપિ) ભોગાન્=મુજ્યન્તે=નિર્વિજ્યન્તે=તત્ત-દિન્દ્રિયનોંદ્રિયાનુકૂલતયોપયુજ્યન્તે इति ભોગાઃ=શબ્દાદિવિષયાસ્તાન્ નિર્વિન્ટે=તત્ત્વતો વિચારયતિ—“ભોગિભોગોપમાઃ સ્વલિંગમે ભોગા અશુચયોઽશુચિસમ્ભવાઃ શટન-પતન-વિધ્વસનસ્વભાવા અશાશ્વતાથ, કો નામ વિવેકી એવંવિધાનિમાન્ ભોગા-

ઓર સમ્યગ્દર્શન સે યુક્ત હૈં વે ભી જન્મ-જરા-મરણરૂપ ભીપણ દુઃખોંકે પ્રચળ્ડ-અગ્નિ સે જલતે હુણે ઇસ સંસારરૂપી વનકો પાર કર જાતે હૈં ।

ઇસસે સિદ્ધ હૈં કિ રત્નત્રયમેંસે કિસી ઇકકી ભી કમી હોનેસે સિદ્ધિ નહીં પ્રાપ્ત હોસકતી । ડસ પ્રકારકે મોક્ષકો જાને ॥૧૫॥

‘જયા પુણ્ણં’ ઇત્યાદિ । જવ પૂર્વોક્તસ્વરૂપવાલે પુણ્ય, પાપ, વંધ ઓર મોક્ષકો જાનતા હૈં તવ દેવોં તથા મનુષ્યોંકે સમ્વન્ધી ભોગોંકા વાસ્તવિક વિચાર કરતા હૈં । ઇન્દ્રિય ઓર મનકી અનુકૂલનારૂપસે જિનકા ઉપયોગ ક્રિયા જાતા હૈં ડન્હેં ભોગ કહતે હૈં । ભોગોંકે વિષયમેં સાધુ ઇસા વિચાર કરતે હૈં કિ—“યે ભોગ મુજંગકે સમાન મયકર હૈં,

યુક્ત છે તે જીવો પશુ જન્મ-જરા-મરણરૂપ ભીપણ દુ ખોના પ્રચલ્ડ અગ્નિથી પ્રત્ય લત આ સંસારરૂપી વનને પાર કરી જાય છે

એથી સિદ્ધ થાય છે કે એ રત્નત્રયમાથી કોઈએક પશુને એકાધુ હોય તો સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી, એ પ્રકારના મોક્ષને જાણે (૧૫)

જયા પુણ્ણં ઇત્યાદિ જ્યારે પૂર્વોક્ત-સ્વરૂપવાળા પુણ્ય પાપ વંધ અને મોક્ષને જાણે છે ત્યારે દેવો તથા મનુષ્યો સળધી ભોગોને વાસ્તવિક વિચાર કરે છે ઇન્દ્રિય અને મનની અનુકૂળતારૂપે જેનો ઉપયોગ કરવામા આવે છે એને ભોગ કહે છે ભોગોના વિષયમા સાધુ એવો વિચાર કરે છે કે “એ ભોગો ભુજંગ (સર્પ)ના જેવા મયકર છે, અશુચિ છે, અશુચિ પદાર્થોથી ઉત્પન્ન થાય છે

નુપમોક્તુર્મામસપેદપિ? કસ્ય વા વિવેકિનો યાન્તાશ્ચનેન્દ્રા, અતિપૂતિગન્ધિપૂમસ્રિ-
પવાહેઽવગાહનાઽઽકાઙ્કા, શ્વાર્લસમ્પદનિવાસામિલાપઃ, ફલકભાષમાને સીત-
ફટાહાદૌ પતનસ્પૃશ, સમન્તતો દન્વદ્ભમાનમવનાન્તરાસપરિશ્રમજસાહસમ્, અજસ-
વિપથસ્તુપધાનીકૃત્યશ્ચયમેષ્ટાવાજાયેત? “સ્વળમિસાસુક્ત્સાઘુકાલદુસ્ત-
૨ત્યાદિ પર્યાલોચન નિર્વેદ મામોતીત્યર્થઃ ॥૧૬॥

મૂલ્મ-જયા નિર્વિદપ્ મોષ, જે દિવે જે ય માણુસે ।

તયા ચયદ્ સજોગ, સર્લ્ભિતર-વાહિરિયં ॥ ૧૭ ॥

ઢાયા-યદા નિર્વિન્તે મોગાન્, યે દિષ્ટ્યા યે ચ માનુષાઃ ।

તદા ત્યવતિ સંયોગ, સામ્યન્તર-વાલ્લમ્ ॥૧૭॥

સાન્વયાર્યઃ-જયા-મય જે વિન્ને-મો વેપસંઘી ઓર જે ય માણુસે-મનુષ

અશુષ્કિ હૈ, અશુષ્કિ પદાર્થોસે ઉત્પન્ન હોતે હૈ, સજ્ જાતે હૈ, ગલ જાતે હૈ,
નષ્ટ હોજાતે હૈ, નિત્ય નહીં રહતે । કૌન ચિલેકી વેસે મોગોંકો મોગનેઈ
અમિલાપા કરેગા ? કિસ ચિલેકડીલ ક્ષણિકો યમન મક્ષય કરતેઈ
ઈચ્છા હોગી ? અહા ! કૌન વાહેગા કિ-“ મેં અત્યન્ત દુર્ગંધવાળે કી
ઓર કબિરકે પ્રવાહમેં અવગાહન (સ્નાન) કરે ? ક્યા કોઈ સિંહકી માં
(શુકા)મેં નિવાસ કરનેકી ઈચ્છા કરતા હૈ ? વકસતે હુપ શીશોઈ
કઢાહીમેં કૌન યુદ્ધિમાન્ કુદનેકી કામના કરતા હૈ ? કોઈ નહીં કરતા હૈ ।
અપવા ચારોં ઓરસે ધપકતે હુપ ઘરમેં ઘુસનેકા કૌન સાહસ કર
સકતા હૈ ? ઓર અજગર સર્પકો ઉપધાન (ઉસીસા-સિરહાના) બનાવ
કૌન શયન કરના વાહેગા ? યે વિષય મોગ ક્ષણમાત્ર સુસ્ત વેનેવાલે હૈ
ઓર ઘણત કાલ તક હુ સ્વ વેનેવાલે હૈ ॥ ” વેસા વિચાર કર મુનિ ડવ
નિર્વેદ (વૈરાગ્ય)કો પ્રાપ્ત કરતે હૈ ॥ ૧૬ ॥

સરી વ્ધય છે મળી વ્ધય છે નહીં થઈ વ્ધય છે, નિત્ય રહેવા નથી જે
વિવેકી મનુષ્ય એવા ભોજો ભોજનવાળી અભિલાષા કરશે ? કઈ વિવેકી
અશ્વિતને યમન કરેવાનું ભક્ષણ કરવાની ઇચ્છા કરશે ? અહા ! કેવળ મનુષ્યો કે-
ડું અત્યવ દુર્ગંધવાળા પશુ અને કૃષિના પ્રવાહમાં અવગાહન (સ્નાન) કરીશ ?
કેવળ સિંહની શુશ્રૂષા નિવાસ કરવાની ઇચ્છા કરે છે ? કાલકા ચીકડી
કાઠમાં કયો યુદ્ધિમાન્ મનુષ્ય દુડી પડવાની કામના કરે ? કેવળ કરે નહીં
અથવા વારે બાબુએથી અમિથી મળી રહેલા ઘરમાં પેસવાનું સાહસ કેવળ કરી
શકે ? અને અજગર સર્પને ઉપધાન (એસીકુ) બનાવીને સૂવાની કેવળ ઈચ્છા
કરશે ? એ વિષય-મોત્ર દુનુમાત્ર મુખ દેવાવાળા છે અને ધણા કાલ મુખી કાલ
દેવાવાળા છે ” એવા વિચાર કરીને મુનિજન નિર્વેદ (વૈરાગ્ય)ને પ્રાપ્ત કરે છે (૧૬)

સમ્બન્ધી ભોએ=ભોગોંકો નિર્વિવદએ=તત્ત્વસે વિચારતા હૈ, તયા=તવ સર્વિભતર-
બાહિરિયં=આભ્યન્તર ઓર વાહ્ય સંજોગં=સંયોગકો ચયઇ=ત્યાગ દેતા હૈ ॥૧૭॥

ટીકા—‘જયા નિર્વિવદએ’ इत्यादि । यदा दिव्य-मानुष-भोगोपभोगेषु निर्विदो
जायते तदा साऽऽभ्यन्तरवाह्यम्=वर्हिर्भवो वाह्यः=सुवर्णमणिमाणिक्यादिः, अभ्य-
न्तरे=अन्तःकरणे भव आभ्यन्तरः=क्रोधादिः, आभ्यन्तरेण सहितः साऽऽभ्यन्तरः
स चासौ वाह्यश्चेति साभ्यन्तरवाह्यस्तम्, संयोगं=संयुज्यते=सम्बध्यतेऽनेनाऽऽत्मे-
ति संयोगः=ममत्वकृतसम्बन्धस्तम् त्यजति=परिहरति ॥१७॥

^१મૂલમ્-^૪જયા ^૩ચયઇ ^૨સંજોગં, ^૨સર્વિભતર-^૪બાહિરિયં ।

^૫તયા ^૬મુંડે ^૭ભવિત્તાણં, ^૮પવ્વઇએ ^૮અણગારિયં ॥ ૧૮ ॥

છાયા—યદા ત્યજતિ સંયોગં, સાભ્યન્તર-વાહ્યમ્ ।

તદા મુણ્ડો ભૂત્વા, પવ્રજત્યનગારિતામ્ ॥૧૮॥

સાન્વયાર્થઃ—જયા=જવ સર્વિભતરવાહિરિયં=આભ્યન્તર ઓર વાહ્ય સંજોગં=
સંયોગકો ચયઇ=ત્યાગ દેતા હૈ, તયા=તવ મુંડે=દ્રવ્યભાવસે મુણ્ડિત ભવિત્તા=
હોકર અણગારિયં=સાધુપનેકો પવ્વઇએ=માત્ર હોતા હૈ ॥૧૮॥

ટીકા—‘જયા ચયઇ’ इत्यादि । यदा बाह्याऽऽभ्यन्तरसंयोगविरहितो भवति
तदा मुण्डः=मुण्डनं मुण्डः (‘मुडि खण्डने’ इत्यस्माद्भावे घञ्) स च द्वेधा—द्रव्यतो

‘જયા નિર્વિવદએ’ इत्यादि । जब देवसम्बन्धी और मनुष्य सम्बन्धी
भोगोंको जान लेता है, तब सुवर्ण-मणि-माणिक्य आदि बाह्य परिग्रहका
तथा क्रोधादि आन्तरिक परिग्रहका अर्थात् बाह्याभ्यन्तर परिग्रहका त्याग
कर देता है ॥१७॥

‘જયા ચયઇ’ इत्यादि । जब बाह्याभ्यन्तर परिग्रहका परित्याग
करता है तब मुण्डित हो जाता है । मुण्डन दो प्रकारका होता है—

जया निर्विदए० इत्यादि जयारे देवसं०धी અને મનુષ્યસંજી બોગોને
બાણી લે છે, ત્યારે મુનિ સુવર્ણ-મણિ-માણિક્યાદિ બાહ્ય પરિગ્રહને તથા ક્રોધાદિ
આત્મિક પરિગ્રહને અર્થાત્ બાહ્યાભ્યંતર પરિગ્રહને ત્યજ દે છે (૧૭)

જયા ચયઇ० ઇત્યાદિ જયારે બાહ્યાભ્યંતર પરિગ્રહને મુનિ પરિત્યાગ કરે
છે ત્યારે મુડિત થઈ બાકી છે. મુડન બે પ્રકારના હોય છે—(૧) દ્રવ્ય-મુડન

નુપમોક્તુર્મામલપદપિ? કસ્ય વા વિવેકિનો યાન્તાદનેચ્છા, અતિપૂર્વિગમિપૂર્વકસિ
મનાદેઽવગાહનાઽઽકાદ્વા, શાર્દૂલસદનનિવાસામિલાપઃ, ફલક્રમણમાને સીલ
કટાશદૌ પતનસૂદા, સમન્તતો દન્દ્યમાનભવનાન્તરાલપરિભ્રમણસાદસમ્, મગ્ન
વિપપરુપધાનીકૃત્યશ્યનેચ્છા યા જાયત? “સ્વળામિસસુખસ્વા બહુકાલુપસ્તા”
સ્ત્યાદિ પર્યાલોચયન્ નિર્વેદં મામોતીત્યર્થઃ ॥૧૬॥

મૂલ્મ-જયા નિર્વિદપ મોખ, જે દિવે જે ય માણુસે ।

તયા ચયહ સજોગ, સર્વિમ્મતર-વાહિરિય ॥ ૧૭ ॥

છાયા-યદા નિર્વિદે મોગાન્, યે દિષ્યા યે વ માનુષાઃ ।

તદા ત્પમતિ સયોગં, સામ્યન્તર-વાસમ્ ॥૧૭॥

સાન્નયાર્થઃ-જયા=જય જે દિવ્યે=મો વેનસંધી ઓર જે ય માણુસે=મુલ્મ

અશુષ્કિ હૈ, અશુષ્કિ પદાર્થોસે ઉત્પન્ન હોતે હૈ, સજ્ જાતે હૈ, ગલ્ જાતે હૈ,
નષ્ટ હોજાતે હૈ, નિશ્ચ નહોં રહતે । કૌન વિવેકી યેસે મોગોંકો મોગન
અમિલાપા કરેગા ?, કિસ વિવેકશીલ વ્યક્તિકો યમન મક્ષમ કરને
ઈચ્છા હોગી ?, અહા ! કૌન વાહેગા કિ-“ મે અત્પન્ત વુર્ગન્યવાલે વીર
ઓર કબિરકે પ્રવાહમેં અવગાહન (સ્નાન) કરે?, કયા કોઈ સિંહકી માં
(શુકા)મેં નિવાસ કરનેકી ઈચ્છા કરતા હૈ?, વકતલે કુપ શીશો
કઢાહીમેં કૌન વુદ્ધિમાન્ કુદનેકી કામના કરતા હૈ? કોઈ નહોં કરતા હૈ।
અપવા બારોં મોરસે બચકલે કુપ ઘરમેં ઘુસનેકા કૌન સાહસ કર
સકતા હૈ ?, ઓર અજગર સર્પકો ઉપધાન (ઉસીસા-સિરહાના) બનત
કૌન શયન કરના વાહેગા ? । યે વિષય મોગ ક્ષણમાત્ર સુખ ઢેનેવાલે હૈ
ઓર વહત કાલ તક વુઃસ્વ ઢેનેવાલે હૈ ॥” યેસા વિચાર કર મુનિ જન
નિર્વેદ (વેરાગ્ય)કો પ્રાપ્ત કરતે હૈ ॥ ૧૬ ॥

શ્રી બ્રહ્મ છે મળી બ્રહ્મ છે નહીં બ્રહ્મ છે નિત્ય રહેલા નથી એ
વિવેકી મનુષ્ય એવા લોકો કોમલવવાની અભિલાષા કરશે ? કઈ વિવેકી
અશ્વિતને વમન કરેલાનું વાશવ્ય કરવાની મુશ્કેલી કરશે ? બહા ! કેવળ મુશ્કેલી કે-
કું અત્યંત દુર્ગંધવાળા પત્તુ અને રૂપિયના પ્રવાહમાં અવગાહન (સ્નાન) કરીશ ?
શુ કેઈ સિંહની સુકામાં નિવાસ કરવાની મુશ્કેલી કરે છે ? કિંકળતા સીંહ
કેઈમાં ઠયે વુદ્ધિમાન્ મનુષ્ય કદી પડવાની કામના કરે ? કેઈ કર નહીં
અપવા બારે બાજુએથી અભિલાષી બની રહેલા ઘરમાં પેસવાનું આદ્યસ કેવળ મી
શકે ? અને અજગર સર્પને ઉપધાન (એશીશુ) બનાવીને સુવાની કેવળ મુશ્કેલી
કરશે ? એ વિષય-લોગ ક્ષણમાત્ર સુખ ઢેવાવાળા છે અને કયા કળ મુખી કેવળ
ઢેવાવાળા છે” એવો વિચાર કરીને મુનિબ્રહ્મ નિર્વેદ (વેરાગ્ય)ને પ્રાપ્ત કરે છે. (૧૭)

સમ્બન્ધી ભોએ=ભોગોંકો નિર્વિવદએ=તત્ત્વસે વિચારતા હૈ, તયા=તવ સર્વિંમતર-
વાહિરિયં=આભ્યન્તર ઓર વાહ્ય સંજોગં=સંયોગકો ચયઇ=ત્યાગ દેતા હૈ ॥૧૭॥

ટીકા—‘જયા નિર્વિવદએ’ ઇત્યાદિ । યદા દિવ્ય-માનુષ-ભોગોપભોગેષુ નિર્વેદો
જાયતે તદા સાઽઽભ્યન્તરવાહ્યમ્=વર્ધિર્ભવો વાહ્યઃ=સુવર્ણમણિમાણિક્યાદિઃ, અભ્ય-
ન્તરે=અન્તઃકરણે ભવ આભ્યન્તરઃ=ક્રોધાદિઃ, આભ્યન્તરેણ સહિતઃ સાઽઽભ્યન્તરઃ
સ ચાસૌ વાહ્યથેતિ સાભ્યન્તરવાહ્યસ્તમ્, સંયોગં=સંયુજ્યતે=સમ્બન્ધ્યતેઽનેનાઽઽત્મે-
તિ સંયોગઃ=મમત્વકૃતસમ્બન્ધસ્તમ્ ત્યજતિ=પરિહરતિ ॥૧૭॥

મૂલમ્-જયા^૧ ચયઇ^૪ સંજોગં^૩, સર્વિંમતર-વાહિરિયં^૨ ।

તયા^૫ મુંડે^૬ ભવિત્તાણં^૭, પવ્વઇએ^૮ અણગારિયં^૯ ॥ ૧૮ ॥

છાયા—યદા ત્યજતિ સંયોગં, સાભ્યન્તર-વાહ્યમ્ ।

તદા મુણ્ડો ભૂન્વા, પ્રવ્રજત્યનગારિતામ્ ॥૧૮॥

સાન્વયાર્થઃ—જયા=જવ સર્વિંમતરવાહિરિયં=આભ્યન્તર ઓર વાહ્ય સંજોગં=
સંયોગકો ચયઇ=ત્યાગ દેતા હૈ, તયા=તવ મુંડે=દ્રવ્યભાવસે મુણ્ડિત ભવિત્તા=
હોકર અણગારિયં=સાધુપનેકો પવ્વઇએ=પાપ્ત હોતા હૈ ॥૧૮॥

ટીકા—‘જયા ચયઇ’ ઇત્યાદિ । યદા વાહ્યાઽઽભ્યન્તરસંયોગવિરહિતો ભવતિ
તદા મુણ્ડઃ=મુણ્ડનં મુણ્ડઃ (‘મુણ્ડિ ખણ્ડને’ ઇત્યસ્માદ્ભાવે ધ્વ) સ ચ દ્વેષા-દ્રવ્યતો

‘જયા નિર્વિવદએ’ ઇત્યાદિ । જવ દેવસમ્બન્ધી ઓર મનુષ્ય સમ્બન્ધી
ભોગોંકો જાન લેતા હૈ, તવ સુવર્ણ-મણિ-માણિક્ય આદિ વાહ્ય પરિગ્રહકા
તથા ક્રોધાદિ આન્તરિક પરિગ્રહકા અર્થાત્ વાહ્યાભ્યન્તર પરિગ્રહકા ત્યાગ
કર દેતા હૈ ॥૧૭॥

‘જયા ચયઇ’ ઇત્યાદિ । જવ વાહ્યાભ્યન્તર પરિગ્રહકા પરિત્યાગ
કરતા હૈ તવ મુણ્ડિત હો જાતા હૈ । મુણ્ડન દો પ્રકારકા હોતા હૈ—

જયા નિર્વિવદએ ઇત્યાદિ જ્યારે દેવસજળંધી અને મનુષ્યસજળંધી ભોગોને
બાણી લે છે, ત્યારે મુનિ સુવર્ણ-મણિ-માણિક્યાદિ બાહ્ય પરિગ્રહને તથા ક્રોધાદિ
આત્મિક પરિગ્રહને અર્થાત્ બાહ્યાભ્યન્તર પરિગ્રહને ત્યજ દે છે (૧૭)

જયા ચયઇ ઇત્યાદિ જ્યારે બાહ્યાભ્યન્તર પરિગ્રહનો મુનિ પરિત્યાગ કરે
છે ત્યારે મુણ્ડિત થઈ બાકી છે મુણ્ડન બે પ્રકારના હોય છે—(૧) દ્રવ્ય-મુણ્ડન

માનવત્વ, તપ દ્રવ્યસો મસ્તકકેશાપનયનમ્, માનવો રાગદ્વેષાપનયનમ્, હૃદય-
ધર્મયોગાદર્શ્યપિ મુખ્ઢ=મુખ્ઢિત इत्यर्थः, યુત્વા અનગારિતામ્=અનગારિયો માનો-
નગારિતા=સાધુત્વં સર્વવિરતિલક્ષણ સામાયિકાદિકમિત્યર્થ, તામ્ પ્રવ્રજતિ-
પ્રાપ્નોતિ-પ્રવ્રજિતો મપ્તીત્યર્થઃ ॥૧૮॥

મુષ્મ-જયા મુંહે^૧ મવિત્તાણ, પવ્વહ્ણ^૨ અણગારિય^૩ ।

તયા સવરમુકિધ્વં^૪, ધર્મં^૫ ફાસે^૬ અણુત્તર^૭ ॥ ૧૯ ॥

જાયા—યદા મુખ્ઢો યુત્વા, પ્રવ્રજત્યનગારિતામ્ ।

તદા સંવરમ્પ્રત્કુટ, ધર્મ સ્પર્શસ્પણુચરમ્ ॥૧૯॥

સાન્નયાર્ય—જયા=જય મુંહે=દ્રવ્યમાપસે મુખ્ઢિત મવિત્તા=હોકર અણ-
ગારિયં=સાધુપનેકો પવ્વહ્ણ=માત્ર હોતા હૈ, તયા=તથ લક્ષિણ=અત્યન્ત પ્રશ-
અણુત્તર=સર્વમેષ સવર=સવર ધર્મ=ધર્મકો ફાસે=સ્પર્શ કરતા હૈ-માત્ર હોતા હૈ

ટીકા—‘જયા મુંહે’ इत्यादि । यदा मुण्ढो युत्वाऽनगारितां प्रव्रजति=प्राप्नोति
तदा उत्कृष्टम्=मतिमश्वस्तम्, अनुचरं=निरतिचारतया सर्वमेष्टम् । यदा स्थिरं
निश्चलम् । अथवा जिनागमस्मिदत्वात्‘प्रतिजल्पविषर्जितम्’, यदा ‘अनुचर’ मित्ये
तत् क्रियाविशेषणम्, अनुचरम्=उत्कार्वाकं यथा स्थायवा स्थवरीति सम्बन्धः ।

૧ અણુત્તરમ્=મેષ, પ્રતિજલ્પવિષર્જિત, સ્થિરમિતિ શબ્દસ્વરૂપ ।

(૧) દ્રવ્યમુણ્ઢન, (૨) નાયમુણ્ઢન । મસ્તકકે કેશોંક્યલુબન કરના
દ્રવ્યમુણ્ઢન કહીશતા હૈ । રાગ દ્વેષ આદિકો દૂર કરના માનવમુણ્ઢન હૈ ।
દોનો પ્રકારોસે મુખ્ઢિત હોકર સર્વવિરતિરૂપ સામાયિક આદિ ચારિત્રકો
પ્રાપ્ત હોતા હૈ ॥૧૮॥

‘જયા મુંહે’ इत्यादि । जय मुण्ढित होकर सर्वविरतिको प्राप्त
होता है तथ अत्यन्त प्रशस्त निरतिचार होनेके कारण सर्वमेष्ठ निश्चल
आचरणीय संवर धर्मको स्पर्श करता है । आते हुए कर्म जिस आत्म-

અને (૨) નાયમુણ્ઢન મસ્તકના કેશોંક્યલુબન કરવું એ દ્રવ્યમુણ્ઢન કહેવાય છે
સમ દ્વેષ આદિને દૂર કરવા એ નાય-મુણ્ઢન છે એક પ્રકારે મુખ્ઢિત થઈને સર્વ
વિરતિરૂપ સામાયિક આદિ ચારિત્રને પ્રાપ્ત થાય છે (૧૮)

જયા મુંહે ૦ इत्यादि. जयाने मुण्ढित થઈને સર્વ વિરતિને પ્રાપ્ત થાય છે
અત્યંત પ્રશસ્ત નિરતિચાર થવાને કારણે સર્વમેષ નિશ્ચલ આચરણીય અવ-

સંવરં=સંત્રિયતે=નિરુદ્ધયતે આસ્ત્રવત્કર્મ યેન સઃ, યદ્વા સંવરણં સંવરઃ=સ્થગનમ્ ।
સ દ્રવ્ય-ભાવભેદાભ્યાં દ્વિવિધઃ । તત્ર દ્રવ્યતસ્તથાવિધદ્રવ્યેણ (મણિમૃત્તિકાદિના)
સલિલોપરિ તરત્તરણ્યાદેરનારતપ્રવિશત્રીરાણાં વિવરાણાં પિધાનમ્, ભાવતઃ-સમિ-
તિ-ગુણિમૃત્તિભિરાત્મતરણ્યાં ક્ષરત્કર્મસલિલાનાં સ્થગનમ્ । અત્ર ચ ભાવસંવરસ્વારિ-
ત્રલક્ષણો ગૃહ્યતે, તં તલ્લક્ષણં ધર્મં સ્પૃશતિ=પ્રાપ્નોતિ, અન્તઃકરણત આત્મના સમ્ય-
ન્ધયતીત્યર્થઃ ॥૧૯॥

મૂલમ્-જયા^૧ સંવરમુક્ષિટ્વં^૪ ધર્મમ્^૨ ફાસે^૫ અણુત્તરં^૩ ।

તયા^૭ ધુણઈ^{૧૦} કમ્મરયં^૮, અવોહિકલુસંકડં^૬ ॥ ૨૦ ॥

છાયા—યદા સંવરમુત્કૃષ્ટં, ધર્મં સ્પૃશત્યનુત્તરમ્ ।

તદા ધુનાતિ કર્મરજો-ડવોધિકલપકૃતમ્ ॥૨૦॥

સાન્વયાર્થઃ—જયા=જવ ઉક્ષિટ્વં=અત્યન્ત પ્રશસ્ત અણુત્તરં=સર્વશ્રેષ્ઠ સંવરં=
સંવર ધર્મમ્=ધર્મકો ફાસે=સ્પર્શ કરતા હૈ, તયા=તવ અવોહિકલુસંકડં=આત્માકે
મિથ્યાત્વ પરિણામ દ્વારા ઉપાર્જિત કિયે હુણ કમ્મરયં=કર્મરૂપી રજકો ધુણઈ=
હટા દેતા હૈ ॥૨૦॥

પરિણામસે રુક જાતે હૈં ઉસે સવર કહતે હૈ । સવર, દ્રવ્ય-ભાવકે ભેદસે
દો પ્રકારકા હૈ । જલ પર ચલતી હુઈ નૌકાકે છેદોસે ઉસમેં પ્રવેશ કરને-
વાલે જલકો ચિકની મિટ્ટી વસ્ત્ર આદિસે બન્દ કર દેના દ્રવ્ય-સંવર હૈ ।
આત્મારૂપી નૌકામેં આસ્ત્રવરૂપી છિદ્રોં દ્વારા આનેવાલે કર્મરૂપી જલકો
રોક દેના ભાવ-સંવર હૈ । યહાં ભાવ-સંવર અર્થાત્ ચારિત્રકા અધિકાર હૈ ।
અર્થાત્ સર્વવિરત મુનિ ભાવ-સંવર રૂપી ધર્મકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં । અથવા
અનુત્તર રૂપસે સ્પર્શ કરતે હૈં, ક્યોંકિ ‘અનુત્તર’ યહ ક્રિયાવિશેષણ બી
હો સકતા હૈ ॥૧૯॥

ધર્મને સ્પર્શ કરે છે આવતા કર્મ જે આત્મપરિણામથી રોકાઈ જાય છે તેને
સવર કહે છે સવર દ્રવ્ય-ભાવના ભેદે કરીને બે પ્રકારનો છે જળપર ચાલતી
નૌકાના છિદ્રવાટે નૌકામા પ્રવેશ કરનારા જળને ચીકણી માટી, વસ્ત્ર આદિથી બંધ કરી
હેલુ તે દ્રવ્યસવર છે આત્મારૂપી નૌકામા આસ્ત્રવરૂપી છિદ્રોદ્વારા આવનારા કર્મરૂપી
જળને રોકી હેલુ એ ભાવ-સવર છે અહીં ભાવસવર એટલે ચારિત્રનો અધિકાર છે
અર્થાત્ સર્વવિરત મુનિ ભાવસવરરૂપી ધર્મને પ્રાપ્ત કરે છે, અથવા અનુત્તર-રૂપે
સ્પર્શ કરે છે, કારણકે ‘અનુત્તર’ એ ક્રિયાવિશેષણ પણ હોઈ શકે છે (૧૯)

मासतय, तत्र द्रव्यतो मस्तककेशापनयनम्, भावतो रागद्वेषापनयनम्, बुध्न-
 चर्मयोगाद्वर्णपि मुण्डः=मुण्डित इत्यर्थः, भूत्वा अनगारिताम्=अनगारितो मातोऽ-
 नगारिता=साधुत्वं सर्वधिरतिष्ठक्षण सामायिकादिकमित्यर्थ, ताम् प्रव्रजति-
 प्रामोक्षि-प्रव्रजितो मनतीत्यर्थः ॥१८॥

मूढम्-जया मुंढे भवित्ताण, पद्मङ्ग अणगारिय ।

तया सवरमुकिट्टं, धम्म फासे अणुत्तर ॥ १९ ॥

छाया—यदा मुण्डो भूत्वा, प्रव्रजत्यनगारिताम् ।

तदा संवरमुत्कृष्टं, धर्म स्पृष्टत्यनुत्तरम् ॥१९॥

सान्त्वयार्थः—जया=जय मुंढे=द्रव्यभावसे मुण्डित भविता=होकर अप-
 गारिय=साधुपनेको पद्मङ्ग=प्राप्त होता है, तया=तब उकिट्ट=मत्स्यन्त प्रशस्त
 अणुत्तर=सर्वश्रेष्ठ संवर=संवर धम्म=धर्मको फासे=स्पर्श करता है=प्राप्त होता है॥

टीका—‘जया मुंढे’ इत्यादि । यदा मुण्डो भूत्वा अनगारितां प्रव्रजति=प्रामोक्षि,
 तदा उत्कृष्टम्=अतिप्रशस्तम्, अनुत्तरं=निरतिचारतया सर्वश्रेष्ठम् । यदा स्थिरं=
 निश्चलम् । अथवा जिनागमसिद्धत्वात् प्रतिनश्यविनिर्मितम्, यदा ‘अनुत्तर’ मित्ये-
 तद् क्रियाविशेषणम्, अनुत्तरम्=उत्कार्यकं यथा स्याद्यथा स्पृष्टतीति सम्बन्धः ।

१ अनुत्तरम्=श्रेष्ठ, प्रतिनश्यविनिर्मितं, स्थिरमिति ध्वङ्कल्पद्रुमः ।

(१) द्रव्यमुण्डन, (२) भावमुण्डन । मस्तकके केशोंका लुब्धन करना
 द्रव्यमुण्डन कहलाता है । राग द्वेष आदिको दूर करना भावमुण्डन है ।
 दोनों प्रकारोंसे मुण्डित होकर सर्वधिरतिरूप सामायिक आदि चारित्रिकों
 प्राप्त होता है ॥१८॥

‘जया मुंढे’ इत्यादि । जय मुण्डित होकर सर्वधिरतिको प्राप्त
 होता है तब अत्यन्त प्रशस्त निरतिचार होनेके कारण सर्वश्रेष्ठ निश्चल
 आचरणीय संवर धर्मको स्पर्श करता है । भाते हुए कर्म जिस भाव-

अने (२) भाव-मुण्डन मस्तकका केशों लुब्धन करने के द्रव्यमुण्डन द्वेषाव के
 राग-द्वेष आदिने दूर करने के भाव-मुण्डन के निकट प्रकारे मुण्डित अने सर्व
 धिरतिरूप सामायिक आदि चारित्रिकोंमें प्राप्त भाव है (१८)

अया मुंढे० इत्यादि अयादि मुण्डित अने सर्व धिरतिने प्राप्त भाव के
 भावत प्रशस्त निरतिचार यवाने कारणसे सर्वश्रेष्ठ निश्चल आचरणीय संवर

ઉક્તચ્ચ—

“જીવસ્યાશુદ્ધરાગાદિભાવાનાં કર્મ કારણમ્ ।

કર્મણસ્તસ્ય રાગાદિભાવઃ પ્રત્યુપકારિવત્ ॥૧૧॥” ઇતિ ।

સંસારી સ્વલ્પાત્માનાદિકાલતઃ કર્મ વન્નાતિ, તદુદયાદાત્મનિ રાગદ્વેષાદ્યુત્પત્તિઃ, તદનુ યથા વહ્નિસંતપ્તાયઃપિન્ડઃ સમન્તાત્ સ્વસંસૃજલમાકર્ષતિ તથાઽઽત્મૈકક્ષેત્રાવગાહિકર્મપુદ્ગલાનાદત્તે, તૈથ રાગાદિકં ભાવકર્મોત્પાદ્યતે, તચ્ચ પુનરપિ દ્રવ્યકર્મો-

ભાવ હૈ, અતઃ દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મકા કારણ મ્હી હૈ ઓર કાર્ય મ્હી હૈ । કહામ્હી હૈ—

“જીવકે રાગ આદિ અશુદ્ધ ભાવોંકા કારણ દ્રવ્યકર્મ હૈ ઓર રાગાદિ અશુદ્ધ ભાવ દ્રવ્યકર્મકે કારણ હૈ । જૈસે કોઈ પુરુષ કિસીકા ઉપકાર કર દેતા હૈ તો વહ ઉપકૃત પુરુષ ઉસ ઉપકારીકા પીછા ઉપકાર કરતા હૈ ॥૧૧॥”

સંસારી જીવ અનાદિકાલસે કર્મોંકા વન્ધ કર રહા હૈ । ડન વંધે હુઅ કર્મોંકે ઉદય હોનેપર આત્મામેં રાગ-દ્વેષ આદિકી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ । રાગાદિકે ઉદય હોનેપર જૈસે તપા હુઆ લોહેકા ગોલા આસ પાસકે જલકો આકર્ષિત કરલેતા હૈ વૈસે હી આત્મા એકક્ષેત્રાવગાહી અર્થાત્ જિસ આકાશકે પ્રદેશમેં આત્મા સ્થિત હૈ ડસી આકાશ પ્રદેશમેં સ્થિત કર્મકે પુદ્ગલોંકો ગ્રહણ કરતી હૈ, ડન રાગાદિ-ભાવોંસે ફિર દ્રવ્યકર્મ

કર્મમા કાર્ય-કારણભાવ રહેલો છે તેથી દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મનું કારણ છે અને કાર્યપણુ છે, તેમજ ભાવકર્મ દ્રવ્યકર્મનું કારણ છે અને કાર્યપણુ છે. કહ્યું છે કે—

“જીવના રાગાદિ અશુદ્ધ ભાવોનું કારણ દ્રવ્યકર્મ છે, અને રાગાદિ અશુદ્ધ ભાવ દ્રવ્યકર્મનું કારણ છે, જેમ કોઈ પુરુષ કોઈનો ઉપકાર કરે છે તો એ ઉપકૃત પુરુષ એનો પાછો ઉપકાર કરે છે (૧)”

સંસારી જીવ અનાદિ કાળથી કર્મોંનો બંધ કરી રહ્યો છે એ બંધાયેલા કર્મોંનો ઉદય થતા આત્મામા રાગદ્વેષ આદિની ઉત્પત્તિ થાય છે રાગાદિનો ઉદય થતા જેમ તપાવેલો લોખંડો ગોળો આસપાસના જળને આકર્ષિત કરી લે છે તેમ આત્મા એક-ક્ષેત્રાવગાહી અર્થાત્ જે આકાશના પ્રદેશમા આત્મા સ્થિત છે એ આકાશપ્રદેશમા રહેલા કર્મના પુદ્ગલોંને અહણુ કરે છે, એ રાગાદિ-ભાવોથી ફરી દ્રવ્યકર્મ બાંધે છે એ રીતે દ્રવ્યકર્મ અને ભાવકર્મ એક

ટીકા-‘જયા સવર૦’ इत्यादि । यदा उत्कृष्टम् अनुसर संवर धर्म स्पृशति तदा
अबोधिकृष्टपकृतम्=बोधनं बोधिः=आत्मनः सम्यक्त्वपरिणामः, तद्विपरीतोऽ-
बोधिः=मिथ्यात्वाध्यवसायः स एव कृष्टपं=पापं तेन कृतं=अनितम् अबोधिकृष्ट-
पकृतम्, तत्, ‘कृष्टप’ मित्यनानुस्वार आर्पः । कर्मरजः=क्रियते=मिथ्यात्वादि-
परिणामैः सम्पाद्यते यस्यत् कर्म, तद्विधा-द्रव्य-भावमेषात्, तत्र द्रव्यत-हृषिकर्ष-
भूतकृष्टस्यत् सकललोकसंभृता आत्मना सह यदा वध्यमाना बन्धादींश्च तथा
विषयपुद्गलपरमाण्व । भावतस्तु-आत्मनो रागद्वेषादिपरिणाम, अनयोश्च बीज-
वृक्षयोरनादिकालिककार्यकारणभाववत् पारस्परिककार्यकारणभावः, तथा च-द्रव्य-
कर्म भावकर्मणः कारणं कार्यं च । भावकर्म च द्रव्य-कर्मण (कारणं कार्यं च) ।

‘जया सवર૦’ इत्यादि । जब સાધુ ઉત્કૃષ્ટ અનુસર સવરધર્મને
સ્પર્શ કરતે હૈ તથા આત્માને મિથ્યાત્વપરિણામરૂપી પાપસં ઉત્પન્ન હુપ
કર્મરૂપી રજાનો ઘો ઝાલતે હૈ ।

કર્મરજ દો પ્રકારકા હૈ (૧) દ્રવ્યકર્મરજ, ઓર (૨) ભાવકર્મરજ ।
કુષ્પીમેં ભરે હુપ કણલકો તરહ સમસ્ત લોકાકાશમેં વ્યાપ્ત તથા
આત્માને સાથ પંચે હુપ યા વંધનેવાલે ઓર વંધતે હુપ વિશેષ પ્રકારક
(કાર્મણ જાતિકે) પુણ્નલપરમાણુઓનો દ્રવ્યકર્મ કહતે હૈ । આત્માને
રાગ દ્વેષ આદિ વિભાવ-પરિણામોનો ભાવકર્મ કહતે હૈ । વૃક્ષસે બીજ
ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઓર બીજસે વૃક્ષ ઉત્પન્ન હોતા હૈ । ઘોનોં મેં કાર્ય-કારણભાવ
અનાદિકાલીન હૈ । ઇસી પ્રકાર દ્રવ્યકર્મ ઓર ભાવકર્મમેં કાર્ય-કારણ

જયા સંવર૦ इत्यादि अथरे साधु उत्कृष्ट अनुसर संवरधर्मे स्पर्श करि
तथारे आत्माना मिथ्यात्व-परिणामरूपी पापसं उत्पन्न भवेत्येव कर्मरज रजने
घोर्ध नांचे छे

કર્મરજ ને પ્રકારની હૈ -(૧) દ્રવ્યકર્મરજ અને (૨) ભાવકર્મરજ કુષ્પીય
ભરેલા કાલગની પેઠે સમસ્ત લોકાકાશમાં વ્યાપ્ત તથા આત્માની સાથે બંધાયે
તથા બંધનારા અને બંધાતા વિશેષ પ્રકારના (કાર્મણ આતિના) પુણ્નકર્મ
મણુઓને દ્રવ્યકર્મ કહા છે આત્માના રાગ-દ્વેષ આદિ વિભાવ-પરિણામોને
ભાવકર્મ કહે છે વૃક્ષથી બીજ ઉત્પન્ન થાય છે અને બીજથી વૃક્ષ ઉત્પ
થાય છે એવે કાર્ય-કારણભાવ અનાદિકાલીન છે એ પ્રકારે દ્રવ્યકર્મ અને ભાવ

ર્થિક-પર્યાયાર્થિકાદિનાનાનયૈરર્થવ્યજ્ઞનયોગસંક્રાન્તિસહિતાનુચિન્તનં પૃથક્ત્વવિતર્ક-
સન્નિવારણમ્ ।

તત્રાર્થસંક્રાન્તિસ્તાવત્-ધ્યેયસ્યૈકપર્યાયપરિત્યાગેન પર્યાયાન્તરે, વ્યજ્ઞને, યોગે
વા સંક્રમઃ । વ્યજ્ઞનં ચાત્ર ચતુર્દશપૂર્વાત્મકશ્રુતસમ્બન્ધિશબ્દાઃ, તત્રત્યં કિંચિદેકં
વ્યજ્ઞનમુપાદાય ધ્યાનમારભ્ય વ્યજ્ઞનાન્તરેડ્યૈ યોગે વા સંક્રમણં વ્યજ્ઞનસંક્રાન્તિઃ ।
યોગસંક્રાન્તિશ્ચ પુનઃ કાયયોગતો મનોયોગે, મનોયોગતો વાગ્યોગે, इत्येवमेकस्माद्
યોગાદન્યતરસ્મિન્ યોગે સંક્રમણમ્ । ત્રિવિધમેતત્સંક્રમણં ચ ધ્યાતુરનિચ્છાયामપિ
તાદૃશ-(અસંક્રાન્ત)-ધ્યાનસંપાદનસામર્થ્યાભવાજ્ઞાયતે ।

ઉત્પાદ આદિ પર્યાયોંકા દ્રવ્યાર્થિક યા પર્યાયાર્થિક આદિ વિવિધ નયોંસે,
અર્થ, વ્યજ્ઞન ઓર યોગકી સંક્રાન્તિ સહિત ચિન્તન કરના પૃથક્ત્વવિતર્ક
શુદ્ધ ધ્યાન હૈ । ધ્યેય વસ્તુકી એક પર્યાયકો છોડકર દૂસરી પર્યાયકા
ધ્યાન કરના યા વ્યજ્ઞન અથવા યોગમેં સંક્રાન્ત હોજાના અર્થસંક્રાન્તિ હૈ ।
યહાં ચૌદહ પૂર્વરૂપ શ્રુતકે શબ્દોંકો વ્યજ્ઞન કહા હૈ । ઊન શબ્દોંમેંસે કિસી
એક શબ્દકા ધ્યાન આરમ્ભ કરકે ફિર કિસી દૂસરે વ્યજ્ઞનકા ધ્યાન
કરને લગના, અથવા અર્થ યા યોગમેં સંક્રાન્ત હોજાના વ્યજ્ઞનસંક્રાન્તિ હૈ ।
કાયયોગસે મનોયોગમેં, મનોયોગસે વચનયોગમેં, હસ પ્રકાર એક યોગસે
દૂસરે યોગમેં સંક્રાન્ત હોજાના યોગસંક્રાન્તિ હૈ । યહ ત્રીનોં તરહકા
સંક્રમણ ધ્યાતાકી ઇચ્છા ન હોનેપર ખી ડતની અધિક સામર્થ્ય ન હોનેકે
કારણ હોતા હૈ ।

આદિ નાના પ્રકારના પર્યાયોંનું દ્રવ્યાર્થિક યા પર્યાયાર્થિક આદિ વિવિધ નયોંથી,
અર્થ વ્યજ્ઞન અને યોગની સંક્રાન્તિસહિત ચિન્તન કરવું એ પૃથક્ત્વવિતર્ક શુદ્ધ-
ધ્યાન છે, ધ્યેયવસ્તુના એક પર્યાયને છોડીને બીજા પર્યાયનું ધ્યાન કરવું યા
વ્યજ્ઞન અથવા યોગમા સંક્રાન્ત થઈ જવું એ અર્થસંક્રાન્તિ છે. અહીં ચૌદ
પૂર્વરૂપ શ્રુતના શબ્દોને વ્યજ્ઞન કહેલ છે, એ શબ્દોમાથી કેઈએક શબ્દનું ધ્યાન
આરંભીને પછી કેઈ બીજા વ્યજ્ઞનનું ધ્યાન લગાવવું અથવા અર્થ યા યોગમા
સંક્રાન્ત થઈ જવું એ વ્યજ્ઞનસંક્રાન્તિ છે કાયયોગથી મનોયોગમા, મનોયોગથી
વચનયોગમા, એ પ્રકારે એક યોગથી બીજા યોગમાં સંક્રાન્ત થઈ જવું એ યોગ-
સંક્રાન્તિ છે એ ત્રણે બતાવું સક્રમણ, ધ્યાતાની ઇચ્છા ન હોવા છતાં પણ
એટલું અધિક સામર્થ્ય ન હોવાને કારણે થાય છે

તપાવયતિ, તદેવ રજ રજો બીજસ્ય માલિન્યહેતુત્પાત્ ઘાતિકર્મચતુષ્ટયમિત્યર્થઃ, તદ્ ધુનાતિ=વ્યપનયતિ=દૂરીકરોતીત્યર્થઃ ।

કર્મરજોધુનનં ચ યથાપિ ધર્મધ્યાનેનાપિ જાયતે તથાપિ આત્મનિષ્ઠાદિપૂર્ણ શુદ્ધધ્યાનેનૈષ મથતિ, યથા મલાપગમેન શુચિતાષર્મામિસમ્બન્ધાત્ પટઃ શુદ્ધ સ્વરૂપ્યતે તથા રાગદ્વેષમલાપનયનાબ્જુચિધર્મસમ્બન્ધાત્ ધ્યાનમપિ શુદ્ધમિત્યુત્તરે, તથાતુચિપદ્મ—(૧) પૃથક્સ્વચિત્તર્કસંવિચારમ્, (૨) એકસ્વચિત્તર્કસંવિચારમ્, (૩) સ્વસ્ત્રિયાગ્નિવર્તિ, (૪) સમુચ્છિન્નક્રિયાગ્નિવર્તિપાતિ, इति ।

તથા પૂર્વગતયુત્તરજ્ઞાનાનુસારેણ ધ્યેયવિશેષગતોત્પાદાદિનાનાપર્યાપાત્ ક્ષત્ત્વં વ્યપતે હૈ । इस् प्रकार प्रत्येक कर्म और भावकर्म एक दूसरेके उत्पादक हैं । इन्हीं कर्मोंको रज कहते हैं, क्योंकि ये आत्मामें मलिनता उत्पन्न कर देते हैं । संवरधर्मको ग्रहण करनेसे यह चार घातिकर्मरूपी रज दूर होजाती है ।

કર્મરજકા દૂર હોના યથાપિ ધર્મધ્યાનસે હોતા હૈ તથાપિ આત્મનિક રૂપસે તેા શુદ્ધધ્યાનસે હી હોતા હૈ । જેસે મેલકો દૂર કરનેસ શુચિતાષર્મ આજાતા હૈ, इसलिये वस्त्रको शुद्ध (सफेद) वस्त्र कहते हैं इसी प्रकार राग द्वेषरूपी मैलके दूर जानेपर शुचिताषर्मेक सम्बन्धे ध्यान भी शुद्धध्यान कहलाता है ।

શુદ્ધધ્યાન ચાર પ્રકારકા હૈ—(૧) પૃથક્સ્વચિત્તર્ક-સંવિચાર, (૨) એકસ્વચિત્તર્ક-સંવિચાર, (૩) સૂક્ષ્મક્રિયા-અનિવર્તિ, (૪) સમુચ્છિન્નક્રિયા-અપ્રતિપાતિ ।

(૧) પૃથક્સ્વચિત્તર્ક-પૂર્વગત યુત્તરજ્ઞાનકે અનુસાર કિસી ધ્યેય પદાર્થથી

બીજાના ઉત્પાદક છે એજ કથિને રજ કહે છે, કારણ કે તે આત્મમાં મલિનતા ઉત્પન્ન કરે છે સવરધર્મને બદલ્ય કરવાથી એ ચાર ઘાતિકર્મરૂપી રજ દૂર થઈ જાય છે

એ કે કર્મરજ ધર્મધ્યાનથી દૂર થાય છે તેપણ આત્મનિક રૂપથી શુદ્ધ ધ્યાનથીજ થાય છે જેમ મેલ દૂર કરવાથી શુચિતા-ધર્મ આવી જાય છે તેથી વસ્ત્રને શુદ્ધ (સફેદ) વસ્ત્ર કહે છે, તેમ રાગદ્વેષરૂપી મેલ દૂરી થવ શુચિતાષર્મના સંબંધથી ધ્યાન પણ શુદ્ધધ્યાન કહેવાય છે

શુદ્ધ ધ્યાનના ચાર પ્રકાર છે (૧) પૃથક્સ્વચિત્તર્ક-સંવિચાર, (૨) એકસ્વચિત્તર્ક-સંવિચાર, (૩) સૂક્ષ્મક્રિયા-અનિવર્તિ (૪) સમુચ્છિન્નક્રિયા-અપ્રતિપાતિ

(૧) પૃથક્સ્વચિત્તર્ક-પૂર્વગત યુત્તરજ્ઞાનને અનુસાર કોઈ ધ્યેય પદાર્થના ઉપ

નન્વર્થવ્યક્તનયોગાન્તરેષુ સંક્રાન્તસ્ય મનસઃ સ્થૈર્યાસમ્ભવાદ્ ધ્યાનત્વમનુપપન્નમિતિ चेन्न, एकमेव ध्येयं लक्ष्यीकृत्य प्रवृत्तस्य ध्यानस्यार्थादौ संक्रमणेऽपि ध्येयैकमात्रोद्देश्यकतया मनःस्थिरीकरणरूपाया ध्यानक्रियायास्तत्रापि सद्भावात् ।

इदं च ध्यानं भङ्गिकश्रुतपाठकानां योगत्रयवतां वा मुनिपुङ्गवानां भवति । अनेन ध्यानेन क्षपकश्रेण्यां समारूढो मुनिरष्टमगुणस्थानादारभ्य क्रमशो दशमगुणस्थानचरमसमये बलवदपि मोहनीयकर्म क्षपयित्वा द्वितीयध्यानमाश्रित्य द्वादशं गुणस्थानमधिरोहति ।

उपशमश्रेण्यां समारूढस्तु तदानीं मोहनीयकर्म शमयित्वा एकादशमुपशान्त-
મોહગુણસ્થાનમારોહતિ । इदं च प्रथम ध्यानमष्टमगुणस्थानादारभ्य क्षपकश्रेण्य-

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! इस ध्यानमें अर्थ, व्यक्त्जन और योगोंमें मन संक्रान्त होता रहता है, इस कारण स्थिरता नहीं रह सकती; फिर इसे ध्यान कैसे कह सकते हैं ? ।

उत्तर—हे शिष्य ! परिवर्त्तन तो होता रहता है, परन्तु ध्येय एक ही रहता है । ध्येयकी एकताके कारण यह ध्यान कहलाता है ।

यह ध्यान पूर्वधारी तीन योगवाले श्रेष्ठ मुनियोंको ही होता है । इस ध्यान से दशवें गुणસ્થાનके અન્ત સમયમેં ક્ષપકશ્રેણીમેં આરૂઢ મુનિ બલવાન્ મોહનીય કર્મકા ક્ષય કરકે બાહરવેં ગુણસ્થાનમેં પહુંચ જાતે હેં, ઓર યદિ ઉપશમશ્રેણીમેં આરૂઢ હોં તો ગ્યારહવેં ઉપશાન્તમોહ ગુણસ્થાનમેં જાતે હેં । यह प्रथम ध्यान उपशमश्रेणीकी अपेक्षासे आठवें

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! आ ध्यानमा अर्थ व्यक्त्जन अने योगमा मन संक्रान्त थया करे छे ते कारखुथी स्थिरता रही सकती नथी, तो पछी तेने ध्यान केम कह्य शक्य ?

उत्तर—हे शिष्य ! परिवर्त्तन तो थया करे छे, परन्तु ध्येय ओकर रह्य छे. ध्येयनी ओकताने कारखे ओ ध्यान कह्यवाय छे

ओ ध्यान पूर्वधारी त्रयु योगवाणा श्रेष्ठ मुनियोने न थाय छे. आ ध्यानथी दसमा गुणस्थानना अत समये क्षपकश्रेणीमा आरूढ मुनि गणवान् મોહનીય-કર્મને ક્ષય કરીને ગારમા ગુણસ્થાનમા પહોચી જાય છે, અને જો ઉપશમ-શ્રેણીમા આરૂઢ હોય તો અગ્યારમા ઉપશાન્તમોહ ગુણસ્થાનમા જાય છે એ પ્રથમ ધ્યાન, ઉપશમ-શ્રેણીની અપેક્ષાએ કરીને આઠમા ગુણસ્થાનથી લઈને

ઇદમગ્ર તાત્પર્ય—

અગ્ર પૂર્વગતાઃ શબ્દાસ્તદર્શાં વા ધ્યેયા મનન્તિ, પરન્તુ ધ્યાતુસ્વાત્મ્યં સામર્થ્યં ન મયતિ યેન સ કચ્ચિદેકં શબ્દ વાડ્યં વા ધ્યાયેત્, અતઃ એવ કચ્ચિદેકમર્થં સત્પર્યાયં વા પરિત્યજ્યેતરમર્થમિતરપર્યાયં વા ધ્યાયતિ । ઇદમેવ ચ પરિવર્તનં સંક્રમણશબ્દેનોચ્યતે । ઉક્તમ્—

“અર્થોદયાન્તરે શબ્દાશ્ચશબ્દાન્તરે ચ સંક્રમઃ ।

યોગાદ્ યોગાન્તરે યમ્, સચિવારં તદુચ્યતે ॥

દ્રશ્યાદ્ દ્રશ્યાન્તરં યાતિ, શુણાદ્ યાતિ શુણાન્તરમ્ ।

પર્યાયાદન્યપર્યાયં, સપૃથક્ત્વં મયત્યતઃ ॥”

તાત્પર્યં યહૈ કિ—ઇસ ધ્યાનમે પૂર્વગત શબ્દ વા વસકે અર્થેકા ધ્યાન ક્રિયા જાતા હૈ, કિન્તુ ઇતની સામર્થ્ય નહીં હોતી કિ એક હી શબ્દ વા એક હી અર્થેકા ધ્યાન કરતે રહે, અતઃ એવ એક પદાર્થ વા વસકી પર્યાયેકો છોડ કર્ દુસરી પર્યાયેકા ધ્યાન કરતે હૈ । ઇસી પ્રકારકે પરિવર્તન વા વદલનેકો સંક્રમણ કહતે હૈ । કહા મી હૈ—

“એક અર્થેસે દુસરે અર્થમે, એક શબ્દેસે દુસરે શબ્દમે, તથા એક યોગસે દુસરે યોગમે સંક્રમણ હોતા હૈ, અતઃ વસે સચિવાર (સંક્રાન્તિ) કહતે હૈ ॥૧॥

અર્થ વ્યવહાર ધીર યોગકી સંક્રાન્તિ રૂપ હોતે કુપ નિજ શુદ્ધ આત્મ-વ્રુષ્યકો, એક શુણસે દુસરે શુણકો, એક પર્યાયસે દુસરી પર્યાયકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ, અતઃ વસે સપૃથક્ત્વ કહતે હૈ ॥૨॥”

તાત્પર્યં જો ઇ કે—જા ધ્યાનમા પૂર્વગત શબ્દ વા તેના અર્થેકા ધ્યાન કરવામાં આવે છે, કિન્તુ જોડકા સામર્થ્ય હોતુ નથી કે જોડકા શબ્દ વા જોડકા અર્થેકા ધ્યાન કરતા રહે તેથી કરીને જોડકા પદાર્થ વા જોડકા પર્યાયને જોડીને બીજા પર્યાયનુ ધ્યાન કરે છે જા પ્રકારના પરિવર્તનને વા બદલાવાને સંક્રમણ કહે છે કહ્યું છે કે—

‘જોડકા અર્થેકા બીજા અર્થેકા, જોડકા શબ્દેકા બીજા શબ્દેકા તથા જોડકા યોગેકા બીજા યોગેકા સંક્રમણ થાય છે, તેથી તેને અચિવાર (સંક્રાન્તિ) કહે છે (૧)

અર્થ વ્યવહાર અને યોગકી સંક્રાન્તિરૂપ કતા નિજ શુદ્ધ આત્મ-વ્રુષ્યને, જોડકા શુણેકા બીજા શુણેકા, જોડકા પર્યાયેકા બીજા પર્યાયેકા પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી તેને સપૃથક્ત્વ કહે છે ” (૨)

અયમાશયઃ—પ્રથમં ધ્યાનં સપૃથક્ત્વં ભવતિ, इदं तु पृथक्त्वरहितम् । अत्रैकमर्थं विहायाऽर्थान्तरे, तथैकं शब्दं विहाय शब्दान्तरे, तथा योगाद् योगान्तरे संक्रमणं न भवति तस्मादिदमेकत्ववितर्काभिधानं ध्यानमिति । इदं च ध्यानं मनोवाक्याय-योगान्यतमवतामेव महामુनीનાં જાયતે, અત્ર યોગનાં સંક્રમણાભાવાત્ ।

તથા ચોક્તમ્—“નિજાત્મદ્રવ્યમેકં વા, પર્યાયમથવા ગુણમ્ ।

નિશ્ચલં ચિન્ત્યતે યત્ર, તદેકત્વં વિદુર્બુધાઃ ॥૧॥

યદ્વચ્છનાર્થયોગેષુ, પરાવર્ત્તવિવર્જિતમ્ ।

ચિન્તનં તદવિચારં, સ્મૃતં સદ્ધ્યાનકોવિદૈઃ ॥૨॥” ઇતિ ॥

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પહલા ધ્યાન પૃથક્ત્વ (અનેકપ્રકારતા) સહિત હોતા હૈ કિન્તુ દુસરે ભેદમેં પૃથક્ત્વ નહીં રહતા । ઇસમેં એક અર્થસે દુસરે અર્થમેં સંક્રમણ નહીં હોતા, ઇસલિએ ઇસે એકત્વવિતર્ક-ધ્યાન કહતે હૈ ।

યહ ધ્યાન મન વચન કાવ યોગોમેંસે કિસી એક યોગવાલે મુનિરાજકો હી હોતા હૈ, અર્થાત્ ઇસ ધ્યાનકે સમય એક હી યોગમેં સ્થિર રહતે હૈ, ક્યોંકિ ઇસમેં યોગોંકા સંક્રમણ નહીં હોતા । કહા બી હૈ—

“જિસ ધ્યાનમેં કેવલ નિજ આત્મા કા અથવા ડસકી એક પર્યાયકા યા એક ગુણકા ધ્યાન કિયા જાતા હૈ ડસે ‘એકત્વ’ કહતે હૈ ॥૧॥ જો વ્યક્ત્રન અર્થ ઓર યોગોંકે પરિવર્ત્તનસે રહિત ચિન્તન કિયા જાતા હૈ ડસે ‘અવિચાર’ કહતે હૈ ॥૨॥”

તાત્પર્ય એ છે કે પહેલુ ધ્યાન પૃથક્ત્વ (અનેક-પ્રકારતા) સહિત હોય છે કિન્તુ બીજા બેદમા પૃથક્ત્વ રહેતુ નથી એમા એક અર્થમાથી બીજા અર્થમા, એક શબ્દમાથી બીજા શબ્દમા અને એક યોગમાથી બીજા યોગમા સંક્રમણ થતું નથી, તેથી એને એકત્વવિતર્ક ધ્યાન કહે છે

એ ધ્યાન મન વચન કાયાના યોગોમાના કોઈ એક યોગવાળા મુનિરાજ-નેજ થાય છે, અર્થાત્ એ ધ્યાનને સમયે એકજ યોગમા સ્થિર રહે છે, કારણ કે એમા યોગોનું સંક્રમણ થતુ નથી કહ્યુ છે કે—

“જે ધ્યાનમા કેવળ નિજ આત્માનું અથવા એના એક પર્યાયનું યા એક ગુણનું ધ્યાન કરવામા આવે છે, તેને ‘એકત્વ’ કહે છે (૧) વ્યક્ત્રન અર્થ અને યોગોના પરિવર્તનથી રહિત ચિંતન કરવામા આવે છે તેને ‘અવિચાર’ કહે છે (૨)”

પેસ્યા વશમગુણસ્થાને યાવત્, ઉપશમયેષ્યપેસ્યા તુ પૃથક્કલમસ્થાન યાવદ્ગતીતિ વિવેકઃ ।

(૨) તત્ત્વેકસ્થવિતર્કાઽવિષારમારમતે, યથા સિદ્ધગારુડિકાદિમત્ર સમ્પન્નશરીરસ્યાપિ વિષમં વિષં મન્મસામધ્યેન સર્વાવયવેભ્યાઃ સમાકુલ્ય વંશસ્થાને સ્માનીય સંસ્તમ્ભયતિ, તથા પૂર્વગતશ્રુતાનુસારસોડર્થ-વ્યજ્ઞન-યોગસક્રાન્તિરાશ્તિવેનાશ્વેપવિપયેભ્યઃ સદૃશ્યેકસ્મિન્નૈવ પર્યાયે યોગસ્ય નિર્વાતસ્થાને લીપક્ષિભાવસ્તિરીકરણમ્-પૃથક્સ્થવિતર્કાઽવિષારમ્ ।

ગુણસ્થાનસે છેકર ગ્યારહથે ગુણસ્થાન તક હોતા હૈ । કપકભેળીની અપેક્ષાસે તો અષ્ટમસે છેકર વશમ ગુણસ્થાન તક હોતા હૈ, ગ્યારહથે ગુણસ્થાન ઉપશાન્તમોહ હોનેસે કપકભેળીમેં આરુહ સુનિ વસકા સર્ગ ન કરતે હુપ દૂસરે ધ્યાનકા આરમ્ભ કરકે ચારહથે ગુણસ્થાન મેં જાતે હૈ ।

(૨) પૃથક્સ્થવિતર્ક-અવિષાર-જેસે મન્મ જાનનેવાલા પુરુષ સમસ્ત શરીરમેં વ્યાપ્ત વિષકો મત્રની શક્તિદ્વારા અન્ય-અન્ય અવયવોસે લીંક કર વંશસ્થાન (જહાં વિપેલા અન્તુને કાઢા હૈ વસ જગહ) પર સ્તમિત કર દેતા હૈ, વૈસે હી પૂર્વગત શ્રુતકે અનુસાર અર્થ, વ્યજ્ઞન ઓર યોગકે પરિવર્તનસે રહિત હોકર સમસ્ત વિષયોસે વિમુક્ત હોકર પક હી પર્યાયકે ધ્યાનમેં વાયુરહિત સ્થાનમેં રહે હુપ લીપકની શિષ્ટા કે સમાન સ્થિત હોજાના 'પૃથક્સ્થવિતર્ક' ધ્યાન કહલાતા હૈ ।

અગ્યારમા ગુણસ્થાન સુધી થાય છે કપક-ભેળીની અપેક્ષાએ કરીને તે અપેક્ષાથી વધીને હસમા ગુણસ્થાન સુધી થાય છે, અગ્યારમું ગુણસ્થાન ઉપશાન્તમોહ હોવાથી કપક ભેળીમા આરુહ સુનિ જોતો સ્પર્શ ન કરતા બીજા ધ્યાનને આરમ્ભ કરીને બારમા ગુણસ્થાનમાં જાય છે

(૨) એકસ્થવિતર્ક-અવિષાર-જેમ મત્ર બાહ્યવાયણે પુરુષ આપ્ત શરીરર્થ અપેક્ષા વિષને મત્રની શક્તિદ્વારા અન્ય-અન્ય અવયવોમાંથી જેથી જોને હસસ્થાન (અથા જેરી જતું કરકયો કોય તે સ્થાન) પર સ્તમિત કરી દે છે, તેમ પૂર્વગત શ્રુતને અનુસાર અર્થ વ્યજ્ઞન અને યોગના પરિવર્તનથી રહિત થઈને બધા વિષયોથી વિમુક્ત થઈ એકજ પર્વાયાના ધ્યાનમા, વાયુરહિત સ્થાનમાં રાખેલા લીપકની શિષ્ટાની પેઠે સ્થિત થઈ જતું એ 'એકસ્થવિતર્ક' કહેવાય છે.

અયમાશયઃ—પ્રથમં ધ્યાનં સપૃથક્ત્વં ભવતિ, इदं तु पृथक्त्वरहितम् । अत्रैकमर्थं विहायाऽर्थान्तरे, तथैकं शब्दं विहाय शब्दान्तरे, तथा योगाद् योगान्तरे संक्रमणं न भवति तस्मादिदमेकत्ववितर्काभिधानं ध्यानमिति । इदं च ध्यान मनोवाक्या-योगान्यतमवतामेव महामुनीनां जायते, अत्र योगानां संक्रमणाभावात् ।

तथा चोक्तम्—“निजात्मद्रव्यमेकं वा, पर्यायमथवा गुणम् ।

निश्चलं चिन्त्यते यत्र, तदेकत्वं विदुर्बुधाः ॥१॥

यद्व्यञ्जनार्थयोगेषु, परावर्त्तविवर्जितम् ।

ચિન્તનં તદવિચારં, સ્મૃતં સદ્ધ્યાનકોવિદૈઃ ॥૨॥” इति ॥

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પહલા ધ્યાન પૃથક્ત્વ (અનેકપ્રકારતા) સહિત હોતા હૈ કિન્તુ દૂસરે ભેદમેં પૃથક્ત્વ નહીં રહતા । ઇસમેં એક અર્થસે દૂસરે અર્થમેં સંક્રમણ નહીં હોતા, ઇસલિએ ઇસે એકત્વવિતર્ક-ધ્યાન કહતે હૈં ।

યહ ધ્યાન મન વચન કાચ યોગોમેંસે કિસી એક યોગવાલે મુનિરાજકો હી હોતા હૈ, અર્થાત્ ઇસ ધ્યાનકે સમય એક હી યોગમેં સ્થિર રહતે હૈં, ક્યોંકિ ઇસમેં યોગોંકા સંક્રમણ નહીં હોતા । કહા ભી હૈ—

“जिस ध्यानमें केवल निज आत्मा का अथवा उसकी एक पर्यायका या एक गुणका ध्यान किया जाता है उसे ‘एकत्व’ कहते हैं ॥१॥ जो व्यञ्जन अर्थ और योगोंके परिवर्त्तनसे रहित चिन्तन किया जाना है उसे ‘अविचार’ कहते हैं ॥२॥”

તાત્પર્ય એ છે કે પહેલુ ધ્યાન પૃથક્ત્વ (અનેક-પ્રકારતા) સહિત હોય છે કિન્તુ બીજા ભેદમા પૃથક્ત્વ રહેતું નથી. એમા એક અર્થમાથી બીજા અર્થમા, એક શબ્દમાથી બીજા શબ્દમા અને એક યોગમાથી બીજા યોગમાં સંક્રમણ થતું નથી, તેથી એને એકત્વવિતર્ક ધ્યાન કહે છે

એ ધ્યાન મન વચન કાયાના યોગોમાના કોઈ એક યોગવાળા મુનિરાજ-નેજ થાય છે, અર્થાત્ એ ધ્યાનને સમયે એકજ યોગમા સ્થિર રહે છે, કારણ કે એમા યોગોનું સંક્રમણ થતું નથી કહ્યું છે કે—

“જે ધ્યાનમા કેવળ નિજ આત્માનું અથવા એના એક પર્યાયનું યા એક ગુણનું ધ્યાન કરવામા આવે છે, તેને ‘એકત્વ’ કહે છે (૧) વ્યંજન અર્થ અને યોગોના પરિવર્તનથી રહિત ચિંતન કરવામા આવે છે તેને ‘અવિચાર’ કહે છે (૨)”

इदं ध्यानं क्षीणमोहनीयगुणस्थाने एव भवति, एतद्विधानवरमसमये सप्त-
 भेदभ्यास्त्वो मुनिर्ज्ञानावरणीयं दर्शनावरणीयमन्तरायास्य च, त्रीणि कर्माणि युग-
 पद् सप्तमसि, अस्य ध्यानस्य फलं च केवलज्ञानकेवलदर्शनाऽनन्तवीर्यप्राप्तिरेव,
 मरुतध्यानद्वयमन्तरेण केवलज्ञानं लब्धुमशक्यम् । एतन्नोमयं ध्यानं छद्मस्थानां
 जायते, तृतीयचतुर्थे तु केषलिनामेष भवत इति बोद्धव्यम् ॥२०॥

धाતિકમસપત્તનિતફલં મર્થયિતુમ્મતે 'જયા ધુણઈ' ઇત્યાદિ ।

મૂલ્મ-જયા ધુણઈ કમ્મરય, અવોહિકલુસંકટં ।

તયા સવત્તગ નાણ, દસણ ચામિગચ્છઈ ॥૨૧॥

જાયા—યદા ધુનાતિ કર્મરજોઽષોધિકલપકૃતમ્ ।

તથા સર્વભગ્ન જ્ઞાન, દર્શનં ચામિગચ્છતિ ॥૨૧॥

સાન્વયાર્યઃ—જયા=જય અવોહિકલુસંકટ=આત્માકે મિધ્યાત્વપરિણામ-
 દ્વારા ઉપાનિત કિંચ ક્વપ કમ્મરય=કર્મરૂપી રજકો ધુણઈ=હટ્ટા દેવતા દે, તયા=
 તથ સચ્ચક્ષણ=સચ જગદ્ જાનેનાહે-સચ પદાર્થોનો જાનમેનાહે નાણ=જ્ઞાનો
 ચ=ઘોર દસણ=દર્શનનો અમિગચ્છઈ=માત્ર કરતા દે ॥૨૧॥

यह ध्यान क्षीणमोहनीय गुणस्थानमें ही होता है । इस ध्यानके
 अन्तमें ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय और अन्तराय नामक तीन धाति-
 कर्मोंका एक साथ ही क्षय हो जाता है । इस ध्यानका फल केवलज्ञान,
 केवलदर्शन और अनन्तवीर्यकी प्राप्ति है । इन दोनों ध्यानोंके बिना
 केवलज्ञान नहीं प्राप्त होसकता । ये दोनों ध्यान छद्मस्थोंको होते हैं,
 तथा तीसरा और चौथा ध्यान केवलियों को होता है ॥२०॥

धातिकर्मोंके क्षय होनेसे उत्पन्न होनेवाला फल बतलाते हैं—'जया
 धुणई' इत्यादि ।

જે ધ્યાન ક્ષીણમોહનીય ગુણસ્થાનમાં જ થાય છે એ ધ્યાનના અતમા
 સાન્વયસ્થીય, દર્શનાવરણીય અને અન્તરાય નામના ત્રણ ધાતિ-કર્મેના એક
 સાથે જ ક્ષય થઈ જાય છે એ ધ્યાનનું ફલ કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન અને અનંત
 વીર્યની પ્રાપ્તિ છે એ બેક ધ્યાન વિના કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી એ
 બેક ધ્યાન છદ્મસ્થોને થાય છે, તથા ત્રીજું અને ચોથું ધ્યાન કેવળીઓને
 થાય છે (૨)

ધાતીકર્મેના ક્ષય થવાથી ઉત્પન્ન થતાં ફળ બતાવે છે—જયા ધુણઈ ઇત્યાદિ

ટીકા—યદાઽવોધિકલુપકૃતં કર્મરજો ધુનાતિ તદા સર્વત્રગં=સર્વત્ર ગચ્છતિ=વ્યાપ્નોતીતિ સર્વત્રગં=સકલલોકાલોકવ્યાપિ તત્, જ્ઞાનં=જ્ઞાયન્તે=પરિચ્છિન્નન્તે દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયાદયોઽનેનેતિ જ્ઞાનં=કેવલજ્ઞાનમિત્યર્થસ્તત્, દર્શનં=દૃશ્યન્તે=સાક્ષાત્ક્રિયન્તે દ્રવ્યાદયો યેનેતિ દર્શનમ્=કેવલદર્શનમિત્યર્થસ્તત્ । “સામાન્યાર્થાવબોધો દર્શનં, વિશેષાર્થાવબોધો જ્ઞાન”-મિત્યુભયોર્ભેદઃ, તથાહિ—

“જં સામણ્ણગ્ગહણં દંસણમેયં ત્રિસેસિયં નાણં” ઇતિ, ચઃ સમુચ્ચયે, અભિ-ગચ્છતિ=કર્મજનિતસકલાઽઽવરણાભાવાદતિશયેન સમ્પ્રાપ્નોતિ સયોગિકેવલિગુણ-સ્થાનમારોહતીત્યર્થઃ ॥૨૧॥

કેવલજ્ઞાન-કેવલદર્શનયોઃ ફલમાહ—‘જયા સવ્વત્તગં’ ઇત્યાદિ ।

જબ સાધુ મિથ્યાત્વરૂપી પાપસે ઉત્પન્ન હુએ કર્મરજકો નષ્ટ કર દેતે હૈં તવ સમસ્ત લોકાકાશ ઓર અલોકાકાશમેં વ્યાપી દ્રવ્ય પર્યાયોંકો જાનનેવાલા કેવલજ્ઞાન તથા કેવલદર્શન પ્રાપ્ત હોતા હૈં । પદાર્થોંકા સામાન્ય જ્ઞાન હોના દર્શન હૈં ઓર વિશેષ જ્ઞાન હોના જ્ઞાન હૈં, યહી દોનોંમેં ભેદ હૈં, કહામી હૈં—

“સામાન્યકા ગ્રહણ હોના દર્શન હૈં ઓર વિશેષ કા ગ્રહણ હોના જ્ઞાન હૈં ।”

કર્મોંસે ઉત્પન્ન હુએ સમસ્ત આવરણોંકે અભાવસે इन દોનોં (જ્ઞાનદર્શન)કો પ્રાપ્ત કરતે હૈં ॥ ૨૧ ॥

કેવલજ્ઞાન ઓર કેવલદર્શન કા ફલ કહતે હૈં—‘જયા સવ્વત્તગં’ ઇત્યાદિ ।

ન્યારે સાધુ મિથ્યાત્વરૂપી પાપથી ઉત્પન્ન થએલી કર્મરજને નષ્ટ કરી નાખે છે, ત્યારે સમસ્ત લોકાકાશ અને અલોકાકાશમા વ્યાપેલા દ્રવ્ય પર્યાયોને બાણુવાવાળું કેવળજ્ઞાન તથા કેવળદર્શન પ્રાપ્ત થાય છે પદાર્થોનું સામાન્ય જ્ઞાન થયું એ દર્શન છે અને વિશેષ જ્ઞાન થયું એ જ્ઞાન છે એ બેઉમા ભેદ છે કહ્યું છે કે—

“સામાન્યનું ગ્રહણ થયું એ દર્શન છે અને વિશેષનું ગ્રહણ થયું એ જ્ઞાન છે ”

કર્મોથી ઉત્પન્ન થએલા સર્વ આવરણોના અભાવથી એ બેઉ (જ્ઞાન-દર્શન)ને પ્રાપ્ત કરે છે (૨૧)

કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનનું ફળ કહે છે—જયા સવ્વત્તગં ઇત્યાદિ

१ २ ३ ४ ५
मूल्म्-जया सवत्तर्ग नाण, दंसण चाभिगच्छइ ।

१ ४ १ ११ ७ १२ ८
तया लोगमलोग च, जिणो जाणइ केवली ॥२२॥

छाया-यदा सर्वप्रग ज्ञानं, दर्शनं चाभिगच्छति ।

तदा लोफमलोकं च, जिनो जानाति केवली ॥२२॥

सान्ध्यायः-छाया-प्रग सम्बत्तग-सब भगद जानेवाले-सब पदार्थोंको जाननेवाले नाण-ज्ञानको च-और दंसण-दर्शनको अभिगच्छइ-प्राप्त करता है, तया-तब जिणो-नीतराग केवली-केवलज्ञानी होते-हुए लोगमलोग च-लोक और अलोकको जाणइ-जानते हैं ॥२२॥

टीका-यदा केवलज्ञान केवलदर्शन च प्राप्नोति तदा जिनः-पाठिर्मविजेता, केवली-केवलज्ञानी सन् लोक-लोकपत इति लोकस्तं जानाति-करतस्मान्मल्ल-ज्ञानविपयीकरोति ।

आह-ननु कोऽयं लोकपदार्थः? यदि केनचिदेको ग्रामोऽवलोचितस्तर्हि किं तावानेव लोकः? न, अपरेण ततोऽप्यपि ग्रामवर्धनात् । तर्हि यावद् ग्रामादिक-

जब सर्वव्यापी ज्ञान तथा दर्शनको प्राप्त करते हैं तब केवली होकर लोक और अलोकको जानते हैं ।

जो देखा जाता है उस लोक कहते हैं ।

प्रश्न-यदि किसीने एक ग्राम देखा हो तो लोक क्या उतना ही होगा ?

उत्तर-उतना ही नहीं होगा, क्योंकि दूसरे उससे अधिक ग्राम देखते हैं ?

प्रश्न-तो हमलोग जितने ग्रामोंको देखते हैं उतना ही लोक है ?

आह-सर्वव्यापी ज्ञान तथा दर्शनने प्राप्त करे छे त्पारे केवली यदने लोक अने अलोकने लखे छे

ने लोख शक्य तेने लोक कहे छे

प्रश्न-ने कौनके लोक प्राय लखे लोक तो लोक छे केरहो न छेय ?

उत्तर-केरहो न नहि लोक, कारण छे नीलकण्ठ केभी वधारे लखे छे

प्रश्न-तो आपण्णे केरहो लोखने लोखने छेय केरहो न लोक छे ?

મસ્માભિરવલોક્યતે તાવાનેવ લોકઃ ?, નહિ, અનન્તજ્ઞાનસમ્પન્નેન સર્વજ્ઞેન યો લોક્યતે સ લોક ઇતિ ।

નન્વેતેનાઽલોકસ્યાપિ લોકત્વપ્રસક્તસ્તસ્યાપિ સર્વજ્ઞેનાવલોકિતત્વાત્, તથા-
ચાઽલોકોઽપિ કિં લોકઃ ? ન, યતો લોક્યતે ધર્માસ્તિકાયાધ્યાધારભૂત આકાશ-
વિશેષો યઃ સ લોક ઇત્યવધાર્યમ્ । સ ચ કટિતટોભયપાર્શ્વતોનિહિતહસ્તદ્વયો
વિસ્ફારિતપાદયુગલોઽવસ્થિતઃ પુરુષ ઇવ નૃત્યદ્વૈરવોપાસકાકૃતિકો વા ઝઘ્વાઽધ-
સ્તિર્યગ્ભેદભિન્નશ્વતુર્દશરજ્જુપરિમિતોઽસંખ્યાતપ્રદેશાત્મક આકાશવિશેષસ્તમ્ । તદ્વિ-
પરીતોઽલોકઃ ।

ઉત્તર-ઉતના હી નહીં હૈ । અનન્તજ્ઞાની સર્વજ્ઞ ભગવાન્ દ્વારા જિતના દેવા જાતા હૈ ઉતના લોક હૈ ।

પ્રશ્ન-કેવલી ભગવાન્ અલોકકો ભી દેખતે હૈં તો ઉનકે દેખનેસે અલોક ભી લોક હો જાયગા ?

ઉત્તર-નહીં હોગા । ભગવાન્ને ધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્યોં કા આધાર-
ભૂત જો આકાશ દેખા હૈ ઉસે લોક કહતે હૈં, એસા સમજના ચાહિયે ।

વહ લોક કમરપર દોનોં હાથ રાખકર, પૈર ફૈલાકર 'ખડે હુએ' પુરુષ
કે આકારકા, અથવા નાચતે હુએ ભૈરવોપાસક (ભોપા) કી આકૃતિકા હૈ ।
હસકે ત્રીન ભેદ હૈં-(૧) ઉદ્ધર્વલોક, (૨) મધ્યલોક, (૩) અધોલોક ।
યહ ચૌદહ રાજૂ જિતના ઝંચા ઔર અસંખ્યાત-પ્રદેશમય હૈ । અલો-
કાકાશ હસસે વિપરીત હૈ ।

ઉત્તર-એટલો જ નહિ અનન્તજ્ઞાની સર્વજ્ઞ ભગવાનદ્વારા એટલો જોવાય છે
એટલો લોક છે

પ્રશ્ન-કેવળી ભગવાન્ તો અલોકને પણ જુએ છે તો એમના જોવાથી
અલોક પણ લોક થઈ જશે ?

ઉત્તર-નહિ થાય ભગવાને ધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્યોંનું આધારભૂત જે
આકાશ જોયુ છે એને લોક કહે છે, એમ સમજવુ જોઈએ

એ લોક કમર પર બેઠે હાથ રાખીને, પગ ફેલાવીને બેસેલા પુરુષના
આકારનો, અથવા નાચતા ભૈરવોપાસક (ભુવા)ની આકૃતિનો છે તેના ત્રણ ભેદ છે
(૧) ઉદ્ધર્વલોક, (૨) મધ્યલોક, (૩) અધોલોક એ ચૌદ રાજૂ જેવડા ઉંચા અને
અસંખ્યાત પ્રદેશમય છે અલોકાકાશ એથી વિપરીત છે

अस्तु लोको जीवपुत्रल्लादीनामनापारतयाऽनस्त्वानासम्भवात्, अलोक्तस्तु कथम्, तस्याऽमूर्तत्वेनेन्द्रियागोचरतयाऽस्तित्वसाधकपमानामाभावात्, इन्द्रियागोचरे पार्थ मनःपद्वेधेः कदाऽप्यसम्भवादिति न सङ्गनीयम्, इन्द्रियनोऽन्द्रियविषयस्याभावात्-वर्तनेन तदस्तित्वनिराकरणस्याऽशक्यत्वात्, अन्यथा हि प्रपितामहादीनामपि त्वप्यमायः प्राप्नुयात् । यतः 'आसन् प्रपितामहादयोऽस्मादादिशरीरस्याऽन्वयाऽनुपपन्नत्वात्' इत्यनुमानेन तेषामस्तित्वं साध्यते चेदलोकस्याप्यनुमानेन सिद्धिरनवयैव, तथाहि-

प्रश्न-जीव और पुत्रल आदि बिना आचारके नहीं ठहर सकते; अतः लोकाकाश मानना तो ठीक है, परन्तु अलोकाकाशके अस्तित्वमें क्या प्रमाण है?, कारण यह कि इन्द्रियोंका यह विषय नहीं है, क्योंकि अमूर्त है । जिस विषयमें इन्द्रियोंकी प्रवृत्ति नहीं होती उसमें मन भी प्रवृत्त नहीं हो सकता । अतः एव न इन्द्रियोंसे अलोकाकाशको जान सकते हैं और न मनसे ।

उत्तर-यह प्रश्न ठीक नहीं है, क्योंकि इन्द्रिय और मनका विषय न होनेसे उसके अस्तित्वका स्पष्टन नहीं हो सकता, अन्यथा दावे परदावे आदि पूर्वजोंका भी अस्तित्व सिद्ध नहीं होगा, क्योंकि वे भी इन्द्रिय और मनके विषय नहीं होते । यदि कोई इस अनुमानसे पूर्वजोंका अस्तित्व सिद्ध करे कि-पितामह (दादा) आदि पूर्वजोंका किसी समयमें अस्तित्व था, क्योंकि उनके बिना हमारा शरीर नहीं बन सकता तो अनुमानसे ही अलोककी भी सिद्धि मान लेनी चाहिए । अनुमान यह है-

प्रश्न-एव अने पुत्रल आदि बिना आचार विना रही सकता नहीं, तब लोकाकाश मानने को तो जराबर है, परन्तु अलोकाकाशका अस्तित्वतुं ये प्रश्न है ? इससे को है छिद्येने को विषय नहीं केमके अमूर्त है को विषय इन्द्रियोंकी प्रवृत्ति नहीं तेना मन पक्ष प्रवृत्त धर्म शक्य नहीं जेभी करीने इन्द्रियोंकी अलोकाकाशने बाधणी शक्य नहीं तेमका मनभी पक्ष बाधणी शक्य नहीं ।

उत्तर-जे प्रश्न जराबर नहीं केमके इन्द्रिय अने मनको विषय न होवाभी तेना अस्तित्वतुं पक्षन धर्म शक्य नहीं जेम ते दादा पितामह आदि पूर्वजोंतुं पक्ष अस्तित्व सिद्ध नहि बाध, केमके ते पक्ष इन्द्रिय अने मनको विषय नहीं होवा । जे केम अनुमानभी पूर्वजोंतुं अस्तित्व सिद्ध करे के प्रश्न भले (दादा) आदि पूर्वजोंतुं केम समये अस्तित्व करे इससे के जेम विषय बाधणी शरीर जनी शक नहि, ते अनुमानभी न अलोकाकी पक्ष सिद्ध माने देवी जेमके, अनुमान जे है के-

લોકઃ સપ્રતિપક્ષઃ, વ્યુત્પત્તિમચ્છુદ્ધપદાભિધેયત્વાત્, યો હિ વ્યુત્પત્તિ-
ચ્છુદ્ધપદાભિધેયઃ સ સપ્રતિપક્ષ એવ ભવતિ, યથા ઘટઃ । યથ્ લોકપ્રતિપક્ષઃ
એવ સદ્ભૂતોઽલોકઃ, અસ્તિત્વવત એવ પ્રતિપક્ષિત્વસમ્ભવાત્ ।

નનુ ‘ન લોકોઽલોકઃ’ ઇતિ વ્યુત્પત્ત્યા ઘટાદિષ્વન્યતમ એવાલોકઃ સિધ્યતિ
કે પદાર્થાન્તરકલ્પનયા ? ઇતિ ચેદુચ્યતે-‘ન લોકઃ’ ઇત્યત્ર નવઃ પર્યુદાસાર્થક-

લોક અપને પ્રતિપક્ષ (વિરોધી-અલોક) કી અપેક્ષા રાખતા હૈ, ક્યોંકિ
વહ વ્યુત્પત્તિવાલે સમાસરહિત પદકા વાચ્ય (અર્થ) હૈ । જો જો વ્યુત્પ-
ત્તિવાલે સમાસરહિત પદકા વાચ્ય હોતા હૈ વહ પ્રતિપક્ષસહિત હી
હોતા હૈ, જૈસે ઘટ । ઘટ વ્યુત્પત્તિવાલા હૈ ઓર સમાસરહિત હૈ, અર્થાત્
દો પદ મિલ કર નહીં ચના હુઆ હૈ, અત એવ ઘટકે પ્રતિપક્ષ-અઘટ-પટ,
મુકુટ, શકટ, કટ આદિ ભી અવશ્ય હોતે હીં । લોકકા જો પ્રતિપક્ષ હૈ
વહ અસ્તિત્વવાન્ અલોક હૈ, ક્યોંકિ અસ્તિત્વવાન્ પદાર્થ હી કિસીકા
પ્રતિપક્ષ હો સકતા હૈ । ગધેકા સીંગ આદિ નાસ્તિત્વવાન્ પદાર્થ કિસીકે
પ્રતિપક્ષ નહીં હોતે ॥

પ્રશ્ન-‘ જો લોક નહીં વહ અલોક હૈ ’ એસા માનનેસે લોકસે ભિન્ન
તને ઘટ પટ આદિ પદાર્થ હીં વે સવ અલોક હોંગે, ક્યોંકિ વે લોક
હીં હૈ-લોકસે ભિન્ન હીં । ફિર ઘટ આદિ પદાર્થોસે ભિન્ન એક અલગ
લોક ક્યોં માનતે હો ?

લોક પોતાના પ્રતિપક્ષ (વિરોધી-અલોક) ની અપેક્ષા રાખે છે, કારણ
એ વ્યુત્પત્તિવાળા સમાસરહિત શબ્દનો વાચ્ય (અર્થ) છે એ એ
વ્યુત્પત્તિવાળા સમાસરહિત શબ્દનો વાચ્ય હોય છે તે પ્રતિપક્ષસહિત જ હોય
કે જેમ ઘટ, ઘટ વ્યુત્પત્તિવાળો છે અને સમાસરહિત છે, અર્થાત્ એ
શબ્દો મળવાથી બનેલો નથી, તેથી ઘટનો પ્રતિપક્ષ-અઘટ-પટ, મુકુટ, શકટ,
કટ આદિ પણ અવશ્ય હોય છે લોકનો એ પ્રતિપક્ષ છે તે અસ્તિત્વવાન્ અલોક છે,
કારણ કે અસ્તિત્વવાન્ પદાર્થ જ કેઇનો પ્રતિપક્ષ થઇ શકે છે ગધેડાનું
શીંગડું વગેરે નાસ્તિત્વવાન્ પદાર્થ કેઇનો પ્રતિપક્ષ થતો નથી

પ્રશ્ન-‘ એ લોક નથી તે અલોક છે ’ એમ માનવાથી લોકથી ભિન્ન જેટલા
ઘટ પટ આદિ પદાર્થો છે તે બધા અલોક થશે, કારણ કે તે લોક નથી-લોકથી
ભિન્ન છે પછી ઘટ આદિ પદાર્થોથી ભિન્ન એક જુદો અલોક કેમ માનો છે ?

अस्तु लोको जीवपुत्रसादीनामनाधारतयाऽवस्थानासम्भवात्, अस्तु अस्तु कश्चिद्
 तस्याऽमूर्तत्वेनेन्द्रियागोचरतयाऽस्तित्वसाधकप्रमाणामावात्, इन्द्रियागोचरे चान्ते
 मनःप्रवृत्तेः कदाऽप्यसम्भवाविति न शङ्कनीयम्, इन्द्रियनोऽन्द्रियविषयत्वामावात्
 दर्शनेन तदस्तित्वनिराकरणस्याऽशक्यत्वात्, अन्यथा हि प्रपितामहादीनामपि क
 एषामावः प्राप्नुयात् । यतः 'आसन् प्रपितामहादयोऽस्माद्विश्वरीरस्याऽन्यथाऽनु
 पपद्यन्तात्' इत्यनुमानेन तेषामस्तित्व साध्यते वेदलोकस्याप्यनुमानेन सिद्धिर्न
 कथं, तथाहि—

प्रश्न—जीव और पुत्रल आदि बिना आधारके नहीं ठहर सकते; अ
 लोककाश मानना तो ठीक है, परन्तु अलोककाशके अस्तित्वके
 क्या प्रमाण है? कारण यह कि इन्द्रियोंका यह विषय नहीं है, क्योंकि
 अमूर्त है। जिस विषयमें इन्द्रियोंकी प्रवृत्ति नहीं होती उसमें मन भी
 प्रवृत्त नहीं हो सकता। अतः यह न इन्द्रियोंसे अलोककाशको ज्ञा
 सकते हैं और न मनसे।

उत्तर—यह प्रश्न ठीक नहीं है, क्योंकि इन्द्रिय और मनका विषय
 न होनेसे उसके अस्तित्वका खण्डन नहीं हो सकता, अन्यथा दावे पराजित
 आदि पूर्वजोंका भी अस्तित्व सिद्ध नहीं होगा, क्योंकि वे भी इन्द्रिय
 और मनके विषय नहीं होते। यदि कोई इस अनुमानसे पूर्वजोंका
 अस्तित्व सिद्ध करे कि—पितामह (दादा) आदि पूर्वजोंका किसी समय
 अस्तित्व था, क्योंकि उनके बिना हमारा शरीर नहीं बन सकता तो
 अनुमानसे ही अलोककी भी सिद्धि मान लेनी चाहिए। अनुमान यह है—

प्रश्न—एवम् अने पुत्रल आदि आधार बिना जी शक्य नहीं, एवं
 लोककाश मानने को तो जरागर है, परन्तु अलोककाशका अस्तित्वनु तो प्रमाण
 है? कारण को के छन्दोने को विषय नहीं केमके अभूत है के विषय
 छन्दोनी प्रवृत्ति यही नहीं तेमा मन पक्ष प्रवृत्त यह शक्य नहीं। जेभी नही
 छन्दोनी अलोककाशने बली शक्य नहीं तेमका मनभी पक्ष बली शक्य नहीं

उत्तर—जे प्रश्न जरागर नहीं केमके छन्दिय अने मनने विषय
 होयानी तेना अस्तित्वनु जरा यह शक्य नहीं जेम ते दादा पक्ष
 पूर्वजेनु पक्ष अस्तित्व सिद्ध नहि थाय, केमके ते पक्ष छन्दिय अने
 विषय नहीं होय। जे केछ अनुमाननी पूर्वजेनु अस्तित्व सिद्ध करे के
 मक (दादा) आदि पूर्वजेनु केछ समये अस्तित्व हत, कारण के जे
 अपक्ष शरीर जनी शक नहि, तो अनुमाननी न अलोकनी पक्ष सिद्ध
 देनी जेमके, अनुमान को के के—

લોકઃ સપ્રતિપક્ષઃ, વ્યુત્પત્તિમચ્છુદ્ધપદાભિવેયત્વાત્, યો હિ વ્યુત્પત્તિ-
મચ્છુદ્ધપદાભિવેયઃ સ સપ્રતિપક્ષ એવ ભવતિ, યથા ઘટઃ । યથ્વ લોકપ્રતિપક્ષઃ
સ એવ સદ્ભૂતોલોકઃ, અસ્તિત્વવત એવ પ્રતિપક્ષિત્વસમ્ભવાત્ ।

નન્નુ ‘ન લોકોલોકઃ’ ઇતિ વ્યુત્પત્ત્યા ઘટાદિષ્વન્યતમ એવાલોકઃ સિદ્ધ્યતિ
કિં પદાર્થાન્તરકલ્પનયા ? ઇતિ ચેદુચ્યતે-‘ન લોકઃ’ ઇત્યત્ર નવઃ પર્યુદાસાર્થક-

લોક અપને પ્રતિપક્ષ (વિરોધી-અલોક) કી અપેક્ષા રાખતા હૈ, ક્યોંકિ
વહ વ્યુત્પત્તિવાલે સમાસરહિત પદકા વાચ્ય (અર્થ) હૈ । જો જો વ્યુત્પ-
ત્તિવાલે સમાસરહિત પદકા વાચ્ય હોતા હૈ વહ પ્રતિપક્ષસહિત હી
હોતા હૈ, જૈસે ઘટ । ઘટ વ્યુત્પત્તિવાલા હૈ ઓર સમાસરહિત હૈ, અર્થાત્
તે પદ મિલ કર નહીં વના હુઆ હૈ, અત એવ ઘટકે પ્રતિપક્ષ-અઘટ-પટ,
મુકુટ, શકટ, કટ આદિ મી અવશ્ય હોતે હૈ । લોકકા જો પ્રતિપક્ષ હૈ
વહ અસ્તિત્વવાન્ અલોક હૈ, ક્યોંકિ અસ્તિત્વવાન્ પદાર્થ હી કિસીકા
પ્રતિપક્ષ હો સકતા હૈ । ગધેકા સીંગ આદિ નાસ્તિત્વવાન્ પદાર્થ કિસીકે
પ્રતિપક્ષ નહીં હોતે ॥

પ્રશ્ન-‘જો લોક નહીં વહ અલોક હૈ’ એસા માનનેસે લોકસે ભિન્ન
જિતને ઘટ પટ આદિ પદાર્થ હૈ વે સબ અલોક હોંગે, ક્યોંકિ વે લોક
નહીં હૈ-લોકસે ભિન્ન હૈ । ફિર ઘટ આદિ પદાર્થોસે ભિન્ન એક અલગ
અલોક ક્યોં માનતે હો ?

લોક પોતાના પ્રતિપક્ષ (વિરોધી-અલોક) ની અપેક્ષા રાખે છે, કારણ
કે એ વ્યુત્પત્તિવાળા સમાસરહિત શબ્દનો વાચ્ય (અર્થ) છે જે જે
વ્યુત્પત્તિવાળા સમાસરહિત શબ્દનો વાચ્ય હોય છે તે પ્રતિપક્ષસહિત જ હોય
છે જેમ ઘટ, ઘટ વ્યુત્પત્તિવાળો છે અને સમાસરહિત છે, અર્થાત્ એ
શબ્દો મળવાથી બનેલો નથી, તેથી ઘટનો પ્રતિપક્ષ-અઘટ-પટ, મુકુટ, શકટ,
કટ આદિ પણ અવશ્ય હોય છે લોકનો જે પ્રતિપક્ષ છે તે અસ્તિત્વવાન્ અલોક છે,
કારણ કે અસ્તિત્વવાન્ પદાર્થ જ કોઈનો પ્રતિપક્ષ થઈ શકે છે ગધેકાનું
શીંગડું વગેરે નાસ્તિત્વવાન્ પદાર્થ કોઈનો પ્રતિપક્ષ થતો નથી

પ્રશ્ન-‘જે લોક નથી તે અલોક છે’ એમ માનવાથી લોકથી ભિન્ન જેટલા
ઘટ પટ આદિ પદાર્થો છે તે બધા અલોક થશે, કારણ કે તે નથી-લોકથી
ભિન્ન છે પછી ઘટ આદિ પદાર્થોથી ભિન્ન એક જૂદો અલોક હો ?

अस्तु लोको जीवपुत्रसादीनामनाधारतयाऽवस्थानासम्भवात्, अस्तु कस्तु तस्याऽमूर्तत्वेनेन्द्रियागोचरतयाऽस्तित्वसाधकप्रमाणामावात्, इन्द्रियागोचरे च मनःप्रवृत्तेः कदाऽप्यसम्भवादिति न शङ्कनीयम्, इन्द्रियनोऽन्द्रियविषयत्वाभावात् दर्शनेन तदस्तित्वनिराकरणस्याऽशक्यत्वात्, अन्यथा हि प्रपितामहादीनामपि अपामावः पाप्नुयात् । यतः 'आसन् प्रपितामहादयोऽस्मादादिशरीरस्याऽनवशेषप्रपन्नत्वात्' इत्यनुमानेन तेषामस्तित्वं साध्यते चेदलोकस्याप्यनुमानेन सिद्धिः शक्ये, तथाहि—

प्रश्न—जीव और पुत्रल आदि बिना आधारके नहीं ठहर सकते; मग लोकाकाश मानना तो ठीक है, परन्तु अलोकाकाशक अस्तित्व की क्या प्रमाण है?, कारण यह कि इन्द्रियोंका यह विषय नहीं है, क्योंकि अमूर्त है। जिस विषयमें इन्द्रियोंकी प्रवृत्ति नहीं होती उसमें मन प्रवृत्त नहीं हो सकता। अत एव न इन्द्रियोंसे अलोकाकाशको ज्ञात सकते हैं और न मनसे।

उत्तर—यह प्रश्न ठीक नहीं है, क्योंकि इन्द्रिय और मनका ज्ञान न होनेसे उसके अस्तित्वका स्वप्न नही हो सकता, अन्यथा हमें सप्त आदि पूर्वजोंका भी अस्तित्व सिद्ध नहीं होगा, क्योंकि वे भी इन्द्रिया और मनके विषय नहीं होते। यदि कोई इस अनुमानसे पूर्वजोंका अस्तित्व सिद्ध करे कि—पितामह (दादा) आदि पूर्वजोंका किसी समान अस्तित्व था, क्योंकि उनके बिना हमारा शरीर नहीं बन सकता तो अनुमानसे ही अलोककी भी सिद्धि मान लेनी चाहिए। अनुमान पर

प्रश्न—एव अने पुत्रल आदि आधार बिना रही शक्य नहीं, लोकाकाश मानने के तो मतभेद है, परन्तु अलोकाकाशका अस्तित्व की क्या प्रमाण है?, कारण के है इन्द्रियोंके विषय नहीं है मग प्रवृत्त यह शक्य नहीं, इन्द्रियोंकी प्रवृत्ति कती नहीं होगा मन पर प्रवृत्त यह शक्य नहीं, इन्द्रियोंकी अलोकाकाशने व्यर्थी शक्य नहीं तेमका मनभी पर व्यर्थी शक्य नहीं

उत्तर—जो प्रश्न मतभेद नहीं है मग इन्द्रिय अने मनसे ज्ञान के बिना अस्तित्व अनुमान यह शक्य नहीं, जो तो इस प्रकार पूर्वजोंके पर अस्तित्व सिद्ध नहीं था, केम ते पर इन्द्रिय अने मन विषय नहीं होता, जो केम अनुमानकी पूर्वजोंके अस्तित्व सिद्ध करे कि मग (दादा) आदि पूर्वजोंके समान अस्तित्व के प्रमाण के कि अलोका शरीर जनी शक्य नहीं, तो अनुमानकी न लोकाकी पर सिद्ध लेनी है मग, अनुमान के है—

મૂલમ્-જયા^૧ લોગમલોગં^૪ ચ, જિણો^૫ જાણઈ^૬ કેવલી^૭ ।

તયા^૮ જોગે^૯ નિરંભિત્તા^{૧૦}, સેલેસિં^{૧૧} પડિવજ્જઈ^{૧૨} ॥ ૨૩ ॥

છાયા—યદા લોકમલોકં ચ, જિનો જાનાતિ કેવલી ।

તદા યોગાનિરુદ્ધ્ય, શૈલેશીં પ્રતિપદ્યતે ॥૨૩॥

સાન્વયાર્થ:—જયા=જવ જિણો=ચીતરાગ કેવલી=કેવલજ્ઞાની હોયે હુણ
લોગમલોગં ચ=લોક ઓર અલોકકો જાણઈ=જાનતે હૈં, તયા=તવ જોગે=મન-
વચન-કાયકે યોગોંકા નિરંભિત્તા=નિરોધ કરકે સેલેસિં=શૈલેશીકરણકો પડિ-
વજ્જઈ=પ્રાપ્ત કરતે હૈં ॥૨૩॥

ટીકા—‘જયા લોગ’-મિત્યાદિ । યદા જિનઃ કેવલી લોકાલોકં જાનાતિ
તદા યોગાન્=મનોવાકાયલક્ષણાન્ નિરુદ્ધ્ય, તથાહિ-મુક્તિપદેઽન્તર્મુહૂર્તમાવિનિ
આયુષ્યન્તર્મુહૂર્તમાત્રાવશેષે સતિ યદ્યદ્યાતિકર્મચતુષ્ટયં સ્વભાવતઃ સમસ્થિતિકં
સ્યાત્તદા નિષ્કલઙ્કઃ પરમકલ્યાણાઽઽસ્પદીભૂતઃ કેવલી સૂક્ષ્મક્રિયાઽનિવર્ત્યારૂપં
ધ્યાનમારમ્ભતે । ઉત્કૃષ્ટ આયુષઃ પન્માસાવશેષે સમુત્પન્નકેવલસ્ય ભગવતસ્તુ તદા-

“જયા લોગ” ઇત્યાદિ । જવ ઘાતિકર્મોંકો જીતનેવાલે કેવલી
ભગવાન્ લોક ઓર અલોકકો જાન લેતે હૈં તવ યોગોંકા નિરોધ કરકે
શૈલેશી અવસ્થાકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં ।

(૩) અન્તર્મુહૂર્ત માત્ર આયુ શેષ રહેને પર યદિ વાકી રહે હુણ ચારોં
અઘાતિયા કર્મોંકી સ્થિતિ સ્વભાવસે હી વરાવર હો તો નિષ્કલઙ્ક પરમ
કલ્યાણકે આશ્રયભૂત કેવલી પ્રમુ સૂક્ષ્મક્રિય નામક શુદ્ધ ધ્યાનકે તોસરે
પાયેકા ધ્યાન પ્રારમ્ભ કરતે હૈં, કિન્તુ જિન્હે ઉત્કૃષ્ટ આયુકર્મ છહ માસ
અવશેષ રહેને પર કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન હોતા હૈં ડન્હે નિયમસે કેવલિસમુદ્ધાત

જયા લોગ ૦ ઇત્યાદિ ન્યારે ઘાતી કર્મોંને છુતવાવાળા કેવળી ભગવાન્ લોક
અને અલોકને જાણી લે છે ત્યારે યોગોંને નિરોધ કરીને શૈલેશી અવસ્થાને
પ્રાપ્ત કરે છે

(૩) અન્તર્મુહૂર્ત માત્ર આયુ શેષ રહેતા ને ઝાડી રહેલા ચારે અઘાતી
કર્મોંની સ્થિતિ સ્વભાવથી ધરાણર હોય તો નિષ્કલઙ્ક પરમ કલ્યાણના આશ્રયભૂત
કેવળી પ્રમુ સૂક્ષ્મક્રિય નામના શુદ્ધ ધ્યાનના ત્રીજા પાયાનું ધ્યાન પ્રારંભે છે
કિન્તુ જેમને ઉત્કૃષ્ટ આયુકર્મ છ માસ અવશેષ રહેતા કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે,
તેમને નિયમથી કેવળી સમુદ્ધાત કરવો પડે છે, કારણ કે એમનું આયુકર્મ

સ્વાત્, 'પર્યુવાસઃ સદશગ્રાહી' -તિ નિયમાસિપેખ્યસદશ્ચેનૈવ માખ્યમ્, નિવેચ્યમ્
 ધીવાડ્ધીનાડ્ધિવિદ્યન્યાપારમૂત આકાશવિશેષાસ્મકો ભોકઃ, અતોડ્ધોકોડ્ધવા-
 કાશવિશેષરૂપ એવ મનિતુ યોગ્યઃ, યથા 'અવનોડ્ધમ્' ઇત્યુક્તે ધનરહિતો મનુષ્ય
 એવ સ્થાપે ન તુ ઘટપટાદિઃ, તથેવાડ્ધ્યભોકો ભોકાનુરૂપ એવ ચોદખ્ય ઇતિ ॥૨૨॥

ઉત્તર—જો ભોક નહીં થઈ અભોક છે, ત્યાં નર્મસમાસ છે
 નર્મર્થ દો પ્રકારકા હોતા છે. એક નર્મર્થ એસા હોતા છે કે જો
 જિસકા નિવેચ ક્રિયા જાતા છે તે નિવેચ્યકે સમાનકા હી પ્રથમ
 કરનેલા હોતા છે તેસે પર્યુવાસ કહતે છે. કહા ખી છે કે-
 “પર્યુવાસ સદશકા યોગ્યક હોતા છે.” અત એ ભોકકા નિવેચ
 રૂપ અભોક ખી ભોકકાકે સમાન હોના યાહિય. નિવેચ્ય યહાં જીવ
 અજીવ આદિ દ્રવ્યોકા આધારમૂત આકાશવિશેષ છે, અતઃ અભોક ખી
 આકાશવિશેષ (જીવ અજીવ આદિ દ્રવ્યોકે આધારસે નિર્મિત) હોના
 યાહિય. જેસે કિસીને કહાકિ યહ ‘અવન’ છે. ઇસ વાક્યમે ‘અવન’
 શબ્દસે યહ નહીં સમજા જાતા છે કે યહ ઘડા છે યા કપડા છે, કિન્તુ
 ધનરહિત મનુષ્ય અર્થ હી સમજા જાતા છે. ઇસી પ્રકાર યહાં ‘અભોક’
 શબ્દસે ઘડા નહીં સમજાના યાહિય કિન્તુ આકાશવિશેષ હી સમજાના
 યાહિય. કેવલી ‘મગધાન્’ જન ભોક ઓર અભોક દોનોંકો જાનતે છે ॥૨૨॥

ઉત્તર—એ ભોક નથી તે અભોક છે એમાં નર્મ સમાસ છે નર્મર્થ
 મહત્ત્વ હોય છે એક નર્મર્થ એવો હોય છે કે તે એવો નિવેચ કરવામાં આવે છે એ
 નિવેચ્યની સમાનતા જ અદ્ય કરવાર હોય છે, તેને પર્યુવાસ કહે છે, એવું છે કે-
 “પર્યુવાસ સદસ્યો યોગ્યક હોય છે” તેથી કરીને ભોકના નિવેચરૂપ અભોક જ
 ભોકની જ સમાન હોવો એટલે જીવ નિવેચ્ય એવ-અએવ આદિ દ્રવ્યોના આધારમૂત
 આકાશવિશેષ છે, તેથી અભોક પણ આકાશવિશેષ (એવ અએવ આદિ દ્રવ્યોના
 આધારથી નિર્મિત) હોવો એટલે, જેમકે કેટલેકે એવું કે એ ‘અવન’ છે,
 એ વાક્યમાં ‘અવન’ શબ્દથી એમ નથી સમજાતું કે એ ઘડો છે યા કપડું છે,
 કિન્તુ ‘ધનરહિત મનુષ્ય’ એવો અર્થ જ સમજાય છે એ રીતે જીવ
 અભોક’ શબ્દથી ઘડો યા કપડું ન સમજાયું એટલે, કિન્તુ આકાશવિશેષ જ
 સમજાયો એટલે કેવળી મગધાન્ એ ભોક અને અભોક બેઉને બહે છે ( )

મૂલમ્-જયા^૧ લોગમલોગં^૪ ચ, જિણો^૫ જાણડ^૬ કેવલી^૩ ।

તયા^૮ જોગે^૯ નિરુમ્ભિત્તા^{૧૦}, સેલેસિં^{૧૧} પડિવજ્જડ^{૧૨} ॥ ૨૩ ॥

છાયા—યદા લોકમલોકં ચ, જિનો જાનાતિ કેવલી ।

તદા યોગાન્નિરુદ્ધ્ય, શૈલેશીં પ્રતિપદ્યતે ॥૨૩॥

સાન્વયાર્થઃ—જયા=જવ જિણો=ચીતરાગ કેવલી=કેવલજ્ઞાની હોયે હુણ લોગમલોગં ચ=લોક ઓર અલોકકો જાણડ=જાનતે હૈં, તયા=તવ જોગે=મન-વચન-કાયકે યોગોંકા નિરુમ્ભિત્તા=નિરોધ કરકે સેલેસિં=શૈલેશીકરણકો પડિ-વજ્જડ=પ્રાપ્ત કરતે હૈં ॥૨૩॥

ટીકા—‘જયા લોગ’-મિત્યાદિ । યદા જિનઃ કેવલી લોકાલોકં જાનાતિ તદા યોગાન્=મનોવાકાયલક્ષણાન્ નિરુદ્ધ્ય, તથાદિ-મુક્તિપદેઽન્તર્મુદ્ધૂર્તભાવિનિ આયુષ્યન્તર્મુદ્ધૂર્તમાત્રાવશેષે સતિ યદ્યઘાતિકર્મચતુષ્ટયં સ્વભાવતઃ સમસ્થિતિકં સ્યાત્તદા નિષ્કલઙ્કઃ પરમકલ્યાણાઽઽસ્પદીભૂતઃ કેવલી સૂક્ષ્મક્રિયાઽનિવર્ત્યાશ્રયં ધ્યાનમારમ્ભતે । ઉત્કૃષ્ટ આયુષઃ પન્માસાવશેષે સમુત્પન્નકેવલસ્ય ભગવતસ્તુ તદા-

“જયા લોગ” ઇત્યાદિ । જવ ઘાતિકર્મોંકો જીતનેવાલે કેવલી ભગવાન્ લોક ઓર અલોકકો જાન લેતે હૈં તવ યોગોંકા નિરોધ કરકે શૈલેશી અવસ્થાકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં ।

(૩) અન્તર્મુદ્ધૂર્ત માત્ર આયુ શેષ રહેને પર યદિ વાકી રહે હુણ ચારોં અઘાતિયા કર્મોંકી સ્થિતિ સ્વભાવસે હી વરાવર હો તો નિષ્કલઙ્ક પરમ કલ્યાણકે આશ્રયભૂત કેવલી પ્રભુ સૂક્ષ્મક્રિય નામક શુદ્ધ ધ્યાનકે તોસરે પાયેકા ધ્યાન પ્રારમ્ભ કરતે હૈં, કિન્તુ જિન્હેં ઉત્કૃષ્ટ આયુકર્મ છહ માસ અવશેષ રહેને પર કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન હોતા હૈં ઝન્હેં નિયમસે કેવલિસમુદ્ધાત

જયા લોગં ઇત્યાદિ ન્યારે ઘાતી કર્મોંને છતવાવાળા કેવળી ભગવાન્ લોક અને અલોકને બાણી લે છે ત્યારે યોગોંનો નિરોધ કરીને શૈલેશી અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે

(૩) અન્તર્મુદ્ધૂર્ત માત્ર આયુ શેષ રહેતા ને બાકી રહેલા ચારે અઘાતી કર્મોંની સ્થિતિ સ્વભાવથી બરાબર હોય તો નિષ્કલંક પરમ કલ્યાણના આશ્રયભૂત કેવળી પ્રભુ સૂક્ષ્મક્રિય નામના શુદ્ધ ધ્યાનના ત્રીજા પાયાનું ધ્યાન પ્રારંભે છે કિન્તુ તેમને ઉત્કૃષ્ટ આયુકર્મ છ માસ અવશેષ રહેતા કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, તેમને નિયમથી કેવળી સમુદ્ધાત કરવો પડે છે, કારણ કે એમનું આયુકર્મ

સ્વાત્, 'પર્યુદાસ સદશગ્રાહી'તિ નિયમાશ્લિષેષ્યસદ્ગોનેષ્ ભામ્યમ્, નિષેષ્યમાત્ર
 જીવાઽજીવાઽઽદિદ્રવ્યાપારમૂત્ર આકાશવિશેષાત્મકો લોકઃ, ઘટોઽલોકોઽપ્પ-
 કાશ્વવિશેષરૂપ एव मवितु योग्यः, यथा 'अघनोऽयम्' इत्युक्ते घनरहितो मनुष्य
 एव गृह्यते न तु घटपटादिः, उपेक्षाऽप्यलोकો लोकानुरूप एव बोद्धव्य इति ॥૨૨॥

ઉત્તર-જો લોક નહીં ઘટ અલોક છે. યહો નગ્નસમાસ છે. નગ્નર્થ દો પ્રકારકા હોતા છે. એક નગ્નર્થ એસા હોતા છે કે જો જિસકા નિષેષ ક્રિયા જાતા છે એસ નિષેષ્યકે સમાનકા હી પ્રશ્ન કરનેવાલા હોતા છે એસે પર્યુદાસ કહતે છે. કહા મી છે કે-
 "પર્યુદાસ સદશકા યોષક હોતા છે." અતઃ એ લોકકા નિષેષ રૂપ અલોક મી લોકહીકે સમાન હોના વાહિય. નિષેષ્ય યહાં ઝીવ અજીવ આદિ દ્રવ્યોકા આધારમૂત્ર આકાશવિશેષ છે, અતઃ અલોક મી આકાશવિશેષ (જીવ અજીવ આદિ દ્રવ્યોકે આધારસે મિલ) હોના વાહિય. જૈસે કિસીને કહાકિ યહ 'અઘન' છે. હસ વાક્યમેં 'અઘન' શબ્દસે યહ નહીં સમજા જાતા છે કે યહ ઘટ્ટા છે યા કપટ્ટા છે, કિન્તુ ઘનરહિત મનુષ્ય અર્થ હી સમજા જાતા છે. હસી પ્રકાર યહો 'અલોક' શબ્દસે ઘટ્ટા નહીં સમજાના વાહિય કિન્તુ આકાશવિશેષ હી સમજાના વાહિય. કેવલી મગધાન્ હન લોક ઓર અલોક દોનોંકો જાનતે છે ॥૨૨॥

ઉત્તર-એ લોક નથી તે અલોક છે એમાં નમ્ સમાસ છે નગ્નર્થ એ પ્રકારના હોય છે એક નગ્નર્થ એવો હોય છે કે તે એના નિષેષ કરવામાં આવે છે એ નિષેષ્યની સમાનતા જ અલોક સમાસ હોય છે, તેને પર્યુદાસ કહે છે, કમ્પુ છે કે-
 "પર્યુદાસ સદશકા યોષક હોય છે" તેથી કરીને લોકના નિષેષરૂપ અલોક એ લોકની જ સમાન હોવો એકલો અલોક નિષેષ્ય એવ-અલોક આદિ ક્રમેથી આધારમૂત્ર આકાશવિશેષ છે, તેથી અલોક પણ આકાશવિશેષ (એવ અલોક આદિ ક્રમેથી આધારથી મિલ) હોવો એકલો, તેમજે કહેલો કમ્પુ કે એ 'અઘન' છે, એ વાક્યમા 'અઘન' શબ્દથી એમ નથી સમજાતું કે એ ઘટ્ટો છે યા કપટ્ટો છે, કિન્તુ 'ઘનરહિત મનુષ્ય' એવો અર્થ જ સમજાય છે. એ રીતે અલોક 'અલોક' શબ્દથી ઘટ્ટો યા કપટ્ટ ન સમજાયું એકલો, કિન્તુ આકાશવિશેષ જ સમજાયો એકલો કેવળી સમજાના એ લોક અને અલોક એકને જાણે છે (૨૨)

મૂલમ્-^૧જયા ^૪લોગમલોગં ^૫ચ, ^૬જિણો ^૭જાણઈ ^૮કેવલી ।

^૯તયા ^{૧૦}જોગે ^{૧૧}નિરુમ્ભિત્તા, ^{૧૨}સેલેસિં પડિવજ્જઈ ॥ ૨૩ ॥

છાયા—યદા લોકમલોકં ચ, જિનો જાનાતિ કેવલી ।

તદા યોગાનિરુદ્ધ્ય, શૈલેશીં પ્રતિપદ્યતે ॥૨૩॥

સાન્વયાર્થઃ—જયા=જવ જિણો=ત્રીતરાગ કેવલી=કેવલજ્ઞાની હોયે હુણ લોગમલોગં ચ=લોક ઔર અલોકકો જાણઈ=જાનતે હૈં, તયા=તવ જોગે=મન-વચન-કાયકે યોગોંકા નિરુમ્ભિત્તા=નિરોધ કરકે સેલેસિં=શૈલેશીકરણકો પડિ-વજ્જઈ=પાપ્ત કરતે હૈં ॥૨૩॥

ટીકા—‘જયા લોગ’-મિત્યાદિ । યદા જિનઃ કેવલી લોકાલોકં જાનાતિ તદા યોગાન્=મનોવાકાયલક્ષણાન્ નિરુદ્ધ્ય, તથાદિ-મુક્તિપદેઽન્તર્મુદ્ધૂર્તમાવિનિ આયુષ્યન્તર્મુદ્ધૂર્તમાત્રાવશેષે સતિ યદ્યદાતિકર્મચતુષ્ટયં સ્વભાવતઃ સમસ્થિતિકં સ્યાત્તદા નિષ્કલઙ્કઃ પરમકલ્યાણાઽઽસ્પદીભૂતઃ કેવલી મુક્ષ્મક્રિયાઽનિરત્યાર્થ્યં ધ્યાનમારમ્ભતે । ઉત્કૃષ્ટ આયુષઃ પળ્પમાસાવશેષે સમુત્પન્નકેવલસ્ય ભગવતસ્તુ તદા-

“જયા લોગ૦” ઇત્યાદિ । જવ ઘાતિકર્મોંકો જીતનેવાલે કેવલી ભગવાન્ લોક ઔર અલોકકો જાન લેતે હૈં તવ યોગોંકા નિરોધ કરકે શૈલેશી અવસ્થાકો પાપ્ત કરતે હૈં ।

(૩) અન્તર્મુદ્ધૂર્ત માત્ર આયુ શેષ રહેને પર યદિ વાકી રહે હુણ ચારોં અઘાતિયા કર્મોંકી સ્થિતિ સ્વભાવસે હી વરાવર હો તો નિષ્કલઙ્ક પરમ કલ્યાણકે આશ્રયભૂત કેવલી પ્રભુ સૂક્ષ્મક્રિય નામક શુદ્ધ ધ્યાનકે તોસરે પાયેકા ધ્યાન પ્રારમ્ભ કરતે હૈં, કિન્તુ જિન્હૈં ઉત્કૃષ્ટ આયુકર્મ છહ માસ અવશેષ રહેને પર કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન હોતા હૈં ઁન્હૈં નિયમસે કેવલિસમુદ્ધાત

જયા લોગ૦ ઇત્યાદિ ન્યારે ઘાતી કર્મોંને છતવાવાળા કેવળી ભગવાન્ લોક અને અલોકને બાણી લે છે ત્યારે યોગોંને નિરોધ કરીને શૈલેશી અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે

(૩) અન્તર્મુદ્ધૂર્ત માત્ર આયુ શેષ રહેતા જો બાકી રહેલા ત્યારે અઘાતી કર્મોંની સ્થિતિ સ્વભાવથી બરાબર હોય તો નિષ્કલંક પરમ કલ્યાણના આશ્રયભૂત કેવળી પ્રભુ સૂક્ષ્મક્રિય નામના શુદ્ધ ધ્યાનના ત્રીબ પાયાનું ધ્યાન પ્રારંભ છે કિન્તુ જોમને ઉત્કૃષ્ટ આયુકર્મ છ માસ અવશેષ રહેતા કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે તેમને નિયમથી કેવળી સમુદ્ધાત કરવો પડે છે, કારણ કે એમનું આયુકર્મ

યુપોઽપસ્વાદ્ વેદનીયનામગોષ્ઠકર્મણાં ચ સ્થિતિવાહુત્ત્યાચ નિયતસમુદ્ધાત્સ્વાત્,
તત્કૃત્વા વેદનીયાદિષુ ચતુર્ણુ સમસ્થિતિકેષુ સત્સુ તદારમ્મ* ।

યદા જઘન્યયોગવતઃ સઙ્ગિપર્યાપ્તસ્ય મનોદ્રવ્યાણિ સમયેર નિરુન્ધન્ અસંસ્થા-
તસમયૈઃ સમ્પૂર્ણ મનોયોગં, તત્પચાત્પર્યાપ્તશ્રીન્દ્રિયસ્ય ધ્યાનયોગપર્યાયતોઽસંસ્થાત-
ગુણન્યૂનવાગ્યોગપર્યાયાન્ પ્રતિસમયં નિરુન્ધન્ અસંસ્થાતસમયૈઃ સમ્પૂર્ણધ્યાનયોગં,
તત્થ પ્રથમસમયસમુત્પન્નનિગોદ્જીવસ્ય જઘન્યકાયયોગપર્યાયતોઽસંસ્થાતમુષ્મીન-
કાયયોગં પ્રતિસમયં નિરુન્ધન્ અસંસ્થાતસમયૈર્વાદરકાયયોગં ચ સર્વથા નિરુન્ધ-
કરના પદ્ધતિ છે, ક્યોંકિ એના આયુર્કર્મ અલ્પ હોતા છે અને એના

વેદનીય નામ ગોષ્ઠ કર્મોંકી સ્થિતિ અધિક હોતી છે, ફસલિય વે પહેલે
સમુદ્ધાતકે દ્વારા ચારોં કર્મોંકી સ્થિતિ વરાપર કરકે ફિર તીસરે પાપકા
ધ્યાન આરમ્મ કરતે છે ।

જઘ જઘન્ય યોગચાલે સઙ્ગી પર્યાપ્તકે મનોદ્રવ્ય ઓર મનોદ્રવ્ય
કે વ્યાપારોંસે અસંસ્થાત ગુણહીન મનોદ્રવ્યોંકા પ્રતિસમયમેં નિરોધ કરતે
હુપ અસંસ્થાત સમયોંમે સમ્પૂર્ણ મનોયોગકા નિરોધ કર વેતે છે । તથ
મનોયોગકા નિરોધ કરકે પર્યાપ્ત શ્રીન્દ્રિયકે ઘચનયોગકી પર્યાપોંસ
અસંસ્થાત ગુણહીન ઘચનયોગકી પર્યાપોંકા પ્રતિસમય નિરોધ કરતે હુપ
સમસ્ત ઘચનયોગકા નિરોધ કરતે છે । ઘચન યોગકા સમ્પૂર્ણ નિરોધ
કરકે પ્રથમ સમયમેં ઉત્પન્ન નિગોદિયા જીવકે જઘન્ય કાયયોગ કી
પર્યાપોં સે અસંસ્થાતગુણહીન કાયયોગકા પ્રતિસમય નિરોધ કરતે હુપ
અસંસ્થાત સમયોંમે વાદર કાયયોગકા મી સર્વથા નિરોધ કર વેતે છે ।

અથ ડેવ છે અને એમના વેદનીય નામ યોગ કર્મોંકી સ્થિતિ વધારે ડેવ છે
તેથી કરીને તે પહેલાં સમુદ્ધાતની દ્વારા વધારે કર્મોંકી સ્થિતિ અસંસ્થાત કરીને
પછી ત્રીજા પદ્ધતિ ધ્યાન આરમ્મ છે

વધારે જઘન્ય યોગચાલ સ-પી પર્યાપ્તકા મનોદ્રવ્ય અને મનોદ્રવ્ય
વ્યાપારોંથી અસંસ્થાતગુણહીન મનોદ્રવ્યોંકા પ્રતિ સમયે નિરોધ કરતા અસંસ્થાત
સમયોંમાં સપૂર્ણ મનોયોગને નિરોધ કરીને પર્યાપ્ત શ્રીન્દ્રિયના ઘચનયોગના
પર્યાપોંથી અસંસ્થાતગુણહીન ઘચનયોગના પર્યાપોંકા પ્રતિસમય નિરોધ કરતા
સમસ્ત ઘચનયોગને નિરોધ કરે છે ઘચનયોગને સપૂર્ણ નિરોધ કરીને પ્રથમ
સમયમાં ઉત્પન્ન નિગોદિયા જીવના જઘન્ય કાયયોગના પર્યાપોંથી અસંસ્થાતગુણ-
હીન કાયયોગને પ્રતિસમય નિરોધ કરતા અસંસ્થાત સમયોંમાં વધારે કાયયોગને

तदेदं सूक्ष्मक्रियाऽनिवर्त्तिध्यानमुपक्रमते । तत्र श्वासोच्छ्वासस्वरूपं सूक्ष्ममपि काय-
योगं निरुध्य=अयोगित्वं प्राप्येत्यर्थः, शैलेशीम्=शैलाः=पर्वतास्तेषामीशः शैलेशः=
सुमेरुस्तद्वत् स्थैर्यं यस्यामवस्थायां सा, यद्वा शीलं=यथाख्यातचारित्रं तस्येशः=
स्वामी शीलेशस्तस्येयमवस्था शैलेशी तां प्रतिपद्यते मध्यमकालेन 'अ-इ-उ-ऊ-लृ'
इत्येवंरूपपञ्चलघ्वक्षरोच्चारणसमकालस्थितिक समुच्छिन्नक्रियाऽप्रतिपातिध्यानमनु-
भवतीत्यर्थः,

अर्थात् समस्त मनोयोग और वचनयोगका तथा वादर काययोगका
निरोध होने पर सूक्ष्मक्रियाऽनिवर्त्ति नामक तीसरे ध्यानको आरंभ
करते हैं । तीसरे ध्यानके समय श्वासोच्छ्वासरूप काययोगकी सूक्ष्म-
क्रिया ही रहती है । इस ध्यानसे उस सूक्ष्मक्रियाका भी निरोध करके
अयोगी हो जाते हैं । अयोगी होकर अर्थात् तेरहवें गुणस्थान से चौद-
हवें गुणस्थानमें पहुंचकर शैलेशी अवस्थाको प्राप्त होते हैं । जिसमें
शैलों (पर्वतों) के ईश (स्वामी) सुमेरु पर्वतके समान स्थिरता रहती है
उसे शैलेशी अवस्था कहते हैं । अथवा-शील (यथाख्यातचारित्र) के
ईश(स्वामी) को शीलेश कहते हैं, उनकी अवस्थाको शैलेशी कहते हैं ।
इस शैलेशी अवस्थाको प्राप्त होकर न धीमे न जल्दी अर्थात् मध्यम
काल से 'अ-इ-उ-ऊ-लृ' इन पांच ह्रस्व अक्षरोंके उच्चारणमें जितना
समय लगता है उतने समय तक चौदहवें अयोगिकेवली गुणस्थानमें
रह कर समुच्छिन्नक्रियाऽप्रतिपाति ध्यान ध्याते हैं ॥

।। सर्वथा निरोध करी नापे छे अर्थात् समस्त मनोयोग अने वचनयोगने।
।। वादर-काययोगने निरोध थता सूक्ष्मक्रियाऽनिवर्त्ति नामना त्रीन ध्यानने।
।। आरंभ करे छे त्रीन ध्यानने समय श्वासोच्छ्वासरूप काययोगनी सूक्ष्म-क्रिया न
रहे छे, अे ध्यानथी ते सूक्ष्म-क्रियाने। पणु निरोध करीने अयोगी थछे नय छे।
।। अयोगी थछेने अर्थात् तेरमे गुणस्थानेथी चौदमा गुणस्थानमा पहुँचीने
।। शैलेशी अवस्थाने प्राप्त थाय छे जेमा शैला (पर्वत)ना ईश (स्वामी) सुमेरु
।। पर्वतनी पेठे स्थिरता रहे छे तेने शैलेशी अवस्था कहे छे, अथवा शील (यथा-
।। ख्यातचारित्र)ना ईश (स्वामी)ने शीलेश कहे छे, अेनी अवस्थाने शैलेशी
।। कहे छे अे शैलेशी अवस्थाने प्राप्त थछेने, नहि धीमे के नहि जल्दी अर्थात्
।। मध्यम कालथी अ-इ-उ-ऊ-लृ अे पांच ह्रस्व अक्षराना उच्चारणमा जेटले।
।। समय लागे अेटला समय सुधी चौदमे अयोगिकेवली गुणस्थानमा रहीने समु-
।। च्छिन्नक्रियाऽप्रतिपाति ध्यान ध्यावे छे

ननु सूक्ष्मक्रियाजनितस्याप्यस्य शुद्धध्यानस्य कथं ध्यानपदमतिपायता!
 ध्यानं हि नाम मनःस्थैर्यम्, केवलमिदं तदानीं मनसोऽसत्त्वादिति चेन्न,
 = स्थैर्यावस्थापक्षत्वमेव ध्यानत्वम्, तच्च यथा स्थिरीभारमापन्नस्य छद्मस्वी-
 मनसस्तथैव केवलस्मिन्नाययोगस्यापि सुस्थिरतया ध्रुवत्वम् ।

नन्वेवमपि समुच्छिन्नक्रियाऽप्रतिपात्याख्यस्य शुद्धध्यानस्य कथं ध्यान्तस्त्विति चेदुच्यते—यथा कुम्भकारचक्रं तद्वन्मामहृन्वा-
विसम्बन्धामावेऽपि प्राक्कास्मीनवेगतो भ्रमति तथा मनोवाक्काययोगनिरोधेऽप्ययो-
मितः प्राक्कृतध्यानपारावेगतो ध्यानं सम्पद्यत ।

प्रभ-हे गुरुमहाराज ! मनकी स्थिरताको ध्यान कहते हैं। केवली भगवान के उस समय मन नहीं रहता; अतः सूक्ष्मक्रियाऽनिवर्त्ति गुरु ध्यान को ध्यान कैसे कहा जा सकता है ? ।

उत्तर-स्थिरता को ही ध्यान कहते हैं। वह स्थिरता जैसे पद्मस्थक मनोयोगकी होती है वैसे ही केशलीके कापयोगकी स्थिरता होती है इसलिए उसे ध्यान कहते हैं।

प्रश्न-तो समुच्छिन्नक्रियाऽप्रतिपाति-शुद्ध-ध्यानको ध्यान कैसे कह सकते हैं ? क्योंकि यहाँ काययोगका भी अभ्यास है ?।

उत्तर-जैसे कुंभारका श्वाक, घुमानवाले वृण्ड आदिके संगोग न होनेपर भी पूर्वकालके वेगसे घूमता रहता है वैसे ही मन यत्न काय का निरोध होजाने परभी पूर्ण ध्यानकी धारा के वेगसे अयोगी कृपतीक ध्यान होता है ।

પ્રશ્ન—હે શુદ્ધ મહાશય ! મનના સ્થિતિમાને પ્યાન હોય છે કેવળી મન
વાનને જો સમયે મન રહેતુ નથી. જોતલ સુશમકિયાડનિવર્તિ શુદ્ધ પ્યાનને પ્યાન
કેવી રીતે મળી શકાય ?

ઉત્તર—શિવસ્થાને જ પધ્ધન કરે ॥ એ સ્થિતિમાં જેથી પ્રવેશ કરી શકે તેની ડાબ ॥ તેથી જ રેવણીના કાચપોતની શિવસ્થા ડાબ છે, તેથી તેને પધ્ધન કરાવે ॥

મરા—તો સમુદિગ્રાહક અમરિપતિ-શુભ-માનને પાન રૂપી રીતે
કદી યાગ ? કારણ કે ત્યાં કપલેમનો ખમ્મ અજાય છે

ઉત્તર—જેમ કુલનો આગળ, તમે ગુણવત્તા હક અર્થિયા વચ્ચે ન
દવા ઉપ પૂર્વ જ્યાં વચ્ચે ગુણ હો છે, તમાજ મન વચ્ચે કાને નિષ્ઠ
અર્થિયા પછી પૂર્વ જ્યાં વચ્ચે વચ્ચે અર્થિયા કે જે તેના જેવા છે

કિન્ત્ર-તત્ર દ્રવ્યયોગાભાવેऽપિ ભાવયોગસ્ય સત્ત્વાદ્ ધ્યાનમુપપન્નતે, જીવોપ-
યોગરૂપસ્ય ભાવમનસસ્તત્રાપિ સદ્ભાવાત્ । અથ ચ-યથા પુત્રમિત્નોઽપિ પુત્રકાર્યકરણેન
પુત્ર ઉચ્યતે તથા ભવોપગ્રાહિકર્મનિર્જરણરૂપસ્ય ધ્યાનકાર્યસ્ય કરણેન ધ્યાનત્વોપા-
ચારાદ્ ધ્યાનશબ્દાભિધેયત્વં સિદ્ધમ્ ।

અથ ચ-યથૈકસ્ય નાનાર્થકશબ્દસ્ય વહવોઽર્થા ભવન્તિ, તથા ધાતૂનામનેકા-
ર્થત્વાદ્ ધ્યૈધાતુનિષ્પાદિતસ્ય ધ્યાનશબ્દસ્યાપિ સમુચ્છિન્નક્રિયાસ્થ્યં શુદ્ધધ્યાનમ-
પ્યર્થઃ । અપરં ચ-ઉક્તશુદ્ધધ્યાનસ્ય ધ્યાનત્વેન જિનાગમપ્રતિપાદ્યતયા ધ્યાનત્વં
નિર્વાધમિત્યલમ્ ॥૨૩॥

મૂલમ્-જયા^૧ જોગે^૨ નિરુંભિત્તા^૩, સેલેસિં^૪ પડિવજ્જઈ^૫ ।

તયા^૬ કમ્મં^૭ સ્વવિત્તાણં^૮, સિદ્ધિં^૯ ગચ્છઈ^{૧૦} નીરઓ^{૧૧} ॥૨૪॥

અથવા-દ્રવ્યયોગકા અભાવ હોને પરં ભી ભાવયોગકે સદ્ભાવસે
ધ્યાન હોતા હૈ, ક્યોંકિ જીવકા ઉપયોગરૂપ ભાવ-મન ઉસ
અવસ્થામેં ભી રહતા હૈ । અથવા જૈસે પુત્ર ન હોકર ભી યદિ કોઈ પુત્રકા
કાર્ય કરતા હૈ તો વહ પુત્ર કહલાતા હૈ, વૈસે હી ભવોપગ્રાહી કર્મોંકી
નિર્જરારૂપ ધ્યાનકા કાર્ય કરનેસં ઉપચારસે વહ ધ્યાન કહલાતા હૈ ।
અથવા જૈસે નાનાર્થક શબ્દકે વહુતસે અર્થ હોતે હૈં વૈસે હી ધાતુઓંકે
ભી અનેક અર્થ હોતે હૈ, ઇસલિયે યહાં ‘ધ્યૈ’ ધાતુસે વને હુયે ધ્યાન
શબ્દકા અર્થ સમુચ્છિન્નક્રિયાઽપ્રતિપાતિ-શુદ્ધ-ધ્યાન અર્થાત્ અયોગી
ગુણસ્થાનવાલોંકી ક્રિયા ભી સમજ્ઞ લેના ચાહિયે । અથવા જિનાગમમેં
ઇસકો ધ્યાન કહા હૈ અતઃ ઇસમેં ધ્યાનત્વ નિર્વાધ હૈ ॥ ૨૩ ॥

અથવા દ્રવ્યયોગનો અભાવ થયા છતાં પણ ભાવયોગના સદ્ભાવથી ધ્યાન
હોય છે કારણ કે જીવના ઉપયોગરૂપ ભાવમન એ અવસ્થામાં પણ રહે છે. અથવા
જેમ પુત્ર ન હોવા છતાં જો કોઈ પુત્રનું કાર્ય કરે છે તો તે પુત્ર કહેવાય છે,
તેમજ ભવોપગ્રાહી કર્મોંની નિર્જરારૂપ ધ્યાનનું કાર્ય કરવાથી ઉપચાર કરીને તે
ધ્યાન કહેવાય છે અથવા જેમ વિવિધાર્થક શબ્દના ઘણાં અર્થો થાય છે તેમ
ધાતુઓના પણ અનેક અર્થો થાય છે, એવી જૈ ધાતુથી બનેલા ધ્યાન
શબ્દનો અર્થ સમુચ્છિન્નક્રિયાઽપ્રતિપાતિ-શુદ્ધ-ધ્યાન અર્થાત્ અયોગી- ગુણસ્થાન
વાળાઓની ક્રિયા પણ સમજી લેવી અથવા જિનાગમમાં એને ધ્યાન કહ્યું છે
તેથી એમાં ધ્યાનત્વ નિર્વાધ છે (૨૩)

। ननु सूक्ष्मक्रियाऽनिवर्त्यास्पस्य शुद्धध्यानस्य कथं ध्यानपदमतिपायता !
ध्यानं हि नाम मनःस्थैर्यम्, केवलमिव तदानीं मनसोऽसत्त्वादिति चेन्न,
= सौम्यतयापन्नत्वमेव ध्यानस्यम्, तच्च यथा स्थिरीभावमापन्नस्य व्यस्तीर-
मनसस्तथैव केवलिकाययोगस्यापि सुस्थिरतया सुवचम् ।

नन्वेवमपि समुच्छिन्नक्रियाऽप्रतिपास्यास्पस्य शुद्धध्यानस्य कथं ध्यानस्यम् !
तत्र काययोगस्याप्यभावात्, इति चेदुच्यते—यथा कुम्भकारचक्रं तद्वन्नामध्वजा-
दिसम्बन्धामावेऽपि प्राक्कासीनवेगतो भ्रमति तथा मनोवाकाययोगनिरोधेऽप्यो-
गिनः प्राक्कृतध्यानपारावेगतो ध्यानं सम्पद्यते ।

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! मनकी स्थिरताको ध्यान कहते हैं । केवली
भगवान के उस समय मन नहीं रहता; अतः सूक्ष्मक्रियाऽनिवर्त्ति शुद्ध
ध्यान को ध्यान कैसे कहा जा सकता है ? ।

उत्तर—स्थिरता को ही ध्यान कहते हैं । वह स्थिरता जैसे व्यस्तके
मनोयोगकी होती है वैसे ही केवलीके काययोगकी स्थिरता होती है
इसलिए उसे ध्यान कहते हैं ।

। प्रश्न—तो समुच्छिन्नक्रियाऽप्रतिपाति—शुद्ध—ध्यानको ध्यान कैसे
कह सकते हैं ? क्योंकि वहाँ काययोगका भी अभाव है ? ।

। उत्तर—जैसे कुम्भारका चाक, घुमानेवाले वृण्ड आदिके सयोग न
होनेपर भी पूर्वकालके वेगसे घूमता रहता है वैसे ही मन वचन काय-
का निरोध होजाने परभी पूर्व ध्यानकी धारा के वेगसे अयोगी केवलीके
ध्यान होता है ।

प्रश्न—हे गुरु महाराज ! भगवती स्थिरताने ध्यान छोड़े है केवली भग-
वानने जो समय मन छोड़ा नहीं छोड़े सूक्ष्मक्रियाऽनिवर्त्ति शुद्ध ध्यानने ध्यान
कैसी रीते छोड़ी शक्य ?

उत्तर—स्थिरताने जो ध्यान छोड़े है जो स्थिरता छोड़ी छद्मस्वप्न भने-
योगिनी छोड़ है तैसीज केवलीना काययोगिनी स्थिरता छोड़ है, तैसी तेने
ध्यान छोड़े है,

प्रश्न—तो समुच्छिन्नक्रियाऽप्रतिपाति—शुद्ध—ध्यानने ध्यान कैसी रीते
छोड़ी शक्य ? भगवत के त्थां काययोगिने पण्य अवश्य है

उत्तर—येम प्रकाशने आकट्य, तेने सुभावनाया इह आदिने संश्रित न
यथा एता पण्य पूर्वकालया योगिनी सुख्या करे है तेमज मन वचन कायने निरोध
छोड़ तथा पण्य पूर्व ध्यानकी धाराया योगिनी अव्योगी ? ध्यान छोड़ है

કિન્ત્ર-તત્ર દ્રવ્યયોગાભાવેऽપિ ભાવયોગસ્ય સત્ત્વાદ્ ધ્યાનમુપપન્નતે, જીવોપ-
યોગરૂપસ્ય ભાવમનસસ્તત્રાપિ સદ્ભાવાત્ । અથ ચ-યથા પુત્રભિન્નોऽપિ પુત્રકાર્યકરણેન
પુત્ર ઉચ્યતે તથા ભવોપગ્રાહિકર્મનિર્જરણરૂપસ્ય ધ્યાનકાર્યસ્ય કરણેન ધ્યાનત્વોપા-
ચારાદ્ ધ્યાનશબ્દાભિધેયત્વં સિદ્ધમ્ ।

અથ ચ-યથૈકસ્ય નાનાર્થકશબ્દસ્ય વહવોઽર્થા ભવન્તિ, તથા ધાતૂનામનેકા-
ર્થત્વાદ્ ધ્યૈધાતુનિષ્પાદિતસ્ય ધ્યાનશબ્દસ્યાપિ સમુચ્છિન્નક્રિયાસ્થં શુક્લધ્યાનમ-
પ્યર્થઃ । અપરં ચ-ઉક્તશુક્લધ્યાનસ્ય ધ્યાનત્વેન જિનાગમપ્રતિપાદ્યતયા ધ્યાનત્વં
નિર્વાધમિત્યલમ્ ॥૨૩॥

મૂલમ્-જયા જોગે નિરંભિત્તા, સેલેસિં પડિવજ્જઈ ।

તયા કમ્મં સ્વવિત્તાણં, સિદ્ધિં ગચ્છઈ નીરઓ ॥૨૪॥

અથવા-દ્રવ્યયોગકા અભાવ હોને પર ભી ભાવયોગકે સદ્ભાવસે
ધ્યાન હોતા હૈ, ક્યોંકિ જીવકા ઉપયોગરૂપ ભાવ-મન ઉસ
અવસ્થામેં ભી રહતા હૈ । અથવા જૈસે પુત્ર ન હોકર ભી યદિ કોઈ પુત્રકા
કાર્ય કરતા હૈ તો વહ પુત્ર કહલાતા હૈ, વૈસે હી ભવોપગ્રાહી કર્મોંકી
નિર્જરારૂપ ધ્યાનકા કાર્ય કરનેસે ઉપચારસે વહ ધ્યાન કહલાતા હૈ ।
અથવા જૈસે નાનાર્થક શબ્દકે વહુતસે અર્થ હોતે હૈં વૈસે હી ધાતુઓંકે
ભી અનેક અર્થ હોતે હૈં, હસલિયે યહાં ‘ધ્યૈ’ ધાતુસે બને હુયે ધ્યાન
શબ્દકા અર્થ સમુચ્છિન્નક્રિયાઽપ્રતિપાતિ-શુક્લ-ધ્યાન અર્થાત્ અયોગી
ગુણસ્થાનવાલોંકી ક્રિયા ભી સમજ્ઞ લેના ચાહિયે । અથવા જિનાગમમેં
હસકો ધ્યાન કહા હૈ અતઃ હસમેં ધ્યાનત્વ નિર્વાધ હૈ ॥ ૨૩ ॥

અથવા દ્રવ્યયોગનો અભાવ થયા છતાં પણ ભાવયોગના સદ્ભાવથી ધ્યાન
હોય છે કારણ કે જીવના ઉપયોગરૂપ ભાવમન એ અવસ્થામાં પણ રહે છે અથવા
જેમ પુત્ર ન હોવા છતાં જો કોઈ પુત્રનું કાર્ય કરે છે તો તે પુત્ર કહેવાય છે,
તેમજ ભવોપગ્રાહી કર્મોની નિર્જરારૂપ ધ્યાનનું કાર્ય કરવાથી ઉપચારે કરીને તે
ધ્યાન કહેવાય છે અથવા જેમ વિવિધાર્થક શબ્દના ઘણાં અર્થો થાય છે તેમ
ધાતુઓના પણ અનેક અર્થો થાય છે, અહીં ધ્યૈ ધાતુથી જનેલા ધ્યાન
શબ્દનો અર્થ સમુચ્છિન્નક્રિયાઽપ્રતિપાતિ-શુક્લ-ધ્યાન અર્થાત્ અયોગી ગુણસ્થાન
વાળાઓની ક્રિયા પણ સમજી લેવી અથવા જિનાગમમાં એને ધ્યાન કહ્યું છે
તેથી એમાં ધ્યાનત્વ નિર્વાધ છે (૨૩)

छाया—यदा योगासिद्धय, शैलेक्षीं प्रतिपद्यते ।

तदा कर्म क्षपयित्वा, सिद्धिं गच्छति नीरजाः ॥२४॥

सान्वयार्थः—जया=जय जोगे=योगोंका निरुद्धमिच्छा=निरोध करके शैलेक्षी=शैलेक्षीकरमको पक्षिबद्ध=प्राप्त करते हैं, तथा=तब कर्म=कर्ममात्रको खबिस्ता=खपा करके नीरजो=कर्मरजरहित=सब कर्मोंसे मुक्त होकर सिद्धि=मोक्षको गच्छइ=जाते हैं ॥२४॥

टीका—‘जया जोगे’ इत्यादि । यदा योगनिरोधं कृत्वा शैलेक्षीं प्राप्नोति तदा कर्म=वेदनीयाऽऽयुर्नामगोत्रास्यमघासि कर्मवतुष्टयस्त्वक्षणं क्षपयित्वा=क्षय नीत्वा सर्वथा विनाश्येत्यर्थः ‘ज’ मिति वाक्यालङ्कारे, नीरजाः=निर्गत रजः=सकलकर्म-मलं यस्मादिति, रजस=उक्तसंज्ञाभाषिकान्तो वा नीरजाः=सर्वकर्मोपाधिरहितः साधितात्मा प्रभुः सिद्धिं=सिद्ध्यन्ति=निष्ठितार्थां भवन्ति यस्यां सा सिद्धिः=मुक्तिं कृत्वा तां गच्छति=प्राप्नोति; गत्यर्थपातुर्नां प्राप्त्यर्थत्वात् ॥२४॥

मूलम्—जया कम्म खविच्छाण, सिद्धिं गच्छइ नीरजो ।

तया लोगमत्थयत्थो, सिद्धो हवइ सासओ ॥२५॥

छाया—यदा कर्म क्षपयित्वा, सिद्धिं गच्छति नीरजाः ।

— तदा भोक्तृमस्तकस्य, सिद्धो भवति शान्तः ॥२५॥

सान्वयार्थः—जया=जय कम्म=कर्ममात्रको खबिस्ता=खपा करके नीरजो=कर्मरजरहित होकर सिद्धिं=मोक्षको गच्छइ=जाते हैं, तथा=तब लोगमत्थयत्थो=साकके अग्रभाग पर स्थित सासओ=शान्त-नित्य सिद्धो=सिद्ध हवइ=होजाते हैं ॥२५॥

‘जया जोगे’ इत्यादि । जय योगोंका निरोध करके शैलेक्षी अभस्याको प्राप्त होते हैं तब वेदनीय, आयु, नाम और गोत्र, इन चार अघाति कर्मोंका क्षय करके सर्व कर्मोंसे मुक्त होकर भगवान् मोक्षको प्राप्त होते हैं ॥ २४ ॥

जया जोग इत्यादि जय जोगेने निरोध करीने शैलेक्षी अभस्याने प्राप्त आयु छे तयारे वेदनीय, आयु, नाम अने गोत्र के चार अघाती कर्मोंका क्षय करीने सब कर्मोंसे मुक्त होने भगवान् मोक्षने प्राप्त आयु छे (२४)

ટીકા-‘જયા કમ્મ’ इत्यादि । यदा सर्वकर्मक्षयं कृत्वा नीरजाः सिद्धिं गच्छति तदा लोकमस्तकस्थः=सर्वलोकोपरिस्थितः, शाश्वतः=दग्धकर्मबीजत्वात्पुनः संसारसंसरणरहितो नित्यः, सिद्धः=कृतकृत्यो भवतीति ।

નનુ સિદ્ધાનાં સર્વકર્મક્ષયાત્ ત્રસનામકર્મણોડપ્યવિદ્યમાનત્વેન કથં ગતિ-સમ્ભવઃ ? इति चेदुच्यते—

યથા ધનુર્મુક્તસ્ય વાણસ્ય તદ્વિરહેડપિ પૂર્વપ્રયોગસામર્થ્યાદ્ગતિર્ભવતિ તથા સંસારાવસ્થાયામપવર્ગપ્રાપ્તયે કૃતાનેકવિધપ્રણિધાનવલાન્મુક્તાત્મનોડપીતિ ।

નનુ ભવતુ ગતિઃ કિન્તુ સા તિર્યગધસ્તાદ્વા ન ભૂત્વોર્ધ્વમેવ ભવતીતિ કથ-

‘જયા કમ્મ’ इत्यादि । जब सब कर्मोंका क्षय करके निष्कर्म होकर मोक्षगमन करते हैं तब लोकके अग्रभाग पर स्थित, सब कर्मोंसे रहित होनेके कारण कभी संसारमें न आनेसे शाश्वत, सिद्ध होजाते हैं ।

પ્રશ્ન-હે ગુરુમહારાજ ! સિદ્ધોંકે સમસ્ત કર્મોંકા નાશ હોજાતા હૈ અત એવ ત્રસ નામ-કર્મ ભી નહોં રહતા; ફિર સિદ્ધ ભગવાન્ લોકકે અગ્ર-ભાગ તક કિસ પ્રકાર ગમન કર સકતે હૈં ।

ઉત્તર-હે શિષ્ય જૈસે ધનુષસે છૂટા હુઆ વાણ ધનુષકા સમ્બન્ધ ન હોને પર ભી ગતિ કરતા હૈ, ક્યોંકિ ઉસમેં પહેલેકે વ્યાપારકા સામર્થ્ય રહતા હૈ । વૈસે હી સંસાર અવસ્થામેં મોક્ષ પ્રાપ્ત કરનેકે લિએ કિયે હુએ અનેક પ્રકારકે અનુષ્ઠાનકે વેગસે મુક્તાત્મા ભી ગમન કરતે હૈં ।

પ્રશ્ન-હે ગુરુમહારાજ ! ગતિ તો હોતી હૈ પર ઊર્ધ્વ ગતિ હી ક્યોં

જયા કમ્મ ઇત્યાદિ જ્યારે સર્વ કર્મોંના ક્ષય કરીને નિષ્કર્મ થઇને મોક્ષ-ગમન કરે છે, ત્યારે લોકના અગ્રભાગ પર સ્થિત, સર્વ કર્મોંથી રહિત હોવાને કારણે કદાપિ સંસારમા ન આવવાથી શાશ્વત સિદ્ધ થઇ જાય છે

પ્રશ્ન—હે ગુરુ મહારાજ ! સિદ્ધોના બધા કર્મોંના નાશ થઇ જાય છે, એટલે ત્રસનામ-કર્મ પશુ રહેતુ નથી, તો પછી સિદ્ધ ભગવાન્ લોકના અગ્રભાગ સુધી કેવે પ્રકારે ગમન કરી શકે છે ?

ઉત્તર—હે શિષ્ય ! જેવી રીતે ધનુષ્યથી છૂટેલુ બાણુ ધનુષ્યનો સળધ ન હોવા છતા ગતિ કરે છે, કારણુ કે તેમા પહેલાના વ્યાપારનું સામર્થ્ય રહેલુ છે, તેવી રીતે સંસાર અવસ્થામા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાને માટે કરેલા અનેક પ્રકારના અનુષ્ઠાનોના વેગથી મુક્તાત્મા પશુ ગમન કરે છે

પ્રશ્ન—હે ગુરુ મહારાજ ! ગતિ તો હોય છે પણ ઊર્ધ્વ ગતિ જ કેમ

મનસીયતે ? इति चेच्छ्रूयताम्—तेषां शुक्लरुणामावाध्नापस्ताद्, कापादियोगपर
प्रेरणयोरमावाध न तिर्यग्गतिर्मयति,

यथा-नीरन्ध्रामतिशुष्कामनुपहतं चाऽऽत्मां कुत्रादित्यैः परितः संवृष्टं तद्
परि स्निग्धपृथिव्या सान्द्रं विस्लिप्त्वाऽऽवपे संक्षोपयेत्, इत्थमववाराजुक्तप्रक्रियया
यथाक्रमं सुषवेष्टन-मुल्लेपन-संक्षोपणादीनि विधायाऽगाधसंलिप्ते मक्षिप्त्वा साऽऽत्मा
रुद्धत्वोदयमुल्लेपजनितगौरवेणोर्ध्वसंलिप्तवस्तुमतिक्रम्य तदपस्ताद् भूतसंस्था
मयति, तदनु मन्दमन्दमनुक्रमतस्त्वेष्वववाराभिनिहितमुल्लेपेषु सार्धतामुपगम्य रिची-
र्षेषु सस्मृ पृथिकाछेपजन्यमारराहित्येन लघुतामुपगता साऽऽत्मावृषोभूतसमतिक्रम्य

होती है ? नीचेकी ओर अथवा तिरछी गति क्यों नहीं होती ?

उत्तर—हे शिष्य ! नीचेकी ओर उसीकी गति होती है जिसमें
शुक्ल रુણ (भारીપન) પાયા જાતા હૈ . સિદ્ધાંતમાં શુક્લ રુણ નહીં હૈ
અતઃ એક ઉનકી ગતિ નીચેકી ઓર નહીં હોતી . કાપ આદિ યોગ ઓર
દુસરેકી પ્રેરણા ન હોનેસે તિરછી ગતિ મી નહીં હોતી .

જૈસે—છિદ્રરહિત બિલકુલ ઘૂસી ફૂઈ, બિના ટટી-ફટી ટુમ્બીકો બારો
ઓર તૂળપુલ્લસે બાંધ કરકે ઘૂપમેં સુષ્પા છે, આઠ બાર પેસા કરકે અગાધ
જલમેં ટુમ્બીકો ઝાલ દે તો આઠબારકે છેપકે ખારીપનસે જલકે તલમેં
પહુંચકર ઘડ પૃથ્વીસે લગ જાતી હૈ . ઇસકે પચાસ ગીછેપનસે જબ
ધીરે-ધીરે ઘડ મિઠીકા છેપ છૂટને લગતા તો ક્રમદાઃ મિઠીકે ખારસે રહિત
હોકર લઘુતા (હલકાપન) પાકર ઘડ ટુમ્બી નીચેસે વઠકર જલકે કપર

ધાય છે ? નીચેની બાજુએ અથવા તિર્છી ગતિ કેમ નથી થતી ?

ઉત્તર—હે શિષ્ય ! નીચેની બાજુએ તેની ગતિ કય છે કે જેમ શુક્લ
રુણ (ખારેપન) ઢાલ છે સિદ્ધાંતમાં શુક્લ રુણ નથી, તેથી તેમની ગતિ નીચેની
બાજુએ નથી થતી કય આદિ યોગ અને બીજાની પ્રેરણા ન હોવાથી તિર્છી
ગતિ પણ થતી નથી .

જેમ છિદ્રરહિત, બિલકુલ મુઠાયલી, ટટ્યા ફટ્યા બિનાની ટુમ્બીને ખાર
બાજુએ ઘાસ-તરણાથી બાંધીને તંની ઉપર ધીકણી માટીને ચારી પઠે લેપ કરીને
તડકામાં સુકવી નાખે, આઠ વાર જોમ કરીને અગાધ જગમાં જો ટુમ્બીને નાખી
દે તો આઠ વારના લેપના ખારે પણાથી બળને તળીમે પહેાળીને તે પૃથ્વીને
અડીને રહે છે પછી બ્યારે લીલાપણાથી ધીરે ધીરે જો માટીને લેપ છૂટવા
લાગે છે ત્યારે કેમકા માટીના ખારથી રહિત થઈને લઘુતા (હલકાપન) પામીને

જલોપરિપ્રતિષ્ઠાના ભવતિ તથાઽપ્તવિધકર્મલેપસંભારભરાક્રાન્ત આત્મા જગજ્જલથી નિમજ્જતિ, તદ્વિરહિતથોર્ધ્વગતિધર્મત્વાદૂર્ધ્વમેવ ગચ્છતિ ।

તથા ચોક્તં ભગવતા—

“જહ મિડલેચાલિતં, ગરુયં તુંવં અહો વયઈ એવં ।
આસવકયકમ્મગુરુ, જીવા વચંતિ અહરગઈ ॥૧॥
તં ચેવ તન્વિમુક્તં, જલોવરિં ઠાઈ જાયલહુભાવં ।
જહ તદ કમ્મવિમુક્તા, લોયગપડ્ઢિયા હોંતિ ॥૨॥” ઇતિ ।

૧ છાયા—“યથા મૃલ્લેપાઽઽલિપ્તં, ગુરુકં તુમ્ભવમ્થો વ્રજત્યેવમ્ ।
આશ્રવકૃતકર્મગુરવો, જીવા વ્રજન્તિ અવરગતિમ્ ॥૧॥

તદેવ (તુમ્ભવં) તદ્વિમુક્તં (મૃલ્લેપવિમુક્તં), જલોપરિ તિષ્ઠતિ જાતલઘુભાવમ્ ।
યથા તથા કર્મ્મવિમુક્તા (સિદ્ધાઃ) લોકાગ્રપ્રતિષ્ઠિતા ભવન્તિ ॥૨॥”

આજાતી છે । હસીપ્રકાર આઠ કર્મરૂપી લેપકે ભારસે ભારી આત્મા સંસારરૂપી સમુદ્રમેં ઢૂવી રહતી છે । જવ કર્મરૂપી લેપસે રહિત હોજાતી છે તથા ઊર્ધ્વગમનકા સ્વભાવ હોનેસે ઊર્ધ્વગમન કરતી છે । ભગવાનને કહામી છે—

“જેસે મિટ્ટીકે લેપસે લિપ્ત તુમ્હી ભારી હોનેસે નીચેકી ઓર જાતી છે વૈસેહી આસ્રવસે ઉત્પન્ન કર્મોસે આત્મા અધોગતિકો પ્રાપ્ત હોતી છે ॥૧॥ જેસે તુમ્હી લેપસે મુક્ત હોનેપર લઘુ હોકર જલકે ઊપર આજાતી છે હસી પ્રકાર કર્મસે મુક્ત હોકર આત્મા લોકકે અગ્રભાગ પર વિરાજમાન હો જાતી છે ॥૨॥”

એ તુળડી નીચેથી ઉઠીને જળની ઉપર આવી જાય છે એજ પ્રકારે આઠ કર્મ-રૂપી લેપના ભારથી ભારે એવો આત્મા સંસારરૂપી સમુદ્રમા ડુબી રહે છે જ્યારે કર્મરૂપી લેપથી રહિત થઈ જાય છે ત્યારે ઊર્ધ્વગમનનો સ્વભાવ હોવાથી ઊર્ધ્વગમન કરે છે ભગવાને કહ્યું પણ છે કે—

‘ જેમ માટીના લેપથી લિપ્ત તુળડી ભારે હોવાથી નીચેની બાજુએ જાય છે, તેમજ આસ્રવથી ઉત્પન્ન થયેલા કર્મોથી આત્મા અધોગતિને પ્રાપ્ત થાય છે. (૧) જેમ તુળડી લેપથી મુક્ત થતા લઘુ થઈને જળની ઉપર આવી જાય-છે, તેમ કર્મથી મુક્ત થઈને આત્મા લોકના અગ્રભાગ પર વિરાજમાન થઈ જાય છે (૨)”

અથવા-યથા તાતાદિકૃપવાપકનિરહાદુર્ભગતિસ્વમાયાયા પ્રવીપકસિકાયા, ધીમન્ પવિષ્ઠેવાઢીજકોગતૈરુઢધીજસ્ય ધોર્ભગતિઃ સજાયતે તથાઽઽસ્મનોપ્રિય સાહશગતિસ્વમાયસ્ય વિરોપિર્મળપન્થવિષ્ઠેવાદુર્ભગતિરેપેતિ ।

યૈરુઢધીજમૂર્ધ્વ ગત્વા પુનઃપતતિ તથા હુ ન મુક્તાત્મન પાતસમ્ભવા, અપતનહેતુમૂતશુસ્ત્વગુણાભાવાવિતિ પ્રાશુત્કયેવ ।

નનુ શરીરામાવાષેપામાત્મપ્રવેશઃ પારવદ્રબ્ધવત્ કર્ષ ન ચિકીર્ષા મચ્ચતીતિ ચેષ્ઠ, તદ્વિસર્પકનામકર્માભાવાત્પદ્મવત્ત્વગુણસદ્ગાત્રાય ।

અથવા-જેસે હવા આદિ કિસી વાપકકે ન હોનેસે વીપકકી છો કપરકો જાતી હૈ, ધીજકોપકે વાધકે ટટનેપર પરણકા ધીજ કપરકો જાતા હૈ, ડસી પ્રકાર આત્માકે કર્ણગમનૈકે વિરોધી કર્મવચકા સર્વથા અમાય હોજાનેસે આત્મા કર્ણગતિ કરતી હૈ ।

જેસે પરણકા ધીજ પહલે કપરકો જાકર ફિર નીચે ગિર પડતા હૈ તેસે આત્મા નહીં ગિર સકતો, કયોંકિ નીચે ગિરાનેકા કારણ શુસ્ત્વગુણ આત્મામેં નહીં હૈ, યહ પહલે હી કહ ચુક હૈ ।

પ્રશ્ન-હૈ શુસ્મહારાજ । શરીરકા અમાય હોનેસે સિદ્ધોંકિ આત્માકે પ્રવેશ પારેકે સમાન ફૈલ કયોં નહીં જાતે ?

ઉત્તર-હૈ શિષ્ય । આત્મપ્રવેશોંકો ફૈલાનેવાલે નામકર્મકા અમાય હોનેસે તથા પ્રવેશવત્ત્વ ગુણકે સદ્ગાત્રાયસે સિદ્ધોંકિ આત્મપ્રવેશ નહીં ફૈલતો હૈ ।

અથવા, જેમ હવા આદિ કોઈ વાપક ન હોવાથી વીપકની ક્યોંત ઉપર જ આવે છે, બીજોકોવને વાધ વૃદ્ધવાથી જોરડાનું બીજ ઉપર જ આવે છે, તેમ આત્માના કાર્ણગમનના વિરોધી કર્મજાંધને સર્વથા અમાય થઈ અમાય આત્મા કાર્ણગતિ જ કરે છે

જેમ જોરડાનું બીજ પહેલાં ઉપર જઈને પછી નીચે પડી આવે છે, તેમ આત્મા પડી ચકતો નથી કારણ કે નીચે પાડવાનું કારણ શુદ્ધત્વ એવું આત્મામાં નથી જો પહેલા કહેવામાં આવેલું જ છે

પ્રશ્ન-હૈ શુર મહારાજ ! શરીરનો અમાય હોવાથી સિદ્ધોના આત્મપ્રવેશો પરાની પડે ફૈલાઈ કેમ જતા નથી ?

ઉત્તર-હૈ શિષ્ય ! આત્મપ્રવેશોને ફૈલાવનારા નામકર્મના અમાય હોવાથી તથા પ્રવેશવત્ત્વ શુદ્ધનો સદ્ગાત્રાય હોવાથી સિદ્ધોના આત્મપ્રવેશ ફૈલાતા નથી

ઉક્તસ્વરૂપાઃ સિદ્ધાશ્વરમશરીરતસ્તૃતીયભાગન્યૂના ઉત્કૃષ્ટતો દ્વાત્રિશદંગુલ-
સમધિકત્રયત્રિશદુત્તરશતત્રયધનુઃપરિમિતાઃ, જઘન્યતોષ્ટાઙ્ગુલાધિકરત્રિપ્રમાણાઃ ।

યત્ત મરુદેવીદેહપ્રમાણસ્ય સપાદપશ્ચશતધનુષ્ઠાત્તૃતીયભાગે પાતિતે તસ્યાઃ
સાર્દત્રિશતધનુઃપરિમિતાઽવગાહના ભવતિ તેનાત્ર ન વિરોધઃ, ગજાધિરૂઢત્વેન
વૃદ્ધત્વેન વા શરીરસંકોચસમ્ભવાત્ ।

યત્તુ જઘન્યતઃ સપ્રદસ્તોચ્છિન્નતાનાં સિદ્ધિઃ શાસ્ત્રેષુ શ્રૂયતે તત્તીર્થકરપેક્ષયા,

સિદ્ધોંકે ચરમ શરીરસે ત્રિભાગ કમ, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીનસૌ તેતીસ (૩૩૩)
ધનુષ ઓર બત્તીસ (૩૨) અંગુલકી, તથા જઘન્ય એકરત્નિ ઓર આઠ
અંગુલકી અવગાહના હોતી હૈ ।

મરુદેવીકે શરીરકી અવગાહના સવા પાંચસૌ (૫૨૫) ધનુષકી થી,
ઉસમેંસે ત્રીસરા હિસ્સા કમ કરનેસે સાઢે ત્રીનસૌ (૩૫૦) ધનુષકી
અવગાહના હોતી હૈ, કિન્તુ યહાં પર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ત્રીનસૌ તેતીસ
ધનુષ ઓર બત્તીસ અંગુલકી બતાઈ ગઈ હૈ, ઇસસે યહાં વિરોધ નહીં સમ-
જ્ઞના ચાહિયે, ક્યોંકિ મરુદેવી હાથી પર આરૂઢ થી, ઇસલિયે યા વૃદ્ધા-
વસ્થાકે કારણ શરીરકા સિકુડના (સંકુચિત હોના) સંભવ હૈ ।

યહ જો આગમમેં સુના જાતા હૈ કિ જઘન્ય સાત હાથ ઝંચે શરીર-
વાલોંકો મોક્ષ પ્રાપ્ત હોતા હૈ સો યહ નિયમ તીર્થકરોંકી અપેક્ષાસે
સમજ્ઞના ચાહિયે । તીર્થકરોંકે સિવાય અન્ય મન્ય જીવ દો હાથ ઝંચે

સિદ્ધોના ચરમ શરીરથી ત્રિભાગ ઓછી, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણસો તેત્રીસ (૩૩૩)
ધનુષ અને બત્રીસ (૩૨) આગળની તથા જઘન્ય એક રત્નિ અને આઠ આગળની
અવગાહના હોય છે

મરુદેવીના શરીરની અવગાહના સવા પાંચસો (૫૨૫) ધનુષ્યની હતી,
તેમાથી ત્રીજો ભાગ ઓછો કરવાથી સાડા ત્રણસો (૩૫૦) ધનુષ્યની અવગાહના
હોય છે કિન્તુ અહીં ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ત્રણસોને તેત્રીસ ધનુષ અને બત્રીસ
આગળની ગતાવી છે, તેથી વિરોધ સમજવો નહિ, કારણ કે મરુદેવી હાથી પર
આરૂઢ હતી તેને લીધે યા વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે શરીરનું સંકુચિત થવું એ સંભવિત છે

આગમમા જે સંજ્ઞાય છે કે-જઘન્ય સાત હાથ ઉચા શરીરવાળાઓને જ
મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે તે નિયમ તીર્થકરોંકી અપેક્ષાએ સમજવો નોંધએ તીર્થકરો
સિવાયના જીવ જીવો જે શરીરવાળા હોવા છતાં પણ મુક્ત

अथवा—यथा पातादिरूपवाधकविरहादूर्ध्वगतिस्वभावायाः प्रदीपकमिच्छायाः
धीनबन्धविच्छेदाद्वीनकोष्ठगतैरण्वहीजस्य चोर्ध्वगतिः संजायते तथाऽऽत्मनोऽपि
तादृशगतिस्वभावास्य विरोधिकर्मबन्धविच्छेदादूर्ध्वगतिरेवेति ।

यैरण्वहीजमूर्ध्व गत्वा पुनः पतति तथा तु न मुक्तात्मनः पातसम्भवः, अतः
पतनहेतुभूतगुरुत्वगुणामावादिदिति भाव्यक्तमथ ।

ननु शरीरमावाधेयमात्मप्रवेशाः पारवर्त्यन्त्यस्तु कथं न चिकीर्षा भवन्तीति
चेन्न, तद्विस्मयकनामकमौभावात्मवैषम्यस्य सङ्गापाव ।

अथवा—जैसे हवा आदि किसी बाधकके न होनेसे दीपककी लौ
ऊपरको जाती है, बीजकोपके बाधके टटनेपर एरण्वका बीज ऊपरको
जाता है, उसी प्रकार आत्माके ऊर्ध्वगमनके विरोधी कर्मबन्धका सर्वथा
अभाव होजानेसे आत्मा ऊर्ध्वगति करती है ।

जैसे एरण्वका बीज पहले ऊपरको जाकर फिर नीचे गिर पड़ता है
वैसे आत्मा नहीं गिर सकती, क्योंकि नीचे गिरनेका कारण गुरुत्वगुण
आत्मामें नहीं है, यह पहले ही कह चुक हैं ।

प्रश्न—हे गुरुमहाराज ! शरीरका अभाव होनेसे सिद्धोंकि आत्मामें
प्रवेश पारेके समान फैल क्यों नहीं जाते ?

उत्तर—हे शिष्य ! आत्मप्रवेशोंको फैलानेवाले नामकर्मका अभाव
होनेसे तथा प्रवेशवत्त्व गुणके सङ्गावसे सिद्धोंकि आत्मप्रवेश नहीं
फैलते हैं ।

अथवा, केम हवा आदि केवल बाधक न होवाही दीपककी लौकेत उपर न
जाय ऐ वीजकोपको अथ तटवाही और धनु वीज उपर न जाय ऐ,
तेम आत्माना ऊर्ध्वगमनका विरोधी कर्मबन्धको सर्वथा अभाव अथ अभाव
आत्मा ऊर्ध्वगति न करे ॥

केम और धनु वीज पहले उपर लहने पड़ी नीचे पड़ी जाय ऐ, तेम
आत्मा पड़ी रहतो नही कारण के नीचे पाठवानु कारण अस्तव शून्य अथभाभी
नही ऐ पहले छोड़वाभी आवेगु न ॥

प्रश्न—हे भूई भट्टाराज ! शरीर नो अभाव होवाही सिद्धोंकि आत्मामें
प्रवेश पावनी पड़े हवाही केम जाय नही ?

उत्तर—हे शिष्य ! आत्मप्रवेशोंने हवावत्त्व नामकर्मने अभाव होवाही
तथा प्रवेशवत्त्व गुणने सङ्गाव होवाही सिद्धोंकि आत्मप्रवेश होवाता नही

ઉક્તસ્વરૂપાઃ સિદ્ધાશ્વરમશરીરતસ્તૃતીયભાગન્યૂના ઉત્કૃષ્ટતો દ્વાત્રિશદક્કુલ-
સમધિકત્રયત્રિશદુત્તરશતત્રયધનુઃપરિમિતાઃ, જઘન્યતોઽષ્ટાઙ્ગુલાધિકરત્રિપ્રમાણાઃ ।

યત્ત મરુદેવીદેહપ્રમાણસ્ય સપાદપશ્ચશતધનુઃપ્રાત્તૃતીયભાગે પાતિતે તસ્યાઃ
સાર્દત્રિશતધનુઃપરિમિતાઽવગાહના ભવતિ તેનાત્ર ન વિરોધઃ, ગજાધિરૂઢત્વેન
વૃદ્ધત્વેન વા શરીરસંક્રોચસમ્ભવાત્ ।

યત્તુ જઘન્યતઃ સપ્તહસ્તોચ્છિન્નતાનાં સિદ્ધિઃ શાસ્ત્રેષુ શ્રૂયતે તત્તીર્થકરપેક્ષયા,

સિદ્ધોકે ચરમ શરીરસે ત્રિભાગ કમ, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીનસૌ તેતીસ (૩૩૩)
ધનુષ ઓર વત્તીસ (૩૨) અંગુલકી, તથા જઘન્ય એકરત્નિ ઓર આઠ
અંગુલકી અવગાહના હોતી હૈ ।

મરુદેવીકે શરીરકી અવગાહના સવા પાંચસૌ (૫૨૫) ધનુષકી થી,
ઉસમેંસે ત્રીસરા હિસ્સા કમ કરનેસે સાઢે ત્રીનસૌ (૩૫૦) ધનુષકી
અવગાહના હોતી હૈ, કિન્તુ યહાં પર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ત્રીનસૌ તેતીસ
ધનુષ ઓર વત્તીસ અંગુલકી વતાર્ક ગઈ હૈ, ઇસસે યહાં વિરોધ નહીં સમ-
જ્ઞના ચાહિયે, ક્યોંકિ મરુદેવી હાથી પર આરૂઢ થી, ઇસલિયે યા વૃદ્ધા-
વસ્થાકે કારણ શરીરકા સિકુડના (સંકુચિત હોના) સંભવ હૈ ।

યહ જો આગમમેં સુના જાતા હૈ કિ જઘન્ય સાત હાથ જંચે શરીર-
વાલોંકો મોક્ષ પ્રાપ્ત હોતા હૈ સો યહ નિયમ તીર્થકરોંકી અપેક્ષાસે
સમજ્ઞના ચાહિયે । તીર્થકરોંકે સિવાય અન્ય ભવ્ય જીવ દો હાથ જંચે

સિદ્ધોના ચરમ શરીરથી ત્રિભાગ ઓછી, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણસો તેત્રીસ (૩૩૩)
ધનુષ અને બત્રીસ (૩૨) આગળની તથા જઘન્ય એક રત્નિ અને આઠ આગળની
અવગાહના હોય છે

મરુદેવીના શરીરની અવગાહના સવા પાંચસો (૫૨૫) ધનુષ્યની હતી,
તેમાથી, ત્રીજો ભાગ ઓછો કરવાથી સાડા ત્રણસો (૩૫૦) ધનુષ્યની અવગાહના
હોય છે કિન્તુ અહીં ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ત્રણસોને તેત્રીસ ધનુષ અને બત્રીસ
આગળની બતાવી છે, તેથી વિરોધ સમજવો નહિ, કારણ કે મરુદેવી હાથી પર
આરૂઢ હતી તેને લીધે યા વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે શરીરનું સંકુચિત થવું એ સંભવિત છે
આગમમા જે સમજાય છે કે-જઘન્ય સાત હાથ ઉચા શરીરવાળાઓને જ
મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે તે નિયમ તીર્થકરોં અપેક્ષાએ સમજવો નોંધએ તીર્થકરોં
સિવાયન જે જીવો એ હૈ શરીરવાળા હોવા છતાં પણ મુક્ત

अथवा—यथा घातादिकपबाधकविरहादूर्ध्वगतिस्वभावयाः प्रदीपकविरहात्, भीमबन्धविच्छेदाद्वीजकोशगतैरण्वनीजस्य चोर्ध्वगतिः सजायते तथाऽऽत्मनोऽपि तादृशगतिस्वभावस्य विरोधिकर्मबन्धविच्छेदादूर्ध्वगतिरेवेति ।

ययैरण्वनीजमूर्ध्व गत्वा पुनःपतति तथा तु न युक्तात्मन पातसम्भवा, यत् पतनहेतुभूतगुरुत्वगुणामानाविति प्राशक्तमेव ।

ननु श्रीरामाभाषापामात्मप्रदेशाः पारवद्रूपवत् क्वं न विकीर्णा मन्तीति चेन्न, तद्विसर्पकृत्नामकर्माभावात्प्रवेशवत्त्वगुणसम्भावाच्च ।

अथवा—जैसे हवा आदि किसी पाषाणके न होनेसे दीपककी लौ ऊपरको जाती है, बीजकोपके बन्धके टूटनेपर एरण्वका बीज ऊपरको जाता है, वसी प्रकार आत्माके ऊर्ध्वगमनके विरोधी कर्मबन्धका सर्वथा अभाव होजानेसे आत्मा ऊर्ध्वगति करती है ।

जैसे एरण्वका बीज पहले ऊपरको आकर फिर नीचे गिर पड़ता है वैसे आत्मा नहीं गिर सकती, क्योंकि नीचे गिरानेका कारण गुरुत्वगुण आत्मामें नहीं है, यह पहले ही कह चुक हैं ।

प्रश्न—हे गुरुमहाराज । शरीरका अभाव होनेसे सिद्धोंके आत्मके प्रदेश पारेके समान फैल क्यों नहीं आते ?

उत्तर—हे शिष्य । आत्मप्रदेशोंको फैलानेवाले नामकर्मका अभाव होनेसे तथा प्रदेशवत्त्व गुणके सम्भावासे सिद्धोंके आत्मप्रदेश नहीं फैलते हैं ।

अथवा, जेम केव आदि केई जाधक न होवाकी दीपककी लौकेत ऊपर क जाय छे बीजकोपके बन्ध टूटवाकी एरण्वकी लौकेत ऊपर क जाय छे, तेम आत्मन्या ऊर्ध्वगमनया विशेषी कर्मबन्धने सर्वथा अभाव भई जावाकी आत्मा ऊर्ध्वगति क करे छे

जेम एरण्वकी लौकेत पहले ऊपर लहने पड़ी नीचे पड़ी जाय छे, तेम आत्मा पड़ी रहके नही कस्य के नीचे पाठवातु कस्य रहित शुद्ध आत्मार्थ नही के पड़ेला कहेवाभा आवेसु क छे

प्रश्न—हे शुभ भट्टाराज । शरीरने अभाव होवाकी सिद्धोंके आत्मन्या प्रदेशो पावनी पडे ईच्छा केम कया नही ?

उत्तर—हे शिष्य । आत्मप्रदेशोने ईक्षणया नामकर्मने अभाव होवाकी तथा प्रदेशवत्त्व गुणने अभाव होवाकी सिद्धोंके आत्मप्रदेश ईच्छा नही

ઉક્તસ્વરૂપાઃ સિદ્ધાશ્વરમશરીરતસ્તૃતીયભાગન્યૂના ઉત્કૃષ્ટો દ્વાત્રિંશદઙ્ગુલ-
સમધિકત્રયત્રિંશદુત્તરશતત્રયધનુઃપરિમિતાઃ, જઘન્યતોષ્ટાઙ્ગુલાધિકરત્રિપ્રમાણાઃ ।

યચ્ચ મરુદેવીદેહપ્રમાણસ્ય સપાદપશ્ચશતધનુદ્વાત્તૃતીયભાગે પાતિતે તસ્યાઃ
સાર્દત્રિંશતધનુઃપરિમિતાઽવગાહના ભવતિ તેનાત્ર ન વિરોધઃ, ગજાધિરૂઢત્વેન
વૃદ્ધત્વેન વા શરીરસઙ્કોચસમ્ભવાત્ ।

યત્તુ જઘન્યતઃ સપ્તહસ્તોચ્છ્રીતાનાં સિદ્ધિઃ શાસ્ત્રેષુ શ્રૂયતે તત્તીર્થકરાપેક્ષયા,

સિદ્ધોકે ચરમ શરીરસે ત્રિભાગ કમ, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીનસૌ તેતીસ (૩૩૩)
ધનુષ ઓર વત્તીસ (૩૨) અંગુલકી, તથા જઘન્ય એકરત્નિ ઓર આઠ
અંગુલકી અવગાહના હોતી હૈ ।

મરુદેવીકે શરીરકી અવગાહના સવા પાંચસૌ (૫૨૫) ધનુષકી થી,
ઉસમેંસે તીસરા હિસ્સા કમ કરનેસે સાઢે ત્રીનસૌ (૩૫૦) ધનુષકી
અવગાહના હોતી હૈ, કિન્તુ યહાં પર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ત્રીનસૌ તેતીસ
ધનુષ ઓર વત્તીસ અંગુલકી વતાઈ ગઈ હૈ, ઇસસે યહાં વિરોધ નહીં સમ-
જ્ઞના યાહિયે, ક્યોંકિ મરુદેવી હાથી પર આરૂઢ થી, ઇસલિયે યા વૃદ્ધા-
વસ્થાકે કારણ શરીરકા સિકુડના (સંકુચિત હોના) સંભવ હૈ ।

યહ જો આગમમેં સુના જાતા હૈ કિ જઘન્ય સાત હાથ ઝંચે શરીર-
વાલોંકો મોક્ષ પ્રાપ્ત હોતા હૈ સો યહ નિયમ તીર્થકરોંકી અપેક્ષાસે
સમજ્ઞના યાહિયે । તીર્થકરોંકે સિવાય અન્ય અન્ય જીવ દો હાથ ઝંચે

સિદ્ધોના ચરમ શરીરથી ત્રિભાગ ઓછી, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણસો તેત્રીસ (૩૩૩)
ધનુષ અને બત્રીસ (૩૨) આગળની તથા જઘન્ય એક રત્નિ અને આઠ આગળની
અવગાહના હોય છે

મરુદેવીના શરીરની અવગાહના સવા પાચસો (૫૨૫) ધનુષ્યની હતી,
તેમાથી ત્રીજો ભાગ ઓછો કરવાથી સાડા ત્રણસો (૩૫૦) ધનુષ્યની અવગાહના
હોય છે કિન્તુ અહીં ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ત્રણસોને તેત્રીસ ધનુષ અને બત્રીસ
આગળની બતાવી છે, તેથી વિરોધ સમજવો નહિ, કારણ કે મરુદેવી હાથી પર
આરૂઢ હતી તેને લીધે યા વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે શરીરનું સંકુચિત થવું એ સંભવિત છે

આગમમા જે સંભળાય છે કે-જઘન્ય સાત હાથ ઉચા શરીરવાળાઓને જ
મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે તે નિયમ તીર્થ કરે અપેક્ષાએ સમજવો બોધએ તીર્થ કરે
સિવા

અથવા-યયા ધાતાદિકૃપયાપકનિરહાદૂર્ધગતિસ્વમાત્રાયાઃ પ્રવીપક્ષિકાયાઃ, ધીનબન્ધવિષ્ણેદાગ્રીજકોષ્ઠગતૈરણ્ઢવીમસ્ય ચોર્ધ્વગતિઃ સંજાયતે તથાઽઽસ્મનોપ્રિ તાદૃશગતિસ્વમાવસ્ય નિરોધિકર્મયન્ધવિષ્ણેદાદૂર્ધગતિરેવેતિ ।

યૈરણ્ઢવીમમૂર્ધ્વ ગત્વા પુનઃપતતિ તથા તુ ન મુક્તાત્મનઃ પાતસમ્મથા, અર-
પતનહેતુમૂતયુક્તગુણામાવાદિતિ માયુક્તમેવ ।

નતુ શરીરામાવાશેષામાત્મપ્રવેશઃ પારવદ્રવ્યથત્ કથં ન ચિકીર્ષી મસ્તીતિ
ચેન્ન, તદ્વિસર્પક્રમામર્મામાત્મપ્રવેશસ્વગુણસમ્પ્રાપ્તઃ ।

અથવા-જૈસે હથા આદિ કિસી પાપકકે ન હોનેસે ધીપકકી ઊં
કપરકો જાતી હૈ, ધીજકોપકે બન્ધકે ટટનેપર પરણકા ધીજ કપરકો
જાતા હૈ, ઊસી પ્રકાર આત્માકે કર્ધ્વગમનકે ધિરોધી કર્મબન્ધકા સર્વથા
અમાવ હોજાનેસે આત્મા કર્ધ્વગતિ કરતી હૈ ।

જૈસે પરણકા ધીજ પહેલે કપરકો જાકર ફિર નીચે ગિર પડતા હૈ
વૈસે આત્મા નહીં ગિર સકતી, ક્યોંકિ નીચે ગિરતેકા કારણ ગુરુત્વગુણ
આત્મામેં નહીં હૈ, યહ પહેલે હી કહ ચુક હૈ ।

પ્રશ્ન-હૈ ગુરુમહારાજ । શરીરકા અમાવ હોનેસે સિદ્ધોંકિ આત્માકે
પ્રવેશ પારેકે સમાન ફૈલ ક્યોં નહીં જાતે ।

ઉત્તર-હૈ શિષ્ય । આત્મપ્રવેશોંકો ફૈલાનેવાલે નામકર્મકા અમાવ
હોનેસે તથા પ્રવેશસ્વ ગુણકે સમ્પ્રાપ્તસે સિદ્ધોંકિ આત્મપ્રવેશ નહીં
ફૈલતે હૈ ।

અથવા, જેમ કેવા આદિ કેઈ પાપક ન હોવાથી ધીપકની અગત્ય ઉપર જ
જાય છે, ધીજકોપકો બધા પુરવાથી જોરડાનું ધીજ ઉપર જ આવે છે,
તેમ આત્માના કર્ધ્વગમનના વિશેષી કર્મબધનો સર્વથા અમાવ થઈ જવાથી
આત્મા કર્ધ્વગતિ જ કરે છે

જેમ જોરડાનું ધીજ પહેલા ઉપર જઈને પછી નીચે પડી જાય છે, તેમ
આત્મા પડી શકતો નથી કારણ કે નીચે પાડવાનું કારણ શુદ્ધત્વ શુદ્ધ અધર્માર્થ
નથી જે પહેલાં કહેવામાં આવેલું જ છે

પ્રશ્ન-હે ગુરુ મહારાજ । શરીરનો અમાવ હોવાથી સિદ્ધીના અધર્મના
પ્રવેશો પાડતી પહે દેવાઈ કેમ જતા નથી ?

ઉત્તર-હે શિષ્ય । આત્મપ્રવેશોને દેવાવગર નામકર્મનો અમાવ હોવાથી
પ્રવેશસ્વ શુદ્ધત્વ શુદ્ધત્વ સમ્પ્રાપ્ત હોવાથી સિદ્ધીના અધર્મપ્રવેશ દેવાતા નથી

छाया—सुखास्वादकस्य श्रमणस्य, शाताकुलकस्य निकामशायिनः ।

उत्क्षालनाप्रधौतस्य, दुर्लभा सुगतिस्तादृशकस्य ॥२६॥

सुगति की दुर्लभता बतलाते हैं—

सान्त्वयार्थः—सुहसायगस्स=सुखकी आसक्ति रखनेवाले सायाउलगस्स=सुखके लिए व्याकुल रहनेवाले निगामसाइस्स=मर्यादासे अधिक सोनेवाले उच्छोलणापहोयस्स=शरीरकी विभूषा करनेवाले तारिसगस्स=ऐसे समणस्स=साधुको सुगई=सुगति दुल्लहा=दुर्लभ है ॥२६॥

टीका—सुखास्वादकस्य=सुखस्य=प्राप्तमनोरमशब्दाद्युपभोगस्य आस्वादकः=आसक्त्या ग्राहकस्तस्य, शाताकुलकस्य=शातार्थम्=सुखार्थम् आकुलकः=व्यग्रः उद्विग्नो वा तस्य, निकामशायिनः=निकामम्=अतिशयितं मध्यवर्तियामद्वयादधिकं रात्रौ, निष्कारणं दिवसे वा शेते=स्वपिति तच्छीलो निकामशायी=सूत्रार्थमननादिसमयमुलङ्घ्य शयानस्तस्य, उत्क्षालनाप्रधौतस्य=उत्क्षालनया=पक्षालनया प्र=प्रकर्षार्थं=विभूषार्थं धौतानि=उज्ज्वलीकृतानि नयन-वदन-नख-कर-चरण-वस्त्रादीनि येन स तस्य शरीरादिविभूषाकारिण इत्यर्थः । तादृशकस्य=तीर्थकराऽऽज्ञानाराधकस्य, श्रमणस्य=श्रमणश्रुतस्य वेशमात्रेण साधोः सुगतिः=सिद्धिलक्षणा गतिः दुर्लभा=दुष्प्रापा 'भवती'-ति शेषः ।

प्राप्त हुए मनोज्ञ शब्दादि उपभोगोंको आसक्तिपूर्वक ग्रहण करनेवाले, सुखप्राप्तिके लिए व्याकुल रहनेवाले, दो मध्य प्रहरोंसे अधिक रात्रिमें, या कारणविशेष विना दिनमें अर्थात् सूत्रार्थके मनन करनेके समयका उलंघन होने तक सोनेवाले, तथा विभूषाके लिए आँख, सुख, नख, हाथ-पैर वस्त्र आदिको धोनेवाले अर्थात् शरीरको विभूषित करनेवाले; अतः तीर्थकरकी आज्ञाके विराधक, ऐसे श्रमणको सिद्धिगतिकी प्राप्ति दुर्लभ है ।

प्राप्त थयेला मनोज्ञ शब्दादि उपभोगोंने आसक्तिपूर्वक ग्रहण करनारा, सुखप्राप्तिने भाटे व्याकुल रहेनारा, जे मध्य पडेसेथी वधु रात्रिभा या क्षण-विशेष विना द्विपसभा अर्थात् सूत्रार्थनुं मनन करवाना समयनुं उल्लंघन थाय त्या सुधी सूतारा तथा विभूषा (शोभा) ने भाटे आभ, सुभ, नभ छाय-पग पत्र आदिने धो नारा अर्थात् शरीरने विभूषित करनारा येतसे के तीर्थ करनी आज्ञाना विराधक, जेवा श्रमणने सिद्धिगतिनी प्राप्ति दुर्लभ छे

અન્યે તુ દિશ્વસ્તોચ્છિન્ના અપિ સિધ્યન્તિ, સદપેક્ષયા ટિ પ્રોક્તસ્વરૂપા જપન્યાઽસ્મા-
હનાઽવસેયા ।

પદ્યમુક્તસ્વરૂપો જન્મ-જરા-મરણા-ઽઽધિ-વ્યાધિવાપાપટલીકલકુલીમારગર્મ-
નિપાસપ્રાસસન્તતિપિનિષ્ક્રાન્તઃ શાશ્વતઃ સિદ્ધો મવતીત્યર્થઃ । ‘શાશ્વત’ પદેન વામ
“સમ્પ્રાપ્તસિદ્ધિપદો શાસ્ત્રા ન પુનઃ સંસારિત્યમવાપ્રોતિ દેશોરમાવાત્, ન ચ કારણ-
મન્તરેષ કાર્યોત્પત્તિર્માયતે” इति बोधितम् ॥૨૬॥

ઉક્ત મુગતિરૂપં ધર્મફલં, સમ્યતિ સત્ કસ્ય દુર્લભ મવતી?—તિર્લક્યતિ—‘સુહ-
સાયગસ્સ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલ્મ-સુહસાયગસ્સ સમણસ્સ, સાયાઽલગસ્સ નિગામસાઽસ્સ ।

ઉચ્છોલણાપહોયસ્સ, વુલ્લહા સુગર્હ તારિસંગસ્સ ॥૨૬॥

શરીરવાલે હોનેપર ‘મી’ મુક્ત હોજાતે હૈં । ઢનકી અપેક્ષાસે હી સિદ્ધોંકી
જઘન્ય અથગાહના એક રત્નિ ઔર આઠ અંગુલકી કહી ગઈ હૈં ।

પેસે સિદ્ધ જન્મ-જરા-મરણ, આધિ, વ્યાધિ, વાપા, કલકુલીમાવ
(સસારપરિધમણ), ગર્મવાસકે દુઃખોંસે રહિત શાશ્વત સિદ્ધ હોજાતે હૈં ।
યહોં ‘શાશ્વત’ પદસે યહ બોધિત કિયા હૈં કિ સિદ્ધિ પદકો પ્રાપ્ત અત્મા
ફિર સસારી અવસ્થાકો પ્રાપ્ત નહોં હોતી હૈં, ક્યોંકિ સંસારમેં આનેકે
કારણમૂત કમોંકા અમાવ હૈં । કારણકે બિના કાર્યકી ઉત્પત્તિ
નહોં હોતી ॥૨૬॥

યહોં તક ધર્મકા મુગતિરૂપ ફલ કહા, યહ ફલ કિસે દુર્લભ હોતા હૈં
સો દિલાતે હૈં—‘સુહસાયગસ્સ’ ઇત્યાદિ ।

શર્ધ ધમ છે એમની અપેક્ષાએ જ સિદ્ધોની જઘન્ય અવગાહના એકે રત્નિ અને આઠ
આંગુલી કહેવામા આવી છે

એવા સિદ્ધો જન્મ-જરા-મરણ, આધિ-વ્યાધિ, વાપા, કલકુલીમાવ (સસાર-
પરિધમણ), ગર્મવાસનાં દુઃખોથી રહિત શાશ્વત સિદ્ધ શર્ધ ધમ છે એવો
‘શાશ્વત’ શબ્દથી એમ બોધિત કરવામાં આવ્યું છે કે સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થએલો
આત્મા ફરી સસારી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થતો નથી કારણ કે સસારમાં આવવાનાં
કારણમૂલક એમની અભાવ છે કારણ બિના કાર્યની ઉત્પત્તિ થતી નથી. (૨૫)

એવો સુધી ધર્મનું મુગતિરૂપ ફળ કહ્યું એ ફળ કોને દુર્લભ ધમ છે તે
ઇત્યાદિ છે—સુહસાયગસ્સ ઇત્યાદિ.

ટીકા—તપોગુણપ્રધાનસ્ય તપતિ=અન્તર્ભાવિતળ્યર્થતયા તાપયતિ દહત્યષ્ટ-
વિધં કર્મેતિ તપઃ=પષ્ટભક્તાદિ તદેવ ગુણસ્તપોગુણઃ સ પ્રધાનં=મુખ્યો यस્ય સ
તસ્ય, ઋજુમતે:=ઋજ્વી=સરલા મતિ=બુદ્ધિર્યસ્ય સ તસ્ય, ક્ષાન્તિસંયમરતસ્ય=
ક્ષાન્તિઃ=કષાયનિગ્રહઃ સંયમઃ=સાવચ્યવ્યાપારોપરતિસ્તયોઃ રતઃ=તત્પરસ્તસ્ય, પરી-
પહાન્=અનુકૂલ-પ્રતિકૂલલક્ષણાન્ જયતઃ=અભિમવતઃ, તાદૃશકસ્ય=રત્નત્રયારાધ-
કસ્ય ‘શ્રમણસ્યે’-ત્યનુપજ્યતે; સુગતિઃ સુલભા ।

‘તપોગુણપ્રધાનસ્યે’-ત્યનેનેન્દ્રિય-નોન્દ્રિયત્રિજેતૃત્વં સૂચિતમ્ । ‘ઋજુમતે’-
રિત્યનેન મોક્ષાર્થિના કપટકદાગ્રહરહિતેન ભવિતવ્યમિતિ વોષિતમ્ । ‘ક્ષાન્તિ-
સંયમરતસ્યે’-ત્યનેન ‘ક્ષમાયુક્ત એવ સંયમઃ ફલદઃ’ ઇતિ યોતિતમ્ । ‘પરીપહાન્
જયતઃ’ ઇત્યનેન ચ મનઃસ્થૈર્ય શરીરમમત્વપરિત્યાગશ્ચેતિ ધ્વનિતમ્ ॥૨૭॥

જો આઠ કર્મોનો ભસ્મ કરનેવાળે ષષ્ઠ અષ્ટમ આદિ તપ-ગુણસે પ્રધાન
હૈં, સરલ-બુદ્ધિ હૈં, તથા ક્રોધાદિ કષાય કે નિગ્રહ ઓર સાવચ
વ્યાપારકે ત્યાગ સ્વરૂપ સંયમમેં લીન હૈં, અનુકૂલ-પ્રતિકૂલ-પરીપહોંનો
જીતનેવાળે હૈં, ડન મોક્ષકે માર્ગ-રત્નત્રય-કે આરાધક મુનિયોંનો સિદ્ધિ-
સ્વરૂપ સુગતિકી પ્રાપ્તિ સુલભ હૈ ।

‘તવોગુણપહાણસ્સ’ ઇસ પદસે ઇન્દ્રિયોં તથા મનકા જીતના
સૂચિત કિયા હૈ । ‘ઋજુમદ્’ પદસે યહ સૂચિત કિયા ગયા હૈ કિ મો-
ક્ષાર્થીનો કપટ ઓર કદાગ્રહસે રહિત હોના યાહિય । ‘ક્ષાન્તિસંયમરય-
સ્સ’ પદસે સૂચિત હોતા હૈ કિ વહી સંયમ ફલદાતા હોતા હૈ જો ક્ષમાસે
યુક્ત હો । ‘પરીસદે જિજાંતસ્સ’ પદસે મનકી સ્થિરતા તથા શરીરકી
મમતાકા ત્યાગ યતલાયા ગયા હૈ ॥ ૨૭ ॥

જે આઠ કર્મેને ભસ્મ કરનારા છઠ્ઠ અષ્ટમ આદિ તપગુણથી પ્રધાન છે,
સરલ-બુદ્ધિ છે, તથા ક્રોધાદિકષાયના નિગ્રહ અને સાવચ વ્યાપારના ત્યાગસ્વરૂપ
સંયમમાં લીન છે, અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ-પરીપહોને જીતવાવાળા, એવા-મોક્ષના માર્ગ-
રત્નત્રયના આરાધક મુનિઓને સિદ્ધિ-સ્વરૂપ સુગતિની પ્રાપ્તિ સુલભ છે

તવોગુણપહાણસ્સ એ શબ્દથી ઇન્દ્રિયો તથા મનને જીતવાનું સૂચિત કરેલું છે
ઋજુમદ્ શબ્દથી સૂચ્યું છે કે મોક્ષાર્થીએ કપટ અને કદાચરથી રહિત
થવું જોઈએ ક્ષાન્તિસંયમરયસ્સ એ પદથી સૂચિત થાય છે કે તેજ સંયમ જીતવા
થાય છે કે જે ક્ષમાથી યુક્ત હોય પરીસદે જિજાંતસ્સ પદથી મનની સ્થિરતા
તથા શરીરની મમતાનો ત્યાગ યતાવેલો છે (૨૭)

‘મુક્તાસ્વાદકસ્યે’-ત્યમેન સમ્પ્રાપ્તમનોદ્વન્દ્યાદિવિષયકાઽઽસક્તિર્નિરાકૃતા ।
 ‘શ્વાતાકુલકસ્યે’ ત્યનેનાઽપ્રાપ્તમુલ્લભ્યાસિષ્ઠિર્નિરસ્તા । ‘નિકામશાયિનઃ’ ઇત્યનેન વ
 પ્રમાદનિવૃત્તિઃ સ્થિતા । ‘ઉત્સાહનામધૌતસ્યે’-ત્યનેન વ દ્રવ્યવર્પણાર્થ
 વિમૂળાઽપાકૃતા ॥૨૬॥

एवं तर्हि कस्य मुक्तिः सुखमा ? इति जिज्ञासायामाह—‘तवोगुण०’ इत्यादि ।

મુક્ત્—તવોગુણપદ્ધાનસ્ત, ડઝ્ઝુમઙ્ સ્વતિસંજમરયસ્ત ।

પરીસહે જિણતસ્ત, મુલહા મુગર્હ તારિસગસ્ત ॥ ૨૭ ॥

छाया—तवोगुणप्रधानस्य, ऋजुमतेः क्षान्तिसंयमरतस्य ।

પરીપદાન્ જયતઃ, મુક્તમા મુગતિસ્તત્તદ્વકસ્ય ॥૨૭॥

सान्त्वयाद्यः—तवोगुणपद्धानस्त्वपरूपी गुणोंको मुख्य समझनेवाले ऋजुमा
 =सरल बुद्धिवाले स्वतिसंजमरयस्त्व=क्षान्ति और संयममें लीन परीसहे=परी
 पड़ोंको जिणतस्त्व=जीतनेवाले तारिसगस्त्व=ऐसे (धर्मोंको) सुगर्ह=मुक्ति
 सुलह=सुखम है ॥२७॥

‘સુહસાયગસ્ત’ પદસે યહ સ્થિતિ ક્રિયા હે કિ સાધુકો પ્રત્ત
 શાસ્ત્રાદિ વિષયોર્મે આસક્તિ નહીં રસની આદિય । ‘સાયાત્સગસ્ત’
 પદસે અપ્રાપ્ત વિષયસુલ્ભોકિ લિપ આકુલ નહીં હોના આદિય, એસા
 સ્થિતિ ક્રિયા હે । ‘નિગામસાહસ્ત’ પદસે પ્રમાદકા પરિત્યાગ કરના
 પ્રવર્ણિત ક્રિયા હે । ‘લખ્ખોલણાપહોયસ્ત’ પદસે દ્રવ્યવર્પણકે સંરક્ષણકે
 લિપ શરીરકો વિમૂળિત કરનેકા નિવેષ ક્રિયા ગયા હે ॥૨૬॥

यदि ऐसा है तो सुगति किसके लिए सुखम होती है ? ऐसी
 जिज्ञासा होने पर कहते हैं—‘तवोगुणपद्धानस्त्व’ इत्यादि ।

સુહસાયગસ્ત શબ્દથી એમ સૂચિત કરવામાં આવ્યું છે કે સુખને પ્રાપ્ત
 શબ્દાદિ વિષયોર્મા આસક્તિ રાખવી ન બોધવે, સાયાત્સગસ્ત શબ્દથી
 અપ્રાપ્ત વિષયસુખને માટે આકુળ ન થવું બોધવે એવું સૂચિત થયું ॥ નિગામ-
 સાહસ્ત શબ્દથી પ્રમાદને પરિત્યાગ કરવાનું પ્રવર્ણિત થયું છે તલ્લોલનાપ-
 હોયસ્ત શબ્દથી લલ્લભ્યના રક્ષણને માટે શરીરને વિમૂળિત કરવાનો નિવેષ મ-
 વામાં આવ્યો ॥ (૨૬)

■ એમ છે તો સુગતિ કેને માટે સુલભ હોય છે ? એવી જિજ્ઞાસા થત
 હો છે—તવોગુણપદ્ધાનસ્ત ઇત્યાદિ.

शीघ्रम् अमरभवनम्=न म्रियन्त इत्यमराः=सिद्धा आयुषोऽभावात्, तेषां भवनम्=आलयः सत्ता वा तत् सिद्धक्षेत्रं सिद्धस्वरूपं वेत्यर्थः । यद्वा न म्रियते यत्र तदमरम्=अविनाशि तच्च तद् भवनं स्थानं तत् सिद्धपदमित्यर्थः । अथवा न म्रियन्ते अकालमृत्युना इत्यमराः=देवास्तेषां भवनं तत् स्वर्गलोकमित्यर्थः । बहुवचन चोभयार्थघोटनार्थम्, गच्छन्ति=यान्ति ॥२८॥

उपसंहारमाह-‘इच्छेयं’ इत्यादि ।

मूलम्-इच्छेयं छज्जीवणियं, सम्मदिट्ठी सया जए ।

दुल्लहं लहित्तु सामन्नं, कम्मणा न विराहिज्जासि-त्तिवेमि ॥२९॥

छाया—इत्येतं पङ्जीवनिकाय, सम्यग्दृष्टिः सदा यतः ।

दुर्लभं लब्ध्वा श्रामण्यं, कर्मणा न विराधयेत् ॥२९॥ इति ब्रवीमि ।

उपसंहार करते हैं—

सान्वयार्थः-सम्मदिट्ठी=सम्यक्त्वी मनुष्य सया=सदैव जए=यतनावान् होकर दुल्लह=दुर्लभ ऐसे सामन्नं=साधुपनेको लहित्तु=प्राप्त करके इच्छेय=इस पूर्वोक्त स्वरूपवाले छज्जीवणियं=पङ्जीवनिकाय-छह प्रकारके जीवसमूह-की कम्मणा=मन वचन कायके व्यापारसे न विराहिज्जासि=विराधना न करे; त्तिवेमि=श्रीसुधर्मा स्वामी जम्बूस्वामीसे कहते हैं कि मैंने भगवान् महावीर स्वामीसे जैसा सुना है वैसा ही तुमसे कहता हूँ ॥२९॥

॥ इति चतुर्थाध्ययनस्य शब्दार्थः ॥४॥

समान फिर संयमको ग्रहण करके शीघ्रही अमरभवन-(सिद्धिस्थान अथवा स्वर्गलोक) को प्राप्त होते हैं ।

‘अमरभवन’ के दो अर्थ होते हैं-(१) जहां मृत्यु नहीं होती ऐसा स्थान मोक्ष है, क्योंकि वहां आयुकर्मका सर्वथा अभाव है, और (२) अमरभवन स्वर्गलोकको भी कहते हैं, क्योंकि स्वर्गलोकमें अकाल मृत्यु नहीं होती ॥२८॥

उपसंहार करते हैं-‘इच्छेयं’ इत्यादि ।

आर्द्रकुमार, पुडरीक आदिनी पेटे करी सयमने ग्रहण करीने शीघ्र अमरभवन (सिद्धस्थान अथवा स्वर्गलोक) ने प्राप्त थाय छे

‘अमरभवन’ना मे अर्थ थाय छे (१) जया मृत्यु होतु नथी जेवु स्थान मोक्ष छे, कारणु के त्या आयुकर्मनेा सर्वथा अभाव होय छे अने (२) अमरभवन स्वर्गलोकने पणु कडे छे, कारणु के स्वर्गलोकमा अकालमृत्यु थतु नथी (२८) उपसंहार करे छे-इच्छेयं ० ध्यादि

चारित्रस्य महत्त्वमाह—‘पच्छावि ते’ इत्यादि ।

मूलम्—पच्छावि ते^{११} पयाया^{१०}, स्त्रिप्यं^{१२} गच्छति^{१३} अमरभवणाइ^{१४} ।

जेसिं^१ पिओ^२ तवो^३ सजमो^४ य^५ खती^६ य^७ वंभचेरं^८ च^९ ॥२८॥

छाया—पश्चादपि ते प्रयायाः, त्रिप्यं गच्छन्त्यमरभवनानि ।

येषां प्रियं तपः संयमय, क्षान्तिश्च ब्रह्मधर्म्यं च ॥२८॥

चारित्र का महत्त्व बतलाते हैं—

सान्त्वयार्थः—जेसिं=जिनको तवो=तपस्या संजमो=संयम य=और खती=समा य=तथा वंभचेर=ब्रह्मधर्म्यं पिओ=प्रिय है, ते=वे पच्छावि=पश्चात्मी अर्थात् एकवार चारित्र स्वप्नित हो जानेपर वापस, अथवा वृद्धावस्थामें भी प्रयाया=भारे हुए अर्थात् पढ़ते परिणामोंसे संयम स्वीकार कियेहुए स्त्रिप्यं=वीथ अमरभवणाइ=स्वर्ग अथवा अपरगं=मोक्ष-कोमी गच्छन्ति=मात्त हो जाते हैं ॥२८॥

टीका—येषां (भ्रमणानां) तपः=भजनानादि द्वादशविधम्, संयमः=साधन व्यापारविरतिस्तपः सप्तविधः, क्षान्तिः=भ्रमणोत्पादकाऽऽप्तेष्वपन्नानि सान्त्वयस्वरूपा, ब्रह्मधर्म्यं=विषयसेवनपरिहारस्तपश्चम्, चकाराः सप्तध्यावाः, प्रियम्=अमीष्ट रुचिरमित्यर्थः, ते (भ्रमणाः) पश्चादपि=चारित्रस्वप्ननानन्तरमपि वृद्धत्वेऽपि वा प्रयायाः=महदभावेन गृहीतसंयमाः सन्त आर्द्रकुमार-पुण्डरीकादिकः, क्षिप्

चारित्रका महत्त्व दिखाने हैं—‘पच्छावि ते—’ इत्यादि ।

जिन भ्रमणोंको भजनान आदि बारह प्रकारका तप, साधन व्यापारका त्यागरूप सत्रह प्रकारका संयम, क्रोधजनक आक्षेपपूर्ण बचनोंका सहन करनारूप क्षान्ति, सर्वथा मैथुनका परित्याग, ये प्रिय होते हैं, वे कदाचित् मोहकर्मके उदयसे स्वप्नित-चारित्र होकर भी, अथवा वृद्ध होमेपर भी पढ़ते परिणामोंसे आर्द्रकुमार, पुण्डरीक आदिके

चारित्रनु महत्त्व जतावे ॥ पच्छावि ते० इत्यादि ।

ये भ्रमणानां भजनान आदि बारह प्रकारका तप, साधन व्यापारका त्यागरूप सत्रह प्रकारका संयम, क्रोधजनक आक्षेपपूर्ण बचनोंसे सहन करवाहुए क्षान्ति, सर्वथा मैथुननां परित्याग, ये प्रिय होवे ॥ तेको कदाचित् मोहकर्मना उदयसे अस्वप्नित चारित्र बचने पद्य अथवा वृद्ध होवा छता पद्य अस्वप्नित परित्याग

અથ પચ્ચમાધ્યયનમ્ ।

ગતં ચતુર્થાધ્યયનમ્, તત્ર ચ પઙ્ગીવનિકાયરક્ષણલક્ષણો મિશ્નોરાચારઃ પ્રતિપા-
દિતઃ, સ હિ શરીરસ્થિત્યધીનપાલનકઃ, શરીરં ચાક્ષમ્રક્ષણમન્તરેણ શકટમિત્ર ઇજ્ઞાલં
વિના વાષ્પયન્ત્રમિત્ર જઠરાનલતાપવ્યાધિવાધોપશમનૌપધીભૂતમાદારમન્તરેણ
વર્તિતુમક્ષમમતોઽસ્મિન્ પચ્ચમાધ્યયને ‘સંયમિના કદા, કસ્માત્, કેન વિધિના,
કીદગાદારો ગ્રહીતવ્યઃ?’ ઇતિ સચિસ્તરં પ્રતિપાદયિતુમુપક્રમતે—

યદ્વા—ચતુર્થાધ્યયને મૂલગુણાઃ સન્દર્શિતાઃ, ઇહ તુ મૂલગુણપોષકોત્તરગુણા-

પાંચવાં અધ્યયન ।

ચૌથે અધ્યયનમેં પઙ્ગીવનિકાયકી રક્ષા-રૂપ મિશ્નુકા આચાર પ્રતિપાદિત કિયા ગયા હૈ । ઇસ આચારકા પાલન શરીરકી સ્થિતિ પર નિર્ભર હૈ । જૈસે વિના ઔગન (વાંગન) કે ગાડી નહીં ચલ સકતી, વિના કોયલેકે રેલગાડી નહીં ચલ સકતી, ઉસી પ્રકાર જઠરાગ્નિકે સંતાપ રૂપ વ્યાધિકી વાધાકો શાન્ત કરનેકે લિએ ઔપધિકે સમાન આહારકો ગ્રહણ કિયે વિના શરીરકી સ્થિતિ નહીં રહ સકતી । ઇસલિએ પાંચવેં અધ્યયનમેં વિસ્તારસે યહ પ્રતિપાદન કરતે હૈં કિ ‘સંયમીકો કય, કિસસે, કિસ વિધિસે, ઔર કિસ પ્રકારકા આહાર ગ્રહણ કરના ચાહિયે?’ ।

અથવા—ચૌથે અધ્યયનમેં મૂલ ગુણોંકા વર્ણન કિયા ગયા હૈ, ઇસ અધ્યયનમેં મૂલગુણોંકો પુષ્ટ કરનેવાલે ઉત્તર ગુણોંમેંસે પિંડૈષણાકા

‘પાંચમુ’ અધ્યયન.

ચૌથા અધ્યયનમા પઙ્ગીવનિકાયની રક્ષારૂપ મિશ્નુનો આચાર પ્રતિપાદિત કરવામા આવ્યો છે આ આચારનું પાલન શરીરની સ્થિતિ પર નિર્ભર છે જેમ ઉજ્જુ વિના ગાડુ ચાલી શકતુ નથી અને કોયલા વિના રેલગાડી ચાલી શકતી નથી તેમ જઠરાગ્નિના સંતાપ રૂપ વ્યાધીની બાધાને શાન્ત કર્યા વિના શરીરની સ્થિતિ રહી શકતી નથી તે માટે પાચમા અધ્યયનમા વિસ્તારથી એ પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યુ છે કે ‘સંયમીએ ક્યારે, કેની પાસેથી, કેવી વિધિથી અને કેવા પ્રકારનો આહાર ગ્રહણ કરવો જોઈએ ?

અથવા—ચૌથા અધ્યયનમા મૂળ ગુણોંનું વર્ણન કરવામા આવ્યુ છે, આ અધ્ય-
યનમા મૂળ ગુણોંને પુષ્ટ કરનારા ઉત્તર ગુણોંમાથી પિંડૈષણાનું કથન કરવામા આવે છે.

टीका-सम्यग्दृष्टिः=सम्यक्-यथाऽनस्मिन्नस्वेनाऽपि पर्यस्ता दृष्टिः=तत्त्वचिन्त-
मिमांसा वा यस्य स तथोक्तः, सम्यग्दर्शनवानित्यर्थः, सदा=नित्यं यतः=यतना-
वान् दुर्लभं=दुष्प्राप, धामभ्यं=भगवत्पदं सदा=सम्प्राप्य इत्येतत्=उक्तस्तम्भम्,
पद्मजीवनिकायां कर्मणा=मनोवाक्याभ्यापारेण न विराभयेत्=वेद्यतां संपत्तिं वा
न मर्मदयेत् न पीडयेदित्यर्थः । 'इति ब्रवीमी'-ति मान्यम् ॥२९॥

इति श्री-विष्णुपिण्यात-जगद्गुरु-मसिद्धपावक-पद्मदशमापा-कवित-सहित-
कलापाऽऽज्ञापक-प्रतिशुद्ध गण पद्य-नैकग्रन्थनिर्मापक-नादिमानमर्षक-
शास्त्रपति-कोन्हापुरराज मदघ-भैरवशास्त्राचार्य-पद-भूषित-
कोन्हापुरराजगुरु-बाह्यप्रचारि जैनाचार्य-जैनधर्मविद्याकर
पूज्य-श्रीघासीलालप्रतिनिधितायां श्रीवैष्णवकामिकग्रन्थ-
स्याऽऽचारमणिमठजूपास्यायां व्याख्यायां चतुर्थ
'पद्मजीवनिकाया' ऽऽख्यग्रन्थस्य समाप्तम् ॥ ४ ॥

तत्त्वोक्ते यथार्थ स्वरूपका भट्टान करनेवाला सम्यग्दृष्टि जीव दुर्लभ भगवत्पद प्राप्त करके सदैव पढे कहें हुए स्वरूपवाले पद्मजीवनिकायकी मन ध्यान कायसे एकदेश या सर्वदेशसे कभी भी विराभना न करे पीडा न पहुँचावे ॥ श्रीसुधर्मास्वामी जम्बूस्थामीसे कहते हैं-हे जम्बू ! अन्तिम तीर्थंकर भगवान् महावीरसे जैसा मैंने सुना है वैसा ही तुझे कहा है-इत्यादि पढे के समान समझ लेना ॥२९॥

इति "पद्मजीवनिकाया" नामक श्रौथा

अध्ययनका हिन्दीभाषानुवाद समाप्त ॥४॥

तत्त्वोक्त यथार्थ स्वरूपका भट्टान करनेवाला सम्यग्दृष्टि जीव दुर्लभ भगवत्पद प्राप्त करके सदैव पढे कहें हुए स्वरूपवाले पद्मजीवनिकायकी मन ध्यान कायसे एकदेश या सर्वदेशसे कभी भी विराभना न करे पीडा न पहुँचावे श्रीसुधर्मास्वामी जम्बूस्थामीसे कहते हैं-हे जम्बू ! अन्तिम तीर्थंकर भगवान् महावीर पासेसे सुना है वैसा ही तुझे कहा है-इत्यादि पढे के समान समझ लेना ॥२९॥

इति "पद्मजीवनिकाया" नामक श्रौथा अध्ययन

गुजरातीभाषानुवाद समाप्त. (४)

ખેદાભ્યાં દ્વૈવિધ્યેऽપિ સંયમિભિર્નિરવધપિણ્ડ એવ ગ્રાહ્ય ઇતિ તદેષણાધિકાર:-‘સંપત્તે’
ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સંપત્તે^૨ મિક્ત્રકાલમ્મિ^૧, અસંમંતો^૩ અમુચ્છિઓ^૪ ।

इमेण^૫ कमजोगेण^૬, भक्तपाणं^૭ गवेसए^૮ ॥ ૧ ॥

छाया—सम्प्राप्ते भिक्षाकालेऽसम्भ्रान्तोऽमुच्छितः ।

अनेन क्रमयोगेन, भक्तपाणं गवेसयेत् ॥ ૧ ॥

॥ अथ पञ्चमाध्ययनम् ॥

સાન્વયાર્થ:-મુનિકો આહારપાની છેનેકી વિધિ કહતે હૈં—મિક્ત્રકાલમ્મિ=
ગોચરીકા સમય સંપત્તે=હોનેપર અસંમંતો=ઉદ્વેગરહિત (ઔર) અમુચ્છિઓ=
આસક્તિરહિત હોકર इमेण कमजोगेण=इस आगे वताई जानेवाली विधिसे
भक्तपाणं=भात-पानीकी गवेसए=गवेपणा करे ॥

ટીકા—મિક્ષાકાલે=ગોચરીસમયે, સમ્પ્રાપ્તે=સ્વાધ્યાયાધનન્તરં દ્રવ્યક્ષેત્ર-
કાલભાવાનુકૂલતયા સમાયાતે ‘મુનિ’-રિતિ શેષઃ, અસમ્ભ્રાન્તઃ=ચિત્તિચ્છિન્નિ-
મિત્તજનિતચિત્તવ્યાક્રેષ્ઠજન્યત્વરારહિતઃ-અનાક્ષિપ્તચિત્ત ઇત્યર્થઃ, ઈર્યોપયોગવાનિતિ
ભાવઃ, ‘કદા કુત્ર વાઽશનાદિપ્રાપ્તિર્ભવિષ્યતી’ ત્યાદિચિન્તાઽઽહિતચાશ્ચલ્યરહિત ઇતિ

પિણ્ડકા પોષક હૈ । દ્રવ્યપિણ્ડ, સાવચ બી હોતા હૈ ઔર નિરવચ બી
હોતા હૈ । સંયમીકો નિરવચ પિણ્ડ હી ગ્રહણ કરના ચાહિય; ઇસલિય
દ્રવ્યપિણ્ડકી ઇષણાકા અધિકાર આરમ્મ કિયા જાતા હૈ ‘સંપત્તે’ ઇત્યાદિ ।

દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવકે અનુસાર સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓંકે પશ્ચાત્
જવ ગોચરીકા સમય હો તવ મુનિ કિસી કારણવશ ઉત્પન્ન હુય ચિત્ત-
વિક્ષેપજન્ય આન્તિરહિત હોકર, અર્થાત્ ઈર્યા (ગમન) મેં ઉપયોગ
રખકર, અથવા ‘કય ઔર કહાં અશન આદિકી પ્રાપ્તિ હોગી?’ ઇસ

પ્રશસ્ત ભાવપિંડનો પોષક છે દ્રવ્યપિંડ સાવધ પણ હોય છે અને નિરવચ પણ
હોય છે સચમીએ તો નિરવધપિંડ જ ગ્રહણ કરવો જોઈએ એટલા માટે દ્રવ્ય-
પિંડની એષણાનો અધિકાર પ્રારંભવામા આવે છે—સંપત્તે મિક્ત્રકાલમ્મિ ઇત્યાદિ

દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવને અનુસાર સ્વાધ્યાયાદિ ક્રિયાઓની પછી જ્યારે
ગોચરીનો સમય થાય ત્યારે મુનિ કોઈ કારણવશ ઉત્પન્ન થએલા ચિત્તવિક્ષેપથી
જન્મેલી આન્તિથી રહિત થઈને અર્થાત્ ઈર્યા (ગમન)મા ઉપયોગ રાખીને,
અથવા ક્યારે અને કયા અશન આદિની પ્રાપ્તિ થશે? એ પ્રકારની ચિંતાજન્ય

न्तर्गता पिण्डैषणाऽभिधीयते । पिण्डैषणा च पिण्डस्य-समयभाषया प्रसिद्धस्यान्न-
पानस्यैषणारूपा, तत्र पिण्डः पिण्डः—एकत्र समुद्रितवहुपदार्थसमुदायः, स द्विरिषः—
द्रव्यपिण्डो भावपिण्डश्च, तत्र द्रुधाविधातकस्त्वेनाशनादिरूपो द्रव्यपिण्डः, कर्मविधात-
कस्त्वेन ज्ञानादिरूपः प्रशस्तभावपिण्डः, अप्रशस्तभावपिण्डस्तस्यसमादिरूपः
प्रकृतानुपयोगित्वादुपेक्षितः । द्रव्यपिण्डो हि प्रशस्तभावपिण्डपरिपोषकस्तं किं तस्या-
सम्पाद्यत्वात्, तथाहि—ज्ञानाद्यात्मकप्रशस्तभावपिण्डस्याराधना शरीरस्थित्यधीना,
शरीरपरिस्थितिभाहारं विना न ययावत्साधनायासम्, आहारादिकम् द्रव्यपिण्ड
एवेति सिद्धं द्रव्यपिण्डस्य प्रशस्तभावपिण्डपरिपोषकत्वम् । तस्य च सावयनिरवय-
कथनं करते हैं । 'पिण्ड' शास्त्रीय भाषामें अन्न-पान नामसे प्रसिद्ध है,
उसकी एषणा करना 'पिण्डैषणा' है । एक स्थानपर बहुत पदार्थोंका
समुदाय होना पिण्ड कहलाता है । पिण्ड दो प्रकारका है—(१) द्रव्यपिण्ड
और (२) भावपिण्ड अशान आदिको द्रव्यपिण्ड कहते हैं, क्योंकि उससे
द्रुधाका नाश होता है । ज्ञानादि प्रशस्त-भावपिण्ड है, क्योंकि वह
कर्मोंका नाश करनेवाला है, अप्रशस्त-भावपिण्ड असयमादिरूप है,
उसका यहाँ अधिकार नहीं है ।

द्रव्यपिण्ड, प्रशस्त-भावपिण्डका पोषक है, क्योंकि उसके बिना
प्रशस्त-भावपिण्डकी प्राप्ति नहीं होसकती, अर्थात् ज्ञानादिरूप
प्रशस्त-भावपिण्डकी आराधना शरीरकी स्थितिके अधीन है,
और शरीरकी स्थिति आहारके विना नहीं होसकती । आहार भावि
द्रव्यपिण्ड ही है । इससे यह सिद्ध हुआ कि द्रव्यपिण्ड प्रशस्त भाव-

'पिण्ड' शास्त्रीय-भाषामें अन्नपानना नामसे कोणपाया है, तेनी केवल
कस्वी के पिण्डका कहेवाय है केक स्थान पर बहुत पदार्थोंना समुदाय केके
के पिण्ड कहेवाय है पिण्ड के प्रकारना केक है (१) द्रव्य-पिण्ड अने
(२) भावपिण्ड अशान आदिने द्रव्यपिण्ड कहे के कारण के तेथी द्रुधाना नाश काय है
ज्ञानादि के प्रशस्त-भावपिण्ड है, कारण के ते कर्मोंना नाश करवावाय के
अप्रशस्त-भावपिण्ड असयमादिरूप है केना अही अधिकार नहीं

द्रव्यपिण्ड के प्रशस्त-भावपिण्डना पोषक है कारण के तेना बिना प्रशस्त-
भावपिण्डकी प्राप्ति कर्म शकती नहीं, अर्थात् ज्ञानादि-रूप प्रशस्त-भावपिण्डकी
आराधना शरीरकी स्थितिने अधीन है अने शरीरकी स्थिति आहार बिना
कर्म शकती नहीं, आहारादि द्रव्यपिण्ड है तेथी के सिद्ध बहुत के द्रव्यपिण्ड

ભેદાભ્યાંઢ્વૈવિધ્યેઽપિ સંયમિભિર્નિરવઘપિણ્ડ એવ ગ્રાહ્ય ઇતિ તદેષણાધિકારઃ-‘સંપત્તે’
ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સંપત્તે^૨ મિલ્લકાલમ્મિ^૧, અસંમંતો^૩ અમુચ્છિઓ^૪ ।

ઇમેણ^૫ કમજોગેણ^૬, ભક્તપાણં^૭ ગવેસણ^૮ ॥ ૧ ॥

છાયા-સમ્પ્રાપ્તે મિલ્લાકાલેઽસમ્ભ્રાન્તોઽમુચ્છિતઃ ।

અનેન ક્રમયોગેન, ભક્તપાનં ગવેષયેત્ ॥૧॥

॥ અથ પશ્ચમાધ્યયનમ્ ॥

સાન્વયાર્થઃ-મુનિકો આહારપાની લેનેકી વિધિ કહતે હૈં-મિલ્લકાલમ્મિ=ગોચરીકા સમય સંપત્તે=હોનેપર અસંમંતો=ઉઢેગરહિત (ઔર) અમુચ્છિઓ=આસક્તિરહિત હોકર ઇમેણ કમજોગેણ=ઇસ આગે વતાઈ જાનેવાલી વિધિસે ‘ભક્તપાણં=માત-પાનીકી ગવેસણ=ગવેષણા કરે ॥

ટીકા-મિલ્લાકાલે=ગોચરીસમયે, સમ્પ્રાપ્તે=સ્વાધ્યાયાદ્યનન્તરં દ્રવ્યક્ષેત્ર-કાલભાવાનુકૂલતયા સમાયાતે ‘મુનિ’-રિતિ શેષઃ, અસમ્ભ્રાન્તઃ=યત્કિચ્ચિન્નિ-મિત્તજનિતચિત્તવ્યાક્રેષ્ણજન્યત્વરારહિતઃ-અનાસિપ્તચિત્ત ઇત્યર્થઃ, ઈર્યોપયોગવાનિતિ માત્રઃ, ‘કદા કુત્ર વાઽશનાદિપ્રાપ્તિર્ભવિષ્યતી’ ત્યાદિચિન્તાઽઽહિતચાશ્ચલ્યરહિત ઇતિ

પિણ્ડકા પોષક હૈ । દ્રવ્યપિણ્ડ, સાવઘ્ય ધી હોતા હૈ ઔર નિરવઘ્ય ધી હોતા હૈ । સંયમીકો નિરવઘ્ય પિણ્ડ હી ગ્રહણ કરના ચાહિય; ઇસલિય દ્રવ્યપિણ્ડકી ઇષણાકા અધિકાર આરમ્મ કિયા જાતા હૈ ‘સંપત્તે’ ઇત્યાદિ ।

દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવકે અનુસાર સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓકે પશ્ચાત્ જવ ગોચરીકા સમય હો તથ મુનિ કિસી કારણવશ ઉત્પન્ન હુય ચિત્ત-વિક્ષેપજન્ય આન્તિરહિત હોકર, અર્થાત્ ઈર્યા (ગમન) મેં ઉપયોગ રલ્લકર, અથવા ‘કવ ઔર કહા અશન આદિકી પ્રાપ્તિ હોગી?’ ઇસ

પ્રશસ્ત ભાવપિંડનો પોષક છે દ્રવ્યપિંડ સાવઘ પશુ હોય છે અને નિરવઘ પશુ હોય છે સયમીએ તો નિરવઘપિંડ જ ગ્રહણ કરવો જોઈએ. એટલા માટે દ્રવ્ય-પિંડની એષણુનો અધિકાર પ્રારભવામા આવે છે-સંપત્તે મિલ્લકાલમ્મિ ઇત્યાદિ

દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવને અનુસાર સ્વાધ્યાયાદિ ક્રિયાઓની પછી જ્યારે ગોચરીનો સમય થાય ત્યારે મુનિ કોઈ કારણવશ ઉત્પન્ન થએલા ચિત્તવિક્ષેપથી જન્મેલી આન્તિથી રહિત થઈને અર્થાત્ ઈર્યા (ગમન)મા ઉપયોગ રાખીને, અથવા ક્યારે અને કયા અશન આદિની પ્રાપ્તિ થશે? એ પ્રકારની ચિંતાજન્ય

નર્તતા વિષ્ણૈયણાઽભિધીયતે । વિષ્ણૈયણા ચ વિષ્ણસ્ય-સમયમાપયા પ્રસિદ્ધસ્વામ-
પાનસ્યૈવાકરુપા, તત્ર વિષ્ણને વિષ્ણઃ=એક પ્રસિદ્ધિતત્ત્વપદાર્થસમુદાય, સદ્વિનિષ-
દ્રમ્યવિષ્ણો માવવિષ્ણઃ, તત્ર ક્ષુપાધિષાતકરુત્વેનાશ્નાદિકરુપો દ્રમ્યવિષ્ણઃ, કર્મવિવસ્ત-
કરુત્વેન જ્ઞાનાદિલક્ષણઃ પ્રશસ્તમાવવિષ્ણઃ, અપ્રશસ્તમાવવિષ્ણસ્વસયમાદિકરુપા
પ્રકૃતાનુપયોગિત્વાદુપેક્ષિતઃ । દ્રમ્યવિષ્ણો હિ પ્રશસ્તમાવવિષ્ણપરિપોષકસ્તં વિના તસ્મા-
સમ્પાદ્યતાત્, તથાહિ-જ્ઞાનાદ્યાત્મકપ્રશસ્તમાવવિષ્ણસ્વારાધના શરીરસ્થિત્યર્થીના,
શરીરપરિસ્થિતિઆહારં વિના ન યથાવત્સાધનાયાસમ્, આહારાદિકચ દ્રમ્યવિષ્ણ
એવેતિ સિદ્ધં દ્રમ્યવિષ્ણસ્ય પ્રશસ્તમાવવિષ્ણપરિપોષકત્વમ્ । તસ્ય ચ સાવધનિરતય

કયન કરતે હૈ । 'વિષ્ણ' શાસ્ત્રીય 'માપામે' અન્ન-પાન નામસે પ્રસિદ્ધ હૈ,
તસકી વ્યવહાર કરના 'વિષ્ણૈયણા' હૈ । એક સ્થાનપર બહુત પદાર્થોક
સમુદાય હોના વિષ્ણ કહલાતા હૈ । વિષ્ણ બે પ્રકારકા હૈ-(૧) દ્રમ્યવિષ્ણ
ઔર (૨) 'માવવિષ્ણ' અન્ન આદિકો દ્રમ્યવિષ્ણ કહતે હૈ, ક્યોંકિ તસસે
ક્ષુપાકા નાશ હોતા હૈ । જ્ઞાનાદિ પ્રશસ્ત-માવવિષ્ણ હૈ, ક્યોંકિ વહ
કર્મોકા નાશ કરનેવાલા હૈ, અપ્રશસ્ત-માવવિષ્ણ અસયમાદિત્વ હૈ,
તસકા યહાં અધિકાર નહીં હૈ ।

દ્રમ્યવિષ્ણ, પ્રશસ્ત-માવવિષ્ણકા વોષક હૈ, ક્યોંકિ તસકે વિના
પ્રશસ્ત-માવવિષ્ણકી પ્રાપ્તિ નહીં હોસકતી, અર્થાત્ જ્ઞાનાદિત્વ
પ્રશસ્ત-માવવિષ્ણકી આરાધના શરીરકી સ્થિતિકે અર્થીન હૈ,
ઔર શરીરકી સ્થિતિ આહારકે વિના નહીં હોસકતી । આહાર આદિ
દ્રમ્યવિષ્ણ હી હૈ । ઇસસે યહ સિદ્ધ હુઆ કિ દ્રમ્યવિષ્ણ પ્રશસ્ત-માવ-

વિષ્ણ' શબ્દ શાસ્ત્રીય-આપામ્ અન્નપાનના નામે ઓળખાય છે, તેની એક
કરવી એ વિષ્ણુ કહેવાય છે એક સ્થાન પર બહુ પદાર્થોના સમુદાય હોય
એ વિષ્ણુ કહેવાય છે વિષ્ણુ બે પ્રકારનો હોય છે, (૧) દ્રમ્ય-વિષ્ણુ અને
(૨) માવવિષ્ણુ અન્ન આદિને દ્રમ્યવિષ્ણુ કહે છે કારણ કે તેથી ક્ષુપાને નાશ થાય છે
જ્ઞાનદિ એ પ્રશસ્ત-માવવિષ્ણુ છે, કારણ કે તે કર્મોને નાશ કરવાય છે
અપ્રશસ્ત-માવવિષ્ણુ અસયમાદિત્વ છે, એનો કોઈ અધિકાર નથી

દ્રમ્યવિષ્ણુ એ પ્રશસ્ત-માવવિષ્ણુને વોષક છે, કારણ કે તેના વિના પ્રશસ્ત-
માવવિષ્ણુની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી, અર્થાત્ જ્ઞાનદિ-રૂપ પ્રશસ્ત-માવવિષ્ણુની
આરાધના શરીરની સ્થિતિને અર્થીન છે અને શરીરની સ્થિતિ આહાર વિના
હોઈ શકતી નથી, આહારદિ દ્રમ્યવિષ્ણુ છે તેથી એ સિદ્ધ થયું કે દ્રમ્યવિષ્ણુ

ભેદાભ્યાં દ્વૈવિધ્યેऽપિ સંયમિભિર્નિરવયપિણ્ડ એવ ગ્રાહ્ય ઇતિ તદેષણાધિકારઃ-‘સંપત્તે’
ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સંપત્તે^૨ મિઠ્ઠલકાલમ્મિ^૧, અસંભંતો^૩ અમુચ્છિઓ^૪ ।

इमेण^૫ कमजोगेण^૬, भक्तपाणं^૭ गवेसए^૮ ॥ ૧ ॥

छाया—सम्प्राप्ते भिक्षाकालेऽसम्भ्रान्तोऽमूर्च्छितः ।

अनेन क्रमयोगेन, भक्तपानं गवेसयेत् ॥ ૧ ॥

॥ अथ पञ्चमाध्ययनम् ॥

सान્વયાર્થઃ-મુનિકો આહારપાની લેનેકી વિધિ કહતે હૈ—મિઠ્ઠલકાલમ્મિ=ગોચરીકા સમય સંપત્તે=હોનેપર અસંભંતો=ઉદ્વેગરહિત (ઔર) અમુચ્છિઓ=આસક્તિરહિત હોકર इमेण कमजोगेण=इस आगे बताई जानेवाली विधिसे भक्तपाणं=भात-पानीकी गवेसए=गवेषणा करे ॥

ટીકા—મિઠ્ઠલકાલે=ગોચરીસમયે, સમ્પ્રાપ્તે=સ્વાધ્યાયાધનન્તરં દ્રવ્યક્ષેત્ર-કાલભાવાનુકૂલતયા સમાયાતે ‘મુનિ’-રિતિ શેષઃ, અસમ્ભ્રાન્તઃ=ચત્કિશ્ચિન્નિ-મિત્તજનિતચિત્તવ્યાક્રેષજન્યત્વરારહિતઃ-અનાશ્નિચિત્ત ઇત્યર્થઃ, ઈર્યોપયોગવાનિતિ ભાવઃ, ‘કદા કુત્ર વાઽશનાદિપ્રાપ્તિર્ભવિષ્યતી’ ત્યાદિચિન્તાઽઽહિતચાશ્ચલ્યરહિત ઇતિ

પિણ્ડકા પોષક હૈ । દ્રવ્યપિણ્ડ, સાવચ મી હોતા હૈ ઔર નિરવચ મી હોતા હૈ । સંયમીકો નિરવચ પિણ્ડ હી ગ્રહણ કરના ચાહિએ; હસલિએ દ્રવ્યપિણ્ડકી ઇષણાકા અધિકાર આરમ્મ કિયા જાતા હૈ ‘સંપત્તે’ ઇત્યાદિ ।

દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવકે અનુસાર સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓંકે પશ્ચાત્ જય ગોચરીકા સમય હો તય મુનિ કિસી કારણવશ ઉત્પન્ન હુએ ચિત્ત-વિક્ષેપજન્ય આન્તિરહિત હોકર, અર્થાત્ ઈર્યા (ગમન) મેં ઉપયોગ રખકર, અથવા ‘કય ઔર કહાં અશન આદિકી પ્રાપ્તિ હોગી?’ હસ

પ્રશસ્ત ભાવપિંડનો પોષક છે દ્રવ્યપિંડ સાવધ પણ હોય છે અને નિરવચ પણ હોય છે સયમીએ તો નિરવચપિંડ જ ગ્રહણ કરવો જોઈએ એટલા માટે દ્રવ્ય-પિંડની એષણાને અધિકાર પ્રાપ્તભાવમા આવે છે-સંપત્તે મિઠ્ઠલકાલમ્મિ ઇત્યાદિ

દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવને અનુસાર સ્વાધ્યાયાદિ ક્રિયાઓની પછી જ્યારે ગોચરીનો સમય થાય ત્યારે મુનિ કેઈ કારણવશ ઉત્પન્ન થએલા ચિત્તવિક્ષેપથી જન્મેલી આન્તિથી રહિત થઈને અર્થાત્ ઈર્યા (ગમન)મા ઉપયોગ રાખીને, અથવા ક્યારે અને કયા અશન આદિની પ્રાપ્તિ થશે? એ પ્રકારની ચિંતાજન્ય

નર્ગતા પિષ્ઠૈષ્ણાઽભિધીયતે । પિષ્ઠૈષ્ણા ચ પિષ્ઠસ્ય-સમયમાપયા પ્રસિદ્ધસ્યા-
પાનસ્યૈષ્ણારૂપા, તપ્ત પિષ્ઠને પિષ્ઠઃ=એકમ સમુદિતવદુપદાર્યસમુદાયઃ, સન્નિવિષ-
દ્રવ્યપિષ્ઠો ભાવપિષ્ઠઃ, તપ્ત છુપાધિષ્ઠાતપ્તચેનાશ્નાદિકરૂપો દ્રવ્યપિષ્ઠઃ, કર્મરિષ્ઠા-
તપ્તચેના જ્ઞાનાદિલક્ષણઃ પ્રશસ્તભાવપિષ્ઠઃ, અપ્રશસ્તભાવપિષ્ઠસ્ત્વસયમાદિકરૂપઃ
મકુતાનુપયોગિત્વાદુપેક્ષિતઃ । દ્રવ્યપિષ્ઠો हि प्रशस्तभावपिण्डपरिपोषकस्तं विना तस्या-
सम्पाद्यत्वाद्, तथा हि-જ્ઞાનાધ્યાત્મકપ્રશસ્તભાવપિષ્ઠસ્યારાધના શરીરસ્થિત્યધીના,
શરીરપરિસ્થિતિમાહારં વિના ન યથાવત્સાધનાયામ્, આહારાદિકમ્ દ્રવ્યપિષ્ઠ
એવેતિ સિદ્ધં દ્રવ્યપિષ્ઠસ્ય પ્રશસ્તભાવપિષ્ઠપરિપોષકત્વમ્ । તસ્ય ચ સાવચનિરવચ-

કથન કરતે હૈં । ‘પિષ્ઠ’ શાસ્ત્રીય ભાષામેં અન્ન-પાન નામસે પ્રસિદ્ધ હૈ,
વસકી વ્યવહાર કરના ‘પિષ્ઠૈષ્ણા’ હૈ । એક સ્થાનપર યહુત પદાર્થોકા
સમુદાય હોના પિષ્ઠ કહલાતા હૈ । પિષ્ઠ દો પ્રકારકા હૈ-(૧) દ્રવ્યપિષ્ઠ
ઔર (૨) ભાવપિષ્ઠ અશન આદિકો દ્રવ્યપિષ્ઠ કહતે હૈ, ક્યોંકિ વસસે
છુપાકા નાશ હોતા હૈ । જ્ઞાનાદિ પ્રશસ્ત-ભાવપિષ્ઠ હૈ, ક્યોંકિ યહ
કર્મોકા નાશ કરનેવાલા હૈ, અપ્રશસ્ત-ભાવપિષ્ઠ અસયમાદિકરૂપ હૈ,
વસકા યહાં અધિકાર નહીં હૈ ।

દ્રવ્યપિષ્ઠ, પ્રશસ્ત-ભાવપિષ્ઠકા પોષક હૈ, ક્યોંકિ વસકે વિના
પ્રશસ્ત-ભાવપિષ્ઠકી પ્રાપ્તિ નહીં હોસકતી, અર્થાત્ જ્ઞાનાદિકરૂપ
પ્રશસ્ત-ભાવપિષ્ઠકી આરાધના શરીરકી સ્થિતિકે અધીન હૈ,
ઔર શરીરકી સ્થિતિ આહારકે વિના નહીં હોસકતી । આહાર આદિ
દ્રવ્યપિષ્ઠ હી હૈ । ઇસસે યહ સિદ્ધ હુઆ કિ દ્રવ્યપિષ્ઠ પ્રશસ્ત ભાવ-

પિંડ’ શબ્દ શાસ્ત્રીય-ભાષામાં અન્નપાનના નામે જોળખાય છે તેની એકમ
કરવી એ પિંડેવળા કહેવાય છે એક સ્થાન પર યહુ પદાર્થોની સમુદાય એક
એ પિંડ કહેવાય છે પિંડ એ પ્રકારનો હોય છે, (૧) દ્રવ્ય-પિંડ અને
(૨) ભાવપિંડ અશન આદિકો દ્રવ્યપિંડ કહે છે અરજ કે તેથી છુપાનો નાશ થય છે
જ્ઞાનાદિ એ પ્રશસ્ત-ભાવપિંડ છે, અરજ કે તે ક્યોંકિ નાશ કરવાવાળું છે
અપ્રશસ્ત-ભાવપિંડ અસયમાદિકરૂપ છે, એનો અહીં અધિકાર નથી.

દ્રવ્યપિંડ એ પ્રશસ્ત-ભાવપિંડનો પોષક છે અરજ કે તેના વિના પ્રશસ્ત-
ભાવપિંડની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી અર્થાત્ જ્ઞાનાદિ-રૂપ પ્રશસ્ત-ભાવપિંડની
આરાધના શરીરની સ્થિતિને અધીન છે અને શરીરની સ્થિતિ આહાર વિના
હોઈ શકતી નથી આહારાદિ દ્રવ્યપિંડ છે તેથી એ સિદ્ધ થયું કે દ્રવ્યપિંડ

ભેદાભ્યાં દ્વૈવિધ્યેऽપિ સંયમિભિર્નિરવયપિણ્ડ એવ ગ્રાહ્ય ઇતિ તદેષણાધિકારઃ-‘સંપત્તે’
ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સંપત્તે^૨ મિશ્રલકાલમ્મિ^૧, અસંભંતો^૩ અમુચ્છિઓ^૪ ।

इमेण कमजोगेण, भक्तपाणं गवेसए ॥ १ ॥

छाया—सम्प्राप्ते भिक्षाकालेऽसम्भ्रान्तोऽमूर्च्छितः ।

अनेन क्रमयोगेन, भक्तपानं गवेसयेत् ॥ १ ॥

॥ अथ पञ्चमाध्ययनम् ॥

सान્વયાર્થઃ-મુનિકો આહારપાની છેનેકી વિધિ કહતે હૈ—મિશ્રલકાલમ્મિ=ગોચરીકા સમય સંપત્તે=હોનેપર અસંભંતો=ઉદ્વેગરહિત (ઔર) અમુચ્છિઓ=આસક્તિરહિત હોકર इमेण कमजोगेण=इस आगे बताई जानेवाली विधिसे भक्तपाणं=भात-पानीकी गवेसए=गवेपणा करे ॥

टीका—भिक्षाकाले=गोचरीसमये, सम्प्राप्ते=स्वाध्यायाद्यनन्तरं द्रव्यक्षेत्र-कालभावानुक्रमतया समायाते ‘मुनि’-रिति शेषः, असम्भ्रान्तः=यत्किञ्चिन्नि-मित्तजनितचित्तव्याक्षेपजन्यत्वरारहितः-अनाक्षिप्तचित्त इत्यर्थः, ईर्योपयोगवानिति भावः, ‘कदा कुत्र वाऽशनदिप्राप्तिर्भविष्यती’ त्यादिचिन्ताऽऽहितचाञ्चल्यरहित इति

पिण्डका पोषक है । द्रव्यपिण्ड, सावद्य भी होता है और निरवद्य भी होता है । संयमीको निरवद्य पिण्ड ही ग्रहण करना चाहिए; इसलिए द्रव्यपिण्डकी एषणाका अधिकार आरम्भ किया जाता है ‘संपत्ते’ इत्यादि ।

द्रव्यक्षेत्रकालभावके अनुसार स्वाध्याय आदि क्रियाओंके पश्चात् जब गोचरीका समय हो तब मुनि किसी कारणवश उत्पन्न हुए चित्त-विक्षेपजन्य भ्रान्तिरहित होकर, अर्थात् ईर्या (गमन) में उपयोग रखकर, अथवा ‘कब और कहाँ अशन आदिकी प्राप्ति होगी?’ इस

પ્રશ્નસ્ત ભાવપિંડનો પોષક છે દ્રવ્યપિંડ સાવધ પણ હોય છે અને નિરવધ પણ હોય છે સંયમીએ તો નિરવધપિંડ જ ગ્રહણ કરવો જોઈએ એટલા માટે દ્રવ્ય-પિંડની એષણાને અધિકાર પ્રારભવામા આવે છે-સંપત્તે મિશ્રલકાલમ્મિ ઇત્યાદિ

દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવને અનુસાર સ્વાધ્યાયાદિ ક્રિયાઓની પછી જ્યારે ગોચરીનો સમય થાય ત્યારે મુનિ કોઈ કારણવશ ઉત્પન્ન થએલા ચિત્તવિક્ષેપથી જન્મેલી ભ્રાન્તિથી રહિત થઈને અર્થાત્ ઈર્યા (ગમન)મા ઉપયોગ રાખીને, અથવા ક્યારે અને ક્યા અશન આદિની પ્રાપ્તિ થશે? એ પ્રકારની ચિંતાજન્ય

રહિત હોતા હુઆ અન્વક્તિસ્વત્તેણ=ગાન્ત-સ્થિર ચેયસા=ચિત્તસે મંદં=ર્યા-
સમિતિ સોધતા હુઆ ચરે=જાવે ॥૨॥

ટીકા—સે=અથ=પિષ્ઠગવેષણાસમયે, યદ્વા ‘સે’ इति તચ્છબ્દસ્ય પ્રથમૈ-
કચ્ચનરૂપ તેન સઃ=પ્રક્રાન્તઃ મુનિઃ=મુણતિ=પ્રતિજાનીતે સર્વસાવચ્ચવ્યાપારોપ-
રતિમિતિ, મન્યતે=જાનાતિ જિનાજ્ઞયાડનેકાન્તાત્મકજીવાડજીવાદિપદાર્થસાર્થ-
મિતિ વા મુનિઃ=અનગારઃ, સ ચ દ્વિવિધઃ-દ્રવ્યતો ભાવતશ્ચ, તત્ર દ્રવ્યતઃ-મુનિ-
કર્તવ્યક્રિયાકલાપવિકલો લિઙ્ગમાત્રોપજીવી, ભાવતસ્તુ-મોહનીયકર્મક્ષય-ક્ષયો-
પશમસમુદ્ભૂતજ્ઞાનાદિરત્નત્રયપ્રકટીભૂતાત્મસ્વરૂપઃ, પ્રકૃતે ચ ભાવમુનિઃ પ્રસન્નગમ્યઃ।

૧ આગ્રે ‘મુણ પ્રતિજ્ઞાને’ અસ્માદૌણાદિક ઇન્, પૃષ્ઠોદરાદિત્વાણસ્ય નઃ ।
ત્રીતીયે-‘મન જ્ઞાને’ इति ધાતોઃ ‘મનેરુચ્ચે’-ત્યૌણાદિકમૂત્રેણ ઇન્પ્રત્યયઃ સ ચ કિત્
કારસ્યોકારાદેશશ્ચ । યદ્વા ‘મુણી’ इति પ્રાકૃતસમઃ સંસ્કૃત એવ, શબ્દસિદ્ધિ-
યુક્તૈવ, તદા છાયાયાં ‘મુણિઃ’ इत्यपि समावेशमर्हति ।

અવ ગવેષણાકી વિધિ બતાવે છે—‘સે ગામે વા૦’ इत्यादि ।
‘મુનિ’ શબ્દકે અનેક અર્થ છે—(૧) જો સમસ્ત સાવચ વ્યાપારકે
યાગકી પ્રતિજ્ઞા કરતે છે—(૨) જિનેન્દ્ર ભગવાનકી
ગણકે અનુસાર જીવ અજીવ આદિ પદાર્થોકો અનેકાન્તસ્વરૂપ જાનને
પાલે મુનિ કહલાતે છે । મુનિ દો પ્રકારકે હોતે છે—(૧) દ્રવ્યમુનિ ઓર
૨) ભાવમુનિ । મુનિયોકે આચારકા પાલન ન કરનેવાલા મુનિવેષધારી
દ્રવ્યમુનિ કહલાતા હૈ । મોહનીય કર્મકે ક્ષય ઓર ક્ષયોપશમસે ઉત્પન્ન
હુ એ સમ્યગ્જ્ઞાન સમ્યગ્દર્શન સમ્યક્ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયકે દ્વારા જિનકી
પાત્માકા સ્વરૂપ પ્રકટ હોગયા હૈ—(૨) ભાવમુનિ કહતે છે । યહાં ભાવ-
મુનિકા અધિકાર સમજના ચાહિયે ।

હવે ગવેષણાની વિધિ બતાવે છે—સે ગામે વા૦ इत्यादि
મુનિ શબ્દના અનેક અર્થો છે (૧) જે સર્વ સાવચ વ્યાપારના ત્યાગની
પ્રતિજ્ઞા કરે છે—તેને મુનિ કહે છે (૨) જિનેન્દ્ર ભગવાનની આજ્ઞાને અનુસાર
જીવ અજીવ આદિ પદાર્થોને અનેકાન્તસ્વરૂપ બાણુવાવાળા મુનિ કહેવાય છે
મુનિ જે પ્રકારના હોય છે (૧) દ્રવ્યમુનિ અને (૨) ભાવમુનિ મુનિઓના
આચારનું પાલન ન કરનારા મુનિવેષધારી દ્રવ્યમુનિ કહેવાય છે, મોહનીય
કર્મના ક્ષય અને ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થએલા સમ્યગ્જ્ઞાન સમ્યગ્દર્શન અને
સમ્યક્ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયની દ્વારા જેના આત્માનું સ્વરૂપ પ્રકટ થઈ ગયું છે
તેને ભાવમુનિ કહે છે અહીં ભાવમુનિનો અધિકાર સમજવો જોઈએ,

ગ્રામે વા=અથવા મગરે, દ્વિતીય 'વા'=અન્યાત્ સેટકર્ષણાદી, ગોષરાગ્રગત= ગારિવ વરણ=યથાયોગ્ય સ્વરૂપસ્વરૂપગ્રહણં ગોચરઃ, અગ્રઃ=આધાત્માદિદોષરહિત- તયા ધેનુઃ, સ વાસી ગોચરથેતિ ગોષરાગ્ર, આર્પસ્વાદિશેષમૂર્વનિપાતામાત્ર, અગ્રગોચર इत्यर्थः, તત્ર ગત.=વર્તમાનઃ ગોચરાગ્રગતઃ અન્યાસિત્તેન=સ્થિરેષ મિત્તાગતસક્રમ્દોષોપયોગમતેત્યર્થઃ, ચેતસા=ચિત્તેન અનુદ્વિગ્રઃ=અવામાદિપરીપહ જનિતક્ષોમરહિતઃ, મન્દ=અનૈર્યથાસ્યાષયા ઈર્યાપથં શોધયમિત્યર્થઃ, ચરેત્=ગચ્છેત્ ।
 'ગોયરગગઓ' इत्यनेन नवकोटिक्रियुद्धाहारो ग्रहीतव्य इति सूचितम् ।
 'अव्यक्तित्वेण चेतसा' इत्यनेन चित्तस्थैर्येणैव मित्रादिशुद्धिर्भवतीति ध्वनितम् ।
 'अणुवિग્गो' इत्यतः परीपहसहनसामर्थ्यं सूचितम् ॥ २ ॥

ગોષરીગમનપ્રકારાનાહ 'પુરઓ' इत्यादि ।

યહ 'માયમુનિ પિણ્ડ-ગવેપણાકા સમય હોને પર ગ્રામ, નગર સેઢા, કર્ષદ આદિમેં યથાયોગ્ય થોઢા-થોઢા નિર્દોષ આહાર ગ્રહણ કરતા હુઆ નિક્ષાકે સમસ્ત ઢોપોંકા ઉપયોગ રચ્ચનેચાલે અર્થાત્ અવ્યાક્તિષ્ઠ ચિત્તસે અલામ આદિ પરીપહ જનિત ક્ષોમસે રહિત હોકર ઈર્યાપથ શોધતે હુપ મન્દગતિસે ચલે ।

'ગોયરગગઓ' પદસે યહ સૂચિત હુઆ હૈ કિ સાધુકો નવકોટિ વિશુદ્ધ આહાર લેના આહિષ । 'અવ્યક્તિત્વેણ ચેતસા' इससे यह सूचित होता है कि चित्तकी स्थिरतासे ही निष्काफी शुद्धि निभ सकती है । 'अणुविवगो' पदसे પરીપહ સહનેકા સામર્થ્ય પ્રગટ ક્રિયા હૈ ॥૨॥

ગોષરીકે લિષ ગમનવિધિ યતાતે હિ-'પુરઓ' इत्यादि ।

એ માય મુનિ પિઠગવેપણાકા સમય કર્તા ગ્રામ, નગર, ગ્રમહુ, કર્ષદ આદિમાં યથાયોગ્ય થોઢા થોઢા નિર્દોષ આહાર ગ્રહણ કરતા, નિક્ષાકા બદ્ધ રોધાને ઉપયોગ રાખવાવાળા અર્થાત્ અવ્યાક્તિષ્ઠ-ચિત્તથી અલામ આદિ પરીપહથી ઉપલભ્યતા ક્ષોમથી રહિત રહ્યાને ઈર્યાપથ શોધતા મદ ગતિએ ચલે

ગોયરગગઓ શબ્દથી જેમ સૂચિત થયું છે કે સાધુએ નવકોટિએ વિશુદ્ધ આહાર લેવો જોઈએ. અવ્યક્તિત્વેણ ચેતસા એથી જેમ પ્રકટ થાય છે કે ચિત્તની સ્થિરતાથી જ નિક્ષાની શુદ્ધિ નથી શકે છે, અણુવિગ્ગો શબ્દથી પરીપહ સહ થાનું સામર્થ્ય પ્રકટ થયું છે (૨)

ગોષરીને માટે ગમનવિધિ જતાને છે-પુરઓ ઇત્યાદિ.

मूलम्-^३पुरओ^१ जुगमायाए^४, पेहमाणो^२ मर्हिं^{१०} चरे ।

वज्जंतो^६ वीयहरियाइं^४, पाणे^९ य दगमद्वियं^८ ॥ ३ ॥

छाया—पुरतो युगमात्रया, प्रेक्षमाणो मर्हिं चरेत् ।

वर्जयन् वीजहरितानि, प्राणांश्च दकमृत्तिकाम् ॥३॥

गोचरी में चलने की विधि कहते हैं—

सान्वयार्थः—पुरओ=सामने जुगमायाए=धूसर प्रमाण दृष्टिसे मर्हिं=पृथि-
वीको पेहमाणो=देखता हुआ वीयहरियाइं=बीज, हरी, पाणे=द्वीन्द्रियादिक
प्राणी य=और दगमद्वियं=सचित्त जल तथा सचित्त मिट्टीको वज्जंतो=वर्जता
हुआ चरे=चले ॥३॥

टीका—युगमात्रया=जूसरप्रमाणया तत्प्रमाणप्रसृतयेत्यर्थः 'दृष्ट्ये'ति शेषः ।
वस्तुतस्तु 'कचिद्वितीयादेः' इति नियमादत्र द्वितीयार्थं पृष्ठी, तेन 'जुगमायाए'
इत्यस्य 'युगमात्रा'-मिति च्छाया, तथाच-युगमात्रां=प्रोक्तार्था स्वशरीरप्रमितामिति
भावः, मर्हिं=भूमिं मार्गभूमिमिति भावः, पुरतः=स्वाग्रतः प्रेक्षमाणः=सम्यगवलोक-
यन् वीजहरितानि=प्रसिद्धानि, प्राणान्=द्वीन्द्रियादिप्राणिनः, दकमृत्तिकां=
सचित्तं जलं मृत्तिकां च वर्जयन्=परिहरन् चरेत्=गच्छेत् ॥३॥

मूलम्-^३ओवायं^४ विसमं^५ खाणुं^६, विजलं^९ परिवज्जए^८ ।

संकमेण न गच्छिज्जा, विज्जमाणे परक्कमे ॥ ४ ॥

छाया—अवपात विषमं स्थाणु, विजल परिवर्जयेत् ।

संकमेण न गच्छेत्, विद्यमाने पराक्रमे ॥४॥

सान्वयार्थः—परक्कमे=दूसरे मार्गके विज्जमाणे=होनेपर (साधु) ओवायं=
जिस मार्गमें गिर पड़नेकी शंका हो विसम=खड़े आदिके कारण विकट हो
खाणुं=काटे हुए धान्यके डंठलोंसे युक्त (और) विजलं=कीचड़वाला हो उस

अपने शरीर प्रमाण रास्ता सामने भली भाँति अवलोकन करता
हुआ, बीज, वनस्पतिकाय, द्वीन्द्रिय आदि प्राणी सचित्तजल और
सचित्त मृत्तिकाको बचाता हुआ गमन करे ॥३॥

प्रेतानां शरीर प्रमाण रास्ता सामने सारी रीते अवलोकन करता, भोज्य,
वनस्पतिकाय, द्वीन्द्रियादि प्राणी, सचित्त जल अने सचित्त माटीने भयावी
बैता गमन करे. (३)

માર્ગનો પરિવર્જન=ઝોળે, તથા સક્રમેણ=કીચડ આવિકે કારણ જિસ માર્ગમે
ઈંટ કાઢ માધિ સાંધનેકે લિપ રહે હોં ઉસસે મી ન ગચ્છેજા=તહોં નાહે ॥૪॥

ટીકા—‘ઓચાર્યં’ ઇત્યાદિ । ‘પરક્રમે’ ઇતિ ‘માક્રમમમાક્રમ=અવલમ્બવં
પરમાસાવાક્રમમથ પરાક્રમઃ પરસ્પાડક્રમો યા પરાક્રમસ્તસ્મિન્, યદ્વા ‘પરક્રમે’
ઈતિચ્છાયા, તતથ પરાસાં ક્રમમથ પરાક્રમસ્તસ્મિન્ ‘સર્થયા ગત્યન્તરે’ ઇત્યર્થસ્થા
ય-પરાક્રમે અથવા પરક્રમે ઉપાયે વિષમાને=વર્તમાને સતિ અપાતઃ ‘=સ્વસ્ત-
સ્થાનં સંસ્પૃષ્યાલોકે’ યેન સચ્ચરણે સ્વચ્છનમવશ્યસમ્માર્થ્ય તમ્, વિષમં=દુર્ગમસ્થા-
વિષ્ટં માર્ગં સ્પાર્શું=જનસંસ્થાવિસ્પૃહં તદ્વદુલં શ્વેત્રાદિમાર્ગમિત્યર્થ, વિષ્ણુકં=વિષ્ણુ
જહં યસ્માન્નત્ તયોક્તં પશ્ચિમસ્થં પરિવર્તયેત્=પરિત્યજેત્, સક્રમેણ=સંક્રમ્યતે=
સમુદ્ધરણ્યતે જલસ્પર્શમાવિષ્ણુલવિષમસ્થાનં યેન સ સંક્રમઃ=ઈષ્ટા-કાઠ-પાપત્વાદિ
નિર્મિતમાર્ગેષિણેપસ્તેન ન ગચ્છેત્=ન સચ્ચરેત્ । ‘વિષ્ણુમાણે પરક્રમે’ ઇત્યનેત્રોપ-
યાન્તરામાહે નાયં પ્રતિષેધ ઇત્યપવાદઃ સૂચિતઃ ॥૪॥

૧ ગર્ભમપતયા સંમાવિતસ્વચ્છનકમ્ ।

૨ ઉચ્ચતાઽવનતત્વાદુર્ગમમ્ ।

‘ઓચાર્યં’ ઇત્યાદિ । પર અવલમ્બકો યહો પર પરક્રમ અથવા
પરાક્રમસે કહા ગયા હૈ અત યથ અર્થ યહ હૈ કિ દુસરે માર્ગકે રહત
હુપ, જિસમેં ચલનેસે મિર પડનેકી સંભાવના હો, દુર્ગમ હાનેક કારણ
વિષ્ટ હો, જિસમેં કાટે હુપ ક્યાર આવિકે ઢંઠલ હોં, ઓર જો કીચડ
વાલા હો, જલ-કીચડ આવિકી અધિકતા હોનેસે સાંધનેકે લિપ ઈંટ,
કાઠ, પત્થર આદિ રહે હુપ હોં, ઉસ વિષમ માર્ગસે ગમન ન કરે ।

‘વિષ્ણુમાણે પરક્રમે’ ઇસ પદસે યહ સૂચિત કિવા હૈ કિ દુસરા

‘ઓચાર્યં’ ઇત્યાદિ પર અવલમ્બકો અહીં પરક્રમ અથવા પરાક્રમથી બોધાત-
માવેલ છે, એથી એવો અર્થ થાય છે કે બીજો માર્ગ હોવા છતાં, જેમાં કાઠ
વાથી પડી જવાની સંભાવના હોય, દુર્ગમ હોવાને લીધે બિઠક હોય, જેમાં કાપેલી
જુપાર આદિનાં ફાંસ હોય, અને જે ક્ષેત્રમાંથી હોય, પાણી ધીવડ વગેરે વધુ
હોવાના કારણે જોવા જવા માટે ઈંટ, કાઠ કે પથ્થર આદિ રાખેલા હોય, એવા
વિષમ માર્ગથી ગમન ન કરે.

વિષ્ણુમાણે પરક્રમે એ શબ્દોથી એમ સૂચન્યુ છે કે બીજો માર્ગ ન હોય

તત્ર ગચ્છતો હાનિમાહ-‘પવડંતે’ ઇત્યાદિ ।

^૨મૂલ્મ્-^૩પવડંતે ^૬વ ^૧સે ^૪તત્થ, ^૫પક્ષલંતે ^૭વ ^૮સંજણ ।

^{૧૨}હિંસેજ્જ ^{૧૧}પાણભૂયાઈં, ^૮તસે ^{૧૦}અદુવ ^૯થાવરે ॥ ૫ ॥

છાયા—પ્રપતંશ્ચ સ તત્ર, પ્રસ્વલંશ્ચ સંયતઃ ।

હિંસ્યાત્પ્રાણભૂતાનિ, ત્રસાન્ અથવા સ્થાવરાન્ ॥ ૫ ॥

પૂર્વોક્ત માર્ગસે જાને મેં દોષ વતાતે હૈં—

સાન્વયાર્થઃ—સે=ઉસ માર્ગસે જાનેવાલા વહ સંજણ=સાધુ વ=યદિ તત્થ=વહાં પવડંતે=ગિર જાય વ=અથવા પક્ષલંતે=રપટ પડે તો તસે=ત્રસ-દ્વીન્દ્રિયાદિ અદુવ=અથવા થાવરે=સ્થાવર-પૃથિવ્યાદિ પાણભૂયાઈં=પ્રાણી ભૂતોંકી હિંસેજ્જા=હિંસા કરે । અર્થાત્ એસે માર્ગમેં જાનેસે સાધુકો આત્મ ઔર સંયમ દોનોંકી વિરાધનાકા સંભવ હૈ ॥૫॥

ટીકા—તત્ર=તસ્મિન્ અવપાતાદૌ પ્રપતન્ પ્રસ્વલંશ્ચ સ સંયતઃ=સાધુઃ ત્રસાન્=દ્વીન્દ્રિયાદિલક્ષણાન્, સ્થાવરાન્=પૃથિવ્યાદ્યેકેન્દ્રિયાન્, અથવા પ્રાણભૂતાનિ=ત્રસસ્થાવરોભયવિધાન્ પ્રાણિનો હિંસ્યાત્=મર્દયેત્ પીડયેદિતિ યાવત્ । પતનાદિના ચાઽઽત્મવિરાધનાદ્યપિ નિયતં ભાવીતિ ભાવઃ ॥૫॥

માર્ગ ન હો તો ગ્રહ નિષેધ નહીં હૈં—અર્થાત્ અન્ય માર્ગકે અભાવમેં એસે માર્ગસે ભી જા સકતે હૈં ॥૪॥

એસે માર્ગમેં ચલનેસે હોનેવાલી હાનિ વતાતે હૈં—‘પવડંતે’ ઇત્યાદિ ।

યદિ અવપાત આદિ પૂર્વોક્ત માર્ગોમેં ગમન કરનેસે ગિર પડે યા રપટ જાવે તો દ્વીન્દ્રિય આદિ ત્રસ યા પૃથિવીકાયિક આદિ સ્થાવર જીવોંકી અથવા દોનોં પ્રકારકે જીવોંકી હિંસા હોતી હૈ તથા ગિરને આદિસે આત્મવિરાધના ભી અવશ્ય હોતી હૈ ॥૫॥

તો એનો નિષેધ નથી—અર્થાત્ અન્ય માર્ગને અભાવે એવા માર્ગથી પણ બંધ શકાય છે (૪)

એવા માર્ગમા ચાલવાથી થનારી હાનિ બતાવે છે—પવડંતે’ ઇત્યાદિ

જો અવપાત આદિ પૂર્વોક્ત માર્ગોમા ગમન કરવાથી પડી બંધ યા લપસી બંધ તો દ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસ યા પૃથ્વીકાયિક આદિ સ્થાવર જીવોની અથવા બેઉ પ્રકારના જીવોની હિંસા થાય છે, તથા પડવાથી આત્મવિરાધના પણ અવશ્ય થાય છે (૫)

મૂલ્મ-તમ્હા તેણ ન ગચ્છિજ્ઞા, સંજણ સુસમાહિણ ।

સહ અણેણ મમ્મેણ, જયમેવ પરક્રમે ॥ ૬ ॥

છાયા—તસ્માત્ તેન ન ગચ્છેત્, સંયત સુસમાહિતઃ ।

સત્યન્યસ્મિન્ માર્ગે, યતમેવ પરાક્રમેત્ ॥૬॥

સાન્વયાર્ય—તમ્હા=સસિષ્ણ સહ અણેણ મમ્મેણ=દૂસરે માર્ગકે હોતે હુણ સુસમાહિણ=મગવાનની આજ્ઞાકા આરાધક સંજણ=સાધુ તેણ=તસ માર્ગસે ન ગચ્છિજ્ઞા=નહીં જાવે, (અગર દૂસરા માર્ગ ન હો તો સાધુ ઠસી માર્ગસે) જયમેવ=જીથોંકી યતના કરતા હુઆ પરક્રમે=ગમન કરે ॥૬॥

ટીકા—‘તમ્હા’ ઇત્યાદિ । તસ્માત્=અસસ્થાવરાદિર્હિસામપાદેતોઃ સુસમાહિતઃ=સકલપ્રાણિગણસરસણપ્રવચ્ચાન્તઃકરણઃ સંયતઃ અન્યસ્મિન્ માર્ગે સતિચિયમાને તેન=ગર્વાદિમાર્ગેણ ન ગચ્છેત્ । અન્યમાર્ગમાવે તુ તેનાપિ ગર્વાદિમાર્ગેણાપિ યતમેવ=સયજ્જમેવ યતનયેવેત્યર્થ, પરાક્રમેત્=ગચ્છેત્ । ‘સંજણ’ ઇત્યનેનાડનગારસ્ય યજ્ઞચત્ત્વમ્, ‘સુસમાહિણ’ ઇત્યનેન ઔપયોગચત્ત્વ પ્રતિપાદિતમ્ । અબ્દેદમવધેયમ્-અતુર્વગાયયા પ્રતિજ્ઞાતેડર્થે પદ્મમગાયયા હેતુમુપન્યસ્થાનયા પદ્મ

‘તમ્હા’ ઇત્યાદિ । અસ સ્થાવરની ચિરાયનાકે અયસે સમસ્ત પ્રાણિયોંકી રક્ષા કરનેકી ઇચ્છાવાળે મુનિ અન્ય માર્ગ હોનેપર તસ સજ્જે આવિયાલે માર્ગસે ગમન ન કરે । દૂસરા માર્ગ ન હો તો ઠસી માર્ગસે યતનાપૂર્વક ગમન કરે । ‘સંજણ’ પદસે સાધુની યતનાપરાયણતા ઓર ‘સુસમાહિણ’ પદસે ઉપયોગવસ્તા પ્રગટ કી હે ।

યહોં પર યહ વાત સમજાનેકી હે કિ જોધી, પોંચવોં ઓર છઠી, इन तीनों गाथाओंसे परार्थानुमानका प्रकार दर्शाया गया है, अर्थात् जोधी

તમ્હા ઇત્યાદિ. તસ સ્થાવરની વિરાધનાના અયથી અર્થાં પ્રાણીઓની રક્ષા કરવાની ઇચ્છાવાળા મુનિ જીલ્લે માર્ગ હોવા છતાં જો બ્રાહ્મ આદિવાણ માર્ગથી અમન કરે નહિ. જીલ્લે માર્ગ ન હોય તો જો માર્ગે યતનાપૂર્વક અમન કરે સમજ શબ્દથી સાધુની યતનાપરાયણતા અને સુસમાહિણ શબ્દથી ઉપયોગવસ્તા પ્રગટ કરવામાં આવી છે. અહીં જો વાત સમજવાની છે કે, જોધી પાંચવી અને છઠી જો ત્રણ અથાઓથી પરર્થાનુમાનના પ્રકાર દર્શાવવામાં આવ્યો છે. અર્થાત જોધી

ગાથયોપસંહારઃ કૃત્વ ઇતિ પરાર્થાનુમાનપ્રકારો દર્શિતો ગાથાભિરાભિસ્તિષ્ઠભિરિતિ ૬।
પૃથિવીકાયાયતનામાહ—‘હંગાલં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-^૫હંગાલં^૬ છારિયં^૮ રાસિં^૬, તુસરાસિં^{૧૦} ચ^૭ ગોમયં ।

સસરક્ષેહિં^૨ પાણિં^૩, સંજઓ^૧ તં નઙ્કમે^૪ ॥ ૭ ॥

છાયા—આદ્ધારં ક્ષારિકં રાસિં, તુપરાસિં ચ ગોમયમ્ ।

સરજસ્કાભ્યાં પાદાભ્યાં, સંયતસ્તં નાતિક્રામેત્ ॥૭॥

પૃથિવીકાયા કી યતના કહતે હૈ—

સાન્વયાર્થઃ—સંજઓ=સાધુ સસરક્ષેહિં=સચિત્ત રજસે ભરે હુણ પાણિં=
પૈરોંસે તં=ઉસ હંગાલં=કોયલેકે તથા છારિયં=રાસીકે રાસિં=પુણ્ન-દેર-કો
તુસરાસિં=ભૂસેકે પુંજકો ચ=ઑર ગોમયં=ગોવરકે પુણ્નકો નઙ્કમે=આક્રમણ
ન કરે અર્થાત્ ઇન પર પૈર રસીકર ન જાવે ॥૭॥

ટીકા—સંયતઃ સરજસ્કાભ્યાં=સચિત્તધૂલિધૂસરિતાભ્યાં પાદાભ્યામ્=ચરણા-
ભ્યામ્ તં=પરિહાર્યતયા પ્રસિદ્ધમ્ આદ્ધારમ્=અદ્ધારસમ્બન્ધિનમ્, ક્ષારિકં=ભસ્મસમ્બ-
ન્ધિનમ્ ગોમયં=ગોમય-(ગોપુરીપ)-સમ્બન્ધિનમ્ રાસિં=પુણ્નમ્ તુપરાસિં=ધાન્ય-
ત્વકપુણ્નં ચ નાતિક્રામેત્=તદુપરિ સચિત્તરજોડવગુણિતચરણાવારોપ્ય ન ચરેદિત્યર્થઃ,
પૃથિવીકાયાવિરાધનાસંભવાત્ । ઉપલક્ષણતથા યત્ર પૃથિવીકાયાપમર્દનં સંભવતિ
તત્સર્વમતિક્રમ્ય ન ક્રામેદિતિ ॥૭॥

ગાથાસે પ્રતિજ્ઞા પાંચવીં ગાથાસે હેતુ ઓર છઠી ગાથાસે ઉપસંહાર કિયા
ગયા હૈ ॥૬॥

અવ પૃથિવીકાયાકી યતના કહતે હૈ—‘હંગાલં’ ઇત્યાદિ ।

સાધુ, સચિત્તધૂલિયુક્ત પૈરોંસે અંગાર, ભસ્મ (રાસ) ઓર ગોવર
આદિકી રાસીકો ન લાંઘે, તથા તુષરાસીકા ભી ઉલ્લંઘન કરકે ન જાવે।
ક્યોંકિ ઇસસે પૃથ્વીકાયાકી હિંસા હોતી હૈ । ઉપલક્ષણસે યહ ભી સમજના
ચાહિણ કિ જિસસે પૃથિવીકાયાકીવિરાધના હી ડસકોલાંઘકર ગમન ન કરે ॥૭॥

ગાથાથી પ્રતિજ્ઞા, પાચમી ગાથાથી હેતુ અને છઠી ગાથાથી ઉપસંહાર કરવામા
આવ્યો છે (૬)

હવે પૃથિવીકાયાની યતના કહે છે—હંગાલં ઇત્યાદિ

સાધુ, સચિત્ત-ધૂલિયુક્ત પગે અંગાર ભસ્મ (રાસ) અને છાણ આદિના
લગલાને ન ઓળગે તથા તુષ (ભૂસુ) ના લગલાનું પણ ઉલ્લંઘન કરીને ન
ગાય, કારણ કે એથી પૃથ્વીકાયાની હિંસા થાય છે. ઉપલક્ષણ કરીને એમ પણ
સમજવું કે જેથી પૃથ્વીકાયાની વિરાધના થાય એને ઉલ્લંઘીને ગમન ન કરે (૭)

અપ્કાયાદિયતનામાર—‘ન ચરેજ્ઞ’ ઇત્યાદિ ।

મૂમ્—ન ચરેજ્ઞ વાસે વાસતે, મિહિયાપ પઢતિય ।

મહાવાપ વ વાયતે, તિરિચ્છસપાઢમેસુ વા ॥ ૮ ॥

છાયા—ન ચરેવ્ વર્ષે વર્ષતિ, મિહિકાયાં પતન્સ્યામ્ ।

મહાવાતે વા વાતિ, તિર્યક્સંપાતેપુ વા ॥ ૮ ॥

અપ્કાપ આદિકી યતના કહતે હૈ—

સાન્વયાર્ય—વાસે વાસતે=વર્ષા વરસતે હુપ મિહિયાપ પઢતિય=ધૂમર-ફુરા-ગિરતે હુપ વ=તયા મહાવાપ વાયતે=મહાવાયુ-ઓંપી-કે વસતે હુપ વ=ગૌર તિરિચ્છસપાઢમેસુ=તીઢ પતગાવિકોંકે ઉઢતે હુપ (સાધુ) ન ચરજ્ઞ=નોચરી ન નાચે ॥ ૮ ॥

ટીકા—વર્ષે વર્ષતિ=વૃષ્ટી સત્પ્યામ્, મિહિકાયાં=ધૂમિકાયાં પતન્સ્યાં સત્પ્યાં મહાવાતે=વચન્હપવને વાતિ=વહતિ સતિ, તિર્યક્સંપાતેપુ=તિર્યક્પતનશીલેષુ ઘસમાદિપુ સત્પુ ન ચરેત્ । ‘વાસે વાસતે’ ઇત્યનેન શ્રીકરપાતસમયેડપિ યમન નિપેષઃ તત્પ્યાપિ જ્ઞાપન્તર્માનાત્ અપ્કાપચિરાધનાસાધનત્વાથ ॥ ૮ ॥

ઉક્તા પ્રથમમહાવ્રતચિરાધનાઽપુના ચતુર્યમહાવ્રતચિરાધનાયા ઇતરમહાવ્રતચિરાધના-

અપ્કાયાવિકી યતના કહતે હૈ—‘ન ચરેજ્ઞ વાસે૦’ ઇત્યાદિ ।

જય વર્ષા વરસ રહી હો, ફુહરા (ધૂમર) પક રહા હો, ઓંપી વસ રહી હો, ટિઢી આદિ ઉઢ રહે હો, તપ સાધુ ગમન ન કરે । ‘વાસે વાસતે’ હસ પદસે યહ મી ગ્રહણ કર છેના વાહિયે કિ જય ફુહારે પક રહે હો તપ મી ગમન ન કરે, વર્ષોંકિ વહ મી વર્ષોંહીમેં અન્તર્ગત હૈ ઓર ઉસ સમય જાનેસે અપ્કાપકી ચિરાધના હોતી હૈ ॥ ૮ ॥

પ્રથમ મહાવ્રતકી ચિરાધના યતનાનેકે વાદ અપ અન્ય મહાવ્રતોંકી ચિરાધના

અપ્કાયાવિકી યતના કહે છે—ન ચરેજ્ઞ વાસે૦ ઇત્યાદિ. જ્યારે વરસાદ વરસી રહ્યો હોય, ધૂમસ (જાલ) પડી રહ્યો હોય, ઓંપી ચાલી રહી હોય, ટીક ટીક રહ્યા હોય, ત્યારે સાધુ ગમન ન કરે. વાસે વાસતે એ શબ્દથી એમ ખબર પડી હેવું એમ છે. જ્યારે વરસાદની ફરફર પડી રહી હોય ત્યારે ખબર પડે કે તે પગ વરસાદમાં જ આવી બાથ લે અને તે સમયે જ્યારે અપ્કાયાવિકી ચિરાધના થાય છે (૮)

પ્રથમ મહાવ્રતની ચિરાધના બતાવ્યા પછી હવે બીજા મહાવ્રતની ચિરાધના

हेतुभूततया तामाह—‘न चरेज्ज वेस०’ इत्यादि ।

मूलम्—न चरेज्ज वेससामन्ते, वंभचेरवसाणुए ।

वंभयारिस्स दंतस्स, हुज्जा तत्थ विसुत्तिया ॥ ९ ॥

छाया—न चरेद् वेशसामन्ते, ब्रह्मचर्यवशानुगः ।

ब्रह्मचारिणो दान्तस्य, भवेत्तत्र विस्रोतसिका ॥९॥

ब्रह्मचर्य ही सब व्रतों का कारण है, अतः चतुर्थव्रत की यतना कहते हैं—

सान्न्वयार्थः—वंभचेरवसाणुए=ब्रह्मचर्यकी रक्षा चाहनेवाला साधु वेस-सामन्ते=वेश्याके पाड़े-मुहल्ले-में न चरेज्ज=गोचरी नहीं जावे, (क्योंकि) तत्थ=वहां (गोचरी जानेसे) दंतस्स=इन्द्रिय और मनको कायूमें रखनेवाले वंभयारिस्स=ब्रह्मचारी साधुके भी विसुत्तिया=मानसिक विकार हुज्जा=पैदा हो जाता है, साधारण मनुष्यकी तो बातही क्या ? अर्थात् उसके मानसिक विकार जरूर उत्पन्न हो जाता है ॥९॥ क्योंकि—

टीका—ब्रह्मचर्यवशानुगः=ब्रह्मचर्य=कामवासनापरित्यागलक्षणव्रतं, वश=स्वायचताम् अनुगमयति=प्रापयतीति स तथोक्तः ब्रह्मचारीत्यर्थः । यद्वा ‘ब्रह्मचर्यावसानके’ इति, ‘ब्रह्मचर्यवशाऽऽनये’ इति वा संस्कृतं, तस्य ‘वेशसामन्ते’ इत्यनेन विशेषणतया सम्बन्धस्तथा च—ब्रह्मचर्यस्यावसानम्=अन्तो यस्मात्स तस्मिन्—ब्रह्मचर्यविनाशके इति प्रथमस्यार्थः । ब्रह्मचर्य वशमानयति=दर्शनादिना स्वाधीनं करोतीति ब्रह्मचर्यवशानयस्तस्मिन् ब्रह्मचर्यभ्रंशके इति द्वितीयस्यार्थः । वेशसामन्ते=वेशः=वेश्यागृहम् ‘वेशो वेश्यागृहे गृहे’ इति कोशात्, तस्य सामन्ते=समीपे वेश्यापाटके वा न चरेत्=न गच्छेत् । का हानि ? रित्याह—‘ब्रह्मे’-ति, तत्र=वेशसामन्ते गमनेनेति प्रसङ्गलभ्यम्, दान्तस्य=जितेन्द्रियस्यापि

के कारण होनेसे चतुर्थ महाव्रतकी विराधनाका कथन करते हैं—‘न चरेज्ज वेस०’ इत्यादि ।

ब्रह्मचारी साधु गोचरीके लिए, ब्रह्मचर्यका नाश करनेवाले वेश्या-घरके समीपमें या वेश्याके पाड़े (मुहल्ले) में न जावे । वहाँ जानेसे क्या हानि है ? सो बताते हैं—वेश्याके पाड़ेमें गमन करनेसे जितेन्द्रिय ब्रह्म-

शरणु छोवाने लीधे चतुर्थ महाव्रतकी विराधनानु कथन करे छे न चरेज्ज वेस० इत्यादि
ब्रह्मचारी साधु गोचरीने भाटे, ब्रह्मचर्यने नाश करवावाणा वेश्यागृहनी
समीपे या वेश्याकेना भोडोडलाभा न जाय त्या जवाभा शी हुनउत छे ? ते
हुवे जातावे छेः—वेश्याना भोडोडलाभा गमन करवाथी जितेन्द्रिय ब्रह्मचारी

ब्रह्मचारिणः=साधोर्विज्ञोत्तसिद्धिः=तद्रूपसाधण्यावलोकनचिन्तनादि^१ कचरुण वेतो-
नसिद्धासमागच्छद्भावनासन्निभप्रवाहनिरोधे^२ अदाभूमिसमुत्पन्नप्रवृत्तयर्मूलकाः-
हिंसासत्याऽस्तेयाऽपरिग्रहः^३ कपाऽऽसम्बालसंयद्वित-^४ दान-^५ क्रियास्कन्धसुख-^६ समिति-^७
प्याविद्यास्त्रामशास्त्रावित्ता-^८ ऽष्टादशसङ्ख्यशीला^९ इषध-^{१०} ध्यान-^{११} कुसुमा^{१२} ऽपवर्ग-^{१३} फलसम्प-
त्समुद्गसंयमद्रुमशोपिणी^{१४} चिच्चक्रिकृतिर्मवेदिति^{१५} सप्रार्थः ॥९॥

सकृद्गमनदोषं प्रतिपाद्येदानीमसकृद्गमनदोषान् प्रदर्शयति 'अणाययणे' इत्यादि।

मूष्म-अणाययणे चरतस्स, ससङ्गीय अभिष्वङ्गः ।

हुञ्ज वयाण पीला, सामन्नामि य ससञ्जो ॥१०॥

१ 'कृदा-करष्ट' 'कचरा' इति भाषा ।

चारी साधुके भी मनमें विकार उत्पन्न होसकता है। अर्थात् वेदयाके
रूप-लावण्याका अवलोकन करने और विचार करनेरूप कचरसे चित्त-
रूपी नलद्वारा आत्मा में आता हुआ विद्युद्भावनारूप जलका प्रवाह
रुक जाता है। भावना-जलका प्रवाह रुक जानेसे वह समयरूपी तब
सूख जाता है, जो तब अद्वारूपी भूमि में उत्पन्न होता है, ब्रह्मचर्य जिसकी
जड़े हैं, अहिंसा-सत्य-अस्तेय अपरिग्रह रूपी क्यारी हैं, जो ज्ञान और
क्रियारूपी स्कन्धसे ढक है, समिति-शुचि आदि शास्त्रा प्रशास्त्राई जिसकी
फैली हुई हैं, अठारह हजार शीलाएँ जिसके पत्ते हैं, ध्यान ही जिसके
पुष्प हैं, और मुक्ति-सम्पत्तिही जिस वृक्षके फल हैं ॥९॥

एकवार गमन करनेके दोष बताकर बारबार गमन करनेके दोष
कहते हैं- 'अणाययणे' इत्यादि ।

अधुना मनमं यस्य विकार उत्पन्न वर्धं शक्ते उ अर्थात् वेदयान् रूप-लावण्या-
अवबोधन, विचार इत्यादिद्वय कचराभी चित्तरूपी नलद्वारा आत्मा में आवता
विद्युद्भावनाजन्यो प्रवाह शैकल्यं नवाभी को समयरूपी तब सुखल्यं व्यय है,
उ के तब अद्वारूपी भूमि में उत्पन्न आय है ब्रह्मचर्य केना भूज है, अहिंसा-
सत्य-अस्तेय-अपरिग्रहरूपी क्यारी है के ज्ञान केने क्रियारूपी घट पड़े ॥९॥ है,
समिति-शुचि आदि शास्त्रा-प्रशास्त्रा केनी फैलल्यं रही है अठारह हजार शीलाय केने
पाँदल्य है, ध्यान व केना पुष्प है केने मुक्ति-संपत्तिव ते तद्वन्ना हज है (१)
एकवार गमन करवाना दोष बतावीने बारबार गमन करवाना दोष
बतावे है-अणाययणे० इत्यादि।

છાયા—અનાયતને ચરતઃ સંસર્ગેનાઽમીક્ષ્ણમ્ ।

ભવેદ્વ્રતાનાં પીડા, શ્રામણ્યે ચ સંશયઃ ॥૧૦॥

વેશ્યા કે પાડે મેં એકવાર જાને કા દોષ કહ કર અવ અનેક વાર જાનેકા દોષ કહતે હૈ—

સાન્વયાર્થઃ—અણાયયણે=વેશ્યાકે પાડેમેં અથવા ઇસ પ્રકારકે દૂસરે અયોગ્ય સ્થાનોમેં ચરંતસ્સ=ગોચરી જાનેવાલે સાધુકે અભિશ્ચલ ગં=વારંવાર સસર્ગીએ=સંસર્ગ હોનેકે કારણ વચાણં=મહાવ્રતોંકો પીલા=પીડા હુજ્જ=હોતી હૈ અર્થાત્ વે દૂષિત હો જાતે હૈ । (ઇતના હી નહીં કિન્તુ ડસ સાધુકે) સામન્ત્રમ્મિ ય=ચારિત્ર-સાધુપને-મેં ભી સંસર્ગો=સન્દેહ હો જાતા હૈ ॥૧૦॥

ટીકા—અનાયતને=અયોગ્યસ્થાને વેશ્યાગૃહસમીપાદૌ અમીક્ષણં=વારંવારમ્ ચરતઃ=પર્યટતઃ સાધોઃ સંસર્ગેણ=પ્રેક્ષણાદિસંપર્કેણ (મૂલે પ્રાકૃતત્વાત્સ્ત્રીત્વમ્) વ્રતા-નાં=બ્રહ્મચર્યાદીનાં પીડા=વિરાધના, ચકારોઽપ્યર્થે, નૈતાવત્યેવ હાનિઃ કિન્ત્વન્યા-ઽપીત્યાહ-શ્રામણ્યે=ચારિત્રેઽપિ સંશયઃ=પાલનીયતાસન્દેહો ભવેત્, તથાહિ—

“દુશ્વરબ્રહ્મચર્યાદેર્ભવિષ્યતિ ફલં ન વા ? ।

ચેન્ન જાને કિયત્ કીટક, કદા વા તદ્ભવિષ્યતિ ॥૧॥

તથાઽપ્રાપ્તસુખપ્રાપ્તિ, -મુદિચ્ય વિહિતો મયા ।

ઉપસ્થિતસુખત્યાગ ઉચિતઃ કિં ન વોચિતઃ ॥૨॥” ઇત્યાદિ ।

વેશ્યા-ઘરકે સમીપ યા એસેહી અન્ય અયોગ્ય સ્થાનોમેં વાર વાર ગમન કરનેવાલે સાધુકે વેશ્યાકો દેખને આદિ સંસર્ગસે બ્રહ્મચર્ય આદિ વ્રતોમેં પીડા હોજાતી હૈ, અર્થાત્ વ્રત દૂષિત હોજાતે હૈ । યહી એક હાનિ નહીં હૈ કિન્તુ ડસકે શ્રામણ્ય (ચારિત્ર)મેં ભી સંદેહ હોજાતા હૈ કિ—

“ઇસદુશ્વર બ્રહ્મચર્યકા ફલ મિલેગા યા નહીં ?, યદિ મિલેગા ભીતો ન જાને કિતના મિલેગા, કૈસા મિલેગા, ઔર કવ મિલેગા ? ॥૧॥

મેંને અપ્રાપ્ત સુખકી પ્રાપ્તિકે લિએ પ્રાપ્ત સુખકા ત્યાગ કર દિયા હૈ સો યહ—ઉચિત કિયા હૈ યા અનુચિત ? ॥૨॥” ઇત્યાદિ ।

વેશ્યાગૃહની સમીપે યા એવાજ અન્ય અયોગ્ય સ્થાનોમા વારંવાર જવાવડે વેશ્યાને જોવા આદિ સંસર્ગથી સાધુના બ્રહ્મચર્ય આદિ વ્રતોમા પીડા થઈ જાય છે, અર્થાત્ વ્રત દૂષિત થઈ જાય છે આ એક જ હાનિ નથી પરંતુ એના શ્રામણ્ય (ચારિત્ર)મા પણ સંદેહ ઉત્પન્ન થાય છે કે—“આ દુશ્વર બ્રહ્મચર્યનું ફળ મળશે કે નહિ ?, જો મળશે તો પણ શી ખમર કેટલું મળશે, કેમ મળશે અને ક્યારે મળશે ? (૧) મેં અપ્રાપ્ત સુખની પ્રાપ્તિને માટે પ્રાપ્ત સુખનો ત્યાગ કરી નાખ્યો છે તો એ ઉચિત કયું છે કે અનુચિત ? (૨)” ઇત્યાદિ,

યદા-‘વકારાદય’ કાઠ્ઠા-વિચિકિત્સા મેદો-ન્માદ-વીર્યકાલિકરોમ-કેરતિ-
મહત્તર્પમન્નન્નદયો શોપાઃ સંગૃહ્યતે ॥૧૦॥

ઉપસંહરતિ-‘તમ્હા પય’ इत्यादि ।

મૂલ્ય-તમ્હા પય વિયાણિત્તા, દોસ દુગ્ગદ્વદૂળ ।

વજ્જપ વેસસામતં, મુળી પગંતમસ્સિપ ॥૧૧॥

છાયા-તસ્માદેતં વિદ્યાય, દોષં દુર્ગતિકર્દનમ્ ।

વર્જયેદ્દેશસામન્ત, મુનિરેકાન્તમાશ્રિતઃ ॥૧૨॥

સાન્નયાર્યઃ-તમ્હા=इसलिए दुग्गद्वदूणं=दुर्गतिको बढानेवाछे पयं=इस
दोस=दोषको विद्याणित्ता=मानकर पगतमस्सिप=मोक्षामिक्षापी मुणी=इ
वेससामते=वेद्याके पाड़े-माइछे-को वज्जप=वर्ज अर्थात् मिक्षादिके लिए क
नहीं जावे । भाषार्थ-इस प्रकारके संसर्गसे साधुका मन उद्विग्न हो जाने
मनमें अनेक कुतर्कभार होने लगा जाती हैं, तब उसका मन ज्ञान-ध्यान-आर्ति
धुम कार्योंमें नहीं लगाकर आर्त-रौद्र ध्यान करने लगता है । इसलिए साधु ऐसे
संसर्गको ही टाछे ॥११॥

ટીકા-તસ્માદેતો एत=पूर्वोक्त दुर्गतिकर्दनं=दुर्गतिपापकं दोषं=व्रतविराचनादि

અથવા ગાથામાં આપે છુપ ‘વ’ શબ્દસે વિષયસેવનની આકાંક્ષા,
સપમસે ઘુણા, મેદ, ઉન્માદ, વીર્યકાલિક રોગ ઓર કેવલીપ્રરૂપિત
ધર્મસે ખટ્ટતા આદિ અनेक दोष समझ लेना चाहिये । अर्थात् एस
अयोग्य स्थानोंमें गमन करनेसे इत्यादि दोष होते हैं ॥१०॥

ઉપસંહાર કરતે હૈ-‘તમ્હા પય’ इत्यादि ।

इसलिए इस-दुर्गतिको बढानेवाछे, व्रतोंकी विराचनारूप-दोषको

અથવા ગાથામાં આપેલા વ શબ્દથી વિષય-સેવનની આકાંક્ષા, સવમથી
ધુણ, ભેદ, ઉન્માદ, વીર્યકાલિક રોગ અને કેવળીપ્રરૂપિત ધર્મમાંથી પ્રદીપ્ત
આદિ અનેક દોષો સમજ લેવા અર્થાત્ એવાં અયોગ્ય સ્થાનોમાં ગમન કરવાથી
જે પ્રકારના દોષ થાય છે (૧૦)

ઉપસંહાર કરે ઉ-તમ્હા પયં इत्यादि.

એટલા માટે, એ દુર્ગતિને વધારવાવાળા, વ્રતોની વિરાચનારૂપ દોષને

लक्षणं विज्ञाय=अवबुध्य एकान्तम्=एकः=अद्वितीयः अन्तो=निश्चयो व्रत-
रक्षणविषयको मोक्षप्राप्तिविषयको वा एकान्तस्तम् आश्रितः=आस्थितो मुनिः
वेशसामन्तं=वेश्यापाटकगमनं वर्जयेत्=परित्यजेत् ।

‘वियाणित्ता’ इत्यनेन सम्यगवबोधमन्तरेण दोषपरित्यागो याथातथ्येन न
संभवतीति, ‘एगंतमस्सिए’ इत्यनेन च मुनिना सततं मोक्षैकलक्ष्येण भवितव्यमिति
सूचितम् ॥११॥

मार्गयतनामेव विशिष्याऽऽह-‘साणं’ इत्यादि ।

मूलम्-साणं^२ सूइयं^३ गाविं^४, दित्तं^५ गोणं^६ हयं^७ गयं^८ ।

संडिब्भं^९ कलहं^{१०} जुद्धं^{११}, दूरओ^{१२} परिवज्जए ॥ १२ ॥

छाया-श्वानं सूतां गां, दृप्तं गोणं हयं गजम् ।

संडिब्भं कलहं युद्धं, दूरतः परिवर्जयेत् ॥१२॥

साधु जहाँ भिक्षा के लिये न जावे उन स्थानों को विशेष रूपसे कहते हैं-
सान्वयार्थः-साणं=जहाँ काटनेवाला कुत्ता हो सूइयं=थोड़े कालकी व्याई
हुई गाविं=गाय हो दित्तं=मदमस्त गोणं=गोधा साण्ड अथवा बैल (और) हयं=
घोड़ा (अथवा) गयं=हाथी हो (तथा) संडिब्भं=जहाँ बच्चे खेल रहे हों कलहं=
परस्पर वाग्बुद्ध-गाली-गलोच-हो रहा हो जुद्धं=शस्त्र आदिसे युद्ध होता हो (ऐसे
स्थानको साधु) दूरओ=दूरसे ही परिवज्जए=वर्जे, अर्थात् ऐसी जगह साधु

जानकर व्रतोंकी रक्षा और मोक्षकी प्राप्तिके निश्चयमें स्थित मुनि वेश्याके
पाड़े (चकले)में भिक्षा आदिके लिए न जावे ।

‘वियाणित्ता’ पदसे यह सूचित किया है कि भली भ्रांति जाने बिना
दोषका अच्छी तरह परित्याग नहीं हो सकता । ‘एगंतमस्सिए’ पदसे यह
प्रगट किया है कि मुनिको सदा मोक्षप्राप्तिका लक्ष्य रखना चाहिये ॥११॥

मार्गकी यतनाको विशेषरूपसे बताते हैं- ‘साणं’ इत्यादि ।

जल्लोने व्रतानी रक्षा अने मोक्षनी प्राप्तिना निश्चयमा स्थित मुनिअे, वेश्याना
भोडोडलाभा बिक्षा आदिने भाटे नहुं नहि

वियाणित्ता शब्दथी अेम सूचित क्युं छे डे-सारी रीते जल्लया विना
दोषेने सारी पेडे परित्याग थछ शकते नथी एगंतमस्सिए शब्दथी अेम
प्रकट क्युं छे डे मुनिअे सदा मोक्षप्राप्तिनु लक्ष्य राखवु जेधअे (११)

मार्गनी यतनाने विशेषरूपेण बतावे छे साणं इत्यादि

कदापि गोचरी नहीं जावे । भावार्थ—ऐसे स्थानमें गोचरी जानेसे कुचे आदि काटखाने आदिके कारण तथा पात्रे फूटमाने आहार मिरमाने आदि मने प्रकारसे समय और आत्मा दोनोंकी विराधना होती है ॥१२॥

टीका—स्थानं कुनकुरं, 'धृ'—मितीहाउपकुप्य सम्बध्यते, तथाच—इत्थं—उक्तं वंननस्वभावम् उन्मादिनं चेत्यर्थः, नवप्रसूतशून्या अप्युपलक्षणमेतत् । सूतां न प्रसूता मां=सौरमेयीं, नवप्रसूतमहिष्या अप्युपलक्षणात् ग्रहणम्, धर्म=वधस्तत्र मोक्ष=इषमं, इयं=पोटकं, गजे=इस्तिनं च, संहिष्म=शिशुकीडनस्थानं, कर्म पाण्डुरं, युद्धम्=दण्डावधि-सस्त्राशस्त्रि मश्रुतिकम् दूरतः परिवर्जयेत्, आत्मसमयं मयविराधनाहेतुतात् ॥१२॥

गमनमकारमाह—'अणुस्रष्ट' इत्यादि ।

मूल्म-अणुस्रष्ट नावण्य अप्यहिद्वे अणाउले ।

इंदियाइ जहाभागं दमइत्ता मुणी चरे ॥१३॥

जाया—अनुमतो नावनतोऽप्रहोऽनाकुलः ।

इन्द्रियाणि यथाभागं दमयित्वा मुनिभरेत् ॥१३॥

जहां उन्मत्त (पागल—इहक्या) या काटनेवाला कुत्ता, नयी बियाई हुई (प्रसूता) कुतिया, नवप्रसूता गाय या नवप्रसूता भैंस आदि, मदे न्मत्त बैल, घोड़ा हाथी हों उस स्थानको, तथा क्योंकि खेतनेके, कतर (मुँहकी लड़ाई) के और युद्ध (शस्त्रकी लड़ाई) के स्थानको साधु दूरत त्यागो । अर्थात् जहां ये सब हों वहां न जावे—दूर ही रहे, क्योंकि इससे आत्मविराधना संयमविराधना और समयविराधना होती है ॥१२॥

चलनेका प्रकार कहते हैं—'अणुस्रष्ट' इत्यादि ।

अथ उन्मत्त (अधो-हृदयार्थे) अथवा कर्तव्येन कृतरी नवी नीधायली (प्रसूत) कृतरी, नवप्रसूता गाय या नवप्रसूता भैंस आदि, मदेनमत्त अण्ड भेडो ह्ये इत्यादि ह्ये ते स्थानने, तथा अण्डकोजे रमयाना, कलक (भेडानी लक्ष्म) च अने युद्ध (शस्त्रकी लड़ाई) च स्थानने साधु दूरधी च त्यागे, अर्थात् अथ मे मधो ह्ये त्वां न व्यथ-इह च रहे, कलक के तेथी आत्मविराधना, समयविराधना अने उन्मत्तविराधना याच उ (१२)

आवधाने प्रकार कहे हैं—अणुस्रष्टं इत्यादि ।

गोचरी में घूमते हुए साधु को किस प्रकार की चेष्टा रखनी चाहिये सो बताते हैं—

सान्वयार्थः—मुणी=गोचरीमें घूमता हुआ साधु अणुन्नए=द्रव्यसे ऊंचा नहीं देखनेवाला, भावसे जात्यादिगर्वरहित नावणए=द्रव्यसे शरीरको अत्यन्त नहीं नमानेवाला, भावसे दीनतारहित अप्पहिट्टे=मिलनेवाले आहार आदिके विचारसे रहित अणाउले=इष्ट अनिष्ट आहार आदिकी प्राप्ति होना न होना आदि व्याकुलतासे रहित (साधु) इंदियाइं=श्रोत्र आदि इन्द्रियोंका जहाभागं=यथाक्रम अर्थात् जिस समय जिस इन्द्रियका विषय उपस्थित हो उस समय उस इन्द्रियका दमइत्ता=दमन-निग्रह-करके चरे=विचरे ॥१३॥

टीका—अनुन्नतः—अनुच्छिन्नः, स च द्रव्यत ऊर्ध्वानवलोकयिता, भावतो जात्यादिगर्वरहितः, नावनतः=नातिप्रहः, स द्रव्यतो नातीवनताङ्गः, भावतो दैन्य-रहितः। अप्रहृष्टः=अप्रमुदितः उपलप्स्यमानाहारवस्त्रपात्रादिभावनाजन्यप्रमोदरहित इत्यर्थः। अनाकुलः=अक्षुब्धः इष्टाऽलाभाऽनभीष्टलाभभावनाजनितमनःक्षोभवर्जित इत्यर्थः, मुनिः इन्द्रियाणि=श्रोत्रादीनि यथाभागं=भज्यते-सेव्यते इति भागो=विषयः, भागमनतिक्रम्य यथाभागं=यथाविषयं-यस्येन्द्रियस्य यो विषयः सम्प्राप्त-स्तमनुसृत्येत्यर्थः, दमयित्ता=निग्रह मनोज्ञा-ऽमनोज्ञशब्दादिविषयेषु रागापरागपरित्यागं कृत्वेत्यर्थः, चरेत्।

मार्गमें चलते समय साधु अनुन्नत अर्थात् द्रव्यसे ऊपरकी ओर न देखता हुआ, और भावसे जाति कुल आदिके अभिमानसे रहित, नावनत अर्थात् द्रव्यसे अत्यन्त न झुका हुआ, तथा भावसे दीनतारहित, अप्रहृष्ट अर्थात् मिलनेवाले आहार आदिके विचारसे प्रमोदरहित, अनाकुल अर्थात् इष्टकी अप्राप्ति तथा अनिष्टकी प्राप्तिके विचारसे उत्पन्न होनेवाली व्याकुलतासे रहित मुनि जहाँ जिस इन्द्रियका विषय उपस्थित हो वहाँ उस इन्द्रियका दमन करके अर्थात् मनोज्ञविषयमें राग और अमनोज्ञ विषयमें द्वेषका परित्याग करता हुआ भिक्षा आदिके लिए विचरे।

भार्गमा यावती वपते साधु अनुन्नत अर्थात् द्रव्यथी उपरनी पावुये न लेता अने भावथी नातिप्रुणना अभिमानथी रहित, नावनत अर्थात् द्रव्यथी अत्यन्त न नम्या विना तथा भावथी दीनता-रहित, अप्रहृष्ट अर्थात् भगवाना आहारादिना विचारथी प्रमोदरहित, अनाकुल अर्थात् इष्टनी अप्राप्ति तथा अनिष्टनी प्राप्तिना विचारथी उत्पन्न थनारी व्याकुलताथी रहित नया ने इन्द्रियेना विषय उपस्थित होय त्या ते इन्द्रियनु दमन करीने अर्थात् मनोज्ञविषयमा राग अने अमनोज्ञ-विषयमा द्वेषना परित्याग करता, भिक्षा आदिने माटे विचरे

‘અણુસપ્’ ‘નાવણપ’ इत्येताभ्यामीयांयतनाऽहङ्कारवर्जनदन्यरास्त्यानि सूचितानि । ‘अप्यहिद्वे’ इत्यनेन माध्यस्थ्यं बोधितम् । ‘अणाउछे’ इतिपदेन साधो रसस्रोतुपत्त्वं निराकृतम् । ‘जहाभाग’ इत्यनेन च यत्र यस्येन्द्रियस्य विषय-माप्तिस्त्वत्र तस्यैवदमनं वास्तविकमिन्द्रियदमनं, न तु दर्शनविषये फर्णपिधानमित्यादि बोध्यम् ॥१३॥

મૂખ્ય-દવદવસ્સ ન ગચ્છેજ્ઞા, માસમાણો ય ગોયરે ।

હસતો નાભિગચ્છેજ્ઞા, કુલ ઉચ્ચાવય સયા ॥૧૪॥

જાયા—દુઃખુત્તર ન ગચ્છેત, માપમાણય ગોચરે ।

इसन् नाभिगच्छेत्, कुलमुच्चावय सया ॥१४॥

સાન્વયાર્થ:-ગોયરે=મિત્તાચરીમે(સાધુ) વ્યવહરસ્સ=અતિ સ્ત્રીગ્રતાસે દહવફન વૌઢતા હુઆ ય=તયા માસમાણો=ચોલતા હુઆ ન ગચ્છેજ્ઞા=નહીં વચ્છે (ઔર) હસતો=હસતા હુઆ મી નાભિગચ્છેજ્ઞા=નહીં જાવે, (તયા) ઉચ્ચાવય=ઉચ્ચ-દ્રવ્યસે સપ્તધુમિક મહલોવાછે, માપસે-ધન-ધાન્યાદિસે સમૃદ્ધ, નીચ-દ્રવ્યસે પાસફસકી ઘોપઢીવાછે, માપસે ધન-ધાન્યાદિરહિત કુલ=કુલમે સયા=રમેજા જાવે । (૨ધુ ૧અ.૨૪) આપારાજસપ્રમેવતાયે હુપ સવ કુલમે મિત્તાકે સિપ જાવે

‘અણુસપ્’ ઔર ‘નાવણપ’ इन दो पदोंसे ईयांकी यतना, अहङ्कारका परिहार और दीनताका त्याग सूचित किया है । ‘अप्यहिद्वे’ पदसे मध्यस्थता प्रगट की है । ‘अणाउछे’ पदसे साधुकी रसस्रोतुपत्त्या निराकरण किया है । ‘जहाभाग’ पदसे यह प्रदर्शित किया है कि जहाँ जिस इन्द्रियका विषय उपस्थित हो वहाँ उसका दमन करना ही वास्तवमें इन्द्रियदमन कहलाता है, किन्तु बाह्यइन्द्रियका विषय उपस्थित होनपर यदि कान बूँद लिए जायें तो इन्द्रिय-दमन नहीं कहला सकता, इत्यादि ॥१३॥

અણુસપ્ અને નાવણપ એ બે શબ્દોથી ઈયાંની યતના અહ કારને પદ-કાર અને દીનતાને ત્યાગ સૂચિત કર્યો છે અપ્યહિદ્વે શબ્દથી મધ્યસ્થતા પ્રગટ કરી છે અણાઉછે શબ્દથી સાધુની રસસ્રોતુપત્તિ નિરાકરણ કર્યું છે જહામાગ શબ્દથી એમ પ્રદર્શિત કર્યું છે કે જ્યાં જે ઈન્દ્રિયનો વિષય ઉપસ્થિત હોય ત્યાં તેનું દમન કરવું એજ વસ્તુતઃ ઈન્દ્રિયદમન કહેવાય છે કિન્તુ બહુ ઈન્દ્રિયનો વિષય ઉપસ્થિત થતાં એ કાન સંકેતવામાં આવે તો તે ઈન્દ્રિયદમન કહેવાય નથી. ઇત્યાદિ. (૧૩)

અર્થાત્ જિસ સમય જિસ દેશમેં જો કુલ દુગુંછિત ન હોં ઉન સવ કુલોમેં ગોચરી જાવે, સાધુકો યાહિયે કિ રીયાસમિતિ સોધતા હુઆ રાગદ્વેષરહિત હોકર ભિક્ષાકે લિયે વિચરે ॥૧૪॥

ટીકા—ગોચરે=ભિક્ષાયાં ભિક્ષાર્થમિત્યર્થઃ, દ્રુતદ્રુતસ્ય=શીઘ્ર-શીઘ્રમ્ ‘દવદવે’ ત્યસ્યાવ્યયત્વેડપ્યાર્પત્વાત્સવિભક્તિકત્વમ્, યદ્વા ક્રિયાવિશેષણત્વેન દ્વિતીયાન્ત-ત્વૌચિત્યેડપ્યાર્પત્વાત્પઠ્યન્તસમ્, ન ગચ્છેત્=ન યાયાત્ । ભાષમાણઃ=સંલપન ચ=તથા હસન્=હાસ્યં કુર્વન્ નાભિગચ્છેત્ । ઉચ્ચાવચમ્=ઉદક્ ચ અવાક્ ચ ઇત્યુ-ચાવચમ્-(‘મયૂરવ્યંસકાદયશ્ચ’ (૨।૧।૭૨) ઇતિ નિપાતનાત્સમાસઃ સિદ્ધિશ્ચ) ઉચ્ચનીચાત્મકમનેકવિધમિત્યર્થઃ । ‘ઉચ્ચાવચં નૈકમેદ’-મિત્યમરઃ । કુલં=ગૃહમ્ । તત્ર દ્રવ્યત ઉચ્ચગૃહં-સપ્તભૂમિકપ્રાસાદાદિકમ્, શારદશશાઙ્ક-ધનસાર-હાર-નીહાર-કુન્દા-વદાત્સુધોજ્જ્વલહર્મ્યાદિકં પ્રોત્તુજ્જતોરણાદિકં ચ । ભાવત ઉચ્ચગૃહ-ધનધાન્યાદિ-

૧ ધાતૂપાત્તભાવનાં પ્રતિ ફલાંશસ્ય કર્મીભૂતતયા ફલસામાનાધિકરણ્યે દ્વિતીયા । ૨ ‘કુલં જનપદે ગોત્રે, સજાતીયગણેડપિ ચ । ભવને ચ તનો ક્લીવ’-મિતિ મેદિની ॥

‘દવદવસ્સ૦’ ઇત્યાદિ । સાધુ ગોચરીકે લિયે જલદી૨ (દડવડ૨) ન ચલે । વાતચીત કરતા હુઆ, તથા હસતા હુઆ મી ગમન ન કરે । ઉચ્ચનીચ અર્થાત્ ધનવાન્ ઓર નિર્ધન આદિકે કુલોમેં સદા ભિક્ષાકે લિયે જાવે ।

ઉચ્ચ કુલ દો પ્રકારકા હૈ—(૧) દ્રવ્યસે ઉચ્ચ ઓર (૨) ભાવસે ઉચ્ચ । (૧) સતમંજિલા આદિ, શરદક્રતુકે ચન્દ્રમા, કપૂર, હાર, વર્ફ, યા કુન્દ પુષ્પકે સમાન સ્વચ્છ, કલર્ઈ (ચૂના) પોતનેસે જગમગાતા હુઆ, ઓર જિસકા ફાટક સ્વચ્છ ઝંચા હો એસે મહલ આદિ દ્રવ્ય-ઉચ્ચ કહલાતે હૈં ।

(૨) ધન-ધાન્યરૂપી સમ્પત્તિસે સમૃદ્ધ કુલ ભાવસે ઉચ્ચ કહલાતા હૈ । નીચા કુલ મી દો પ્રકારકા હૈ—

દવદવસ્સ૦ ઇત્યાદિ સાધુ ગોચરીને માટે ઉનાવળો ઉતાવળો ન ચાલે વાત-ચીત કરતો કે હસતો-હસતો પણ ન ચાલે ઉચ્ચ-નીચ અર્થાત્ ધનવાન-નિર્ધન આદિના કુળોમા સદા ભિક્ષાને માટે જાય

ઉચ્ચકુળ બે પ્રકારના છે. (૧) દ્રવ્યથી ઉચ્ચ અને (૨) ભાવથી ઉચ્ચ (૧) સાત-મજલા હોય, શરદક્રતુને ચન્દ્રમા કપૂર, (મોતીનો) હાર, બરફ યા કુંદપુષ્પની પેઠે સ્વચ્છ (સ્વેત) હોય, ચૂનો ધોળવાથી અગમગતો હોય અને જેનું કાંઈક ખૂબ ઉચ્ચ હોય એવો મહેલ આદિ દ્રવ્ય-ઉચ્ચ કહેવાય છે (૨) ધન-ધાન્યરૂપી સમ્પત્તિથી સમૃદ્ધ કુળ ભાવથી ઉચ્ચ કહેવાય છે નીચકુળ પણ બે પ્રકારના હોય છે —

सम्पदा संपदम् । द्रव्यतो नीचगृहं-घनधान्याविरहित दक्षिणम्, सदा-सर्वा
अमिगच्छेत्-घरेत् ।

अथवा उच्चावचशब्देन समकुलादीनि सूच्यते, तथाहि—

‘उगकुलाणि वा भोगकुलाणि वा राशिकुलाणि वा स्वयिकुलाणि वा
इत्यागकुलाणि वा इरिंसकुलाणि वा एसियकुलाणि वा वेसियकुलाणि वा
गंडागकुलाणि वा कोट्ठागकुलाणि वा गामरवसकुलाणि वा पुक्कासकुलाणि वा
अमपरसु वा सङ्गपरसु कुलेसु अदुगुणिसु अगारसिपसु असर्ग वा ४ फामुर्ग
जाव पडिगारिजा (सू ११- आचाराङ्ग २ सु० १ अ २ उ) ।

अत्र ‘अदुगुणिसु’ ‘अगारसिपसु’ इति पदार्था यस्मिन् समये पक्क
मज्जुगुप्पितममर्हितं मनेषदा तस्मिन्नेव कुले गन्तव्यमिति बोध्यते ।

अत्र ‘दवदवस्से’ इत्यादिना पट्कापरस्यविषयता समारुपाता ।

(१) द्रव्यसे नीचा, और (२) नावसे नीचा ।

(१) घास, लकड़ी, घास, फूससे बनहुए झोंपड़ेको द्रव्यसे नीचा
कहते हैं । (२) घन धान्य आदि संपत्तिसे रहित निर्धनके कुलको नावसे
नीचा कहते हैं । इन सभ प्रकारके घरोंमें साधु निष्ठाके लिए जावे ।

अथवा ‘उच्चावच’ शब्दसे समकुलादि समस्त लेना चाहिए । वे
पारह प्रकारके कुल आचारांग सूत्रमें (२ सु० १ अ० २ उ० सू ११ में) भगवानने
कहे हैं । आचारांग सूत्रमें आये हुए ‘अदुगुणि’ और ‘अगारसिप’
पदसे यह सूचित किया है कि जिस देश और जिस समयमें जो
कुल अनिन्दित और अगर्हित हो उसमें मुनि, निष्ठाके लिए जाव ।

पहा ‘दवदवस्से’ इत्यादि पदसे पट्कापकी रक्षामें सावधानी
प्रगट की है ।

(१) द्रव्यसे नीचा और (२) नावसे नीचा (१) घास, लकड़ी, घास-पत्तियों
बनेवां जुपाने द्रव्यसे नीचा कहे छ (२) घन-धान्यादि संपत्तिसे रहित निर्धन
जन नावसे नीचा कहे छ अ सर्व प्रकारका घरोंमें साधु निष्ठाने आटे अत्र

अथवा उच्चावच शब्दसे समकुलादि समस्त लेना चाहिये । वे पार प्रकारके कुले
आचारांग सूत्रमें (२ सु० १ अ० २ उ० सू ११ में) भगवानने कहे छ आचारांग सूत्रमें अत्र
अदुगुणिसु अत्र अगारसिप शब्दों अत्र सूचित किये छ के छ देश अने के
समयमें / कुल अनिन्दित अने अगर्हित जाय तर्भा मुनि निष्ठाने आटे अत्र
अहाँ दवदवस्से इत्यादि शब्दोंसे पट्कापकी रक्षामें सावधानी प्रगट करी छ

‘ભાસમાળો’ પદનેૈકસ્મિન્ સમયે કાર્યદ્વયં સોષયોગં નિષ્પત્તું ન સંભવતીતિ, ‘હસંતો’
 હત્યનેન ગામ્ભીર્યમ્, ‘ઉચ્ચાવચં’ ઇત્યાદિના પ્રતિવંધરાહિત્યં સમતાસાહિત્યં ચ
 ઓત્તિતમ્ ॥૧૪॥

મૂલમ્-આલો^૨અં^૩ થિંગ્ગલં^૪ દારં^૫, સંધિં^૬ દગમ્ભવનાણિ^૭ ચ ।

ચરંતો^૧ ન વિણિજ્ઞાણ^૮, સંકટ્ટાણં^૯ વિવજ્જણ^{૧૦} ॥૧૫॥

છાયા—આલોકં થિંગ્ગલં દ્વારં, સંધિં દગમ્ભવનાણિ ચ ।

ચરન્ ન વિનિર્ધ્યાયેત્, શઙ્કાસ્થાનં વિવર્જયેત્ ॥૧૫॥

સાન્વયાર્થઃ—ચરંતો=ભિક્ષાકે લિપ્ત ધૂમતા હુઆ સાધુ આલોચં=જાલી-જ્ઞરો-
 લેખી તરફ થિંગ્ગલં=ઈંટ આદિસે ભરે હુણ્ ભીંતકે છિદ્રકી તરફ દારં=દરવાજેકી
 તરફ સંધિં=ભીંતકી સાંધકી તરફ અથવા ચોરોંદ્વારા કિયે હુણ્ ભીંતકે છેદકી
 તરફ ચ=તથા દગમ્ભવનાણિ=પલેખડા આદિકી તરફ ન વિણિજ્ઞાણ=ટક-ટકી
 લગાકર નહીં દેલે, (ક્યોંકિ યે સવ) સંકટ્ટાણં=શઙ્કાકે સ્થાન હૈં, (ઈસલિપ્ત ઇન્હે)
 વિવજ્જણ=વિશેષરૂપસે ત્યાગે । ભાવાર્થ=એસે સ્થાનોંકો દેલેલેસે ગૃહસ્થકો
 સાધુકે પ્રતિ ચોર લમ્પટ આદિકા સન્દેહ ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ, તથા ઇષ્ણાકી
 યથોચિત્ શુદ્ધિ ભી નહીં હોતી ॥૧૫॥

ટીકા—‘આલોઅં’ ઇત્યાદિ । ચરન્=ભિક્ષિતું ગચ્છન્ મુનિઃ આલોકં=વાતા-
 યનજાલિકાપ્રભૃતિ, થિંગ્ગલં=દેશીયભાપયા પ્રસિદ્ધં મિત્ત્યામિષ્ટકાદિરચિતમ્,

‘ભાસમાળો’ પદસે યહ પ્રગટ કિયા હૈ કિ ઇક હી સાધ દો કાર્ય
 ઉપયોગપૂર્વક નહીં હો સકતે । ‘હસંતો’ પદસે ગંભીરતા ઓતિત કી હૈ
 ઓર ‘ઉચ્ચાવચં’ ઇત્યાદિ પદસે પ્રતિવંધ (નેસરાય)—રહિતતા ઓર
 સમતાસે સહિતતા પ્રગટ કી હૈ ॥૧૪॥

‘આલોચં’ ઇત્યાદિ । મિત્ત્યા લેનેકે નિમિત્ત ગમન કરતા હુઆ
 મુનિ જ્ઞરોલ્લા, જાલી, ભીંત, દરવાજા, સેંધ (ચોરોં દ્વારા દીવાર મેં કિયા

ભાસમાળો શબ્દથી એમ પ્રકટ કર્યું છે કે એડીસાથે એ કાર્યો ઉપયોગપૂર્વક
 થઈ શકતા નથી હસંતો શબ્દથી ગંભીરતા પ્રકટ કરી છે અને ઉચ્ચાવચં ઇત્યાદિ
 શબ્દોથી પ્રતિબંધ (નેસરાય) રહિતતા અને સમતાથી સહિતતા પ્રકટ
 કરી છે (૧૪)

આલોચ ઇત્યાદિ ભિક્ષાને માટે ગમન કરતો મુનિ અરૂંખો, જાળી, ભીંત,
 દરવાજો, ચોર પાડેલુ ખાકુ (ખાતરીયાથી પાડેલુ ખાકોર) અને ઉદ્ધવન અર્થાત્

શારં=વિપરમ્, સન્ધિ=વસ્ત્રાદિસ્વાતમિધિમાગ દ્વકમચનનિ=અજસ્વાનાનિ, 'ધે'
તિ સમુચયે; ન=નૈવ વિનિર્ધાર્યેત્=સચિશેષં વિચાકયેત્ । યત્ એવાનિ (માછો-
કાદીનિ) ઘટ્ટાસ્વાનાનિ=સાધોરાચારવિપચક્ષત્ વહોત્પાવકસ્વાનાનિ, ઘૂરે
જાતાવેકમચનમ્, અવસ્તાનિ વિવર્જયેત્=વિશેષેષ પરિત્યજેત્ ॥૧૫॥

મૂલ્મ-રક્ષો ગિહ્વર્ધન ચ, રહસ્તારવિસ્તયાણ ચ ।

સકિલેસકરં ઠાળ, દૂરઑ પરિવર્જય ॥૧૬॥

છાયા—રાજો ગૃહપતીનાં ચ, રહસ્યમારસકાષાં ચ ।

સંકેશકર સ્વાનં, દૂરઑ પરિવર્જય ॥૧૬॥

સાન્વયાર્થ—રક્ષો=વક્ત્રવર્તી આદિ રાજા મહારાજાઓંકે ચ=તથા ગિહ
વર્ધન=સેઠ આદિ સમૂહસ્યોંકે ચ=ઔર આરવિસ્તયાણ=નગરકે રસક-કોતવાલ
આદિકે રહસ્ત=સર્કાઈ કરનેકે પકાન્ત સ્વાનકો (સાધુ) દૂરઑ=દૂરથીસે પરિ
વર્જય=ત્યાગે; (કર્ણોંકે દેસે) ઠાળ=સ્વાન સકિલેસકરં=અસમાધિકો પૈદા
કરનેવાહે હોતે હૈં । આવાર્થ=રાજા આદિકોંકે પકાન્ત સ્વાનકી તર્ફ દેલનેસ
અથવા વહાં જાનેસે ઠનકો સાધુકે પ્રતિ ક્રોધ અભદ્રા હોના આદિ અનેક દોષોંકી
સંભાષના હૈ ॥૧૬॥

ટીકા:—‘રક્ષો’ ઇત્યાદિ । રાજા=વક્ત્રવર્ધક્રિમ્મુદે; ગૃહપતીનાં=ગૃહસ્થ
મિનાં ઐષ્ટપાદીનામ્ આરસકાષાં=નગરરસિખાં ચ રહસ્ય=રહસિ=પકાન્તે મધ
જુઆ હેવ-સન્ધિ) ઔર ઉદકમચન અર્થાત્ પરેજા આદિ કી તરફ દષ્ટિ
ન ઢાલે, કર્ણોંકે યે શંકાસ્થાન હૈં, इनकी ओर देखनेसे लोगोको साधुके
आरित्रमें सन्देह उत्पन्न होता है, अतएव इन शंकास्थानोंका विशेष
रूपसे परित्याग करना चाहिए ॥૧૬॥

‘રક્ષો’ ઇત્યાદિ । ગિહ્વર્ધન અર્થાત્ ચક્રવર્તી, અર્ધચક્રી, માધ્યલિક આદિ
માણસિક આદિ રાજા, ઐષ્ટી (સેઠ) આદિ ગૃહસ્થ ઔર નગરકી રક્ષા
પામ્મીઆરત્ની તરફ દષ્ટિ ન નાખે, કારણ કે જો બધા શંકાસ્થાને છે તેની તરફ
જેવાથી લોકોને સાધુના આરિત્રમાં સંદેહ ઉત્પન્ન થાય છે તેથી જો શંકાસ્થાનેનો
વિશેષરૂપે પરિત્યાગ કરવો. (૧૫)

રક્ષો=ઈત્યાદિ, જે જોડાન્ત અવનમા ચક્રવર્તી, અર્ધચક્રી, માધ્યલિક આદિ
રાજા, ઐષ્ટી (સેઠ) આદિ ગૃહસ્થ અને નગરની રક્ષા કરનારા (કાંટવાળા) વગેરે અભાક

रहस्यं=मन्त्रगृहम्; संक्लेशकरम्=असमाधिजनकं स्थानं हेतुगर्भमिदं विशेषणं तथा च संक्लेशकरत्वादित्यर्थः, दूरतः परिवर्जयेत्=सर्वथा संत्यजेत् ॥१६॥

^१मूलम्-^२पडिकुट्टं^३ कुलं^४ न पविसे, ^५मामगं^६ परिवर्जयेत् ।

^७अचियत्तं^८ कुलं^९ न पविसे, ^{१०}चियत्तं^{११} पविसे^{१२} कुलं ॥१७॥

छाया—प्रतिकुट्टं कुलं न प्रविशेत्, मामकं परिवर्जयेत् ।

अचियत्तं कुलं न प्रविशेत्, चियत्तं प्रविशेत्कुलम् ॥१७॥

सान्त्वयार्थः—पडिकुट्टं=शास्त्रनिषिद्ध कुलं=कुल-घर-में न पविसे=प्रवेश नहीं करे, मामगं=कृष्णके घरको परिवर्जये=जरजे-नहीं जावे, अचियत्तं=प्रतीति-रहित अथवा प्रीतिरहित कुलं=कुल-घर-में न पविसे=प्रवेश न करे, (किन्तु) चियत्तं=प्रतीति और प्रीतिवाले कुल=घरमें पविसे=प्रवेश करे ॥१७॥

टीका—‘पडिकुट्टं’ इत्यादि । प्रतिकुट्टं=निषिद्धं, कुलं=गृहं न प्रविशेत्, मामकं=‘मा मदीयं गृहं श्रमणाः प्रविशन्तु’-इति प्रतिषेधकारिणो गृहं तथा-सामयिकव्याख्यादर्शनात्, परिवर्जयेत् । अचियत्तं=देशीयशब्दोऽयम्-अप्रीतिमत्, यत्र साधुप्रवेशेन गृहिणामप्रीतिर्भवेत् तत्, अप्रतीतिमद्वा अविश्वस्तमित्यर्थः, यत्र गमनेन परेषां साधुविषयेऽप्यविश्वासो भवेत्, तादृशं कुलं न प्रविशेत्,

करनेवाले (कोटवाल) आदि सलाह करते हों उस भवन को दूरहीसे त्यागे, क्योंकि ऐसे स्थान असमाधिको उत्पन्न करनेवाले होते हैं ॥१६॥

‘पडिकुट्टं’ इत्यादि । शास्त्रोंमें निषेध किये हुए घर में साधु प्रवेश न करे । जिसने अपने घरमें आनेका निषेध कर दिया हो कि ‘श्रमण निर्ग्रन्थ हमारे घर पर न आवें’ उन घरोंका भी साधु त्याग करे । साधु के प्रवेश करनेसे जिस घरवालेको अप्रीति उत्पन्न हो, या जिस कुलमें विश्वास न हो ऐसे कुलमें भी प्रवेश न करे, क्योंकि इससे

(भ.त्र.भा.) करता होय, ओ धवनने मुनि दूरथी न त्यागे, कारण डे ओवा स्थाने असमाधिने उत्पन्न करवावाणा होय छे (१६)

पडिकुट्टं इत्यादि शास्त्रोमा निषेध करेला गृहमा साधु प्रवेश न करे जेणे पोताना घरमा आववानो निषेध कुर्यो होय डे ‘श्रमण निर्ग्रन्थे अमारा घरमा आववु नडि’ ओवा धरेनो पणु साधु त्याग करे साधुओ प्रवेश करवाथी जे घरवाणाने अप्रीति उत्पन्न थाय, या जे कुणमा विश्वास न होय, ओवा कुणमा पणु साधु प्रवेश न करे, कारण डे ओथी साधुपरथी भीलओनो पणु विश्वास

गृहस्थानां संरुद्धेष्वसंभवात् । न चैव तर्हि कुत्र प्रविशेत्तदाह—नियतं=प्रीतिमत्
मतीतिमद्वा कुत्र प्रविशेत् ॥१७॥

मूढम्—साणीपावारपिहित्य, अप्पणा नवपणुरे ।

कवाड नोपणुहिज्जा, उग्गह सि अजाइया ॥१८॥

छाया—शाणी पावारपिहितम् आत्मना नाऽपह्नुयात् ।

कपाटं नो प्रमुवेत्, अग्रह तस्याऽयाचित्वा ॥१८॥

सान्त्वयार्थः—सि(से)=उस गृहस्थामी की उग्गह=आज्ञा अजाइया=
लिये बिना साणीपावारपिहित्य=सन आदिके बने हुए परदेसे डके हुए परको
अप्पणा=साधु खुद नाचपंगुरे=नहीं खोले, (तथा) कवाड=किवाडको भी नोप-
णुहिज्जा=नहीं उपाड़े, आत्मनः यह है कि गृहस्थामीको पूछकर ही उपाड़ना
चाहिए ॥१८॥

टीका—‘साणीपावार०’ इत्यादि । तस्य=गृहस्थामिन अग्रह=निवेद्यम्,
अयाचित्वा=अग्रहीत्वा आह्वामन्तरेणेत्यर्थः, शाणीपावारपिहितं=शाणी=कम्बल-
निर्मितजवनिका, पावार=ऊर्णादिरचितकम्बलादिस्ताम्नां पिहितम्=आवृतम्,
यद्वा शाणीपावारेण=अग्रचितपरवदा स्वर्गितं ‘वार’ मितिशेषः, आत्मना=स्व-
यम् न अपह्नुयात्=नापसारयेत् । तथा कपाटम्=भारम् ‘किवाडे’ ति भाषाप्रसिद्धं
नो प्रमुवेद्=न प्रेरयेत् नोखाटयेदित्यर्थः, तदुखाटनस्य ज्ञानभोजनादिसमासक्त्या

१ परदा=परान्=परपुरुषान् दर्शनादामेन यति=सम्बन्धयतीति परदा ।

इसरीका साधुपरसे भी विश्वास हट जाता है । साधु उस घरमें प्रवेश
करे जिसमें प्रवेश करनेसे गृहस्थको प्रीति और विश्वास हो ॥१७॥

‘साणीपावार’ इत्यादि । गृहस्थामीकी आज्ञा लिये बिना
दर या कम्बल आदि किसी वस्तुसे डके हुए या सनके परदासे
बंद द्वारको तथा किवाडको स्वयं न खोले, क्योंकि ऐसा करना स्नानादि
की व्यवस्था साधु को घरमें प्रवेश करे के लिये प्रवेश करवाधी गृहस्थने
प्रीति देने विश्वास उपलब्ध (१७)

साणीपावार० इत्यादि. गृहस्थामीनी आज्ञा बिना दर या सनकी
आदि डके परतुषी डकेल या सधुना परदाकी लगे करेल केवुं द्वार तथा
किवाड, साधु पेटे न जेतै, अथवा के केस करतुं जे स्नानादि करती की आदिने

સ્વાદીનામપ્રતીતિકારણત્વાત્, તાદૃશવ્યવહારાનોચિત્યાચ્ચ, તસ્માદાવશ્યકતાયાં
તત્સ્વામિનં પૃષ્ઠૈવોદ્ઘાટયેદિતિ ભાવઃ ॥૧૮॥

^૧મૂલમ્-^૨ગોચરગ્ગપવિટ્ટો ^૩ય, ^૪વચ્ચ-^૫મુત્તં ન ^૬ધારણ ।

^૭ઓગાસં ^૮ફાસુઅં નચ્ચા, ^૯અણુન્નવિઅ વોસિરે ॥૧૯॥

છાયા-ગોચરાગ્રપ્રવષ્ટિશ્ચ, વર્ચો-મૂત્રં ન ધારયેત્ ।

અવકાશં પ્રાપ્તકં જ્ઞાત્વા, અનુજ્ઞાપ્ય વ્યુત્સર્જેત્ ॥૧૯॥

સાન્વયાર્થઃ-ગોચરગ્ગપવિટ્ટો=ગોચરીમેં ગયા હુઆ મુનિવચ્ચ-મુત્તં=મલ ઓર
મૂત્રકો નધારણ=નહીં રોકે અર્થાત્ મલ-મૂત્ર-કી વાધા ઉપસ્થિત હોનેપર ઉનકે
વેગકા અવરોધ ન કરે, (કિન્તુ) ફાસુઅં=પ્રાપ્ત-કીવરહિત ઓગાસં=સ્થળિલ-
ભૂમિકો નચ્ચા=જાનકર અણુન્નવિઅ=ગૃહસ્થકી આજ્ઞા લેકર વોસિરે=મલ-મૂત્રકા
ત્યાગ કરે ॥૧૯॥

ટીકા-‘ગોચરગ્ગ૦’ ઇત્યાદિ । પૂર્વ નિવૃત્તવાધોડપિ ગોચરાગ્રપ્રવિટ્ટો મુનિઃ
પુનસ્તદ્ઘાયામુપસ્થિતાયાં વર્ચો-મૂત્રં=મલં પ્રસ્રાવં ચ ન-ધારયેત્=નાવહન્યત્ ।
યત ઉક્તમ્-

“જઓ મુત્તનિરોદ્દે ચક્ષુવધાઓ ભવતિ, વચ્ચનિરોદ્દે જીવિઓવધાઓ

કરતી હુઈ સ્ત્રી આદિકો અપ્રતીતિકા કારણ હૈ, તથા લોકવ્યવહારસે મી
અનુચિત હૈ, અતઃ આવશ્યકતા હોને પર ઉસકે સ્વામીકો પૂછ કરકે હી
કિવાડ પરદા આદિ યોલના ચાહિય ॥૧૮॥

‘ગોચરગ્ગ૦’ ઇત્યાદિ । ગોચરી જાનેકે પહેલે લલુનીત ઓર
વડીનીતકી શંકાકો નિવૃત્ત કરલેને પર મી યદિ ગોચરીકે લિય ચલે
જાનેપર પુનઃ લલુશંકા આદિકી શંકા હોજાયતો મલ-મૂત્ર કો રોકે નહીં,
કયોંકિ કહા હૈ-

“મૂત્રકે નિરોધ કરને સે નેત્રોંકો હાનિ હોતી હૈ ઓર મલકા

અપ્રતીતિનુ કારણુ ણને છે, તથા લોકવ્યવહારથી પણ અનુચિત છે તેથી જરૂર
પડતા તેના સ્વામીને પૂછી લઇને જ કમાડ પડેલા આદિ જોલવા બેઠએ (૧૮)

ગોચરગ્ગ૦ ઇત્યાદિ ગોચરીએ જવા પડેલા લલુનીતિ અને વડીનીતિની
શંકાને નિવૃત્ત કરવા છતા પણ બે ગોચરી માટે નીકળો ગયા પછી ફરી લલુ-
શંકા આદિની શંકા થઈ જાય તો મળ-મૂત્રને રોકવા નહિ, કારણુ કે કશું છે કે-

‘મૂત્રને નિરોધ કરવાથી નેત્રને હાનિ થાય છે અને મળને નિરોધ કરવાથી

અસોદના ય આયવિરાજના ઇત્યાદિ ।

ન વેધં તર્હિ કિં કુર્યાત્ ? ઇત્યાદિ—પ્રાસુક=નિર્જનનુક નિરવધમિત્યર્થઃ, મન-
કાર્થ=સ્વચ્છિસં શાસ્ત્રા, અનુશાપ્ય=ગૃહસ્થ સમસ્ય તદાશામાદાપેત્યર્થઃ, મુત્યજેત્-
પરિત્યજેત્ ॥૧૯॥

મુત્ય-નીયવુવાર તમસ કુટુંગ પરિવજ્જય ।

અચક્ષુવિસઓ જત્ય, પાળા વુપ્પહિલેહગા ॥૨૦॥

છાયા—નીચદ્વારં તામસં, કોષ્ઠકં પરિવર્જયેત્ ।

અચક્ષુષિપયો યમ, યાજાઃ વુપ્પતિલેસકાઃ ॥૨૦॥

સાન્વયાર્થઃ—નીયવુવારં=નીચે દ્વારવાહે તમસં=અકાશરહિત કુટુંગં=કોટેકો
પરિવજ્જય=ચરજે અર્થાત્ વર્ષા આહાર પાની નહીં છેવે, ક્યોંકિ જત્ય=જા
અચક્ષુવિસઓ=ઓંતકા મસાર નહીં હોતા (વર્ષા) પાળા=દ્રીન્દ્રિય મારિ
પ્રાણિયોકા વુપ્પહિલેહગા=મતિલેસન નહીં હો સકતા ॥૨૦॥

ટીકા—‘નીયવુવારં’ ઇત્યાદિ । નીચદ્વારં=નીચં=નિમ્નં દ્વારં=અવેશ-નિર્મ-
માર્ગો यस્ય સ તં તયોક્તમ્, ઠાહ્યમવેશે મવેશ નિર્ગમાશ્યામાત્મસયમવિરાધનાયાઃ
સંમવાત્, તામસમ્=સમોયુક્તમપ્રકાશમિત્યર્થઃ, કોષ્ઠકં=ગૃહાશ્યન્તરમપરકાર્થિકં
પરિવર્જયેત્ ન તથાઽઽદ્વારાર્થિકં શુદ્ધીયાદિત્યર્થઃ । કિં સામાન્યેનાયં નિપેધઃ ?

નિરોધ કરને સે જીવન કો હાનિ પહુંચતી હૈ, તથા ધુરી તરફ આત્મ
વિરાધના હોતી હૈ ।”

તો ક્યા કરે સો બતાતે હિ—જીવરહિત (નિરવધ) સ્થાન લેસકર
ગૃહસ્થકી આજ્ઞા લેકર ઇસ સ્થાનમેં મલ્લ-મૂલકા સ્થાગ કર ॥૧૯॥

‘નીયવુવારં’ ઇત્યાદિ । નીચે દ્વારવાહે કોટેમેં નિશ્ચાકે લિપ
નહીં જાના ચાહિયે, ક્યોંકિ ઇસમેં જાન આનેસે આત્મા ઓર સંયમકી
વિરાધનાકા સંભવ હૈ । તથા અચકારયુક્ત કોટેમેં કી આહાર મારિ

અવનને જાનિ પડેલો છે, અને ખરાબ થીતે આત્મવિરાધના થાય છે,

તેમ છ કશું, તે હવે બતાવે છે—અવરહિત (નિરવધ) સ્થાન જોને
શુદ્ધસ્થની આજ્ઞા લઈને જો સ્થાનમાં મગ્ન-મૂલને ત્યાગ કરે. (૧૯)

નીયવુવારં ઇત્યાદિ નીચા દ્વારવાજા જોરકામાં નિશ્ચાને ખાટે ન જવું,
કારણ કે તમા અવન-આવનથી આત્મા અને સયમની વિરાધનાને સંભવ છે
તથા અચકારયુક્ત જોરકામાં પળ આહાર મારિ અવન ન કરવા, ત્યાગ કરે

नेत्याह-यत्र=यस्मिन् कोष्ठकादौ, अचक्षुर्विषयः=अत्र 'अ' 'चक्षुर्विषयः' इति पृथक् पदद्वयं, तत्र 'अ' इति निपातो नञर्थकः 'अभावे नह्य-ऽनो-नाऽपी'-त्यमरात्, तथाच-चक्षुर्विषयः=चक्षुरिन्द्रियजन्यव्यापारप्रसरः अ=न भवेदिति शेषः, ततः किमित्याह=प्राणाः=द्वीन्द्रियादयः दुष्प्रतिलेखकाः=दुर्निरीक्ष्या'भवन्ती'-ति शेषः, तत्र भिक्षां गृह्यतः साधोरीयै-पणयोः शुद्धिर्न जायते ॥२०॥

^१ मूलम्-^३ जत्थ ^४ पुष्पाइं ^५ बीयाइं, ^२ विप्पइन्नाइं ^६ कुट्टए ।

^७ अहुणोवलित्तं ^८ उल्लं, ^९ दट्ठूणं ^{१०} परिवज्जए ॥ २१ ॥

छाया—यत्र पुष्पाणि बीजानि, विप्रकीर्णानि कोष्ठके ।

अधुनोपलिप्तमाद्रे, दृष्ट्वा परिवर्जयेत् ॥२१॥

सान्वयार्थः—जत्थ=जिस कुट्टए=कोठेमें पुष्पाइं=फूल (और) बीयाइं=बीज विप्पइन्नाइं=विखरे हुए हों उस कोठेको, तथा अहुणोवलित्तं=तुरन्तके लिपे हुए उल्लं=गीले कोठेको दट्ठूणं=देखकर परिवज्जए=वरजे ॥२१॥

टीका—'जत्थ' इत्यादि । यत्र कोष्ठके गृहे वा सचित्तानि पुष्पाणि बीजानि वा विप्रकीर्णानि=इतस्ततः प्रसृतानि भवेयुः, यद्वा तत्काललिप्तमत एवाद्रे कोष्ठकादि तत् साधुः परिवर्जयेत्=तत्र न गच्छेदित्यर्थः ॥२१॥

ग्रहण न करे । तात्पर्य यह है कि जिस कोठेमें अन्धकारके कारण नेत्रोंकी प्रवृत्ति न होती हो, और इसीलिए द्वीन्द्रिय प्राणी सरलतासे दिखाई न देते हों उसमें भिक्षा लेनेसे ईयां और एषणा की शुद्धि नहीं होती ॥२०॥

'जत्थ पुष्पाइं० इत्यादि । जिस कोठे आदिमें सचित्त पुष्प सचित्त बीज विखरे हुए हों, तथा तत्काल लिपनेसे जो गीला हो उस कोठे या अन्य-गृह आदिमें प्रवेश न करे ॥२१॥

छे डे ने ओरडाभा अधकारने कारण्णे नेत्रो काम न करी शकता होय अने तेथी करीने द्वीन्द्रियादि प्राणी सहेलाधथी न नेध शकता होय तेमा भिक्षा लेवाथी साधुनी धर्या तथा ओषण्णानी शुद्धि न्णवाती नथी (२०)

जत्थ पुष्पाइं० धत्यादि ने ओरडा आदिमा सचित्त पुष्प सचित्त बीज पेशयला होय तथा तत्काल लीपवामा आये होवाथी दीवा होय ते ओरडाभां या गृहादिमा प्रवेश न करवो (२१)

१ ३ ४ ५ ६ १०
मूम्-पलग दारग सार्ण, वच्छग वावि कोट्टए ।

७ ११ १२ ८ ६ १
उल्लघिया न पविसे, विउहिप्ताण व सजए ॥ २२ ॥

छाया—एककं दारकं नानं, वत्सकं वाऽपि कोष्ठके ।

उल्लघप न पविसेत्, मूम् वा संयतः ॥२२॥

सान्वयार्थः—पलगो=मह दारकं=वासक साण=कुचे वच्छगो=वच्छे अपिवा=

इस प्रकार दूसरे अर्थात् पकरा-बकरी पाडा पाडी आविको उल्लघिया=अप-
करके, वा=अथवा विउहिप्ताण=हाथ आविसे इटाकर सजए=साधु कोट्टए=
कोठे घर में न पविसे=प्रवेश नहीं करे ॥२२॥

टीका—‘पलगं’ इत्यादि । संयतः=मिष्टः, एककं=गडकं, दारकम्=अमंम्-
नानं=कुचकरी, वत्सक=गोष्ठिं वा, अपिवा=अथवा मणिष्यादिभिश्च इत्यम्, उल्ल-
घप्य=अतिक्रम्य मूम्=अपोह इत्यादिनाऽपसायेत्यर्थः, कोष्ठके न पविसेत् ॥२२॥

१ ३ ४ ५ ६ १
मूम्-अससत्तं पलोइज्जा, नाइदूरावलोयए ।

७ ११ १२ ८ ६ १
उप्फुल्ल न विणिज्जाए, नियट्ठिज्ज अयपिरो ॥ २३ ॥

छाया—अससत्तं प्रलोकेत, नातिव्रमप्रलोकेत ।

उप्फुल्लं न विनिष्पायेत् निवर्त्तेताऽजल्पन् ॥२३॥

सान्वयार्थः—असंसत्तं=आसक्तिरहित होकर पलोइज्जा=देखे अर्थात् रागारि
पूर्वक किसीको न देखे, नाइदूरावलोयए=अत्यन्त दूर रहि जासकते=सम्मी दृष्टिसे
न देखे तथा उप्फुल्लं=मौलै फाड़-फाड़कर अथवा घुसकराता हुआ टकटकी
छगाकर नविणिज्जाए=नहीं देखे, (मिष्टाकी प्राप्ति न हो तो) अयपिरो=कुछभी
नहीं बोधता हुआ अर्थात् बड़बड़ाहट नहीं करवा हुआ वहांसं नियट्ठिज्ज=बापस
छोट जावे ॥२३॥

टीका—‘असंसत्तं’ इत्यादि । अससत्तम्=आसक्तिरहित यथास्याज्या

‘पलगं’ इत्यादि । मेड तथा पकरा, वासक, कुत्ता, पछड़ा
तथा पाडा-पाडी आविका उल्लघन करके, अथवा उमको हाथ आविसे
इटाकर साधु कोठे आविमें प्रवेश न करे ॥२२॥

‘असंसत्तं’ इत्यादि । आसक्त होकर रागादिपूर्वक किसीका

एस्मा० इत्यादि हेतु तथा अहेतु, आणक, इतर, वाछे तथा पाडा-पाडी आविके
कोणजीने अथवा देने काय आविमी उल्लघने साधु कोट्टयां प्रवेश न करे (२२)

असंसत्तं० इत्यादि आसक्त रहने रागादिपूर्वक हेतु अथवा अहेतु न करे

પ્રલોકેત=પશ્યેત્, અન્યથા રાગાદિસમ્ભવાત્ । અતિદૂરં=દાતુરાગમનપ્રદેશાત્પરં
નાવલોકેત, સાધૌ તસ્કરતાદિશઙ્કાસંભવાત્ । ઉત્ફુલ્લં=સ્મેરં યથા સ્પાત્તથા નેત્રે
વિસ્ફાર્યેત્યર્થઃ ન વિનિર્ધાર્યાયેત્=ન પશ્યેત્ । કદાચિદ્વિક્ષાયા અલાભે અજલ્પન=
દૈન્યોપાલમ્ભવચનાનિ અદ્રુવન્ નિવર્તેત્=પ્રત્યાવર્તેત્ ।

‘અસંસત્તં’ ઇતિ પદેન દૃષ્ટચનુરાગોડ્પાકૃતઃ । ‘નાઇદૂરાં’ ઇત્યાદિના સાધૌ
ચૌરત્વાદ્યાશઙ્કા નિરાકૃતા । ‘ઉત્ફુલ્લં’ ઇત્યાદિના, વરાકેણાનેન સાધુના નાવ-
લોકિતો નાપ્યનુભૂત ઇતાદૃશો વિભવોડ્તોડ્યં દીનઃ’ ઇત્યાદ્યાશઙ્કા વ્યુદસ્તા ॥૨૩॥

મૂલમ્-અઇભૂમિં ન ગચ્છિજ્ઞા, ગોયરગ્ગગઓ મુળી ।

કુલસસ ભૂમિં જાણિત્તા, મિયં ભૂમિં પરક્કમે ॥૨૪॥

અવલોકન ન કરે । દાતા જિસ સ્થાનસે આતા હો ઉસ સ્થાનસે જ્યાદા
દૂર ન દેખે, ક્યોંકિ દૂર તક દેખનેસે કિસીકો એસી શંકા હો જાય
કિ ‘યહ ચોર હૈ’ ઇત્યાદિ । કિસી પદાર્થકી ઓર આંખેં ફાઢ-ફાઢ
કર ન દેખે । યદિ ભિક્ષાકી પ્રાપ્તિ ન હો તો દીન વચન ન બોલે-ન
વઢ્યઢાવે, કિન્તુ મૌનસહિત પીછા ફિર જાવે ।

‘અસંસત્તં’ પદસે નેત્રવિષયક અનુરાગ કા ત્યાગ પ્રગટ કિયા હૈ ।
‘નાઇદૂરાં’ ઇત્યાદિ પદસે યહ સૂચિત કિયા હૈ કિ સાધુકો એસા
આચરણ કરના ચાહિયે જિસસે કિસીકો ચોર આદિ હોનેકા સન્દેહ ન હો ।
‘ઉત્ફુલ્લં’ ઇત્યાદિ પદસે ઇસ સન્દેહ કો દૂર કિયા હૈ કિ કોઈ યહ
ન સમજે કિ-‘અરે ! ઇસ વેચારે સાધુને એસી વિભૂતિ ન કમી દેખી હૈ
ઔર ન કમી ભોગી હૈ ઇસલિયે યહ વઢા દીન હૈ ॥૨૩॥

દાતા જે સ્થાનમાથી આવતો હોય એ સ્થાનથી વધારે દૂર ન જાય, કારણ કે
દૂર સુધી જોવાથી કોઈને એવી શંકા આવી જાય કે ‘આ ચોર છે’ ઇત્યાદિ
જો ભિક્ષાની પ્રાપ્તિ ન થાય તો દીન વચન ન બોલવા, કે ન બડબડવું, પરન્તુ
મૌનસહિત પાછા ફરવું

અસંસત્તં શબ્દથી નેત્રવિષયક અનુરાગનો ત્યાગ પ્રગટ કર્યો છે નાઇદૂરાં
ઇત્યાદિથી એમ સૂચિત કરવામા આવ્યું છે કે સાધુએ એવું આચરણ કરવું
જેમકે કે જેથી કોઈને ચોર આદિ હોવાનો સંદેહ ન પડે ઉત્ફુલ્લં ઇત્યાદિ
શબ્દથી એ સંદેહ દૂર કર્યો છે કે કોઈ એમ ન સમજે કે ‘અરે ! આ બિચારા
સાધુએ એવી વિભૂતિ નથી કોઈવાર જેમ અને નથી કોઈવાર ભોગવી તેથી એ
બહુ જ દીન છે (૨૩)

छाया—अतिभूमि न गच्छेत्, गोचराग्रगतो मुनिः ।

कुलस्य भूमिं ज्ञात्वा, मितां भूमिं पराक्रामेत् ॥२४॥

सान्त्वयार्थः—गोचरग्रगतो=गोचरीमें गया हुआ मुनी=साधु अहंभूमि=गृहस्थकी मर्यादित भूमिसे अगाड़ी उसकी आज्ञाके बिना न गच्छिष्या=नहीं जावे, (किन्तु) कुलस्य=गृहस्थके घरकी भूमि=मर्यादित भूमिको जाणितान=जानकर मर्यादित भूमि=जिस घरमें जहांतक जानेकी मर्यादा हो वहांतक ही पराक्रमे=जावे ॥२४॥

टीका—‘अहंभूमि०’ इत्यादि । गोचराग्रगतो मुनिः अतिभूमि=परमेश्वर गृहस्थाननुमतां भूमिमतिक्रम्य=उल्लङ्घ्य न गच्छेत् । तर्हि किं कुर्यात् ? इत्याह—कुलस्य भूमिं=मर्यादा स्थित्यवधि ज्ञात्वा मितां=परिच्छिन्नां स्वावस्थानयोर्भावात् भूमिं=स्थानं पराक्रामेत्=गत्वा तिष्ठेत्, विपरीताचरणे हि गृहस्थरोपाधि सम्भवः ॥२४॥

मूम्—तत्त्येव पडिलेहिजा, भूमिभागं वियक्खणो ।

सिणाणस्स च वध्वस्स, सल्लोण परिचज्जए ॥२५॥

छाया—तत्रैव प्रविच्छिसेत्, भूमिभागं विचक्षणः ।

ज्ञानस्य च वर्धसा, सल्लोकं परिचर्षयेत् ॥२५॥

सान्त्वयार्थः—तत्त्येव=जिस मर्यादित भूमिपर लड़ा है उसी भूमिभागे=भूमि भागको वियक्खणो=विचक्षण साधु पडिलेहिजा=प्रतिष्ठेत्न करे, मर्यादा वहांकी

‘अहंभूमि०’ इत्यादि । जिस घरमें भूमिकी जितनी मर्यादा हो उसे उल्लङ्घन करके मुनि गृहस्थकी आज्ञा बिना भागे नहीं जावे, किन्तु उस कुलकी मर्यादाको जानकर गमन करने योग्य परिमित स्थान तक ही जाकर लड़ा हो जाय-अर्थात् किसीकी मर्यादाका उल्लङ्घन न करे । इसके विपरीत आचरण करनेसे गृहस्थको क्रोध आने आदिकी संभावना रहती है ॥२४॥

अहंभूमि० इत्यादि के घरमें भूमिनी कौटली मर्यादा केय होने उसकीने मुनि गृहस्थकी आज्ञा बिना आग्रह न करे, परन्तु जो कुली मर्यादाके बाधने अमन करे या योग्य परिमित स्थान सुधी व वर्धने जेको रहे, अर्थात्-कौटली मर्यादाको उल्लङ्घन न करे, जोकी विपरीत आचरण करेवाणी गृहस्थने केय आदि उल्लङ्घन यवाणी संभावना रहे छे (२४)

भूमिको पूंजकर खड़ा रहे और सिणाणस्स=स्नानघरकी तर्फ य=तथा वचस्स=
दही-पेशाव-घरकी तर्फ संलोकं=दृष्टि परिवज्जए=न डाले ॥२५॥

टीका—‘तत्थेव०’ इत्यादि । विचक्षणः=निपुणः तत्रैव=स्वाधिष्ठानस्थान एव
भूमिभागं प्रतिलिखेत्=संपश्येत्, स्नानस्य=स्नानगृहस्य वर्चसः=वर्चोगृहस्य च
मलपरित्यागगृहस्येत्यर्थः, संलोकं=प्रेक्षणं परिवर्जयेत् । ‘वियक्खणो’ इत्यनेनाऽ-
गीतार्थस्य स्वतन्त्रतया गोचरीगमनं निषिद्धम् । ‘सिणाणस्स’ इत्यादिना च
नग्नस्यादिदर्शनाद्रागादिसंभव इति सूचितम् ॥२५॥

मूलम्-^१दगमद्वि^२यआयाणे, ^३वीयाणि ^४हरियाणि य ।

^५परिवज्जंतो ^७चिद्विज्जा, ^६सर्विदियसमाहिण ॥२६॥

छाया—दकमृत्तिकाऽऽदानं, बीजानि हरितानि च ॥

परिवर्जयस्तिष्ठेत्, सर्वेन्द्रियसमाहितः ॥२६॥

सान्त्वयार्थः—(और वहांभी) दगमद्वि^२यआयाणे=सचित्त जल और मिट्टीयुक्त
मार्गको वीयाणि=शालि आदि बीजोंको य=और हरियाणि=हरित कायको
परिवज्जंतो=वरजता हुआ अर्थात् उससे हटकर सर्विदियसमाहिण=सर्व
इन्द्रियोंको गोपता हुआ चिद्विज्जा=खड़ा रहे ॥२६॥

‘तत्थेव०’ इत्यादि । विचक्षण भिक्षु जिस मर्यादित भूमिपर खड़ा है
वहींके भूमिभागका प्रतिलेखन करे, स्नानघर तथा उच्चार आदिके
स्थानकी ओर दृष्टि न डाले । ‘वियक्खणो’ पदसे अगीतार्थ साधुको
स्वतन्त्र गोचरी करनेका निषेध किया गया है । ‘सिणाणस्स’ इत्यादि
‘पदोंसे-‘नग्नस्त्री आदि दीखजानेके कारण रागादि भाव उत्पन्न होना
संभव है’-यह सूचित किया गया है ॥२६॥

तत्थेव० इत्यादि विचक्षण भिक्षु ने मर्यादित भूमि पर जोको छोड़
याना भूमिभागको प्रतिलेखन करे, स्नान-घर तथा उच्चार आदिना स्थान
(नग्नस्त्री)नी तरफ दृष्टि न डेके वियक्खणो शब्दकी अगीतार्थ साधुने स्वतन्त्र
गोचरी करवाने निषेध करवाया आये छे सिणाणस्स इत्यादि पदोकी ‘नग्न
स्त्री आदि देखाई जवाने कारणे रागादि भाव उत्पन्न भवाने संभव छे’-अंग्रेज
सूचित करवाया आये छे (२५)

टीका—‘दगमद्विप०’ इत्यादि । ‘दक्षमृत्तिकाऽऽदानं=दक्ष च मृत्तिका चेति दक्षमृत्तिके, आदीयते=आनीयतेऽनेनेत्यादानं=मार्गः, दक्षमृत्तिकयोरादानं दक्षमृत्तिकाऽऽदानं=जलमृत्तिकाऽऽनयनमार्गस्तत् । बीजानि=सन्निधानि घास्यादीनि, हरितानि=वनस्पतिमात्राणि, शकारादन्यान्यप्यक्षरप्यवस्तुजातानि परिसर्गपन्=परिस्पन्धन् सर्वेन्द्रियसमारितः=तत्तदिन्द्रियविषयव्यासहरितस्तिष्ठेत्=अवस्थितिं कुर्यात् ॥२६॥

मूल्म्-तत्थ से चिद्वमाणस्स, आहरे पाणभोयण ।

अकप्पिय न गेण्हिज्जा, पडिगाहिज्ज कप्पिय ॥२७॥

छाया—तत्र तस्मै लिखते, आहरेत्पान भोजनम् ।

अकल्पिकं न गृहीयात्, प्रतिगृहीयात्कल्पिकम् ॥२७॥

सान्त्वयार्यः—तत्थ=यहाँ चिद्वमाणस्स=स्वप्ने हुए तस्स=उस साधुके सिरे (गृहस्थ) पाणभोयण=आहार पानी आहरे=आकर देवे तो (साधु तस्मै) अकप्पिय=अकल्पनीय आहार आदि न गेण्हिज्जा=नहीं लेवे, (किन्तु) कप्पिय=कल्पनीय होवे तो पडिगाहिज्ज=लेवे ॥२७॥

टीका—‘तत्थ से०’ इत्यादि । तत्र=गृहस्थगृहे लिखते तस्मै१ मित्रे

१ दक्षब्दो जलपयायपनः—‘मोक्षं प्राप्तेर्द्वयनमत जीवनीयं दक्षं च ।’

इति इसाधुषकोच्चात् ।

२ सुप्ते प्राकृतस्यावतुर्ध्याः पक्षी ।

‘दगमद्विप०’ इत्यादि । सन्निधत्त जल और मृत्तिका छानेके मार्गक, और शालि आदि सन्निधत्त धीज, वनस्पतिकार्य तथा अन्य अकल्प्य पदार्थोंका वर्जन करता हुआ—उनसे दूर हट कर सब इन्द्रियोंका संयम करता हुआ सदा होवे ॥२६॥

‘तत्थ से’ इत्यादि । गृहस्थके घरमें स्वप्ने हुए साधुको गृहिणी (स्त्री)

दगमद्विप० इत्यादि सन्निधत्त जल और मृत्तिका छानेके मार्गक, और शालि आदि सन्निधत्त धीज, वनस्पतिकार्य तथा अन्य अकल्प्य पदार्थोंका वर्जन करता हुआ—उनसे दूर हट कर सब इन्द्रियोंका संयम करता हुआ सदा होवे ॥२६॥

तत्थ से इत्यादि गृहस्थका घरमें स्वप्ने हुए साधुको गृहिणी (स्त्री) आदि

गृहिण्यादिः पानभोजनं=पानं-पेयं तिलतण्डुलादिधावनजलम् भोजनं=भोज्यमन्ना-
दिकम् आहरेत्=उपनयेत्-दद्यादित्यर्थः । तत्रायं विशेषः=उपनतेषु पानभोजनादिषु
अकल्पिकं=कल्पितमयोग्यमनेपणीयमित्यर्थः, न गृह्णीयात्=नाददीत्, कल्पिकं=
कल्प्यं निरवयं प्रतिगृह्णीयात् ॥२७॥

^१ मूलम्-^२आहरंती ^३सिया ^४तत्थ, ^५परिसाडिज्ज ^६भोयणं ।

^७दितियं ^८पडियाइक्खे, ^९न मे ^{१०}कप्पइ ^{११}तारिसं ॥ २८ ॥

छाया-आहरन्ती स्यात्तत्र, भोजनं परिशाटयेत् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत्, न मे कल्पते तादृशम् ॥२८॥

सान्वयार्थः-और-आहरंती=आहार-पानी देती हुई वह-दात्री सिया=रुदा-
चित् अगर तत्थ=वहां भोयणं=भोजन-पान परिसाडिज्ज=नीचे गिरावे तो
दितियं=देती-हुई उस वाईसे (साधु) पडियाइक्खे=रुहे कि तारिसं=इस
प्रकारका आहार-पानी मे=मुखे न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥२८॥

टीका-‘आहरंती०’ इत्यादि । आहरन्ती=भिक्षामानीय ददती गृहिणी
स्यात्=रुदाचित् तत्र स्थाने भोजनम्=आहारं परिशाटयेत्=इतस्ततो विकिरेत्
जानुप्रमाणोच्चप्रदेशात् कणादिमात्रमपि, तदधःप्रदेशाच्च निरन्तर पातयेदिति वृद्धाः,
तदा ददतीं प्रति भिक्षुः आचक्षीत्=ब्रवीत्, तादृशम्=उक्तप्रकारकमन्नादिकं मे=
मम न-कल्पते=न-युज्यते न ग्राह्यमिति भावः ।

आदि तिल तण्डुल आदिका धोवन, तथा अन्नादिक देवे तो उनमेंसे
अकल्पनीय (अनेपणीय) पदार्थोंका ग्रहण न करे, कल्पनीयका ग्रहण
करे ॥ २७ ॥

‘आहरंती’ इत्यादि । अशनादि देते समय दाताके हाथसे
घुटनेसे ऊपरके प्रदेशसे यदि एक भी कण गिर जाय, अथवा घुटनेसे
नीचेके प्रदेशसे निरन्तर गिर रहा हो तो भिक्षु दातासे कहे कि ऐसा
अन्नादिक मेरे लिए ग्राह्य नहीं है ।

तल तडुल (योग्या) आदिनु धोवणु तथा अन्नादिक आपे तो ओभाथी अकल्प-
नीय (अनेपणीय) पदार्थोंने अडणु न करे, कल्पनीयने अडणु करे (२७)

आहरंती० इत्यादि अशनादि देती वणते हाताना हाथभाथी घुटणुनी
उपरना प्रदेशथी ओ ओक पणु कणु पडी जाय, अथवा घुटणुथी नीचेना प्रदेशथी
निरंतर पडी रहु होय तो भिक्षु हाताने कहे के ओवा अशनादि भादे आह्य नथी

પાકાદિગૃહકાર્યાણાં પ્રાયઃ સ્વયંધીનત્વેન તત્રોપસ્થિતિપ્રાપ્ત્યાપદ્મમ્ ॥૨૮॥

મૂલ્ય-સમર્થમાણી પાણાણિ, વીયાણિ હરિયાણિ ચ ।

અસજમકરિં નચ્ચા, તારિસ પરિવજ્જણ ॥ ૨૯ ॥

છાયા—સમર્થવન્તી માણાન્, પીજાનિ હરિતાનિ ચ ।

અસયમકરીં જ્ઞાત્વા તારણીં પરિવર્જયેત્ ॥૨૯॥

સાન્નપાયઃ—તથા—પાણાણિ=વેદિત્રિપાદિક પ્રાણિયોક્તો વીયાણિ=શાસ્ત્ર

આદિ બીજોક્તો ય=ઔર હરિયાણિ=હરી વનસ્પતિકાયકો સંમર્થમાણી=પરોસે

કુચલ્લી હુઈ (આહાર પાણી વેચે તો) ઉસે અસજમકરિં=સાધુકે લિપે

અયતના કરનેવાલી નચા=જાનકર (સાધુ) તારિસ=સદોપ આહાર વેચે વાલી

ઉસે પરિવજ્જણ=વરજે અર્થાત્ ઉસકે હાથસે આહાર પાણી નહીં વેચે ॥૨૯॥

ટીકા—‘સંમર્થમાણી૦’ ઇત્યાદિ । પ્રાણાન્ બીજાનિ હરિતાનિ ચ સમર્થવન્તી=

પાદસંઘનાદિના પીડયન્તી અજ્ઞાનાદિક વધાદિતિ શ્લેષઃ, તદા અસંયમકરીં=સાધુ-

નિમિષમયવનાકારિણીમ્ જ્ઞાત્વા તારણીમ્=ઉક્તસ્વરૂપાં સદોપમાહારાદિકં દર્શતી

તાં પરિવર્જયેત્=પ્રત્યાવિશેત્, તદસ્તતો નામાદિકં શુદ્ધીપાદિત્યર્થઃ । इयं मिश्रादा-

નાયમાગચ્છન્તી પ્રાખ્યાનીનિ મર્થવતીતિ તદ્વિરાષના મય્યપ્યાપચેતેતિ ભાવયન્ મિત્તાં

ન શુદ્ધીપાદિતિ માત્રઃ ॥૨૯॥

રસોઈકા કામ પ્રાયઃ ક્રિયોકે અપીન રહતા હૈ ઔર રસોઈમે મુખપ-

તયા સ્ત્રી મૌજૂદ રહતી હૈ, અતઃ ઇય ગાથામે સ્ત્રીકા ગ્રહણ કિયા હૈ ॥૨૮॥

‘સંમર્થમાણી૦’ ઇત્યાદિ । પ્રાણ બીજ વનસ્પતિ આદિ સચ્ચિસકો

કુચલ્લી-રૌંદતી હુઈ અસાદિ વેચે તો સાધુકે લિપે અયતના કરનેવાલી

સમર્થકર ઉસે ત્યાગ વેચે, અર્થાત્ ઉસકે હાથસે અસાદિ ગ્રહણ ન કરે ।

તાત્પર્ય યહ હૈ કિ—‘યહ મિશ્રા વેચેકે લિપે જો અયતના કર રહી હૈ પેસી

રસોઈનું કામ પ્રાયઃ ક્રીએને અપીન રહે ॥ અને રસોઈમાં મુખપત્ર

સ્ત્રી હાજર રહે ॥ તેથી ગાથામાં સ્ત્રીને ગ્રહણ કરવામા આવી છે (૨૮)

સમર્થમાણી૦ ઇત્યાદિ । પ્રાણ બીજ વનસ્પતિ આદિ સચ્ચિસકો

કુચલ્લી (સ્ત્રી) અન્નાદિ આપે તો સાધુને માટે અયતના કરનારી સમજીને તેને

ત્યાગ દે અર્થાત્ એના હાથથી અન્નાદિ ગ્રહણ ન કરે. તાત્પર્ય જો છે કે—આ

મિશ્રા આપવાને જે અયતના કરી રહી છે એની અવસ્થામાં અધાર વેચાથી

^२मूलम्-^३साहद्दु ^४निक्रववित्ताणं, ^५सचित्तं घट्टियाणिय ।

^६तहेव ^७समणट्ठाए, ^८उदगं ^९संपणुल्लिया ॥ ३० ॥

^{१०}ओगाहइत्ता ^{११}चलइत्ता, ^{१२}आहरे ^{१३}पाणभोयणं ।

^{१४}दितियं ^{१५}पडियाइक्खे, ^{१६}न मे ^{१७}कप्पइ ^{१८}तारिसं ॥३१॥

छाया—संहृत्य निक्षिप्य, सचित्तं घट्टयित्वा ।

तथैव श्रमणार्थम्, उदकं संप्रणुद्य ॥३०॥

अवगाह्य चालयित्वाऽऽहरेत्पानभोजनम् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥३१॥

सान्वयार्थः—समणट्ठाए=साधुके लिए साहद्दु=संहरण करके अर्थात् एक वरतनसे दूसरे वरतनमें डालकरके, निक्रववित्ताणं=सचित्त वस्तु पर आहारादिको रखकर अथवा आहारादिके ऊपर सचित्त वस्तुको रखकर, सचित्तं=सचित्त वस्तुका घट्टियाणिय=संघट्टा-स्पर्श-करके, तहेव=उसीप्रकार उदगं=सचित्त अप्कायको संपणुल्लिया=इधर-उधर रखकर, ओगाहइत्ता=वर्षासे आँगनमें भरे हुए पानीमें अवगाहन-प्रवेश-करके, चलइत्ता=रुके हुए जलको नालीद्वारा या हाथसे बाहर निकालकर यदि पाणभोयणं=आहार-पानी आहरे=देवे तो दितियं=देती हुई उस बाईसे (साधु) पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका आहारपानी मे=मुझे न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥३०-३१॥

टीका—‘साहद्दु’ इत्यादि, ‘ओगाहइत्ता’ इत्यादि च । यदि श्रमणार्थं=मिश्रनिमित्तं संहृत्य=भाजनाद्भाजनान्तरे संहरणं कृत्वा ,

अवस्थामें आहार लेनेसे मुझे भी इस हिंसाका भागी बनना पड़ेगा’ ऐसा विचार करके मुनि उससे आहार न ले ॥२९॥

‘साहद्दु’ इत्यादि, और ‘ओगाहइत्ता’ इत्यादि । यदि श्रमणके लिए एक वर्तनसे दूसरे वर्तनमें संहरण करके (निकालकर), निक्षेपण

भारे पण्ये अये छिसाना भागी बनवु पड्ये’ अथवा विचार करीने मुनि तेना हाथथी आहार ले नहि

साहद्दु० इत्यादि, अने ओगाहइत्ता० इत्यादि जे श्रमणने भाटे अेक वासणुभायी भीजा वासणुभा सदरणु करीने (काढीने), निक्षेपणु करीने (अेकने

संहरणस्य चतुर्मङ्गी यथा—

(१) सचिचे सचिचस्य, (२) सचिचेऽचिचस्य, (३) अचिचे सचिचस्य, (४) अचिचेऽचिचस्य संहरणम् । एषु चतुर्थो मङ्गो ग्राह्यः । अस्यापि चत्वारो मङ्गो भवन्ति, तद्यथा—

(१) शुष्के शुष्कस्य, (२) शुष्के आर्द्रस्य, (३) आर्द्रे शुष्कस्य, (४) आर्द्रे आर्द्रस्य संहरणम् ।

करके (एकके ऊपर दूसरेको रखकर), सचिचके साथ संघटा करके (जलको हिलाकर), तथा अवगाहन करके—वर्षा कर्तुमें घरके आंगनमें रुके (भरे) हुए धारिसके जलमें प्रवेश करके या उसे नालीद्वारा निकालकर पान भोजन देवे तो वेनेवालीस अभयण कहे कि 'ऐसा अन्न-पान आदि सुखे ग्राह्य नहीं है ।'

पहले संहरणका वर्णन करते हैं—संहरणकी चौमङ्गी इस प्रकार होती है—

(१) सचिचमें सचिचका, (२) सचिचमें अचिचका (३) अचिचमें सचिचका, (४) अचिचमें अचिचका ।

इन चार मङ्गोंमेंसे चौथा मङ्ग साधुको कल्पनीय है । इसके भी चार मङ्ग होते हैं—

(१) सूखेमें सूखेका, (२) सूखेमें गीलेका ।

(३) गीलेमें सूखेका, (४) गीलेमें गीलेका ।

उपर वीचने शशीने), सचिचनी साथ संघटा करीने, अणु उपभर्तन करीने (अणुने ढँकावीने) तथा अवगाहन करीने, वर्षा कर्तुमां घरमां आंगनमां भरेवा वरसाहना पाणीमां प्रवेश करीने या जेने नाली (नाल) वटे बाँटी नालीने दोहन-पान आदि ते जे आपनारीने अभयण कहे के "जेवां अन्न-पान आदि ग्राह्य नहीं ।"

पहले संहरणका वर्णन करे के संहरणकी चौमङ्गी का प्रकार यह है—

(१) सचिचमां सचिचनु, (२) सचिचमां अचिचनु, (३) अचिचमां सचिचनु, (४) अचिचमां अचिचनु

जे चार मङ्गमांसी चौथा मङ्ग साधुने भाटे कल्पनीय है जेना एषु चार मङ्गमां यह है—

(१) सूखमां सूखनु, (२) सूखमां वीचनु, (३) वीचमां सूखनु जेने (४) वीचमां वीचनु

एतेऽपि पुनः प्रत्येकं स्वगतालपत्वबहुत्वाभ्यां भिन्नाश्चतुर्भङ्गान् भजन्ते । तत्र

[૧] 'શુષ્કે શુષ્કસ્યે'—ત્યેતદાલ્પપ્રથમભજ્ઞસ્ય ચતુર્મજ્ઞી યથા—

(૧) અલ્પશુષ્કે અલ્પશુષ્કસ્ય, (૨) અલ્પશુષ્કે વહુશુષ્કસ્ય, (૩) વહુશુષ્કે-
ડલ્પશુષ્કસ્ય, (૪) વહુશુષ્કે વહુશુષ્કસ્ય સંહરણમ્ ।

[૨] 'શુષ્કે આર્દ્રસ્યે'—ત્યેતદ્વિતીયભજ્ઞસ્ય ચતુર્મજ્ઞી યથા—

(૧) અલ્પશુષ્કેડલ્પાર્દ્રસ્ય, (૨) અલ્પશુષ્કે વહાર્દ્રસ્ય, (૩) વહુશુષ્કેડલ્પાર્દ્રસ્ય,
(૪) વહુશુષ્કે વહાર્દ્રસ્ય સંહરણમ્ ।

[૩] 'આર્દ્રે શુષ્કસ્યે'—તિતૃતીયભજ્ઞસ્ય ચતુર્મજ્ઞી યથા—

(૧) અલ્પાર્દ્રેડલ્પશુષ્કસ્ય, (૨) અલ્પાર્દ્રે વહુશુષ્કસ્ય, (૩) વહાર્દ્રેડલ્પશુષ્કસ્ય,

ये चारों भंग भी अल्पता और बहुलताके भेदसे चार चार प्रकारके होते हैं—

[૧] 'સૂઝેમેં સૂઝેકા' इस प्रथम भंगकी चौभंगी इस तरह है—

(૧) થોડે સૂઝેમેં થોડે સૂઝેકા, (૨) થોડે સૂઝેમેં વહુત સૂઝેકા ।
(૩) વહુત સૂઝેમેં થોડે સૂઝેકા, (૪) વહુત સૂઝેમેં વહુત સૂઝેકા ।

[૨] 'સૂઝેમેં ગીલેકા' इस दूसरे भंगकी चौभंगी—

(૧) થોડે સૂઝેમેં થોડે ગીલેકા, (૨) થોડે સૂઝેમેં વહુત ગીલેકા,
(૩) વહુત સૂઝેમેં થોડે ગીલેકા, (૪) વહુત સૂઝેમેં વહુત ગીલેકા ।

[૩] 'ગીલેમેં સૂઝેકા' इस तीसरे भंगकी चौभंगी—

(૧) થોડે ગીલેમેં થોડે સૂઝેકા, (૨) થોડે ગીલેમેં વહુત સૂઝેકા,

એ ચાર ભાગો પણ અલ્પતા અને બહુલતાના ભેદ કરીને ચાર ચાર પ્રકારના થાય છે —

[૧] 'સૂકામા સૂકાનુ' એ પ્રથમની ચૌભંગી આ પ્રમાણે છે.—

(૧) થોડા સૂકામા થોડા સૂકાનુ, (૨) થોડા સૂકામાં બહુ સૂકાનુ,
(૩) બહુ સૂકામા થોડા સૂકાનુ, (૪) બહુ સૂકામા બહુ સૂકાનુ

[૨] 'સૂકામા લીલાનુ' એ બીજા ભાગાની ચૌભંગી—

(૧) થોડા સૂકામા થોડા લીલાનુ, (૨) થોડા સૂકામા બહુ લીલાનુ
(૩) બહુ સૂકામા થોડા લીલાનુ, (૪) બહુ સૂકામા બહુ લીલાનુ

[૩] 'લીલામા સૂકાનુ' એ ત્રીજા ભાગાની ચૌભંગી—

(૧) થોડા લીલામા થોડા સૂકાનુ, (૨) થોડા લીલામા બહુ સૂકાનુ,

(૪) ઘઠાર્થે વહુશુષ્કસ્ય સંહરણમ્ ।

[૪] 'ઘઠાર્થે ઘઠાર્થસ્ય' તિ ચતુર્થમન્તસ્ય ચતુર્થમ્ની યથા—

(૧) અન્નપાદ્મજ્વલાર્થસ્ય, (૨) અન્નપાદ્મ-વહાર્થસ્ય, (૩) ઘઠાર્થજ્વલાર્થસ્ય,

(૪) ઘઠાર્થે ઘઠાર્થસ્ય સંહરણમ્ ।

આમુ પૂર્વોક્તમન્ત્રીણુ પ્રત્યેકચતુર્થમ્ન્યાઃ 'અન્નપશુષ્કજ્વલપશુષ્કસ્ય' 'વહુશુષ્કજ્વલ શુષ્કસ્યે-સ્વાદિરૂપૌ પ્રથમ-તૃતીયમન્ત્રૌ કલ્પ્યૌ શ્લેષાવકલ્પ્યૌ, તથાગ્રહણે પાપ્રોત્થા-પનાદિના દાતુઃ કષ્ટ-પામસ્ફુટન-વગ્નતવસ્તુનિકરણાઽપ્રીત્યાદિસમ્મનાત્ ।

(૧) વહુત ગીલેમેં ધોઢે સૂલેકા, (૪) વહુત ગીલેમેં વહુત સૂલેકા ।

[૪] 'ગીલેમેં ગીલેકા' હસ ચૌથે મંગલી ચૌમંગી—

(૧) ધોઢે ગીલેમેં ધોઢે ગીલેકા (૨) ધોઢે ગીલેમેં વહુત ગીલેક

(૩) વહુત ગીલેમેં ધોઢે ગીલેકા, (૪) વહુત ગીલેમેં વહુત ગીલેકા ।

હન ચારો ચૌમગિયોમેંસે 'ધોઢે સૂલેમેં ધોઢા સૂલા મિલના' ઓ 'વહુત સૂલેમેં ધોઢા સૂલા મિલના' યે પહેલે ઓર તીસરે મંગ પ્રાપ્ત હૈ દુસરે ઓર ચૌથે મંગ પ્રાપ્ત નહોં હૈ । હસ પ્રકારકે ગ્રહણ કરનેસે વર્તન ઉઠાનેકે કારણ વાતાકો કષ્ટ, વર્તનકા ફૂટજાના, ઓર વસ્તુકા બિસર જાના, ઓર અપ્રીતિ હોના આદિ રૂપણ હોતે હૈ । જૈસે કિસી વાતા વહુત ગીલેકા યા વહુત સૂલેકા સંહરણ કરનેકે લિપ ધડા મારી વર્તન ઉઠાયા તો વસે કષ્ટ હોગા ।

(૩) બહુ લીલામા મેઘ સૂકાવ, (૪) બહુ લીલામાં બહુ સૂકાવ

[૪] લીલામાં લીલાવ 'એ મેઘા ભાગની મેઘમી—

(૧) મેઘ લીલામા મેઘ લીલાવ (૨) મેઘ લીલામાં બહુ લીલાવ, (૩) બહુ લીલામા મેઘ લીલાવ, (૪) બહુ લીલામાં બહુ લીલાવ

આ ચાર મેઘમીમેંમાંથી મેઘ સૂકામાં મેઘ સૂક મેઘવત્ 'અને 'બહુ સૂકામાં મેઘ સૂક મેઘવત્' એ પહેલા અને ત્રીજા ભાગ પ્રાપ્ત થીલા અને મેઘા ભાગ પ્રાપ્ત નથી એ પ્રમાણે શ્રદ્ધા કરવાથી વાસણ ઉપાધાને પ્રાપ્તે દાતાને કષ્ટ, વાસણ ફૂટી જવું અને વસ્તુ વેરાઈ-ઢેળાઈ જવું, અને અપ્રીતિ થવી આદિ રૂપણ થાય છે, જેમકે કેલ દાતાએ બહુ લીલાવ યા બહુ સૂકાવ સંહરણ કરવાને માટે બહુ બારે વાસણ ઉપાધુ દાત તેને કષ્ટ થાય.

निक्षिप्य=एकस्योपर्यन्यस्य निक्षेपणं कृत्वा । निक्षेपणं च त्रिधा-सचित्तमचित्तं मिश्रं चेति, एतानाश्रित्य तिस्रश्चतुर्भङ्ग्यो भवन्ति । तत्र-

[१] सचित्ता-ऽचित्तयोश्चतुर्भङ्गी यथा-

(१) सचित्ते सचित्तस्य, (२) सचित्तेऽचित्तस्य, (३) अचित्ते सचित्तस्य, (४) अचित्तेऽचित्तस्य निक्षेपणम् । १ ।

[२] सचित्तमिश्रयोश्चतुर्भङ्गी यथा-

(१) सचित्त सचित्तस्य, (२) सचित्ते मिश्रस्य, (३) मिश्रे सचित्तस्य, (४) मिश्रे मिश्रस्य निक्षेपणम् । २ ।

[३] अचित्त-मिश्रयोश्चतुर्भङ्गी यथा-

(१) अचित्तेऽचित्तस्य, (२) अचित्ते मिश्रस्य, (३) मिश्रेऽचित्तस्य, (४) मिश्रे

निक्षेपण दोष तीन प्रकारका है-(१) सचित्त, (२) अचित्त, और (३) मिश्र । इन तीनोंको आश्रित करके तीन चौभंगियाँ होती हैं ।

[१] सचित्त-अचित्तकी चौभंगी-

(१) सचित्तपर सचित्तका, (२) सचित्तपर अचित्तका, (३) अचित्त पर सचित्तका, (४) अचित्तपर अचित्तका । १ ।

[२] सचित्त-मिश्रकी चौभंगी-

(१) सचित्त पर सचित्तका, (२) सचित्त पर मिश्रका, (३) मिश्रपर सचित्तका, (४) मिश्रपर मिश्रका निक्षेप करना । २ ।

[३] अचित्त-मिश्रकी चौभंगी-

(१) अचित्त पर अचित्तका, (२) अचित्त पर मिश्रका । (३) मिश्रपर

निक्षेपण दोष त्रय प्रकारको छै (१) सचित्त, (२) अचित्त, (३) मिश्र. ये त्रयुने आश्रित करवाथी त्रयु चौभंगीको थाय छै

[१] सचित्त-अचित्तनी चौभंगी

(१) सचित्त पर सचित्तनु, (२) सचित्तपर अचित्तनु, (३) अचित्त पर सचित्तनु (४) अचित्तपर अचित्तनु । १ ।

[२] सचित्त-मिश्रनी चौभंगी-

(१) सचित्त पर सचित्तनु, (२) सचित्त पर मिश्रनु, (३) मिश्र पर सचित्तनु, (४) मिश्र पर मिश्रनु, निक्षेपणु करवु । २ ।

[३] अचित्त-मिश्रनी चौभंगी-

(१) अचित्त पर अचित्तनु, (२) अचित्त पर मिश्रनु, (३) मिश्र पर

मिश्रस्य निक्षेपणमिति । ३ ।

पुनरपि पृथिव्यादिकायपट्कोपरि पृथिव्यादीनां निक्षेपणेन प्रथमचतुर्भुजा-
स्थितप्रथममङ्गस्य 'सचिचे सचिचस्ये'-स्येवरूपस्य पट्भिन्नमेवा भवन्ति, तद्वत्-

(१) पृथिव्यां पृथिव्याः, (२) अपाम्, (३) तेजसः, (४) वायोः, (५) स्-
स्पतेः, (६) व्रसस्य निक्षेपणमिति पट् (६) ।

एकमण्डायादावपि प्रत्येककायस्य निक्षेपणेन पट्भिन्नम् मेवा नास्ति ।
एवमेव प्रथममङ्गस्यापि प्रत्येकं पट्भिन्नम् मेवा भवन्ति । सकलनया प्रथमचतुर्भुजा-

अचिस्तका, (४) मिश्रपर मिश्रका निक्षेप करना । ३ ।

फिर भी पृथिवी आवि पट्काय पर पृथिवीकायका निक्षेपण करनेसे
प्रथम चतुर्भुजाके 'सचिच पर सचिस्तका' इस प्रथम मंगके छत्तीस
मंग होते हैं । वे इस प्रकार हैं—

(१) पृथिवी पर पृथिवीका, (२) अपका, (३) तेजका, (४) वायुका,
(५) वनस्पतिका और (६) व्रसका निक्षेपण करना ।

इसी प्रकार अपकाय आवि पर पृथिवीकाय आवि छह कायोंका
निक्षेपण करनेसे छत्तीस मंग होते हैं, अर्थात् छह काय पर छह कायका
निक्षेपण होता है अतः छहसे छहका गुणन करनेसे प्रथम मंगके छत्तीस
मेवोंकी संख्या निकलती है । ऐसे 'सचिच पर सचिस्तका', 'सचिच
पर मिश्रका' मिश्र पर सचिस्तका, और 'मिश्र पर मिश्रका' इन सब
(४) मंगोंकी छत्तीस छत्तीस संख्या जोड़ देनेसे (३६ + ३६ + ३६ + ३६) =

अचिचनु, (४) मिश्र पर मिश्रनु निक्षेपण करनेसे १४४ ।

वही पक्ष पृथिवी आवि पट्काय पर पृथिवीकायनु निक्षेपण करनेवाली प्रथम
चतुर्भुजा 'सचिच पर सचिचनु' के प्रथम अंगका छत्तीस अंगका थाय है
वे आ प्रमाण है—

(१) पृथिवी पर पृथिवीनु, (२) अप (वज्र)नु (३) तेजनु (४) वायुनु
(५) वनस्पतिनु, (६) व्रसनु निक्षेपण करनेसे

के रीते अपकाय आवि पर पृथिवीकाय आवि छह कायोंनु निक्षेपण करनेवाली
छत्तीस अंगका थाय है अर्थात् छह काय पर छह कायनु निक्षेपण थाय है । और वे
छह छह गुणवाली प्रथम अंगका छत्तीस सेहोती संख्या नीचे है ॥ जेभ
'सचिच पर सचिचनु' सचिच पर मिश्रनु 'मिश्र पर सचिचनु' अने
मिश्र पर मिश्रनु के साथ (४) अंगानी छत्तीस-छत्तीस संख्या जोड़ देनेसे

શ્વતુથત્વાર્શિશદુત્તરમેકશતં ભક્ત્વા ભવન્તિ । ઉક્તપ્રકારેણ શેપચતુર્ભંગીદ્વિકસ્યાપિ
ભક્તસમ્પાદને સંસ્કલનયા સર્વે ભેદા દ્વાત્રિશદધિકાનિચતુઃશતાનિ(૪૩૨)સમ્પદ્યન્તે ।

इमे एककायस्योपर्येकस्यैव कायस्य निक्षेपणभेदाः प्रदर्शिताः, किन्तु 'एक-
काये कायद्वयस्य, कायद्वये चैकस्ये'-त्यादिनिक्षेपणेन चाऽन्येषामपि संभवः, यथा-
'पृथिव्यां पृथिव्यएकाययो'-रित्यादि, पृथिव्येकाययोर्वनस्पते'-रित्यादि च
स्वयमवसेयमिति विस्तरभयाद्विरम्यते ।

પૂર્વોક્તપુ ભક્તસમુદયેષુ 'અચિત્તેઽચિત્તનિક્ષેપણ'-લક્ષણમદ્ભસ્ય કલ્પ્યત્વમ્, શેપા

एकसौ चवालीस (१४४) भंग हो जाते हैं । दूसरी दो चौभंगियोंके भी
तने ही भंग होते हैं, उनको जोड़नेसे चारसौ वत्तीस (४३२)
भंग होते हैं ।

ये चारसौ वत्तीस (४३२) भंग एक काय पर एक कायका निक्षेपण
करनेसे होते हैं, किन्तु एक काय पर दो कायका, जैसे—

पृथिवीकाय पर पृथिवीकायका और अप्कायका निक्षेपण करनेसे,
तथा दो कायों पर एक कायका, जैसे पूर्वोक्त दो कायों पर वनस्पति
आदि किसी एक कायका निक्षेपण करनेसे और भी बहुतेरे भंग होते हैं।
संयोगसे बननेवाले इन उत्तर भंगोंको स्वयं समझ लेना चाहिए, विस्तार
भयसे यहाँ नहीं बताते ।

पूर्वોક્ત ભંગોમંસે અચિત્ત પર અચિત્તકા નિક્ષેપણ કરનેરૂપ એક
ભંગ કલ્પનીય છે, અવશેષ સાક્ષાત્ યા પારમ્પરિક નિક્ષેપણરૂપ સ્વ

(૩૬+૩૬+૩૬+૩૬) એકસો ચુવાળીસ (૧૪૪) ભાગા થાય છે. ખીજી બે ચોભંગી-
ઓના પણ એટલાજ ભેદ થાય છે, એને જોડવાથી ચારસોને બત્રીસ (૪૩૨)
ભાગા થાય છે

એ ૪૩૨ ભાંગા એક કાય પર એક કાયનું નિક્ષેપણ કરવાથી થાય છે,
પરંતુ એક કાય પર બે કાયનું, જેમકે—

પૃથિવી કાય પર પૃથિવી કાયનું અને અપ્કાયનું નિક્ષેપણ કરવાથી, તથા
બે કાયો પર એક કાયનું જેમ પૂર્વોક્ત બે કાયો પર વનસ્પતિ આદિ કોઈ એક
કાયનું નિક્ષેપણ કરવાથી બીજા પણ ઘણા ભાગા થાય છે એ સંયોગથી થતા ઉત્તર
ભાગા પોતાની ભેગે સમજી લેવા, બહુ વિસ્તાર થવાને કારણે અહીં આપ્યા નથી

પૂર્વોક્ત ભાગામાંથી અચિત્ત પર અચિત્તનું નિક્ષેપણ કરવારૂપ એક ભાગો

આનન્તર્યસ્વરૂપાઃ પારમ્પર્યસ્વરૂપા યા નિસિદ્ધા અકલ્પ્યા એવેતિ ચોદ્ધમ્ ।

સચિત્તં=સચિત્તપૃથિવ્યાદિકં પૃથ્વીત્યા=સંસ્પૃશ્ય સ્વાસ્થ્ય યા, સંસ્પર્શનં સન્નિ-
ચાડચિત્ત-મિશ્રમેદાત્ત્રિવિધં, તદપિ પૃથિવ્યાદિકાયપદ્ધતેન મિશ્રમાનમપ્ત્ત્વરિષં,
પુનર્દાત-દેય-મેદામ્યાં દ્વિવિધતયા સંકલ્પનયા પદ્ધતિશ્ચ મેદા જાયન્તે, પત્તેવામપિ
પુનઃ-આનન્તર્ય-પારમ્પર્યમેદાઽવ દ્વાસપ્તવિમેદા મનન્તિ । एवं કાયદ્વયકાયમિકાદિ
સંસ્પર્શમેનોત્તરોત્તરપુરિમેદા સ્વયમૂહનીયાઃ પ્રેક્ષાવધિરિતિ ।

નનુ પારમ્પરિકસપ્ષમેન વીયમાનાઽઽહારાદિવર્જને પૃથ્વીસપ્ષ્ઠનમનિવાર્યમિતિ-
ભગ અકલ્પ્ય છે ।

સંસ્પર્શન ત્રીન પ્રકારકા હૈ—(૧) સચિત્ત સંસ્પર્શન, (૨) અચિત્ત
સંસ્પર્શન, ઔર (૩) મિશ્ર સંસ્પર્શન । इन तीनोंके पृथिवी आदि पदकायके
मेदसे अठारह मेद होते हैं । वाता और देय (वस्तु) के मेदसे छत्तीस
मेद होते हैं । और अनन्तर तथा परम्पराके मेदसे बहसर (७२) मेद
होजाते हैं । इनके सिवाय दो कायका या तीन कायका स्पर्श करनेसे
और भी मेद होजाते हैं, वे मेद बुद्धिमानोंको स्वय विचार लेने चाहिए।

પ્રશ્ન—હે શુભહારાજ ! યદિ પારમ્પરિક સંઘટનસે દિયે કુપ આહાર
આદિકા મી ત્યાગ કિયા જાયગા તો સાધુ કમી આહાર નહીં લે સકે
ક્યોંકિ પૃથ્વીકા સંઘટન અનિવાર્ય હૈ—આહાર આદિ પૃથિવીપર રહતે હૈ
ઔર સચિત્ત જલ મી પૃથ્વી પર રહતા હૈ, અતઃ સચિત્ત જલકા પૃથિવીકા

કલ્પનીય છે, બાકીના સાક્ષાત્ યા પારમ્પરિક નિષ્કેપસ્વરૂપ જથ્થા અજ્ઞાત અકલ્પનીય છે.
સંસ્પર્શન ત્રણ પ્રકારના છે—(૧) સચિત્ત સંસ્પર્શન, (૨) અચિત્ત સંસ્પર્-
શન, અને (૩) મિશ્ર સંસ્પર્શન. એ ત્રણેના પૃથિવી આદિ પદકાયના લેહે
કરીને બહાર લેક થાય છે. વાતા અને દેય (વસ્તુ)ના લેહે કરીને છત્તીસ લેક
થાય છે અને પછી તેવી જ પરપત્તાના લેહે કરીને બોતેર (૭૨) લેક થાય છે.
તે ઉપરાંત બે કાયના યા ત્રણ કાયના સ્પર્શ કરવાથી બીજા પક્ષ લેક થાય છે.
તે લેકો બુદ્ધિમાનોએ સ્વય વિચારી લેવા.

પ્રશ્ન—હે શુભહારાજ ! બે પારમ્પરિક સંઘટનમી આપેલા અપ્રકાશિનો
પક્ષ ત્યાગ કરવામાં આવશે તો સાધુ કદાપિ અપ્રકાશ લઈ શકશે નહિ, કારણ કે
પૃથિવીનું સંઘટન અનિવાર્ય છે—અપ્રકાશિ પૃથિવી પર રહે છે અને સચિત્ત
જળ પક્ષ પૃથિવી પર જ રહે છે. એટલે સચિત્ત જળનું પૃથિવી સાથે સંઘટન છે.

તત્સંઘટ્ટનેઽપિ વર્જનપ્રસક્તૌ ભિક્ષૂણાં સર્વદાઽઽહારપ્રતિષેધપ્રસન્ન ઇતિ ચેન્ન, પૃથિવ્યા અચલતયા તત્સશ્ચલનાદ્યભાવેન તત્સંઘટ્ટને જીવવાધાયા અસમ્ભવાત્, તત્સંઘટ્ટિ-તાઽઽહારાઽઽદાનં ભિક્ષૂણામપ્રતિષેધ્યમિતિ ભાવઃ । ઉક્તપારમ્પરિકસંઘટ્ટિતાઽઽહારાઽઽદાનવિષયે પ્રતિષેધશ્ચલાઽઽધારવિષયઃ, તત્ર પ્રાણિપીડાસંભવાત્ વ્યવહારદો-ષાચ્છેતિ ભાવઃ ।

एतेषु मध्ये गाथोक्तं सचित्तम्, अन्तर्गर्भितत्वान्मिश्रं च संस्पृश्य सञ्चाल्य वा तथैव=पुनरपि उदकम्=अष्कायं 'सचित्त'-मित्यनुवर्तते सम्प्रणुद्य=संप्रेर्य इतस्ततः कृत्वेत्यर्थः ॥३०॥ तथा—

अवगाह=वर्षाकाले 'गृहाङ्गणप्रतिरुद्धजलान्तः प्रविश्य, चालयित्वा=प्रणालि-कादिना निस्सार्य च पानभोजनमाहरेत् तदा ददतीमित्यादि पूर्ववत् ॥३१॥

पुरःकर्मदोषमाह—'पुरेकस्मेण' इत्यादि ।

૧ 'ગૃહાઙ્ગણે'તિ તુ સમ્યક્, તવર્ગપશ્ચમાન્તસ્યાઙ્ગણશબ્દસ્યૈવાકરગ્રન્થેષુ નિર્ણીતત્વાદિતિ શ્રીરુચિપત્યુપાધ્યાયાઃ ।

સંઘટા હૈ और पृथिवीका आहारादिके साथ संघटा है, इसलिए आहारादिका तथा सचित्त जलका पारम्परिक संघटा होता ही है ।

उत्तर—हे शिष्य ! पृथिवी अचल है, उसका संचलन नहीं होता, अत एव ऐसे संघटेसे जीवोंको बाधा नहीं होती, इसलिए पृथिवीसे संघटित आहारका ग्रहण करना साधुओंके लिए निषिद्ध नहीं है । पहले पारम्परिक संघटित आहारका जो त्याग बताया गया है उसे चल-आधार विषयक ही समझना चाहिये, क्योंकि उस संघटनसे प्राणियोंको पीडा होती है तथा व्यवहारदोष भी लगता है ॥ ३० ॥ ३१ ॥

अब पुरःकर्मदोष कहते हैं—'पुरेकस्मेण०' इत्यादि

અને પૃથિવીનું આહારાદિ સાથે સંઘટન છે, તેથી કરીને આહારાદિનું તથા સચિત્ત જળનું પારમ્પરિક સંઘટન થતુ જ હોય છે

ઉત્તર—હે શિષ્ય ! પૃથિવી અચલ છે, તેનું સચલન થતુ નથી, તેથી એવા સંઘટનથી જીવોને બાધા થતી નથી એથી કરીને પૃથિવીથી સંઘટિત આહારનું ગ્રહણ કરવું એ સાધુઓને માટે નિષિદ્ધ નથી પૂર્વે પારમ્પરિક સંઘટિત આહારનો જે ત્યાગ બતાવવામા આવ્યો છે, તેને ચલ-આધાર વિષયક જ સમજવો જોઈએ, કારણ કે એ સંઘટનથી પ્રાણીઓને પીડા થાય છે તથા વ્યવહારદોષ પણ લાગે છે (૩૦-૩૧)

હવે પુર કર્મદોષ કહે છે—પુરેકસ્મેણ૦ ઇત્યાદિ

મૂલ્મ-પુરેકર્મ્મેણ હૃત્યેણ, દઘ્વીય ભાયળેણ વા ।

દિતિય પઢિઆઈવરે, ન મે કપ્પઈ તારિસ ॥૩૨॥

છાયા—પુરઃકર્મ્મણા હસ્તેન, દઘ્વી માજનેન વા ।

દઘ્વી પ્રત્યાચક્ષીત, સાદૃશ્ય મે ન ક્ષપતે ॥૩૨॥

પુરઃકર્મ્મ દોષ કહતે હૈ—

સાન્વયાર્થ—પુરેકર્મ્મેણ=સાધુકે આનેકે પહલે યા સામને સાધુકે બિર સચિવ જલસે ક્રિયા ધ્રુવા હસ્તાદિપાવન પુરઃકર્મ્મ કહણતા હૈ, હસ પુરઃકર્મ્મ પહલે હૃત્યેણ=હાથસે દઘ્વીય=હસ પ્રકારકી કઢછી અથવા ચમપાસે ઘા=મ્મ ભાયળેણ=દુસરે વરતનસે (આહારાદિ) દિતિય=દેવી હુરફો પઢિયાઈવરે=કર્મ્મ તારિસ=હસ પ્રકારકા આહાર મે=મુઢે ન કપ્પઈ=નહીં ક્ષપતા હૈ ॥૩૨॥

ટીકા—પુરઃકર્મ્મણા=પુરઃ=પૂર્વમ્ અથાતે વા કર્મ્મ=ક્રિયા પુર કર્મ્મ, તેન પુરઃ કર્મ્મણા, સ્વપ્નયા પુરઃકર્મ્મયુક્તેનેત્યર્થઃ, અથ ચ હસ્તાદિમિલ્લિમિ સમ્બન્ધા, હસ્તેન્ કરેણ, દઘ્વી=સ્વજાકયા, માજનેન=અમત્રેણ વા દઘ્વી પ્રત્યાચક્ષીતેત્યાદિ પૂર્વમ્ ।

નન્વેવં મુહસ્થાનાં પચન-પાચનાદિક્રિયામન્તરેણાઽઽહારાયસમન इति સાધ્ના-ગમનાત્પાક્ પચનાદિક્રિયાઽવશ્યં કર્ષમ્યા, તથા સતિ પુરઃકર્મ્મદોષદૂષિતસ્તેન

સાધુકે આનેસે પહલે યા સામને કી જાનેવાલી ક્રિયા કો પુરઃકર્મ્મ કહતે હૈ । પુરઃકર્મ્મયુક્ત હાથસે, કઢછી (ચમપા) સે, અથવા વર્તનસે ઢેનેવાલીકે પ્રતિ સાધુ કહ કિ પેસા આહાર મુઢે નહીં ક્ષપતા હૈ ।

પ્રશ્ન-હ શુરુમહારાજ ! મુહસ્થ જયતક પચન-પાચન આદિ ક્રિયા ન કરે તય તક આહાર થન નહીં સક્ષતા હૈ અતઃ एष મુનિકે આગમનકે પહલે પચન-પાચન આદિ ક્રિયા અવશ્ય કરની પડતી હૈ । પેસા કરનેસે જહ આહાર પુરઃકર્મ્મસે દૂષિત હોગા તો મિશ્નુ કમી મિશ્તા ગ્રહણ નહીં

સાધુ આવતાની પહેલાં યા સાધુની સામે કરવામાં આવતી ક્રિયાને પુરઃકર્મ્મ કહે છે, પુરઃકર્મ્મયુક્ત કઢછીથી કે વાચણથી ઢેનારીની પ્રત્યે સાધુ કહે કે જોવો આહાર મને ક્ષપતો નથી.

પ્રશ્ન-હે શુરુ મહારાજ ! મુહસ્થ જ્યામુધી પચન-પાચન આદિ ક્રિયા કરતો નથી, ત્યામુધી આહાર જની શકતો નથી, જોટલો મુનિના આગમન પહેલાં પચન-પાચનાદિ ક્રિયા જરૂર કરવી પડે છે જોગ કરવાથી જો આહાર પુરઃકર્મ્મથી દૂષિત થાય તો મિશ્નુ કદાપિ વિશ્વા બ્રહ્મ કરી શકે નહિ સાધુની સામે કરવામાં

साधूनामाहारग्रहणाप्रसक्तिः, साधुसमक्षं क्रियमाणानां क्रियाणां पुरःकर्मत्वे गृहस्थ-
कृताऽभ्युत्थानादिक्रियाणामपि पुरःकर्मत्वापत्तौ तद्गृहस्थप्रदत्तभिक्षाया अपि पुरः-
कर्मदोषयुक्तत्वेन ग्रहणाभावप्रसङ्गः ? इति चेत्, अत्रोच्यते—

व्युत्पत्त्याऽभ्युत्थानगमनपचनपाचनादीनामपि पुरःकर्मत्वसंभवेऽपि समय-
परिभाषावलात् केवलं भिक्षादानतः प्राक् साधुमुद्दिश्य सचित्तोदकेन हस्तभाजना-
दिप्रक्षालनस्यैव पुरःकर्मत्वेन सिद्धान्तितत्वम्, न तु पचन-पाचनाभ्युत्थानादेरपीति ।

अत्र दातृ-द्रव्य-गृहाण्याश्रित्याष्टौ भङ्गा भवन्ति यथा—

कर सकते, साधुके सामने की जानेवाली क्रियाको भी पुरःकर्म माना जाय
तो गृहस्थकी अभ्युत्थान-वन्दन-आदि क्रियाएँ भी पुरःकर्म कहलायेंगी,
इसलिए उसके द्वारा दिया हुआ पुरःकर्मसे दूषित आहार साधु कैसे
ग्रहण करेंगे ?

उत्तर—हे शिष्य ! व्युत्पत्तिसे पचन-पाचन आदि क्रियाएँ भले ही
पुरःकर्म कहलावें; किन्तु समय-(शास्त्र)-की परिभाषासे भिक्षादानसे
पहले साधुको उद्देश्य करके सचित्त जलसे हाथ या वर्त्तन आदिका
प्रक्षालन करना ही पुरःकर्म कहलाता है, पचन-पाचन आदि क्रियाओंको
अथवा खड़े होने आदिको पुरःकर्म नहीं कहते ।

इस पुरःकर्मके, दाता, द्रव्य और गृहकी विवक्षासे आठ भंग होते हैं,
वे यहाँ बताते हैं—

आपनारी क्रियाने પણ જો પુર કર્મ માનવામા આવે તો ગૃહસ્થની અભ્યુત્થાન-
વદન-આદિ ક્રિયાઓ પણ પુર કર્મ કહેવાશે, તો પછી તેને હાથે આપવામા
આવેલો પુર કર્મથી દૂષિત આહાર સાધુ કેવી રીતે ગ્રહણ કરશે ?

ઉત્તર—હો શિષ્ય ! વ્યુત્પત્તિથી પચન-પાચન-આદિ ક્રિયાઓ ભલે પુર.કર્મ
કહેવાય, પરન્તુ સમય (શાસ્ત્ર)-ની પરિભાષા પ્રમાણે ભિક્ષાદાનની પહેલા
સાધુને ઉદ્દેશ્ય કરીને સચિત્ત જલથી હાથ યા વાસણ આદિ ધોવા એ જ પુર કર્મ
કહેવાય છે પચન-પાચન-આદિ ક્રિયાઓ અથવા ભિક્ષા થવા આદિની ક્રિયા એ
પુર કર્મ કહેવાતા નથી

આ પુર.કર્મના, દાતા, દ્રવ્ય અને ગૃહની વિવક્ષાએ કરીને આઠ ભાગા
થાય છે, તે અહીં બતાવે છે—

- (૧) જ દાતા (પુરુષર્થર્થી), અન્યદ્વ્યમ્, અન્યદ્વ્યમ્ ।
- (૨) સ દાતા, અન્યદ્વ્યમ્ તદ્વ્યમ્ (યમ પુરુષર્થ કર્મ કૃત્ત્વ) ।
- (૩) સ દાતા, તદ્વ્યમ્ (યદ્વ્યમ્સુરિય પુરુષર્થ કર્મ કૃત્ત્વ), અન્યદ્વ્યમ્ ।
- (૪) જ દાતા, તદ્વ્યમ્, તદ્વ્યમ્ ।
- (૫) અન્યો દાતા, તદ્વ્યમ્, તદ્વ્યમ્ ।
- (૬) અન્યો દાતા, તદ્વ્યમ્, અન્યદ્વ્યમ્ ।
- (૭) અન્યો દાતા, અન્યદ્વ્યમ્, તદ્વ્યમ્ ।
- (૮) અન્યો દાતા, અન્યદ્વ્યમ્, અન્યદ્વ્યમ્ ।

પન્થમ મહેપ્ત મયમાઝ્મી મહી સાપૂનાં કન્થ્વી, તદિતરે મહા અક્ત્ત્વા ।

- ૧— ઘઠી (પુરુષર્થ કરનેષાલા) દાતા, અન્ય દ્વ્યમ્, અન્ય દ્વ્યમ્ ।
- ૨— ઘઠી દાતા, અન્ય દ્વ્યમ્, ઘઠી દ્વ્યમ્ ।
- ૩— ઘઠી દાતા, ઘઠી દ્વ્યમ્, અન્ય દ્વ્યમ્ ।
- ૪— ઘઠી દાતા, ઘઠી દ્વ્યમ્, ઘઠી દ્વ્યમ્ ।
- ૫— અન્ય દાતા, ઘઠી દ્વ્યમ્, ઘઠી દ્વ્યમ્ ।
- ૬— અન્ય દાતા, ઘઠી દ્વ્યમ્, અન્ય દ્વ્યમ્ ।
- ૭— અન્ય દાતા, અન્ય દ્વ્યમ્, ઘઠી દ્વ્યમ્ ।
- ૮— અન્ય દાતા, અન્ય દ્વ્યમ્, અન્ય દ્વ્યમ્ ।

હન આઠ મગોમેસે પહલા મગ ઓર આઠવો મગ સાપુકે તિપે કલ્પ્ય હૈ ઓર અન્ય સમ અકલ્પ્ય હૈ ।

૧	એલ (પુરુષર્થ કરનેષાર) દાતા,	અન્ય દ્વ્યમ્,	અન્ય દ્વ્યમ્
૨	એલ દાતા	અન્ય દ્વ્યમ્,	એલ દ્વ્યમ્
૩	એલ દાતા,	એલ દ્વ્યમ્,	અન્ય દ્વ્યમ્
૪	એલ દાતા	એલ દ્વ્યમ્,	એલ દ્વ્યમ્
૫	અન્ય દાતા,	એલ દ્વ્યમ્,	એલ દ્વ્યમ્
૬	અન્ય દાતા,	એલ દ્વ્યમ્,	અન્ય દ્વ્યમ્
૭	અન્ય દાતા,	અન્ય દ્વ્યમ્,	એલ દ્વ્યમ્
૮	અન્ય દાતા,	અન્ય દ્વ્યમ્,	અન્ય દ્વ્યમ્

આ આઠ ભાગમાંથી પહેલો ભાગ અને આઠમો ભાગ સાપુને માટે કલ્પનીય છે અને બીજા બધા અકલ્પનીય છે

સાધુનુદિશ્ય કરદવ્યાદિપ્રક્ષાલને પુરઃકર્મનિમિત્તકો દોષો ભવત્યેવેતિ ન તદિને તત્રાશનાદિકં ગ્રાહ્યમ્ ।

નનુ કસ્મિંશ્ચિદ્ભવને યેન પુરઃકર્મ્માચરિતં તદિતરસ્ય કરતો મિક્ષોપાદાને કથં દોષઃ ? इति चेदुच्यते—

યથા યેન વિપાક્તમન્નં સમ્પાદ્યતે તદિતરસ્ય હસ્તાદપ્યુપાદીયમાનં તદેવાન્નં મહત્તેજનર્થાય કલ્પતે, તથા પુરઃકર્મદૂષિતમપિ । અત્રાયં વિશેષઃ—યત્ર ગૃહે પુરઃકર્મ સમાચરિતં તત્ર તસ્મિન્ દિવસે સર્વં દ્રવ્યમકલ્પ્યમેવ ॥૩૨॥

यह सदा स्मरण रखना चाहिये कि यदि साधुके निमित्त हाथ या कुड्डी आदिको धोया हो तो पुरःकर्म दोष लगता ही है, इसलिये उस घरमें साधु, भिक्षा नहीं लेवे ।

પ્રશ્ન-હે ગુરુમહારાજ ! કિસી મકાનમેં એકને પુરઃકર્મ કિયા તો ઉસસે આહાર આદિ ન લેકર, દુસરે વર્તન યા દુસરે વ્યક્તિકે હાથસે લિયા જાય તો ક્યોં દોષ લગતા હૈ ?

ઉત્તર-હે શિષ્ય ! જૈસે-કિસીને વિષ-મિશ્રિત આહાર બનાયા હો તો બનાવે વાલેસે ન લેકર દુસરેકે હાથસે લિયા જાય તો મી વહ આહાર મહાન્ અનર્થકારી હોતા હૈ, ઉસી પ્રકાર, પુરઃકર્મ-દૂષિત આહાર આદિ મી અનર્થકારક હોતા હૈ ।

इतनी फिर विशेषता समझनी चाहिये कि, जिस घरमें पुरःकर्म किया गया हो उस घरमें उस दिन सब द्रव्य अकल्प्य होते हैं ॥ ३२ ॥

એ વાત સદા યાદ રાખવી કે જો સાધુને નિમિત્તે હાથ યા કુડછી આદિને ધોવા હોય તો પુરઃકર્મ દોષ લાગે છે જ, તેથી એ દિવસે એ ઘરમા સાધુ ભિક્ષા લે નહિ

પ્રશ્ન-હે ગુરુ મહારાજ ! કોઈ મકાનમા એકે પુરઃકર્મ કર્યું હોય તો ત્યા તેનાથી આહારાદિ ન લેતા, બીજા વાસણથી યા બીજી વ્યક્તિના હાથથી લેવામા આવે તો કેમ દોષ લાગે ?

ઉત્તર-હે શિષ્ય ! જેવી રીતે કોઈએ વિષમિશ્રિત આહાર બનાવ્યો હોય તો બનાવનારના હાથથી ન લેતા બીજાના હાથથી લેવામા આવે તોપણ એ આહાર મહાન્ અનર્થકારી થાય છે, તેમ પુરઃકર્મદૂષિત આહારાદિ પણ અનર્થકારક થાય છે

એટલી વિશેષતા સમજવી જોઈએ કે, જે ઘરમા પુરઃકર્મ કરવામાં આવ્યું હોય તે ઘરમા એ દિવસે બધા દ્રવ્યો અકલ્પનીય બને છે (૩૨)

मूष्म-एव उदउल्ले ससिणिद्धे ससरक्खे मट्टिया ऊत्ते ।

हरियाले हिंगुलप, मणोसिला अजणे लोणे ॥३३॥

गेरुय-वन्निय-सेट्टिय, सोरट्टिय पिठ-कुक्कुस कण य ।

उकिठ-मससट्टे, ससट्टे पेष वोद्धवे ॥ ३४ ॥

छाया—एवम् उदकाद्रः सस्निग्धः, सरक्खको वृषिका ऊतः ।

हरितालं हिङ्गुलकं, मनःशिलाञ्जन लवणम् ॥३३॥

गेरिष्ठ-वन्निक सेटिका, सोराष्टिका-पिठ-कुक्कुसाः कुतश्च ।

उत्कुष्ठमसंघट्टः, संघट्ट एव वोद्धव्यः ॥३४॥

सान्त्वयार्थः—एषं=इसी प्रकार उदउल्ले=उपकृते हुए अस्मद्विष ससणिद्धे=गीली रेखाओंसे सहित या ससरक्खे=सविच रजसे छुटित-सहित हाथ आदि हो, (तथा) मट्टिया=सविच मिट्टी कसे=साजीस्तार हरियाले=हरिताल हिंगुलप=हिंगुल मणोसिला=मैनसिल अजणे=साजीराञ्जन लोणे=सविच नमक ॥ गेरुय=मेरु वन्निय=पीली मिट्टी सेट्टिय=थेत मिट्टी-लड़ी सोरट्टिय=सोरठी मिट्टी-मोपी-चन्दन पिठ=तत्कालका पीसा हुआ आटा (तथा) कुक्कुस=तत्कालके लोहे हुए धान्यके दूप भूसे से भरे हुए य=और उकिठ=चाकूसे बनाय हुए कोछे, तूषे, ककड़ी आदिके कोमल कोमल टुकड़े, इन पूर्वोक्त किसी वस्तुसे भी असंसट्टे=खरबे सिपे हुए हाथ आदिको साधुके सिप किसी प्रकारसे बलित बनाया हो, जोकर या पूछकर साफ किया हो, ऐसे हाथको संसट्टे=पेष कण सिमड़ी वोद्धवे=मान छेवे, अर्थात् इस प्रकारके असंघट्ट हाथ आदिसे अथवा इनसे संसट्ट हाथ आदि से साधु आहार पानी नहीं छेवे, यह प्रकारणगत सम्बन्ध है ॥३३-३४॥

टीका—‘एवम् उदउल्ले’ इत्यादि । एवम्=इत्यमेव पुरःकर्मवदित्यर्थः । उदकाद्रः=जलससविचमलबिन्दुकः, सस्निग्धः=ईषदार्द्रः=आर्द्राभूतस्त्वरेस्तादिक—

‘एषं उदउल्ले’ इत्यादि, ‘गेरुय’ इत्यादि च ।

इसी प्रकार, गिरते हुए सविच जलकी धूर्तसे युक्त, थोड़ा, गीला

एव उदउल्ले इत्यादि गेरुय इत्यादि

के प्रभावे, पठ्या सविच कणम निदुब्बोधी मुक्त, योजनीय (कान्ति)

विन्दुनिपातरहित इति यावत्, सरजस्कः=सचित्तरजोऽवगुण्ठितः, हस्तादिवोद्धव्यः, तथा मृत्तिका=साधारणसचित्तमृत्तिका, ऊपः=क्षारमृत्तिका, हरितालं=स्वनामप्रसिद्धपीतवर्णधातुविशेषः, हिङ्गुलकं=स्वनामख्यातपार्थिवरागद्रव्यविशेषः, मनः-शिला=स्वनामख्यातरक्तवर्णधातुविशेषः 'मेनसील' इतिप्रसिद्धः अञ्जनं=सौवी-राञ्जनम्, लवणं=सचित्तसामुद्रिकलवणम्, गैरिक-वर्णिक-सेटिका-सौराष्ट्रिका-पिष्ट-कुक्कुसा इति, मूले आर्पत्वाल्मुत्तविभक्तिकं पदम्, तत्र गैरिकः=स्वनामप्रसिद्धो धातुः, वर्णिका=पीतवर्णमृत्तिका, सेटिका=श्वेतमृत्तिका 'खडी' इतिभाषाप्रसिद्धा, सौराष्ट्रिका=गोपीचन्दनं पिष्टं=गोधूमादिचूर्णम्, कुक्कुसः=तत्कालकण्डितधान्यतुषः, च=पुनः उत्कृष्ट=कूष्माण्डा-लावू-त्रपुप-तरम्बुजादीनां शस्त्रकृत श्लक्ष्णखण्डम्, एतैर्मृत्तिकादिभिरसंसृष्टः=साधवे भिक्षां ददामीतिकृत्वा संसर्गसम्मार्जनेन तदलिप्तः, संसृष्टः=तत्संसर्गसम्मार्जनेनापि तल्लिप्त एव कृतः=विहितो हस्तादिवोद्धव्यः । पुरः-कर्मयुक्तेन हस्तादिनेव उदकाद्रादिहस्तादिना, तथा मृत्तिकादिसंसृष्टहस्तादिकं केनापि विधिना साधुनिमित्तमसंसृष्टीकृत्य सम्मार्ज्यं, एवं मृत्तिकादिसंसृष्टहस्तादिना च ददतीं प्रत्याचक्षीत-तादृश मे न कल्पत इति ॥३३॥३४॥

(हाथकी रेखा गीली हो), सचित्त रजसे सहित तथा साधारण सचित्त मिट्टी, खारी मिट्टी, हरताल, हिङ्गुल, मेनसील, अंजन, सचित्त नमक, गेरू, पीली मिट्टी, खडिया मिट्टी, गोपीचन्दन, ताजा पीसा हुआ गेहूं आदिका आटा, तत्काल खांडा हुआ धान्यका तुष (बुस्सा), कुम्भड़ा (कहू), तुम्बा (ककड़ी), तथा तरबूजके छोटे-खंड, इन सबसे हाथ लिप्त हो अथवा किसी प्रकारसे साधुके लिये उसे (सचित्तसे लिप्त हाथको) अलिप्त किया हो और उस हाथसे भिक्षा देवे तो साधु कहें कि 'ऐसा आहार हमें नहीं कल्पता है' ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

रेखाओं कीली होय, सचित्त रज्जुथी सहित, तथा साधारण सचित्त माटी, खारी माटी, हरताल, हिङ्गुला, भण्णसील, सुरभो, सचित्त भीडु, गेरू, पीली माटी, पीडीनी माटी, गोपीयदन, ताण्ड दण्डेला धड आदिने आटे, ताण्ड आडेला धान्यना तुष (थूड), डोडड, दूधी तथा तडभूयना कडडा, ओ अधाथी हाथ लिप्त होय, अथवा डोड प्रकारे साधुने माटे तेने (सचित्तथी भरडायला हाथने) अलिप्त कर्या होय अने ओ हाथथी भिक्षा आपे तो साधु कडे डे 'ओवे आहार भने कल्पतो नथी.' (३३-३४)

४ ५ ६ ७ ८
मूष्म-असंसृष्टेण हृत्प्रेण, दृष्टीय भायणेण वा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
दिज्जमाण न इच्छिज्जा, पच्छाकम्म जहिं भवे ॥३५॥

छाया—असंसृष्टेण हृत्प्रेण, दृष्टीय भायणेण वा ।

दीपमानं नेच्छेत्, पश्चात्कर्म यत्र भवेत् ॥३५॥

सान्निध्यार्थ—जहिं=महा पच्छाकम्म=पश्चात्कर्म-साधुको आहार आदि देनेके बाद सचिष जलसे हाथ आदिका धोना भवे=दोनेवाला हो उस प्रकारके असंसृष्टेण=व्यञ्जन आदि कड़ी आदि से अस्मि याने साफ 'पेसे' हृत्प्रेण=हाथ दृष्टीय=कड़वी वा=अथवा भायणेण=धरतनसे दिज्जमाण=दिये जानेवाले आहार आदिकी साधु न इच्छिज्जा=इच्छा न करे, अर्थात् उस आहारादिको साधु न छेवे ॥३५॥

टीका-पश्चात्कर्म-दोपमाह-'असंसृष्टेण०' इत्यादि । यत्र=इस्तादी पश्चात्=दानानन्तरं कर्म भवेत्=सम्भवेत् साधुनेन असंसृष्टेण=व्यञ्जनादिनाऽस्मिन्नेन हस्तेन दृष्टीय भायणेन वा 'असंसृष्टे' स्वेतत्पत्पेकं सम्यग्यते, दीपमानमाहारादिकं नेच्छेत्=नामिच्छेत् मनसाऽपीत्यर्थात् । यत्र स्वार्थं व्यञ्जनादिना इस्तादिकं नोप-
ब्धिं किन्तु मिश्रसुविध्य भक्तादिदानार्थं इस्ताद्युपलक्ष्यो जायते, तत्र दानानन्तरं

अथ पश्चात्कर्मदोष घटाते हैं-'असंसृष्टेण' इत्यादि । भिक्षा देनेके अनन्तर गृहस्थको साधुके निमित्तसे सचिष जल आदिके द्वारा हाथ आदि प्रक्षालन करनेकी संभावना हो तो साधु, पेसे व्यञ्जन आदिसे अस्मि हाथ, कड़वी अथवा धरतनसे दिये जानेवाले आहारकी अभिलाषा न करे ।

गृहस्थके हाथ अपनेलिये व्यञ्जन आदिसे सिद्ध न हों तो उन हाथोंसे साधुको भिक्षा देवे, तदनन्तर सचिष जलसे हाथका धोना सम्भव है

द्वे पश्चात्कर्मदोष भवते उ-असंसृष्टेण इत्यादि ।

भिक्षा आदि पड़ी साधुने निमित्तसे सचिष जल आदि द्वारा हाथ आदि पों नाभयानी गृहस्थने भाटे संभावना होय, तो साधु कोवा व्यञ्जन आदिभी अतिव हाथ, कड़वी अथवा धरतनसे आपसवाभां आहारनी अभिलाषा न करे ।

गृहस्थका हाथ पोताने भाटे व्यञ्जनादिकी सिद्ध न होय तो जे अथवा साधुने भिक्षा आपे, पड़ी सचिष जलभी हाथ पोताने संभव है अने जे

સચિત્તજલેન તત્કરાદિક્ષાલનસમ્ભવઃ, તન્ન પ્રક્ષાલનાદિકં મિશ્રુનિમિત્તકમિતિ
પશ્ચાત્કર્મદોષો વિજ્ઞેયઃ, યદ્યેવવિદ્યેનાપિ હસ્તાદિના સ્વયં મુક્તીતાન્યસ્મૈ વા પરિવેષયે-
ત્તદા ન પશ્ચાત્કર્મદોષઃ, તત્ર પશ્ચાદ્ભાવિનઃ પ્રક્ષાલનાદેર્મિશ્રુનિમિત્તત્વાભાવાત્, યત્ર
દર્વ્યાદૌ પશ્ચાત્કર્મદોષસમ્ભાવનાયા અભાવસ્તત્ર નાયં પ્રતિષેધ ઇત્યાશયઃ ॥૩૫॥

મૂલમ્-સંસદ્દે^૧ણ ય હૃથે^૩ણ, દઘ્વી^૪એ ભાય^૬ણે^૫ વા ।

દિજ્જમાણં પડિચ્છિજ્જા^૭, જં તત્થે^૮સણિયં^૯ ભવે^{૧૦} ॥૩૬॥

છાયા—સંસદ્દેન ચ હસ્તેન, દર્વ્યાં ભાજનેન વા ।

દીયમાનં પ્રતીચ્છેત્, યત્તત્રેપણીયં ભવેત્ ॥૩૬॥

સાન્વયાર્થઃ—સંસદ્દેણ=વ્યજ્ઞનાદિસે લિપ્ત હૃથેણ=હાથ ય=યા દઘ્વીએ=
કુડછી વા=અથવા ભાયણેણ=વરતનસે દિજ્જમાણં=દિયાજાનેવાલા આહારાદિ ઠા
તત્થ=વહાં-ઉસ આહારાદિમ જં=જો એસણિયં=ઉદ્ગમ-ઉત્પાદના-આદિ-દોષ-
રહિત ભવે=હો, ઉસે પડિચ્છિજ્જા=હેવે ॥૩૬॥

ટીકા—‘સંસદ્દેણ’ ઇત્યાદિ । ટીકા સ્પષ્ટા ॥૩૬॥

और वह प्रक्षालन साधुके निमित्तसे होगा, इसलिये वहाँ पश्चात्कर्मदोष
लगता है । यदि ऐसे (लिप्त किये हुए) ही हाथसे स्वयं भोजन करे
या दूसरेको परोसे तो पश्चात्कर्मदोष नहीं लगता, क्योंकि बादमें होने-
वाले उस प्रक्षालन आदि कर्मका निमित्त, साधु नहीं रहता है—अर्थात्
जिस कुडछी आदिमें पश्चात्कर्म होनेकी सम्भावना न हो वहाँ यह निषेध
नहीं है—यानी वह लेना कल्पता है ॥ ३५ ॥

‘संसद्वेण’ इत्यादि । संसृष्ट हाथ, कुडछी और वर्तनसे दिये जाने-
वाले आहारमेंसे जो एषणीय अर्थात् उद्गम-उत्पादना-आदिदोषरहित
हो वह साधु ग्रहण करें ॥ ३६ ॥

પ્રક્ષાલન સાધુના નિમિત્તે થાય, તેથી તેમા પશ્ચાત્કર્મદોષ લાગે છે એવા
(લિપ્ત કરેલા—ખરડાયેલા) જ હાથથી પોતે ભોજન કરે યા ખીજને પીરસે તો
પશ્ચાત્કર્મદોષ લાગતો નથી, કારણ કે ત્યારબાદ થનાર પ્રક્ષાલન—આદિ કર્મનું
નિમિત્ત સાધુ રહેતો નથી અર્થાત્ એ કુડછી આદિમા પશ્ચાત્કર્મ થવાની સભાવના
નહિ હોય, ત્યાં એ નિષેધ નથી એટલે કે એ આહાર લેવો સાધુને કલ્પે છે (૩૫)

સંસદ્દેણ ઇત્યાદિ સંસદ્દે હાથ, કુડછી અને વાસણથી આપવામા આવતા
આહારમાથી જે એષણીય અર્થાત્ ઉદ્ગમ-ઉત્પાદના-આદિ દોષથી રહિત હોય તે
સાધુ ગ્રહણ કરે (૩૬)

१ ४ ३ ५ १ १
मृत्म्-बुण्हं तु भुजमाणाण, एगो तस्य निमन्तय ।

० ८ ६ ११ १० ११
दिज्जमाण न इच्छिज्जा, छंदं से पडिलेहए ॥३७॥

छाया—द्वयोस्तु सुखानयोः, एकस्तत्र निमन्त्रयेत् ।

वीर्यमान नेच्छेत्, छन्दं तस्य प्रतिच्छेत्सयेत् ॥३७॥

सान्त्वयार्थः—तस्य=वहां भुजमाणाण=भोजन करते हुए बुण्हं=दोनोमेंसे तु=यदि एगो=एक आदमी निमन्तय=निमन्त्रित करे—आहारादि देना चाहे तो दिज्जमाण=नह दियाजानेवाला आहारादि (साधु) न इच्छिज्जा=न चाहे-न छेवे (किन्तु) से=उस नहीं निमन्त्रण करनेवालेके छंदं=अभिप्रायको पडिलेहए=देखे ॥३७॥

टीका—‘बुण्हं तु’ इत्यादि । तत्र=तयोः=एकवस्तुस्वामित्वेन प्रसिद्धयोः, द्वयोः सुखानयोः=(अत्र सप्तम्यर्थे पक्षी सुखपातुश्च पास्तनाभ्यपहारोभयार्थक-स्तत्र) पातयतोः, भोक्तृमुद्यतयोश्च मध्ये (पास्तनार्थकत्वे तु परस्मैपदं स्वप्नमूहनीयम्) (यदि) एकः=अन्यतरः निमन्त्रयेत्=वातुमुद्यतेत, तदा वीर्यमानम् (आहारादि) मिष्टुः नेच्छेत्, किन्तु तस्य=दानोद्यतेतरस्य छन्दं=अभिप्रायं चू नेत्रमिकारादि कपबिहै प्रतिच्छेत्सयेत्=मेछेत-‘दानमस्येष्टं न चे’-ति निश्चिनुयादित्यर्थः ॥३७॥
ततः किं कुर्यादित्याह—‘बुण्हं तु’ इत्यादि ।

‘बुण्हं तु०’ इत्यादि । यदि एक वस्तुके दो स्वामी हों तथा दो गृहस्थ भोजन करनेके लिये उद्यत हुए हों, और उन दोनोंमेंसे एक व्यक्ति आहार देनेके लिये उद्यत हो तो ऐसे आहारकी इच्छा मिष्टु न करे, किन्तु दूसरेके भोह नेत्र आदि विकारसे अभिप्रायका अनुभव करे कि बहरान (देने)में इसकी सम्मति है या नहीं ? ॥ ३७ ॥

इसके पश्चात् क्या करे ? सो कहते हैं—‘बुण्हं तु०’ इत्यादि ।

बुण्हं तु० इत्यादि. जो जो वस्तुना दो स्वामी होय तब दो गृहस्थों को भोजन करता होय जाने को विचार्यो जो कि आहार आपणा भाटे उद्यत होय तो जेना आहारनी उच्छा मिष्टु न करे. परंतु जीवना प्रमथ नेत्र, आदिना विकारकी अभिप्रायना अनुभव करे के बहोशवधानों कोनी समति छे के नहि ? (३७)

जो भली शु करे ? ते करे छे—बुण्हं तु० इत्यादि

^२ मूलम्-^४ दुण्हं तु ^३ भुंजमाणानं, ^५ दोवि ^१ तत्थ ^६ निमंतए ।

^{११} दिज्जमाणं ^{१२} पडिच्छिज्जा, ^८ जं ^७ तत्थेसणियं ^९ भवे ^{१०} ॥३८॥

छाया—द्वयोस्तु भुञ्जानयो, द्वावपि तत्र निमन्त्रयेताम् ।

दीयमानं प्रतीच्छे, द्यत्तत्रैषणीयं भवेत् ॥३८॥

सान्त्वयार्थः—अगर-भुंजमाणानं=भोजन या खाद्य पदार्थोंके रक्षण करते हुए दुण्हं=दोमैसे तु=यदि तत्थ=वहां दोवि=दोनों ही निमंतए=निमन्त्रण करे-आहारादि धामे तो तत्थ=उस आहारादिमैसे जं=जो एसणियं=एषणीय-निर्दोष हो वह दिज्जमाणं=दिया जानेवाला आहारादि पडिच्छिज्जा=लेवे ॥३८॥

टीका—यद्युभावपि निमन्त्रयेतां तदा तत्र यदेषणीयं तद् गृहीयादित्यर्थः ॥३८॥

^१ मूलम्-^२ गुव्विणीए ^३ उवण्णत्थं, ^४ विविहं ^५ पाणभोयणं ।

^५ भुंजमाणं ^६ विवज्जिज्जा, ^७ भुत्तसेसं ^८ पडिच्छए ॥३९॥

छाया—गुर्विण्यै उपन्यस्तं, विविधं पान-भोजनम् ।

भुज्यमानं त्रिवर्जयेद्, भुक्तशेषं प्रतीच्छेत् ॥३९॥

सान्त्वयार्थः—गुव्विणीए=गर्भवतीके लिए उवण्णत्थं=बनाकर रखा हुआ विविहं=नाना प्रकारका पाणभोयणं=खान-पान (यदि वह) भुंजमाणं=खा रही हो तो (उस आहारादिको साधु) विवज्जिज्जा=वरजे-न लेवे, (किन्तु) भुत्तसेसं=गर्भवतीके भोजन करलेनेके बाद जो शेष रहा हो तो उसे पडिच्छए=लेवे ॥३९॥

टीका—‘गुव्विणीए०’ इत्यादि । गुर्विण्यै=गर्भवत्यै, उपन्यस्तं=गर्भपोषणार्थं=तदीयरूप्यनुकूलतया सम्पादित स्थापितं वा विविधं=नैकप्रकारं पान-भोजनं=

यदि वे दोनों आहार देनेको उद्यत हों और वह आहार एषणीय हो तो ग्रहण कर लेवे ॥३८॥

‘गुव्विणीए०’ इत्यादि । गर्भवती स्त्रीकी इच्छा के अनुसार अर्थात् उसके लिये बनाये हुए तथा गर्भको पुष्ट करनेवाले अनेक प्रकारके पान

जो आहार आपवामा ओ गेठ उद्यत होय अने ओ आहार ओषणीय होय तो साधु ते ग्रहण करे (३८)

गुव्विणीए० इत्यादि गर्भवती स्त्रीकी इच्छाने अनुसरने अर्थात् ओने भाटे बनावेला तथा गर्भने पुष्ट कराना अनेक प्रकारना पान अने खोजन

पान=पेय-प्रपायकादिकं, भोजन=भोज्यं मोदकादिकं (तया) मुख्यमानम्
उपमुख्यमानं च निवर्तयेत्=न गृहीयात् यतस्तदर्थोपकल्पिताऽऽहारादिग्रहणे यया-
रुच्याहारायभावाच्चिच्छामस्ततश्च गर्भपीडा-सत्पातादिसम्भवः । ननु तर्हि किं
सर्वथा विवर्जयेदित्याह-‘मुक्ते’ति-मुक्तशेष=मुक्तादनभिर्हं मतीच्छेत्=
उपाददीत् ॥३९॥

सूक्ष्म-सिया य समणद्वाप, गुर्विणी कालमासिणी ।

उद्विया वा निसीपज्जा, निसल्ला वा पुण्ड्रप ॥४०॥

त भवे भत्तपाण तु, सजयाण अकप्पियं ।

दितिय पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिस ॥४१॥

छाया—स्याच्च भ्रमणार्थं, गुर्विणी कालमासिनी ।

उत्पिता वा निपीदेत्, निपण्णा वा पुनरुचिष्ठेत् ॥४०॥

सूक्ष्मवेष्ट-पानं तु, संयतानामकरिष्य(त)म् ।

वदती मत्पाचसीत्, न मे कल्पतं वाहम् ॥४१॥

साम्बपार्थः—य=और कालमासिणी=नगदीक प्रसवकालमासी गुर्विणी=
गर्भवती स्त्री सिया=यदि-क्याचित् उद्विया वा=पहलेसे खड़ी हो (किन्तु) सम
णद्वाप=साधुके लिए अर्थात् साधुको आहारादि देनेके लिए निसीपज्जा=बैठे
वा=भयवा निसल्ला=पहलेसे बैठी हुई (साधुके लिए) पुण्ड्रप=ठठे,

और भोजन (मोदक आदि) का और वह जिसका उपभोग कर रही
हो उस आहारका (साधु) त्याग करे—ग्रहण न करे । क्योंकि उसके
लिखे पनाये हुए भोजनको ग्रहण करनेसे उसकी इच्छाका भंग होकर
गर्भको पीडा पहुँचेली और गर्भपात तक होनेका सम्भव हो जायगा ।
तो क्या विसा आहार लेय ही नहीं? सो कहते हैं—गर्भवती के भोजन कर
लेने बाद जो आहार अवशेष रहे उसे ग्रहण करनेमें दोष नहीं है ॥३९॥

(मोदक आदि)ने अपने ते जेने। उपभोग करी छी छे। ते आहारने कुछ
त्याग करे-अथ न करे, अथ कुछ के जेने भाटे जनायवाभा आवेवा केजानने अथ
करवासी तेने अथने अनुसार केजान नहि मजे तथी जेनी छे। जेने। अथ
थो जेने अथने पीज पछे। अथने गर्भपात पछे कुछ जयाने। सभय रह्यो-
ते गु जेने आहार लेवे। नहि ? ते भाटे छे छे के-गर्भवती केजान करी छे
त्यागपी के आहार अवशेष रह्यो तेने अथ करवाभा होय नथी। (३९)

तं तु=तो वह भक्षपाणं=आहार-पानी संजयाणं=साधुओंके लिए अकल्पितं=अकल्पनीय भवे=होता है, (अतः) दिनिथ=देनेवालीसे (साधु) पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका आहारादि मे=मुझे न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥४०॥४१॥

टीका-‘सिया य०’ ‘त भवे’ इत्यादि । च=पुनः उत्थिता=दण्डवत्समवस्थिता, कालमासिनी=कालमासशब्देनात्र प्रसवकालमासो गृह्यते, स च सप्तमासादारभ्य सार्द्धसप्तरात्राधिकं नवमासं यावत्, तद्वती-प्राप्तप्रसवयोग्यसमयेत्यर्थः, गुर्विणी=गर्भवती, स्यात्=रुदाचित्, श्रमणार्थं=साधुनिमित्तं-सा एवे दातुमित्यर्थः, निपीदेत्=उपविशेत्, वा=अथवा, निपण्णा=उपविष्टा पुनरुत्तिष्ठेत्, तदा तत्=तया दीप्तमानं भक्त-पान तु संयताना=संयमवताम् अकल्पक(त)म्=अग्राह्यम्, अतो ददतीं प्रत्याचक्षीतेत्यादि पूर्ववत् ।

‘सर्वे वाक्य सावधारणं भवती’-तिन्यायेन उत्थिता यदि दातुमुपविशेदेव,

‘सिया य०’ इत्यादि ‘त भवे०’ इत्यादि च । प्रसव-काल-मासवाली अर्थात् सातवें महीनेसे आरम्भ करके साढ़े सात रात सहित नववें महीने तक, अर्थात् सातवें महीनेके बाद प्रसव होनेतकके समयवाली स्त्री, यदि खड़ी हुई हो और साधुको भिक्षा देनेके लिये बैठे, अथवा बैठी हुई हो किन्तु भिक्षा देनेके लिये उठे तो उसके द्वारा दिया जानेवाला आहार, समयियोंके लिये कल्प्य नहीं है, अतः देनेवाली (स्त्री) से कहे के ‘ऐसा आहार हमें कल्पता नहीं है ॥’

सब वाक्य, ‘सावधारण अर्थात् निश्चय करानेवाले होते हैं’ इस न्यायके बलसे यहाँ पर यह तात्पर्य निकलता है कि यदि देनेवाली बैठी हो और खड़ी होकरके ही आहार देवे, या खड़ी हो किन्तु बैठ करके ही

सिया य० इत्यादि तं भवे० इत्यादि प्रसवकाल-मासवाणी अर्थात् सातमा महीनाथी आरंभीने साडा सात रात सहित नवमा महीना सुधी, ओटले डे सातमा महीना पछी प्रसव थाय त्यासुधीना समयवाणी स्त्री ने जल्दी डाय अने साधुने भिक्षा आपवाने माटे जेसे, अथवा गेठी डाय परन्तु भिक्षा आपवाने माटे उठे तो तेज्जे आपेवो आहार समयीजोने माटे कल्पनीय नहीं, हेनारी स्त्रीने कहेवु डे ‘जेवो आहार मने कल्पतो नहीं’

गंधा वाक्यो ‘सावधारण्य अर्थात् निश्चय करवावाणा डाय छे’ जे न्याया-नुसार अडीं जे तात्पर्य नीकजे छे डे जे आपनारी गेठी डाय अने जल्दी थडने जे आहार आपे या जल्दी डाय परन्तु जेसीने जे आहार आपे तो जे

ઉપવિષ્ટા ચોષિષ્ઠેદેવ તથા લીયમાનમાહારાલિકમકલ્પકં(તં) સ્યાદિતિ । તત્તસ્ય-
 યાંડવધારણેનેદમાપાવિ-ઉત્થિતા તાદૃષી ગર્ભવતી યદુસ્થિતૈષ, ઉપવિષ્ટા ચોષિષ્ઠે
 દષાત્તદા સાધુનાં નાડકલ્પકં(તં) ક્ષિન્તુ ગ્રાણમેવેતિ સ્થવિરકલ્પકાપેસમિદમ્ ।
 જિનકલ્પમિસ્તુ પ્રથમવિષસાવેષ તથા લીયમાનં ન ગૃણ્ણત્ત્વ ઇતિ હૃદ્દાઃ ॥

‘કાલમાસિની’ પદેન, પૃથ્વમાસાનન્તરં ગર્ભસ્ય ગુરુત્વેનોત્થાનાલિક્રિયાયાં
 તત્સમ્મલ્લનાદિના તત્સ્યા ગર્ભસ્ય ચ પીઠાડવચ્ચંગામિનીતિ સસૃષિતમ્ ॥૪૦॥૪૧॥

મૂલ્મ-થળગ પિજ્જમાણી (ય), દારગં વા કુમારિય ।

ત નિશ્ચિવિત્તુ રોયત, આહરે પાણ ભોયણ ॥૪૨॥

ત ભવે ભત્ત-પાણ તુ, સજયાણ અકપ્પિય ।

દિતિય પડિયાહ્વલ્લે, ન મે કપ્પહ્ તારિસ ॥૪૩॥

આહાર દેવે તો ઉસસે વિયા જાનેવાલા આહાર અકલ્પ્ય હોતા હૈં । ફસલા
 તાત્પર્ય યહ હુઆ કિ દેસી ગર્ભવતી સ્ત્રી યદિ પેઠી હો ઓર પેઠી-પેઠીહી
 આહાર દેવે યા સ્ત્રી હો ઓર સ્ત્રી-સ્ત્રી હી આહાર દેવે તો સાધુઓંકિ
 લિયે અકલ્પ્ય નહીં હૈ, કિન્તુ કલ્પનીય હી હૈ । યહ વાત, સ્થવિર-કલ્પકી
 અપેક્ષાસે સમજની જાહિયે । વૃદ્ધોંકા મત્ત હૈ કિ જિનકલ્પી મહારાજ,
 ગર્ભકે પ્રથમ દિનસે હી ગર્ભવતી સ્ત્રીકે હાથસે વિયા જાનેવાલા આહાર
 સર્વથા નહીં હેતે હૈ ।

‘કાલમાસિની’ પદસે યહ સૂચિત કિયા હૈ કિ-ઉટે મહીનેકે પાડ
 ગર્ભ મારી હો જાતા હૈ, ફસ કારણ ફિલ્લને જોલનસે ગર્ભવતીકો તથા ઉસક
 ગર્ભકો પીઠા અવચ્ચ હોતી હૈ ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥

રીતે આપવામા આવતો આહાર અકલ્પ્ય જાને છે જોનું તાત્પર્ય જો મધુ કે
 જોવી ગર્ભવતી સ્ત્રી જો બેઠી હોય તો બેઠી-બેઠી જ આહાર આપે યા જોમી હોય
 તો જોમી-જોમી આહાર આપે તો સાધુને માટે તે અકલ્પ્ય નથી, પરંતુ કલ્પનીય છે.
 આ વાત સ્થવિર કલ્પની અપેક્ષાએ સમજવી જોઈએ. વૃદ્ધોંકા મત્ત જોયો છે
 કે જિનકલ્પી મહારાજ ગભના પ્રથમ દિવસથી જ ગર્ભવતી સ્ત્રીના હાથથી આપવામાં
 આવતો આહાર સર્વથા લેવા નથી.

કાલમાસિની એ શબ્દથી સૂચિત કરવામા આવ્યું છે કે હવે મહીના પડી
 ગર્ભ ભરે મધુ જાય છે તેથી હીલ-ચાલ કરવાથી ગર્ભવતી તથા જોના ગર્ભને
 અવચ્ચ પીડ થાય છે (૮૦-૮૧)

छाया—स्तन्यं पाययन्ती (च), दारकं वा कुमारिकाम् ।

तं निक्षिप्य रुदन्त, माहरेत्पान-भोजनम् ॥४२॥

तद्भवेद्भक्त-पानं तु, संयतानामकल्पिक(त)म् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥४३॥

सान्वयार्थः—दारकं=लड़के कुमारिकं=लड़की वा=अथवा नपुंसक किसीभी
 धनको धणगं=स्तन्य-दूध पिज्जमाणी=पिलाती हुई तं=उस बच्चेको रोयंतं=रोते
 एको निक्षिप्यवित्तु=भूमि आदि पर रखकर (यदि) पाण-भोचणं=आहार-
 नी आहरे=देवे, तं तु=तो वह भक्तपाणं=आहार-पानी संजघाणं=साधु-
 ाँके लिए अकप्पियं=अकल्पनीय भवे=होता है, (अतः) दितियं=देनेवालीसे
 डियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका आहारादि मे=मुझे न कप्पइ=
 हीं कल्पता है ॥४२-४३॥

टीका—‘धणगं’ इत्यादि । दारकं=शिशुम्, कुमारिकां=वालिकाम्, ‘वा’
 शब्दात्संगृहीतं नपुंसकञ्च, स्तन्यं=दुग्धं पाययन्ती, तं=पिबन्तं शिशुप्रभृतिकं रुदन्तं=
 रुदन्तं निक्षिप्य=भूम्यादौ निधाय पान-भोजनमाहरेत् तदा तद्भक्त-पानं तु संय-
 तानामकल्पिकं(तं) भवेत्, अतो ददतीं प्रत्याचक्षीत—तादृशं मे न कल्पत इति ।

अत्रायमभिसन्धिः—यदि दारकादिः केवलं स्तन्यपानोपजीवी स्तन्यपानान्न-
 भोजनोभयोपजीवी वा भवेत् तं पाययन्ती स्तन्यपानं सन्त्याज्य पानभोजनं दद्यात्,

‘धणगं’ इत्यादि, ‘तं भवे’ इत्यादि ।

स्त्री यदि, लड़के, लड़की या नपुंसकको दूध पिलाती हो और उस
 पीनेवाले रोते हुए बालक आदिको, जमीन पर रख कर, पान-भोजन
 देवे तो साधु कहे कि ‘ऐसा आहार, मुझे नहीं कल्पता है,’ यहाँ तात्पर्य
 यह है कि, यदि बालक दूधमुहाँ हो अथवा दूध भी पीता हो और
 अन्न भी खाता हो, उस बालकको स्तनपान छोड़ा कर आहार पानी देवे,

धणगं० इत्यादि, तं भवे० इत्यादि

जे स्त्री पुत्र पुत्री के नपुंसकने दूध पाती होय अने ओ पीनारा रता
 पाणक आदिने जमीन पर भूझीने लोअन-पान आपे तो साधु कहे के ‘अवे
 आहार भने कल्पतो नथी’ अही तात्पर्य ओ छे के जे पाणक दूधमुअ (दूध
 पर न) होय अथवा दूध पीतु होय तथा अन्न पणु आतु होय, तो अवे
 पाणकने स्तनपान छोड़ापीने आहार-पाणी आपे; अथवा केअ पाणक स्तनपान

અથવા ય શિશુ સ્તન્યમપિષ્ણદ્ધે સમીપે વા તિષ્ઠેત્ પરિસ્પર્શ્ય વાતું પૃથગ્મૂળાય
તસ્યાં યદિ સ રૂપાત્ તદાપિ તથા લીયમાનમાહારાદિકં સંપતાનામકરત્પિષ્ણદ્ધે,
શિશ્નાપાહારાન્તરાય-કર્ષણસ્ત-મૂમિ-મચ્ચકાદિસ્પર્શજનિતપીડા-માંસાશ્નિમાર્મા-
કુકુરાદિજનન્તુકૃતોપવાસાવિસમ્મથાત્, વૃણ્યતે હિ ક્ષવન નિર્વેનાદૌ સ્થાને મૃના-
સાદયો વાસાનપદ્મસ્ય પસ્યાન્તેતિ ॥૪૨॥૪૩॥

મૂમ્-જ ભવે મત્તપાણ તુ, કપ્પાકપ્પમિ સંકિય ।

દિતિય પઢિયાંકરત્વે, ન મે કપ્પહ તારિસ ॥૪૪॥

છાયા—યદ્વેદ્યક્ત પાનન્તુ, કપ્પાકપ્પમ્યે શક્તિસ્ ।

વદતી પ્રત્યાપસીત, ન મે કપ્પસે સહસ્ય ॥૪૪॥

સાન્વયાર્થઃ—જ=જો મત્તપાણ તુ=મચ્ચનાદિ કપ્પાકપ્પમિ=કપ્પ્ય કપ્પમ્યે
વિપયમે સંકિય=શક્તિ-શક્તિસ્ત્વ મચ્ચ=હો તો દિતિય=દેનેવાલીસે પઢિયા-
કરત્વે=કરે કિ તારિસ=સ પ્રકારકા આહારાદિ મે=મુઠે ન કપ્પહ=ના
કપ્પતા હૈ ॥૪૪॥

યા કોઈ બાલક, સ્તન-પાન ન કરતા હોવા મી ગોદમેં યા સમીપમેં બેઠા હો
ઉસે ઝોકકર સ્ત્રી આહાર દેનેકે લિયે જાવે ઓર બાલક રોને લગે તો મેં
ઉસકે દ્વારા દિયા જાનેવાલા આહાર, સંપમિયોકો પ્રાપ્ત નહીં હૈ, ક્યોંકિ
હસસે ઉસકે બાલકકે આહારમેં અન્તરાય પડતી હૈ, માતૃ વિરહજન
હુ લ્હ હોતા હૈ, કઠોર હાથ, મૂમિ, સ્વાદ આદિકે સ્પર્શસે પીડા હોતી હૈ
ઓર માંસભોજી પિલાય કુસે આદિ જાનબરોકે દ્વારા ઉપદ્રવ્ત હોનેકા
સન્મથ રહતા હૈ । કહીં (પદ્મારી પ્રદેશેમેં) શૃગાલ (શીંદડ), બાલકોંકો
ઘઠા કર લે માગસે હૈ પેસા દેસા જાતા હૈ ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥

ન ક્ષતુ ડોય પશુ ખેળામાં યા સમીપમાં બેઠુ ડોય, તેને બેઠીને સ્ત્રી આહાર
આપવાને માટે બધા બને બાળકે થવા લાગે તોપણ તેણે આપેલા આહાર
સ સમીપમાં માટે પ્રાપ્ત નથી, કારણ કે તેથી તેના બાળકના આહારમાં અવરોધ
પડે છે, માતૃવિરહજન્ય દુઃખ થાય છે, કઠોર હાથ, મૂમિ, ખટલા આદિના સ્પર્શસે
પીડા થાય છે અને માંસભોજી પીલાય કુસે આદિ જાનબરોકે દ્વારા ઉપદ્રવ
થવાને પણ સમર્થ રહે છે કપાક કપાક (પદ્મારી પ્રદેશેમાં) શિયાળ બાળકને
ઘઠની બાથ છે એવું બેવામાં આવે છે (૪૨-૪૩)

टीका—‘जं भवे०’ इत्यादि । यद्भक्त-पानं तु कल्प्याकल्प्ये=कल्प्यं च अक-
ल्प्यञ्चेति समाहारद्वन्द्वे कल्प्याकल्प्यं तस्मिन्, भावप्रधानश्चाय निर्देशस्ततश्च कल्प्य-
त्वेऽकल्प्यत्वे चेत्यर्थः, कल्प्यत्वमुद्रमादिदोषरहितत्वमकल्प्यत्वं च तत्सहितत्वम्,
तत्र शङ्कितं=शङ्का(संशय)युक्तत्वम् ‘इदं भक्तपानं कल्प्यमकल्प्य वे’-त्येवंविधसंशय-
विषयीभूतमित्यर्थः, भवेत् तत् ददतीं प्रत्याचक्षीत-तादृशं मे न कल्पत इति ॥४४॥

^१ मूलम्-^{११} दगवारेण ^२ पिहियं, ^३ नीसाए ^४ पीढएण वा ।

^५ लोढेण ^६ वा ^७ विलेवेण, ^८ सिलेसेण ^९ वि ^{१०} केणइ ॥४५॥

^{१२} तं ^{१३} च ^{१४} उब्भिदिआ ^{१५} दिज्जा, ^{१६} समणट्टाए ^{१७} व ^{१८} दावए ।

^{१९} दितियं ^{२०} पडियाइक्खे, ^{२१} न मे ^{२२} कप्पइ ^{२३} तारिसं ॥४६॥

छाया—दकवारेण पिहितं, निश्रया पीठकेन वा ।

लोष्टेन वा विलेपेन, श्लेषेण वा केनापि ॥४५॥

तच्चोद्भिद्य दद्यात्, श्रमणार्थं वा दापयेत् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥४६॥

सान्त्वयार्थः—दगवारेण=जलके भरे हुए घड़ेसे नीसाए=घंटीके पुडियेसे
या पीसनेकी शिलासे वा=अथवा पीढएण=पीढेसे लोढेण=लोढेसे वा=अथवा
विलेवेण=मिट्टी आदिके छेपसे वि=अथवा केणइ=दूसरे किसी प्रकारके सिले-
सेण=मोम लाख आदि चिकने पदार्थसे पिहियं=आच्छादित या मुद्रित किया-
हुआ अशनादिका वरतन हो, तं च=उसे यदि समणट्टाए=साधुके लिए उब्भि-
दिआ=उघाड़ (खोल) कर दिज्जा=खुद देवे वा=अथवा दावए=दूसरेसे दिलावे
तो दितियं=देती हुईसे साधु पडियाइक्खे=रुहे कि तारिसं=ऐसा आहारादि
मे=मुझे (लेना) न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥४५-४६॥

‘जं भवे’ इत्यादि । ‘यह भक्त-पान कल्प्य है या अकल्प्य’ इस
प्रकार जिसमें सन्देह हो वह भक्त-पान देनेवालीसे साधु कहे कि ऐसा
आहार मुझे ग्राह्य नहीं है ॥ ४४ ॥

जं भवे० इत्यादि ‘आ बोधन-पान कल्प्य छे के अकल्प्य ?’ ओ प्रकारने।
जेभा स देह उत्पन्न थाय ते बोधन-पान आपनारीने साधु कहे के ओवो आहार
भने ग्राह्य नथी (४४)

મયના ય શિશુઃ સ્વન્યમપિવણ્ણ સમીપે યા તિષ્ઠેત્ પરિત્યજ્ય વાતું પુનઃસૂત
તસ્યાં યદિ સ રુધાત્ તદાપિ તયા દીયમાનમાહારાદિકં સંપતાનામકત્વિષ્ઠ(વે)
શિશ્વાધાહારાન્તરાય-કર્કશસ્ત-મૂમિ-મજ્જાકાદિસ્પર્શનિતપીઢા-માંસાશિ-માર્મ
કુકુરાદિઅનુકુતોપધાતાદિસમ્મથાત્, વૃક્ષ્યતે હિ કવન નિર્નનાદૌ સ્થાને મૃગ
સાદયો વાલાનપહત્ય પલાયન્તે इति ॥૪૨॥૪૩॥

મૂમ્-જ^૧ મવે^૨ મત્તપાણ^૩ તુ, કપ્પાકપ્પમિ^૪ સકિય^૫ ।

દિતિય^૬ પઢિયા^૭ફક્ષે, ન મે^૮ કપ્પ^૯ફ તારિસ^{૧૦} ॥૪૪॥

ઢાયા—મૂલ્લેલ્લક પાનન્તુ, કપ્પાકપ્પ્યે સક્કિત્તમ્ ।

દ્વર્તી પ્રત્યાવસીત, ન મે કપ્પતે સક્કમ્ ॥૪૪॥

સાન્નયાર્ય—જં=જો મત્તપાણં તુ=મજ્જનાદિ કપ્પાકપ્પમિ=કપ્પ્ય અક્કમ
વિપયમે સંકિય=સક્કિત્ત-સક્કાસ્પદ મવે=હો સો દિતિય=દેનેવાલીસે પરિય
ફક્ષે=કહે ફિ તારિસં=ઇસ પ્રકારકા આહારાદિ મે=મુઢે ન કપ્પફ=ન
કપ્પતા હે ॥૪૪॥

યા કોઈ પાલક, સ્તન-પાન ન કરતા હુઆ મી ગોવ્મં યા સમીપમેં વેઢા હો
ઉસે છોડકર છી આહાર દેનેકે લિયે જાવે ઓર વાલક રોને લગે તો યં
ઉસકે દ્વારા દિયા જાનેવાલા આહાર, સંપમિયોંકો ગ્રાહ્ય નહીં હે, ક્યોંકિ
ઇસસે ઉસકે પાલકકે આહારમેં અન્તરાય પડતી હે, માતૃ-ચિરજન્મ
દુઃખ હોતા હે, કઠોર હાય, મૂમિ, સ્વાટ આદિકે સ્પર્શસે પીઢા હોતી હે
ઓર માસમોજી પિલાવ કુસે આદિ જાનઘરોંકે દ્વારા ઉપધાત હોનલ
સમ્મથ રહતા હે। કહીંર (પહાડી પ્રદેશોંમેં) મૃગાલ (ગીવડ), વાલકોંકો
ઘઠા કર લે માગતે હે યેસા દેસા જાતા હે ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥

ન કસ્તુ હોય પણ જોળામાં યા સમીપમા બેઠુ હોય, તેને બેઠીને સી અપાર
આપવાને માટે જાય અને જાગર થવા લાગે તોપણ તેણે આપેલા અન્ન
સમીપીને માટે શ્રદ્ધા નથી, કારણ કે તેથી તેના જાળકના આહારમા અવર
પડે છે, માતૃચિરજન્મ દુઃખ થાય છે કઠોર હોય, મૂમિ, ખાટલા આદિના સ્પર્શ
પીડા થાય છે અને માસભોજી પિલાઈ ફૂલસં આદિ જાનવરો દ્વારા ઉપદ
ધવાને પણ સહન રહે છે ક્યાક ક્યાક (પહાડી પ્રદેશોમાં) ચિયાવ આગેને
ઉઠવી જાય છે, એવું બેચમાં આવે છે (૪૨-૪૩)

छाया—अशनं पानकं वापि स्वाद्यं तथा ।

यज्जानीयात् शृणुयाद्वा, दानार्थं प्रकृतमिदम् ॥४७॥

तद्भवेद्भक्त-पानं तु, संयतानामकल्पक(त)म् ।

ददतीं मत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥४८॥

सान्वयार्थः—जं=जो असणं=ओदन आदि अशन पाणगं=दाख आदिका धोवन वावि=अथवा खाइमं=केला आदि खाद्य तथा=और साइम=एलची लंग आदि स्वाद्य इमं=यह 'दाणद्वा' पथिकोंको देनेके लिए पगडं=उपकल्पित-निकाला हुआ है जो अपने या अपने कुटुम्बके लिए काममें नहीं लाया जावे ऐसा जाणेज्ज=जान लेवे वा=अथवा सुणिज्जा=किसीसे सुन लेवे तो तं=यह भत्तपाणं तु=आहार-पानी संजघाणं=साधुओंके लिए अकप्पियं=अकल्पनीय भवे=होता है, (अतः) दितियं=देती हुईसे साधु पडियाइक्खे=रुहे कि तारिस= इस प्रकारका आहारादि मे=मुझे (लेना) न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥४७-४८॥

टीका—'असणं०' इत्यादि, 'तं भवे०' इत्यादि च । यत् अशनं=भोज्य-ओदन-पूरिकादिकं, पानकं=द्राक्षादिजलम्, अपिवा=अथवा स्वाद्यं=रुदलीफला-दिक, स्वाद्यम्=एला-लवङ्ग-कर्पूर-पूगीफलादिकम्, 'दानार्थं=देशान्तरादागतेन वणिगादिना साधुनादार्थं स्वकीयप्रशंसानिमित्तं दातुम्, इदं प्रकृतं=नियतरूपेणोप-कल्पितम्' इति जानीयात्=आमन्त्रणादिना अवगच्छेत्, शृणुयाद्वा=कुतश्चि-

'असणं०' इत्यादि, तथा 'तं भवे०' इत्यादि ।

ओदन-आदि अशन, दाखका जल आदि पान, केला आदि स्वाद्य, लोंग, कपूर, इलायची, सुपारी आदि स्वाद्य, 'यह देशान्तरसे आये हुए वणिक् आदिने अपनी प्रशंसाके निमित्त देनेके लिये रक्खा है।' ऐसा जो समझे या किसीसे सुने तो वह अशनादि, संयमियोंको कल्पनीय नहीं है,

असणं इत्यादि, तथा तं भवे० इत्यादि

ओदन आदि अशन, द्राक्षना धोवणुनुं नृण आदि पान, डेणा आदि आद्य, लवींग, कपूर, इलायची, सुपारी आदि स्वाद्य, "आ देशान्तरस्थी आवेला वणिक् आदिने पोतानी प्रशंसाने लीधे आपवाने भाटे राखेव छे" ओवु जे समज्जवामा डे डेअ पासेथी सावणवामा आवे तो ओ अशनादि सयमीओने

टीका—‘द्वगधारेण०’ ‘तं च’ इत्यादि । दकेति दकं=जलं (प्रोक्तं प्राज्ञैर्मुनयमुतं
जीवनीयं दकं च’ इति हस्तायुध ,) धारयति=वह्निर्निःसरणतो निरुजदीति दक-
धारः=जलसमृद्ध-कलसादिमात्रेण तेन, निभया=घरहेन-पेपण्यचक्रेण शिलापेन
(पेपण्यार्थपापाणेन) वा, पीठकेन=काष्ठनिर्मिताऽऽसनेन, सोष्टेन=शिलादि-
स्वष्टेन, विष्टेपेन=मृष्टिकादिष्टेपेन, केनापि श्लेष्टेपेन=सिक्क-शिलादिमा वा पिरि-
तम्=आच्छादितं मृद्वितं वा यवलादिमात्रमिति प्रसङ्गश्च मनेत्, तच्च भ्रमार्थ-
मृद्विष्य=उदाटय (स्पर्श) दद्यादापयेद्वा तदा गुस्तरश्चस्तुत्यापनक्षेत्रादि
सम्भाषनया ददतीं प्रत्याचक्षीतेत्यादि पूर्ववत् ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

मूस्म-असण पाणग वा वि, स्वाइम साइम तहा ।

ज जाणेज्जा सुणेज्जा वा, दाणहा पगडं इम ॥४७॥

त भवे भस-पाण तु, सजयाण अकप्पिय ।

दितिय पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिस ॥४८॥

‘द्वगधारेण०’ इत्यादि, ‘तं च’ इत्यादि ।

जलसे भरेहुप धर्तनसे, बक्की के पुडसे मसाला आदि पीसनेकी
शिलासे, पीड़े (पाजोट) से, लोड़े (मसाला आदि पीसनक बजनदार पत्थर)
से बके हुप, तथा मिट्टी आदिके छेपसे, अथवा अन्य किसीसे छवि या छाप
आदिस मुद्रित किया हुआ अन्न-पान, साधुके लिये उघाड़कर स्वयं दवे या
दूसरेसे दिलावे तो श्लेश और हिंसाकी सम्भाषनाक कारण देनवालीक
कहे कि पेसा आहार इमें प्राण नहीं है। तात्पर्य यह है कि, भारी वस्तु
उठानेमें स्व-पर-धिराषना आदि अनेक दोषोंकी सम्भाषना होनस
यह निषेध किया गया है ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

द्वगधारेण० इत्यादि, तं च इत्यादि ।

जलसे भरेहुप धर्तनसे, बक्की के पुडसे मसाला आदि पीसनेकी
शिलासे, पीड़े (पाजोट) से, लोड़े (मसाला आदि पीसनक बजनदार पत्थर)
से बके हुप, तथा मिट्टी आदिके छेपसे, अथवा अन्य किसीसे छवि या छाप
आदिस मुद्रित किया हुआ अन्न-पान, साधुके लिये उघाड़कर स्वयं दवे या
दूसरेसे दिलावे तो श्लेश और हिंसाकी सम्भाषनाक कारण देनवालीक
कहे कि पेसा आहार इमें प्राण नहीं है। तात्पर्य यह है कि, भारी वस्तु
उठानेमें स्व-पर-धिराषना आदि अनेक दोषोंकी सम्भाषना होनस
यह निषेध किया गया है ॥ ४७-४८ ॥

छाया—अशनं पानकं वापि स्वाद्यं स्वाद्यं तथा ।

यज्जानीयात् शृणुयाद्वा, दानार्थं प्रकृतमिदम् ॥४७॥

तद्भवेद्भक्त-पानं तु, संयतानामकल्पक(त)म् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥४८॥

सान्त्वयार्थः—जं=जो असणं=ओदन आदि अशन पाणगं=दाख आदिका धोवन वाचि=अथवा खाइमं=केला आदि स्वाद्य तथा=और साइमं=एलची लूंग आदि स्वाद्य इमं=यह 'दाणढा' पथिकोंको देनेके लिए पगडं=उपकल्पित-निकाला हुआ है जो अपने या अपने कुटुम्बके लिए काममें नहीं लाया जावे ऐसा जाणेज्ज=जान लेवे वा=अथवा सुणिज्जा=किसीसे सुन लेवे तो तं=वह भक्तपाणं तु=आहार-पानी संजयाणं=साधुओंके लिए अकल्पियं=अकल्पनीय भवे=होता है, (अतः) दितियं=देती हुईसे साधु पडियाइक्खे=कहे कि तारिस=इस प्रकारका आहारादि मे=मुझे (लेना) न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥४७-४८॥

टीका—'असणं०' इत्यादि, 'तं भवे०' इत्यादि च । यत् अशनं=भोज्य-मोदन-पूरिकादिकं, पानकं=द्राक्षादिजलम्, अपिवा=अथवा स्वाद्यं=कदलीफला-दिक, स्वाद्यम्=एला-लवङ्ग-कर्पूर-पूगीफलादिकम्, 'दानार्थं=देशान्तरादागतेन वणिगादिना साधुवाद्यर्थं स्वकीयप्रशंसानिमित्त दातुम्, इदं प्रकृतं=नियतरूपेणोप-कल्पितम्' इति जानीयात्=आमन्त्रणादिना अवगच्छेत्, शृणुयाद्वा=कुतश्चि-

'असणं०' इत्यादि, तथा 'तं भवे०' इत्यादि ।

ओदन-आदि अशन, दाखका जल आदि पान, केला आदि स्वाद्य, लोंग, कपूर, इलायची, सुपारी आदि स्वाद्य, 'यह देशान्तरसे आये हुए वणिक् आदिने अपनी प्रशंसाके निमित्त देनेके लिये रक्खा है।' ऐसा जो समझे या किसीसे सुने तो वह अशनादि, संयमियोंको कल्पनीय नहीं है,

असणं इत्यादि, तथा तं भवे० इत्यादि

ओदन आदि अशन, द्राक्षणा धोवणुनुं जण आदि पान, डेणा आदि पाद्य, लवींग, कपूर, इलायची, सुपारी आदि स्वाद्य, "आ देशान्तरथी आवेला वणिक् आदिने पोतानी प्रशंसाने लीधे आपवाने भाटे राखेल छे" એવુ જો સમજવામા કે કેઇ પાસેથી સાબળવામા આવે તો એ અશનાદિ સચમીઓને

दाकर्णयेद्वा तद्भक्तपानं तु संयतानामकल्पिकं भवेत्, अतस्तद्वर्ती प्रत्याचक्षीत—तादृशं मे न कल्पत इति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

मूकम्-असण पाणग वाधि, स्वाहम साहम तथा ।

जं जाणेज्ज सुणेज्जा वा, पुण्णद्वा पगहं इम ॥४९॥

त भवे भक्त पाणं तु संजयाण अकप्पिय ।

दितिय पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिस ॥५०॥

छाया—अन्नं पानकं वापि, स्वाद्यं स्वाद्यं तथा ।

यज्जानीयाच्छृणुपाद्वा, पुण्यार्थं मुकतमिदम् ॥४९॥

तद्भवेद्भक्तपानं तु, संयतानामकल्पिक(त)म् ।

द्वर्ती प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥५०॥

सान्त्वयार्थं—ज असणं पाणगं वाधि स्वाहमं तथा साहमं=जो भजन पान स्वादिम स्वादिम इम पुण्णद्वा पगहं=‘यह कल्याणुद्धिसे दीन-हीन-जनोको लिए पुण्यार्थ निकाल रहा है’ इस प्रकार जाणेज्ज=मान छेवे वा=अथवा सुणिज्जा=किसी दूसरेसे सुन छेवे तो तं=यह भक्तपाणं तु=आहार-पानी संजयाणं=साधुओंके लिए अकप्पिय=मच्छपनीय भवे=होता है, (अतः) दितिय=द्वर्ती दुईसे साधु पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका आहारादि मे=मुझे (छेना) न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥४९॥-५०॥

टीका—‘असण०’ इत्यादि, ‘तं भवे०’ इत्यादि च । पदव्यनादिकं ‘पुण्यार्थं=पुण्याय=मुकतायेदं दयापिया, वनीय(प)क-भमणार्थोपकल्पितस्याग्रे वक्ष्य इत्यस्यैव ऐसा भक्त-पान आदि देनेवाली से कहे कि यह मुझे नहीं कल्पता है ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

‘असण०’ इत्यादि, तथा ‘तं भवे०’ इत्यादि ।

जो ‘अशन, पान, स्वाद्य, स्वाद्य दया-मुद्धिसे दीन-हीन जनोको

आटे इत्यादि नहीं, तथा भोज्य भोजन पान आदि आपणादीने साधु को देने को भजे कल्पता नहीं (४७-४८)

असण० इत्यादि, तथा तं भवे० इत्यादि

आ अशन, पान, स्वाद्य, स्वाद्य दया-मुद्धिसे दीन-हीन जनोको आपनाने

માણત્વાદત્ર દીનેભ્યો વિતરણાર્થમિદં પ્રકૃતમ્=ઉપકલિપતમ્-સ્વ-સ્વપોષ્યવર્ગોભ્યો-પભોગ્યભિન્નતયા સ્થાપિતમિતિ યાવત્' इति जानीयात् शृणुयाद्वा तद्वक्तृपान-मित्यादि पूर्ववत् । पूर्वगाथायां 'दाणद्वा' इत्यत्र दान-शब्देन स्वप्रशंसार्थं दानं गृह्यते, प्रकृते 'पुण्णद्वा' इत्यत्र पुण्य-शब्देन स्वप्रशंसाव्यतिरिक्तफलाभिसन्धानेन दानं गृह्यते, इति दानपुण्ययोर्भेदः । 'महाव्रतधारिभ्य एव यदीयते तत्रैव पुण्यं न तु तदितरेभ्यः प्रदाने, तथा सति हि प्रत्युत पापकलापः समुत्पद्यते' इति केचिदाहुः, ('तेरहपथी' शब्देन प्रसिद्धाः साधव आहुः,) तद् भ्रान्तिविलसितम्,

देनेके लिये है-अर्थात् पुण्यार्थ बनाया गया है' ऐसा जाने या सुने तो वह संयमीके लिये ग्राह्य नहीं है, अत एव ऐसा आहार देनेवालीसे कहे कि-'यह भक्त-पान लेना मुझे नहीं कल्पता है' । पहली गथामें आये हुए 'दाणद्वा' पदके 'दान' शब्दसे 'अपनी प्रशंसाके लिये दिया जानेवाला दान' अर्थ ग्रहण किया है, किन्तु इस गाथामें 'पुण्णद्वा'के 'पुण्य' शब्दसे अपनी प्रशंसाके सिवाय अन्य किसी प्रयोजनसे दिया जानेवाला दान' अर्थ होता है-दान और पुण्यमें यही अन्तर है ।

'कोई-कोई कहते हैं कि-"महाव्रतधारी मुनियोंको जो दान दिया जाता है उसीमें पुण्य है-दूसरोंको देनेमें नहीं, दूसरोंको देनेसे उलटा पाप लगता है"' । उनका यह कहना भ्रान्ति-मूलक है, क्योंकि, भगवान्ने

૧ તેરહપંથી સંપ્રદાય કે સાધુ ।

માટે છે, અર્થાત્ પુણ્યાર્થ બનાવવામા આવ્યા છે " એવુ બાણુવામા યા સાધ-ળવામા આવે તો એ સંયમીને માટે ગ્રાહ્ય નથી તેથી કરીને એવો આહાર આપનારીને સાધુ કહે કે-એ ભોજન-પાન લેવા મને કલ્પતા નથી પહેલી ગાથામા આવેલા દાણદ્વા પદના દાન શબ્દથી 'પોતાની પ્રશંસાને માટે આપવામા આવતુ દાન' એવો અર્થ ગ્રહણ કર્યો છે, પણ આ ગાથામા પુણ્ણદ્વા માના પુણ્ય શબ્દથી 'પોતાની પ્રશંસા સિવાયના અન્ય કોઈ પ્રયોજનથી આપવામા આવતુ દાન' એવો અર્થ થાય છે દાન અને પુણ્યમા એ અતર છે.

૧૩૬-કોઈ કહે છે કે-"મહાવ્રતધારી મુનિઓને જે દાન આપવામા આવે છે તેમા પુણ્ય છે બીજાઓને દેવામા પુણ્ય નથી, બીજાઓને દેવામા ઉલટું પાપ લાગે છે " એમનુ એવુ કહેવુ ભ્રાન્તિમૂલક છે, કારણ કે ભગવાને પુણ્ણદ્વા પગડં

મગવતા હિ 'પુણ્યઢ્ઠા પગઢ્ઠ' ક્ષયનેન 'પુણ્યાર્થમુપકરિપતઢ્ઠ દ્રવ્ય સાધુનામકલ્પ્ય' મિતિ લોષિત, તમ મહાવતપારકેતરેમ્યઃ મદાતુમુપકરિપતસ્ય દ્રવ્યસ્ય તન્મતે પુણ્યાર્થસ્વામાલેન 'પુણ્યઢ્ઠા પગઢ્ઠ' ક્ષિતિ વાક્ય નિર્ણયતામપયેત ।

નન્નુ પુણ્યાર્થોપકરિપતદ્રવ્યસ્યાકલ્પ્યસ્વસ્વીકારે સાધોઃ શિષ્ટકુલે મિલ્લાપ્રાપ્ત-મેલાકલ્પ્ય સ્યાત્, પુણ્યાર્થમેવ તેષાં પાકપ્રવૃત્તેન તુ શુદ્ધમન્તુલ્પસ્થોદરપૂર્ણિમાર્ગ મિતિ શેષ, તયાહિ-યથાપિ શિષ્ટકુલે સમ્પાદિતમલ્લ પુણ્યાર્થપ્રકૃતઢ્ઠ તયાપિ યદ્યન્વેમ્યો

'પુણ્યઢ્ઠા પગઢ્ઠ' ક્ષિતિ કથનસે પુણ્યકેલિયે નિકાલે શુદ્ધ દ્રવ્યકો સાધુઓકે બાલ્લે અકલ્પનીય થતાયા હૈ । યદિ મહાપ્રતિયોકો ઊઢ્ઠકર અન્ય કિસીકો દેનેમેં પુણ્ય ન હો તો 'મગવાત્કા કિયા હુમા યહ નિપેલ કિસ પર લાપ પઢ્ઠેગા ? તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પુણ્યકેલિયે નિકાલે શુદ્ધ દ્રવ્યકો, મુનિયોકેલિયે અકલ્પ્ય થતાલેસે યહ સિદ્ધ હોતા હૈ કિ દૂસરોકો લાન દેનેસે મી પુણ્યકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ ।

શંકા-યદિ પુણ્યાર્થ નિકાલા હુમા દ્રવ્ય, સાધુઓકો પ્રાપ્ત નહોં હૈ તો શિષ્ટકુલમેં સાધુ, કમી મિલ્લા પ્રાપ્ત કર હી નહોં સકતે, ક્યોંકિ શિષ્ટ જન, પુણ્યકેલિયે હી રસોઈકા આરમ્મ કરતે હૈ, સાધારણ (શુદ્ધ) પ્રાણિયોકી તરહ અપને હી ઉદરકી પૂર્ણિકેલિયે નહોં ।

સમાધાન-યથાપિ શિષ્ટકુલમેં તૈયાર કિયા હુમા આહાર પુણ્યકેલિયે હી સંપાદિત હોતા હૈ તથાપિ જો આહાર દૂસરોકો હી દેનેકેલિયે થતાયા

કે કથન વઢે પુણ્યને માટે કહેલા દ્રવ્યને સાધુઓને માટે અકલ્પનીય બતાવ્યુ છે એ મહાપ્રતીજ્ઞા સિવાયના બીજાઓને આપવામાં પુણ્ય ન હોય તે જાણવાને કહેલા એ નિપેલ કોને લાગુ પડશે ? તાત્પર્ય એ છે કે પુણ્યને માટે કહેલા દ્રવ્યને મુનિઓને માટે અકલ્પ્ય બતાવ્યુ હોવાથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે બીજાઓને લાન આપવાથી પણ પુણ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે ।

શંકા-એ પુણ્યાર્થ કહેલુ દ્રવ્ય સાધુઓને માટે પ્રાપ્ત ન હોય તે શિષ્ટ કુળમાં સાધુ કદાપિ મિલ્લા અલ્પ કદી શકશે જ નહિ, કારણ કે શિષ્ટજન પુણ્યને માટે જ રસોઈનો આરમ્મ કરે છે સાધારણ (શુદ્ધ) પ્રાણીઓની પકે માત્ર પોતનું જ ઉદર ભરવાને માટે નહિ.

સમાધાન-એ કે શિષ્ટ કુળમાં તૈયાર કરવામાં આવતો આહાર પુણ્યને માટે જ સંપાદિત હોય છે તેવાથી એ આહાર બીજાઓને આપવાને માટે બનાવવામાં આવે છે પોતાના ઉપયોગને માટે નહિ, તે પુણ્યઢ્ઠા પગઢ્ઠ (પુણ્યાર્થ નિપ્યાદિત)

દાતૃમેવ નિષ્પાદિતં ન તુ સ્વોપભોગાર્થં તદેવાન્નં 'પુણ્યાર્થપ્રકૃત' શબ્દેનાત્ર ગૃહ્યતે,
 एतदेव देयमित्युच्यते । ईदृशस्यैव ग्रहणे प्रतिषेधः, आरम्भान्तरायादिदोषप्रस-
 ज्ञात् । यत्तु स्वस्य स्वपोष्यवर्गस्य चोपभोगार्थमुदारबुद्ध्या सम्पादित, तच्चानियत-
 दानार्थत्वाददेयमित्युच्यते । अस्य ग्रहणे साधोर्नारम्भादिदोषप्रसङ्गः, साध्वर्थपा-
 कप्रवृत्तेरभावात् । किञ्च-शास्त्रे, शिष्टकुले भिक्षाग्रहणस्य विधानान्न तथाविधाऽऽ-
 हारग्रहणे दोष इत्यलं पल्लवितेन ॥ ४९ ॥ ५० ॥

મૂલમ્-અસળં^૨ પાળગં^૩ વાવિ^૪, યાઙમં^૫ સાઙમં^૬ તહા^૭ ।

જં^૧ જાળેજ્જ^{૧૨} સુળેજ્જા^{૧૩} વા^{૧૪}, વળિમઢા^૬ પગડં^{૧૬} ઇમં^{૧૭} ॥૫૧॥

જાતા હૈ અપને ઉપભોગકે લિયે નહીં, વહી 'પુણઢા પગડં' (પુણ્યાર્થ નિષ્પાદિત) ઔર વહી 'દેય' કહલાતા હૈ । ઇસ પ્રકારકે આહારકો હી ગ્રહણ કરનેકા નિષેધ કિયા ગયા હૈ । ક્યોંકિ, ઉસે લેલેનેસે આરંભ ઔર અન્તરાય આદિ દોષોંકા પ્રસંગ હોતા હૈ ।

જો આહાર, અપને ઔર અપને આશ્રિત જનોંકે ઉપભોગકે લિયે ઉદાર બુદ્ધિસે નિષ્પન્ન કિયા જાતા હૈ, વહ અનિયત દાનકે લિયે હોનેસે 'અદેય' કહલાતા હૈ । ઇસ અદેય આહારકો ગ્રહણ કરનેસે સાધુકો આરમ્ભ-આદિ દોષ નહીં લગતે હૈં, ક્યોંકિ વહ સાધુકે નિમિત્ત નહીં બનાયા જાતા હૈ, તથા શાસ્ત્રમેં, શિષ્ટકુલમેં ભિક્ષા ગ્રહણ કરનેકા વિધાન હૈ, ઇસલિયે ભી શિષ્ટકુલમેં આહાર ગ્રહણ કરનેમેં દોષ નહીં આસકતા, ઇતના હી સમાધાન કાફી હૈ ॥ ૪૯ ॥ ૫૦ ॥

અને એજ 'દેય' કહેવાય છે એ પ્રકારના આહારને પણ અહણ કરવાનો નિષેધ કરવામા આવ્યો છે, કારણ કે એ લેવાથી આરભ અને અતરાય આદિ દોષોનો પ્રસંગ ઉત્પન્ન થાય છે

જે આહાર પોતાને માટે અને પોતાના આશ્રિત જનોના ઉપયોગને માટે હિંદાર-બુદ્ધિથી નિષ્પન્ન કરવામા આવે છે તે અનિયત દાનને માટે હોવાથી 'અદેય' કહેવાય છે એ અદેય આહાર અહણ કરવાથી સાધુને આરભ-આદિ દોષો લાગતા નથી, કારણ કે એ સાધુને માટે યનાવવામા આવેલો હોતો નથી, તથા શાસ્ત્રમા શિષ્ટકુળમા ભિક્ષા અહણ કરવાનું વિધાન છે, તેથી પણ શિષ્ટ-કુળમા આહાર અહણ કરવામા દોષ લાગી શકતો નથી એટલું જ સમાધાન પૂરતું છે (૪૬-૫૦)

त भवे भक्त-पाण तु, सजयाण अकप्पिय ।

दितिय पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिस ॥ ५२ ॥

छाया—अशन पानकं वापि, स्वार्थं स्वाद्य तथा ।

यश्चानीयाच्छृणुयाद्वा, वनीय-(प)-कार्यं मकृतमिदम् ॥५१॥

तद्भवेद्भक्त पानं तु, संयतानामकल्पिकम् ।

ददतीं मत्स्यावसीत्, न मे कल्पते तादृशम् ॥५२॥

सान्वयार्थः—जं अस्सणं पाणं वापि स्वाइमं तद्वा साइमं=जो अशन पान
स्वादिम स्वादिम इमं वणिमद्वा पगबं=यह मिखारी और दखिओके लिए उपकल्पित
है ऐसा जाणेज्ज=मान छेबे वा=अथवा सुणिज्जा=फिसी दूसरेसे सुन छेबे तो तं
वइ भक्तपाणं तु=आहार पानी सजयाण=साधुओंके लिए अकप्पिय=अकल्पनीय
भवे=बोता है, (मत्तः) दितिय=देती हुईस साधु पडियाइक्खे=कहे कि तारिस=
इस प्रकारका आहारादि मे=मुझे (छेना) न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥५१-५२॥

टीका—‘अस्सणं०’ इत्यादि ‘तं भवे०’ इत्यादि च । यद् अश्नादिकं वनीय-
(प)कार्यम्=वनीय(प)कः=याचकमात्र, यद्वा सिद्धात्ममात्रोपजीवी, अथवा
वनी=स्वकीयदुरवस्थाप्रवर्धनपुरःसरं मियाऽऽज्ञापादिना सम्पद्रव्यं, तां याति=
प्राप्नोतीति वनीयः, स एष वनीयकः, ‘वनीयक’ विपाठपक्षे तु तां पूर्वोक्तां वनीं
विबलि=आस्थावपतीति, पाति=रक्षति वा वनीयः, स एष वनीयकः, अथवा वनुते=
प्रायो दातुः सम्माननीयेष्वात्मनो भक्तिं प्रकटयन् याचत इति वा, (‘वतु पावने’
अस्माद्वातोरौषादिक ईपकप्रस्थयः ।) यदिवा वे=सान्त्वने-मुमुक्षाप्रतिपत्तापो

‘अस्सणं०’ इत्यादि, तथा ‘तं भवे०’ इत्यादि ।

याचकमात्रको अथवा सिद्ध (तैयार) भिक्षा लेकर जीवन-निर्वाह
करनेवालेको वनीयक कहते हैं, ‘वनीयक’ पाठपक्षमें—दाताके माननीय
गुरु आदिमें भक्ति प्रकट करके लीजानेवाली भिक्षाको वनी कहते हैं, और
ऐसी भिक्षा छेनेवाला ‘वनीयक’ कहलाता है, अथवा जो, भूखका ताप

असर्पं० इत्यादि तथा तं भवे० इत्यादि.

याचक मात्रने अथवा सिद्ध (तयार) भिक्षा लधने जीवन निर्वाहके-
न्याशने ‘वनीयक’ कहे छे वनीयक पाठना पक्षमा-अताना माननीय गुरुआदिमें
भक्ति प्रकट करीने देवाभा आनती भिक्षाने वनी कहे छे, अने कोरी भिक्षा
देनाए वनीयक कहेवाक छे अथवा वे भूखने ताप भित्तीने अंतन्य आपे

पशमनलक्षणं नयति=प्रापयतीति वनीः, यद्वा वन्यते=याच्यते=भिक्षयत इति वनी=
भिक्षणीयद्रव्यम्, ('वनु याचने' अस्मादौणादिक इन् कृदिकारादिति ङीष्) तां
पाति=उपकल्प्य रक्षतीति वनीपः=गृहस्थस्तं कायति=प्रार्थयते प्रियोक्त्यादिनेति
वनीपकस्तदर्थमिदं प्रकृतमित्यादि पूर्ववत् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

^२ मूलम्-^३ असणं ^४ पाणगं ^५ वावि, ^६ खाइमं ^७ साइमं तथा ।

^१ जं ^२ जाणेज्ज ^३ सुणेज्जा ^४ वा, ^५ समणट्ठा ^६ पगडं ^७ इमं ॥ ५३ ॥

^१ तं ^२ भवे ^३ भत्त-पाणं ^४ तु, ^५ संजयाण ^६ अकप्पियं ।

^१ दितियं ^२ पडियाइक्खे, ^३ न ^४ मे ^५ कप्पइ ^६ तादिसं ॥ ५४ ॥

छाया—अशन पानकं वापि, खाद्य स्वाद्यं तथा ।

यज्जानीयाच्छृणुयाद्वा, श्रमणार्थं प्रकृतमिदम् ॥ ५३ ॥

तद्भवेद्भक्त-पानं तु, संयतानामकल्पिकम् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥ ५४ ॥

सान्त्वयार्थः—जं असणं पाणगं वावि खाइमं तथा साइमं=जो अशन पान
खादिम स्वादिम इमं समणट्ठा पगडं=यह निर्ग्रन्थ शाक्य तापस गैरिक और
आजीवक, इन पांच प्रकारके श्रमणोंके लिए उपकल्पित है, ऐसा जाणेज्ज=ज्ञान
लेवे वा=अथवा सुणिज्जा=किसी दूसरेसे सुन लेवे तो तं=वह भत्तपाणं तु=
आहार-पानी संजयाणं=साधुओंके लिए अकप्पियं=अकल्पनीय भवे=होता है,
(अतः) दितियं=देती हुईसे साधु पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका
आहारादि मे=पुष्टे (लेना) न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥ ५३-५४ ॥

मिटाकर सान्त्वना प्रदान करे उसे वनी (भिक्षा देनेके लिये रखा हुआ
अन्नादि) कहते हैं, उसको सुरक्षित रखनेवाला गृहस्थ 'वनीप' कहलाता है,
और उस वनीप (गृहस्थ)से प्रार्थना करके भिक्षा प्राप्त करने वालेको
'वनीपक' कहते हैं । उस वनीपकके लिये बनाया हुआ देवे तो देनेवा-
लीसे कहे कि ऐसा आहार मुझे कल्पता नहीं है ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

तेने वनी (भिक्षा आपवाने राखेला अन्नादि) कडे छे अने सुरक्षित राखनार
गृहस्थ वनीप कडेवाय छे, अने ओ वनीप (गृहस्थ)ने प्रार्थना करीने भिक्षा
प्राप्त करनारने वनीपक कडे छे ओ वनीपकने माटे जनावेला आहार आपे तो
आपनारीने साधु कडे छे ओवा आहार मने कल्पतो नथी (५१-५२)

૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯
ત મવે મત્ત પાણ તુ, સજયાણ અકપ્પિય ।

૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬
દિંતિય પઢિયાફક્કલે, ન મે કપ્પહ તારિસ ॥ ૫૨ ॥

છાયા—અમુત પાનક વાપિ, સ્વાર્થ સ્વાર્થ તથા ।

યજ્ઞાનીયાચ્છુણ્યાદા, વનીય-(પ)-કાર્ય પ્રકૃતમિદમ્ ॥ ૫૧ ॥

તદ્ગ્રથેન્નક પાને તુ, સયતાનામકલ્પિકમ્ ।

વદતી પ્રત્યાસીત, ન મે કપ્પવે તાદશમ્ ॥ ૫૨ ॥

સાન્વયાર્થઃ—જે અસળં પાણગ વાચિ સાહ્યમ તદ્વા સાહ્યમે—તો અમુત પાન
સ્વાદિમ સ્વાદિમ હમં ઘણિમદ્વા પગથં—યદ મિત્તારીઋર દરિદ્રાકે સિપ્ ઉપકરિપત
દે એસા જાળોઽઽ=જાન છેવે યા=અથવા સુણિજ્ઞા=કિસી દુસરેસે મુન છેવેતો તે=
વદ મત્તપાણં તુ=માહાર પાની સજયાણં=સાધુઓકે સિપ અકપ્પિય=મકરપનીય
મવે=હોતા હૈ, (મત) દિંતિયં=વેતો હુઈસ સાધુ પઢિયાફક્કલે=કહે કિ તારિસં=
ઇસ પ્રકારકા આહારાદિ મે=મુઢે (છેના) ન કપ્પહ=નહીં કપ્પતા હૈ ॥ ૫૧-૫૨ ॥

ટીકા—‘અસળં’ ઇત્યાદિ ‘તે મવે’ ઇત્યાદિ ચ । યદ્ અમુતાદિકં વનીય-
(પ)કાર્યમ્=વનીય(પ)કઃ=યાચકમાત્ર, યદ્વા સિદ્ધાન્તમાપોપનીયી, અથવા
વની=સ્વકીયદુરવસ્થાપ્રદર્શનપુરઃસરં મિયાડ્ડસાપાદિના લભ્યદ્રવ્યં, તાં યાતિ=
મામોતીતિ વનીયઃ, તા એવ વનીયકઃ, ‘વનીયકે’વિપાઠપક્ષે તુ તાં પૂર્વોક્તાં વની
વિષયિ=આસ્વાદયતીતિ, યાતિ=રણતિ યા વનીયઃ, સ એવ વનીયકઃ, અથવા યતુવે=
પ્રાપો વાતુઃ સમ્માનનીયેષ્વાત્મનો મર્ત્તિ પ્રકટયન્ યાચત ઇતિ યા, (‘યતુ યાચને’
અસ્માદાતોરીમાદિક ઇપકપ્રત્યયઃ ।) યદિવા ધં=સાન્વયર્થ-મુદ્ધસાગ્રનિવતાપા

‘અસળં’ ઇત્યાદિ, તથા ‘તે મવે’ ઇત્યાદિ ।

યાચકમાત્રકો અથવા સિદ્ધ (સેવાર) મિદ્ધા હેકર જીવન નિર્વાહ
કરનેવાલેકો વનીયક કહતે હૈ, ‘વનીયક’ પાઠપક્ષમે—દાતાકે માનનીય
ગુરુ આદિમે અસ્તિ પ્રકટ કરકે સીસાનેવાસી મિદ્ધાકો વનો કહતે હૈ, ઓર
પેસી મિદ્ધા હેનવાલા ‘વનીયક’ કહતાતા હૈ, અથવા જો, મૂલકાતાપ

અસળં ઇત્યાદિ તથા તે મવે ઇત્યાદિ.

યાચકમાત્રને અથવા સિદ્ધ (સેવાર) મિદ્ધા કહને જીવન નિર્વાહકર-
નાથને ‘વનીયક’ કહે છે. વનીયક પદન્ય પદ્યમા-દાતાન્ય માનનીય મુદ્ધાદિમાં
કલિત પ્રકટ કરીને લેવામાં આવતી મિદ્ધાને વની કહે છે, અને જેની મિદ્ધા
હેન્ય વનીયક કહેવાય છે અથવા જે મૂળને તાપ મિદ્ધાનીને અત્યંત અપે

पशमनलक्षणं नयति=प्रापयतीति वनीः, यद्वा वन्यते=याच्यते=भिक्षयत इति वनी=
भिक्षणीयद्रव्यम्, ('वन्तु याचने' अस्मादौणादिक इन् कृदिकारादिति ङीप्) तां
पाति=उपकल्प्य रक्षतीति वनीपः=गृहस्थस्तं कायति=प्रार्थयते प्रियोक्त्यादिनेति
वनीपकस्तदर्थमिदं प्रकृतमित्यादि पूर्ववत् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

२ ३ ४ ४ ६ ८ ७
मूलम्-असणं पाणगं वावि, खाइमं साइमं तहा ।

१ १२ १३ १४ ६ ११ १०
जं जाणेज्ज सुणेज्जा वा, समणट्ठा पगडं इमं ॥ ५३ ॥

१५ २० २६ २७ २८ २९
तं भवे भत्त-पाणं तु, संजयाण अकप्पियं ।

२१ २२ २५ २४ २६ २३
दितियं पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तादिसं ॥ ५४ ॥

छाया—अशन पानकं वापि, खाद्य स्वाद्यं तथा ।

यज्जानीयाच्छृणुयाद्वा, श्रमणार्थं प्रकृतमिदम् ॥ ५३ ॥

तद्भवेद्भक्त-पानं तु, संयतानामकल्पकम् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥ ५४ ॥

सान्त्वयार्थः—जं असणं पाणगं वावि खाइमं तहा साइमं=जो अशन पान
खादिम स्वादिम इमं समणट्ठा पगडं=यह निर्ग्रन्थ शाक्य तापस गैरिक और
आजीवक, इन पांच प्रकारके श्रमणोंके लिए उपकल्पित है, ऐसा जाणेज्ज=जान
लेवे वा=अथवा सुणिज्जा=किसी दूसरेसे सुन लेवे तो तं=वह भत्तपाणं तु=
आहार-पानी संजयाणं=साधुओंके लिए अकप्पियं=अकल्पनीय भवे=होता है,
(अतः) दितियं=देती हुईसे साधु पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका
आहारादि मे=मुख्य (लेना) न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥ ५३-५४ ॥

मिटाकर सान्त्वना प्रदान करे उसे वनी (भिक्षा देनेके लिये रखा हुआ
अन्नादि) कहते हैं, उसको सुरक्षित रखनेवाला गृहस्थ 'वनीप' कहलाता है,
और उस वनीप (गृहस्थ)से प्रार्थना करके भिक्षा प्राप्त करने वालेको
'वनीपक' कहते हैं। उस वनीपकके लिये बनाया हुआ देवे तो देनेवा-
लीसे कहे कि ऐसा आहार मुख्य कल्पता नहीं है ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

तेने वनी (भिक्षा आपवाने राखेला अन्नादि) कडे छे जेने सुरक्षित राखनार
गृहस्थ वनीप कडेवाच छे, जेने जे वनीप (गृहस्थ)ने प्रार्थना करीने भिक्षा
प्राप्त करनारने वनीपक कडे छे जे वनीपकने माटे जनावेला आहार आपे तो
आपनारीने साधु कडे छे जेवे आहार भने कल्पतो नथी (५१-५२)

टीका—‘असर्गं०’ इत्यादि, तथा ‘तं भवे०’ इत्यादि । भ्रमणार्थं=भ्रमणा-
सोफमसिद्धचतुरोपतो निर्ग्रन्थ-शाक्य-तापस-गैरिकाऽऽजीवकमदेन पञ्चभ,
तम निर्ग्रन्थाः=पञ्चमहाव्रतधारिणः, शाक्याः=सौगताः, तापसाः=जटाधारी,
गैरिकाः=रक्तवर्णपातुविशेषरक्षितधरधारिणः, परित्राजका इत्यर्थः, आजी-
वकाः=गोशाश्रममतानुयायिनस्तदर्थमिदं प्रकृतमित्यादि प्राग्वत् ॥५३॥५४॥

मूय्-उद्देशिय कीयगड, पूइकम्म च आहड ।

अज्झोयरय पामिच्च, मीसजाय विवज्जए ॥५५॥

छाया—औरेशिकं क्रीतकृतं, पुत्रिकर्म चाम्याहवम् ।

अध्यवपूरकं प्रामित्यं, मिश्रजातं विवर्जयेत् ॥५५॥

सान्वयार्थः—उद्देशियं=औरेशिक-किसी एकको उद्देश करके बनाये हुए
अश्वनादिको कीयगड=स्वरीदे हुएको पूइकम्म=आपाकमादिदोषसे इष्टित
ऐसे आहारसे मिछे हुएको आहड=सामने साथे हुएको पामिच्च=उधार साथे
हुएको च=और मीसजाए=अपने तथा साधुओंके छिए मिश्रित (मेषा) करके
बनाये हुए अश्वनादिको (साधु) विवज्जए=वरजे, अर्थात् ऐसा आहार हो तो नहीं
छेदे ॥ ५५ ॥

‘असर्गं०’ इत्यादि तथा ‘तं भवे०’ इत्यादि ।

लोकमें पाँच प्रकारके भ्रमण होते हैं—(१) निर्ग्रन्थ (पञ्च महाव्रतधारी),
(२) सौगत (बुद्धके अनुयायी), (३) तापस (जटाधारी), गैरिक
(गेरुआ वस्त्र पहिननेवाले), (५) आजीवक (गोशाश्रमके मतानुयायी) ।
इनके छिये जो आहार बनाया गया हो वह, संयमियोंके छिये कल्प्य
नहीं है, अत एव ऐसा आहार देनवालीसे साधु कहे कि मुझे नहीं
कल्प्यता है ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

असर्गं० इत्यादि तथा तं भवे० इत्यादि

छाया भाष्य प्रकारका समझो छाया छे (१) निर्ग्रन्थ (पञ्चमहाव्रतधारी),
(२) सौगत (बुद्धका अनुयायी), (३) तापस (जटाधारी) (४) गैरिक
(वेस्त्रां वस्त्रो फडेन्यास) (५) आजीवक (गोशाश्रम मतानुयायी). जेभने
भाटे से आहार जनावयाया आये छे ते सबगीजोने भाटे कल्प्य नहीं
तेही जेवे आहार आपनानीने साधु कहे के ते भने कल्प्यो नहीं (५३-५४)

ટીકા-‘ઉદેસિયં’ ઇત્યાદિ । ૧-ઔદેશિકમ્=ઉદેશનમુદેશસ્તેન કૃત-મૌદેશિકમ્ । તદ્વિવિધ-સામાન્યૌદેશિકં વિશેષૌદેશિકં ચ, તત્રાદ્યં-પ્રતિદિનં સ્વાર્થં સમ્પાદ્યતે તાવત્સમ્પાદનપ્રવૃત્તૌ સત્યાં ‘ભિક્ષાદાનં ગૃહસ્થાઽઽચારઃ’ ઇતિ બુદ્ધ્યા ‘યઃ કથિત્સાધુરાગચ્છેત્તસ્મૈ દેય’-મિતિ સામાન્યત ઉદ્દિશ્ય સમધિકં નિષ્પાદિતમ્ । દ્વિતીયં-કમપ્યેકં સાધુ વ્યક્તિ-વિશેષરૂપેણોદ્દિશ્ય સમ્પાદિતમ્ । ૨-ક્રીતકૃત=ક્રયણં ગૃહસ્થકર્તૃક, તેન સમ્પાદિતં ક્રીતકૃતં ક્રીતમિત્યર્થઃ, તત્રિવિધં-દ્રવ્યક્રીત, ભાવક્રીત, મિશ્રક્રીતઞ્ચ, તત્ર દ્રવ્ય-ક્રીતં=સ્વપરતદુભયભેદેન ત્રિધા-સ્વદ્રવ્યક્રીતં, પરદ્રવ્યક્રીતમ્, ઉભયદ્રવ્યક્રીતઞ્ચ । તદપિ સચિત્તાઽ-ચિત્ત-મિશ્રભેદાત્પત્યેકં

‘ઉદેસિયં’ ઇત્યાદિ । [૧] કિસીકો ઉદેશ કરકે બનાયા હુઆ આહાર, ઔદેશિક કહલાતા હૈ । વહ દો પ્રકારકા હૈ-૧-સામાન્ય-ઔદેશિક ઔર ૨-વિશેષ-ઔદેશિક । જિતના આહાર, પ્રતિદિન ગૃહસ્થ બનાતા હૈ ઉતના આહાર બનાતે સમય એસા વિચાર કરના કિ ‘ભિક્ષા દેના ગૃહસ્થકા કર્તવ્ય હૈ, ઇસલિયે જો કોઈ સાધુ આવેગા ઉસે દે દેંગે’ એસા વિચાર કર બનાયા હુઆ આહાર ‘સામાન્ય-ઔદેશિક’ ઔર કિસી એક સાધુકે નિમિત્ત બનાયા હુઆ આહાર, ‘વિશેષ-ઔદેશિક’ કહલાતા હૈ ।

[૨] ખરીદ કિયા હુઆ આહાર ક્રીતકૃત કહલાતા હૈ । વહ ત્રીન પ્રકારકા હૈ (૧)-દ્રવ્ય-ક્રીત (૨)-ભાવક્રીત (૩)-મિશ્રક્રીત । દ્રવ્યક્રીત ત્રીન પ્રકારકા હૈ- (૧)-અપને દ્રવ્યસે ખરીદા હુઆ, (૨)-પરાયે દ્રવ્યસે ખરીદા હુઆ, (૩)-દોનો દ્રવ્યોસે ખરીદા હુઆ । યે ત્રીનો ભેદ ત્રીન પ્રકારકે હૈ । સ્વદ્રવ્ય

ઉદેસિયં ઇત્યાદિ (૧)-કોઈને ઉદેશીને બનાવેલો આહાર ઔદેશિક કહેવાય છે તે બે પ્રકારનો હોય છે (૧) સામાન્ય-ઔદેશિક અને (૨) વિશેષ-ઔદેશિક બેટલો આહાર પ્રતિદિન ગૃહસ્થ બનાવે છે એટલો આહાર બનાવતી વખતે એવો વિચાર કરવો કે ‘ભિક્ષા આપવી એ ગૃહસ્થનું કર્તવ્ય છે, તેથી બે કોઈ સાધુ આવશે તો તેને આપીશ’ એવો વિચાર કરીને બનાવેલો આહાર સામાન્ય-ઔદેશિક, અને કોઈ એક સાધુને નિમિત્તે બનાવેલો આહાર વિશેષ-ઔદેશિક કહેવાય છે

(૨)-ખરીદ કરેલો આહાર ક્રીતકૃત કહેવાય છે તે ત્રણ પ્રકારનો છે- (૧) દ્રવ્યક્રીત, (૨) ભાવક્રીત, (૩) મિશ્રક્રીત દ્રવ્યક્રીત ત્રણ પ્રકારનો છે-(૧) પોતાના દ્રવ્યથી ખરીદેલો, (૨) પરાયા દ્રવ્યથી ખરીદેલો, (૩) બેઉ દ્રવ્યોથી ખરીદેલો

त्रिविध-सचित्तस्यद्रव्यक्रीतम्, अचित्तस्यद्रव्यक्रीतम्, मिथस्त्रव्यक्रीतम्, सचित्त-
द्रव्यक्रीतम्, अचित्तपरद्रव्यक्रीतम्, मिथपरद्रव्यक्रीतम्, सचित्तोभयद्रव्यक्रीतम्,
अचित्तोभयद्रव्यक्रीतम्, मिथोभयद्रव्यक्रीतश्चेति । इत्थं द्रव्य-क्रीत नवधा भवति ।

भाव-क्रीतं द्विविधं-स्वभावक्रीत परभावक्रीतम्; तत्र स्वभावक्रीतं-साधु
समुपागते तदर्थं गृहस्थेन स्तत्रिया मन्त्रादि दत्त्वा क्रीतम् । परभावक्रीतं-विद्या-

१-विद्या-ससाधना रोहिणीमङ्गल्यादिरूपा, मन्त्रः-असाधनो वशीकरवादिः ।

क्रीतके मेव-(१) अपने सचित्त द्रव्यसे खरीदा हुआ, (२)-अपने अचित्त
द्रव्यसे खरीदा हुआ, (३)-अपने सचित्त और अचित्त, दोनों प्रकार
द्रव्यसे खरीदा हुआ ।

परद्रव्यक्रीतके मेव-(१)-दूसरेके सचित्त द्रव्यसे खरीदा हुआ
(२)-दूसरेके अचित्त द्रव्यसे खरीदा हुआ, (३) दूसरेके दोनों प्रकार
द्रव्यसे खरीदा हुआ ।

उभयक्रीतके मेव-(१)-दोनोंके सचित्त द्रव्यसे खरीदा हुआ
(२) दोनोंके अचित्त द्रव्यसे खरीदा हुआ (३) दोनोंके सचित्त और
अचित्त द्रव्यसे खरीदा हुआ । ये सप्त द्रव्यक्रीत हैं ।

भाव-क्रीत, दो-प्रकारका है-(१)-स्व-भावक्रीत, (२)-पर भावक्रीत ।
साधुके आने पर, साधुके लिये, अपनी विद्या या अपना मन्त्र दे कर,
गृहस्थद्वारा खरीदा हुआ आहार स्व भावक्रीत है, दूसरेने विद्या-मन्त्र

के लिये लेख लेख-प्रकारका है स्व-द्रव्यक्रीतना लेख-(१) पित्तना सचित्त
द्रव्य परीदेला, (२) पित्तना अचित्त द्रव्य परीदेला, (३) पित्तना सचित्त
अने अचित्त लेख प्रकारका द्रव्य परीदेला ।

परद्रव्यक्रीतना लेख-(१) जीवना सचित्त द्रव्य परीदेला, (२) जीवना
अचित्त द्रव्य परीदेला, (३) जीवना लेख प्रकारका द्रव्य परीदेला ।

उभयक्रीतना लेख-(१) जीवना सचित्त द्रव्य परीदेला, (२) जीवना अचित्त
द्रव्य परीदेला (३) जीवना सचित्त अने अचित्त द्रव्य परीदेला । ये लक्ष
द्रव्यक्रीत हैं ।

भावक्रीत के प्रकारका है (१) स्व-भावक्रीत, (२) पर-भावक्रीत, साधु अपने
आपने साधुने माटे पित्तानी विद्या या पित्ताने मात्र आपीने गृहस्थद्वारा परी-
देला प्रकार के स्व-भावक्रीत है जीवनाके विद्या-मन्त्र आपीने साधुने माटे

मन्नादि दत्त्वा साधुकृते परेण क्रीतमुपलभ्यान्वेन गृहस्थेन दीयमानं तदनेकविधं स्वयमूहम् ।

मिश्र-(द्रव्य-भावरूप)-क्रीतस्य च नव भङ्गाः, यथा—

- १—स्वकीयेन द्रव्येण स्वकीयेन भावेन ।
- २—स्वकीयेन द्रव्येण परकीयेण भावेन ।
- ३—परकीयेण द्रव्येण स्वकीयेन भावेन ।
- ४—परकीयेण द्रव्येण परकीयेण भावेन ।
- ५—स्वकीय-द्रव्य-भावाभ्यां परकीयेण द्रव्येण ।
- ६—स्वकीय-द्रव्य-भावाभ्यां परकीयेण भावेन ।

देकर, साधुके लिये आहार आदि खरीदा हो और साधुके आने पर उस आहारको दूसरा लेलेवे तो उसे परभाव-क्रीत कहते हैं, वह अनेक प्रकारका है सो स्वयं समझ लेना चाहिये ।

मिश्र-(द्रव्य-भावरूप)-क्रीतके नौ भंग होते हैं—

- १-अपने द्रव्यसे अपने भावसे ।
- २-अपने द्रव्यसे परके भावसे ।
- ३-परके द्रव्यसे अपने भावसे ।
- ४-परके द्रव्यसे परके भावसे ।
- ५-अपने द्रव्य-भावसे परके द्रव्यसे ।
- ६-अपने द्रव्य-भावसे परके भावसे ।

आहारदि ખરીદેલા હોય અને સાધુ આવે ત્યારે એ આહારને ખીજે લઈ લે તો તે પરભાવક્રીત કહેવાય છે તે અનેક પ્રકારનો હોય છે તે પોતાની મેળે સમજ લેવું

મિશ્ર (દ્રવ્ય-ભાવરૂપ) ક્રીતના નવ ભાગા થાય છે

- ૧ પોતાના દ્રવ્યથી પોતાના ભાવથી
- ૨ પોતાના દ્રવ્યથી પરના ભાવથી
- ૩ પરના દ્રવ્યથી પોતાના ભાવથી
- ૪ પરના દ્રવ્યથી પરના ભાવથી
- ૫ પોતાના દ્રવ્ય-ભાવથી પરના દ્રવ્યથી
- ૬ પોતાના દ્રવ્ય-ભાવથી પરના ભાવથી

७—परकीय-द्रव्य-मात्राभ्यां स्वकीयेन द्रव्येण ।

८—परकीय-द्रव्य मात्राभ्यां स्वकीयेन मात्रेण ।

९—स्वकीय-द्रव्य-भाषाभ्यां परकीय-द्रव्यभाषाभ्याञ्च क्रीतम्, इति ।

एष च दोष उद्गमदोषान्तर्गतत्वेन ग्राह्योत्थितः, उक्तः—

“सोमस उग्रम-दोसे, गिरिणो उ समद्विष वियाप्यारि ।

उप्यायना य दोसे, साह्यो सद्यद्विष जाण ॥ १ ॥ इति'

३-पूतिकर्म=पूतेः=अपवित्रस्य कर्म=भिन्नस्य पूतिकर्म सप्तम्या तेन शुद्धं
पूतिकर्म । पूतिकर्म द्वयमायमेवाहिकारकम्, तम-

द्रव्यतो यथा-धृष्टिद्वय्येऽपवित्र-सम्प्लेखनं, यथा पेय-ययःपरिपूरितपात्रेऽव्य-

७-परके द्रव्य भाषसे अपने द्रव्यसे ।

८-परके द्रव्य-भाषसे अपने भाषसे ।

९-अपने द्रव्य-भावसे और परके द्रव्य-भावसे खरीदा हुआ।

यह क्लृप्तकृत बोध, अज्ञमबोधोंके अन्तर्गत है, इसलिये ग्रहस्थके द्वारा लगता है। कहा भी है—

“सोलह वज्रम दोष, गृहस्थके द्वारा लगते हैं और उत्पादना दोष, साधु द्वारा लगते हैं।”

[३] पूतिकर्म—पवित्र वस्तुमें अपवित्र वस्तुके मिल जानेको पूतिकर्म कहते हैं, यह दो प्रकारका है—(१)—द्रव्य-पूतिकर्म और (२) भाव-पूतिकर्म। (१)—पवित्र द्रव्यमें अपवित्र द्रव्य मिलाना द्रव्य-पूति-कर्म है, जैसे पीने योग्य दूधसे भरे हुए बर्तनमें थोड़ीसी नी भविराका मिलजाना, अथवा

13. પરના દબ-આવથી પાતાના દબથી

૯ પરના ક્રમ-શબ્દો પોતાના ભાગો

૬. પેતાના દુઃખ-ભાવથી અને પુત્રના દુઃખ ભાવથી ખરીદેલો.

એ કીવકૃત રોપ ઉપમ રોપની જાદર સ્ટેલો ॥ તેથી કરીને જુદરમની
કાશ લાગે ॥ કમ્પુ છે કે-^૧ સોળ ઉપમરોપ જુદરમકાશ લાગે છે અને ઉપ
કાશરોપ સાધુકાશ લાગે છે ॥

(૩) પૂતિકર્મ-પવિત્ર વસ્તુમાં અપવિત્ર વસ્તુ મળી જાય તેને પૂતિકર્મ કહે છે એ પ્રકારનું છે. (૧) દુધ્ય પૂતિકર્મ અને (૨) જાણ પૂતિકર્મ (૧) પવિત્ર દુધ્યમાં અપવિત્ર દુધ્ય મિશ્રણવર્તુ એ દુધ્ય-પૂતિકર્મ છે, જેમકે પીવા યોગ્ય દુધથી ભરેલા વાસણમાં મોટીક મદિસનું મળી જવું, અથવા પીવા યોગ્ય ખીર અદિમાં

યાનપિ મુરાસંસર્ગઃ, યદ્વા પાયસાદિપવિત્રભોક્તવ્યપદાર્થે ક્ષતાદિક્ષરદ્રક્ત-પૂયાદિ-વિન્દુમાત્રસ્યાપિ મિશ્રણમ્ ।

ભાવતઃ—વિશુદ્ધ આહારાદાવાધાકર્માદિદોષદૂષિતાન્નાદેઃ સિવ્યમાત્રેણાપિ મેલનમ્, તદશનેન ચ સાધુનાં ચારિત્રમાલિન્ય ભવતીતિ ભાવપૂતિરભિધીયતે ।
દોષોડ્યમાધાકર્માદિદોષદૂષિતાન્નાદિસંસ્પૃહસ્તભાજનાદિનિમિત્તેનાપિ સમ્ભ-
વતિ ।

૪-આહતં=સાધુનિમિત્તં ગૃહાદિતોડમિમુખમાનીતમ્ । ૫-‘અજ્ઞોયરય’ इति लुप्त-
विभक्तिक पदम्, ‘अध्यवपूरक’ मिति तच्छाया, स्वार्थ पाकक्रियायां समारब्धयां

खाने योग्य खीर आदिमें रक्त पीप आदि अपवित्र पदार्थका मिल जाना ।
(२) विशुद्ध आहार आदिमें आधाकर्मी आदि दोषोंसे दूषित अन्नका
एक भी सीध (कण) मिल जाना, भाव-पूतिकर्म है । ऐसा आहार लेनेसे
मुनियोंके चारित्रमें मलिनता आजाती है, इस कारण इसे भावपूति
कहते हैं ।

આધાકર્મી દોષસે દૂષિત અન્ન આદિસે ભરે હુણે હાથ યા વર્તનકે
નિમિત્તસે મી યહ દોષ લગ જાતા હૈ ।

[૪]-આહત-સાધુકે લિયે સાધુકે સામને લાયા હુઆ આહાર આદિ
અભ્યાહત કહલાતા હૈ, એસા આહાર લેના અભ્યાહત-દોષ-દૂષિત
આહાર હૈ ।

[૫] અધ્યવપૂરક-અપને લિયે ભોજન બનાના પ્રારમ્ભ કિયા હો ઉસ
સમય, ‘ગાંવમેં સાધુ પધારે હૈં’ યહ સુનકર ઔર અધિક મિલા કર

લેહી પડે આદિ અપવિત્ર પદાર્થનું પડી જવું (૨) વિશુદ્ધ આહારાદિમા આધા-
કર્મી આદિ દોષોથી દૂષિત અન્નનો એક પણ કણ મળી જવો એ ભાવપૂતિ
કર્મ છે એવો આહાર લેવાથી મુનિઓના ચારિત્રમા મલિનતા આવી જાય છે
તેથી તેને ભાવપૂતિ કહે છે

આધાકર્મી દોષથી દૂષિત અન્નાદિથી ભરેલા હાથ યા વાસણના નિમિત્તથી
પણ એ દોષ લાગી જાય છે

(૪) આહૂત-સાધુને માટે સાધુની સામે લાવેલો આહાર આદિ અભ્યાહૂત
કહેવાય છે એવો આહાર અભ્યાહૂત-દોષ-દૂષિત આહાર છે,

(૫) અધ્યવપૂરક-પોતાને માટે ભોજન બનાવવાનો પ્રારંભ કર્યો હોય, તે
સમયે ‘ગામમા સાધુ પધાર્યા છે’ એમ સાબળીને ધીજી વધારે મેળવીને બના-

પ્રામે સાધુસમાગમનં નિશ્ચય તદર્થમધિકનિષ્કપણેન સમ્પાદિતમિતિ તદર્થઃ । પ્ર-
મમ્મ હૃદયમ્-યથેવમન્યલિહ્નિમિત્તમધિકં પૂરિતં, તથા તથાનાનન્તરમવશિષ્ટમાર્થિ
સાધુમિગ્રાહં, સપ્રાન્તરાયદોષાનવતારાદિતિ । ૬ પ્રામિત્યં=સાધુનિમિત્તદ્વારસ્પેષ
કૃતમિદાનીય દીપમાનમ્ । ૭-મિશ્રજાતં=મિથેષ મિશ્રમાષેન 'પૂર્વત' એ શબ્દ-મિત્તા
ધરોમયાનુસન્ધાનેનેત્યર્થ જાત=નિષ્પન્નમ્ । તદ્વિધિષં સામાન્યમિશ્રજાતં વિશેષ-
મિશ્રજાત ચેતિ, તથા-સામાન્યમિશ્રજાતં=સામાન્યરૂપેણ સ્વપોષ્યવર્ગર્થ ગૃહસ્થાદિસ્વ-
સાધુ પાસવિદ્યમશૃતિમિત્તાચાર્યચૈકષ્ણ રષિતમ્, વિશેષમિશ્રજાતં યાદુનિધિષં

૧ પૂર્વતઃ=પાકાર્ય પ્રવૃત્તે પ્રાગેવ ।

યનાયા હુઆ આહાર અપ્યધપૂરક કહલાતા હૈ, તાત્પર્યં યહ કિ યતિ
અન્યલિહ્નિયોકે નિમિત્ત અધિક આહાર મિત્તા કર બનાયા હો તો ઉને
દે દેનેકે શબ્દ યના હુઆ આહાર, સાધુઓનો ગ્રાહ્ય હૈ, ક્યોંકિ યહ
અન્તરાય-દોષ નહીં લગતા ।

[૬] પ્રામિત્ય-સાધુકે નિમિત્ત કહીંસે ઉપાર લેકર દિયા જાનેવાસ્થ
આહાર, પ્રામિત્ય કહલાતા હૈ ।

[૭] મિશ્રજાત-પહલેસે હી વસ્તા ઓર મિશ્રુ દોનોકે લિયે બનાયા
હુઆ આહાર, મિશ્રજાત હૈ ।

મિશ્રજાતકે દો મેદ હૈં-(૧)-સામાન્ય મિશ્રજાત ઓર (૨)-વિશેષ
મિશ્રજાત । (૧)-સાધારણ તોર પર અપને પોષ્યવર્ગકે લિયે તથા ગૃહસ્થ,
અગૃહસ્થ, સાધુ, પાસવળી આદિકે લિયે મિત્તાકર રાંધા હુઆ આહાર
'સામાન્ય મિશ્રજાત' કહલાતા હૈ । (૨)-જો આહાર આદિ અપને લિયે

વેલો આહાર અપ્યધપૂરક કહેવાય છે તાત્પર્યં એ છે કે એ અન્યલિહ્નિયો
(અન્યલિહ્નિયો)ને નિમિત્તે વધારે આહાર મેળવીને બનાવેલો હોય તે તેને
આપી દીધા પછી વધેલો આહાર સાધુઓને માટે આજીવન છે, ધરણ કે તેમ
અતરાય દોષ લાગતો નથી.

(૬) પ્રામિત્ય-સાધુને નિમિત્ત કહીંથી ઉપાર લાવીને આપવામાં આવેલો
આહાર પ્રામિત્ય કહેવાય છે

(૭) મિશ્રજાત-પહેલાં જ શબ્દ અને મિશ્રુ બેઉને માટે બનાવેલો આહાર
મિશ્રજાત છે મિશ્રજાતના બે ભેદ છે (૧) સામાન્ય-મિશ્રજાત (૨) વિશેષ-મિશ્ર-
જાત (૧) સાધારણ રીતે પોતાના પોષ્યવર્ગને માટે તથા ગૃહસ્થ, અગૃહસ્થ, સાધુ
પ્રમુખી આદિને માટે એકઠો કરીને રાંધેલો આહાર 'સામાન્ય-મિશ્રજાત' કહેવાય છે

કેવલ^૧ સાધુનિમિત્તશ્ચ સદૈવ નિષ્પન્નમન્નાદિકમ્, તદ્ વિવર્જયેત્=પરિત્યજેત્ ન ગૃહી-
યાદિત્યર્થઃ, સાધુરિતિ શેષઃ । ઔદેશિકા-અધ્યવપૂરક-મિશ્રજાતેષુ પરસ્પરમેષ વિશેષઃ-
ઔદેશિકં-પાકપ્રવૃત્ત્યનન્તરં સાધ્વાગમનાત્પ્રાગેકમેવ સાધું સામાન્યરૂપેણ વિશે-
ષરૂપેણ વોદિશ્ય સમ્પાદિતે સમ્ભવતિ । અધ્યવપૂરકં=સાધુસમાગમશ્રવણસમનન્તર-
મધિકનિક્ષેપેણ જાયતે । મિશ્રજાતં-પાકપ્રવૃત્તિસમય એવ ગૃહસ્થ-મિશ્રાચરયોઃ
કૃતે સંમિશ્રિતેઽન્નાદૌ સમુત્પદ્યતે ॥ ૫૫ ॥

મૂલમ્-^૭ઉગ્ગમં^૫ સે^૬ અ^૮ પુચ્છિજ્ઞા^૯, કસ્સટ્ટા^{૧૦} કેણ^{૧૧} વા^{૧૨} કડં^{૧૩} ? ।

સુચ્ચા^{૧૪} નિસ્સંકિયં^{૧૫} સુદ્ધં^{૧૬}, પઢિગાહિજ્ઞ^{૧૭} સંજઓ^{૧૮} ॥૫૬॥

છાયા—ઉદ્ગમં તસ્ય ચ પૃચ્છેત્કસ્યાર્થ કેન વા કૃતમ્ ? ।

શ્રુત્વા નિઃશક્લિતં શુદ્ધં, પ્રતિગૃહીયાત્સંયતઃ ॥૫૬॥

૧ ઇતરમિશ્રાચરવ્યતિરેકેણ ।

ઔર સાધુકે લિયે મિલાકર બનાયા જાય ઉસે ‘વિશેષમિશ્રજાત’ કહતે હૈં ।
ઝપર કહે હુએ સબ પ્રકારકે આહારકા અનગારકો પરિહાર કરના ચાહિયે ।

ઔદેશિક, અધ્યવપૂરક ઔર મિશ્રજાત દોષોમ્મેં યહ ભેદ હૈ—ભોજન
બનાનેમ્મેં પ્રવૃત્ત હોનેકે પશ્ચાત્ ઔર સાધુકે આનેસે પહેલે, કિસીં ખીં એક
સાધુકે લિયે અથવા અમુક એક સાધુકે લિયે બનાયે હુએ આહારમ્મેં
ઔદેશિક દોષ હોતા હૈ । આહાર બનાતે સમય, સાધુકા આગમન
સુન કર અધનમ્મેં અધિક ઝર(ડાલ) કર બનાનેસે અધ્યવપૂરક દોષ
હોતા હૈ । ભોજન બનાતે સમય, ગૃહસ્થ ઔર મિશ્રુ, દોનોંકે લિયે ભોજન
બનાનેસે મિશ્રજાત દોષ લગતા હૈ ॥૫૫॥

(૨) જે આહાર આદિ પોતાને માટે અને સાધુને માટે એકઠો કરીને બનાવવામા
આવે તેને વિશેષ-મિશ્રજાત કહે છે ઉપર કહેલા બધા પ્રકારના આહારને
અણુગારે પરિહાર કરવો જોઈએ

ઔદેશિક, અધ્યવપૂરક અને મિશ્રજાત દોષોમા આ ભેદ છે—ભોજન
બનાવવામા પ્રવૃત્ત થયા પછી અને સાધુ આવ્યા પહેલા, કેઇ પણ એક સાધુને
માટે અથવા અમુક એક સાધુને માટે બનાવેલા આહારમા ઔદેશિક દોષ
લાગે છે આહાર બનાવતી વખતે સાધુનું આગમન સાભળીને આધણુમા વધારે ઓરી
દેવાથી અધ્યવપૂરક દોષ લાગે છે ભોજન બનાવતી વખતે ગૃહસ્થ અને મિશ્રુ
બેઠેને માટે ભોજન બનાવવાથી મિશ્રજાત દોષ લાગે છે (૫૫)

सान्वयार्थ—से=उस आहारादिकी उगम=उत्पत्ति पुच्छिज्ज=पूछे
 कि-(यह अशुद्धि) कस्सद्वा=किसके लिए या=और केण=किसने कहा=बनाया
 है?, फिर सुत्था=इसके सुत्तसे अशुद्धिदिकी उत्पत्ति सुनकर (यदि यह)
 निस्संकिप=भौरेषिक आदि शङ्कारहित य=और सुद्धं=निर्दोष हो तो
 संजय=साधु पडिगाहिज्ज=ग्रहण कर लेवे ॥५६॥

टीका—‘उगम’ इत्यादि । कस्यार्थ=किंनिमित्तम्, केन वा कर्त्ता कृतं
 निष्पादितम्, अन्नादौ ‘विशुद्धमविशुद्धं चे’ति संशये तस्मिन्कारणाय तस्य
 संशयितस्यान्नादः उत्तमम्=उत्तममनुत्तमस्तम् उत्पत्तिमित्यर्थः, पृच्छेत्=प्रतिवचन
 श्रावमिच्छेत्, भुत्वा ‘प्रतिवचन’ मितिशेष, सयतः=शङ्किताऽऽहारग्रहणमीकः साधुः,
 निःशङ्कितं=दोषशङ्कारहितम् अत एव शुद्धं=निरवयं प्रसिद्धीयात्-निरवयत्वेन
 निश्चये सतीति भावः ॥ ५६ ॥

१ २ ४ ३ ५ ७ १
 मूत्सु-असण पाणग वावि, स्वाइम साइम तहा ।

६ १३ ११ ६ १ ११
 पुप्फेसु होज्ज उम्मीस, वीयसु हरियसु वा ॥५७॥

१४ १६ १५ ११ १७ १८
 त भवे भत्त पाण तु, सजयाण अकप्पिय ।

१ २१ १४ १३ १५ ११
 दितिय पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिस ॥५८॥

छाया—अन्न पानक वाऽपि, स्वार्थं स्वार्थं तथा ।

पुष्पैर्मधेबुन्मिभं, बीजैर्हरितैर्वा ॥५७॥

तद्वेदक-पानं तु, सयतानामकल्पिक(त)म् ।

द्वितीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तावुक्म् ॥५८॥

‘उगमं’ इत्यादि । ‘आहार अशुद्ध है या विशुद्ध है’ इस प्रकारका
 सन्देह होने पर साधु, ऐसा पूछ लेता कि यह आहार, किसके लिये
 बनाया गया है और किसने बनाया है?, इसका उत्तर सुन कर निर-
 षयताका निश्चय करके निःशङ्कित अत एव निरवय आहार हो तो
 साधु, ग्रहण करें ॥५६॥

उगमं० इत्यादि आहार अशुद्ध है या विशुद्ध है’ के प्रकारको सन्देह
 पक्षों साधु को पूछी है के आहार होने आटे बनायेवे। ॥ अने केवे
 बनायेवे ॥ केने उत्तर साधुजीने निरवयताको निश्चय करीने निःशङ्कित,
 केरवे निरवय आहार को तो साधु ग्रहण करे (५६)

सान्वयार्थः—असणं पाणगं वावि खाइमं तहा साइमं=अशन पान खादिम
तथा स्वादिम (यदि) पुष्फेसु=सचित्त फूलोंसे बीएसु=शालि आदि बीजोंसे वा=
अथवा हरिएसु=हरित कायसे उम्मीसं=मिश्रित होज्ज=हो तो तं=वह भत्त-
पाणं तु=अशनादि संजयाणं=साधुओंके लिए अकप्पियं=अकल्पनीय भवे=है,
(अतः) दितियं=देती हुईसे साधु पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका
आहारादि मे=मुझे (लेना) न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥५७॥-५८॥

टीका—‘असणं०’ इत्यादि, ‘तं भवे०’ इत्यादि च । यदशनादिकं सचित्त-
पुष्प-बीज-हरितकायैरुन्मिश्रं=संयुक्तं भवेत्तदकल्प्यमिति वाक्यार्थः । सूत्रे ‘पुष्फेसु’
इत्यादौ तृतीयार्थे सप्तमी ॥५७॥५८॥

^१ मूलम्-^२ असणं ^४ पाणगं ^३ वावि, ^५ खाइमं ^७ साइमं ^६ तहा ।

^८ उदगम्मि ^{१२} होज्ज ^{११} निक्खित्तं, ^९ उत्तिगपणगेसु ^{१०} वा ॥५९॥

^{१३} तं ^{१८} भवे ^{१४} भत्तपाणं ^{१५} तु, ^{१६} संजयाण ^{१७} अकप्पियं ।

^{१६} दितियं ^{२०} पडियाइक्खे, ^{२३} न ^{२२} मे ^{२४} कप्पइ ^{२१} तारिसं ॥६०॥

छाया—अशन पानकं वापि, खाद्य स्वाद्य तथा ।

उदके भवेन्नक्षिप्तमुत्तिङ्गपनकेषु वा ॥५९॥

तद्भवेद्भक्त-पानं तु, संयतानामकल्पिक(त)म् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥६०॥

सान्वयार्थः—असण पाणग वावि खाइमं तहा साइमं=जो अशनादि
चार प्रकारका आहार (यदि) उदगम्मि=सचित्त जलके ऊपर वा=अथवा
उत्तिगपणगेसु=कीड़ियोंके दरके ऊपर या लीलन-फूलन पर निक्खित्तं=रखा

‘असणं०’ इत्यादि, तथा ‘तं भवे’ इत्यादि । जो अशन पान आदि,
सचित्त पुष्प, सचित्त बीज और हरितकायसे युक्त हो वह, संयमीके
लिये कल्पनीय नहीं है, अतः ऐसा आहार देनेवालीसे साधु कहे कि-
ऐसा आहार मुझे नहीं कल्पता है ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

असण० इत्यादि, तथा तं भवे० इत्यादि ने अशनपान आदि, सचित्त
पुष्प, सचित्त बीज अने हरितकाय (वनस्पति) थी युक्त होय ते संयमीने
भाटे कल्पनीय नहीं, ओटवे ओवे आहार आपनारीने साधु कहे के-ओवे आहार
मने कल्पतो नहीं (५७-५८)

सान्त्वयार्थः—से=उस आहारदिकी उगम=उत्पत्ति पुच्छिञ्ज=पूछे
 कि=(यह भक्षणादि) कस्तुह=किसके छिप वा=और केण=किसने कड=बनाया
 है?, फिर सुधा=दुधस्यके दुधसे भक्षणादिकी उत्पत्ति सुनकर (यदि स्व)
 निस्संक्रिय=भौतिक आदि सङ्कारहित य=और सुद्ध=निर्दोष हो तो
 संजप=साधु पडिगाहिउज=ग्रहण कर लेवे ॥५६॥

टीका—‘उगम’ इत्यादि । कस्यार्थ=किंनिमित्तम्, केन वा कर्मा कृतं
 निष्पादितम्, भक्षार्थ ‘विशुद्धमविशुद्ध वे’ति सधये तस्मिन्नाकारणाय तस्य
 संज्ञापितस्यान्नादेः उत्तमम्=उत्तममनुत्तमस्तम् उत्पत्तिमित्यर्थः, पृच्छेत्=प्रतिवचनेन
 ज्ञातुमिच्छेत्, भुत्वा ‘प्रतिवचन’ मितिज्ञेयः, सयतः=श्रुत्वाऽऽहारग्रहणमीदृशः साधुः,
 निश्चिन्तितं=दोषसङ्कारमितम् अत एव शुद्ध=निरवधं प्रतिशुद्धीयात्-निरवधत्वेन
 निश्चये सतीति भावः ॥ ५६ ॥

मूढम्-असण पाणग वावि, खाइम साइम तहा ।

पुण्फेसु होज उम्मीस, वीएसु हरिणसु वा ॥५७॥

त भवे भक्ष-पाण तु, सजयाण अकप्पिय ।

दितिय पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिस ॥५८॥

छाया—भक्षन पानक वाऽपि, स्वार्थ स्वार्थ तथा ।

पुण्यैर्मवेदुन्मिभं, बीजैर्हरितैर्वा ॥५७॥

वज्रवेदक पान तु, सयतानामकल्पिक(त)म् ।

दवर्ती मत्स्याचक्षीत, न म कल्पते वादुश्च ॥५८॥

‘उगमं’ इत्यादि । ‘आहार अशुद्ध है या विशुद्ध है’ इस प्रकारका
 सन्देह होने पर साधु, ऐसा पूछ लेवे कि यह आहार, किसके लिये
 बनाया गया है और किसने बनाया है?, इसका उत्तर सुन कर निर-
 वधताका निश्चय करके निश्चिन्तित अत एव निरवध आहार हो तो
 साधु, ग्रहण करे ॥५६॥

उगमं इत्यादि ‘आहार अशुद्ध है या विशुद्ध है’ को प्रश्नसे सदेव
 चलाय यद्युक्तं पुच्छी तं के आहार होने आते जानावेतो उ अने केने
 बनाये उ ? केने उत्तर आगमने निरवधताने निश्चय कराने निश्चिन्तित,
 औरवे निरवध आहार होय तो साधु ग्रहण करे (५६)

खादिम स्वादिम तेजस्मिन्=तेजस्काय पर निक्षिप्तं=रखा हुआ हुज्ज=हो च=
अथवा तं=उस तेजस्कायको संघट्टिया=संघट्टा (छू) करके दए=देवे तो तं=वह
भक्तपाणं तु=अशनादि संजयाणं=साधुओंके लिए अकल्पियं=अकल्पनीय
भवे=है, (अतः) दितियं=देती हुईसे साधु पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस
प्रकारका आहारादि मे=मुझे न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥६१॥६२॥

टीका—‘असणं०’ इत्यादि, ‘तं भवे०’ इत्यादि च । यदशनादिकं तेजसि=
तेजस्कायोपरि निक्षिप्तं=निहितं भवेत्, यच्च तत्=तेजः-अग्निकायमित्यर्थः, संघट्टय=
संस्पृश्य दद्यात्, तत्=उभयविधं भक्तपाणं तु संयतानामकल्पिकं(तं) भवेत्, अतस्त-
ददतीं प्रत्याचक्षीत-तादृशं मे न कल्पत इति ॥६१॥६२॥

मूलम्-एवं^१ उस्सिक्कया^२ ओसिक्किया^३, उज्जालिया^४ पज्जालिया^५ ।

निवाविया^६ उस्सिच्चिया^७, निस्सिच्चिया^८ ओवत्तिया^९ ओयारिया^{१०} दए^{११} ॥६३॥

तं भवे^{१२} भक्त-पाणं^{१३} तु, संजयाण^{१४} अकप्पियं^{१५} ।

दितियं^{१६} पडियाइक्खे^{१७}, न मे^{१८} कप्पइ^{१९} तारिसं^{२०} ॥ ६४ ॥

छाया—एवम् उत्क्षिप्य अवक्षिप्य, उज्ज्वालय प्रज्वालय ।

निर्वाप्य उत्सिच्य, निपिच्य अपवर्त्य अवतार्य दद्यात् ॥६३॥

तद्भवेद्भक्त-पाणं तु, संयतानामल्पिक(तं) म् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥६४॥

अग्निकायके साक्षात् संघट्टेका निषेध करके अब परम्परा-संघट्टेका निषेध करते हैं—

सान्न्वयार्थः=एवं=जिस प्रकार अग्निकायको स्पर्श करके दिया जानेवाला
अशनादि नहीं लेते, उसी प्रकार उस्सिक्किया=चूल्हे आदिमें इन्धनको अन्दर

‘असणं०’ इत्यादि, तथा ‘तं भवे०’ इत्यादि । जो अशन पान आदि,
तेजस्काय पर रक्खा हो अथवा अग्निकायका संघट्टा करके देवे तो वह,
साधुके लिये ग्राह्य नहीं है । अतः देनेवालीसे कहे कि—‘ऐसा आहार,
मुझे नहीं कल्पता है ॥ ६१ ॥ ६२ ॥’

असणं० इत्यादि, तथा तं भवे० इत्यादि ७ अशन पान आदि तेजस्काय
पर राखेवा होय अथवा अग्निकायानु संघट्टन करीने आपे तो ते साधुने भाटे
आद्य नहीं. ओटवे ते आपनारीने साधु छोडे डे ‘ओयो आहार भने उडपतो
नथी’ (६१-६२)

हुआ होज्ज=हो तो त=वह भक्षण पाण तु=अन्ननादि सजयाण=साधुमंकि लिप
अकप्पिय=अस्वपनीय भवे=है, (अतः) दितिय=देती हुईसे साधु पढियाइखे=
कहे कि तारिसं=इस प्रकारका आहारादि मे=मुझे (लेना) न कप्पइ=नीं
कल्पता है ॥५९॥६०॥

टीका—‘असर्णं०’ इत्यादि, ‘तं भवे०’ इत्यादि च । यदन्ननादिभिरुक्तैः
सचिचमलोपरि, उचिचपनकादिषु=उचिचपा=भूमौ यर्षुसविषरविषायिनो मय्यस्य-
खाऽऽकृतयः धृदकीटविषेपाः, कीटिकानगरादयो वा, पनका=अकुरितोऽनकुरितो
वा पञ्चकानान्तकायपनस्पतिविशेषः, तत्र निसिप्त=स्यापित भवेत्, तद्वच-नानं
संयतानामकरिपक(त)-मित्यादि पूर्ववत् ॥५९॥६०॥

मूल्म-असण पाणग वाचि, खाइम साइम तहा ।

तेउम्मि हुज्ज निक्खिस्त, त च सघट्टिया दप्प ॥६१॥

तं भवे भक्षपाण तु, सजयाण अकप्पिय ।

दितिय पढियाइखे, न मे कप्पइ तारिस ॥ ६२ ॥

छाया—अन्नं पानकं वापि, तार्थं स्वार्थं तथा ।

तेजसि महेम्मिसिप्तं, तच्च संघट्टय दयात् ॥६१॥

तद्वचैकपानं तु, संयतानामकरिपक(त)म् ।

ददतीं मत्यावसीत, न मे कल्पते तारिषम् ॥६२॥

सान्वयार्थः—असर्णं पाणगं वाचि खाइमं तहा साइमं=जो अन्न पान

‘असर्णं०’ इत्यादि, तथा ‘तं भवे०’ इत्यादि । जो अन्न, पान,
खाद्य, स्वाद्य सचिच जल पर रखा हुआ हो तथा किडीनगर (किड-
टियोकि समूह) या लीलन-फूलन पर रखवा हो वह, संयमियोंकि लिप
कल्प्य नहीं है, अतः ऐसा आहार देनेवालीसे कहे कि ‘ऐसा आहार
मुझे कल्पता नहीं है’ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

असर्णं० इत्यादि, तथा तं भवे० इत्यादि । जो अन्न, पान, खाद्य, स्वाद्य
सचिच जल पर रखेवा होय, तथा किडीनगर (किडीजोनेना समूह) या
लीलन-फूलन पर रखेवा होय, तो संयमीजोने भाटे कल्पनीय नहीं । जोदेवे जेवे
आहार आपनानीने साधु कहे है— जेवे आहार भने कल्पते नहीं । (५६-६०)

खादिम स्वादिम तेउम्मि=तेजस्काय पर निक्खित्तं=रखा हुआ हुज्ज=हो च=
अथवा तं=उस तेजस्कायको संघट्टिया=संघट्टा (छू) करके दए=देवे तो तं=वह
भक्तपाणं तु=अशनादि संजयाणं=साधुओंके लिए अकप्पियं=अकल्पनीय
भवे=है, (अतः) दितियं=देती हुईसे साधु पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस
प्रकारका आहारादि मे=मुझे न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥६१॥६२॥

टीका—‘असणं०’ इत्यादि, ‘तं भवे०’ इत्यादि च । यदशनादिकं तेजसि=
तेजस्कायोपरिनिक्षिप्तं=निहितं भवेत्, यच्च तत्=तेजः-अग्निकायमित्यर्थः, संघट्टय=
संस्पृश्य दद्यात्, तत्=उभयविधं भक्तपाणं तु संयतानामकल्पिकं(तं) भवेत्, अतस्त-
ददतीं प्रत्याचक्षीत-तादृशं मे न कल्पत इति ॥६१॥६२॥

मूलम्-एवं^१ उस्सिक्कया^२ ओसिक्किया^३, उज्जालिया^४ पज्जालिया^५ ।

निवाविया^६ उस्सिच्चिया^७, निस्सिच्चिया^८ ओवत्तिया^९ ओयारिया^{१०} दए^{११} ॥६३॥

तं भवे^{१२} भक्त-पाणं तु^{१३}, संजयाण^{१४} अकप्पियं^{१५} ।

दितियं^{१६} पडियाइक्खे^{१७}, न मे^{१८} कप्पइ^{१९} तारिसं^{२०} ॥ ६४ ॥

छाया—एवम् उत्क्षिप्य अवक्षिप्य, उज्ज्वालय प्रज्वालय ।

निर्वाप्य उत्सिच्य, निषिच्य अपवर्त्य अवतार्य दद्यात् ॥६३॥

तद्भवेद्भक्त-पाणं तु, संयतानामल्पिक(तं) म् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥६४॥

अग्निकायके साक्षात् सघट्टेका निषेध करके अब परम्परा-संघट्टेका निषेध करते हैं—

सान्वयार्थः=एवं=जिस प्रकार अग्निकायको स्पर्श करके दिया जानेवाला
अशनादि नहीं छेते, उसी प्रकार उस्सिक्किया=चूल्हे आदिमें इन्धनको अन्दर

‘असणं०’ इत्यादि, तथा ‘तं भवे०’ इत्यादि । जो अशन पान आदि,
तेजस्काय पर रक्खा हो अथवा अग्निकायका संघट्टा करके देवे तो वह,
साधुके लिये ग्राह्य नहीं है । अतः देनेवालीसे कहे कि—‘ऐसा आहार,
मुझे नहीं कल्पता है ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

असणं० इत्यादि, तथा तं भवे० इत्यादि ने अशन पान आदि तेजस्काय
पर राखेला छेय अथवा अग्निकायनु सघट्टन करीने आपे तो ते साधुने भाटे
आह्य नथी छेटवे ते आपनारीने साधु कडे डे ‘अवेो आहार भने कल्पतो
नथी ’ (६१-६२)

सरका कर ओसिफिया=अधिक इन्धनको चूल्हेके अन्दरसे बाहर निकालकर
 उज्जालिया=बुझी हुई अग्निको फूँक आदिसे उशीपित-सखगा-कर पञ्चाधिया=
 जलती हुई अग्निको अधिक प्रदीप्त कर निष्पाधिया=अग्निको पानी आदिसे
 बुझाकर उस्सिधिया=अग्निपर पकते हुए अन्नादिको कुछ बाहर निकाल कर
 निस्सिधिया=उमरते हुए दुग्धादिमें जल छिन्नककर ओषधिया=अग्निपर रहे
 हुए अन्नादिको दूसरे बरतनमें निकालकर ओषारिया=अग्निपर रहे हुए अन्ना-
 दिके बरतनको नीचे उतारकर अर्थात् अग्निकायका परम्परासे स्रष्टा करके
 दण्ड=अश्वनादि देवे तो त=वह मन्त्रपात्रं तु=मन्त्रनादि सजयार्थ=साधुमार्गके
 लिए अकल्पित्य=अकल्पनीय भवे=है, (अतः) वित्तिय=देती हुईसे साधु पद
 याइकखे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका आहारादि से=मुझे (छेना) न कल्पइ=
 नहीं कल्पता है ॥६३॥६४॥

टीका-‘एवं०’ इत्यादि, ‘त भवे०’ इत्यादि च । एवम्=उक्तप्रकारेण चेन्न-
 स्थायविषय इवेति भावः, उत्सिष्य=‘याक्त्वास्तं साधयेज्जादिकं ददामि तावत्काल-
 मग्निमां प्रक्षाम्यतु’ इति पुत्र्या जुह्वापाशाबन्धनमुत्सार्य, अवसिष्य=दाहमया-
 दिधनं निःसार्य, उज्ज्वात्य अनुज्ज्वलितं फूटकारादिनोदीप्य, प्रक्षाम्य=उद्भि-
 प्रकर्षेण संवर्ष्य, निर्वाप्य=प्रक्षान्तीकृत्य, उत्सिष्य=अभ्युपविस्तिरतमन्नादिकं क्षिप्त्वा
 द्रष्टव्यं, निषिष्य=उज्ज्वल्युपादिकं जलेन प्रक्षाम्य, अपवर्ष्य=मात्रनान्तरे

‘एव उत्सिफिया०’ इत्यादि, तथा ‘त भवे’ इत्यादि ।

‘अथ तत्र आहार देती ॥ तत्र तत्र, अग्नि न पुन्र जाय’ ऐसा विचार
 कर चूल्हेमें इन्धन सुखगाकर, अन्न आदि जलनेके भयसे इन्धन बाहर
 निकाल कर, फूँक आदिसे चूल्हा जला कर, जलती अग्निको तेज कर या
 बुझा कर, अग्नि पर पकते हुए आहारको कुछ एक ओर कर, तथा पानी
 डाल कर उपाल (उफान) को शान्त कर, अथवा अन्न आदि सहित

एवं उत्सिफिया० इत्यादि, तथा त भवे० इत्यादि ।

अथ शुभी आहार आपदी डोउ, त्वां शुभी अग्नि डोउपाद न भव,
 अथ विचार करीने चूल्हा उपजां सज्जानीने, आगहि अग्नी बचान्न भवपी
 उपजां लभार करीने कु० अदिभी चूल्हा सज्जानीने, अग्नि अग्निने तेज
 करीने या बुझपीने, अग्नि पर पकता आहारने डोउ अथ आपुन करीने
 तथा पदपी न्यपीने जलधने शान्त करीने, अथवा अन्नदि सहित पकपुने नैन

निधाय, अवतार्य=अन्नादिसहितं भाजनमेवोत्तार्य वा दद्यात्, तद्भक्त-पानं तु संयता-
नामकलिपकं(तं) भवेदतस्तद्दतीं प्रत्याचक्षीत-‘तादृशं मे न कल्पते’ इति ६३॥६४॥

११ २ ५ ४ ३ ८ ७ ६ ९
मूलम्-हुज्ज कट्टं सिलं वावि, इट्ठालं वावि एगया ।

१० ६ १२ १३ १५ १४
ठवियं संकमट्ठाए, तं च होज्ज चलाचलं ॥६५॥

१६ १६ १८ २० २६ २४ २५
न तेण भिक्खू गच्छेज्जा, दिट्ठो तत्थ असंजमो ।

२२ २३ २१ १६
गंभीरं झुसिरं चैव, सव्विदिय-समाहिण् ॥ ६६ ॥

छाया—भवेत्काष्ठ शिला वाऽपि, इट्ठालं वाऽप्येकदा ।

स्थापितं संक्रमार्थं, तच्च भवेच्चलाचलम् ॥ ६५ ॥

न तेन भिक्षुर्गच्छेद्दृष्टस्तत्रासंयमः ॥

गम्भीरं शुपिरं चैव, सर्वेन्द्रिय-समाहितः ॥ ६६ ॥

सान्वयार्थः—एगया=किसी समय अर्थात् वर्षा आदिके समय संकमट्ठाए=
जाने-आनेके लिए कट्टं=काठ वावि=या सिलं=शिला वावि=अथवा इट्ठालं=
ईटका टुकड़ा ठवियं=रखा हुआ हुज्ज=हो च=और त=वह (यदि) चलाचलं=
अस्थिर-डग-मगाता हुज्ज=हो तो तेण=उस मार्गसे तथा जो गंभीरं=ऊँडा-गहरा
और झुसिरं=पोला स्थान हो उससे सव्विदियसमाहिण्=समस्त इन्द्रियोंको
वशमें रखनेवाला भिक्खू=साधु न गच्छेज्जा=नहीं जावे, (क्योंकि) तत्थ=वहाँ
पर केवली भगवानने असंजमो=असंयम दिट्ठो=देखा है ॥६५॥६६॥

टीका—‘हुज्ज कट्टं’ इत्यादि, ‘न तेण०’ इत्यादि च । एकदा=एकस्मिन् काले
वर्षादौ यत् काष्ठ=सञ्चरणोपयोगि दारु, अपिवा शिला=प्रस्तरखण्डम् अपिवा

वर्त्तनको नीचे उतार कर यदि आहार देवे तो वह आहार अनगारके
लिये ग्रहण करने योग्य नहीं है । अतः देनेवालीसे कहे कि—‘ऐसा
आहार मुझे नहीं कल्पता है’ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

‘हुज्ज कट्टं’ इत्यादि, तथा ‘न तेण०’ इत्यादि ।

नदी आदिमें वरसात आदिके समय, जाने-आनेके लिये जो काठ,

उतारने के आहार आपे तो ते आहार अनगार ने माटे अड्डणु करवा योग्य नहीं
आहे ते आपनारीने साधु छोड़े के—‘आवे आहार भने कल्पतो नहीं’ (६३-६४)

हुज्ज कट्टं० इत्यादि तथा न तेण० इत्यादि

नदी आदिमा वरसादने पधते आपवा-ज्वा माटे के लाउडा, पत्थर, छट

सरका कर ओसिफिया=अधिक इन्धनको चूल्हेके अन्दरसे बाहर निकालकर
उज्जालिया=धुसी हुई अग्निको फूट आदिसे उशीपित-सलग-कर पकजालिया=
जलती हुई अग्निको अधिक मदीप्त कर निष्काशिया=अग्निको पानी आदिसे
धुलाकर उत्सिफिया=अग्निपर पकते हुए अमादिको कुछ बाहर निकाल कर
निस्सिफिया=उमरते हुए दुग्धादिमें जल छिड़ककर ओषसिया=अग्निपर रहे
हुए अमादिको दूसरे बरतनमें निकालकर ओयारिया=अग्निपर रहे हुए अमा-
दिके बरतनको नीचे उतारकर अर्थात् अग्निकायका परम्परासे संस्था करने
वप=अशनादि देवे तो त=वह भक्षणार्ण तु=अशनादि संजयाप्य=साधुबोद्ध
लिए अकप्यिप्य=अकल्पनीय भवे=वै, (अतः) वितियं=देती हुईसे साधु पदि-
याइत्ये=कहे कि तारिस्=इस प्रकारका आहारादि मे=मुझे (जेना) न कप्यइ=
नहीं कल्पता है ॥६३॥६४॥

टीका-‘एवं०’ इत्यादि, ‘तं भवे०’ इत्यादि च । एवम्=उक्तप्रकारेण तेन
स्कायविषय इवेति भावः, उत्सिप्य=‘यास्तस्मात् सापयेज्जादिकं वदामि तावत्काल-
मग्निमां प्रक्षाम्यतु’ इति बुद्ध्या बुद्ध्यादाविन्यनमुत्सार्य, अवशिप्य=शामना-
दिभनं निःसार्य, उज्जाल्य अनुज्ज्वलितं फूटकारादिनोदीप्य, प्रज्वाल्य=उदीप्त
प्रकर्षेण संवर्ध्य, निर्वाप्य=प्रक्षान्तीकृत्य, उत्सिप्य=अग्न्युपरिस्थितमन्नादिकं क्षिप्ति-
व्यतिष्ठत्य, निपिच्य=उज्ज्वलद्वयादिकं जलेन प्रक्षाम्य, अपवर्त्य=भावनान्तरे

‘एव उत्सिफिया०’ इत्यादि, तथा ‘तं भवे’ इत्यादि ।

‘जय तक आहार देती हू तब तक, अग्नि न बुझ जाय’ ऐसा विचार
कर चूल्हेमें इंधन सुलगाकर, जल आदि जलनेक भयसे इंधन बाहर
निकाल कर, फूँक आदिसे चूल्हा जला कर, जलती अग्निको तेज कर या
धुला कर, अग्नि पर पकते हुए आहारको कुछ एक ओर कर, तथा पानी
छाल कर उपाल (उफान) को दान्त कर, अथवा अन्न आदि सहित

एवं उत्सिफिया० इत्यादि, तथा तं भवे० इत्यादि

‘त्वां सुधी आहार आपत्ती डोढ’, त्वां सुधी अग्नि डोढपाठ न व्यथ,
जेवे विचार करीने बुद्ध्यां धंध्यां समग्रानीने अत्तादि जणी जवान्य भयभी
धंध्यां जदार धादीने, बुद्ध्यादिभी बुद्ध्या समग्रानीने, जगत्य अग्निने तेज
करीने या बुद्ध्यानीने, अग्नि पर पकता आहारने डोढ जेठ आभुजे करीने
तथा पछी नाथीने जलजने शाय करीने, अथवा अत्तादि सहित आभुजे नीधे

रायणता प्रतिपादिता । 'भिक्षु' पदेन च यमनियमपूर्वकमेव भिक्षाग्राहित्वमिति
निर्दिष्टम् ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

मूलम्-^४निस्से^५णिं ^६फल^{१०}गं ^{११}पी^{१२}ढं, ^{१३}उस्स^{१४}वि^{१५}त्ता^{१६}ण^{१७}मा^{१८}रु^{१९}हे ।

^{२०}मं^{२१}चं ^{२२}की^{२३}लं ^{२४}च ^{२५}पा^{२६}सा^{२७}यं, ^{२८}सम^{२९}ण^{३०}ट्ठा^{३१}ए ^{३२}व ^{३३}दा^{३४}व^{३५}ए ॥ ६७ ॥

^{३६}दुरु^{३७}ह^{३८}मा^{३९}णी ^{४०}प^{४१}व^{४२}डे^{४३}ज्जा, ^{४४}ह^{४५}त्थं ^{४६}पा^{४७}यं ^{४८}च ^{४९}लू^{५०}स^{५१}ए ।

^{५२}पु^{५३}ढ^{५४}वी^{५५}जी^{५६}वे^{५७}वि ^{५८}हिं^{५९}से^{६०}ज्जा, ^{६१}जे ^{६२}य ^{६३}त^{६४}न्नि^{६५}सि^{६६}या ^{६७}जगे ॥ ६८ ॥

^{६८}ए^{६९}या^{७०}रि^{७१}से ^{७२}महा^{७३}दो^{७४}से, ^{७५}जा^{७६}णि^{७७}ऊ^{७८}ण ^{७९}महे^{८०}सि^{८१}णो ।

^{८२}त^{८३}म्हा ^{८४}मालो^{८५}ह^{८६}डं ^{८७}भि^{८८}क्खं, ^{८९}न ^{९०}प^{९१}डि^{९२}गि^{९३}ण^{९४}हं^{९५}ति ^{९६}सं^{९७}ज^{९८}या ॥ ६९ ॥

छाया—निश्रेणिं फलक पीठम्, उत्सृज्य आरोहेत् ।

मञ्चं कीलञ्च प्रासादं, भ्रमणार्थमेव दायिका ॥६७॥

दुरा (दू) रोहन्ती प्रपतेत्, हस्तौ पादौ च लूषयेत् ।

पृथ्वीजीवानपि हिंस्या, घानि च तन्निःश्रितानि जगन्ति ॥६८॥

एतादृशान्महादोषान्, ज्ञात्वा महर्षयः ।

तस्मान्मालापहृतां भिक्षां, न गृह्णन्ति संयताः ॥६९॥

सान्त्वयार्थः—दावए=दान देनेवाली स्त्री यदि समणट्ठा एव=साधुके लिए ही
निस्सेणिं=नसैनी-निसरणी-सीढी फलगं=पाटे पीढं=पीढे मंचं=खाट व=और
कील=कीलेको उस्सवित्ताणं=उंचा-खड़ा करके पासाय=प्रासाद-मंजिल पर
आरुहे=चढ़े तो दुरुहमाणी=इस प्रकार कष्टसे चढ़ती हुई वह पवडेज्जा=शायद
गिर जायगी व=और अपना हत्थं=हाथ पायं=पैर लूसए=तोड़ बैठेगी तथा पुढ-
वीजीवे अवि=पृथ्वीकायके जीवोंको भी च=और जे=जो तन्निस्सिया=
उस पृथ्वीकी निसरायमें रहे हुए जगे=द्वीन्द्रियादि जीव हैं उन्हें भी
हिंसेज्जा=मारेंगी ॥६७॥६८॥

प्रकट किया गया है कि साधुओंको इन्द्रिय-चपलताका त्याग करना
चाहिये । 'भिक्षु' पदसे व्योतित किया गया है कि साधुओंको यम-
नियमोंका पालन करते हुए ही भिक्षा ग्रहण करना चाहिये ॥६५॥६६॥

इन्द्रिय चपलतानो त्याग करवो नोष्ठं भिक्षु शण्डथी ओम प्रकट करवामा
आधु छे डे साधुओंको यम-नियमोंनु पालन करता न भिक्षा ग्रहण करवी
नोष्ठं (६५-६६)

શ્વાસમ્=શ્વાસકર્મ, સક્રમાર્થ=ગમનાગમનાર્થ સ્થાપિતમ્=આરોપિત મથેત્, ત્થ
 કાષ્ઠાદિકં यदि चलाचलम्=अस्थिरं कम्पमान मथेत् तदा तेन कण्ठादिना सर्वेन्द्रि-
 यसमाहितः=बन्धीकृतसकलेन्द्रियो मिथ्या=साधुः न गच्छेत् । 'चेद'-अन्वः स्मृत्य-
 अपिचेत्पर्यः, गम्भीर-निम्नस्वेन प्रकाशय, शुषिरं=गहरस्तसावकाशं 'प्रदेश'-
 मिति शेषः, न गच्छेदिति पूर्वेषु सम्बन्धः । अगमने हेतुमाह-तमेति, तत्र=वस्ति
 असंयमः=स्वपरविराधनादिरूपो ह्यु=अवलोकिताः केषामिमिरिति शेषः ।
 चलाचलविशेषमककाष्ठविपदेन मस्तस्मिन्-पतनादिनाऽऽत्मविराधना, एकेन्द्रि-
 यीन्द्रियादिप्राणिगणोपमर्दनेन पर-विराधनासम्भाषना च सूचिता । गम्भी-
 रादिमवेशगमनेनापि प्रोक्तदोषसमधिकर्हिस्तादिजन्तुजनितोपघातादिप्रचुरदोष-
 सम्भवः सूचितः ।

‘सर्व्विदियसमाहिण’ इतिपदेन સાષોરિન્દ્રિયવિપયાઃસકલિત્રિકર-

પથર યા ફૂટ આદિ રોપ દિયા હો ઓર યદિ વહ હિલતા હો તો સમાધિ
 માન્ સયમી, ઉસ માર્ગસે ગમન ન કરે । ઓર ઓ પ્રદેશ, નીચા હોનસે
 અન્વકારમય હો યા સ્વયેવાલા હો તસસે બી સાધુકો ગમન નહીં કરના
 બાદિયે, ક્યોંકિ એસે માર્ગમેં ગમન કરનેસે સ્વ-પર-વિરાધના-રૂપ અસંયમ
 કેવલી મગવાનને દેસા હે ।

હિસતે હુપ કાઠ આદિપર ચલનેસે રપટને યા ગિર પડનેસે આત્મવિરાધ-
 નાકી ઓર એકેન્દ્રિય કીન્દ્રિય આદિ પ્રાણિકોંકિ ઉપમર્દનસે પર વિરાધનાકી
 સમ્ભાષના સૂચિત ફી હે । ગહરે (નીચે) પ્રદેશમેં ગમન કરનેસે ઉક્ત
 દોષોંકે સિવાય હિંસક જનતુઓંસે ઉત્પન્ન હોનેવાલા ઉપઘાત આદિ બહુતસ
 દોષોંકા હોના સૂચિત કિયા હે । ‘સર્વ્વિદિયસમાહિણ’ પદસે યહ

વગેરે શેષેલા હોય અને એ તે હલતાં હોય તે સમાધિવાન સયમી એ માર્ગે
 અમન ન કરે અને જે પ્રદેશ નીચા હોવાથી અપકારમય હોય ત્યાં જઈવાળો
 હોય તે માર્ગે પણ સાધુએ અમન કરવું ન જોઈએ, કારણ કે એના માર્ગે
 અમન કરવાથી સ્વ પર-વિરાધનારૂપ અસયમ કેવળી અગવાને જોયે છે

હલતા ભાર્ગવ આદિ પર આવવાથી લપસી જવાથી ત્યાં પડી જવાથી આત્મ
 વિરાધનાની અને એકેન્દ્રિય કીન્દ્રિય પ્રાણીઓના ઉપમર્દનથી પર-વિરાધનાની
 સમ્ભાષના સૂચિત કરી છે નીચાજાણ પ્રદેશમાં અમન કરવાથી ઉત્પત્તેસે
 ઉપઘાત હિંસક જનતુઓંથી ઉત્પન્ન થયેલા ઉપઘાત આદિ ઘણાં દોષોં હોવાનું
 સૂચિત કર્યું છે સર્વ્વિદિયસમાહિણ પદથી એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે સાધુએ

શ્રિતાનિ જગન્તિ=પ્રાણિનસ્તાનિ હિંસ્યાદિતિ પૂર્વેણ સમ્બન્ધઃ તસ્માત્=યતો નિશ્રે-
 ણ્યાદિના સમારોહણે પતનાદિદ્વારા દાતુઃ સ્વ-પરોમયવિરાધના સમ્ભવતિ અતઃ
 કારણાત્ एतादृશान्=ઉક્તલક્ષણાન્ મહાદોષાન્=દાતૃપ્રમૃતીનાં મૃત્યોરપિ સમ્ભવેન
 દાણકર્મવિપાકહેતુત્વાત્પ્રકૃષ્ટદૂષણાનિ જ્ઞાત્વા સંયતાઃ=સકલસાવચયોગસમુપરતાઃ
 મર્હ્યઃ=ગૌરપરીપદોપસર્ગસદિષ્ણુત્વાન્મહામુનયઃ, માલાપહતા=માલો^૧ ભૂમિકા-
 વાચી દેશીયશબ્દઃ, તતઃ અપહતામ્=આનીતા મિક્ષાં ન પ્રતિગૃહ્ણન્તિ=ન સ્વીકુર્વન્તિ ।

માલાપહતા મિક્ષા ભૂમિકાયા ઊર્ધ્વાધસ્તિર્યગ્ભેદેન ત્રિવિધા-ઊર્ધ્વમાલાપહતા,
 અધોમાલાપહતા, તિર્યગ્માલાપહતા ચેતિ । તત્રોર્ધ્વમાલાપહતા પૂર્વે વ્યાખ્યાતા ।
 અધોમાલાપહતા=યસ્યા ભૂમિકાયા નિશ્રેણ્યાદિનાડવરૂપ આનીતા । તિર્યગ્માલા-

૧ માલઃ 'મંજિલ' ઇતિ માપાપ્રસિદ્ધઃ ।

તથા જો પ્રાણી, પૃથ્વીપર સચ્ચાર કર રહે હોં ડનકી મી હિંસા હોજાય,
 ઇસલિયે જેસી અવસ્થામેં સ્વ, પર ઓર ડભયકી વિરાધનાકા હોના
 મ્મભવ હૈ, યહાં તકકિ દાતાકી મૃત્યુ મી હો જા સકતી હૈ, અતઃ ઇન
 હાદોષોંકો અત્યન્ત દુઃખદાયી જાન કર, સંયમી મહામુનિ, નસૈની (સીઢી)
 તાદિ દ્વારા માલા (મંજિલ) સે ડતારા હુઆ આહાર આદિ સ્વીકાર
 હીં કરતે ॥

માલાકે ભેદસે માલાપહત મિક્ષા, ત્રીન પ્રકારકી હૈ--(૧) ઊર્ધ્વ-માલા-
 પહત (૨)-અધો-માલાપહત ઓર (૩)-તિર્યગ્માલાપહત । ઇનમેં, ઊર્ધ્વ-
 માલાપહત મિક્ષાકા વિવેચન, પહેલે કહ આયે હૈં । ડપરકે મંજિલસે
 નીચેકી ઓર નસૈની (નિસરણી) લગાકર, લાઈ હુઈ મિક્ષા, અધોમાલા-

વિરાધના થાય, તથા જે પ્રાણી પૃથ્વી પર સચ્ચાર કરી રહ્યા હોય તેમની પણ
 હિંસા થઈ જાય, તેથી એવી અવસ્થામા સ્વ, પર અને ડભયની વિરાધના થવી
 સંભવિત છે, એટલે સુધી કે દાતાનું મૃત્યુ પણ થઈ જઈ શકે છે, તેથી કરીને
 એ મહાદોષોને અત્યંત દુઃખદાયી જાણીને સંયમી મહામુનિ નીસરણી આદિદ્વારા
 માળથી ડતારેલો આહાર આદિ સ્વીકારે નહિ

માળ-મજલાના ભેદે કરીને માલાપહત મિક્ષા ત્રણ પ્રકારની છે (૧) ઊર્ધ્વ-
 માલાપહત, (૨) અધોમાલાપહત અને (૩) તિર્યગ્માલાપહત એમા ઊર્ધ્વ-
 માલાપહત મિક્ષાનું વિવેચન પહેલા કરવામા આવ્યું છે ડપરના મજલાથી
 નીચેની જાગ્યુએ નીસરણી લગાવીને લાવેલી મિક્ષા અધોમાલાપહત કહેવાય છે

तन्मा—इसीलिए पयारिसे=येसे पूर्वोक्त प्रकारके महादोसे=दावाभी स्व
 तक होनेकी संभावनाके कारण महादोषोंको जाणिकरण=जानकर संजय
 सकल साक्ष्य व्यापारसे निरत हुए महेसिणो=महर्षि लोग मालोइह=मालापइत
 (माससे लार्ई हुई) भिक्ख=भिक्षाको न पडिगिणइति=नहीं छेते हैं ॥६९॥

टीका—मालापइतभिक्षादोषमाह—‘निस्सेणि’ इत्यादि । ‘दावप’
 इत्यत्र प्राकृतस्थास्त्रिभ्यस्तथा च दायिका=दात्री, धर्मभार्यमेव=साधुनिमित्त-
 मेव-साधवे भिक्षादानार्थमेवेत्यर्थः, निधेणि=वंशादिनिमित्तं सोपानं, फलकं=व-
 नोपयोगि दास्यमाऽऽसनं, पीठं=काष्ठनिर्मितोपवेशनोपयोगि लज्जासनं=पीठं
 इति मस्ति, मज्जं=स्तब्धं वस्त्रादिपरिचितोबासनं वा, कीस=चक्रं, चकारान्
 सत्तादिकम् उत्सृज्य=उर्ध्वीकृत्य, मासादय=उत्सृज्य तत्रानेकयुक्तिसम्भवेना
 ऽऽरोहमादिकं युज्यत इति उत्क्रमिकायां सप्तमा, तथा च=उत्सृज्ययुक्तिसम्भवेन,
 आरोहेत्=उपसप्तजया गच्छेदित्यर्थः । तेन सिद्धं वक्ष्यमाणानां मालापइतस्य
 भिक्षासु समन्वयः । निधेण्यादिना सदुःस्मारोहणं भवतीत्यस्य आह—दुरा (६)
 रोहन्ती=सदुःखमूर्च्छमदेषमासादयन्ती सती प्रपठेत्, इत्थौ पत्नी च रूपयेत्
 प्रोटयेत्, पृथ्वीमीवानपि हिंस्यात्=पीडयेत्, यानि च तस्मिन्निमित्तानि=पृथिव्या-

मालापइत भिक्षाके दोष बताते हैं ‘निस्सेणि’ इत्यादि, ‘पुस्तइमाणी’
 इत्यादि, तथा ‘पयारिसे’ इत्यादि ।

दत्ता, यदि साधुके लिये नसेनी, सीही (निसरणी), पाटा, पीडा
 (पाजोट), मांचा, खूटी अथवा मूसल आदिको ऊंचा करके ऊंचे
 मकानकी दूसरी मंजिल पर चढ़ कर, आहार खावे तो वह आहार आदि,
 मालापइत कहलता है । नसेनी (सीही) आदि पर चढ़नेसे यदि गिर
 पड़े तो हाथ पैर टूट जायें, पृथ्वीकाय आदि जीवोंकी विराधना होजाय

इसे मालापइत भिक्षाका दोष बताते हैं—निस्सेणि इत्यादि, पुस्तइमाणी
 इत्यादि, तथा पयारिसे इत्यादि ।

ये दत्ता साधुने भटे सीही (नीसरणी), पाट, गज्जे, मांघि, पूटी
 अथवा मूसल (खवेउ) आदिने उंचा करीने उंचा मकानका सीढ़ी मज्ज
 पर सीढ़ीने आहार खावे तो ते आहार मालापइत कहलयाय छे सीढ़ी आदि पर
 गज्जासी ओ पीटी आथ तो दाव-पत्र तटी अथ, पृथ्वीकाय आदि एवोनी

પહતા તુ યસ્યાં ધૂમિકાયાં દાયિકા તિષ્ઠેત્તસ્યામેવ, નવાદૌ જલપનાશારોપિતે-
 ષ્ઠિભેદ્યાદિકં તિર્યક્ સંસ્થાપ્ય તદ્વારા અસશિષ્ટાપરમાગે ગમનામમનેનાઽઽર્જશા।
 દુષ્પાપશ્ચિન્યાદિસ્યસ્યાતિગમ્મીરકુસુલાદિસ્યસ્ય વામાદેર્ગ્રહણે ચરમોક્તમનાદિસ્ય-
 નેકવિષયકસમ્મવાદેપંચિવાપિ મિશ્રા તવન્તર્જ્ઞેયેતિ ॥૬૭॥૬૮॥૬૯॥

મૂલ્મ-કર્વ મૂલ પલબ વા, આમ છિન્ન ચ સમિરં ।

તુંબાગ સિંગથેર ચ, આમર્ગ પરિવર્જય ॥ ૭૦ ॥

છાયા—કર્વ મૂલ પ્રસન્ન વા, આમ છિન્ન ચ સમિરં ।

તુંમ્બક મૂલથેરચ, આમર્ગ પરિવર્જયેત્ ॥૭૦॥

સાન્ન્યાર્થ—આમ=સચિત્ત કર્વ=પૂરણ આદિ કર્વ મૂલ=વિદારિકાદિ રૂં
 પલંબ=તાલ આદિકે ફલ વા=તથા છિન્ન ચ=કાટી હુઈ મી સમિરં=રડા
 આદિકી માત્રીકો (તથા) આમર્ગ=સચિત્ત તુંબાગ=તુંબે ચ=ઔર સિંગથેર=
 અંદરલ-આદે-કો સાધુ પરિવર્જય=ચરણે ॥૭૦॥

પહત કહલાતી હૈ । જિસ મંજિલમેં વેનેવાલી મૌજૂદ હો વસીકી ચરાચી
 પર, દસરી ઓર જાનેકે લિયે પુલકી તરહ નસેની (નિસરણી) વા
 કકઢી આદિકો તિરછા રણ કર અહે તો ઘઘાંસે છાઈ હુઈ મિશ્તા, તિર્યક-
 માલાપહત કહલાતી હૈ । ઘઢી કઠિનાઈસે પઠુંચને યોગ્ય છોકે વા આંખમેં
 તથા ગહરી કોઠરીમેં રક્તી હુઈ મિશ્તા ગ્રહણ કરનસે પૈર ઝઠાને આદિ
 અનેક કાષ્ટ હોતે હૈં ફસલિયે, એસી મિશ્તા મી ફસી માલાપહત મિશ્તામેં
 અન્તર્ગત સમજની વાહિયે । યહ સપ પ્રકારકી મિશ્તા સાધુકો
 અકલ્પ્ય હૈ ॥ ૭૦ ॥ ૭૮ ॥ ૭૯ ॥

જે મજબૂબી મિશ્તા આપનારી કાજર ડોષ, તેની બરાબર, બીજી બાજુને
 જવાને માટે પૂરતી પટે નીચરણી વા કાકડુ પાટિયુ લીધું રાખીને એ તે
 ત્યાંથી લાવેલી મિશ્તા તિર્યકમાલાપહત કહેવાય છે અર્થ ગુરુકેલીથી પડેલી
 યાગ્ય જેવાં સીકાં, વા કાજલીમાં તથા ડાંડી કોટલીમાં રાખેલા અશબ્દિક શ્રદ્ધ
 કરવાથી જન તથા વા આદિનાં અનેક કાષ્ટો પટે છે તેથી જેવી મિશ્તા જન આ
 (માલાપહત) મિશ્તામાજ સમાવતી સમજ લેવી. જે સર્વ પ્રકારની મિશ્તા રાખીને
 માટે અકલ્પ્ય છે. (૧૭-૧૮-૧૯)

टीका—‘कंदं’ इत्यादि । कन्दं, मूलम्, इमे प्राग्व्याख्याते, वा=अथवा
 मूलम्=तालादिफलम् आमम्=अपक्वं-सचित्तमित्यर्थः । च=युनः छिन्नं=कर्त्तित-
 मपि सन्निरं=पत्रशाकं-वास्तृकादिकं, तुम्बकम्=अलावूविशेषं, शृङ्गवेरम्=आर्द्रकं
 चकारादन्यदपि प्रत्येकसाधारणवनस्पतिमात्रम् आमकम्=अपक्वं सचित्तं परि-
 वर्जयेत्=त्यजेत्-न गृह्णीयादित्यर्थः ॥७०॥

^१मूलम्-त^२हेव स^३त्तुचु^{११}न्नाइं कोल-चुन्नाइं आवणे ।

^४सक्कुलिं ^५फाणियं ^६पूअं, ^७अन्नं ^८वावि ^९तहाविहं ॥७१॥

^{१२}विक्रायमाणं ^{१४}पसढं, ^{१३}रणं ^{१५}परिफासियं ।

^{१६}दितियं ^{१७}पडियाइक्खे, ^{२० १८}न मे ^{२१}कप्पइ ^{२८}तारिसं ॥७२॥

छाया—तथैव सक्तु-चूर्णानि, कोल-चूर्णानि आपणे ।

शक्कुलीं फाणितं, प्रमन्यद्वापि तथाविधम् ॥७१॥

विक्रीयमाणं प्रसह्य, रजसा परिस्पृष्टम् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥७२॥

सान्वयार्थः-तहेव=जिसप्रकार सचित्त कन्दादि अग्राह्य हैं उसीप्रकार सत्तु-
 चुन्नाइ=भुने हुए जो या चनेका आटा-सत्तु कोलचुन्नाइं=वेरोंका चूरा सक्कुलिं=
 तिलपापड़ी फाणियं=गीला गुड़ पूयं=मालपूवा (तथा) तहाविहं=उसीप्रकारके
 अन्नं वावि=औरभी पदार्थ जो आवणे=दुकानपर विक्रायमाणं=वेचनेके लिए
 रखे हुए हैं वे (यदि) पसढं=बख्खसे आच्छादित होनेपर भी रणं=सचित्त सूक्ष्म
 रजसे परिफासियं=व्याप्त हों तो दितियं=देनेवालीसे पडियाइक्खे=कहे कि

‘कंदं’ इत्यादि । सचित्त कन्द, मूल, ताड़-फल आदि तथा कटा
 हुआ भी सचित्त पत्तोंका शाक-बथुआ आदि, और सचित्त तुम्बा तथा
 अदरख भी साधु ग्रहण न करे । ‘च’ शब्दसे यह भी समझना चाहिये
 कि इनके सिवाय कोई भी सचित्त-प्रत्येक या साधारण वनस्पति,
 साधुको नहीं कल्पती है ॥ ७० ॥

कदं इत्यादि सचित्त कंद, मूल, ताड़फल आदि तथा कापेलां डोवा छातां
 सचित्त पाहडानुं शाक-गथुआनी बाण आदि अने सचित्त दूधी आदि तथा
 आहुं पणु साधु ग्रहण न करे च शब्दशी अने पणु समज्जुं के ते उपरात
 केहं पणु सचित्त-प्रत्येक या साधारण वनस्पति साधुने कल्पती नथी (७०)

तारिसं=इस प्रकारका आहारवि मे=मुख (छेना) न कप्यइ=नहीं कप्यता है ॥७२॥

टीका—‘तद्देव’ इत्यादि, ‘विष्णायमाणं’ इत्यादि च । तथैव=यथा पूर्वोक्त सचिचकन्ददिविक्रमग्राह्य तेनेव प्रकारेण सक्तु-चूर्णानि=सक्तव एव चूर्णानि तानि सक्तुनिस्पर्यः, सृष्टयवादिचूर्णान्येव सक्तव उच्यते, कोष्ठ-चूर्णानि=वदरी-फलचूर्णानि, शृङ्गुली=विष्णुपर्पटिकां, फाणितं=दुतगुहं, पूषम्=मूषपम्, तयाविषं=तादृशम् अन्यदपिवा दध्यादिकम्, आपणे=कय विक्रयस्थाने, विक्रीयमाणं=विक्रयार्थं स्याप्यमानं, रजसा=सचिचरेणुना, प्रसक्त=इडात् वस्त्रादिनाऽऽच्छादयेऽपि यथाकथञ्चित्प्रकारेणेति भावः, परिस्पृष्टं=व्याप्तं-वायुसमस्तितरज सस्पृष्टम् ददतीं प्रत्याचक्षीत-‘तादृश मे न कप्यत’ इति ॥७१॥७२॥

मूषम्=चटुअडिय पुमाल, अणिमिस वा बहुकटय ।

अच्छिद्य तिवुय विह्व, उच्छुखड व सिखलि ॥७३॥

अप्पे सिया भोयणजाय, बहु उज्जणधम्मिण ।

दितिय पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिस ॥७४॥

‘तद्देव’ इत्यादि, तथा ‘विष्णायमाण’ इत्यादि ।

जैसे, सचिस्त कन्द, मूल आदि त्याज्य हैं वैसेही सक्तु, बरोंका चूर्ण, तिलपापड़ी, पिघला हुआ गुह, पूआ तथा ऐसी दही आदि अयान्य घस्तुर्ष, बेचनेके लिये दुकानमें रखी हों, और सचिस्त रजसे व्याप्त हों, अर्थात् धत्तसे हँक रखने पर भी पचनके द्वारा पहुँची हुई सूक्ष्म सचिस्त रजसे युक्त हों तो वह आहार कप्यनीय नहीं है । इसलिये साधु, वेनेवालीसे कहे कि ‘ऐसा आहार, मुझे नहीं कप्यता है ॥ ७१ ॥ ७२ ॥

तद्देव इत्यादि तथा विष्णायमाण इत्यादि.

येन सचिस्त इहभूय आदि त्याज्य है, तेनञ्च सक्तु गिरानु कर्षं दध्यापयि, नरभ जेज, तथा जेवा प्रकारनी जील इही आदि नरभ वस्तुओं वेचनेने भाटे दुकानमें राखी देय अने सचिस्त रखी व्याप्त देय अर्थात् पचनी इही सक्तु उता पचनकारा फोषिही सूक्ष्म सचिस्त रखी युक्त देय तो ते व्याहार करनीय नहीं । तेथी साधु ते व्यापारीने कह के जेवा व्याहार अने करतो नहीं । (७१ ७२)

છાયા—વહષ્ટિકં પુદ્ગલમ્, અનિમિષ વા વહુકણ્ટકમ્ ।

અક્ષીવ તિન્દુક વિલ્વમ્, ડશુસ્વણ્ડ વા ગાલ્મલિમ્ ॥૭૩॥

અલ્પં સ્યાદ્દોજનજાતં, વહૂજ્ઞનધર્મિકમ્ ।

દદતીં પ્રત્યાચક્ષીત, ન મે કલ્પતે તાદૃશમ્ ॥૭૪॥

સાન્વયાર્થઃ—વહુઅદ્વિયં=વહુવીજા અર્થાત્ સીતાફલ અણિમિસં=અનન્નાસ વહુકંદયં=પનસ-કટફલ અચ્છિય=શોભાઝ્ઞનકી ફલી, જો ‘મુનગા’ નામસે પ્રસિદ્ધ હૈ; તિન્દુયં=તેન્દુ વિલ્લં=વેલ સિંચલિં=સેમલ ઇન નામકે પુગ્ગલં=ફલોંકો વ=ઔર ઉચ્છુસ્વંડ=ગન્ને-શેરડી-કે ટુકડોંકો, તથા જિસ પદાર્થમેં ભોયગજાએ=જાનેયોગ્ય અંશ અપ્પે સિયા=બોડા હો ઔર ઉજ્ઞણધર્મિએ=ડાલદેનેયોગ્ય અંશ વહુ=વહુત હો એસે ફલ આદિ દિતિયં=દેનેવાલીસે સાધુ પડિયાહવ્રથે=કહે કિ તારિસં=ઈસ પ્રકારકા આહારાદિ મે=મુઝે (લેના) ન કલ્પહ=નહીં કલ્પતા હૈ ॥૭૩॥૭૪॥

ટીકા—‘વહુઅદ્વિયં’ ઇત્યાદિ, ‘અપ્પે સિયા’ ઇત્યાદિ ચ। વહ્વસ્થિકમ્=વહૂનિ, અસ્થીનિ=વીજાનિ-અસ્થિ=વીજમિતિ રાયમુકુટઃ, વૈદ્યકશ્વેતિ શબ્દકલ્પદ્રુમઃ; યસ્મિન્, યદ્વા વહૂનિ અસ્થિકાનિ ‘અસ્થિક=વીજે મેદોજવાતૌ ચેતિ રાજ-નિઘણ્ડુઃ’ ઇતિ વૈદ્યકશબ્દસિન્ધુઃ; યસ્મિન્સ્તત્, વહુવીજકં-યોગસ્થમેતત્, સીતાફલાદિકમિત્યર્થ. —

‘વહુઅદ્વિયં’ ઇત્યાદિ તથા ‘અપ્પે સિયા’ ઇત્યાદિ । ‘અસ્થિ’ શબ્દકા અર્થ, વીજ હોતા હૈ, રાયમુકુટ તથા વૈદ્યકોપોમેં ‘અસ્થિ’ શબ્દકા વીજ હી અર્થ હૈ, એસા ‘શબ્દકલ્પદ્રુમ’ અભિધાનમેં ભી લિખા હૈ । અત એવ વહ્વસ્થિક શબ્દકા અર્થ હૈ-વહુત વીજોંવાલા । યહ શબ્દ યોગસ્થ હૈ, અત એવ સીતાફલ અર્થ હોતા હૈ । નિઘણ્ડુમેં ભી સીતાફલ (સરીપા)કે ઇતને નામ ગિનાયે હૈ—

વહુઅદ્વિયં ઇત્યાદિ, તથા અપ્પે સિયાં ઇત્યાદિ ‘અસ્થિ’ શબ્દનો અર્થ બીજ (બીયો) થાય છે રાયમુકુટ તથા વૈદ્યકોપોમા અસ્થિ શબ્દનો બીજ એવો જ અર્થ છે, એમ ‘શબ્દકલ્પદ્રુમ’ મા પણ લખ્યું છે એટલે વહ્વસ્થિક શબ્દનો અર્થ થાય છે બહુ બીજો વાળું, એ શબ્દ યોગસ્થ છે, એટલે સીતાફળ અર્થ થાય છે નિઘણ્ડુમા પણ સીતાફળના આટલા નામ ગણાવ્યા છે—

“सीताफलं गण्डमात्रं, वैदेहीवल्लभं तथा ।

कृष्णबीजं चाग्निमास्यमातृप्य बहुबीजकम् ॥१॥” इति निष्पन्दकोशः।

यद्वा ‘बहुअद्वियं’ इत्यस्य ‘बह्विष्क’ मितिष्ठाया, ‘फलबीजे पुमानष्टिः’ इति कोपात्, अर्थस्तुक्त एव। पुत्रसम्पत्तिः=सत्त्वद्वयात्मकपूरणपरिपाकानन्तराद्यः पतनात्मकस्तनधर्मकस्यात्पुत्रस्यः फलसामान्यं तम्, अष्टोऽप्यस्य सम्बन्धः, सीताफलदिनामकं फलमिति भावः। अनिमिषम्=अनलासम् अन्तर्बहिःसकण्टकं बह्नादिवेष्टप्रसिद्धम्। बहुकण्टकम्=कण्टकितं=पनस ‘कटहर’ इत्यनेन प्रसिद्धम्, अस्य स्वभावे, सर्वावयवावच्छेदेन कण्टकन्याप्या बहुकण्टकत्वं सिध्यति, अनिमिषपदार्थस्य तन्तर्बहिःसकण्टकत्वेऽपि विरलत्वाद्वास्माद्देव। असीक=सोमाञ्जनम् फलमकरभाक्तफलिकाम्, त्वचः स्यात्स्य-कारकस्यापि वचदोषेभ्यो बीजानां बाहुल्यात्वात्पि कस्यास्यभामो ‘मुनिगा’ इति वचविशेषप्रसिद्धा। सिन्दुकम्=अष्टाकृतिकं फलविशेषम् अन्तःकारस्याप्यस्य फलस्य बीजानां स्यात्स्यबाहुल्यादिव त्याग्याश्च बहुलं ‘तेन्दु’ इति

“सीताफलं, गण्डमात्रं, वैदेहीवल्लभं, कृष्णबीजं, अग्निम, मातृप्य और बहुबीजक ॥१॥”

इनमें ‘बहुबीजक’ शब्द भी सीताफलके लिये आया है, और यह ऊपर बताया ही जा चुका है कि ‘अस्य’ शब्दका अर्थ बीज होता है। इसलिये बहुबीजक और बह्विष्क एक ही है, अतः बह्विष्कका अर्थ सीताफल ही है। अथवा ‘अद्विय’ की जाया, ‘अधिक’ होती है, कोपमें लिखा है कि फलके बीजको ‘अष्टि’ कहते हैं। इससे भी पूर्वोक्त अर्थ ही सिद्ध होता है, इसलिये, सीताफलको तथा बंग आदि अन्य अन्य देशोंमें प्रसिद्ध अनलास (अनास) फल विशेष, कटहर, मुनिगा (सोहिजन) की फली, तेन्दु, बल, गलेका खण्ड

“सीताफलं, गण्डमात्रं, वैदेहीवल्लभं, कृष्णबीजं अग्निम, मातृप्य अने बहुबीजकः”

जो भी ‘बहुबीजक’ शब्द पद्य सीताफलने आटे आये। उ अने उपर जतावया आये। न कि के ‘अस्य’ शब्दने अर्थ ‘बीज’ शब्द उ जेते बहुबीजक अने बह्विष्क जेके न उ, अर्थात् बह्विष्कने अर्थ सीताफल न उ अथवा अद्विय नी अथवा अष्टिक शब्द उ, जेअथा लक्ष्य उ के कल्या बीजने अष्टि’ उके उ तेभी पद्य पूर्वोक्त अर्थ न सिद्ध अथ उ जे रीते सीताफल, तथा अथ आदि अथ-अथ देशोंमें प्रसिद्ध अनास, कटहर मुनिगानी (जो प्रसारी) इनी, ते इ, निरपेक्ष, (बीजा) शेरश्रीनी अनाली, सेमल आदि इज, जेभी अथ

प्रसिद्धम् । विल्वम्, इक्षुत्वण्डं, शान्मलि च, एतानि प्रसिद्धार्थकानि । तथा यत्र
भोजनजातं=भोज्यांशः अल्पं=स्त्रल्पम्, उज्ज्वलभर्मिक=त्याज्याशः बहु=अधिकं
स्यात्=भवेत् तत्फलादिकमन्यदपि ददतीं प्रत्याचक्षीत=तादृश मेन कल्पते इति ।
सामान्यलक्षणेन त्याज्यफलादिज्ञानं शिष्याणां दुष्करं स्यादिति प्रथमं विशेषरूपेण
कतिचित्फलानि प्रदर्श्य त्याज्यसामान्यलक्षणं निरूपितं तेन न पूर्वगाथायास्ता-
त्पर्यानुपपत्तिरिति दिक् ॥७३॥७४॥

मूलम्-तहेवुच्चावयं पाणं, अदुवा वार-धोयणं ।

संसेइमं चाउलोदगं, अहुणाधोयं विवज्जए ॥७५॥

एवं सेमल आदि फल, जिनमें खाद्य अंश कम हो तथा त्याज्य अंश अधिक हो उन सब फल आदिको देनेवालीसे कहे कि ऐसा आहार, मुझे नहीं कल्पता है ।

अनन्नासमें भीतर भी काँटे होते हैं और बाहर भी, और कटहरके छिलकेमें सर्वत्र काँटे ही काँटे होते हैं । दोनों बहुकण्टक हैं, किन्तु अनन्नासमें काँटे कम और तीखे होते हैं, अतः वह कटहरसे भिन्न है । अन्य भेद लोक-प्रसिद्ध ही हैं ।

सामान्य लक्षण करनेसे त्यागने योग्य फलोंका ज्ञान शिष्योंको कठिनतासे होता, अतः पहले कुछ विशेष फलोंके नाम गिना कर, उस प्रकारके सभी-फलोंका त्याग बताया है । इसलिये, पहली गाथासे इसका सम्वन्ध ठीक बैठता है ॥ ७३ ॥ ७४ ॥

अश ओछो डोय तथा त्याज्य अश वधारे डोय ओ गधा इण आदि आपनारीने साधु डडे डे ओयो आहार भने कल्पते नथी

अनन्नासमा अहर काटा डोय छे अने गडार पणु डोय छे, अने कटहरना छेतरामा सर्वत्र काटा न डोय छे जेहि गडुडटक छे, परन्तु अनन्नासमां काटा ओछा अने तीखा डोय छे, तेथी ते कटहरथी न्गूड इण छे अन्य भेद लोक-प्रसिद्ध छे

सामान्य लक्षण बताववाथी त्यागवा योग्य इणोनं ज्ञान शिष्योने मुश्किलीथी थाय छे, जेटवे पडेलो डेटलाक विशेष इणोना नाम गणुवीने ओ प्रकारना गधा इणोना त्याग बताव्यो छे तेथी पडेली गाथाथी आनो सणध ठीक गध जेसे छे (७३-७४)

छाया—तथैवोद्यानचं पान, मयवा वारकपावनम् ।

संस्वेदिमं तण्डुलोदकम्, अधुनापौत विवर्जयेत् ॥७५॥

अब पान ग्रहण करने की विधि बताते हैं—

सान्त्वयार्थ—तहच=जैसे अन्न उसी प्रकार पाण=पान उद्यानचं=उद्यान-सुन्दर वृक्षादिसे युक्त, जैसे दास आदिका घोवन, मयवा-सुन्दर वृक्षादिसे रहित जैसे मेथी केर आदिका घोवन वारकपोषणं=गुड़के पड़ेका घोवन ससेइम=आजोब तथा आटकी यामीका घोवन अदुया=भयवा चाउलोदग=चौरलोंका घोवन (ये सब यदि) अमुणापोष्यं=दुरन्तका घोया हुआ हो तो उसे (साधु) विवर्जय=वर्ज-न छोड़े ॥७५॥

टीका—अन्नग्रहणविधेरनन्तरं पानग्रहणविधिमाह 'तहचुद्यानचं' इत्यादि त्रयैव=यथाऽऽन्नं तनैव प्रकारेण, पानं=पेयं, कर्मणि ल्युट्, उद्यानचमिति=उद्यान-मवाक् च उद्यानचम्-अनेकप्रकारम्, उत्कृष्टानुत्कृष्टमित्यर्थः, तत्र उत्कृष्टं=कषि वर्मगन्धरसस्पर्शयुक्तं द्राक्षादिपावनजलं प्रपाणकादिकं च, अनुत्कृष्टं=कषि वर्मादिहीन मेथिका-करीर-क्षमीफलिका तिलादिपावनजलम् । वारकपावनं=गुड घट-घृतघटादि पावनजलं, संस्वेदिमं=स्वथितश्चाकादिनलं पिष्टस्यासीमं सान्नजलम् तण्डुलोदकं=तण्डुलपावनजलम् । एतत्सर्वम् अधुनापौतम्=तत्काल-पौतम्-अन्त

अशन ग्रहण करनेकी विधि बताकर अब पान ग्रहण करनेकी विधि दिखाते हैं—'तहचुद्यानचं' इत्यादि ।

उद्य (उत्कृष्ट) मनोज्ञ वर्ण गन्ध रस स्पर्शवाला दास आदिका घोवन तथा शर्वत आदि पान, अवच (अनुत्कृष्ट) अमनोज्ञ वर्ण गन्ध रस स्पर्शवाला मेथी केर सांगरी तथा तिल छाछ आदिका घोवन आदि पान, गुड़ या घीके घड़ेका घोवन, आटाये (उद्यान) हुए इरा शाक आदि का पानी, आटेकी धाली आदिका घोवन, चावलका घोवन । ये सब यदि तत्कालके घोये हुए हों अर्थात् अन्नमुहूर्त्तके अभ्यन्तरके घोये हों तो

अशन अदुष्य करवाणी विधि बतायीने छोड़े पान अदुष्य करवाणी विधि बतावे ॥—तहचुद्यानचं इत्यादि ।

उद्य (उत्कृष्ट) मनोज्ञ वर्ण गन्ध रस स्पर्शवाला दास आदिनु पीवण तथा शर्वत आदि पान अवच (अनुत्कृष्ट) अमनोज्ञ वर्ण गन्ध रस स्पर्शवाला मेथी, केरा, जीरकानी इणी (सामर्थ्यात्) तथा तल छाछ आदिनु पीवण आदि पान, जेण या धीना घअनु पीवण उद्यानवालीला शाक आदिनु पीवण, आटानी याणी आदिनु पीवण, आटाया पीवण, जे अर्थात् जे ताका पीवणें छेन

મૂર્હર્તાન્તર્થોતં ચેદિત્યર્થસ્તદા વિવર્જયેત્=ન ગૃહ્ણીયાત્ । ઉપલક્ષણમેતત્,
ઉક્તશ્ચાઽઽચારાન્ને શ્રીભગવતા—

“સે^૧ મિલ્લૂ વાર જાવ અણુપવિદ્ધે સમાણે સે જંપુણ પાણગજાયં જાણેજ્ઞા,
તં જહા-ઉસસેઝમં વા સંસેઝમં વા ચાડલોદગં વા અન્નયરં વા તદ્દપ્પગારં પાણગજાતં
અહુણાધોય અણંવિલં અવોક્કંતં અપરિણત અવિદ્ધત્થ અફાસુયં જાવ ણો પડિ-
ગાહેજ્ઞા । અહ પુણ એવં જાણેજ્ઞા ચિરાધોયં અંવિલં વોક્કંતં પરિણતં વિદ્ધત્થં ફાસુયં
જાવ પડિગાહેજ્ઞા । સે મિલ્લૂ વાર જાવ અણુપવિદ્ધે સમાણે સે જં પુણ પાણગજાતં

છાયા-૧-“અથ મિલ્લુર્વા મિલ્લુકી વા યાવત્-અનુપવિદ્ધઃ સન્ સ યત્પુનઃ પાનક-
જાતં જાનીયાત્, તથા-ઉત્સવેદિમં વા સસ્વેદિમં વા તણ્ડુલોદકં વા અન્યતરદ્ વા
તથાપ્રકારં પાનકજાતમ્ અધુનાયૌતમ્ અનમ્લમ્ અવ્યુત્ક્રાન્તમ્ અપરિણતમ્ અવિ-
ધ્વસ્તમ્ અપ્રાસુક યાવત્ નો પ્રતિગૃહ્ણીયાત્ । અથ પુનરેવં જાનીયાત્-ચિરદ્યૌતમ્
અમ્લ વ્યુત્ક્રાન્તં પરિણતં વિધ્વસ્તં પ્રાસુકં યાવત્ પ્રતિગૃહ્ણીયાત્ । અથ મિલ્લુર્વા ૨
યાવત્-અનુપવિદ્ધઃ સન્ સ યત્પુનઃ પાનકજાત જાનીયાત્, તથા-તિલોદક વા

इनको ग्रहण न करे । ये तो उपलक्षण मात्र हैं, आचारांग सूत्रमें
भगवानने कहा है—

“સાધુ અથવા સાધ્વી પાણીકે લિષ ગૃહસ્થકે ઘરમેં પ્રવેશ કરકે-
આડેકે ઘરતનકા ધોવન, શાક આદિકા વાફા હુઆ પાણી, ચાવલોંકા
ધોવન તથા ઇસ પ્રકારકા ઓર ખી કોઈ પાણી તુરતકા ધોયા હુઆ હો,
સ્વાદસે ચલિત ન હુઆ હો અર્થાત્ જિસકા ધોવન હો ડસ વસ્તુકા
સ્વાદ ન આતા હો, જિસકા વર્ણ રસ ગન્ધ સ્પર્શ ન વદલા હો-સર્વથા
અચિત ન હુઆ હો, શસ્ત્ર-પરિણત ન હો તો ગ્રહણ ન કરે । યદિ તુરતકા
ધોયા હુઆ ન હો-વહુત દેરકા ધોયા હુઆ હો, સ્વાદસે ચલિત હો ગયા હો

અર્થાત્ અતર્મુહૂર્તની અદર અદરની ધોએલા હોય તો તેને ગ્રહણ કરવા નહિ એ
તો ઉપલક્ષણમાત્ર છે આચારાંગ સૂત્રમા ભગવાને કહ્યું છે કે-

“સાધુ અથવા સાધ્વી પાણીને માટે ગૃહસ્થના ઘરમા પ્રવેશ કરીને,
આટાના વાસણનું ધોવણુ, શાક આદિ જેમા ગાફેલા હોય તે પાણી, ચોખાનું
ધોવણુ, તથા એ પ્રકારનું બીજું પણ કોઈ પાણી તુરતનું ધોએલું હોય, સ્વાદથી
ચલિત થયું ન હોય, અર્થાત્ જેનું ધોવણું હોય તે વસ્તુને સ્વાદ ન આવતો
હોય, જેના વર્ણ રસ ગન્ધ સ્પર્શ ન બદલાયા હોય-સર્વથા અચિત્ત ન થયું હોય,
શસ્ત્રપરિણત ન હોય, તો તે ગ્રહણ ન કરે જો તુરતનું ધોએલું ન હોય-ગહુ
વખતનું ધોએલું હોય, સ્વાદથી ચલિત થયું હોય, અને શસ્ત્રપરિણત હોય તો

જાળેજ્ઞા તપ્પદા-તિલોદગં વા તુસોદગં વા જવોદગ વા આપામં વા સોવીરં વા મુદવિયસ વા અણયરં વા તદ્દપ્પગારં પાણગજાય પુન્નામેવ આલોપજ્ઞા-માટસોષિ વા ૭ । સે મિન્સુ વાર જાવ સમાણે સે જં પુણ જાળેજ્ઞા તપ્પદા-અંધપામં વા અઘાઢગપાણગં વા કચ્છિપાણગ વા માતુલ્લિપાણગ વા મુરિયાપાણગં વા દાલિમપાણગ વા સજ્જૂરપાણગં વા નાલિકેરપાણગં વા કરીરપાણગ વા કોલપાણગ વા આમલ્લપાણગ વા ધિંચાપાણગ વા અણયરં વા તદ્દપ્પગારં પાણગજાય”ઇત્યાદિ ।

ઉત્તં વિગમ્વરાચાર્યેણ વહ્કેરસ્વામિનાડપિ મૂલાચારે—

તુપોદકં વા મવોદકં વા આપામ વા સોવીરં વા મુદવિકૃત વા અન્યતરત્ વા તથા પ્રકારં પાનકમાત પૂર્વમેવ આલોચયત્—આપુષ્મન્ ! ઇતિ વા ૭ । અથ મિદ્ધુરારં યાવત્ અનુમચ્છિ” સન્ સ યત્પુનર્જાનીયાત્, તથા—આન્નપાનક વા આન્નાતકપાનકં વા કપિત્થપાનક વા માતુલ્લપાનક વા મુદ્ધીકાપાનકં વા દાલિમપાનકં વા સર્જૂ પાનકં વા નાલિકેરપાનકં વા કરીરપાનક વા કોલપાનક વા આમલપાનકં વા ધિચ્ચાપાનક વા, અન્યતરણા તથાપ્રકારં પાનકમાતમ્” ઇત્યાદિ ।

ઔર શસ્ત્રપરિણત હો તો ગ્રહણ કરે । તિલોદક, તુપોદક, મવોદક, બોસામળ, સોવીર (અગછળ), ઉષ્ણોદક તથા હસ પ્રકારકા ઔર મી પાની ગૃહસ્થકા દિયા હુઆ કલ્પતા હૈ । સાધુ યદિ આમકા ધોષન, અંધાઢગકા ધોષન, કચ્છિ (કેથ)કા ધોષન, મિજૌરેકા ધોષન, દ્રાક્ષકા ધોષન, અનારકા ધોષન, સજ્જૂરકા ધોષન, નારિયલકા પાની (ધોષન), કેરકા ધોષન, ચરકા ધોષન, ઑંધલેકા ધોષન, હમલીકા ધોષન, અથવા હસ પ્રકારકા ઔર મી ધોષન જાને ઔર યદિ વહ અત્પમ્લ ન હો, તુરતકા ધોયા હુઆ ન હો, સ્વાલ્ચલિત હો ઔર શસ્ત્રપરિણત હો તો કલ્પતા હૈ ।”

વિગમ્વરાચાર્ય વહ્કેર—સ્વામીને મી મૂલાચારમે કહા હૈ—

મુદ્ધવ કરે તિલોદક, તુપોદક મવોદક, બોસામળ, સોવીર, ઉષ્ણોદક તથા બે પ્રકારનું બીજું પણ પાણી ગૃહસ્થે આપેલું હોય તે કહેવું છે બે સધુ કેરીનું ધોવણ અબાઝ (અભિગિઆનું) ધોવણ, કેકનું ધોવણ, બીજેસાનું ધોવણ, દ્રાક્ષનું ધોવણ, અનારનું ધોવણ, અજ્જૂરનું ધોવણ, નારિયેળનું પાણી (ધોવણ), કેરનું ધોવણ, ચારનું ધોવણ, ઑંબળનું ધોવણ, આનાલીનું ધોવણ, અથવા બે પ્રકારનું બીજું પણ ધોવણ બાણે અને બે તે બહુ અગ્રહ (અદુ) ન હોય. તુરતનું ધોવણ ન હોય, સ્વાલ્ચલિત હોય અને શસ્ત્રપરિણત હોય તે કહેવું છે.”

દિગ્વિગમ્વરાચાર્ય વહ્કેર—સ્વામીને પણ મૂલાચારમા કહ્યું છે—

“તિલતંડુલ-ઉસળોદય, ચળોદય-તુસોદય-અવિદ્વત્યં ।

અળં તદ્વાવિદં વા, અપરિણદં ણેવ ગેણિજ્જા ॥૪૭૩॥” ઇતિ ।

ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥૭૫॥

તદ્દિ કીદૃશં પાનં ગૃહ્ણીયાત્ ? ઇત્યત આહ—‘જં જાણેજ્જ’ ઇત્યાદિ, ‘અજીવં’ ઇત્યાદિ ચ ।

મૂલમ્-જં^૭ જાણેજ્જ^૬ ચિરાધોયં^૮, મર્હણ^૧ દંસણેણ^૩ વા ।

પડિપુચ્છીઝ્ઞ^૪ સુચ્છા^૫ વા, જં^૬ ચ^{૧૦ ૧૧} નિસ્સંકિયં^{૧૨} ભવે^{૧૩} ॥૭૬॥

અજીવં^{૧૪} પરિણયં^{૧૫} નચ્છા^{૧૬}, પડિગાહિજ્જ^{૧૮} સંજણ^{૧૭} ।

અહ^{૧૯} સંકિયં^{૨૦} ભવિજ્જા^{૨૧}, આસાઇત્તાણ^{૨૨} રોયણ^{૨૩} ॥૭૭॥

છાયા—યજ્ઞાનીયાચિરાદ્દૌતં, મત્યા દર્શનેન વા ।

પ્રતિપૃચ્છ્ય શ્રુત્વા વા, યચ્ચ નિશ્શંકિતં ભવેત્ ॥૭૬॥

અજીવં પરિણતં જ્ઞાત્વા, પ્રતિગૃહ્ણીયાત્સંયતઃ ।

અથ શંકિતં ભવેત્, આસ્વાદ્ય રોચયેત્ ॥૭૭॥

સાન્વયાર્થઃ—મર્હણ=વુદ્ધિસે વા=અથવા દંસણેણ=દેવનેસે પડિપુચ્છીઝ્ઞ=

છાયા-૧ તિલતંડુલોળ્ળોદકં ચળકોદકં તુષોદકમ્ અવિધ્વસ્તમ્ ।

અન્યત્ તથાવિદં વા, અપરિણતં નૈવ ગૃહ્ણીયાત્ ॥૪૭૩॥

“તિલોદક, તન્દુલોદક, ઉષ્ણોદક, ચનેકા પાની, તુષકા પાની, તથા ઇસ પ્રકારકા ઔર મી જલ યદિ અવિધ્વસ્ત (સચિત્ત) હો ઔર શસ્ત્રપરિણત ન હો તો ગ્રહણ નહીં કરના યાહિયે અર્થાત્ શસ્ત્રપરિણત હો તો લેના કલ્પતા હૈ ॥૧૧॥” (મૂલાચાર ગા. (૪૭૩) ॥૭૫ ॥

કૈસા ધોવન ગ્રહણ કરના યાહિયે ? સો વતાતે હૈ—‘જં જાણેજ્જ’ ઇત્યાદિ, ‘અજીવં’ ઇત્યાદિ ।

“તિલોદક, તન્દુલોદક, ઉષ્ણોદક, ચણાનું પાણી, તુષતુ પાણી, તથા એ પ્રકારતુ બીજુ પણ બળ નો અવિધ્વસ્ત (સચિત્ત) હોય અને શસ્ત્રપરિણત ન હોય તો અહણુ કરવું ન નોંધએ અર્થાત્ શસ્ત્રપરિણત હોય તો લેવું કલ્પે છે (મૂલાચાર ગા ૪૭૩) (૭૫)

કેવુ ધોવણુ અહણુ કરવું નોંધએ ? તે બતાવે છે —જં જાણેજ્જં ઇત્યાદિ, તથા અજીવં ઇત્યાદિ

જાળેજ્ઞા તજ્ઞા-તિલોદગં વા તુસોદગં વા જવોદગં વા આપામં વા સોષીરં ચ
 સુદ્ધવિચરં વા અખ્યયરં વા તદ્વપ્પગારં પાણગમાયં પુખ્વામેવ આલોપજ્ઞા-માત્સોપિ
 વા ૭ । સે મિલ્લુ માર જામ સમાણે સે ખં પુખ્ણ જાળેજ્ઞા તંજ્ઞા-અંવપાત્તં
 વા અવાહગપાણગં વા કલ્હિપાણગં વા માતુલ્હિપાણગં વા મુરિયાપાણગં વા
 દાહિમપાણગં વા સ્વજૂરપાણગં વા નાલિકેરપાણગં વા કરીરપાણગં વા કોલપાણગં
 વા આમલપાણગં વા ચિંચાપાણગં વા અખ્યયરં વા તદ્વપ્પગારં પાણગમાયં” ઇત્યાદિ ।

ઉક્તં દિગમ્બરાધાર્યેણ ચ્ઢકેરસ્વામિનાઽપિ મૂલાચારે—

તુપોદકં વા યવોદકં વા આપામં વા સૌષીરં વા શુદ્ધવિકૃતં વા અન્યતરત્ વા તથા
 પ્રકારં પાનકમાતં પૂર્વમેષ આલોચયેત્-આયુષ્મન્ ! ઇતિ વા ૭ । અથ મિધુર્વા
 યાવત્ અનુપ્રવિષ્ટઃ સન્ સ યત્પુનર્જાનીયાત્, તથા-આન્નપાનકં વા આન્નતરકપાન
 વા કપિત્યપાનકં વા માતુલ્હપાનકં વા મુરિકાપાનકં વા દાહિમપાનકં વા સ્વજૂર
 પાનકં વા નાલિકેરપાનકં વા કરીરપાનકં વા કોલપાનકં વા આમલપાનકં વા
 ચિંચાપાનકં વા, અન્યતરત્ તથાપ્રકારં પાનકમાતમ્” ઇત્યાદિ ।

ઔર શક્ષપરિણત હો તો ગ્રહણ કરે । તિલોદક, તુપોદક, યવોદક,
 ઓસામળ, સોષીર (અગછળ), ઉષ્ણોદક તથા હસ પ્રકારકા ઔર મી
 પાની ગૃહસ્થકા વિચા હુઆ કલ્પતા હૈ । સાધુ યદિ આમકા ધોબન,
 અંવાહગકા ધોબન, કલ્હિ (કેચ)કા ધોબન, મિઝીરેકા ધોબન, દ્રાક્ષકા
 ધોબન, જનારકા ધોબન, સ્વજૂરકા ધોબન, નારિયલકા પાની (ધોબન),
 કેરકા ધોબન, બેરકા ધોબન, ઓંચલેકા ધોબન, હમલીકા ધોબન,
 અથવા હસ પ્રકારકા ઔર મી ધોબન જાને ઔર યદિ વહ અત્યસ્થ ન હો,
 તુરતકા ધોયા હુઆ ન હો, સ્વાદચ્ચક્ષિત હો ઔર શક્ષપરિણત હો તો
 કલ્પતા હૈ ।”

દિગમ્બરાધાર્યે ચ્ઢકેર-સ્વામીને મી મૂલાચારમેં કહા હૈ—

અહલ્લ ૩૨ તિલોદક, તુપોદક, યવોદક, ઓસામળ, સૌષીર ઉષ્ણોદક તથા એ
 પ્રકારનું બીજું પણ પાણી શુદ્ધરૂપે આપેલું હોય તે કષ્ટે છે એ સાધુ કેરીકું
 પોવણ અનાજ (આનેળિયાનું) પોવણ, કેહનું પોવણ, બીજેદાનું પોવણ,
 દ્રાક્ષનું પોવણ અનારનું પોવણ, અમ્બુરનું પોવણ, નારિયેળનું પાણી (પોવણ),
 કેરનું પોવણ, બેરનું પોવણ, આળખાનું પોવણ, આળલીનું પોવણ, અથવા એ
 પ્રકારનું બીજું પણ પોવણ બાણે અને જો તે બહુ અમ્લ (ખાટું) ન હોય,
 તુરતનું પોવેલું ન હોય સ્વાદચ્ચક્ષિત હોય અને અન્યપ્રવિણત હોય તે કષ્ટે છે.”

દિગમ્બરાધાર્યે ચ્ઢકેર-સ્વામીએ પણ મૂલાચારમાં કહ્યું છે —

“તિલતંડુલ-ઉસળોદય, -ચળોદય-તુસોદય-અવિદ્વત્યં ।

અણં તદાવિદં વા, અપરિણદં જેવ મેળિહજ્ઞા ॥૪૭૩॥” ઇતિ ।

ઇતિ ગાથાર્થઃ ॥૭૫॥

તર્હિ કીદશં પાનં ગૃહ્ણીયાત્ ? ઇત્યત આહ-“જં જાળેજ્ઞ” ઇત્યાદિ, ‘અજીવં’ ઇત્યાદિ ચ ।

મૂલમ્-જં^૭ જાળેજ્ઞ^૬ ચિરાધોયં^૮, મર્ઈણ^૧ દંસળેણ^૨ વા^૩ ।

પડિપુચ્છિઝ્ઞ^૪ સુચ્ચા^૫ વા, જં^૬ ચ^{૧૦ ૧૧} નિસ્સંકિયં^{૧૨} ભવે^{૧૩} ॥૭૬॥

અજીવં^{૧૪} પરિણયં^{૧૫} નચ્ચા^{૧૬}, પડિગાહિજ્ઞ^{૧૮} સંજણ^{૧૭} ।

અહ^{૧૯} સંકિયં^{૨૦} ભવિજ્ઞા^{૨૧}, આસાઙ્ગાણ^{૨૨} રોચણ^{૨૩} ॥૭૭॥

છાયા—યજ્ઞાનીયાચ્ચિરાદ્દૌતં, મત્યા દર્શનેન વા ।

પ્રતિપૃચ્છ્ય શ્રુત્વા વા, યચ્ચ નિશ્શક્કિતં ભવેત્ ॥૭૬॥

અજીવ પરિણત જ્ઞાત્વા, પ્રતિગૃહ્ણીયાત્સંયતઃ ।

અથ શક્કિતં ભવેત્, આસ્વાથ રોચયેત્ ॥૭૭॥

સાન્વયાર્થઃ-મર્ઈણ=બુદ્ધિસે વા=અથવા દંસળેણ=દેવનેસે પડિપુચ્છિઝ્ઞ=

છાયા-૧ તિલતંડુલોળ્ળોદકં ચળકોદક તુષોદકમ્ અવિદ્વસ્તમ્ ।

અન્યત્ તથાવિધં વા, અપરિણતં નૈવ ગૃહ્ણીયાત્ ॥૪૭૩॥

“તિલોદક, તન્દુલોદક, ઉષ્ણોદક, ચનેકા પાની, તુષકા પાની, તથા હસ પ્રકારકા ઔર મી જલ યદિ અવિદ્વસ્ત (સચિત્ત) હો ઔર શસ્ત્રપરિણત ન હો તો ગ્રહણ નહીં કરના ચાહિણ અર્થાત્ શસ્ત્રપરિણત હો તો લેના કલ્પતા હૈ ॥૧॥” (મૂલાચાર ગા. (૪૭૩) ॥૭૫ ॥

કૈસા ધોવન ગ્રહણ કરના ચાહિણ ? સો વતાતે હૈ-‘જં જાળેજ્ઞ’ ઇત્યાદિ, ‘અજીવં’ ઇત્યાદિ ।

“તિલોદક, તન્દુલોદક, ઉષ્ણોદક, ચણાનું પાણી, તુષતુ પાણી, તથા એ પ્રકારતુ બીજુ પણ જળ ને અવિદ્વસ્ત (સચિત્ત) હોય અને શસ્ત્રપરિણત ન હોય તો ગ્રહણ કરવું ન ભેદ્યે અર્થાત્ શસ્ત્રપરિણત હોય તો લેવું કલ્પે છે (મૂલાચાર ગા ૪૭૩) (૭૫)

કેવુ ધોવણુ ગ્રહણ કરવું ભેદ્યે ? તે બતાવે છે.—જં જાળેજ્ઞં ઇત્યાદિ, તથા અજીવં ઇત્યાદિ

पूछकर या=अथवा सुनवा=बात करते हुए सुनकर ज=निस धोवनको चिराबोय-
चिरघौत-बहुत देरका धोया हुआ जाणेज्ज=जाने, य=तथा जं=जो निस्संक्रियं-
'इससे ठपा शान्त होगी या नहीं?' इस प्रकारकी शङ्कारहित भवे=हो तो उसे
अजीवं=जीवरहित-अविच-और परिणय=असंपरिणत नभा=जानकर सजप-
साधु पढिगगाहिज्ज=छेवे, अह=अथ-अगर यह संक्रियं='इससे ठपा बूझेगी या
नहीं?' इस प्रकारकी शङ्कासे युक्त भविज्जा=हो तो उसे आसाहसाण=वस्त-
करके रोयप=निर्णय करे ॥७६॥७७॥

टीका—मत्था=बुद्धया दर्शनेन=दृष्टया वा घौतभळे तदीयकर्णादिपिच्छिन्नात्
तथाऽऽगमानुगामिन्या मनीषया इष्टिनिपातेन चेति मायः, प्रतिपृच्छय=सम्बद्ध
पृष्टा भुत्वा वा तत्प्रतिषेधन प्रभमन्तरेणाऽपि स्वयचिन्तुत्वाद्वा निश्चम्य यत्चित्त-
दौर्बं जानीयात्, यद्य निश्चक्रितम्=अनुपयोगित्वशङ्कारहितं भवेत् तद् अजीवं=ना-
स्तुक परिणत=स्वपरस्मादिनाऽवस्थान्तरं प्राप्तं ज्ञात्वा संयत=साधुः प्रतिपृष्टीयात्।
ये तु 'घटिकाद्वयानन्तरं धावनमलं सचित्तं भवतीति मृदुर्चात्परं तथोपमनुषा-
वेय' मित्याहुः, तस्य समीचीनम्, व्यञ्जनाद्युपस्मिन्परवर्षाधावनार्थं पाकप्रदेशे पूर्व-

आगमानुसार बुद्धि अथवा इष्टिसे धोवनका वर्ण आदि जान कर
पूछ कर अथवा किसीसे सुन कर धोवन बहुत देरका धोया हुआ हो तो
ग्रहण करे। तथा 'उपयोगी है या अनुपयोगी?' इस प्रकारकी शङ्का
निर्णय करके प्रास्तुत तथा अवस्थान्तरको प्राप्त होगया जानकर साधु
ग्रहण करे।

जो लोग यह कहते हैं कि—' धोवन जल दो घड़ीके बाद सचित्त
होनेसे अग्राह्य है ' यह उनका कहना ठीक नहीं, क्योंकि, यदि दो
घड़ीके बाद धोवन अल सचित्त हो जाय तो शाक आदिसे लिप्त हाथ

आगमानुसार बुद्धि अथवा इष्टिभी धोवणुने पर्वणि आली-पूछीने अथवा
कैय पासेभी आलणीने धोवणु जहु वणवणी धोवणु होय तो ते अल्लु कर तेभय
उपयोगी छे ते अनुपयोगी?' को प्रकारणी शकनो निर्णय करीने प्रास्तुत तथा
अवस्थान्तरने प्राप्त अल्लु आलीने साधु ते अल्लु करे

ने होके छे छे छे— धोवणु पाणी के घड़ी पछी सचित्त होवणी
अग्राह्य छे ' ते तेभय कहेवानु जराजर नबी करणु के को के घड़ी पछी धोवणु
वण सचित्त छे जय तो शाक आदिभी परलयका हाथ या कज्जी आदि

સ્થાપિતજલસ્ય મુહૂર્તાનન્તરં તન્મતે સચિત્તાયાં તદાનીં તદુદકક્ષાલિતકરદર્વ્યા-
દિના નિરવચાશનગ્રહણમપિ તેષાં દોષાવહં ભવેત્, તત્સંમતસચિત્તજલસંસ્ટકરદર્વો-
સંસર્ગવચ્ચાત્ । મુહૂર્તાત્પરમેવ ધાવનજલસ્ય સચિત્તવાક્ત્રીકારે ‘અહુણાધોયં વિવ-
જ્જણ’ ઇતિ પ્રકૃતમૂત્રસ્ય ‘જં જાણેજ્જચિરાધોયં’ ઇતિ પ્રકૃતમૂત્રસ્ય ચ વિરોધા-
પત્તિઃ, તથાદિ-અધુનાધૌતસ્ય મુહૂર્તાન્તર્ગતતયા તત્ર તન્મતે સચિત્તાયા અભાવે
તદ્વર્જનોપદેશાઽસદ્ભતિઃ, ચિરાદ્ધૌતસ્ય ચ મુહૂર્તાનન્તરં તન્મતે સચિત્તતયા તદુપાદા-
નોપદેશસ્ય ચાસદ્ભતિઃ સ્યાત્, તસ્માત્ પિપાસાપનોદનશક્તિશાલિનશિરાદ્ધૌતસ્ય ગ્રહણં
શાસ્ત્રસંમતમિત્યવધેયમ્ ।

યા કુડછી આદિ ધોનેકે લિખ ગૃહસ્થ (રસોયા) રસોઈકે સમય અપને
પાસ એક પાનીકા વરતન રખતા હૈ, ઉસ જલસે હાથ ઓર કુડછી ધો
ધો કર દાલ આદિ પરોસતા હૈ, એસી દશામેં ઉક્ત મતસે દેર તક રક્ષે
રહનેકે કારણ યદિ વહ હાથ યા કુડછી આદિકા ધોવન સચિત્ત હો
જાતા હૈ તો ઉસ ધોવનમેં ધોયી હુઈ કુડછી યા હાથસે દિયા જાનેવાલા
નિરવચ અન્નાદિ ભી ઉનકો અગ્રાહ્ય હો જાયગા । ‘તહેવુચાવયં’ ઇસ
ગાથાકે અન્તિમ ચરણમેં ‘અહુણાધોયં વિવજ્જણ’ યહ કહ કર ભગવાનને
યહ સ્પષ્ટ કર દિયા હૈ કિ તુરતકા ધોયા હુઆ જલ અગ્રાહ્ય હૈ, ઓર
ઈસીકો ‘દ્વિર્વદ્ધં સુવદ્ધં ભવતિ’ ઇસ ન્યાયસે ‘જ જાણેજ્જ ચિરાધોયં’
ઇસ ગાથાસે સુસ્પષ્ટ કર દિયા હૈ કિ દેરકા ધોયા હુઆ ધોવન ગ્રહણ
કરના ચાહિયે । અતઃ દો ઘડીકે વાદ ધોવનમેં જીવોંકી ઉત્પત્તિ માનના
જૈનાગમસે વિરુદ્ધ હૈ ઓર ઉત્સૂત્ર-પ્રરૂપણાકા ભાગી બનના હૈ ।

ધોવાને માટે ગૃહસ્થ (રસોઈયો) રસોઈને સમયે પોતાની પાસે પાણીનું એક
વાસણ રાખે છે, એ જળથી હાથ અને કડછી ધોઈ-ધોઈને દાળ આદિ પીરસે છે,
એવી દશામા ઉક્ત મત પ્રમાણે કેટલાક સમય સુધી રહેલું હોવાને કારણે
તે એ હાથ યા કડછી આદિનું ધોવણ સચિત્ત થઈ જાય તો એ ધોવણમા
ધોએલી કડછી યા હાથથી આપવામા આવતું નિરવચ અન્નાદિ પણ એમને અગ્રાહ્ય
બની જાય તહેવુચાવયં એ ગાથાના અતિમ ચરણમા અહુણાધોયં વિવજ્જણ
એમ કહીને ભગવાને એ સ્પષ્ટ કરી આપ્યું છે કે તુરતનું ધોએલું જળ અગ્રાહ્ય
છે, અને એને દ્વિર્વદ્ધં સુવદ્ધં ભવતિ એ ન્યાયે કરીને જં જાણેજ્જ ચિરાધોયં એ
ગાથાથી સુસ્પષ્ટ કરી આપ્યું છે કે કેટલાક સમય પહેલાનું ધોએલું ધોવણ
અહણ કરવું તેઈએ એટલે જ ઘડી પછી ધોવણમા જીવોની ઉત્પત્તિ માનવી
એ જૈનાગમથી વિરુદ્ધ છે અને ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણાના ભાગી બનવું છે

अथ सङ्कितः—‘पिपासाऽपनोदकं न वा?’ इति संशयविषयो मनेष्वदा आस्ताप-
उक्तसंशयापनोदयार्थं किञ्चित्पीत्वा रोचयेत्=निर्णयेत् ॥

“अजीव” मित्यनेन जीवराहित्यं ‘परिणत’ मित्यनेन च सर्वमाऽनित्यं
सूचितम् ॥७६॥७७॥

आस्तादनविधिं प्रदर्शयन् निर्णयप्रकारमाह—‘थोव०’ इत्यादि ।

मूल्म्-थोवमासायणद्वाप, हृत्थगम्भि दलाहि मे ।

मा मे अञ्चविल पूय, नाल तिण्ह विणित्तप ॥७८॥

जाया—स्तोकमास्तादनार्थं, इस्तके वेदि मे ।

मा मे अत्यम्भं पूयि, नालं वृष्णां विनेतुम् ॥७८॥

सान्त्वयार्थः—(निर्णय करनेके लिए साधु दावासे कहे कि हे आसुप्तर !)
आसायणद्वाप=चलनेके लिए थोव=थोकासा थोवन मे=मेरे हृत्थगम्भि=हाथों
दलाहि=दो, (हाथों लेकर चलने पर यदि निश्चय हो जाय कि वह पोतव,
अञ्चविल=अत्यन्त खड़ा पूय=बुगन्धित और तिण्ह=प्यास विणित्तप=बुझानेके
लिए नालं=समर्थ नहीं है इसलिये यह मे=मेरे लिए उपयोगी मा=नहीं है ॥७८॥

तथा ‘इससे प्यास मिट जायगी या नहीं?’ ऐसा सन्देह उत्पन्न हो
जाय तो उस सन्देहको दूर करनेके लिए थोकासा पानी चल कर
निर्णय करे ।

‘अजीव’ पदसे जीवराहित्य और ‘परिणत’ पदसे विभक्ती शब्दका
अभाव सूचित किया है ॥ ७६ ॥ ७७ ॥

आस्तादन (चम्बने) की विधि बताते हुए निर्णय करनेका प्रकार
पताते हैं—‘ थोव० ’ इत्यादि ।

लेमन् ‘अशी तदस भट्यो के नहि?’ अथो सदेक उत्तर कथ ता मे
सदेक इर कथाने मे ॥ पाप्पी व्याप्पीने निर्णय कथो अजीव शब्दभी उपलब्ध
अने परिणत शब्दभी मिलनी शकनो अभाव सूचित कथो ॥ (७६ ७७)
आस्तादन (चम्बना) की विधि बतावता निर्णय करवाने प्रकर अत्र
॥ थोव० इत्यादि

टीका—आस्वादनार्थम्=उपयोगित्वाऽनुपयोगित्वज्ञानार्थं स्तोत्रं स्वल्पं तिल-
तण्डुलादिजलं मे=मम हस्ते 'देहि' इति दात्रीमुद्दिश्य वदेदिति भावः । तदत्तं
धौतजलमास्वाद्य निश्चिनुयात्-इदम् अत्यम्लं पूति=अनिष्टगन्धयुक्तं तृष्णां=पिपासां
विनेतुम्=अपाकर्तुं नालं=न समर्थम्, इति मे=मम मा=नहि उपयोगीति शेषः ॥७८॥

निश्चयानन्तरं कर्तव्यमाह—'तं च' इत्यादि ।

मूलम्-तं च अच्चंचिलं पूयं, नालं तिण्हं विणित्तए ।

दितियं पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ७९ ॥

छाया—तच्चाऽत्यम्लं पूति, नालं तृष्णां विनेतुम् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥७९॥

तव वह साधु क्या करे?, सो बताते हैं—

सान्वयार्थः—अच्चंचिलं=अत्यन्त खट्टे पूयं=दुर्गन्धयुक्त और तिण्हं
विणित्तए नालं=प्यास मिटानेके लिए असमर्थ तं च=उस धोवनको दितियं=
देनेवालीसे साधु पडियाइक्खे=रुहे कि तारिसं=इस प्रकारका धोवन मे=मुझे
न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥७९॥

टीका—तच्च धौतजलमत्यम्लं पूति तृष्णां विनेतुं नालमिति ददतीं प्रत्याच-
क्षीत-तादृश मे न कल्पते इति ॥७९॥

‘धोवन उपयोगी है या नहीं?’ इस शकाका निवारण करनेके लिए
देनेवाली बाईसे साधु कहे कि—‘मेरे हाथमें थोड़ासा पानी दो ।’ उस
दिये हुए धोवनका आस्वादन करके निश्चय करे कि—‘यह बहुत खट्टा है,
दुर्गन्धवाला है, प्यास शान्त करनेके लिए समर्थ नहीं है अतः मेरे लिए
उपयोगी नहीं है ॥ ७८ ॥’

ऐसा निश्चय करके क्या करना चाहिए ? सो कहते हैं—तं च' इत्यादि ।

उस बहुत खट्टे, दुर्गन्धित और प्यास बुझानेमें असमर्थ धोवनको
देनेवाली बाईसे कहे कि ऐसा धोवन मुझे नहीं कल्पता है ॥ ७९ ॥

‘धोवणु उपयोगी छे डे नहि ?’ ओ शकानु निवारणु करवाने भाटे धोवणु
आपनारी भाधने साधु कहे डे “भारा हाथमा थोडु पाणी आपो ” ओ आपेदा
धोवणुनु आस्वादन करीने निश्चय करे डे “आ गहुं भाटु छे, दुर्गंध वाणु छे,
तरस शात करवा भाटे समर्थ नथी, तेथी भारे भाटे उपयोगी नथी ” (७८)

ओवे निश्चय करीने शु करवु जेछओ ? ते डवे कहे छे—तं च० इत्यादि
ओवा गहुं भाटा, दुर्गंधित अने तरस छीपाववामा असमर्थ धोवणुने
आपनारी भाधने साधु कहे डे ओवु धोवणु मने कल्पतु नथी (७९)

अथ शङ्कितं—‘पिपासाऽपनोदकं न वा?’ इति संशयविषयो भवेत्तदा आस्ताम्
उक्तसंशयापनोदयार्थं किञ्चित्पीत्वा रोचयेत्—निर्णयेत् ॥

“अजीव” मित्यनेन जीवराहित्यं ‘परिणत’ मित्यनेन च संज्ञाविज्ञ
सूचितम् ॥७६॥७७॥

आस्वादनविधिं प्रदर्शयन् निर्णयप्रकारमाह—‘थोष०’ इत्यादि।

मूलम्—थोवमासायणद्वाप, हृत्थगम्भि दलाहि मे ।

मा मे अञ्चविल पूय, नाल तिण्ह विणित्तप ॥७८॥

छाया—स्वोक्तमास्वादनार्थं, हस्तके वेदि मे ।

मा मे अत्थम्भं पूति, नालं वृष्णां विनेत्तुम् ॥७८॥

सान्त्वयार्थः—(निर्णय करनेके लिए साधु दावासे कहे कि हे आत्मुष्मन् !)
आसायणद्वाप=चखनेके लिए थोष=थोड़ासा पोषन मे=मेरे हृत्थगम्भि=नास
दलाहि=दो, (हाथमें लेकर चखन पर यदि निश्चय हो जाय कि वह पोषन)
अञ्चविल=अत्यन्त लह्ना पूय=दुर्गन्धित और तिण्ह=प्यास विषिस्तप=पुष्टानेके
लिए नाल=समर्थ नहीं है इसलिये यह मे=मेरे लिए उपयोगी मा=नहीं है ॥७८॥

तथा ‘हस्तसे प्यास मिट जायगी या नहीं?’ ऐसा सन्देह उत्पन्न हो
जाय तो उस सन्देहको दूर करनेके लिए थोड़ासा पानी चख कर
निर्णय करे ।

‘अजीव’ पदसे जीवराहित्य और ‘परिणत’ पदसे मिश्रकी संज्ञाका
अभाव सूचित किया है ॥ ७६ ॥ ७७ ॥

आस्वादन (चखने) की विधि बताते हुए निर्णय करनेका प्रकार
बताते हैं—‘ थोष० ’ इत्यादि ।

तेमव ‘ जेभी तपस भट्ठो के नहि ? जेवे सहेळ ऊपय बाव ते मे
सहेळ इर करवाने भेटु पाव्ही आणीने निर्णय करवे अजीव शब्दभी उपलब्ध
अने परिणय शब्दभी मिळनी शकते आणव सूचित कर्तो ते (७६-७७)
आस्वादन (चखना) नी विधि बतावता निर्णय करवाने प्रकार बतारे
ते-थोष० इत्यादि.

टीका—आस्वादनाथम्=उपयोगित्वाऽनुपयोगित्वज्ञानार्थं स्तोकं स्वल्पं तिल-
तण्डुलादिजलं मे=मम हस्ते 'देहि' इति दात्रीमुद्दिश्य वदेदिति भावः । तदत्तं
धौतजलमास्वाद्य निश्चिनुयात्-इदम् अत्यम्लं पूति=अनिष्टगन्धयुक्तं तृष्णां=पिपासां
विनेतुम्=अपाकर्तुं नालं=न समर्थम्, इति मे=मम मा=नहि उपयोगीति शेषः ॥७८॥

निश्चयानन्तरं कर्त्तव्यमाह—'तं च' इत्यादि ।

मूलम्—तं च अचंचिलं पूयं, नालं तिण्हं विणित्तए ।

दितियं पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ७९ ॥

छाया—तच्चाऽत्यम्लं पूति, नालं तृष्णां विनेतुम् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥७९॥

तव वह साधु क्या करे ?, सो बताते हैं—

सान्वयार्थः—अचंचिलं=अत्यन्त खट्टे पूयं=दुर्गन्धयुक्त और तिण्हं
विणित्तए नालं=प्यास मिटानेके लिए असमर्थ तं च=उस धोवनको दितियं=
देनेवालीसे साधु पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका धोवन मे=मुझे
न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥७९॥

टीका—तच्च धौतजलमत्यम्लं पूति तृष्णां विनेतुं नालमिति ददतीं प्रत्याच-
क्षीत-तादृशं मे न कल्पते इति ॥७९॥

‘धोवन उपयोगी है या नहीं?’ इस शकाका निवारण करनेके लिए
देनेवाली चाईसे साधु कहे कि—‘मेरे हाथमें थोड़ासा पानी दो ।’ उस
दिये हुए धोवनका आस्वादन करके निश्चय करे कि—‘यह बहुत खट्टा है,
दुर्गन्धवाला है, प्यास शान्त करनेके लिए समर्थ नहीं है अतः मेरे लिए
उपयोगी नहीं है ॥ ७८ ॥’

ऐसा निश्चय करके क्या करना चाहिए ? सो कहते हैं—तं च' इत्यादि ।

उस बहुत खट्टे, दुर्गन्धित और प्यास बुझानेमें असमर्थ धोवनको
देनेवाली चाईसे कहे कि ऐसा धोवन मुझे नहीं कल्पता है ॥ ७९ ॥

‘धोवण उपयोगी छे डे नहि ?’ ओ शकानु निवारण करवाने भाटे धोवणु
आपनारी जाधने साधु कडे डे “भारा हाथमा थोडु पाणी आपो” ओ आपेला
धोवणुनु आस्वादन करीने निश्चय करे डे “आ गहुं गहुं छे, दुर्गंध वाणु छे,
तरस शात करवा भाटे समर्थ नथी, तेथी मारे भाटे उपयोगी नथी” (७८)

ओवा निश्चय करीने थु करवु जेष्ठओ ? ते हवे कडे छे—तं च० इत्यादि
ओवा गहुं गहुं, दुर्गन्धित अने तरस छीपाववामा असमर्थ धोवणुने
आपनारी जाधने साधु कडे डे ओवु धोवणु भने कल्पतु नथी (७९)

अथ शङ्कितः—“पिपासाऽपनोदकं न वा ?” इति संशयविषयो मनेच्छा आस्ताम्
उक्तसंशयापनोदयार्थं किञ्चित्पीत्वा रोषयेत्=निर्णयेत् ॥

“अजीव”-मित्यनेन जीवराहित्यं ‘परिणत’ मित्यनेन च सर्वत्र निश्चितं
सूचितम् ॥७६॥७७॥

आस्वादनविधिं पदसंयमं निर्णयप्रकारमाह—‘धोष०’ इत्यादि ।

मूष्म-थोवमासायणद्वाप, हृत्थगम्भि दलाहि मे ।

मा मे अश्वविल पूय, नाल तिण्ह विणित्तम् ॥७८॥

छाया—स्तोकमास्वादनार्थं, इस्तके देहि मे ।

मा मे अस्यम्भं पूति, नालं वृष्णां विनेतुम् ॥७८॥

सान्वयार्थः—(निर्णय करनेके लिए साधु वातासे कहे कि हे आप्यन्त्र !)
आसायणद्वाप=चखनेके लिए थोव=थोड़ासा थोका मे=मेरे हृत्थगम्भि=बायां
दलाहि=दो, (हाथमें लेकर चलन पर यदि निश्चय हो जाय कि वह पोस
अश्वविलं=अस्यन्त तद्वा पूय=दुर्गन्धित और तिण्ह=प्यास विणित्तम्=बुझानेके
लिए नालं=समर्थ नहीं है इसलिये यह मे=मेरे लिए उपयोगी मा=नहीं है ॥७८॥

तथा ‘इससे प्यास मिट जायगी या नहीं ?’ ऐसा सन्देह उत्पन्न हो
जाय तो उस सन्देहको दूर करनेके लिए थोड़ासा पानी चब कर
निर्णय करे ।

‘अजीव’ पदसे जीवराहित्य और ‘परिणत’ पदसे मित्रकी शङ्का
अभाव सूचित किया है ॥ ७६ ॥ ७७ ॥

आस्वादन (चखने) की विधि बताते हुए निर्णय करनेका प्रश्न
पताते हैं—‘ धोष० ’ इत्यादि ।

तमश्च ‘अथी तस्मिन् मध्ये के नदि ?’ अथो सदेकं ऊपर दक्ष तं न
सदेकं इव कद्वाने श्रेष्ठं पाणी आपीने निर्णय कद्वो अजीव शब्दो एवमन्व
अने परिणय शब्दो गिअन्ती सकन्तो अभाव सूचित कथो उ. (७६-७७)
आस्वादन (चखने) की विधि बताते हुए निर्णय करनेका प्रश्न प-
ठे-धोष० इत्यादि.

यतनासे परिद्विज्जा=परिठवे-डाळे, परिद्वप्प=परिठवके आकर पडिक्कमे=इरियावहिया पडिक्कमे-करे ॥८१॥

टीका—एकान्तं विविक्तप्रदेशम्, अवक्रम्य=गत्वा तत्र अचित्तम्=एकेन्द्रियादिप्राणिवर्जितं प्रत्युपेक्ष्य=निरीक्ष्य यतं=सयत्नं यथास्यात्तथा परिष्ठापयेत्, सविधि “वोसिरे” इति त्रिरुचर्य व्युत्सृजेत् । परिष्ठाप्य=परिष्ठापनानन्तरं ग्रामाद्वहिरवहिर्वाऽऽसन्नभूमिमागत्य प्रतिक्रामेत्=एर्यापथिकीं कुर्यात् ॥८१॥

अशनपानग्रहणविधेरनन्तरं भोजनविधिमाह—‘सिया’ इत्यादि, ‘अणुन्नचित्तु’ इत्यादि च ।

^१मूलम्-^२सिया य ^३गोयरग्गओ, ^४इच्छिज्जा ^५परिमुत्तुं ।

^७कुट्टगं ^८भित्तिमूलं ^९वा, ^{१०}पडिलेहित्ताण ^{११}फासुयं ॥८२॥

^{१२}अणुन्नचित्तु ^{१३}मेहावी, ^{१४}पडिच्छन्नम्मि ^{१५}संवुडे ।

^{१६}हत्थगं ^{१७}संपमज्जित्ता, ^{१८}तत्थ ^{१९}भुंजिज्ज ^{२०}संजए ॥८३॥

छाया-स्याच्च गोचराग्रगतः इच्छेत् परिभोक्तुम्

कोष्ठकं भित्तिमूलं वा, प्रत्युपेक्ष्य प्राप्तुम् ॥८२॥

अनुज्ञाप्य मेघावी, प्रतिच्छन्ने संवृते ।

हस्तकं संप्रमृज्य तत्र भुञ्जीत संयतः ॥८३॥

एकान्त स्थानमें जाकर एकेन्द्रिय आदि प्राणियोंसे रहित स्थान देखकर यतनापूर्वक “वोसिरे” ऐसा तीन बार उच्चारण करके परिठवे। परिठवनेके पश्चात् गाँवमें या गाँवके बाहर ठहरनेके स्थान पर आकर इरियावहियाका प्रतिक्रमण करे ॥८१॥

अशन-पान ग्रहण करनेकी विधि यतानेके बाद आहार करनेकी विधि बताते हैं—‘सिया य’ इत्यादि, ‘अणुन्नचित्तु’ इत्यादि ।

एकान्त स्थानमा गच्छने एकेन्द्रिय आदि प्राणीभ्यो रहित स्थान गच्छने यतनापूर्वक ‘वोसिरे’ एषु त्रयवार उच्चारण करीने परिठवे परिठव्या पथी गाममा या गामनी गच्छार रडिवाना स्थान पर आसीने धरियावहियानुं प्रतिक्रमण करे (८१)

अशन-पान ग्रहण करवानी विधि गताव्या आह आहार करवानी विधि गतावे छे-सिया य इत्यादि तथा अणुन्नचित्तु इत्यादि

મૂર્ખ-ત ચ હોજ્જ અકામેણ, વિમળેણ પઢિચ્છિય ।

ત અપ્પણા ન પિવે, નો વિ અન્નસ્સ દાવણ ॥૮૦॥

છાયા—તથા મથેવ્ અકામેન, વિમનસા પ્રતિપ્રીતમ્ ।

તદ્ આત્મના ન પિબેત્, નો અપિ અન્યસ્મૈ દાપયેત્ ॥૮૦॥

સાન્નયાર્યઃ—ત્ત=તથા ઉસ પ્રકારકા ધોવન યદિ અકામેણ=વિના ઇચ્છાસે દાતાકે અનુરોધસે ચ=તથા વિમળેણ=મનકે દૂસરી તરફ હોમેકે કારણ પરિ ચ્છિય=હેલ્પિયા ગયા હો તો ત=ઉસ ધોવનકો ન=ન સો અપ્પણા=અપને સુ પિવે=પિયે ઓર નો=ન અન્નસ્સ અચિ=દૂસરોકોમી દાવણ=દેવે ॥૮૦॥

ટીકા—‘ત્ત ચ’ ઇત્યાદિ । તથા ધૌતનર્ત્ત યદિ અકામેન=સ્થાનિચ્છયા, દાપ્યત્ત રોષેનેતિ માવઃ; વિમનસા=અન્યમનસ્કતયા, ‘દેતૌ દ્વિતીયા’ પ્રતિપ્રીતં તદ્ આત્મન સ્વયં ન પિબેત્ નો અપિ અન્યસ્મૈ દાપયેત્ ॥૮૦॥

તર્હિ કિં કુર્યાત્ ? ઇત્યાહ-‘પર્ગતં’ ઇત્યાદિ ।

મૂર્ખ-પર્ગતમવક્કમિત્તા, અચિત્ત પઢિલેહિયા ।

જયં પરિટ્ઠવિજ્જા, પરિટ્ઠપ્પ પઢિક્કમે ॥ ૮૧ ॥

છાયા—પ્રકાન્તમથક્રમ્યાઽચિત્ત મત્સ્યુપેત્સ્ય ।

યતં પરિષ્ઠાપયેત્, પરિષ્ઠાપ્ય પ્રતિકામેત્ ॥ ૮૧ ॥

ઉસ ધોવનકા કયા કરે ? સો વઠાવે હૈ—

સાન્નયાર્ય-પર્ગત=પ્રકાન્ત સ્થાનમ્ અવક્કમિત્તા=માકરકે અચિત્ત=પ્રક ન્ત્રિપાદિમાષીરદિત્ત અચિત્ત સ્થાનકો પઢિલેહિયા=પૂમકર ઉસ ધોવનકો જયં=

‘ત્ત ચ’ ઇત્યાદિ । યદિ પેસા પાની અનિચ્છાપૂર્વક દાતાકે અનુ રોષસે અથવા વિના ધ્યાનસે ગ્રહણ કર લિયા હો તો સ્વયં ઉસે ન પિયે ઓર ન દૂસરેકો પિલાવે ॥ ૮૦ ॥

ફિર કયા કર સો કહત હૈ—‘પર્ગતં’ ઇત્યાદિ ।

તં ચ ઇત્યાદિ. એ એવું પાણી અનિચ્છાપૂર્વક દાતાના અનુરોધથી અમણ લે-ધ્યાનથી અમણ કરી લીધું હોય તો ખેતે તે ન પીએ અને ન બીજને પીવડાવે. (૮૦)

પણી શું કરે તે કહે છે-પર્ગતં ઇત્યાદિ.

यतनासे परिद्विज्जा=परिठवे-डाढे, परिद्वप्प=परिठवके आकर पडिकमे=इरि-
यावहिया पडिकमे-करे ॥८१॥

टीका—एकान्तं विविक्तप्रदेशम्, अवक्रम्य=गत्वा तत्र अचित्तम्=एकेन्द्रि-
यादिप्राणिवर्जितं प्रत्युपेक्ष्य=निरीक्ष्य यतं=सयत्नं यथास्यात्तथा परिष्ठापयेत्,
सविधि “वोसिरे” इति त्रिरुचार्य व्युत्सृजेत् । परिष्ठाप्य=परिष्ठापनानन्तरं ग्रामा-
दहिरवदिर्गोऽऽसन्नभूमिमागत्य प्रतिक्रामेत्=ऐर्यापथिकीं कुर्यात् ॥८१॥

अशनपानग्रहणविधेरनन्तरं भोजनविधिमाह—‘सिया’ इत्यादि, ‘अणुन्नचित्तु’
इत्यादि च ।

^१मूलम्-^२सिया य ^३गोयरग्गओ, ^४इच्छिज्जा ^५परिभुत्तुं ।

^७कुट्टगं ^८भित्तिमूलं ^९वा, ^{१०}पडिलेहित्ताण ^{११}फासुयं ॥८२॥

^{१२}अणुन्नचित्तु ^{१३}मेहावी, ^{१४}पडिच्छन्नम्मि ^{१५}संवुडे ।

^{१६}हत्थगं ^{१७}संपमज्जित्ता, ^{१८}तत्थ ^{१९}भुंजिज्ज ^{२०}संजए ॥८३॥

छाया-स्याच्च गोचराग्रगतः इच्छेत् परिभोक्तुम्

कोष्ठकं भित्तिमूलं वा, प्रत्युपेक्ष्य प्रासुकम् ॥८२॥

अनुज्ञाप्य मेधावी, प्रतिच्छन्ने संवृते ।

हस्तक सप्रमृज्य तत्र भुञ्जीत संयतः ॥८३॥

एकान्त स्थानमें जाकर एकेन्द्रिय आदि प्राणियोंसे रहित स्थान देखकर यतनापूर्वक “वोसिरे” ऐसा तीन बार उच्चारण करके परिठवे। परिठवनेके पश्चात् गाँवमें या गाँवके बाहर ठहरनेके स्थान पर आकर इरियावहियाका प्रतिक्रमण करे ॥८१॥

अशन-पान ग्रहण करनेकी विधि बतानेके बाद आहार करनेकी विधि बताते हैं—‘सिया य’ इत्यादि, ‘अणुन्नचित्तु’ इत्यादि ।

अत्रैकान्त स्थानमा जेधने अकेन्द्रिय आदि प्राणीओथी रहित स्थान जेधने यतनापूर्वक ‘वोसिरे’ ओवु त्रिषुवार उच्चाराणु करीने परिठवे परिठव्या पछी गाममा या गामनी जेहार रडेवाना स्थान पर आवीने इरियावहियानु प्रतिक्रमणु करे (८१)

अशन-पान ग्रहण करवानी विधि बताव्या बाद आहार करवानी विधि बतावे छे-सिया य इत्यादि तथा अणुन्नचित्तु इत्यादि

सान्वयार्थः—गोयरग्गगओ=गोचरीमें गया हुआ मेहासी=साधारण
 जानकार सजय=साधु सिया य=इच्छाचित् अगर बाल्यावस्थाके अथवा स्न-
 पनेके कारण वहीं परिसुप्त=आहार करना इच्छिञ्ज=चाहे तो वहाँ फसुफ-
 मासुक-एकेन्द्रियादिमाणी रहित कुटुम्ब=कोठेको वा=अथवा भित्तिमूल=मीठके
 समीपके स्थानको पछिछेहिसाण=पूँजकर तथा दृष्टिसे देखकर अनुमतिपु-
 रइस्यकी आज्ञा माँगकर तत्प=वहाँ पछिछलम्मि=ऊपरसे जाये हुए और
 संवृत=चारों तरफसे घिरे हुए स्थानमें इत्यर्ग=हाथोंको अथवा अपने शरीरके
 संपमज्जिता=पूँजकरके (साधु) मुँजिञ्ज=आहार करे ॥८२॥८३॥

टीका—स्पा=इच्छाचित् गोधराग्रगतः=भित्तिमूलप्रस्थितो मुनिः, बाल्य-
 न्स्व पिपासादिकारणवशात्परिमोक्षमिच्छेत् तदा प्रासुकम्=एकेन्द्रियादिभि-
 विवर्जितं कोष्ठकम्=मन्तर्गृहादिक वा=अथवा भित्तिमूल=कुटुम्बसमीपवर्तिप्रवेशं प-
 पेक्ष्य=दृष्ट्वा विलोक्य अनुज्ञाप्य=तत्स्थामिनोऽनुज्ञामादाय तत्र प्रतिक्रमे=ऊ-
 तस्त्वपादिभिराच्छादिते, सवृते=समन्तत आवृते किन्तु प्रकाशयुक्ते प्रवेशे, यथा
 'संवृतः' इति प्रथमान्त संयतस्य विशेषण तेन, मेहासी=साधुसामाचारीकम्
 संयतः=साधुः संवृतः=मनोवाक्यगुप्तः सन् इत्तकं=इत्तौ सममृज्य=संश्लेष्य,
 अथवा 'इत्तकम्' इति तृतीयार्थे प्रथमा तथा च=इत्तकेन=इत्त कायति=वातना-

यदि निश्चाके लिए गये हुए भिक्षुको बालकपन, स्नानता अथवा
 प्यास आदि किसी कारणसे आहार करनेकी इच्छा हो जाय तो वहाँ
 प्रासुक कोठा अथवा भीतके पास कोने आदिकी प्रतिछेखना करके
 मकानके स्वामीकी आज्ञा लेकर ऊपरकी तृण आविसे जाये हुए चारों
 ओरसे पन्द् किन्तु प्रकाशयुक्त स्थानमें स्थित होकर मन बचन कायकी
 सम्यक् प्रकार प्रवृत्ति करता हुआ साधुसामाचारीक ज्ञाता मुनि हाथोंको

को शिक्षने आटे जमेला बिक्षुने आज्ञापञ्चा, स्नानता अथवा तपस आदि
 केवल कारणसे आहार करनेकी इच्छा हो जाय तो तहाँ प्रासुक कोठे अथवा
 भीतनी पास पहुँचा आदिनी प्रतिछेखना करीने मकानका स्वामीनी आज्ञा
 लाने उपर पास आदिनी जमेला आरे आज्ञुभी नथ परन्तु प्रकाशयुक्त
 स्थानमा स्त्रीने मन बचन कायानी सम्यक् प्रकार प्रवृत्ति करती साधुसामाचारीने
 ज्ञाता मुनि कामने प्रवर्तित करीने (साधु करीने) या इत्तक (इत्तकत रमेदरप)भी

મનેકાર્થત્વાત્પ્રાપ્નોતીતિ હસ્તકમ્, ('આતોડનુપસર્ગે કઃ' ઇતિ કપત્યયઃ,) રજો-
હરણં તેન, તસ્ય ધારણે હસ્તસ્ય સર્વથા નિમિત્તત્વાત્, પ્રાયઃ કક્ષપ્રદેશે ધારણેડપિ
હસ્તાશ્રયં વિના તદીયધારણાસમ્ભવાચ્ચ । સંપ્રમૃજ્ય=તત્સ્થાનં કાયં ચ સંશોધ્ય
શુદ્ધીત=અભ્યવહરેત્ ।

યત્તુ "હસ્તકં મુખવસ્ત્રિકારૂપમાદાય તેન કાયં સંપ્રમૃજ્ય" ઇતિ વ્યાખ્યાત
તદયુક્તં, 'હસ્તક' પદાર્થસ્ય 'સંપ્રમૃજ્ય' પદાર્થેડન્વયસમ્ભવે 'આદાયે'-તિ પદાન્તરાક્ષેપ-
પૂર્વકમન્યપદાર્થેડન્વયકલ્પનાયા અનોચિત્યાત્ । કિંચ્ચ કોપ-વ્યાકરણાદિષુ હિ હસ્તક-
શબ્દો મુખવસ્ત્રિકારૂપેડર્થે ન દ્રશ્યતે । શાસ્ત્રેડપિ-“મુહપત્તિ પડિલેહિત્તા” ઇત્યાદિ
દ્રશ્યતે ન તુ 'હત્થગં' પડિલેહિત્તા' ઇત્યાદિ ।

યચ્ચ-“વિધિના તેન મુખવસ્ત્રિકારૂપેણ હસ્તકેન કાયં પ્રમૃજ્ય તત્ર શુદ્ધીત”

પ્રમાર્જિત (સાફ) કરકે યા હસ્તક અર્થાત્ હસ્તગત રજોહરણસે કાય
ઔર સ્થાનકી પ્રમાર્જના કરકે આહાર કરે ।

કિસી-કિસીને 'હસ્તકં સંપ્રમૃજ્ય' કા એસા અર્થ કિયા હૈ કિ
'મુખવસ્ત્રિકા લેકર ઉસસે શરીર-પ્રમાર્જના કરે' એસા અર્થ કરના ઠીક
નહીં હૈ, ક્યોંકિ મુખવસ્ત્રિકાકે સાથ પ્રમાર્જન કરનેકા સમ્બન્ધ મિલતે
ન દેખ ઉન્હેં એક 'આદાય' શબ્દ (લેકર) અપની ઓરસે મિલા દિયા હૈ ।
હસ પ્રકાર સમ્બન્ધ મિલાના ઉચિત નહીં હૈ । હસકે સિવાય કોષોંમેં
કહીં 'હસ્તક' શબ્દકા અર્થ મુખવસ્ત્રિકા નહીં કિયા હૈ ઔર ન વ્યાક-
રણમેં હી એસા દેખાજાતા હૈ । આગમોંમેં 'મુહપત્તિ પડિલેહિત્તા' ઇત્યાદિ
પદ દેખે જાતે હૈં, કિન્તુ 'હત્થગં પડિલેહિત્તા' કહીં નહીં દેખા જાતા ।

તથા “મુખવસ્ત્રિકારૂપ હસ્તકસે કાયકી પ્રમાર્જના કરકે આહાર કરે”

કાયા અને સ્થાનની પ્રમાર્જના કરીને આહાર કરે

કેઇ-કેઇએ હસ્તકં સંપ્રમૃજ્ય ને. એવો અર્થ કર્યો છે કે-‘મુખવસ્ત્રિકા
લઇને તેથી શરીરની પ્રમાર્જના કરે,’ પણ એવો અર્થ કરવો એ બરાબર નથી,
કારણ કે મુખવસ્ત્રિકાની સાથે પ્રમાર્જન કરવાનો સબધ મળતો નહિ જોવાથી
તેમણે એક આદાય શબ્દ (લઇને) પોતાની તરફથી મિલાવી દીધો છે
આ પ્રમાણે સબધ મિલાવી દેવો એ ઉચિત નથી વળી કેપોમા કયાય ‘હસ્તક’
શબ્દનો અર્થ મુખવસ્ત્રિકા કર્યો નથી અને વ્યાકરણમા પણ એવો અર્થ જોવામા
આવતો નથી, આગમોમા મુહપત્તિ પડિલેહિત્તા ઇત્યાદિ પદ જોવામા આવે છે,
કિન્તુ હત્થગં પડિલેહિત્તા કયાય જોવામા આવતુ નથી

તથા ‘મુખવસ્ત્રિકાડપ હસ્તકથી કાયની પ્રમાર્જના કરીને આહાર કરે’

इति व्याख्यातं तदप्ययुक्ततरम् । इस्ते मुखवस्त्रिकाधारणे मुखवस्त्रिकाधारणोरेष्वप्यु-
 तायाः सूक्ष्मव्यापिसम्पातिमवायुकायादिजीवहिंसानिवृत्तेरसिद्धा मुखवस्त्रिका
 मुख एव धारणीयेत्याश्रयस्य जागरूकत्वात्, अत एव भगवताऽपि सूक्ष्मव्यापि-
 सम्पातिमवायुकायादिजीवाऽयतनानिवृत्तये मुखोपरि धारणीयसदोरकाण्युद्गस्त-
 मयात्मवस्त्रस्वरूपेऽर्थे मुखवस्त्रिकाशब्दः प्रयुक्तो, न तु इस्तवस्त्रिकाशब्द इति क-
 मपि इस्तकशब्देन मुखवस्त्रिकारूपोऽर्थो न लभ्यते । एवं च तेन कायप्रमार्जनं
 कथनं सर्वथाऽऽगमविरुद्धमेवेति बोध्यम् ॥८२॥८३॥

ऐसी व्याख्या करना भी अत्यन्त अयुक्त है, क्योंकि मुखवस्त्रिका
 धारण करनेका प्रयोजन सूक्ष्म, व्यापी, सम्पातिम तथा वायुकाय आदि
 जीवोंकी हिंसाका परिहार करना है। मुखवस्त्रिकाको हाथमें रखनेसे
 उक्त प्रयोजन सिद्ध नहीं होता। इससे यह सिद्ध होता है कि मुख-
 वस्त्रिका मुखपर ही धारण करनी चाहिए। इसलिये मुखके निमित्त
 होनेवाली, सूक्ष्म, व्यापी, सम्पातिम और वायुकाय आदि जीवोंकी
 विराधनाकी निवृत्तिके लिए मुख पर धारण करने योग्य उस मुख
 परिमाण सदोरक और आठ पुइघाळे वस्त्रस्पर्शको भगवानने 'मुख-
 वस्त्रिका' शब्दसे कहा है, 'हस्तवस्त्रिका' शब्दका प्रयोग कहीं नहीं
 किया, अत एव 'हस्तक' शब्दसे मुखवस्त्रिकाका अर्थ किसीभी प्रकार
 नहीं निकल सकता। इस प्रकार 'उससे कायकी प्रमार्जना करना'
 यह अर्थ आगमसे सर्वथा विरुद्ध है ॥ ८२ ॥ ८३ ॥

એવી વ્યાખ્યા કરવી એ પણ અત્યંત અયુક્ત છે કારણ કે મુખવસ્ત્રિકા ધારણ
 કરવાનું પ્રયોજન સૂક્ષ્મ, વ્યાપી, સંપાતિમ તથા વાયુકાય આદિ જીવોની હિંસાનો
 પરિહાર કરવો એ છે મુખવસ્ત્રિકાને કાયમા રાખવા ઉપર પ્રયોજન થિત થતું
 નથી એથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે મુખવસ્ત્રિકા મુખ પર જ ધારણ કરવી એકમાત્ર
 તેથી મુખના નિમિત્તે બનાવી સૂક્ષ્મ, વ્યાપી, સંપાતિમ અને વાયુકાય આદિ
 જીવોની વિરાધનાની નિવૃત્તિને માટે મુખ પર ધારણ કરવા એવું એ મુખ-
 પરિમાણ દેશ સાથેના અને આઠ પડઘણા વસ્ત્રસ્પર્શને ભજવાને મુખવસ્ત્રિકા
 કહી છે હસ્તવસ્ત્રિકા શબ્દનો પ્રયોગ કોઈ નથી. એટલે હસ્તક શબ્દથી
 મુખવસ્ત્રિકાનો અર્થ કોઈ પણ પ્રકારે નીકળી શકતો નથી. એ રીતે મુખવસ્ત્રિકા
 કાંઈ કાયાની પ્રમાર્જના કરવી' એ અર્થ આગમથી સર્વથા વિરુદ્ધ છે (૮૨-૮૩)

^१ मूलम्-^३ तत्थ से ^२ भुंजमाणस्स, ^४ अट्ठियं ^५ कंटओ ^{१२} सिया ।

^८ तण-^७ कट्ट-^६ सक्करं ^{१०} वावि, ^{११} अन्नं ^{१०} वावि ^{११} तहाविहं ॥८४॥

^{१३} तं ^{१४} उक्खिवित्तु ^{१५} न ^{१६} निक्खिवे, ^{१७} आसएण ^{१८} न ^{१९} छड्डए ।

^{२१} हत्थेण ^{२०} तं ^{२२} गहेऊण, ^{२३} एगंतमवक्कमे ॥ ८५ ॥

छाया—तत्र तस्य भुञ्जानस्य, अष्टिकं कण्टकः स्यात् ।

तृण-काष्ठ-शर्करं वाऽपि, अन्यद्वापि तथाविधम् ॥८४॥

तद् उत्क्षिप्य न निक्षिपेत्, आस्येन नोज्जेत् ।

हस्तेन तद् गृहीत्वा, एकान्तमपक्रामेत् ॥८५॥

सान्वयार्थः—तत्थ=वहां कोठे आदिमें भुंजमाणस्स=आहार करते हुए से= उस साधुके (आहारमें) अट्ठियं=बीज कंटओ=कांटा तण=तिनका कट्ट=काठ वावि=और सक्करं=छोटा कंकर वा=तथा अन्नं वावि=औरभी तहाविह=उस प्रकारका पदार्थ सिया=आगया हो तो तं=उसे उक्खिवित्तु=निकालकर न निक्खिवे=इधर-उधर नहीं डाले, तथा आसएणं=मुखसे भी न छड्डए=न फेंके-न थूके (किन्तु) तं=उसे हत्थेण=हाथसे गहेऊण=लेकर एगंतं=एकान्त स्थानमें अवक्कमे=जावे ॥८४॥८५॥

टीका—‘तत्थ से’ इत्यादि, ‘तं उक्खिवित्तु’ इत्यादि च । तत्र कोष्ठकादिस्थाने भुञ्जानस्य तस्य भिक्षोर्भोजने अष्टिकं=बीजं, कण्टकः=तीक्ष्णाग्रो दृढ-गुल्म-लता-वृक्षविशेषः, अपिवा तृण-काष्ठ-शर्करं=तृणं च काष्ठं च शर्करा चैतेषां समाहारः । तत्र तृणं=कुशादिकं, काष्ठं=खदिरादिसमुद्भवं दारु, शर्करा=सुद्रपाषाणखण्डम् । अन्यदपि वा तथाविधं=तज्जातीयं स्यात्=भवेत् तद्=अष्टिकादिकम् उत्क्षिप्य न निक्षिपेत्=उत्क्षेपणं कृत्वा यत्र तत्र न क्षिपेत्, आस्येन=मुखेनापि नोज्जेत्=थूत्कृत्य

‘तत्थ से’ इत्यादि, ‘तं उक्खिवित्तु’ इत्यादि । उस कोठे आदिमें आहार करनेवाले भिक्षुके भोजनमें बीज, कांटा, तिनका, लकड़ी, किरकिरी-कंकर या और कोई उस प्रकारकी वस्तु हो तो उसे निकाल कर जहाँ-तहाँ न डाले तथा मुखसे भी न थूके किन्तु उसको हाथमें

तत्थ से० इत्यादि, तथा त उक्खिवित्तु० इत्यादि ये डोढाभां आहार करना किन्तुना बोधनमा भीज, कांटा, तणुपला लाड्डु, शकरी-शकरा या येवा प्रकारनी भील डोढ वस्तु डोथ तो ते डाढी नाभी न्या-त्या नाणे नडि, तथा

न सिपत् । तर्हि किं कुर्यात् ? इत्याह—तद् इत्थेन गृहीत्वा एकान्तमपक्रमेत्
गच्छेत् ॥८४॥८५॥

मूलम्—एगंतमवक्रमित्ता, अचित्त पडिलेहिया ।

जय परिद्विज्जा, परिद्वप्प पडिकमे ॥ ८६ ॥

छाया—एकान्तमपक्रम्याऽचितां प्रत्युपेक्ष्य ।

यत् परिष्ठापयेत्, परिष्ठाप्य प्रतिष्ठापयेत् ॥८६॥

एकान्त में जाकर क्या करे ? सो बताते हैं—

सान्वयार्थः—एगंतं=एकान्त स्थानमें अवक्रमित्ता=जाकरके अचित्त=इष्टे
न्द्रियादिमाषीरहित अचित्त स्थानको पडिलेहिया=पूजकर उस प्रोक्तको जय
यतनासे परिद्विज्जा=परिठवे-ढाळे, परिद्वप्प=परिठवके आकर पडिकमे=वि
यावहिया पडिकमे=करे ॥८६॥

टीका—‘एगंतं’ इत्यादि । विमनप्रदेशं गत्वा अचितां भूमिं बध्नुया नित्यं
बीजादिकं सप्तं व्युत्सृजेत्, तदनु स्थानमागत्य प्रतिष्ठापयेत्=येथंपविर्की कर्त्त
विति भावः ।

मूलम्—सिया य भिक्खु इच्छिज्जा, सिज्जमागम्म मुत्तुत्तं ।

सपिण्डपायमागम्म उद्धुअ से पडिलेहिया ॥ ८७ ॥

विणयण पविसित्ता, सगासे गुरुणो मुणी ।

इरियावहियमायाय, आगजो य पडिकमे ॥ ८८ ॥

छाया—स्याच्च मिष्टुरिच्छेत्, श्रम्यामागत्य मोक्षम् ।

सपिण्डपातमागत्य, तन्दुकं से (तत्र) प्रत्युपेक्ष्य ॥८७॥

छेकर एकान्त स्थानमें जावे ॥ ८४ ॥ ८५ ॥

‘एगंतं’ इत्यादि । एकान्तमें जाकर अचित्त भूमि देख कर वहाँ
यतनाके साथ उस बीज काँटे भाविको ढाळे । फिर अपने स्थान पर
आकर इरियावहियाका प्रतिक्रमण करे ॥ ८६ ॥

मुजशी फल गूँ नकि, परतु तेने कामभां लधने ओकान्त स्थानभां जाव. (८४-८५)
एगंतं इत्यादि ओकान्तभां लधने अचित्त भूमि ओधने त्हां यतनापूर्वक
के बीज काँटे भाविके नाजे. पछी पौताना स्थान पर आशीने इरियावहियातु
प्रतिक्रमण करे (८६)

विनयेन प्रविश्य, सकाशे गुरोर्मुनिः ।

ऐर्यापथिकीभादाय, आगतश्च प्रतिक्रामेत् ॥८८॥

सान्वयार्थः—सिया य=अगर भिक्षु=साधु सिञ्जं=वसति उपाश्रयमें ही आगम्य=आकर भुत्तुं=आहार करना इच्छिञ्जा=चाहे तो सपिण्डवायं=भिक्षाके सहित आगम्य=आकर विणएणं='मत्थएण वंदामि निस्सीहि' इस प्रकार बोलनेरूप विनयसे पविसित्ता=उपाश्रयमें प्रवेश करके से=वहां उंडुयं=भोजनके स्थानको पडिलेहिया=अच्छी तरह देखकर गुरुणो=रत्नाधिकके सगासे=समीप आगओ य=आया हुआ मुणी=मुनि इरियावहियं=इरियावहियाका पाठ आयाय=छेकर-पढ़कर पडिक्कमे=कायोत्सर्ग करे । तात्पर्य यह है कि प्रबल पिपासा आदि खास कारण के बिना तो उपाश्रयमें आकर ही साधुको आहार करना चाहिये किन्तु गृहस्थके घरमें नहीं करे ॥८७॥८८॥

टीका—‘सिया य’ इत्यादि, ‘विणएणं’ इत्यादि च । भिक्षुः=साधुः शय्यां=वसति स्यात्=एव आगम्य भोक्तुमिच्छेत् । ‘अत्र स्यादित्यव्ययमवधारणार्थं तेन ‘प्रबलपिपासादिकारणाभावे वसतिं विहायाऽन्यत्र न भोक्तव्य’मिति तात्पर्यं गम्यते । तदा सपिण्डपातं=पिण्डपातो-भिक्षालाभस्तेन सहाऽऽगम्य विनयेन=“मत्थएण वंदामि निस्सीहि” इति पठनलक्षणेन प्रविश्य उपाश्रयमिति शेषः, से=सः, यद्वा सेशब्दो मगधदेशप्रसिद्धः ‘तत्र’-शब्दार्थे वर्तते तेन से=तत्र उन्दुकं=स्थान प्रत्यु-

‘सिया य’ इत्यादि, ‘विणएणं’ इत्यादि । साधु उपाश्रयमें आकर ही आहार करनेकी इच्छा करे । यहाँ ‘स्यात्’ अव्यय निश्चय-बोधक है इससे यह तात्पर्य प्रगट होता है कि पिपासा आदि किसी प्रबल कारणके बिना उपाश्रयके सिवाय अन्यत्र आहार नहीं करना चाहिए । अत एव भिक्षा लाकर “मत्थएण वंदामि निस्सीहि?” यह पाठ उच्चारण करके उपाश्रयमें प्रवेश करे फिर भोजन करनेके स्थानकी

सिया य० इत्यादि, तथा विणएणं इत्यादि साधु उपाश्रयमा आवीने न आहार करवानी इच्छा करे, अर्थात् स्यात् अव्यय निश्चयबोधक छे, तेथी ये तात्पर्य प्रकट थाय छे के तरस आदि को प्रणय शरण्य बिना उपाश्रय सिवाय अन्यत्र आहार न करवो जेधये ओटले भिक्षा लावीने मत्थएण वंदामि निस्सीहि ये पाठ उच्चारणीने उपाश्रयमा प्रवेश करे पछी भोजन करवाना स्थाननी सम्बद्ध

पेक्ष्य=सम्यक् निरीक्ष्य गुरोः=रत्नाधिकृत्य सकाशे आगतम् मुनिः ऐषांपरिचर्य
 “इच्छामि पठिष्यमि” इत्यादिसंज्ञायां आदाय=पठित्वा प्रतिक्रामेत्=कायोत्सर्गं
 कुर्यात् ॥८७॥८८॥

तत्र (कायोत्सर्गो) किं कुर्यात्? इत्याह—‘आमोहस्ताण’ इत्यादि, ‘उज्जुप्पन्नो’
 इत्यादि च ।

सूक्ष्म-आमोहस्ताण नीसेस, अङ्गार जहक्कमं ।

गमणागमणे चैव, भत्ते पाणे य सजए ॥ ८९ ॥

उज्जुप्पन्नो अणुच्चिगो, अद्वक्खित्तेण चैयसा ।

आलोए गुरुसगासे, ज जहा-गहिय भवे ॥ ९० ॥

छाया—आमोग्य निशेषम्, अविचारं यथाक्रमम् ।

गमनागमने चैव, भक्ते पाने च संयतः ॥८९॥

उज्जुप्पन्नः अनुक्षिप, अभ्यासितेन चेतसा ।

आलोचयेद् गुरुसकाशे, यद् यथा गृहीतं भवेत् ॥९०॥

सान्त्वयार्थः—संजए=कायोत्सर्गमें रहा हुआ मुनि गमणागमणे=जानेमानेमें
 चैव=और भत्ते=आहार य=तथा पाणे=पानीके ग्रहण करनेमें (सगे हुए)
 नीसेस=सब प्रकारके अङ्गार=अविचारोंको, तथा जं=जो अन्ननादि जहां=
 जिस प्रकार गहिय भवे=ग्रहण किया हुआ हो उसे भी, जहक्कमं=यथाक्रम-
 अनुक्रमसे आमोहस्ताण=उपयोगसहित चिन्तन करके, उज्जुप्पन्नो=सरस बुद्धि
 वाला अणुच्चिगो=उठेगरहित वह मुनि अद्वक्खित्तेण=विधेपरहित-एकाग्र
 चैयसा=विषये गुरुसगासे=गुरुके समीप आलोए=आलोच ॥८९॥९०॥

सम्यक् प्रकार प्रतिलेखना करके वीक्षामें पड़े मुनिके समीप आकर
 “इच्छामि पठिष्यमि” इत्यादि ईरियावहियाका पाठ पोल करके
 कायोत्सर्ग करे ॥ ८७ ॥ ८८ ॥

कायोत्सर्गमें क्या करना चाहिए सो कहते हैं—‘आमोहस्ताण’
 इत्यादि, ‘उज्जुप्पन्नो’ इत्यादि ।

प्रकाशे प्रतिवेक्षण करीने दीक्षाभा भेदा मुनि-दीक्षणीये आसीने इच्छामि पठिष्यमि
 इत्यादि ईरियावहियाको पाठ पोलने कायेत्सर्ग करे (८७-८८)

कायोत्सर्गभा शु करतु लेखो ते भवे उ-आमोहस्ताण० इत्यादि तथ
 उज्जुप्पन्नो० इत्यादि

ટીકા—સંયતઃ=કાયોત્સર્ગસ્થો મુનિઃ, ગમનાગમને=ગતાગતે ચૈવ ભક્તે પાને
ચ સંજાતં નિરૂપેન્ન=સમગ્રમ્ અતિચારં=મુનિમર્યાદાલઙ્ગનલક્ષણમ્ યથાક્રમમ્ આભોગ્ય=
સોપયોગં વિચિન્ત્ય ઋજુપદ્મઃ=સરલબુદ્ધિઃ અનુદ્વિગ્નઃ=પ્રશાન્તઃ, અવ્યાક્ષિપ્તેન=અવ્યા-
કુલેન ચેતસા=મનસા ગુરુસકાશે=શુદ્ધં પ્રમાદાદિવશોનાઽશુદ્ધં વા યદ્ યસ્માદ્ યત્ર
વા યથા ગૃહીતં ભવેત્ તદપિ ગુરુસમીપે કથયેદિત્યર્થઃ ।

‘ઉજ્જુપ્પન્નો’ इत्यनेनाऽकुटिलमतिरेव सम्यगालोचयतीति सूचितम् । ‘अणु-
व्विग्नो’ अनेन क्षुधादिपरिषहजेतृत्वमावेदितम् । ‘अव्वक्खित्तेण चेषसा’ इत्यनेन
‘एकाग्रचित्तेनैवाऽतिचारस्य सम्यक् स्मरणं भवती’-ति स्पष्टीकृतम् ॥ ८९ ॥ ९० ॥

કાયોત્સર્ગમેં સ્થિત હોકર ગમનાઽગમનમેં, તથા-આહાર પાનીકે
લેનેમેં જો અતિચાર લગે હોં ઉન સવકા ક્રમશઃ ચિન્તન કરકે સરલબુદ્ધિ
શાન્ત-ચિત્તવાલા સંયમી વ્યાકુલતારહિત ચિત્તસે ગુરુકે સમીપ આલોચના
કરે । પ્રમાદ આદિકે વશસે જહાં જૈસા શુદ્ધ યા અશુદ્ધ આહાર આદિ
લિયા ગયા હો વહ ભી ગુરુસે નિવેદન કરે ।

‘ઉજ્જુપ્પન્નો’ પદસે યહ સૂચિત કિયા હૈ કિ કુટિલતારહિત બુદ્ધિ-
વાલા હી યથાર્થ આલોચના કર સકતા હૈ । ‘અણુવ્વિગ્નો’ પદસે ક્ષુધા
આદિ પરીષહોંકા જીતના પ્રગટ કિયા હૈ । ‘અવ્વક્ખિત્તેણ ચેયસા’
પદસે યહ સૂચિત કિયા હૈ કિ એકાગ્ર-ચિત્તસે હી અતિચારોંકા અચ્છી
તરહ સ્મરણ હો સકતા હૈ ॥ ૮૯ ॥ ૯૦ ॥

કાયોત્સર્ગમાં સ્થિર થઈને ગમનાગમનમાં, તથા આહારપાણી લેવામાં જે
અતિચાર લાગ્યા હોય તે સર્વનું ક્રમશઃ ચિન્તન કરીને સરલબુદ્ધિ શાન્ત-ચિત્તવાળો
સંયમી વ્યાકુળતા-રહિત ચિત્તથી ગુરૂની સમીપે આલોચના કરે પ્રમાદ આદિને
વશ થઈને જ્યાં જોવો શુદ્ધ યા અશુદ્ધ આહાર આદિ લેવામાં આવેલ હોય તે
પણ ગુરૂને નિવેદન કરે

ઉજ્જુપ્પન્નો શબ્દથી એમ સૂચિત કરવામાં આવ્યું છે કે કુટિલતારહિત
બુદ્ધિવાલો જ યથાર્થ આલોચના કરી શકે છે, અણુવ્વિગ્નો શબ્દથી ક્ષુધા આદિ
પરીષદોને છૂટવાનું પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે અવ્વક્ખિત્તેણ ચેયસા શબ્દથી
એમ સૂચિત કર્યું છે કે એકાગ્ર-ચિત્તથી જ અતિચારોનું સારી રીતે સ્મરણ થઈ
શકે છે (૮૯-૯૦)

मूलम्—न सम्ममालोड्य हुज्जा, पुर्वि पच्छा व ज कह ।

पुणो पडिक्कमे तस्स वोसडो चितए इमं ॥ ९१ ॥

छाया—न सम्यगालोचितं भवेत्, पूर्वं पश्चाद् यत्कृतम् ।

पुनः प्रतिक्रामेयस्य, व्युत्पद्यन्तिनयेदिदम् ॥ ९१ ॥

सान्त्वयार्थः—अ=जो अतिचार पुर्वि=पहले व=तथा पच्छा=पीछे कह किया है वह सम्म=सम्यक् प्रकारसे-अच्छी तरह जाने 'पहले सगे हुए पापों पहले आलोवे और पीछे सगे हुए पापको पीछे आलोवे' इस प्रकार आलो इयं=आलोचित न कुज्जा=नहीं किया हो तो तस्स=उस अतिचारको पुणो=फिरसे पडिक्कमे=आलोवे, (और) वोसडो=कायोत्सर्गमें रहा हुआ साधु इमं=इस 'आगे कहा जानेवाला' प्रकार चितए=चिन्तन करे ॥ ९१ ॥

टीका—'न सम्म०' इत्यादि । यत्=यस्मादेतोः पूर्वं पश्चाद् कृतमतिचारं सम्यक्=माकृतं प्रागालोचितस्य पश्चात्कृतं व पश्चादालोचितस्यमिति क्रमेण आलोचितं=प्रकाशितं न भवेद्येदत्तः तस्य=अतिचारस्य (सम्बन्धसामान्ये पृष्टी) पुनः प्रतिक्रामेत् । व्युत्पद्यः=कायोत्सर्गस्य इव=वत्प्रमाणं चिन्तयेत् ॥ ९१ ॥

तदेवाऽऽह—'अहो' इत्यादि ।

मूलम्—अहो जिणेहिं असावज्जा, विंत्ती साहुण वेसिया ।

मोक्खसाहुणहेउस्स, साहुयेहस्स धारणा ॥ ९२ ॥

'न सम्म०' इत्यादि । आगे-पीछे किये हुए अतिचारोंकी सम्यक् प्रकार अर्थात् पहले किये हुए अतिचारोंकी पहले और पश्चात् किये हुएकी पश्चात्-आलोचना न की गई हो तो अतिचारोंका पुनः प्रतिक्रामण करना चाहिए और कायोत्सर्गमें स्थित होकर ऐसा (अगली गाथामें कह जानेवाला) विचार करे ॥ ९१ ॥

उसी विचारको कहते हैं—'अहो' इत्यादि ।

न सम्म० इत्यादि आगम-पाछा करेला अतिचारोंकी सम्यक् प्रकार अर्थात् पहले करेला अतिचारोंकी पहले और पाछा करेला अतिचारोंकी पाछा आलोचना न करेवाला आवी केव तो अतिचारोंका पुनः प्रतिक्रामण करेले केवले, अने कायोत्सर्गमा स्थित भवने केवे (अगली गाथामें कहेवाला गाथामें) विचार करे (६१)

जे विचार केवे कहे छे-अहो० इत्यादि ।

છાયા—અહો ! જિનૈઃ અસાવચ્ચા, વૃત્તિઃ સાધુભ્યો દેશિતા ।

મોક્ષસાધનહેતોઃ, સાધુદેહસ્ય ધારણાય ॥૯૨॥

સાન્વયાર્થઃ—અહો=આશ્ચર્ય છે કે-મોક્ષસાહજાનહેતુસ્સ=મોક્ષ પ્રાપ્તિકે નિમિત્તભૂત સાધુદેહસ્સ=સાધુશરીરકે ધારણા=નિર્વાહ-સ્થિતિમાત્ર-કે લિપ સાહજાન=મુનિયોંકો જિણેહિં=તીર્થઢ્કર ભગવાનને અસાવજ્જા=નિર્દોષ વિત્તી=ભિક્ષાવૃત્તિ-(આચાર) દેસિયા=વતાર્ક છે ॥૯૨॥

ટીકા—અહો=આશ્ચર્ય મોક્ષસાધનહેતોઃ=અપવર્ગસિદ્ધિનિમિત્તભૂતસ્ય સાધુ-શરીરસ્ય ધારણાય=સ્થિતિમાત્રાર્થ સાધુભ્યઃ=મુનીનુદિશ્ય જિનૈઃ=તીર્થઢ્કરૈઃ, અસા-વચ્ચા=દોષપરદિતા વૃત્તિઃ=ભિક્ષાલક્ષણા દેશિતા=ઉપદિષ્ટા ॥૯૨॥

મૂલમ્-^૨નમુક્કારેણ ^૩પારિત્તા, ^૫કરિત્તા ^૪જિણસંથવં ।

સજ્ઙ્ઞાયં ^૬પટ્ટવિત્તાણં, ^૭વીસમેજ્જ ^૮ખણં ^૯મુણી ॥૯૩॥

છાયા—નમસ્કારેણ પારયિત્વા, કૃત્વા જિનસંસ્તવમ્ ।

સ્વાધ્યાયં પઠિત્વા, વિશ્રામ્યેત્ ક્ષણં મુનિઃ ॥૯૩॥

સાન્વયાર્થઃ—કાયોત્સર્ગ મેં પૂર્વોક્ત પ્રકાર સે ચિન્તન કરનેકે વાદ મુણી=સાધુ નમુક્કારેણ=નમસ્કાર મન્ત્રસે પારિત્તા=કાયોત્સર્ગકો પાર-સમાપ્ત કરકે જિણ-સંથવં=“લોગસ્સ ઉજ્જોયગરે” ઇત્યાદિ સપૂર્ણ જિણસંથવ-(જિન ભગવાનકી સ્તુતિ) કરિત્તા=કરકે તથા સજ્ઙ્ઞાયં=સજ્ઙ્ઞાય-કમસે કમ મૂલશાસ્ત્રકી પાંચ ગાથાઓંકા સ્વાધ્યાય પટ્ટવિત્તા=પઢકર ખણં=ક્ષણભર ‘જિતનેમેં દૂસરે મુનિરાજ મી શામિલ હો જાતે હૈ’ ઇસ અભિપ્રાયસે કુહ દેર વીસમેજ્જ=વિશ્રામ કરે ॥૯૩॥

ટીકા—‘નમુક્કારેણ’ ઇત્યાદિ । મુનિઃ સયતઃ નમસ્કારેણ=‘નમો અરિહંતાણં’ ઇત્યુચારણલક્ષણેન કાયોત્સર્ગમિતિ શેષઃ, પારયિત્વા=સમાપ્ત્ય જિનસંસ્તવં=“લોગસ્સ

અહો ! યહ શરીર મોક્ષકી સિદ્ધિકા કારણ હૈ અતઃ ઇસકી સ્થિતિકે લિપ તીર્થઢ્કર ભગવાનને સાધુઓંકો નિર્દોષ ભિક્ષા લેનેકા ઉપદેશ દિયા હૈ ॥ ૯૨ ॥

‘નમુક્કારેણ’ ઇત્યાદિ । મુનિ ‘નમો અરિહંતાણં’ પદકા ઉચ્ચારણ કરકે કાયોત્સર્ગકો સમાપ્ત કરે । ફિર ‘લોગસ્સ ઉજ્જોયગરે’ ઇત્યાદિ

મહો ! આ શરીર મેક્ષની સિદ્ધિનુ કારણ છે, એટલે એની સ્થિતિને માટે તીર્થ કર ભગવાને સાધુઓને નિર્દોષ ભિક્ષા લેવાનો જ ઉપદેશ આપ્યો છે (૯૨)

નમુક્કારેણ ઇત્યાદિ મુનિ નમો અરિહંતાણ પદનુ ઉચ્ચારણ કરીને કાયો-ત્સર્ગને સમાપ્ત કરે, પછી લોગસ્સ ઉજ્જોયગરે ઇત્યાદિ જિનસંસ્તવ પૂર્ણ કરીને

उज्जोगरे" इत्यादिमक्षण सम्पूर्ण कृत्वा=विधाय स्वाध्यायं="धम्मो मंगलमुद्धि०"
 इत्यादिगाथापञ्चादन्वूनं मूलशालं पठित्वा स्रण=स्रणमार्गं 'मण्डलेऽन्यमनयोऽपि
 सभागत्य संमिलिता भवन्तु' इत्याशयन विधाम्यत्=विभान्ति कुर्यात् ॥९३॥

विधाम्यन् मुनिः किं कुर्यात् ? इत्याह—

मूलम्-वीसमतो इमं चित्ते, हियमदं लाभमद्विओ ।

जइ मे अणुग्गह कुज्जा, साहु बुज्जामि तारिओ ॥९४॥

छाया—विधाम्यन् (मुनिः) इव चिन्तयेत्, हितमयं लाभार्थिकः ।

यदि मम अनुग्रह कुर्यात्, साधुर्मयामि तारितः ॥९४॥

विधामके समय मुनि क्या करे ? सो बतावे हैं—

सान्वयार्थः—वीसमतो=विधाम करता हुआ लाभमद्विओ=कर्मनिर्नराक्ष
 भमिलापी साधु इमं=इस-इसी गाथाके उचरार्थमें कहेजानेवाले-मकार हियं=
 मोक्षप्राप्तिरूप हितके करनेवाले अद्व=मायी प्रयोजनको चित्ते=चिन्तन करे, जैसे
 जइ=यदि-भगर साहु=कौसी मुनिराज मे=मेरे ऊपर अणुग्गह कुज्जा=अनुग्रह
 करे अर्थात् मेरे भागके आश्रमसे कुछ आहार लेने तो मैं तारिओ बुज्जा=
 इस संसार-समुद्रको तैर जाऊ पार कर मार्क ॥९४॥

टीका—विधाम्यन्=विभान्ति कुर्याणो सामार्थिकः=कर्मनिर्नरामिलापी इव=
 मायोचरार्थे नश्यमाणं हितं=मुक्त्यप्राप्तिरूपम् अर्थ=मायिप्रयोजनं चिन्तयद्=विचार
 यत् यदि काऽपि साधु=मुनिः मम=महोपरि अनुग्रहं=मया मदर्थं बोधनीयस्यास्मा
 देर्गह्यलक्षणं कुर्यात् तर्हि अहं तारितः=दुस्तरमवसागरतः समुत्थारितो भवामि
 तीत्यर्थः ॥९४॥

जिन संस्तव पूर्ण करके 'धम्मो मंगलमुद्धि' इत्यादि कमसे कम पांच
 गाथाओंकी मूल-शास्त्रकी सज्ज्ञाय करके थोड़ी देर विधाम कर कि
 जिसस अन्य मुनि भी आकर शामिल हो जायें ॥ ९३ ॥

विधाम करता हुआ मुनि क्या करे सो कहते हैं—'वीसमतो'
 इत्यादि ।

धम्मा मंगलमुद्धि इत्यादि कोछमां कोछी पांच आध्यायानी मूलशास्त्रानी संस्तव
 करी थोड़ीदेर विधाम करे के लेखी अन्य मुनि पण्य आधीने शामिल भव्य भव्य (६३)

विधाम इत्या मुनि शु करे ते कहें छे-वीसमता० इत्यादि

एवं विचिन्त्य स पूर्वं स्वभागमन्नादिकं ग्राहयितुं सर्वेषु मुनिषु रत्नाधिकं प्रार्थयेत् । यदि गृह्णीयात्तर्हि सम्यक्, नाङ्गीकुर्याच्चदेवं निवेदयेत्-“आर्यपादाः ! कस्मैचिन्मुनये भवद्भिः स्वयमेव वितीर्यता”-मिति । अथ रत्नाधिको यथेच्छं दद्यात् । यदि चाऽदत्त्वा रत्नाधिकः ‘त्वमेव यथेच्छं प्रयच्छे’-ति ब्रूयात् तदा तेन शिष्येण किं कर्तव्यम् ? इत्याह-‘साहवो’ इत्यादि ।

मूलम्-साहवो तो चियत्तेणं, निमंतिज जहक्कमं ।

जह तत्थ केइ इच्छिज्जा, तेहिं सद्धि तु भुंजए ॥ ९५ ॥

छाया-साधून् ततः चियत्तेणं, निमन्त्रयेद् यथाक्रमम् ।

यदि तत्र केऽपि इच्छेयुः, तैः सार्द्धं भुञ्जीत ॥ ९५ ॥

कर्मोक्ती निर्जराका अभिलाषी साधु विश्राम करते समय इस मुक्ति रूप हितके करनेवाले अर्थका चिन्तन करे-यदि कोई मुनिराज मुझ पर अनुग्रह करके मेरे भागके अन्न आदिको ग्रहण करें तो मैं इस दुस्तर भवसागरसे तिर जाऊँ ॥ ९४ ॥

ऐसा विचार करके प्रथम सब मुनियोंमें जो रत्नाधिक (दीक्षामें बड़े) हों उनसे अपना भाग ग्रहण करनेकी प्रार्थना करे । यदि ग्रहण करें तो अच्छा ही है । न ग्रहण करें तो ऐसा निवेदन करे-‘हे भदन्त ! आप ही किसी मुनिको यह आहार वितीर्ण कीजिए’ फिर रत्नाधिक इच्छानुसार देदेवें । यदि वे न देकर यह आज्ञा देवें कि-‘तुम्ही इच्छा-नुसार देवो’ तो शिष्यको क्या करना चाहिए ? सो बताते हैं-‘साहवो’ इत्यादि ।

कर्मोक्ती निर्जराका अभिलाषी साधु विश्राम करती वખते आवा मुक्तिइय छितना करवावाणा अर्थनु चितन करे-जे केछ मुनिराज मारा पर अनुग्रह करीने मारा भागना अन्न आदिने अछण करे तो हुं आ दुस्तर भवसागरथी तरी बढे. (९४) जेवो विचार करीने पछेला गथा मुनियोमा जे रत्नाधिक (दीक्षाभां बडा) छाय तेमने पोतानो भाग अछण करवानी प्रार्थना करे जे ते अछण करे तो साइं, न अछण करे तो जेवु निवेदन करे के-‘हे भदन्त ! आप ब केछ मुनिने आ आहार पछेथी आपो’ पछी रत्नाधिक इच्छानुसार आपे जे ते न आपता जेवी आज्ञा करे के ‘तमे इच्छानुसार आपी हो’ तो शिष्ये शुं करवुं नोछजो ? ते बतावे छे-साहवो० इत्यादि.

पूर्वाक्त प्रकार से चिन्तन करके अपने हिस्से का अंशनादिको छेनेके छिने सब मुनियोंमें से रत्नाधिक-दीक्षाम पड़े मुनिस पड़े प्रार्थना करे, यदि वे छे तो अच्छा ही है, अगर वे न छे ता उनसे कहे—‘हे भगवन् ! आपही अपने हाथ से किसी दूसरे सन्त को दीजिय’। ऐसा कहने पर यदि वे अपने हाथ से किसी को दें तो ठीक ही है, यदि खुद न देकर उसीसे कह दें कि ‘तुमही तुम्हारी इच्छा के अनुसार जो छेवे उसको दे दो’ तब उसे क्या करना चाहिये, सो बताते हैं—

सान्वयार्थः—तो=इस प्रकार गुरु महाराजकी आज्ञा प्राप्त होने पर वह साधु साहचो=सब सन्तोंको चियत्तेण=स्वाग-मुद्रिसे अर्थात् उदार विचसे जहकर्म=रत्नाधिकके क्रमानुसार निमतिज्ज=निमन्त्र्य करे-आहार धामे, जह=यदि अगर तत्थ=उनमेंसे केह=कोई साधु इच्छिज्जा=आहार छेना चाहे ता (उन्हें देख) तेहिं सद्धि तु=उनके साथ बैठकर संजय=खुद भी आहार करे ॥९५॥

टीका—तो=तब: गुरोरावेसाऽनन्तरम् असौ साधून् चियत्तेण=देशीयकर्मो-
ऽयम् परमप्रीत्या उदारचेतसेत्पर्यः, यथाकर्म=रत्नाधिकक्रममनुसृत्य निमन्त्रयेत्=स्वभागग्रहणाय प्रार्थयत् ‘इदं सुखीत्वाऽनुसृष्टता’ मिति वदेदित्यर्थः । यदि तन्=मुनीनां मध्य केऽपि मुनय इच्छेयुः=ग्रहीतुममिच्छयेयुस्तदा तेभ्याऽपि वितीर्थं तौ । सार्द्धं स्वपमपि भुञ्जीत=‘चपड़-चपड़े’ ति शब्दमङ्गुर्लक्ष्यपरहरेत् ॥९५॥

मृन्म-अह कोह न इच्छिज्जा, तओ मुजिज्ज एगओ ।

आलोप भायणे साहू, जय अपरिस्सादिय ॥ ९६ ॥

गुरुकी आज्ञा मिलनेके अनन्तर प्रसन्न चित्तसे उदारताके साथ दीक्षामें पड़े-छोटेके क्रमसे साधुओंको अपना भाग ग्रहण करनेकी प्रार्थना करे, अर्थात् ‘यह आहार ग्रहण करनेका अनुग्रह कीजिय’ ऐसा कहे । उन मुनियोंमेंसे कोई ग्रहण करनेकी इच्छा करें तो उन्हें वितीर्थ करके उनके साथ आप भी चपड़-चपड़ खाप न करता हुआ आहार करे ॥ ९५ ॥

मुनि की आज्ञा मळ्या पळी प्रसन्न चित्तशी उदारतानी साथे दीक्षामें भेट-
नानाना कर्म करीने साधुओंने पोताने आज जहण करवाणी भायण करे अर्थात्
आ आहार प्रदण करवाने अनुज्ञ करे जेस कहे जे मुनियोंमाथी ईश
प्रदण करवाणी इच्छा करे तो तेमने वळेथी आधीने तेमनी साथे पोते पळ
वपड-वपड आपाव कर्था विना आहार करे. (६५)

छाया—अथ कोऽपि न इच्छेत्, ततो भुञ्जीत एककः ।

आलोके भाजने साधुः, यतम् अपरिशातयन् ॥९६॥

सान्वयार्थः—अह=अथ-यदि कोई=कोई न इच्छिञ्जा=आहार लेना नहीं चाहे तो तओ=फिर साहू=वह साधु एगओ=अकेला-द्रव्यसे स्वयं एक ही, भावसे राग-द्वेष-संग-रहित आलोए=प्रकाशयुक्त-चौड़े मुंहवाले भायणे=पात्रमें जयं=यतनापूर्वक अर्थात् मांडलेके दोपोंको टालकर अपरिसाडिगं=सीध-कणका विन्दु-मात्र भी आहार नहीं गिराता हुआ भुंजिज्ज=आहार करे ॥९६॥

टीका—‘अह’ इत्यादि । यदि कोऽपि ग्रहीतुं नेच्छेत् तदनन्तरं साधु एककः=द्रव्येण स्वयमेव, भावेन रागद्वेषरहितः आलोके प्रकाशमाने भाजने मशकादि-भुद्रजन्तवो यथा दृष्टिपथमागच्छेयुस्तदर्थमिति भावः । यतं=सयतनं मण्डलदोष-भावानुसन्धानपूर्वकम् अपरिशातयन् सिक्थादिकमविकिरन् भुञ्जीत ॥९६॥

मूलम्—^२तित्तगं ^३च ^४कडुयं ^५च ^६कसायं, ^७अंजिलं ^८च ^९महुरं ^{१०}लवणं वा ।

^{१२}एय ^{१४}लद्धमन्नदृपउत्तं, ^{१३}महुघयं ^{१५}व ^{१६}भुंजिज्ज ^{१७}संजए ॥९७॥

छाया—तित्तकं च कडुकं च कपायम्, अम्लं च महुरं लवणं वा ।

एतल्लब्धमन्यार्थप्रयुक्तं, मधु-घृतमिव भुञ्जीत संयतः ॥९७॥

सान्वयार्थः—वह आहार यदि-तित्तगं=तीखा कडुयं=कड़वा च=और कसायं=कपायला च=और अंजिलं=खट्टा च=और महुरं=मीठा वा=अथवा

‘अह’ इत्यादि । यदि कोई भी मुनि आहार ग्रहण करने की इच्छा प्रकाशित न करें अर्थात् न लें तो अकेला-रागद्वेषरहित वह साधु, ऐसे पात्रमें भोजन करे जिसमें प्रकाश पड़ रहा हो । प्रकाश-युक्त पात्रमें आहार करनेका विधान इसलिए किया है कि मच्छर आदि सूक्ष्म जन्तु दीख सके । मण्डल दोषोंका विचार करता हुआ सीध-मात्र भी अन्नादि न बिखेरता हुआ आहार करे ॥ ९६ ॥

अह० इत्यादि जे डोर्ध पणु मुनि आहार ग्रहण करवानी धन्या प्रकाशित न करे अर्थात् न ले तो अकेला-रागद्वेषरहित ते जेवा पात्रमा भोजन करे जे प्रकाश पडता होय प्रकाशयुक्त पात्रमा आहार करवानु विधान अटला भाटे कर्तुं छे जे मच्छर आदि सूक्ष्म जन्तु देखी सकाय भउल दोषानो विचार करता अके कणु जेटल पणु अन्न न बेरावा देता आहार करे, (६६)

लक्षण=स्वप्नरसयुक्त, इत्यादि प्रकारका कैसा भी हो; किन्तु अलक्ष्मणरस=साधुको न उद्देश्य करके गृहस्थने अपने लिये बनाये हुए, अथवा स्वादसुखके सिवाय सिर्फ शरीर निर्वाहके लिए विधान किये हुए और लक्ष्मण=आगमोक्त विधिसे मिछे हुए पद=इस पूर्वोक्त प्रकारके तीखे आदि अन्ननादिको संजय=रागद्वेषपरित साधु मनुष्य व=मीठे घी-शकरकी तरह अर्थात् जिस प्रकार घी-शकर युक्त भोजनको वधिपूर्वक भोगते हैं उसी प्रकार मुंजिज्ज=भोगवे ॥९७॥

टीका—‘तित्तिगं’ इत्यादि । संवतः तिक्तकं, कटुकं, कषायम्, अम्लं, मधुरं वा=अथवा लक्षणं=स्वप्न, तत्तद्रसयुक्तमित्यर्थः । एतत्सर्वमन्नादिकम् अन्नादि-प्रयुक्तं=गृहस्थैः स्वनिमित्तं सम्पादितं न तु साध्वर्यं भुज्यमित्यर्थः, यद्वा अन्नादि-स्वादसुखादन्यस्मै प्रयोजनाय शरीरमाश्रयनिर्वाहार्थमिति यावत्, प्रयुक्तम्=आमोमेन विहितं स्मृतं=प्राप्तं सत् मधुघृतमिव, तच्च मधु=सर्करादिमधुरद्रव्यं घृतं=मवीरं तद्रत्नं, यथा मधुघृतमोमेन प्रवृत्तिर्जायते तथाऽन्यान्यपि तिक्तकादीनि तदुत्पन्नामेन वृद्धीत । उक्तञ्च सङ्ग्रहगाययो —

‘तित्तिगं’ इत्यादि । तीखे, कटुवे, कसायके, खट्टे मीठे अथवा क्षाररसवाले पदार्थ जो गृहस्थने अपने लिए बनाये हैं अर्थात् साधुके लिए न बनाये हों, अथवा स्वाद-सुखके सिवाय अन्य प्रयोजनके लिए अर्थात् शरीरके निर्वाहके लिए यदि आगमानुसार विधिसे प्राप्त हुए हों तो उन्हें ऐसे भोगे जैसे घी-शकरका आहार किया जाता है । तात्पर्य यह है कि—साधुको निरवयव अन्न प्राप्त आदि जैसा आहार मिछे उस सबको समभावसे भोगना चाहिए । जैसे सङ्ग्रह गायत्रिमें कहा है—

तित्तिगं भक्ष्यं च तीक्ष्णं, कषायं, कटुकं, मधुरं, मीठं, अथवा क्षाररस-वाला पदार्थ जो अलक्ष्मण रसवाले होते अन्नान्ना होय अर्थात् साधुने भोगे न अन्नान्ना होय अथवा स्वाद-सुख सिवाय अन्य प्रयोजनाय भोगे अर्थात् शरीर-रसा निर्वाहके भोगे के आगमानुसार विधिसे प्राप्त गया होय तो तबने जेवनी रीते भोजन के जेव घी-शकरको आहार करनेवाला आगते होय तात्पर्य के छे कि—साधुने निरवयव अन्न-प्राप्त आदि जेवो आहार भोगे के जेवने समस्तवशी भोजनवे भोगे के अन्न आधामा कहु छे कि—

*
૧“વલ્લચણગાડસિય, અન્નં તદ્ તક્રમીસિયં જાણ ।
ઘયપૂરાડમણુન્નં, સમ્મં ઉભયપિ મુંજઈ સમણો ॥૧॥
ઉપ્પં અન્નમણુપ્પં, ઉપ્પાડણુપ્પં કરંવ-દહિમાઈ ।
સંજમજત્તનિમિત્તં, સમભાવં મુંજઈ સમણો ॥૨॥” ઇતિ ।

ઈતિ ગાથાર્થઃ ॥૯૭॥

૧ ૪ ૩ ૨ ૫ ૬ ૭
મૂલ્મ-અરસં વિરસં વાવિ, સૂઙ્ગયં વા અસૂઙ્ગયં ।

૮ ૯ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪
ઉલ્લં વા જડ વા સુક્કં, મંથુ-કુમ્માસ-ભોયણં ॥૯૮॥

૧૪ ૨૦ ૧૭ ૧૮ ૧૬ ૧૫
ઉપ્પણં નાહીલીજ્જા, અપ્પં વા વહુ ફાસુયં ।

૧૬ ૨૧ ૨૩ ૨૨
મુહાલલ્લં મુહાજીવી, મુંજિજ્જા દોસવજ્જિયં ॥ ૯૯ ॥

છાયા-૧-“વલ્લચણકાદિ ઉપિત (પર્યુપિતં), અન્નં તથા તક્રમિશ્રિતં જાનીહિ ।

ઘૃતપૂરાદિ મનોજ્ઞં, સમ્યક્ ઉભયમપિ મુદ્ધક્તે શ્રમણઃ ॥૧॥

ઉપ્પામન્નમનુષ્ણમ્, ઉપ્પાનુષ્ણં કરમ્વદધ્યાદિ ।

સંયમયાત્રાનિમિત્તં સમભાવં મુદ્ધક્તે શ્રમણઃ ॥૨॥

*-‘સીયં પિંડં પુરાણકુમ્માસં’ ઇત્યાદ્યુત્તરાધ્યયનસૂત્રે । આચારાન્નસૂત્રેડપ્યયમર્થો-
ડમિહિતઃ । “અરસાહારે વિરસાહારે અંતાહારે પતાહારે લ્હાહારે” ઇત્યૌપપાતિક-
સૂત્રેડમયદેવસૂરિણેવં વ્યાख्याતમ્-‘અંતાહારે’ત્તિ, અન્તે ભવમન્ત્યં જઘન્યધાન્યં
વલ્લાદિ । ‘પંતાહારે’ત્તિ પ્રકર્યેણાડન્ત્યં વલ્લાથેવ મુક્તાવશેષં પર્યુપિતં વા ” ઇત્યાદિ ।
જ્ઞાતાસૂત્રેડપ્યેવમેવ વ્યાख्याતમ્ ॥

‘એક તરફ છાછમેં ચૂરી હુઈ વાલ ચને આદિકી ઠડી રોટી ઓર
એક તરફ મનોજ્ઞ ઘેવર આદિ હો, ઉન દોનોંકો સમભાવસે ભોગતા હૈ
વહ શ્રમણ કહલાતા હૈ ॥ ૧ ॥ ગર્મ યા ઠંડા અન્નાદિક ઓર ઉસી
પ્રકારકા-ગર્મ યા ઠંડા દહી કરંવા આદિકો જો સંયમયાત્રાકા નિર્વાહકે
લિષ સમભાવસે ભોગતા હૈ વહ શ્રમણ કહલાતા હૈ ॥૨॥” ઇતિ ॥૯૭॥

‘એક તરફ છાશમા ભીંજવેલી વાલ ચણા આદિની ઠડી રોટલી અને એક
તરફ મનોજ્ઞ ઘેવર આદિ હોય, એ બેઉને એ સમભાવે ભોગવે છે તે શ્રમણ
કહેવાય છે (૧) ગર્મ યા ઠંડુ અન્નાદિક અને એ જ પ્રકારે ગર્મ યા ઠંડો
દહીનો કરબો ઇત્યાદિને એ સંયમયાત્રાના નિર્વાહને માટે સમભાવે ભોગવે છે
તે શ્રમણ કહેવાય છે ’ (૨) ઇતિ (૯૭)

छाया—अरस विरसं वाऽपि, सूचित वा असूचितम् ।

आर्द्रं वा यदि वा शुष्कं, मधु-कुम्भाप-भोजनम् ॥९८॥

उत्पन्न नातिहीलयेत्, अल्पं वा बहु प्रासकम् ।

मुधालम्भ मुधाजीवी, मुञ्जीत दोषवर्जितम् ॥९९॥

सान्वयार्थः—अरसं=नमक आदि रसरहित खाद्य=तथा विरसं=किसी दिनोंकी बनी हुई विरस-बासी-सूखी-रोटी आदि या पुराने जैसी बर्तन भोजन सूक्ष्म=हींग आदिका बघार (छोंक) दिया हुआ वा=अथवा असूचित नहीं बघार दिया हुआ शाक आदि उल्ल=गीला-करवा, राइता आदि वा=असूक्त=सूखा-सुने हुए चने मूंगहे-आदि जइया=अथवा मधुकुम्भासंभोजन=किसी चूरेका भोजन या कुलथीका भोजन अथवा उड़दका बाकुला (यह पूर्वोक्त स प्रकारका भक्षणादि) उत्पण्ण=जो गोचरीके समय शास्त्रमार्गसे मिला गया व अल्पं=थोड़ा हो वा=या बहु=बहुत हो उसकी नाइहीलियेज्या=अनहेलना न करे किन्तु फासुय=प्रासक-अर्थात् और मुहालब्ध=निष्काम बिना किसी प्रत्युपकारक प्राप्त हुए-उस अन्ननादिको मुहाजीवी=निष्काम-सिर्फ संयम-यात्राका निशान्ति होनेवाला अर्थात् निरपेक्ष मिला देनेवाला साधु दोसवर्जित्यं=भोजनके संयोजनावि दोषोंको टाककर सुंजियेज्या=मोगवे ॥९८॥९९॥

टीका—‘अरसं’ इत्यादि, ‘उत्पण्णं’ इत्यादि च । अरसं=अन्नवादिरसरहित, अमातरसं बालचणकादिनिष्पादितं वा, अपिवा विरसं=चिरकालनिष्पादितस्वव विगतसरसं, पुराभावेनादिकं वा, सूचितं=रिक्त्यादिसंस्कृतं वा=अथवा असूचितं=तद्वर्जितम्, आर्द्रं=करम्मादिकं, शुष्कं=मर्जितचणकादिकम् । मधुकुम्भापमात्रेण मधुसं कुम्भापमात्रेणोः समाहारे मधुकुम्भापं, तद्, मुञ्जये यत्प्रोक्तं, मधुसं रमार्थं च तद्भोजनं चेति निग्रहः, तत्र मधुः=वदरपूर्णादिकम्, कुम्भापः=कुलथी,

‘अरसं’ इत्यादि, ‘उत्पण्णं’ इत्यादि च । नमकरहित तथा बाल चणक आदि अरस या बहुत पुराना ओवन आदि विरस, हींग आदि द्वारा छोंका हुआ या न छोंका हुआ, गीला करवा आदि, सूखे-सुने हुए चने आदि, बरका पूर्ण आदि, अथवा कुलथी या उड़दके बाकुलाका

अरसं इत्यादि, तथा उत्पण्णं० इत्यादि गीलाशी रचित तथा बाल-चणका आदि अरस वा बहुत सूखे ओवन-आदि विरस, हींग आदिशी बघारेण वा न बघारेण, हींदा करवा आदि, सूक्ष्म-सूक्ष्मेण अथवा आदि, निरपेक्ष रसं आदि

यद्वा अर्द्धस्विन्नमाषः 'उडदवाकुला' इति भाषाप्रसिद्धः । एतत् पूर्वोक्तं सर्वम् उत्पन्नं=शास्त्रमर्यादयोपलब्धं, प्रासुक=निर्जीवं, मुधालब्धं=मन्त्रतन्त्रादिप्रकारमन्तरेण प्राप्तं, तद् यदि अल्पं=स्वल्पं सरसमन्नादिकं, वा=अथवा बहु प्रचुरम् असारमशनादिकम्, उपलक्ष्येति शेषः, नातिहीलयेत्=न निन्देत् । अल्पीयसि सरसवस्तुनि लब्धे-"कथमेतावतैवोदरपूर्तिर्भवेत्" इति, एवमसारवस्तुनि प्रचुरतरे लब्धे सति "किमनेन प्रचुरतरेणापि निष्प्रयोजनेने"-त्येवंरूपां निन्दां न कुर्यादिति हृदयम् । किन्तु मुधाजीवी=मुधा-व्यर्थ-निष्प्रयोजनं शरीरेन्द्रियपुष्टिप्रयोजनविकलं जीवितुं शीलमस्येति सः, संयमयात्रानिर्वाहार्थमेव भिक्षाग्रहणशील इति भावः । यद्वा मुधाजीवी=निर्दोषभिक्षाजीवी-जात्याद्यनाविष्करणपूर्वकभिक्षाग्राहक इत्यर्थः, दोषवर्जितं=संयोजनादिमण्डलदोषा यथा न भवेयुस्तथा शुद्धीत । 'उत्पन्नं' इत्यनेन

भोजन । ये सब यदि शास्त्रोक्त विधिसे प्राप्त हुए हों, प्रासुक हों, मन्त्रतन्त्र आदिका प्रयोग किये बिना मिले हों, थोड़े हों या बहुत हों अर्थात् सरस अन्नादि थोड़ा हो और नीरस आहार बहुत हो तो मुधाजीवी-अर्थात् संयमयात्राके निर्वाहके लिए जीवन धारण करनेवाला, अथवा निर्दोष अर्थात् जाति-आदिको न प्रगट करके भिक्षा लेनेवाला साधु उस आहारकी अवहेलना न करे । तात्पर्य यह है कि-सरस आहार कम मिले तो ऐसा न कहे कि-'इतने थोड़े आहारसे उदरपूर्ति कैसे होगी ।' नीरस आहार अधिक मिले तो ऐसा न कहे कि-'इस बहुतेरे व्यर्थ आहारसे क्या लाभ ?' इस प्रकार आहारकी निन्दा न करे, किन्तु आहारके संयोजना आदि मण्डल दोषोंको ढाल कर भोगे ।

अथवा कण्ठी या अडहना भाकणानुं भोजन, ओ सर्वं जे शास्त्रोक्त विधिथी प्राप्त थया होय, प्रासुक होय, मन्त्र-तन्त्र आदिने प्रयोग कर्या बिना भज्या होय, थोडा होय या वधारे होय, अर्थात् सरस अन्नादि थोडु होय अने नीरस आहार वधारे होय, तो मुधाजीवी-अर्थात् संयमयात्राना निर्वाहने भाटे जीवन धारण करनेवाले अथवा निर्दोष अर्थात् जाति आदिने प्रगट कर्या बिना भिक्षा लेनेवाले साधु ओ आहारनी अवहेलना करे नहि, तात्पर्य ओ छे डे-सरस आहार ओछे भणे तो ओम न कहे डे 'आटला थोडा आहारथी उदरपूर्ति डेवी रीते थये ?' नीरस आहार वधारे भणे तो ओम न कहे डे 'आ धण्डा गंधा व्यर्थ आहारथी शे लाभ ?' ओ प्रमाणे आहारनी निन्दा न करे, परन्तु आहारना संयोजना आदि मण्डल दोषोने टाणीने भोगवे

શાસ્ત્રમર્્યાદયૈવ ગીતાર્થેનાભાવિ ગ્રાહ્યમિતિ સ્વચિત્તમ્ । ‘કાસુય’ અનેન સચિત્તમર્ષિર્વ
 વેતિ પરીક્ષ્ય પ્રહીતમ્પમિતિ દર્શિતમ્ । ‘મુહાસ્ત્વ’ ઇતિપદેન વાતુરુપકારં વિષાવ
 મિસાગ્રહણે આપાકર્મ્માંદયો વહ્વો દોષાઃ સમાપતન્તીતિ તથા નોપાદેયમિતિ
 પ્રકટિતમ્ । ‘દોસવર્જિજય’ ઇતિપદેન નિર્દોષમિસામાપ્તાનપિ મળ્હસ્યોપનરૂપેન
 સદોપત્ત્ય દુર્નિવારમિતિ મળ્હસ્યોપરરિત મોક્ષમ્પમિતિ પ્રાતુષ્કતમ્ ॥૧૮॥૧૯॥

મૂલ્મ-^૧વુલ્હાઓ ^૨મુહાદાર્, ^૩મુહાજીવી ^૪વિ ^૫વુલ્હા ।

મુહાદાર્ મુહાજીવી, દો^૬વિ ગચ્છંતિ ^૭સુગંઢ ॥૧૦૦॥

॥ તિવેમિ ॥

છાયા—^૮દુર્લભા ^૯મુપાવાતારા, ^{૧૦}મુપાનીચિનોડપિ ^{૧૧}દુર્લભાઃ ।

મુપાવાતારા મુપાનીચિનિઃ, શ્રાવપિ ગચ્છતઃ મુગતિમ્ ॥૧૦૦॥

ઈતિ પ્રચીમિ ॥

સાન્વયાર્થઃ—મુહાદાર્=નિષ્કામ-પ્રત્યુપકારકી ભાષા ન રત્નકર-દેનેવાહે

વુલ્હાઓ=દુર્લભા હૈં ઓર મુહાજીવીચિ=નિષ્કામ-શ્રાવાકે કાર્યકી અપેસા ન

‘અપ્પલ્લ’ પદસે યહ સ્વચિત્ત કિયા હૈ કિ ગીતાર્થ સાધુકો શાસ્ત્રકી
 મર્્યાવાકે અનુસાર હી આહાર ગ્રહણ કરના ચાહિય । ‘કાસુય’ પદસે
 સચિત્ત-અચિત્તકી પરીક્ષા કરકે ગ્રહણ કરના ઘોતિત કિયા હૈ ।
 ‘મુહાસ્ત્વ’ પદસે યહ દર્શાયા હૈ કિ વાતાકા સ્વપકાર કરકે નિક્ષા
 ગ્રહણ કરનેસે આપાકર્મ આદિ મહુતસે લોપ આતે હૈ, અતઃ એસી નિક્ષા
 નહીં લેની ચાહિય । ‘દોસવર્જિજય’ પદસે યહ પ્રગટ કિયા હૈકિ નિર્દોષ
 નિક્ષા ઉપલબ્ધ હોજાને પર મી મળ્હલ લોપ લગનેસે યહ નિક્ષા અથવપ
 દુપિત હોજાતી હૈ; હસલિય ઉનકા પરિહાર કરકે હી આહાર કરના
 ચાહિય ॥ ૧૮ ॥ ૧૯ ॥

ઉપ્પલ્લ શબ્દથી એમ સૂચિત કરવામાં આવ્યું છે કે ગીતાર્થ સાધુને
 શાસ્ત્રની મર્્યાદાને અનુસાર જ આહાર ગ્રહણ કરવો જોઈએ. કાસુય શબ્દથી
 સચિત્ત અચિત્તની પરીક્ષા કરીને પ્રજ્ઞા કરવાનું કહેવામાં આવ્યું છે. મુહાસ્ત્વ
 શબ્દથી એમ દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે જ્ઞાતાને ઉપકાર કરીને નિક્ષા મેળવ
 કરવાથી આપાકર્મ આદિ મહુત થાયે વાગે છે, તેથી એવી નિક્ષા ન લેવી જોઈએ.
 દોસવર્જિજય શબ્દથી એમ બતાવવામાં આવ્યું છે કે નિર્દોષ નિક્ષા ઉપલબ્ધ
 થતાં પણ મેળવ લેવામાંથી એ નિક્ષા અવશ્ય રૂપિત થઈ જાય છે, તેથી
 એના પરિહાર કરીને જ આહાર કરવો જોઈએ. (૬૮-૬૯)

રખકર-નિરપેક્ષ-લેનેવાલે મી દુલ્હા=દુર્લભ હૈ, ક્યોંકિ મુહાદાઈ=નિષ્કામ દેને-
વાલે ઓર મુહાજીવી=નિષ્કામ-નિરપેક્ષ લેનેવાલે દોવિ=યે પૂર્વોક્ત દોનોં હી
સુગઈ=મોક્ષગતિનો ગચ્છતિ=પ્રાપ્ત હોતે હૈ । શ્રી મુધર્માસ્વામી જમ્બૂસ્વામીસે
કહતે હૈ કિ હે જમ્બૂ ! તિ=મગવાન મહાવીર સ્વામીને જૈસા ફરમાયા હૈ વૈસા
હી તુમે વેમિ=મેં કહતા હું ॥૧૦૦॥

॥ઈતિ શ્રીદશવૈકાલિક સૂત્રકે પાંચવેં અધ્યયનકે પહલે ઉદેશકા સાન્વયાર્થ સપૂર્ણ॥

ટીકા—‘દુલ્હાઓ’ ઇત્યાદિ । મુધાદાતારઃ=પ્રત્યુપકારાનભિલાપિણો
દાયકાઃ દુર્લભાઃ=દુષ્પાપાસ્તાદૃશાના વિરલત્વાત્, મુધાજીવિનોઽપિ=દાતૃકાર્યાન-
પેક્ષનિરપેક્ષભિક્ષાગ્રાહિણોઽપિ દુર્લભાઃ, મુધાદાતારઃ મુધાજીવિનશ્ચ દ્વાવપિ=દાતા
મિશ્રશ્ચ ઉભાવપ્યુક્તવિધો સુગતિ=સિદ્ધગતિ ગચ્છતઃ=પ્રાપ્નુતઃ । ‘મુધાદાતારઃ’
‘મુધાજીવિનઃ’ ઇત્યત્ર વહુચન વ્યક્તિવિવક્ષયા । ‘દ્વાવપિ’ ઇત્યત્ર દ્વિવચનં તુ
મુધાદાતૃત્વ-મુધાજીવિત્વોભયધર્મગતદ્વિત્વસંખ્યાવિવક્ષયેતિ વોધ્યમ્ ॥ ઇતિ ત્રીમીતિ
પ્રાગ્વત્ ॥૧૦૦॥

। ઇતિ શ્રી-દશવૈકાલિકસૂત્રસ્યાઽઽચારમણિમઝ્જૂપાખ્યાયાં વ્યાખ્યાયાં
પશ્ચમાધ્યયનસ્ય પ્રથમોદેશકઃ સમાપ્તઃ ॥ ૫-૧ ।

‘દુલ્હાઓ’ ઇત્યાદિ । પ્રત્યુપકાર (વદલા) કી આશા ન રખનેવાલે
દાતા દુર્લભ હૈ, ઓર દાતાકા કાર્ય ન કરકે ભિક્ષા ગ્રહણ કરનેવાલે
સાધુ મી વિરલે હોતે હૈ । પ્રત્યુપકારકી ચાહ ન રખનેવાલે દાતા ઓર
કિસીકા કાર્ય વિના કિયે ભિક્ષા ગ્રહણ કરનેવાલા આત્માર્થી સાધુ, ઇન
દોનોંકો મોક્ષગતિકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ ।

શ્રીમુધર્માસ્વામી જમ્બૂસ્વામીસે કહતે હૈ—હે જમ્બૂ ! ચરમ જિનેશ્વર
મગવાન મહાવીર સ્વામીને જૈસા ઉપદેશ દિયા હૈ વૈસા મેંને કહા હૈ ॥૧૦૦॥

ઈતિ દશવૈકાલિક સૂત્રકે પાંચવેં અધ્યયનકે પહલે
ઉદેશકા હિન્દી-ભાષાનુવાદ સમાપ્ત ॥૫-૧ ॥

દુલ્હાઓં ઇત્યાદિ નિષ્કામ-પ્રત્યુપકાર (ગદલા)ની આશા ન રાખનાર દાતા
દુર્લભ છે અને નિષ્કામ-દાતાનું કાર્ય ન કરતા ભિક્ષા ગ્રહણ કરનાર-સાધુ પણ વિરલ
જ હોય છે પ્રત્યુપકારની ઇચ્છા ન રાખનાર દાતા અને કોઈનું કાર્ય કર્યા વિના
ભિક્ષા ગ્રહણ કરનાર આત્માર્થી સાધુ, એ બેઉને મોક્ષ ગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે

શ્રી મુધર્મા સ્વામી જમ્બૂ સ્વામીને કહે છે કે—હે જમ્બૂ ! ચરમ જિનેશ્વર
ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ભેલો ઉપદેશ આપ્યો છે તેવો જ મેં કહ્યો છે (૧૦૦)

ઈતિ દશવૈકાલિકસૂત્રના પાચમા અધ્યયનનો પહેલો ઉદ્દેશનો શુભસતી-
ભાષાનુવાદ સમાપ્ત (૫-૧)

॥ अथ पञ्चामाध्ययनस्य द्वितीय उद्देशः ॥

प्रथमोद्देशकथितपिण्डपणाया अवशिष्टविधिमाह—‘पडिग्गह’ इत्यादि ।

मृष्म-पडिग्गह सलिहित्ताण, लेवमायाइ सजण ।

दुर्गंध वा सुगंध वा, सख मुजे न छडुए ॥ १ ॥

छाया—प्रतिग्रहं संस्मि, छेपमयादया संयतः ।

दुर्गन्धं वा सुगन्धं वा, सर्वं मुञ्जीत न मुञ्चेत् ॥ १ ॥

छान्वयार्थः—पडिग्गह=पात्रको छेपमायाए=छेपकी मयादासे अर्थात् जब तक छाछ आदिका छेप लगा रहे तब तक संलिहित्ताण=अंगुलीसे पोंछकर सजण=साधु दुर्गंध वा=अनिष्ट गन्धवाला हो चाहे सुगंध वा=सुरभि गन्धवाला पदार्थ हो उस सब=सबको मुजे=मोगवे; किन्तु न छडुए=छुडभी न छोड़े जूठन न बाछे ॥१॥

टीका—प्रतिग्रहं=पात्र छेपमयादया=छेप मयादीकृत्य यथा छेपसम्बन्धः पात्रे नावशिष्टेत तथा संस्मि पात्रस्य तकादिलेपमज्जत्यादिना निश्चेष्टं प्रोच्छ्रय संयतः=मुनिः, दुर्गन्धम्=अनिष्टगन्धयुक्तं पुरातनगोधूमवर्जिकाच्छ्रयकादि

। पांचवौं अध्ययनका दूसरा उद्देशः ।

प्रथम उद्देशमें कही हुई विधिके अतिरिक्त अवशिष्ट पिण्डपणाकी विधि इस दूसरे उद्देशमें कहते हैं—‘पडिग्गह’ इत्यादि ।

आहार करनेके पात्रमें जो छेप लगा रह जाय उसे अंगुली—आदि द्वारा पोंछकर मुनि भ्रमनोक्त गन्ध वा मनोक्त गन्धवाले समस्त अन्न पात्रको मोगे, उसे छोड़े नहीं, अर्थात् सीधे मात्र भी जूठा न बाछे । पुराने गेहूँ, पाजरे, पाल, अने आदिकी यनी हुई ठंडी या गर्म रोटी आदि अन्न,

आध्ययन पांचव्या उद्देश नीचे.

प्रथम उद्देशमां छोडेकी विधि उपरान्त अवशिष्ट पिण्डपणाकी विधि आ पीछा उद्देशमां छोडे छे—पडिग्गह इत्यादि.

आहार करवाया पात्रमां के छेप लावेके रही अथ, तेने अध्ययनी आदि पडे लुछीने मुनि भ्रमनोक्त अथ वा मनोक्त अन्नवाला अथ अन्न-पानने के मोगे, तेने छोडे नहि, अर्थात् जथा पक्व जाही न सजे न्यूना पडे, पचनही, पाके,

निष्पादितं शीतमुष्णं वाऽन्नम्, अम्लतक्रपाचितवल्गुचणकचूर्णनिष्पादितं शीतमुष्णं वा
शाकविशेषादिकं, पर्युषिततक्रादिरूपं पानं च, तेषाममनोज्ञगन्धवत्त्वादिति भावः।
सुगन्धं=सुरभिगन्धयुक्तं वा घृतपूरपायसादि तस्यैलालवङ्गकेसरकर्पूरादिमनोज्ञगन्ध-
वत्त्वादिति भावः। सर्वं=मनोज्ञामनोज्ञरूपं सकलं भुञ्जीत न तु मुञ्चेत्=परित्य-
जेत्-नावशेषयेदिति भावः ॥ १ ॥

^१मूलम्-^२सेज्जा ^५निसीहियाए, ^४समावन्नो ^३य गोयरे ।

^६अयावयट्टा ^७भुच्चाणं, ^८जइ ^९तेणं ^{१०}न संथरे ॥ २ ॥

^{१२}तओ ^{१३}कारणमुप्पण्णे, ^{१४}भत्तपाणं ^{२०}गवेसए ।

^{१६}विहिणा ^{१५}पुवउत्तेण ^{१६}इमेणं ^{१७}उत्तरेण ^{१८}य ॥ ३ ॥

छाया—शय्यायां नैषेधिक्यां, समापन्नश्च गोचरे ।

अयावदर्थं भुक्त्वा, यदि तेन न संस्तरेत् ॥ २ ॥

ततः कारणे उत्पन्ने, भक्त-पानं गवेपयेत् ।

विधिना पूर्वोक्तेन, अनेन उत्तरेण च ॥ ३ ॥

सान्वयार्थः—सेज्जा=वसति-उपाश्रय-में निसीहियाए=आहार करनेके स्थान
पर य=अथवा गोयरे=भिक्षाचरीमें समावन्नो=प्राप्त हुआ मुनि अयावयट्टा=
जरूरीसे कम अर्थात् थोड़ा भुच्चाण=खाकर-खालेनेपर जइ=यदि-अगर तेणं=
उस अज्ञादिसे न संथरे=न सरे अर्थात् संयमयात्राका निर्वाहके लिए पर्याप्त
-पूरा न हो तओ=तो कारणं=बुधा-वेदनीयकी शान्ति न होनेरूप कारण के
उप्पन्ने=उत्पन्न होनेपर साधु पुवउत्तेण=पूर्वोक्त-“संपत्ते भिक्खुकालम्मि”

खट्टी छालकी चनी-हुई ठढी या गर्म कढी आदि शाक, पर्युषित (वासी)
खट्टी छाल आदि पान, ये अमनोज्ञ गन्धवाले होते हैं। और घेवर पायस
आदि, एलची लवंग केसर आदिके मिश्रित होनेसे मनोज्ञ गन्धवाले
होते हैं, इन सबको समभावसे भोगवे ॥१॥

यथा आदिनी जनावेली ठडी या गरम शेटली आदि अन्न, भाटी छाशनी
जनेली ठडी या गरम कडी आदि शाक, पर्युषित भाटी छाश आदि पान, ये
जथा अमनोज्ञ गन्धवाला होय छे अने घेवर, पायस (दूधपाक) आदि,
ऐलची, लवींग, केसर आदिथी मिश्रित होछने मनोज्ञ गन्धवाला होय छे, ये
जधाने समभावसे भोगवे (१)

इत्यादिरूप विधिसे य=तथा इमेणं=इस उत्तरेणं=आगे कहे जानेवाली “काष्ठे भिक्खमे भिक्खू” इत्यादिरूप विधिसे भक्तपाणं=आहार पानी गवेषणं=गवेषणं अर्थात् मित्रा छेनेके लिए जावे ॥२॥३॥

टीका—‘सेज्जा’ इत्यादि, ‘तओ’ इत्यादि च। उपास्यमां=रसतां, नैवेद्यमां= निपदनस्थाने स्वाध्यायभूमिकायामित्यर्थः, गोचरे=भिक्खाचर्यायां च=वा समा- पन्न =सम्प्राप्तो मुनिः, उपसम्पन्नमन्त्रादिकम् अयापयन्=अपरिसमाप्तम् अर्थात् सुधोपशमनानर्हमित्यर्थः संपन्ननिर्वाहार्थं यावताऽभाविक्केन भाग्यं तारसेवि यावत्, सुत्वा यदि तेन भोगनेन न सस्वरेत्=संयमयाभां निर्वाहं न कृतवन्तः । २।

ततः=तदनन्तरं कारणे=मयोजने आर्पत्वास्तत्सम्यर्थे प्रथमा, उत्पत्ते सति सुधावेदनोपशमनाभावे पूर्वोक्तं=“संपत्ते भिक्खकालम्मि” इत्यादिरूपे अनेन उत्तरेण=“काष्ठेण भिक्खमे भिक्खू०” इत्यादिवक्ष्यमाणसम्पत्ते विधिना=प्रकारेण भक्तपाणं गवेषयेत्=अन्वेषयेत् पुनर्भिक्षार्थं मन्त्रेदिति सूत्रायाः । ३।

‘सेज्जा’ इत्यादि, ‘तओ’ इत्यादि । उपास्यमें बैठनेके स्थानमें अर्थात् स्वाध्याय भूमिमें तथा गोचरीमें गए हुए मुनिको अन्न, अर्थात् सुधाकी शान्ति न हो सकने योग्य अन्न आदि मित्रा हो और उससे संयमयाध्याका निर्वाह न हो सके, अर्थात् छाया हुआ आहार पर्याप्त न हो तो ऐसा कारण उत्पन्न होने पर, अर्थात् सुधावेदनीयके शान्त न होने पर “संपत्ते भिक्खकालम्मि” इत्यादि पूर्वोक्त विधिसे, तथा “काष्ठेण भिक्खमे भिक्खू” इस गाथासे प्रारम्भ करके आगे बताई जानेवाली विधिसे भक्त पानकी गवेषणा करे, अर्थात् मित्राके लिए फिर गमन करे ॥ २ ॥ ३ ॥

सेज्जा० इत्यादि, तथा तओ० इत्यादि। उपास्यमां निषण्ण स्थानमां अर्थात् स्वाध्यायभूमिमां तथा गोचरीमां अन्नेन मुनिने अन्न अर्थात् सुधान्ती शान्ति न भव शक्ते अर्थात् छावेला आहार पूरता न होय, तो जेवुं करवुं उपसन्न अर्थात् सुधावेदनीय शान्त न भवाने कीधे संपत्ते भिक्खकालम्मि इत्यादि पूर्वोक्त विधिशी तथा काष्ठेण भिक्खमे भिक्खू को आवाणी प्रारम्भ करीने आश्रम अतापवामां आपनारी विधिशी भक्त पाननी अवेपय्वा करे अर्थात् मित्रा ने भाटे करीनी जमन करे (२-३)

તમેવ વિધિમુપદર્શયન્ કાલયતનામાહ-‘કાલેણ’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-કાલેણ^૧ ગિવ્રલ્લમે^૩ મિવ્રલ્લૂ^૧, કાલેણ^૪ ય પડિક્કમે^૫ ।

અકાલં^૭ ચ વિવર્જિત્તા^૮, કાલે^૯ કાલં^{૧૦} સમાચરે^{૧૧} ॥ ૪ ॥

છાયા-કાલેન નિષ્ક્રામેદ્ મિશ્નુઃ, કાલેન ચ પ્રતિક્રામેત્ ।

અકાલં ચ વિવર્જ્ય, કાલે કાલં સમાચરેત્ ॥ ૪ ॥

અવ મિશ્ના લેને કી વિધિ વતાતે હૈ—

સાન્વયાથઃ-મિવ્રલ્લૂ=મુધાજીવી મુનિ કાલેણ=ગોચરીકે સમયસે-જિસ દેશમેં જો સમય મોજનકા હો ઉસ સમયકે હોનેસે ગિવ્રલ્લમે=મિશ્નાકે લિએ જાવે, ય=ઔર કાલેણ=સમયસે હી-વાપસ આનેકા ઉચિત સમય હો જાનેસે પડિક્કમે=વાપસ લૌટ આવે, ચ=ઔર અકાલ=મિશ્નાકે અનુચિત સમયકો વિવર્જિત્તા=છોડકર કાલે=ઉચિત સમયમેં કાલં=મિશ્નાદિક સમાચરે=આચરે-ગોચરીકે લિએ ધૂમે ॥ ૪ ॥

ટીકા-મિશ્નુઃ=મુધાજીવી મુનિઃ કાલેન=મિશ્નોચિતસમયેન યસ્મિન્ દેશે યો ગૃહસ્થાનાં મોજનસમયઃ સ એવ મિશ્નુણાં મિશ્નાકાલસ્તેનેત્યર્થઃ નિષ્ક્રામેત્=નિર્ગ-ચ્છેત્, મિશ્નાયૈ ઇતિ શેષઃ; કાલેનૈવ=પ્રત્યાગમનોચિતસમયેનૈવ, યથા સ્વાધ્યાય-પ્રતિવન્ધો ન ભવેત્ તથા મિશ્નાં ગતસ્ય સાધોઃ પરાવર્તનસમયો નિર્દિષ્ટસ્તેનૈવેતિ ભાવઃ । (કરણે સહાર્થે વા તૃતીયા) । ‘ચકારોઽન્ન ‘એવ’-કારાર્થકઃ’ પ્રતિ-ક્રામેત્=પ્રત્યાગચ્છેત્ । અકાલં=મિશ્નાનુચિતસમયં વિવર્જ્ય=પરિત્યજ્ય કાલે=મિશ્નો-ચિતવેલાયાં કાલં=લક્ષણયા તત્કાલોચિતકૃત્યં મિશ્નાદિક સમાચરેત્=મિશ્નાર્થે

ઉસી વિધિકો દિશ્વાતે હુએ કાલકી યતના કહતે હૈ-‘કાલેણ’ ઇત્યાદિ ।

જિસ દેશમેં ગૃહસ્થોકે મોજનકા જો સમય હો વહી સમય મિશ્નુકો મિશ્નાકે લિએ ઉચિત હૈ, અત એવ મિશ્નાકે લિએ ઉસી સમય જાના યાહિએ ઔર ગોચરીકે લિએ ગયે હુએ સાધુકો એસે ઉચિત સમય પર લૌટ આના યાહિએ, જિસસે સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓમેં અન્તરાય ન પડે ।

એ વિધિને બતાવતા કાળની યતના કહે છે -કાલેણં ઇત્યાદિ

જે દેશમા ગૃહસ્થેના ભોજનનો જે સમય હોય તે સમય ભિક્ષાને માટે ઉચિત છે, તેથી ભિક્ષાને માટે તે સમયે જવું જોઈએ અને ગોચરીને માટે ગયેલા સાધુએ એવા ઉચિત સમયે પાછા ફરવું જોઈએ કે જેથી સ્વાધ્યાય આદિ ક્રિયાઓમા અતરાય ન પડે તથા જે સમય ભિક્ષાને

क्रामेदित्यर्थः । यदुक्तः कालशब्दोपादानं 'सुनीनां यथाकालमेव सकलं कृतं विधेय' मिति ध्वनयति ॥ ४ ॥

अकालचारित्वेनाऽलम्ब्यमिहो मिष्टः केनचित्साधुना "भोः ! मिष्टा त्वया लम्बा न वा" इति पृष्ठो वदति "कुतोऽत्र मितम्पचानां हीनहीनानां ग्रामे मिष्टास्वामः ?" तदाऽसौ अकालचारिण कथयति—'अकाले' इत्यादि ।

मूकम्-अकाले चरिंसी मिक्खू, कालं न पडिलेहिसि ।

अप्पाण च किलामेसि, सनिवेसं च गरिहसि ॥ ५ ॥

छाया—अकाले चरसि मिहो !, काले न प्रत्युपेक्षसे ।

आत्मानं च लम्बयसि, संनिवेशं च गरिहसि ॥ ५ ॥

अकालचारी होने के कारण मिष्टा नहीं मिलने पर असन्तुष्ट हुए साधुको कालचारी साधु पूछता है—हे साधु ! आपको मिष्टा मिली कि नहीं ?, वह यह कहता है—इस कंजूसों के गाँव में मिष्टा कहाँ पड़ी है। इस पर वह कालचारी साधु उससे कहता है—

सान्वयार्थ—मिक्खू=हे मिष्ट ! आप अकाले=असमयमें मिष्टाका समय न होनेपर ही चरिंसी=गोचरी फिरते हो, च=चौर काले=गोचरीका समय न

तथा जो समय मिष्टाके लिए उचित न हो उसका परिहार करके इन्ध्र क्षेत्र काल भावसे उचित समय पर ही मिष्टाके लिए जाना चाहिए । गाँवमें बहुत बार काल शब्दका प्रयोग करनेसे यह आशय प्रगट होता है कि—साधुओंको प्रत्येक क्रिया उचित समय पर ही करनी चाहिए ॥ ४ ॥

कोई साधु असमयमें मिष्टाके लिए जानेवाले दूसरे साधुसे पूछ गया कि—'हे मिष्ट ! तुम्हें मिष्टाका साम हुआ या नहीं ?' तब उसने कहा—'इन कंगाल कंजूसोंके गाँवमें मिष्टा कहाँ प्राप्त होसकनी है?' तब वह अकालमें गोचरी करनेवालेके प्रति कहता है—'अकाले' इत्यादि ।

भाटे उचित न होय तेजो परिहार करीने इन्ध्र क्षेत्र आज जवभी उचित समये च मिष्टाने भाटे बहुत क्षेत्रजे आश्रमा पक्षीवार सब यन्त्रने प्रयोग करवाभी जे आश्रम भट्ट धम छे ते-साधुजोने प्रत्येक क्रिया उचित समये च करीने क्षेत्रजे. (४)

हेछ साधु असमयमा मिष्टाने भाटे जगदा जीम साधुने पूछु ते- 'हे मिष्ट ! तमने मिष्टाने वास यथे ते नहि ? त्वारे तेजे कसु म्मा इमात इत्युसेना आश्रमा मिष्टा क्यथी प्राप्त कर्ष थडे ?' त्वारे जे आश्रमे आचरी जगदा साधु प्रत्येक छे-महाछे० इत्यादि.

पडिलेहिंसी=नहीं देखते, अतः अप्पाणं=आत्माको किलामेसि=किलामना-
खेद-पहुंचाते हो च=और संनिवेशं=गामकी गरिहसि=निन्दा करते हो ।
तात्पर्य यह हुआ कि गोचरीका समय हुए बिना घूमनेसे साधु भगवानकी
आज्ञाका विराधक होता है, और दीनता प्रगट करनेके कारण उसके चारित्र्यमें
मलिनता होती है; अतः जिस देशमें जो भिक्षाका समय हो उसी समयमें साधुको
भिक्षाके लिए जाना चाहिये ॥५॥

टीका—हे भिक्षो ! त्वम् अकाले=असमये चरसि=भिक्षार्थं गच्छसि किन्तु
कालं=भिक्षोचितसमयं न प्रत्युपेक्षसे=नाद्रियसे, तेन च हेतुनाऽऽत्मानं क्लमयसि=
पीडयसि भिक्षालाभाभावेन भ्रमणाधिक्येन चेति भावः । संनिवेशं=ग्रामं च पुनः
गर्हसे=निन्दसि । भगवदाज्ञाविराधकत्वेन दैन्यप्रकाशनेन च चारित्र्यमालिन्यं
जायते, ततोऽनुचितकाले भिक्षार्थं न गन्तव्यमिति ॥ ५ ॥

^३ मूलम्-^२ सङ्ग ^४ काले ^१ चरे ^६ भिक्षू, ^५ कुञ्जा ^७ पुरिसकारियं ।

^८ अलाभु-^९ त्ति न ^{१०} सोइजा, ^{११} तवु-^{१२} त्ति अहियासए ॥ ६ ॥

छाया—सति काले चरेद् भिक्षुः, कुर्यात्पुरुषकारम् ।

अलाभ इति न शोचेत्, तप इति अधिपहेत ॥ ६ ॥

सान्वयार्थः—भिक्षू=साधुको काले=भिक्षाका समय सङ्ग=होनेपर चरे=
गोचरीके लिए घूमना चाहिए और पुरिसकारियं=उत्साह पूर्वक घूमनेरूप

हे भिक्षु ! आप असमयमें भिक्षाके लिए जाते हैं, समयका खयाल
नहीं रखते । इसी कारण अधिक भ्रमण करनेसे या भिक्षाके न मिलनेसे
तुम अपनी आत्माको पीडित करते हो, और ग्राम-नगरकी निन्दा
करते हो । अकालमें भिक्षाके लिये गमनरूप भगवानकी आज्ञाकी
विराधना करनेसे तथा दीनता प्रगट करनेसे चारित्र्यमें मलिनता आती है
इसलिए अनुचित समयमें भिक्षाके लिए नहीं जाना चाहिए ॥५॥

हे भिक्षु ! आप असमयमा भिक्षाने भाटे न्हाओ छे, समयने। ज्वाला
राखता नथी ओ कारणे वधाये करवाथी या भिक्षा न भगवाथी तमे तमार
आत्माने पीडित करे छे अने ग्राम-नगरनी निन्दा करे छे अकाले भिक्षाने
भाटे न्हाइथी भगवाननी आज्ञानी विराधना करवाथी तथा दीनता प्रकट करवाथी
चारित्र्यमा मलिनता आवे छे, तेथी अनुचित समये भिक्षाने भाटे न्हुं न
लोछओ. (५)

पुरुषार्थ भी कुञ्जा=करना चाहिये, और मित्रा न मिलनेपर वह अलासु=भाव
 मुझे मित्रा नहीं मिली स्ति=इस प्रकार न सोइज्जा=सोच न करे, किन्तु तबु=
 आज मेरे अनजान छनोदरी आदि तप हुआ है स्ति=इस प्रकार सोइज्जा
 अहियासए=धुपा-परीपइको सहन करे-सन्तुष्ट रहे। तात्पर्य यह है कि-साधु
 ओंको सिर्फ मित्राके ही लिए गोचरीमें धुमना नहीं हैं किन्तु वीर्याचारके लिए
 भी भगवान् ने गोचरीमें धुमना कहा है ॥६॥

टीका—‘सइ’ इत्यादि। मिश्रुः काछे=मिश्रोचितसमये प्राप्ते सति, या
 ‘सइकाछे’ इत्यस्य ‘स्युतिकाछे’ इतिच्छाया तप-स्मर्यन्ते साधवो दातृमिदानीं
 यस्मिन् समये तस्मिन्निर्णयः, चरेत्=मिश्रार्थं गच्छेत्। पुरुषकारं=पराक्रमम्
 उत्साहपूर्वकमिद्वार्यभ्रमणरूपं कुर्यात्=विद्वेष्ट्यात्। कदाचिदलामे सति अलाम्=
 अथ मित्रालामो न सजात इति न सोचेत्=न परितपेत्, किन्तु तपः=अथ
 मेऽनजानावमौदरिकादिरूपं तपः सम्पन्नमिति कृत्वा अधिपदेत्=सन्तुष्येत्। मित्राया
 अलामऽपि वीर्याचारो मया सम्यगाराधितः, यतो न केवलमभ्यार्थमेव मित्रा-
 चरणं मिश्रुणां, किन्तु वीर्याचारार्थमपि भगवता समाविष्टमिति भावार्थः ॥ ६ ॥

‘सइकाछे’ इत्यादि। मिश्रु उचित समय प्राप्त होनेपर ही मित्राके
 लिए जावे। उत्साहपूर्वक मिश्रार्थं भ्रमणरूप पुरुषार्थ करें। कभी मित्राला
 लाम न हो तो ऐसा सोच न करें कि-‘आज मुझे मित्रा नहीं मिली,’
 किन्तु ऐसा विचार करके सन्तुष्ट रहें कि-आज मित्रा न मिली तो
 सहज ही मेरे अनजान आदि तप होगया, अर्थात् मित्राका लाम
 न होनेपर भी मैंने मल्ली नाँति वीर्याचारका आराधन किया है। साधु
 केवल अलाविककी प्राप्तिके लिए मित्राचरी नहीं करते किन्तु वीर्या
 चारकी आराधनाके लिए भी मित्राचरीमें जाना भगवान् ने बताया है ॥६॥

सइ काछे० इत्यादि। मिश्रु उचित समय प्राप्त हो मित्राने भाटे अथ
 उत्साहपूर्वक मिश्रार्थं भ्रमणरूप पुरुषार्थ करे। के छेवारे मित्राने लाम न यथ
 तो ओये विचार न करे के आज भने मित्रा न भणी ॥ परंतु ओये विचार
 करीने सतुष्ट रहे के-आज मित्रा न भणी तो सइ? आराधनी अनजान
 आदि तप यह अथु अर्थात् मित्राने लाम न यथाथी फल मे मलीपडे
 वीर्याचारनु आराधन कहुं छ’ अथु केवग अलाविकनी प्राप्तिने भाटे ॥ मिश्र-
 चरी कस्ता नथी, किन्तु वीर्याचारनी आराधनाने भाटे ५७ मिश्रचरीभां अथु
 भवधाने जवांनु ॥ (६)

ક્ષેત્રયતનામાહ—‘તહેવું’^{૧ ૨ ૩ ૪ ૫} ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-તહેવું^{૧ ૨ ૩ ૪ ૫}ચાવયા પાણા, ભક્તદ્વા^{૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧}એ સમાગયા ।

તં^{૧ ૨ ૩ ૪ ૫} ઉજ્જુયં ન ગચ્છિજ્ઞા, જયમેવ પરક્ષમે ॥ ૭ ॥

છાયા—તથૈવોચાવચાઃ પ્રાણાઃ, ભક્તાર્થ સમાગતાઃ ।

તેષામ્ઋજુકં ન ગચ્છેત્, યતમેવ પરાક્રમેત્ ॥ ૭ ॥

સાન્વયાર્થઃ—તહેવ=ઉસીપ્રકાર ઉચાવયા=ઉચ્ચ જાતિકે હંસાદિક અવચ-નીચ જાતિકે કૌંઈ આદિ પાણા=પ્રાણી (યદિ) ભક્તદ્વાએ=ચુગા-પાનીકે લિખ સમાગયા=આયે હોં-ફકદે હુખ હોં તો તં ઉજ્જુયં=અન પ્રાણિયોંકે સામને ન ગચ્છિજ્ઞા=નહીં જાવે, (કિન્તુ) જયમેવ=યતનાપૂર્વક હી-આસપાસસે અથવા અન્ય માર્ગસે અર્થાત્ જિસ તરહ અન પ્રાણિયોંકો કિસી પ્રકારકા ત્રાસ ન પહુચે ઉસીતરહ પરક્ષમે=જાવે ॥૭॥

ટીકા—તથૈવ=તદ્વત્ ઉચાવચાઃ=તત્ર ઉદશ્ચઃ=ઉચ્ચજાતીયા હંસાદયઃ, અવાશ્ચઃ=નીચજાતીયાઃ કાકપ્રમૃતયઃ, યદ્વા ઉચાવચાઃ=અનેકવિધાઃ, “ઉચાવચ્ચં નૈકભેદ”-મિત્યમરાત્, પ્રાણાઃ=પ્રાણિનઃ ભક્તાર્થમ્=અન્ન-પાનાર્થ માર્ગોંદો સમાગતાઃ=સમાયાતા ભવન્તિ ચેત્ ‘તં’-તેષામ્, આર્પત્વાત્ પષ્ઠીવહુત્વે પ્રથમૈકવચનમ્, ઋજુકં=સંપુર્ણ ન ગચ્છેત્, તેષામન્નપાનાન્તરાયાદિપ્રચુરદોષાપાતાત્ । તદ્દિ કિં કુર્યાત્ ? યતમેવ=સયતનમેવ=યથા તેષાં સંત્રાસો ન ભવેત્તથા પરાક્રમેત્=ચરેત્ અન્યમાર્ગેણ

અથ ક્ષેત્રકી યતના હૈં—‘તહેવું’ ઇત્યાદિ ।

હંસ-આદિ ઉચ્ચ-જાતીય ઓર કાક-આદિ નીચ-જાતીય પ્રાણી યદિ ભોજન-પાનકે લિખ રાસ્તેમેં આયે હોં તો અનકે સામને ન જાવેં । સામને જાનેસે અનકે ચુગે-પાનીમેં વિઘ્ન પડ જાનેકે કારણ ભક્ત-પાનકી અન્તરાય આદિ અનેક દોષ લગતે હૈં, અતઃ યતના-પૂર્વક, અર્થાત્ જિસસે વે ભયભીત ન હોં અસ પ્રકાર દસરે માર્ગસે યા ઁક કિનારેસે ગમન કરેં ।

હવે ક્ષેત્રની યતના કહે છે—તહેવું ઇત્યાદિ

હસ-આદિ ઉચ્ચ-જાતીય અને કાક-આદિ નીચ જાતીય પ્રાણી જે ભોજન-પાનને માટે રસ્તામાં આવેલા હોય તો તેની સામે ન જવું સામે જવાથી તેમને પ્રાણી પીવા અથવા વગેરેમાં વિઘ્ન પડવાથી ભક્ત-પાનની અતરાય આદિ અનેક દોષો લાગે છે એટલે યતનાપૂર્વક અર્થાત્ જે રીતે તેઓ ભયભીત ન થાય એ રીતે ખીજે માર્ગે યા એક બાબુએથી ગમન કરવું તાત્પર્ય એ છે કે

तत्पार्श्वतो वा गन्तुं यत्तेष्वेत्थपर्यः, ईसादिभिः प्राणिभिः सर्वतः समाक्रान्ते पक्षि
अन्यमार्गेण, एकदेशावच्छेदेन समाक्रान्ते च पार्श्वतोऽन्यभागेनेति विवेका ॥७॥

मूष्म-गोयरगगपविट्टो य, न निसीइज्ज कत्थइ ।

कह च न पवधिज्जा, चिट्ठिप्पाण व सजए ॥ ८ ॥

छाया—गोचराग्रप्रविष्टम्, न निपीयेत् कुमापि ।

कथां च न प्रबध्नीयात्, स्थित्वा च संयतः ॥८॥

सान्त्वयार्थः—संजए=साधु गोयरगगपविट्टो य=गोचरीके लिए गया हुआ
कत्थइ=कहींमी न निसीइज्ज=नहीं बैठे, च=और चिट्ठिप्पाण व=सदा रहकरमी
कह=धर्मकथा न पवधिज्जा=न करे ॥८॥

टीका—‘गोयरगग०’ इत्यादि । संयतः=मुनिः गोचराग्रप्रविष्टः सन् कुमापि
पृथग् न निपीयेत्=नोपविशेत्, च=अथच स्थित्वा=तिष्ठन् उपविश्य वा कथां
धर्मकथां न प्रबध्नीयात्=सस्तन्धर्मं बहु नारमेत्, किन्त्वेकस्यैव प्रश्नस्य संक्षेप
एकमेव समाधानं कर्तुमर्हति, अन्यथा दापकाऽरुचिप्रसृतिषिनिषिद्धोपमसङ्गः ॥८॥

तात्पर्य यह है कि—अगर समस्त मार्ग ईस कबूतर या कौए आदि
प्राणियोंसे व्याप्त हो तो दूसरे मार्गसे, और एक तरफ जुगा-पानी
करते हों तो एक किनारे होकर गमन करना चाहिए ॥ ७ ॥

‘गोयरगग०’ इत्यादि । गोचरीके लिए गये हुए मुनि किसीके घरमें
न बैठे, न लड़े लड़े संधर्मके साथ धर्मकथा कहना आरम्भ करें, ।
अवसर हो तो एक प्रश्नका एक ही समाधान लड़े-लड़े संक्षेपसे कर दें।
बैठनेसे या लम्बी धर्मकथा करनेसे दाताकी अरुचि आदि अनेक दोष
होते हैं ॥ ८ ॥

जैसे आपने मार्ग इस कबूतर या कौए के द्वारा प्राणीजो भी करेगा दाप के
बीचें भाजें, अनेक लड़े लड़े तेजो पावता-पावतीपाता दाप तो तेनी बहुत
कहने अमन करुं जोधजे (७)

गोयरगग० इत्यादि गोचरीने भाटे गयेले मुनि कथन परमां न भेजे,
जैसे-जैसे अनेक सद्धिध धर्म कथा कहेवाने आरम्भ न करे, अवसर दाप
तो अनेक प्रश्न जोधजे समाधान जेव जेव संक्षेपभा करी दे, निसवाभी या
वाणी धर्मकथा करवायी दातानी अरुचि आदि अनेक दोष पावते (८)

द्रव्ययतनामाह—‘अगगलं’ इत्यादि ।

^४ मूलम्-^५ अगगलं ^६ फलिहं ^७ दारं, ^८ कवाडं ^९ वावि ^{१०} संजए ।

^{१०} अवलंविद्या ^{११} न ^{१२} चिट्ठिज्जा, ^१ गोयरग्गओ ^३ मुणी ॥ ९ ॥

छाया—अर्गलं फलकं द्वारं, कपाटं वाऽपि संयतः ।

अवलम्ब्य न तिष्ठेत्, गोचराग्रगतो मुनिः ॥ ९ ॥

सान्वयार्थः—गोयरग्गओ=गोचरीके लिए गया हुआ संजए=इन्द्रियोंका संयम रखनेवाला मुणी=साधु अगगलं=आगल-भोगल अथवा सकली फलिहं=दोनों किवाड़ोंको रोक रखनेवाला काष्ठ (हुड़ा) को दारं=दरवाजा वावि=अथवा कवाडं=किवाड़को अवलंविद्या=पकड़कर या इनका सहारा लेकर न चिट्ठिज्जा=खड़ा न होवे ॥९॥

टीका—गोचराग्रगतः=भिक्षाचरीनिर्गतः, संयतः=संयमी मुनिः, अर्गलं=कपाटपट्टद्वयद्वयसंयोजककाष्ठादिनिर्मितकीलविशेष शृङ्खलादि च, फलकम्=अवष्टम्भककाष्ठविशेषं, द्वारं=गृहादेर्निर्गमप्रवेशमार्गम्, अपिवा कपाटं=स्वनामप्रसिद्ध-द्वाराच्छादकदारुफलकविशेषम् अवलम्ब्य=आश्रित्य न तिष्ठेत् ॥ ९ ॥

^६ मूलम्-^७ समणं ^८ माहणं ^९ वावि, ^{१०} किविणं ^{११} वा ^{१२} वणीमगं ।

^५ उवसंकमंतं ^६ भत्तट्ठा, ^७ पाणट्ठा ^८ एव ^९ संजए ॥ १० ॥

^{१३} तमइक्कमित्तु ^{१४} न ^{१५} पविसे, ^{१६} नवि ^{१७} चिट्ठे ^{१८} चक्खुगोयरे ।

^{२१} एगंतमवक्कमित्ता, ^{२२} तत्थ ^{२३} चिट्ठिज्ज ^{२४} संजए ॥ ११ ॥

छाया—श्रमणं ब्राह्मणं वाऽपि, कृपणं वा वनीपकम् ।

उपसंक्रामन्त भिक्षार्थं, पानार्थमेव संयतः ॥ १० ॥

तम् अतिक्रम्य न प्रविशेत्, नापि तिष्ठेत् चक्षुर्गोचरे ।

एकान्तमवक्रम्य तत्र तिष्ठेत् संयतः ॥ ११ ॥

अब द्रव्ययतना कहते हैं—‘अगगल’ इत्यादि ।

गोचरीके लिए गये हुए मुनिको आगल, सांकल, फलक (खूंटीआदि), दरवाजा या किवाड़का सहारा लेकर खड़ा नहीं रहना चाहिए ॥९॥

इसे द्रव्य-यतना कहे छे—अगगल इत्यादि

गोचरी भाटे गयेवा मुनिछे आगणो, सांकल, इलक (जूटी आदि) दरवाने या कमाडने आधार लधने बिना रडेउ न लेधछे (६)

सान्न्वयार्थः—सजय=साधु भस्महा=भस्मके लिए और पाणहा एक=पानीके लिए ही उद्यसंकमत=गृहस्थके घर पर आते हुए समर्ण=निर्ग्रन्थ मुनिको वाकि=अथवा माहणं=ब्राह्मणको क्विविणं=कूप्य वा=अथवा वणीमग=इच्छि-
मित्तारीको (देखकर) त=उन भ्रमणादिको अहकमित्तु=जांचकर न पविसे=
गृहस्थके घरमें न भावे, नवि=और न चक्रगुगोयरे=उनके दृष्टिगोचर-दृष्टिार्थमें
चिटे=ठहरे, (किन्तु) एगंतं=एकान्त स्थानमें-जहाँ उनकी दृष्टि न पड़ती हो ऐसी
जगह अहकमिता=नाकर सजय=इन्द्रियोंका संयम करता हुआ-जुप-वा
तस्य=वहाँ चिटे=सदा रहे ॥१०॥११॥

टीका—‘समर्ण’ इत्यादि, ‘तमह०’ इत्यादि च। संयतः, गृहस्थद्वारे
भक्त्यर्थमेव पानार्थमेव, एवमन्वस्योभयत्र सम्बन्धः। उपसंक्रामन्तं=समीपमायान्तं
यान्तं वा भ्रमणादिक इष्टेति शेषः। तत्र वनीपकः=याचकविशेषः, अन्यत् पुन-
रमम्। तं=भ्रमणादिकम् अतिक्रम्य=उल्लङ्घ्य तस्याग्रतो भूत्वेत्यर्थः गृहस्थगृहं न
प्रविशेत्, एतादृशं न, तेषां वधुर्गोचरेऽपि=दृष्टिपथेऽपि न तिष्ठेत् किन्तु स संयत
एकान्तं=यत्र तेषां दृष्टिर्न पठेत् तं प्रवेशम् अवक्रम्य=गत्वा तत्र तिष्ठेत् ॥१०॥११॥

पूर्वोद्घोषेणपासने दोषमाह—‘वणीमगस्त’ इत्यादि।

मूळम्—वणीमगस्त वा तस्त, दायगस्तुभयस्त वा।

अप्युचित्य सिया हुज्जा, लहुत्त पवयणस्त वा ॥१२॥

‘समर्ण’ इत्यादि, ‘तमह०’ इत्यादि। भ्रमण, ब्राह्मण, कूप्य
और वनीपकको गृहस्थके दर्शने पर भोजन या पानीके लिए आया
देखकर साधु उसे उल्लङ्घन करके गृहस्थके घरमें प्रवेश न करे, इतना ही
नहीं, जहाँ उनकी दृष्टि पड़ती हो ऐसे स्थान पर भी रुके न हों, किन्तु
एकान्त प्रवेशमें जाकर स्थित हों, जहाँ उनकी दृष्टि न पहुँचे ॥१०॥११॥
ऐसा न करनेमें दोष कहते हैं—‘वणीमगस्त’ इत्यादि।

समर्ण० इत्यादि तत्र तमह० इत्यादि भ्रमण ब्राह्मण, कूप्य करने वनी
पकने गृहस्थना दरवाजा पर कोहन या पाछीने आते आवेदा करने को
करने कोणीने गृहस्थना घरमा प्रवेश न करे, कोहल न नकि न्या कोमनी
दृष्टि पड़ती होय कोवा स्थान पर पण को न पड़े, किन्तु कोमत प्रवेशमा
करने कोको रहे के न्या कोमनी दृष्टि पड़िनि नकि (१-११)

अथ न करणमां देय कहे छे—‘वणीमगस्त०’ इत्यादि।

છાયા—વનીપકસ્ય વા તસ્ય, દાયકસ્યોભયોર્વા ।

અપ્રીતિકં સ્યાદ્ ભવેત્, લઘુત્વં પ્રવચનસ્ય વા ॥ ૧૨ ॥

પૂર્વોક્ત વિધિકે અપાલન મેં દોષ વતાતે હૈ—

સાન્વયાર્થ:—(એસા ન કરનેસે) સિયા=કદાચિત્-શાયદ તસ્સ=ઉસ ઘળી-મગસ્સ=શ્રમણાદિ વનીપક પર્યન્તકો વા=અથવા દાયગસ્સ=દાતાકો વા=યા ઉભયસ્સ=દોનોં-દાતા ઓર યાચક-કો અપ્પત્તિયં=અપ્રીતિ-દ્વેષ યા મનમેં સેદ્ હો જાતી હૈ, વા=ઓર પવચનસ્સ=જિનશાસનકી લઘુત્ત્વં=લઘુતા હુજ્જા=હોતી હૈ ॥ ૧૨ ॥

ટીકા—સ્યાત્ કદાચિત્ વનીપકસ્ય=યાચકવિશેષસ્ય વા=અથવા તસ્ય=શ્રમણાદેઃ, દાયકસ્ય=દાતુર્વા, ઉભયોઃ=દાતૃ-યાચકયોર્વા અપ્રીતિકં=દ્વેષઃ, મનઃ=સેદો વા ભવેત્, પ્રવચનસ્ય=જિનશાસનસ્ય લઘુત્વં=લઘુતા વા ભવેદિતિ સમ્બન્ધઃ ॥ ૧૨ ॥

કદા ગન્તવ્ય?—મિત્યાહ—‘પડિસેહિય’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-પડિસેહિય વ દિન્ને વા, તઓ તમ્મિ નિયત્તિય ।

ઉવસંકમિજ્ઞ ભત્તઢા, પાણઢાણ વ સંજણ ॥ ૧૩ ॥

છાયા—પ્રતિપેધિતે વા દત્તે વા, તતસ્તસ્મિન્ નિવૃત્તે ।

ઉપસંક્રામેત્ ભક્તાર્થં, પાનાર્થ વા સંયતઃ ॥ ૧૩ ॥

કવ જાના ચાહિયે, સો વતાતે હૈ—

સાન્વયાર્થ:—પડિસેહિય=દાતાકે નિષેધ કર દેને પર વ=અથવા દિન્ને=મત્તાદિકે દિયે જાને પર વા=યા-દાતાકે મૌન સાધને પર તઓ=ઉસ સ્થાનસે

સંભવ હૈ, ઉન્હેં ઉલ્લંઘન કરકે જાનેસે યા ઉનકે સામને સ્થલે રહનેસે ઉસ વનીપક યા દાતાકો અથવા દોનોંકો દ્વેષ તથા સેદ્ ઉત્પન્ન હોજાય । તથા પ્રવચનકી લઘુતા હોતી હૈ । અતઃ ઉન્હેં ઉલ્લંઘન કરકે જાના સાધુકા કલ્પ નહીં હૈ ॥ ૧૨ ॥

કવ જાના ચાહિય ? સો કહતે હૈ—‘પડિસેહિય’ ઇત્યાદિ ।

સભવિત છે તેમને ઓળગીને જવાથી યા એમની સામે ઊભા રહેવાથી એ વનીપક યા દાતાને અથવા એકને દ્વેષ તથા એક ઉત્પન્ન થઈ જાય તથા પ્રવચનની લઘુતા થાય છે, એટલે એમને ઓળગીને જવું એ સાધુને કલ્પ નથી (૧૨)

ક્યારે જવું જોઈએ ? તે કહે છે—પડિસેહિયં ઇત્યાદિ

तस्मिन्=उन भ्रमणादिकोंके नियमित=बड़े जाने पर संजय=साधु भक्त^१
आहार च=अथवा पाणद्वय=पानीके लिए उचसकमिज्ज=भावे ॥१३॥

टीका—प्रतिपेक्षिते=दाया प्रतिपेक्षं प्राप्ते वा=अथवा दत्ते भद्रादिके, वा-
श्वाहादुस्तूर्ण्यमावावच्छम्बनाद् विस्मयादिनिमित्तबशाद् ततः=उत्सन्नान्
तस्मिन्=वनीपकादी निवृत्ते प्रतिनिवृत्ते सति संयतः भक्तार्थं पानार्थं वा उत्स-
क्रामेत्=मिथ्या प्रीतिं गच्छेत् ॥ १३ ॥

सूक्ष्म-उत्पल पत्रं वावि, कुसुम वा भगदंतिय ।

अथ वा पुष्पसञ्चितं, तं च सलुचिया दय ॥ १४ ॥

त भवे भक्तपाण तु, संजयाण अकप्पियं ।

द्वितीय पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ १५ ॥

छाया—उत्पलं पत्रं वाऽपि, कुसुमं वा भगदंतिकात् ।

अथवा पुष्पसञ्चितं, तच्च सलुच्य दयात् ॥ १४ ॥

तद् भवेद् भक्तपाणं तु संयतानामकल्पिकम् ।

द्वितीयं प्रत्याचक्षीत्, न मे कल्पते तारिष्य ॥ १५ ॥

सान्वयाद्यः—उत्पलं=नील कमल पत्रं=रक्त कमल वावि=अथवा कुसुम=
चन्द्रबिदासी कमल वा=या भगदंतिय=मास्त्री-भोगरेके फूलको वा=अथवा
अन्य=दूसरे भी इसी प्रकारके जो पुष्पसञ्चितं=सञ्चित पुष्प हैं तच्च=उनको भी
(भगर) सलुचिया=लौच करके दय=देवे सो तं=वह भक्तपाण तु=आहार
पानी संजयाण=संयमियोंको अकप्पियं=अकल्पनीय भवे=होता है, अतः
द्वितीय=देनेवालीसे पडियाइक्खे=कहे कि तारिसं=इस प्रकारका आहार मे=
मुझे न कल्पइ=नहीं कल्पता है ॥१४॥१५॥

वृत्ताके वनीपक आदिको दान देनेकी मनाकर देने पर, अथवा अथ
आदिके दे देने पर या मौन साध लेने पर, अथवा विस्मय होने आदिके
कारणसे जय वह वनीपक आदि उस घरसे लौट जाय तब सयमीको
भक्त पानके लिए उस घरमें जाना चाहिए ॥ १३ ॥

छायाके वनीपक आदिने दान देनाही मनाई क्या पछी अथवा अतः
आदि आपकी बुद्धिमा पछी या मोन अभी सीधा पछी, अथवा विस्मय भवे
तत्प्रादिने भवे अथवा के वनीपक आदि के घरमें जाऊ है तब सयमीको
भक्त-पानने भाटे के घरमा बहुत जेठके (१३)

टीका—‘उप्पलं’ इत्यादि ‘तं भवे’ इत्यादि च । उत्पलं=श्यामल-धवल-लोहित-भेदेन त्रिविध कमलम्, अपिवा पत्रं=सूर्यविकासि कमलं, कुमुदं=चन्द्र-विकासि कमलं वा=अथवा मगदन्तिकां=मालतीपुष्पम्, अन्यद्वा पुष्पसचित्तं=पुष्पेषु सचित्तं पुष्पसचित्तं सचित्तपुष्पमात्रमित्यर्थः, तच्च संलुठ्ठ्य=संछिद्य यदि दात्री भक्त-पानं दद्यात्, तर्हि तद् भक्तपानं तु संयतानामग्राह्यं भवेदिति ददतीं प्रत्याचक्षीत—तादृशं=दोषयुक्तं मे=मम न कल्पत इति ॥ १४ ॥ १५ ॥

मूलम्—उप्पलं पउमं वावि कुमुयं वा मंगदंतियं ।

अन्नं वा पुप्फसचित्तं, तं च संमदिया दए ॥ १६ ॥

तं भवे भत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पियं ।

दितियं पडियाइक्खे, न मे कप्पइ तारिसं ॥ १७ ॥

छाया—उत्पलं पत्रं वाऽपि कुमुदं वा मगदन्तिकाम् ।

अन्यद्वा पुष्पसचित्तं तच्च संमर्द्य दद्यात् ॥ १६ ॥

तद् भवेद् भक्तपानं, तु संयतानामकल्पिकम् ।

ददतीं प्रत्याचक्षीत न मे कल्पते तादृशम् ॥ १७ ॥

सान्न्वयार्थः—उप्पलं=नील कमल पउमं=रक्त कमल वावि=अथवा कुमुयं=चन्द्रविकासी कमल वा=या मगदंतियं=मालती-मोगरेके फूलको वा=अथवा अन्नं=दूसरे भी इसी प्रकारके जो पुष्पसचित्तं=सचित्त पुष्प हैं तंच=उनको भी (अगर) संमदिया=पैरों आदिसे कुचलकर दए=देवे तो तं=वह भत्तपाणं तु=

‘उप्पल’ इत्यादि, ‘तं भवे’ इत्यादि । दाता नीला सफेद और लाल कमल, सूर्यविकासी कमल, चन्द्रविकासी कमल, मालतीका फूल तथा अन्य सचित्त पुष्प तोड़ कर आहारपानी देवे तो वह संयमियोंके लिए ग्राह्य नहीं है इसलिए देनेवालीसे कहे कि ऐसा दोषयुक्त आहार मुझे नहीं कल्पता है ॥ १४ ॥ १५ ॥

उप्पलं० इत्यादि तथा तं भवे० इत्यादि जे दाता, नीलु सईद या लाल कमल, सूर्यविकासी कमल, चन्द्रविकासी कमल, मालतीनुं फूल तथा अन्य सचित्त पुष्प तोडीने पछी आहार पाएली आपे तो ते संयमीओने माटे ग्राह्य नथी तथी ते आपनारीने साधु छडे के ओयो दोषयुक्त आहार भने कल्पतो नथी (१४-१५)

આહાર પાની સંજયાર્ણ=સંયમિયોંકો અકપ્પિય=અકલ્પ્ય ભવે=હોતા હૈ, (મ્હા!)
 વિતિય=દેનેવાલીસે પઢિયાફલ્સે=કહે ફિ તારિસં=હસ પ્રકારકા આહાર મે=
 મુખે ન કપ્પફ=નહીં કલ્પતા હૈ ॥૧૬॥૧૭॥

ટીકા—‘ઉપ્પલ’ ઇત્યાદિ, ‘ત મયે’ ઇત્યાદિ ચ । ઉત્પલાદિકં સંયર્થ-
 કરણનાદિના તસ્સંમર્દનં કૃત્વા, અન્નનાદિ દયાત્ તદ્ મક્ક પાનં તુ સમતાનામ-
 ગ્રાહ્યમિત્યાદિ પૂર્વવદ્ વ્યાસૂચ્યમ્ । અથ ‘સમર્થ’ શબ્દન સંમર્દન યથા કલ્પિ-
 ત્સ્પર્શમાત્રમપિ સૂચયતે, ઉત્પલાદિગતસૂક્ષ્મજીવાનાં તાવતાડપિ પીઢોત્પત્તેરણમ્ભા-
 વાત્ । ‘સમરમાણી પાણાણિ ધીયાણિ હરિયાણિ ચ’ ઇત્યન્યૈવ પ્રથમાદેશકં
 સમસ્તવનસ્પતીનાં ગ્રહણેડપિ પુનરગ્રોત્પલાદીનાં ગ્રહણ ન પુનરુક્તિદોષનનક, પૂર્વ
 સામાન્યરૂપેનાડપ્ર ચ વિશેષરૂપેણોપાદાનાદિતિ યોધ્યમ્ ॥ ૧૬ ॥ ૧૭ ॥

‘ઉપ્પલ’ ઇત્યાદિ, ‘ત મયે’ ઇત્યાદિ । પૂર્વોક્ત ઉત્પલાદિકોમ્હેસે
 કિસી સચિક્ત ફલકો મર્દન કરકે અથવા સઘટા માત્ર ની કરકે આહાર
 દેયે તો દેનેવાલીસે સાધુ કહે ફિ એસા આહાર હેના મુક્તે નહીં કલ્પતા હૈ॥
 યહાં ‘મર્દન’ શબ્દસે સ્પર્શમાત્રકા ની ગ્રહણ હોતા હૈ, ક્યોંકિ કમલ
 આદિકે જીવોંકો સ્પર્શ કરનેસે ‘મી અથથય પીઢા હોતી હૈ । પ્રથમ
 ઉદ્દેશમે “સંમરમાણી પાણાણિ ધીયાણિ હરિયાણિ ચ” હસ પદસે હી
 સવ વનસ્પતિકાચકા ગ્રહણ કર લિયા થા, યહોં ફિર ઉત્પલ આદિકા
 ગ્રહણ કિયા હૈ યહ પુનરુક્તિ દોષ નહીં સમજના જાહિર, ક્યોંકિ પહેલે
 સામાન્યરૂપસે નિવેષ કિયા થા ઝીર યહાં વિશેષરૂપસે નિવેષ
 કિયા હૈ ॥ ૧૬ ॥ ૧૭ ॥

ઉત્પલ ઇત્યાદિ, તથા ત મયે ઇત્યાદિ । પૂર્વોક્ત કમળ આદિમાથી કેઈ
 સચિત્ત ફલકનું મર્દન કરીને અથવા માત્ર સઘટન પણ કરીને આહાર આપે તો
 આખરથીને સાધુ કહે કે એવો આહાર લેવો અને કલ્પતા નથી । અહીં ‘મર્દન’
 શબ્દથી સ્પર્શ—માત્રનું પણ શબ્દનું થાય છે કારણ કે કમળ આદિનાં છવેને
 સ્પર્શ કરવાથી પણ અવશ્ય પીઢા થાય છે પ્રથમ ઉદ્દેશમાં સંમરમાણી પાણાણિ
 ધીયાણિ હરિયાણિ ચ એ પદથી જ અહીં વનસ્પતિકાચનું શબ્દનું કરવામાં આવ્યું
 હતું । અહીં કરીથી કમળ આદિનું શબ્દનું કયું છે એ પુનરુક્તિ દોષ સમજવો
 નહિ, કારણ કે પહેલા સામાન્યરૂપે નિવેષ કર્યો હતો, અને અહીં વિશેષરૂપે
 નિવેષ કર્યો છે, (૧૬-૧૭)

^१मूलम्-^२सालुयं वा ^३विरालियं, ^४कुमुयं ^५उत्पलनालियं ।

^६मुणालियं ^७सासवनालियं, ^८उच्छुखंडं ^९अनिव्वुडं ॥ १८ ॥

^{१०}तरुणं वा ^{११}पवालं, ^{१२}रुक्खस्स ^{१३}तणगस्स वा ।

^{१४}अन्नस्स वावि ^{१५}हरियस्स, ^{१६}आमगं ^{१७}परिवज्जए ॥ १९ ॥

छाया—शालूकं वा विरालिकां, कुमुदम् उत्पलनालिकाम् ।

मृणालिकां सर्पपनालिकाम्, इक्षुखण्डम् अनिर्वृतम् ॥ १८ ॥

तरुणकं वा प्रवालं, वृक्षस्य, तृणकस्य वा ।

अन्यस्य वाऽपि हरितस्य, आमकं परिवर्जयेत् ॥ १९ ॥

सान्त्वयार्थः—सालुयं=कुमुदादिका मूल विरालियं=पलासका कन्द-साधारण वनस्पतिविशेष कुमुयं=चन्द्रविकासी श्वेत कमल उत्पलनालियं=कमलनाल मुणालियं=कमलतन्तु सासवनालियं=सरसोंकी भाजी या कान्दल वा=अथवा उच्छुखंडं=गन्नेके टुकड़े, (ये सब यदि) अनिर्व्वुडं=शस्त्रपरिणत-अचित्त-न हों तो, (तथा) रुक्खस्स=इमली आदि वृक्षके वा=अथवा तरुणगस्स=मधुर तृणादि-कोंके वा=और अन्नस्सवि=दूसरे प्रकारके भी हरियस्स=हरित कायके तरु-णगं=कौपल पत्ते आदि वा=अथवा पवालं=कच्ची कौपल-नहीं खिले हुए पत्ते-आदि आमगं=सचित्त हों तो उन्हें परिवज्जए=वरजे-नहीं लेवे ॥१८॥१९॥

टीका—‘सालुयं’ इत्यादि ‘तरुणगं’ इत्यादि च। शालूकं=कुमुदादिमूलं, विरालिकां=पलाशकन्दं साधारणवनस्पतिजातिविशेषं, कुमुदं=चन्द्रविकासिश्वेत-कमलम्, उत्पलनालिकां=कमलनालं, मृणालिकां=विसं ‘भे’ इति भाषाप्रसिद्धां, सर्पपनालिकां=सर्पपत्रशाकं, सर्पपकन्दलीं वा, इक्षुखण्डम्=इक्षुशकलं वा, एत-त्सर्वम् अनिर्वृतम्=शस्त्राऽपरिणतम् । तथा वृक्षस्य=अम्लिकादेः वा=अथवा

‘सालुयं’ इत्यादि, ‘तरुणगं’ इत्यादि । कमलका मूल, पलाश (ढाक) का मूल अर्थात् साधारण वनस्पतिकी जातिविशेष, तथा सफेद कमल, कमलकी नाल, सरसोंके पत्तेका शाक, गन्नेका खण्ड, ये सब

सालुय० इत्यादि, तरुणग० इत्यादि कभणुं भूण, पलाशनुं भूण, अर्थात् साधारण वनस्पतिनी जाति विशेष, तथा सफेद कभण, कभणनी नाणा, सरसवना पादशानुं शाक, शेरडीनी कातणी, ये जथा जे शस्त्रेथी परणित न होय तो येने।

तृणकस्य=मधुरतृणाद्यैः, अन्यस्य हरितस्यापि वा हरितकायमात्रस्य तत्त्वक=तत्त्व-
दक्षाऽऽपन्नं पत्रादिक, प्रवाल=सुकुमारं पत्रादिक वा, आमर्क=सचित् परिपक्वयेत्
॥ १८ ॥ १९ ॥

मूल्म-तरुणिय वा छिवाडि, आमिय भजिय सइ ।

दितिय पडियाइकसे, न मे कप्पइ तारिस ॥ २० ॥

छाया—तरुनिका वा छिवाडीम्, आमिका भजितां सकृत् ।

द्वर्ती मत्पावसीत, न मे कल्पते तादृशम् ॥ २० ॥

सान्वयार्थः—तरुणिय=कधी-जिसके बीज पके नहीं हों ऐसी वा=अथवा
सइ=एक बार भजिय=झुनी हुई आमिय=सचित छिवाडि=फलीको दितिय=
वनेवालीसे (साधु) पडियाइकसे=कहे कि तारिस=इस प्रकारका भाहार मे=
मुझे न कप्पइ=नहीं कल्पता है ॥ २० ॥

टीका—‘तरुणिय’ इत्यादि। तरुनिकाम्=अपरिपक्वबीजाम् अपरित्यक्तत्वं
संश्लेषावस्थापनामित्यर्थः, छिवाडी=‘देखीयोऽयं शब्दः’ सुहृ-चमस-तुनिका-
दिफलिकां सकृद्भजिताम्=एकवारं खायां वा=अथवा आमिकां=सचितं द्वर्ती
मत्पावसीत तादृशं मे न कल्पत इति । ॥२०॥

यदि शस्त्रसे परिणत न हों तो इनका, तथा—इमली आदि वृक्षके, मधुर
तृण आदिके तथा अन्य हरेक वनस्पतिके पसे कोपल आदि जो सचित
हों तो उनका त्याग करना चाहिए ॥ १८ ॥ १९ ॥

‘तरुणिय’ इत्यादि। जिसके बीज न पके हों ऐसी भूंग, चयला,
सुअर (अरहर) आदिकी फली एक-बार भूँजी हुई हो तथा सचित हो तो
वनेवाली याईसे साधु कहे कि यह खेना मुझे नहीं कल्पता है ॥ २० ॥

तथा आंजली आदिनां वृक्षानां मधुर तृण आदिनां, तथा जील जीली वनस्पतिनां
पाक-ज, कृष्ण, आदि जे सचित होय तो जेना त्याग करये ओहजो. (१८) (१९)

तरुणिय इत्यादि जेनां बीज पाकनां न होय जेनां भज, दिय, तुवेर
आदिनी सीज जेकवार भूजेबी होय तथा सचित होय तो ते आकपरी जेने
साधु कहे के ओखेवी भने कल्पती नही.

^१मूलम्-^२तहा ^३कोलमणुस्सिन्नं, ^४वेलुयं ^५कासवनालियं ।

तिलपप्पडगं ^६नीमं, ^७आमगं ^८परिवज्जए ॥ २१ ॥

छाया—तथा कोलमनुत्स्विन्नं, वेणुकं काश्यपनालिकाम् ।

तिलपर्पटकं नीपम्, आमकं परिवर्जयेत् ॥ २१ ॥

सान्त्वयार्थः—तहा=उसी प्रकार अणुस्सिन्नं=विना उवाले हुए कोलं=वेर तथा वेलुयं=केर या वांसकी कोंपल कासवनालियं=श्रीपर्णीका फल तिल-पप्पडगं=तिलपापड़ी नीमं=कदम्बका फल (ये सब यदि) आमगं=सचित्त हों तो उन्हें परिवज्जए=वर्जें ॥ २१ ॥

टीका—‘तहा’ इत्यादि । तथा=तद्वत् अनुत्स्विन्नं=सलिलानलसयोगेनाऽनु-त्कालितम् - अकथितमित्यर्थः, कोलं=वदरीफलम्, आमकम्=अशस्त्रोपहतम्, अस्य वेणुकादौ सर्वत्र सम्बन्धः, वेणुकं=वंशकरीरं वंशाङ्कुरमित्यर्थः, काश्यप-नालिकां=श्रीपर्णीफलम्, अत्र - ‘आमगं’-मित्यस्य लिङ्गविपरिणामेनान्वयः । तिलपर्पटकं प्रसिद्धमेव, ^१नीपं=^२कदम्बफलं ^३परिवर्जयेत् ॥ २१ ॥

^४मूलम्-तहेव ^५चाउलं ^६पिटुं, ^७वियडं ^८वा ^९तत्तनिव्वुडं ।

तिल-पिटुं ^{१०}पूड-पिन्नागं, ^{११}आमगं ^{१२}परिवज्जए ॥ २२ ॥

छाया—तथैव ताण्डुलं पिटुं, विकटं वा तप्तनिर्वृतम् ।

तिलपिटुं पूतिपिण्याकम्, आमकं परिवर्जयेत् ॥ २२ ॥

सान्त्वयार्थः—तहेव=उसी प्रकार चाउल पिटुं=चाँवलोंका आटा तथा और भी किसी तरहका आटा वा=अथवा तत्तनिव्वुड=पहले गर्म किया हुआ किन्तु

१ ‘नीमं’ इत्यत्र ‘नीपाऽऽपीडे मो वा’ (प्रा. ८।१।२३४) इति प्राकृतमूत्रेण पस्य मः॥

‘तहा कोल०’ इत्यादि । इसी प्रकार जल और अग्निमें नहीं उवाले हुए वेर, सचित्त वांसके अंकुर तथा काश्यपनालिका (गंभारीफल) तिलपापड़ी और कदम्बके फल ये सब यदि सचित्त हों तो इनका त्याग करे—ग्रहण न करे ॥ २१ ॥

तहा कोल० इत्यादि ओ प्रभाषे ण्ण अने अग्निमा नहि उकाणेदा ओर, सचित्त वासना अङ्कुर तथा काश्यपनालिका (गंभारी फल), तिलपापड़ी अने कदम्बना फल ओ सचित्त होय तो ओना त्याग करयो—अङ्गुष्ठं— करवा— नहि— (२१)

ફિર ઠંઢા હોયા હુઆ ચિયજ=પાની તિલપિટું=તિલકુટ્ટા પૂરપિત્તાગ=સરસોઈ
લસ (યે) આમગં=સચિત્ત હોં સો પરિવડઅપ=વરજે ॥૨૨॥

ટીકા—‘તહેવ’ ઇત્યાદિ । તયૈવ=તેનૈવ પ્રકારેણ સામ્યુત્ત=તથ્ચુત્તમન્ય
પિટું=જૂનમ, ઉપપાત્તમયેતદ્દોષમાદેરપિ, યા=અથવા તસનિર્વૃત્ત=પૂર્વે તર્પ પમાલિ-
કૃત=શીતલં યત્તયાત્કમ્, ઉપ્યોદક યદા શેત્યાપાસં તતઃ કાષાદારમ્ શ્રીષ્ઠે
યામપશ્ચકાદૂર્ધ્વે શ્રીસકાલે યામચતુષ્પાત્પર, ચર્પાકાલે ચ પ્રહરત્રયાનન્તર સચિત્ત
જાયતે । અમેયં સમ્પ્રદશયા-

“અમ્મિ^૧ સમયમ્મિ ઉચ્છો,-દગં ચ સીર્યં મથે તથો પચ્છા ।

પચ-વડ ચિય-આમા, ગિમ્મે હેમત પાઠસે ॥ ૧ ॥” ઇતિ ॥

પિટું=સમયપરિમાપયા સચિત્ત, તિલપિટું=તિલકુટું પ્રસિદ્ધ, પૂરપિત્તાગ=
સપપક્વકમ્ આમક=સચિત્ત પરિવર્જયેત્ ॥ ૨૨ ॥

૧ છાયા “યસ્મિન્ સમયે ઉપ્યોદકં ચ શીતં મથેચતઃ પમાત્ ।

પશ્ચચતુષ્લિકયામાઃ, શ્રીષ્ઠે હેમન્ત-માવૃષોઃ ॥ ૧ ॥

‘તહેવ’ ઇત્યાદિ । ઇસી પ્રકાર તત્કાલકા પીસા હુઆ ખાંચલ નેહું
આદિકા આઢા તથા પહેલે અચિત્ત હોને પર મી કાલકી મર્યાદા અપીત
હોને પર પુનઃ સચિત્ત હુઆ જલ, તુરતકા વના હુઆ તિલકુટ, તત્કાલકી
સરસોઈ આદિકી લલી, જન સચિત્ત ચમ્પુઓકો પ્રદશન ન કરે । ગર્મ
પાનીકે અચિત્ત રહનેકી મર્યાદા-ઠંઢા હોજાને પર શ્રીષ્ઠ ક્ષત્રુમેં પાંચ
પહર, શીતકાલમેં ચાર પહર ઓર ચર્પાકાલમેં ત્રીન પહરકી હોમી હૈ,
લસકે બાદ ચહ (જલ) સચિત્ત હોજાતા હૈ । ઇસ વિષયમેં પદ સમ્પ્ર-
દશયા હૈ જો સંસ્કૃત-ટીકામેં લિખી-ગઈ હૈ ॥-૨૨ ॥

સહેયં ઇત્યાદિ એ જ પ્રમાણે તત્કાળને । જ્યેષ્ઠા શિષ્ઠ પદ અદિને
આપે, તથા પહેલાં અચિત્ત હોવા છતાં પણ કાળની મર્યાદા અપીત થતાં પુનઃ
સચિત્ત થએલ જન દુસ્તને બનાવેલો વલકુટ, દુસ્તની સરસર અદિની યેજ
એ સચિત્ત વસ્તુએને પણ અલગ ન કરે । પ્રથમ પાણી અચિત્ત રહેવાની મર્યાદા-
કુટુંબ અથા પાણી શ્રીષ્ઠ ક્ષત્રુમાં પાંચ પહેર, શીયાળામાં ચાર પહેર અને
ચર્પાક્ષત્રુમાં ત્રણ પહેરની હોય છે ત્યારબાદ એ જળ સચિત્ત બની આવે છે.
એ વિષયમાં એક સમ્પ્રદશયા છે તે સંસ્કૃત ટીકામાં લખી છે. (૨૨)

^૧મૂલમ્-^૨કવિટ્વં ^૪માડલિંગં ^૩ચ, ^૪મૂલગં ^૪મૂલગત્તિયં ।

^૬આમં ^૭અસત્થપરિણયં, ^૮મળસાવિ ^૯ન ^{૧૦}પત્થણ ॥ ૨૩ ॥

છાયા—કપિત્થં માતુલિંગં ચ, મૂલકં મૂલકર્ત્તિકામ્ ।

આમમ્ અશસ્ત્રપરિણતં, મનસાઽપિ ન પ્રાર્થયેત્ ॥ ૨૩ ॥

સાન્વયાર્થઃ—કવિટ્વં=કૈથ-કવિઠ માડલિંગં=વિજૌરા મૂલગં=મૂલા ચ=ઔર

મૂલગત્તિય=મૂલેકે કન્દકા ટુકડા આમં=ઋચા અસત્થપરિણયં=સ્વકાય પર-
કાય આદિ શસ્ત્રસે પરિણત ન હુઆ હો તો ઉસે મળસાવિ=મનસે મી ન પત્થણ=
ન ચાહે ॥ ૨૩ ॥

ટીકા—‘કવિટ્વ’ ઇત્યાદિ । કપિત્થં ‘કૈથ કવિઠ’ ઇતિ ભાપાયાં, માતુ-
લિંગં=વીજપૂરક ‘વિજૌરા નીંવૂ’ ઇતિ ભાપાયાં, મૂલકં=સપત્રં, મૂલકર્ત્તિકાં=મૂલક-
કન્દરખંડમ્, આમમ્=અપકમ્, અશસ્ત્રપરિણતમ્=અલબ્ધસ્વપરકાયાદિશસ્ત્રયોગં
મનસાઽપિ ન પ્રાર્થયેત્—એતદ્વિપયિનીમિચ્છામપિ ન કુર્યાદિત્યર્થઃ । ‘આમમ્’
ઇત્યસ્ય ‘અશસ્ત્રપરિણતમ્’ ઇત્યસ્ય ચ લિંગ્વિપરિણામેન ‘મૂલકર્ત્તિકા’-મિત્યત્ર
સમ્બન્ધઃ । મૂલકસ્યાઽનન્તકાયત્વાત્ શસ્ત્રપરિણતિર્દુષ્કરેતિ વોચયિતુમેકાર્થકસ્યા-
ઽઽમાદિશબ્દદ્વયસ્યોપાદાનમ્ ॥ ૨૩ ॥

^૧મૂલમ્-^૨તહેવ ^૩ફલમંથૂણિ, ^૪વીયમંથૂણિ ^૫જાણિય ।

^૬વિહેલગં ^૭પિયાલં ^૮ચ, ^૯આમગં ^{૧૦}પરિવજ્જણ ॥ ૨૪ ॥

છાયા—તથૈવ ફલમન્યૂન્ વીજમન્યૂન્ જ્ઞાત્વા ।

વિમીતકં પ્રિયાલં ચ, આમકં પરિવર્જયેત્ ॥ ૨૪ ॥

‘કવિટ્વ’ ઇત્યાદિ । કૈથ (કવિઠ) વિજૌરા નીંવૂ, મૂલા ઔર મૂલેકે
ખંડ યદિ અચિત્ત-શસ્ત્રપરિણત ન હોં તો ઇન્હેં ગ્રહણ કરનેકી ઇચ્છા મી
નહીં કરની ચાહિયે । મૂલા અનન્તકાય હૈ, અતઃ ઉસકા શસ્ત્રપરિણત
હોના કઠિન હૈ ઇસીસે યહાં એક અર્થવાલે ‘આમક’ ઔર ‘અશસ્ત્ર-
પરિણત’ એ દો શબ્દ દિયે હૈ ॥ ૨૩ ॥

કવિટ્વ— ઇત્યાદિ કોઠુ, બીજોશ-લીબુ, મૂળા અને મૂળાના કકડા નો
અચિત્ત-શસ્ત્રપરિણત ન હોય તો તે ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા પણ ન કરવી નોંધએ
મૂળો અનન્તકાય છે એટલે એ શસ્ત્રપરિણત થયો કઠિન છે, તેથી અહીં એક
અર્થવાળા ‘આમક’ અને ‘અશસ્ત્ર-પરિણત’ એવા બે શબ્દો આપેલા છે (૨૩)

सान्वयार्थः-तद्देव=इसी प्रकार फलमंयूणि=वेर आदि फलोंका चूर्ण-चूरा
 पीयमयूणि=शक्ति आदि बीजोंका चूर्ण-चूरा विहेलगं=बहेडा च=और
 पियाल=रायण अथवा दास (इन्हें) आमग=सविच जाणिय=ज्ञानकर=जाने
 तो परिषज्जण=वरजे-न छे ॥ २४ ॥

टीका—‘तद्देव फल०’ इत्यादि । तथैव=तद्वत् फलमंयून्=बदरादिपूर्वान्,
 पीयमंयून्=फलपीयमयूणान्, विमीरकं ‘बहेडा’ इति प्रसिद्ध, च=पुनः
 पियालं=राजादनफलं ‘रायण’ इति भाषाप्रसिद्धम् । यद्वा ‘पियाला’-मिति
 च्छाया, पियालां=द्राक्षा, आमकं=सविचं ज्ञात्वा परिक्लृपेत्, सविचं वेत्तुं
 यादित्यर्थः । यद्वा ‘जाणिय’ इत्यस्य ‘यौधे’ ति च्छाया, यौधे पीयमंयूनि-
 त्यन्वयः ॥ २४ ॥

मूल्म-समुयाण चरे भिक्षू, कुल उच्चावय सया ।

नीय कुलमइकस्म, ऊसड नाभिधारण ॥ २५ ॥

छाया—समुदानं चरेत् भिक्षुः, कुलमुच्चावय सया ।

नीयं कुलमतिक्रम्य, उच्छिष्टं नाभिधारयेत् ॥ २५ ॥

सान्वयार्थ - भिक्षू=साधुको सया=इमेषा उच्चावय=ऊंच-नीच अर्थात्
 धनवान् और गरीब कुल=कुल-पर में समुयाणं=भुज्ज भिक्षाका अनुसन्धान पूर्वक
 चरे=घूमना चाहिये, (किन्तु) नीय=गरीब कुल=कुल-पर-को अइकस्म=छोड़कर
 ऊसड=धनवान्के परपर नाभिधारण=नहीं जाना चाहिये ॥ २५ ॥

टीका—‘समुयाणं’ इत्यादि । भिक्षुः सदा=निस्पृह उच्चावयम्=उच्च-
 उच्चं धनधान्यादिसमृद्धम्, अवाक्=अवच=तद्विफलं कुलं मति समुदानं=युद्धस्य-

‘तद्देव फल०’ इत्यादि । इसीप्रकार वेर आदिका चूरा फलक
 बीजोंका चूरा, तथा बहेडा, रायण अथवा दास, ये सबिस्त हों तो ग्रहण
 न कर ॥ २४ ॥

‘समुयाणं’ इत्यादि । भिक्षु सदा धन धान्य आदिसे समृद्ध कुलोंमें
 तथा धन धान्यहीन कुलोंमें समुदानी भिक्षाके लिए गमन करे । एकही

तद्देव फल० इत्यादि के प्रकार वेर आदिनु चूर्ण इत्यादि पीयेनु कुल
 तथा अहेडा, रायण अथवा दास के सबिस्त होय तो अहेडा इत्यादि नहि (२४)

समुयाण० इत्यादि भिक्षु सदा धन-धान्य आदिभी समृद्ध कुलोंमें तथा
 धन-धान्यहीन कुलोंमें समुदानी भिक्षाके लिये गमन करे के ॥ २४ ॥

સમુદાયસમ્વન્ધિ મૈક્ષ્યં, ન ત્વેકસ્મિન્નેવ ગૃહે તત્રાઽઽધાકર્માદિદોષસમ્ભવાદિતિ
ભાવઃ, ચરેત્=ગચ્છેત્ । નીચ=વિભવવિધુરં કુલમ્ અતિક્રમ્ય=ઉલ્લઙ્ઘ્ય પરિત્યજ્યેતિ
યાવત્, ઉચ્છિન્તં=સમૃદ્ધ કુલં નાભિધારયેત્=ન ગચ્છેત્ પ્રચુરસરસમક્તપાનાદિ-
લિપ્સયા નિર્ધનં વિહાય વિભવસંપન્નં સદનં નાભિગચ્છેત્, કિન્તુ ઉભયત્રાપિ યાયા-
દિતિ ભાવઃ । ‘સમુચાણં’ इति-પદેનાઽનેકગૃહતઃ સ્વલ્પં-સ્વલ્પં ગ્રહણાદ્ ભિક્ષાયા
નિર્દોષતા સૂચિતા । ‘ઉચ્ચાવયં’ इति-પદેન સમભાવો વ્યક્તીકૃતઃ । ‘નીયં કુલં’
इत्युत्तरार्द्धेन रसलोलुपतापरित्याग आविष्कृत इति ॥ २५ ॥

મૂલમ્-અદીણો વિત્તિમેસિજ્ઞા, ન વિસીણજ્ઞ પંડિણ ।

અમુચ્છિઓ ભોયણમ્મિ, માયન્ને એસણારણ ॥ ૨૬ ॥

છાયા—અદીનઃ વૃત્તિમેપયેત્, ન વિપીદેત્ પંડિતઃ ।

અમૂચ્છિતો ભોજને, માત્રાજ્ઞ એપણારતઃ ॥૨૬॥

સાન્વયાર્થઃ—પંડિણ=બુદ્ધિમાન્ સાધુ ભોયણમ્મિ=ભોજનમે અમુચ્છિઓ=
ગૃહિ-લોલુપતા-રહિત માયન્ને=આહાર-પાનીકી માત્રાકો જાનનેવાલા એસણારણ=
આહારકી શુદ્ધિમેં તત્પર અદીણો=દીનતા નહીં દિશ્વલાતા હુઆ વિત્તિ=ભિક્ષા-
ગોચરી-કી એસિજ્ઞા=ગવેપણા કરે, (કિન્તુ ભિક્ષા ન મિલને પર)ન વિસીણજ્ઞ=
સ્વેદ ન કરે ॥૨૬॥

ઘરસે ભિક્ષા ન લે, ક્યોંકિ આધાકર્મ આદિ દોષ લગનેકી સંભાવના હૈ ।
નિર્ધન કુલકો છોડકર સરસ મક્ત-પાનકી લાલસાસે સમ્પત્તિશાલી
કુલમેં ભિક્ષાકે લિએ નહીં જાના ચાહિએ ।

‘સમુચાણં’ પદસે યહ સૂચિત કિયા હૈ કિ અનેક કુલોંસે થોડી-
થોડી ભિક્ષા લેનેસે હી ભિક્ષાકી નિર્દોષતા હોતી હૈ । ‘ઉચ્ચાવયં’ પદસે
સમભાવ સૂચિત કિયા હૈ । ‘નીયં કુલં’ इत्यादि उत्तरार्द्धसे रसलोलु-
पताका त्याग व्यक्त किया है ॥ २५ ॥

ભિક્ષા ન લે, કારણ કે આધાકર્મ આદિ દોષ લાગવાનો સભવ છે. નિર્ધન કુળને
છોડીને સરસ મક્ત-પાનની લાલસાથી સંપત્તિશાળી કુળમાં ભિક્ષાને માટે જલુ
ન ભેઠએ

સમુચાણં પદથી એમ સૂચિત કરવામાં આવ્યું છે કે અનેક કુળોમાંથી
થોડી-થોડી ભિક્ષા લેવાથી જ ભિક્ષાની નિર્દોષતા જળવાય છે ઉચ્ચાવયં શબ્દથી
સમભાવ સૂચિત કર્યો છે નીયં કુલં इत्यादि उत्तरार्द्धથી रस-લોલુપતાનો ત્યાગ
વ્યક્ત કર્યો છે (૨૫)

ટીકા-‘અવીળો’ રૂપાદિ । પંચિતઃ=સકલમિશ્રાદાપદ્મઃ સાધુઃ મોક્ષને
 આશરે અમૃતિતઃ=અમૃતજુઃ માપ્રાપ્તઃ=માપ્રાપ્તઃ=મત્તપાનેન સ્વક્રીયોદરપૂર્વિપ્રમાણ
 મુનિમિત્તકૃત્યમદ્યમનૈકસાધનમમાજ્ઞ ના જાનાતીતિ માપ્રાપ્ત, પ્રમાણપિત્ત
 મોક્ષનેન પ્રમાદાદિદોષોદ્વનસ્ય સંભવેન સાધૂનામાહારપમાણમવશ્ય વિધેયમિતિ ।
 પપજારતઃ=ઉદ્ગમાદિદુષણગ્નિરિચ્ચમાનગવેષણપરાયણઃ, અશ્વીન=૨૨૨૨૨૨૨૨૨૨૨૨
 સન્ વૃષ્ટિ=મિશ્રાસપ્તણામ્ પપયેત્=અન્વેષયેત્, અભામે સતિ ન વિપીદેત્
 ન સિયેત્ । ‘અવીળો’ રૂપેન સ્વદેન્યાડ્વિષ્કરણેનાડ્વસ્ત્મનોડ્વપતન શાસ્ત્ર
 સધુતા ચ પ્રસવ્યતે, રૂપે સ્પૃગ્યતે । ‘ન વિસીયજ્ઞ’ અનેન મિશ્રાયા અનામર્ષ
 સ્વાત્મમસક્તતાં ન પરિત્યજેદિતિ ઘોષિતમ્ । ‘પંચિય’ રૂપેનેન સર્વવાપરિત્યજ

‘અવીળો’ રૂપાદિ । મિશ્રાકે સમસ્ત દોષોંકા જ્ઞાતા મુનિ આહારને
 મૂર્છા ન રહેં ઓર આહારકે પરિમાણકા કપાલ રહેં । જિતને આહારસ
 ક્રુષાવેદનીય ઉપશાન્ત હોજાય ઘડી આહારકા પરિમાણ હૈ, ઉસસે
 અધિક આહાર કરનેસે પ્રમાદ આદિ દોષ ઉત્પન્ન હોતે હૈ, રૂપે
 સાધુઓંકો આહારકા પરિમાણ અવશ્ય કરના ચાહિય । સાધુ ઉદ્ગમ
 આદિ દોષોંકો ન લગાતે હુય વીનતાકા ત્યાગ કરકે મિશ્રાકી ગવેષણ
 કરે, ઓર મિશ્રાકા લાભ ન હો તો સેવ ન કરે ।

‘અવીળો’ પદસે યહ પ્રગટ હોતા હૈ કિ વીનતા દિસાનેસે આત્માકા
 અવપતન ઓર જિનશાસનકી લઘુતા હોતી હૈ । ‘ન વિસીયજ્ઞ’ પદસ
 યહ સૂચિત કિયા હૈ કિ આહાર લાભ ન હો તો ઓ આત્મિક પ્રસક્તાકા
 પરિત્યાગ ન કરના ચાહિય । ‘પંચિય’ પદસે સર્વવાપરિત્યજ મિશ્રા પ્રાપ્ત

અવીળો ૦ ઈત્યાદિ. મિશ્રાના બધા દોષોને જ્ઞાતા મુનિ આહારમાં મૂર્છા ન
 રાખે અને આહારના પરિમાણને જ્યાં સુધી જોડેલા આહારથી ક્રુષાવેદનીય
 ઉપશાન્ત થઈ જાય તે જ આહારનું પરિમાણ । જોથી વધારે આહાર કરવાથી
 પ્રમાદ આદિ દોષ ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી સાધુઓએ આહારનું પરિમાણ અવશ્ય
 કરવું જોઈએ. સાધુ ઉદ્ગમ આદિ દોષો ન લાગવા હેવા વીનતાને ત્યાગ કરીને
 મિશ્રાની ગવેષણ કરે, અને મિશ્રાનો લાભ ન થાય તો તેથી જોડ ન કરે.

અવીળો શબ્દથી જોય પ્રગટ થાય છે કે વીનતા બતાવવાથી આત્માનું
 અવપતન અને જિનશાસનની લઘુતા થાય છે ન વિસીયજ્ઞ શબ્દથી જોય સૂચિત
 થઈ છે કે આહારલાભ ન થાય તો જ્યુ આત્મિક પ્રસક્તાને પરિત્યાગ ન
 કરવો જોઈએ. પંચિય શબ્દથી સર્વવાપરિત્યજ મિશ્રા પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા

ભિક્ષાગ્રહણયોગ્યતાઽઽવેદિતા । ‘અમુચ્છિઓ’ ઇતિપદેનાઽઽહારાદિલોલુપતા
નિરાકૃતા । ‘માયન્ને’ ઇત્યનેન નિર્દોષસરસમક્તપાનાદૌ પ્રાચુર્યેણ દીયમાનેઽપિ
પ્રમાણાધિક ન ગ્રાહ્યમિતિ સ્પષ્ટીકૃતમ્ । ‘એસળારણ’ ઇતિ-પદેનાઽઽઆકર્માદિ-
સકલભિક્ષાદોષાનુસન્ધાનેનૈવ વિશુદ્ધભિક્ષાગ્રહણ ભવિતુમર્હતીત્યાવિષ્કૃતમ્ ॥૨૬॥

મૂલમ્-^૫વહું^૧ પર^૬ગરે^૨ અત્થિ^૩ વિવિહં^૪ ^૫લાઇમ^૬ સાઇમં^૭ ।

૧૪ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૭ ૬ ૮ ૧૦ ૧૧
ન તત્થ પંડિઓ કુપ્પે, ઇચ્છા દેજ્જ પરો ન વા ॥ ૨૭ ॥
છાયા—વહુ પરગૃહે અસ્તિ. વિવિધં સ્વાચં સ્વાચ્ચમ્ ।

ન તત્ર પણ્ડિતઃ કુપ્યેત્, ઇચ્છા દદ્યાત્ પરો ન વા ॥૨૭॥

સાન્વયાર્થઃ—પરગરે=ગૃહસ્થકે ઘરમે વિવિહં=નાના પ્રકારકા લાઇમં=લાલ
પિસ્તા વાદામ આદિ સ્વાચ સાઇમ=અલવી લૂગ આદિ સ્વાચ વહું=વહુત અત્થિ=
હું, (કિન્તુ) ઇચ્છા=ઇચ્છા-મરજી-ઠે કિ પરો=ગૃહસ્થ દેજ્જ-દેવે વા=અથવા ન=ન
દેવે । નહીં દેને પર તત્થ=તેમ ગૃહસ્થ પર પંડિઓ=બુદ્ધિમાન સાધુ ન કુપ્પે=
કુપિત ન હોવે ॥૨૭॥

ટીકા—‘વહુ’ ઇત્યાદિ । પરગૃહે=ગૃહસ્થભવને વિવિધં=નૈકપ્રકારં સ્વાચં=દ્રાક્ષા-
પિસ્તવાદામાદિક, સ્વાચ્ચમ્=અલાલવદ્વાદિકમ્ વહુ=પ્રભૂતમસ્તિ, કિન્તુ ઇચ્છા ચેત્

કરનેકી યોગ્યતા વ્યક્ત હોતી હૈ । ‘અમુચ્છિઓ’ પદસે આહાર આદિકી
લોલુપતાકા ત્યાગ ધ્વનિત હોતા હૈ । ‘માયન્ને’ પદસે યહ સૂચિત
કિયા હૈ કિ નિર્દોષ ઔર સરસ આહાર અધિક પ્રાપ્ત હો રહા હો તો ઔ
પ્રમાણસે અધિક નહીં ગ્રહણ કરના યાહિયે । ‘એસળારણ’ પદસે યહ
દ્યોતિત કિયા હૈ કિ આધાકર્મ આદિ ભિક્ષાકે સમસ્ત દોષોંકા અનુસન્ધાન
કરનેસે હી વિશુદ્ધ ભિક્ષાકા ગ્રહણ હોના સમ્ભવ હૈ ॥ ૨૬ ॥

‘વહુ’ ઇત્યાદિ । ગૃહસ્થકે ઘરમે ખાંતિ-ખાંતિકે સ્વાચ ઔર ખાંતિ-
ખાંતિકે સ્વાચ વિદ્યમાન રહતે હૈ, ડસકી ઇચ્છા હો તો દેવે, ન હો તો

વ્યક્ત થાય છે અમુચ્છિઓ શબ્દથી આહાર આદિની લોલુપતાનો ત્યાગ ધ્વનિત
થાય છે માયન્ને શબ્દથી ઁજ સૂચિત કરવામા આવ્યું છે કે નિર્દોષ અને સરસ
આહાર વધારે પ્રાપ્ત થઇ રહ્યો હોય તો પણ પ્રમાણથી વધારે ગ્રહણ ન કરવો જોઇએ
એસળારણ શબ્દથી ઁમ સૂચિત કરવામા આવ્યું છે કે આધાકર્મ આદિ ભિક્ષાના
બધા દોષોનું અનુસન્ધાન કરવાથી જ વિશુદ્ધ ભિક્ષાનું ગ્રહણ સંભવિત છે (૨૬)

વહું ઇત્યાદિ ગૃહસ્થના ઘરમા તરેહ-તરેહના ખાદ્ય અને ભાત-ભાતના
સ્વાચ વિદ્યમાન હોય છે; તેની ઇચ્છા હોય તો આપે અને ન હોય તો ન આપે

પરઃ=ગૃહસ્થઃ દષાત્ ન વ્રા દષાત્, તમ્=વાતરિ, યદ્વા તમ્=સ્વાપે સ્વાપે તુ મતી-
યમાને સતિ ન કુપ્યેત્=ન કુપ્યેત્-‘કીદૃશોઽયમવિવેકી? પ્રતુરેઽપિ મહુરિ-
સ્વાપાદિકે વિષમાને સાધવે ન દવાતીતિ ક્રોધાવેષવૃષ્ટિતાન્તઃકરણો ન મયેત્ ।
અત્ર ‘પંચિપ’ ઇતિ પદેન સ્વસદ્વિવેકશાસ્ત્રિત્વં, તેન ચ મનોવિનિપિત્વમાવેદિતમ્ ॥૨૫॥
પરવેષ પ્રપઠ્યતે-‘સયણાં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલ્મ-સયણાસનવસ્થ વા, મત્ત પાણ વ સજપ્ ।

અર્દિતસ્સ ન કુપ્યેજ્ઞા, પશ્ચક્ષેવિ ય દીસત્ ॥ ૨૮ ॥

છાયા-શ્વયનાસનવસ્થ વા, મત્ત પાણ વ સપતઃ ।

અવતો ન કુપ્યેત્, મત્પક્ષેઽપિ ચ દક્ષ્યમાને ॥૨૮॥

પૂર્વોક્ત વિષય કો હી વિષય કરવે કુપ કહતે હૈ—

સાન્વયાર્થઃ-સયણાસનવસ્થ-શ્વયન-વસતિ, આસન-પાટલાદિક, વસ્ત્ર-નાદ
આદિ ઘા=અથવા ભક્ષ=આહાર ષ=તથા પાણ=પાણી આદિ કિસી મી વસ્તુ
પશ્ચક્ષેવિ ય=મત્પક્ષ-સામને પછી દીસત્=દીસને પર મી અર્દિતસ્સ=નહીં વેષે
કુપ ગૃહસ્થ પર સજપ્=સાધુ ન કુપ્યેજ્ઞા=ક્રોધ ન કરે, (ક્યોંકિ)-“દૃષ્ટા વેદ્ય
પરો ન વા” વેષ ન વેષે ગૃહસ્થકી મરજી હૈ, એસા પૂર્વ ગાથાસે સંબંધ હૈ ॥૨૮॥

ટીકા-સયતઃ શ્વયનાસનવસ્થ=શ્વયન ચ આસન ચ વસ્ત્ર ચેત્યેવાં સમાહારઃ,
તમ્ શ્વયતેઽસ્મિન્નિતિ શ્વયને વસતિઃ, આસ્યતે=ઉપવિષ્યતેઽસ્મિન્નિતિ-આસન=

પીઠફલ્લાદિકં, વસ્પતે=આચ્છાદયતે શરીરમનેનેતિ વસ્ત્ર=શાટકાદિક, મત્ત=

ન વેષે । યદિ ન વે તો સાધુકો એસા ક્રોધ ન કરના જાહિય કિ-‘યહ
કૈસા અવિવેકી હૈ કિ જુતના મહુત સ્વાથ સ્વાથ મીજુદ હોને પર મી
સાધુકો નહીં દતા ।’ યહા ‘પંચિપ’ પદસે સત્ ઓર મસત્કા વિવેક
પ્રગટ કિયા હૈ ઓર ઉસસે મનકો જીતના સુચિત કિયા હૈ ॥૨૭॥

ઈસીકા વિસ્તાર-પૂર્વક કથન કરતે હૈ-‘સયણાં’ ઇત્યાદિ ।

યદિ કોઈ ગૃહસ્થ ઘાથ્યા, આસન, વસ્ત્ર, મત્ત યા પાણ સામને

એ ન આપે તો સાધુએ એવો ક્રોધ ન કરવો એમને કે આ કેવો અવિવેકી
કે નાપાં અપાં પ્રાપ્ત-સ્વાથ કામર દોષા છતાં પણ સાધુને આપતો નયે’
અહીં પંચિપ શબ્દથી સત્ અને મસત્કા વિવેક પ્રગટ થયો છે, અને તેથી
મનને ઇતિવાનું સૂચિત થયું છે. (૨૭)

એનું વિસ્તાર-પૂર્વક કથન કરે છે-સયણાં ઇત્યાદિ.

એ કાંઈ ગૃહસ્થ ઘાથ્યા, આસન, વસ્ત્ર, મત્ત યા પાણ સામને રેખ્યાં

મોજ્યં, પાનં=પેયમ્ અદદતઃ=અપ્રયચ્છતઃ, (અત્ર સમ્બન્ધસામાન્યે પૃષ્ઠી,) પ્રત્યક્ષેડપિ દશ્યમાને શયનાદૌ ન કુપ્યેત્=કોપાવેશેન ચિત્તવિકૃતિં ન કુર્યાદિતિ મૂત્રાર્થઃ॥૨૮॥

મૂલમ્-^૧ઈત્થિયં ^૪પુરિસં ^૩વાવિ, ^૨હરં ^૫વા ^૬મહલ્લગં ^૭।

^૮વંદમાણં ^૯ન ^{૧૦}જાણ્જા, ^{૧૪}નો ^{૧૨}અ ^{૧૧}ળં ^{૧૩}ફરુસં ^{૧૫}વણ ॥ ૨૯ ॥

છાયા—સ્ત્રિયં પુરુષં વાડપિ, હરં વા મહાન્તમ્ ।

વન્દમાનં ન યાચેત, નો ચ તં પરુષં વદેત્ ॥ ૨૯ ॥

સાન્વયાર્થઃ—ઈત્થિયં=સ્ત્રી વાવિ=અથવા પુરિસં=પુરુષ હરં=છોટા-વાલક વા=યા મહલ્લગં=વડા-જુવાન યા વૃદ્ધા હો વંદમાણં=વન્દના કરતે હુણ્કો ન જાણ્જા=ન જાણે-ઉસસે ભિક્ષાકે લિખ્યાચના ન કરે, (ઔર દસરે સમય યાચના કરને પર યદિ કિસી કારણ વશ વહ ભિક્ષા ન દે તો) ણં=ઉસ ગૃહસ્થકે પ્રતિ સાધુ ફરુસં=ઠોર વચન નો ય=નહીં વણ=ચોલે ॥૨૯॥

ટીકા—‘ઈત્થિયં’ इत्यादि । स्त्रियम् अपिवा पुरुषं હરં=વાલકં, ‘દેશીયોડય શબ્દઃ’ જન્મતઃ પશ્ચદશવર્ષ યાવત્, વા=અથવા મહાન્ત=તરુણ સ્થવિરં વા વન્દમાનં=વન્દનાં કુર્વન્તં ન યાચેત=ન-ભિક્ષેત । વન્દનપ્રવૃત્તસ્ય ગૃહસ્થસ્ય યાચનાયાં ચિત્ત-વિક્ષેપાદિના વન્દનાન્તરાયઃ, ચિત્તવૈરસ્ય પ્રસન્નશ્ચ - ‘કીદશોડયં કુક્ષિમ્ભરિઃ સાધુ-ર્યદ્વન્દનસમયેડપિ ન ધૈર્યં દધાતિ, ભિક્ષાયામેવ દત્તચિત્તો રહ્લવ’-દિત્યાદિ ।

દિશ્વાઈ દેનેપર મી સાધુકો ન દે તો મી સાધુ ક્રોધ ન કરે ॥ ૨૮ ॥

‘ઈત્થિયં’ इत्यादि । स्त्री, बालक, युवक (जुवान) या वृद्ध, वन्दना कर रहा हो तो उससे उस समय भिक्षाकी याचना नहीं करनी चाहिए । कोई वन्दना कर रहा हो और उससे याचना करे तो वन्दनामें अन्तराय पड़ती है, और गृहस्थके मनमें ऐसा विचार आता है कि—‘देखो यह साधु कैसा पेटू (पेट-भरा) है कि वन्दना करते समय भी धीरज नहीं

હોવા છતાં પણ સાધુને ન આપે તો પણ સાધુ ક્રોધ ન કરે (૨૮)

इत्थियं० इत्यादि स्त्री, भाण्डक, जुवान या वृद्ध वन्दना करी रह्या होय तो ते वणते तेमनी पासे भिक्षानी याचना करनी न जेधये होय वन्दना करी रह्या होय अने तेमनी पासे याचना करवामा आवे तो वन्दनामा अतराय पडे छे, अने गृहस्थना मनमा ओवो विचार आवे छे के ‘जुवो, या साधु होवो पेट भरा छे के वन्दना करती वणते पण धीरज धरतो नथी, रकनी पेटे

सपक्षे चौर्यं निषेधयति—‘सिया’ इत्यादि ।

સ્વપક્ષમા ચોથાને નિષેધ કરે છે-સિયા ઇત્યાદિ

टीका—स्यात्=रूपाचित् एककः=कश्चिज्जघन्यप्रकृतिकः साधुः सम्भवा-
माप्य आहारादिकमिति शेषः सोमेन=उत्कृष्टसरसवस्तुभिः स्वयं विनिर्गृह्यते=सं-
शुद्धते-नीरसवस्तुभावात्परि कृत्वा उत्कृष्टसरसवस्तु समपदुते । अपहवे हेतुमाह-मये
वस्तुत्कृष्ट वस्तु 'दाइय' = दक्षितं सत् वृद्धा आचार्यादिः स्वयमेवाऽऽवदीत=हृदी-
यात्, न मयं दास्यति अन्त्यं वा दास्यतीति भावः ॥ ३१ ॥

अपहवकरणस्य दोषमाह—'अस्तद्वा' इत्यादि ।

सूक्ष्म-अत्तद्वागुरुओ लुब्धो, बहु पाव पकुवई ।

दुत्तोसओ य से होइ, निवाण च न गच्छई ॥ ३२ ॥

टीका—आत्मार्यगुरुको लुब्धः, बहुपापं प्रकुरुते ।

दुस्तोपकम स भवति, निर्वाणं च न मच्छति ॥ ३२ ॥

पूर्वोक्त आचरन् करनेवाले साधु की क्या वृत्ति होती है? सो बताते हैं—

सान्त्वयार्थः—अस्तद्वागुरुओ=अपने स्वार्थ साधनमें लगा हुआ लुब्धो=

मिहाका सोलुपी से=वह साधु बहुत-बहुत पाप=पाप पकुवई=करता है, य=

और (इस भ्रममें) दुत्तोसओ=भ्रमन्तोपी होइ=बना रहता है, च=तथा निम्बार्थ=

मोक्षको न गच्छई=नहीं पाता है, अर्थात् अन्तःसंसारी होकर चतुर्गतिमें मट

करता है ॥ ३२ ॥

टीका—आत्मार्यगुरुकः=आत्मनः अर्थः=प्रयोजनमित्यात्मार्थः स एव गुरु=

प्रधान यस्य स तयोक्तः स्थायसाधनसमर्थ इत्यर्थः, यद्वा आत्मायमेव गुरु=प्रधानं

वस्तु यस्य स तयोक्तः अन्याऽलक्षितोत्कृष्टसरसवस्तुभावाऽऽस्वादका अत एव

लुब्धः=मनोरमरसामिलापी सन् बहु=अचुरं पापम्=आत्ममासिन्धुमनकं दुष्कर्म

जो ह्युद्रप्रकृतिवाला साधु उत्कृष्ट सरस आहार प्राप्त करके इस

विचारसे उसे छिपा लेता है कि-मैं इसे दिखा दूंगा तो आचार्य भावि

इस से लेंगे-मुझे न देंगे अथवा थोड़ासा देंगे ॥ ३१ ॥

'अस्तद्वा' इत्यादि । वह दूसरोंसे छिपाकर सरस आहार करनेवाला

स्वार्थ साधनमें समर्थ साधु मनोज्ञ रसका अभिलाषी होकर अत्यन्त ही

जो सुख प्रयुतिवाला साधु उत्कृष्ट सरस आहार प्राप्त करीने जेना विचारमी

जेने मुखावे है-हूँ जेने अत्यन्त ही ते आचार्य भावि जे लक्ष देखे भने नहि

आपे अथवा थोड़ा वा आपसे' (३१)

अस्तद्वा० इत्यादि जे जीजाजी सुपापीने सरस आहार करनेवाले स्वार्थ

साधनमा समर्थ साधु भनेका रहनेमा अभिलाषी यानि अत्यन्त पापमय

કરોતિ=વિધત્તે, સ ચાઽસ્મિન્ જન્મનિ દુસ્તોષકઃ=અન્તપ્રાન્તાગ્રાહારેણ દુઃસમ્પા-
દનીયતોષઃ-અસન્તોષી ભવતિ, નિર્વાણં=મોક્ષં ચ ન ગચ્છતિ=નોપૈતિ ।

‘અત્તદ્વાગુરુઓ’ इत्यनेन पुद्गलानन्दित्व, ‘लुद्धો’ अनेन मायापरत्वं
तत्કરवृत्तित्व च प्रकटितम्, ‘दुत्तोसओ’ इत्यनेन चेप्सितवस्त्वप्राप्तौ सन्तोषा-
भावः सूचितः ॥ ३२ ॥

गुरुसमक्षापहारकमुक्त्वा गुरुपरोक्षतोऽपहारकमाह-‘सिया’ इत्यादि ।

मूलम्-^१सिया ^२एगइओ ^३लद्धुं, ^४विविहं ^५पाण-^६भोयणं ।

^१भद्गं ^७भद्गं ^८भोच्चा ^९विवन्नं ^{१०}विरसमाहरे ॥ ३३ ॥

छाया—स्यात् एककः लब्ध्वा, विविधं पान-भोजनम् ।

भद्रकं भद्रकं भुक्त्वा, विवर्णं विरसमाहरेत् ॥ ३३ ॥

સાન્યયાર્થઃ-‘एगइओ’=अकेला पूर्वोक्त स्वभाववाला रसलोलुपी साधु गोचरी
गया हुआ सिया=कदाचित्-कोई वस्तु ऐसा भी करे कि विविहं=नाना प्रकारके
पाणभोयणं=आहार-पानीको लद्धुं=पाकर (उसमेंसे) ‘भद्गं-भद्गं’=अच्छे-अच्छे
सरस आहारको भुच्चा=वहीं कहीं एकान्त स्थानमें खाकर विविन्नं=विकृत वर्ण-

पापકર્મકા ઉપાર્જન કરતા હૈ । વહુ ઇસ જન્મમેં સાધારણ, નીરસ આહારસે
તમી સન્તુષ્ટ નહીં હોતા, ન મોક્ષ પ્રાપ્ત કર સકતા હૈ ।

‘અત્તદ્વાગુરુઓ’ इस पदसे पुद्गलानन्दीपन, ‘लुद्धो’ पदसे
मायाचारमें परायणता तथा तत्करवृत्ति (चोरी) और ‘दुत्तोसओ’
पदसे अभीष्ट वस्तु न मिलने पर असन्तोष सूचित किया है ॥ ३२ ॥

गुरुसमक्षका अपहार कहकर अब गुरुके परोक्षका अपहार कहते हैं-
‘सिया’ इत्यादि ।

ઉપાળે ન કરે છે તે આ જન્મમા સાધારણ નીરસ આહારથી કદાપિ સંતુષ્ટ
ન થતા મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી

અત્તદ્વાગુરુઓ એ પદથી પુદ્ગલાનન્દીપણુ, લુદ્ધો પદથી માયાચારમા
પરાયણતા તથા તત્કરવૃત્તિ (ચોર્યવૃત્તિ) અને દુત્તોસઓ પદથી અભીષ્ટ વસ્તુ
ન મળવાથી ઉપજતો અસતોષ સૂચિત કર્યો છે (૩૨)

શુરૂં સંક્ષેપે અપહાર કહીને હવે શુરૂંની પરોક્ષનો અપહાર કહે છે-
સિયાં ઇત્યાદિ

साथे पाल घने आविष्कार बना हुआ तब आदि जिसमें बहुत ही ऐसे (वर्ण)
विरस=लवणादि रस सहित अन्ननादिको आहारे=उपाभयमें लावे ॥३३॥

टीका—स्यात्=कदाचित् एककः=कथित् रससोलुपी विविध पान-भोजन
सम्पन्ना मिताभययायेव यम-कुप्रचिदलसितप्रदेशे मद्रकं मद्रकम्=उत्कृष्टात्
बहुविधाआदिषु मद्रकं प्रशस्तयेव घृतपूराऽपूपादिक मन्त्रा विविध=विकृतम्
प्लवणकादिनिष्पन्न सुपादिवहुलं विरस=सम्पन्नाविरसयन्निष्ठमन्त्रादिकम् आहारे=
मानयेत् वसताविति शेषः ॥३३॥

एवं करणे किं प्रयोजनम् ? इत्याह—‘जाणतु’ इत्यादि ।

सूक्ष्म-जाणतु ता इमे समणा, आययद्दी अय मुणी

संतुहो सेवई पत, लुहविची सुतोसओ ॥३४॥

छाया—जानन्तु तावत् इमे भ्रमणाः आत्मार्या अयं मुनिः ।

सन्तुष्टः सेवते मान्ते, कस्यचित् सुतोपकः ॥ ३४ ॥

वह ऐसा क्यों करता है ? इसमें कारण कहते हैं—

सान्वयार्थः—ता=प्रथम इमे=ये उपाभयमें रहे हुए दूसरे समणा=साधु (सुमे इस
प्रकार) जाणतु=जानें कि अयं=यह मुणी=साधु आययद्दी=मोक्षार्थी-आत्मार्या है,
संतुहो=जैसा मित्र उसीमें सन्तोष करनेवाला लुहविची=सरस स्निग्धादि
आहारकी अभिलाषारहित सुतोसओ=योद्धे आहारसे भी सतोपी है और
पतं=वासी कुसी तथा निस्सार अन्नादिका सेवई=सेवन करता है ॥३४॥

कदाचित् कोई रससोलुपी साधु विविध प्रकारका पान भोजन
पाकर अच्छा अच्छा भोजन मिताभरीमें ही किसी एकान्त स्थानमें
लावे, और पाल चणक आदि अन्न-प्रान्त तथा बिना नमक मसालेका
ठंडा आहार उपाभयमें ले लावे ॥ ३३ ॥

ऐसा करनेका प्रयोजन कहते हैं—‘जाणतु’ इत्यादि ।

कदाचित् कोई रससोलुपी साधु विविध प्रकारका पान-भोजन भोजनीने
साधु-साधु सेवन मिताभरीमें ही केवल अन्न-स्थानमें लावे ले जाने पाल
अथवा आदि अन्न-प्रान्त तथा मीठा-मरवा विनाश नीरस ठंडा आहार उपाभयमें
ले लावे (३३)

जैसा करवाना प्रयोजन कहे है—आययद्दी इत्यादि

ટીકા—તાવત્=નિશ્ચયેન ઇમે=માનસપ્રત્યક્ષત્રિપયાઃ ઉપાશ્રયસ્થાઃ શ્રમણાઃ=સાધવઃ-‘અયં મુનિઃ આત્માર્થી=આત્મહિતાર્થી સન્તુષ્ટઃ=યથાલબ્ધસન્તોષી રક્ષત્તિઃ=સરસાઽનમિકાઙ્કી સુતોપકઃ=અલ્પેનાપિ પરિતોપશીલઃ પ્રાન્તં=પર્યુપિતં નિસ્સારં વાઽન્નાદિકં સેવતે’ ઇતિ માં જાનન્તુ ॥ ૩૪ ॥

કિમર્થે સ્વદોષગોપનમાચરતી ?-ત્યાઢ-‘પૂયણદ્વા’ ઇત્યાદિ ।

^૧મૂલ્મ-^૨પૂયણદ્વા ^૩જસોકામી, માણસમ્માણકામણ ।

^૪બહું ^૬પસવર્ડ ^૫પાવં, ^૭માયાસહ્લં ^૮ચ ^૯કુવ્વઈ ॥ ૩૫ ॥

છાયા—પૂજનાર્થઃ યશઃકામી, માનસમ્માનકામુકઃ ।

વહુ પ્રમૃતે પાપ, માયાશલ્યં ચ કુરુતે ॥૩૫॥

ઉપર્યુક્ત સાધુ કે દોષ વતાતે હૈ—

સાન્વયાર્થઃ—પૂયણદ્વા=વસ્ત્ર-પાત્રાદિસે સત્કાર ચાઢનેવાલા જસોકામી=અપને મહત્ત્વ ઓર પ્રસિદ્ધિકા ઇચ્છુક માણસમ્માણકામણ=માન-સમ્માનકા અમિલાપી સાધુ બહું=વહુત પાવં=પાપ-મોહનીયાદિ-કો પસવર્ડ=પૈદા કરતા હૈ, ચ=ઓર માયાસહ્લં=કપટરૂપ ભાવશલ્યકો કુવ્વઈ=ઉત્પન્ન કરતા હૈ । તાત્પર્યં યહ હૈ કિ-હૃદયમેં સુષ્વે હુણ વાળકે અગ્રભાગરૂપ દ્રવ્ય-શલ્યકી તરહ હૃદયમેં રહા હુઆ યહ માયારૂપ ભાવ-શલ્ય મનુષ્યકો, અનન્ત દુસ્સહ દુઃસ્વૉંકા કારણભૂત ચતુર્ગતિક સંસારમેં ઘૂમાતા હુઆ અવિચલશાન્તિમય સુખસે વશ્ચિત કર દેતા હૈ ॥૩૫॥

યે ઉપાશ્રયમેં સ્થિત સાધુ મુજે એસા સમજેં કિ—‘યહ સાધુ આત્માર્થી હૈ, જૈસા મિલા ડસીમેં સન્તોષી હૈ, સરસ આહારકી આકાંક્ષા નહીં કરતા, થોડે હી આહારસે સન્તુષ્ટ હો જાતા હૈ ઓર સારરહિત ઠંઢા અન્ત-પ્રાન્ત આહારકા સેવન કરતા હૈ’ ॥૩૪॥

અપના દોષ છિપાતા ક્યોં હૈ? સો કહતે હૈં—‘પૂયણદ્વા’ ઇત્યાદિ ।

આ ઉપાશ્રયમા રહેલા સાધુ મને એવો માને કે—‘આ સાધુ આત્માર્થી છે, એવો આહાર મળ્યો તેમા સતોષ માનનારો છે, સરસ આહારની આકાંક્ષા કરતો નથી થોડા જ આહારથી સતુષ્ટ થઈ જાય છે, અને સારરહિત ઠંડા અત-પ્રાન્ત આહારનું સેવન કરે છે,’ (૩૪)

પોતાના દોષ કેમ છુપાવે છે? તે કહે છે—પૂયણદ્વાં ઇત્યાદિ

टीका—पूजनार्थ = पूजन = वस्त्र पात्राऽन्न-पानादिना सत्कारः स एवार्थः प्रयोजनं यस्य स तथोक्तं प्रसस्तवस्तूपमोगार्थीत्यर्थः, अत एव यद्वैकाशी = वै = स्वमाह्वप्रसिद्धिस्तत्कामयते = इच्छतीति 'अहो! अयमेष सा' इत्येवं प्रसस्तवस्त्रमिलापीत्यर्थः, मानसम्मानकामुकः = मानश्च सम्मानमेति मान-सम्मानौ त्वाकामुक इति विग्रहः, तत्र मानः = अभ्युत्थानादिलक्षण आदरः, सम्मानः = गुणोत्कीर्णनेन गौरवप्रकटनम्, आदरगौरवमिलापक इत्यर्थः। एवं कुर्वन् साधु किं सम्पादयती? स्याद् बहु = मयूत पापं = दुष्कृतं प्रमृते = जनयति, च = पुनः माय-स्रवणं = माया = शठधेन मनोवाक्यामवृत्तिः, सैव स्रवणं = स्रव्यते = बाध्यते पीडयते। आत्माऽनेनेति विग्रहः, मायालक्षण भावस्य कुरुते = उत्पादयति, हृदयनिलस-शुद्धितवाप्राग्रूपद्रव्यस्रव्यवर्दिदमायारूपं भावस्रव्यं हृदयस्थितं सत् निरन्तराऽनन्त-बुत्सहदुःखकारणीभवत् चतुर्गतिकसंसारे भ्रामयत् अविचलशान्तिमुत्साद् एतरीकरोति तादृश साधुमिति भावः ॥३५॥

अच्छे-अच्छे वस्त्र पात्र अन्न पान आदिसे अपना सत्कार चाहनेवाला, प्रशस्त वस्तुओंके भोगका लोलुपी, 'अहो! यह वही है' ऐसे प्रशस्त अमिलापी, मान (आनेपर खड़ा होजाना) तथा सम्मान (गुणगान द्वारा गौरव प्रगट करना) की इच्छावाला साधु बहुत पापोंको तथा कपटरूप मायाशक्त्यको उत्पन्न करता है। छातीमें जुमकर वहीं हृद जानेवाले द्रव्य-शक्त्य (तीरकी नौक) की तरह हृदयमें स्थित मायारूप भाव-शक्त्य निरन्तर असीम व्यथाका कारण होता है, तथा चतुर्गति संसारमें इधर उधर भटकता हुआ अविचल शान्तिमय सुखसे उस साधुको वञ्चित (अलग) कर देता है ॥३५॥

सात-सात वस्त्र पात्र-अन्न-पान आदिसे अपना सत्कार चाहनेवाला, प्रशस्त वस्तुओंका भोगने लोलुपी- 'अहो! जो आ व है' जैसा प्रशस्त अमिलापी, मान (आवता व ऊँचा धर्म वस्तु) तथा सम्मान (गुणगानद्वारा गौरव प्रकट करने) की इच्छावाला साधु मयूत पापोंको तथा कपटरूप माया-शक्त्यको उत्पन्न करे छे। छातीमें पीसीने त्वा व तूरी जगत्त द्रव्य-शक्त्य (तीरकी नौकी) की पीछे हृदयमा रहने मायारूप भाव-शक्त्य निरन्तर असीम व्यथानु शक्त्य होने छे तथा चतुर्गति संसारमें अदी-तदी भटकाता अविचल शान्तिमय सुखकी जे साधुने वञ्चित (रहित) करी नांजे छे (३५)

मद्यपानप्रतिषेधमाह—‘सुरं वा’ इत्यादि ।

^{५ ६ ७ ८ १० १२ १३}
मूलम्—सुरं वा, मेरगं वावि, अन्नं वा मज्जगं रसं ।

^{१३ १५ १५ १ ३ ६ २}
ससक्खं न पिवे भिक्खू, जसं सारक्खमप्पणो ॥ ३६ ॥

छाया—सुरां वा मेरकं वाऽपि, अन्यद् वा माद्यकं रसम् ।

ससाक्षि न पिवेद् भिक्षुः, यशः संरक्षन् आत्मनः ॥३६॥

अत्र मद्यपान का दोष बताते हैं—

सान्वयार्थः—भिक्खू=साधु अप्पणो=अपने जसं=सयमको सारक्खं=

वचाता हुआ सुरं=गौड़ी, माध्वी और पैष्टी, इन तीनों प्रकारकी मदिराको वा=‘वा’ शब्दसे अथवा वारहों प्रकारकी मदिराको वावि=तथा मेरगं=सरकेको अन्न वा=और भी दूसरे प्रकारके मज्जगं=मदजनक भग गांजा अफीम चरस आदि मादक रसं=रस-द्रव्य-को ससक्खं=केवली भगवान् की साक्षीसे अर्थात् उनका ज्ञान सर्वव्यापक होनेसे एकान्तमें भी न पिवे=नहीं पिये ॥ मदिराके वारह भेद इस प्रकार हैं—(१) महुआ, (२) फणस, (३) द्राख, (४) खजूर, (५) ताड (ताडी), (६) गन्ना=शेरडी, (७) धावडीके फूल, (८) मक्खियोंकी शहद, (९) कैठ (कठोती), (१०) मधु (अन्य प्रकारकी शहद), (११) नारियल, और (१२) पिष्ट (आटा), मदिरा इन वारह वस्तुओंसे बनती है ॥३६॥

टीका—भिक्खुः आत्मनः=स्वस्य यशः=सयम सरक्षन् सुरां=मदिरां, सा च त्रिविधा-गौड़ी, माध्वी, पैष्टी चे’ति । तत्र गौड़ी=गुडनिष्पादिता, माध्वी=मधु- (महुडा) संपादिता, पैष्टी=व्रीह्यादिपिष्टनिर्गतेति । यद्वा ‘पिष्टेण सुरा होइ’ इति

मद्य-पानका निषेध कहते हैं—‘सुरं वा’ इत्यादि ।

जो साधु अपने संयमकी रक्षा करना चाहते हैं उन्हें मदिरा या सिरका एकान्तमें भी कदापि न पीना चाहिए । मदिरा तीन प्रकारकी है (१) गौड़ी (२) माध्वी और (३) पैष्टी । गुड़से बनाई हुई गौड़ी, महुआसे बनाई हुई माध्वी तथा धान्य आदिके पिष्ट (आटे) से बनाई हुई पैष्टी कहलाती है । ‘पिष्टेण सुरा होइ’ इस वचनसे यही जान पड़ता है कि—

मद्यपाननो निषेध कडे छे—सुरं वा० इत्यादि

जे साधु पीताना सयमनी रक्षा करवा छे ते छे, ते छे मदिरा या सरके। अकालमा पणु कदापि पीवे न जे छे मदिरा त्रय प्रकारनी छे (१) गौड़ी, (२) माध्वी, (३) पैष्टी गोणमाथी जनावेदी गौड़ी, महुडा माथी जनावेदी माध्वी तथा धान्य आदिना पिष्ट (आटा) माथी जनावेदी पैष्टी कडेवाय छे

પવનાદ્ વ્રીહાદિપિષ્ટનિર્ઘૃષૈષ મુરેત્પુન્યતે । ધન્ન્રાસામિર્થ મયમિતિ ચ । મેરક-
સરફાનામધ્યે મધમ્ । અન્યદ્વા માધર્ક-મવજનકં રસમ્ । માધ્વરુપેન દ્વાદશવિ-
મધસ્ય તવિતરસ્ય વિજયાદેષ સર્વસ્ય સંગ્રહઃ, મદુક્તમિતરમ્-મદ્દેતુવ્રનદ્રસ્ય મધ-
મિત્યમિધીયતે' इति । દ્વાદશવિધમધ્યાનિ યથા—

“ માધ્વીકં પાનસં દ્રાક્ષ, સ્વાર્જૂર સાલ્મૈસવમ્ ।

મેરેય માશિકં ટાકું, માધુકં નારિકેસનમ્ ॥૧॥

મુલ્યમમ્નિકારોત્થં, મધ્યાનિ દ્વાદશૈષ ચ । ” इति ।

પતત્સર્વ મુરાદિકં સસાક્ષિ ન પિબેત્, સાક્ષિભિઃ કેવલ્યાદિભિઃ સદેસિ સસાક્ષિ

ધાન્ય આદિકે આદેસે મદિરા બનતી હૈ । અથવા પેષ્ટી મદિરા ‘ધન્ન્રાસ’
નામની મદિરા સમજાવી જાણિય । इनके सिवाय भग गौजे भादि
और कोई भी नशैसी वस्तुका साधुको खेवन नहीं करना चाहिए
जैसा कि कहा है—‘मदके कारण-स्वरूप पिबले हुए पदार्थको मद्य कहते हैं ।’
मद्य बारह प्रकारके समझने चाहिए वे ये हैं—

“(१) महुआका, (२) पनसका, (३) दाखका, (४) खजूरका, (५)
ताड़का (ताड़ी), (६) सठिका, (७) मेरेय औ घाबड़ीके फूलका, (८)
माक्षिक (मक्खियोंकी शहद) का, (९) दंक (कवीठ-कैय) का, (१०)
मधुका, (११) नारियलका और (१२) पिष्ट (आदे) का बना हुआ
मद्य । ये मद्यके मुख्य भेद बारह हैं । ”

इन सबको કેવલી ભગવાનની સાક્ષીસે ન પિયે । કેવલ ભગવાનની

પિષ્ટેષ મુરા હોઈ એ વજનથી એમ માણ્ય પડે ॥ કે-ધા-વ આદિયા આદ્યથી
મદિયા બને છે અથવા પેષ્ટી મદિરા ‘ધન્ન્રાસ’ નામની મદિરા સમજાવી એમને
તે ઉપદાત આમ, ગભિ, બીલ-બીલ કોઈ પણ કેરી વસ્તુનું સેવન કરુ
ન શકે; એમકે કહ્યું છે કે—

મદ્યા કારણ સ્વરૂપ પીમળેલા પદાર્થને મધ કહે છે ’ મધ બાર પ્રકારના
સમજવા, તે નીચે મુજબ—

“(૧) મહુઆનો, (૨) ફલુસનો, (૩) દાસનો (૪) ખજૂરનો (૫) તાડનો
(તાડી), (૬) મેરડીનો, (૭) મેરેય-ધાબડીનાં ફૂલનો, (૮) માક્ષિક-મધનો (૯) દંક
(કાકા)નો (૧૦) મધુનો, (૧૧) નારિયેળનો, અને (૧૨) પિષ્ટ (આદા) નો
બનેલો મધ એમ મધના મુખ્ય સેદ બાર છે

એ બધાને કેવલી ભગવાનની સાક્ષીએ પીએ નહિ. કેવળી ભગવાનની સાક્ષી

केवलयादीनां साक्षित्वं कदापि कचिदपि प्रतिरोद्धुमशक्यं, तेषां सर्वज्ञत्वात्सर्वदर्शि-
त्वाच्च, तेन एकान्तेऽपि न पिवेदित्यर्थः ॥३६॥

मूलम्—पियए एगओ तेणो, न मे कोई वियाणइ ।

तस्स पस्सह दोसाइं, नियडिं च सुणेह मे ॥ ३७ ॥

छाया—पिबति एककः स्तेनः, न मे कोऽपि विजानाति ।

तस्य पश्यत दोषान्, निवृत्तिं च शृणुत मे ॥३७॥

सान्वयार्थः—तेणो=जो भगवानकी आज्ञाके बिना ग्रहण करनेवाला होनेके कारण चोर साधु एगओ=अकेला, एकान्तमें रहा हुआ अर्थात् अपने सहचर धर्मको भी छोड़ा हुआ, 'मे=मेरे-इस मदिरापान-को या मुझे कोई=कोईभी न वियाणइ=नहीं जानता है' (ऐसा समझ कर) पियए=मदिरा पीता है, तस्स=उस साधुके दोसाइं=संयममें मलिनता पैदा करनेवाले दोषोंको पस्सह=देखो, च=और नियडिं=एक कपटको छिपानेके लिए किये जानेवाले दूसरे कपटको मे=मेरेसे सुणेह=सुनो ॥३७॥

टीका—'पियए' इत्यादि । यः स्तेनः तीर्थङ्करानादिदृष्टत्वेनाऽदत्ताऽऽदायित्वाच्चौरः, एककः=एकान्तस्थितः आत्मसहचरं धर्ममपि विहाय वर्तमानः सन् 'न मे=न मां, न मम सुरादिपानं वा कोऽपि विजानाति' इति मत्वा पिबति=गल-विलासःसयोगानुकूलव्यापारविषयं करोति सुरादिकमिति शेषः, तस्य=द्रव्यलि-

साक्षी कभी कहीं नहीं रुक सकती, क्योंकि वे सर्वदर्शी हैं, अतः तात्पर्य यह हुआ कि एकान्तमें भी मद्य न पिये ॥ ३६ ॥

'पियए' इत्यादि । हे शिष्य ! भगवान् तीर्थङ्करकी आज्ञाके बिना ग्रहण करनेवाला, अत एव चोर, आत्माके सहचर धर्मको भी त्याग कर एकान्तमें स्थित होकर ऐसा समझता है कि—'मुझे या मेरे मदिरा-पानको कोई नहीं जानता' ऐसा जानकर मदिरा-पान करता है, उस द्रव्यलिङ्गी

कदापि क्याय शोकाती नथी, कारणु डे ते सर्वदशीं छे, ओटले तात्पर्य ओ छे डे ओकातमा पणु मद्य पीवो नडि (३६)

पियए० इत्यादि हे शिष्य ! भगवान् तीर्थङ्करनी आज्ञा बिना ग्रहण करनेवाले चोर, आत्माना सहचर धर्मने पणु त्यागीने ओकातमा स्थित थधने ओम समझे छे डे—'मारा आ मदिरापानने डेअ नणुत्तु नथी' ओम समझने ने मदिरापान करे छे ते द्रव्यलिङ्गी साधुना संयमने दूषित करनेवाली चेष्टाओ

જિનઃ સાધોઃ દોષાન્-સંયમમાશ્નિન્યકારિચેષ્ટાનિષેપાન્ પશ્યતઃ-જ્ઞાનવિપરીતસ્ય
 ચ-પુનઃ નિકૃતિઃ-પૂર્વકૃતકપટાવરજાય કપટાન્તરકરણસક્ષ્ણો માયા, પ્રથમકર
 મુદ્રાપાન, દ્વિતીયમદ્યુતમાપણેન તત્સંગોપનમિતિ માનઃ, એ-મમ નિકપતઃ-સક્ષ્ણમ્
 મૃણુત-મક્ષ્ણગોચરીકૃતસ્ય । શુકઃ શિષ્યાનામન્ય કથયતીતિ માનઃ ॥૩૫॥

પૂર્વપ્રતિજ્ઞાતદોષાનુપવર્ણયતિ-‘વદુર્હ’ ઇત્યાદિ ।

મૂઝ્ય-વદુર્હ સુંદરિયા તસ્સ, માયા મોસ ચ મિક્ષુણો ।

અયસો ય અનિષ્ઠાણ, સયય ચ અસાદુયા ॥ ૩૮ ॥

જાયા-વર્દતે શૌષ્ઠિકા તસ્ય, માયા શુપા ચ મિષ્ણોઃ ।

અયશ્ચ અનિર્વાણ, સતત ચ અસાધુતા ॥૩૮॥

સાન્ન્યપાર્યઃ-તસ્સ-તસ મદિરા પીનેવાણે મિક્ષુણો-સાધુકી સુંદરિયા
 મધપાન સંબન્ધી આસક્તિ માયા-કપટ ચ-ઔર મોસ-શુઠ અયસો-અપકીર્તિ
 ય-તવા અનિષ્ઠાણ-અશુભિ, એ સહ દોષ સંયય-નિરન્તર વદુર્હ-વદતે રાવં
 ચ-ઔર (આસિર ઉસકે) અસાદુયા-અસાધુતા હો મારી હૈ, અર્થાત્ ૫
 અસાધુપનકો માત્ર હો જાતા હૈ, યાની વારિશ્ચસે અદ્ય હો જાતા હૈ ॥૩૮॥

ટીકા-તસ્ય-મુદ્રાપાયિનઃ મિષ્ણોઃ-સાધોઃ સતત-નિરન્તરં શૌષ્ઠિક-મધ
 પાનવિપયાસક્તિઃ, ચ-પુનઃ, માયા-નિકૃતિઃ, શુપા-અસત્સ્વમાપણમ્, યદ્વા ‘માયા’

સાધુકે સંયમકો દર્શિત કરનેવાલી ચેષ્ટાઓ (દોષો) કો તો દેસો
 એક તો મદિરાપાનકા માયાવાર, ફિર ઉસે છુપાનેકે લિપ્ત દુસરે અન્ય
 માયાવાર ઔર મૃપાવાદ આલેખા સેવન કિયા જાતા હૈ સો મુઝસે
 સુનો, અર્થાત્ શુકમહારાજ શિષ્યકો આમન્ત્રિત કરકે કથન કરતે હૈ ॥૩૭॥

પૂર્વપ્રતિજ્ઞાત દોષ કહતે હૈ-‘વદુર્હ’ ઇત્યાદિ ।

મદિરાપાન કરનેવાલા સાધુ સદા મદિરા પીનેમ્ હી મગ્ન રહતા હૈ ।
 વહ માયાવાર કરતા હૈ, મૃપા ચોલતા હૈ, અથવા કપટ-સહિત શુઠ

(દોષ)ને તે બુજો । એક તે મદિરાપાનને માયાવાર, જાણી તેને છુપાવવા
 માટે બીજા અનેક માયાવાર અને મુપાવાદ આલેખ સેવન કરવામાં આવે છે તે મારી
 પસેથી અલગ-અર્થાત્ શુદ્ધ મદ્યવાર શિષ્યને આમન્ત્રિત કરીને કથન કરે છે (૩૭)

પૂર્વપ્રતિજ્ઞાત દોષ કહે છે-વદુર્હ ૦ ઇત્યાદિ.

મદિરાપાન કરનાર સાધુ સદા મદિરા પીવામાં જ મગ્ન રહે છે. તે અન્ય
 વાર કરે છે મુપા બોલે છે અથવા કપટસહિત શુદ્ધ બોલે છે દુરાચારી ડોકાને

મોસં' इत्येकं पदं तेन मायया सह मृषा मायामृषा=परप्रतारणपूर्वकमसत्यभाषण-
मित्यर्थः, च=पुनः, अयशः=असद्वृत्तत्वेनाऽपकीर्तिः, अनिर्वाणम्=अनुपशान्तिर-
वृत्तिः उत्तरोत्तरस्पृहावर्द्धनात्, च=तथा असाधुता=असंयतत्वं साधुचिताचार-
राहित्येन साधुपदाऽनर्हत्वमित्यर्थः, वर्द्धते=वृद्धिं गच्छति ।

‘सुडिया’ इत्यनेन मघપાયિનો મઘાસક્તિરપરિહાર્યા ભવતીતિ સૂચિતમ્ ।
મઘાસક્તૌ સત્યાં માયા મૃષા ચ કદાપિ તં ન વિજઘાતિ, માયામૃષાઞ્ચૈૌ સ્વપરપક્ષે
નિન્દાઽવશ્યમ્ભાવિની, નિન્દાયામપિ સત્યાં મઘપાનાસક્તસ્યાઽનિર્વૃત્તિઃ સાહચર્ય
ન મુશ્ચતિ, તથા મતિ સર્થા સાધુપદાનધિકારિત્વમુપજાયતેતતઃ સર્વાનર્થમૂલં
મઘપાનમિતિ બોધ્યમ્ ॥૩૮॥

યોલતા હૈ । દુરાચારી હોનેકે કારણ उसकी अपकीर्ति फैल जाती है ।
उसकी लोलुपता अधिकाधिक बढ़ती चली जाती है—उसे कभी तृप्ति
नहीं होती । तथा मुनिके योग्य आचरणसे हीन होनेके कारण वह साधु
कहलाने योग्य नहीं रहता, अतः उसकी असाधुता बढ़ती है ।

‘सुडिया’ पदसे यह सूचित किया है कि शराबीकी शराब पीनेकी
आदत छूटनी कठिन होती है । मदिरामें आसक्ति होने पर माया-मृषा
मदिरापायीका काना-पीछा नहीं छोड़ती, अर्थात् वह माया-मृषा दोषोंमें
तत्पर रहता है । माया और मृषाकी वृद्धि होनेपर स्वपक्ष परपक्षमें
निश्चय ही निन्दा होती है और निन्दा होनेपर भी मदिरा पानमें मस्त
होकर मदिरा-पान नहीं त्यागता । ऐसी अवस्थामें वह साधु कहलाने
योग्य बिलकुल ही नहीं रहता ॥ ३८ ॥

કારણે તેની અપકીર્તિ ફેલાઈ જાય છે, એની લોલુપતા અધિકાધિક વધતી જાય છે,
તેથી કદાપિ તૃપ્તિ થતી નથી મુનિને યોગ્ય આચરણથી હીન હોવાને કારણે
એ સાધુ કહેવાવાને યોગ્ય નથી રહેતો, એટલે એની અસાધુતા વધે છે.

‘सुडिया’ शब्दથી એમ સૂચિત કર્યું છે કે શરાબીની શરાબ પીવાની
આદત છૂટવી કઠિન હોય છે મદિરામા આસક્તિ થતા માયા-મૃષા મદિરાપાન
કરનારનો પીછો છેડતી નથી, અર્થાત્ એ માયા-મૃષા દોષોમા તત્પર રહે છે માયા
અને મૃષાની વૃદ્ધિ થતા સ્વ-પક્ષ પર-પક્ષમા જરૂર નિંદા થાય છે, અને નિંદા થતા
છતા પણ મદિરાપાનમા મસ્ત થઈને તે મદિરાપાન ત્યાગતો નથી એવી અવસ્થામા
તે જરાએ સાધુ કહેવાવાને યોગ્ય રહેતો નથી (૩૮)

उक्तमेवार्थे प्रकारान्तरेण ब्रह्मयति-‘निचुचिगो’ इत्यादि ।

मूत्रम्-निचुचिगो जहा तेणो, अत्तकम्ममेहिं दुम्मई ।

तारिसो मरणत्तेऽपि, नाराहेइ सवर ॥ ३९ ॥

छाया—निस्पोषिणः यथा स्तेनः, आत्मकर्मभिर्दुर्मतिः ।

तादृश मरणात्तेऽपि, न आराधयति संवरम् ॥ ३९ ॥

सान्वयार्थः—जहा=मिस प्रकार तेणो=घोर अत्तकम्ममेहिं=अपने किये ।

दुमरिणोसे निचुचिगो=इमेशा व्याकुल बना रहता है, उसी व
तारिसो=मदिरा पीनेवाला वह दुम्मई=दुर्बुद्धि साधु भी नित्य ठी
बना रहता है, फिर वह मरणत्तेऽपि=मरण समय तक भी संवर=संवरण
चारित्र्यको नाराहेइ=नहीं आराध सकता है, अर्थात् वह साधु भिन्नभीम
चारित्र्यसे शक्ति रहता है ॥ ३९ ॥

टीका—यथा स्तेनः=तस्करः आत्मकर्मभिः=स्वकीयदुमरितैः निस्पोषिणः
सदा व्याकुलः शिषोपशान्तिरहितो भवति, तादृशः=स्तेनसदृशः, यथा चौरः
‘मदीयमिदं दुमरितं कोऽपि मा विधातु, अन्यथा राजगृहीतस्य मम प्रत्याप-
हारो भवे’ इति चिन्तया क्वाचिदपि चेतसि नोपशान्तिं गच्छति, तथा मद्यसेवी
साधुरपि स्वकीये दुमरिते मगटिते सति पूजामविष्ठाविप्रविपातशक्त्या स्वक-

इसी शिष्यको दूसरी तरहसे कहते हैं-‘निचुचिगो’ इत्यादि ।

जैसे घोर अपने कुकर्मोंके कारण सदा व्याकुल बना रहता है अर्थात्
उसे सदा यही भय बना रहता है कि मेरे कुकर्मोंको कोई जान न ले,
नहीं तो राजा मुझे पकड़ लेगा और प्राणोंसे हाथ धोना पड़ेगा । इस
प्रकारकी चिन्तासे घोरके चित्तमें सदा धुक धुकी (खल-पल्ली) मची
रहती है । उसी प्रकार मदिरा-पान करनेवाले मुनिके मनमें इमेशा
असमाधिरहती है कि—कहीं मेरा मदिरा पानका बुराचार प्रगट न हो जाय,
नहीं तो मान सम्मान सब भिट जायगा । इस प्रकारकी आशंकासे वह

जो विषयने भील हीते ठके छे-निचुचिगो० इत्यादि ।

जैम धिर पोटाना कुंभिने करछे सदा व्याकुल रहता है छे अर्थात्
तेने सदा जेवो भय रहे छे छे आशा कुंभिने केस भव्यी न ले, नकि तो
राज्य भने पकड़ी छेछे जने प्राण गुमावना पड्यो । जे प्रकारनी चित्तधी आस्था
चित्तभां सदा भणखण्ट भव्यी छे छे जेव हीते भविस्यपान करनार मुनिग
मनभा इमेशा असमाधि रहे छे छे—कहाँ भास भविस्यपानने कुसचार प्रगट न
पड व्यय नकि तो मान सम्मान जणु नारा पड्यो । जे प्रकारनी आशंकासे ते

દુષ્કૃતસંગોપનાય નવનવમાયામૃષાકલ્પિતવચનરચનાદિનાનાપ્રકારકોપાયમનુસં-
દધાનો ન જાતુ સંયમસમાધિમધિગચ્છતીતિ ભાવઃ । દુર્મતિઃ=વિપર્યસ્તબુદ્ધિઃ
સાધુઃ, મરણાન્તેઽપિ મરણાવધિસમયેઽપિ સંવરં=સર્વસાવચ્ચવિરતિલક્ષણં ચારિત્રં
કદાપિ નારાધયતિ=ન નિષ્પાદયતિ, ચારિત્રસાધકશુદ્ધપરિણામાભાવાત્ ।

‘નિચ્ચુન્નિવગ્ગો’ ઇત્યનેન પાપાત્મનાં નિત્યશક્લિતત્વં સૂચિતમ્ । ‘દુમ્મઈ’-
પદેન વ્યસનિના મતિમાલિન્યમવશ્યમ્ભાવીત્યાવિષ્કૃતમ્ ॥ ૩૯ ॥

^૨મૂલમ્-^૬આયરિ^૫ નારા^૬હે^૩ઈ^૩ સમ^૧ણે^૧ અ^૧વિ^૧ તારિ^૧સો^૧ ।

^૬ગિ^૬હ^{૧૨}ત્થા^{૧૩} વિ^૭ ણં^{૧૧} ગરિ^{૧૦}હંતિ, જે^{૧૦}ણ^{૧૦} જાણંતિ તારિસં ॥ ૪૦ ॥

છાયા—આચાર્યાન્ નારાધયતિ, શ્રમણાંશ્ચાપિ તાદૃશઃ ।

ગૃહસ્થા અપિ તં ગર્હન્તે, યેન જાનન્તિ તાદૃશમ્ ॥૪૦॥

સાન્વયાર્થઃ—તારિસો=ઉસ-પૂર્વોક્ત-પ્રકારકા દુરાચારી સાધુ આયરિ=
રત્નાધિકોંકો અવિ ય=તથા સમણે=સાધુઓંકો મી નારાહેઈ=વિનય વૈયાવચ્ચ
આદિસે નહીં આરાધ સક્તા હૈ, જેણ=જિસ કારણસે ગિહત્થા વિ=ગૃહસ્થ મી ણં=

અપને કિયે હુણ દુરાચારકો છિપાનેકે લિણ માયાચાર ઔર અસત્ય
આદિકે નયે-નયે ઉપાય સોચા કરતા હૈ । ઉસકી સંયમ સમ્બન્ધી સમાધિ
કિસી પ્રકાર મી નહીં રહતી । ંસા દુર્બુદ્ધિ સાધુ મૃત્યુકી અવધિકે
સમય મી સર્વસાવચ્ચયોગકે ત્યાગરૂપ સંવર કી આરાધના નહીં
કરતા, ક્યોંકિ ઉસકે વૈસે વિશુદ્ધ ભાવ નહીં હોતે ।

‘નિચ્ચુન્નિવગ્ગો’ ઇસસે ંસા સૂચિત કિયા હૈ કિ પાપી સદા સશંક
રહતા હૈ । ‘દુમ્મઈ’ પદસે ગ્રહ પ્રગટ કિયા હૈ કિ કુવ્યસનીકી મતિમેં
મલિનતા અવશ્ય આજાતી હૈ ॥ ૩૯ ॥

પોતાના દુરાચારને છુપાવવાને માયાચાર અને અસત્ય આદિના નવા નવા
ઉપાયો વિચાર્યા કરે છે એની સંયમ સળધી સમાધિ કોઈ પ્રકારે રહેતી નથી
એવો દુર્બુદ્ધિ સાધુ મૃત્યુની અવધિના સમયે પણ સર્વસાવચ્ચયોગના ત્યાગરૂપ
સંવરની આરાધના કરતો નથી, કારણ કે તેના એવા વિશુદ્ધ ભાવ થતા નથી

નિચ્ચુન્નિવગ્ગો શબ્દથી એમ સૂચિત કરવામા આવ્યું છે કે પાપી સદા
સશંક રહે છે દુમ્મઈ શબ્દથી એમ પ્રકટ કર્યું છે કે દુર્વ્યસનીની મતિમા મલિ-
નતા અવશ્ય આવે છે (૩૯)

उसे तारिसं=उस प्रकारका अर्थात् मद्य पीनेवाला जाणंति=जानते हैं (आवे उसकी) गरिहंति=निन्दा करते हैं ॥४०॥

टीका—‘आयरिए’ इत्यादि । तादृशः=पुरोदीरितदुराचारशीलः साधुः आचार्यान् अपिच भ्रमणान्=रत्नाधिकान् साधून् नाराभयति कलुषितान्-करणत्वादिति भावः, येन हेतुना गृहस्था अपि तादृशः=तथाविधं दुराचारिणं जानन्ति तेन हेतुना यं=तं साधु गृहन्ते=निन्दन्ति, स सकलजननिन्दनीयो मन्तीति श्रुत्यर्थः ॥ ४० ॥

अकृत्यसेषिदोषानुपसहरमाह—‘एवं तु’ इत्यादि ।

मूलम्—एव तु अगुणप्येही, गुणाण च विवर्ज्य ।

तारिसो मरणतेवि, नाराहेइ सवरं ॥ ४१ ॥

छाया—एव तु अगुणप्येही, गुणानां च विवर्जकः ।

तादृश मरणतेऽपि, नाराभयति संवरम् ॥४१॥

सान्वयार्थः—एवं तु=इस प्रकार अगुणप्येही=प्रमादादि दोषोंका ग्रहण करनेवाला च=और गुणाण=ज्ञानादि गुणोंका विषयज्ञ ए=स्थानी तारिसो=उस प्रकारका साधु मरणतेवि=मरणकालमें भी संवर=संवर-चारित्र्यकी नाराहेइ=आश्रयना नहीं कर सकता ॥४१॥

टीका—एवम्=उक्तरीत्या तु अगुणप्येही=दोषदर्शी प्रमादादिदोषनिरत

‘आयरिए’ इत्यादि । ऐसा दुराचारी साधु आचार्य तथा रत्नाधिक भ्रमणकी भी आराधना नहीं करता, क्योंकि उसका अन्तःकरण कलुषित होजाता है, जिससे कि गृहस्थ भी उस साधुको पदपान सेते हैं और उसकी निन्दा करते हैं । तात्पर्य यह है कि ऐसा साधु सफल निन्दनीय बन जाता है ॥ ४० ॥

‘एवं तु’ इत्यादि । प्रमाद आदि दोषोंमें लीन, सम्पगुणान-दर्शन

आयरिए० इत्यादि । जेवो दुराचारी साधु आचार्य तथा रत्नाधिक भ्रमणकी भी आराधना करते नहीं, कारण है जेनुं अन्तःकरण कलुषित यद्यपि ए, जेही गृहस्थ पण जे साधुने पितामही से उ जने जेही निन्द करे उ तादृश जे उ है जेवो साधु सोने निन्दनीय जनी जय उ (४०)

एवं तु० इत्यादि । प्रमाद आदि दोषोंमें लीन, सम्पगुणान-दर्शन-अरि

इत्यर्थः, गुणानां च=ज्ञानदर्शनचारित्र्यलक्षणानां क्षान्त्यादीनां वा विवर्जकः=परि-
त्याजकः गुणाऽनाराधक इत्यर्थः, तादृशो मरणान्तेऽपि संवरं नाराधयतीति
व्याख्यातपूर्वं सुगमं चेति ॥ ४१ ॥

पूर्वोक्तदोषपरित्यागिनो गुणानाह-‘तवं’ इत्यादि ।

મૂલમ્-તવં કુવ્વઙ્ મેહાવી, પળીયં વજ્જણ રસં ।

મજ્જપ્પમાયવિરઓ, તપસ્વી અહુક્કસો ॥ ૪૨ ॥

છાયા—તપઃ કુરુતે મેઘાવી, પ્રણીતં વર્જયતિ રસમ્ ।

મઘપ્રમાદવિરતઃ, તપસ્વી અત્યુત્કર્ષઃ ॥૪૨॥

સાન્વયાર્થઃ—મજ્જપ્પમાયવિરઓ=જો મઘ ઔર પ્રમાદસે રહિત તવસ્વી=
તપસ્વી સાધુ મેહાવી=આગમોક્ત મર્યાદામેં ચલનેવાલા અહુક્કસો=ધમંડ નહીં
કરતા હુઆ તવં=તપસ્યા કુવ્વઙ્=કરતા હૈ, (ઔર) પળીયં=સ્તિગ્ધ રસં=રસવાલે
પદાર્થ ઘી દૂધ વેવર આદિકો વજ્જણ=ત્યાગતા હૈ ॥૪૨॥

ટીકા—યઃ તપસ્વી=સાધુઃ મઘપ્રમાદવિરતઃ=માદયતિ=વિવેકવિકલીકરો-
ત્યાત્માનમિતિ મઘં=માદકદ્રવ્યં, તદેવ પ્રમાદજનકત્વાત્પ્રમાદ इति મઘપ્રમાદસ્ત-
સ્માદ્વિરતસ્તદ્વર્જક इत्यર્થઃ, મેઘાવી=આગમોક્તવિધ્યનુસ્મરણશીલઃ સંયમમર્યાદાઽ-
વસ્થિત इत्यર્થઃ, અત્યુત્કર્ષઃ=ઉત્કર્ષઃ=‘અહં તપસ્વી’-ત્યાગ્યભિમાનસ્તમતિક્રમ્ય=
ઉલ્લઙ્ઘ્ય=પરિત્યજ્યવર્તત इति અત્યુત્કર્ષઃ, તપઃપ્રધાનગુણાભિમાનશૂન્યઃ સન્ તપઃ=

ચારિત્ર તથા ક્ષાન્તિ આદિ ગુણોંકા ત્યાગ કરનેવાલા એસા સાધુ મૃત્યુ-
સમય મી સંવરકી આરાધના નહીં કરતા ॥ ૪૧ ॥

पूर्वोक्त दोषोंके त्यागीके गुण कहते हैं—‘ तवं ’ इत्यादि ।

જો તપસ્વી સાધુ આત્માકો વિવેક-વિકલ ઘનાનેવાલે શરાબસે વિરત
રહતે હૈ, પ્રવચન-પ્રતિપાદિત સંયમ-મર્યાદામેં સ્થિત હૈ, ‘ સબસે ઘડા
તપસ્વી મેં હી હૂં ’ એસા તપકા દર્પ (અભિમાન) નહીં કરતે હુણ ચતુર્થ

તથા ક્ષાન્તિ આદિ ગુણોના ત્યાગ કરનાર એવો સાધુ મૃત્યુ સમયે પણ સંવરની
આરાધના કરતો નથી. (૪૧)

पूर्वोक्त दोषोना त्यागीना शुभ्र कहे छे—तवं० इत्यादि

એ તપસ્વી સાધુ આત્માને વિવેકવિકલ ઘનાવનાર શરાબથી વિરત રહે છે,
તે પ્રવચન-પ્રતિપાદિત સયમમર્યાદામા સ્થિત રહે છે, ‘સૌથી મોટો તપસ્વી હું છું’
એવો તપનો દર્પ (અભિમાન) ન કરતા ચતુર્થભક્ત આદિ તપ કરે છે,

चतुर्थमक्तादिकं करोति पुनरपि प्रणीत=गलस्नेहविन्दुं गूढस्नेहं वा भाज्य, स्ने-
हावगाहं कृशरादि, गूढस्नेह घृतपूरादिकं, रसं=घृतदुग्धादिकं वर्जयति=परि-
त्यजति ॥४२॥

मूल्म्-तस्स पस्सह कल्लाण, अणेगसाहुपूइय ।

विउल अत्थसजुत्त, किच्चइस्स सुणेह मे ॥ ४३ ॥

छाया—तस्य पश्यत कल्याणम्, अनेकसाधुपूजितम् ।

विपुलार्थसयुक्त, कीर्त्तयिष्यामि शृणुत मे ॥४३॥

सान्त्वयार्थ—तस्स=उस साधुके अणेगसाहुपूइय=अनेक मुनियोंके स्तुती
विउल=मुक्तिपदका साधक होनेसे महान् अत्थसंजुत्त=मोक्षरूप अर्थ-मयोजनसे
युक्त ऐसे कल्लाणं=कल्याण-सयम-को पस्सह=वसो, (और मैं उसके गुणोंका)
किच्चइस्स=वर्णन करूंगा, (तुम) मे=मुझसे सुणेह=सुनो ॥४३॥

टीका—‘तस्स’ इत्यादि । तस्य=उक्तगुणवतः साधोः अनेकसाधुपूजित-
मुनिवन्दनदितं विपुल=महत् मुक्तिपदमाप्तत्वात्, अर्थसयुक्तम्=अर्थ=मुमुक्षुणां
मयोजने मोक्षलक्षण तेन संयुक्तं=संयुक्त तत्फलप्राप्त्वात्, कल्याण=नितान्तं
स्वाप्तत्वात्संयमं पश्यत=अवलोकयत मोक्षिष्याः । इति शेषः । कीर्त्तयिष्यामि=
तद्गुणान् वर्जयिष्यामि म=मम सकाशात् शृणुत=आकर्णयत ॥४३॥

भक्त आदि तप करते हैं, तथा चेश्वर आदि प्रणीत मोजनको और
धी दूध आदि पुष्टिकर रसोंको त्याग दते हैं ॥ ४२ ॥

‘तस्स’ इत्यादि । हे शिष्य ! उस उक्तगुणविशिष्ट साधुके
अनेक-मुनि-समूहसे प्रशंसित, मुक्तिपदका साधक होनेसे महान्,
मोक्षरूपी अर्थसे युक्त, अनन्त सुखदाता कल्याण अर्थात् संयमको
देखो । मैं उसके गुणोंका वर्णन करूंगा, तुम मुझसे सुनो ॥ ४३ ॥

तथा चेश्वर आदि प्रणीत मोजनको और धी-दूध आदि पुष्टिकर रसोंको
त्यागते हैं (४२)

तस्स० इत्यादि हे शिष्य ! उक्तगुणविशिष्ट ज्ञेया साधुना अनेक-मुनि-
समूहसे प्रशंसित, मुक्तिपदको साधक गुणधी महान् मोक्षरूपी अर्थसे युक्त,
अनन्तसुखदाता कल्याण अर्थात् संयमने लुब्धे हे ज्ञेया सुखेन वर्जित करीश,
ते वगे मोजने (४३)

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬
મૂલમ્-^૧એવં ^૨તુ ^૩ગુણપ્રેક્ષી, ^૪અગુણાણં ^૫ચ ^૬વિવર્જણં ।

૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨
તારિસો મરણંતેવિ, આરાહેઙ્ સંવરં ॥ ૪૪ ॥

છાયા—એવં તુ ગુણપ્રેક્ષી, અગુણાનાં ચ વિવર્જકઃ ।

તાદૃશઃ મરણાન્તેऽપિ આરાધયતિ સંવરમ્ ॥૪૪॥

સાન્વયાર્થઃ—એવં તુ=ઇસ પ્રકાર ગુણપ્રેક્ષી=જ્ઞાનાદિ ગુણોંકે ગ્રહણ કરનેમેં તત્પર ચ=ઔર અગુણાણં=પ્રમાદાદિ દોષોંકા વિવર્જજ્ઞ=ત્યાગી તારિસો=ઇસ પ્રકારકા સાધુ મરણતેવિ=મરણાન્ત-સમયમેં અવશ્ય, અથવા મરણાન્ત કષ્ટ પડ્નેપર મી સંવરં=ચારિત્રકો આરાહેઙ્=આરાધતા હૈ—નહીં છોડતા હૈ ॥૪૪॥

ટીકા—‘એવં તુ’ इत्यादि । एवं तु गुणप्रेक्षी=गुणदर्शी ज्ञानादिगुणोपार्जन-दत्तचित्त इत्यर्थः, अगुणानां च=प्रमादादिदोषाणां विवर्जकः=परित्यजनशीलः तादृशः=तथाविधः साधुर्मरणांते=मरणसमये अपि=निश्चयेन संवरं=चारित्र्यम् आराधयति=सेवते । यद्वा मरणांतेऽपि=मरणसमयकलेशोपस्थितावपि संवरमाराधयति न परित्यजतीत्यर्थः ॥४४॥

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬
મૂલમ્-^૧આયરિણ્ ^૨આરાહેઙ્, ^૩સમણે ^૪યાવિ ^૫તારિસો ।

૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨
ગિહત્થા વિ ણં પૂયંતિ, જેણ જાણંતિ તારિસં ॥ ૪૫ ॥

છાયા—આચાર્યાન્ આરાધયતિ, શ્રમણાન્ અપિ ચ તાદૃશઃ ।

ગૃહસ્થા અપિ ત પૂજયન્તિ, યેન જાનન્તિ તાદૃશમ્ ॥ ૪૫ ॥

સાન્વયાર્થઃ—તારિસો=પૂર્વોક્ત ગુણવાલા સાધુ આયરિણ્=આચાર્યાદિકોંકી અવિ ય=ઔર સમણે=સાધુઓંકી મી આરાહેઙ્=આરાધના કરતા હૈ, જેણ=જિસ

‘એવં તુ’ इत्यादि । इस प्रकार ज्ञानादि-गुणोंके उपार्जनमें लीन, प्रमाद आदि अवगुणोंके त्यागी ऐसे साधु मृत्यु समयमें अवश्य संवरं=चारित्र्य-धर्मकी आराधना करते हैं । अथवा मृत्युके समान कष्ट उपस्थित होनेपर भी वे संवरकी आराधना करते हैं, अर्थात् उस समय भी वे संवरका त्याग नहीं करते ॥४४॥

એવં તુ ० ઇત્યાદિ એ રીતે જ્ઞાનાદિ-ગુણોના ઉપાર્જનમા લીન, પ્રમાદ આદિ અવગુણોના ત્યાગી એવા સાધુઓ મૃત્યુ સમયે અવશ્ય સંવર=ચારિત્ર-ધર્મની આરાધના કરે છે અથવા મૃત્યુસમાન કષ્ટ ઉપસ્થિત થતા પણ તેઓ સંવરની આરાધના કરે છે, અર્થાત્ એ સમયે પણ તેઓ સંવરનો ત્યાગ કરતા નથી (૪૪)

कारणसं गिहत्थाधि=गृहस्थ भी ज=उसे तारिस-उस प्रकारका जानति=जानते हैं, (अतः उसका) पूजति=वस्त्र पात्रादिसे सम्मान करते हैं, तथा साधु भी उसकी प्रशंसा करते हैं ॥४५॥

टीका—‘आयरिण’ इत्यादि । तादृशः=उक्तगुणविशिष्ट साधुः आचार्यः अमर्णांश्चाप्याराधयति=स्वकीयसममोत्कर्षेणाऽऽचार्यादीन् प्रसादयतीत्यर्थः, तेन हेतुना गृहस्था तै=साधु तादृश=तथाविधं जानन्ति तेन कारणेन पूजयन्ति=पक्षपात्रादिपुरस्कारेण मानयन्ति । ‘अपि’ शब्देन न केवलं गृहस्थाः किन्तु सर्वे वोऽपि पूजयन्ति=प्रशंसन्तीति सूचार्थः ॥४५॥

मूलम्-तवतेणे वयतेणे, रुवतेणे यं जे नरे ।

आचारभावतेणे यं, कुवई देवकिञ्चित्स ॥ ४६ ॥

छाया—तपस्तेनो वचस्तेनो, रूपस्तेनम् यो नरः ।

आचारभावस्तेनम्, कुवते देवकिञ्चित्सम् ॥ ४६ ॥

सान्वयार्थ—जे=जो नरे=साधु तवतेणे=तपस्याका चोर-दूसरेकी तपस्याका अपनेमें आरोप करनेवाला, वयतेणे=वचनका चोर दूसरेके व्याख्यानका अपनेमें आरोप करनेवाला, य=तथा रुवतेणे=रूपका चोर-दूसरेके रूपका अपनेमें आरोप करनेवाला, य=और आचारभावतेणे=आचारका चोर-दूसरेके ज्ञानादि आचारोंका अपनेमें आरोप करनेवाला, भावका चोर=भीषादि पदार्थोंका जानकार नहीं होने पर भी अपनेको जानकार बतानेवाला होता है, वह देवकिञ्चित्स=

‘आयरिण’ इत्यादि । ऐसे साधु आचार्योंकी तथा अमर्णोंकी आराधना करते हैं, अर्थात् आचार्यादिकोंको अपने संयमकी उत्कृष्टतासे प्रसन्न करते हैं, जिससे गृहस्थ भी उन्हें वैसाही उत्कृष्ट समझते और सम्मान करते हैं । केवल गृहस्थ ही समका सम्मान नहीं करते किन्तु साधु भी उनकी प्रशंसा करता है ॥४५॥

आयरिण इत्यादि जेवा साधुज्जे, आचार्योंनी तथा अमर्णोंनी आराधना करे छे अर्थात् आचार्यादिकोंने पूजना अमर्णोंनी उत्कृष्टतासे प्रसन्न करे छे जेकी उत्कृष्टता पक्ष तेमने जेवा न उत्कृष्ट समझे छे जेने तेमनु स मान करे छे । तेवना उत्कृष्टता न जेमनु स मान नही करेता, परन्तु साधुज्जे पक्ष जेमनी प्रशंसा करे छे (४५)

किल्बिष नामके देवभवको कुन्वई=करता है, अर्थात् देवलोकमें किल्बिषिक देवपने उत्पन्न होता है ॥४६॥

टीका-‘तवतेणे’ इत्यादि । [१] यो नरः=यः साधुः तपःस्तेनः-तपश्चौरः, अत्र चौर्यं परकीयतपोऽपहरणं-स्वपूजाग्रथं स्वस्मिन्नारोपणम् । स च तपःस्तेन-स्त्रिविधो यथा-स्वयमतपस्वी कश्चित्साधुः केनचित् ‘तपस्वी भवान्?’ इति पृष्ठः सन् ‘अहमस्मि तपस्वी’-त्यर्थमूचकः प्रथमः (१) । द्वितीयो विनैव तपसा स्वभावाद् रोगादिकारणान्तरवशाद्वा कृशशरीरः साधुः केनचित् ‘किं भवानेव श्रुत-पूर्वस्तपस्वी?’ इति पृष्ठः सन् ‘साधवस्तपस्विन एव भवन्ति किमनेन प्रश्नेन?’ इत्युत्तरप्रदः (२) ।

‘तवतेणे’ इत्यादि । जो साधु तपके चोर, वचनके चोर, रूपके चोर अथवा आचारके चोर और भावके चोर होते हैं वे देवोंमें उत्पन्न होकरके भी किल्बिष ही होते हैं ॥

तात्पर्य यह है कि परकी तपस्याको अपनी प्रतिष्ठाके लिए अपनी बताना तपकी चोरी है । [१] तपके चोर तीन प्रकारके हैं—

(१) किसी अतपस्वी साधुसे किसीने पूछा—‘क्या आप तपस्वी हैं?’ इसके उत्तरमें ‘हाँ मैं तपस्वी हूँ’ ऐसा कहनेवाला तपचोर है ।

(२) बिना तपस्या किये रोग आदि किसी कारणसे या स्वभावसे क्षीण शरीरवाले साधुसे किसीने पूछा—‘क्या आप ही वह तपस्वी हैं, जिनकी कीर्ति पहले हमने सुनी है?’ ऐसा पूछनेपर ‘साधु तो तपस्वी होते ही हैं, यह प्रश्न करना ही बृथा है’ इस प्रकारका उत्तर देनेवाला तपचोर है ।

तवतेणे० इत्यादि ७ साधुઓ તપના ચોર, વચનના ચોર, રૂપના ચોર અથવા આચારના ચોર તથા ભાવના ચોર હોય છે, તેઓ દેવોમાં ઉત્પન્ન થઇને પણ કિલ્બિષી ૪ બને છે

તાત્પર્ય એ છે કે—પરની તપસ્યાને પોતાની પ્રતિષ્ઠાને માટે પોતાની બતાવવી એ તપની ચોરી છે (૧) તપના ચોર ત્રણ પ્રકારના છે

(૧) કોઈ અતપસ્વી સાધુને કોઈ પૂછે કે—‘આપ તપસ્વી છો?’ તેના ઉત્તરમાં ‘હા, હું તપસ્વી છું’ એમ કહેનાર તપચોર છે

(૨) તપસ્યા કર્યા વિના રોગાદિ ૭વા કોઈ કારણે या स्वभावથી ૪ ક્ષીણ શરીરવાળા સાધુને કોઈ પૂછે ‘શું આપ એજ તપસ્વી છો કે જેમની કીર્તિ અમે પહેલા સાંભળી છે?’ એમ પૂછતા ‘સાધુ તો તપસ્વી જ હોય છે, આ પ્રશ્ન કરવો જ બૃથા છે, એવા પ્રકારનો ઉત્તર આપનાર તે તપ ચોર છે

તૃતીયસ્તુ-‘ઉગ્રતપસ્વી મથાનેવ કિમ્?’ इति केनचित्पृष्ठं सन् स्वस्पाति-
कामनया केवल मौनमाश्रम्यते न तु किञ्चित्प्रतिभाषते तेन प्रच्छन्नोऽपिगच्छति-
अथ महातपस्वी यतः स्वगुणाख्याने कर्तुं मनागपि नोत्साहते, पृष्ठोऽपि न
प्रतिवचनं न प्रयच्छतीति (३) ।

[૨] ‘સ્તેન=ચવઃ=વાક્યં તસ્ય સ્તેનઃ, મથા ‘ધર્મવેશનામપીઘતયા મૂપમતી’
મુનિર્મથાનેવ કિમ્?’ इति केनचित्पृष्ठः ‘साधवो धर्मवेषनानिपुणा एव मन्ती’-
ત્યાદિવક્તા તૂર્ણીભૂતથ । અથવા સ્વસ્ય શાસ્ત્રાનમિદત્વેऽપિ વાગાદમ્બરમાત્રે
પરિપદિ પ્રસાદિતાયાં સત્પાં કેનચિત્ ‘આચારાણ્યોપાદ્યિવો મથાન્’ इति पृष्ठः

(૩) ‘કયા આપહી ઉગ્ર તપસ્વી હૈ?’ એસા પ્રશ્ન કરનેપર સ્વસ્પીય
કીર્તિકી કામના કરકે કેવલ મૌન સાધ છેનેવાલા-કુછ ન બોલનેવાલા
તપચોર હૈ, ક્યોંકિ મૌન સાધનેસે પ્રશ્ન કર્તા યહ સમજ છેતા હૈકિ-
‘યે ચકે ‘મારી તપસ્વી હૈ કિ અપને ગુણ વર્ણન કરનેમેં તનિક મી પ્રવૃત્ત
નહીં હોતે, યહાં તક કિ પૂછને પર ની જસર નહીં વેતે ।’

[૨] વાક્યકે ચોરકો વચનચોર કહતે હૈ । જૈસે કિસીને પૂછા-‘જો ધર્મ-
વેશના વેનેમેં અત્યન્ત નિપુણ સુને જાતે હૈ કે કયા આપહી હૈ?’ इस् प्रश्नके
उत्तरमें ऐसा कहना कि-‘साधु, धर्मवेशना वनेमें निपुण होते ही हैं,’
અથવા તુર્ણી સાધ છેના, અથવા હો તો શાસ્ત્રોંસે અનમિદ્ધ, કિન્તુ વાગા-
દમ્બરસે પરિપદ્કો પ્રસન્ન કરનેપર કોઈ પૂછે કિ-‘આપ અગ ઉપાંગોંકિ
જાનતે હૈ કયા?’ એસા પ્રશ્ન કરનેપર ‘સાધુ, અંગ ઉપાંગોંકિ જ્ઞાતા

(૩) ‘શુ આપ જ ઉગ્ર તપસ્વી છે?’ એવો પ્રશ્ન પૂછવામાં આવતા
પોતાની કીર્તિની ક્ષમતા કરીને કેવળ મૌન સાધવાથી પ્રશ્નકર્તા એમ સમજ લે છે કે-‘જો બહુ
તપચોર હો કાણુ કે મૌન સાધવાથી પ્રશ્નકર્તા એમ સમજ લે છે કે-‘જો બહુ
મોટા તપસ્વી છે, તેથી પોતાના ગુણ વર્ણન કરવામાં જરા પણ પ્રવૃત્ત થતા
નથી, એટલે મુખી કે પૂછતા છતાં ઉત્તર પણ નથી આપતા.’

[૨] વાક્યના ચોરને વચનચોર કહે છે જેમ કે કોઈ પૂછે ‘જે ધર્મવેશના
આપવામાં અત્યંત નિપુણ સંબળાય છે તે શુ આપ જ છે?’ એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
એમ કહેવું કે ‘સાધુ ધર્મવેશના આપવામાં નિપુણ જ હોય છે. અથવા મુપમી
પ્રકારની અથવા શાસ્ત્રોંથી અનમિદ્ધ હોવા છતાં વાગાદમ્બરથી પરિપદ્ધને પ્રસન્ન
કર્તા પૂછે કે ‘આપ અંગ-ઉપાંગોંને જાણો છો કે? એવા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં

‘સાધવસ્તજ્ઞા ભવન્ત્યેવે’તિપ્રત્યાયકઃ ।

[૩] રૂપસ્તેનઃ=સ્વાત્મનિ પરકીયરૂપારોપણકારકઃ, યથા પ્રકૃષ્ટરૂપવન્તં સાધું સમાલોક્ય ‘કિમસૌ જ્ઞાતપૂર્વરૂપવાન્ ભવાનેવ ?’ ઇતિપૃષ્ઠો વાગાદિના તદજ્ઞીકુ-
ર્વાણો મૌનાવલમ્બી વા ।

આચારભાવસ્તેનઃ=આચારશ્ચ ભાવશ્ચેતિ દ્વન્દ્વે આચારભાવૌ, તયોઃ સ્તેનઃ, તેન-આચારસ્તેનઃ ભાવસ્તેનશ્ચેતિ ફલિતમ્, ‘દ્વન્દ્વાદૌ દ્વદ્વાન્તે વા શ્રૂયમાણં પદં પ્રત્યેક-
મભિસમ્બધ્યતે’ ઇતિ ન્યાયેન દ્વન્દ્વોત્તરસ્થસ્ય સ્તેનપદસ્ય પ્રત્યેકં સમ્બન્ધાત્ । તત્ર-

[૪] આચારસ્તેનઃ-પરકીયજ્ઞાનાદ્યાચારપશ્ચકસ્ય સ્વસ્મિન્નારોપયિતા, યથા-‘શ્રૂ-
યમાણઃ ક્રિયાપાત્રં ભવાનેવ કિમ્ ?’ ઇતિ કેનાપ્યનુયુક્તઃ સન્ પૂર્વવત્સમાધાયકઃ ।

[૫] ભાવસ્તેનશ્ચ-ભાવો=જીવાદિપદાર્થસ્તસ્ય સ્તેનઃ, સૂત્રાર્થસન્દેહં ગીતાર્થાત્

હોતે હી હૈં ’ એસા કથન કરનેવાલા વચનચોર હૈ ।

[૩] પરકે રૂપકા અપનેમેં આરોપણ કરનેવાલા રૂપચોર કહલાતા હૈ ।
જૈસે કિસીને પૂછા-‘ પૂર્વજ્ઞાત રૂપવાન્ કયા આપ હી હૈં ? ’ હસકે ઉત્તરમેં
વચનસે સ્વીકાર કરનેવાલા અથવા ચુપ રહ જાનેવાલા રૂપચોર હૈ ।

[૪] પરકે જ્ઞાનાદિ પાંચ આચારોંકો અપનેમેં આરોપિત કરનેવાલા
આચારચોર કહલાતા હૈ । જૈસે કિસીને પૂછા-‘કયા સુને જાનેવાલે ઉત્કૃષ્ટ
ક્રિયાપાત્ર આપ હી હૈં ? ’ એસા પૂછને પર પૂર્વકી ભાંતિ સમાધાન કરનેવાલા,
અર્થાત્ ‘સાધુ તો ક્રિયાપાત્ર હોતે હી હૈં ’ એસા કહનેવાલા આચારચોર હૈ ।

[૫] કિન્હીં ગીતાર્થ મુનિસે સૂત્રાર્થકા સન્દેહ નિવારણ કરકે એસા કહે કિ-

‘સાધુ અ ગ ઉપાગોના જ્ઞાતા જ હોય છે’ એમ કહેનાર વચનચોર છે

[૩] પરના રૂપનુ પોતામા આરોપણ કરનાર રૂપચોર કહેવાય છે જેમકે કોઈ
પૂછે કે ‘પૂર્વજ્ઞાત રૂપવાન્ શુ આપ જ છો ?’ તેના ઉત્તરમા વચનથી સ્વીકાર
કરનાર અથવા ચુપ રહેનાર રૂપચોર છે

[૪] પરના જ્ઞાનાદિ પાંચ આચારોને પોતામા આરોપિત કરનાર આચારચોર
કહેવાય છે જેમ કે કોઈ પૂછે ‘શુ સાધનવામા આવતા ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયાપાત્ર
આપ જ છો ?’ એમ પૂછવામા આવતા પહેલાની પેઠે સમાધાન કરનાર અર્થાત્
‘સાધુ તો ક્રિયાપાત્ર જ હોય છે’ એમ કહેનાર આચારચોર છે

[૫] કોઈ ગીતાર્થ મુનિ પાસેથી સૂત્રાર્થના સન્દેહનું નિવારણ કરીને એમ કહે કે-

मभ्रपूर्वकमवधुभ्यानन्तर 'प्रागेवेद' विज्ञातमस्ति न तु किञ्चिदपूर्वमिदानीं मरन्मुखा दाकर्ष्यते' इति प्रतिपादक । स तपःस्तेनादिः दशकिन्विपं=देवानां मध्ये किन्विप=पापः, अत एषाऽस्पृश्यत्वादिधर्मा, त कुरुते=भाषयति-तपःस्तेयादिकर्मणि देशकिन्विपनामक मरन्मुखादयतीत्यर्थः ॥४६॥

मूल्म्-लङ्गूणवि देवन्त, उववन्नो देवकिन्विसे ।

तत्थावि से न याणाइ, किं मे किञ्चा इमं फल ॥ ४७ ॥

छाया—सम्भ्वाऽपि दशस्त्रम्, उपपन्नो देशकिन्विपे ।

तत्रापि स न जानाति, किं मे कृत्वा इदं फलम् ॥४७॥

सान्त्वयार्थ—देवस्त्र=कुछ क्रियाकलाप करनेसे देवपनेको लङ्गूणवि=पाकर भी वह देशकिन्विसे=किन्विप अस्पृश्य भाविके देवोंमें उववन्नो=उत्पन्न होता है, तत्थावि=वहां पर भी से=वह 'किं=क्या कर्म किञ्चा=करनेसे मे=मेरे इमं=यह फल=फल प्राप्त हुआ है' ऐसा न याणाइ=नहीं जानता है, क्योंकि देवसो कर्म तीन ज्ञान अवश्य होनेवाले होनेपर भी चोरी आदि प्रबल पापकर्मके प्रभावसे उसके तीव्र ज्ञानावरणका उदय होता है ।

टीका—'लङ्गूणवि' इत्यादि । देवस्त्रं=देवमार्ति सम्भ्वाऽपि=माप्स्यापि देव-

'यह तो मुझे पहले ही माळूम था, आपके मुखसे कुछ भी नवीनता नहीं सुनी जाती' उसे भाव-(जीबादि-पदार्थ)-का चोर कहते हैं ।

ऐसे तप आदिके चोर साधु देवताओंमें अस्पृश्य किन्विप देवके कर्मको उपार्जन करते हैं, अर्थात् वह साधु देवभक्ष पा करके भी किन्विप देव होता है ॥ ४६ ॥

'लङ्गूणवि' इत्यादि । देवगति प्राप्त करके भी किन्विप देवोंमें

जो तो तु पड़ेदेखी जायते व कहते आपना मुजेथी छर्छ नवीनता साक्यमभा आपती नवी' तो ते क्षय (लवाहि-पदादि) ने और उदेवाव छे

जोवा तप आदिने और साधु देवताओंना अस्पृश्य किन्विप देवना इमनि उफले' छे अर्थात् जो साधु देवभाव पागिने पण किन्विप देव भव छे (४६)

सद्वृत्तिं छत्यादि देवगति प्राप्त करीने पण किन्विप देवोभ्र छप

